Brravas

Dom: Lug: Dom: Soc: Jesu

SEBASTIANI
BARRADAS
OLYSSIPONENSIS,
E SOCIETATE IESV,

DOCTORIS THEOLOGI, ET IN Eborensi Academia olim sacrarum literarum Professoris;

ITINERARIVM FILIORVM ISRAEL EX ÆGYPTO
in terram repromissionis.

OPVS VARIVM, IVCVNDVM, & vtile.

PRODIT NVNC PRIMVM.

Quatuor INDICIBVS insignitum: vno librorum, & capitum, altero locorum sacræ Scripturæ, tertio materiarum Concionalium, nec non rerum notabilium quarto.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

LVGDVNI
SVMPT. IACOBI CARDON ET PETRI CAVELLAT.
M.DC.XX.

C. Audran sculp.

ILLVSTRISSIMO D. D.

IOANNI EMMANVELI, EPISCOPO VISENSI.

IACOB eximiæ ſanctitatis patriarcha Beniamin filium præ cæteris, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, in delitiis habuit, vt ſacra narrat hiſtoria, non ſolùm virtutis inuitatus ſpecie, quæ in illo mirificè illuxit, ſed, authore Hieronymo, quia ipſum in ſenectute gẽnuerat. Hunc Beniamin, filium dextræ appellauit. Quia, vt inquit Chryſoſtomus, mœrorem, quem ex morte Rachelis conceperat, mitigauit natus puer, & effecit, vt iuſtus magis æquo ferret animo. Hunc diſcedentibus in Ægyptum reliquis, ad ſenectutis, ac dolorum ſolatium, quos extrema ætas afferre ſolet, domi retinuit. Sunt libri non corporis, ſed animi fœtus, quos propterea eorum authores ardenter amant, ardentiùs tamen, quos in ſenectute genuerunt, non ſolùm ſapientiæ inuitati pulchritudine, quæ fatiſcente corpore ſenectutis incommodis latiùs ſolet, & ſpectatiùs radiare, ſed quia in ſenectute ediderunt. Quæ licèt multorum authoritate tradita non didiciſſem, meo poſſem teſtari exemplo, PRÆSVL ILLVSTRISSIME. Concordiam Euangeliſtarum quatuor comprehenſam voluminibus, ſuperioribus annis in lucem edidi, vtinam ea diuini nominis gloria, cui comparandæ inſudare debent ſerui, quibus talenta cum fœnore quondam exigenda Rex regum tradidit! In vltima verò ſenectute Iſraëlitarum iter ex Ægypto in Palæſtinam toto hoc volumine ſequutus ſum, vt animus, qui fatiſcente corpore iter in patriam non ſolùm meditatur, ſed iam iam aggrediendum aſpicit, ea commentatione incitatus, fortiùs ſe muniret, ac libentiùs pararet, dum illam lucem ante oculos habet, quæ quondam Iſraëlitica in nube adumbrata, nunc cruci affixa, dum in hoc mundi deſerto peregrinamur, viam nobis inter pericula tutam, & inter difficultates facilem ſine errore oſtentat. Hoc ergo extremum mortalium meorum opus, dextræ filium verè appellare poſſum. Dolorem enim, quem deficientibus corporis viribus extrema ſolet ætas afferre, mihi ſæpe mitigauit, effecítque, vt molliùs ferrem. Hoc etiam reliquis vulgatis, diu apud me retinui ad ſenectutis ſolatium. Cúmque modò vrgente eorum præcepto, quibus annuentibus renuere non poſſum abſque piaculo, in lucem emittendum ſit, chariſſimo pignori tutiſſimum præſidium quærendum putaui: ſtatímque mihi occurriſti, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, cuius

benignitatis est, vt velis, amplitudinis, vt possis, non solùm meum hunc laborem tuo nomini dicatum obtrectatorum morsibus liberare, sed sapientum oculis commendare. Ita mihi suader illa humanitatis, & clementiæ plena voluntas, qua nostram Societatem amplexus, nouis indies beneficiis augere non desistis: quibus nostros animos ita deuinxisti, vt omnes te Parentem, ac Dominum non solùm ore fateantur, sed corde suspiciant, & venerentur. Quòd si oculis paterent animi, tot cerneres nominis tui monumenta, quot in hac minima Societate sub sanctissimo IESV nomine Deo militant homines: eáque non perituris erecta molibus, sed immortalia immortalibus infixa mentibus, vbi iucunda cum recordatione tua semper, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, viuet beneuolentia: cùm nec morte deleri possint, quæ gratis animis debitorum nomina inscribuntur. Suadet etiam tui nominis amplitudo, quæ generis clarissimo splendore, litterarum amplissimis insignibus, & virtutum splendidissimis ornamentis comparata, in Lusitanorum oculis meritò viuit. Inde enim ab Irene Isacij Angeli Constantinopolitani Imperatoris filia, & Philippo Germaniæ Imperatore, cui illa fœliciter nupsit, per Beatricem filiam, quæ Ferdinando III. Castellæ Regi matrimonio coniuncta in Hispaniam translata est, per Hispaniæ, ac Lusitaniæ Reges clarissimæ stirpis genus ducis, vsque ad Eduardum I. Lusitaniæ Regem atauum tuum. A quo D. Ioannes Emmanuel ortus, D. Nonium Emmanuelem edidit, qui iuncta sibi D. Leonora à Mediolano Ducis Villæ Formosæ filia, quam Elisabetha Regina arctissima sibi sanguinis propinquitate coniunctam in Lusitaniam adduxerat, D. Federicum Emmanuelem auum tuum genuit: effecítque vt consanguineis sanctissimum Carolum Barromeum Cardinalem, & Mediolanensem Archiepiscopum fœliciter annumeres, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, ne inter tot clarissima illustrissimi tui generis lumina, quæ suspicimus, eximia etiam sanctitatis insignia deessent, quæ Christianus orbis veneraretur. Cuius, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, consanguinei Præsulis sequutus vestigia proximè assequeris. inter reliqua enim innocentis vitæ tuæ exempla, quæ fusius recenserem, si huius paginæ angustiæ capere possent, virtutis monumenta, quæ integram desiderant historiam: aut tantarum laudum narrationem tua pateretur modestia. Illud silere non possum, quòd amplissimos Visensis Ecclesiæ reditus ita liberaliter in pauperes distribuis, vt non solùm pauperum parentem communis omnium te vox appellet: sed etiam, quò largiùs illis indulgere possis, angustius viuas tam amplo auctus censu, quàm in augusta Parentum domo viuere solebas. Quamobrem in mentem mihi sæpe illud venit, quod de Gilberto Londinensi Episcopo D. Bernardus olim scripsit: *Non magnum fuit*, D. Ioannem Emmanuelem *Episcopum fieri, sed Episcopum pauperem viuere, id planè magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere potuit sublimitas dignitatis, auxit autem plurimùm amor paupertatis.* Auxit nimirum diuitias, quas per manus pauperum in cælo recondis, vbi nec ærugo, nec tinea demolitur. Auxit non hominum solùm amorem, in quo viuis, sed Christi pauperum socij, & parentis diuinam beneuolentiam, & amicitiam, quam perituris opibus sapienter anteponis, & ad reliqua pastoralis officij munera accuratissimè exequenda inuictum animum, quo sacris audiendis confessionibus sine fatigatione eximiæ dignitatis Præsul, & clarissimi generis Flos incumbere sæpe soles; sacrámque Eucharistiam publicè ægrotis infimæ etiam sortis deferre, quin morborum timeas contagia, quæ panis ille cælestis suauiter depellit, aut miseram paupertatis speciem exhorrescas, quam profusis opibus liberaliter expellis. Hinc illa tuæ Familiæ in Christiana pietate tam accurata disciplina, vt sæpe ab his, qui curiosè obseruarunt, audierim, in aula Visensis Episcopi

ea

ea pietate, ac modeſtia omnes viuere, qua religioſorum hominum florent monaſteria. Hinc ille in ſubditum tibi clerum effluxit diuini cultus amor, & pietatis ardor, quo Viſenſis Eccleſia mirificè floret, & omnium laudibus celebratur. Nec enim à recto ſalutis tramite errare poſſunt oues, quæ te ducem in æterna paſcua, ac cæli fœlicitatem ſequuntur: quibus iter expedis ſanctiſſimis conſtitutionibus, quas nuper edidiſti, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, ita cruditas, ita ſacrorum Canonum authoritati, & Patrum doctrinæ conformes, nihil vt eruditius ad Eccleſiaſticam ſeueritatem retinendam, & morum integritatem conſeruandam deſiderari poſſit. Quòd ſi fœlix eſt Reſpubl. quæ bonarum legum authoritate inſtructa temporariam ciuium procurat pacem, ac malorum radices amputat, & euellit: fœliciſſima Viſenſis Eccleſia dici poteſt, quæ ſanctiſſimis inſtituta legibus non temporariam, ſed æternam illam exquirit ſuorum tranquillitatem, quam bonorum omnium nunquam defluxura ditat affluentia. Viue, PRÆSVL ILLVSTRISSIME, vt in te tua floreat Luſitania, vberioréſque fructus tuo labore, ac induſtria cultos Chriſtiano orbi vultu hilari oſtendat, alióſque vbique gentium paſtores ad nobile paſtoralis vigilantiæ certamen iuuet, ac prouocet.

SEBASTIANVS BARRADAS.

COLLEGIVM CONIMBRICENSE
SOCIETATIS IESV SVAVISSIMAM
P. D. SEBASTIANI BARRADII
in se defuncti memoriam Patribus, ac Fratribus eiusdem Societatis dedicat, & consecrat.

POSTHVMVM opus Israeliticarum mansionum D. SEBASTIANI BARRADII à nobis oculatis diu illustrium exemplorum testibus, nunc hæredibus exiturum admonet, vt vos, Patres, Fratrésque charissimi, non ad imam cetam, sed ad totum assem ex æquo inuitemus, memores dictum à D. Ambrosio: *In alijs hæreditatibus hæredis esse damnum cohæredis ascriptionem, in hac non minus hæredi, quidquid à cohæredibus vendicatur, sed eo magis singulis crescere, quò pluribus fuerit impertitum.* Nec timemus, ne quisquam vestrûm nobis noxæ vertat, quòd natam apud nos eximiarum virtutum indolem, & istis sub penetralibus roboratam laudibus his funeralibus cohonestemus. Calletis enim dictum illud Theologi Nazianzeni: *Spectata virtutis decora, non quia domestica, ideo falsa, sed quia vera, ideo laudabiliter prædicantur.* Aliter, vt idem Pater argumentatur, *externo in lucrum cederet, quòd alienis & domesticis detrimento esset familiaritas, vitaq́ consuetudo.* Neque putabimur gratiam aucupari, cùm iam vita functus sit ille, quem si vellemus viuum demereri, oporteret, vt afflictis contumelijs oneraremus, verarum enim neque vmbram quisquam inuenire potuisset. Quamuis ergo ipse suo calamo, in iis, quos edidit libris, velut Apellæo penicillo mores suos depinxerit, operæpretium est exiguas quasdam illius vitæ lineas ducere, ne luculentam hæreditatem auara claue signauisse arguamur.

Octon. 14. in Psalm. 118.

Orat. 11. in obitu Gorgon. Ibid.

Fuit noster SEBASTIANVS nobilibus ortus parentibus Olyssipone in primaria vrbe Lusitaniæ. Quamquam veriùs dicere possimus, quod de fratre suo Basilio D. Gregorius Nyssenus: *Genus quidem illi, & necessitudo cum Deo, patria autem virtus*, in qua propemodum natus, & in cuius gremio videtur ita diligenter educatus, vt ab his, qui puerum anteà nouerant, cùm postea esset Societati consecratus, diceretur, in religionis ingressu non mores pristinos, sed domum domo, vestes vestibus permutatas. In tenera illa ætate solida virtutis indicia, & ignei cuiusdam acuminis scintillæ non obscuræ allucebant, quas dispexit Regina augustissima Catharina Ioannis III. vxor, elegans ingeniorum æstimatrix. Cùm enim à Magistris nostri Collegij Olyssiponensis non ita pridem inchoati in aulam deferrentur aliquot ephebi vix dum primis Grammaticæ litterulis imbuti nostris in Gymnasiis, tanquam præcoces laboris suscepti flosculos, Regi carmina recitaturi, cæteros vt honesta oris venustate, ita ingenua, & peracri in dicendo viuacitate SEBASTIANVS præuolauit, quem Regina digito designans, & præceptores intuens: *Hunc* (inquit) *mihi puerum curiosius expolite, nec virgis parcite, sic enim fiet, vt in virum præstantissimum erumpat.*

Orat. in laudē fratris sui Basilij.

Vanum præsagium non fuit: nam anno millesimo quingentesimo quinquagesimo octauo, cùm ætatis ageret decimum sextum, à Deo in Societatem vocatus est, B. Virgine, vt putatur, interprete. Inualuit enim apud externos, Deiparam ab scala, cuius ara est ad D. Dominici, SEBASTIANO adolescentulo, sibíque addictissimo nostram Religionem singillatim designasse. Quam opinionem, vt non ausim temerè confirmare, ita neque descisceens à pietate conuellere. Tota deinceps vita medullitus fuit in eandem propensus, vt omnia ipsius scripta indicant, inter ea primus tomus in Concordiam Euangelicam. Id prædicabant publici, priuatique sermones, in quibus semper illius mentionem eo calore ingerebat, vt sensibus humanis excessisse videretur. Hoc identidem consilium omnibus instillabat, B. Virginis accitu Religionem adiri, patrocinio ad extremam perseuerantiæ coronam retineri. Ergo plantatus in domo Domini, & Societate: in atriis, atque illius

Processus continens in virtute. Ingressus in Societatem B. Virginis.

tyroci

tyrocinio, & ibi, vt commentatur in eum Psalmum Theodoretus, agricolam habens Deum, viridarium verò diuinum templum, vt palma floruit, staturamque illi assimilem est consecutus, quod, teste D. Ambrosio, ille solus obtinet, qui seruat viriditatem pueritiæ, & illius innocentiæ naturalis, quam à primordio recepit. In qua permanens, & in tempestiuam perfectionem excrescens SEBASTIANVS palmariam de sua virtute pepetit apud omnes existimationem, ob quam digito monstrabatur, & plurimi ex aliis Lyceis ad illius tunc etiam in Societate tyruneuli Gymnasium admirabundi ventitabant, vt mutuo illius tanquam emeriti in sanctitate magistri aspectu ad modestiam, & virtutis amorem erudirentur. Circinatus enim ad illius normam Religiosus (vt de Philosopho dixit Tertullianus) dum videtur, auditur, quòd scilicet exemplo eloquatur. Sic tempore adoleuit ea opinio, vt tota Lusitania consummatæ sanctitatis elogio celebraretur, & vndique ad illum spectandum plurimi confluerent, egregium itineris, ac laboris fructum arbitrati, si possent fimbriam vestimenti eius, vel capillos à tonsore impetrare; testabantúrque omnes non minoris virtutis sibi videri, quidquid factum illud corpus, & perpetua afflictatione defæcatum attigisset, quàm si esset aliquis ex eorum albo, qui sunt publica Ecclesiæ authoritate in Diuorum centurias relati. Extremis duobus, quibus concionatus est, diebus, cùm iam tarò, & ægrè propter senectutem se efferret in publicum, vidimus ipsum nunc ab opificibus, nunc ab scholasticis constipantibus in suggesti descensu oppressum, & Collegij pergulas deducentium, atque inhiantium multitudine æstuantes, cùm interim mirè esset occupatus in vestibus colligendis, ne contrectantium osculis vellerentur. In qua constanti vulgi consensione valet illud Tertullianicum: *Quod apud multos vnum inuenitur, non est erratum, sed ratum ac firmum.* Non tamen is erat, qui popularem auram consectaretur, aut inanis gloriæ rumusculos aucuparetur, quin potiùs ita sæcularium occursus defugiebat, vt illi, sicut D. Hieronymo, oppidum carcer esset: solitudo, & nostri Collegij silentium, paradisus. Cùm sacras literas Eboræ profiteretur, à ianitore ad quendam accersitus, respondit: vide, ne nomen aliud pro alio interuerteris, nouem enim sunt anni, ex quo à nemine ad ostium compellor. Et quia rebus maior est ex longinquo honor, anthore Tacito, ex hoc secessu tanta viri erat apud omnes veneratio, vt pictura, quæ, vt in hanc rem dicit D. Petrus Damiani, si procul assistat, inhiantet, & cum auiditate prospicitur: si iuxta sit, contemptibilis iudicatur.

Psalm 91. versic. 14. Cantic. 7. versic. 7. Lib. 4. hexam. c. 17. Lib. de Pallio. *Communis opinio de illius sanctitate in ipsa adolescentia.* *Cum ætate creuit illa existimatio.* De præscript. adu. hær. c. 28. *Sæcularium conuictum quàm subterfugeret.* Epist. 4. ad Rustic.

Cum aliorum egregia de se opinione certabat longè diuersum ipsius suffragium, quo se, atque sua contemptum atterebat. Nec quidquam frequentius ex ipsius ore resonabat, quàm se primum esse peccatorum, hominum postremum. Suarum concionum mentione aures perfricari non sinebat; vbi quisquam ipsius libros ardenter à doctis exquiri, laudari, & sæpiùs excudi diceret, multis de se conuiciis, & inscitiæ professione os loquentis obturabat. Non multum est, cùm Illustrissimus D. D. Ioannes Coutinius, nunc Episcopus Algarbiensis, tunc Rector Academiæ Conimbricensis, ab ipso petiit, vt ad Academicorum institutionem, atque exemplum in Regio ipsorum sacello verba faceret. Ille tamen, qui dictum nouerat à magno Basilio, *si quid fiat Superiore non annuente, id furtum, ac sacrilegium esse:* En asellum, inquit, (se ostendens) en qui agat, (aderat Collegij Rector) iubeat ille, vel ad virium defectionem vociferabor. Responsum lacrymas aliquibus excussit, & Rectori constantissimum testimonium, quo sæpe Academicis affirmabat, versus ipse in laudum prædicatorem, nullam se audiisse vnquam vehementiorem è SEBASTIANO concionem. Aliquando setiùs solito concessit in triclinium, quod cùm solitarium inuenisset, sub mensam se proiecit, caput ad saxea illius fulcra allidens, & hæc sæpius ingenti animi sensu, & pio quodam vltionis æstu emittens: itáne BARRADI? itáne? mula inuehi non abnuebas? eáque amplis instrata dorsualibus? in se vlteriùs sæuientem custos triclinij ex solo loco speculatus impediuit, ignorans quorsum illa tenderent, sed postea compertum est, eum illa die concionatum ad D. Claræ (è cuius parthenone, & longissimum est, & accliue, ne dicam, præruptum iter ad nostram domum) effœtíque senis commiseratione ductum Rectorem Academiæ mulam succidaneam obtulisse, quam ille reiecit, non tamen euram castigandi alicuius studij, quod fortitan obrepsit, vt Rectori verbis vrbanè gratificaretur.

Abiecta ipsius de se opinio. Homil. de abdicatione rerum.

Faciliùs suum corpus ille extenuaret, qui ita gloriam contemnebat, cùm illud Philosophus præstiterit, qui genium suum multis discrucians incommodis, erat interim, vt ait D. Hieronymus, gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium. Sed quia corpus voluntaria maceratione, victus parsimonia, & vestis asperitate dedolatur, de his tribus paucula subtexemus.

Asperitas in tractando corpore. Epist. 34. ad Iulianum.

Afflictatio corporis tanta fuit, vt sæpe deprehensus sit in ipso mediæ noctis conticinio sese valida verberatione conterens, deinde per horam incumbens orationi, qua peracta

Corporis maceratio.

ad flagella,& inde ad precationem reuertebatur, eámque post tertiam pulsationem tertia hora terminabat. Dum se flagellis contunderet aliquando, vt comprimeret aliquam inanis gloriæ titillationem, quæ ex concionibus oriebatur, auditus est ita secum ad singulos ictus dialogizare: sic te docet concionari. Iterum cùm ab oppidana expeditione se ad Collegium recepisset, lectum repetiens mollius compositum, quàm ipsius in se vindici animo æquum videbatur, vrticis totum expleuit, ne strato mitiori vteretur, quàm sancti

Epist. 77. illi confessures, quibus, vt testatur D. Cyprianus, humi cubantibus pœna non erat cum Christo iacere. Cùm vidisset Fratrem quendam insectantem importunos cimices, qui lectuli spondam obsidebant, & senilia membra crebris assultibus fatigabant: cessa (inquit) Frater, cessa: vermem vermes quæritant, nec malis modis conficient, nam mutua inter nos est noritia, & antiqua necessitudo.

Epistol. de vita solit. *In cibo abstinentia, & paupertas.* In cibi potúsque demenso monet D. Bernardus, ne corpus sic habeatur, tanquam propter quid viuamus, sed tanquam sine quo viuere non possumus. Illud tamen BARRADIVS ita defraudabat, quasi sine illo viuere potuisset. Ex his, quæ in mensa offerebantur, vilissima quæque, & palato ingratissima præferebat, nunc ita calida quasi ad os comburendum ex flamma cibum peteret, nunc ita frigida, vt omnis conditutæ sapor aboleretur. Cùm ita imbecillo, & affecto esset corpore, vt semper lectioribus epulis egeret, frequenter à Superioribus exigebat, vt quando per valetudinem non liceat communi mensæ assidere, sed seriùs sumendus esset cibus, sibi daretur vesci aliorum fragmentis, & analectis. Quod cùm ab illis extorquere non posset, à se ipso impetrauit. vbi enim panis, vel malum semel esset cultru incisum, frustula ad mensam redibant, nec manus ad aliud mittebatur, donec omnino absumerentur. Videns à ministro minutulas gallinæ à se semesæ quisquilias cum cæteris commisceri, quæ ad pauperes seponebantur ex aliorum ægrotantium cibo, illas per otium collegit, & papyro obuolutas reposuit in sequentem diem, sic differens: si mendicus in hoc epulum incidisset, quali gaudio triumpharet? Quidam certanti vrceum quo aquam hauriebat, vetustate obsoletum auellere, & confringere, dixit: nondum, Frater, lobi paupertatem attigi, mihi enim integer est vrceus, quanuis sordidus, & vietus: ille testæ fragmento saniem radebat.

Lib. de Pallio. *Vilitas vestium.* Ambitioni perpetuum cauterem (vt volebat, & loquebatur Tertull.) attrita veste inurebat. Si quid noui indumenti obtrudendum esset, oportebat vt vestiarius noctu, quasi fur balnearius grassaretur, quem si ille præsensisset, quiritabat, & latronem abigebat. Nec semper vestiario faustè suum processit artificium, etiam eùm dormientem expilabat; semel enim expergefactus, & fugientem insecutus ita cum stomacho conquerebatur: bone Frater, quid meum mihi pretium, meásque delitias inclementi furto auertis? Non secus,

Orat. 28. in Maximum. quàm D. Gregorius Nazianzenus, paupertatem suas opes & copias dicebat. Respondente vestiario, ita fuisse à Superiore imperatum, ad eum rectà contendit, & à semisopito testituendi sibi suos pannos abstulit facultatem, Fratrémque admonuit deinceps à

Nota insignia paupertatis exempla. talibus fabricis abstineret, ni vellet sibi esse permolestus. Ille tamen iterum nocturno, furtiuóque accessu lineum thoracem rapuit, quem ad nullam aliam rem idoneum credidit, nisi vt addiceretur in euerriculum ad cineres in furno colligendos. Post somnum suo se thesauro, vt dicebat, spoliatum sentiens, largis perfusus fletibus, per Deum & Cœlites obtestatur, vt elegantem illum sibi thoracem redonaret, quem sibi commodiorem esse nouo quolibet multis rationibus suadebat. Vestiarius vt vrgentis animum desperatione recuperandi debilitaret, in furnum (inquit) amandaui. Vix dictum, cùm in furno volutabatur, sanctus senex, & suspensum iam pertica paupertatis suæ vexillum, ac semiustulatum lætissimus, & flens iam præ gaudio reportat, atque iterum corpori coaptat. Iterum nescio quid indumenti in ipsius cubiculo repertum est tot centonibus implexum, vt vix dignosci posset quis, cui pannus assueretur. Cùm nostros anno ante mortem ad paupertatis amorem cohortaretur, dixit illis, se calceis vti ab octo annis, neque ideo inanis gloriæ flabello agitari. Lanea tibialia, quæ tunc gerebat, non minorem paupertatem referebant, nam vndique dissuta, discissáque erant, & vix paucis filis cohærentia. Cúmque à Patre quodam amicè carperetur, dixit illis, se ventum admittentibus commodè perflari, sed quanuis tunc feruetet æstas, non prouidit cautiùs in hyemem. Absimilia non erant, quæ apud se habebat, quando extinctus est, nisi quòd erant ad genua ex orationis assiduitate detrita: totáque supellex ita vilis, & lacera, vt qui illam tunc oculis perlustrarunt, dixerint, se numquam ineutrisse in mendicum pluribus centonibus infarcinatum.

Paupertas in studiis. Epist. 1. Eadem erat in studiis paupertas, eadem erga se diritas, & qui cum Nepotiano apud D. Hieronymum, pectus suum bibliothecam Christi fecerat: diu nullum habuit librum ad manum, nisi diuinas literas, & earum Concordantias. Communi bibliotheca quasi priuata vtebatur, quæ cùm in hoc Collegio vastæ sit capedinis, mirum est, quàm algeat hyberno

berno tempore, quàm ardeat æstiuo à meridie. Hæc palæstra SEBASTIANO, in qua totum tempus, quod reliquum erat ab exercitiis spiritualibus, cum libris colluctabatur. P. Franciscum Soarium, alteram huius Collegij, Lusitaniæ, Hispaniæ, atque Ecclesiæ columnam sæpius dicentem audiuimus, instar miraculi sibi esse libros ab illo editos in tanta aliorum penuria, & studij incommoditate. Commentationes nec paucæ, nec exiguæ post ipsius obitum inuentæ sunt in tergo chartarum epistolicarum, quas suis scriptionibus opistographas reddebat. Cùm ex præscripto nostrarum constitutionum proprium Professorum receptaculum sint domus viuentes stipe emendicata, vix poterat ipse suum, & P. Soarius illius animum religione liberare, vt pariente viueret in Collegiis, nec persuaderi suum in ipsis laborem cedere in euidentem eorum vtilitatem; Rectorésque Collegij acriter instimulabat, vt se iuberent in ciuitate concionari, aut domi nostros ad religiosam perfectionem cohortationibus exacuere, ne ignauo in otio (sic suarum scriptionum difficultates appellabat) veluti fucus alieno melle distenderetur.

Missionum ardor ex amore paupertatis.

Huc referebatur ardens illud, quo æternùm flagrauit, desiderium missiones adeundi, in quibus variis incommodis conflictaretur. Quoties hac de re loquebatur (id autem creberrimum erat) concitatius quàm Græciæ Orator tonabat, fulgurabat, fulminabat. Hæc perpetua illius ratio, hæc oratio: quæ nos hîc vincula, Fratres, detinent? quid non cum pera, & baculo pedestres oppidatim rusticamur? Quidam verò obiectanti posse iis expeditionibus insignem iacturam edendis ipsius libris irrogari, respondit: si facultas daretur, eos se flammis vstulaturum, dum liceret missionibus exerceri. Indicæ tanta cupiditate distinebatur, vt reliquas occupationes posteriores faceret lectioni epistolarum, quæ inde in annos singulos mittuntur, & dixerit aliquando, si sibi, dum viribus, & ætate florens erat, persuasum foret, se in Indiam mittendum non esse, fore vt intercluso præ dolore spiritu animam exhalaret.

In missionibus sancti Apostolus dictus fuit.

Præter alias quas subiit adolescens, altè infixa est Montanorum animis illa excursio, qua ante viginti annos, maximam Beiræ, & Herminij saltus partem pedes, & stipem vicatim corrogans lustrauit, vbi titulum sancti Apostoli ab hominibus cœlo etiam subscribente fuit adeptus. Quidam enim scelerum diuturnitate roboratus sensit se admoneri, stata die Sanctum affuturum, cui si illa aperiret, futurum erat, vt exsolueretur. Hoc cùm ille domesticis, amicísque narrasset, condicto tempore adstitit SEBASTIANVS. Præter sancti famam Prophetæ quoque reliquit opinionem, quòd homini, quem ad rectam mentis sententiam precibus adducere non potuit, dixerit, citò venturum tempus, quo ipsum datæ sibi repulsæ pœniteret. Intra paucos dies ille interiit, tota ipsius domo excisa. Cùm prima nocte fœminam in globo multorum audientium catechesim ad exuendam inimicitiam pertrahere non posset, ignis de cælo repente lapsus consternauit, & in meliorem mentem reuoxit quem præsentes credidere Patris meritis deuocatum. Huius expeditionis desideria ad mortem vsque protraxit, quin vnquam deponeret, nisi cùm sese ad spiritualia exercitia secludebat. Paulo ante mortem admonitus à quodam ipsius pedes intumuisse, exclamauit: heu me! si in missione nunc versarer, & baculum manu, perámque tergo gestarem, & pedibus, & corpore valerem.

Talentum, & fructus concionum.

Ad concionandum à Deo egregia naturæ præsidia accepit, quibus minimum artis, fuci nihil adhibebat, status corporis excelsus, & erectus, augusta facies, & canitie venerabilis, vox canora, insitus quidam lepor, quem natura, non industria commendabat. Hoc talentum sudario non alligauit, sed in audientium vsuram, eo zelo & spiritus energia proferebat, vt alter Paulus ab Academicis diceretur. De sæculi, rerúmque contemptu tanta contentione agebat, vt cùm anno superioris sæculi nouagesimo secũdo Conimbricæ concionaretur, dixerit Cœnobiarcha D. Antonij Lusitani ex Prouincia Pietatis (quæ inter Franciscanas in hoc regno austeritate disciplinæ eminet) aut Superiores Societatis BARRADIVM à pulpito dimouerent, aut eos, qui in suum Ordinem cooptari deposcebant, in Societatem admitterent: suam enim egestatem vix paucissimis allegandis sufficere. Is ardor illo anno Academiam inuasit, vt fama sit, sexaginta, & in iis nobilissimos iuuenes, & doctissimos cathedrarum candidatos fuisse sacri illius Ordinis petitores; cúmque monasterium sit ad duo passuum millia extra vrbem, nocturno tempore fœlices illæ vmbræ sibi inter Oliueta occursabãt, quæ ne agnoscerentur, diurnos arbitros effugiebant. Olyssipone adolescens, qui totam noctem sicarij habitu, animóque transegerat, in Professam domum D. Rochi se conferens, ad Sacrum illud audiendum, quod serò ad meridiem in remedium stertentium toto manè celebratur, offendit P. SEBASTIANVM tanto ardore sub finem concionis omnes spiritus habenas effundentem, vt subitò mutatus fuerit in virum alterum, & inde perrexerit ad ambiendum Ordinem Capuccinorum ab Arrabida. Cúmque illi indiceretur, vt saccum in habitum deferret, mercatoris tabernam est

ingressus,

ingressus, & frequentissima vrbis platea proptiis humeris leuidensam asportauit.

Zelus, & materia concionum. Homil. 4.

Electa proculdubio Verbi sagitta, eáque acutissima fuit SEBASTIANVS, quæ vt illa, quam ait Nyssenus, præclatum vulnus, & plagam infligebat, per quam vita ad interiora penettabat. De nouissimis, de incettitudine salutis, aliisque aptis ad gignendam peccatotum detestationem materiis sempet agebat. Nunquam non illam sententiam inculcabat: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, & illam: *Momentum vnde pendet æternitas.* nonnunquam igneo quodam futore raptus, *æternitatem, æternitatem*, tota latcrum, & atgenteæ vocis, an tubæ contentione inclamabat, quod etiam nunc tonittuum videtur nostras autes petsonare. Amentatis hisce iaculis, aliisque meditationis officina expolitis audientium corda sic configebat, vt plutimi stupote deiecti dicerent, se magnopere vereri, ne ante diuini Iudicij ttibunal in accusatotem is conuertetetut, qui ita nudam è suggesto veritatem sine phaletis, & pigmentis detonabat. Vir non fluxæ authoritatis, & nobilitatis amico enixè inuitanti ad illum audiendum assentiri noluit, cúmque solitarium abite iussit, causam teddens: se non posse animum suum vincere, vt seculo nuntium remitteret, quod dum non faceret, perinde erat audire SEBASTIANVM, atque vo-

Past. par. 2. cap. 3. *Prædicatio erat illius aspectus.*

cari in tortutam, aut in testim collum induere. Et quia *illa vox* (vt tradit D. Gregorius) *libentiùs auditorum corda penetrat, quam dicentis vita commendat*, testabantut multi, plus se vnico illius aspectu, quàm comptioribus aliorum setmonibus petmoueri. Cùm ad Regium Sacellum denegaretur à P. Rectore, quòd illius ætas, & valetudo iam essent impares oneti concionum, tespondebant Academici, sibi omnium maximè frugiferam futuram prædicationem, si tantùm in suggestum conscendat, præbitáque sui vultus copia mutus in Collegium regtediatut.

Epist. 201. *Orationis assiduitas.* 1. Thessal. 5. v. 17.

Illius voci (quod ftequentissimum esse docuit D. Bernardus) gratiam, & efficaciam oratio ptomerebatut, in qua sic assiduus erat, vt illud præceptum: *Sine intermissione orate*, ad vnguem impleuisse videatur. Extremis vitæ annis in ea, cæterísque spiritualibus exercitiis, certum est, hotas duodecim singulis diebus collocasse. Aliquando meditationem abtumpens, & è cubiculo egtessus, vni quem fortè ptimum teperit, dixit: gehennæ cruciatus mente expendebam, cui sic ad viuum sunt impressi, vt vita exuendus videtet, nisi tantillum supersedetem.

Orationis attentio.

Non taro repertus est ita defixus in meditatione, aut Officij diuini pensitatione occupatus, vt inttoëuntium, concursantiúmque intta ptiuatum cubile, aut sacella strepitum non persenserit. Anno mortem antecedente Ftater, qui in domestico sacrario otantem ex occulto loco aucupabatur, illum vidit in solito spiritus œstro, ex scabello quo senile cotpusculum fulciebat, exurgentem, & in media area subsistentem ante Chtisti è cruce pendentis effigiem, vbi postquam hæc vetba sæpius ingeminauit: Ah Domine IESV, vnde prometitum huic peccatori, vt ad illius salutem eam crucem, eam mortem sustinetes! Aliquantulo temporis spatio hæsit suspensis sensibus, & ab extetiori officio abductis (est quippe magis anima, vbi amat, quam vbi animat,) donec præceps in solum ptouolutus est. Accurrit exploratot, vellit, ttahit, concutit, quin aliquid persentiscat. Post, vbi validè ptoptio nomine compellatus euigilauit, se deprehensum dolens, Ftartem ablegauit, & ostio pessulum obdidit, ne postea quisquam interturbatot sua gaudia contaminaret.

Deliquium ex deuotione.

Cur mirum sit à Deo veteranum militem tot stipendiis exotnati, si tyro non minora merebatur? iuuenis adhuc, nec sacris initiatus, post acceptam Eucharistiam externis sensibus ad tantum hospitem excipiendum ad interna euocatis penitus elanguit. Mira omnium ad lethargicum, vt putabant, pellendum solicitudo. Hi aquam affundete, illi confricate, alij medicinalium aromatum apothecas euoluete, & sotbitiones ptæparare. Accersitus tamen insignis Medicus Thomas Rodeticus à Vega, cuius extant luculenta in artem suam scripta, cunctos metu libetauit. Vbi enim sopitam, & vix micantem venam tactu solertioti explotauit: antidotis (inquit) abstinete, vtinam aliquot hotum similia me occupent animi deliquia, vt à meis morbis conualescam!

Reuerentia in sacris Missæ mysteriis.

In hottenda, vt appellant S. Patres, Missæ mysteria, inctedibile est, quanta reuetentia duceretur. Ad illa se pletumque duabus, nonnunquam tribus hotis deprecando, & animum excutiendo exercebat. In illis horam minimum, sæpe longius spatium collocabat. Tam largi temporis magna pars agebatut, cùm ante sactæ synaxis participationem illam præ manibus cunctabundus, & ttemulus teneret, & hianti pectote, petitísque ex alto suspiriis, & colloquiis salutatet, totum se lacrymis madefaciens, quæ Deus à nobis in eo Sacramento vectigalia teposcit. Ibi sic humanis tebus terga obuertebat, vt opus esset ministranti vestem ptensare, & loci atque temporis admonere. Petactis Sacris pet longissimum tempus gratiatum actionem ad prandium protrahebat, in quo, cùm sæpe iam exacta esset hora post tem diuinam, ptæ animi in eam attentione, ipsum

exper

expertus est ministet, quid ederet, non dignoscere, neque scire vbi esset, brachiis nunc in crucem diductis, nunc ante pectora cancellatis. Vrque liberiùs mens suis epulis pasceretur, ministro indicebat, vt quidquid obsonij esset, simul in mensa proponeret, & aliò facesseret.

In persoluendo diuini officij penso eâdem lentitudine morabatur. Cùm enim in eo semper antea cunctator fuisset, in senio quinque sex, & aliquoties plures consumens horas, verba singula religiosè enunciabat, & attentissimæ considerationis trutina expendebat, *psallens spiritu, psallens & mente.* Somni importunitate vexatus in recitatione, nunc perfrigida hyeme fenestris patentibus roram autam diloricato pectore excipiebat, nunc oculos, & tempora aquæ suffusione excitabat. Medico submonenti, vt propter ægritudinem euoluendi Breuiarij curam deponeret, subridens dixit: *Siquidem cum hominibus confabulor, nec iubeor ad sanitatem eorum colloquia subterfugere, nemo tibi persuadeat, me non posse cum Deo familiarem texere sermonem.* Animaduersúmque fuit, illum postquam imbecillior est redditus, si à Superiore, vel à Medico inuiseretur, velut de industria vocem, & statum corporis intendisse, ne à volutatione Horarum Canonicarum absolueretur. *Diuini officij solicita recitatio.*

Aprili ineunte anni M. D C. X V. ætatis septuagesimum tertium agenti cœpit æternitatis aditus ingrauescente valetudine aperiri, doloresque vt instantis depositionis prænuntios agnoscens, orationem, & multiplicata desideria in cœlum præmittebat. Qui egregium virtutum viaticum tota vita præparauerat, biduo ante obitum se periit diuino communiri, tanto animi sensu, vt præsentes solo aspectu in vberes lachrymas coniecerit. Antiqui Canonis licèt vsu abrogati religione ductus candidum amiculum cum stola sibi imposuit, vt illibatæ mentis puritatem vestis nitore profiteretur. Postquam ad supremam luctam sacræ Vnctionis oleo fuit auctoratus, deprecante P. Rectore, vt quando, teste D. Augustino, *pro magno haberi solent verba nouissima parentis ituri ad sepulchrum*, aliquam sententiam altiùs tunc imprimendam assidentium, atque mœrentium filiorum animis proferret: cùm ad id punctum obtusa lingua, & voce intermortua vix hisceret, tunc spiritu ad obedientiæ nutum recalescente, & voce non minus contenta, & æquabili, quàm cùm olim virium integer concionabatur, dixit: *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore tribulationis. Nihil aliud superest consilij. Simus omnes impensè humiles, Christum Dominum, Deúmque nostrum imitati, qui tota vita vnam à se disci voluit humilitatem,* & moriens inclinato capite emisit spiritum. Nec plura. In sinistrum brachium obnixè collum deflectens, vt magistrum suum pleuè referret, interclusa voce substitit, quousque fœlicissimam egit animam Aprilis die X I I I. eâdem hora, qua ille, nona scilicet, & in eâdem hebdomada, quæ maior erat, post annos quinquaginta septem ab inita Societate. *Fœlicissimus illius obitus.* Ser. 6. lib. 17. homil.

Omnium, qui aderant, animos dolor ingens fauciauit, & ad exosculandam charissimi Parentis dexteram, lachrymísque abluendam prouoluit: eorúmque manus ad piam sacrarum vestium rapinam, quo viliorum, eò pretiosiorum: vnguium, pilorum, & chartularum armauit. Sub vesperam cadauer magnificè amictum infulis holosericis ex auro intertasili, & in penetrali Collegij sacello, sublimi loco expositum, ad se totam Academiam, & ciuitatem conciuit. Vbi postquam externorum, & nostrorum lachrymis illi esset per totam noctem parentatum, die insequenti elatum fuit ad templum, Rectoris Academici præsentia, Doctorum, & Collegarum pompa domesticam adaugente, & Illustrissimo D. D. Alfonso à Castelbranco, Episcopo Conimbricensi, & Comite Arganilensi ad templi ostium præstolante. Vix irrumpere potuimus conglobatæ multitudinis examen, quod ad pheretrum velut ad suum alueum, & asylum conuolabat, aliis super alios, sacros pedes manuum tactu libantibus, his sudariola, illis globulos precatorios ingerentibus His & aliis pietatis significationibus à vulgo & nobilitate præstitis anteactæ diei dolor ex recenti morte nostris recruduit. Post longam cum populi ardore colluctationem, ad destinatam, sed præoccupatam maioris adyti aream ventum est, cœptæque non vocibus, sed eiulatibus, ac prope fœmineis lamentis decantari funebres preces, quæ tamen irruentis populi fremitu opprimebantur, cùm certarent omnes aliquam ex sacri cadaueris exuuiis sibi vendicare, vel saltem ex suis vestibus, ac rebus aliquam illius tactu consecrare. Mappulas, piaculares pilulas precum B. Virginis, piósque alios libellos nostri excipiebant, & vna cum ipsis cadaueri applicabat is, cui hanc saltem memoriam debemus, (quando parem gratiam reddere non possumus) Illustrissimus Doctor Vascus de Sosa, Comitis à Miranda filius, Canonicus Braccarensis, Flotensis, Conimbricensis, nostro nomini deditissimus, quem post annos *Concursus omnium ad cadauer.* *Funus; & in eo omnium Ordinum deuotio.*

nos

nos quatuor allectum Academiæ Rectorem triumphauimus, sed ante quatuor menses à libato moderamine tumulatum in nostro templo prope P. S E B A S T I A N I sepulchrum cum multis defleuimus. Primo nocturno euoluto duo alia increbrescens vulgi strepitus præcidit: transiliendúmque fuit ad laudes, & Sacrum, gliscente in singula momenta fremitu, multísque non sine periculo luxandi aut dissoluendi conscendentibus in magnificum pegma, quo fulcienda erat honoraria thensa, ex solemni Ecclesiæ ritu, ad Eucharistiam sequenti die (quæ erat feria quinta in Cœna Domini) publicè exponendam. Deo tamen respiciente, & sancto viro exorante effectum est, ne quidquam damni inferretur. Sepulchrum excauatum erat prope aram: *Dignum enim*
Epist.85. *est, vt ibi requiescat sacerdos, vbi offerre consueuit*, vt ait D. Ambrosius. Est autem B. Virgini à Niuibus ara dicata, vbi illum Magna Mater, quæ ad Societatem pertra-
Lib.de lau de martyr. xerat, *veluti sinu quodam* (ita loquitur in re simili D. Cyprianus) *gremy amplectentis includit*.

Ægrè sepulchro cadauer inducitur. Cadauer in tumulum abstrudere hoc opus, hic labor fuit, multitudine huc se totam addensante: partim dolente, quòd cælesti illo pignore orbaretur: partim expetente, vt aliquod sibi spolium relinqueretur. Præeunte Illustrissimo Rectore Academiæ, alij certatim labia pedibus, atque manibus frigentis appresserunt; nec rubori fuit, palam calceolos, tibialia, pileum, & linteamina expilare, & amicis ex rapto impertiri. Qui longiùs auulsi erant, quo non poterant corpore, clamoribus accedebant Sanctum turmatim proclamantibus, & mutuo connisu impedientibus per longum spatium, ne sepulchro inderetur; donec quà precibus, quæ tunc minùs valebant, quà vi obtentum est, vt inter lamenta dolentium tantam cladem, & plausus expendentium statim ab exitu illum à Deo ita honorari, qui de solo sui contemptu cogitabat, in ligneum conditorium demitteretur, addita plumbi lamina, indice quondam insculpti nominis, anni, diéique obitus futura.

Hæc ex plurimis, atque eximiis tanti herois virtutibus delibauimus, exactiorem
Quid scripserit, & quo animo. scriptionem concinnatoribus annalium relinquentes. Is enim fuit P. S E B A S T I A N V S B A R R A D I V S, cuius præsentiam admirabundè nostrum seculum suspexit, cuius memoriam gratanter excipient anni consequentes. Illi enim laborauit præstantissimis exemplis, quæ ad singula vestigia nobis stupentibus serebat, cùm ipsius *habitus, incessus,*
Epist.4.ad Rustic. *sermo, vultus, doctrina virtutum esset*, qualem D. Hieronymus desiderabat; istis, laboriosorum, & vtilissimorum voluminum excussione, de quibus edendis non per somnium cogitabat, donec quinquagenarius iussus est à Superioribus Concordiam Euangelicam exordiri. Quod munus ob honoris coniunctionem primò obstinatè detrectauit, enitens se totum hominibus prædicatione conuertendis mancipare: sed postea manus dedit, reputans se verbo paucis, scripto posse toti consulere posteritati, siquidem, vt prodit
Li.de Idololatr.cap.23. Tertullianus: *loquitur in stylo, auditur in cera manus omni sono clarior, litera omni ore vocalior.* Hoc consilio conciones suas Moralibus suorum librorum capitibus intexuit, in quibus videre licet, in quem semper scopum dicendo collineauerit. In iis cum Dauide
Psal. 17. 50. *lux est gentium, & Deum in omnibus populis confitetur.* Quia vt ille, authore Theodoreto,
Quæst.45. in libr. 2.Reg.& in Psal.17. *in omnibus vrbibus & pagis, in terra, & in mari, in regione habitata, & in solitudine per piorum hominum linguas Deum decantat* ob psalmos à se compositos, qui omnium ore circumferuntur; sic vbique prædicat B A R R A D I V S tam locupletem vbique prædicatoribus syluam exhibens. Sed quantus in litera? quantus in trium linguarum peritia? Quatuor edidit tomos in Harmoniam Euangeliorum, & minorem istum in Mansiones filiorum Israël, quem si Lector prioribus breuiorem repererit, veniam tribuat senectuti, & continentibus morbis, inter quos illum elucubrauit. Præterea, cùm propius optatam metam esset, plus temporis suffurabatur orationi, quàm lectioni; vnde forsan huic
Serm.88. tomo plus suberit spiritus, qui ideo, vt arbitratur D. Petrus Chrysologus, in Ioanne Baptista fuit robustior, *quia natus est sancto de corpore sacerdotis, & summa senectute ab omnibus vitys defæcato.*

Omniū de illo ante, & post mortem opinio. Multum illi debet Lusitania, quam multos annos Grammaticam, Rhetoricam, Philosophiam, & sacras literas, semper intaminatam doctrinam erudiuit. Plurimum debet Societas, quam præclaris exemplis, & sanctitatis fama nobilitauit. Præter cæteros P. Franciscus Soarius eum semper Sanctum senem appellabat, addens maximo dolori sibi esse, quòd ille ob senium auditu esset hebetiori, quo impediebatur, ne suas cum eo res, & animi quæstiones lentiùs, & frequentiùs conferret: sæpiúsque admirabatur tantum gratiæ thesaurum, à Patre luminum, & Authore bonorum in vase fictili corporis adeò inualidi repositum. Eadem mens, eadem vox erat omnium palam

asseren

afferentium, si eadem nunc essent tempora, quæ olim, cùm pia vulgi, & sana doctiorum conspiratio Sanctos Canoni ascribebat, SEBASTIANVM statim illis fuisse adnumerandum, in quo nihil dissentaneum magnorum Confessorum, & Doctorum dictis, atque factis reperiretur. De illius in nos ante Deum patrocinio, Patres, Fratrésque charissimi, nulli ambigendum. Quamuis enim in se durissimus censor esset, ac satelles rigidissimus, erga quemlibet è Societate mitissimus, ac suauissimus fuit. Et qui vestris in oculis tenues, in illius corde quàm maximi eratis. Faxit Deus, vt sicut in ipso habuimus in terris Doctorem integerrimum, & nunc in cœlo habeamus deprecatorem, sic nos inde videat suarum virtutum imitatores, vt eum tandem videamus, sicut de Cæsario suo dicebat Nazianzenus, *Non iam peregrinantem, nec qui iam ab alys feratur, & lugeatur, ac miserationi sit, verùm clarum, illustrem & excelsum!* Orat. 10.

LICENTIA R. P. PROVINCIALIS *Societatis* IESV *in Prouincia Lusitana.*

EGo Franciscus Pereira Societatis IESV in Prouincia Lusitana Prouincialis potestate ad hoc mihi facta à Reuerendo admodum Patre Mutio Vitellesco facultatem concedo, vt opus inscriptum, *Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, compositum à Patre SEBASTIANO BARRADAS nostræ Societatis Doctore Theologo, olim in Academia Eborensi sacrarum litterarum professore, eiusdémque Societatis Patrum iudicio approbatum, typis mandetur. Conimbricæ 6. Decembris, 1617.

FR. PEREIRA.

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS *Societatis* IESV *in Prouincia Lugdunensi.*

EGo Bartholomæus Iacquinotius Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, librum qui inscribitur, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis Henrico III. 10. Maij. 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos, absque Superiorum eius permissione imprimant, permitto IACOBO CARDON, & PETRO CAVELLAT, Bibliopolis Lugdunensibus, vt ad sex primos annos imprimere, ac liberè diuendere possint. Datum Lugduni die 22. Nouembr. 1619.

B. IACQVINOTIVS.

Approbatio

Approbatio Theologorum.

NOs infrà scripti S. Theologiæ Doctores fidem facimus, vidisse & perlegisse librum, cui inscriptio, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, omniáque in illo iuxta orthodoxam Catholicæ, Apostolicæ, ac Romanæ Ecclesiæ, & sanctorum Patrum sanam doctrinam summa cum eruditione exponi. Lugduni 5. Nouembr.1619.

FR. ROBERTVS BERTHELOT Episc. Damasci.

DEVILLE.

R. D. D. DE MESCHATIN LA FAYE
huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Ecclesiæ Lugdunensis, in suprema Dombarum Parlamenti Curia Consiliarius, Galliarum Primatiæ Officialis, & in Archiepiscopatu Lugdunensi Vicarius Generalis, librum inscriptum, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, & à Theologis recognitum, typis mandari permittimus. Lugduni 13. Iulij 1620.

MESCHATIN LA FAYE.

CONCESSIO.

LIBRVM hunc, qui inscribitur, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, ego ALEXANDER BOLLIOVD Aduocatus Regis in publicum edi non renuo. Lugduni 14. Iulij 1620.

BOLLIOVD.

LIBRVM hunc inscriptum, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israël ex Ægypto in terram repromissionis*, à IACOBO CARDON, & PETRO CAVELLAT, Bibliopolis Lugdunensibus, in lucem dari permittimus: simul ne quis citra factam ei ab ipsis potestatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni die 16. Iulij 1620.

SEVE.

SVMMA PRIVILEGII A CHRISTIANISSIMO Galliarum Rege concessi.

LVDOVICI XIII. Galliæ, & Nauarræ Regis auctoritate sancitum est, atque patentibus literis cautum, ne quis in Regno suo, aliisve locis ditioni suæ subiectis, intra proximos annos decem, à die impressionis primæ inchoandos, ac numerandos excudat, excudendum, vendendúmque quouis modo, & ratione curet librum, qui inscribitur, *Sebastiani Barradas è Societate IESV Itinerarium filiorum Israel ex Ægypto in terram repromissionis*, præter IACOBVM CARDON, & PETRVM CAVELLAT, Bibliopolas Lugdunenses, aut illos, quibus ipsimet concesserint. Prohibitum insuper eadem auctoritate Regiâ omnibus suis subditis, eundem librum extra Regni sui limites imprimendum curare, vel quempiam, vbicunque fuerit, ad id agendum impellere, ac instigare, sine consensu dictorum IACOBI CARDON, & PETRI CAVELLAT. Idque omne sub confiscatione librorum, aliisque pœnis originali Diplomate contra delinquentes expressis. Datum Parisiis die 7. Ianuarij 1620.

De mandato Regis,

Signatum,

BRVLART.

SERIES

SERIES LIBRORVM, ET CAPITVM HVIVS OPERIS.

ẽ 3 VIII. De

LIBER QVARTVS.

LIBER QVINTVS.

LIBER SEXTVS.

LIBER SEPTIMVS.

LIBER OCTAVVS.

LIBER NONVS.

LIBER

LIBER DECIMVS.

FINIS.

ITINE

ITINERARII FILIORVM ISRAEL EX ÆGYPTO IN TERRAM REPROMISSIONIS

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

De terra Ægypti.

1. OPVS aggredimut vtile, varium, &, vt spero, iucundum; vota secundet Deus: videlicet ITINERARIVM FILIORVM ISRAEL, ea continens, quæ Israëlitis in lõgo illo acciderũt itinere, quod ab Ægypto, in terrã vsque repromissionis fecerunt spatio annorũ quadraginta. Illi verò Israëlitæ typum gessere Christianorũ, vt Paulus docet 1. Corinth. 10. *Hæc* (inquit) *omnia in figura facta sunt nostri.* Item: *Hæc omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correctionem nostram.* Ideo de Israëlitis sensu agemus literali; de Christianis, sensu mystico, ac morali. Complectitur iter Israëlitarum quatuor Mosis libros, EXODVM, LEVITICVM, NVMEROS, DEVTERONOMIVM, & quadraginta duas mansiones, siue castrametationes. Ex his libris ea explicabimus, quæ ad hoc iter spectant.

1. Corinth. 10.

2. Ttia sunt in itinere. Terminus, *à quo* iter fit (vt Philosophicè loquamur.) Terminus, *ad quem* tendit: & Via inter hos duos terminos interiecta. Dicamus priùs de terminis *à quo*, & *ad quem*, postea de Via dicendum erit. Terminus, siue locus, *à quo* Israëlitæ profecti sunt, Ægyptus est; habitabant enim in Ægypto. Terminus *ad quem*, est terra promissa, ad quam per solitudinem iter habuerunt.

3. Ægyptus autem Hebraicè מצרים *Misraim* à Misraim, & eius posteris, qui hanc regionem primi incoluerunt; vnde Iosephus lib. 1. antiquit. cap. 6. Ægyptum (inquit) Mesren, & Mesreos Ægyptios vocamus, quotquot eam regionem incolimus, &c. Erat Mizraim filius Cham, filij Noë; quãobrem Ægyptus dicitur, etiã terra Chã, Ps. 105. *Iacob accola fuit in terra Cham*, id est, in Ægypto. & Psal. 104. *Fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham.* Dicta autem est Ægyptus, vt Eusebius ait in chron. à Rege, qui Ægyptus vocabatur. Ante hunc Regem Aeria

Iosephus. Ægyptus dicitur Misraim, & terra Chã.

Psal. 105. Psal. 104. Vnde dicatur Ægyptus.

A est nominata. Ferax est frumenti, vt constat ex Iosepho lib. 5. de bello, cap. 11. Sciens (inquit) Vespasianus Ægyptum plurimam esse partem imperij propter frumentariam functionem, &c. Causa est Nilus fluuius, à quo tota irrigatur instar horti: Non est enim montosa, sed campestris, Deut. 11. *Terra ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti, de qua exiſti; vbi iacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ.* Philo lib. de Abraham: Ægypti (inquit) campi solemni stagnatione fluminis Nili rigati, copiosas segetes proferunt, auris tempestiuis nutritas, ac maturatas, &c. Non sunt in Ægypto

Frumenti est ferax Ægyptus. Iosephus.

Ægyptus est terra campestris. Nilo irrigatur. Deut. 11. Philo.

B pluuiæ, vt idem auctor docet lib. 1. de vita Mosis: Circa brumam (inquit) Ægyptus irroratur paruis, rarisque pluuiis; duntaxat in locis maritimis; supra Memphim autem regiam nullas omnino sentit. Item: Ægyptus ex quatuor anni temporibus, vnam hyemem ignorat, &c. Pro pluuia Ægypti, Nilus est. Philo eodem libro: Quid aliud (inquit) est Nilus, quotannis arua inundans, & irrigans; quàm terrestris pluuia? &c. & lib. 1. de profugis: Quod cælum per hyemem præstat aliis regionibus; hoc Nilus Ægypto horis æstiuis exhibet; cælum supernè terram compluit: Nilus, quod mireris, infernè

Non sunt pluuiæ in Ægypto. Ignorat hyemem.

Nilus est pluuia terrestris Ægypti.

C pluens arua irrigat, &c. In aliis regionibus, agricolæ pluuiam desiderantes, cælum aspiciunt: At in Ægypto (ait Seneca) nemo aratorum aspicit cælum, &c. Quid igitur aspicit? suum Nilum; illorum cælum fluuius est. Contingit Nili inundatio æstiuo tempore, Seneca lib. 4. natural. quæst. in præfat. Natura (inquit) ita Nilum disposuit, vt eo tempore inundaret Ægyptum, quo maximè vsta feruoribus terra, vndam altiùs traheret; tantum hausturа quantum siccitati annuæ sufficere possit. Nam in ea

Seneca.

Nilus stagnat, & terram Ægypti aquis operit.

D parte, quæ in Æthiopiam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui insuetam aquis cælestibus terram non adiuuent. Hæc ille. Stagnat effusus ex alueo, eóque stagnante, est Ægyptus altera forma maris. Illa (inquit Seneca) facies

Seneca.

pulcherrima est, cùm iam se in agros Nilus ingessit, latent campi opertæque sunt valles, oppida insularum modo extant. Nullum in mediterraneis, nisi per nauigia commercium est, &c.

4. Ex hac inundatione pendet agrorum fertilitas; ideo ait Seneca: Maior est lætitia gentibus, quo minus terrarum suarum vident, &c. Lætantur enim cùm terras omnes aquis cernunt opertas, metiuntur præterea fluminis incrementum, & profunditatem cubitis, vndè Plinius lib.5.cap.9. Ægyptus (inquit) in duodecim cubitis crescentis Nili famem sentit; in tredecim etiamnum esurit; quatuordecim cubita hilaritatem afferunt; quindecim securitatem, sexdecim delicias, &c. Et Seneca citatus: Quantum creuit Nilus, tantum spei in annum est, &c. Item: Vnam Ægyptus in Nilo spem suam habet; proinde aut sterilis annus, aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut parcior, &c. Solinus cap.34. nimium incrementum fluminis, Ægypto nocere scribit his verbis: Addunt (inquit) nonnulli pariter Nilum nocere, siue abundantiùs exæstuet, siue parciùs. quandoquidem exiguitas minimum fœcunditatis apportet; propensior copia diuturno humore culturam moretur, maximos eius exitus cubitos duodeuiginti consurgere: iustissimos sexdecim temperari; neque in quindecim abesse prouentus fructuarios, sed quidquid intra sit, famem facere. Sic ille. Addit idem Solinus; Illud palam est, quòd solus ex amnibus vniuersis nullas expiret auras, &c. Plinius in panegyrico: Ægyptus (inquit) alendis, augendisque seminibus, ita gloriata est, vt nihil imbribus, cæloque deberet. Hæc inopina siccitate vsque ad iniuriam sterilitatis exaruit; quia piger Nilus cunctanter alueo sese, ac languide extulerat, frustra tunc Ægyptus nubila optauit, cælùmque respexit, &c. Affert autem fertilitatem Ægypto hic fluuius, quia eius aqua irrigat terram, & limum infert. Alij fluuij terras exedunt, vel arenis iniectis steriles reddunt: Nilus oblimat. Seneca: Mira (inquit) est natura Nili, quòd, cum cæteri amnes abluant terras, & euiscerent Nilus adeò nihil exedit, nec abradit, vt contra adiiciat vires; illato limo, arenas saturat, ac iungit, &c. Ideo turbida est Nili aqua, Ieremias cap.1. *Quid (inquit) tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* scilicet Nili. Hebraicè propter aquam turbidam dicitur שיחר *Sichor*, id est, niger. Iosue c.13. *A fluuio* (inquit) *turbido, qui irrigat Ægyptum* Hebraicè שיחר *Sichor*, qui irrigat, מצרים *Misraim*, id est, *Ægyptum*. Nilus ergo fertilitatem efficit Ægypti. Qnamobrem fame grassante in terra Chanaan, in Ægyptum abiit Abraham, Gen.12.

Ægyptij metiuntur Nili incrementum singulis annis.

Fertilitas Ægypti pendet ex inundatione magna Nili.

Solinus.

Plinius.

Seneca.

Nilus non exedit agros, sed oblimat.

Ierem.2.

Iosue 13.

5. Neque solùm fertilitatem, sed ipsius etiam Ægypti agros qui à Nilo irrigantur, à Nilo factos esse illato limo, nonnulli ex antiquis scripserunt. Plinius lib.2. cap.85. Nascuntur (inquit) nouæ terræ, fluminum inuectu, sicut maior pars Ægypti à Nilo congesta; in quem ab insula Pharo, noctis, & diei cursum fuisse, Homero credimus. Item lib.35.cap.2. Multus (inquit) alias in admiratione Circes Homerus, gloriam herbarum Ægypto tribuit: Cùm etiam Ægyptus illa, quæ rigatur, tunc non esset; postea fluminis limo inuecta, &c. Aristoteles lib.1. Meteor.cap.15. Tota (inquit) regio, id est, Ægyptus, quæ fluminis tantùm inuectu nata est, semper aridior effici videtur, &c. Item: Antiquitus tota Ægyptus vrbe constabat, quam Thebas vocabant, id quod & Homerus declarat; qui non adeo multo post eiusmodi mutationes floruit. Nam loci illius mentionem facit, tanquam nec dum, aut omnino, aut certe tanta existente Memphi. Sic Aristoteles. Herodotus lib.2. ait se a Sacerdotibus Ægypti accepisse, sub Mene rege mortalium primo, præter Thebaicam plagam Ægyptum fuisse palustrem. Thebaica autem plaga, superior est Ægypti pars: ipse verò Herodotus ait, manifestum esse diligenter inspicienti, Ægyptum ad quam Græci nauigabant, accessionem esse terræ, ac Nili fluuij donum. Addit: Delta defluxa humus est, ac nuper, vt sic dicam, extitit, &c. Dicitur verò Delta pars inferior Ægypti, à figura literæ Græcæ Δ triangulari; Vnde Plinius lib.5.cap.9. Nilus (inquit) ita se findit, vt triquetram terræ figuram efficiat: ideò multi Græcæ literæ vocabulo Delta appellauere Ægyptum, &c.

Plinius.

Noua terra fluminum inuectu nascuntur. Sic nata dicitur pars Ægypti.

Aristot.

Herodot.

Thebaica plaga est pars superior Ægypti.

6. Sed falsam esse opinionē, probat peregrinatio Abrahæ in Ægyptum, vt famem fugeret; quæ ideò fertilissima erat, quia a Nilo irrigabatur. Irrigatam etiam à Nilo, ostendunt verba illa Deut.cap.11. *In Ægypto iacto semine in hortorum morem, aquæ ducuntur irriguæ.* Idem ostendunt verba Iosue 13. citata: *A fluuio turbido, qui irrigat Ægyptum.* Ergo Ægyptus iam ante tempora Iosue, & Mosis, & Abrahæ extabat; illa (inquam) Ægyptus, quæ Delta appellatur, & in illa filij Israel habitarunt. Abraham autem, Moses, & Iosue, ante bellum Troianum fuerunt; & filij Israel in Ægypto ante bellum Troianum habitarunt. Bellum enim Troianum tempore Heli summi Sacerdotis, & Iudicis Hebræorum extitit. Homerus verò multo post bellum Troianum floruit. Vnde efficitur multo ante Homerum, & bellum Troianum extitisse Ægyptum à Nilo irrigatam, neque accessionem esse terræ, à Nilo congestæ. Lege Herodotum lib.2.

Deut.11.

Refutatur opinio.

7. Exortus est Ægypti principatus paulo post diluuium; quamuis Gerhardus cum ipsis penè primis hominibus ante diluuium extitisse scribat. Etenim Misraim, filius Cham, & nepos Noe, post diluuium Ægypto nomen dedit, vt perspicuum est; primùsque fuisse videtur illius regionis princeps. Eusebius in Chronico, triginta numerat Ægypti dynastias, id est, potestates, siue principatus. A decima sexta sumit numerandi initium, aitque ortum esse Abraham anno primo huius dynastiæ, & anno quadragesimotertio Regis Assyriorum Nini. Ante ortum igitur Abrahæ, præcesserant quindecim dynastiæ post diluuium in Ægypto, per annos 490. qui à diluuio vsque ad Abraham numerantur. Non longo singulæ durarunt tempore; ipsa decima sexta spatio 190. permansit.

Principatus Ægypti antiquissimus est.

Eusebius.

De dynastiis Ægypti.

8. Diuersis nominibus dicuntur triginta dynastiarum dynastæ, siue principes: videlicet Thebæi, & Pastores, & Polytani. Decima sexta dynastia 190. annorum fuit Thebæorum, vt ait Eusebius. Decima septima fuit Pastorum, quos Hycsos vocat Manethon apud Iosephum lib.1. contra Appionem: ipse verò Iosephus nomen Hycsos interpretatur, Reges pastores; & ait *Hyc* Regem significare, *Sos* Pastorem. Addit se in aliis exemplaribus, *Hyc*, non Regem significare comperisse, sed captiuos declarari pastores. Eusebius conijcit, dynastas vocatos pastores, propter Ioseph & fratres. Decima octaua dynastia fuit Polytanorum, durauit annis 348.

Pharaones reges Ægypti.

in

in hac Reges fuere Pharaones. Vndecimus fuit Pharao Cenchres, is qui maris rubri fluctibus demersus est. Decimus quintus fuit Ægyptus, a quo nomen accepit Ægypti regio, dictus hic est alio nomine Ramesses. Quartus fuit Pharao Mephres, quem nonnulli aiunt fuisse Regē nouum, Exod. 1. sub quo Israëlitæ afflicti sunt. Alij Amenophim Regem fuisse nouum putant. Vigesima dynastia annis 177. permansit. Omitto reliquas vsque ad trigesimam. Tandem sub iugum Persarum missum est regnum Ægyptiorum. Legendus Eusebius, & Iosephus lib. 1. contra Appionem.

9. Floruisse apud Ægyptios sapientiam, o-
Actor. 7. stendit locus ille Actor. 7. *Eruditus est Moyses*
3. Reg. 4. *omni sapientia Ægyptiorum.* & ille 3. Reg. 4. *Præcedebat sapientia Salomonis sapientiā omnium Orien-*
De sapiētia Ægyptiorū. *talium, & Ægyptiorum.* Sapientia Salomonis confertur cum sapientia Ægyptiorum; quod indicat, Ægyptios insigniter fuisse sapiētes. Philo lib. de vita Mosis scribit, ab Ægyptiis Mosem accepisse numeros, & Geometriam, vniuersámque Musicam, & insuper occultam Philosophiam, descriptam literis hieroglyphicis.
Prima orbis Academia in Ægypto. Abulensis Gen. 41. ait, primam orbis Academiam in Ægypti ciuitate Memphi extitisse. Illud quoque sapientiam Ægyptiorum indicat, quòd, vt ait D. Hieronym. in epist. ad Paulinum, Pythagoras Memphiticos vates, & Plato Ægyptum discendi gratia petiuerint. Erat Æ-
Sapientia Ægypti maximè penes sacerdotes erat. gypti scientia maximè penes sacerdotes. hi enim astrorum contemplationi sub cælo illo nubibus vacuo, maximéque sereno, aliísque scientiis addiscendis, & docendis vacabant. De illis D. Hie-
D. Hieron. ron. lib. 2. contra Iouinianum: Cheræmon (inquit) Stoicus narrat de vita antiquorum Ægypti sacerdotum, quòd omnibus mundi negotiis, curísque postpositis, semper in templo fuerint, & rerum naturas, causásque, ac rationes syderum contēplati sint, &c. De idololatria Ægypti dictum est tomo 4. Concord. in fine. Præter alia bouem colebant, quem Apim vocabant; de quo
Solinus. Solinus cap. 34. sic scribit: Ægyptij præcipuè bouem mirantur, Apim vocāt. Hunc instar colunt
Apis bos cultus ab Ægyptiis. numinis, insignem notæ albæ macula; quæ dextero lateri eius ingenita corniculantis lunæ refert faciem. Statutum æui spatium est; quod, vt affuit principio, sacri fontis profundo immersus necatur, ne diem longius trahat, quàm licebit. Mox alter, nec sine publico luctu requiritur quem repertum centum antistites Memphim prosequuntur, vt incipiat sacris ibi initiatus sacer fieri, &c. Hic est vitulus, cuius similitudinem in deserto Israëlitæ adorauerunt, vt infra dicen-
Philo. dum est. Philo in libro de vita contemplatiua: Ægyptij (inquit) colunt bruta non solùm mansueta, sed & leuissima consectando quæcumque sub luna sunt, leonem, crocodilum, miluium, ibim, &c. Barbarus populus dicitur Ægy-
Psal. 113. ptus, Psal. 113. *In exitu Israel de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro.* Non ideo, quòd sapientia humana careret, sed quòd careret diuina, barbarísque esset moribus, & lingua. Nam barbarus is dicitur, qui peregrina lingua, & aliena loqui-
Barbarus quis dicatur. tur; ideoque Aquila vertit, ἑτερόγλωσσον, id est, *diuersæ linguæ.* 1. Cor. 14. *Si nesciero* (inquit
1. Cor. 14. Paulus) *virtutem vocis*, id est, significationem, *ero ei cui loquar barbarus, & qui loquitur mihi bar-*
Psal. 80. *barus.* Psalm. 80. *Linguam, quam non nouerat, audiuit.* hoc est, Ægyptiorum, vt aliqui interpretantur.

Sebast. Barrada. Itiner. Israelis.

A

CAPVT II.

De terra repromissionis.

TOTIVS itineris Israëlitarum finis, regio 1.
fuit, quam repromissionis terram appellamus, ideoque de illa breuiter nunc agere operæ pretium erit. Vt legitur in Genesi, Noë tres genuit filios, Sem, Cham, & Iaphet, à quibus vniuersum hominum genus per totum orbem disseminatum est. Cham 4. genuit filios, videlicet Chus, Misraim, Phuth, & Chanaan. Chanaan genuit Hethæum, Iebusæum, Amorrhæum,
B Gergesæum, Heuæum. Ab iis verò originem illi duxerant, qui terram repromissionis incoluerunt. Quamobrem à Chanaan dicitur ea terra Chanaan; omnésque incolæ generali nomine
Chananæi vocantur. August. serm. 105. de tem- August.
pore traditionem quandam memorat, qua traditum est terram promissionis possessam à filiis Sem; exturbatos verò ab ea à filiis Cham. Tradunt maiores nostri, (ait Augustinus) quòd quando filij Noë omnem terram inter se diuiserunt, terra Chananæorum seniori filio Noë, id est, Sem, in possessionem obuenerit, & eam tempore non paruo possederit. Postea verò increscentes populi Chananæi, de illo filio, qui à
C patre fuerat maledictus, venerunt ad loca il[la], & per violentiam expulsis filiis Sem, terra[s] eorum more barbarico possederunt. Et qui[a] Abraham de genere Sem legitur fuisse, filij eius Israëlitæ, non alienam terram peruaserunt; sed suam propriam, quam per violentiam patres eorum perdiderant, receperunt. Hæc August.
Et Cassianus collat. 5. cap. 24. Quantum (in- Cassianus.
quit) docet vetus traditio, terras Chananæorum filij Sem fuerant sortiti in orbis diuisione. Quas posteritas Cham, per vim atque potentiam peruasionis iniquitate possedit, &c.

Appellatur autem terra repromissionis, quia 2.
D patribus antiquis promissa est: Abrahamo Ge-
nes. 13. *Leua* (inquit Dominus) *oculos tuos, & vi-* Genes. 13.
de, à loco in quo nunc es ad aquilonem, & meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram quam con-
spicis, tibi dabo, & semini tuo. Gen. 15. *Pepegit Do-* Genes. 15.
minus fœdus cum Abraham dicens: semini tuo dabo
terram hanc. Promissa etiam est Isaac Genes. 26. Genes. 26.
Tibi, & semini tuo dabo vniuersas regiones has; complens iuramentum, quod spopondi Abraham, Patri tuo.
Promissa quoque Iacob, Gen. 28. *Terram in qua* Genes. 28.
dormis tibi dabo, & semini tuo. Promissa autem est *Terra promissa patribus, typus fuit cælestis regionis, promissa iustis.*
Abraham, non nuda solùm promissione, sed inito fœdere, & suscepto iuramento, vt indicant verba citata; Et Moses Deut. 11. *Terram* (in-
E quit) *quam sub iuramento pollicitus est Dominus pa-* Deut. 11.
tribus vestris, & semini eorum. Lege Gen. cap. 15. quomodo Deus fœdus pepigerit cum Abrahamo. Promissa autem est veluti typus, & imago cælestis regionis, in quam tendimus. A Iudæis Iudæa est nominata. Palæstina quoque vocatur à Palæstinis, siue Philisthæis, qui loca ea coluerunt, quæ circa mare mediterraneum sunt.

Fertilissimam fuisse docet Scriptura; lacte 3.
enim & melle manare prædicat Exod. c. 3. & 33. *Fuit fertilissima terra promissionis.*
Leuit. 20. exploratores à Mose missi, id confirmant Numer. 13. *Terra* (inquiunt) *reuera fluit lacte, & melle, vt ex his fructibus cognosci potest.* nimi- Numer. 13.
rum ex botro, quem portabant duo viri in ve-

Deut.8. &c, & ex malisgranatis, & ficis. Deut.8. *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, & aquarum, & fontium, in cuius campis, & montibus erumpunt fluuiorum abyssi; terram frumenti, hordei, ac vinearum, in qua ficus, & malogranata, &*
Ezech.20. *olineta nascuntur; terram olei, ac mellis.* Ezechielis 20. *Terram quam prouideram eis fluentem lacte, & melle, quæ est egregia inter omnes terras.* Item: *Terram dedi eis fluentem lacte, & melle præcipuam terrarum omnium.* Magna sane laus terræ promissionis; præcipua erat terrarum omnium. Septuaginta vertunt: κηρίον ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν, id
D.Hieron. est, *fauus est vltra omnem terram.* D.Hieron. Isaiæ 5. Reuera (inquit) nihil terra repromissionis
B pinguius; si non montana quæque atque deserta, sed omnem illius latitudinem consideres, à riuo Ægypti vsque ad Euphratem contra orientem, & Zephyrium Ciliciæ, quod mari imminet, &c.

4. Dicitur præterea terra promissionis sancta,
Sapient.12. & omnium charissima Deo, Sapient. 12. *Illos antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ*, id est, terræ promissionis, *quæ tibi omnium charior est terra.* Græcè τιμιωτάτῃ, id est, *honoratissima, & pretiosissima.* Appellatur autem terra illa sancta, & Deo omnium terrarum charissima; quia in ea ritè Deus à fidelibus Iudæis colebatur, antequam idola venerarentur. Præterea propter Chri-
C stum, qui eam vita sua, & sanguine charissimam Deo, & sanctissimam reddidit. Eodem loco
Lyran. Carthusian. Ioseph.
Sap.12. vt Lyranus vult, Carthusianus, & alij, dicitur terra promissionis *Sacramentum Dei*: illis verbis; *A medio sacramento suo.* Dicitur autem *sacramentum Dei*, id est, sacrum mysterium; Græcè μυστήρια; quia inaudita in illa mysteria Christus operatus est. Præterea quia lex Mosis, quæ in ea viguit, tota mysterium erat, & typus legis nouæ. De fertilitate terræ promissionis lege Iosephum lib. 5. antiq. & Borchardum part.2.cap.1.

Terra promissionis dicitur sancta, & Deo charissima, & sacramentum Dei. Cur sic dicatur.

5. Situs eius ferè in medio orbis est. Nã D.Hieron. & alij aiunt, Ierusalem in medio terræ esse.
D Vnde sequitur, terram quoque promissionis, cuius præcipua ciuitas est Ierusalem, in medio
Ezech.38. terræ esse. Quamobrem ab Ezechiele cap. 38. appellatur *vmbilicus terræ*; terræ (inquam) tunc
Psal. 73. habitabilis. Illa etiam verba Psal. 73. *Operatus est salutem in medio terræ*; de Christo interpretatur
Ezech.5. Hieronymus. Ezech.5. *Qui in medio terræ*, id est, in ciuitate Ierusalem, salutem toti orbi operatus est cruci suffixus.

Situs terræ promissionis in medio est orbis.

6. Termini terræ promissionis assignantur, Ge-
Gen.15. nes.15. Constituit Dominus terminos, *fluuium Ægypti, & fluuium Euphratem.* Fluuius autem
August. hic Ægypti (ait Augustinus quæst. 21. in Iosue) non est Nilus, sed alius, & non magnus fluuius, qui fluit per Rhinocoruram ciuitatem. Et D.
Hieron. Hieron. epist.129. ad Dardanum: Torrens (in-
E quit) Ægypti, qui iuxta Rhinocoruram mari
Exod.23. magno influit. Exod.23. *Ponam* (ait Dominus) *terminos tuos à mari rubro, vsque ad mare Palæstinorum*, id est, vsque ad mare mediterraneum, *& à deserto*, scilicet Ægypti, *vsque ad fluuium Euphratem.* Mare rubrum constituitur terminus orientalis, vt nonnulli dicunt; mare mediterraneum terminus occidentalis. Desertum Ægypti au-
Iosue 1. stralis, Euphrates aquilonaris. Iosue 1. *A deserto* (inquit) *& Libano, vsque ad fluuium magnum Euphratem, omnis terra Hethæorum, vsque ad mare magnum contra Solis occasum erit terminus vester.* Hoc loco mons Libanus ponitur terminus a-

Termini terræ promissionis qui sint.

A quilonaris, solitudo Arabica, terminus australis, Euphrates orientalis, mare mediterraneum occidentalis. Iidem termini ponuntur Deut. 11. Deut.11.
A deserto, & à Libano, à flumine magno Euphrate, vsque ad mare occidentale erunt termini vestri. 3.Reg. 3.Reg.8.
8. termini indicantur *ab introitu Emath vsque ad riuum, siue fluuium Ægypti.* Et Amos 6. *Conteret* Amos 6.
(inquit) *vos ab introitu Emath, vsque ad torrentem deserti.* Est autem duplex Emath; altera quæ dicitur *magna*, Amos 6. *Ite* (inquit) *in Emath magnam.* & Antiochia nominatur, vt ait D. Hieronymus; altera *minor Emath*, quæ Epiphania Syriæ dicitur, cuius regio appellatur *Reblatha*, 4. 4.Reg.24.
Reg.24. *Regem Sedechiam apprehensum, duxerunt ad*
B *Regem Babylonis in Reblatha.* Introitus huius Emath minoris, terminus est terræ promissæ, versùs aquilonem & versùs Syriam; ita vt egredientibus ex terra repromissionis in Syriam, aut Mesopotamiam, teste D.Hieron. prima mansio esset Emath. Lege Num.34.

Duplex est Emath.

Dubitatur, *an Hebræis sit tradita tota terra hæc?* 7.
D.Hieronymos conditionalem ait fuisse promissionem; neque possedisse Israëlitas totam hanc terram, quia indignos se illius possessione reddiderunt. In epist. 129. ad Dardanum; Fatebor (ait) hæc repromissa, non tradita: si obseruasses mandata Dei, si non pro Deo coluisses Beelphegor, & Baal, & Beelzebub, & Cha-
C mos, quos quia prætulisti Deo, omnia quæ tibi promissa fuerant perdidisti. Et mihi in euangelio promittuntur Regna cælorum; sed si non fecero quæ præcepta sunt, nequaquam erit culpa in promittente; sed in me, qui promissum accipere non merui, &c. Non tamen caret probabilitate, tempore Salomonis totam promissam terram sub potestate fuisse Israëlitarum, iuxta illud 3.Reg.4. *Salomon erat in ditione sua, habens omnia regna secum à flumine terræ Philisthum*, id est, à Rhinocorura: *vsque ad terminum Ægypti. Ipse obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen*, scilicet Euphratem, vel Iordanẽ, &c. 3.Reg.4.
Hæc est sententia D. Augustini quæst.21. in Io- D.August.
D sue. Opinatur; totam terram promissam esse traditam tempore Salomonis: Fuerat (inquit) constitutum filiis Israël, vt septem gentium, id est, Chananæorum, Iebusæorum, Amorrhæorum, & cæterorum, terras ipsi inhabitarent, illis exterminatis, & perditis: aliis autem gentibus regnarent subditis, & tributariis, vsque ad Euphratem. Et quamuis in hoc Deo non obtemperassent; quia etiam ex illis gentibus, quas penitus exterminare debuerant, aliquas sibi obedientes fecerant: Deus tamen tempore Salomonis, fidem suæ promissionis impleuit. Sic August. ait, Israëlitas tempore Salomonis terram quidem Chanaan inhabitasse; reliquas verò prouincias sub potestatem redegisse; fuisséque tributarias, vsque ad Euphratem. Hæc opi-
E nio parum distat ab opinione D. Hieronymi: fatetur enim Hieronymus, Iudæos, tempore Salomonis, imperasse regionibus promissis, quæ numerantur 3. Reg.4. tam sero autem, breuíque tempore imperasse, quia conditionem non expleuerunt, & idola coluerunt. Caietanus Gen. 15. opinatur, tempore Dauidis factam promissionis executionem; idem putat Oleaster eodem capite. Lege 2.Reg.4. & 1.Paralip. 1.Paral.18.
18. vbi sic legitur: *Perrexit Dauid vt dilataret imperium suum vsque ad Euphratem.* Lege Lyranum 3. Reg.4. qui tempori Salomonis promissionis adimpletionem tribuit. Opinor,

D.Hieron. *An sit tradita Hebræis tota terra hæc?*

Dauide

Dauide & Salomone regnantibus, vel totam, vel maiorem terræ promissæ partem Iudæis fuisse traditam, sed breui tempore illam possederunt propter idololatriam, in quam lapsi sunt.

8. Non incoluerunt Israëlitæ totá terram promissam; incoluerunt autem regionem trans Iordanem tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidia tribus Manasse: regionem, quæ cis Iordanem sita est, incoluerunt reliquæ tribus. Regio quæ

D.Hiero. cis Iordanem est, teste oculato Hieró. in epist. ad Dardanum, à Dan vsque Bersabee, qui sunt eius termini, aquilonaris, & australis; vix centum sexaginta milliarium spatio in longum tenditur. Pudet dicere (ait ille) latitudinem terræ repromissionis. Ab Ioppe vsque ad viculum nostrum Bethlehem quadraginta sex millia sunt, cui succedit vastissima solitudo, plena feroeium

De longitudine & latitudine terræ promissionis. barbarorum. In longum à Dan, vsque Bersabee, vix centum sexaginta millium spatio tenditur. Hæc ille. Hinc intelliges verba, quibus Scriptura sæpe vtitur, *à Dan vsque Bersabee*; cùm si-

1.Reg.3. gnificare vult Iudææ amplitudiné. 1.Reg.3. *Cognouit vniuersus Israel à Dã vsque Bersabee, quòd fi-*

2.Reg.17. *delis Samuel propheta esset Domini.* 2.Reg.17. *Congregetur ad te vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee.*

Iosephus. Iosephus lib.4. contra Appionem ex Hecatæo; Pene (inquit) decies trecenta millia iugera terrarum optimarum, vberrimæ prouinciæ, Iudæi possidere noscuntur. Iudæa namque huius est amplitudinis, &c. Iudææ fluuius celeberrimus, Christique baptismo nobilissimus, Iordanis est, à Dan oppido, id est, à Cæsarea Philippi, septentrionali exoriens, & in mare mortuum

An Hebræi fuerint habitaturi in regionibus ad fluuium vsque Euphratem. fluens. De illo egimus in Concord. Quæritur, *an Israelitæ fuerint habitaturi in regionibus illis, quæ continentur Euphrate, & reliquis terminis terræ promissæ; si longo tempore illis imperassent?* Nõ fuisse habitaturos probatur, quia, vt in eis habitarent, oporteret habitatores antiquos extinguere, quémadmodum extinxerunt Chananæos in terra, in qua habitabant: id verò prohibuerat Deus,

Deut.20. Deut.20. Iussit enim illis offerre pacẽ. Præterea eodem cap. sic iubet: *De his ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere*, scilicet de ciuitatibus Chananæorũ. Ergo ciuitates tantũmodo Chananæorũ datæ sunt Israëlitis ad habitandum; non autem aliæ remotæ. Quæ videtur esse sententia Augustini verbis supra citatis. Pars verò affirmans, fuisse habitaturos in regio-

Deut.19. nibus illis, probatur, quia Deus iubet, Deut.19. 9. *tres ciuitates refugij* in illis regionibus constitui; *Cum dilatauerit* (inquit) *Deus terminos tuos, & dederit tibi cunctam terrã, quam pollicitus est, addes tibi tres alias ciuitates*, scilicet refugij, *&c.* Quorsũ ciuitates tres refugij in illis regionibus assignãdæ fuerunt? Certè quia ab Israëlitis fuerant inhabitãdæ, si Dei præcepta seruassent. Adiicitur

Deut.19. enim eodem cap.19. hæc conditio; *si tamen custodieris mandata eius.* Tres ciuitates trans Iordanem assignauit Moses, Deut.4. Tres alias citra Iordanem iubet assignari, Deut.19. Præterea alias tres, postquam totam promissam terram possederint. Itaque videtur dicendum fuisse, in illis regionibus habitaturos Israëlitas, etiamsi non delerent habitatores.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

CAPVT III.

MORALE.

De Aegypto, & terra promißionis.

ALLEGORICO sensu, ac morali Ægyptus mundi typus est, vt Patres sentiunt. Hinc illa orta est Magni Anthonij Eremitæ ad Macharium interrogatio; Venerunt huc fratres aliqui? Si Macharius respondebat: Venerunt fratres. Rursus interrogabat: De Ægyptóne venerunt hi fratres; an de Ierosolyma? Hoc est, súntne ex mundo, an ex cælo? Ecce Magnus Anthonius, Ægypti nomine mundum intelligit; quæ significatio iam tunc vulgaris erat. Vtinam nulli essent ex Ægypto fratres, sed omnes ex Ierosolyma. D.Aug. Psal.113. Ægyptus (inquit) sæpe in imagine ponitur huius sæculi, à quo spiritaliter recedendum est. Hìc enim quisque Ierusalem cælestis fit ciuis idoneus cùm primum huic sæculo renuntiauerit, quemadmodum ille populus in terram promissionis duci non potuit, nisi prius ab Ægypto recederet, &c. Nomẽ Hebræum מצרים *Misraim*, vt D.Hieronym. docet Exech.29. tribulantem significat, & coangustantem. Ægyptus (inquit) Hebraicè *Misraim*, & in linguã nostrã vertitur *ἐκθλίβουσα*, *coangustãs, & tribulãs* eos, qui sibi subditi sunt. Videant mundi amatores, quale nomen mundus habeat; nimirum non oblectantis, & obsequentis, sed tribulantis, & coangustantis. Vbi oblectamenta quærunt, ibi tribulationes, & angustias inuenient. Israëlitas fames in Ægyptum duxit; ibi autem seruitutem, tribulationem, & angustias inuenerunt, Exod. cap. 1. *Affligebant Ægypti filios Israel illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & cæteris, omnique famulatu, quo in terra operibus premebantur.* Fames mundi amatores in Ægyptum ducit, & mundo mancipat: mundi enim caducas diuitias, honores, ac voluptates esuriunt, & sitiunt; sed seruitutem, & mille inueniunt amaritudines, curas, pericula, anxietates, timores, animíque perturbationes. D.Ambros. lib.2. de Iacob, & vita beata, cap.6. Vita (inquit) iusti quieta est. Iniustus inquietudinis, & perturbationis plenus est. Itaque amplius suis suspicionibus affligitur animus eius, quàm alienis plerique verberibus; maioresque vibices vulnerum in eius animo sunt, quàm in eorum corpore, qui ab aliis verberantur, &c. D.Greg.30. Moral. cap. 12. Magna (inquit) est seruitus sæcularium negotiorum, quibus mens atteritur vehementer, quamuis in eis spõte desudet. Quasi enim quodam iugo seruitutis premunt prospera dum appetuntur; & aduersa, dum formidãtur, &c. Item: Asperum & duræ seruitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stãtibus, &c. Inueniunt mundi amatores, vt D.Anselmus ait, in mundo suo grauem molam asinariam in vita; & grauissimum supplicium post mortem; in illa verba Matth. 18. *Expedit ei, vt suspẽdatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum.* Per molam (inquit) asinariam sæcularis vitæ circuitus, & labor exprimitur, & per profundum maris, extrema damnatio, &c. Graues molæ Ægypti sunt, quas mundi amatores, instar iumentorũ oculis clausis,

Marginal notes (right column): 1. *Ægyptus est imago mundi.* — D.August. — D.Hieron. — *Ægyptus Hebraicè Misraim significat tribulantem.* — *Mũdus suos tribulat & affligit.* Exod.1. — D.Ambros. — D.Gregor. — D.Anselm. — Matth.18. — *Molas Ægypti cæci homines agitant.*

Pſal. 11

A fis, io circuitu agitant; iuxta illud Pſalm. 11. *In circuitu impÿ ambulant.* Vtinam aperirent oculos, & profundum maris, id eſt, tartari, viderent, in quod poſt impios circuitus præcipitandi ſunt, niſi impias deſerant molas. D. Auguſt. ſerm. 15. de verbis Dom. mundum cum mari cõfert, quod amatores ſuos abſorbet: Amas (inquit) ſæculum; abſorbebit te. Amatores ſuos vorare nouit, non portare, &c. Eodem loco ait, cupiditates noſtras in hoc mari tempeſtates excitare, quibus demergimur in profundum: Vnicuique (inquit) ſua cupiditas tempeſtas eſt, &c. Ergo deſere Ægyptum, deſere mare procelloſum, ne te abſorbeat ſuis fluctibus: cohibe cupiditatem, ne excitet tempeſtatem.

D. Auguſt.

B

2. Nilus Ægypti terras oblimat, & fertiles reddit: mundi verò Nilus mundi amatores oblimat, hoc eſt, limo, & luto complet, & ſic fertiles reddit luto opibúſque lutoſis: ſteriles verò reddit virtutibus, operibúſque cæleſtibus. Alij fluuij, (vt ait Seneca ſupra citatus) terras euiſcerant, & exedunt: ſic mundus amatores ſuos exedit, & euiſcerat, hominúmque viſcera, & amorem rapit. O Chriſtiane, *quid tibi vis in via Ægypti* (ait Ierem. citatus cap. 2.) *vt bibas aquam turbidam?* Cur Ægyptum petis, & à Deo recedis? cur fontem relinquis aquæ viuæ, & turbidam Ægypti aquam concupiſcis? cur te delectat Nili aqua mortua, te euiſcerans, milléque perturbationibus turbida; non delectat Chriſti aqua viua viſceribus tuis vitam afferens, criſtallo purior, in vitam æternam ſaliens?

Seneca.

Ierem. 2.

C

3. Crocodilis immanibus plena eſt aqua Ægypti; immanibus lacertis, id eſt, peccatis, plena eſt aqua mundi. Numquid canibus inſipientior es? illi vt crocodilus effugiant, feſtinanter aquam Nili bibunt, & mox abeunt; vnde prouerbium ortum eſt; *ſicut canis è Nilo.* O Chriſtiane, ſi opus eſt mundi aquam bibere, eiúſque negotia tractare; bibe, ſicut canis è Nilo, properanter, & attentè; caue latentes crocodilos, caue tartareos lacertos, Gedeonis imitare milites, Iud. 7. non illos, qui curuatis genibus aquam biberunt, ſed illos, qui lingua lambuerunt. Ne te in turbidas mundi aquas effundas; ne flexo poplite eas adorans, bibas; Parcè bibe, & magna conſideratione eas ori admoue. Heu ex militibus Gedeonis, vt legitur illo cap. 7. *Trecenti tantum manu ad os aquas proÿcientes biberunt: omnis reliqua multitudo flexo bibit poplite.* Sic ex hominibus, pauci caducis rebus parcè, & ſobriè vtuntur; multi flectunt genua, eáſque veluti idola Ægypti adorant. Proſternuntur in terrã homines, vt mundi turbidam potent aquam; quia mundus, non cælo, ſed terræ, amatorum ſuorum oculos, mentéſque defigit. D. Hieron. loco citato Ezech. 29. Ægyptus (inquit) non dimittit oculos ad cælum leuare; ſed iuxta exemplum mulieris illius, Luc. 13. quam 18. annis diabolus incuruauerat, ſemper ad terrena demergit, &c.

Nilus, id eſt mundus eſt plenus crocodilis.

Mundi Nilus plenus eſt crocodilis.

Attentione magna aqua illius ſumenda, non flexo poplite.

Iud. 7.

Mundus ad terrena demergit.

D

D. Hieron.

E

4. Cælum Ægyptiorum eſt Nilus; neque enim ex cælo pluuias, ſed ex Nilo aquarum expectant incrementa. Hinc illud Senecæ, ſupra citatum; In Ægypto nemo aratorum aſpicit cælum, &c. ſimilem in modum cælum mundi amatorum Nilus quidam eſt, voluptatibus illicitis, diuitiis, honoribúſque affluens, in mundo iniquo nemo impiorum reſpicit cælum; omnes reſpiciunt cœnum. Pharao operibus luti occupabat Iſraëlitas; Cacodæmon lutoſis voluptatibus, lutoſis diuitiis, & honoribus occupat cacomundi incolas. Eſt enim Ægyptus, id eſt, mundus impiorum, immundus, immundúmque habet principem Pharaonem, id eſt, cacodæmonem, qui ad lutoſa, & immunda opera ſeruos ſuos adigit. Quamobrem à Chriſto dicitur princeps huius mundi, Ioan. 17. *Venit princeps huius mundi, & in me non habet quidquam.* A Paulo quoque dicuntur cacodæmones *rectores mundi tenebrarum harum.* Quæ verba exponens Auguſtin. Pſalm. 54. qua ſignificatione hoc mundum ſumamus docet his verbis: Ne fortè, cùm dixiſſet Apoſtolus, *rectores mundi*, intelligeres dæmones eſſe rectores cæli, & terræ; *mundi* dixit, *tenebrarum harum*; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum, & iniquorum; mundi dixit, de quo in euangelio dicit; *Et mundus eum non cognouit.* Ioan. 1. Explicat egregiè Auguſtinus, quid ſignificet mundus, cùm vituperatur. Non enim ſignificat cælum, elementa, cæteráſque Dei creaturas, maximè laudabiles; ſed congregationem ſignificat amatorum mundi, impiorum hominum, & iniquorum. Sumitur enim continens pro contento, mundus, pro habitatoribus hominibus carnalibus. Huius Ægypti rector, ſiue rex eſt Pharao, id eſt, cacodæmon, iuxta illud Iob 41. *Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Impios autem vocat Paulus tenebras; quia ſpiritali luce carent, vnde illud Ioan. 1. *In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit.* Erat Chriſtus in mundo; illius opus erat ipſe mundus: At mundus impiorum, & tenebrarum, eum non cognouit.

Seneca.

Cælum impiorum eſt Nilus mundi.

A

Mundus operibus lutoſis homines occupat. Ioan. 17.

D. Auguſt.

B

Mundus quid nunc ſignificet.

Ioan. 1.

Iob 41.

Ioan. 1.

Lamõ quomodo ſit mundi rector & princeps.

C

5. Hic eſt terminus *a quo* itineris noſtri relinquendus, iuxta illud 1. Ioan. 2. *Nolite diligere mundum, neque ea, quæ in mundo ſunt.* Si domum relinquimus, quæ ruinam minatur, ne nos opprimat; cur mundum non fugimus, ruinam ſemper minantem, ne nos conterat? ſi loca deſerimus peſte infecta; cur peſtilentem mundum non deſerimus? Nónne dilectus diſcipulus 1. Ioan. 2. peſte plenum eſſe prædicat? Quæ peior peſtis eſſe poteſt, quàm concupiſcentia? de qua ille; *Omne* (inquit) *quod in mundo eſt, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.* Hæc triplex peſtis mundi habitatores inficit, & necat, iuxta illud Iacobi 1. *Concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Sed mundani ſtultè mori malunt, quàm ſapienter fugere. Mundi fuga ſapientium eſt, & ſummo bonore plena; vnde Gofredus lib. 5. de vita D. Bernardi, de Gulielmo, viro nobiliſſimo, ſic ſcribit: Magnificus vir fuit olim in ſæculo; ſed magnificentior in ſæculi fuga. Pudet generoſum militem fugere in bello hoſtes. At nos non pudeat, hoſtem fugere mundum, quoniam fuga hæc eſt glorioſa, vt ait D. Ambroſ. lib. de fuga ſæculi, cap. 4. Non erubeſcamus (inquit) fugere; glorioſa enim hæc fuga eſt, fugere à facie peccati. Pſal. 113. *In exitu Iſrael de Ægypto domus Iacob de populo barbaro; facta eſt Iudæa ſanctificatio eius; Iſrael poteſtas eius.* Cùm ex Ægypto, id eſt, mundo, diſcedimus, cùm Ægyptum fugimus; tunc à Deo ſanctificamur; tunc ille poteſtatem maximam habet in nobis obedientibus illius mandatis. O fugam glorioſam, quæ animi pedibus maximè fit, id eſt, affectibus, cùm à mundi voluptatibus auelluntur! Origenes

1. Ioan. 2.

Mundus deſerendus, ex Ægypto, id eſt, mundo diſcedendum eſt.

1. Ioan. 2.

D

Iacobi 1.

D. Ambroſ.

E

Fuga ſæculi glorioſa eſt.

Pſal. 113.

Mundus animo relinquendus.

nes homil. 3. in Exodum: Exeundum (ait) nobis est de Ægypto, relinquendus est mundus, si volumus Domino seruire; relinquendus autem dico, non loco, sed animo, non itinere proficiscendo, sed fide proficiendo. Hæc de Ægypto, id est, mundo sint satis.

Terra repromissionis est cœleste regnum.
Matth. 25.

6. Terra autem repromissionis cœleste regnum adumbrabat, quod Deus ab origine mundi electis suis præparauit, iuxta illud Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Hic est terminus *ad quem* nostri itineris, toto conatu petendus; relicto mundo, qui est terminus *à quo*, toto conatu deserendus: ô beatissimum nostri itineris, laborúmque omnium terminum! ô dulcissimam repromissionis terram, verè lacte & melle manantem! ô præcipuam terrarum! ô fauum vltra omnem terram! Verè lacte, & melle, nectaréque, & ambrosia fluit terra nobis promissa. Quænam mella, quinam faui cum dulcedine cælestis patriæ conferri possunt? Flumina ibi sunt mellis, & nectaris, nulli permixta amaritudini: Est flumen vnum beatificæ visionis, est alterum flumē amoris, & tertium æternæ oblectationis. Hæc tria flumina, animam in primis; deinde corpus, sensusque eius omnes, suauissimo complent inauditæ dulcedinis melle; ita vt nullus pateat, vel minimus locus, vlli amaritudini. *Super flumina Babylonis* (ait vates Psal. 136.) *illic sedimus, & fleuimus.* Etenim super flumina Babylonis, id est, mundi, quæ plus aloës, quàm mellis habent; lacrymas fundimus. At super flumina Sionis, puro manantia melle, gaudio æterno exultabimus. Flumina Babylonis in amarissimum mare tandem deuoluuntur, flueréque desinunt. Flumina verò Sionis nostræ ex æterno oriuntur fonte, nempe Deo; nectareísque fluunt aquis, vsque in sempiternum. Horum fluminum melle, diuináque dulcedine, terræ illius promissionis incolæ inebriantur, id est, mirum in modum complentur, iuxta illud Psal. 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Apud Deum fons est vitæ æternæ, ex quo gloriæ emanant flumina, voluptatísque inauditæ torrentes. Et in lumine gloriæ creato, quod beatis largitur; vident illi lumen increatum, & immensum, id est, diuinitatem, in tribus personis; quæ visio amorem parit admirandum; admirandúmque gaudium, atque æternum.

Cœlestis patriæ flumina tria.

Psal. 136.
Flumina Babylonis amara, dulcissima sunt flumina Sionis.

Psal. 35.

Psal. 30.
Abscondita dulcedo gloriæ.

7. Abscondita nobis est hæc magna dulcedo, iuxta illud Psalmi 30. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te.* Abscondita, inquam, est in cœlo, non cernitur in terra carnis oculis; sed oculis cernitur fidei. Qui igitur mellis terræ promissæ guttas aliquot cœpit degustare; attollat in cælum mentem, beatorumque gaudia admirabilia consideret: Admirandam profectò dulcedinem, Ægidius ille, D. Francisci discipulus, mentem in cælestia gaudia attollens, experiebatur; siquidem audito Paradisi nomine, extra se ipsum terrum omnium sensum amittens, rapiebatur. Etenim potens est supernæ Sionis memoria ad rapiendum hominem extra mundum, extra carnem, extráque voluptates omnes. Qui verò vult ipsos mellis fauos manu capere; tartareum leonem vincat, prosternat, & velut occidat. Samsonis meminerit viri fortissimi; ille leonem occidit, Iudic. 14. in ore verò occisi leonis fauum melle plenum reperit. Occide leonem, fauum cape: ne recuses pro faui dulcedine, laborum, & calamitatum amaritudinem. Quis pro æterna mercede, paucis diebus libenter non sudet? quis pro æterno pretio, se ipsum totámque vitam suam Deo non mancipet? quis vt æternos fugiat cruciatus, & æternam consequatur requiem, laborem vllum refugiat? Secari carnem & vri patiuntur homines, vt vitam breuissimo protogent tempore; nos carnis voluptates non secabimus, vitia non vremus, vt vitam prorogemus in sempiternum? Milites sub armis, noctu diúque sudant; mercatores Oceani fluctus non formidant, ducti tantilli lucri spe; nos sudores, & labores immensi lucri spe proposita recusabimus? Non recusabat illos diuinus Franciscus; sub onere paupertatis, & pœnitentiæ sudabat; sudorem verò propositi lucri spe, veluti linteo gloriæ abstergebat. Vnde illa eius vox, magna prædicatione digna; *Totum sudorem meum Domino meo vendidi magno pretio.* Quàm ingenti pretio vendidisset, vox ad eum è cælo aliquando emissa ostendit. Gaudere enim ea voce iubebatur, quòd per labores, ac sudores ingentem compararet thesaurum cui nullus in terra similis reperiri posset, etiam si tota terra in aurum, omnes lapides in gemmas, omnes aquæ in balsamum conuerterentur. Audiamus D. August. serm. 2. de omnibus sanctis: Si tormenta (inquit) quotidie nos perferre oporteret, si ipsam gehennam paruo tempore tolerare, vt Christum videre digni esse possemus in gloria venientem, & Sanctorum eius numero sociari: nónne erat dignum pati omne, quod triste est, vt tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur? Sic August. Non potest corona aurea fabricari, nisi sæpius tundatur, sæpiúsque in igneam fornacem mittatur: vt terrestres coronæ tunsionibus, & fornacis igne; sic coronæ cælestes, laborum, persecutionúmque ictibus, & flammis perficiuntur. Ne formides tunsiones, mi charissime lector; ne formides fornacem laborum; ex fornace corona mille radians pyropis exibit, tuo capiti imponenda, quam nulli in terram deiicere possint hostes. Eccles. 10. *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in vrbem pergere*; Stultorum labor est labor impiorum, quo in vita affliguntur, quia nesciunt in cælestem vrbem Hierusalem pergere. Affligit labor stultorum; labor autem iustorum, qui sciunt in vrbem Ierusalem tendere, animum consolatur, & spe æternæ gloriæ exhilarat. *Lætatus sum* (ait vates Psal. 121.) *in his, quæ dicta sunt mihi: In domum Domini ibimus: stantes erant pedes nostri in atriis tuis Ierusalem.* Stent pedes mentis tuæ, videlicet intellectus, & voluntas, in atriis cælestis Ierusalem; & lætaberis.

Per labores desertis peruenitur ad terram promissionis cœlestem.

D. Franciscus.

D. August.

Eccles. 10.

Psal. 121.

CAPVT IV.

De ingressu Israëlitarum in Ægyptum, & mira propagatione.

EXODI CAP. I.

1\. HÆc sunt nomina filiorum Israël qui ingressi sunt in Ægyptum cum Iacob: singuli cum domibus suis introierunt: Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon & Beniamin, Dan & Nephthali, Gad, & Aser. Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Iahob, septuaginta: Ioseph autem in Ægypto erat. Quo mortuo, & vniuersis fratribus eius, omnique cognatione illa, filij Israël creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt: ac roborati nimis, impleuerunt terram.

Exod. 1. Genes. 46. Act. 7.

2\. CVm Chananæi, inter quos Iacob habitabat, fame laborarent, vocatus ille à filio Ioseph, in Ægyptum se contulit. Ingressæ autem dicuntur in Ægyptum Exod. 1. *Omnes animæ eorum, qui egressi sunt de femore Iacob septuaginta.* Idem legitur, Genes. 46. Repugnare videntur LXX. interpretes, Genes. 46. quos sequitur D. Stephanus, Act. 7. sic dicens; *Ioseph accersiuit patrem suum, & omnem cognationem in animabus septuaginta quinque.* Respondetur, si pressè loquamur, Ægyptum ingressas esse sexaginta sex animas eorum, qui ex Iacob progeniti sunt. Genes. 46. *Cunctæ animæ quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum, & egressæ sunt de femore illius absque vxoribus filiorum eius, sexaginta sex.* Si verò latiùs numeremus, septuaginta animæ ingressæ sunt; illis enim sexaginta sex addendus est Iacob, addendus etiam Ioseph, & duo eius filij, iam nati, Ephraim, & Manasses, idque significasse videtur Moses, cùm sic scripsit Gen. 46. *Animæ sexaginta sex. Filij autem Ioseph, qui nati sunt ei in terra Ægypti, animæ duæ. omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt Ægyptum, fuere septuaginta.* Priori loco dixit, omnes animas, egressas de femore Iacob, fuisse sexaginta sex; postea meminit Ioseph, & duorum filiorum, quibus subintellexit addendum ipsum Iacob, quem ex numero sexaginta sex excludunt verba illa: *Animæ egressæ de femore Iacob;* non enim Iacob egressus est de suo femore. Hæ quatuor animæ si adiungantur sexaginta sex animabus, efficiunt animas septuaginta. Ideo addidit Moses, *omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt Ægyptum, fuere septuaginta.* Nam etiam Ioseph ingressus est Ægyptum ante patrem; filij quoque Ioseph, lato quodam loquendi modo, Ægyptum dicuntur ingressi, quamuis in ea orti sint, quia iam nati erant, cùm cæteri sunt ingressi. D. Hieron. in tradit. Hebr. in Gen. Sexaginta sex (inquit) animæ cum Iacob ingressæ sunt; & repererunt in Ægypto tres animas, Ioseph scilicet, & duos eius filios; septuagesimus autem ipse fuit Iacob. Hæc ille. Præterea si latiùs adhuc loquamur, animæ ingressæ Ægyptū dicuntur fuisse septuaginta quinque LXX. interpretes scripserunt, quia non duos solùm filios Ioseph numerant, sed nouem; sic enim scribunt: *Filij Ioseph qui nati sunt ei in Ægypto animæ nouem*, si animabus sexaginta sex adiicias nouē, numerū efficies septuaginta quinque. Iidem tamen, Deut. 10. septuaginta animas ingressas esse Ægyptū memorarunt sequentes aliam supputationem. D. Hieronymus: Ipsi (inquit) LXX. interpretes, qui hic posuerunt 75. animas per πρόληψιν, id est, per *anticipationem*, Ioseph, & posteros eius commemorantes: iidem in Deuteron. cap. 10. septuaginta tantùm animas intrasse memorarunt, &c.

Genes. 46.

De numero eorum, qui ingressi sūt in Ægyptū.

D. Hieron.

3\. *Pauci Hebræi in Ægyptum ingressi cum Iacob, sed admirabiliter à Deo sunt multiplicati.* Exod. 1.

Pauci Hebræi ingressi sunt in Ægyptum, id verò literis sacris commendatum est, vt cognoscamus, quanta fœcunditate hoc semen patruum diuina benignitate in Ægypto excreuerit. Simile fuit grano sinapis, quod minimum est, sed magnopere excrescit. Paucitas Israëlitarum ostenditur; mox subiicitur multiplicatio. *Filij Israël*, (ait Moses Exod. 1.) *creuerunt, & quasi germinantes multiplicati sunt.*

4\. *Habitarunt Israëlitæ in terra Gessē, in Ægypti introitu.*

Ingressi verò in Ægyptum Israëlitæ habitarunt, velut hospites, in terra Gessen. Est autem terra hæc in finibus Ægypti (vt ait Abulensis) versùs terram repromissionis: Israelitis ex terra Chanaan Ægyptum ingredientibus terra Gessen in primis occurrebat. vide descriptionem Ægypti apud Adrichomium, & alios; Itaque non ingressi sunt Ægypti penetralia, sed in ipso introitu Ægypti habitarunt, Genes. 47. *Ioseph patri, & fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terræ loco Ramesses, vt præceperat Pharao.* Eodem cap. sic præcipit Pharao Ioseph: *In optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Gessen.* Fratres verò Ioseph eodem cap. à Rege hanc terram petierunt: *Petimus* (inquiunt) *vt esse nos iubeas seruos tuos in terra Gessen.* Dicebatur terra Gessen, & terra Ramesses, fortè à Rege Ægypti, qui dictus est Ægyptus & Ramesses, vt supra diximus. Abulensis vult dictam esse Ramesses per anticipationem, à ciuitate Ramesses, quam postea Israëlitæ seruitute oppressi exædificarunt Exod. 1. LXX. interpretes *terram Ramesses* appellant, Gen. 47. sic vertunt: *Vt occurreret ei ad vrbem Heroum in terram Ramesses,* Hebraicè, *Gessen.* Nonnulli Iudæorum, vt ait D. Hieron. in tradit. Hebr. asseruerunt Gessen Thebaideo vocari vrbem Heroum. Philo lib. de Ioseph, appellat Heroopolim.

Genes. 47.

D. Hieron.

5\. *An Hebræi soli habitauerint in terra Gessen*

Non sine causa in finibus Ægypti Hebræi habitarunt; inde enim faciliùs erat in terram repromissionis reuerti, quàm ex interiori Ægypto; præterea fertilis erat, & alendis apta pecoribus. Neque verò soli in ea regione habitarunt, sed etiam Ægyptij, vt ostendit sanguis agni, ostia Hebræorum, ab ostiis Ægyptiorum distingueos Exodi 12. Initio quidem, cùm pauci erant, separati erant ab Ægyptiis; posteaquam sunt multiplicati, illis se permiscuerunt, quoniam maiori terræ spatio indigebant ad habitandum. Exercebant autem Hebræi in Ægy-

pto

A pto pastoralẽ artem, quietamque vitam pastoralem agebãt. Pastores se esse professi sunt fratres Ioseph, Genes. 47. à Pharaone rogati. Vt verò hanc artem profiterentur coram Pharaone, admonuit Ioseph, Gen. 46. *Respondebitis* (inquit) *viri, pastores sumus serui tui, &c. Hæc autem dicetis, vt habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Ægyptij pastores ouium.* Ex his verbis colligitur, terram Gessen separatam fuisse in finibus Ægypti, ab aula Regia & viris principibus ac nobilibus; siquidem pastoribus, quos Ægyptij detestabantur, data est. Ait enim Ioseph: *Dicite, vos esse pastores, quos Ægyptij execrantur, vt detur vobis terra Gessen*, vbi ab illis separati habiteris. Erant pauci tunc temporis Hebræi, nempe 70. B poterant facilè habitare, velut hospites seorsum ab Ægyptiis, & eorum contemptum, detestationem, idololatriam, cæteraque vitia vitare.

Gen. 46. Hebræi pastores erant in Aegypto.

6. Quæret aliquis, *cur Ægyptij pastores detestabantur?* Respondetur, quia colebant bouem Apim, & oues, quas pastores percutiunt, & occidunt. Hinc illud Exod. 8. *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino: Quòd si mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Si mactauerimus* (inquiunt), id est, sacrificauerimus Deo animalia, quæ colunt Ægyptij, vt oues, arietes, *lapidabunt nos Ægyptij.* Philo in lib. de decalogo: Ægyptij (inquit) mutas animantes in Deorum numerum referunt, tauros, hircos, C arietes, affingendo suas cuique fabulas.

Cur Aegyptij pastores detestarentur? Exod. 8.

7. Rursus si quæratur, *quot annis habitarint in Aegypto Hebræi?* Respondetur habitasse in Ægypto annos 210. vel 215. vt ostendimus primo tomo Concord. Euang. lib. 5. cap. 20. Horum annorum 215. spatio, mirum in modum creuerunt, ita vt ex Ægypto sexcenta bellatorum millia exierint, præter Leuitas, fœminas, & pueros, & senes. Lege Numer. cap. 1. & 2. & Exod. 12. Hæc autem multiplicatio diuinæ tribuenda est potentiæ, vt August. docet. lib. 18. de ciuit. cap. 7. Fauebat etiam ipsa Ægypti regio, in qua fœcundos partus fuisse ait Arist. lib. 7. de hist. D animal. cap. 4. Quod plurimùm (inquit) & locis plurimis agitur, mulieres singulæ singulos pariunt; verùm sæpe, & locis plerisque geminos etiam edunt, vt in terra Ægypti fieri certum est. Ait autem Moses multiplicatos esse Israelitas mortuo Ioseph, & fratribus eius, & omni illa fratrum cognatione. Iam ante mortem Ioseph, & fratrum multiplicati erant; sed postea ita multiplicati sunt, vt horrori fuerint Ægyptio Regi.

Quot annis habitarint Hebræi in Aegypto. Mirum in modum creuerunt Hebræi in Aegypto. Aristot.

CAPVT V.

MORALE.

De ingressu Israëlitarum in Aegyptum.

E

1. IN finibus terræ Ægypti, in terra Gessen, habitarunt velut hospites Hebræi; sic in finibus mundi, longè ab impiorum consortio habitant probi viri. Lib. 1. de vita D. Bernardi cap. 3. Sic (ait Abbas Gulielmus) obsidebant Bernardi animum sodalium dissimiles mores, & amicitiæ procellosæ, similem sibi efficere gestientes, &c. Sic animum probi viri obsident improborum mores, longè diuersi, & amicitiæ procellosæ Ægyptiorum, si cum illis habites, & illis familiariter vtaris, obsidebunt te, tandémque animum capient, & virtutibus spoliabunt. Procellosæ rectè dicuntur improborum amicitiæ, siquidem vt procellæ pelago nauim, sic illæ homines vitiis demergunt. Fugit Ægyptios Bernardus; cogitans (inquit Abbas) & perpendens, quod vulgo dicitur, non esse tutum diu cohabitare serpenti, fugam meditari cœpit, &c. Meditatus est fugam ex Ægypto, Ægyptúmque penitus dereliquit, ne cum serpente cohabitaret. Non est tutum cohabitare serpenti, fugam meditare, Ægyptum fuge penitus; quòd si fugere penitus non potes, saltem in finibus B Ægypti, velut hospes consiste, fuge atram picem Ægypti: vt enim ait Ecclesi. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Mare mortuũ, quod mundi typus est, pisces nullos gignit, gignit autẽ picem, siue bitumen: sic mundus plurimùm procreat picis, siue bituminis, quo suos incolas inficiat. Vt ignis propinquus ignem gignit; sic vitium propinqui amici, vitium in amico solet parere. Similia animalia, aliis sibi similia generant: sic similes amici mores, alios sibi similes in amico procreãt. Gulielmus citatus: Sodalium mores, & amicitia similem sibi Bernardum efficere gestiebant, &c. Ecclesi. 13. *Qui* (inquit) *communicauerit superbo, induet superbiam.* D. Hieronym. epistola 7. Procliuis (inquit) est maC lorum imitatio, &c. Sic procliuis est imitatio Ægyptiorum. August. 2. confess. cap. 9. Nimis (inquit) contagiosa res est, mali sodales, &c. Ad hæc, in finibus Ægypti illis habitant, qui mundi finem considerant. Est autem vnicuique mundi finis, vitæ finis. Tunc enim mundus nobis desinit, cùm morimur. Non miscet se Ægyptiis, qui miscet se mortis cogitationibus.

Probi viri fugiunt improborum consortium. Gulielmus. Amicitia improborum procellosa est. Ecclesi. 13. Multum picis habent, siue bituminis, habet mundus. Ecclesi. 13. D. Hieron. D. August.

Duxit in Ægyptum Hebræos ciborum fames: sic ducit in mundum Christianos fames rerum caducarum. At non saturant esurientes porri, alliaque, & cæpæ Ægypti, neque extinguunt sitim turbidæ Nili aquæ. Vt enim ait AD rist. lib. 3. Ethic. cap. vlt. insatiabilis est rerum iucundarum appetitus, ipsaque concupiscentiæ exercitatione augetur, dum ei satisfacimus. Prouerb. 30. *Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes, Affer, affer.* Cupiditas sanguisuga est, animæ sanguinem, id est, virtutes, sugens, & absumens. Duæ eius filiæ sunt libido, & auaritia, quæ nunquam saturantur Ægypti cibis, sed semper clamant affer porros, affer cæpas, & ardentia allia. De clamoribus huius sanguisugæ Philo sic scribit lib. de temulentia: Annon voluptatis intensi clamores sunt, per quos quidquid libet imperat; Annon & concupiscentiæ ferrea vox, minaciter flagitantis ministeria cessantium? Annon & aliorum affectuum multisonus est, & clamosus strepitus? &c. Sed hos clamores, afE fer, affer, non curat qui porros, & allia Ægypti fastidit, Ægyptúmque fugit. Idcirco addit Philo: Etiam si centum ora, centúmque linguas vnusquisque affectus habeat; ne sic quidem aures viri perfecti perturbare poterit, qui iam migrauit, nolens in eadem cum affectibus ciuitate habitare amplius, &c. 2.

Fames ducit homines in Aegyptum. Aristoteles. Prouer. 30. Auaritia & libido sunt duæ sanguisugæ. Non saturantur mũdi mãcipia. Philo. Voces voluptatis, & clamores sanguisugæ, non audit vir iustus.

Pauci illi Hebræi in finibus Ægypti habitarunt, tanquam hospites, & peregrini; sed postea quàm creuerunt, ab Ægyptiis in seruitutem redacti sunt: similiter incipiunt aliqui inhabitare mundum, sicut hospites, & peregrini; 3.

Spiritus nonnulli incipiunt, cur ne consummantur, & consumuntur.

Ad Gal. 3.

grini; sed postquam crescunt diuitiis, & honoribus, ac numero, iugo illius se subiiciunt. Hinc illud Pauli ad Galat. 3. *Sic stulti estis, vt cùm spiritu cœperitis, nunc carne consummemini.* Caueant religiosi, ne cùm in Ægyptum descendunt velut hospites, & peregrini, Ægyptiorum moribus inquinentur, & seruitute mundi oppressi a Spiritu ad carnem deficiant, cúmque spiritu cœperint, consummentur carne.

Cur voluerit Deus Hebraos à terra repromissionis proficisci in Ægyptum.

4. Sed, *cur Deus voluit Israelitas in Aegyptum ex terra repromissionis discedere?* Respondet Rupertus lib. 2. in Exod. cap. 2. ideo hoc voluisse Deum, vt peccatum fratrum Ioseph puniret, qui fratrem vendiderant. Fuerunt aliæ rationes, nimirum vt Iacob, & filiis cibum suppeditaret in fame, vt in Ægypto multiplicarentur Hebræi, ita vt possent terram repromissionis deuictis habitatoribus in suam potestatem redigere, vt Deus eos per desertum duceret, legem daret, & miranda miracula ederet, ex quibus Deus verus esse cognosceretur.

Genes. 45.

5. Gen. 45. Pharao præcipit Ioseph, vt dicat fratribus: *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, vt comedatis medullam terræ.* Equidem medullam terræ dedit magnus Ioseph Christus fratribus, & filiis, & discipulis, hoc est, Ecclesiam suam in orbe terrarum. Etenim Ecclesia Christi medulla est totius terræ. Italiam tradidit, Hispaniam, Galliam, & alias regiones, quæ medulla sunt orbis. si defecerunt ab Ecclesia suo malo hæretici, & schismatici, attamen adhuc medulla manet, extenditúrque in Indiam orientalem, & occidentalem, & in totum terrarum orbem; est enim Ecclesia catholica: comedit quoque medullam cæli Ecclesia, videlicet panem, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo, omnibus delitiis affluentem. Est etiam medulla terræ tartarus flammis, velut clibanus, incensus, quoniam in medio terræ est. Hanc medullam comedat Christianus, & consideratione velut dentibus proterat, si vult Ægyptum fugere. Qui tartareos considerat rogos igne flammantes, Ægypti porros & cæpas non curat: medulla hæc terræ est amara, sed si comedas, est salutaris.

Deus Christianis medullã terræ dedit, hoc est, regiones, quæ medulla terræ sunt, & medullã cæli.

Tartarus est medulla terræ, hanc dat diabolus.

6. Pastores fuerunt Hebræi, qui in Ægyptum descenderunt, esséque se pastores fassi sunt coram ipso Rege, & nobilibus; cum tamen scirent apud Ægyptios contemptibiles, & detestabiles esse pastores; videlicet viri sancti, vt placeant Ægyptiis, non laborant, id est, mundi amatoribus: Deo maximè placere cupiunt; hominibus autem propter Deum. Rupertus lib. 9. in Genes. cap. 18. Sanctum (inquit) peregrinorum studium locus hic exprimit; scilicet quòd hominibus non solùm non placere, sed etiam displicere quæsierunt, &c. D. Hieronym. in consolat. ad Paminach. Prima (inquit) virtus est Monachi contemnere hominum iudicia, & semper Apostoli recordari dicentis ad Galat. 1. *Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.* Miror etiam Iosephi humilitatem, qui cùm princeps esset Ægypti, & secundus à Rege, proclamari in aula voluit patrem suum, & fratres pastores esse, Ægyptiis detestabiles. Apud Ægyptios honorem non curabat, sed apud Deum: sic Esther cap. 14. *Nosti* (inquit) *Domine quia oderim gloriam iniquorum. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiæ, & gloriæ meæ, quod est super caput meum, in diebus ostentationis meæ.* Detestabilis erat Reginæ Esther corona ipsa, & gloria regia, inter idolorum cultores; sic ex Iosepho discant hoc ex loco illi, qui ad celsiores ascendunt dignitates, inopes parentes, & consanguineos non despicere, sed magni facere, tueri, & pascere. Ad summum Pontificatum ex humili genere euectus est Benedictus XI. inops mater ad filium sericis vestibus veluti diues adducitur; certior factus de matris aduentu rogauit, quibusnam vestibus esset induta? Vt verò audiuit indutam esse bombycinis respondit, non est hæc mater mea; mater enim mea paupercula est, bombycinas ignorans vestes. Exuit vestes pretiosas mater, reuersa ad filium est, vili amicta indumento; tunc ille: hæc (inquit) est mater mea. Ingressam verò magna charitate excepit, & amplexus est. Lege D. Anthon. 3. part. tit. 10. cap. 9.

Rupertus.

D. Hieron.

Humiles hominum mũdanorum iudicia cõtemnunt.

Ad Galat. 1.

Humilitas Ioseph.

Esther 14.

Pauperes consanguineos non sunt despiciendi à diuitibus.

7. Pastoralem artem in Iacob, & patriarchis commendari, docet D. Augustin. quæstion. 153. in Genes. Commendatur (inquit) in patriarchis, quòd pecorum nutritores erant; & meritò. Nam hæc est iusta seruitus, & iusta dominatio, cùm pecora homini seruiunt, & homo pecoribus dominatur; seruum autem hominem homini, vel iniquitas, vel aduersitas fecit, &c. Eandem artem commendat Philo in lib. de Ioseph, aitque, eam ad magistratum esse præludium: Qui (inquit) summus est in arte pecuaria, facilè bonus Rex euadet, pulcherrimo gregi hominum præpositus, approbata industria in minore negotio. Siquidem quemadmodum futuro imperatori necessaria sunt exercitia venatoria; sic admouendis ad curam Reipubl. propriæ pastoralis ars congruit velut præludium quoddam magistratuum. Hæc ille. Et lib. 1. de vita Mosis: Præfectura (inquit) mansueti pecoris, habet quiddam simile cum regno in subditos; ideo Reges cognominantur Pastores populorum, &c. Neque solum Reges, sed etiam Deus pastor appellatur, Psalm. 22. *Dominus regit me,* Græcè, ποιμαίνει, id est, *pascit me,* sicut Pastor: *in loco pascuæ ibi me collocauit.* Item: *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Nam pastorale Dei pedum gregem consolatur. Philo in lib. de agricultura, Deum mundi docet esse pastorem; Sicut quendam (inquit) gregem, terram, aquam, aërem, ignem, & quidquid in his continetur, vel stirpium, vel animalium, cæli naturam, solis, ac lunæ circuitus, & cæterorum syderum reuolutiones, Deus tanquam pastor regit, &c.

D. August. Commendatur ars pastoralis.

Philo.

Ars pastoralis præludium magistratus.

Psal. 22. Reges dicũtur pastores, & Deus pastor.

Philo.

8. Mirum in modum multiplicati sunt Israëlitæ in Ægypto, septuaginta ingressi sunt, & multa millia sunt egressi. Cœpit Dominus implere promissionem Abrahæ, factam de multiplicando semine, Genes. 22. *Multiplicabo* (inquit) *semen tuum, sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris.* Genes. 46. Deus ad Iacob: *Noli* (inquit) *timere, descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi.* & Moses Deuteron. 10. ad Israëlitas: *In septuaginta animabus descenderunt patres tui in Ægyptum; & ecce nunc multiplicauit te Dominus Deus tuus sicut astra cæli.* At verò Isaiæ 9. legitur:

Genes. 22. Impleuit Deus promissionem de multiplicãdo semine Abrahæ.

Genes. 46.

Deut. 10.

Isai. 9. legitur: *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Multiplicati sunt Iudæi, sed non est multiplicata lætitia, quia ex eis pauci Christum verum Messiam receperunt. Non est multiplicata lætitia, quia plurimi arenæ sterili similes fuere, pauci similes astris cæli.

Multiplicatum est semen, non est magnificata lætitia.

9\. *Mortuo Ioseph* (ait Moses) *filij Israel creuerunt & quasi germinantes multiplicati sunt, ac roborati nimis impleuerunt terram.* Imaginem cernis filiorum Israël secundùm spiritum, id est, christianorum. Mortuo Ioseph, id est, Christo, creuerunt Christiani, & quasi germinantes toto orbe multiplicati sunt, & roborati nimis impleuerunt terram, hoc est quod Dominus dixit Ioan. 12. *Nisi granum frumenti, cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Quemadmodum postquam granum frumenti moritur, ex illo multiplicantur grana; sic postquam Christus est mortuus, & resurrexit, ex illius infinitis meritis multiplicati sunt Christiani. Origen. homil. 1. in Exod.

Ioan. 12. Origen.

A Antequam (inquit) moreretur noster Ioseph, id est, Christus, valde pauci erant filij Israel, id est, Christiani. Cum verò pro omnibus gustauit mortẽ, multiplicatus est fidelium populus, &c. Legendus August. serm. 84. de temp. multiplicandos autem dixit Deus Israëlitas, Genes. 22. *Sicut stellas cæli, & sicut arenam maris;* nimis differt arena ab stellis cæli. Arena flagitiosos adumbrat Christianos; stellæ cæli, virtutibus ornatos: flagitiosi sterili arenæ absque succo vllo similes sunt; siquidem steriles sunt, bonisque operibus, succo charitatis, & gratiæ carent. B Virtutibus ornati Christiani cum stellis conferuntur, quia excelsa vita præstant, splendoréque virtutum fulgent in terra; tandem in cælo, vt astra lucidissima collocandi. Quidnam illud est, quod arenam reddit infæcundam? maris sane propinquitas; fuge maris, id est, mundi propinquitatem, quicumque infæcundæ arenæ similis esse non vis: cælo infige mentem, & cor, qui astris cæli similis esse desideras.

CAPVT VI.

De oppressione Hebræorum in Ægypto.

EXODI CAP. I.

1\. SVRREXIT interea rex nouus super Ægyptum, qui ignorabat Ioseph: & ait ad populum suum: Ecce, populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatísque nobis egrediatur de terra. Præposuit itaque eis magistros operum, vt affligerent eos oneribus: ædificauerúntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom & Ramesses. Quantóque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant: oderántque filios Israël Ægyptij, & affligebant illudentes eis: atque ad amaritudinẽ perducebant vitam eorum operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur.

2\. TOto illo temporis spatio, quo vixit Ioseph, Hebræi tranquillam egere vitam in Ægypto. Vixit autem Ioseph, vt dicitur vlt. cap. Genes. 110. annis, 30. annos natus in principatum Ægypti euectus est 80. verò annis in principatu permansit vsque ad mortem. Pater verò, & fratres, in Ægyptum venerunt anno secundo famis, vt dicitur Gen. 46. qui annus nonus erat imperij Ioseph. Nam 30. vitæ anno imperare cœpit, sequuti sunt septem anni nimiæ fertilitatis; & postea duo sterilitatis; qui nouem efficiunt annos principatus. Tunc autem venerunt fratres cum patre in Ægyptum. Natus verò erat Ioseph annos 39. itaque septuaginta annis viuente, atque imperante Ioseph, pacem cum Ægyptiis habuerunt Hebræi. Post mortem Ioseph, & fratrum, vehementer multiplicati sunt; accepitque regni gubernacula Rex nouus, qui nesciebat Ioseph; is Hebræos seruitute duta oppressit.

Quot annis absque oppressione vixerint Hebræi in Ægypto.

3\. *Quis fuerit iste Rex*, quæritur? Caietanus putat, non fuisse Ægyptium, si quidem omnibus Ægyptiis notissimus erat Ioseph, hic autem Rex nesciebat illum. Conicit fuisse Assyrium, ductus illis verbis Isaiæ 52. *In Ægyptum descẽdit populus meus, & Assur calumniatus est eum.* Fuisse Ægyptium credendum est; locus Isaiæ de duplici Hebræorum oppressione intelligitur, non de vna. *In Ægyptum* (ait Dominus) *descendit populus meus, vt esset colonus ibi;* & ab Ægyptiis C oppressus est. Assyrij quoque illi calumniati sũt, quãobrẽ LXX. interpretes verterunt: *Et violenter abducti sunt in Assyrios.* Omissis aliis non opinionibus, sed suspicionibus, dicendum est cum Abulensi Exod. 1. & aliis, Amenophim, siue Amenoptem Pharaonem fuisse hunc Regem nouum, quem ait Eusebius regnasse annis 31. fuisséque septimum in decima octaua dynastia, quæ fuit Polytanorum. Eo regnante natum esse Mosem colliges ex chronico eiusdẽ Eusebij.

Caiet. Isai. 52. *Quis appelletur rex nouus Ægypti.* *Amenophis rex nouus.*

Sed, *cur nouus dicitur? cur etiam dicitur ignorasse Ioseph, notum omnibus propter beneficium collatum in Ægyptios, & imperium tot annorum:* Iosephus lib. 2. antiq. cap. 5. ait, regnum Ægypti in aliam familiam translatum fuisse, quamobrem nouus D dici poterat Rex, quia ex familia noua erat. Forsitan dicitur nouus Rex, quia alij vita functo tunc nouiter successerat: sic enim loquimur, cùm Rex aliquis nouiter creatur, alijque succedit: *Regem habemus nouũ.* LXX. interpretes hunc sensum videntur secuti, sic enim vertunt, *Βασιλεὺς ἕτερος*, id est, *Rex alius*, surrexit. Vel dicitur nouus, quia post tempus vitæ Ioseph ortus erat; & ideo nesciebat Ioseph, quia illum non viderat, neque agnouerat. Vel dicitur nouus, quia nouo modo cum Hebræis egit. Alij enim Reges illis se beneuolos præbuerunt, hic se infensum exhibuit, & crudelem. Nescisse dicitur Ioseph, quia Ioseph non nouerat, neque viderat; vel quia non curabat beneficia, quibus Ioseph 4.

Rex nouus cur dicatur.

Ioseph affecerat Aegyptios, quòd homo fuisset alienigena; Chaldæus vertit, *Surrexit Rex qui non confirmabat decreta Ioseph.*

Cur Deus sit passus Hebræos opprimi ab Aegyptiis?

5. Quæritur, *cur Deus populum suum dura seruitute affligi passus est?* Respondetur ideirco passum esse, vt ex Ægypto cuperet discedere, in terram repromissionis, & à dura seruitute liberari, factis à Deo miraculis stupendis, quibus tum Hebræis, tum Ægyptiis, & reliquis populis verum se esse Deum demonstraret. Abulensis Exod. 1. quæst. 7. causam fuisse ait huius seruitutis idolorum cultum. Coluisse enim Hebræos idola in Ægypto existimat, ideoque sic afflictos, & punitos. At dubium est, an hæc fuerit causa Hebræis. Nam viuente Ioseph, & imperante, eiusque fratribus, Hebræi colere non poterant idola, prohibente Ioseph, & fratribus; postea sequuta est captiuitas; Ergo non est sequuta propter idolorum cultum; nullus enim ante fuerat huiusmodi cultus. Præterea Deus auxit Israëlitarum numerum mirabiliter, robotauit, & defendit in Ægypto; ergo non colebant idola. Denique si colerent idola non haberentur odio ab Ægyptiis: Non ergo tribuenda illis est idololatria in Ægypto. Respondetur, in Ægypto coluisse idola Hebræos, idque probatur ex Scriptura sacra, Iosue cap. 24. *Auferte* (inquit) *Deos quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, & in Ægypto, ac seruite Domino.* Seruierunt ergo patres Hebræorum Diis alienis in Ægypto. Ezech. 23. loquitur de duabus sororibus, id est, Samaria, & Ierusalem, metaphoricè, nomine fornicationis indicans idololatriam. *Fornicatæ* (inquit) *sunt in Ægypto*, id est, idola coluerunt; *in adolescentia sua.* Item: *Fornicationes suas, quas habuerat in Ægypto non reliquit.* Item: *Recordans dies adolescentiæ suæ, quibus fornicata est in terra Ægypti.* Neque verò rectè intelliguntur Ezechielis verba de adoratione vituli, siquidem vitulus non in Ægypto, sed in deserto adoratus est. Cuius adoratio indicat, multos ex Israëlitis in Ægypto coluisse vitulum Ægypti, id est, Apim. *Cur igitur Ægyptij oderant Hebræos, si Deos Ægypti adorabant?* Respondetur, propter inuidiam odio habuisse, vt infra dicetur, *Cur Deus idolorum cultores Israëlitas multiplicabat, & beneficiis afficiebat?* Respondetur, vt ex Ægypto, & idololatria educeret, vniúsque Dei cultum in deserto doceret. Adde, non omnes fuisse idololatras, sed aliquam partem; multos fuisse Dei vnius, & veri cultores, propter quos beneficia in illos conferebat. *Cur Ioseph & fratres idololatriam non exterminabant ex populo suo?* Respondetur, quia non poterant. Rex enim idololatris fauebat, & Ægyptij. Præterea credi potest post mortem Ioseph, & fratrum Hebræos idola coluisse. Nam post mortem Ioseph & fratrum multiplicati sunt nimis; multiplicati verò idolis diuinum tribuerunt honorem, antequam in seruitutem redigerentur.

Abulensis.

An Hebræi in Aegypto adorarint idola?

Iosue 24.

Ezech. 23.

Beneficia etiam malis Deus cōfert propter bonos.

An Hebræi statim post mortem Ioseph redacti fuerint in seruitutem?

6. Quæritur, *an statim post mortem Ioseph fuerint redacti in seruitutem?* Respondetur, mortuo Ioseph, vt narratur 1. Exodi, & vniuersis fratribus eius, omníque cognatione, Hebraicè, דור, *dor*, id est, *generatione* illa, filios Israël valde esse multiplicatos; interea verò surrexisse Regem nouum, qui eos afflixit. Non igitur statim post mortem Ioseph afflicti sunt, sed post mortem Ioseph & fratrum omnium, illiúsque primæ generationis, siue cognationis Ioseph. Dubitatur, an mox post obitum omnium fratrum, & illius primæ generationis cœperit persecutio Ægyptiorum; Scriptura enim ait post multiplicatos Hebræos surrexisse Regem nouum persequutorem. Respondetur, verisimilius esse, non statim cœpisse. Nam post obitum Ioseph, & cæterorum, multiplicati sunt Israëlitæ valde, antequam Rex nouus regnaret, & persequutionem excitaret: Ergo per aliquot annos nulla fuit insectatio Hebræorum, post interitum Ioseph, & cæterorum, quo annorum spatio ita multiplicati sunt, vt eos timeret Rex nouus. Hebræi in sua Chronologia aiunt, Israëlitas non esse oppressus seruitute vsque ad mortem Leui, fratris Ioseph, qui Exod. 6. dicitur *vixisse 137. annis.* Vixit autem post obitum Ioseph 23. His igitur 23. annis post mortem Ioseph liberi fuerunt Israëlitæ, & toto tempore, quo vixit Ioseph post eorum aduentum in Ægyptum. Addunt Hebræi post obitum Leui cœpisse seruitutem: non tamen videtur cœpisse statim post mortem Leui; sed postquam ille & omnis illa prima generatio Israëlitarum è vita excessit, & Hebræi multiplicati sunt, vt colligitur ex cap. 1. Exod. Itaque libertas Hebræorum vno & septuaginta durauit annis, quibus Ioseph in vita mansit post aduentum fratrum. Præterea durauit 32. quibus Leui vixit post obitum Ioseph. His addendi sunt aliquot anni, in quibus prima illa generatio è vita migrauit, multiplicatique sunt Israëlitæ.

7. Post libertatem secuta est seruitus. Si quæras, *quot annis durauerit?* Aiunt Hebræi durasse 87. annis. Eusebius in chronico durasse ait annis 144. Ioseph (inquit) moritur anno 110. post cuius interitum Hebræi in Ægypto seruierunt annis 144. fuerunt autem in Ægypto annis 215. Sic ille. Paucioribus annis durasse ostenditur hoc pacto; Manserunt in Ægypto Israëlitæ 215. annis, vt ait Eusebius, & alij. Ex his si tollas libertatis annos vsque ad mortem Leui 93. & aliquot alios annos addendos, de quibus supra diximus, 100. anni libertatis remanent, & seruitutis 115. Obiicies verba illa Dei ad Abraham, Genes. 15. *Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua, & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis.* 400. ergo annis subiecti fuerunt seruituti Israëlitæ in terra non sua, id est, in Ægypto. Iam soluimus nodum hunc tomo 1. Concord. lib. 5. c. 20. Diximus, non esse numerandos hos annos ab ingressu in Ægyptum, sed ab ortu Isaac; vt numerant Hebræi in sua Chronologia, August. in Exod. quæst. 47. & alij. Sensus verò est, scito semen tuum, quod in Isaac sumet initium (iuxta illud, *in Isaac vocabitur tibi semen*) peregrinaturum 400. annis in terra non sua; hoc est, partim in terra Chanaan, quam nondum possidebat, partim in terra Ægypti. Intra hos verò 400. annos affligent eos, & subiicient seruituti in terra Ægypti, non quidem per omnes annos 400. sed per pauciores, videlicet 115. Lege quæ scripsimus loco citato, si libet.

Quot annis durauerit seruitus Hebræorum in Aegypto?

Eusebius.

Genes. 15.

8. Fornacem ferream appellat Scriptura Ægyptum propter duram & crudelem Hebræorum seruitutem, Deut. 4. ait Moses. *Vos eduxit Dominus de fornace ferrea Ægypti.* 3. Reg. 8. ait Salomon: *Populus tuus est, & hæreditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti de medio fornacis ferreæ.* Ierem. 11. ait Deus: *Eduxi eos de terra Ægypti, de fornace ferrea.* Dicitur fornax ferrea Aegyptus, quia afflixit Israëlitas, & incendit, velut caminus, & fornax ferrum,

Seruitus Aegypti dicitur fornax ferrea.

Deut. 4.

3. Reg. 8.

Ierem 11.

Isai. 48. rum, iuxta illud Isaiæ 48. *Ecce excoxi te, sed nō quasi argentum, elegi te in camino*, id est, fornace paupertatis, id est, excoxi te in fornace paupertatis, siue afflictionis, & captiuitatis, atque elegi. Ferrea autē fornax dicitur, in qua ferrū incenditur; dici etiam potest ferrea, id est, ex ferro confecta.

9. Præterea, quia in Ægypto in fornace, siue fornacibus lateres coquebant Israelitæ, sensus esse potest: *Eduxi te de fornace ferrea*, hoc est, de seruitute, & labore duro, ac ferreo coquendi lateres. Fuit enim seruitus illa ferrea ac dura. At lateres illi non fuere cocti igne, sed sole; ergo non est intelligēdus locus de fornace laterum. Etenim lateres illi ex luto permixtis paleis cōficiebantur, Exod. 5. vocantur Lusitane *adobes*, solisque coquuntur radiis, non igne; paleæ autem luto permiscentur, vt illud firment, ne dissoluatur. Vnde illud Ezech. 13. *Ipse ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto absque paleis; dic quod casurus sit.* Non ergo constabant illæ vrbes præclaris admodum ædificiis, siquidem ex lateribus, id est, *adobes*, erant exædificatæ. Huiusmodi lateres coquebantur Israelitæ cōficere seruitute oppressi. D. Bernardus serm. 34. ex paruis sermonibus, paleis accensis ait coctos fuisse lateres, ac solidatos: sed tenuis est palearū ignis ad coquendum & solidandum lutum, nisi velis dicere, magnam fuisse palearum siue stipulæ copiam, qua id fieret ob penuriam alterius rei. Cogebantur autem Hebræi vrbes Ægyptiis construere, præpositis magistris operū, vt oneribus luti, & laterum eos premerent, & labore velut seruos affligerent.

Quales lateres fuerint, quos Hebræi conficiebant.

Ezech. 13.

D. Bernard.

10. Ædificasse dicuntur Exod. 1. Pharaoni duas vrbes *Phithom*, & *Ramesses*; addunt LXX. interpretes tertiā vrbem, quæ Hebraice dicitur *On*, Græcè Ἡλιούπολις, id est, *ciuitas solis.* Erat alia Heliopolis in Ægypto, cuius sacerdotem idem LXX. interpretes Gen. 41. scribunt fuisse socerum Ioseph: altera, vt reor, opibus & structura minor, est ab Israelitis ædificata: Ramesses verò mentio fit Gen. 47. cùm dicitur Ioseph dedisse fratribus habitationem, *& posses. onem in optimo terræ solo Ramesses.* Sed eo loco nomen est regionis, hic nomen est vrbis, Hieronymo teste in lib. de locis Hebr. Ramesses (inquit) vrbs est, quam ædificauerunt filij Israel in Ægypto; olim autem & vniuersa prouincia sic vocabatur, in qua habitauit Iacob vna cum suis liberis. Appellantur autem vrbes, quas ædificatunt Hebræi *vrbes tabernaculorum*, Hebraice משכנות *mischenoth*, per Samech, quod nomen significat *tabernacula*, seu *apothecas frumenti, vini, & olei*, 2. Paral. 32. & 1. Paral. 8. significent ciuitates *munitas*, & cap 16. *vrbes muratas.*

De vrbibus, quas Hebræi ædificauerunt in Ægypto.

Ramesses & regio fuit, & vrbs.

D. Hieron.

Vrbes tabernaculorum.

11. LXX. interpretes vertunt πόλεις ὀχυράς, id est, ædificauerūt *ciuitates munitas.* Chaldæus, *vrbes thesaurorum.* Dicuntur etiam *vrbes tabernaculorum*, quia in illis tabernacula erant ad custodiendum frumentum, & similia. Abulensis putat dici vrbes tabernaculorum, quia ædificatæ sunt in locis, vbi antea erant parua tabernacula; Iosephus addit, in pyramidibus etiam Ægypti construendis vexatos fuisse Hebræos: Inhumane (inquit) tractabant Ægypt j Hebræos, & variis laboribus conterebant. Nam & flumen in multas fossas deducere iussi sunt, & mœnia exædificare, & aggeres cōstruere, quibus inundationes fluminis arcerentur, pyramidum etiam insanis substructionibus vexabant gentem nostram, cogendo varias artes edisere, & labo-

Iosephus.

A ribus fetendis assuescere. Hæc ille. Lege etiam Philonem de vita Mosis. Eupolemus apud Eusebium de præparatione Euāgelica, ait Regem Pharaonem præcepisse, Israelitas diuersa ab Ægyptiis veste vti; denique elephantiaco morbo cruciatum è vita abiisse. Exod. 1. operibus quoque agriculturæ afflictos Hebræos traditur his verbis: *Ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terra*, Hebraicè, in agri operibus, *premebantur.* Agri, vel terræ opera, agriculturæ opera appellantur.

Quæres, *cur Ægyptij Hebræos vexarint?* Respōdetur, causam fuisse metū, inuidiam, & odium. 12.

B Metum fuisse causam indicat Moses Exod. 1. cùm refert Regem sic alloquentem Ægyptios: *Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est: venite, sapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur, & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra.* Dubitatur, cur non dixerit Rex, *expugnatisque nobis possideat regnum nostrum*, vel, *dominetur nobis*, sed dixerit, *expugnatis nobis egrediatur de terra.* Respōdetur, hoc dixisse, quia Hebræi ex Ægypto cupiebant discedere in terram, quam sciebant promissam esse patribus, idque Ægyptiis significabant. Rupertus: Hic (inquit) intelligis filios Israel solitos fuisse suspirare ad terram,

Exod. 1.
Cur Ægyptij Hebræos affligerent.

Desiderium terræ promissionis.

Rupertus.

C quæ patribus eorū repromissa fuerat, &c. Fuisse odium traditur cap. 1. Exod. *Oderant (inquit) filios Israel Ægyptij, & affligebant illudentes eis, atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus luti, & lateris, omnique famulatu, quo in terra operibus premebantur.* Psalm. 104. *Auxit Deus populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius*, id est, super Ægyptios, *conuertit cor eorum, vt odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.* August. Non cor eorum malum faciendo, sed populo suo benefaciēdo, &c. Item: In eo quòd Deus populum suum multiplicauit, hoc beneficio malos Ægyptios ad inuidentiā conuertit, &c. Fuisse causam inuidiam docet Ioseph. lib. 2. anti-

Exod. 1.

Psal. 104.

August.

D quit. Ægyptij (inquit) gens delicata, & ad laborem segnis, voluptatibus tantùm, & captandis vndequaque lucris dedita, malè volebat Hebræis, quòd per inuidiam ferre æquo animo illorum fœlicitatem non poterat: videntes gentem Hebræorum florere, & opibus labore, atque industria quæsitis abūdare, non satis tuta sibi eorum incrementa existimauerunt. Cum itaque iam Ioseph beneficiorum memoriam tēpus obliterasset, regnūmque Ægypti in aliam familiam translatum esset, inhumane tractabāt Hebræos, & variis laboribus atterebant. Sic ille. Adde his, Ægyptios idolorum fuisse cultores; Israelitas verum, vnūmque coluisse Deum, quę diuersitas religionis, fomes etiam fuit odij.

Inuidia vit.

E Iosephus aliam apponit causam loco citato: Exortum (inquit) est aliud quiddam, cur genus Hebræorum magis etiam cuperent Ægyptij extinctum. Quidam sacrorum scriba prænuntiauit Regi, nasciturum per id tempus apud Israelitas quendam, res Ægyptiorum grauiter afflicturum, Hebræorum contrà aucturum, si modò ad ætatem adultam perueniret. Nam & virtute fore præcellentissimum, & gloria per omne æuum celeberrimum. Quo terrore percitus Rex edicit ex ipsius monitoris sententia, quidquid masculini sexus inter Hebręos nasceretur, in flumen proijci, atque ita gentem Hebræam sensim, & per astum deleri. Sic Iosephus.

Iosephus.

Iosephus.

CAPVT VII.

MORALE.

De oppreſſione Hebræorum.

Surrexit Rex nouus qui neſciebat Ioſeph.

1. VÆ regno quod Regẽ habet, qui neſcit Ioſeph, id eſt, Chriſtum, qui eius beneficia, Eccl. 10. legẽ fidémque ignorat, vel non curat! Eccl. 10. *Væ tibi terra, cuius Rex puer eſt.* Pueri ſunt imperiti, atque ignari Reges, qui Deum igoorant. *Rex & gubernator Reip. qui neſcit Dominum, Rempub. euertit.* Væ terrę, cui imperant, vt inſcius, imperitúſque B nauarchus nauim ſcopulis allidit; ſic neſciens Deum Rex, Rempubl. in ſyrtes impellit, & perdit. Prouerb. 29. Prouerb. 29. *Cùm impij ſumpſerint principatum, gemet populus.* Cùm impius hic Pharao accepit gubernacula, valde gemuit populus Iſraeliticus, & inſtar naois in periculoſa vada impulſus eſt, vt periret. Pſalm. 81. Pſal. 81. de iudicibus, & regibus loquens, ait Dominus: *Neſcierũt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant*, hoc eſt, reges, & iudices neſcierunt Deum, neque intellexerunt eius legem, & iuſtitiam; tetra caligine obcæcatum habent intellectum. Quid ſequitur hanc neſcientiam, has tenebras? *Mouebuntur* (inquit) *omnia fundamenta terræ*, ſequitur has tenebras C Reipublicæ labefactatio, & cõmotis fundamentis euerſio. Ille Ægypti Rex, à quo Moſes, Exod. 5. Exod. 5. poſtulauit, vt dimitteret liberos Iſraelitas, neſciebat Deum, ſicque reſpondit: *Neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* Neſciuit, io tenebris ambulauit per horrẽdum mare rubrum, Ægypti fundamenta diruit, regnúmque euertit, ac demerſit. Pſal. 52. Pſalm. 52. *Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.* Neſciuit Dominum vir inſipiens, Deum eſſe ignorauit. Vide quid ſequatur: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus, non eſt qui faciat bonum.* Deinde optat Deus vt ipſum ſciant homines impij, & populi ſui perſecutores: *Nónne* (inquit) *ſcient omnes qui* D *operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam, vt cibum panis?*

2. Surrexit nouus Rex in Ægypto neſciens Ioſeph, qui infantes Hebræorum Nili aquis ſuffocauit: ſurrexit nouus Rex in Iudæa, videlicet Herodes, nouus alienigena neſciebat ille Ioſeph, id eſt, Chriſtum ignorabat, eiúſque regnũ temporale, & caducum eſſe exiſtimabat; non Nili aquis, ſed gladiorum acie Iſraëlitarũ paruulos filios interemit. *Rex nouus Ægypti, & Herodes infantes occiderunt.* Surrexit item alius Rex nouus Ieroboam, 3. Reg. 2. neſciens Dominum, tribus decem in turpiſſimum vitulorum cultum præcipitauit, & perdidit. 1. Reg. 2. 1. Reg. 2. *Filij Heli, filij Belial neſcientes Dominum, neque officium ſacerdotum ad populum; ſed quicunque immolaſſet* E *victimam, veniebat puer ſacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuſcinulam tridentem in manu ſua, & mittebat eam in lebetem, vel caldariam, aut in ollam, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi.* Ecce opera hominum neſcientium Dominum: filij Heli neſcientes Dominum, neque officium ſacerdotum, fuſcinulam habebant tridentẽm, qua ex ollis carnes Deo immolatas extrahebãt: ſimilem in modum ſacerdotes, ſi qui ſunt; qui neſciunt Dominum, neque officium ſacerdotum, fuſcinulam habent tridentem, id eſt, trium dentium, pluſquam elephantinorum, nimirum concupiſcentiam carnis, concupiſcẽtiam ocu- A lorum, & ſuperbiam vitæ, de quibus Ioan. agit epiſt. 1. cap. 2. hac tridente fuſcinula quidquid poſſunt trahunt. Denique Dei ignorantia omnium malorum cauſa eſt; homines etiam principes in celſo dignitatis gradu conſtitutos in *Deum ignorare malorum cauſa eſt.* belluas conuertit, iuxta illud Pſalm. 48. Pſal. 48. *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Sunt in honore principes, ſacerdotes, & alij dent vehementer operam, vt ſciant Dominum, & intelligant. Quòd ſi non intelligant, ſi Ioſeph verum neſciant, iumentis comparabuntur, & iumentorum inſtar vitam traducẽt, audiéntque à magno Ioſepho Chriſto Matth. 25. Matth. 25. *Neſcio vos*: cur B Domine neſcis nos? quia neſcitis me, & neſciẽdo in belluas commutati eſtis. Ego vos per baptiſmum feci Dei filios, nõ video Dei filios, ſed belluas; ideóque neſcio vos.

3. Neſciebat hic Rex nouus Ioſeph, eiúſque merita in Rempubl. ideo eius gentem afflixit; ſimilem in modum Reges, prælatique qui merita ſubditorum neſciunt, quos præmio deberent afficere, eos vexant:

Dant veniam coruis, vexat cenſura columbas.

Rex nouus Saul neſciebat Ioſeph, id eſt, Dauidem, gigantem occiſum, exercitum Philiſtinorum fugatum, Rempubl. liberatã, aliáque merita non curabat; inuidia percitus illum, qui om- *Principes merita ſubditorum cognoſcant, eáque remunerent.* C ni amore, & beneficentia dignus erat, crudeliter inſectabatur. Sciant Ioſeph principes, merita ſubditorum cognoſcant, vt remunerent. Ad magnas enim difficultates pro Republ. exorbendas inflammantur, ſi ſciant principem ſcire Ioſeph, id eſt, ſubditorum merita non ignorare, ſed debitis præmiis afficere. O illos beatos, qui Regi illi nouo ſecundùm humanitatẽ, ſempiterno ſecundùm diuinitatem ſeruiunt, id eſt, Chriſto, ſcit ille Ioſeph, & cognoſcit merita *Chriſtus rex ſuorum merita omnia magno afficit honore, & gloria.* ſingulorum, nihilque relinquit irremuneratũ, vſque ad calicem aquæ frigidæ, Matth. 10. Matth. 10. *Quicunque* (inquit) *potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine diſcipuli: Amen* D *dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Bernard. epiſt. 2. D. Bernard. Si te Chriſtus agnoſcit in bello, recognoſcet in cælo, &c. ſi aduersùs ſtygios hoſtes bellũ fortiter geſſeris, agnoſcet te Rex tuus, in ipſo bello præliantem: poſtea verò in cælo agnoſcet, decorabitque triumpho æterno. Non enim Rex eſt, qui neſciat ſubditos, eorúmq; merita obliuioni tradat.

4. Iam conſidera, quid dicat Rex nouus, qui neſcit Ioſeph: Exod. 1. *Ecce populus Iſrael multus, & fortior nobis eſt: venite, ſapienter opprimamus eum.* Hoc eſt *Sapiẽtia carnalis innocentes opprimit.* conſilium ſapientiæ carnalis, iuſtè opprimit, quos timet; ſapiens ſibi videtur Rex, ſi opprimat innocentes: *Venite, ſapienter opprimamus eum*, ſed diabolica eſt ſapientia hæc, proditque ex E tartaro. Ierem. 4. Ierem. 4. *Sapientes ſunt, vt faciant mala*, ô tartaream ſapientiam! qualis ſapiẽtia, tale conſilium. At vt Salomon ait Prouerb. 21. Prouerb. 21. *Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium cõtra Dominum.* Nam etſi opprimebat Rex nouus Ægypti, populum Iſraëliticum; Rex tamen ſempiternus cæli, ac terrę eum multiplicabat. Exod. 1. Exod. 1. *Quanto opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur, & creſcebant.* Iſai. 46. Iſai. 46. *Conſilium meum ſtabit* (ait Dominus) *& omnis voluntas mea fiet.* Iſai. 19. Iſai. 19. *Sapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens.* Nunc verò ipſemet Pharao dat cõſilium, & imperium inſipiens, appellátque conſilium ſapiens; *Venite, ſapienter opprimamus eum.* Forſitan

Pharao

Pharao cum suis sapientibus hac de re consilium inierat, & sapientes consiliarij Pharaonis dederunt hoc consilium insipiens. Reges noui, qui nesciunt Deum, omnia se sapienter facere arbitrantur, omnia sibi licere putant, & quidquid libet, fas esse. Populum Dei, liberum in Ægypto hospitem, ac peregrinum, graui seruitute oppressit Pharao, (vt ait) sapienter in construendis vrbibus, sibi seruire coegit sapienter. Ex stygia palude hæc nata est sapientia.

5. Sapientia ex styge nata opprimebat immeritò populum, vt perderet: sapientia verò cælestis opprimi permittebat, vt seruaret, magnáque cum gloria ex captiuitate liberaret. Scit enim Dominus ex hominum malis, magna elicere bona. Illam permittebat afflictionem, vt veluti stimulo compuncti ex Ægypto discedere, ollasque carnium, & Ægypti porros, cepas, & allia relinquere cuperent Israelitæ. Eūdem in modū affligi nos vult, vt Aegyptum deseramus, peccatóque nuntium remittentes, ad terram promissionis properemus. Affligebat Ioseph fratres suos, sed amabat, Genes. 42. vide illud D. Gregor. hom. 21. in Ezech. O torméta misericordiæ, cruciat, & amat, &c. Huiusmodi sunt Dei tormenta, tormenta sunt misericordiæ, cruciat, & amat; & cruciat, quia amat, vt à barathro reuocet, & ad se trahat. Tribulatio enim expergefacit hominem, & diluculo facit consurgere, & reuerti ad Deum, Psal. 77. *Cùm occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Oseæ 6. *In tribulatione sua manè consurgent ad me.* Si spinis septa via iter facienti occurrit, in aliam declinat, quę spinis careat; sic si homini iter in tartarum habenti, tribulationum spinæ obueniunt, viam tartari mutat, in viam Dei tendit. Oseæ 2. *Sepiam* (inquit) *viam tuam spinis.* In quem locum D. Hieron. sic scribit: Ex quo intelligimus, quòd prouidentia Dei, sæpe nobis accidant mala; ne habeamus ea quæ cupimus; & variis calamitatibus huius seculi ad Deum redire cogamur, &c.

Affligit nos Deus, sed amat.
D. Gregor.
Tormēta misericordiæ.
Psal. 77.
Oseæ 6.
Tribulatio hominem reuocat ad Deū.
Oseæ 2.
D. Hieron.

Erudit Deus nos, & docet tribulationis adhibita dura ferula, imò igne ardente, Thren. 1. 6.
Misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me Dominus. Isai. 28. *Vexatio dabit intellectum auditui.* Felix est tribulatio, & vexatio, quæ aures aperit, quæ intellectum dat, quæ hominem erudit, & ex bellua in hominem reuocat. Nonne bellua erat Rex Nabuchodonosor: quis ei intellectum dedit: quis erudiuit: quis in hominem restituit: sanè per tribulationem Deus, Dan. 4. Illud quoque obseruandum, in ipsamet vexatione multiplicatos esse Israëlitas: *Quanto* (inquit) *opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur, & crescebant.* Eundem in modum in ipsamet afflictione multiplicati sunt Christiani; oppressi & afflicti a Tyrannis multiplicabantur, & crescebant. Vnde illud Tertulliani in Apolog. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Psal. 4. *In tribulatione dilatasti mihi.* Cassiodorus, tribulatio (inquit) est quæ semper Ecclesiam dilatat, quando eodem tempore confessores fiunt, martyres coronantur, totaque turba iustorum cōtritionibus semper augetur.

Thren. 1.
Isai. 28.
Tribulatio erudit hominem.
In ipsa tribulatione multiplicati sunt Christiani.
Tertullian.
Psal. 4.
Cassiodor.

CAPVT VIII.

De obstetricibus, & paruulorum submersione in flumine.

EXODI CAP. I.

1. DIXIT autem Rex Ægypti obstetricibus Hebræorum: quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, præcipiens eis: Quando obstetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit: si masculus fuerit, interficite eum: si fœmina, reseruate. Timuerunt autem obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis Ægypti, sed conseruabant mares. Quibus ad se accersitis, rex ait: Quidnam est hoc quod facere voluistis, vt pueros seruaretis? Quæ responderunt: Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, & priusquam veniamus ad eas, pariunt. Bene ergo fecit Deus obstetricibus: & creuit populus, confortatúsque est nimis. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit eis domos. Præcepit ergo Pharao omni populo suo, dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen proiicite: quidquid fœminini, reseruate.

2. CVm videret Rex Ægypti sub vexationis pralo multiplicari Israelitas, irritúmque suum fuisse consilium, aliud excogitauit: obstetricibus præcepit, vt Hebræorum infantes masculos, in ipso lucis aditu occiderent; fœminis vitam darent. Duas vocauit, Phuam & Sephoram, iis secretò mandatum dedit, idque cæteris obstetricibus per eas nunciari iussit. Non enim duæ solùm, sed multæ erant obstetrices: nolebat verò Rex publicum fieri mandatum crudelissimum, hoc quoque eius consilium vanum fuit, & conatus inanis. Nā obstetrices crudeli mandato minimè obtemperarunt, omnésque infantes in vita conseruarunt.

3. Quæritur, *fuerintne Hebrææ hæ obstetrices, an Ægyptiæ?* Hebræi aiunt, fuisse Hebręas, quarum altera appellabatur Iochabed: hæc fuit mater Mosis, & Aaron; altera dicebatur Maria; hæc fuit eorum soror. D. August. in lib. contra mendacium c. 15. & seq. Hebræas appellat. Probatur opinio, quoniam non videtur verisimile Hebræas fœminas Ægyptias habuisse obstetrices, ante hoc mandatum, sed Hebræas ex propria natione; has non mutauit Rex, quia, si id fecisset, mandatum vulgasset, quod volebat latere. Vocauit ergo eas, & mandatum dedit, terribiles adiiciens minas, vt id facerent, à quo maximè abhorrebant. Secundò, ait Moses, obstetrices timuisse Dominum, & propterea infantes non occidisse. Quòd si Ægyptiæ essent, non timuissent, sed gratissimam rem diis suis se facere existimassent, si hostes occiderent.

An fuerint Hebrææ obstetrices.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Tertiò, ait idem Moses, Regem vocasse obstetrices Hebræorum, quasi diceret; Vocauit obstetrices, quæ Hebræis fœminis parturientibus adesse solebant. Hebraicè fœmininum nomen est, העברית *hibriyoth*, id est, *Hebræarum*, vt Pagninus vertit; aliqui vertunt, *obstetrices Hebræas.* ergo Hebrææ fuisse videntur.

4. Iosephus scribit fuisse Ægyptias. Idē voluit Abul. Lyranus, & alij. Cōfirmatur, quia non est probabile, Regem Hebræis mulieribus præceptum de interficiendis infantibus Hebræorum dedisse, quas videbat naturali erga suam gentem amore, à tāto scelere reuocari. Sed responderi potest, præceptum Hebræis dedisse, vt diximus, maximis propositis suppliciis, quorum metu perterritas iussa esse facturas existimauit. Confirmant etiam hanc sententiam verba illa

Exod. 1. obstetricum, Exod. 1. *Non sunt Hebrææ, sicut Ægyptiæ mulieres. Ipsæ enim obstetricandi habent scientiā, & priusquam veniamus ad eas, pariunt.* Sic illæ Regi responderunt interrogāti, cur paruulos Hebræorum non occidissent, quasi dicerent: Hebrææ mulieres funguntur obstetricum officio, & antequam nos Ægyptiæ veniamus ad eas, pariunt. At quamuis Hebrææ essent obstetrices, sic potuerunt respondere, vt patebit rectè considetanti. Sciebant enim Hebrææ fœminæ edictum Regis, & antequam obstetrices Hebrææ accederent, pariebant, ne infantes vita priuarentur. Ego in priorem opinionem propendeo. Secunda etiam probabilis est, quòd noster interpres dixit: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam: Hebraicè sic dicitur, כי ביות הנה *ci cajoth hena*, id est, quoniam ipsæ *Hebrææ* mulieres *viuaces* sunt: viuaces, inquam, robustæ, alacres, atque agiles ad pariendum. Pagninus vertit: *obstetrices sunt ipsæ*, id est, sciētiam habent obstetricandi, paraphrasis Chaldaica: *sapientes sunt*, scilicet ad pariendum. Significat etiam *cajoth*, animalia, & bestias, & erit sensus: mulieres Hebrææ sunt animalia, siue bestiæ, pariunt vt bestiæ absque vlla ope obstetricum.

5. *An obstetrices dixerint mendacium.*

Quæritur præterea, *an mendacium dixerint Regi obstetrices?* Non dixisse mendacium probatur, quia Deus peccata non remunerat; remunerauit autem obstetrices ob hoc dictum; siquidem ædificauit eis domos. Ergo non fuit illud mendacium & peccatum. Mendacium dixisse recepta est sententia. Argumento respondetur, Deū non remunerasse dictum, sed factum, id est, infantium viuificationem.

D. August. August. in lib. contra mendacium cap. 10. Quod (inquit) scriptum est, bene Deum fecisse Hebræis obstetricibus, non ideo factum est, quia mētitæ sunt; sed quia in homines Dei, misericordes fuerunt. Non est in eis remunerata fallacia, sed beneuolētia, benignitas mentis, non iniquitas mentientis, &c.

6. *Quanā fuerit obstetricum remuneratio.*

Quæritur tertiò, *quænam fuerit obstetricum remuneratio?* Respondetur Deum ædificasse illis domos: domus verò non solùm significat habitationem, sed etiam liberos, familiam, dignitatem, & opes, hæc enim omnia pertinent ad domum, vnde Salomon 3. Reg. 2. ait: *Dominus fecit mihi domum, sicut locutus est.* Et Dominus lib. 1. Paralip. cap. 17. *Annuntio tibi, quòd ædificaturus sit tibi*, id est, Dauidi, *Dominus domum.* Pro misericordia ergo qua vsæ sunt in paruulos, obstetricibus ædificauit Deus domos, id est, dedit eis in populo Israël liberos, amplam familiam, honores, & diuitias. Hebræi putant, vnam fuisse Iochabed matrem Mosis, & Aaron; alteram Mariam, eorundem sororem maiorem natu. Aiunt verò Deum ædificasse eis domos, quòd earum posteris contulerit domum regiam, & sacerdotalem, sed nugas huiusmodi omittamus. Lyranus, qui obstetrices vult fuisse Ægyptias, ædificasse ait Deum illis domos, eo quòd in populum Hebræum fuerint receptæ, nupserintque viris primariis, fuerintque illustrium familiarum capita. D. Hieron. Isai. 65. domos interpretatur cælestes. Rupertus, domos æternas, Theodoretus sic: Ædificauit illis domos, id est, copiam bonorum eis largitus est. August. lib. 2. locut. Exod. Diuitias eis dedit, vel potius aliquas rei familiaris idoneas facultates. D. Hier. in tradit. Hebr. in Gen. cap. 16. Dedit eis liberos. Ait enim eo loco D. Hieron. procreationem filiorum in Hebræo dici ædificationem, iuxta illud Gen 16. *Ingredere ad ancillam meam, si quomodo ædificer ex ea* Sic ex Hebræo vertitur, quod noster interpres clariùs dixit: *Ingredere ad ancillam meam, vt habeam filios ex ea.* Et quidem בן *ben* dicitur *filius* Hebraicè, à verbo בנה *banah*, quod significat *ædificare*, quia ædificium parentum est filius, & ædificare domum, non solum significat præbere liberos, sed etiam, vt diximus, domum stabilem reddere bonorū temporalium copia, & filiorum successione, ac nepotum. Psal. 126. *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt, qui ædificant eam.* Dei enim est domum facere, & liberos donare. Præterea sequitur eodem Psalmo: *Ecce hæreditas Domini filij merces, fructus ventris.*

Hebræi aiūt, duas obstetrices fuisse Iochabed, & Mariam. — 3. Reg. 2. — 1. Paral. 17. — *Quid significet, ædificare alicui domum.* — Gen. 16. — Psal. 126.

7. *Abulensis.*

Abulensis Exod. 1. verisimile putat, Deum fidem illam, & virtutes quæ in lege naturæ necessariæ erant, contulisse Ægyptiis obstetricibus, illisque salutem tribuisse æternam.

D. Greg. D. Gregor. lib. 18. Moral. Benignitatis (inquit) obstetricum merces, quæ eis potuit in æterna vita retribui, pro admissa culpa mendacij, in terrenam recompensationem declinata est. Existimat Gregorius, mendacij culpam in causa fuisse, cur sua illa benignitate vitam æternam non promeruerint: At verò opus bonum obstetricum præcessit mendacium veniale, ergo meritum terrenæ vitæ non impediuit; si forsitan illæ erāt in gratia; quod de Hebræis facilius est credere, quam de Ægyptiis. Lege D. Thomam 22. quæst. 110. art. vlt. Noster Vasquez per ignorantiam inuincibilem putat posse excusari obstetrices, quòd existimarint, licere mendacium dicere officiosum, quod nunquam licet. Denique sententiam Dionysij Carthusiani audiamus;

Diony. Carth. sententia de obstetricibus.

Creduntur (inquit) hæ obstetrices fuisse Ægyptiæ, sed Deo illuminante acceperunt veri Dei notitiam, & per suam pietatem adeptæ gratiam tantam creduntur, quòd ad cultum vnius Dei conuersæ sunt ac promotæ in populo Hebræorū; sicut de Rahab legitur Iosue 2. & de Achior in lib. Iudith. Si Rahab consecuta est à Domino tantam remunerationem in bonis vitæ præsentis, ac in spiritalibus bonis, quoniā duos Hebræorum exploratores piè tractauit, & à mortis discrimine liberauit, quanto magis obstetrices, quæ circa tam multos infantulos, innocentes, & eorum parentes, fuerunt tam piæ, & gratiosæ. Sic ille.

8. Frustra Rex per obstetrices machinatus est necem paruulis Hebræorum. Quamobrem ad aliud se vertit atrocius mandatum; præcepit populo suo, id est, Ægyptiis, vt masculos in-

fantes flumine demergerent, fæminas reseruarent. Ægyptij ergo notabant prægnantes fæminas, & cogebant tradere fœtum post partum: si masculus erat, in flumen proiiciebant; si fæmina, matri alendam relinquebant. Obiicitur Exod. 2. Mater abscondit Mosem infantem *tribus mensibus*, non ergo notabant Ægyptij prægnantes, & fœtum statim tradere cogebant, siquidem matrem Mosis non notarunt. Nam si notassent, abscondere infantem ausa non fuisset. Iosephus refert, matrem tam facile peperisse Mosem, vt obseruatores fefellerit. Latuit autem obseruatores, & ante partum, quia vterum ferre non videbatur, & ideo non est notata; & in partu, tribúsque mensibus post partum, Deo ferente opem. Atrocis huius edicti causam Iosephus fuisse ait, prædictionem cuiusdam Ægyptij sacrorum scribæ: Prænunciauit (inquit) is Regi nasciturum per id tempus apud Israelitas quendam, res Ægyptiorum aliquando grauiter afflicturum, Hebræorum contra aucturum, si ad ætatem adultam perueniret. Quo terrore percitus Rex edicit ex ipsius monitoris sententia quidquid masculini sexus inter Hebræos nasceretur, in flumen proiici, &c.

Præcipit Rex vt infantes in flumine demergerentur.

Exod. 2.

Iosephus.

Quomodo latere potuit Moses infans tribus mensibus.

9. Caietanus vult infantes proiectos esse non in flumen, vt morerentur, sed in riuos, vt inde assumerentur. Coniicere (inquit) licet, quòd non præcipiebatur proiectio infantuli in riuum ad hoc, vt moreretur; sed ad hoc, vt vel nutriretur ad aliquod commune bonum, puta ad vitam militarem; velut ex iis deligerentur idonei ad militiam; vel ad hoc, vt omnes in vnum conuenirent, sublata differentia paternarum instructionum; vel aliquo alio colore. In riuum itaque exponendi mãdantur, deputatis in riuo susceptoribus expositorum. Hæc Caietan. Sed aduersatur veræ, & communi sententiæ; ea est, proiectos esse in flumen infantulos, vt occiderentur, Sap. 18. *Cùm cogitarent* (inquit) *iustorum occidere infantes*. Hebraica verò dictio *ieor*, quam Caietanus in riuum vertit, etiam flumen significat, vt est perspicuum.

Caietani opinio de submersione infantium.

Sap. 18.

10. Dubium est, *quando cœperit hæc infantium in flumen iactatio*. Respondetur, cœpisse post ortum Aaronis paulo ante natiuitatem Mosis; Quod probatur, quia Aaron non est proiectus in flumen, sed liberè à parentibus nutritus, vnde colligitur, eo tempore, quo Aaron in lucem editus est, nondum fuisse promulgatum Regis mandatum, de infantulis in flumen iactandis. Fuit autem Aaron maior natu, quàm Moses, tribus annis, vt traditur Exod. 7.

Quando cœperit infantiũ in flumine occisio.

11. Quæret aliquis, *an toto tempore, quo Moses vixit, durarit hoc crudele Regis edictum?* Moses autem vsque ad exitum populi Hebræi ex Ægypto vixit octoginta annis; Quòd si omnes pueri in flumen proiiciebantur, illis octoginta annis nullus puer erat, cùm ex Ægypto Israelitæ egressi sunt, quod falsum est, quia multa puerorum, & iuuenum millia ex Ægypto exierunt. Respondetur, crudele Regis edictum ab alio Rege esse reuocatum, concessúmque Hebræis filios alere; alioqui nulli fuissent pueri, imò neque viri, sed senes omnes, in exitu de Ægypto.

Reuocatũ est mandatum.

* * *

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

CAPVT IX.

MORALE.

De obstetricibus, & submersione infantium.

1. QVEMADMODVM Rex Ægypti Pharao masculis Hebræorum necem inferre conabatur, fæminas reseruabat: sic princeps huius mundi, id est, hominum impiorum, diabolus, masculas virtutes, masculúmque Christiani hominis robur, nititur interimere; fæminis verò, id est, carnis cupiditatibus, vitam dare. Heu quot sunt Christiani, in quibus nihil reperitur masculum, nihil forte, nihil robustum! Quidquid habent, fæmineum est, carnale, nullius roboris. Cùm leones aduersùs tartareum hostem esse deberent; arietes sunt, omni carentes fortitudine, eo tendentes, quò hostis ducit iuxta illud Thren. 1. *Facti sunt velut arietes non inuenientes pascua, & abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Origenes homil. 2. in Exod. Cùm videris (inquit) homines in voluptatibus, & delicijs vitam ducere, luxu fluitare, epulis, vino, conuiuiis, cubilibus, & impudicitiis operam dare; in istis scias, quòd Rex Ægypti masculos necat, & viuificat fæminas. Si verò rarum quemque videas, vnum ex mille, ad Dominum conuerti, oculus sursum erigere, quæ æterna sunt quærere, contemplari non ea, quæ videntur, sed quæ non videntur, odisse delicias, amare continentiam, luxuriam fugere, excolere virtutes: istum quasi masculum, quasi virum necari cupit Pharao, id est, diabolus istum persequitur, insectatur, mille aduersùs illum machinis pugnat. Hæc Origen.

Thren. 1.

Diabolus quod masculum est, in homine extinguere cupit.

Origenes.

2. Masculos Hebræos timebat Ægyptius Pharao, non fæminas; sic stygius Pharao, masculos non sexu, sed virtute timet; fæminas irridet. Magnus ille eremi cultor Antonius, aiebat: Mihi credite, fratres, pertimescit Satanas piorum vigilias, orationes, ieiunia, voluntariam paupertatem, misericordiam, & humilitatem; maximè verò ardentem amorem in Christũ, &c. Quemadmodum leo ignem timet, sic diabolus Dei amore igneum timet hominem D. Greg. lib. dialog. Si (inquit) hostis à mente cœperit expelli, ex diuina largitate hoc plerunque agitur, vt non solùm non timeatur, sed & ipse viuentium virtute terreatur. D. Cyrill. lib. 4. de adoratione: Gratissimus (inquit) est diabolo muliebris ille sensus effæminatus, & imbellis, inimica, & odiosa ad fortitudinem alacritas, &c.

Masculos, id est, fortes timet diabolus.

D. Anton.

D. Gregor.

D. Cyrillus.

3. Obserua, obstetrices magis timuisse Deum, quàm Regem, magnum quidem timorem incutit viris potentia Regis; maiorem fæminis. At hæ fæminæ plus quam viriles animos assumentes, timorem Regis timore vicerunt Dei. Regibus autem terræ obtemperandum est, dúmodo nihil contrarium præcipiant legi Regis cæli, & terræ. Quod egregie docuit Machabæus ille Martyr, Machab. lib. 2. cap. 7. his verbis: *Nõ obedio precepto Regis, sed precepto legis.* Idem docuit Tobias cap. 2. *Tobias plus timens Deum, quàm Regem rapiebat corpora occisorum, & occultabat in domo sua, & medijs noctibus sepeliebat ea.* Vt clauus clauo truditur; sic truditur timor mundi timore Dei. D. Bern. serm. 13. in Psal. *Qui habitat.* Solet (inquit) timor timore depelli: repleat nos spiritus timoris Domini, & timor alienus locum non habe-

Machab. 2. cap. 7.

Timor mũdi, timore Dei repellitur, & vincitur.

Tob. 2.

D. Bernard.

Luc. 12. bit in nobis,&c. Luc. 12. *Ne terreamini* (ait Dominus) *ab iis, qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant: ostendam autem vobis quem timeatis. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam.* Docet Dominus timorem tyrannorum timore Dei repellendum. Pellite (inquit) minorem timorem alio multo maiore, ne timeatis tyrannos, quorum tormenta solam breuem vitam vobis possunt eripere. Timete Deum, qui & breuem corporis vitam auferre, & animam æternis cruciatibus mancipare potest.

4\. Obserua præterea, Deum temporario munere obstetrices affecisse, & ædificasse eis domos. Infidelium bona opera moralia Deum remunerare ostendit D. Hieron. Ezech. 29. quo capite, Deus Aegyptum se daturum ait Nabuchodonosori, quia Tyrum expugnauit: *Rex* (inquit) *Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum; omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus est, & merces non est reddita ei, neque exercitus eius de Tyro pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam.* Et infrà: *Dedi ei terram Ægypti pro eo, quod laborauerit mihi, ait Dominus.* D. Hieron. eodem capite: Ex eo (inquit) quod Nabuchodonosor accepit mercedem boni operis, intelligimus etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio præteriri, &c. Vide quomodo expēdat Deus laborem ethnici exercitus in expugnanda Tyro: *Omne* (inquit) *caput decaluatum, omnis humerus depilatus.* Onerũ enim pondere, & humeri militum, & capita decaluata sunt; & cùm sic laborauerit, merces non est reddita ei, si ethnicorum labores sic expendit Dominus, qua cura expendet laborem Christiani, maximè illius qui multa pro eo tolerat, virtutúmque operibus insudat? liberalissimus Dominus etiam improborum remunerat bona opera moralia, nihil omittere vult irremuneratum. Quemadmodum nullum malum relinquit, quod non puniat; sic nullum bonum præterit, quod non afficiat præmio. Cùm igitur Mahometanos, ethnicosque, & viros impios caducis bonis cernimus affluere, Dei laudemus liberalitatem, qui caducis bonis opera remunerat bona moralia. Floruerunt Romani opibus, potentia, & imperio. Caduca hæc bona, bonorum operum, & imperfectarum virtutum fuere munera, vt docet D. August. lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 18. Per illud (inquit) imperium, tam latum, támque diuturnum, virorumque tantorum virtutibus præclarum, atque gloriosum, Romanorum intentioni merces, quam quærebant, est reddita, &c. Et cap. 15. Romani honorati sunt in omnibus ferè gentibus; imperij sui leges imposuerunt multis gentibus, hodiéque literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus gentibus. Non est quod de summi, & veri Dei iustitia conquerantur: perceperunt mercedẽ suam, &c.

Deus bona opera moralia etiam Ethnicorum remunerat.

D. Hieron.

D. August.

Romani vere perunt mercedem suam.

5\. Necesse est (vt ait Paulus) eum, qui ad Deum accedit, eius liberalitatem cognoscere in remunerando, ad Hebr. 11. *Credere* (inquit) *oportet accedentem ad Deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* Etenim remunerationis diuinæ fides, ac memoria, hominem ad præclara gerenda maximè excitat. Hac fide excitatus *Moses* (vt ait eod. cap. Apostolus) *negauit se esse filiũ filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem; maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi.* Addit Paulus; *Aspiciebat enim in remunerationem.* Magnum erat, esse filium adoptiuum filiæ Pharaonis, opibus abundare, honoribus, & deliciis regiis affluere, hæc verò omnia despexit Moses, aspiciens in remunerationem. Huc etiam illud Dauidis spectat, Psal. 118. *Inclinaui cor meum ad faciẽdas iustificationes tuas propter retributionem.* Qui retributionẽ Dei ante oculos proponit, is nullam refugit difficultatem, vt Dei seruet mandata. Deesse poterunt terrenis Regibus honores, vel opes, quibus suorum præclara facta remunerent; sed supremo Regi Christo deesse non poterunt; paratissimam enim semper habet mercedem, Apoc. 22. *Merces* (inquit) *mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua.* Semper Rex noster auro, & gemmis plenum secum fert marsupium, opes semper secum habet, gloriam & honores, & reliqua omnia, quibus remunerare possit seruos suos, Isai. 62. *Ecce saluator tuus venit ecce merces eius cum eo.* Cum eo est, & ex eo est, non habet opus terræ, vel cæli opibus qui cælo & terræ ex se, velut thesauro omnes opes, quas habet, largitur. Denique obstetricibus fecit domos terrenas, & temporales: nobis verò, si præclara virtutum opera præstemus, domos faciet cælestes, & sempiternas, de quibus Ioan. 14. *In domo* (ait) *Patris mei mansiones multæ sunt.*

Ad Heb. 11.

Remunerationis memoria hominem excitat ad bona opera.

Psal. 118.

Apoc. 22. Merces cum Christo est.

Isai. 62

Ioan. 14.

CAPVT X.

De Mose Hebræorum liberatore in flumine exposito.

EXODI CAP. II.

1\. EGRESSVS est post hæc vir de domo Leui: & accepit vxorem stirpis suæ, quæ concepit, & peperit filium: & videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. Cúmque iam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: posuítque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis, stante procul sorore eius, & considerante euentum rei. Ecce autem descendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flumine: & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cùm vidisset fiscellam in papyrione, misit vnam è famulabus suis: & allatam aperiens, cernénsque in ea paruulum vagientem, miserta eius, ait: De infantibus Hebræorum est hic. Cui soror pueri: Vis, inquit, vt vadam, & vocem tibi mulierẽ Hebræam, quæ nutrire possit infantulum? Respondit: Vade. Perrexit puella & vocauit matrem suam. Ad quam locuta filia

Pharao

Pharaonis: Accipe, ait, puerum istum, & nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, & nutriuit puerum: adultúmque tradidit filiæ Pharaonis. Quem illa adoptauit in locum filij, vocauitque nomē eius Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum.

2. CVM Hebræi ab Aegyptiis sic vexarentur, vt dictum est, liberatorem eorum Mosem in lucem edidit Deus. Fuit autem Moses ex tribu Leui. Etenim Leui filius Iacob filium habuit Caath, à quo familia dicitur Caathitarū: Caath genuit Amram, Amram genuit Mosem ex vxore Iochabed, Exod. 6. *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron, & Mosem* Nomen Hebræum *Dod* significat *amitam, patruum, & patruelem*; noster interpres vertit *patruelem*, vnde efficitur Iochabed matrem Mosis fuisse patruelem Amram viri sui, id est, fuisse filiam auunculi, vel patrui Amram. At Hebræi arbitrantur, Iochabed filiam fuisse ipsius Leui, sororem Caath, & viri sui Amram amitam. Quam sententiam sequuntur Abulensis, Burgensis, Oleaster, & alij. Illam refutat Lyranus. D. Hieron. eam refert in quæst. Hebraic. ex lib. 1. Paralipom. Traditur (inquit) Mosem post acceptam legem in eremo patri iniunxisse, vt matrem dimitteret, eo quòd illius amita esset; filia enim fuit Leui, post cuius dissidium duxisse Amram aliam vxorem, &c. Sequenda est nostra versio, quæ non *amitam* habet, sed *patruelem*, id est, filiam patrui; Chaldaica etiam paraphrasis habet, *filiam sororis patris sui*, & LXX. interpretes Exod. 6. vertunt, *filiam fratris patris sui*. Illud obiicitur Num. 26. *Caath genuit Amram, qui habuit vxorem Iochabed, filiam Leui, quæ nata est ei in Aegypto.* En dicitur Iochabed filia Leui, & nata ipsi Leui in Aegypto: ergo non erat patruelis, sed amita. Respondetur dici filiam Leui, & ipsi Leui natam in Aegypto, quia erat ex tribu Leui orta, & Leui proneptis. numerat enim Moses eo loco Hebræos ex tribu Leui, sic Elisabeth dicitur à D. Luca cap. 1. *de filiabus Aaron*, cum tamen ab ipso Aarone non esset genita. LXX. interpretes sic interpretantur, Num. 26. *nomen vxoris eius*, id est, Amram Iochabed filia Leui, quæ peperit hos Leui in Aegypto, & peperit Amram, Aaron, & Mosen, & Mariam, &c. Chaldæus sic: *Iochabed filia Leui quæ nata est ei in Aegypto, & peperit ex Amram, Aaron & Mosem, & Mariam, &c.*

Exod. 6. — *Iochabed mater Mosis, an fuerit patruelis Amram.* — *Num. 26.* — *Lucæ 1.*

3. Natus est Moses, cùm Regis vigebat præceptum, de infantibus in flumine demergendis: Iochabed autem mater, cùm vidisset infantis nati pulchritudinem, iniquo præcepto obtemperare noluit, occultauitque eum tribus mensibus, cúmque diutius non posset occultare, in ripa fluminis exposuit. Dubitatur, quæ causa fuerit, cur mater ausa fuerit infantem celare, & Regis furorem non pertimescere, Exod. 2. Pro causa redditur infantis pulchritudo: *Videns* (inquit) *eum elegantem, abscondit tribus mensibus.* Hebraicè dictio est, טוב, *tob*, id est, videns eum *bonum*, siue *pulchrum*, siue *elegantem*. LXX. interpretes verterunt ἀστεῖον, id est, *vrbanum, elegantem*. D. Stephanus Act. 7. de eodem Mose loquens. Fuit (inquit) ἀστεῖος τῷ θεῷ, &c. noster interpres eo loco Act. 7. vertit, *fuit gratus Deo.* Fuit enim Moses pulcher, vrbanus, & elegans, & placēs Deo, & parentibus. Non fuit hæc sola causa, cur parentes Mosem absconderunt, sed etiam fides in Deum, vt Paulus docet ad Hebr. 11. *Fide* (inquit) *Moses natus occultatus est mensibus tribus à parentibus suis; eo quòd vidissent elegantem infantem; & non timuerunt Regis edictum.* Videntur parentes à Deo aliquod accepisse oraculum de Mose, ideoque videntes infantis singularem quādam pulchritudinem, propter oraculum ausos esse illum occultare; De hoc oraculo sic scribit Iosephus: Deus (inquit) supplicis Amram precibus, ad misericordiam flexus, astitit ei per quietem, & dixit, puer iste, cuius natiuitatis metu, Aegyptij fœtus vestros ad necem damnauerunt, tibi nascetur. Hic neque deprehendetur ab obseruatoribus; & postquam euaserit, præter opinionem educatores nactus, ex Aegyptiaca seruitute gētem suam liberabit, &c. *Fide itaque* (vt Paulus ait) *parentes occultarunt Mosem, tribus mēsibus*; Deus autem populi sui liberatorem voluit exponi, vt à filia Regis Pharaonis in filium adoptaretur, & in aula regia educaretur.

Exod. 1. — *Cur mater Mosis ausa fuerit infantem abscondere.* — *Moses pulcher erat.* — *ad Hebr. 11.* — *Iosephus.*

Expositus est infans in fiscella scirpea, bitumine & pice illita, in carecto ripæ Nili fluuij. Fiscella vas est vimineum, siue scirpeum, id est, ex scirpis, siue iuncis contextum; Hebraice legitur, תבה, *thebah*, quod nomen *arcam* significat. LXX. interpretes nomen Hebræum *thebah* retinentes, & Græcum facientes verterunt, θίβιν. significat autem *arcam*. Complutenses legunt, θῆκην, id est, *thecam*, sed codices emendati θίβιν habent. Carectum locus est caricibus plenus, qualis erat ripa illa fluminis: carex verò herba esse dicitur dura, & acuminata; alij arundinem esse voluit in locis palustribus nascentem. Dicitur etiam infans, positus in papyrione, id est, in loco papyris consito, vel in carecto. Idem enim nomen Hebræum, סוף *suph*, transtulit interpres in *carectum*, & in *papyrionem*. Videtur *carectum* sumpsisse pro loco fluminis, quibuscunque fruticibus consito, vt papyris, caricibus & similibus. De Papyro lege Plinium lib. 13. cap. 11. frutex est, siue arbuscula, ex qua olim chartæ præparabantur, vnde papyri nomen chartæ nostræ inuenerunt His arbusculis ripæ Nili abūdabant; erant etiam arbores magnæ papyri, siquidem ex illis fiebant naues, iuxta illud Isai. 18. *Qui mittit in mare legatos, & in vasis papyri super aquas.* Isai. 18.

4. *Quid sit fiscella.* — *Expositus est Moses in Nilo.* — *Quid sit Carectum.*

CAPVT VNDECIMVM

MORALE.

Moses à filia Pharaonis Regis tollitur.

1 EXPOSITVM infantem non omnino reliquit mater, sororem eius Mariam, velut in specula manere præcepit, & rei euentum expectare. Euenit autem, vt Regis filia Thermutis, tunc temporis in illum fluminis locum diuina prouidentia ducente descenderet, vt lauaretur. Fiscellam conspicata, vni ex pedissequis ad se eam afferri iussit; Cùm verò infantem pulcherrimum vidisset, Hebræum esse cognouit, propter Regis edictum proiectum in fluuium, misericordiáque permota vitam illi statuit donare, id vbi intellexit Maria rogauit, num vellet vocari Hebræam mulierem, cui traderetur nutriendus puer? Annuente Thermute, matrem suam adduxit. Itaque Deo summa prouidentia populi sui liberationem disponente, matri suæ

nutriendus traditus est Moses, iussu filiæ Regis. A Quamobrem ab omni periculo, tum puer, tum parentes erant liberi, nutritus est Moses, & ablactatus ad filiam Regis adductus, in filiúmque ab ea est adoptatus. Imposuit verò illi hoc nomen, Moses, eo quòd ex aqua fluminis illum extraxerat.

Pharaonis filia Mosem liberat.

2. Dubium est, *cur ausa fuerit filia Pharaonis edictum Regis violare, & infantem in flumen proiectum liberare?* Respondetur, per summam Dei prouidentiam hæc esse facta. Deus Thermutem, filiam Pharaonis permouit, vt Mosem ex aqua extraheret, datéque nutriendum; ille metum ademit, & suggessit, vt in filium adoptaret; ille Pharaonis animum, futorémque placauit viso B infante pulcherrimo. Philo in lib. 1. de vita Mosis ait, Thermutem grauidam se finxisse, fecisséque sibi Mosem filium suppositititium; iuxta hanc sententiam virum habebat filia Regis, alioqui non esset ausa grauidam fingere. Probabat ergo vir illius Mosem filium esse suum, si vera est hæc sententia Philonis, cuius Iosephus non meminit, imò cōtrariam sequitur. his verbis: Thermutis Mosem allatum, patri ostentabat dicens, de successore se cogitate. Hunc puerum (inquit) ego educaui non minus indole, quàm pulchritudine diuina excellentem: quem Nilus ipse in sinum meum tradidisse videtur potest; quem ego decreui adoptare mihi in filium; tibi verò in principatum, atque imperium successorem; atque hæc dicens patri infantem in C manus tradit, &c. Ait Iosephus, filiam Pharaonis dixisse patri, se decreuisse adoptare infantem in filium; ergo non finxerat se grauidam, vt Philo vult, sed falsa est, se illum repetisse in Nilo fluoin. Deus autem Regis permouit cor, vt filiæ morem gereret, tum filiæ amore, tum infantis eximia pulchritudine inductus. Si autem verum est, quod Iosephus eodem loco scribit, a summo periculo Deus puerum liberauit. Etenim cùm tradidisset infantem Thermutis in manus Regis, Rex (vt ait Iosephus) ad pectus illum appressit summi, filiæ gratificaturus; cumitétque diadema suum capiti eius imposuit. D Puerulus autem detractum capiti, & prolapsum in terram, pedibus conculcauit. id quod visum est ominosum. Præterea aderat ille vaticinator, quem supra diximus ex Iosepho dixisse ex Hebræis nasciturum quendam, qui Aegyptum euerteret. Cùm ergo vidisset puerum Mosem Aegypti diadema conculcasse, interficere illum volebat, vociferabatúrque dicens: Rex, puer iste vaticinium meum confirmabit, dum puer insultat regno tuo, & diadema conculcat. Hoc interempto Aegyptiis metum, Hebræis spem, & fiduciam adime. At verò periculum diuina ope euasit puerulus. Regis filia (ait Iosephus) confestim puerum eripuit, E rege quoque non reluctante, cui Deus talem mentem, animúmque indiderat, Mosis saluti prouidens, &c.

Philo.

An filia Pharaonis grauidam se finxerit?

Iosephus.

Moses puerulus diadema regis cōculcat.

3. Præterea dubitatur, *an Moses futurus fuerit Regis successor, Aegyptique imperaturus.* Iosephus id vult, sic enim, vt dictum est, loquentem facit Regis filiam: hunc ego decreui adoptare mihi in filium, tibi verò in principatum, atque imperium successorem, &c. Philo quoque lib. 1. de vita Mosis: Moses (inquit) euectus in summum rerum fastigium, nepos tanti regis habitus, spe omnium destinatus successor auiti soli, neq; aliud quàm Rex iunior appellatus, &c.

Moses successor regis Aegypti.

Iuxta hanc sententiam vnicam illam filiam habebat Pharao, præter eam nullum filium. Tertiò dubitatur, *cur filia Regis hoc nomen Moses, imposuerit infanti?* Respondetur, idcirco imposuisse, quia ex aqua fluminis Nili eum eduxerat; sic enim legitur Exod. 2. *Vocauit nomen eius Moysés dicens: quia de aqua tuli eum.* Est autem nomen ductum a nomine *Mos*, quod (vt ait Philo) *aquam* significat Aegyptiorum lingua. Et Iosephus: Aquam (inquit) Aegyptij vocant mos, iles verò seruatus, quare composita voce ex vtrísque nomen infanti fuit inditum, &c. Clemens Alex. lib. 1. strom. scribit ab Aegyptiis appellari Mosem eum, qui ex aquis emersus respirauerit. Constat ergo vocem *Moses* esse Aegyptiacam, filia enim Pharaonis voce patria vsa est, nō peregrina. Probabilior est hæc opinio, quàm illa Abulensis Exod. 2. Oleastri, & aliorum, qui nomen *Moses* Hebræum esse volunt, deductum à verbo *Massah*, quod significat *extrahere*. Quòd si illud obiicias, filiam Regis, suæ linguæ notæ, non ignotæ Hebrææ nomen imposuisse infanti, respondet Abulensis, à puellis Hebræis didicisse Hebræam linguam. sed non facit mihi satis. Clemens Alex. ait Mosem fuisse à parentibus circumcisum, & vocatum Ioachim. postea autem à Thermute appellatus est Moses.

Exod. 2.

CAPVT XII.

MORALE.

De Mose exposito in flumine.

VIDERVNT parentes elegantem puerum, & absconderunt eum. Sicut Mosis parentes pulchrum filium absconderunt, ne flumine mergeretur: sic viri sancti pulchra abscondunt opera, ne inanis gloriæ flumine obruantur. Origen. homil. 2. in Exod. Si (inquit) facio eleemosynam, quia opus Dei est, masculum filium genero. Sed si ita faciam, vt hominibus innotescat, & ab hominibus laudem quæram, & non eam occultauero; rapta est ab Aegyptiis eleemosyna mea, & in fluuium demersa est, &c. Fugienda ergo inanis gloria. Quòd si oportet opera pulchra coram hominibus facere, ne fiat vt ab illis videamur, laudémque captemus, sed vt Deo placeamus. D. Greg. hom. 11. in Euangel. Per hoc (inquit) quod agimus, laudes exteriùs non quæramus: sic autem opus sit in publico, quatenus intentio maneat in occulto, &c. Confert Origenes inanem gloriam, & superbiam, cum duabus filiis Lot, quæ patrem in montem vsque secutæ sunt, eúmque inebriarunt. Etenim inanis gloria, & superbia ab homine natæ veloci filiæ, hominem honoris cupiditate inebriant, & à mentis statu deturbant, homil. 5. in Gen. Vide (ait ille) ne tibi insidientur duæ filiæ istæ, id est, vana gloria, & superbia; quæ à te non discedunt, sed sequuntur te, etiam cùm ascendis in montem, &c. Illos sequitur inanis gloria, qui in altissimum virtutum montem ascendunt. Etenim, vt ait August. epist. 109. alia quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur, vt fiant; superbia verò bonis operibus insidiatur, vt pereant, &c. Quasi dicat, alia vitia exercentur in vallibus, superbia, & inanis gloria in montibus, & celsis operibus insidiatur. Hæ duæ filiæ hominem inebriant, vt Chrysost. homil.

1\.

Fugienda gloria inanis.

Origen.

D. Gregor.

Origen.

Superbia & inanis gloria inebriant hominem.

Inanis gloria bonis operibus insidiatur.

D. August.

D. Chrysost.

homil. 2. in Ioan. Intolerabilis (inquit) quædam ebrietas est inanis gloria, &c. Meritò ergo parentes elegantem infantem abscondunt. Absconde opera saltem intentione; absconde infantem, ne fascinetur:

Oculi hominũ fascinãt bona opera.

Nescio quis teneros oculos mihi fascinat agnos,

dixit Poeta. At nos scimus, quis teneros oculus nobis fascinet actus; hominum oculi magnam habent vim ad fascinandum opera, vnde Chrysost. homil. citata: Homines (inquit) nihil nobis vtilitatis afferre possunt, sed tantùm inspicere quæ facimus, atque inspiciendo lædere, & laborem nostrum inanem reddere, &c. Non fascinat elegantem puerum Dei oculus, sed ab insidiis gloriæ inanis liberat, donátque illi incrementum. Quamobrem Dei solum oculum intueamur, cùm operamur, qui operibus nostris incrementum affert, & præmium; hominum oculos non curemus, qui ea deprauant, terróque odore inficiunt. Chrysost. Deum (inquit) operum nostrorum, & laudatorem, & spectatorem adhibeamus; nihil nobis cum humano iudicio, &c.

D. Chrysost.

2\. *Moses pulcher.*

Elegans erat Moses infans, & pulcher, de eo Iosephus sic scribit lib. 2. antiquit. Admirãdam gratiam infanti Deus addidit: nemo enim erat adeò terricus, vt visa eius pulchritudine nõ obstupesceret: ita ut, dum gestaretur, obuios quosque in se conuerterer; qui relictis seriis negotiis, præcellenti eius forma contuenda satiari non poterant, &c. Apud Eusebium lib. 9. de præparat. Euangel. cap. vlt. traditur fuisse statura longum, & flauum, prolixiore capillo, & barba, ac denique statura, & facie permagnæ dignitatis. En tibi Christi Opt. Max. typum. Pulcher fuit Moses, multo pulchrior Christus. De eo enim scriptum est, Psal. 44. *Speciosus forma præ filiis hominum.*

Ioseph. Euseb.

Psal. 44.

3\. *Triplex pulchritudo Christi.*

Triplicem habuit Christus pulchritudinem. Primam *diuinitatis*, alteram *animæ* sanctissimæ, tertiam *corporis*. Si de pulchritudine diuinitatis agamus, infinito interuallo Mosem, omnésque homines, & angelos post se relinquet; vt enim ait D. Hieron. epist. 140. ad Princip. diuinitas non habet comparationem, &c. Pulchritudo creaturæ cum pulchritudine infinita creatoris comparari nequit, si de animæ decore sit sermo: similem in modum Mosis & creaturarum omnium pulchritudinem, animæ Christi præcellentissima pulchritudo superat. Si verò de pulchritudine corporis loquamur, existimabit forsitan aliquis, eximiam, ac præcellentem pulchritudinem non decuisse Christum, siquidem fæminarum potius est, quàm virorum. Sed tamen credendum est, Christum speciosum fuisse forma ipsa corporis præ Mose, & reliquis filiis hominum; hoc enim postulabat tum dignitas filij Dei, tum corporis sanctissimi ab Spiritu sancto efformatio perfectissima. D. Hieron. Matth. 9. Fulgor (inquit) & maiestas diuinitatis, occulte etiam in humana facie relucebat, &c. Et epist. 140. ad Princip. ait, Christum in vultu, & oculis syderium quiddam habuisse. D. Bernard. serm. 1. de omnibus sanctis: Prædicantem (inquit) Dominum, de ciuitatibus, & castellis, sequebantur populi, & adhærebant ei affatu pariter, & aspectu illius delectati, cuius nimirum vox suauis, & facies decora, sicut scriptum est: *Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* D. Chrysost. homil. 28. in Matth. Quis (inquit) ab auctore talium signorum non recederet inuitus? aut quis, vel solam faciam aspicere, atque ipsum, ex quo diuina præceptorum instituta profluebant, ingenti desiderio non arderet? Nam vt faciendis signis erat mirabilis, sic visu gratiosissimus traditur fuisse, idque propheta multo ante clamauerat, *speciosus forma.* Hæc ille. Fuit Moses typus Christi, vt dictum est, statura longus, proliatiore capillo, & barba, ac denique statura, & facie permagnæ dignitatis; Christus quoque statura corporis fuit procera, & facie virili quadam pulchritudine maxime veneranda, prolixo capillo, atque barba; sed pulchritudo hæc ornamentis externis carebat, ieiuniisque, & vigiliis, vitæque asperitate erat extenuata in terra: at nunc in cælo tanta est, vt nullius beati pulchritudo cum ea cõferri possit.

D. Hieron.

D. Bernard.

De pulchritudine Christi.

D. Chrysost.

Pulchrum Mosem reperit Pharaonis filia, eius capta decore rem fecit admirabilem, Hebræum videlicet infantem in flumen iussu Regis abiectum nutriri iussit, & in filium adoptauit. Si Mosis infantis pulchritudo corporis, tantam habuit vim ad capiendam Regis filiam, quantam vim habere debet triplex pulchritudo Christi, ad capienda corda nostra, videlicet pulchritudo *diuinitatis* infinita, pulchritudo *animæ* perfectissima, & pulchritudo *corporis* omnibus numeris absolutissima: Cant. 5. *totus* dicitur *desiderabilis*, quia totus est pulcherrimus, nihil in eo est, quod animum non alliciat, quod amorem non flagitet hominum, totus est desiderabilis, totus amabilis. Quæ in eo aliena à pulchritudine fuisse videtur, nimirum effusus sanguis, flagella, alapæ, ignominiæ, mors, hæc summæ pulchritudinis summa fuere ornamenta, hæc cor magis inflammant, hæc reddunt amabiliorem, Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus.* Quemadmodum rubeus color pulchritudinem efficit: sic Christi rubeus sanguis pro nobis effusus, illum efficit pulcherrimum, & maximè amabilem. In flumen proiectum Mosem reperit Pharaonis filia; nos in mare passionis pro nobis proiectum reperimus Christum; illius enim illa verba sunt Psal. 68. *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.* Suscipiamus illum, vultúmque pulcherrimum sanguine cruentatum semper intueamur, vt amoris sui ignem in corde inflammet nostro. Psal. 139. *Habitabunt recti cum vultu tuo.* ô fælicem illum, qui cum vultu Christi semper habitat! hoc est, semper per fidem, & considerationem, Christi vultum pulcherrimum intuetur in terra, vt cum eodem vultu habitet in cælo, illúmque intueatur in sempiternum. 4.

Pulchritudo Christi corda rapit.

Cant. 5.

Cant. 5.

Psal. 68.

Insulda semper est Christi pulchritudo.

Psal. 139.

Præter hæc, abiecit mater paupercula Mosem in flumen, assumpsit eum Regis filia opulentissima, ac nobilissima: eundem in modum abiecit inops synagoga Iudæorum Christum in mare passionis, assumpsit eum Ecclesia gentium ditissima, atque illustrissima. In carecto inuenit filia Regis Mosem, infantísque pulchritudine mirum in modum capta est, in præsepio inuenerunt tres Reges Christum, infantísque illius diuino, humanoque decore capti, Regem suum esse, ante ipsum procidentes atque adorantes testati sunt. Rex Pharao omnes Hebræorum in Aegypto infantes iussit occidi; similiter & Rex Herodes omnes infantes Bethlehemiticos iussit vita priuari. Regis filia Thermutis Mosem morti eripuit: Regis cælestis filia Virgo Deipara, in Aegyptum fugiens, Christum ab 5.

Inops synagoga Christum repudiauit, filia Regis Ecclesia suscepit.

Herodis

Herodis furore liberauit. In aqua inuenit Thermutis Mosem: sic Ecclesia in aqua Baptismi inuenit Christum: *De aqua* (inquit) *tuli eum.* Moses nomen inuenit ab aqua fluminis Nili, quia ex aqua est extractus: Christus nomen Iesu accepit ab aqua, & mari passionis, quam pro nobis subiit, & à sanguine, quem copiose pro mundi salute effudit, vt alibi diximus.

6. Adumbrat etiam Thermutis gentilitatem, & Moses libros Mosis, quemadmodum Ther- A mutis Mosem in aqua excepit; ita gentilitas excepit libros Mosis in aqua Baptismi, eisque fidem infallibilem præstat. Pulcher erat Moses, pulchri sunt eius libri; tectus erat Moses in arca, recti etiam sunt libri Mosis, quia sensus habent absconditos. Mater Hebræa Mosem nutriuit: matrix lingua Hebræa, Mosem & prophetas nutrit, hoc est, eorum libros Hebraice conscriptos alit, atq; illustrat; ideóque ab Scripturæ sacræ explanationibus vocāda est, & discenda.

Ecclesia libros Mosis recipit, & sic Mosem in aqua Baptismi suscepit, id est, eius libros.

CAPVT XIII.

Moses Hebræos inuisit, Ægyptium occidit, ad Madianitas fugit.

EXODI CAP. II.

1. IN diebus illis postquam creuerat Moses, egressus est ad fratres suos, viditque afflictionem eorum, & virum Ægyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus suis. Cùmque circumspexisset huc, atque illuc, & nullum adesse vidisset, percussum Ægyptium abscondit sabulo. Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes, dixitque ei, qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum? Qui respondit, quis te constituit principem, & iudicem super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti Ægyptium? Timuit Moses, & ait: Quomodo palam factum est verbum istud? Audiuítque Pharao sermonem hunc, & quærebat occidere Mosem: qui fugiens de conspectu eius, moratus est in terra Madian, & sedit iuxta puteum. Erant autem sacerdoti Madian septem filiæ, quæ venerunt ad hauriendam aquam, & impletis canalibus adaquare cupiebant greges patris sui. Superuenere pastores, & eiecerunt eas: surrexítque Moses, & defensis puellis adaquauit oues earum. Quæ cùm reuertissent ad Raguel patrem suum dixit ad eas: Cur velociùs venistis solito? Responderunt: Vir Ægyptius liberauit nos de manu pastorum: insuper & hausit aquam nobiscum, potúmque dedit ouibus. At ille: vbi est? inquit, quare dimisistis hominem? vocate eum, vt comedat panem. Iurauit ergo Moses, quòd habitaret cum eo. Accepítque Sephoram filiam eius vxorem, quæ peperit ei filium quem vocauit Gersam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quem vocauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

2. VT scriptum extat Deuter. capite extremo, Moses annos vixit centum, & viginti. tota eius vita in tres partes, id est, in tres quadragesimas annorum distribuitur. Quadraginta annis in aula Pharaonis versatus est; quadraginta annis apud sacerdotem Madian mansit; quadraginta annis in deserto vixit, quibus in terram promissionis iter fecit. Ab infantia versatus est in aula regia, à filia Pharaonis adoptatus, vsque ad annum quadragesimum. Cùm autem annum ageret quadragesimum, filios Israel ab Aegyptiis vexatos visitauit, cúmque vidisset Aegyptium percutientem Hebræū quendam, supplicium de Aegyptio sumpsit, interfectúmque abscondit in sabulo, id est, sub arena. Rursum die sequenti cùm duos Hebræos rixātes conspexisset, ei qui iniuriam inferebat, dixit: *Quare percutis proximum tuum?* is verò respondit: *Quis te constituit principem, & iudicem super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti Aegyptium?* Miratus est Moses, quòd nota facta esset cædes Aegyptij hominis, quem clam interfecerat, timoréque correptus est. Regi quoque Pharaoni manifesta facta est cædes, & Mosem conabatur vita priuare; at ille fuga vitæ suæ consuluit.

Mosis vita in tres quadragesimas annorum distribuitur.

Moses quadraginta annos in aula Pharaonis vitam egit, & quadraginta in terra Madian, quadraginta alios in deserto.

3. Quadraginta illis annis, quos in aula transegit, quid fecerit non narrat Scriptura. D. Stephanus Act. 7. ait eum literis dedisse operam: B *Eruditus* (inquit) *est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus suis.* Vnde constat, non fuisse otiosum, aut vacasse deliciis, & ludis, sed rebus seriis, bonisque operibus fuisse potentem. At obstat id quod Moses affirmat, Exod. 3. *Non sum eloquens, imo, ediorem, & tardioris linguæ sum.* Huic obiectioni infra respondebimus. Iosephus narrat, eo tempore Aethiopes Aegypto intulisse depopulationem: Mosem Aegyptiorum ducem creatum fugatos, ac profligatos in Saban, siue Meroēm, vrbem inexpugnabilem compulisse, obsedisséq; vrbem. Cum verò capere eam non posset, Tharbis filia Regis Aethiopum eius admiratione, & amore capta vrbem tradidit, hac conditione, vt ipsam C duceret vxorem. Hanc nonnulli volunt esse vxorem Aethiopissam, propter quam Aaron, & Maria contra Mosem murmurauerunt, Num. 12. Artapanus antiquus auctor huius meminit expeditionis apud Eusebium, lib. 9. de præparat. Euāgel. cap. vlt. Auctor historiæ scholast. addit, Mosem annulum dedisse filiæ Regis Aethiopum, qui vim haberet obliuionem inducendi, cœpisséque Tharbis ipsius obliuisci, potuisséque liberè in Aegyptum parta victoria regredi. Verùm hoc fabulosum videtur.

Act. 7.

Moses literis dedit operam in aula.

Exod. 3.

Moses dux Aethiopas vicit.

Tharbis filia Regis Aethiopum.

4. Agebat Moses iam annum quadragesimum in aula Pharaonis, clarus eloquio, & operibus, tunc Hebræos ab Aegyptiis vexatos ab aula egressus

Moses post quadraginta annos inuisit Hebræos.

egressus inuisere placuit, vt D. Stephanus docet Act. 7. his verbis: *Cùm impleretur ei quadraginta annorum tempus, ascendit in cor eius, vt visitaret fratres suos filios Israel.* Erat Moses in aula, & vrbe regia; Israelitæ verò, vt vult Abulensis, aliis in locis operabantur: Egressus ergo est Moses ex vrbe regia in alium locum, vbi fratres laborabant. Forsitan in ipsa vrbe regia, vel eius agris, aliqui operabantur, & ad hos ioit Moses. Sed *nunquid nunc primò inuisit fratres Moses post quadraginta annos? tam serò afflictos respexit?* Respondetur, tunc commodum tempus reperisse ad inuisendos fratres, quibus pro viribus in aula ferebat opem. Dici etiam potest, ante hoc tempus sæpius inuisisse, sed huius tantùm visitationis meminisse scripturam, propter cædem Aegyptij, quæ causa fuit fugæ in Madian. Quòd autem ante hoc tempus sæpius inuiserit, suadent verba illa Act. 7. *Existimabat intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis. At illi non intellexerunt.* Quia enim Moses Hebræos inuisebat, & cum illis colloquebatur, eisque fauebat, existimare debuerant Hebræi, Deum defensorem, & patronum illis misisse; at id non intellexerunt. Philo: Moses (inquit) Hebræos oppressos, verbis quantum poterat, subleuabat, præfectos admonens, vt moderaretur laxarentque nimiam in vrgendo duritiam, operarios verò, vt præsentem statum ferrent fortiter, sicut viros decet, neque animis deficerent, & sperarent mutationem in melius, &c.

Act. 7.

Act. 7.

5. Quæritur, *vndenam nouerit Moses, quòd Deus per manum ipsius daret salutem Hebræis?* sic enim ait D. Stephanus: *Existimabat intelligere fratres,* id est, Hebræos, *quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis.* Respondent Lyranus, & alij, cognouisse per reuelationem. Obijcitur, si Mosi à Deo in Aegypto fuisset reuelatum, ipsum Hebræos liberaturum, cùm à Deo postea missus est ex rubo, ad eos liberandos ire non recusasset; at maximè recusauit, Exod. 3. vnde sequitur, reuelationem à Deo non accepisse: si enim accepisset reuelationem, sanè ei adhibuisset fidem, & Deo assensum tunc præbuisset, & obedientiam, neque postea quod Deus iusserat, vehementer refugisset. Respondetur, Mosem, cùm esset in aula Regis, plurimique ab omnibus fieret, reuelationem à Deo accepisse, vt princeps esset, & iudex populi sui, eique in omnibus opitularetur, & salutem daret: non tamen perspicuè declarauit Dominus, quomodo salus hæc danda esset: præstitit igitur tunc obedientiam. Postea verò ex rubo, Exod. 3. missus est ad Regem Pharaonem, post quadraginta annos, multum mutatus ab illo, qui in aula versabatur, factus ex principe pastor, iussus præterea est educere populum ex Aegypto in terram repromissionis, inuito, ac repugnante Pharaone; quæ res difficillima erat; ideò tunc ire recusauit. D. Basilius Isai. 6. Moses (inquit) cognoscens causam, cur mitteretur, extrahebat tempus deprecando, & recusando, respiciens videlicet superbum, & peruicax, & inexorabile cor Pharaonis, contumax ingenium, & instabilem animum, & duram ceruicem Hebræorum, ideo dicebat *quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem?* Et de Hebræis: *Non credent mihi, neque audient.* Hæc Basilius. Forsitan etiam maximus erat amor, quo Moses solitariam vitam, Deique in desertis locis, in quibus oues pascebat, contemplatricem complectabatur; atque ideo ne cam

Moses confessus *Hebræos.*

Mosis in Aegypto reuelationē habuit.

D. Basilius.

Mosis amor solitariæ vitæ.

deseretet, negotiorum, & hominum turbis se immittere refugiebat. Placebat vita illa pastoritia, quæ Iacob, patribúsque placuerat.

Quæritur præterea, *an licuerit Mosi Aegyptium percutientem Hebræum occidere, cùm nullam eo tempore haberet legitimam potestatem?* D. August. lib. 22. contra Faustum, cap. 70. peccasse putat, quia potestate carebat. At in lib. quæst. in Exod. quæst. 2. iustè occisum Ægyptium existimat, habuisseque Mosem à Deo potestatem, ad patrandam cædem: Sicut (inquit) in Actis Apostolorum dixit Stephanus: *Putauit tunc Moses intelligere fratres suos, quòd per ipsum Deus daret illis salutem.* videtúrque ita per hoc testimonium Moses iam diuinitus admonitus, (quod scriptura in Exodo tacet) iustè facinus illud audere potuisse. Hæc August. Cuius sententia vera videtur, & ex dictis colligitur. Diximus enim Mosem reuelationem à Deo habuisse, per quam iudex, ac liberator populi est constitutus. D. Thom. 2a. quæst. 61. art. vlt. Videtur (inquit) Moses occidisse Ægyptium, tanquam ex inspiratione diuina auctoritatem adeptus, Act. 7. &c. Lyranus Exod. 2. Moses (inquit) ex diuina electione ad liberandos Hebræos, habebat auctoritatem vindicandi iniurias ei factas, & hoc sciebat per reuelationem diuinam, & hoc est, quod dicitur Act. 7. *Existimabat intelligere fratres, quòd per manum ipsius Deus daret salutem illis.* Sic Lyranus, & alij. Vrgebis, & confirmabis, iniustam fuisse necem; eo quòd pro sola percussione non erat dignus morte Ægyptius. Hebræi aiunt, esse occisum pro percussione & pro adulterio, quod fraudulenter cum vxore Israëlitæ percussi commiserat; sed non probant adulterium. Respondemus, Mosem iustum fuisse iudicem, & iustè iudicasse causam, ac censuisse Ægyptium dignum esse morte propter percussionem, & alia quæ tacet scriptura. Forsitan enim Mosem inuasit Ægyptius, ille verò se defendens inuadentem interfecit. D. Thom. Potest (inquit) dici, quòd Moses occidit Ægyptium defendēdo fratrem suum Hebræum cum moderamine inculpatæ tutelæ, &c. Philo vult, hunc Ægyptium fuisse præfectum operum: Erant (inquit) inter præfectos quidam efferati rabie, belluæ specie humana, ex his vnum immanissimum Moses interemit, &c. Priusquam illum aggrederetur, huc atque illuc circunspexit Moses, cúmque neminem adesse vidisset, occidit. Quæritur, *nónne Moses vir princeps erat in Ægypto?* Magno ergo cum comitatu incedebat Ægyptiorū, aderántque eius stipatores, cùm cædem fecit. Respondetur, absque stipatore vllo, & comite Mosem inuisisse tunc Hebræos, vt obseruauit Abulensis, fortè ea mente, vt de iniuriis, quas Hebræi ab Ægyptiis tolerabant, pœnas meritas sumeret, fratribúsque clam ferret auxilium. Altera quoque die inuisit, duos Hebræos reperit rixantes, quos Hebræi aiunt, fuisse Dathan & Abiron, de quibus agitur Num. 16. sed nihil habet firmamenti eorum dictum.

6. *An licuerit Mosi occidere Aegyptium.* D. August.

Act. 7.

D. Thomas

Lyranus.

Act. 7. *Cur Mosi Aegyptium occiderit.*

D. Thomas.

Philo. *Aegyptius occisus dicitur fuisse præfectus operum.*

Denique nota facta est cædes Regi, Mosique mortem machinabatur; idcirco fugit in terram Madianitarum. Dicti autem sunt Madianitæ à Madian, filio Abrahæ, ex Cethura vxore. Regio verò Madian propinqua erat mōti Sinai, qui in Arabia est. Nam Moses cùm soceri sui Madianitæ oues pasceret, ad montem Sinai venit. Obserua hoc loco, Regem Pharaonem, quem nunc fugit Moses, non esse patrem Thermutis, à qua est 7.

De fuga Mosis ad Madianitas. *Madianitæ qui sint.*

An Moses fugerit Regē patrem Thermutis.

est adoptatus. Nam fuga hæc contigit anno Mosis quadragesimo, quo iam ille Rex obierat. Vt enim ait Eusebius in chronico, annis tantum 31. regnauit.

8. Quæritur, *quot annis vixerit Moses in terra Madian, & quid ibi egerit?* Respondetur, vixisse annis quadraginta. Nam quadraginta annos agebat, cum Pharaonem fugit; alios quadraginta egit in terra Madian, siquidem cùm rediit in Ægyptum, octoginta annorum erat, Exod. 7. *Erat Moses octoginta annorum, & Aaron octoginta trium cum locuti sunt ad Pharaonem.* Actor. 7. ait D. Stephanus: *Moses factus est aduena in terra Madian, vbi generauit filios duos, & expletis annis quadraginta apparuit illi in deserto montis Sinai Angelus.* In terra Madian, duxit vxorem Madianitem Sephoram, filiam sacerdotis cuiusdam Madianitæ, genuitque ex ea filios duos; alterum appellauit Gersam, *guer* Hebraicè significat *peregrinum, & aduenam, sam* ibi significat nomen, *fui peregrinus ibi*, id est, in terra Madian. Imposuit autem hoc nomẽ filio, eo quòd peregrinus erat in regione illa, Exod. 3. *Quem vocauit Gersam, dicens: Aduena fui in terra aliena: Alterum appellauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus, eripuit me de manu Pharaonis.* Priorem peregrinum, siue aduenam vocauit, vt peregrinationem in terra Madiã indicaret: posteriorem nominauit Eliezer, id est, Dei mei auxilium. Eli, significat, *Deus meus*, ezer, *auxilium*. Hoc nomen impositum est puero, vt memoriæ proderet auxilium, quod Deus tulerat Mosi.

Exod. 7. — Actor. 7. — *Duo filij Mosis geniti in terra Madiã, Gersam, & Eliezer.* — Exod. 3.

9. Præter hæc, illis quadraginta annis pauit Moses oues soceri sui, &, vt ait Eusebius in chronico, philosophabatur. At verò apud Arabes etiam nobiles greges pascebant, Philo lib. 1. Arabes (inquit) exercent pecuariam, pascúntque greges promiscuè viri, mulieres, iuuenes, & virgines; nõ plebei solùm, sed & nobiles, &c. Socer autem Mosis tribus nominibus dicitur in Scriptura, Exod. 2. *Raguel.* Exod. 3. & 4. & 18. vocatur *Iethro*, Iud. 4. appellatur *Cinæus*. Hebraice legimus fuisse *Cohen Madian*; vox autem *Cohen sacerdotem* significat, & *principem*, quamobrem Chaldaica paraphrasis vocat eum *principem Madian*, & Artapanus apud Eusebium lib. 9. de præparat. Euang. cap. vlt. eum appellat Regem Arabiæ. 2. Reg. 8. filij Dauid dicuntur *Cohanim*, vertit interpres, *sacerdotes*, nomen sacerdotum pro aulæ principibus sumens. Sic LXX. verterunt, *αὐλάρχαι*, id est, *aulæ principes*, & noster 1. Paralip. 18. sic vertit: *Filij Dauid erant primi ad manum Regis.* Cur igitur nõ dicemus, *interpretẽ, vt 2. Reg. 8. sic hoc loco sacerdotis nomen pro principe sumpsisse, fuisseque soccrum Mosis principem Madianitarum?* Respondemus, 2. Reg. 8. non posse sumi nomen sacerdotum, pro iis, qui erant propriè sacerdotes; filij enim Dauid non erant ex tribu Leui, atque adeo sacerdotes propriè esse non poterant. loquimur ergo pro principibus sumere. At hic nihil cogit. LXX. interpretes sacerdotem, non principem interpretantur, Philo quoque, & Iosephus. Est ergo sacerdos, non princeps Madian. Neque enim princeps homini aduenæ, & ignoto filiam suam dedisset vxorem, generúmque suum ouium suarum fecisset pastorem; neque principis gener Moses, cùm in Ægyptum est reuersus, vxorem principis filiam, Exod. 4. & duos filios, asino impositos duxisset. *Fuitne sacerdos veri Dei socer Mosis, an idolorum?* Aben Esdra Hebræus veri Dei sacerdotem fuisse vult, sed dicendum, fuisse sacerdotem idolorum. Erat enim sacerdos Madianitarum, qui colebant idola; ab eis electus, vt idolis offerret sacrificia, postea ad Deum verum conuersus videtur, Exod. 18.

Arabes etiam nobiles pascũt greges. — Philo. — *An socer Mosis fuerit princeps Madian.* — 1. Paral. 18.

CAPVT XIV.

MORALE.

Moses Hebræos inuisit, Ægyptum occidit, ad Madianitas fugit.

1. FVIT Moses in aula Pharaonis princeps. Philo lib. 1. de vita Mosis, de eius agit virtutibus: Frugalitatem (inquit) colebat, vt nemo alius, in vniuersam abhorrens à deliciis. Animo enim viuere malebat, quàm corpore. Philosophiæ præcepta quotidie factis repræsentabat, mentem verbis exprimens, facta dictis accommodans vt cum sermone vita congrueret. In summa qualis erat vita, talis & oratio, cùm nihil discreparet, non aliter quàm in instrumento musico. Hæc ille, & alia. D. Stephanus Act. 7. *Eruditus* (inquit) *est Moyses omni sapientia Aegyptiorum, & erat potens in verbis, & in operibus suis.* Habes principum, & prælatorum imaginem quandam. Oportet illos frugalitatem colere, à deliciis abhorrere, animo viuere magis quam corpore, virtutem factis repræsentare, dictis opera accommodare, vt sermo vitæ congruat, denique musicum instrumentum esse omnium virtutum personans concentu. Oportet item prælatos, omni sapientia Christianorum præditos esse, siquidẽ Reipubl. sunt oculi. Quemadmodum oculi luce indigent, vt videant: sic principes sapientiæ splendore opus habent, vt Rempubl. rectè administrent. Præterea instar Mosis oportet potentes esse verbis, vt populum doceant, & operibus, vt exemplo ad virtutem alliciant. Potentes sunt Reges, & principes, opibus, viribus, armis, militúmque copiis: potentes quoque sint verbis, & operibus. Armorum potentia vincunt hostes, verborum & operum potentia vincant subditos. Eximia res est, potentem esse operibus bonis; detestanda res, potentem esse operibus prauis, Psal. 51. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate.* O gloriationem, ô potentiam diabolicam! Diabolus enim potens est in iniquitate, & in sceleribus, quæ perpetrat, gloriatur. Imitantur illum multi eius asseclæ. Christi autem sectatores ducem suum sequuntur, de quo scriptum est Lucæ vlt. *Qui potens fuit in opere, & sermone, coram Deo, & omni populo*; immenso interuallo hac potentia Mosem superans.

Moses boni principis, & prælati imago. — Philo. — Act. 7. — Psal. 51. — Luc. 25.

2. Versabatur Moses in aula Regis, Israëlitæ autem ab Ægyptiis valde affligebantur. Non tamen est ille fratrum oblitus, sed ab excelso honoris maximi culmine descendit, afflictósque inuisit, absque vllo comitatu. Mirum sanè est, virum Regis filiæ filium stipatorum dimisisse cateruam, solúmque, & incomitatum Hebræos inuisisse. 1. Reg. 21. *Venit David in Nobe ad Achimelech sacerdotem, & obstupuit Achimelech, eo quòd venisset David, & dixit ei quare tu solus, & nullus est tecum?* Obstupuit Achimelech in aduentu Dauid, quem nulli famuli comitabantur: sic meritò obstupescere debuerunt Hebræi cernentes Mosem Regis potentis nepotem incomitatum. Verùm ille parui faciebat stipatorum turbam, & aulæ honores alienos à se existimabat, affligíque malebat cum populo Dei, quàm

1. Reg. 21. — *Dauid solus venit ad sacerdotẽ Achimelech, sic Moses solus venit ad Hebræos inuisendos.*

quàm momẽtaneis oblectamentis perfrui. vnde Paulus ad Hebr. 11. *Fide (inquit) Moses grandis factus negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimãs thesauro Aegyptiorum improperium Christi: Aspiciebat enim in remunerationem.* Mira sane res fuit, negasse Mosem se filium esse filiæ Pharaonis, maluisséque pauperis, & afflicti Hebræi filium nũcupari, quam filiæ Regis. Mira res, magis elegisse affligi cum populo Dei Hebræo, quam summæ dignitatis iucunditate oblectari. Mira res, maiores diuitias existimasse thesauro, & principatu Ægypti, improperium Christi, sed aspiciebat ille fidei oculis, in Christi venturi improperium, & in futuram remuneratioñe. Qui enim Christi improperia fidei oculis aspicit, omnia facilè despicit; affligi mauult, quàm breuissimi huius tẽporis voluptatibus frui, pro Christo improperia tolerata, omnibus mundi opibus anteponit.

Ad Heb. 11.

Moses despexit Aegypti honores, & opes, propter Christum, & remunerationem.

3. Visitauit autem Moses Hebræos ab Ægyptiis vexatos, opémque tulit, quã potuit: Hebræum ab Ægyptio percussum liberauit, aliósque rixantes in pacem reducere conatus est. O principem, Dei cultorem egregium, qui proximi curat salutem, & commoda! Iacobi 1. *Religio* (inquit) *munda, & immaculata apud Deum, & patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.* Immaculatum se custodiuit Moses ab hoc sæculo; siquidem negauit se esse Regis nepotem, Ægyptiorúmque mores non est sectatus. Visitauit Hebræos fratres suos afflictos, veluti pupillos, & viduas in tribulatione eorum. Hæc est religio munda, id est, Dei culrura. Discat Christianus, Christianæ religionis præstare opera, afflictos visitare, consolari mœstos, eleemosynis, misericordiæque aliis operibus iuuare, Eccles. 7. *Non desis* (inquit) *plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat visitare infirmum, ex his enim in dilectione firmabe is.* Considera, quæso, quid Elephantes agant, de quibus sic scribit Clemens Alexand. lib. 1. stromat. Cùm in cœnum ceciderit Elephas, & clamauerit, præsens aliquis alius id contemplatus reuertitur paulo post, & secũ ducit gregem Elephantum, & eum seruat, qui ceciderit, &c. Si animantia rationis expertia sui generis animantibus opem ferunt; quid oportet Christi facere cultorem? Iam verò expende studium Mosis fratres ab iniuriis vindicãdi; Vidit duos Hebræos rixantes, eum monuit, qui iniuriam inferebat, pacémque inter eos conciliare conatus est. Conemur & nos iurgio contendentes prudenter pacificare, fratrésque vindicare ab iniuriis, & monita illis salutis dare; sic Tobias faciebat, Tob. 1. *Pergebat ad omnes, qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis.* Neque solùm monita dabat, sed eleemosynas etiam impertiebat. Ibid. *Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem suam, & consolabatur eos, diuidebátque vnicuique, prout poterat, de facultatibus suis, esurientes alebat, nudísque vestimenta præbebat, & mortuis, atque occisis sepulturam sollicitus exhibebat.* Eleemosyna quædam in corpus cõfertur, alia in animam, vtraq; Deo maximè placet. Præstantiorẽ eam ait esse Chrysostomus, quæ animo tribuitur, hom 3. in Gen. Vt anima (inquit) corpore melior est; ita ij, qui admonendo, & cõtinuè docendo, in viam rectã supinos, & desides inducunt, monstrando eis virtutum fragrantiam, & vitiorum maleolẽtiam;

Iacob. 1.

Iuuandi proximi studiũ.

Eccles. 7.

Tob. 1.

D. Chrysost.

Eleemosyna tribuitur corpori, & etiam animo.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

maioribus præmiis digni sunt, quàm hi qui indigentibus pecunias, & facultates suppeditant, &c.

Ad hæc Moses vt princeps, & iudex à Deo constitutus Ægyptium percutientem Hebræum pœna affecit, iustitiæ ductus zelo: sic princeps, iudexque, iustitiæ amator, impios meritis afficit suppliciis, Rémque publicam ab impiis, & sceleratis expurgat hominibus, iuxta illud Psal. 100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Summam adhibebat Rex Dauid diligentiam, vt ciuitatem expurgaret, iustitiæque zelu flagitiosos homines exscindebat. Percutiẽtem Ægyptium occidit Moses, Hebræum liberauit. A percussionibus impiorum liberãdi sunt innocẽtes, Prou. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses.* 4.

Iudex Rempub. expurgat sceleribus.

Psal. 100.

Prou. 24.

Peruenit ad aures Pharaonis Regis cædes Ægyptij, cúmq; occidere moliretur Mosem, fugit in terram Madian, & per annos 40. soceri sui oues humiliter pauit. In desertis autem morabatur locis, & vt Euseb. ait in Chron. philosophatur. Philo: Exercebat (inquit) se Moses in virtutis stadio sub ratione magistra, parãs se ad optima vitæ genera actiuum, contemplatiuúmque simul, euoluens Philosophiæ dogmata, atque etiam expeditè diiudicans, recondénsque in memoriam, &c. D. Basil. hom. 1. in Hex. Moses (inquit) ad Aethiopiam profectus, ibique liberrimum nactus otium; totos 40. annos contemplationi rerum indulsit, &c. Et Isai. 6. Moses arrepta occasioñe pascendi greges, turbas ciuitatum fugitabat, & hominum frequentiam, &c. Abul. Exod. 3. ad illa verba: *Cùm minasset gregem Moses.* Moses (inquit) erat iam vir deueniẽs ad perfectionem; ideo vacabat contemplationi, cùm pastorale officium ad hoc valde cõueniat, &c. Carthusianus: Puto (inquit) quòd Moses officium pastoris libenter assumpsit, atque exercuit, vt separatus ab idololatris Madianitis, aptiùs Deo vacaret in cãpis, & locis eremi solus; & etiam, quia Iacob, & filij eius ouium erant pastores, &c. D. Greg. Nysse. in lib. de vita Mosis: Moses (inquit) ad contemplationem impellitur; ciuitatum turbationibus omninò relictis, secum viuere maluit, &c. Item: Moses montanam, ac solitariam viuendi rationem elegit: vbi à turbatione procul remotus, in ouium cura sibi in deserto attendebat, &c. Is, qui solitariam agit vitam, sibi attendit, & Deo; qui negotiorum se implicat perturbationibus neque se agnoscit, neque Deum. Vt in aqua turbata nemo vultum suum valet cernere, sic in mente negotiorum tumultu agitata, nemo seipsum potest, aut Deum, cognoscere. Necessaria est mentis quies, vt te ipsum agnoscas, & Dei maiestatem, & voluntatem intuearis. Lege D. Greg. Iob 33. ad verba: *Dormiunt in lectulo:* Moses (inquit) extincto Aegyptio postquam in desertum fugit, illic dũ 40. annis degit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorũ tumultibus obdormiuit; atque idcirco diuinam vocem percipere meruit: quia per supernam gratiam, quanto magis ab appetendis exterioribus torpuit, tantò veriùs ad cognoscenda interiora vigilauit, &c. Cant. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Tunc enim cor, & mens vigilat, Deoq; & sibi vacat, cùm sensus carnis, & desideria dormiunt: tunc verò mens sibi, Deóque dormit, cùm sensus terrenis rebus inuigilat. D. Greg. ibidem hæc ver- 5.

Moses pastor contemplationi vacabat in terra Madiã.

Euseb.

Philo.

D. Basilius.

Abulens. Exod. 3

Carthus.

D. Gregor. Nyssenus.

Iob 33. D. Gregor Magnus.

Cant. 5.

D. Gregor. *Cum anima dormit mundo; tunc vigilat Deo.* Exod. 4. ba Cant. sic exponit: Dum exteriores sensus ab A huius vitæ sollicitudinibus sopio, vacãte mente, vivaciùs interna cognosco, foris dormio, sed iutus cor vigilat, quia dũ exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo, &c. Exod. 4. *Cum minasset gregem Moses ad interiora deserti, apparuit ei Dominus.* Si volumus Deum nobis apparere, cogitationum nostrarum gregẽ ad interiora deserti impellamus, egregia ibi reperiemus pascua. Quòd si quempiam officij necessitas ab interioribus deserti auocat, officij necessitati postquam satisfecerit, in desertũ orientis suæ reuertatur. D Greg. *Ab exterioribus, ad interiora reuerti oportet.* Vnde Greg. Sancti (inquit) viri, qui exterioribus ministeriis deseruire officij necessitate B coguntur, studiosè semper ad cordis secreta refugiunt, ibiq; cogitationis intimæ cacumen ascendunt, & legem quasi in monte percipiunt, (vt Moses) dũ postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suæ vertice, supernæ volũtatis sententiã perscrutantur, &c. Item: Boni rectores vt exterioribus officiis inoffensè deseruiant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant, &c.

Consideranda etiam est Mosis beneficentia, 6. profugus in terrã Madian venit, & sedit iuxta puteum. Cùm verò filiæ sacerdotis Madian ex puteo hausissent aquam, canalésq; iam replessent, vt adaquarent patris greges, & a pastoribus quibusdã repulsæ essent à puteo & à canalibus, nõ tulit hoc beneficus Moses, qui iuxta puteum sedebat, surgẽs puellis tulit auxilium, pastores repulit, hausit aquã, earúmq; ouibus potum præbuit. *Mosis beneficentia in filias sacerdotis Madian.* Ignotis puellis homo profugus, & ignotus ausus est in terra aliena auxiliari, aduersus pastores. Solum enim ius, & Deum spectabat, non familiaritatem, aut sanguinis coniunctionẽ, vt beneficentiam exerceret. Non est prætereunda sacerdotis Madian gratitudo, cùm a puellis, quid factum esset, rescivisset. *Sacerdotis gratitudo.* Mosem queri iussit, hospitio excepit, denique filiã suam illi vxorem tradidit. Videlicet, prouidit Mosi Dominus in terra aliena vxorem, & ea, quę ad traducendam vitam in tranquillitate, & rerum diuinarum contemplatione opus erant.

CAPVT XV.

Mittitur Moses ad liberandum populum.

EXODI CAP. II.

1\. POST multum verò temporis mortuus est Rex Ægypti, & ingemiscentes filij Israël propter opera vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. Et audiuit gemitum eorum, ac recordatus est fœderis, quod pepegit cum Abraham, Isaac, & Iacob. Et respexit Dominus filios Israël.

EXODI CAP. III.

2\. MOYSES autem pascebat oues Iethro soceri sui, sacerdotis Madian, eúmque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad mõtem Dei Horeb. Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi, & videbat, quòd rubus arderet, & non combureretur. Dixit ergo Moyses: Vadam, & videbo visionem hãc magnã, quare non comburatur rubus. Cernens autem Dominus, quòd pergeret ad vidẽdum, vocauit eum de medio rubi, & ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum. At ille, ne appropies, inquit, huc: solue calceamentũ de pedibus tuis. Locus enim in quo stas, terra sancta est; & ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat aspicere contra Deum eui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem eius audiui, propter duritiam eorum, qui præsunt operibus, & sciens dolorem eius descendi, vt liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa, in terram bonam, & spatiosam, in terram quæ fluit lacte, & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi. Clamor ergo filiorum Israël venit ad me, vidiq; afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur. Sed veni, & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum filios Israël de Ægypto. Dixitq; Moyses ad Deum: quis sum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israël de Ægypto? Qui dixit ei: ego ero tecũ, & hoc habebis signum, quòd miserim te, cùm eduxeris populũ meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum. Ait Moyses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis: Deus patrum vestrorũ misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen eius? quid dicam eis? Dixit Deus ad Moysem: Ego sum qui sum. Ait: sic dices filiis Israël: Qui est, misit me ad vos. Dixitque iterum Deus ad Moysem: Hæc dices filiis Israël: Dominus Deus patrum vestrorũ, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos, hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem. Vade, & congrega seniores Israël & dices ad eos: Dominus Deus patrũ vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, dicens: visitans visitaui vos, & vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto, & dixi, vt educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi ad terram fluentem lacte, & melle, & audient vocem tuam, ingredierisque tu, & seniores Israël ad Regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorũ vocauit nos: ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro. Sed ego scio quòd non dimittet vos Rex Ægypti, vt eatis, nisi per manum validam. Extendam

dam enim manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus sum in medio eorum: post hæc dimittet vos. Dabóque gratiam populo huic coram Ægyptiis, & cùm egrediemini, non exibitis vacui, sed postulabit mulier à vicina sua, & ab hospita sua vasa argentea, & aurea, ac vestes, ponetísque eas super filios, & filias vestras, & spoliabitis Ægyptum.

3. CVM Moses in terra Madiã profugus, octoginta aonos natus esset, & quadraginta ea in regione iam egisset, Ægypti Rex ex vita discessit. Rege mortuo Hebræi afflicti à Deo tot malis opem postularunt; eorum clamorem audiuit Deus, misitque liberatorem Mosem. Pascebat ille soceri sui gregem: *Minauit autem*, id est, duxit illum *in interiora deserti, venitque in montem Dei Horeb*, ibique in rubo inflãmata Deum vidit. Cur in interiora deserti gregem duxerit, causam reddit Lyranus, nimirum, quia ibi meliora erant pascua, præterea quia a terra culta volebat recedere, ne oues segetes alienas depascerent. Iosephus autem lib. 2. ait montem Sinai fuisse pascuis valde cõmodum, quia herba abundabat. Abundabat autem herba, quoniam pastoribus inaccessus erat ob loci religionem, siquidẽ rumor vulgatus erat habitare illic Numen. Abulẽsis aliam addit causam: Moses (inquit) vacabat contẽplationi, & quia attẽtio, quæ requiritur in contemplatione, depetibat, quando manebat inter alios pastores, ideo vt liberiùs Deo vacaret, abscõdita loca, & inaccessa, vel nõ frequẽtata hominibus requisiuit. Sic ille.

Moses ad interiora deserti duxit gregem.

Abulensis.

4. In interiori illo deserto mons erat Horeb, ad quem peruenit Moses. Est autem mons Horeb mons Sinai ex sententia D. Hieronymi, quamuis Eusebius in lib. de locis Hebraic. Sinai, & Horeb diuersos mõtes esse arbitretur, sed propinquos. Horeb (inquit) mons Dei est, in regione Madian, iuxta mõtem Sinai, supra Arabiam in deserto, cui iungitur mons, & desertum Saracenorum, quod vocatur Pharan, &c. His verbis subiungit D. Hieron. Mihi autem videtur, quòd duplici nomine idem mons nunc Sinai, nunc Horeb vocetur, &c. Iosephus quoque hoc loco ait, Mosem oues duxisse in montem Sinai, quia credebat Sinai, & Horeb eundem esse mõtem. Appellatur verò mons Dei, non a rumore illo vulgato, quòd Deus ibi habitaret, sed quia in eo Deus apparuit Mosi; quamobrem Chaldæus sic interpretatur: *Venit in montem Horeb, vbi reuelata est gloria Dei.* Rubus Hebraice dicitur, *Sene*, vnde nomen *Sina* ductum est, vel quòd rubis mons abundaret, & sentibus; vel quòd in rubo ibi Deus Mosi apparuerit.

Eusebius.

Mons Sinai, & Horeb. D. Hieron.

Sinai significat rubum.

5. In hoc monte apparuit illi Deus in rubo ardente, quæ tamen non exurebatur, sed integra, atque illæsa permanebat. Videtur autem verus fuisse ille ignis à Deo productus, cuius tamen combustionem suspenso concursu prohibebat; quemadmodum in fornace Babylonica. Cùm pergeret ad rubum stupens Moses, quòd igne nõ absumeretur, calceos iussus est exuere: *Solue* (inquit Angelus) *calceamentum de pedibus tuis. Locus enim in quo stas, terra sancta est.* Terra sancta dicitur illa, in qua Deus apparebat, ideoq; reuerentiæ causa nudis pedibus iubetur Moses accedere. Idem præcipit angelus Iosue cap. 5. cùm esset in agro vrbis Iericho: *Solue* (inquit) *calceamentum tuũ de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est.* Hac externa ceremonia volebat Dominus homines vti venerationis, ac reuerẽtiæ causa; ea etiam vtebãtur in templo sacerdotes Hebræi, nudis enim pedibus ministrabant. Theo-

Apparet angelus Mosi in rubo ardente.

Iosue 5.

Calceos exuit Moses, & caput texit reuerentiæ causa.

Theodor.

Sebast. Barrad. y Itiner. Israelit.

A doretus in quæst. in Exod. Arbitror (inquit) duo per hoc significari. Primum quidem, vt religiosiorem hac ratione Mosem redderet, deinde verò, vt prædoceret eũ, qua ratione oporteret sacerdotes in tabernaculo deseruire. Nudis enim pedibus illi sacrificia diuina peragebat. Sic ille. Ad eãdem reuerẽtiam, Deique venerationem, & timorem pertinet, quòd Moses vultũ pallio operuerit: *Abscondit* (inquit) *faciẽ suam. Non enim audebat aspicere cõtra Deum.* Rogabit aliquis, *fueritne Deus an angelus, is qui visus est Moysi?* Respondetur, fuisse angelum. Hebraicè enim angelus dicitur; a LXX. quoque interpretibus, & Chaldæo Et D. Stephanus Act. 7. *Apparuit* (inquit) *illi*,

An fuerit angelus is, qui Mosi apparuit in rubo.

Actor. 7.

B id est, Mosi, *in deserto montis Sina, angelus in igne flammæ rubi.* De hac re iam egimus tomo 1. Concord. lib. 1. cap. 15. vbi ostendimus, legem veterem per angelos datã esse. Quòd si obiicias verba illa: *Ego sum Deus Abraham*, non conuenire angelo, sed soli Deo, loco citato respõdimus, dicta esse ab angelo personam Dei gerente; ita loquitur ac si loqueretur Deus, atque ita mittit Mosem, vt Deus mitteret, qui præsens occultata maiestate aderat, & per angelũ loquebatur. Si roges, *qua forma apparuerit angelus?* Respondet Caietanus, apparuisse in forma flãmæ ignis, non in forma hominis. Sed dicendum, in forma hominis visum esse, ipsa flamma ignis circumdatum, flãma autem rubum inflammabat, sed non

C exurebat, Exod. 3. *Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi.* hoc est, apparuit angelus, Dei personam sustinẽs, ignis flãma circumseptus de medio rubi. Inde Mosem sic est allocutus:

Exod. 3.

Clamorem audiui populi mei, vidique afflictionem, ex cæloq; descendi, vt grauissimum Pharaonis iugum ex ceruicibus eius excutiam, & in terram patribus repromissam ducã. Tu eris ductor, veni ad me, & mittam te ad Pharaonem, vt populum in libertatẽ asseras. Miratus est Moses, respõditq; Deo humiliter: *Quis sum ego*, vt tantum onus humeris meis imponas Domine? Respondit Dominus: & si onus sit grauissimũ, quod tuis 6.

D impono humeris, tu verò imbecillis sis pastor, efficies tamen omnia, quia ego ero tecum: ego enim tibi ferã auxilium, teq; velut instrumento potẽtiæ meæ vtar. Ne dubites, populum ex potestate Pharaonis liberabis; hoc tibi certissimũ signũ exhibeo, quod testabitur te a me missum: postquam populum ex Ægypto liberaueris, in montem hunc Sina illum duces, & in eo mihi immolabis, Hebraicè העבדון *tahabdun*, id est, *seruietis, coletis*: LXX. λατρεύσετε. Multa alia signa & miracula exhibuit Deus Mosi, quæ testabantur, illum à Deo esse missum, ante hoc signum,

Loquitur Deus cũ Mosi ex rubo.

E hoc est, antequam populũ liberaret, & in montem Sina duceret, in eoq; Deo victimas immolaret. Sed quia in monte Sina nunc loquebatur Dominus cum Mose, hoc signum voluit prædicere, ex quo certissimè sciret Hebræos ex Ægypto educẽdos, & à Deo missum esse agnosceretur. Aliter sic possunt explicari verba hæc: *Ego ero tecum*, mea ope fultus perages omnia. Hoc autem signum habebis, quòd ego Deus verus miserim te. Postquam eduxeris ex Ægypto populum, in hoc monte Sinai victimas

mihi Deo vero immolabis, ostendésque toti populo hoc signo, quòd ego, cui immolabis miserim te. Deum enim vero, qui te misit, tunc sacrificium exhibebis. Caietan. Seruitus (inquit) Deo exhibita signum est, quòd Moses non malis artibus, sed a Deo missus eduxit populũ de Ægypto, &c. Aliqui verba illa: *Hoc habebis signũ, quod miserim te.* referunt ad apparitionem Dei in rubo, hoc sensu: hoc signum quod cernis apparitionis meæ in rubo ardente, neque combusta, erit tibi signũ, quòd miserim te. Deinde quod sequitur præceptũ Dei est: *Cùm eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Deo super montem istum,* præcipit, vt super montem Sina immolet. At recepta sentẽtia non de signo apparitionis, sed de signo immolationis hæc verba interpretatur.

Ego sum, qui sum.

7. Nondum Moses Dei imperata se facturum ait, sed Dei nomen postulat, siquidem in Dei nomine ad Hebræos legatus mittebatur. Ecce ego (inquit) legatus ibo ad filios Israël, dicámq; me à Deo patrum ipsorum, & in nomine eius missum. Si rogauerint quónam modo vocetur Deus patrum nostrorum, quodnam responsum eis reddam? At Deus: *Ego* (inquit) *sum, qui sum. Sic dices filiis Israel. Qui est misit me ad vos.* Dices præterea, *Dominus Deus Patrum vestrorum, Deus Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos; hoc nomen mihi est in æternũ, & hoc memoriale meum in generationẽ, & generationem.* Hebraicè legitur, אהיה אשר אהיה *Ehieh aser ehieh.* id est, *ero qui ero.* Sed idem significat *ero, qui ero, &, sum, qui sum.* sumitur enim futurum pro præterito, idcirco noster interpres vertit: *Ego sum, qui sum* & ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, id est, *ego sum ens.* Infra quoque dicitur: *Qui est misit me ad vos.* Hebraicè, *ehieh*, id est; dices Hebræis, *ero misit me ad vos*, vel *sum misit me ad vos.* Perspicuitatis causa interpres eodẽ sensu vertit: *Qui est misit me ad vos.* Caietan. Hebræa verba sic interpretatur: *Ero, qui ero,* hoc est, ego sum ille, cui suapte natura conuenit perseuerare in esse. Proprietas enim diuinæ naturæ, est perseuerantia in ipso esse; creaturæ verò omnes nisi à Deo contineãtur, in esse perseuerare nequeũt. Oleaster vult Deum significare, se æternũ esse, & longè ab idolis, falsisque Diis distare. Idola namque falsique Dij noui sunt, & recentes, ab hominibus inuenti, iuxta illud Mosis Deut. 32. *Noui, recentésque venerunt, tandem verò peribunt, ac séque desinent.* At Deus verus æternus est, neque principium habens, neque finem. Ait igitur, *ero qui semper ero*; hæc dices filiis Israel, qui semper erit, misit me ad vos. Paulus Burgensis Exod. 3. sic explicat: Dixerat supra Mosi Dominus: *Ego ero tecum,* nunc pollicetur cum Israëlitis quoque se futurũ, hoc sensu: *Ero qui ero.* hoc est, ero cum filiis Israël, qui ero tecum. Ego dixi tibi, quòd ero tecum in liberatione populi, similiter dico, quòd ero cum populo, sicut tecũ. Dices igitur illi: Qui erit vobiscum, & liberabit vos, misit me. Eodem loco ait, antiquos Hebræos verba hæc non exposuisse de aliquo nomine diuino, sed dixisse, Deum promisisse his verbis, quòd esset cum filiis Israël in afflictione Ægyptiaca, & in alia, si contingeret. Est sensus Hebræorum: ô filij Israël, ero vobiscum in hac afflictione, quam toleratis, qui ero, subaudi, vobiscum, deinceps in omni vestra tribulatione.

De nomine Dei, ens, vel ego sum qui sum.

Caietan.

Oleaster.

Deut. 32.

Burgensis.

8. Dicendum est his verbis, infinitum, essentiale, atque independens, Dei esse significari. *Ego* (inquit) *sum qui sum.* Ego sum ens ipsum per essentiam ab æterno, & in æternum existens, ego sum ens a me ipso, totius esse fons, & principiũ. D. Hieron. ad Ephes. 3. Loquitur (inquit) Dominus Mosi, *ego sum, qui sum.* Numquid solus Deus erat, & cætera non erant? Vtiq; angeli, cælum, terra, & maria erant. Quomodo igitur nomen commune substantiæ, sibi proprium vendicat Deus? Ob eam profectò causam, quòd cætera, quòd sint, Dei sumpsere beneficio; Deus verò qui semper est, neq; habet aliunde principium, non potest intelligi aliunde habere, quod subsistit, &c. Luc. 18. ait Christus: *Nemo bonus nisi solus Deus,* cùm tamen Gen. 1. legamus: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona:* valde quidem bona erant omnia, sed bonitate a Deo accepta, & finita. Nemo verò nisi solus Deus est bonus bonitate non accepta, atque infinita: eundem in modum vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant entia. Erant quidem, & sunt entia entitate à Deo impertita, & terminata: Deus autem est ens entitate a nullo data, immensa, & semper eodem modo perseuerante. August. Psal. 9. In Dei (inquit) natura non erit aliquid, quasi nondum sit; nec fuit aliquid, quasi iam non sit, sed est tantum id, quod est, & ipsa est æternitas, &c. D. Gregor. lib. 18. Moral. cap. 34. Solus (inquit) Deus veraciter est, cuius essentiæ comparatum esse nostrum, est non esse, &c. D. Gregor. Nazianz. in orat. de natiuit. Domi. Erat (inquit) & erit, nostri temporis, fluxæque naturæ segmenta sunt, Deus autem semper est. Atque hoc modo se ipsum nominat, cùm oraculum Mosi edidit. Vniuersum enim id, quod est, in se complectitur, neque principiũ habẽs, neque finem habiturum, quasi pelagus quoddã essentiæ immensum, & interminũ: omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem superans, &c. D. Gregor. Nyssenus lib. de vita Mosis. Mihi (inquit) videtur Moses in ea visione didicisse, nihil earum rerum, quæ aut sensu comprehenduntur, aut mente perspiciuntur, præter supremam essentiam, quæ omnium causa est, & à qua omnia depẽdent, vere subsistere. In nullo enim cæterorum independentia perspici potest, ita quod absque participatione veri entis possit esse. Solum id verum ens eodem modo semper se habet, nunquam augetur, nunquam minuitur, ad omnem mutationem immutabile. Sic ille. Iustin. Martyr in exhortatione ad Gentes ait Deum dixisse Mosi, ego sum ens, vt Deũ se verum ostẽderet, qui semper est; falsos verò Deos non esse Deos, quia nõ sunt, extirparétque idololatriam. Cùm (inquit) Deus Mosem mitteret ad Hebræos, non se appellauit aliquo nomine, sed participio quodam, quo se vnum solúmque Deum esse significaret, dicens, ego sum ens ille; videlicet ad differentiam eorum, qui vocantur, & non sont alij, vt scirent, qui per idololatriam seducti fuerant, se non veris diis fuisse deditos, sed iis, qui non sunt, &c. Item Deus extirpaturus opinionẽ de multis diis ante omnia, Moysi se ostendens dixit ei? Ego sum ille ens, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν, &c. Beda in Exodum, sic interpretatur: Ego sum, id est, qui cũ patribus vestris fui, qui sum; id est, vobiscum. vel: Ego sum, qui sum; id est, sine preterito, & futuro. Sic ille. Hugo Victorinus ita: Ego sũ qui sum tecũ, id est, quo iuuãte facies miracula. vel, ego sum, qui immutabiliter sum, cuius nomen proprium est ens, &c.

D. Hieron.

Luc. 18.

Deus est ipsum ens independens, & à quo omnia entia pẽdent.

D. August.

D. Gregor.

Nazianz.

Nyssenus.

Iustinus.

Beda.

Hugo Vict.

Quæritur, *an*, qui est, *sit nomen Dei?* Non esse nomen Dei sentit Burgẽsis: Hebræi quoq; vt ex 9.

An, qui est, sit nomẽ Dei.

tradita

tradita eorum interpretatione colligitur, & Burgensis docet, idem opinati sunt. Idem sentire videtur S.Iustinus citatus, & Philo, qui sic
Philo. scribit: Die Moses Hebræis, ego sum, qui sum, vt discant differentiam inter ens, & non ens, & nullum nomen de me dici proprie, cui soli esse
D.Thom. competit, &c. At verò D.Thomas 1. par. q. 13. art. 11. ait: Qui est, esse maximè proprium nomen Dei. Quē sequuntur alij Theologi; idque probatur, quia Moses à Deo petiuit nomen, quod diceret filiis Israël. Ergo Deus nomen tradidit, cùm dixit: *Sic dices filijs Israel, qui est, misit me ad vos.* Hebraicè, *Ero* misit me ad vos, vel: *Sum* misit me ad vos, vel, vt LXX. interpretes vertūt: ὁ ὤν, *ens* misit me ad vos. Itaque *qui est, sum*, & *ens*, nomina sunt Dei.

10. Quæritur præterea, *an nomen*, qui est, *& nomen* Iehoua *tetragrammaton sint idem nomen?* Idem
An nomen, qui est, sit nomē Iehouah. esse putant Pagninus in Lexico, Galat. lib. 2. cap. 10. Lippomanus, & Eugubinus, Exod. 3. & Genebr. lib. 1. de Trinitate, & Iosephus lib. 2.
Ioseph. antiquit. cap. 12. existimāt hoc loco, Deum nomen ineffabile Mosi indicasse: Aperit (inquit) Deus suum nomen Mosi, nunquam antea homini vlli auditum, aut cognitum, quod mihi eloqui fas esse non arbitror, &c. Nomen, *qui est*, Hebraicè dicitur אהיה *ehieh*, id est, *ero*, & est prima persona futuri vel bi היה *haiah*, quod significat *fuit*; Aleph prima litera nominis *ehieh* mutatur in Iod, tertia verò litera Iod mutatur in Vau & fit יהוה *Iehouah*, nomen quadriliterum, à verbo *haiah*, quod significat *sum, es, fui*, &c. significatque nomen Iehouah, *esse diuinum*. est autem *ehieh* prima persona futuri, id est, *ero*, *iehieh*, est tertia persona, id est, *erit*. vnde fit nomen *Iehoua*. Sumpsisse verò dicitur puncta à nomine *Adonai*, quia nomen *Iehoua* ineffabile erat, neque à quoquam excepto sacerdote proferebatur, cùm benedicebat populo, & loco illius legebatur nomen *Adonai*. Duo ergo puncta cholē, & patach, id est, o & a, à nomine *Adonai* vicario suo accepit. Quomodo autem proferendum sit, id est, quibus punctis, siue vocalibus, ignorant tam Hebræi, quàm nostri. D. Thom. loco citato diuersa nomina esse arbitratur, *qui est*, & nomen *Iehoua* tetragrammaton, & magis proprium Dei nomen esse tetragrammaton, quam *qui est*. D. etiam Hieronymus epist. 136. ad
D. Hieron. Marcellam de nominibus Dei, sextum Dei nomen ait esse אשר אהיה *aser ehieh*, vel, *qui est*, nonum verò tetragrammaton *Iehouah*; non ergo idem nomen esse existimat. Respondetur, hæc duo nomina non omnino esse idem voce, sed vtrumque ab eodem verbo היה *hauah*, deriuari, quod est, *sum*, & idem pene esse significatione, quoniam vtrumque diuinum esse significat. De nomine *Iehoua* in Concord. diximus, infra quoque aliquid dicemus cap. 6. ad illa verba: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Addam hoc lo-
Exod. 6. co. quòd Lyranus Exod. 6. affert ex Rabbi Mose:
Rabbi Moses de nominibus Dei. Dicit (inquit) Rabbi Moses loquens de diuinis nominibus, quòd aliqua nomina de Deo dicuntur per respectum ad creaturas, vt *creator*, *Dominus*, & similia: alia dicūtur de Deo per modum qualitatum circa diuinam essentiam, vt *sapiens, bonus, omnipotens*, & similia: alia per modū quantitatum, vt *immensus, incircumscriptus*, & per modum aliarum proprietatum, licet transeant in diuinam substantiam, quantum ad rem significatam. Sed nomen tetragrāmaton significat diuinam essentiam puram, & nudam, prout in se existit circunscripto omni alio, & ideo est nomen incōmunicabile appropriatum soli Deo; quia significat veritatem diuinæ essentiæ in se. Sic ille.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham.

Addit Dominus nomini, *qui est*, & nomini 11.
Iehoua aliud nomen magis perspicuum, & Hebræis iucundissimum. *Hac* (inquit) *dices filijs Israel. Dominus Deus*, Hebraicè *Iehouah elohe, patrū vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, misit me ad vos. Hoc nomen mihi est in æternum, & hoc memoriale meum in generatione, & generationem.* Quasi dicat: aliud nomen tibi indico, quo me facies notum filiis Israël. Nouerunt illi quidem Patres suos Abraham, Isaac, & Iacob, a quibus originem ducunt; dic ergo eis, te missum esse à Iehoua Deo, quem coluerunt Patres eorum, quemque ipsi Israelitæ colunt, qui solus est verus Deus. Verba illa: *Hoc nomen mihi est in æternū, & hoc memoriale meum*, nonnulli referunt ad nomen, *qui est*; quasi dicat Dominus, *qui est*, est meū nomen, & memoriale in æternum. Alij referūt ad *Deus Abraham*. Hæc secunda sententia mihi magis placet, estque sensus: Deus Abrahā, Deus Isaac, Deus Iacob, est mihi nomen in æternum, & memoriale. Volebat autem Dominus ostendere Hebræis, quantopere patres eorum diligeret; ideoque hoc sibi nomen esse asserit. Quomodo ex hoc loco Christus Matth. 22. probet mortuorum resurrectionem, ostendimus tomo 3. Concord.

Vade, & congrega seniores Israël.

Ostēso nomine pergit Dominus docere Mo- 12.
sem, quid sit facturus, postquam in Aegyptum peruenerit: *Vade* (inquit) *in Aegyptum, postquam verò eò perueneris, congrega seniores* populi Israelitici, qui cæteris præsunt, & dicito Deum patrum Abraham, Isaac, & Iacob apparuisse tibi, vellēque tot malis finem imponere, populūmque in terram patribus promissam educere. Seniores verò fidem tibi habebunt hæc dicenti, postea illis comitatus ad Regem Pharaonem ingredieris, dicēsque ei: *Dominus Deus Hebræorum vocauit nos: ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro.* At Pharao non patietur vos ad sacrificandum discedere ex Aegypto in solitudinem, nisi manu coactus potenti. Potentiam itaque meam exeram, percutiāque Aegyptum plagis mirabilibus; percussusque Pharao tandem vos dimittet. Neque verò vacui, & inopes discedetis, Aegyptum spoliabitis auro, argento, & vestibus; qua de re infra agitur cap. 13.

CAPVT XVI.

MORALE.

De missione Mosis ad Pharaonem.

PAVISSE dicitur Moses oues Iethro soceri 1.
sui Exod. 3. nulla verò fit mentio ouiū ipsius Mosis; non dicitur pauisse oues soceri, & suas, sed soceri. Nunquid oues non habebat Moses? Nōnne quadraginta annos iam egerat in terra Madian? Cur igitur tot annorum spatio oues nō habebat, quas pasceret? Respondetur, verisimile esse Mosē aliquas habuisse oues, quas permixtas ouibus soceri pasceret; dici verò pauisse oues Iethro soceri sui; quia multo plures erant. Verisimile quoque est, Mosem retū cadu-

Moses ab omni cupiditate diuitiarum alienus.

carum possessionem parum curasse, tebúsque A cælestibus intentum soceri sui sumptibus cum vxore, quadraginta illos annos vixisse ab omni auaritia, & diuitiarum cupiditate alienum. Quamobrem missus à Deo in Ægyptum nihil habuit auri, vel argenti, vel gregum, quod secum ferret; solam enim vxorem, & filios duxisse legitur, Exod. 4. Peregrinum se esse in terra arbitrabatur, nolebat rerum caducarum pondere onerari; idcirco filium suum *Gersam* appellauit, id est, *peregrinum ibi.* Qui se peregrinos in terra esse cõsiderant, non onerant se diuitiarum luto, atque inquinãt; sed veluti lutum animum onerans, & contaminans fugiunt. Habacuc. 2. *Væ ei, qui multiplicat non sua; vsquequò & aggrauat contra se densum lutum? Nunquid non repente consurgent qui mordeant te, & suscitabuntur lacerantes te, & eris in rapinam eis?* B Væ auaro, qui opes per iniquitatem, & iniustitiam congregat, quique contra se densum diuitiarũ lutum in dies magis auget, & grauius facit, dici illius oblitus, quo omnibus spoliabitur. Repente enim cõsurgent morbi ac dolores, qui eum mordeant, & lacerent, eritque morti in rapinam. Lutum autem appellari diuitias, docet D. Hieronym. Habac. 2. Considera (inquit) quàm eleganter multiplicatas diuitias appellauerit densum lutum, &c. Quemadmodum lutum aggrauat, sic diuitiæ grauant animũ, si diues auarus sit, & superbus. D. Gregor. lib. 34. Moral. cap. 9. Denso (inquit) C se luto aggrauat, qui per auaritiã terrena multiplicans, peccati sui se oppressione coangustat, &c. Et 3. par. pastor. admonit. 21. Auaro cõtra se lutum dẽsum aggrauare est, terrena lucra cum pondere peccati cumulare. Præterea lutum inquinat, sic argenti cupiditas animum peccatis contaminat; oculos coniice in Giezi lepra fædatum turpissima 4. Reg. 5. quisnam eum fædauit, nonne argenti cupiditas? accepit à Naaman *argentum, vt emeret oliueta, & vineas, & oues, & boues, & seruos, & ancillas;* at miser emit eo leprã. Argenti cupiditas lepra corpus Giezi contaminauit; sic multorum animum turpiori peccatorum lepra inquinat. 4. Reg. 5. *Naaman erat vir* D *fortis, & diues, sed leprosus.* Multi sunt viri fortes, & diuites, sed leprosi; multorum enim criminum lepra diuitiæ illos inficiunt. Beatus ille, qui in terra est *Gersam*, id est, *peregrinus*, nihil ex ea concupiscens, longè ab hac lepra abest.

Exod. 4.

Moses filium peregrinum vocauit, & peregrinus erat in terra.

Habac. 2.

Diuitiæ sunt lutum.

D. Hieron.

D. Greg.

Cupiditas diuitiarum hominem inquinat.

4. Reg. 5.

4. Reg. 5.

2. *Minauit Moses gregem ad interiora deserti, & apparuit illi Deus.* Gregem habemus turbulentissimum, summáque vigilantia pascendum, nimirum turbulentissimas cogitationes, & cupiditates nostras. Is grex minandus est ad interiora deserti, & à mundo, peccatique occasionibus, atque illecebris abstrahẽdus; in interioribus deserti, apparet nobis Deus, nobiscúmque loquitur, cùm ad illũ cogitationes, desideriáque nostra E impellimus ipso ducẽte, iuxta illud Oseæ 2. *Ducam eam in solitudinem, & ibi loquar ad cor eius.* D. Gregor. lib. 28. Moral. ca. 20 Moses postquam in desertum fugit, dum illic quadraginta annis degit, quasi ab inquietis desideriorum terrenorum tumultibus obdormiuit: Et ideo diuinam vocem percipere meruit, quia per supernã gratiam, quanto magis ab exterioribus appetendis torpuit; tantò veriùs ad cognoscenda interiora vigilauit, &c. Ad interiora, & intima deserti nos minat Christus, Matth. 6. cùm solicitudines nostras, cogitationes, & desideria à mundi curis auocat, & ad quærẽda cælestia prouocat. *Ne solicitæ (inquit) sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini.* Item: *Nolite soliciti esse dicentes: quid manducabimus? aut quid bibemus? aut quo operiemur? hæc enim omnia Gentes inquirunt. Respicite volatilia cæli quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius.* Ad hoc desertum mina gregem tuum, in eo illum pasce, & apparebit tibi Deus nõ in rubo, sed in cælesti gloria. Grego. Nazianz. in apologetico: Nihil (inquit) mihi reuera videtur homini præstantius ad beatã vitam, quàm clausis carnalibus sensibus, extra carnem, mũdúmque effectum, sibi soli, & Deo loqui. Vt, cunctis visibilibus altior factus, mentem suam diuinis sensibus repleat, & cælestibus formis absq; admixtione terrena; verè speculũ immaculatum effectus imaginis Dei, & ex ipsius lumine semper lumen accipiẽs; auspicia quædam vel initia futuri sæculi in eo ferens, atque in terris positus, consortio angelorum quodammodo perfruens, despecta, & derelicta fragilitate terrena, ad superna Spiritus sancti superuentione transferatur. Sic ille.

Habemus gregẽ pascendũ, id est, cogitationes, & cupiditates.

Ducẽdus grex ad interiora, & ad Deum.

Oseæ 2.

D Greg.

Matth. 6.

Nazianz.

Apparuit Deus Mosi in rubo, quam ignis inflammabat, sed non consumebat, quin potiùs illustrabat; quæ imago ostẽdebat illam afflictionem Hebræorum non consumpturam, sed illustraturam Dei populum. Nam proborũ hominum flammæ, id est, afflictiones, illos non consumunt, sed summæ gloriæ splẽdore illuminãt, quod in martyribus satis perspicuum est. Non consumpsit Iob diaboli vexatio, sed summopere toto orbe illustrauit; non cõsumpsit Tobiam cæcitatis afflictio, sed magno splendore decorauit; non cõsumpsit tres pueros babylonicæ fornacis flamma, sed magnã illis gloriam peperit. Indicabat præterea Deus in igne conspectus, Hebræorum se iniurias vlturum, & Ægyptios, instar ignis, vastaturum. D. Hieron. epist. 127. ad Fabiolam, mansione 8. rubu Ecclesiam significari ait; ardet rubus, & non comburitur, inflammatur persecutionibus Ecclesia, & non perit: Videbimus (inquit Hieronymus) ardere rubum, & non comburi, inflãmari Ecclesiam persecutionibus, & eam, loquente in illa Domino, non perire, &c. Isai. 43. *Cum transieris per aquas tecũ ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in igne, non combureris.*

3.

Probi homines afflictionibus illustrantur, non cõburuntur.

D. Hieron.

Ecclesia persecutionũ igne inflãmatur, non cõburitur, sed illustratur.

Isai. 43.

D. Gregor. in initio lib. 28. Moral. igne igneã legem datã Iudæis significari scripsit, rubo spinosa significari Iudæos, spinis peccata. Quemadmodum rubus incensa igne erat; ignis autem spinas non absumebat: sic Iudæi lege velut igne inflammati erant. Dicitur enim lex ignea Deut. 33. *In dextera eius ignea lex.* ea tamen peccatorum spinas non comburebat. D. Gregor. Per succẽsam (inquit) rubum Mosem alloquens Deus, quid aliud ostendit, nisi quòd eius populi ductor fieret, qui & legis flammam perciperet, & tamen peccati spinam nequaquam vitaret? &c. Idem de multis Christianis dici potest, in quibus Christi lex ignea, hoc est, charitatis incensa flammis, peccatorum spinas non absumit. Præterea ait D. Gregorius, ignem vmbram fuisse diuinitatis Christi, rubum humanitatem designasse, rubi spinas dolores, quos Christus est perpessus. Vt rubum, eiusque spinas ignis non exurebat: sic diuinitatis flamma humanitatem Christi non consumebat, neque etiam consumebat dolores, sed illam cruciatus, doloresque

4.

D. Greg.

Deut. 33.

D. Greg.

Lex ignea non combussit spinas peccatorũ.

Rubus humanitatẽ Christi spina rubi, humanitatis dolores indicant.

D Gregor.

dolotésque mirabiles tolerare sinebat. Vel significauit Deus,(inquit Gregorius) quòd ex illo populo exiret Christus, qui igne deitatis, carnis nostræ dolores, quasi rubi spinas, susciperet: & in consumptam humanitatis nostræ substantiam, etiam in ipsa diuinitatis flamma seruaret, &c.

Rubus incombustus Deiparæ virginitatem adūbrat.

D. Gregor. Nyssenus.

5. Ad hæc adumbrat rubus incombustus, Deiparæ Virginis virginitatem in conceptione, & partu Domini fuisse conseruatam. D. Gregor. Nyssen. in vita Mosis: Mysterium (inquit) virginis figuratum est. Ab ea namque diuinitatis lux assumpta carne, illuxit hominibus; eamque omnimodo incorruptam seruauit, virginitatis viriditate nullo pacto commutata, &c. Idem docet Theodoretus in quæst. Exod. Nota etiam est Ecclesiæ antiphona: *Rubum, quem viderat Moses incombustum*, conseruatam agnouimus tuam laudabilem virginitatem, sancta Dei genitrix, &c.

Theodoret.

B

6. Apparuit Deus Mosi in interioribus deserti, in flamma ignis, de medio rubi spinosi; sic nobis apparet, cùm ad interiora deserti cogitationum, & desideriorum gregem ducimus, meditando: apparet, inquam, in flamma ardentissimi amoris, & de medio spinarum, hoc est, dolorum, & tormentorum. Eamus ergo sæpe ad interiora deserti; intellectus oculis videamus visionem hanc magnam, & quæramus, quare Deus spinis sit cruentatus? si causam quæsiuerimus, ardentissimi amoris flammam esse reperiemus. Non enim exurebat amoris flamma spinas, hoc est, cruciatus, imò augebat: Non exussit autem flamma amoris Christi spinas Christi, ac tormenta, vt alias grauiores exureret spinas, videlicet peccata nostra. Accedamus ad hanc flammam vehementissimam, Christi amorem animo voluamus, & concipiamus. Exuret ignis hic corda, exuret peccata nostra. Accedamus, dicentem audiemus: *Vidi afflictionem populi mei: sciens dolorem eius descendi, vt liberem eum: & educam in terram, quæ fluit lac, & mel.* hoc est, vidi populi mei peccata, debitámque pro illis afflictionem sempiternam; & amore inflammatus descendi ex cælo vsque ad has spinas, id est, tormenta, vt liberem eum, & à peccatis omnibus, tormentísque sempiternis sanguine meo redimam, atque in cælestem illam regionem lacte, & melle fluentem ducam.

Apparet Deus meditātibus, in flamma amoris, & inter spinas dolorum.

C

D

Reuerentia magna tēplis debetur.

7. Obseruanda etiam est reuerentia, quam à Mose postulauit: *Ne appropies* (inquit) *huc: solue calceamentum de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Si tantam reuerentiam postulat Deus in loco, in quo Angelus eius nomine apparet, locúmque illum terram sanctam appellat: quantam reuerentiam postulabit in loco, id est, in templo, in quo ipsemet Deus in Eucharistia præsens adest, atque adoratur? Si locus, in quo angelus cernitur in flamma ignis, terra sancta est, quanto erit sanctior locus, in quo Deus in Eucharistia videtur, & colitur? Non tamen postulat hæc reuerentia, & loci sanctitas, vt calceos deponamus, sed vt mortua opera, id est, peccata similia mortuis mortuorum animalium pellibus, superbiam, loquacitatem, & cogitationes noxias exuamus, gratiámque, cogitationes sanctas, humilitatem, & silentium induamus, Psal. 64. *Te decet hymnus, Deus in Sion.* In Sion, id est, in templo Ecclesiæ, vbi Dominus adest, non decent cogitationes prauæ, colloquia vana; inflatio, non decent

E

Psal. 64.

A

peccata, decet coram Deo humilitas, timor, hymnus, laus, & oratio. *Te decet hymnus, Deus in Sion.* Cùm ergo in templum conueniunt Christiani, Deum laudent, & orent in silentio magno. Decet enim maximè templum silentium. D. Hieron. vertit: *Tibi silentium laus, Deus in Sion.* Etenim laus Dei est silentium in templo, ostendit namque summum adesse Regem, qui maiestate sua linguas astantium ad otiosa verba compescit, ad hymnos, & laudes apetit.

Silētium seruandum in templo.

Moses, vbi primùm audiuit: *Ego sum Deus Patris tui, faciem suam abscondit. Non enim audebat aspicere contra Deum.* Nonne dixerat; *Vadam, & videbo visionem hanc magnam?* Nonne magna videndi cupiditate flagrabat? Cur igitur non intuetur, quod cupit? cur faciem velat? cur oculos frenat, & tegit? Nimirum quia scit in illo loco adesse Deum. Qui bene nouit, & considerat in Eucharistia adesse Deum, is frenat in templo linguam, frenat oculos. Moses oculos velauit, ne videret Deum in rubo: at nostri oculi non sunt velandi, ne videant in Eucharistia: imò aperiendi maximè. Velandi verò sunt, ne aut impudice, aut vane, leuitérque huc, atque illuc aspiciant. Iam verò quid ego de reuerentia dicam, quam debent illi adhibere, qui augustissimam Eucharistiam percipiunt? Si Moses iubetur nudis pedibus accedere ad rubum; si terra illa, in qua angelus videtur, terra sancta est, quid dicemus de ea reuerentia, quæ adhibenda est ab illis, qui Christum Deum Opt. Max. in terra sancta templi ore ipso excipiunt? Expendat hoc prudens lector. Caueat, qui Deum excipit, ne calceos, pelles mortuas, mortuorum deferat animalium: hoc est, ne opera deferat mortua, id est, mortalia peccata, vt appellat D. Paul. ad Hebr. 6. & 9. *Sanguis* (inquit) *Christi emūdabit conscientiam nostram ab operibus mortuis.* Theodor. Mortalia (inquit) opera appellauit maleolentia & improba, &c. Et Chrysost. Si quis tangebat mortuum polluebatur; & si quis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conscientiam, &c. Item: Mortua opera sunt, quæ vitam non habent, quæ putorem spirant, &c. Hæc omnia opera abiicienda sunt per pœnitentiam, & confessionem, nudísque pedibus, id est, nudis ab omni scelere affectibus, ad Deum est accedendum; pedes enim animæ, quibus illa graditur, affectus sunt: *Velauit faciem Moses, & oculos; nō enim audebat aspicere contra Deum.* Eundem in modum velet oculos intellectus homo, non audeat aspicere contra Deum curiosè, ac superbè Dei existentiam imperscrutabilem, in augustissimo Sacramento non perscrutetur, sed humili, & reuerenti corde credat, ne fortè, dum nimium huius solis splendorem intuetur, incidat in cæcitatem. Nam Prouerb. 25. *Qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.* Nónne hæreticos malos huius maximi Sacramēti scrutatores ab immenso maiestatis eius pondere, & splendore oppressos in cæcitatem incidisse cernimus? Cant. 6. *Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.* In Eucharistia est semper Dominus, sed à mente eorum, qui superbè, Ecclesiæ sensu repudiato, illam perscrutari volunt, auolat: videlicet, oculi hæreticorum superbi, Ecclesiæ, & Patrum iudicium, fidémque contemnentium, auolare faciunt ex mente sua Christum, propter incredulitatem, qui in augustissima Eucharistia semper est. 8.

Summa cum reuerentia suscipienda Eucharistia

Ad Heb. 6. & 9.

Opera mortua dicuntur peccata mortalia.

Non est perscrutandum superbe summum mysterium.

Prouerb. 25.

Cant. 6.

9. Expendenda quoque sunt verba illa: *Ego ero tecum.* Mittebat Dominus Mosem ad liberandos ex captiuitate Ægyptiaca Israelitas; non poterat res tanta à fragili homine effici; idcirco ait Moses: *Quis sum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Ægypto?* Eam ob rem pollicetur Deus auxilium suum ad res omnes, etsi difficillimas faciendas, potentissimum. *Ego* (inquit) *ero tecum*: eundem in modum, cùm discipulos misit ad liberandos homines ex captiuitate tartarea, præsidium illis suum promisit dicens, Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Misit Ieremiam cap. 1. ad Israelitas, & ait: *Bellabunt aduersum te, & non praualebunt: quia ego tecum sum, vt liberem te.* Item: *Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram Regibus Iuda, principibus eius, & sacerdotibus, & populo terræ.* Vnde tanta Ieremiæ fortitudo orta est? ex auxilio Dei. *Non praualebunt* (inquit) *quia ego tecum ero.* O illum beatum, cum quo Deus est! omnia pericula euadit fæliciter. Psal. 90. *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Psal. 22. *Etsi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Isai. 43. *Cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te; cùm ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.* Erat Deus in rubo: quãuis verò incensus esset igne, tamen non exurebatur. Eundem in modum in viro iusto Deus est, & cum viro iusto est; quamuis tamen tentationum, & calamitatum igne inflammatus sit, non comburitur. *Ego ero tecum* (ait Dominus Mosi) vt sum in hoc rubo: si te ignis ardentissimus complectatur, nihil tibi afferet detrimenti.

Deus est cum iis quos mittit.
Matth. 28.
Ierem. 1.
Psal. 90.
Psal. 22.
Isai. 43.

10. Illa autem Dei verba, *Ego sum, qui sum,* animo sæpe sunt voluenda, vt intelligamus Deum solum ex se esse, mundum verò & creaturas omnes à se non esse, sed ex Deo perpetuò pendere. O homo, tibi attende, opes tuæ, honores, salus, vitæ bona omnia, quæ possides, à te non sunt, sed à Deo; ille est, qui est, a quo creata omnia esse habent; tu es, qui non es, neque tu es à te, neque bona, quæ habes; à Deo sunt omnia atque ita ab eo pendent, vt si temporis momento te, tuáque conseruare desinat, in nihilum tu redigaris, & tua. *In ipso* (ait Paul. Act. 17.) *viuimus, & mouemur, & sumus.* Si te diligis & tua, dilige multo magis eum, qui te tibi dedit, & tua; qui omnibus temporis momentis, te conseruat, & tua; qui si conseruatricem manum remoueat, tu peribis, & tua; dilige eum, in quo viuis, vt Paulus ait, & moueris, & es; sine quo neque viuere, neque moueri, neque esse potes. Dilige, & quære eum, qui est, contemne ea, quæ non sunt. *Filij hominum,* clamat vates Psal. 4. *vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium.* Heu, diligunt filij hominum, non Deum, qui est, sed vanitatem, hoc est, res caducas, quæ non sunt; quia paulò post euanescunt. *Vanitas enim vanitatum, & omnia vanitas,* ait Ecclesiast. 1. Adhæreamus Deo, qui est, solidissimúmque habet esse infinitum, & sempiternum; spernamus res perituras, quæ non sunt; quia vanitas sunt, habéntque esse temporis puncto euanescens. Qui adhæret Deo, perpetuo perfruitur illo; qui opibus voluptatibus, cęterísque euanescentibus rebus sese tradidit, illis euanescentibus, perit.

Deus est, cætera res caduca sunt.
Actor. 17.
Psal. 4.
Deus diligendus, qui est, caducæ res spernendæ quæ non sunt.
Ecclef. 1.

11. Denique Dominus Deum se esse dicit Abraham, Isaac, & Iacob, quibus promiserat terram, quæ dicitur promissionis, quasi dicat: dic filiis Israel, me esse Deum verum, qui terram promissionis promisi Abraham, Isaac & Iacob: illis illam promisi, sed illam non possederunt. Nunc tempus adest possessionis. Sed oportet eos qui terram promissionis possessuri sunt, ex Ægypto exire: surgite exite ex Ægypto, ego vos educam, & præibo, vos me sequimini. Promiserat Deus terram his patribus, sed illi illius possessioné minimè acceperunt, iuxta illud D. Stephani Act. 7. *Non dedit illi,* id est, Abrahamo, *hæreditatem in ea,* id est, in terra promissionis, *nec passum pedis.* Et D. Paul. ad Hebr. 11. *Abraham,* (inquit) *fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena in casulis habitando cum Isaac, & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdem.* Eodem loco ait Apostolus, hos tres Patres, in terra repromissionis fuisse peregrinos, cælestémque desiderasse & expectasse ciuitatem; atque ideo Deũ non erubescere, quòd trium virorum Deus appelletur, cùm sit Deus omnium hominum, & angelorum. Nonne cernis Abraham, Isaac, & Iacob peregrinos, in ipsa terra sibi promissa in casulis habitantes, quæ fundamentum nullum habebant, more viatorum, in alieno solo, nihil ædificantes, & expectantes cælestem ciuitatem habentem æterna fundamenta. Addit Paulus: *Confitentes quia peregrini, & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere, & siquidem ipsius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi: nunc autem meliorem appetunt,* id est, cælestem. *Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum; parauit enim illis ciuitatem.* Hæc Apostolus. Deus Cherubinorum, Seraphinorum, cælestísque, atque terrestris machinæ non confunditur, id est, non erubescit vocari trium hominum Deus. Ingentis populi instar sunt hi tres tanto Regi, quia peregrini sunt, Deúmque, & cælestem patriam quærunt. Deus verò eximium illis æternũ præparauit habitaculum, nempe ciuitatem cælestem, cuius artifex, & conditor ipse Deus est, vt Paulus ait. Nullus enim vel hominum, vel Angelorum potuit huiusmodi extruere ciuitatem. opus hoc est omnipotentiæ Dei. Ille cælũ empyreum fulgentissimam Beatorum patriam fabricatus est, ille exuberantibus gaudiis illud compleuit, ille veluti fons vberrimus voluptatis & gloriæ sempiternæ ex se emittit flumina. O fælicissimos peregrinos, quibus artifex Deus talem extruxit ciuitatem, æterna fundamenta habentem! In casulis hic habitabamus fundamento carentibus; omnes enim, & si amplissimæ ciuitates, omniáque sæculi regna fundamento carent, ideóque solo æquabuntur. Quatuor orbis monarchias vidit Rex ille Nabuchodonosor statua adumbratas; at carebat illa fundamento, siquidem pedes habebat ferreos ac fictiles, quos lapis ex monte absque manibus abscissus, cùm percussisset, in fauillam æstiuæ areæ redacta est. Vides orbis monarchias, regna, ciuitates fundamento carere? At de ciuitate, cuius artifex est Deus, Apoc. 21. legitur: *Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim:* Æternis fulcitur fundamentis, ruere non potest; hic finis est fælicissimus peregrinorum, quorum Deus non confunditur vocari Deus. Huiusmodi peregrini fuerunt Apostoli, Martyres, reliquique omnes sancti, quorum Deus non confunditur vocari Deus. Confunditur autem vocari

Act. 7.
Ad Hebr. 11.
Peregrinis fabricauit Deus ciuitatem sempiternam.
Fundamento carent res caducæ.
Apoc. 21.

cari Deus hominum raptorum, libidini, cæterisque vitiis seruientium quemadmodum confunditur homo probus vocari Dominus seruorum latrocinantium, & scortantium. Audiamus Chrysostomum homil. 24. ad Hebr. Simus (inquit) nos quoque nunc hospites; ne erubescat Deus vocari noster Deus; pudor enim ipsi est, quando vocatur malorum Deus, & ipsum malorum pudet. Sicut glorificatur, quando dicitur Deus proborum, & virtutum colentium: simus nos quoque hospites, ne Deum nostri pudeat, pudeat, inquam, & nos tradat gehennæ. Hæc Chrysostomus, & alia. *Hoc nomen* (ait Deus) *est memoriale meum.* Viri virtutibus exculti in hac

Confunditur Dominus vocari Deus impiorum. D.Chrysost.

A vita peregrini, memoriale Dei sunt; reuocant enim Deum in memoriam hominum, operibúsque inclyti ad illius laudem eos excitant: Reuocant etiam in memoriam res cælestes. Cùm enim à terrenis rebus abstracti vitam ducant, eos qui caducis bonis sunt mancipati, res esse alias multo sublimiores docent. Quanti verò momenti sit peregrinum in hac vita esse, indicat Chrysostomus homil. citata his verbis: Prima est virtus, atque adeò vniuersa virtus, huius mundi esse hospitem, & peregrinum, & cum his, quæ hic sunt rebus, & negotiis, nihil habere commune; sed ab eis pendere tanquam ab externis, &c.

Viri iusti sunt memoriale Dei. D. Chrysost. *Magna virtus est, esse in hoc mundo peregrinum.*

CAPVT XVII.

Moses ire recusat ad Pharaonem.

EXODI CAP. IV.

1. RESPONDENS Moses ait: Non credent mihi, neque audient vocem meã, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus. Dixit ergo ad eum: Quid est, quod tenes in manu tua? Respondit; virga. Dixítque Dominus: Proiice eam in terram. Proiecit, & versa est in colubrum, ita vt fugeret Moses. Dixítque Dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Extendit, & tenuit, versáque est in virgam. Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi Dominus Deus Patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Dixítque Dominus rursum: Mitte manum tuam in sinum tuum, quam cùm misisset in sinum, protulit leprosam instar niuis. Retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum, retraxit, & protulit iterum, & erat similis carni reliquæ. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. Quòd si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam: sume aquam fluminis, & effunde eam super aridam, & quidquid hauseris de fluuio, vertetur in sanguinem. Ait Moses: obsecro Domine non sum eloquens ab heri, & nudiustertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum. Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum, & surdum, videntem, & cæcum, nónne ego? Perge igitur, & ego ero in ore tuo, docebóque te quid loquaris. At ille: Obsecro (inquit) Domine, mitte, quem missurus es. Iratus Dominus in Mosem ait: Aaron frater tuus Leuites, scio quòd eloquens sit: ecce ipse egreditur in occursum tuum, vidénsque te lætabitur corde, loquere ad eum, pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis. Ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum: tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent. Virgam quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.

2. Abiit Moses, & reuersus est ad Iethro socerum suum, dixítque ei: vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptum, vt videam, si adhuc viuant. Cui ait Iethro: vade in pace. Dixit ergo Dominus ad Mosem: In Madian vade, & reuertere in Ægyptum: mortui sunt enim omnes, qui quærebant animam tuam. Tulit ergo Moyses vxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum, reuersúsque est in Ægyptum, portans virgam Dei in manu sua. Dixítque ei Dominus reuertenti in Ægyptum: Vide vt omnia ostenta quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone: Ego indurabo cor eius, & non dimittet populum. Dicésque ad eum: Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filium meum, vt seruiat mihi, & noluisti dimittere eum: ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Cúmque esset in itinere, & in diuersorio, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. Tulit illico Sephora acutissimam petram, & circumcidit præputium filij sui, tetigítque pedes eius, & ait: Sponsus sanguinum tu mihi es, & dimisit eum, postquam dixerat: sponsus sanguinum ob circumcisionem. Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit obuiam ei in montem Dei, & osculatus est eum, narrauítque Moyses Aaron omnia verba Domini, quibus miserat eum, & signa quæ mandauerat. Veneruntque simul, & congregauerunt cunctos seniores filiorum Israel: locutúsque est Aaron omnia verba, quæ dixerat Dominus ad Moysen, & fecit signa coram populo, & credidit populus.

pulus. Audierúntque quòd visitasset Dominus filios Israël, & quòd respexisset afflictionem illorum, & proni adorauerunt.

Non credent mihi.

3. NONDVM assentitur Domino Moses, sed adhuc renuit, & obsistit. Misit illum Deus ad filios Israël, vt libertatem nuntiaret; ille opponit populi incredulitatem: *Non credent* (inquit) *mihi, neque audient, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus.* At verò Deus cap. 3. dixerat: *Et audient vocem tuam. Quo ergo modo dicente Deo audient;* dicit Moses, *Non audient?* Nunquid Deo non credit? Respondet Lyranus, Abulensis, & alij; Deum de senioribus fuisse locutum: *Vade* (inquit) *congrega seniores Israel, & audient vocem tuam.* Mosem verò loquutum de populo. Dici etiam potest, Mosem, cùm dixit: B *Non credent mihi, neque audient:* non aduertisse animum ad verba illa Dei: *audient vocem tuam;* neque intellexisse se illis repugnare. Rupertus verba Mosis sic interpretatur: *Non credent mihi:* subauditur (inquit) nisi signa viderint.

Moses renuit ire ad Pharaonem, & liberare populũ.

Proiice eam in terram.

4. Miraculis adducuntur homines ad credendum: ideo Deus Mosi dicenti: *Non credent, neque audient me:* dedit potestatem faciendi miracula, quibus populum adduceret ad credendũ, ipsum C à Deo esse missum. Iussit virgam, id est, baculum pastoralem, quem manu tenebat, in terrã mittere, missa verò virga in terram, conuersa est in colubrum, eiusdem longitudinis, cuius ipsa virga erat, adeò metuendum, vt fugeret Moses territus. At illum iussu Dei, cauda apprehendit apprehensúsque coluber cauda, reuersus est in virgam. Indicabat verò hoc signum, virgã Dei conuertendam esse in colubrum, qui Ægyptios morderet & occideret, vnde secundum addidit miraculum: *Mitte* (inquit) *manum tuam in sinum tuum.* Manum in sinum suum misit Moses: proferre eandem iussus est ex sinu; protulit verò leprosam, quam miserat sanam. Rursus præcepit in sinum inferre manum lepra infectam, & D ex sinu educere, eduxitque illam lepra omnino expurgatam. Manus leprosa Hebræos significabat veluti lepra infectos, squalidos, & afflictos. Eadem manus sanitati restituta eosdem Hebræos adumbrabat in libertatem redactos. His duobus tertium Dominus apposuit: *Hauri* (ait) *aquam fluminis, & in terram effunde, protinus in sanguinem conuertetur;* Ostendebat hoc tertium signum, Deum aquis rubri maris occisurum Ægyptios, quemadmodum Pharao aquis fluminis Nili occidit infantes Hebræorum. Conuersio enim aquæ in sanguinem, necem indicat Ægyptiorum. *Nunquid Moses fecit hoc miraculum in solitudine illa, in qua loquebatur cum Deo?* Ita sibi persuasit Iosephus lib. 1. antiquit. Iussus (inquit) E Moses aquam è propinquo haustam humi effundere, videt eam in colorem sanguineum versam, &c. Existimat Mosem non ex Nilo, sed ex aliquo loco propinquo aquam hausisse, quã verteret in sanguinem. Philo arbitratur hoc signum non esse factum à Mose in solitudine: Tertium (ait) prodigium, neque circumferre secum, neque prædiscere potuit Moses, quod Ægypto seruabatur, &c. Hoc probabilius est. ait enim Dominus: *Sume aquam fluminis,* id est, Nili; in solitudine verò illa non erat Nilus. Duo

Mosi dat Deus potestatẽ miracula faciẽdi coram populo, vt illi fidem habeant.

Virga in colubrum conuersa significatio.

Iosephus.

Philo.

A reliqua miracula effecta sunt in solitudine, in rebus, quæ in promptu erant, videlicet virga, & manu Mosis. Tertium non est effectum, quia non erat in promptu aqua Nili, in qua erat efficiendum, reseruatúmque est Ægypto, & factum coram Hebræis. Si in solitudine esset patratum, Scriptura id indicasset, quemadmodum de duobus reliquis indicauit.

Obsecro Domine, non sum eloquens.

Aliud impedimentum opponit Moses suæ legationi ad Pharaonem. Domine (inquit) legatum oportet esse eloquentem, ego autem *non* 5.
B *sum eloquens;* non sum ergo idoneus huic legationi, siquidem *impeditioris linguæ sum, & tardioris.* Quæritur, *an Moses eloquentia caruerit fueritque impeditæ, & tardæ linguæ?* Quòd enim eloquens fuerit, & expeditæ linguæ videtur probare verba D. Stephani Act. 7. *Erat* (inquit) *Moses potens in verbis, & in operibus suis.* Potens in verbis non dicitur homo carens eloquentia, & impeditæ linguæ; ergo Moses eloquens fuit, & linguæ expeditæ. Ex Hebræo si verbum reddamus verbo, sic vertemus: *Obsecro Domine: Non vir verborum ego sum, etiam ab heri, etiam à nudiustertius, etiam ex nunc, quo locutus es ad seruum tuum; quia grauis* C *ore, & grauis lingua sum.* LXX. vertunt: *Gracilis voce, & tardæ linguæ ego sum.*

Actor. 7.

An Moses non fuerit eloquens.

6. Hebræi nonnulli aiunt, Mosem impeditam habuisse linguam, eo quòd ore prunas ardentes excepisset, quæ linguæ extremam partem combussserant. Cùm enim infans, vt supra dictũ est cap. 1 c. diadema à Pharaone sibi impositum ex capite deiecisset, & pedibus conculcasset; ex consilio sapientis cuiusdam prunæ ori eius sunt appositæ, vt si eas ore exciperet, factum illud tribueretur infantili inscitiæ, & innocens censeretur. Si verò eas repelleret, sciens, & prudens fecisse crederetur, ac puniretur. At figmentum videtur. Aliquorum opinio est, Mosem eloquẽ- D tem fuisse; postquam verò cum Deo cœpit loqui, ex comparatione Dei, visum sibi esse indisertum, & infacundum: Origen. homil. 3. in Exod. Donec (inquit) esset Moses in Ægypto, & erudiretur omni sapientia Ægyptiorum, non erat gracili voce, nec tardus lingua, nec profitetur se esse ineloquentem. Erat enim, quantum ad Ægyptios, & sonoræ vocis, & eloquentiæ incomparabilis. Vbi autem cœpit audire vocem Dei, & eloquia diuina suscipere, tunc sensit exilem, & gracilem vocem, tardámque, & impeditam esse intelligit linguam suã. Tunc se pronunciat mutum, cùm cœpit agnoscere verum illud *Verbum*, quod *erat in principio apud Deum.* D. Greg. homil. 8. in Ezechielem sic legit: E *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri, & nudiustertius. Ex quo enim locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum.* Deinde hæc addit, ac si apertè Moyses diceret: postquam à te verba vitæ audio, confusum me in verbis prioribus agnosco, &c. Hugo Victor. sic exponit: *Non sum eloquens ab heri, & nudiustertius;* non sum eloquens in comparatione Dei, &c. Rupertus hoc pacto: Antequam loquereris ad seruum tuum, videbar mihi eloquens, & velocis linguę, & expeditæ; nunc autem ex quo loqui cœpisti, & occulta sapientiæ tuæ manifestare mihi, hoc de

Vnde sit orta impedimentum linguæ Mosis.

Origenes.

Moses ex cõparatione Dei visus est sibi infacundus.

D. Greg.

Hugo Vict.

Rupertus.

de me didici, & sensi, quòd eloquens non sim, neque tam expeditæ linguæ, vt ea, quæ nunc agenda intelligo, digne valeam coram hominibus eloqui. Sic ille. Idem Rupertus existimat, colloquium Dei cum Mose tribus diebus durasse: Claret (inquit) quia cuncta hæc non vno die dicta, vel acta sunt, ex eo videlicet, quòd ait Moses, *ab heri, & nudiustertius*. Idem putat Hugo Victorinus: Nota (inquit) quòd per interualla temporis loquebatur Deus ad Mosem, &c. Seu probabilius est, vno eodémque die expletum colloquium. Philo hac de re sic scribit: Deprecabatur Moses legationis functionē, causatus exilitatem vocis, & linguæ tarditatem, negánsque sibi adesse facundiam, præsertim postquam Deum audierat loquentem. Ratus enim mutam esse humanam eloquentiam cum diuina veritate collatam, & verecundo præditus ingenio, subtrahebat se grauiori, vt putabat, viribus suis oneri, rogabátque, vt alius magis idoneus eligeretur. Sic ille. Consentit sententia hæc Origenis, & aliorum, cum nostra versione, quæ est huiusmodi: *Obsecro Domine, non sum eloquens, ab heri, & nudiustertius.* hoc est, a tempore antecedente, sic Genes. 31. *Animaduertit Iacob faciem Laban, quòd non esset erga se, sicut heri, & nudiustertius*, hoc est, sicut tempore antecedente. Exod. 21. *Si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudiustertius.* id est, a tempore præterito. Addit Moses: *Et ex quo locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum*, id est, postquam locutus es mecum, impeditiorem, & tardiorem linguam habere me existimo, si te attendo. *Nunquid tanta verborum copia vtebatur angelus cum Mose loquens, vt eius comparatione videretur sibi indisertus Moses, & impedita lingua?* Dici potest, angelum non esse vsum eloquentia; Mosem verò non contulisse eloquentiam suam cum eloquentia, qua angelus vtebatur; sed cum eloquentia, quam in Deo esse nouerat. Sed rectiùs potest responderi, hæc verba: *Postquam locutus es mecum, sum linguæ impeditioris, & tardioris*: esse dicta à Mose perterrito visione. Timor enim videtur impediuisse, & tardam illius linguam reddidisse. Lege Dan. 10. D. Greg legit: *Non sum eloquens ab heri, & nudiustertius; ex quo enim locutus es ad seruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ sum.* Quæ versio manifestè significat, Mosem impedimentum linguæ contraxisse ex colloquio Dei.

Quot diebus durauerit colloquium Dei cum Mose ex rubo.
Hugo Vict.
Philo.
Exod. 21.
Daniel. 10.
D. Gregor.

7. Alij volunt, Mosem aliquod linguæ naturale impedimentum habuisse: quam sententiam confirmat lectio Hebræa, sic enim habet: *Non sum vir verborum, etiam ab heri, etiam a nudiustertius, etiam ex nunc, quo locutus es ad seruum tuum; quia grauis ore, & grauis lingua sum.* Hoc est, non sum vir verborum copia abundans, atque hæc infacundia non est in me noua; sed ab heri, & nudiustertius, id est, à multo tempore antecedente; & est adhuc in me, postquam mecum locutus es, quoniam graue os habeo, & grauem linguam, hoc est, non expeditam, & promptam ad loquendum. Eundem sensum efficit versio LXX. interpretum: *Non sum idoneus ante hesternam, neque ante nudiustertianam diem, neque ex quo cœpisti loqui famulo tuo: Gracili voce, & tarda lingua ego sum.* Paraphrasis quoque Chaldaica: *Non vir sermonum ego sum, etiam ab heri, & nudiustertius; sed & a tempore, quo locutus es cum seruo tuo; quoniam grauis loquela, profundáque lingua ego sum.* Nostra versio in hanc sententiam explicari sic potest: *Non sum eloquens ab heri, & nudiustertius*, id est, à tempore præcedente, & ex quo locutus es ad seruum tuū, non sum eloquens. Nā impeditioris & tardioris linguæ sum; naturale habeo linguæ impedimentum. Comparatiua illa, *impeditioris, & tardioris*, pro positiuis sumuntur, *impedita, & tarda lingua sum.* Vtraque opinio videtur probabilis. Theodoretus concedit, habuisse Mosem exilem vocem, & tardiorem linguam; & causam reddit: Cùm Deus (inquit) vsurus esset ministerio Mosis, cur eum exilis vocis, & tardioris linguæ fecit? Quoniam istud potentiam Dei magis illustrabat. Quemadmodum enim piscatores, prædicatores veritatis creauit; sic per vocem infirmam, & linguam tardam confudit sapientes Ægypti, &c. At verò linguæ Mosis impedimentum, ipsi legationis aduersabatur prædicationi. Præterea Deus impedimentum Apostolorum sustulit; id est, imperitiam, & ignorantiam per aduentum spiritus; ergo si Moses impedimentum habuisset, abstulisset illud.

An Mosis habuerit aliquod naturale linguæ impedimentum?
Theodoret.

Crediderim, Mosem nullum linguæ vitium naturale habuisse. Quod confirmatur, quia ideo illum pulcherrimum Deus effecit, vt à filia Regis eius pulchritudine illecta in filium adoptaretur: Non igitur impedimentum linguæ naturale habuit: id enim si habuisset, à filia Regis fuisset repulsus, velut indignus, qui filius eius vocaretur. Adde à D. Stephano appellari *potentem in verbis*; quis autem appellet potentem in verbis, hominem linguam habentem impeditam, ac tardam, qui ab auditoribus contemni solet, non verò audiri? Obseruandum est, Mosem quadraginta annorum spatio traduxisse vitam in terra Madian; hoc longo tempore aliqua ex parte linguam Ægyptiacam oblitus est: timebat præterea, ne illam ineleganter proferret. Hoc igitur vitium est, quod ille Deo opponit his verbis: *Non sum eloquens*: videlicet lingua Ægyptiaca, qua necessaria est ad hanc legationem ad Pharaonem Ægypti regē; quia ipsam aliqua ex parte obliuioni mandaui, *ab heri, & nudiustertius*, id est, à tempore antecedente multorum annorum, quibus vixi in terra Madian: *& ex quo locutus es ad seruum tuum*, id est, vsque ad hanc horam, vel tempus, quo mecum loqueris, non sum eloquens: *impeditioris, & tardioris linguæ sum*, ad loquendum lingua Ægyptiaca, quam sum oblitus, quamque lingua Madianitica inquinaui. Ad hanc verò legationem is legatus est necessarius, qui Ægyptiaca lingua sit eloquens. Fortè Chaldæus hanc sententiam est secutus, cùm sic vertit; *Grauis loquelæ, profundáque lingua ego sum*; id est, linguæ sum barbaræ, Madianiticæ. Nam barbara lingua *profunda* dicitur Ezechiel. 3. *Non ad populum profundi sermonis, & ignotæ linguæ tu mitteris.* Huius opinionis meminit Hugo Victor. in Exod. Quidam (inquit) dicunt, Mosem propterea non esse eloquentem, quia diu moratus fuerat in terra Madian; vnde oblitus erat aliquantulum linguæ Ægyptiacæ. Aaron autem semper in Ægypto morabatur, quare datur Mosi interpres ad Pharaonem. Sic ille. Obiicitur, *Mosem* Exod. 6. *appellare se incircuncisum labiis En (inquit) incircuncisus labiis sum, quomodo audiet me Pharao?* Respondetur, Mosem appellare se incircuncisum labiis; quia lingua Ægyptiaca inquinate loquebatur, inquinauerat enim illam Madianitica.

8.
Moses ait se tardam & impeditam habere linguā, ad proferenda verba Ægyptiaca.
Ezech. 3.
Hugo Victor.

Quis

Quis fecit os hominis?

9. Respondet Dominus Mosi, eloquentiam se posse ipsi tribuere: *Quis* (inquit) *fecit os hominis, quis fabricatus est mutum, & surdum, videntem, & cæcum? Nonne ego?* Si ego os hominis creaui, si mutum hominem, & surdum, videntem ac cæcum feci; potero hominem rudem, & omni eloquentia carentem, facere eloquentem. Perge ergo ad Pharaonem, ego virum verborum te faciam, & eloquentem lingua Ægyptiaca necessaria ad legationem; ero in ore tuo, & verba tibi suggeram, quæ loquaris lingua expedita.

Mitte, quem missurus es.

Moses alium mitti postulat ad liberandũ populum.

10. B Cùm videret Moses, nihil ponderis habere impedimenta, quæ opposuerat legationi, ad preces se conuertit, postulatque, vt mittatur alius: *Obsecro* (inquit) *Domine, mitte quem missurus es.* hoc est, mitte alium, qualem te decet mittere, ad hoc munus idoneum. Chaldæus sic vertit: *Obsecro Domine, mitte nunc per manum illius, qui dignus est, vt mittatur.* LXX. sic: *Obsecro Domine, elige alium potentem, quem mittes.* Hebraicè ad verbũ ita legitur; *Obsecro Domine, mitte nunc in manu, mittes.* Est sensus; mitte Domine nunc *in manu,* id est, per manum, per operam, & ministerium; *mittes,* id est, quem mittes, quem missurus es, quem mittere debes. C Lyranus putat, Mosem his verbis petiuisse, vt mitteretur Aaron frater eius, quia eloquens erat, & senior. Multi patres arbitrantur postulasse, vt mitteretur Messias, quem Deus missurus erat. Sic arbitratur Iustinus, Tertull. Cyprian. & Euseb. aduersus Iudæos, & Basilius Isai. 6. & Rupert. in Exod.

Cur Moses recusarit onus.

11. Quæritur, *cur Moses tantopere recusarit onus?* Respondet Rupertus, vt eo recusante Messias mitteretur: Tandem (inquit) nobis aperuit Moses, quid vellet, & quo tenderet toties excusando se: *Mitte* (inquit) *quem missurus es.* Quẽ enim erat Dominus missurus, cùm hæc diceret, nisi illum, qui missus est? id est, *Messiam.* D Theodoretus causam fuisse ait timorem Pharaonis, eadem est sententia Diodor. & D. Basilius Isai. 6. Moses (inquit) cognoscens causam, cur mitteretur, extrahebat tempus deprecando, & recusando: respiciens videlicet superbum, & peruicax, & inexorabile cor Pharaonis, contumax ingenium, & instabilem animum, & durã ceruicem Hebræorum, ideo dicebat: *Quis ego sum, vt vadam ad Pharaonem?* Et de Hebræis: *Non credent mihi, neque audient.* Sic D. Basilius. D. Gregor. lib. 35. moral. cap. 13 causam vult fuisse humilitatem: Quia (inquit) apud se mente humilis Moses extitit; oblatam protinus tanti regiminis gloriam expauit, moxque ad infirmitatis E patrocinium recurrit, dicens; *Obsecro Domine, non sum eloquens,* & se postposito alium deposcit, dicens: *Mitte, quem missurus es.* Sic ille. Forsitan amor solitudinis Mosem retinebat, & vitæ contemplatricis. Nolebat se perturbationibus immiscere, quales postea expertus est.

Christi desiderium.

Mosis humilitas.

Solitariæ vitæ amor.

Iratus est Dominus.

12. Cùm Moses nondum à Deo impositũ onus vellet suscipere, *iratus est Dominus,* sed non magnopere; sociúmque illi legationis dedit eloquentem, fratrem Aaronem. *Ipse* (inquit) *loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent.* A Iussit deinde virgã, siue baculum portare ad facienda miracula. Rupertus iratum Deum interpretatur, quia Mosi ad postulata non respondit, & quia noluit Mosis desiderium explere, & Messiam mittere vel tempus aduentus aperire: Multum (inquit) Deus irasci visus est, quia tenerum eius pietatis desiderium valde afflixit in eo, quod ad postulata non respondit. Nimirum præ ira humano generi debita, Christum suum differens, de illo siluit, & alia pro aliis dixit. Iratus itaque Mosi, id est, non ita propitius ei fuit, vt non differret implere desiderium obsecrantis, & dicentis, *Mitte, quem missurus es,* vt saltem diceret ei: mittam post tot annos, vel illo tempore. B Sic Rupertus.

Rupertus. Christi desiderio affligebatur Moses vehementer.

Tulit ergo Moses vxorem, & filios.

Dato socio Aarone, acquieuit Domino Moses, abiitque domum, & petita à socero facultate, cum filiis duobus, & vxore Sephora profectus est in Ægyptum. Cùm verò in diuersorio quodam esset, subitò apparuit ei angelus, gerens Dei personam, volebátque eum occidere. Dubitatur, *quænam causa fuerit, cur vellet angelus Mosem occidere?* Nonnulli (vt Theodoretus ait) causam fuisse tradunt, quòd, cùm ad liberãdum C populum missus esset, tulerit secum vxorem, quæ impedimento esse poterat, & filios. Huius sententiæ est Eusebius in catena Lippomani: Propterea (inquit) angelus Mosem volebat interficere, quòd secum vxorem, ac liberos ferret; quasi egressionem ex Ægypto non crederet, sed auditis angeli comminationibus, ad socerum illam remisit, &c. Theodoretus arbitratur, angelum mortem intentasse Mosi, vt timorem Pharaonis animo pelleret, timore Dei. Quia Moses (inquit) Pharaonem formidabat, idcirco supplicium illi angelus comminatur, timore timorem expellens, minorem maiori, ac si diceret; Pharaonem times? magis me time, qui D nemine cernente plagam tibi facile inferre possum. Hæc ille. Item Diodorus in catena: Hoc (ait) ea de causa factum est, vt Moses tanquam ab angelo interficiendus, mortis suæ discrimen, quod euaserat, secum in mente circumferret; & timor vehemens, quem illi angelus incusserat, Pharaonis timorem, vt clauus clauum truderet, &c. 13.

Moses in Ægyptum proficiscitur cum vxore, & filiis.

Cur Angelus voluerit Mosem occidere in diuersorio.

Theodor.

Timor mundi timore Dei expellitur.

Vera causa fuit filius incircuncisus; quam Sephora vxor intellexit: Vbi filium circuncidit, angelus Mosem liberum reliquit. Obiicies, *vtrumque filium non fuisse circuncisum; Angelum verò vno tanto circunciso abiisse.* Respondetur, alterum fuisse circuncisum; minorem verò natu E non fuisse. Quæres, *cur Moses vir optimus filium nõ circunciderit?* Respondet Thargum Ierosolym. Mosem voluisse circuncidere filium, socerum verò non permisisse; vel fortè prohibebat vxor; fortè ægrotauerat infans, & negligentia aliqua interuenerat, propter quam angelus Mosi minabatur necem. Dubitatur, *quonam modo angelus voluerit occidere Mosem?* Rabbi Dauid ait morbo affectum graui. Probabilius existimat Theodoretus, districto gladio visum angelum, & Mosem inuasisse. Intellexit Sephora causam intentatæ necis esse, quòd filius non esset circuncisus, arreptáque petra acutissima confestim illi præputium abscidit, abscissúmque ad pedes 14.

Propter filium incircũcisum voluit angelus occidere Mosem.

Quomodo angelus apparuerit ad interficiendum Mosem?

Sephora præputio filii sui tetigit pedes Mosis.

pedes Mosis proiecit, eóque illos tetigit, dolore saucia, dicens: *Sponsus sanguinum tu mihi es*, id est, es mihi sponsus, siue vir, qui me cogis filij mei sanguinem effundere, vt te morti eripiam; sanguine filij mei vitam tuam emi hodie. Sequitur, *& dimisit eum*, hoc est, post circuncisum infantem, dimisit angelus Mosem, nihilque mali illi intulit. Rupertus, Lyranus, & Glossa interlin. aliter interpretantur hunc in modum: *& dimisit eum*, id est, Sephora vxor dimisit Mosem, & reuersa est ex itinere ad patrem suum cum filiis. Reuersam autem esse ad patrem, scribitur Exod. 18. Sed verbum Hebræum, *ireph* o, masculini generis est, ideóque ad angelum, non ad Sephoram referendum est. Præterea verbum ipsum Hebræum, *rapha*, significat *laxare*, & angelo congruit, qui laxauit Mosem in angustias redactum. Ad hæc, Sephora non dimisit Mosem irata, sed ab eo dimissa est; Cap. enim 18. citato sic legitur: *Mosem dimisisse vxorem Sephoram, & duos filios*, quo loco non est verbum *rapha*, sed *salach*, quod *mittere* significat. Quo autem ex loco miserit, non constat, forte ex hoc loco illam cum filiis remisit ad patrem.

Vxor Mosis reuersa est ad patrem suum, cum duobus filiis.

Tetigit pedes eius.

15. Dubium est, *de quonam tactu sint exponenda hæc verba*. Lyranus de tactu sanguinis intelligit. Tetigit (inquit) Sephora pedes eius, id est, filij sui circuncisi; ad cuius pedes manauit sanguis ex incisione, &c. Caietanus ait, Sephoram ad pedes angeli procidisse orantem, ne Mosem occideret; atque ita interpretatur; *Tetigit pedes eius*, id est, angeli Sephora. LXX. interpretes fauent huic interpretationi, sic enim vertunt, *procidit ad pedes ipsius*. Chaldæus paraphrastes censuit, Sephoram ad pedes angeli prostratam, præputium obtulisse, quod abscideras, vt illum placaret. Sic ille transfert: *Amputauit Sephora præputium filij sui, & obtulit coram eo*, id est, angelo, dicens: *Propter sanguinem circuncisionis istius, detur sponsus meus mihi.* Rupertus ait Sephoram tetigisse pedes Mosis, id est, supplicasse illi, vt dimitteretur, vnde sequitur: *& dimisit eum*; probabilior cæteris explanatio est supra posita; *Tetigit Sephora præputio filij pedes Mosis*. Præputium in eum iniecit, qui causa fuerat circuncisionis, & sanguinis effusionis; & dixit ei: *Sponsus sanguinum tu mihi es*, vt est explicatum.

Cuiusnam pedes tetigerit Sephora. Lyranus. Caiet. Chaldæus. Rupertus. Explanatio probabilior cæteris.

Vade in occursum Mosi.

16. Dixerat Dominus daturum se Mosi socium Aaronem, qui tunc in Ægypto erat. Iussit ergo illi, vt Mosi reuertenti in Ægyptum occurreret; quod libenter fecit. Peruenit vsque ad montem Sinai, fratrémque magna cum beneuolentia, & gaudio ibi excepit. Postquam in Ægyptum venerunt, cunctos seniores ex filiis Israel congregarunt; quæ Mosi dixerat Deus, exposuit Aaron; Moses miracula fecit coram populo tria, quæ Deus facere iusserat. Virgam conuertit in colubrum; apprehenditque illum cauda; & conuersus est in virgam. Misit manum suam in sinum, & ex

Aaron occurrit fratri suo. Veniunt ad populum, & signa facit Moses.

A sinu leprosam protulit: rursus leprosam in sinum misit, sanámque & mundam extraxit; tandem aquam Nili fluminis in sanguinem commutauit. Credidit populus, pronique Deum adorauerunt Israelitæ omnes, & gratias egerunt.

CAPVT XVIII.

MORALE.

Moses ire recusat ad Pharaonem.

Virga conuersa est in colubrum.

B PERCVTIT nos Deus aliquando non t. magnis plagis; tunc autem virga in draconem conuertitur, cùm graui supplicio afficimur. Percussit Deus Ægyptios initio plagis leuioribus; creuerunt plagæ vsque ad necem primogenitorum. Tandem conuersa est virga in serpentem, deuorauitque Pharaonem, illiúsque exercitum in mari rubro. Nónne virga Dei tunc conuersa est in colubrum, cùm totum terrarum orbem diluuij aquis obruit, omnésque homines, relicto in Arca modico seminario, morte affecit? Nunne tunc in serpentem est commutata, cùm Sodomitas, C cæterósque nefando scelere contaminatos, igne è cælo misso inflammauit? Nónne vides virgam Dei in serpentem, imò in serpentes versam, Num. 21. cùm Dominus igniros in populum serpentes immisit? Matth. 23. *Implete* (ait Dominus) *mensuram patrum vestrorum, vt veniat super vos omnis sanguis, qui effusus est super terram.* Impleuerunt mensuram Israëlitæ peccatorum; impleuit Deus mensuram iræ suæ; virga conuersa est in colubrum: per Romanorum exercitum illorum Rempublicam omnino deleuit: denique tunc maxime virga Dei vertitur in draconem, cùm homo in Orcum præcipitatur, qui Dei D suppliciis, & beneficiis ductus, ad meliorem se frugem noluit recipere. *Virgam vigilantem video* Ierem. cap. 1. *& ollam succensam.* Vigilat enim Deus ita ad peccata debito afficienda supplicio, flagitiosósque homines in ollam illam horribilem, æterno succensam igne, id est, in tartarum præcipitandos. Conuersus est coluber Mosis in virgam; at draco, id est, tartarus, nunquam conuertetur. Postquam enim semel virga Dei in serpentem stygium commutatur; æternus serpens est, non recipit mutationem. Cùm afficimur virgæ percussionibus, ad Deum conuertamur, ne virga Dei in colubrum conuertatur.

Virga Dei in draconem conuertitur, cùm grauiter punit.

Num. 21. Matth. 23.

Ierem. 1. Vigilat Dei ira. De tartareo supplicio.

E Ad hæc virga Dei crucem adumbrabat; a. fragile quidem lignum erat virga illa, sed in serpentem versa, dracones deuorauit Magorum. Sic crux fragile erat lignum; sed aduersùs tartareos principes draco fuit, draconésque eorum, id est, peccata deuorauit.

Virga Dei adumbrat crucem.

Virga quoque iudicis impij conuertitur in 3. colubrum; cùm iudex est auarus, vitiisque aliis, & rapinis mancipatus. Tunc enim illius virga, non est virga, sed coluber fætus. Proiecit Moses virgam in terram, & versa est in colubrum; similem in modum, si iudex projiciat in terram, id est, terrena

Virga impij iudicis vertitur in draconem.

commoda, terrenásque cupiditates virgam suam, in serpentem illa commutabitur. Videat huiusmodi iudex, quod vidit Ieremias, *virgam vigilantem & ollam succensam.* Videat virgam Dei super virgam omnium iudicum vigilantem, & omnium opera expendentem, videat præterea ollam bullientem, id est, tartareos rogos sibi paratos, tunc colubrum in virgam vigilantem conuertet, quæ commodis subditorum, non detrimentis inuigilet, floréfque, & fructum pariat operum bonorum, sicut virga Aaron Numer. 17.

Ierem. 1.
Super virgas iudicum Deus inuigilat, & eorum opera expendit.

4. Manum intulit in sinum Moses, leprosámque protulit: eandem iterum in sinum immisit, lepraque omni expurgatam eduxit. Inferat manum in sinum suum, id est, conscientiam suam peccator, leprosam proferet: id est, opera sua perscrutetur; multa peccata reperiet si doleat, & contritione, ac confessione peccata deleat, mittátque iterum in sinum manum, ab omni lepra emundatam emittet. Mittamus sæpe manum in sinum nostrum, id est, conscientiam; si lepra ibi aliqua lateat inuestigemus; mittimus autem manum in conscientiam, cùm opera, cogitationes, verbaque nostra, in mentem reuocamus, & qualia sint expendimus. Hoc consulit D. Chrysostomus Psal. 4. Ne prius (inquit) dormieris, ô homo, quàm mente versaueris, quæ à te interdiu perperam acta sunt, & die sequenti eris omnino tardior ad ea ipsa rursus aggredienda. Repetunt domini à famulis rationem pecuniæ; sic nos oportet exigere ab anima rationem operum, cogitationum, & verborum. Chrysost. eodem Psal. Quod facis in pecunia, nec sinis, vt duo dies prætereant, quin cum famulo rationem ineas, ne confusionem inducat obliuio; hoc etiam fac in actionibus, singulis diebus vesperi, ab anima rationem exige. Sic ille.

Infertur manus in sinum, cùm conscientiam perscrutamur.
Quid sit, manum in conscientiam mittere.
D. Chrys.
Examen conscientiæ.

5. Post adeptam manus, id est, operum, sanitatem, *aquæ vertuntur in sanguinem*; quod est magnæ salutis signum, hoc est, mundi huius dulces voluptates in amaritudinem transmutantur homini sano. Aquæ enim mundi adumbrant voluptates: sanguis autem potari non potest. Sanguinis instar sunt omnes mundi deliciæ homini Deum amanti, potare eas nequit. Præterea manus Mosis leprosa, hominum leprosa opera, leprososque animos indicat: eadem sanitati reddita homines significat per Christum sanatos. Significat etiam manus in sinum missa, otiositatem. Otiosus & piger homo manū in sinum mittit, fitque leprosa; quia multis flagitiis otiosus & piger completur, qui manum suam ad laborem, & virtutis actiones non profert. Quòd si manum ex sinu ad opera proferat, discedit vitiorum lepra. Prouerb. 19. *Abscondit piger manum suam sub ascella, nec ad os suum applicat eam.* Ille manum sub ascella, vel in sinu abscondit, qui laborem fugit, manum autem *nō applicat ad os suum*, quia cibum nec corpori quærit, neque animo; egestatéque opprimitur tam corporis, quàm animæ. Prouerb. 6. *Vsquequò piger dormies? veniet tibi quasi viator egestas, & paupertas quasi vir armatus.* At verò is, qui manum ex sinu profert, bonis corporalibus, & spiritalibus abundat, vnde sequitur eodem cap. *Si impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas longè fugiet à te.* Fugit egestas, & lepra eos, qui manum ex sinu extrahūt, & magno conatu virtuti operam nauant: eos autem opprimit, qui manum in sinum mittunt. Leprosa est manus in sinum missa; sana est manus ex sinu ad laborem producta.

Aqua in sanguinem versa quid indicet.
Mundi delitia amanti Deum sunt instar sanguinis.
Prou. 19.
Prou. 6.

Recusauit Moses honorem magnum, quem 6.
Deus tribuebat, sicque recusauit, vt iram prouocaret Dei, pauci sunt qui recusent honores, siue onera honorata; multi sunt qui ad ea currant, humerorum suorum imbecillitatem minime attendentes, vnde illud D. Bernardi epist. 42. Curritur ad Ecclesiasticas curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, cùm ad curas peruenerit, &c. D. Greg. 1. par. pastoral. cap. 7. Moses (inquit) suadente Domino trepidat, & infirmus quisque, vt honoris onus suscipiat, anhelat, & qui ad casum valde vrgetur ex propriis, humerum libenter opprimendum, oneribus submittit alienis. Quæ egit ferre non valet; & auget quæ portat. Sic Gregor. Oneris grauitatem ponderabat Moses, & humerorum suorum imbecillitatem; ideo dicebat Exod. 3. *Quis sum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Ægypto?* Quasi dicat, grauissimum pondus habet hæc missio Domine, impar est meis viribus. Audit à Deo: *Ego ero tecum*, ego tibi vires suppeditabo ad ferendum tantum onus, neque acquiescit. Accipit potestatem ad facienda miracula, eloquentiam sibi deesse opponit: *Non sum eloquens; impeditioris, & tardioris linguæ sum. Obsecro Domine, mitte, quem missurus es.* Vtinam Mosem ij imitarentur, qui ad Reipublicæ dignitates anhelant; vtinam & vires suas, & suscipienda onera, recte ponderarent. Aquilæ (vt scribit Plinius lib. 10.) rapta non protinus ferunt; sed primò deponunt; expertæque pondus, tunc demum abeunt. Hoc facit aquila, quid par est facere hominem? vires suas ponderant aquilæ, ad ferendum onus: homines verò cæco impetu ambitionis, & cupiditatis ducti nec vires suas metiuntur, neque dignitatum grauitatem attendunt. Cùm facilius sit descendere, quàm ascendere, illi quod difficilius est, eligunt, quod facilius est, reiiciunt. O peruersitas (ait Bernardus sermone 2. de Ascensione) filiorum Adam! quia, cùm ascendere difficillimum sit, descendere autem facillimum, ipsi & leuiter ascendunt, & difficiliùs descendunt parati ad honores, & celsitudines graduum Ecclesiasticorum, ipsis etiam angelicis humeris formidandos.

D. Bernar.
D. Gregor.
Honores non sunt ambiendi.
Exod. 3.
Plinius.
Exemplum aquilarum.
D. Bern.

7. Egregium nobis præbet documentum D. Gregor. lib. 35. Moral. cap. 13. ex facto Mosis depromptum; nimirum vt cùm res prosperæ imperantur, nihil ex suo habeat obedientia nostra; & cùm imperantur res aduersæ, ex voluntate habeat multum: Debet (inquit) obedientia & in aduersis ex suo aliquid habere, & in prosperis nihil omnino ex suo habere. Quatenus & in aduersis tanto sit gloriosior, quantò diuino ordini, etiam ex desiderio iungitur: & in prosperis tanto sit verior, quantò à præsenti gloria, quam diuinitus percipit, funditus ex animo separatur. Moses ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israeliticæ plebi præferatur. Idem D. Gregor. 1. par. pastoral. cap. 7. Moses (inquit) præesse populo Hebræo & noluit, & obediuit. superbus enim fortasse fuisset, si ductum plebis innumeræ sine trepidatione suscepisset: & rursus superbus extitisset, si autoris imperio obedire recusasset. Vtrobique ergo humilis, vtrobique subiectus, & præesse

D Greg.
Quomodo obedientia in prosperis & aduersis sit exhibenda.

popu

populis semetipsum metiendo noluit; & tamen de imperantis Dei viribus præsumendo, conseosit lege, quæ diximus supra cap. 15. & cap. 17. de causis, cur Moses abnuerit onus suscipere.

8. Sociom dat Mosi Dominus fratrem Aaronem. Nam vt scriptum est Prou. 18. *Frater, qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma.* Et Ecclesiast. 4. *Melius est, duos esse simul, quam vnum; habent enim emolumentum societatis suæ, si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se; funiculus triplex difficilè rumpitur.* Vtilissima est probi, & prudentis viri societas; munit enim hominem, ac firmat in virtute, sicut ciuitatem muniunt muri: si verò ceciderit, à probo socio fulcitur, & à casu sustollitor. Væ illi, qui solus est, & probo socio caret; quoniam si ceciderit, socium non habet, à quo subleuetor. Quemadmodum funiculus triplex difficilè rũpitur; sic difficilè rumpitur proborum hominum societas: difficilè, inquam, irrumpitur, & rumpitor a tentationibus, & peccatis: difficilè etiam rumpitur ipsa societas, hoc est, difficilè dissoluitur; constans perseuerat charitas inter eos, & permanet. Luc. 10. *Binos misit Dominus discipulos,* non solos, & sine socio illos misit: sic etiam binos misit ad populum Hebræum, & Pharaonem, Mosem, & Aaronem. Fratres duos misit, vt indicaret magnam oportere esse fraternitatem, & consensiooem in rebus agendis. Idcirco enim, & exercitus aliquando, & victoriæ, & negotia, quæ à multis aguntur, vel detrimentum magnum accipiunt, vel omnino pereunt; quia ij, qui ea agunt, concordia, & intellectu fratres non sunt. Amos 3. *Nunquid ambulabunt duo pariter nisi conuenerit eis?* Ambulare non possunt duo, vel aliquid bene agere, nisi eorum volontates consentiant. Si dux à duce dissentiat, similites à duce, prosperum exitum habere non potest bellum.

Prou. 18. Eccl. 4. *Societas proborum.*

Lucæ 10.

Seruanda concordia in rebus agendis.

Amos 3.

9. *Vadam, & reuertar ad fratres meos in Ægyptum,* ait Moses socero suo, *vt videam si adhuc viuant.* Non aperuit Moses socero, quid in deserto vidisset, arcana Dei occultauit; non dixit, vidisse se Deum in rubo, ab eóque iussum proficisci in Aegyptum, vt educeret Israëlitas in terram repromissionis; quæ signa in virga, & manu facta fuerant, tacuit; facultatem solùm petiuit reuertendi in Aegyptum, & inuisendi fratres suos, post quadraginta annos. Hinc collige, arcanas reuelationes non esse temerè manifestandas. Considera præterea, quàm humilem ducem mittat Dominus ad euertendam Aegypti potentiam. Exod. 4. *Tulit Moses vxorem suam, & filios suos, & imposuit eos super asinum, reuersúsque est in Ægyptum.* Ecce currus, ecce equites, ecce armatum exercitum, quem Dominus ad profligandum Pharaonem mittit. Sed vide, quid addatur: *Portans virgam Dei in manu sua.* Videlicet, satis virga vna erat, quam portabat Moses ad flagellandum veloti puerum insensatum, impium Regem. Virga erat, sed virga Dei, quæ in draconem coouersa Pharaonem, eiúsqoe exercitum deuorauit. Iud. 7. *Gedeon pane subcinericio, & hordaceo* adumbratur, qui in *castra Madianitarum* volui, tabernaculúmque subuertere videbatur. Quis vnquam vidit, pane tabernacula, exercitúmque hostium prosterni? Omnipotentiæ Dei est hoc, per ea quæ imbecilla sunt, ea profligat, quæ sunt fortia: per Gedeonem Madianitas, per Mosem Aegyptios, veluti per duos panes hordeaceos subuertit: per Apostolos, homines imbecillos, mundum superat.

Exod. 4.

Deus infirma eligit, vt confundat fortia.

10. Illud non est prætereundom, minari Deum, & percutere, vt mores corrigamus. Minatus est Mosi, & districto gladio mortem intentauit. Vbi præcepto circuncisionis obsecutus est, gladium in vaginam reduxit: sic nobis minatur, distringítque gladium, si tamen mores emendamus, vagina recondit. D. Hieron. Ezech. 14. Manus (inquit) Dei extenta minatur plagas; nolente qui eam exteodit, & subleuat peccantes percutere, sed extensione terrere, & territos conseruare. Thren. 3. *Non humiliauit ex corde.* id est, non affligit Deus homines ex corde, sed peccatis quodammodo coactus. Sap. 1. *Deus mortem non fecit, neque lætatur in perditione viuorum.* Vt non peccant viui, ideo eos punit, & virga ad se reducit, Psal. 77. *Cùm occideret eos, quærebant eum, & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.* Pœna enim hominem redire facit ad Deum, & diluculo ad eum festinanter reuerti. Non curant improbi peccata sua, post tergum ea reiiciunt, vt curent, vt ante oculos ea ponant, vitámque corrigant, Deus minatur, gladiúmque distringit. Egregie ait D. Gregor. lib. 25. Moral. cap. 9. Nunquam culpam suam reprobi, nisi in pœoa cognoscunt. Item: Quia pœna differtur: culpa despicitur. Magnum ergo beneficium est Dei punitio, ne quia pœna differtur, culpa despiciatur, sed in pœna ipsa, culpa ab impio cognoscatur. His adde, Deum voluisse Mosem interficere, qoia filium incircuncisum ad populum Hebræum ferebat, vt exemplum illud malum tolleret, oe esset offendiculo Israëlitis. Ad hæc qui seruos habet, & filios, aut famulos, diligenter curet, vt circumcidant vitia, ne pœnas ipse luat negligentiæ.

Minatur Deus, vt mores corrigamus.

D. Hieron.

Deus coactus homines punit.

Thren. 3.

Sapient 1.

Psalm 77. *Pœna hominem reducit ad Deum.*

D. Greg. *Improbi culpam in pœna cognoscunt.*

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Moses, & Aaron ad Pharaonem ingrediuntur, & Dei mandatum nuntiant.

EXODI CAP. V.

1. POST hæc ingressi sunt Moses, & Aaron, & dixerunt Pharaoni; hæc dicit Dominus Deus Israël: Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi in deserto. At ille respondit: Quis est Dominus, vt audiam vocem eius, & dimittam Israël, nescio Dominum, & Israel non dimittam. Dixerúntque; Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Domino Deo nostro, ne forrè accidat nobis pestis, aut gladius. Ait ad eos Rex Ægypti: Quare Moses, & Aaron sollicitatis populum ab operibus suis? Ite ad onera vestra. Dixitque Pharao: multus est populus terræ, videtis quòd turba succreuerit: quanto magis si dederitis eis requiem ab operibus? Præcepit ergo in die illo præfectis operum, & exactoribus populi dicens: nequaquam vltra dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, sicut priùs, sed ipsi vadant, & colligant stipulas, & mensuram laterum, quam priùs faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam. Vacant enim, & idcirco vociferantur dicentes: eamus, & sacrificemus Deo nostro. Opprimantur operibus, & expleant ea, vt non acquiescant verbis mendacibus.

2. Igitur egressi præfecti operum, & exactores ad populum dixerunt: sic dicit Pharao: Non do vobis paleas, ite, & colligite sicubi inuenire poteritis; nec minuetur quidquam de opere vestro. Dispersúsque est populus, per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas; præfecti quoque operum instabant dicentes: complete opus vestrum quotidie, vt priùs facere solebatis, quando dabantur vobis paleæ. Flagellatíque sunt qui præerant operibus filiorum Israël, ab exactoribus Pharaonis dicentibus: quare non impletis mensuram laterum, sicut priùs, nec heri, nec hodie? Venerúntque præpositi filiorum Israël, & vociferati sunt ad Pharaonem dicentes: cur ita agis contra seruos tuos? Paleæ non dantur nobis, & lateres similiter imperantur, en famuli tui flagellis cædimur, & iniustè agitur contra populum tuum. Qui ait: vacatis otio, & idcirco dicitis: eamus, & sacrificemus Domino. Ite ergo & operamini: paleæ non dabuntur vobis, & reddetis consuetum numerum laterum. Vidébantque se præpositi filiorum Israël in malo, eo quòd diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per singulos dies. Occurrerúntque Mosi, & Aaron, qui stabant ex aduerso, egredientibus à Pharaone, & dixerunt ad eos: videat Dominus, & iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius, & præbuistis ei gladium, vt occideret nos. Reuersúsque est Moses ad Dominum, & ait: Domine, cur afflixisti populum istum? quare misisti me? Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem, vt loquerer in nomine tuo, afflixit populum tuum, & non liberasti eos.

3. POSTQVAM Moses in Aegyptum peruenit, simul cum Aarone fratre, Pharaonis regiam petiuit, eíque Dei mandatum nunciauit, quod huiusmodi erat: *Hæc dicit Dominus Deus Israel,* (Hebraicè: hæc dicit *Iehoua Elohe*) *dimitte populum meum, vt sacrificet mihi in deserto.* Extat autem hoc præceptum à Deo datum Mosi Exod. 3. *Ingrediens* (inquit) *tu, & seniores Israel ad Regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocauit nos, ibimus viam trium dierum in solitudinem, vt immolemus Domino Deo nostro.* Respondit Pharao: *Quis est Dominus* (Hebraicè, *Quis est Iehoua*) *vt*

Moses Dei mandatum Pharaoni nũtiat de dimittendo populo.

Exod. 3.

A *audiam vocem eius, & dimittam Israel? Nescio Dominum* (Hebraicè, *nescio Iehoua,*) *& Israel non dimittam.* Hæc ille. At Moses & Aaron rursus mandatum protulerunt: *Deus Hebræorũ vocauit nos, vt eamus viã triũ dierum in solitudinẽ, & sacrificemus Domino Deo nostro, ne forrè accidat nobis pestis, aut gladius.*

Pharao non vult populum dimittere.

4. Dubium primum hoc loco est, *an Moses tantùm, & Aaron Pharaonem adierint, an adierint etiam seniores.* Respondetur, adiisse etiam seniores, sic enim præcepit Deus, Exod. 3. *Ingredieris tu, & seniores Israël ad Regem Ægypti.* Hoc capite quinto id omissum est. Sic opinatur Lyranus.

An seniores simul cum Mose, & Aarone ad Pharaonem ingressi.

nus. Abulensis putat, non iuisse seniores, quia præceptum illud datum est Mosi, antequam illi daretur socius Aaron. Postquam datus est socius Aaron, cessauit præceptum de comitatu seniorum. Caietan. vtramque responsionem adhibet.

An Pharaoni fuerit notum nomen Iehoua.

5. Dubium secundum, *an Pharaoni fuerit notum nomen* Iehoua? Respondetur, non fuisse notum, vt ipsemet testatur: *Quis* (inquit) *est Iehoua?* Item: *Nescio Iehoua.* Cur igitur *Moses, & Aaron nomine ignoto Dei vsi sunt?* Respondetur, quia ex consequentibus intelligere Rex poterat, nomen illud esse Dei Hebræorum, additur enim *Elohe*, quod erat notum Pharaoni; præterea, quia Deus in verbis præcepti illo nomine vsus fuerat: *Dices* (inquit) *ad Pharaonem: Iehoua Deus Hebræorum vocauit nos*, poterátque Regi id manifestare. Vide quæ cap. 6. Exod. dicuntur ad illa verba: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Responderi etiam potest, Aaronem lingua Aegyptiaca loquutum esse, Deúmque non appellasse Iehoua, sed nomine alio illa lingua verum Deum significante: Mosem autem cùm scriberet Exodum Hebræa lingua, Aegyptiacæ linguæ nomine omisso, nomen *Iehoua* Hebræum vsurpasse. Forsitan Pharao ab Hebræis ipsis didicerat, nomen Dei, quem colebant, esse Iehoua. Respondit autem Pharao; *Quis est Deus, & nescio Deum*, de Deo Hebræorum loquens in hunc sensum; Quis est Deus vester? nescio Deum vestrum: alios Deos colo, Israel non dimittam.

Exod. 6.

Quis fuerit hic Pharao.

6. Dubium tertium est, *quisnam fuerit hic Pharao, quem adiit Moses, & Aaron?* Respondetur, omnes Reges Aegypti, vt Eusebius in chronico docet, Pharaones esse nominatos; quemadmodum Romanorum Imperatores omnes dicuntur Cæsares; idem ait Iosephus lib. 8. antiquit. cap. 6. quo loco addit nomen hoc (*Pharao*) lingua Aegyptiaca significare Regem.

Pharao significat Regem.

7. Hic autem Pharao, cum quo Moses agit, quique tandem maris rubri aquis demersus est, non est Pharao ille Amenophis, siue Amenoptes, cuius filia Mosem adoptauit. Erat enim Moses infans, cùm ille regnaret, nunc verò annorum erat 80. Fuit Amenoptes Rex septimus ex dynastia Politanorum, vt Eusebius scribit. Vndecimus fuit Pharao Cenchres; hunc, ait Eusebius, mari rubro obrutum. Hic ergo est Pharao, cum quo Moses, & Aaron agunt. Iosephus lib. 1. contra Appionem Themusim ait Regem fuisse, quando Hebræi ex Aegypto sunt egressi. Ex Iustino in orat. parænetica ad Gentes colligitur, appellatum fuisse Amasim.

Pharao Cenchres mari rubro obrutus.

Cur Moses viam trium dierum petierit.

8. Dubium quartum est, *cur petierint Moses, & Aaron trium dierum spatium*, vt in desertum abiret populus ad immolandum Deo, cùm populus nunquam esset reuersurus in Aegyptum, sed in terram repromissionis abiturus? Respondetur, id petiuisse, quod facilius erat; id tacuisse, quod erat difficilius, vt Pharaoni facilius esset postulatum concedere, videlicet, ire viam trium dierum ad immolandum Domino. Caietanus autem sic obseruat: Non interuenit (inquit) hic mendacium, sed silentium integræ veritatis. Ituri enim erant itinere trium dierum, & longiore etiam itinere; sed hoc tacuerunt sacrificaturi Deo, ituri erant, & hoc dixerunt. Sic ille.

Res parua facilius conceduntur, quàm magna.

Caietanus.

* * *

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Quare solicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra.

Arguit Pharao Mosem, & Aaronem, quòd Hebræos solicitarent, & ab operibus, quibus inseruiebant, auocarent ad sacrificium, & otiū, iubétque illos ad onera sua abire, hoc est, ad opera perficienda illis imposita ab exactoribus. Caietanus arbitratur hæc verba, *ite ad onera vestra*, dicta senioribus populi, qui cum Mose, & Aarone fuerant ingressi ad Regem. Nam Mosem, & Aaronem putat liberos fuisse oneribus. Lyranus, & Abulensis arbitrantur, à Pharaone missos fuisse ad opera, (neminem enim ille excipiebat) sed Hebræos eorum laborem in se recepisse, vt illi vocarent. Veruntamen puto illos opera sua confecisse, præbendi exempli causa, vt supra dictum est, lib. 1. cap. 6. 9.

Pharao mittit Mosem, & Aaronem ad opera.

Exemplum maiorum.

Nequaquam vltra dabitis paleas populo.

Lateres ex luto faciebant Hebræi, permixtis paleis, vt firmarentur; has autem paleas Aegyptij dabant. Nunc Pharao, vt magis eos labore conterat, negari iubet paleas, & ab Hebræis per agros Aegypti quæri; quod magnum fuit onus, cum nihil de reliquis operibus remitteretur. *Complete* (inquiunt præfecti operum) *opus vestrum quotidie, vt priùs facere solebatis, quando dabantur vobis paleæ.* Non valebant illi opus complere; dispergebantur enim per agros, in quibus messis fuerat, ad colligendas paleas; idcirco Israëlitæ præfecti operum flagellati sunt, ab exactoribus Regis. Conquesti verò sunt apud Pharaonem, sed ille nihil de solito opere diminuit, dicens: *Vacatis otio, & idcirco dicitis; Eamus, & sacrificemus Domino; paleæ non dabuntur vobis, & reddetis consuetum numerum laterum.* Præterea cùm occurrissent Mosi, & Aaroni à Pharaone egredientibus, cum illis expostulauerunt his verbis: *Videat Dominus, & iudicet, quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius, & præbuistis ei gladium, vt occideret nos.* Hoc est, hoc vestro nuntio, quod attulistis ad Pharaonem de populo dimittendo, Regem ad iram in nos prouocastis, odorémque nostrum fœtere coram illo fecistis, ita vt veluti rem fœtidam nos execretur, & abiiciat; gladium illi præbuistis, quo nos interficiat. Hic enim nuntius instar gladij erit. *Fœtere coram aliquo*, idem est, quod veluti fœtidam rem displicere, abiici, & execrabilem esse, ac molestam: contra *bonum odorem efflare*, est placere, oblectare, bonam famam habere, iuxta illud 2. Corinth. 2. *Christi bonus odor sumus.* Moses Israelitarum cernens afflictionem, ad Deum conuersus cum eo expostulauit animo humili; *Domine,* (inquiens) *cur afflixisti populum istum, quare misisti me?* 10.

Negantur paleæ Hebræis, & distinguuntur, vt eas colligant, & præfecti flagellantur.

Conqueruntur Hebræi de Mose, & Aarone.

2. Corint. 2.

CAPVT II.

MORALE.

Moses, & Aaron Pharaoni mandatum nunciant.

Vt eamus viam trium dierum.

DEt mandatum datum Hebræis hoc erat; 1.
Vocauit nos Dominus, vt eamus viam trium dierum in solitudinem, & sacrificemus Domino

Quæ sit moraliter via triũ dierum.

Deo nostro. Vocat Deus eos, qui in peccatis veluti in Ægypto sub Pharaone, id est, sub diabolo, vitam traducunt, iubet, vt Ægyptum, Pharaonisq; imperium relinquant, & in desertum abeant, viam trium dierum. Prima dies est contritio, secunda dies confessio, tertia satisfactio. Post viam trium dierum confectam in deserto, ab omnibus criminibus expurgati, sacrificio Domini assistunt, & suauissimo epulo sanctissimæ Eucharistiæ excipiuntur. Origen. hom. 3. in Exod. Exeundum (inquit) nobis est de Ægypto, relinquendus est mundus, si volumus Domino seruire. Relinquẽdus autem mundus, dico, non loco, sed animo, non itinere proficiscendo, sed fide proficiendo, &c. Idem Origen. *viam trium dierum*, moraliter alio modo explicat, ita vt prima dies sit purificatio verborum, secunda purificatio operum, tertia purificatio cogitationum. Qui enim verba, opera, & cogitationes purificat, is mundus est. Tridui iter (ait Origen.) de Ægypto proficiscimur, si purificantes in nobis dicta, facta, vel cogitata, (tria sunt enim hęc, per quæ homines peccare possunt) efficiamur mundi corde, vt possimus Deum videre, &c.

Origenes.

Origenes docet, quæ sit via trium dierum.

Diabolus conatur impedire viam trium dierum.

Origenes.

Hæc trium dierum via, ne conficiatur, dat operam diabolus, Origenes: Non vult (inquit) satanas longè à se fieri populum Dei, si non in facto, vult eum in sermone, vult in cogitatione delinquere; non vult, vt totum à se triduũ proficiscantur; vult in nobis vel vnum diem suum habere, in aliis duos, in aliis totum triduum ipse possidet: sed illi beati, qui integrum triduum ab eo secedunt. Sic Origen.

Nescio Dominum, & Israel non dimittam.

2. Superbè respondet Pharao, & Domini præcepto parere non vult, sed nesciebat Dei Hebræorum potentiam, ideóque respondit: *Nescio Dominum, & Israel non dimittam.* Postquam Dei potentiam sciuit, maximisque affectus plagis illam expertus est, tunc præcepto obtemperauit, & Israelitas inuitus dimisit. Nesciebat Dominum; plagis indicauit Deus, se esse Dominum. Sic Ezech. 6. plagis se esse Dominum indicat: *Scietis, quia ego Dominus, cùm fuerint interfecti vestri in medio idolorũ vestrorum, in circuitu ararum vestrarum, in omni colle excelso.* Et cap. 22. *Scietis, quia ego Dominus, cùm effuderim indignationem meam super vos.* Et cap. 35. *Vrbes tuas demoliar, & tu desertus eris, & scies, quia ego Dominus.* Psalmo 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Item: *Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, & confundantur, & pereant, & cognoscant, quia nomen tibi Dominus.* Tunc homines impii oculos aperiunt ad agnoscendum Dominum, cùm eorũ facies ignominia, & eorum corpora suppliciis implet. Oculos enim quos culpa claudit, pœna aperit. Tobiæ oculos hirundinum stercus clausit, fel verò amarum aperuit: eundem in modum impiorum oculos caducarum rerum stercus claudit, amarum verò supplicij fel aperit, vt cognoscant Deum. Dan. 4. vocem ex cælo huiusmodi audiuit Nabuchodonosor: *Regnum tuum transibit à te, fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor.* Euenerunt hæc Nabuchodonosori, & cognouit Dominum, aperuitque oculos pœna, quos clauserat superbia. Ex pœna etiam illata cuidam superbissimo Regi Ægypti, qui superbissime insano dicebat ore: *Ego me ipsum feci*, Ezechielis 29. cognouerunt Ægyptij Dominũ: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, Pharao Rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius, & ego feci memet ipsum.* Deinde supplicium prædicit: *Bestiis terræ, & volatilibus cæli dedi te, ad deuorandum.* Addit: *Et scient omnes habitatores Ægypti, quia ego Dominus.* Diuitiæ, potentia, principatus, honores inflant hominem eo vsque, vt se Deum faciat, Deúmque verum non agnoscat. Ideo Salomõ rogat Dominum, Prouerb. 30. *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè satiatus illiciar ad negandum, dicam: Quis est Dominus?* D. Bernard. epist. 237. Homo cùm in honore esset, non intellexit, quia honor absorbuit intellectum, &c. Absorbet honor, & potentia intellectum, & ita absorbet, vt dicat homunculus: *Ego feci memet ipsum.* Prouerb. 1. *Prosperitas stultorum perdet illos*, eò eos deducit, vt Deum nescire videantur.

Ezech. 6.

Ezech. 22.

Ezech. 35.

Suppliciis indicat Deus improbis se esse Dominum.

Psal. 82.

Tobiæ 2.

Daniel. 4.

Ezech. 29.

Prou. 30.

D. Bernard.

Honor, & potentia absorbent intellectum.

Prou. 1.

3. Summopere necessarium est Regi, & principibus, Reique publicæ gubernatoribus, Deum scire, ac venerari; si enim Reipublicæ capita cæca sint, cæcus quoque erit populus, & si cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadent: *Et nunc Reges intelligite*, cernite, ne sitis cæci, (ait vates Psalmo 2.) *erudimini, qui iudicatis terram, seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore, apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iusta.* A Regibus intelligẽtiam postulat, vt Deum sciant, eiúsque potentiam, & maiestatem agnoscant. Qui enim Deum scit, & intelligit, seruit illi cum timore, & tremore, apprehenditque disciplinam, id est, legis doctrinam, ne ab irato Domino æternis afficiatur tormentis. Regum, & principum ingens gloria est, scire Deum, fidéque magna, & Dei cognitione præcellere: eorundem verò ignominia magna est, ac dedecus, Deum nescire, hæreses amplecti, atque tueri, Ierem. 9. *Hæc dicit Dominus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire, & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra, &c.*

Psal. 2.

Deum scire est regum gloria.

Ierem. 9.

Quare Moses, & Aaron solicitatis populum ab operibus suis?

4. Psalmo 80. *Manus eius in cophino seruierunt*, Israëlitici populi opera lateres erant ex luto, portabant autem lutum, & lateres in cophinis; ideo dicuntur manus eorum in cophinis seruiisse. Eundem in modum manus improborum hominum, qui in Aegypto, id est, peccato, sub Pharaone tartareo vitam agunt, in cophino, luteisque, & sordidis mundi operibus seruiunt. Ab iis operibus ne auellãtur, cauet Pharao tartareus, nõ vult auerti populum suum ab operibus immũdis. *Quare* (ait Pharao tartareus) *solicitatis populum ab operibus suis?* O cõcionatores, confessarij, Ecclesięq; rectores, quare solicitatis plebem meam, quare opera, quibus vacat, relinquere suadetis, quietè sub mea potestate vitam traducunt, cur illos à suis operibus auertitis, ac perturbatis? Luc. 11. *Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet.*

Psalm. 80.

Peccatores Pharaoni, id est, dæmoni seruiunt, in sordidum, & luti operibus.

Lucæ 11.

det. Cùm satanas in potestate babet homines, in pace omni bello peiote degunt; hanc fœdissimam pacem interrumpi non vult Pharao stygius. Simile illud est 1. Reg. 26. Somnum capiebat Saul in tentorio; Dauid verò extra tentorium, clamabat voce intenta. At Abuer: *Quis* (inquit) *es tu, qui clamas, & inquietas Regem?* eundem in modum concionatores clamaut, vt homines sub potestate diaboli dormientes excitent: at Abuer tartareus impedire nititur; non vult clamoribus inquietari in pace dormientes.

Diabolus non vult solicitari homines ad Deum, eumdem inuenire, & foedes mundi.

1. Reg. 26.

5. Lege D. Cyrillum lib. 1. de adorat. Nónne (inquit) ô Palladi, verissimum esse dices, vbi cœperit quis diaboli iugum excutere, vacaréque, & cognoscere eum, qui verè est Dominus, tum fore, vt diabolos in huiusmodi negotio, ocium, ac studium, tanquam impietatem quandam, nobis vitio vertat, & insurgat, immanitérque cogat, vt carnali vitæ, & sæculi curis adhæreamus? &c. Item: Simul ac cupiditas nos excitauit laudabilis ad ea amplectenda, quæ Deo placēt; diabolus nos ad ea, quæ noceot, peiùs impellit. Eripit tamen Deus, & liberat; itaque ait ad Mosem: *Vade, dic filiis Israel: Ego Dominus, & educam vos de potestate Aegyptiorum.* Sic Cyrillus.

D. Cyrillus. *Diabolus grauiùs vrget eos, qui Aegyptū volunt relinquere.*

6. Quemadmodum Deus Mosem, & Aaronem misit, vt Israelitas ex potestate eriperent Pharaonis; sic concionatores, confessarios, Ecclesiæque gubernatores mittit, vt homines eripiāt ex potestate satanæ. Non destiterunt illi ab incœpto, quousque, quod aggressi erant, perficerent, populúmque in libertatem vendicarent: sic non desistant ab incœpto hi, donec id, quod cœperunt, ad finem optatum perducant, Orcique iugum, ex ceruicibus hominum repellant. Clament, impiorum conscientias stimulent, à diabolo corda hominum auertant, & in Deum conuertant. Magnum illum Paulum imitentur, cuius hæc extant verba, Act. 20. *Nec facio animam meam pretiosiorem quàm me, dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi à Domino Iesu.* Item: *Vigilate* (inquit) *memoria retinentes, quoniam per triennium nocte, & die non cessaui cum lacrymis monens vnumquemque vestrum.* Item: *Vos scitis, quomodo nihil subtraxerim vtilium, quo minus annuntiarem vobis, & docerem vos publicè, & per domos.* Nónne cernis Pauli ardorem in excutiendo iugo satanæ à ceruicibus hominum? Ardorem eundem in aliis Apostolis considera, quos Deus in totum terrarum orbem misit, vt ex imperio stygij Pharaonis mortales liberarent. Obsistebant Pharao, & Aegyptij, id est, sacerdotes, & scribæ, Act. 4. *Vocantes eos denuntiauerunt, ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu.* Nunquid destiterunt ab incœpto? Addit Lucas: *Petrus verò, & Ioannes respondentes dixerunt ad eos: Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quàm Deum, iudicate. Non enim possumus quæ vidimus, & audiuimus non loqui.* Pharaones illi dicebant: *Quare solicitatis populum ab operibus suis?* At Apostoli responderunt: Via ibimus, qua ire cœpimus, Deo, qui nos misit, obtemperabimus; dimittite populum, vt seruiat Christo.

Prælati, concionatores, & cæteri mittūtur, vt populum educant ex Aegypto, nullis cedāt difficultatibus.

Act. 20.

Actor. 4.

Dispersus est populus per vniuersam terram Aegypti ad colligendas paleas.

7. Disperguntur homines per vniuersam terram ad colligendas paleas, cùm ad quærenda caduca bona totum terrarum orbem circumeunt. paleis enim similes sunt diuitiæ, cæteráque bona huiusmodi. Ex his tamen paleis triticum nascitur, cùm in eleemosynas impenduntur, & bona alia opera. Oseæ 4. *Quasi vacca lasciuiens declinauit Israel.* LXX. interpretes vertunt: *Sicut vacca œstro percussa, insaniuit Israel.* Est autem *Oestrus*, vt Theodoretus ait, muscæ genus, quolibet stimulo vehementiùs boues exagitans: sic diuitiarum cupiditas homines stimulat, & veluti boues œstro percussos exagitat, pérque totum terrarum orbem dispergit. Qui autem diuitiarum caret cupiditate, in pace dormit, & requiescit, Genes. 25. *Factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis.* similem in modum sunt multi similes Esau, qui venationi diuitiarum, bonorum, voluptatúmque student, per terram, corpore, animóque dispersi. Alij verò similes sunt Iacob, simplices, vnum summum quærētes bonum, habitántque, & requiescunt in tabernaculo, & corde suo. Lege August. & Chrysost. Psal. 4. ad illa verba: *A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. In pace in idipsum dormiam, & requiescam.*

Paleis similes sunt diuitiæ.

Oseæ 4.

Theodor.

Disperguntur homines per orbē ad colligendas paleas, id est, diuitias.

Gen. 25.

Psal. 4.

Bernardus serm. 34. ex paruis ser. ait significari paleis leues cogitationes, & diaboli tentationes, quæ facilè & incenduntur, si negligentes sumus, & extinguūtur, si vigilemus. A Pharaone (ait Bernardus) dantur paleæ, id est, leues cogitationes. Palearum est leuiter accēdere, & in momento consumi: sic & malæ cogitationes à diabolo immissæ, citò in mentibus nostris accenduntur, sed si viriliter studeamus resistere, Deo iuuante, protinus extinguūtur, &c. Palearum, id est, leuium cogitationum ignem, ne negligas; si enim neglexeris, ignis fiet totius domus, id est, totius animæ. D. Gregor. lib. 1. Regum cap. 15. ad illa verba: *Percute Amalec, & demolire vniuersa eius.* Quid (inquit) est libido nisi ignis? & quid de carne & mente exortæ virtutes, nisi flores? Quid item turpes cogitationes, nisi paleæ? quis etiam nesciat, quia si in paleis ignis negligenter extinguitur, ex parua scintilla, quæ remanet, omnes paleæ accenduntur? Qui ergo virtutum flores in mente non vult exurere; ita debet libidinis ignem extinguere, vt per tenuem scintillam nunquam possit ardere; carnalium etiam cogitationum stipulas auferat, ne dum is, qui extingui non potest, calor naturalis accenditur; virores virtutum, qui per se accendi nequeunt, quasi per admixtas paleas exurantur. Sic Gregorius. Significat etiam *palea*, occasionem peccati, vt indicauit sanctus ille Presbyter, qui, vt scribit idem D. Gregor. lib. 4. dialog. cap. 11. cùm in extremo esset spiritu, fœminam ad se prope accedentem his verbis repulit: Recede a me mulier, adhuc igniculus viuit, paleam tolle, &c. Pharao paleas vult nos quærere, id est, peccandi occasiones, Exod. 5. *Dispersus est populus ad colligendas paleas.* Dispergit nos diabolus per terram Aegypti, id est, mundi, ad colligendas peccandi occasiones. Qui enim mentem, sensúsque colligere non curant, multas inueniunt paleas. Ignis verò, quibus accendantur, non deest.

8. D. Bernard.

Paleis significantur cogitationes.

D. Greg. 1. Reg. 15.

Paleæ significant occasiones peccati.

D. Gregor.

Exod. 5.

De operibus captiuorum, qui sub Pharaonis, id est, dæmonis iugo sont, agit D. Cyril. lib. 1. de adoratione versùs medium libri: Principes (inquit) sæculi, vbi sub ditionem suam hominum animos ceperint, in luto, ac lateritiis operibus,

9. D. Cyrillus.

Opera eorum, qui Pharaonis tartarei serui sunt.

iis(inquam)quæ in terra, & circa terram sunt, eos conterunt,& ad laboriosas, ioutiléſque occupationes diſtentos,ærumnis plenam,& acerbam vitam degere cogunt,&c. Et D.Bernard. ſerm.34.citato,ait:ſub iugo Pharaonis fiunt lutea opera,id eſt,diſſoluta,& ſordida,&c. Quid ſordidius libidine, auaritia, ſupetbia, inuidia, furto? Hæc ſeruorum Pharaonis ſunt opera lutea,atque ſordida:ipſi quoque ſerui lutum ſunt ſordidiſſimum,in quo immundus Pharao velut ſus volutatur. Illud deplorandum valde, quòd aliqoando aurum conuertatur in lutum,id eſt, quòd viri probi auro ſimiles, commuteotur in vitos improbos,ſimiles luto,iuxta illud Iob 41. *Sternet tibi aurum quaſi lutum.* Tartareus porcus aurum conuertit in lutum, eíque incubat. D. Gregorius in hæc verba: Quia(inquit) Leuiathan,id eſt,diabolus. multos, qui ſulgore iuſtitiæ ſplendere videbantur,ſibi ſubiicit, ideo aurum ſibi quaſi lutum ſternere dicitur, &c.

D. Bernard.

In lutum conuertitur aurũ aliquando, id eſt,probi.

Iob 41.

D.Gregor.

Domine,cur afflixiſti populum iſtum?

10. Cùm Hebræi Aegyptum deſerere moliuntur, tunc à Pharaone grauiùs affliguntur: eundem in modum, qui peccato, nundoque nuntium remittunt, a diabolo grauius tentantur. D.Bernard. ſerm.18. de conuertione ad clericos:Quotidiaois(ioquit) diſcimus experiméſis, eos, qui conoerti ad Deum deliberant, tentari acriùs à concupiſcentia carnis, & vrgeri grauiùs in operibus luti & laterum,qui Aegyptum egredi, & Pharaonis imperiom effugere moliuotur,&c.Et D.Gregor.lib.29.moral. cap.14. Poſt illuminationem (inquit) diuini numinis, tentationis certamen augetur,&c.Item:Hoſtis, quos iuſtitiæ luce ſplendeſcere conſpicit, eorum mentes illicitis deſideriis inflammare cõtendit, vt plerunque plus ſe vrgeri tentationibus tunc ſentiant, quàm cùm lucis internæ radios non videbant,&c.Hinc illud Eccleſ.2. *Fili, accedens ad ſeruitutem Dei ſta in iuſtitia,& timore,& prepara animam tuam ad tentationem.* Orig.hom.3. Certum(inquit) eſt, quia antequam ſermo Dei audiatur, antequam prædicatio diuina oaſcatur, non eſt tentatio. Quia niſi buccinet tuba, non committitur bellum, vbi verò ſignũ belli, tuba prædicatioois oſtenderit, ibi tribulationũ turba conſurgit,&c.

D Bernard.

Qui mundo nuntium remittunt, & peccato, eos diabolus tentationibus conatur ad ſe trahere.

D.Gregor.

Eccleſ.2.

Origenes.

11. Sed caueat miles, ne armis abiectis terga vertat,ſtet intrepidus; Deus enim adiutor eius eſt,tentationéſque ita moderatur, vt, ſi velit, tentatus omnes poſſit vincere, iuxta illud Pauli 1.Cor.10. *Fidelis Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id,quod poteſtis,ſed faciet etiam cum tentatione prouentum,vt poſſitis ſuſtinere.* D.Gregor.loco citato:Spiritus ſancti(inquit)gratia,cùm luce ſua mẽtes noſtras irradiat,etiã diaboli tentationes diſpenſando modificat,vt ſimul multæ non veniant,aot ipſæ tantùm, quæ ferri poſſunt, illuſtratam iam à Deo animam tangant, vt cùm tactus ſui ardore nos cruciant, perfectionis incendio non exurant,&c. Lib.3. dialogor. cap.2. ait Petrus:Laborioſum eſt valde,atque terribile, contra inimici inſidias ſemper tendere, & continuè qoaſi in acie ſtare.Reſpondet D.Gregor.Laborioſum noo erit,ſi cuſtodiam noſtram, oon nobis, ſed gratiæ ſupernæ tribuimus, ita tamen,vt & ipſi,quantum poſſumus,ſub protectione Dei vigilemus, &c. Audiamus Origen. hom.3.Stemus(inquit)ante Pharaonem, id eſt, obſiſtamos ei io certamine, ſicut Petrus dicit; *Cui reſiſtite fortes in fide.* Si enim fortiter ſteterimus, conſequetur illud, quod orabat Paulus pro diſcipulis dicens:*Quia Deus conteret Satanam ſub pedibus veſtris velociter.* Quanto enim oos conſtãtiùs, & fortiùs ſteterimus,tanto infirmior, & inualidior erit Pharao.Sic ille.& D. Greg. loco citato dialog.Si(inquit) hoſtis à mente cœperit expelli, ex diuina largitate plerunque agitur, vt non ſolùm iam timeri non debeat, ſed ipſe etiam bene viuentiom virtute terreatur, &c. Tobiæ 6. *Exiuit Tobias,vt lauaret pedes ſuos,& ecce piſcis immanis exiuit ad deuorandum eum,quem expaueſcens Tobias clamauit voce magna dicens: Domine, inuadit me;& dixit ei angelus: apprehende branchiam eius,& trahe eum ad te;quod cùm feciſſet,attraxit eum in ſiccum,& palpitare cœpit ante pedes eius.* Idem nobis euenit,ſi abluere animi pedes, id eſt, affectus cupimos;immanis,tartareúſque piſcis exit ad deuorandum nos,nóſque inuadit. Audẽdum eſt, fortiter inuadendus ipſe hoſtis, & velut branchia apprehendendus, trahendúſque in ſiccum, incipiétque immanitas illa, & terror aore oos palpitare. Seneca lib.4. natur. quæſt. de Crocodilis,qui in Nilo verſantur,ſic ſcribit: Fugax eſt animal Crocodilus audaci, audaciſſimum timido. Nec illos Tentyritæ generis, aut ſanguinis proprietate ſuperant, ſed contemptu & temeritate. Vltro enim illos inſequuntur, fugientéſque iniecto trahunt laqueo, plerique pereunt,quibus minùs præſens animus ad perſequendum fuit.Sic Seneca. Crocodilo ſimilis eſt diabolos,fugax audaci,aodax timidis.Iacob. 4.*Subditi*(inquit)*eſtote Deo:reſiſtite autem diabolo,& fugiet à vobis.*

1.Cor.10.

Deus in tentationibus adiutor noſter eſt.

D.Gregor.

Origenes.

Diaboli tentationibus reſiſtendum.

Terretur hoſtis, ſi fortiter reſiſtimus.

Tob.6.

Seneca.

Iacob.4.

CAPVT III.

An DEVS *nomẽn* IEHOVA *Patribus manifeſtauerit?*

EXODI CAP. VI.

1. DIXIT Dominus ad Moyſen: Nunc videbis, quæ facturus ſim Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, & in manu robuſta eiiciet illos de terra ſua. Locutúſque eſt Dominus ad Moyſen dicens: Ego Dominus, qui apparui Abraham, Iſaac, & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum ADONAI, non indicaui eis. Pepegique fœdus cum eis, vt darem illis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduenæ. Ego audiui gemitum filiorum Iſraël, quo Ægyptij oppreſſerunt eos, & recordatus ſum pacti mei. Ideo dic filiis

liis Israël: Ego Dominus qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum, & eruam de seruitute, ac redimam in brachio excelso,& iudiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum,& ero vester Deus, & scietis quòd ego sum Dominus Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum, & induxerim vos in terram, super quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Isaac, & Iacob: dabóque illam possidendam vobis, ego Dominus. Narrauit ergo Moyses omnia filiis Israël, qui non acquieuerunt ei, propter angustiam spiritus,& opus durissimum. Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens: Ingredere, & loquere ad Pharaonem Regem Ægypti, vt dimittat filios Israël de terra sua. Respondit Moyses coram Domino: Ecce filij Israël non audiunt me, & quomodo audiet Pharao, præsertim cùm incircumcisus sim labiis? Locutúsque est Dominus ad Moysen,& Aaron,& dedit mandatum ad filios Israel, & ad Pharaonem Regem Ægypti, vt educeret filios Israel de terra Ægypti.

2. Isti sunt principes domorum per familias suas. Filij Ruben primogeniti Israëlis, Henoch,& Phallu, Hesron,& Chatmi. Hæ cognationes Ruben, filij Simeon, Iamuel, & Iamin, & Ahod, & Iachin, & Soar,& Saul filius Chananitidis: hæ progenies Simeon. Et hæc nomina filiorum Leui per cognationes suas, Gerson, & Caath, & Merari. Anni autem vitæ Leui fuerunt centum triginta septem. Filij Gerson: Lobni,& Semei per cognationes suas. Filij Caath, Amram,& Isaar,& Hebron, & Oziel. anni quoque vitæ Caath, centum triginta tres. Filij Merari: Moholi, & Musi. hæ cognationes Leui per familias suas. Accepit autem Amram vxorem Iochabed patruelem suam, quæ peperit ei Aaron, & Moysen,& Mariam; fuerúntque anni vitæ Amram centum triginta septē. Filij quoque Isaar, Core,& Nepheg,& Zechri. Filij quoque Oziel, Misael & Elisaphan, & Sethri. Accepit autem Aaron vxorem Elisabeth filiam Aminadab, sororem Naason, quæ peperit ei Nadab,& Abiu,& Eleazar,& Ithamar. Filij quoque Core, Aser, & Elcana, & Abiasaph. hæ sunt cognationes Coritarum. At verò Eleazar filius Aaron, accepit vxorem de filiabus Phutiel, quæ peperit ei Phinees. Hi sunt principes familiarum Leuiticarum per cognationes suas. Iste est Aaron,& Moyses, quibus præcepit Dominus, vt educerent filios Israel de terra Ægypti per turmas suas; hi sunt qui loquuntur ad Pharaonem, Regem Ægypti, vt educant filios Israel de Ægypto. Iste est Moyses, & Aaron in die, qua loquutus est Dominus ad Moysen in terra Ægypti. Et locutus est Dominus ad Moysen dicens: Ego Dominus; loquere ad Pharaonem Regem Aegypti omnia, quæ ego loquor tibi;& ait Moyses coram Domino: en incircumcisus labiis sum, quomodo audiet me Pharao?

De filiis Leui, & Mose, & Aarone hic agitur.

Per manum fortem dimittet eos.

3. PHARAO paleas Israëlitis negauit, nihil verò de operis penso minuit,& vt dicitur cap. 5. Exod. flagellati sunt præfecti Hebræi ab exactoribus Ægyptiis, quòd pensum non redderēt, afflictúsque populus: expostulauit cum Deo Moses; respondit Dominus, Pharaonem non nisi coactum diuina potentia dimissurum populum; se autem vi diuina effecturum, vt dimittat, imò eiiciat; *Per manum* (inquit) *fortem dimittet eos, & in manu robusta eiiciet illos de terra sua.* Per manum enim fortem Dei, & in manu robusta Dei, dimisit Pharao populum, diuina manu plagis admirandis affectus, quæ à sola Dei manu,& potentia effici potuerunt. Ait ego Dominus Mosi: Ne mireris, si Pharao nolit dimittere populum. Nondum virgam tuam expertus est, non dimittet populum, nisi priùs acerrimè verberetur, iam videbis admirandas plagas, quas illi infligam.

Apparui Abraham, Isaac & Iacob in Deo omnipotente.

4. Apparuisse Deum his patribus perspicuum est ex Genesis libro. Cur dicatur *apparuisse in Deo omnipotente*, dubium est. Hebraicè legitur, *be el Sadai*, באל שדי *in Deo Sadai.* significat autem nomen שדי *omnipotentem*, vt vertit noster interpres. D. Hieronymus in epistola ad Marcellam,

Quid significet nomen Sadai.

D. Hieron.

A vertit *robustum*, & *sufficientem* ad omnia perpetranda. D. etiam Epiphanius hæresi 40. interpretatur *sufficientem.* Sufficiens autem ad omnia perpetranda omnipotens est. Duplicem sensum habere possunt verba hæc. Prior est: *Apparui patribus in Deo omnipotente.* hoc est, cùm illis apparebam, appellabam me *Sadai*, id est, omnipotentem. Nam Genes. 17. cùm apparuit Abrahā, sic fatur: *Ego Deus omnipotens.* Hebraicè, *el Sadai*,& Gen. 35. cùm apparuit Iacob: *Ego* (inquit) *Deus omnipotens.* Hebraicè, *el Sadai*,& cap. 28. Isaac sic alloquitur eundem Iacob: *Deus omnipotens benedicat tibi.* Hebraicè, *el Sadai.* Verùm cùm Deus apparens his patribus, sæpius se *Iehouah* appellauit; non videtur hic sensus verus. Est ergo posterior sensus: *Apparui Patribus in Deo omnipotente.* hoc est, apparui illis Deus omnipotens,& sufficiens ad omnia facienda; idque B illi cognouerunt.

D. Epiphan.

Gen. 17.

Gen. 35.

Gen. 28.

Et nomen meum ADONAI *non indicaui eis.*

5. Difficile est explicare verba hæc. Hebraicè legitur: Nomen meum *Iehouah* non indicaui eis. Quia enim nomen *Iehoua* ineffabile erat, ideo pro illo nomen *Adonai* ponitur, quod significat *Dominum.* Quæstio est, *an Deus nomen suum* Iehouah, de quo supra diximus, *Abrahamo, Isaac, & Iacob indicauerit?* Paulus Burgensis additione 1. in Exod. responderi posse existimat,

An Deus indicauerit patribus nomen Iehoua

Burgensis.

Deum

Deum his patribus nomen *Iehoua*, neque secundum vocem, neque secundum significationem indicasse. Non inconuenienter (inquit) diceretur, quòd nomen tetragrammaton, etiam secundùm vocem non fuit patribus reuelatum, &c. Huius sententiæ videtur fuisse Iosephus lib.2.antiquit.cap.12. his verbis: Aperit Deus Mosi nomen suum, nunquam antea hominum vlli auditum, aut cognitum, &c. Scholiastes quoque Caietani Exod.6.& Iansenius Prouerb. 30. Nomen(inquit)illud, quod Deo quasi proprium erat, ac naturam eius vtcumque explicat,(id est, nomen Iehoua) & antiquis patribus incognitum fuit, iuxta illud Exod.6. *Nomen meum Adonai non indicaui eis*; & post reuelationem eius Iudæis fuit ineffabile,&c.

Iosephus.

Iansenius.

Exod.6.

6\. Sed probatur, patribus fuisse notum Iehoua. Nam Genes.4.de Enos dicitur: *Iste cœpit inuocare nomen Domini*. Hebraicè, nomen *Iehoua*, & Chaldæus vertit: Tunc incœperunt filij hominum *orare in nomine Domini Iehoua*. Ergo multo ante diluuium notum fuit hominibus nomen *Iehouah*, & iam ante diluuium ab hominibus proferebatur; neque erat ineffabile, sed postea reuerentiæ causa factum est ineffabile. Et quidem si fuisset ineffabile tempore Mosis, ille in libris, quos scripsit, alio nomine vsus fuisset, & nomen ineffabile tacuisset; at passim eo vtitur. Præterea Genes.15. sic loquitur Deus ad Abraham: *Ego Dominus*. Hebraicè ego *Iehouah, qui eduxi te de Vr Chaldæorum*, & cap.31. *Inuocauit ibi nomen Domini*. Hebraicè, *Iehoua*. Item Genes. 26. *Apparuit Dominus Isaac*, Hebraicè, *Iehoua*, & Isaac ipse: *Dilatauit*(inquit)*nos Dominus* Iehoua, Genes. 28. *Vidit Iacob Dominum Iehoua innixum scalæ*. Eodem cap. dixit illi Deus: *Ego sum Dominus Iehoua*. Ipse verò Iacob: *Verè* (inquit) *Dominus Iehoua est in loco isto*. Idem eodem capite: *Si fuerit Deus* Iehoua *mecum*. Responderi potest ex sententia Burgensis, his locis citatis non fuisse vsum Deum, vel patres, nomine *Iehoua*, sed alios, quia erat ignotum hominibus: Mosem autem postquam illi patefactum est, cùm libros scripsit, illo vsum.

Genes. 4.

Patribus fuit notum nomen Iehoua.

Genes.15.

Genes.31.

Genes.26.

Genes.28.

7\. Aliter respondetur quæstioni, nomen *Iehoua* esse quidem indicatum patribus secundùm vocem, vsosque illo patres secundùm vocem, sed non esse indicatum secundùm significationem. Erit que sensus verborum Dei: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*. Id est, apparui patribus Deus omnipotens *Sadai*, sed magnum nomen meum *Iehoua*, non indicaui eis secundùm significationem: tibi verò, Moses, indicaui. Etenim cap.3.indicauit Dominus Mosi nominis *Iehoua* significationem, cùm dixit: *Ego sum, qui sum*. Et: *Qui est, misit me ad vos*. Sic Caietanus putat patribus indicatum esse nomen *Iehoua* secundùm vocem, sed Mosi secundùm significationem, cùm Deus dixit: *Ego sum, qui sum*. Lyranus quoque, & Abulensis idem dicunt, sed addunt, manifestatum etiam nomen Mosi, cùm diuinam vidit essentiam; quod minimè placet.

Patribus non fuit indicatū nomen secundum significationem.

Exod 3.

8\. Tertiò dici potest, Deum apparuisse Abraham, Isaac, & Iacob in Deo *Sadai*, omnipotente, sed nomen suum *Iehoua* non indicasse eis, hoc est, non indicasse eis suam constantiam, & immutabilitatem in promissis implendis. Nam nomen *Iehoua*, quod significat, *ego sum, qui sum*, significat immutabilitatem Dei, qui semper est, & mutari nullo modo potest, aut promissa non præstare, iuxta illud 2.Cor.1. *Christus non fuit, est, A & non, sed est, in illo fuit; Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo, est*. Est sensus: *Nomen meum Iehoua non indicaui eis*. hoc est, non ostendi illis facto meam in promissis immutabilitatem, nō ostendi illis, quòd sum, qui sum, idem semper, & immutabilis in essentia, & in promissis: tibi verò, & populo Israelitico hoc ostendam. Apparui enim Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente, & promisi eis terram Chanaœorum, nec tamen illis viuentibus illam tradidi: nunc promissa complebo, educam populum meum ex Ægypto, & in terram promissam illum introducam. Vnde sequitur: *Pepigi fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan*. Item: *Educam vos de B ergastulo Ægyptiorum, & scietis, quòd ego sum Iehoua Deus vester, qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum, & induxerim in terram, super quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Isaac, & Iacob, daboque illam vobis possidendam ego Dominus*. Hebraice, *ego Iehoua*. Apud Lyranum Rabbi Salomon opinionem hanc sequitur paucis mutatis.

Iehoua significat immutabilitatem Dei.

2 Cor.1.

Quarta interpretatio huius loci hæc sit; 9. Quemadmodum Apostoli in nomine *Iesu* miracula faciebant: sic Moses miracula in Ægypto fecit in nomine *Iehoua*. Nam quando miracula patrabat, nomen *Iehoua* inter cætera verba proferebat. Ait ergo Deus: Nomen meum C *Iehoua* non indicaui patribus, quia Abraham, Isaac, & Iacob miracula non fecerant in nomine *Iehoua*: Moses verò multa facturus erat. Lege Burgensem Exod.6.qui Exod.3. putat pertinere ad Deum, facere miracula, prout consideratur significari per nomen *Iehoua*, quia significat hoc nomen substantiam diuinam, prout est pelagus substantiæ infinitæ. Sed probabilius videtur, ad Deum pertinere, facere miracula sub quocunque voluerit nomine; in Ægypto verò voluisse facere sub nomine *Iehoua*. Huc spectat, quod aiunt Hebræi, virgam Mosis, qua fiebant miracula, quatuor habuisse latera, & in his virgæ quatuor lateribus incisas fuisse quatuor literas D nominis tetragrammaton, siue quadriliteri *Iehoua*; sed quod dicunt non probant.

Moses in nomine Iehoua fecit miracula.

Rupertus sic interpretatur: *Nomen meum non* 10. *indicaui eis*, quantę esset potentiæ, vel virtutis. Magnalia namque & terribilia facturus, hæc loquitur Deus, ad ostensionem gloriæ nominis sui, qualia non fecit in diebus Abraham, Isaac, & Iacob, &c. Erit sensus probabilis: *Nomen meū Iehoua*, id est, nominis mei potentiam, non manifestaui patribus; manifestabo eam tibi stupendis miraculis editis.

Rupertus.

Quinta interpretatio est Oleastri, radicem 11. nominis *Iehoua* vult esse non *haja*, id est, *esse*, sed *houa*, quæ vox *contritionem*, aut *malum euentum* significat, atque nomen *Iehoua* significare *Deum*, quatenus conterit, & vastat, aut ab eo est malus E euentus. Si hanc nominis interpretationem sequamur, sensus huius loci erit: *Nomen meum Iehoua*, id est, nomen conterentis, & vastatoris non indicaui patribus, propter eos nullam nationem contriui, & vastaui; at nunc ostendam tibi hoc nomen, quia vt filios Israel in terram promissam introducam, conteram Ægyptios, nationemque Chananæorum, & alias vastabo. Quia tamen hæc nominis *Iehoua* interpretatio non est recepta, sensus hic mihi non probatur.

Oleaster.

Dic filiis Israel.

Mittit Dominus Mosem ad afflictos filios 12. Israel,

Israël, pollicetúrque se illos de ergastulo Ægyptiorum educturum, & redempturum in brachio excelso, & iudiciis magnis. Filij autem Israel, cùm essent vehementer laboris onere oppressi, & in magnas angustias redacti, nuntio Dei noluerunt acquiescere. A

13. *Deus in brachio excelso & extento eduxit populum ex ergastulo Ægypti.*

Ergastulum locus dicitur, vel carcer, in quo serui operantur, Græce enim ἐργάζομαι significat *operor*, & ἔργον, *opus*. Eduxit verò Deus filios Israel in brachio excelso, dictio Hebræa, נטויה *netuiah*, signat *extentum*, vel *excelsum*. Dicitur brachium Dei extentum ad puniendos Ægyptios, & excelsum, id est, potens, & cæleste, ac diuinum, quod ex superiori, & excelsa parte ferit. Præterea eduxit Deus illos in iudiciis magnis, hoc est, in magnis suppliciis, quibus diuinis suis iudiciis meritò Ægyptios affecit. Hæc duo ad puniendum requiruntur, brachium excelsum, hoc est, superior autoritas, & iudicium, ac iustitia. B Eduxit Deus Israelitas in brachio excelso, quia suprema potestas est in brachio extento, quia potentiam suam ad illos vastandos extendit. *Induxit illos in terram, super quam leuauit manum suam, vt daret eam Abraham, Isaac, & Iacob.* hoc est, quam iurauit se daturum patribus.

Leuare manum est iurantis.

Nam *leuare manum* est iurantis; quia olim eleuata in cælum manu iurabant antiqui, Deum in cælo esse testantes. Genes. 14. *Leuo* (inquit Abraham) *manum meam ad Deum possessorem cœli, & terræ.* Et Deus in Cant. Mosis, Deut. 32. *Leuabo ad cœlum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum*, id est, iurabo.

Isti sunt principes domorum per familias suas.

Hoc loco Moses genealogiam suam, & Aaronis interserit. Quia verò Mosis, & Aaronis parentem Leui præcedebant natiuitate Ruben, & Simeon, Gen. 29. idcirco horum filios ascripsit. Postea ad tribum Leui ordine descendit, reliquas verò tribus omisit; quia de genealogia sua, & Aaronis tantùm agere decernebat. Erant autem tribus Israel diuisæ in domos, siue familias; singulæ verò familiæ principem suum habebant. Principes familiarum tribus Ruben, erãt filij Ruben; principes familiarum, siue domorum tribus Simeon, erant filij Simeon; principes domorum tribus Leui, erant filij Leui. 14.

Genealogia Mosis, & Aaronis.

Loquere ad Pharaonem Regem Aegypti.

Reuertitur Moses ad missionem Dei, ait se à Deo ad Pharaonem missum esse, & respõdisse: *En incircumcisus labiis sum, quomodo audiet me Pharao?* Antequam verò genealogiam describeret, scripsit se ad Pharaonem missum à Deo respondisse: *Ecce, filij Israel non audiunt me, quomodo audiet Pharao*, præsertim cùm *incircumcisus sim labiis*? Forsitan eadem est missio, & responsio; quia enim interposuerat genealogiam, repetere voluit, quod antè dixerat. Cur se dicat *incircumcisum labiis* supra diximus. 15.

CAPVT IV.

Moses incipit signa facere coram Pharaone.

EXODI CAP. VII.

1. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit Propheta tuus, & tu loqueris ei omnia, quæ mando tibi, & ille loquetur ad Pharaonem, vt dimittat filios Israël de terra sua, sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo signa, & ostenta mea in terra Ægypti, & non audiet vos: immittámque manum meam super Ægyptum, & educam exercitum, & populum meum, filios Israel de terra Ægypti, per iudicia maxima, & scient Ægyptij, quia ego sum Dominus, qui extenderim manum meam super Ægyptum, & eduxerim filios Israel de medio eorum. Fecit itaque Moyses, & Aaron sicut præceperat Dominus, ita egerunt. Erat autem Moyses 80. annorum, & Aaron 83. quando locuti sunt ad Pharaonem. Dixítque Dominus ad Moysen, & Aaron: Cùm dixerit vobis Pharao: ostendite signa, dices ad Aaron; Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. Ingressi itaque Moyses, & Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut præceperat Dominus. Tulitque Aaron virgam coram Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in colubrum. Vocauit autem Pharao sapientes, & maleficos: & fecerunt etiam ipsi per incantationes Ægyptiacas & arcana quædam similiter. Proiecerúntque singuli virgas suas, quæ versæ sunt in dracones: sed deuorauit virga Aaron virgas eorum. induratúmque est cor Pharaonis, & non audiuit eos.

2. MITTIT Dominus Mosem ad Pharaonem magna cum potestate ad liberandum populum, suam illi communicat potentiam: *Constituo te* (inquit) *Deum Pharaonis*: Hebraicè non est hoc nomen *Iehoua*, sed *Elohim*: Constitui te *Elohim* Pharaonis. Hoc autem nomen creaturis tribuitur in Scriptura. iudices enim dicuntur dij, Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos*, id est, iudices, *diiudicat*. Hebraicè, C *Elohim stetit in synagoga el. in medio autem Elohim diiudicat*. Item eodem loco: *Ego dixi, Dij*, Hebraicè, *Elohim estis*. Exod. 22. *Diis non detrahes*, id est, iudicibus. *Ad Deos*, id est, iudices *vtriusque causa perueniet*. Item eodem capite: *Applicabitur ad Deos*, id est, iudices, Exod. 21. *Offerret eum Dominus diis*; id est, iudicibus, &c. Dicuntur autem iudices dij, quia loco Dei iudicant. Angeli quoque Dei dicuntur Psalmo 37. *In conspectu angelorum*

Psal. 81.

rum psallam tibi. Hebraicè, *Elohim*, Psal. 8. *Minuisti eum paulo minus ab angelis.* Elohim. Psal. 96. *Adorate eum omnes angeli eius.* Elohim. Significat etiam *principem*, ideo Chaldæus vertit Exod. 7. *Constitui te principem Pharaonis.* Sed rectiùs noster interpres: *Constitui te Deum Pharaonis.* Dicuntur autem iudices, & principes, dij, quia vices agunt Dei in iudicando: eundem in modum Moses dictus est & constitutus Deus Pharaonis, quia erga Pharaonem vices agebat Dei. Habet Deus suos Prophetas, atque interpretes, per quos loquitur ad homines: eundem in modum Mosi Prophetam dedit, & interpretem, per quem loqueretur ad Pharaonem; is autem fuit Aaron, Exod. 4. *Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis, quid agere debeatis, ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, quæ ad Deum pertinent.*

Moses quomodo sit constitutus Deus Pharaonis.

Ego indurabo cor eius.

3\. Prædicit Dominus Mosi Pharaonis obdurationem, & obstinationem, propter quam populum non dimisit, nisi grauissimis percussus plagis, quomodo autem *Deus Pharaonem, aliósque peccatores induret*, dubium est. Primæ interpretationis meminit August. in Exod. quæst. 18. *Ego indurabo cor Pharaonis*, hoc est, scite faciam homines, quàm durum fuerit cor Pharaonis. Notam enim fecit Dominus cordis illius duritiã, cùm toties monuit, vt populum dimitteret, totque plagis illum attriuit; neque tamen Dei voluntati obtemperauit. Similem in modum exponitur illud Genes. 22. *Nunc cognoui, quòd timeas Dominũ*, id est, nunc cognoscere feci. Secunda interpretatio est eiusdem August. quæst. 36. in Exod. ad illa verba Exod. 10. *Ego induraui cor Pharaonis.* Sic (inquit August.) intelligẽdum est, ac si diceret: Ego patiens fui super Pharaonem. Quia patientia Dei obstinatior fiebat eius malus animus: ideo pro eo quod est, *patiens fui cum eo*, dicitur *grauaui cor eius*. Et serm. 88. de tempore: Hoc (inquit) sine dubitatione credamus, quòd Pharaonem non tam Dei potentia, quam Dei patientia fecerit obdurari. Quam rem etiam circa vernaculos nostros exercere consueuimus, quos nimis delicate, aut satis remisse nutrimus, vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cùm enim ipsa indulgentia, & remissione peiores redduntur, solemus exprobrantes illis dicere: ego te talem feci, ego tibi parcendo, proteruiam tuam & negligentiam nutriui. Idem factum est in Pharaone; quia dum ab illo pro bonitate sua Deus plagas suspendit, ille obdurato corde contra Deum se superbus erexit. Sic August. Lege eundem quæst. 36. in Exodum. Similiter Origen. lib. 3. *περὶ ἀρχῶν*, ait, Deum non aliter obdurare quàm patienter tolerando, tropo illo communi, quo herus dicit seruo; ego te perdidi, ego te insolentem feci. D. quoque Hieron. epist. 150. ad Hedibiam, quæst. 10. patientia Dei induratum Pharaonem scribit.

Augustinus. Genes. 22. D. August. De induratione hominũ. Peccatores Dei patientia obdurantur. Origenes. D. Hieron.

4\. Tertia interpretatio hæc est: *Indurabo cor Pharaonis*, hoc est, deseram Pharaonem, hoc est, auxiliis meis priuabo eum propter peccata; vnde sequetur cordis illius duricies. Cor enim Dei auxilio, & gratia emollitur, eo sublato induratur. Hæc est sententia D. Thomæ 1. 2. q. 79. art. 3. & aliorum. D. August. epist. 105. ad Sixtum: Deus (inquit) non obdurat impertiendo malitiam, sed non impertiendo gratiam, &c. Et in lib. de prædestinatione, & gratia, cap. 4. Indurare (inquit) dicitur eum, quem illuminare noluerit, & repellere dicitur eum, quem vocare noluerit, &c. D. Gregor. lib. 11. moral. cap. 8. De Pharaone dixit Deus, *ego indurabo cor eius*: obdurare quippe Deus per iustitiam dicitur, quando cor reprobum per gratiam non emollit, &c. Hæc sententia placet. Dicitur ergo Deus obdurasse Pharaonem Regem iniquum, propter peccata, quia auxilium suum efficax illi non tribuit, quòd cor illius emolliret. Adde etiam Dei patientiam obdurationis causam esse, esse etiam causam beneficia Dei, vt opes, sanitatem, & alia beneficia, ipsaque aliquando supplicia: beneficia verò & supplicia Deus nõ confert, vt obduret, sed vt conuertat, vtitúrque patientia, vt à sceleribus peccatorem reuocet. ille autem sua culpa omnibus malè vtitur, & causam facit obdurationis, iuxta illud Apostoli ad Rom. 2. *Ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit. Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ.* Benignitas Dei, & patientia, beneficia, & supplicia, ad pœnitentiam peccatorem adducunt: ille verò duro resistit corde: auxilia verò sua denegat illi Deus ad emolliendum cor, iustitia exigente. Vnde citatus D. Gregor. Obdurare (inquit) dicitur Deus per iustitiam, quando cor reprobum per gratiam non emollit, &c. Si roges, *an Deus auxilium sufficiens neget obdurato homini?* Respondetur, omnibus Deum auxilium sufficiens concedere, vt, si velint, possint peccatorum pœnitentiam agere. *Benignitas Dei* (ait Paulus) *ad pœnitentiam te adducit*, adducit (inquam) offerens auxilia sufficientia, & plusquam sufficientia, longanimiter, ac benigniter te expectans.

D. Thomas. D. August. D. Gregor. Rom. 2. D. Gregor. Omnib. Deus auxilia sufficientia præbet.

Tulit Aaron virgam coram Pharaone.

Iam incipit Moses coram Pharaone, & Ægyptiis signa facere, quibus probat se à Deo missum. Etenim Pharao signa postulauit, quod colligitur ex illis verbis Dei cap. 7. Exodi; *Cum dixerit vobis Pharao: Ostendite signa, dices ad Aaron: Tolle virgam tuam & proiice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum.* Tulit igitur Aaron, velut Propheta Mosis, virgam, & in terram proiecit, versáque est in colubrum. Vocauit Pharao sapientes Ægypti, ac magos, virgásque in terra proiecerunt, sicut Aaron fecerat, versæque sunt in dracones, siue in colubros. Nam idem nomen Hebræum, *tanin*, vtrobique est. sed virga Aaron conuersa in colubrum, siue draconem, virgas magorum, & dracones deuorauit. Cum autem vidisset Pharao à magis quoque mutatas esse virgas in dracones, magicis artibus signum tribuit à Mose factum, & cor indurauit, noluítque Dei præcepto obedire de dimittendo populo Israelitico. Magi videntur fuisse duo illi, quorum meminit Paul. 2. Timoth. 3. qui Mosi restiterunt: *Quemadmodum* (inquit) *Iannes, & Mambres restiterunt Mosi, ita & hi resistunt veritati.* Si quæras, *an verè conuerterint virgas in dracones, an fuerit oculorum ludificatio?* Respondet Caietanus, verè conuersas esse virgas in serpentes dæmonum opera, applicantium actiua passiuis. Sed, vt Abulensis ait Exod. 7. quæst. 20. virga non est in tali dispositione, vt à dæmone possit velociter conuerti in serpentem: quia oportet per multas 5.

Exod. 7. Moses virgam conuertit in colubrum. 2. Tim. 3. Magi conuertunt virgas in colubros, & quomodo id fecerint.

multas hoc fieri transmutationes. Responderi tamen potest, dæmones aliquot ante diebus sciuisse Mosem hoc signum facturum, operamq; dedisse transmutationi virgarum in serpentes. Lege August. lib. 3. de Trinit. c. 8. & lib. 83. qq. quæst. 79. Abulensis arbitratur, dæmones per motum localem velocissimum virgas à magis in terram proiectas abstulisse, & loco earum dracones apposuisse, ita vt viderentur virgæ in dracones conuersæ, cùm tamen sublatæ essent, & dracones veri aliunde à dæmonibus allati, & in conspectu Pharaonis collocati. Probabilis est hæc sententia. Quòd autē sola fuerit oculorum ludificatio, ait D. Iustinus ad 27. quæst. orthodox. Quæ (inquit) ab incantatoribus facta sunt, dæmonū opera facta sunt, qui spectantiū oculis eas præstigias offuderunt, vt qui serpens non esset, cum viderent, quasi serpentem; & non sanguinem, quasi sanguinem, & non ranas, quasi ranas. Sic ille.

D. Iustinus.

Deuorauit virga Aaron virgas eorum.

6. Virga Aaron conuersa in dracone deuorauit virgas magorum conuersas etiam in dracones, id est, deuorauit dracones, quos aliunde attulerant magi. Hebræi volunt virgam Aaronis postquam cōuersa est in dracone, conuersam esse in virgam: similiter etiā virgas magorum, virgā verò Aaronis virgas deuorasse maleficorū: ait enim scriptura: *Deuorauit virga Aaron virgas eorum.* Probabilior est superior explicatio: draconum enim est deuorare, non virgarum. Virga ergo Aaronis in draconem transmutata, virgas magorū fallaciter transformatas in dracones, deuorauit. Adde, scripturā solùm dixisse, virgam Aaron conuersam esse in serpentem, & virgas magorum transmutatas in dracones; neque dixisse, virgam Aaron, & virgas magorum rursus conuersas esse in virgas. Itaque mutatæ sunt in dracones, vnus draco Mosis, & Dei pugnauit cum draconibus magorū, illósque deuorauit. draconum pugna fuit, non virgarum. Potuerunt quidem magi cōuertere virgas in serpentes, dæmonū viribus, id quod induirauit Pharaonem, credentem Mosem magorū arte vti, sed non potuerunt suos liberare dracones. Ostendit Deus potentiā suā, Draco Dei magorū dracones deuorauit, quod debuerat Pharao aduertere, sed omnia tribuit magiç, nō Deo. Cōuersa virga Mosis in dracone, qui dracones Ægyptiorū deuorauit, indicabat Mosem, omnes Ægypti dracones, scilicet Pharaonem, eiusq; principes vastaturum.

Draco dracones deuorauit.

C A P V T V.

M O R A L E.

Moses incipit signa facere coram Pharaone.

Nomen meum A D O N A I *non indicaui eis.*

1. EX his verbis colligit D. Gregorius cognitionem Dei per incremēta temporum creuisse, homil. 16. in Ezech. Sciendum (inquit) est, quòd per incrementa temporum creuit scientia spiritualium patrum; plus enim quàm Abraham, & plus Prophetæ, quàm Moses, & plus Apostoli, quàm Prophetæ in Dei sciētia eruditi sunt. Quis nesciat, quòd Abraham locutus est cum Deo, & tamē Mosi dixit: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Ecce plus Mosi, quàm Abrahæ innotuerat, qui illud de se Mosi manifestauit, quod Abrahæ non reuelat erat. Dauid porro ait Psal. 118. *Super omnes docentes me intellexi.* Et iterum: *Super senes intellexi.* Quibus verbis maiorem se diuinorum eloquiorum scientiam accepisse, quàm Mosem manifestat. De Apostolis verò, veritas ipsa dicit Luc. 10. *Multi reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ videtis, & audire, quæ auditis, sed non viderunt.* Plus ergo quàm Prophetæ de diuina scientia nouerunt Apostoli; quia quod illi solo spiritu viderant, ipsi etiam corporaliter videbant. Sic D. Gregorius.

D. Gregor.

D. Gregory sententia de scientia Patrum.

Psal. 118.

Luc. 10.

Constitui te Deum Pharaonis.

2. D. Gregor. homil. 8. in Ezech. In scriptura (inquit) aliquando Deus nuncupatiuè, aliquando verò essentialiter dicitur. Nuncupatiuè Deus appellatus est Moses, cui dictum est: *Constitui te Deum Pharaonis.* Hæc ille. Itaque essentialiter vnus tantùm Deus est; cæteri autem qui dij appellantur in scripturis, solùm nuncupatiuè dij nominantur. 1. Corinth. 8. *Scimus* (inquit Paulus) *quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi vnus. Nam & si sunt, qui dicantur dij, siue in cœlo, siue in terra, siquidem sunt dij multi, & Domini multi. Nobis autem vnus est Deus.* Sunt quidem dij multi nuncupatiuè, vnus tantùm est, qui est essentialiter: cæteri nomen habent, numen non habent, & diuinitatem. Poëta ait:

D. Gregor. Nomen Dei sumitur nuncupatiuè, & essentialiter.

1. Cor. 8.

Nullum numen habes, si sit prudentia, sed nos
Te facimus fortuna Deam, cœloq; locamus.

Idola à cæcis idololatris dij appellātur falsò. Appellantur etiam nuncupatiuè dij, pontifices, sacerdotes, iudices, magistratus, quia vices Dei gerunt, obedientiaq; illis debetur, quasi dijs vicem Dei veri gerentibus. Psal. 81. *Ego* (inquit) *dixi, dij estis.* Constituit Dominus Mosem Deū Pharaonis; cōstituit etiā in Ecclesia multos deos populi sui. Vnum pontificem summum, multósq; sub eo minores pontifices, ac sacerdotes, multos Reges, principes, iudices, magistratus; sed aduertant hi dij, Mosem constitutum esse Deum Pharaonis, vt ex seruitute eius populum Israëliticum eriperet, & in terram manantem lacte, & melle introduceret. Ita etiam ipsos constitutos esse deos non solùm populi, sed etiam tartarei Pharaonis, id est, diaboli, vt à potestate eius populū sibi traditum liberent, & in terram omnibus delicijs affluentem, id est, cælum intromittant. Duo igitur postulat officium huiusmodi deorum, videlicet vt pugnent, & vt liberent: vt pugnent cum tartareo Pharaone, & vt liberent populum, qui sub eius iugo est. Ad hæc duo præstanda virga Dei traditur. Idcirco Regi sceptrum, pontificibus, baculus, magistratibus alijs, virgæ dantur, vt cum Pharaone certent, populúmque liberent.

Psal. 81.

Prælati, & iudices sunt dij nuncupatiuè.

3. Ad liberandum populū à potestate Pharaonis cùm mitteretur Moses, tātum onus recusauit, vt supra vidimus. Qui enim honores, & diuitias fugiunt, hi cum Orci principe fortiùs pugnant, populúmque in libertatem asserunt. *Potestatem nobis dedit,* (2. Corinth. 10. ait Paulus) *in ædificationem, non in destructionem vestram,* &c. Datur virga Mosis Ecclesiæ principibus, non in destructionem, sed in ædificationem, & liberationem populi: in destructionem verò datur Pharaonis, id est, diaboli. Destruitur autē Pharao tribus rebus, *verbo, exemplo, oratione.* Hæc est virga triplex, qua Moses, id est, qui Rempublicam administrat, Pharaonem demergit; ideóque D. Bern. lib. de consideratione ad Eugenium: Manent (inquit) tria hæc, verbum exemplū, & oratio. maior autē horum est oratio. Nam etsi voci virtus, id est, fortitudo, sit opus, operi tamen, & voci, gratiam, efficientiámq; promeretur oratio, &c. Nonne vides triplicem virgam, siue baculum necessarium pastori ouium Christi; verbū concionis, & adhortationis; exemplum, & orationem: Vtinam pontifices, sacerdotésque omnes, ac Reipublicæ principes, verbo

Quidnam sit officiū horum Deorum.

2. Cor. 10.

D. Bernard.

Oratio fortior est verbo, & exemplo.

Populū suum prælati gubernent oratione, exemplo, & verbo. Isaiæ 11.

improbis medicinam adhibere curarent. Magna est enim vis verbi, id est, adhortationis, & correctionis pontificis, & principis, ad extirpandum peccatorum scandalū; magna est vis concionum; magna vis orationis. Isa. 11. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium,* &c. Quemadmodum Christus virga oris sui terram percussit, & spiritu labiorum suorum impium interfecit; sic Ecclesiæ principes oris sui adhortationibus, tam priuatis, quàm publicis veluti virga Mosis, populum suum percutiant, & spiritu labiorum suorum, id est, orationibus, & gemitibus ore prolatis, siue etiam mente solùm ante Deum propositis, impiorum peccata extinguant.

Deut. 9. Deut. 9. ait Moses: *Procidi ante Dominum quadraginta diebus, & noctibus panē non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata vestra, quæ gessistis contra Dominum, & eum ad iracundiam prouocastis.* Ecce tibi exemplū boni principis, qui ante Deum prostratus, oratione populum suum à peccatorum supplicio defendit. Longum esset de exemplo dicere, quod ij subditis debent, qui in excelso loco sunt collocati. Quantum cælum excelsum humili terræ præstat, tantum illos subditis decet præstare. quantò celsiores sunt loco, tantò altiores sint exéplo.

D. Fulgent. *De exemplo principū, & prælatorum.* Daniel. 3.

Vt enim ait D. Fulgentius epist. 6. Fit, vt qui sunt in sæculi culmine constituti, aut plurimos secum perdant, aut secum multos in via salutis acquirant, &c. Dan. 3. ad adorandam statuam auream Rex Nabuchodonosor principes imperij aduocat, vt populi sequantur suos principes.

D. Hieron. D. Hieron. eodem capite: Principes (inquit) congregantur ad adorandum statuā, vt per principes seducantur, & gentes. Qui enim diuites sunt, & potentes, dum timent carere diuitiis, & potentia, faciliùs supplantantur, seductis autē magistratibus, subditi populi maiorum exemplo pereunt.

Esther 1. Sic Hieron. Regina Vasthi ab Assuero Rege vocata ad cōuiuium, vt ostenderet cunctis populis illius pulchritudinem, venire contempsit. rogauit Rex consiliarios suos, qua pœna digna esset Regina: vnus ex illis sic respondit: *Non solum Regem læsit Vasthi, sed & omnes populos, & principes, qui sunt in cunctis prouincijs Regis Assueri. Egredietur enim sermo Reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros suos, & dicant: Rex Assuerus iussit, vt Regina Vasthi intraret ad eum, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Persarum, atque Medorum, paruī pendent imperia maritorum.* Vide quæso, quid principum faciant exempla vitiosa; videntes illa, vel etiam audientes lædunt.

D. Hieron. D. Hieron. Dan. 3. iam citat. Seductis (inquit) magistratibus, subditi populi maiorum exemplo pereunt, &c. Nónne cernimus, seductis Regibus, seduci eorum ductu, & exemplo magistratus fallacia hæreseon, seductísque regibus, & magistratibus, seduci populum? Idem in reliquis vitiis videbis. Regina Vasthi propter hoc exemplum priuata est corona, & regno. Caueant ergo Principes, ne malis exemplis subditos lædāt, ne corona, regnúque cælesti priuentur.

D. Fulgent. D. Fulgent. epist. 6. Magna (inquit) eos, qui sunt in sæculi culmine cōstituti aut pœna manet, si multis præbeant malæ imitationis laqueū: aut gloria, si multis ostendant sanctæ conuersationis exemplū, &c.

D. Gregor. D. Greg. lib. 24. moral. c. 30. Necesse (inquit) est, vt is, qui præest, quæ exempla subditis præbeat, solerter attendat, & tantis se sciat viuere, quantis præest, &c.

4. Quamuis autem peccatores prælatum statim non audiāt, quemadmodum populus Israëliticus

Exod. 6. Mosem non audiebat, Exod. 6. *Ecce* (inquit Moses) *filij Israël non audiunt me.* ne abiiciat ille animum, sed suum munus fideliter exequatur, & omnia, quæ debet, remedia ad peccata tollenda adhibeat, iuxta illud Isa. 5. *Quid est, quod debui vltra facere vineæ meæ, & non feci ei?* & illud D. Bernard. ad Eugenium: Planta, riga, fer curam, & tuas explicuisti partes. Incrementum Deus, quando voluerit, dabit: Deus (inquam) non tu. Quod si fortè noluerit, tibi deperit nihil, &c. Lege Chrysost. homil. 1. ad pop. Antioch. Isaiæ 5. D. Bernard.

Constitui te Deum Pharaonis.

Cōstituti sunt multi, vt diximus, dij terræ, hic autē titulus humilitatem rectè meditantibus afferre potest, si intellexerint honorē, quē à populo recipiunt eis tribui, nō quòd dij sint, sed quòd Dei vices gerant, ad quem omnis honor gloriáque referēda est. Huc spectat Emblema 7. Alciati: 5.

Humilitas prælati.

Isidis effigiem tardus portabat asellus,
Pando verenda dorso habens mysteria.
Obuius ergo deam quisquis reuerenter adorat,
Piásque genibus concipit flexis preces.
Ast asinus tantum præstari credit honorem
Sibi, & intumescit admodum superbiens,
Donec eum flagris compescens dixit agaso:
Non es Deus tu aselle, sed Deum vehis.

Caueant hi, qui Deum portāt, id est, Dei vices in terris gerunt, ne instar huius iumenti intumescant, cùm vident se à cæteris hominibus magnifieri, & honoribus extolli: quin potius intelligant honores, in Deum esse referendos, quē portant, & cuius locum tenent. Illud regij Prophetæ in illos non quadret, Psal. 48. *Homo cum in honore esset, non intellexit, cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Psal. 48.

D. Bernard. Bernard. epist. 236. Homo (inquit) cùm in honore esset, non intellexit; quia scilicet honor absorbuit intellectum, &c. O miserum, & insipientem intellectum, quem honor absorbet!

D. Gregor. Legatur D. Gregor. lib. 24. moral. c. 29. Plerique (inquit) qui præsunt, inordinatum sibi metum à subditis exigunt, & non tam propter Dominum, quàm pro Domino, venerari volunt. Intus enim se tumore cordis extollunt, subditósque cunctos in sui comparatione despiciunt, singularitate gaudent culminis, & non æqualitate conditionis, &c. Et cap. 30. Is (inquit) qui præest, vigilanter inspiciat, ne in eo, quòd prælatus est, intumescat, &c. Item: Magnopere curandū est, vt qui regendis hominibus præfertur, apud se intra secretarium mentis in cathedra præsideat humilitatis. Hæc ille.

Seneca. Seneca in lib. de vita beata, cap. 25. Me (inquit) hominem esse, tunc maximè cogitabo, cùm Deus vndique salutabor, &c.

6. *Prælati sint Dij. per imitationē Dei.*

Intelligant etiam præsides se deos vocari, vt Deum imitentur, homínésq; iustè, ac sapienter, & absque vlla auaritia gubernent. Orbem terrarum Deus gubernat iustissimè, & sapientissimè, absque vlla auaritia, & pecuniæ cupiditate, magnáque cum mansuetudine: sic dij terræ, Dei & cæli vicarij, Rempublicā administrent. *Ego dixi, dij estis, & constitui vos deos populi mei,* (ait Dominus,) non solùm nomen vos habere volo, sed meam quoque imitari iustitiam, meam mansuetudinem, meam sapientiam, meam largitatem, & argenti, aurique despicientiam. Estote dij, iusti, sapientes, mites, non furore perciti, prudentes, non auari, ac raptores, ne populi gementes illud Dauidis ingeminent, Psal. 65. *Imposuisti homines super capita nostra.* Non habemus, Domine, gubernatores deos, id est, vitiis carentes: sed homines humanis vitiis, ac cupiditatibus refertos, Psal. 71. *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis, iudicare populum tuum in iudicio, & pauperes* Psal. 65. Psal. 71.

tuos

tuos in iustitia. Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. En vobis, ô orbis rectores, regem, & iudicem, cuius sequamini vestigia. Ille egregius rector est populi, cui Deus iudicium dat, & iustitiam, vt populum iustè gubernet, pauperumque præcipue causas tueatur. Pacem de bono iudice populo dandam, montes excelsi suscipiunt, iustitiā suscipiunt à terra eleuati colles. Vt ergo pax, vt iustitia in Republ. sit, sint in Republ. montes, hoc est, celsi sapientia, & virtute iudices; vt sit iustitia, sint à terrenis cupiditatibus eleuati colles. Additur in Psalmo: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.* Vide iudicis mansuetudinem; non descendit in tribunal, sicut tonitruum, omnibus terroré incutiens, magno cum fastu, ac superbia, nō sicut grauis, ac procellosus imber, paruis cymbis scaphisque minitās, sed descendit mitis, & humilis, sicut pluuia in vellus, tacito ore, atque humili animo, & sicut stillicidia placidè super terram, magnâque cum vtilitate stillantia: quidquid enim agit, ad commodum Reip. Deique gloriam humiliter dirigit.

Indurabo cor Pharaonis.

Pharaonis tartarei, id est, dæmonis, cor induratum est, neque vnquam ad pænitentiā emollietur, Iob 41. *Cor eius indurabitur quasi lapis, & stringetur, quasi malleatoris incus,* &c. In hæc verba sic

Iob 41.

scribit D. Gregor. Cor antiqui hostis, vt lapis indurabitur, quia nulla vnquam conuersionis pænitētia mollietur, &c. Simile fuit cordi dæmonis cor Pharaonis Ægyptij, vt lapis, & mens induratum est: similia quoque fiunt corda iniquorum, quæ obdurantur, & conuerti ad Deum nolunt. Impij se obdurant peccata committendo: Deus verò obdurare dicitur, eos peccare permittendo. Nullam autem duritiem cordi infundit. Ecquis credat, nisi cæcus, Deum, qui peccatum summopere odit, peccatorum cordibus duritiem infundere? Psal. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es, odisti omnes, qui operantur iniquitatem.* Si Deus peccatū odio summo prosequitur, quomodo fieri potest, vt hominem ad peccandū inducat? Iacobi 1. *Deus intentator malorū est, ipse autem neminem tentat.* Quemadmodum Deus intētator est ad peccandum, & neminem tentat ad malū: ita neminem indurat, vt in peccato perseueret, Ecclesiast. 15. *Non dicas: Ille* (id est, Deus) *me implanauit,* (id est, fecit me errare) *non enim necessarij sunt ei homines impij,* &c. Non ergo facit Deus errare homines duritiem cordi afferēdo. Quod si Isa. 63. legitur: *Quare errare nos fecisti, Domine, de vijs tuis?* dicitur Deus errare facere de viis suis metaphoricè, quia in pœnam peccatorum non præbet auxilia, quibus peccator in viam rectā reuertatur: duritiem verò nullā cordi apponit. Ipse peccator fallacia peccati induratur, vt Paulus ait ad Hebr. 3. *Adhortamini* (inquit) *vosmetipsos per singulos dies, vt non obduretur quis fallacia peccati.* Fallit peccatum hominem sua fallaci dulcedine, ligat, & veluti vinculis constrictum retinet, Deóq; permittente sic indurat. Audiamus aliquot patres. D. Chrysost. homil. 67. in Ioan. Dicitur (inquit) Deus quosdā indurasse, & alios tradidisse in reprobū sensum; nō quòd hæc à Deo fiant, quippe cùm à propria hominis malitia proueniant: sed quia Deo homines iustè deserente, hæc illis contingant, &c. D. Damascenus lib. 4. fid. cap. 20. Mos (inquit) est scripturæ permissionem Dei actionē vocare, ad Rom. 11. *Conclusit omnia in incredulitate* Item: *Dedit illis spiritum compunctionis, vt oculis non videant, &*

D. Gregor.
Diabolus est induratus, vt lapis.

Psal. 5.
Deus nō immittit duritiem in cor, sed priuatiuè dicitur indurare.

Iacob. 1.

Eccles. 15.

Isaiæ 63.

Ad Hebr. 3.

D. Chrysost.

D. Damasc.

Ad Rom. 11.

A *auribus non audiant.* et alia similia, quæ omnis, non vt Deo agente accipienda sunt, sed vt Deo permittente. Hæc ille. August. serm. 88. de tempore: Quid est, quod dixit Deus, *Ego indurabo cor Pharaonis?* nisi cùm abfuerit ei gratia mea, obduret illum iniquitas sua. Rem similitudine sic illustrat: Aqua nimio frigore constringitur: sed calore solis superueniente resoluitur, & discedente eodem sole, iterum obduratur. Similiter peccatorū frigore, refrigescit charitas hominū, & veluti glacies obduratur; cúmque eis iterum calor diuinæ misericordiæ superuenerit, resoluuntur, &c. D. Thom. 1. 2. q. 79. art. 3. Sol (inquit) licèt quantū est ex se omnia corpora illuminet,

D. August.

D. Thomas

B si quod tamen impedimentum inuenit in aliquo corpore, relinquit illud tenebrosum, sicut patet in domo, cuius fenestræ sunt clausæ: sed tamen illius obscurationis causa, non est sol. Non enim suo iudicio agit: Deus autem proprio iudicio lumen gratiæ nō immittit illis, in quibus obstaculum inuenit: vnde causa subtractionis gratiæ est non solùm ille, qui ponit obstaculum gratiæ, sed etiā Deus, qui suo iudicio gratiam nō apponit, &c. D. Aug. in lib. ad artic. sibi falsò impos. ad art. 14. Fieri (inquit) non potest, vt per quem à peccatis surgitur, per eū in peccata decidatur. Si à Deo receditur, & ad peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tētationis immittit. A Deo est, quòd

D. August.

C statur, & nō est ab illo quòd ruitur. Hæc August.

8. Indurant se peccatores, quia Dei clemētia, & patientia abutūtur, vt Patres supra citati aiunt. Vt enim, ait Salomon Eccles. 8. *Quia nō profertur citò contra malos sententia, absque timore vllo filij hominum perpetrant mala.* Si Deus, vbi primùm peccator peccatū perpetrat, fulgure illum percuteret, quis auderet in peccato indurari? Quia verò Deus differt suppliciū, differunt insipientes homines pænitentiam, peccata peccatis addunt, & indurantur. At sapientes non expectant fulgura à Deo mitti, quibus aboleantur, sed Dei inspirationibus obediūt, & peccatis nuntiū remittunt. D. Hieron. epist. 150. ad Hebidiā, q. 10. Non Dei

Ecclesiast. 8.

D. Hieron.

D (inquit) accusanda est patientia, & infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate Dei in perditionem suam abusi sunt. Alioqui vnus est solis calor, & secūdùm essentias subiacentes alia liquefacit, & alia indurat. Liquatur enim cera, & induratur lutū, & tamen caloris non est diuersa natura: sic & bonitas, & clementia Dei vasa iræ indurat, vasa autem misericordiæ saluat. Sic ille. Qui patiētiā Dei indurātur, quia fulguribus nō percutiuntur, aut mortiferis morbis, hi vile lutū sunt. Qui Dei inspirationibus, & cōcionibus liquefiūt, cera sunt. Nemo sit lutū. Vt cera omnes Dei inspiratione audita liquefiamus, iuxta illud Cant. 5. *Anima mea liquefacta est, vt locutus est.*

Cant. 5

E 9. Multa homini affert mala cordis duritia. Facit cor impænitens, & iram Dei thesaurizat, Rom. 2. *Benignitas Dei ad pænitentiam te adducit, secundùm autem duritiam tuam, & impænitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ.* Impænitens autem est cor hominis durum, quia pænitentiam agere non vult, cùm tamen possit. Est enim illi propter peccandi consuetudinem admodum difficile. Secundò, cor durum hominem cupiditatibus, ac vitiosis voluptatibus subijcit, Psal. 80. *Non audiuit populus meus vocem meam, & Israël non intendit mihi. Dimisi eos secundùm desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.* Sequuntur indurati homines desideria carnis suæ, adinuentiones suas Dei præceptis repugnātes exequuntur.

Rom. 2.

Durum cor multa affert mala.

Psal. 80.

Rom.1. Rom.1.*Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*
in immunditiam, &c. Maximè enim immunda
Psal.72. sunt duri cordis desideria. Psal.72.*Transierunt in*
affectum cordis. Recedunt à Deo duri corde, &
veluti transfugæ ad hostes, id est, ad affectus
cordis prauos transeunt. Tertiò, cor durum Deo
Actor.7. resistit, Act.7. *Dura ceruice,& incircuncisi corde,&*
auribus vos semper Spiritui sancto restitistis? Quem-
admodum quod molle est, facilè cedit, sic quod
durum est, resistit. Itaque durus homo, inspira-
tionibus, concionibus, adhortationibus, minis,
precibus, Deique flagellis resistit, quibus cor
D.Bernard. molle acquiescit. D.Bernard. lib.1.de consider.
Cor (inquit) durũ est, quod neque compunctio-
ne scinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur
precibus, nec cedit minis, quin etiam flagellis
Philo. duratur magis,&c. Philo in lib. cui titulus: *Quis*
Mala duri cordis. *diuinarum rerum hæres:* Anima (inquit) ceræ more,
vt priscus quidam ait, si dura sit, formas respuit,
nec sibi sinit imprimi; sin autẽ sit obsequens, aut
mediocriter facilis, profundè sigilla recipit,&c.
Quintò, cor durum hominem in profundum
Prouerb.18. demergit peccatorum, Prouerb.18.*Impius cum in*
profundum venerit peccatorũ, contemnit. In hoc pro-
Prouerb.10. fundo peccata contemnit, iuxta illud Prou.10.
Quasi per risum stultus operatur scelus. Præterea cõ-
temnit omnia peccatorũ remedia, pœnitentiam
non curat, monita, conciones, Dei inspirationes,
& alia similia, difficillimèque emendatur, Ier.13.
Ierem.13. *Si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus*
varietates suas,& vos poteritis benefacere, cum didice-
ritis malum. Neque Æthiops pellem nigram, ne-
que pardus varias pellis suæ maculas mutare
potest: attamen durum cor, Deo miserante, &
molliente, si nõ resistat, mutare potest improbos
Ecclesiast.7. mores. Est ergo similitudo hyperbolica, Eccl.7.
Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere, quem
D Bernard. *ille despexerit.* D.Bernard. loco citato: Nemo (in-
quit) duri cordis salutem adeptus est, nisi quem
fortè miserans Deus abstulit ei cor lapideum,&
dedit ei cor carneum,&c. Sextò, cordis durities
hominem impudentẽ ad peccandũ reddit, vnde
Ezechiel.3. illud Ezech.3.*Omnis domus Israël attrita fronte est,*
D Gregor. *& duro corde.* D.Greg. hom.10. in Ezech. Frontem
(inquit) cordis in impudentiam atterit culpa
frequens, vt quo crebriùs cõmittitur, eò de illa
committentis animus minùs verecundetur. At-
que ideo ad tantam cordis duritiam quandoque
peccator peruenit, vt iam in correptione sensi-
bilis non sit. Quia qui vsu peccandi induruit,
nullo modo corripientis verbum, id est, manum
palpãtis sentit; sicut Iudææ crebriùs delinquen-
Ierem.3. ti dicitur Ierem.3.*Frons meretricis facta est tibi, no-*
luisti erubescere. sic Gregor. Septimò, cordis duri-
ties voluntatẽ à Deo ita auertit, vt nolit ad eum
Ierem.5. reuerti. Ierem.5.*Indurauerunt facies suas supra pe-*
tram,& noluerunt reuerti. Octauò, cordis durities
2.Timoth.3. in peius semper hominem præcipitat, 2.Tim.3.
Mali homines,& seductores proficient in peius erran-
tes,& in errorem mittentes. Vides depictum homi-
nem hæreticum in hęresi obstinatum; proficit in
peius, corde duro errans,& alios in suos mittens
errores. Nonò, homines duri cordis, mentis ocu-
los cæcos habent, & aures obturatas, neque illa
considerant, neque audiunt, quæ illos possint ad
Matth.13. pœnitentiam adducere, Matth.13. ex versione
LXX. interpretum: *Incrassatum est cor populi huius,*
& auribus grauiter audierunt, & oculos suos clause-
runt, ne quando videant oculis,& auribus audiant,&
corde intelligant,& conuertantur,& sanem eos. Deci-
mò, homo, qui durum habet cor, lethargo graui

A laborat, in periculis dormit, ad voluptates vigi-
lat, Prouerb.23.*Eris sicut dormiens in medio maris,&* Prouerb.23.
quasi sopitus gubernator amisso clauo,& dices: Verbera-
uerunt me, sed non dolui: traxerunt me,& ego non sensi:
Quando euigilabo,& rursus vina reperiam? Dormit
impius in mediis maris fluctibus, quasi ebrius,
neque furibundas animaduertit procellas, à qui-
bus in profundũ tartari demergitur, verberatur à
Deo,& trahitur, sed non sentit, denique ad vina,
id est, voluptates vigilat: *Quando* (inquit) *euigila-*
bo,& rursus vina requiram? Audiamus Magnum
Gregoriũ 3. parte pastoral. admonit.32. In medio Gregor.
(inquit) mari dormit, qui in huius mundi tenta-
tionibus positus prouidere motus irruentium
B vitiorum, quasi imminentes vndarum cumulos
negligit, & quasi clauum gubernator amittit,
quando mens ad regendam nauem corporis, stu-
dium sollicitudinis perdit; clauum quippe in mari
amittere, est intentionẽ prouidam inter procellas
huius sęculi non tenere,&c. Item: Vigilare optat,
vt rursum vina reperiat, quia vigilare ad sæculi
curas nititur, vt semper voluptatibus deebrie-
tur, & cùm ad illud dormiat, in quo sollerter vi-
gilare debuerat, ad illud vigilare appetit, ad quod
laudabiliter dormire poterat,&c. Vndecimò, cor
durũ ac lapideum, scopulus est,& durum saxum,
ad quod anima alliditur, facitque naufragium,&
perit. D.Chrysost. 2.Timoth. hom.9. Non sit (in- D.Chrysost.
C quit) tibi lapideũ cor, atque tenebrosum. Ne illic
allidas plenam mercibus nauem,&c. Eccles.3.*Cor* Eccles.3.
durum habebit malè in nouissimo. Nam in nouissimo
vitæ die plena diuitiis,& voluptatibus nauis, ad
scopulũ durissimũ allisa peribit in sempiternum.
Denique audiamus regij vatis præclarã illam 10.
adhortationem, Psal.49. *Hodie si vocem eius audie-* Psal.49.
ritis, nolite obdurare corda vestra. Audiamus etiam
diuinum Paul. ad Hebr.3. *Adhortamini* (inquit) Ad Hebr.3.
vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur;
vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Cauea- *Fugiẽda cordis durities.*
mus peccatorum fallaciã, quæ nos in duri cordis
scopulum, veluti Syrenes fallaces pertrahunt.
Peccatorum pœna scopulus hic est. Quia enim
D homo emendari non vult, & multa scelera per-
petrat, hac pœna afficitur, vt corde obdurescat.
D.Isid. lib.2. de summo bono, c.19. Pœna (inquit) D.Isidorus.
peccati peccatum admittitur, quando pro merito
cuiusque peccati, Deo deserente, in aliud pecca-
tum deterius itur, de quo amplius qui admiserit,
sordidetur. Præcedentia itaque peccata, sequen-
tium criminũ sunt causa, vt illa, quæ sequuntur,
sint præcedentiũ pœna. Præcedentium verò pec-
catorum pœna ipsa vocatur induratio, veniens de
diuina iustitia. Sic ille. Ierem.c.51.*Curauimus Ba-* Ierem 51.
bylonem,& non est sanata, derelinquamus eam. Tri-
buuntur verba hæc angelis, Orig. homil.2. Vide Origenes
(ait) ne quando angelis præcipiat Deus, vt ad
E languorem animæ tuæ medicaminum emplastra
conficiant,& respondeant angeli: *Curauimus Ba-*
bylonem,& non est sanata. Non scientiam artis suæ,
neque resinæ vim criminantur; sed te, qui eorum
præceptis obsequi noluisti. Caue, ne derelinquat
te medicus. Si enim te dereliquerit, manifestum,
quia abscessio eius, condemnatio tua sit, vt irre-
mediabilis,& curari nolentis. Hæc ille. Non de-
sunt Babyloni, id est, peccatrici animæ medicinæ
Dei variæ: sed Babylon duro corde respuit om-
nes, curari non vult, oblectat eam morbus, ideó-
que iusto iudicio deserit illam Deus; semper ta- *Deus sufficiẽtia auxilia semper præbet.*
men sufficientia præbens auxilia, quibus conuer-
ti possit. si non conuertatur, illud fit, quod legi-
tur Apocal.18.*Sustulit vnus angelus fortis lapidem,* Apoc.18.
quasi

quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa magna, & vltra iam non inuenietur. Eundem in modum duri cordis Babylon, id est, anima obstinata, velut lapis molaris, in profundissimum tartari pelagus mittetur, & non inuenietur vltra in hoc orbe. Moses in Cantico de Pharaone, & eius militibus sic canit: *Descenderunt in profundum quasi lapis.* In profundum orci quasi duri lapides descendunt, qui dum viuunt, saxa sunt dura, emollirique ad
Ierem. 18. pœnitentiam agendam nolunt. Ier. 18. *Descendi in domum figuli, & ecce ipse faciebat opus super rotam: & dissipatum est vas, quod ipse faciebat è luto manibus suis: conuersusq́; fecit illud vas alterum sicut placuerat in oculis eius, vt faceret.* Dissipatum est vas ex mol- A li luto, sed quia molle, & incoctum lutum erat, rursus in rota reparatum est. si autem durum fuisset lutum, & igne coctum, figulus vas proiecisset. Similem in modum si frangitur luteum vas, id est, homo; si molle est lutum, rotæ, id est, pœnitentiæ imponitur, ibíque reficitur: si verò durum est, & rotã fugit, proiicitur. Psal. 2. *Reges* Psal. 2.
eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Quænam quæso vasa confringuntur virga ferrea? Non sanè mollia, ac facile flexibilia, sed quæ iã igne cocta sunt, & dura. Quínam homines virga ferrea iustissimi iudicis Christi confringuntur? Non equidem illi, qui ad agendam pœnitentiã molles sunt, faciléque flexibiles, sed qui sunt duri, nolúntque ad pœnitentiam flecti.

CAPVT VI.

De plagis Ægypti.

De PRIMA *plaga sanguinis.*

EXODI CAP. VII.

1. DIXIT autem Dominus ad Moysen: Ingrauatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum. Vade ad eum manè, ecce egredietur ad aquas: & stabis in occursum eius super ripam fluminis: & virgam, quæ conuersa est in draconem, tolles in manu tua. Dicésque ad eum: Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi in deserto, & vsque ad præsens audire noluisti. Hæc igitur dicit Dominus: In hoc scies quòd sim Dominus: ecce percutiam virga, quæ in manu mea est, aquam fluminis, & vertetur in sanguinem. Pisces quoque, qui sunt in fluuio, morientur, & computrescent aquæ, & affligentur Ægypti bibentes aquam fluminis. Dixit quoque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti, & super fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, vt vertantur in sanguinem, & sit cruor in omni Terra Ægypti, tam in ligneis vasis quàm in saxeis. Feceruntque Moyses & Aaron sicut præceperat Dominus: & eleuans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone & seruis eius, quæ versa est in sanguinem. Et pisces, qui erant in flumine, mortui sunt: computruitque fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis, & fuit sanguis in tota Terra Ægypti. Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis: & induratum est cor Pharaonis, nec audiuit eos, sicut præceperat Dominus. Auertitque se, & ingressus est domum suam, nec apposuit cor etiam hac vice. Foderunt autem omnes Ægyptij per circuitum fluminis aquam vt biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis. Impleríque sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluuium.

2. HACTENVS actum est tantùm verbis, ostenso vno signo virgæ conuersæ in draconem; iam venitur ad verbera; iam virga in draconem conuersa, Ægyptios, & Pharaonem
Exod. 7. mordere incipit, Exod. 7. *Vade* (ait Dominus Mosi) *ad Pharaonem manè: Ecce egredietur ad aquas. & stabis in occursum eius super ripam fluminis.* Accommodatus erat plagæ locus iuxta fluuium Nilum, in quem Rex manè fuerat egres-
Psal. 77. sus, vt animum recrearet, Psal. 77. *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Ta-*
Vrbs Ægypti Tanis. *neos.* Tanis vrbs est Ægypti ad ostium Nili, quod Taniticũ vocatur, Hebraicè dicitur צען, *fogan.*
Isaiæ 19. De illa mentio fit Isaiæ 19. velut de vrbe regia: *Stulti* (inquit) *facti sunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos.* Pars itaque illa fluuij, ad quam egressus est Pharao, videtur ad Tanim pertinuisse, in cuius campo latè patente, & Nili aquis irrigato, mirabilia signa à Deo patrata canit vates. Occurrit igitur Moses Pharaoni, in campo Taneos iuxta flumen, plagámque infligendam, priusquam infligeret, prædixit: *Hæc* (inquit) *dicit Dominus: In hoc scies, quòd sim Dominus:*
Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.
B *Ecce percutiam virga.* postea inflixit, Exod. 7. *Ele-* Exod. 7.
uans virgam percussit aquam fluminis coram Pharaone, & seruis eius, quæ versa est in sanguinem, & pisces, qui erant in flumine, mortui sunt, computruitq́; fluuius, & non poterant Ægyptij bibere aquam fluminis. Cur autem prædiceret plagas Moses, cau- *Moses prædicit plagam antequam illam inferat.*
sam reddit Theodor. quæst. 20. Prædicebat (inquit) supplicia Moses, quæ illaturus erat, ne existimare possent casu contigisse: sed intelligerent Theodoret.
esse plagas, ipsis propter ipsorum peccata à Deo illatas, &c. Obiectua, Aaronem eleuasse virgam, non Mosem, sic enim eodem capite
imperat Deus Mosi: *Dic ad Aaron: Tolle vir-* Exod. 7.
gam tuam, & extende manum tuam super aquas
C *Ægypti, & super fluuios eorum, & riuos, ac paludes, & omnes lacus aquarum, & vertantur in sanguinem; & sit cruor in omni terra Ægypti, tam in ligneis vasis, quàm in saxeis,* &c. Duo fecit *Aaron virgã eleuauit, & percussit Nilum.*
Aaron; virgam eleuauit, postea illa percussit fluuium Nilum; Deus verò infinita potentia sua omnes Ægypti aquas conuertit in sanguinem, etiam illas, quæ in ædibus erant, tam *in vasis* (inquit) *ligneis, quàm lapideis.* Dubium est, *an*

aquæ, quæ erant in vasis testeis, vel æreis, conuersa sint in sanguinem, siquidem scriptura solùm meminit vasorum ligneorú, & lapideorum. Respondetur, parem esse de cæteris vasis rationem. Caietanus tamen arbitratur, aquam, quæ erat in vasis æreis, vel testeis, exceptam esse, nec conuersam in sanguinem, sed eam tantùm quæ erat in lapideis, & ligneis. Hebraicè sic legitur: ו ב אבנים ובעצים, *V bagesim, v ba abanim*, id est, *sit cruor* in omni terra Ægypti *tam in lignis, quàm in lapidibus*. Vnde hic colligitur sensus: non solùm sit cruor in aquis, sed ligna etiam, & lapides sanguine perfundantur, vt illi qui fluuij sanguinem non vident, videant ligna, arbores, & lapides madentes sanguine. At verò rectè interpres intellexit ligna, & lapides sumi pro vasis ligneis, & lapideis; sic etiam vertit Chaldæus. Caietani scholiastes putat, non solum Nilum fluuium, sed mare etiam rubrum, Ægypto adiacens, conuersum esse nunc in sanguinem, rubrúmque vocatum esse, fortè propter hanc conuersionem in sanguinem rubrum. Genebrardus Psal. 104. aquas etiam marinas conuersas ait in sanguinem. Non placent hæ coniectationes, Psal. 77. sic vates canit: *Conuertit in sanguinem flumina eorum, & imbres eorum, ne biberent*, &c. Dubium verò est, *quósnam imbres Deus conuerterit in sanguinem*, siquidem in Ægypto non sunt imbres, vt lib. 1. diximus cap. 1. Respondetur, in Psalmo imbres vsurpari pro aquis terrestribus, quia aquæ terrestres sunt imbres Ægypti, vt loco citato dictum est. Lege August. Psal. 77. Fortè illis diebus pluit sanguine; sed non videtur verisimile, Mosem id fuisse prætermissurum. Sap. 11. legimus; *Pro fonte sempiterni fluminis, humanum sanguinem dedisti iniustis*. Numquid *sanguis Nili humanus erat sanguis?* Respondetur, fuisse valde similem humano sanguini; ideóque humanum appellari. Græcè, αἵματι λυθρώδει, id est, *sanguine cruento, & sanioso*. Nilus autem flumen dicitur sempiternum, id est, perenne, perpetuóque fluens. Quæret aliquis, *an totus fluuius Nilus versus sit in sanguinem?* Philonem id affirmare nonnulli aiunt; sic enim scribit: In sanguinem fluuius vertitur, quàm longus est ad mare vsque ab Æthiopia, &c. Præterea si aquæ superiores non essent conuersæ in sanguinem, inferiores aquas in eas ingressæ diluerent, sanguinísque minuerent colorem. Verisimilius est, cõuersum esse in sanguinem in sola terra Ægypti; sic enim scriptura ait: *Fuit sanguis in tota terra Ægypti*, & Dominus Mosi: *Dic ad Aaron: Tolle virgam tuam, & extende manum tuam super aquas Ægypti; & fit cruor in omni terra Ægypti*. Excipiuntur igitur aquæ, quæ Ægypti non sunt, quales sunt Nili fluuij aquæ, alias regiones prælabentis. Itaque aquæ superiores ante Ægyptum fluentes, vbi primùm Ægyptum perueniebant, in sanguinem commutabantur; neque verò inferiores diluebant. Philonis verba indicant, fluuium non quidem totum esse conuersum in sanguinem: sed quàm longus est ad mare vsque ab Æthiopia, id est, ab Æthiopiæ finibus versùs Ægyptum, vsque ad mare. Quantum igitur longitudinis habebat Nilus à finibus Æthiopiæ per Ægyptum fluens vsque ad mare; tantum in sanguinem versum est.

Caietani opinio. — *Aqua Ægypti vertitur in sanguinē.* — *An mare rubrum sit conuersum in sanguinem?* — Psal. 77. — Sap. 11. — Philo. — *An totus Nilus sit cõuersus in sanguinem?* — Exod. 7. — Philo.

3. ### *Fecerúntque similiter malefici.*

Magi aquam conuerterunt in sanguinē.

Magi Pharaonis aquam, etiam in sanguinem, dæmonum viribus, conuerterunt; ideóque induratum est cor Pharaonis, neque obediuit præcepto Domini. Quæritur, *vndenam magi aquam habuerint, quam conuerterent in sanguinem*, siquidem omnes aquæ Ægypti à Deo in sanguinem conuersæ erant? Respondet Caietanus, Deum non subitò conuertisse totam Ægypti aquam in sanguinem, sed per aliquod temporis spatium: in quo spatio magi aquam nondum conuersam potuerunt conuertere. D. August. quæst. 23. in Exodum: Intelligendum (inquit) est, regionem, in qua filij Israel habitabant, plagis talibus non fuisse percussam, & inde potuerunt incantatores aquam haurire, quam in sanguinem verterent. Augustinum secuti sunt alij Doctores, de quibus Lyranus: Nostri (inquit) Doctores communiter dicunt, quòd aqua fuerit portata ad magos de terra Gessen, & quòd prædicta plaga non fuit ibi, &c. Abulensis tamen quæst. 8. & alij volunt, etiam in terra Gessen versam esse aquam in sanguinem. Quando autem Hebræi illam potare volebant, in propriam naturam, colorem, & saporem reuersam iuxta illud Philonis: Fluuius conuersus erat in sanguinem; sed non Hebræis. His enim haurientibus, fiebat potabilis, &c. Responderi ergo potest secundò, in terra Gessen, quam incolebant Israëlitæ, non fuisse hanc plagam, & ex illa potuisse à dæmonibus afferri aquam. Quòd si obicias, scripturam dicere: *Fuit sanguis in omni terra Ægypti*; ergo etiam fuit in terra Gessen. Respondebitur, fuisse sanguinem in omni terra impiorum Ægyptiorum; nõ autem populi Dei: ipsum enim à plagis omnibus liberauit. Dices ergo, Ægyptij ex terra Gessen afferrent aquam ad bibendum. Respondetur, si afferrent, in sanguinem illis vertebatur. Iosephus sic scribit: Si quis siti coactus aquam gustaret, acri dolore confestim corrumpebatur. Eratque talis aqua solis Ægyptiis, Hebræis verò dulcis, ac potabilis, & omnino pristinam naturam retinens, &c. Tertiò, respondet Iustinus quæst. 26. à gentibus proposita, magos sanguinem effecisse ex ea aqua, quam Ægyptij ex puteis hauriebant, quos circum flumen foderunt. Quartò, respondet Theodoretus quæst. 20. in Exod. hoc pacto: Incantatoribus (inquit) proximum erat mare: licebat igitur illis aquam ex mari allatam in domum regiam, in colorem sanguineum conuertere, &c. Quintò, respondent Hebræi apud Lyranum, fuisse aliquas fontium aquas in Ægypto, quæ non sunt conuersæ in sanguinem, atque inde esse adductas ad magos. At non videtur verosimile, fluuium, paludes, & lacus esse conuersos in sanguinem; fontes autem minimè, quamuis scriptura eorum non meminerit. Præterea si fontes habebant aquarum Ægyptij, quorsum iuxta fluuium puteos fecerunt, vt aquam potabilem possent reperire? His adde Iosephi hæc verba lib. 2. antiquit. Amnis (inquit) id est, Nilus, sanguineis fluentis prolabens ad potus inopiam Ægyptios redegit, cùm præter aquam fluminis nullum fontem habeant, &c. Ait Iosephus, nõ ignarus, vt credo, rerum Ægyptiarum, terram Ægypti nullum habere fontem; instar enim omnium fontium illi est Nilus, sed Philo in Ægypto satis versatus, fontes ait Ægypti versos in sanguinem. Sextò, respondet Lyranus, & Abulensis quæst. 8. aquam ad magos clam mira celeritate à dæmonibus allatam ex aliquo loco extra Ægyptum, & in sanguinem transmutatam. Eligat Lector quod placuerit.

Vndenā magi habuerint aquam? — Caiet. — D. August. — Lyranus. — Abulensis. — Philo. — *An aqua in terra Gessen cõuersa sit in sanguinem?* — Iosephus. — D. Iustinus. — Theodoret. — Iosephus. — *An Ægyptus habeat fontes?* — Lyranus. — Abulensis.

Præterea

An magi conuerterint aquam in verum sanguinem? D. August.

4. Præterea illud dubium est, *an magi in verum sanguinem aquam conuerterint?* D. August. lib. 3. de Trinit. cap. 8. & lib. 83. quæst. quæstione 79. & alij, aiunt verum fuisse sanguinem, opera dæmonum factum. Sed vt aqua in sanguinem transmutetur, difficillimis, & longi temporis indiget dispositionibus, quas dæmones tam breui tempore præparare non potuerunt. Itaque Abulensis quæst. 8. arbitratur, aquam à maleficis in sanguinis speciem esse conuersam. Et

D. Iustinus.

D. Iustinus, quæstione 26. Orthod. Ea (inquit) miracula, quæ magi ediderunt, dæmonum opera edita sunt, qui faciebant, vt oculi eorum, qui cernebant serpentem, sanguinem, & ranas, quæ non erant, videre viderentur, &c. At B videtur hoc scripturæ aduersari, in qua habetur: *Fecerunt similiter magi*: ergo vt Deus verum sanguinem fecit ex aqua, ita & illi. Respondetur, verba illa sic explicari posse iuxta hanc probabilem sententiam: *Fecerunt similiter*, id est, fecerunt ex aqua sanguinem, spectantium opinione. Denique dici potest, dæmones aliunde attulisse mira celeritate aquam, & verũ sanguinem. Deinde sublata subitò aqua, loco eius reposuisse in vasis sanguinem, ita vt conuersio videretur aquæ in sanguinem. Dicuntur autem magi fecisse similiter; non quòd aquam verè conuerterint in sanguinem, sed quòd visi sunt id facere, quod Moses fecerat.

Foderunt autem omnes Aegyptij per circuitum fluminis aquam.

Ægyptij puteos fecerunt circa Nilum.

5. Vnde ad potandum aquam habuerint Ægyptij, indicat Moses. Etenim foderunt puteos, circum flumen Nilum, vt illa aqua se suaque animalia sustentarent. Dubium est, *an aquam potabilem ex puteis hauserint?* Respondet sic D.

D. August.

Augustinus Psal. 77. Foderunt (inquit) Ægyptij, & sanguinem pro aquis inuenerunt, &c.

Philo.

Et Philo lib. 1. de vita Mosis; Deficiente (inquit) aqua potabili ripas fluminis nemo petebat, & nouas venas aperientibus, pro limpido liquore sanguis emicabat, tanquam ex vulnere,

Abulensis.

&c. Abulensis quæst. 9. arbitratur, aquam, quam reperiebant Ægyptij in circuitu Nili, fuisse sanguinem; sed colatum per terræ meatus, & extenuatum colore, saporeque sanguinis aliqualiter mutato. Sed obiicitur, *sanguinem crassum tardè, maléq; colari per arenas.*

D. Iustinus.

D. Iustinus in quæst. à gentibus propositis, quæst. 26. scribit, Ægyptios fodisse puteos, & aquam inuenisse, qua se, suaque animalia sustentarent. Coacti (inquit) sunt Ægyptij circum flumen puteos fodere, & aquam haurire, eaque & se, & animãtia sua, & pecora aquare, &c. Obiicies, *nõ sunt igitur Ægyptij siti maximè afflicti.* Concedet aliquis, non esse ita afflictos, vt vita priuarentur. E

Philo.

Ad alias enim plagas reseruabãtur. Philo tamen in vita Mosis: Hominum (inquit) magnus numerus siti enectorum iacebat in triuiis, &c.

Sap. 11.

Et Sap. 11. legitur: *Qui cùm minuerentur in traductione infantium occisorum*, Græcè, *ταραχθέντες εἰς ἔλεγχον νηπιοκτόνου διατάγματος*, id est, *turbati in redargutionem precepti occisoris infantium.* De Ægyptiis à recentioribus locus exponitur: *Turbati enim sunt valde*, aqua conuersa in sanguinem, in redargutionem & castigationẽ impij occisoris infantium, Regis Ægypti, qui præceptum dedit de infantibus proiiciendis in fluuium. Nostra versio indicat, turbatos Ægyptios propter eos, qui siti moriebãtur, sic enim habet: *Qui cùm mi-*

A *nuerentur in traductione infantium*, hoc est, qui Ægyptij cùm minuerentur, id est, pauciores fierent, propter traductionem, & proiectionem infantium: pauciores verò fiebant, quia moriebantur. Antiquiores verba hæc de Hebræis exprimunt: *Qui minuebantur in traductione infantium*, id est, quia infantes traducebantur, aperta iniuria & exemplo. Item Sap. 11. *Ostendens per sitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & aduersarios eorum necares*, &c. Græcè, *ἐκόλασας*, id est, *castigasti.* Castigauit ante necando multos siti. Sapient. 11.

Impletiq; sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluuium.

Post plagam primã, ait Moses, pertrãsisse dies septem antequam flagellaretur Pharao secunda plaga. Non ait durasse septem dies plagam primam, sed elapsos esse dies septem, sicque Eusebius intellexit, citatus in catena Lippomani. Neque verò eo loco habet, vna tantùm die hanc plagam durasse. Philo putat plagam hanc fuisse septem dierum. Plusquam vnius diei fuisse indicant facti ab Ægyptiis putei, ad reperiendam potabilem aquam. Septem dierum fuisse innuit scriptura, cùm ait: *Impleti sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluuium.* Quorsum enim Deus sine plaga Pharaonem induratum, sex 6.

Quot diebus durarit plaga sanguinis. Exod. 7.

C vel quinque diebus, degere pateretur? Iosephus videtur existimasse, plagã sanguinis non solùm his septem diebus durasse, sed simul etiam cum plaga ranarũ permansisse, & simul cum illa euanuisse; sic enim scribit: Euanuerunt ranæ, terraque simul, & flumen in pristinam naturam sunt restituta, &c. Iosephus.

Sed *cur Pharao his septem diebus Mosem non vocauit, vt in plaga secunda, & precatus est, vt aquam Ægypto largiretur?* Respondetur, quia induratus erat. Præterea quia non maximè illum plaga premebat. Non enim illi vina deerant, & succi herbarum, atque ex floribus expressæ aquæ. Philo ait, à Mose postulasse Ægyptios, vt tam 7.

Cur Pharao Mosem non vocauit in prima plaga. Philo.

D diram plagam auerteret: Per septem (inquit) dies hoc malum durauit, donec Ægyptiis suppliciter Mosem inuocantibus, & illo deprecante, Deus misertus est pereuntium, mutauitque sanguinem in aquam dulcem. Sic ille. Forsitan Pharaone indurato, populus à Mose misericordiam flagitauit. Iosephus quoque; Rex (inquit) inops consilij permisit Hebræos abire; cúmque malum cessasset, ad pristinam mentem rediit, &c. At in scriptura nulla huius rei fit mentio. Iosephus.

CAPVT VII.

MORALE.

De prima plaga sanguinis.

EGRESSVS est domo manè Pharao Rex, flumẽnque petit, relaxandi animi gratia, sed Dominus ientaculum ei misit amatum valde, videlicet sanguinem. Omnes enim aquas in sanguinẽ conuertit, omnes pisces occidit. Computruit Nilus, tetróque fœtore Regem, & comites abegit. Digna fuit pœna factis; dignus erat virgæ Dei verberibus fluuius, qui innocentes Hebræorum infantes demerserat; dignus erat, qui verteretur in sanguinem fluuius, qui paruulos carentes crimine peremerat, Sap. 11. *Cùm minuerentur in traductione infantium*, &c. quę verba paulo ante explanauimus, significant 1.

Nilus, in quo infantes occisi sunt, in sanguinẽ conuersus est. Sap. 11.

minutos esse Ægyptios, sitíque enectos, propter infantes in flumen proiectos. Origen. hom. 4. Satis conuenienter (inquit) aquæ fluminis vertuntur in sanguinem, vt is fluuius, cui Hebræorum paruulos crudeli nece tradiderant, autoribus sceleris poculum sanguinis redderet, &c. Theodoretus quæst. 19. Intulit (inquit) aquæ plagam Deus, propter pueros Iudæorum in fluuium demersos. Fluuius enim ille mutatus in sanguinem velut conquerebatur de cæde puerorum per Ægyptios commissa, &c. D. August. in tract. de decem plagis, tomo 9. Iusto (inquit) Dei iudicio factum est, vt de illo fluuio sanguinem biberent, in quo infantium Hebræorum sanguinem fuderant, &c. Similem in modum Apocal. 16. *Angelus effudit phialam iræ Dei super flumina, & super fontes aquarum, & factus est sanguis, & dixit angelus: Iustus es Domine, qui es, & qui eras, qui hoc iudicasti, quia sanguinem sanctorum & prophetarum effuderunt, & sanguinem eis dedisti bibere, digni enim sunt*, &c. Philo lib. 1. de vita Mosis ait, aquam adhibuisse Deum primam ad castigandos Ægypti incolas, & terrendos, quia illi aquam honorabant præ cæteris, tanquam rerum omnium principium. Et Theodoretus quæst. 19. in Exod. Intulit (inquit) Deus primam aquæ plagam, quia valde gloriabantur Ægyptij de flumine suo, & hunc pro Deo habebant, vt qui parem illis vsum præberet atque nubes cæli, &c.

Origenes. — Theodor. — D. August. — Apoc. 16. — Philo. — Theodor.

2. Hebræorum liberatoribus Mosi atque Aaron opposuerunt se malefici: sic hæretici se opponunt his maximè, qui ex seruitute diaboli, hæreseósque iugo homines conantur eripere. Vnde Paul. 2. Timoth. 3. *Quemadmodum Iannes, & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati; homines corrupti mente, & reprobi circa fidem: sed vltra non proficient. insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.* D. August. epist. 119. ad Ianuarium, cap. 16. Hæreticos (inquit) habere conatum magorum Pharaonis declarat Apostolus dicens: *Sicut Iannes, & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati.* Restiterunt magi Mosi signis mendacibus, resistunt hæretici veritati mendacibus doctrinis: à dæmonibus magi agitabantur aduersùs Mosem, & Aaron; sic hæretici ab iisdem stimulantur aduersùs Doctores veritatis Catholicæ. Magi homines erant impij, idolorúmque cultores, hæretici (vt Paulus ait) *homines sunt corrupti mente, & reprobi circa fidem.* Quemadmodum Ægypti aqua corrupta est, & in sanguinem conuersa: sic hæreticorum mens corrupta est, & in carnem, & sanguinem trāsmutata. Eorum enim fides carnalis est, carníque, & sanguini seruiens; Fœtebat Ægypti aqua: fœtent toto orbe hæreticorum dogmata; at verò virga Mosis magorum falsos dracones deuorauit: sic Ecclesiæ virga, & data à Deo potestas omnia hæreticorum falsa dogmata deglutiet. Nónne vidimus, dracones Arij ab Ecclesia deuoratos, qui orbis magnam impleuerant partem? Vbi sunt Sabellij dracones, id est, falsa dogmata? vbi sunt dracones Manichæi, Nestorij, Nouatiani, Eutychetis, & aliorum, qui Catholicæ veritati, vt Pharaonis magi restiterunt? A virga Dei deuorati euanuerunt. Lutheri, Caluinique, & aliorū hæreticorū dracones, nūc permittit Deus, ob peccata nostra, tartareo veneno homines incautos perimere, sed tandem, vt cæteri, deuorabuntur.

2. Timoth. 3. Hæretici similes sunt magis Ægypti. — D. August. — Virga Ecclesia deuorat dracones hæreticorum.

3. Sed quænam causa est, *cur Deus permiserit maleficos Pharaonis, Mosi, & Aaroni resistere, & falsa illa signa facere?* Respondet D. Chrysostomus homil. 46. in Acta Apostol. Permisit (inquit) Deus aliquid magis contra Mosem, ne magus putaretur esse Moses. Permisit magorum exemplo discere omnes, quantum ars magica imponat sensibus: sed non permisit vltra eos progredi, ne ab illis deciperentur homines: sed ipsimet se victos esse à Mose confessi sunt, &c. Duas causas reddit Chrysostomus. Prima est, permisisse Deum magos resistere Mosi, ne Moses, cui illi resistebant, ex eorum ordine esse existimaretur. Secundò, vt ostenderet, quàm sit falsa magorum ars. Theodoretus quoque quæst. 18. in Exod. Concessit (inquit) Deus incantatoribus, vt quædam facerent similia eorum, quæ faciebat Moses, quo magis vtrorumque discrimen patesceret. Mutabant quidem magi virgas in serpentes; sed virga Mosis eorum virgas deuorabat; mutabant aquam in sanguinem, sed sanguinem in priorem aquæ naturam reducere non poterant. Produxerunt ranas; sed ranarum molestiam Ægyptiis auferre non poterant, sicut fecit Moses. Sic ille. Tertia ratio, permittit Deus etiam nunc maleficos, & dæmonum opera, vt intelligant homines sensibus dediti, & si qui sunt athei, non omnia esse corporalia, & sensibilia, sed spiritus esse insensibiles, qui magnas habeant vires, indéque ad summum, atque infinitum spiritum, scilicet Deum, assurgant, intelligántque Deum, & spiritum esse, & infinitam potentiam habere. Homines carnei à sensibus difficilè auelluntur, quæ sub sensum non cadunt, difficilè intelligunt. Permittit ergo Deus dæmones per maleficos mira operari, vt fateantur homines, naturas esse spirituales, quæ sub sensum non cadunt. Quartò, permittit Deus maleficos, vt intelligamus multa videri miracula, quæ tamen non sint miracula, sed Dæmonis opera; quæque examen postulent seuerum. Quintò, permittit Dominus maleficos, vt hominum fidelitatem probet, & liberum arbitrium liberè operari sinat.

Cur Deus permiserit magos signa illa facere? — D. Chrysost. — Theodor.

CAPVT VIII.

De SECVNDA *plaga ranarum.*

EXODI CAP. VIII.

DIXIT quoque Dominus ad Moysem: Ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi: sin autem nolueris dimittere, ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum,

1. tu[illegible], & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum: & ad te, & ad populum tuum, & ad omnes seruos tuos intrabunt ranæ. Dixítque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluuios ac super riuos & paludes, & educ ranas super Terram Ægypti. Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operuerúntque Terram Ægypti. Fecerunt autem & malefici per incantationes suas similiter, eduxerúntque ranas super Terram Ægypti. Vocauit autem Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis: Orate Dominum vt auferat ranas à me & à populo meo: & dimittam populum vt sacrificet Domino. Dixítque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi quando deprecer pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ à te & à domo tua & à seruis tuis & à populo tuo: & tantùm in flumine remaneant. Qui respondit: Cras. At ille: Iuxta, inquit, verbum tuum faciam: vt scias quoniam non est sicut Dominus Deus noster. Et recedent ranæ à te, & à domo tua, & à seruis tuis, & à populo tuo: & tantùm in flumine remanebunt. Egressíque sunt Moyses & Aaron à Pharaone: & clamauit Moyses ad Dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaoni. Fecítque Dominus iuxta verbum Moysi: & mortuæ sunt ranæ de domibus, & de villis, & de agris. Congregauerúntque eas in immensos aggeres, & computruit terra.

2. SEPTEM diebus durauit prima plaga sanguinis, sequuta est secũda ranarum, propter duritiem Pharaonis. Priùs tamen iussu Dei Rex admonitus est à Mose, vt populo permitteret facere sacrificium in deserto; priùs plaga ei renuntiata est ranarum, ne fortè casu euenisse putaret. Surdo tamen renuntiata est. Cùm igitur Mosem non audisset, extulit Aaron, iubente Mose, virgam super Ægypti aquas, indéque exeuntes ranæ admirabili multitudine Ægyptum compleuerunt; ipsum palatium Regis ingrediebantur, & lectos, domósque Ægyptiorum. Exod. 8. prædicit Moses Pharaoni sic: *Si nolueris dimittere populum, ecce ego percutiam terminos tuos ranis, & ebulliet fluuius ranas, quæ ascendent, & ingredientur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & super stratum tuum, & in domos seruorum tuorum, & in populum tuum, & in furnos tuos, & in reliquias ciborum tuorum*, &c. De hac plaga sic cecinit vates Psalm. 104. *Edidit terra eorum ranas in penetralibus Regum ipsorum.* Quæritur, *nonne satis erat claudere ostia, & fenestras, ne ranæ ingrederentur in penetralia Regis, & in lectum eius?* Genebrardus Psalmo citato ait, per penetrationem dimensionum, ranas illuc penetrasse. Satiùs est respondere, ostia, & fenestras, angelis prohibentibus, claudi non potuisse; quòd si clauderentur, ranarum impetu, & angelis impellentibus reserabantur. Molestissima fuit plaga hæc, de qua sic Iosephus: Ranæ domesticum victum fœdabant, in esculentis, atque poculentis nusquam non repertæ, & in cubilibus quoque passim oberrantes, ita vt omnia fœterent, putore infecta ex ranis mortuis exhalante, &c. Et Philo: Ranarum (inquit) tanta vis prorepsit, vt non solùm fota completet, ac loca subdiualia, verùm & domos, & villas, & cuncta ædificia, tam sacra, quàm profana, tam priuata, quàm publica. Itaque cùm neque fotas progredi possent homines, viis oppletis, neque intus manere, refertis etiam intimis penetralibus, & ad summas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam desperationem redacti sunt, &c. Adde musicam molestissimam, ranarum coaxationes. Quænam, quæso, aures tot ranarum voces insuauissimas ferre possent, sine molestia maxima? Ait Plinius, præter vulgares ranas esse venenatas, quæ rubetæ appellantur, quòd in rubetis, & dumetis viuant; alias calamitas, quæ inter calamos, arundines, & frutices

Exod. 8. *Ægyptum ranis complentur molestissimis.* *Psal. 104.* *Iosephus.* *Philo.* *Plinius.* *Ranæ rubetæ, & calamitæ.*

A versantur. Non videntur ex iis fuisse illæ, quæ Ægyptum compleuerunt, vulgares enim fuisse, & aquatiles, indicant verba illa: *Extendit Aaron manum super aquas Ægypti, & ascenderunt ranæ, operuerúntq́ terram Ægypti*, &c. Abulensis vult, multas ranas à Deo creatas esse cæteris turpiores colore, & forma. Obstiterunt magi in hac etiam plaga Mosi: *Fecerunt* (inquit) *malefici similiter, eduxeruntq́ ranas super terram Ægypti*, &c. Nunquid *præstigiosè fuere facta à magis, an verè?* Iustinus quæst. 26. Orthod. ait, fuisse præstigiosas ranas, & fallaces, cùm non essent ranæ, videbantur ranæ. Verisimilius est, quod ait Abulensis Exod. 8. quæst. 4. veras ranas iussu mago-B rum dæmones in Ægyptum adduxisse.

Abulens. *Magi ranas fecerunt.* *Iustin.*

Vocauit Pharao Moysen, & Aaron.

Prima plaga sanguinis affectus Pharao, Exod. 7. *Auertit se, & ingressus est domum suam, neque apposuit cor*, at secunda ranarum percussus, indoluit grauiter, Mosémque, & Aaron ad se vocauit, petiuítque, vt Deum orarent & ranas ex Ægypto expellerent: addidit, *Et dimittam populum, vt sacrificet Domino.* Libenter Moses id se facturum recepit, tempúsque precationis ab ipso Rege assignari voluit: *Constitue* (inquit) *mihi, quando deprecer pro te.* Rex respondit, *Cras.* Moses constitutus erat Deus Pharaonis, idcir-C co magna cum fiducia certum petit tempus, & promittit ad abigendas ranas ex terra Ægypti, sciebat enim Deum illo tempore preces auditurum, & ranas expulsurum. Quorsum à Rege petit, *vt certum designet tempus?* Respondetur, vt intelligeret Rex, Mosem non esse magum, qui ex temporibus, & constellationibus penderet, sed Dei esse legatum, qui omni tempore posset Domini operari virtute. 3.

Exod. 7. *Pharaonem vexat plaga ranarum, populum se dimissurum ait.*

Qui respondit, Cras.

Rogatus Pharao, vt certum tempus assignaret ad pellendas ranas, in sequentem diem distulit, & respondit, *Cras.* Nonne *ranarum plaga maximè Ægyptios affligebat?* cur ergo non re-D sponder, *hodie* statim orate Dominum, vt molestissimas abigat ranas? Respondet Lyranus, & Abulensis, voluisse Regem experiri, an essent ranæ præstigiosæ, & magica arte factæ, si illa die deficerent, verùm iam ille expertus erat, plagam sanguinis non defecisse. Potest ex hoc loco colligi, plagam ranarum non tam fuisse acerbam, 4.

Cur Pharao nõ petiit abigi continuò ranas?

bam, vt eam breui tempore ferre non posset Pharao, existimauit ergo se vsque ad diem sequentem posse sustinere plagam adhibitis hominibus, qui ranis obsisterent, easque pellerent, ideo respondit *Cras.* Vel fortitan noluit in angustum tempus redigere Mosem, & Aaronem, voluitque spatium longius ad deprecandum Deum concedere, quia id putabat necessarium. Eo tempore, quod Rex constituerat, id est, die sequenti, deprecatus est Dominum Moses, mortuæque sunt ranæ omnes. Congregauerunt autem eas Ægyptij in innumeros aceruos, computruitque terra propter illarum fœtorem, ac corruptionem; quia aceruí illi pestilentes igne subiecto non sunt consumpti.

Mortuæ sunt ranæ.

Ingrauauit cor suum.

5\. Dixerat Pharao Mosi, & Aaron: *Orate Dominum, vt auferat ranas, & dimittam populum, vt sacrificet Domino*, &c. Postquam verò ablatas vidit, cor suum indurauit, populúmque noluit dimittere. O stultum hominem, quem experientia non docuit, post plagam secundam posse sequi aliam, quæ eum magis vexaret! Non habuit Rex hic verbum Regis, siquidem promissis non stetit. Regum est, verba sua conuertere in facta, & quod se facturos dicunt, re ipsa facere. hic populum Hebræum se dixit dimissurum, nec dimisit.

Pharao indurat cor suum post ablatam plagam.

Morale *plagæ* Secundæ.

6\. D. August. in lib. de conuenientia decem præceptorum, cum decem plagis hæreticos ait significari ranis Ægypti: Hæretici (inquit) ranæ sunt clamantes in limosis paludibus. Per superbiam, & inanes contentiones, strepitum vocum habere possunt, doctrinam veræ sapientiæ non possunt insinuare, &c. Cerne huius temporis ranas, id est, nouatores, nónne sunt ab Augustino depicti? Ranæ sunt vocibus, librísque perstrepentes, ex paludibus limosis, hoc est, limosa, & cœnosa vita. Coaxant, strepitum

D. August. Hæretici similes sunt ranis Ægypti.

A edunt, (vt ait Augustinus) doctrinam veræ sapientiæ non curant. Pro sapientia vera, falsam & vanam hæreseon loquacitatem complectuntur vtinam Deus plagam hanc propere abigat.

Illud obseruandum, Pharaonem plaga ranarum vexatum Mosem vocasse, & Aaronem, pro ranis pellendis Deum vt orarent, rogasse; populum se dimissurum dixisse. *Sola vexatio* (ait Isaias cap. 28.) *dabit intellectum auditui.* En vexatio ranarum intellectum dedit Pharaoni. Vexatio quoque intellectum dedit Nabuchodonosori, Dan. 4. *Laudo* (inquit) *& magnifico, & glorifico Regem cæli.* Vexatio intellectum dedit Antiocho, 2. Machab. 9. *Caput ex graui superbia deiectus*, B *ad agnitionem sui venire, diuina admonitus plaga, per momenta singula doloribus suis augmenta capientibus, & cum nec ipse iam fœtorem suum ferre posset, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire; Orabat autem Deum.* Præterea vexatio intellectum dedit Pharaoni Regi Ægypti, illi qui vxorem Abraham ad se adduci iussit, putans esse sororem, Gen. 12. *Flagellauit Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius propter Sarai vxorem Abraham.* Non induratum est cor huius Pharaonis, intellectum dederunt plagæ; protinus vxorem restituit. Pharao verò alter, de quo nunc sermo est, vexatus emolliuit cor; postquam desiit vexatio, cor in-C durauit. Dixerat se dimissurum populum, si ranæ abigerentur, non stetit promissis, cessante plaga, Exod. 8. *Videns Pharao, quòd data esset requies, ingrauauit cor suum*, &c. Multos habet Pharao imitatores, qui plagis à Deo affecti, vitam morésque se emendaturos aiunt, postquam plagæ cessant, videntes quòd data est requies morbi vel afflictionis, cor indurant, sed quod differtur (vt aiunt) non aufertur, multas habet plagas Deus; multa sunt flagella peccatoris. Si cessante vna plaga mores non corrigit impius, venient aliæ, Apocal. 9. *Væ vnum abiit: Ecce duo væ post hæc*, &c. Si abiit vnum væ, sequuntur alia; nisi se ad meliorem recipiat frugem peccator.

7\.

Isai. 28.

Daniel. 4

2\. Mach. 9

Vexatio dat intellectum.

Gen. 12.

Exod. 8.

Ablata vexatione induratur cor ingratum.

Apoc. 9.

CAPVT IX.

De Tertia *plaga sciniphum.*

EXODI CAP. VIII.

1\. Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron: Extende virgam tuam, & percute puluerem terræ: & sint sciniphes in vniuersa terra Ægypti. Fecerúntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussitque puluerem terræ, & facti sunt sciniphes in hominibus, & in iumentis: omnis puluis terræ versus est in sciniphes per totam Terram Ægypti. Fecerúntque similiter malefici incantationibus suis, vt educerent sciniphes, & non potuerunt: erántque sciniphes tam in hominibus, quàm in iumentis. Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic. induratúmque est cor Pharaonis, & non audiuit eos sicut præceperat Dominus.

2\. Apocalypsis 11. *Væ secundum abiit, & ecce tertium veniet citò*, &c. Id ipsum nunc dicere possumus: abiit væ secundum, hoc est, plaga secunda ranarum, & ecce væ tertium, hoc est, plaga tertia veniet citò. Cùm Pharao nollet populum dimittere, præcepit Dominus Mosi, vt iuberet Aaronem virga puluerem terræ percutere. Cùm verò Aaron terram virga percussisset, Exod. 8. *Omnis puluis terræ versus est in sciniphes, per totam terram Ægypti, eránt que sciniphes tam in hominibus, quàm in iumentis*, &c. Hæc tertia fuit plaga, hoc tertium væ. Quæritur, *quinam dicantur sciniphes?* Hebraicè dicuntur כנים *cinim.* Iosephus lib. 2. antiquit. pediculos fuisse putat: Pediculorum (inquit) magna vis ex corporibus Ægyptiorum scatebat, à quibus mali malè perdebantur, &c. Est hæc sententia Caietani, Oleastri, & Hebræorum. Obiicitur, pediculi ex hominum corporibus gignuntur: sciniphes autem ex puluere terræ sunt procreati: neque

Apocal. 11.

Exod. 8.

D

Iosephus.

tı:neque verò solis hominibus, sed iumentis A etiam nocebant. Facile responderi potest, puluerem conuersum esse in pediculos, corporibúsque hominum, & iumentorum adhæsisse: erant enim magni, & valde pungentes corpora, ac fœdantes. L X X. interpretes vertunt *σκνῖφες*, *sciniphes*, sic legit Philo. aliquę codices habent *κνῖφες*. Noster vertit *sciniphes*. Videtur vocabulum deductum ab Hebræo, כנים *cinim*. Philo volatilia animalia esse ait minutissima. Tot (inquit) sciniphes profusi sunt ex terra, vt velut extensa nubes totam obtineret Ægyptum. Id animal est molestissimum, quanuis sit minutissimum. Nam non solùm superficiem cutis lædit pruritu noxio, verumetiam in- B teriora per aures, naresque penetrat; inuolat in oculos, nisi quis caueat. Sic ille. D. August. in lib. de conuenientia plagarum, & mandatorum, scribit, fuisse muscas minutissimas, inquietissimas, & in oculos irruentes, non permittentes homines quiescere. Origenes quoque minutissima fuisse ait animalia, per aërem volantia, quæ corpora grauiter stimulent. D. Hieron. Ioel. 2. Sciniphes (inquit) tam parui sunt culices, vt vix cernantur oculis, &c. Sic etiam Rupertus sentit, Lyranus, Abulensis, Carthusianus, & alij communiter. Pererius Exod. 8. existimat sciniphes, vel fuisse noua animalia tunc primùm à Deo producta, aut nobis incomperta, sed talia C prorsus, qualia supra à Philone descripta sunt, infestissima videlicet, & nocentissima hominibus. Non deest, qui putet, fuisse pulices. Obiiciet aliquis, *non fuisse hanc plagam animalium volantium*, vel muscarum minutissimarū, eo quòd sequēs plaga quarta fuit muscarum omnis generis. Sanè si sequens plaga fuit muscarum omnis generis, has etiam minutissimas muscas, siue paruos culices, complexa est. Respondetur, præcessisse in tertia plaga minutissimas quasdam muscas, siue culices, postea in quarta plaga immissum omne muscarum genus. Non igitur cōprehendit quarta plaga culices. Aliter responderi posset, fuisse pediculos animalia illa tertiæ D plagæ, vt Hebræi volunt, dissimiles valde muscis, vel alia animantia ignota nobis. Si obiicias, in nostra versione appellari sciniphes, quamobrem esse culices, respondebitur, culices appellari cyniphes, per *c.* & *y* Græcum; in nostra autem versione non esse hoc nomen: sed sciniphes per *sc.* Itaque videtur nomen deriuatum à nomine Hebræo *cinim*. L X X. interpretes dixerunt *σκνῖφες*, siue *κνῖφες*. Noster interpretes dixit *sciniphes*. Quòd si nomen *cinim*, vnde cætera deducta videntur, Hebræis *pediculos* significat, idem significabit nomen *sciniphes*.

Quinam dicantur sciniphes.

Philo.

D. August.

Origenes.

D. Hieron.

Digitus Dei est hic.

E

3\. Magi, qui Mosi resistebant, dæmonū vi conati sunt sciniphes ex puluere terræ efficere; sed non potuerūt sciniphes efficere veros, vel præstigiosos; nec potuerūt ex aliis locis eos in Ægyptum adducere, quoniam non permisit Deus. nihil enim dæmones possunt, nisi permissi. Ostendit Deus potentiam suam, magorum [illegible], & dæmonum fallaciam, & imbecillitatem, in animalibus minutissimis. Itaque magi exclamarunt: A *Digitus Dei est hic.* id est, potentia Dei est, quæ animalia hæc efficit, nostrasque artes, & dæmones ligat, ne operari possint. Hebræi, vt aiunt Lyranus, & Abulensis, aiunt, dæmones non potuisse facere sciniphes, quia potestatem non habent in corpus minus grano hordei. Sed non placet opinio; quia facilius est in rebus naturalibus minora facere quàm maiora. Præterea si Deus permisisset, facile erat dæmones magnam sciniphum copiam ex aliis locis in Ægyptum adducere. Lyranus putat magos cùm dixerunt: *Digitus Dei est hic*: non significasse diuinam potentiam, sed potentiam dæmonis alicuius superioris qui inferiores impediret. Non enim vi- B dentur magi cognouisse Dei potentiam, siquidem post hanc plagam resistere Mosi non destiterunt. cap. enim 9. dicitur, *Non poterant stare coram Mose*, &c. Quamobrem Caietan. eodem capite 9. sic scribit: Hinc apparet perseuerantia magorum aduersùs Mosem, & quòd non credebant summum Deum, qui est fons essendi, facere hæc mirabilia; sed aliquos dæmones, &c.

Dicendum, magos tunc confessos esse Dei Hebræorum potentiam; neque tamen Deo se subiecisse, sed in nequitia perseuerasse. *Digitus* (inquiunt) *Dei Hebræorum est hic*, qui nostris artibus potentior est. Hæc fuit tertia plaga; in ea defecerunt magi, quia sciniphes facere non po- C tuerunt. D. Augustinus quæst. 25. in Exod. ait, magos in tertio signo, vel plaga defecisse, vt indicaretur Philosophos ethnicos defecisse in tertia Trinitatis persona; quod mysticum est. Commendatur (inquit) fortasse Trinitas, & quòd summi Philosophi gentium, quantum in eorum literis indagatur, sine Spiritu sācto philosophati sunt, quamuis de Patre, & Filio non tacuerint: quod etiam Didymus in libro suo meminit, quem scripsit de Spiritu sancto. Sic August. lege, si placet, quæ de Philosophis diximus tomo 1. Concordiæ, lib. 4. cap. 3. D. Hieronym. Matth. 12. ad illa verba Domini: *Si in digito Dei eiicio dæmonia.* Iste (inquit) est digitus, D quem confitentur & magi, qui contra Mosem, & Aaron signa faciebant dicentes: *Digitus Dei est hic.* Hoc digito Dei tabulæ scriptæ sunt in monte Sinai. Si igitur manus, & brachium Dei Filius est, & digitus eius Spiritus sanctus, Patris & Filij, & Spiritus sancti, vna substantia est, &c. Ait Hieronymus, Filium significari manu Dei, & brachio, Spiritum verò sanctum digito. De quo verba magorum interpretatur, quod etiam Rupertus, & alij faciunt. Cur digitus Dei Spiritus sanctus dicatur, indicauimus Matth. 12. ad verba citata.

4\. *Magi confessi sunt Dei potentiam.*

D. August.

Cur magi defecerint in tertio signo.

D. Hieron.

Spiritus sanctus digitus Dei dicitur.

Induratum est cor Pharaonis.

Neque emolliuit durissimum Pharaonis cor magorum imbecillitas, confessióque potentiæ Dei, dicentium, *Digitus Dei est hic.* neque emolliuit molestissima sciniphum plaga. Quid hac plaga percussus egerit, non aperit scriptura; solum ait, induratum esse cor eius; maluit sciniphum aculeos tolerare, quàm populum dimittere. Heu quàm difficile est aliena restituere! 5.

Induratur Pharao.

Difficile est, aliena restituere.

CAPVT

CAPVT X.

De QVARTA *plaga muscarum.*

EXODI CAP. VIII.

1. DIXIT quoque Dominus ad Moysen: Consurge diluculo, & sta coram Pharaone: egredietur enim ad aquas: & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quòd si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, & in seruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas, omne genus muscarum: & implebuntur domus Ægyptiorum muscis diuersi generis, & vniuersa terra in qua fuerint. Faciámque mirabilem in die illa Terram Gessen, in qua populus meus est, vt non sint ibi muscæ: & scias quoniam ego Dominus in medio terræ. Ponámque diuisionem inter populum meum & populum tuum: cras erit signum istud. Fecitque Dominus ita. Et venit musca grauissima in domos Pharaonis & seruorum eius, & in omnem Terram Ægypti: corruptáque est terra ab huiuscemodi muscis. Vocauítque Pharao Moysen & Aaron, & ait eis: Ite & sacrificate Deo vestro in terra hac. Et ait Moyses: Non potest ita fieri: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro. quòd si mactauerimus ea quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent. Viam trium dierum pergemus in solitudinem: & sacrificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis. Dixítque Pharao: Ego dimittam vos vt sacrificetis Domino Deo vestro in deserto: verumtamen longiùs ne abeatis, rogate pro me. Et ait Moyses: Egressus à te, orabo Dominum: & recedet musca à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius cras: verumtamen noli vltrà fallere, vt non dimittas populum sacrificare Domino. Egressúsque Moyses à Pharaone, orauit Dominum. Qui fecit iuxta verbum illius: & abstulit muscas à Pharaone, & à seruis suis, & à populo eius: non superfuit ne vna quidem. Et ingrauatum est cor Pharaonis, ita vt nec hac quidem vice dimitteret populum.

2. QVARTA plaga similis est tertiæ, tertia A sciniphum fuit, qui dicuntur fuisse minutissimæ quædam museæ. Quarta muscarum est omnis generis. Ad induratum Pharaonem diluculo, quo tempore Rex in Nilum relaxandi animi gratia veniebat, misit Dominus Mosem, vt peteret Hebræi populi dimissionem; quòd si dimittere populum nollet, quartam prænuntiaret plagam muscarum. Obtemperauit Moses Domino: Pharaonis cor induratum obtemperare noluit; induratum cor secuta est plaga; immisitque Dominus in Ægyptum omne genus muscarum. Impletæ sunt domus Regis, & Ægyptiorum muscis diuersi generis, corruptaque est terra à muscis. Hebraicè legitur, ערב B *garob*, quod nomen *mixtionem* significat, quorum sit animalium mixtio non indicat. Hebræi dicunt significare *commixtionem animalium*, & *serpentum* venenatorum, aspectúque terribilium. Chaldæus ita vertit: *Mittam in te, & in seruos tuos mixtionem bestiarum.* Iosephus lib. 2. antiquit. Varias (inquit) & multiformes bestiarum species immisit, quales nemo ante eam diem vnquam viderat, &c. Pagninus vertit: Immittam *omne genus ferarum.* Caietanus putat, non fuisse mixtionem muscarum, sed paruorum animalium agrestium, terram Ægypti comedentium, atque destruentium. Dicendum est, mixtionem fuisse omnis generis muscarum, vt noster interpres intellexit. C Sunt enim varia muscarum genera; ea omnia in Ægyptū irruerunt, maximéque nocuerunt Ægyptiis. Sap. 16. muscas multis Ægyptiis attulisse interitum dicitur his verbis: *Illos*, id est, Ægyptios, *locustarum, & muscarum occiderunt morsus, & non est inuenta sanitas animæ ipsorum, quia digni erant ab huiusmodi exterminari.* & Psalm. 77. *Misit in eos cœnomyiam, & comedit eos*, venit cœnomyia, id est, *non communis musca, sed omnis generis musca*, & comedit Ægyptios. Aquila etiam, teste D. Hieronymo, epist. 134. ad Suniam, & Fretellam in fine epistolæ interpretatus est παμμυίαν, id est, *omnimodam muscam.* In Græcis libris legitur κυνόμυιαν, id est, *muscam caninam*; quam versionem agnoscunt Philo in vita Mosis, Origenes, Theodoretus, Augustinus, & alij. Sed D. Hieronymus epistola citata: Cœnomyia (inquit) non vt Latini interpretati sunt, musca canina dicitur per y Græcam literam, sed iuxta Hebraicam intelligētiam per, *œ*, diphthongum debet scribi, vt sit κοινόμυια, id est, *omne genus muscarum.* Hæc ille. Sententiam Hieronymi secuti sunt, qui iussu Pontificis summi vulgatam versionem emēdarunt, Psalmo 77. & 104. in quibus non cynomyia, id est, musca canina, sed cœnomyia, id est, omnis generis musca legitur.

Completur Ægyptus muscis.

Iosephus.

Pagninus.

Sap. 16.

Psal. 77.

D. Hieron.

Musca diuersi generis erant.

Faciam mirabilem in die illa terram Gessen.

Terra Gessen, terra erat Ægypti, in qua Hebræi habitabant; mirabilem illam Dominus fecit, quia à plaga hac muscarum liberauit. In tota Ægypto muscæ erant: in terra Gessen ne vna quidem apparebat. Quæritur, an Dominus non solùm *ab hac quarta muscarum plaga*, sed *à cæteris quoque omnibus Hebræos liberos* esse voluerit? Respondetur, liberauit quoque eos à quinta plaga, Exod. 9. *Mortua sunt omnia animantia Ægyptiorum, de animantibus verò filiorum Israel nihil omnino periit.* Liberauit etiam à septima grandinis, Exod. 9. *Tantum in terra Gessen, vbi erant filij Israël, grando non cecidit.* Liberauit 3.

An Deus Israelitas à plagis liberauerit.

Exod. 9.

Exod. 9.

uit à plaga nona tenebrarum, & decima primogenitorum, Exod. 10. *Vbicunque erant filij Israel, lux erat.* Exod. 12. *Transibo vos, neque erit in vobis plaga.* Videlicet primogenitorum. Idem in cæteris plagis factum docet D. Augustinus, quæst. 26. in Exod. Quod (inquit) hic, id est, in quarta plaga, aperuit Scriptura, ne vbique diceret, intelligere nos voluit, idem & in posterioribus, & in prioribus signis factum esse, vt terra quam habitabant Hebræi, nullis plagis talibus vexaretur. Hæc ille. & Philo lib. 1. de vita Mosis: Tot (inquit) plagis Ægyptus castigata est, quarum tamen nulla Hebræos attigit, quamuis cohabitantes in eisdem oppidis, vicis, domibus, &c.

Exod. 10. Exod. 12. D. August. Philo.

Vocauitq́, Pharao Mosem, & Aaron.

4. Quò se verteret Pharao, tot plagis percussus, nesciebat, nullum aliud asylum reperiebat præter Mosem & Aaronem. Quarta igitur muscarum plaga percussus, ad Mosem & Aaronem confugit. *Ite,* (inquit) *sacrificate Deo vestro in terra hac*; facultatem dedit sacrificandi, sed non abeundi extra Ægyptum, sacrificandi vobis do potestatem, dummodo in terra hac sacrificia offeratis.

Dat Pharao facultatē sacrificandi in Ægypto.

Abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo nostro.

C

5. Respondit Pharaoni Moses, non posse Hebræos in Ægypto Deo offerre sacrificium: *Non potest* (inquit) *ita fieri: Abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro?* Per interrogationem hæc verba leguntur in emendatis libris, hoc sensu: Non potest fieri, vt in Ægypto, in oculis Ægyptiorum sacrificium Deo offeramus. Numquid enim abominationes Ægyptiorum, Deo immolabimus? si id fecerimus lapidibus nos obruent. Dubitatur, Ægyptij non abominabantur, imò colebant animalia, quæ Hebræi erant immolaturi, nimirum oues, & boues, cur igitur Moses ait: D *Numquid animalia, quæ abominantur Ægyptij, immolabimus?* Dixisset potius: numquid animalia, quæ colunt Ægyptij, in conspectu eorum immolabimus, vt lapidibus nos cædant? Respondetur, Mosem oues, boues, capras, & hædos appellare abominationes Ægyptiorum, quia hæc animalia venerabantur. Quemadmodum Deuteron. 32. in Cantico, idola, quæ Israelitæ coluerunt, appellat abominationes: *Prouocauerunt* (inquit) *eum*, id est, Deum, *in dijs alienis, & in abominationibus ad iracundiam prouocauerunt*, &c. Est igitur sensus, numquid coram Ægyptiis abominationes eorum immolabimus, id est, animalia, quæ illi abominando cultu colunt? E *Quod si ea mactauerimus in terra hac coram eis, lapidibus nos obruent.* Concede igitur Rex, vt via trium dierum pergamus in desertum, & sacrificabimus Deo extra Ægyptum, vt ipse nobis præcepit. Obiicies, *nimium fuisse audacem Mosem*, qui coram Pharaone, & Ægyptiorum primatibus, ausus est, animalia quæ illi colebant, appellare *abominationes Ægyptiorum.* Respondetur, fortissimum fuisse Mosem potius, quàm audacem. Quid mirum? Constitutus erat Deus Pharaonis, eius furorem, aut Ægyptiorum non pertimescebat. Timebat Rex Mosem, non Moses Regem. Chaldæus ita vertit sine interrogatione:

Deuter. 32. *Quanam appelletur* abominationes Ægyptiorū.

A *Animal, quod Ægyptij colunt, nos immolabimus,* vt sacrificemus Domino, coram Deo nostro. Quòd si immolauerimus animal, quod ipsi colunt, ipsis videntibus, nónne lapidabunt nos? LXX. quoque sine interrogatione interpretantur hoc modo: *Abominationes* enim Ægyptiorum *immolabimus* Domino Deo nostro. Si enim immolauerimus abominationes Ægyptiorum, coram ipsis lapidabimur, &c. Caietanus, & alij sic exponunt: *Abominationes Ægyptiorum*, id est, animalia, quæ Ægyptij abominantur occidi, *immolabimus Domino*, ita vt abominationes Ægyptiorum dicantur animalia, quia ea sacrificari, & mactari abomi- B natio illis erat.

Caietan.

Ego dimittam vos, vt sacrificetis in deserto.

Respondit Mosi corde molliori Pharao: *Dimittam vos*, vt extra Ægyptum *in deserto* Deo sacrificium offeratis: cauete tamen, ne longiùs abeatis, & rogate pro me Deum. At inconstans homo, & Proteo mutabilior, postquam plaga muscarum amota est, cor indurauit, noluitque dimittere populum. 6.

Induratur Pharao.

CAPVT XI.

C

MORALE.

De TERTIA, & QVARTA *plaga.*

TERTIA plaga, siue tertium væ fuit sciniphum; quarta omnis generis muscarum. 1. Expendat, quæso, lector quàm exiguis animalibus potentissimum Ægypti Regem Deus debellet, non leones, vel tigrides, pardos, & vrsos, horribilésque alias feras, aut dracones, sed sciniphes, & muscas, veluti milites, immittit, satis enim superq; sunt hi milites tanto Imperatori, ad superandum orbem. Philo lib. 1. de vita Mosis, rationem reddit cur Deus vilia immiserit animalia. Ea verò fuit, quia noluit omnino Æ- D gyptios delere, sed castigare; si enim delere voluisset omnino, pestem, vel famem immisisset. Quæret (inquit ille) aliquis, cur Deus tam vilibus animalibus vti maluerit, quàm vrsis, leonibus, pardis, cæterísque feris carniuoris? aut si hæ non placebant, saltem familiaribus Ægypto aspidibus, quarum morsus sine mora necat. Is si nescit, discat, Deum voluisse incolas castigare, non tollere. Nam si eos omnino delere voluisset, non opus erat animalium opera, sed diuinitus immissa fame ac pestilentia. Hæc Philo. Eundem in modum Deus nos castigare vult, & emendare, non tollere omnino; idcirco aliquando supplicijs nos afficit, E non mortiferis; atque castigent, & emendent, non tollant, quòd si mores corrigere noluerimus, caueamus ne grauiora immittat, quibus vitam auferat. Egregius locus est in hanc sententiam Sapientiæ 12. *O quàm bonus* (inquit Sapiens) *& suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus, ideóque eos qui exerrant, partibus corripis, & de quibus peccant, admones, & alloqueris, vt relicta malitia credant in te Domine*, &c. Summa est Dei bonitas, ideo non extinguit homines, subitò leones immittens, & tigrides, sed parua animalia, & morbos, qui spatium tribuant ad agendam pœnitentiam: *Eos* (inquit) *qui exerrant, partibus corripis.* Græcè κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις, id est, *paulatim, ex parte.*

Philo. *Per parua animalia Deus homines punit.* Sapient. 12. *Deus supplicio ducit homines ad pœnitentiam.*

vel *paruo supplicio corripis*, & de quibus peccant admones, vt pœnitentiam agant. Proponit Sapiens huius rei exemplum, bonitatem Dei, qua vsus est in habitatores terræ promissionis, in quos feras non immisit, sed vespas. *His* (inquit) *tanquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarent. Non quia impotens eras in bello subijcere impios iustis, aut bestijs sæuis, aut verbo duro simul exterminare, sed partibus.* Græcè, κατ' βραχὺ, id est, *paulatim*, indicans dabas locum *pœnitentiæ*, &c. Eundem in modum Ægyptios muscis percussit, non terribilibus feris, vt pœnitentiam agerent, Sapient. 11. *Non impossibilis* (inquit) *erat omnipotens manus tua, immittere illis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas ignotas bestias.* Subiicit: *Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Item cap. 12. *Inimicos* (inquit) *seruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum, per qua possent mutari à malitia.* Flagellat Deus homines cum attentione, misericorditer, & paulatim attendens ad peccatorum merita, & tempus largiens pœnitentiæ. Addit Philo aliam rationem his verbis: Homines, quando bella gerunt, auxilia sibi asciscunt potentissima, quibus suã infirmitatem supplcant: Deus verò omnipotens, & nullius opera egens, si quando vult, tanquam instrumentis quibusdam vti ad exigenda supplicia, nun eligit valida, sed vilia, paruaque instruit inuictis viribus, atque ita noxios plectit. Sic ille. Huc illud spectat D. Hieronymi Ioelis 2. Per parua (inquit) & vt ita dicam, puncta corporum, ostendit Deus humanam fragilitatem, &c. Eodem loco ait, vilia animalcula pulices, cimices, & similia, facta vt nos morderent, & fragilitatem nobis nostram indicarent. Illud (inquit Hieronymus) solemus respondere Marcioni, & cæteris hæreticis, qui vetus lacerant Testamentum, quòd pulices, & culices, & cimices, & huiusmodi animantia idcirco fecerit Deus, vt fragilitatem nostræ carnis ostenderet, quæ in tantum nihil est, vt ab iis, quæ parua sunt, vulneretur, &c. Aliam causam habemus capite iam indicato. Vilibus animalibus Deus Ægyptios percussit, quia vilia animalia colebant, vt similis esset pœna peccato. Sapient. 11. *Pro cogitationibus insensatis iniquitatis eorum, quòd quidam errantes colebant mutos serpentes, & bestias superuacuas* (id est, inutiles, & viles) *immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, vt scirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* Animalia muta Græcè dicuntur ἄλογα, quia verò λόγος, & *rationem* significat, & *sermonem*, noster vertit *animalia sine sermone, muta*; alij, animalia *sine ratione, irrationalia*; vtrumque verum est. Sapient. 12. *Illis* (inquit) *qui insensatè, & iniustè vixerunt per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt superuacua,* (Græcè ἄτιμα, id est, *vilia*, infantium insensatorum more viuentes,) *Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti.* Iudicium autem, & pœnam tribuit in derisum Ægyptiis Deus, eùm eos per vilia animalcula puniuit; Chananæis verò cùm eis vespas immisit. Plinius lib. 8. cap. 29. paruis animalibus euersa aliquod oppida commemorat: Exitij (inquit) documenta sunt è contemnendis animalibus. Vt cum à cuniculis suffossum est in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, à ranis ciuitas in Gallia pulsa, à locustis in Africa, à muribus incolæ ex Gyaro Cycladum insula fugati, in Italia Amyclæ à serpentibus deletæ, à scorpionibus, & solpingis gens Æthyopum citra cynamulgos sublata, à scolopendris Otricretes abacti. Sic ille.

Sap. 11.

Deus cruciat cum attentione.

Philo

D. Hieron.

Pulices, & cimices admonent nos fragilitatis nostræ.

Pœna peccato similis. Sap. 11.

Per quæ quis peccat, per hæc punitur.

Sap 12.

Plinius.

Digitus Dei est hic.

2\. Permisit Deus magos decipere Pharaonem, & Ægyptios in prima, & secunda plaga, vt quid illi possent, cernerent. Non permisit vlterius progredi, vt illorum fraudes, & imbecillitatem palam indicaret. Qua in re obseruandum est: Primò, absque permissione Dei nihil facere posse dæmones, quorum opera magi vtuntur. Potuerunt permissi in prima & secunda plaga Ægyptios ludificare; in tertia minimè, quia Deus non permisit. Facile erat sciniphes ex alijs regionibus adducere, facere nequiuerunt, quia noluit Deus. Secundò, vlteriùs præstigiæ illorum non potuere progredi, sed defecerunt eorum artes impiæ, manifestaque fuit eorum insipientia, iuxta illud Apost. 2. ad Timoth. 3. *Quemadmodum Iannes, & Mambres restiterunt Mosi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, sed vltra non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.* Magi Iannes, & Mambres Mosi restiterunt, sed vltra non profecerunt, quia in plaga tertia defecerunt, patuitque omnibus Ægyptijs, & Hebræis eorum insipientia, & imbecillitas. Similes his, ait Paulus, fore hæreticos, de quibus eo capite loquitur; *vltra non proficient*, eritque eorum *manifesta insipientia*, & impudentia. Vltra non profecit Lutherus, aut Caluinus, cæterique asseclæ, abierunt in locum suum, id est, tartarum, vbi acerbissimas dant pœnas, *manifesta* est toto orbe eorum *insipientia*, manifesta hæresεon, quæ effinxerunt monstra. Sanè si huc redire possent, magnis gemitibus palinodiam miseri canerent: ipsi defecerunt, deficient quoque eorum sectæ tempore à Deo constituto, quemadmodum omnium superiorum temporum hæreticorum sectæ defecerunt. Ecclesia verò nunquam deficiet. Fundata est enim super firmam petram, & *portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Tertiò, coacti cognouerunt potentiam Dei Hebræorum, & exclamarunt: *Digitus Dei hic est.* Sapient. 12. *Virtus tua iustitiæ initium est, & ob hoc, quòd omnium Dominus es, omnibus te parcere facit, virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum qui te nesciunt, audaciam traducis.* Hoc est, ô Domine Deus, solet potentia hominum sæpè iniustitiæ esse causa: at potentia tua iustitiæ est initium, & fons; & quia omnium hominum Dominus es potentissimus, non operaris iniustitiam, vt homines multi, qui domini sunt; sed clementer, vt misericors Dominus, omnibus pœnitentiam agentibus parcis, (Glossa interlin. *Vt qui pro et potentia, misercas natura.*) Potentiam verò tuam in homines audaces, & impios exeris, à quibus non crederis esse in potentia consummatus, atque perfectus. Ostendis illis puniendo potentiam tuam, vt eius perfectionem, & magnitudinem agnoscant, & pu

Non permisit Deus magos facere sciniphes.

2\. Timoth. 3

Hæretici deficient.

Coacti magi cognouerunt Dei potentiã. Sap. 12

Deus potentiam suam ostēdit impios puniendo.

& puniendo eorum, qui te, potentiámque tuam ignorant, *audaciam traducis*, id est, ante omnium oculos proponis. Græcè ἐξήλεγξας, id est, *redarguis*. Hoc maleficis Pharaonis contigit. Non credebant illi Deum Hebræorum in virtute, id est, potentia, esse consummatum, ac perfectum. Ostendit illis Deus potentiam suam, & audaciam eorum, qua Mosi restiterunt, traduxit, ac redarguit, quamobrem exclamarunt: *Digitus Dei est hic*.

Philo.

Plagæ Ægypti digiti Dei fuere.

3. Quartò, plagæ hæ à digito Dei fuere, quia leniores quàm aliæ, quibus Deus potuisset Ægyptios, veluti manu, punire. vnde Philo: Quid (inquit) simplici visius? tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc esse *digitum Dei*. Manus enim ne à tota quidem terra, quanta est, sustineri potest, imò neque à mundo vniuerso, &c. Sunt etiam plagæ huius vitæ digiti Dei, at plagæ tartari, manus sunt Dei, nempe multo grauiores.

Venit musca grauissima in domos Pharaonis, & seruorum eius.

Muscæ Ægypti mundi inquietudinem, & molestiam indicant.

D. Gregor.

4. Muscæ Ægypti, mundi significant inquietudinem, ac molestiam. Quemadmodum enim muscæ Ægyptios pungebant, & quiescere non patiebantur, sic mundi desideria, ac negotia, mundo mancipatos homines quiete frui non sinunt. Populus Dei sabbatum festum diem colebat, significat autem sabbatum cessationem à labore, & quietem; Ægyptus verò muscis pungitur, & perturbatur. Eundem in modum viri Dei, qui se Deo mancipant, rebúsque diuinis vacant, sabbatum festum, id est, cordis tranquillitatem festam habent, ab anxio desideriorum terrenorum labore liberam. Quid enim laboriosius (ait Gregorius loco citando) quàm terrenis æstuare desideriis? Aut quid quietius quàm huius sæculi nihil appetere? &c. At Ægyptij mundi mancipia muscis, hoc est, desideriis huius sæculi vexantur, atque stimulantur. D. Gregor. Iob 28. ad illa verba: *Mare dicit, non est mecum sapientia*. Populus (inquit) Dei cultor, accipit sabbatum, id est, requiem mentis, vt nullo in hac vita desideriorum carnalium appetitu fatigetur: Ægyptus verò, quia mundi huius figuram tenet, muscis percutitur. Musca enim nimis insolens, & inquietum animal est; in qua quid aliud, quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergo muscis percutitur, quia corda eorum, qui terrenam vitam diligunt, dum suorum desideriorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, vt ad quietis intimæ desiderium non leuentur. Sic D. Gregor. eodem loco, inquietam vitam hominum, qui terrenis, atque inquietis rebus se addicunt, cum inquieto mari confert, quod apud Iob ait: *Sapientia non est mecum*. Non enim est diuina sapientia cum huiusmodi hominibus. Quid (inquit Gregorius) maris nomine, nisi sæcularium mentium amara inquietudo signatur? Item: Mare vita sæcularium dicitur, quia dum procellosis actionum motibus conciratur, ab internæ sapientiæ quiete, atque stabilitate disiungitur, &c. Caueamus Ægypti muscas; sabbatum, id est, mentis tranquillitatem semper quæramus, abigamus molestas mundi muscas, hoc est, mundi desideria, quæ sursum sunt, quæramus, quæ sursum sunt, sapiamus.

Iob 28.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Sacrificate Deo vestro in terra hac.

D. Cyrillus.

Diabolus vult nos non discedere ab Ægypto.

5. Quemadmodum Pharao Israëlitis suadebat, vt in Ægypto sacrificarent Deo, vel saltem ne longè abirent; sic satanas nobis suadet, vt Deo seruiamus, imperfectè tamen, & tepido corde, in mundo manentes, vel ne longè recedentes. D. Cyrill. lib. 1. de adorat. Conatur (ait) satanas persuadere nobis, vt Deo cultum non accurate admodum exhibeamus, neque penitus ab eius seruitute recedamus. Non enim extra suam regionem, sed intra illius fines sacrificare Iudæos iubet. Sed sapientissimè Moses: *Non potest* (inquit) *sic fieri*. Nemo enim potest duobus dominis seruire; oportet enim Deo purum exhibere cultum, omnísque culpæ expertem, egressos in totum ab ea vita, quæ sub diaboli ditione est, &c. Item D. Cyrill. eodem loco: Plurimi sunt, (inquit) qui sola fide Deum colunt, hos esse dicimus, qui in Ægypto sacrificant, aut certè paulùm egressi. At qui perfectè se ad virtutem transferunt, & Deo placere student, & in totum à sæculari confusione discedunt; hi ex Ægyptiorum finibus excedunt, dæmonísque potestatem effugiunt, & in vacua solutaque curis vita, tanquam in deserto puri, ac purè Deo sacrificant, &c. Item: Si quis omnino sit egressus, ac priscis moribus valedixerit; is in deserto sacrificat, vitámque summa laude dignam agit. Sic Cyrillus.

In deserto sacrificat, qui priscos mores mutat.

Abominationes Aegyptiorum sacrificabimus Domino.

Quæ sint abominationes Ægyptiorū, id est, seruorum mundi.

D. Bernard.

Psal. 24.

Iusti Deo sacrificant abominationes impiorum.

D. Gregor.

6. D. Bernardus in serm. de verbis Petri: *Ecce nos reliquimus omnia*. versus finem, latera duo esse ait scalæ, per quam ad Deum ascendimus, nimirum humilitatem, & laborem, siue vilitatem, & asperitatem: has, ait, abominationes esse Ægyptiorum, quia vilitatem fugiunt, honores ambiunt, ab asperitate vitæ abhorrent, delicias complectuntur: has abominationes illorum, nos debemus veluti gratissimum sacrificium Deo offerre, hæc scalæ fabricare latera, vitæ asperitatem, & vilitatem, siue humilitatem: deinde reliquas virtutes, quasi gradus scalæ lateribus inserere. Hæ (inquit D. Bernardus) sunt abominationes Ægyptiorum, quas nos immolamus Domino Deo nostro, & totum quod à via vitæ deterret filios huius sæculi: totum quod interim exercet seruos Dei, in his duobus est, quæ Propheta commendat Psalm. 24. *Vide* (inquiens) *humilitatem meam, & laborem meum*. Hæc sunt latera scalæ, vilitas, & asperitas, quibus deinceps internæ virtutis, & gratiæ gradus firmiter inserantur. Vbi sic firmaueris in corde tuo, asperitatem corporalis abstinentiæ, & laboris amplecti, & omni vilitate, & extremitate esse contentus, bona sunt latera, securus iam insere gradus. Sic ille. Legendus D. Gregorius Iob 12. ad illa verba: *Deridetur iusti simplicitas*. Quod (inquit) abominantur Ægyptij, hoc Israëlitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam iniusti despiciunt, hanc iusti in virtutis sacrificium vertunt, &c. Abominationes idola significant. Viri religiosi abominationes Ægyptiorum immolant, cùm idola eorum, videlicet opes, voluptates, honores, Deo in holocaustum offerunt

paupertatem vouentes, caſtitatem, & obedientiam. Sunt enim vitia idola dæmonum, quæ magnificiunt, hæc immolanda ſunt omnia, & mortificanda. Præterea virtutes ſunt abominationes dæmonum, has Deo velut ſacrificia iuſti offerunt. D.Cyrill.lib.1.de ador. Carnis (inquit) vitia magnificiunt dæmones, quia per illa nos perdimur, & in eorum poteſtatem ducimur vincti. Hæc ſi mortificauerimus, & mactauerimus, in odorem ſuauitatis erimus Deo. Singula quæ in nobis ſunt vitia, Ægyptiorum, id eſt, dæmonum, abominationes ſunt, id eſt, præcipuus eorum cultus. Nam ſcriptura id quod idoli vice eſt, *abominationem* appellat. Quòd ſi quis abominationem intelligere voluerit rem exoſam, ne is quidẽ à vera intelligentia aberrarit. Quę enim dæmones ſemper odiſſe, & abominari conſueuerunt, ea à nobis Deo in odorẽ ſuauitatis offeruntur, & hoſtiæ ſpiritales ſunt, fides, manſuetudo, continentia, temperantia. Hæc D.Cyrillus.

D.Cyrillus.

A

Faciam mirabilem terram Geſſen, in qua populus meus eſt.

7\. Facit Deus mirabiles religiones, in quibus religioſi viri idola Ægyptiorum ei immolant. Mundi amatores muſcis, vt ſupra diximus, id eſt, terrenis deſideriis exagitantur; at in terra Geſſen, id eſt, in religione, quæ patrum ſuorum documenta obſeruat, muſcæ non ſunt, quia terrena deſideria abiguntur. Mundi amatores in tenebris viuunt craſſiſſimis, quæ palpari poſſunt: Dei amatores in luce manent, Exod. 9. *Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti, vbicunque autem habitabant filij Iſraël lux erat.* Denique ſicut filij Iſraël à plagis Ægypti liberati ſunt; ita Dei amatores a peccatis mortiferis Dei munere liberantur, hæ enim plagæ ſunt Ægypti, & quidem maximæ.

Mirabiles facit Deus religiones.

Exod. 9.

B

8\. Exod. 8. *Ponam* (ait Dominus) *diuiſionem inter populum meum, & populum tuum*, id eſt, populum Pharaonis. Magna eſt diuiſio, magnumque diſcrimen inter ſeruos Dei, & ſeruos mundi, illi humiles ſunt, hi inſolentes, illi caſtitate fulgent, hi libidine fœdantur, illi charitate inflammati ſunt, hi odiis diſſident, illi caduca deſpiciunt, hi magnifaciunt.

Exod. 8.

Magnum diſcrimen inter ſeruos Dei, & ſeruos mũdi.

CAPVT XII.

De QVINTA *plaga peſtis animalium.*

EXODI CAP. IX.

1\. DIXIT autem Dominus ad Moyſen: Ingredere ad Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. Quòd ſi adhuc renuis, & retines eos: ecce manus mea erit ſuper agros tuos: & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boues, & oues, peſtis valde grauis. Et faciet Dominus mirabile, inter poſſeſſiones Iſraël, & poſſeſſiones Ægyptiorum, vt nihil omnino pereat ex his quæ pertinent ad filios Iſraël. Conſtituítque Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum iſtud in terra. Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuáque ſunt omnia animantia Ægyptiorum: de animalibus verò filiorum Iſraël nihil omnino periit. Et miſit Pharao ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his quæ poſſidebat Iſraël. Ingrauatúmque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum.

2\. INDVRAVIT cor Pharao quarta percuſſus plaga, Deus verò clementiſſimus monere illum iubet, vt populum dimittat, prædicítque illi Moſes quintam plagam, ea fuit animalium peſtis. *Ecce* (inquit Dominus) *manus mea erit ſuper agros tuos, & ſuper equos, & aſinos, & camelos, & boues, & oues, peſtis valde grauis.* Aduerte peſtem hanc occidiſſe ea tantùm animalia, quæ in agris erant. *Ecce* (inquit) *manus mea erit ſuper agros, & ſuper equos, & cætera animalia.* Subintellige, quæ in eis fuerint. Hoc verſio LXX. interpretum indicat, quæ eſt huiuſmodi: *Ecce manus Domini erit in iumentis tuis, quæ in campis, in equis*, &c. Chaldæus verò ſic interpretatur: *Ecce plaga à facie Domini erit in pecoribus tuis quæ ſunt in agro, in equis*, &c. Ita factum eſt, mortuáque ſunt omnia animantia Ægyptiorum, quæ erant in agris. Forſitan aliqui ex Ægyptiis, quia Moſes prædixit in craſtinum diem plagam hanc, animalia ſua domum adduxerunt, & ſeruarunt, quod etiam fecerunt, cùm prædixit plagam ſeptimam. Primas tres plagas, ſanguinis, ranarum, & ſciniphum immiſit Dominus miniſterio Aaronis, & virgæ: quarta muſcarum, per quem ſit facta, non aperit ſcriptura. Probabiliter Caietanus putat, Deum quartam feciſſe plagam, neque per Moſem, neque per

Peſte animalia occiduntur in agris.

C

Aaronem, neque mediante virga, ad tollendam occaſionem ſuſpicandi, quòd in virga eſſet virtus faciendi mirabilia per magicas artes. Similiter in ſcriptura hæc plaga quinta peſtis animalium per quem ſit facta, non oſtenditur. Idem Caietan. ait, neque per Moſem, aut Aaronem, aut virgam eſſe plagam excitatam, propter cauſam ſupra aſſignatam in quarta plaga. Aduerte tamen, angelorum miniſterio vſum Deum in plagis inferendis, iuxta illud Pſalm. 77. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem & iram, immiſſiones per Angelos malos.* id eſt, per dæmones. Poſſunt etiam angeli ſancti dici mali Ægyptiis, eo quòd malum Ægyptiis inferebant, ab effectu, vt Euthymius ait. de hoc poſtea.

Pſal. 77.

Angeli mali qui dicantur.

D

De animalibus filiorum Iſraël nihil omnino peryt.

3\. Iſraëlitas plaga hæc minimè attigit, nullum enim animal, & ſi in agro eſſet, periit; idque ſic futurum prædixit Moſes. Veruntamen noluit Pharao populum dimittere, ingrauatúmque eſt cor eius; quia graue illi erat Iſraëlitis facultatem dare diſcedendi ex Ægypto. Exod. 9. *Miſit Pharao ad videndum, nec erat quidquam mortuum de yſ, quæ poſſidebat Iſraël: ingrauatúmque eſt cor Pharaonis,*

Exod. 9.

D. August.

Pharaonis, & non dimisit populum. &c. In hæc verba August. sic scribit: Quomodo ex contrariis causis facta est hæc ingrauatio cordis Pharaonis? si enim pecora Israelitarum mortua fuissent, tunc videretur causa competens. Nunc verò vnde debuit ad timendum, & credendum moueri, videns nullum pecus mortuum, ex pecoribus Hebræorum, hinc magis ingrauatus est, A & hucusque ingrauatio eius progressa est. Hæc ille. Sed Pharaonem dicimus non ingrauasse cor, quòd viderit nullum pecus mortuum ex pecoribus Hebræorum; verba enim illa: *Ingrauatum est cor eius*, ad omnia præcedentia referuntur, quasi dicat; non fuit satis plaga hæc, & diuisio inter Ægyptios, & filios Israel, vt Pharao cor suum emolliret.

CAPVT XIII.

De SEXTA *plaga vesicarum.*

EXODI CAP. IX.

1. ET dixit Dominus ad Moysen & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyses in cælum coram Pharaone. Sitque puluis super omnem Terram Ægypti: erunt enim in hominibus & iumentis vlcera, & vesicæ turgentes, in vniuersa Terra Ægypti. Tuleruntque cinerem de camino, & steterunt coram Pharaone, & sparsit illum Moyses in cælum: factáque sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus, & iumentis: nec poterant malefici stare coram Moyse propter vlcera quæ in illis erant, & in omni Terra Ægypti. Indurauítque Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos, sicut locutus est.

Facta sunt vlcera vesicarum turgentium.

Vesicis percutiuntur Ægyptij, & vlceribus.

2. HÆc est plaga sexta: Moses autem Pharaonem induratum non monuit, antequam illam inferret, sed iussu Dei ipse, & Aaron de camino quodam cinerem, vt videtur, calidum tulerunt, veneruntque ad Regem. Moses sparsit illum in cælum, excitatúsque est super terram Ægypti puluis, & longè latéque dispersus; inde ortæ sunt in hominibus & iumentis vlcera vesicarum turgentium. Nam puluis in homines, iumentaque cadebat, vesicasque tumentes efficiebat, & vlcera. Ardens erat ille puluis, significatus cinere sumpto ex camino, & in cælum iactato ardentes efficiebat vesicas, & vlcera in hominibus, & iumentis; non tamen in omnibus, vt obseruat Caietanus. Primùm à puluere ardente gignebantur vesicæ ardentes, ac tumentes, postea ex vesicis fiebat vlcus ardens: ideo interpres vertit: *Facta sunt vlcera vesicarum turgentium in hominibus, & iumentis.* Hebraicè legitur שחין *sechin*, significat nomen, *vlcus*, & *scabiem*. Chaldæus vertit: *Et fuit scabies, & vesica multa in hominibus, & pecoribus.* L X X. interpretes: *Facta sunt vlcera vesicæ feruentes in hominibus, & quadrupedibus.* Vesicæ Hebraicè dicuntur, אבעבעת *abagbugoth*.

Nec poterant malefici stare coram Moyse propter vlcera.

3. Cecidit ardens puluis super maleficos, qui Mosi resistebant, vesicas ardentes, ac tumentes in illis effecit, & vlcera saniosa, ac dolore plena: iam illorum artes impiæ defecerant, iam Dei potentiam intellexerunt; Pharaonem tamen comitabantur, sed coram Mose stare non poterant, depressi enim erant valde, atque deiecti, ita vt coram illo, cum quo certabant, & cui resistebant, stare non possent, vlceribus vesicarum pleni. Scit Deus superbos de celso gradu deiicere, E etsi aliquo tempore permittat superbia extolli,

Psal. 54. *Magi victi sunt à Mose, & humiliati.*

Psal. 54. *Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ante secula.* &c. Rupertus Exod. 9. Ecce (inquit) tertiò magi victi sunt, vnde & deinceps nulla maleficorum fit mentio, perit enim memoria eorum. Ter autem à Mose victos ostendit Ru- B pertus his verbis; Primò, virgis suis non sine confusione sunt exarmati, quia virga Aaron deuorauit virgas eorum. Secundò, confusi, quia non potuerunt sciniphes educere, dixerunt: *Digitus Dei est hic.* Tertiò, sic superati sunt, vt non possent respirare spe vllius victoriæ; vlcerosi quippe & ipsi, nec iam poterant stare coram Mose. Hæc ille.

Rupertus.

Indurauit Dominus cor Pharaonis.

Grauis fuit hæc plaga vesicarum, & vlcerum, 4.
potens sanè ad emollienda pectora adamantina: at cor Pharaonis induratū est, quia durum erat C illi dimittere populum. Indurasse autem Dominus dicitur eius cor, non apponendo duritiem aliquā, sed auxilia subtrahendo, vt meritus erat, qua de re supra iam locuti sumus. Dubitabit aliquis, *an hæ vlcera, & vesicæ Pharaonem inuaserint?* Etenim si ille vesicis, atque vlceribus saniosis, & dolore plenis fuisset affectus, sanè corde blandiori Mosem orasset pro sanitate; at ne verbum quidem Mosi dixisse legitur. Præterea scriptura magos dixit non potuisse stare coram Mose propter vlcera. si Pharao vlcera quoque habebat, quomodo potuit stare? Respondetur, Pharaonē orasse Mosem, vt plagam pelleret, sed D post pulsam plagam indurasse cor, vt aliis in plagis. Hoc autē scriptura præteriuit, quia ex aliis plagis cognosci poterat. Magorum autē meminit scriptura, eósque ante Mosem stare non potuisse retulit; quia illi resistebāt, & eius miracula facere nitebantur, vt ostenderet eorū imbecillitatē. Pharaonis non meminit, qui abiisse etiam videtur domū vlceribus medicinā adhibiturus. Forsitā dici posset, hanc plagā non tetigisse Pharaonem, atq; idcirco dixisse scripturā: *Indurauit Dominus cor Pharaonis*; quia scilicet eū vesicis, & vulneribus nō percusserat, vel paucis affecerat.

An vesicæ & vlcera inuaserint Pharaonem?

Non audiuit eos, sicut locutus est Dominus ad Moysen.

Cap. 8. legitur post plagam ranarum: *Non* 5.
audiuit eos, sicut præceperat Dominus: idem legitur post plagam sciniphum, & cap. 7. post conuersionem virgæ in colubrum, & post plagam sanguinis. Verbum autem, *præceperat*, idem signi-

ficat, quod hoc loco locutus est. Nam Hebraicè his locis verbum est דבר *dabar*, quod significat *loqui*, sensus est: Non audiuit Pharao Mosen, & Aaron, sicut Dominus Mosi præceperat, & prædixerat, siue locutus fuerat, cùm ei præcepit, vt ad Pharaonem iret. Cap. 7. *Ego* (ait) *indu-* A *rabo cor eius, & multiplicabo signa, & ostenta mea in terra Ægypti, & non audiet vos*, videlicet Pharao; hæc fuit prædictio Dei. Est alius sensus: *Non audiuit eos Pharao*, videlicet, vt dimitteret populum, sicut præceperat, vel locutus est Dominus Mosi, vt nuntiaret ei, vt dimitteret.

CAPVT XIV.

De SEPTIMA *plaga grandinis.*

EXODI CAP. IX.

1. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Manè consurge, & sta coram Pharaone, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum vt sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum: vt scias quòd non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum percutiam te & populum tuum peste, peribísque de terra. Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Adhuc retines populum meum: & non vis dimittere eum? En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die qua fundata est, vsque in præsens tempus. Mitte ergo iam nunc, & congrega iumenta tua, & omnia quæ habes in agro: homines enim, & iumenta, & vniuersa quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ceciderítque super ea grando, morientur. Qui timuit verbum Domini de seruis Pharaonis, fecit confugere seruos suos & iumenta in domos: qui autem neglexit sermonem Domini, dimisit seruos suos, & iumenta in agris. Et dixit Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cælum, vt fiat grando in vniuersa Terra Ægypti, super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in Terra Ægypti. Extendítque Moyses virgam in cælum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluítque Dominus grandinem super Terram Ægypti. Et grando & ignis mixta pariter ferebantur: tantæque fuit magnitudinis, quanta ante numquam apparuit in vniuersa Terra Ægypti ex quo gens illa condita est. Et percussit grando in omni Terra Ægypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine vsque ad iumentum: cunctámque herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit. Tantùm in Terra Gessen, vbi erant filij Israël, grando non cecidit. Misítque Pharao, & vocauit Moysen & Aaron, dicens ad eos: Peccaui etiam nunc: Dominus iustus: ego & populus meus, impij. Orate Dominum vt desinant tonitrua Dei, & grando: vt dimittam vos, & nequaquam hîc vltrà maneatis. Ait Moyses: Cùm egressus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, & cessabunt tonitrua, & grando non erit: vt scias quia Domini est terra: noui autem, quòd & tu, & serui tui, necdum timeatis Dominum Deum. Linum ergo & hordeum læsum est, eò quòd hordeum esset virens, & linum iam folliculos germinaret: triticum autem & far non sunt læsa, quia serotina erant. Egressúsque Moyses à Pharaone ex vrbe, tetendit manus ad Dominum: & cessauerunt tonitrua & grando, nec vltrà stillauit pluuia super terram. Videns autem Pharao quòd cessasset pluuia, & grando, & tonitrua, auxit peccatum: & ingrauatum est cor eius, & seruorum illius, & induratum nimis: nec dimisit filios Israël, sicut præceperat Dominus per manum Moysi.

In hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos.

2. INDVRATVM cor Pharaonis percussit Dominus septima plaga; prius tamen moneri iussit, vt populum dimitteret, sin minus, *in hac vice*, id est, nunc; LXX. vertunt, *in nunc tempore, mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum, vt scias, quod non sit similis mei in omni terra.* Nunc enim extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribísque de terra. *Mittam* (ait Dominus) *omnes plagas meas in cor tuum*; Erat cor Pharaonis induratum, volebat Deus cor B eius emollire, ideóque plagas suas ait in cor induratum missurum, velut in scopum sagittas; significat hic loquendi modus, magnum Regi dolorem attulisse plagas: dubitatur tamen, quid significent hæc verba: *In hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos.* Nam hac vice Deus non misit omnes plagas suas super Pharaonem, & super seruos eius, sed solam misit septimā plagam grandinis. Respondetur cum Abulensi: *In hac vice* significat, *continuè*: quasi dicat Dominus: Non cessabo te percutere, donec cōsummentur omnes plagæ meæ, quas in te mittere decreui, vt cognoscas potentiam meam. Sicque factum est: non enim desinit

Plagis percussit Dominus cor impiorū.

punire

punire Dominus, quousque Pharao populum dimisit, tandemque maris rubri aquis obrutus periit. Responderi quoque potest, *in hac vice* significare tempus omnium plagarum, quasi dicat Dominus: Dimitte populum meum, quia nunc, & in hac vice, & in hoc tempore toto, quo plagæ durant, omnes plagas meas decem in te mittam, quas mittere decreui. Misit autem Dominus omnes plagas suas decem, illo tempore præterito, & sequenti: quia paulo ante sex plagas miserat, nunc aliæ quatuor pro foribus aderant. L X X. interpretes hoc pacto vertunt: *In nunc tempore ego mitto omnia occurrentia mea in cor tuum, & seruorum tuorum.* & Chaldæus: In hac vice ego mitto omnes plagas meas in cor tuum, & in seruos tuos.

Quid significet, in hac vice.

3\. *Quánam peste Deus Ægyptum percusserit.*

Dubitatur secundò, *quánam peste* dicat Dominus, *se percussurum Pharaonem, & populum?* Sic enim ait: *Nunc extendens manum percutiam te, & populum tuum peste, peribisq; de terra.* Quænam pestis est hæc? Etenim plaga pestis animalium fuit quinta: sexta fuit vesicarum, septima grandinis, octaua locustarum, nona tenebrarum, decima mortis primogenitorum. Nulla hîc est plaga pestis. Respondet Abulensis, plagam pestis fuisse plagam mortis omnium primogenitorum; peste enim percussa mortua sunt omnia primogenita, tam hominum, quam iumentorum. Addit Dominus, *peribisq; de terra.* Pharao autem non periit hac peste percussus. Respondetur, sensum esse, mittam pestem primogenitorum, túque Pharao tandem de terra peribis, maris rubri demersus fluctibus. Obiicitur, ait Dominus: *Percutiam te, & populum tuum peste,* &c. ergo Pharao percussus est peste. Respondetur, dici percussum peste, non in se, sed in filio primogenito, qui percussus peste mortem obiit; vel forsitan in se ipso Pharao tunc percussus est, cùm primogenita sunt percussa, sed sanitatem recuperauit. Id tamen, vt multa alia, scriptura prætermisit.

Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam.

4\. *Deus malis hominum voluntatibus bene vtitur.*

Deus optimus malis voluntatibus hominum vtitur optimè, vt Augustinus docet lib. 11. de Ciuit. cap. 17. Deus (inquit) malarum voluntatum est iustissimus ordinator, vt cum malè illæ vtuntur naturis bonis; ipse bene vtatur, etiam voluntatibus malis, &c. Et cap. 18. Nullum (inquit) Deus Angelum, aut hominem crearet, quem malum futurum esse præsciuisset, nisi pariter nosset, quibus eos bonorum vsibus commodaret, &c. Præsciuit Pharaonem futurum impium, & induratum cor habiturum, creauit tamen eum, quia nouit, cui vsui bono illum commodaret. Dura, ferreáque Pharaonis voluntate bene vsus est, ad demonstrandam potentiam suam toti terrarum orbi. Totus enim terrarum orbis Dei potentiam ex plagis in Ægyptum immissis cognoscit. Neque verò necessaria erat Pharaonis dura voluntas, vt Deus potentiam suam declararet; illam enim cæli enarrant, terra, & plenitudo eius. Sed cùm præsciuisset Deus eius duritiem, bene ea vti voluit, ad finem hunc optimum. Sensus ergo est: omnes plagas meas in te immittam; extendam manum meam, & peste te, populúmque tuum percutiam: idcirco autem constitui te, & creaui, quamuis præscitem ferreum cor tuum, & peccata tua; vt tua mala voluntate bene vterer, & in te ostenderem fortitudinem meam toti orbi, alioqui te non creassem, si nulli bono vsui deseruires. Hebræum verbum est עמד gamad, quod significat *stare*: idcirco (inquit) *stare feci te.* D. Paulus ad Roman. 9. vertit: *In hoc ipsum excitaui te.* L X X. interpretes: Propter hoc seruatus es. Chaldæus; Propter hoc sustinui te, hoc est, propter hoc nolui te occidere; sed seruatus es, & sustinui te, vt in te potentiam meam ostenderem.

Deus dura volumtate Pharaonis bene vsus est.

En pluam cras hac ipsa hora grandinem multam nimis.

Prædicit misericors Deus per Mosem, Pharaoni plagam grandinis. matutino tempore venit Moses ad Regem: sequenti die matutino tempore, ait Dominus se missurum plagam grandinis: *En* (inquit) *cras hac ipsa hora*, id est, tẽpore matutino, *pluam grandinem multam nimis, qualis non fuit in Ægypto, à die quo fundata est, vsque in præsens tempus.* Dubium exoritur hoc loco, *in Ægypto* vt supra diximus, *non est pluuia, aut grando.* Lege Plinium lib. 2. cap. 50. Philonem lib. 1. de vita Mosis, & Iosephum lib. 2. antiq. cur igitur ait Dominus; *Mittam grandinem in Ægyptum, qualis in ea nunquam fuit, postquam fundata est?* Respondetur ex Lyrano, Abulensi, & aliis; in aliquibus Ægypti locis rarò pluuiam, & grandinem generari, quia calida regio est, & nubibus caret. Id colligitur ex hoc loco. Si enim in Ægyptum nunquam cecidisset ex cælo grando, non dixisset Dominus; *Pluam grandinem, qualis nunquam in Ægypto fuit.* Fuerat ergo aliquando in Ægypto grando. Veruntamen, etiam si nunquam in Ægypto fuisset grando, vera sunt verba Domini. Verè enim dicam: Afferam Olisiponem balsamum, quale nunquam natum est in ea, quamuis Olisipone nunquam oriatur balsamum. ita verum est dicere; *Mittam grandinem in Ægyptum, qualis in ea nunquam fuit*; quamuis in ea grando nunquam fuerit. Verisimilius est, ante illud tempus Pharaonis in Ægypto fuisse grandinem, idque confirmatur his verbis eiusdem cap. 9. *Tantaque fuit magnitudinis grando, quanta antè nunquam apparuit, in vniuersa terra Ægypti.* Confert magnitudinem grandinis, quæ tunc cecidit, cum magnitudine grandinis, quæ iam ceciderat. Hebraicè legitur, *grando non fuit, sicut hæc, in terra Ægypti.* Additur, *à die, quo fundata est,* scilicet Ægyptus. Posset esse sensus: A tempore, quo fundata est à Deo, & creata simul cum aliis terræ partibus. Non hic est sensus, sed hic; A die, quo habitari cœpit à Misraim, & aliis incolis, vt supra dictum est. Infra eodem cap. 9. hic sensus indicatur, cùm dicitur: *Tanta fuit magnitudinis,* (grando) *quanta antè nunquam fuit in vniuersa terra Ægypti, ex quo gens illa condita est.* L X X. vertunt: Ex quo facta est in ipsa Ægypto gens. Chaldæus sic: A tempore, quo fuit in ea populus.

5\.

An in Ægypto grando fuerit

Congrega iumenta tua.

Obserua misericordiam Dei, non indurat homines, qui sic monet, nisi illi clementia abutantur, & indurent cor suum. Pharaoni prædixit grandinis plagam, iam monet, velut amicus, vt iumenta sua, & quæcunque in agro erant, quibus grando, & ignis nocere poterant, domum deferat, ne pereant. Nonnulli ex Ægyptiis Mosi fidem adhibuerunt, quæ in agro

6\. *Cùm Deus punit, clemẽtia sua non obliuiscitur*

 habebant,

babebant, domum attulerunt: alij post tot plagas increduli, sermonem Domini neglexerunt, dimiserúntque seruos in agris, & iumenta, quæ omnia perierunt, dederúntque incredulitatis suæ pœnas meritas.

Extendítque Moyses virgam in cælum.

In terram Ægypti misit Dominus grandinem, fulgura, & ignem, & tonitrua.

7. In prioribus plagis Aaron virgam eleuabat, in hac plaga sexta eleuat Moses, & plagam per eum efficit Dominus. Fuit autem huiusmodi plaga hæc: *Dominus* (inquit) *dedit tonitrua, & grandinem, ac discurrentia fulgura super terram, pluitq́; Dominus grandinem super terram Ægypti. Et grando, & ignis mixta pariter ferebantur.* Nō solum grandinem misit Dominus, sed grandinem, fulgura, ignem, & tonitrua horrenda. In Hebræo *fulgura* appellantur *ignis*, hoc pacto: *Dominus dedit voces, & grandinem, & discurrebat ignis super terram.* Dedit Dominus voces, id est, tonitrua, dicitur enim tonitruum vox Dei, Psalm. 28. *Vox Domini super aquas. Deus maiestatis intonuit,* &c. Ex tonitruis fulgura exoriebātur, vel etiam absque tonitruis, quæ in terram discurrebant, mixta grandini; *Grando,* (inquit) *& ignis mixta pariter ferebantur.* Contrarius est ignis grandini, sed in hac plaga miscebantur mirabiliter, vt obseruat Sapiēs Sap. 16. *Negantes* (inquit) *te nosse impij, per fortitudinem brachij tui flagellati sunt nouis aquis, & grandinibus, & pluuiis persecutionem passi, & per ignem consumpti. Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat.* Ex his verbis quęstio nascitur, *an in hac plaga fuerit aquæ pluuia?* Fuisse pluuiam aquæ probatur, *Flagellati* (inquit) *sunt nouis aquis, & grandinibus, & pluuiis persecutionem passi,* &c. Duo enumerat tanquam diuersa, nouas aquas, & pluuias, Ægypto nouas, & grandines. Item eodem cap. 16. *Nix, & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant, vt nescirent, quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & pluuia coruscans.* Et Psal. 77. *Occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.* Adiungit vates grandini pruinam. Responderi posset fuisse in hac plaga grandinem, non pluuiam aquæ; verba autem Sapientis sic explicātur; Persecutionē passi sunt nouis aquis, scilicet grandinis, grando enim aqua fuit noua Ægypto, & pluuiis, quia fuerūt pluuiæ grandinis, itaque nouas aquas grandinis, & pluuias appellat pluuias grandinis, iuxta illud Psal. 104. *Posuit pluuias eorum grandinem,* &c. Niuem autem, & glaciem appellat eandem grandinem, quæ vim ignis sustinebat, & non dissoluebatur. In Psalmo verò 77. *Pruina* dicitur minor grando, nomen enim Hebræum חנמל *chanamal,* speciem grandinis significare dicunt Hebræi. Probabilius tamen est, simul cum grandine cecidisse pluuiam aquarum, niuem, & pruinam. In Exodo autem pluuiam, & pruinam prætermisit Moses.

Psalm. 28. — *Grando igni mixta erat.* — Sap. 16. — Psalm. 77. — Psalm. 104.

Et percussit grando in omni terra Aegypti omnia, quæ fuerunt in agris.

8. Quid damni intulerit plaga hæc docet Moses: omnes homines, quos in agro reperit, omniáque iumenta occidit; omnem herbam disperdidit; omnes arbores confregit: linum, & hordeum læsit; triticum verò, & far non læsit, quia serotina erant, neque poterant lædi. Fuit autem hæc plaga in Ægypto, non tamen in terra Gessen, vbi Hebræi habitabant; à grandine, tonitruis, & igne libera fuit, vt Dei potentiam & erga eos beneuolentiam intelligerent Israëlitæ.

Dei in suos beneuolentia.

Misit Pharao, & vocauit Moysen.

Terruerunt valde tonitrua, horrenda fulgura, grandóque igne mixta Pharaonem. idcirco durum cor mollius effectum est. Vocauit itaque Mosem, & Aaron, peccatúmque, & Dei iustitiam confessus dixit; *Peccaui etiam nunc: Dominus iustus, ego & populus meus, impij.* Post confessionem petiit; *Orate, vt desinant tonitrua Dei, & grando;* Præterea addidit se dimissurum populum. O stupendam Regis inconstantiam! modò ait, modò negat. Orauit Deum Moses: siluerunt tonitrua, cuanuit grando, disparuerunt fulgura; durities occupauit cor Pharaonis, & seruorum eius, populum Israëliticum noluit dimittere. 9.

Impiorum cor terroribus emollitur. — Exod. 9.

CAPVT XV.

MORALE.

De QVINTA, SEXTA, & SEPTIMA plaga.

Mortua sunt omnia animantia Aegyptiorum.

QVINTA plaga pestis fuit animalium ratione carentium. Pestis hæc libidinem adumbrat, quæ in homines animantium brutorum more viuentes grassatur. D. August. in lib. de decem præceptis, & decem plagis: More (inquit) pecorum viuit, ac moritur, qui ratione, ac lege diuina contempta, illicitas sectatur libidines; neque audit, quod ei dicitur Psalmo 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus.* & item illud Psal. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* His addit August. Si viuere vt pecus non times, saltem vt pecus non time, &c. Ioëlis 1. *Computruerunt iumenta in stercore suo.* &c. similem in modum libidine mancipati homines, in stercore libidinis computrescunt. D. Gregor. homil. 10. in Euangelium. Iumenta (inquit) in stercore suo putrescere est carnales homines in fœtore luxuriæ vitam finire, &c. O mortem horrendam! Ierem. 22. *Sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem,* &c. Hæc est libidinosi iumenti mors, hæc sepultura; quia in asinum se conuertit, sepultura asini sepelietur, libidine putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem cælestis in tartarum. Libido homines in iumenta, tartarea quadam metamorphosi commutat, quia intellectum excæcat, & carnalem concupiscentiam, quæ iumentis nos similes reddit, excitat. D. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 36. Carnalis (inquit) delectatio, mentem quam inficit, obscurat, vt veri luminis claritatem non videat, sed vnde delectatur inferiùs, inde caliginem supernam patiatur, &c. 1.

Libido pestis est brutorum hominum. — D. August. — Psalm. 31. — Psalm. 48. — Ioel. 1. — D. Gregor. — Ierem. 22. — *Libido homines conuertit in iumenta.* — D. Gregor.

Facta sunt vlcera vesicarum turgentium.

Sexta plaga vesicarum turgentium, turgentem indicat superbiam, eiúsque vlcera, quibus animos superborum afficit. Origenes: Videtur (inquit) mihi, quòd in vesicis arguatur tumens, & inflata superbia, &c. Ex puluere in altum elato ortæ sunt turgentes vesicæ; ex puluere, id est, homine, in dignitates, & honores sublato, oritur 2.

Vesicæ turgentes superbiam significant. — Origenes.

Genes. 3. Eccles. 10.

oritur turgens superbia. Attende,ô homo, quid sis, *Puluis es,& in puluerem reuerteris*, Gen. 3. Ne conijce oculos in celsum locum, sed in puluerem. Audi Ecclesiasticum,cap.10. *Quid*(inquit) *superbit terra,& cinis?* Caue, ne Pharaonem imiteris,caue, ne ad cor durum, & impœnitens te superbia ducat, & diuina monita spernas.

D. Bernard.

D. Bernardus in sermon. de fallacia præsentis vitæ : Superbiam (inquit) impœnitentia comitatur : elatum enim cor durum, & expers est pietatis, ignarum compunctionis, siccum ab omni rore gratiæ spiritualis, quia superbis Deus resistit, *humilibus autem dat gratiam*, &c. Caue ergo turgentes vesicas, earúmque vlcera; caue turgentia verba,ac superba,turgentes cogitationes, turgentia opera, fastum & arrogantiam. Vesicas tumentes sequebantur vlcera; sic superbiam sequuntur diuina supplicia.

Pluam grandinem, congrega iumenta tua.

3. Septimam plagam grandinis prædixit Dominus Pharaoni, monuítque eũ amicè, vt quæcunque in agris erant, sub tecto protegeret. O Deì singularem bonitatem! Prædicit plagam veluti amicus, non corripit hominem contumeliosis verbis, amicè monet. Impletur illud Habacuc 3. *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Sap.12. *Tu dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas,* &c. Nónne vides, quanta cum tranquillitate iudicet Deus, & puniat, & moneat Pharaonem, absque vociferationibus, & conuiciis? Item eodem capite : *Inimicos seruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciasti attentione*,&c.Cum attentione punit Deus inimicos, monet,vt quæ in agris sunt, domum reducant, ne igne, & grandine percussa pereant; quid de amicis dicendum est? si Deus aliqua in nos aduersa immittit,animo voluamus hæc verba Sapientiæ eodem capite; *Si inimicos seruorum tuorum, & debitos morti cum tanta cruciasti attentione dans tempus, & locum per quæ possent mutari à malitia,cum quanta diligentia iudicasti filios tuos?* Cum attentione punit Dominus, attendit tempus, vnde illud Gen.15. *Nec dum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum*, &c. Attendit mensuram, Matth.23.*Implete mensuram patrum vestrorũ*,&c. Attendit numerum, & pondus, vnde illud Sapientiæ 16. *Vno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti*,&c. Poterant quidem Ægyptij vno spiritu, id est, vno flatu oris Dei, occidi propter facta, & peccata sua; & dispergi per vnicum flatum potentiæ infinitæ : At Deus omnia disponit in mensura,& numero,& pondere; sic etiam in mensura supplicia sumit, & cruciat,& in numero,& pondere. Deut.25. *Secundùm mensuram delicti erit & plagarum modus.* Quod Dominus iussit seruari à Iudæis, id seruat; secundùm mensuram peccatorum, plagarum est mensura. Hoc igitur attendamus, cùm à Deo cruciamur vel morbo,vel aliqua alia calamitate; attendamus(inquam) Deum cum attentione in mensura,numero,& pondere castigare,Isaiæ 28.*Ponam in pondere iudicium, & iustitiam in mensura.*Apocal.15. *Vnum de quatuor animalibus dedit septem angelis septem phialas aureas plenas iracundiæ Dei viuentis.* Iracundia Dei quæ in suppliciis sumendis cernitur, phialis aureis fertur, quia Dei summi est,quia purissima,quia iustissima, quia tranquillissima est, & sanctissima: præterea quia aurea ira est illis, quos supplicia corrigunt.

Deus plagam inferendam prædixit.

Habac. 3. Sapient. 12.

Deus cũ attentione punit, & cum trãquillitate.

Genes. 15. Matth. 23. Sap. 16.

Deus omnia in mensura disponit, & numero, & pondere.

Deut. 25. Isaiæ 28. Apoc. 15.

En pluam cras grandinem.

4. Priùs prædixit plagam Pharaoni,postea quia cauere sibi noluit, inflixit. Eundem in modum priùs prædixit nobis extremam illam, & æternam plagam, videlicet æternas orci flammas. Si cauere nolumus, absque dubio illa nos percutiet. Ex Ægyptiis, *qui timuerunt verbum Domini*, ea quæ in agris periculo erant exposita, sub tectum intulerunt; alij qui sermonem Domini neglexerunt, seruos suos, & iumenta in agris reliquerunt, omniáque perierunt. Timeamus verbum Domini,quo tartareos cruciatus nobis præenunciauit; animum,corpúsque nostrum periculo eripiamus, si sapimus. Qui desipit, sermonem Domini negligit, in ipsumque periculum, æternámque damnationem incurrit. Origenes homil.5.in Exodum: Deus (inquit) non cum silentio verberat, sed dat voces, & doctrinam cælitus mittit, per quam possit culpam suam castigatus mundus agnoscere,&c. Neminem Deus in tartarum mittit cum silentio, tonitrua multa iam misit, multásque voces, quæ flammas tartareas prædixerunt. qui neglexerit minas Dei,incidet in flagella. Ad Rom.2. *Ignoras, quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Videlicet Dei benignitas,qua prædicit nobis,& minatur supplicia, ad pœnitentiam nos vocat. Caueamus id,quod subiicit Apostolus; *Secundùm autem duritiam tuam,& impœnitens cor,thesaurizas tibi iram in die iræ.* Benignitatẽ Dei agnoscamus,eius suauitate in pœnitẽtiam ducamur; peccatísque omnibus nuntium æternum remittamus, Sapientiæ 12. *O quàm bonus* (inquit Sapiens) *& suauis est, Domine, spiritus tuus in omnibus! Ideóque eos, qui exerrant, partibus corripis, & de quibus peccant, admones, & alloqueris, vt relicta malitia credant in te, Domine.* Bonitati ac suauitati Dei tribuit Sapiens admonitiones, & allocutiones, quibus Deus peccatores in cor reuocat, vt malitiam relinquant. Quos corripit *ex partibus*: Græcè *κατ' ὀλίγον*, id est, *paulatim*.

Deus prædixit nobis tartarea tormẽta,vt caueamus illa.

Origen.

Ad Rom. 2. *Admonentur peccatores,& flagellantur.*

Sap. 12.

Idcirco posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam.

5. Non est Deus causa peccati vllius, vt ratio ipsa, veráque docet Theologia, & fides, verissimúmque est illud D. Augustini in libro, quo respondet ad articulos falsò sibi impositos, in responsione ad 14.articulum: Fieri (inquit) non potest,vt per quem à peccatis surgitur,per eum in peccata decidatur. Si in sanctitate viuitur, si in virtute proficitur, si in bonis studiis permanetur, manifestum est munus Dei. Si autem ab his receditur, & ad peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit, & recessurum ipse non deserit, antequam ille deserat. Hæc August. D.Gregor. lib.29. Mor.cap.21. Dominus(inquit)autor est naturæ, non culpæ,&c. & homil.9. in Ezechiel. Mala nostra solummodo nostra sunt, bona autem nostra & Dei sunt, & nostra,&c. Non facit Deus peccata, (absit) sed solùm permittit summa cùm sapientia, quia scit ex peccatis maxima bona educere. Vt enim ait August. in enchiridio,cap.27. meliùs iudicauit Deus de malis benefacere, quàm mala nulla esse permittere,&c. Permisit Adamum peccare, sed

Deus non est causa peccati.

D. Gregor.

Deus ex malis, quæ permittit, bona elicit. D. Leo.

sed ex eius peccato sciuit maximum Incarnationis bonum elicere. D. Leo serm. 3. de Pentecoste: Si homo à lege sibi posita non deuiasset, creator mundi creatura non fieret, &c. Permisit peccare Iudæos, crucique affigere verum Messiam suum; sciuit ex illo peccato bonum elicere maximum, videlicet orbis totius redemptionem. Permisit peccare Iudam, quia nouit eius malo vti bene, ad salutem hominum, vt Augustinus ait in lib. de corrept. & gratia, cap. 7. Ab illo (inquit) electus est Iudas, qui nouit bene vti etiam malis; vt per eius opus damnabile, opus venerabile compleretur, id est, Redemptio. Denique permisit Pharaonem peccare, & indurari, vt potentiam suam in eo ostenderet. Ostendit autem potentiam suam in flagellandis impiis, plagæ enim admirandæ, admirandā indicabant potentiam. Voluit Deus potentiam suam hominibus indicare, non solùm in creatione cœli, & terræ, sed etiā palpabiliter in rebus ipsis terrenis, quas manibus palpāt: in aquā versā in sanguinē, in ranis, locustis, peste, grandine, & cæteris, voluit potentiam suam, quam habet ad puniendum scelera, demonstrare, vt sibi caueant peccatores, omnipotentem Deum peccatis ad iracundiā non prouocent, qui omnes creaturas ad vltionem inimicorū armare subitò potest, iuxta illud Sap. 5. *Armabit creaturam ad vltionem inimicorum*, &c. Et illud Sap. 16. *Vindex est orbis iustorum*, hoc est, mundus ipse, ipsæ creaturæ vindices sunt hominum iustorum. Græcè ὑπέρμαχος κόσμος, id est, *propugnator mundus* dicitur. Cum enim Deus vult, creaturæ pro iustis pugnant contra impios vt pugnarunt contra Pharaonem, voluit Deus, vt cognoscerent homines se habere virgam terribilem, qua illos, si sceleribus se contaminarent, acerrimè puniret, ideo cum virga Mosem misit in Ægyptum, & virga horribili Pharaonem, populumque flagellauit, Prouerb. 19. *Pestilente flagellato, stultus sapientior erit.* Videlicet, quoniam flagella similia timebit.

D. August. — *Potentiam suam Deus ostendit impiis puniendo.* — Sapient. 5. — Sap. 16. — Prouerb. 19.

Ingrauatum est cor eius.

6. O cæcum hominem Pharaonem! Deus in eo potentiam suam ostendebat toti orbi, & omnibus sæculis, ille ostensam à Deo potentiam non cernebat, nisi dum flagellabatur. Postea cæcitatem incurrebat, perinde ac si nullis plagis esset percussus, nullasque plagas post illas Deus posset inferre. Cor indurabat, nolebātque populum dimittere, quasi Deo posset repugnare, & tranquillam absque verberibus vitam agere, Iob 9. *Quis restitit ei*, id est, Deo, *& pacem habuit?* Restitit Lucifer, numquid habuit pacem? ille cum asseclis in ignem deturbatus est æternum. Primi parentes mandato Dei restiterunt; miserandum in bellum incurrerunt, quod inter carnem, & spiritum tota vita geritur. Restiterunt Mosi, & Deo, Numer. 16. *Dathan, & Abiron*; pace frui non potuerunt; aperiens os suum terra deuorauit illos. Resistit Pharao, numquid pacem habebit? ad mortem vsque sagittæ Domini illum vulnerabunt, tandémque in mari rubro vita priuabunt. Actor. 9. ait Dominus Paulo, *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* Durum sanè fuit Pharaonis duro cordi, contra stimulum Dei calcitrare. Bos qui contra stimulum calcitrat, seipsum vulnerat, ac cruentat. Sic Pharao contra stimulum Domini calcitrauit, quo eum ad pœnitentiam stimulabat, id est, contra plagas, sed quanto duriùs duro corde calcitrabat, tanto se grauius vulnerabat. Ne calcitremus contra stimulos Dei, id est, morbos, dolores, cruciatus, aliasque molestias, quæ solent hominibus contingere. Stimuli sunt, quibus nos Deus ad pœnitentiam, & patientiam stimulat. Stimulati ergo patientiam seruemus, pœnitentiam agamus, propter Deum pati non recusemus, contra stimulum ne calcitremus.

Iob 9. *Qui Deo resistit, pacem non habet.* — Actor. 9.

Mittam omnes plagas meas super cor tuum.

Induratum erat cor Pharaonis; plagas suas Deus in cor illud induratum mittebat, vt illud emolliret, & ad pœnitentiam adduceret. Emolliebatur cor eius, cum plagis afficiebatur, Exod. 9. hac plaga grandinis percussus: *Peccaui* (inquit) *etiam nunc, Dominus iustus, ego, & populus meus, impij.* at cùm cessabant plagæ, indurabatur. Quemadmodum ferrum cùm in igne est, molle fit, sed postquam ex igne extrahitur, ad duritiem suam reuertitur: sic Pharaonis cor, cùm in plagis erat, mollius fiebat; at postquam ex illis extrahebatur, ad pristinam duritiem reuertebatur. Ferrum si durescit, in ignem iterum mittitur, vt mollescat: sic Pharaonis cor, cùm indurescebat, in plagam immittebatur, vt mollesceret. *Mittam* (inquit) *Dominus omnes plagas meas super cor tuum.* Pharaonis cor scopus erat Domini, in quem sagittas suas dirigebat, iuxta illud Psalmi 44. *Sagittæ tuæ acutæ (populi sub te cadent) in corda inimicorum Regis.* Acutæ sunt Dei sagittæ, diriguntur autem in corda inimicorum Dei, caduntque sub illo populi, sagittis percussi acutis. Acutæ fuere sagittæ, quibus Deus percussit Pharaonem, in cor illius direxit illas. Noluit sub Deo cadere in bonum Rex impius, veniámque petere, & populum omnino dimittere: cecidit sub eo tandem in malum in mari rubro, eisdem sagittis vulneratus.

Exod. 9. — *In cor peccatoris sagittas mittit Deus, cùm eum punit.* Psalm. 44.

Pluit Dominus grandinem super terram Ægypti.

8. Adumbrat ex Augustino plaga hæc grandinis damnum, quod illis contingit, qui res furantur alienas. Nam, vt ait D. Augustinus lib. iam citato de decem plagis: Qui suo malo furtim extrinsecus furantur, iusto iudicio Dei intrinsecus grandinantur, &c. Qui res alienas possident, neque dominis restituunt, intrinsecus grandine mixta igne percutiuntur. Est autem grando mixta igni peccatum mortiferum, mixtum igne tartareo. Hæc grando animam furis percutit, & bonis spiritalibus, ac cælestibus priuat. Vnde August. loco indicato sic scribit: O si possent fures, aut latrones, aut raptores, inspicere agrum cordis sui, profectò lugerent, dum ibi non inuenirent, quod in os animæ mitterent, &c. Non potest inuenire rei alienæ possessor in agro cordis sui fructus gratiæ, & virtutum, quos in os animæ mittat, id est, quibus pascatur anima, quia omnes fructus grandu peccati consumpsit. Lucrari se existimat raptor, dum alienam rem, scilicet vestem, aut pecuniam rapit, & possidet, at ingens damnum sibi comparat. Sit lucrum vestis rapta, at ingens damnum est, amissa gratia, mortiferum peccatum, tartareæ pœnæ meritum. D. August. eodem loco: Nemo inquit

Fures grandine percutiuntur. — D. August.

(inquit) habet lucrum iniustum, sine iusto damno. Vbi lucrum, ibi damnum; visibiliter lucrum, inuisibiliter damnum, &c. Denique hos raptores, siue fures, ait August. in viuis corpo- A ribus animas portare mortuas, ac fœtidas. Mortui (inquit) ambulant, & viuentes portant funera sua. Viuere quidem videntur in corpore, sed mortui probantur in corde. Hæc ille.

Anima mortua est in corpore viuo peccatoris.

CAPVT XVI.

De OCTAVA *plaga locustarum.*

EXODI CAP. X.

1. ET dixit Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem: ego enim induraui cor eius, & seruorum illius: vt faciam signa mea hæc in eo, & narres in auribus filij tui, & nepotum tuorum, quoties contriuerim Ægyptios, & signa mea fecerim in eis: & sciatis quia ego Dominus. Introierunt ergo Moyses & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Vsquequò non vis subiici mihi? dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quæ operiat superficiem terræ, ne quidquam eius appareat, sed comedatur quod residuum fuerit grandini. corrodet enim omnia ligna quæ germinant in agris. Et implebunt domos tuas, & seruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum: quantam non viderunt patres tui, & aui, ex quo orti sunt super terram, vsque in præsentem diem. Auertitque se, & egressus est à Pharaone. Dixerunt autem serui Pharaonis ad eum: Vsquequò patiemur hoc scandalum: dimitte homines, vt sacrificent Domino Deo suo. nónne vides quòd perierit Ægyptus? Reuocauerúntque Moysen & Aaron ad Pharaonem, qui dixit eis: Ite sacrificate Domino Deo vestro: quinam sunt qui ituri sunt? Ait Moyses: Cum paruulis nostris & senioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis: est enim solemnitas Domini Dei nostri. Et respondit Pharao: Sic Dominus sit vobiscum, quomodo ego dimittam vos, & paruulos vestros, cui dubium est quòd pessimè cogitetis? Non fiet ita, sed ite tantùm viri, & sacrificate Domino: hoc enim & ipsi petistis. Statímque eiecti sunt de conspectu Pharaonis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuã super Terram Ægypti ad locustam, vt ascendat super eam, & deuoret omnem herbã quæ residua fuerit grandini. Et extendit Moyses virgam super Terrã Ægypti: & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa & nocte, & manè facto ventus vrens leuauit locustas. Quæ ascenderunt super vniuersam Terram Ægypti: & sederunt in cunctis finibus Ægyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futuræ sunt. Operuerúntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia. Deuorata est igitur herba terræ, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat: nihilque omnino virens relictum est in lignis & in herbis terræ, in cuncta Ægypto. Quam ob rem festinus Pharao vocauit Moysen & Aaron, & dixit eis: Peccaui in Dominum Deum vestrum, & in vos. Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam. Egressúsque Moyses de conspectu Pharaonis, orauit Dominum. Qui flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in mare rubrum: non remansit ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti. Et indurauit Dominus cor Pharaonis.

2. POSTQVAM tonitrua, grando, & ignis cessarunt, restitit Deo Pharao duro corde. Cælum pacem illi dedit; ille pacem cum Deo habere noluit; ad bellum igitur Dominus reuersus est. *Quis enim illi restitit, & pacem habuit?* Iob 9. Prius tamen pacem obtulit; Mosem & Aaronem misit, Exod. 10. *Et dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Vsquequo non vis subiici mihi? dimitte populum meum, vt sacrificet mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum, ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quæ operiat superficiem terræ, ne quidquam eius appareat, sed comedatur, quod residuum fuerit grandini, corrodet enim omnia ligna, quæ germinant in agris, & implebunt domos tuas & seruorum tuorum, & omnium Ægyptiorum.* Resistebat Pharao Domino, neque volebat illi, B tanquam potenti Domino, subiici, *Vsquequo* (inquit Dominus) *non vis subiici mihi, resistens, & non dimittens populum?* Resistenti, & nolenti se subiicere bellum denuntiat, iuxta illud Poëtæ:

Iob 9.
Exod. 10.

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Parceret Dominus subiecto Pharaoni, superbum autem & resistentem debellauit.

Dixerant autem serui Pharaonis.

3. Moses bello denuntiato auertit se, & discessit à Pharaone, serui autem Pharaonis tot plagis iam affecti, & sequentem plagam, ac denuntiatam horrentes, Pharaonem monuerunt, vt populum ad sacrificandum dimitteret. Itaque Mosem & Aaronem discedentes, ad Pharaonem reuocauerunt. Pharao verò: *Ite* (inquit) *sacrifi*

sacrificate Domino Deo vestro. Sed rogauit, quínam sunt qui ituri sunt? Respondit Moses: *Cum paruulis nostris, & senioribus pergemus, cum filiis, & filiabus, cum ouibus, & armentis,* &c. Abnuit Pharao, pessimè illos cogitare respondit, & Ægyptum fugere velle. Potestatem verò fecit solis viris abeundi, ad sacrificandum, statímque Moses, & Aaron a conspectu Regis eiecti sunt.

Induratur Pharao.

Dominus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte.

4\. Resistenti Pharaoni admirabile prælium intulit Dominus, nempe locustarum; parui erant milites, & inermes, sed victoriam reportarunt. Qua de re supra iam diximus in quarta & tertia plaga sciniphum, & muscarum. Extendit virgam flagellantem Moses super terram Ægypti: Deus verò tota illa die, & nocte, flare fecit ventum calidissimum, qui matutino tempore locustarum infinitam multitudinem in Ægyptum intulit, operuerúntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia, Exod. 10. *Deuorata est herba terræ, & quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat. Nihil omnino virens relictum est in lignis, & in herbis terræ, in cuncta Ægypto.* Præter hæc ingrediebantur locustæ domum Pharaonis, & Ægyptiorum, magnamque illis molestiam inferebant, mortibusque mortem, Sapient. 16. *Illos,* id est, Ægyptios, *locustarum, & muscarum occiderunt morsus.* Et Pharao locustas appellat *mortem*. Exod. 10. *Rogate* (inquit) *Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam,* id est, plagam locustarum. Ventum excitauit Dominus vrentem, id est, calidissimum, Chaldæus vertit *ventum orientalem*, Philo austrum fuisse ait, L X X. interpretes, *notum*, id est, austrum vertunt. Hebraicum nomen est, קָדִים *cedim*, id est, *orientalis ventus*. Oriens enim dicitur Hebraicè קֶדֶם *cedem*. Sed vtrumque ventum significat nomen, vt constat ex L X X. interpretibus, qui tam hoc loco, quàm Psalmo 77. *austrum* vertunt. *Transtulit austrum de cælo,* &c. Vrens verò siue calidus ventus erat, quia in calore locustæ vigent. De locustis legendus Plinius lib. 11. cap. 29.

Exod. 10.
Locustæ complent terram Ægypti.
Sap. 16.
Exod. 10.

Festinus Pharao vocauit Mosem.

5\. Iam festinat Pharao, *festinus Mosem vocat*, peccatum fatetur, veniam supplex petit, & vt locustas depellat Ægypto: *Peccaui* (inquit) *in Dominum Deum vestrum, & in vos, sed nunc dimittite peccatum mihi, etiam hac vice, & rogate Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam.* Annuit Moses, Dominúmque orauit, vt locustas exterminaret. Deus verò, qui vento eas in Ægyptum adduxerat, vento alio ex Ægypto expulit, Exod. 10. *Flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, & arreptam locustam proiecit in mare rubrum, non remansit, ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti.* Hebraicè ventus occidentalis dicitur ventus יָם *iam*, id est, *maris*, quia ex mari occidentali flauit. Expulit verò locustas in mare orientale, id est, in mare rubrum, eiúsque obruit aquis adumbrans alias locustas, id est, Pharaonem & Ægyptios, non multo post eiusdem maris rubri vndis demergendos. Sed videamus, quidnam festinus fecerit Pharao supplex, peccatúmque confitens, & veniam petens. Nunquid ea festinatio, & confessio attulit obedientiam Dei ac subiectionem? minimè. Postquam locustis, quas mortem appellauit, Deus expulit, induratum cor reuersum est ad contumaciam.

Plaga festinare faciunt in confessionem, & ad sanctorũ preces.
Locustæ à vento sunt adductæ, & à vento expulsæ.
Exod. 10.

CAPVT XVII.

MORALE.

De locustis.

BELLVM intulit Deus Ægyptiis per parua animalia, muscas, sciniphes, ranas, vt supra iam diximus, nunc infert per locustas; qua de re bene sic scribit Rupertus: Ecce (inquit) quales Deus instruxit acies, quibus ex ordinibus sua castra compleuit pugnandu pro Israële; ranæ, sciniphes, muscæ, & locustæ, fuerunt castrorum eius acies: & ex huiusmodi cohortibus, totas contra fortes Ægyptios composuit legiones. singuli milites secundùm se breues quidem & infirmi, verùm pro exercitibus Pharaonis satis valentes fuerunt, duce imperio Dei. Nempe quod multus hominum exercitus facere non potuisset, istæ phalanges locustarum strenua peregere militia. Sic ille. Paulo infra in illud Ioëlis 2. *Reddam vobis annos, quos comedit bruchus, locusta, & eruca, fortitudo mea magna, quam misi in vos.* Fortitudo (inquit Rupertus) mea magna, non supernarum fortitudinum, & cælestium comparatione, sed imbecillium hominum, in imbecillitate sua superbientium, &c. Hæc minima animalia per quæ Deus hominem punit, fortitudinem Dei appellari ait, non comparatione angelorum, quibus nocere nequeunt, sed cõparatione hominum superborũ, quos possunt debellare Deo duce. Nõ prętereo verba, quibus hæc concludit: Homines (inquit) in infirmitate sua superbientes, ceruicẽ erigunt contra Deum, quam pulici subiiciunt, &c. Non solùm Ægyptios per parua animalcula, sed nos etiam pungit Dominus. Vnde illud D. Hieron. Ioël. 2. iam supracitatum: Illud solemus respondere Marcioni, & cæteris hæreticis, qui vetus lacerant Testamentum, quòd pulices, & culices, & cimices, & huiusmodi animantia, idcirco fecerit Deus, vt fragilitatem nostræ carnis ostenderet; quæ in tantum nihil est, vt ab iis, quæ parua sunt, vulneretur, &c. Denique vt Rupertus ait, superbi ceruicem erigunt contra Deum: eam verò pulicibus, & culicibus, aliísque vilissimis animaleulis subiectam habent. 1.

Rupertus.
Parua animalcula fuerunt Dei castra & milites.
Superbi homines ceruicẽ superbam pulici subiectam habent.

Quoties contriuerim Ægyptios.

L X X. interpretes vertunt: *Quæcumque illusi Ægyptiis.* & interpres Caietani sic: *Quod illusi in Ægypto.* volebat Dominus narrari ab Hebræis signa in Ægypto facta, & memoriæ tradi posterorum Ægypti euersionem per ranas, locustas, & similia animalcula. Quæcumque (inquit) illusi Ægyptiis; quia videtur Dominus illusisse Ægyptiis, cùm eos per minima animalia domuit. Vnde Caietanus: Ad similitudinem (inquit) illudentis manifestat Deus se facere hæc signa; hoc est, tanquam iocoso contemptu Pharaonis feci hæc in Ægypto. Et verè signa vsque ad mortem primogenitorum excluliuè relata ad diuinam omnipotentiam, similitudinem habent illusionis; quasi non serio sed ioco afflixerit Deus Pharaonem. Leuia enim omnia effecit, modò lædendo, & quasi statim tollendo læsionem. Sic Caietanus. Oleaster vertit; *Vt narres, quòd racemauerim Ægyptios.* Etenim Deus Ægyptum racemauit, quia Ægypti fructus, herbam, iumenta, 2.

Caietanus.
Velut ioco Dominus Pharaonem percussit, per parua animalia.

iumenta, pecudes, cæteráque, velut iacmans collegit euertens.

Ventus vrens leuauit locustas.

3. Quemadmodum ventus calidus locustas eleuauit, quæ terræ Ægypti herbam, & arbores corroserant, sic vanitatis ventus homines eleuat impios, qui Reipublicæ corrodunt germina, at post ventum vanitatis expectent ventum ex occidente, id est, morte flantem. Quemadmodum locustæ, cùm terræ germina corroderent, repente à vento flante ex occidente arreptæ sunt, & in mari rubro demersæ: sic impij, cùm Reipublicæ germina corrodunt, subito a vento ex occidente spirante, id est, à morte, arripiuntur, & tartareis fluctibus demerguntur. Adumbrant locustæ homines auaros, & diuitiarum cupidos, qui diuitias vt comparent, aliorum bona, instar locustarum iniustè arrodunt. D. Gregor. lib. 31. moral. cap. 20. locustis significatos ait adulatores, qui ore suo, vt locustæ, virtutem in herba, & bona opera hominum terrenorum prauè laudando corrodunt. Quid (inquit) locustæ portendunt, quæ frugibus nocent, nisi linguas adulantium, quæ terrenorum hominum mentes, si quando bona aliqua proferre conspiciunt, hæc immoderatiùs laudando corrumpunt, &c.

Impij à vento vanitatis velut locustæ eleuati, à vento occidentali mortis expelluntur.

D. Gregor.

Locustæ auaros significāt, & adulatores.

4. Rupertus in Exodum putat locustis adumbrari hæreticos. Locustas has ventus leuauit, sic hæreticos superbiæ ventus eleuat, neque enim volatum habent nisi a vento. Vnde Rupertus: Volare (inquit) se putant pennis scientiæ, sed proculdubio per inane tolluntur, vento diabolicæ superbiæ ad subuersionem audientium, &c. De hæreticis quoque illud intelligit Apocal. 9. *Ascendit fumus putei, sicut fumus fornacis magnæ, & obscuratus est sol, & aer de fumo putei, & de fumo putei exierunt locustæ in terram.* Eundem locum exponunt de hæreticis Beda, D. Anselmus, & alij. Et quidem ex profundo tartari puteo fumus magnus in terram ascendit, cùm hæreses exoriuntur. Obscurat autem hic fumus, si non repellitur, solem, & aërem, hoc est, principem populi, siue rectorem, & populum. Cùm enim sol, id est, princeps, obscuratur, obscuratur quoque populus. Præterea obscurat fumus hæreticon solem hominis, id est, rationem, & superiores hominis potentias, quæ inferioribus lumen præbent, sicut sol aëri. Obscurat quoque aërem, id est, inferiores hominis potentias, quæ à superioribus, veluti à sole, illuminantur. Exeunt ex hoc tartareo fumo locustæ, id est, hæretici. Ex fumo exeunt, id est, ex cæcitate, & ignorantia superba. Nam fumus & oculis lucem eripit, & in sublime ascendit. Superbiæ illos ventus eleuat, & ad Ægyptios ducit; Ægyptios enim vincunt hæ locustæ, hoc est, homines carnales, leues, inobedientes, mendaciorum amatores, ac sæcularis libertatis. Israëlitas, hoc est, solidos, & constantes in vera fide Christianos, Deo iuuante superare nequeunt. Hæretici verò ipsi similes sunt locustis. ventrosæ sunt locustæ; hæretici ventri indulgent. saltant, non volant locustæ; sic hæretici existimant quidem se volare ingenio, & scientia, at miseri, instar locustarum, non volant, sed saltitant. Agrorum viriditatem, fructusque terræ corrodunt locustæ, hæretici viriditatem corrodunt animarum, fructusque omnes. Prouerb. 30. *Locusta Regem non habet, ait Salomon:* sic hæretici Regem non habent, hoc est, non habent Pontificem vnum, cui omnes obediant, ἀκέφαλοι sunt, vno capite carentes: at Catholici omnes suum Regem habent, Christi vicarium, summum Pontificem, caput vnum visibile habent, cui Deus oues suas omnes tradidit: *Pasce (inquit) oues meas.* Est vnum ouile Catholicorum, & vnus pastor inuisibilis in cælo Christus, & vnus pastor visibilis in terra summus Pontifex; saltitent locustæ, vagentur, terræ fructus arrodant, aderit tandem tempus, quo Deus ventum ab occidente immittet vehementem, qui arreptas has pessimas locustas in tartareum præcipitet pelagus.

Rupertus. *Locustæ hæreticos adumbrant.*

Apoc. 9.

Hæresis fumus tartareus est obscurās solem.

Prouerb. 30.

Dixerunt autem serui Pharaonis.

5. Mirum est Pharaonis consiliarios, & viros nobiles illi hactenus non consuluisse, vt populum Israëliticum ad sacrificandum dimitteret, cùm tot plagis Ægyptum euerti cernerent: at qualis Rex, tales consiliarij, & serui erant, iuxta illud Ecclesiastici 10. *Secundùm iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Placere volebant consiliarij Regi, ideo Reipublicæ damna tolerabant; similes erant Regi serui, Rex induratum cor habebat, serui quoque. Nam postquam septima plaga grandinis cessauit, ait Moses Exod. 9. *Ingrauatum est cor Pharaonis, & seruorum illius, & induratum nimis, nec dimisit filios Israel.* Addit eodem capite Ecclesiasticus; *Rex insipiens perdet populum suum.* Insipiens Rex Pharao populum suum perdidit. Tandem serui Pharaonis octauam locustarum timentes plagam exclamarunt, Exod. 10. *Vsquequo patiemur hoc scandalum? Dimitte homines, vt sacrificent Domino Deo suo. Nonne vides quod perierit Ægyptus?* Dedit intellectum vexatio seruis Pharaonis.

Eccli. 10.

Exod. 9. *Dat intellectum vexatio seruis Pharaonis.*

Exod. 10.

Festinus vocauit Moysen & Aaronem.

6. Vexatus plaga locustarum Pharao festinus Mosem vocauit, peccatum confessus est dicens: *Peccaui in Dominum.* Veniam petijt dicens: *Nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice.* Post plagam amotam, ad pristinam rediit duritiem. Similis Pharaoni ille est, qui plaga aliqua cruciatus festinus confessarium vocat, peccata confitetur, veniamque petit: *Dimitte (inquit) Domine peccatum mihi etiam hac vice.* At postquam abscedit morbus, vel quælibet alia plaga, in eadem peccata relabitur. Caueat sibi huiusmodi homo, ne finem Pharaonis sortiatur, & in tartareum pelagus deturbetur.

Plaga festinare facit ad Dñ, & sanctos inuocare.

Flare fecit ventum ab occidente.

7. Obsecua, quæso, quàm facilè Deus annuat, & Moses precibus Pharaonis, in amouendis plagis. Orat Mosem, Moses non tergiuersatur, non renuit, non repugnat, statim Deum orat. Deus statim plagam dispellit, sed Pharao tanta misericordiâ abutebatur. Facilè Deus annuit, & confessarius, precibus supplicis

supplicis hominis; si peccata ritè confiteatis, nec Deus, nec confessarius tergiuersabitur, non renuet, statim te absoluet. Caue, ne misericordia abutaris Dei. *Ex tanta multitudine locustarum* (ait Moses) *non remansit, ne vna quidem in cunctis finibus Ægypti.* Similiter de muscis ait cap. 8. *Non superfuit, ne vna quidem.* Perfectè A Deus Ægyptum à plaga liberabat; sic perfectè liberat hominem à peccatis, ne vnum quidem peccatum mortiferum manet, post rectam confessionem, peccatorum mortalium omnium culpa omnino remittitur, & æterna pœna. Aliqua tamen pœna temporalis ferè semper soluenda manet.

Deus verum pœnitentem statim à culpa absoluit, & cõfessarius eius administer non procrastinat veniam.

CAPVT XVIII.

De NONA *plaga tenebrarum.*

EXODI CAP. X.

1. DIXIT autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cælum: & sint tenebræ super Terram Ægypti, tam densæ vt palpari queant. Extenditque Moyses manum in cælum: & factæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa Terra Ægypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat: vbicunque autem habitabant filij Israël, lux erat. Vocauitque Pharao Moysen & Aaron, & dixit eis: Ite, sacrificate Domino: oues tantùm vestræ & armenta remaneant, paruuli vestri eant vobiscum. Ait Moyses: Hostias quoque & holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. Cuncti greges pergent nobiscum: non remanebit ex eis vngula, quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri: præsertim cùm ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perueniamus. Indurauit autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos. Dixitque Pharao ad Moysen: Recede à me, & caue ne vltra videas faciem meam: quocunque die apparueris mihi, morieris. Respondit Moyses: Ita fiet vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.

Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super terram Aegypti.

2. HÆc est nona plaga tenebrarum, non ministerio Aaronis, sed Mosis imposita Ægypto, Exod. 10. *Extendit Moyses manum in cælum, & facta sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti tribus diebus, nemo vidit fratrem suum nec mouit se de loco, in quo erat.* Dicuntur hæ tenebræ *palpabiles*; sic enim Dominus eodem capite Mosem alloquitur: *Extende manum tuam in cælum, & sint tenebræ super terram Ægypti tam densæ, vt palpari queant.* Fuit igitur plaga nona caligo palpabilis, & horribilis, quæ tribus diebus permansit. Quæritur, *quônam modo tenebræ hæ factæ fuerint?* Philo solem tunc defecisse ait, ideo tenebris oppletam Ægyptum: Sereno (inquit) die repente offusæ sunt tenebræ, siue ob defectum solis maiorem solito, &c. Sed non est probabilis hæc opinio, quia solis eclipsim tribus diebus durasse non est verisimile. Præterea, si sol eclipsim incurrisset, non solis Ægyptiis, sed multis aliis tenebras intulisset. Solis autem Ægyptiis tenebras incubuisse probatur ex lib. Sapient. cap. 17. *Omnis* (inquit) *orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur, solis autem illis superposita erat grauis nox.* Ex his verbis apertè colligitur, non fuisse tunc eclipsim solis. Respondere tamen posset, illam plagam mirabiliter Dei omnipotentia esse factam, ideóque omnia, quæ obiici possunt, nullam vim habere. Voluit enim diuina potentia solis radios subtrahere Ægyptiis tribus diebus, non aliis nationibus. Respondendum est probabilius, tam densas, crassasque nubes, tam crassos, densosque vapores, Deum in Ægyptum immisisse, & ita aërem densasse, vt omnem cælestem lucem omnino eriperet ocu- B lis. Hanc opinionem adiecit Philo illi superiori: Sereno (inquit) die repentè offusæ sunt tenebræ, siue ob defectum solis, siue continuis, densisque nubibus cælum subtexentibus, & nimia constipatione interclusis radiis, vt dies nihil differret à nocturna caligine, &c. Sapient. 17. legitur sic: *Nec syderum limpidæ flammæ illuminare poterant noctem illam horrendam*, &c. Sydera videtur appellare Sapiens stellas ipsas, & lunam: solem verò syderum nomine non intellexisse. si enim de sole loqueretur, solis nomen vsurpasset, vt fieri posset. Videtur ergo diuina potentia non solùm crassissimis Ægyptum nubibus oppleuisse, verùm C etiam solis radios ne Ægyptum illuminarent, subtraxisse, alioqui non dixisset Sapiens: *Syderum flammas non potuisse illuminare noctem illam horrendam*; cùm vellet tenebras exaggerare, sed dixisset potius, solis radios non potuisse nocti illi afferre lucem, si solis radij in Ægyptum influebant. Responderi potest, sapientem de stellis solùm esse locutum, & luna, quia tenebras Ægypti noctem appellauit. Noctem autem non illuminat sol, sed luna, & stellæ. Aliter dici potest, nomine syderum intelligi etiam solem.

Exod. 10.

Caligo palpabilis plaga Ægypti.

Sap. 17.

An sol sit passus eclipsim.

Philo.

Quomodo facta fuerint tenebræ Ægypti.

Sap 17.

Sint tenebræ tam densæ vt palpari queant.

3. D *Cur dicantur palpabiles* hæ Ægypti tenebræ, dubitatur, tenebræ enim sunt priuatio luminis; priuatio autem luminis non palpatur manibus. Philo quidem ait, Ægyptios tenebris circumfusos, si necessitas vrgeret more cæcorum ambulasse palpando parietes; non tamen ait propterea dici tenebras palpabiles, quia ipsi parietes palpabant. Glossa interlinearis ait hyperbolicè appellatas tenebras palpabiles, vt magnitudo earum intelligeretur, quæ sententia est probabilis. Alij existimant, tenebras palpabiles

Cur dicantur palpabiles tenebræ Ægypti.

Philo.

palpabiles dici propter multitudinem, & crassitudinem vaporum; sic enim vaporum crassorum permixtione aër densatus erat a Deo, vt manibus posset palpari.

Nemo vidit fratrem suum.

4. Sic lucem eripuerunt tenebræ crassissimæ, vt nullus Ægyptiorum illis tribus diebus, quibus durarunt, aliquem alium cernere potuerit. Caietanus existimat sic hoc intelligendum: Nemo vidit fratrem suum beneficio lucis cælestis. Neque enim sol, neque sydera Ægyptiis afferebant lucem. Attamen lucernarum beneficio, alij alios videbant, cibum sumebant, & alia agebant, quæ opus erant. Aduersantur Caietano alij interpretes, ipsa quoque scriptura, Sapient. 17. *Ignis* (inquit) *nulla vis poterat illis lumen præbere*, &c. Si ignis non poterat Ægyptiis lumen præbere; ergo neque poterant lucernæ, siue faces. Præterea, si lucernarum lumine vsi sunt Ægyptij, sanè leuissima fuit tenebrarum plaga. Facilè enim domos omnes, & vrbes illuminare ignis & lucernarum luce potuerunt. LXX. interpretes sic vertunt: *Factæ sunt tenebræ, obscuritas, & tempestas, super omnem terram Ægypti, tribus diebus.* Aiunt præter obscuritatem, fuisse quoque tempestatem. Tempestas ergo ventorum, & imbrium, lucernas inflammare non patiebatur; vnde Philo: Ignis (inquit) aëre turbato extinguebatur, &c. Obiicitur, lignorum ingentes strues, & incensos rogos non posse ventus, & tempestas extinguere: potuissent igitur Ægyptij pyras magnas extruere, earúmque flammis noctem horrendam illuminare. Respondetur, tantam fuisse vim tempestatis, à Deo excitatæ, vt id facere nequiuerint. Philo ait, crassissimas illas tenebras omnem vim ignis superasse: Ignis (inquit) vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur crassissimis tenebris, &c. Sic ille. Tam crassæ enim erant tenebræ, vt à luce penetrari non possent. Burgensis: Aër (inquit) diuina virtute sic fuit densatus, quòd perdidit diaphanitatem, sic vt non esset capax lucis, &c. Obiicitur, aër valdè crassus, & densatus respirationem impedit: ergo non erat valde densatus aër; alioqui Ægyptij respirare nequirent, & morerentur omnes. Respondetur, Deum ita aërem densasse, vt respirationi esset accommodatus. Abulensis existimat ignem, qui tunc apud Ægyptios erat, à tempestate fuisse extinctum, aut nihil lucis præbuisse, eo quòd Deus ignis illuminationem suspenderet. Præterea aduerte, noctem illam horrendam Ægyptios oppressisse subitò, eósque veluti carcere continuisse, ita vt loco se mouere non possent. Cùm ergo carcere continerentur, nec mouere se loco possent, ligna ad extruendas pyras congregare, strues lignorum adaptare, & ignem quærere, vel lucernas, non potuerunt. Tenebras autem illas instar carceris Ægyptiis fuisse, indicatur Sapient. 17. his verbis: *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis.* Et infra: *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati.*

Caietanus. *Quomodo nemo viderit fratrē suum? An lucernarū lux Ægyptijs profuerit?*

Sapient. 17.

Philo.

Burgensis.

Abulensis.

Tenebræ fuerūt Ægyptijs instar carceris.

Sapient. 17.

Nec mouit se de loco, in quo erat.

5. Neque alij alios cernere poterant Ægyptij, neque se mouere loco. Hebraicè: *Non surrexit vir de sub se*, id est, de sede, quæ sub illo erat, vel de lecto, tribus diebus, &c. Vnde intelligi-
A tur, non surrexisse Ægyptios tribus diebus, ex locis & sedibus, in quibus sedebant, cùm à tenebris sunt, veluti carcere, & vinculis comprehensi. LXX. interpretes vertunt: Non surrexit vllus ἐκ τῆς κοίτης, id est, *ex cubili*, vel *lecto*, tribus diebus. Philo: Aiunt (inquit) Ægyptios tempore tenebrarum, aut non ausos ex cubili surgere, aut si necessitates naturales vrgerent, more cæcorum palpando parietes, ægrè potuisse progredi, &c. Vox Hebræa תחת *tachath*, significat *subter*, *subtus*, *deorsum*. Eadem vox est Exod. 16. vbi dicitur: *Maneat vnusquisque apud semetipsum*, &c. LXX. vertunt; *Sedete vnusquisque in domibus vestris apud semetipsum.*
B Chaldæus; *Sedere vnusquisque in loco suo.* Significare ergo potest hic locus: Nemo mouit se de loco suo, id est, omnes sederunt apud semetipsos, id est, in domibus suis manserunt, & ex illis egredi non potuerunt. Caietanus existimat, non se mouisse loco Ægyptios beneficio solis, aut stellarum, beneficio tamen lucernarum id fecisse. Idem putat Oleaster, quærit enim, quomodo misit Pharao vocare Mosem, si nullus surrexit, seu mouit se de loco suo? Respondet: Dicendum est, quòd beneficio tædarum, & lucernarum, & cæteris. paulò antè hanc opinionem reiecimus. Burgensis hanc immobilitatem tribuit aëris densitati. Ne-
C mo (inquit) mouit se, quia tanta erat grossities aëris tenebrosi, quòd motum impediebat, &c. Non videtur consentanea rationi opinio, quia si motum aëris densitas impediret, impediret etiam respirationem, omnibúsque Ægyptus mortem afferret. Probabilius Lyranus, & alij, immobilitatem Ægyptiorum tribuunt timori.

Philo.

Exod. 16.

Caietan. *An Ægyptij mouerint se loco beneficio lucernarum?*

Burgensis.

6. Accedebant autem his tenebris aliæ timendi causæ. Erant tenebræ non palpabiles solùm, sed etiam horribiles, propter spectra metuenda, Sapient. 17. *Pauentes horrendè, & cum admiratione nimia perturbati.* Græcè, καὶ ἰνδάλμασιν ἐκταρασσόμενοι, hoc est, *spectris, & simulachris per-*
D *turbati.* Non igitur solùm tenebræ eos perturbabant, & metu afficiebant, sed horribiles etiam visiones, de quibus eodem Sapien. cap. additur: *Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personæ tristes illis apparentes pauorem illis præstabant.* Græcè, καὶ φάσματα ἀμειδήτοις κατηφῆ προσώποις ἐνεφανίζετο, id est, *visiones tristibus mæstæ vultibus apparebant.* Vel, *tristibus mæsta personis.* Et infrà: *Apparebat illis subitaneus ignis timore plenus, & timore perculsi illius, quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse, quæ videbantur.* De magis additur: *Pleni timore languebant. Nam etsi nihil illos ex monstris pertur-*
E *babat, transitu animalium, & serpentium sibilatione commoti, tremebundi peribant.* Ibidem de Ægyptiis: *Aliquando* (inquit) *monstrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione.* Græcè, agitabantur τέρασιν φαντασμάτων, id est, *monstris phantasmatum.* Denique tenebris illis horribilibus intentabant omnia mortem, eodem capite: *Siue spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos auium sonus suauis, aut vis aquæ decurrentis nimium, aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus inuisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonans de altissimis montibus echo, deficientes faciebant illos præ timore.* Et in fine capitis: *Ipsi Ægyptij sibi erant grauiores tenebris.*

Sap. 17.

Ægypti tenebræ horribiles fuerunt propter horrenda spectra.

Vbicunque autem habitabant filij Israël, lux erat.

7. Crassissimæ tenebræ Ægyptum obscurabant, Hebræorum autem domos lux clarissima admirabiliter complebat. Habitabant Hebræi inter Ægyptios, vt constat ex cap. 11. Exodi. Angelus enim primogenitos percutiens domos Ægyptiorum ingrediebatur, domos verò Israëlitarum, quæ coniunctæ illis erant, agni sanguine perfusas pertransibat. Admirandum igitur in modum Deus domos filiorum Israël luce compleuit, cùm vicinæ domus Ægyptiorum caligine obscurissima essent oppletæ. Hebraicè legitur: *Omnibus filijs Israël fuit lux in habitationibus suis.* Omnes ergo domos illorum, vbicunque essent in Ægypto, lux illuminabat.

Non tenebræ, sed lux in domibus erat Hebræorum.

Vocauit Pharao Moysen, & Aaron.

8. Dubium exoritur ex illis verbis: *Nemo mouit se de loco in quo erat*, &c. Item ex illis: *Nemo vidit fratrem suum*, &c. si nemo se mouit de loco, si nemo vidit fratrem suum; ergo nec potuit Pharao videre famulos, nec potuere famuli venire ad Pharaonem, & ad Mosem, & Aaronem. Respondent Caietanus, & Oleaster, potuisse Pharaonem videre famulos beneficio lucernarum, & potuisse famulos eisdem illuminantibus venire ad Pharaonem, & ad Mosem, & Aaronem. Opinio non placet, quia, vt diximus, lucernarum ignis non poterat horrendam illam noctem illuminare. Communis responsio est, Pharaonem post illos tres dies iam reddita luce, vocasse famulos, & misisse ad Mosem sole splendente. Fidem illud facit huic responsioni, quòd non petiuit Rex à Mose, vt plagam tenebrarum dispelleret, quod sanè fecisset, si iam dispulsa à Deo non esset. Præterea illis tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nemo mouit se de loco, in quo erat: Ergo neque Pharao potuit vocare famulos, neque famuli potuerunt vocare Mosem. Ideo plagam tulit tenebrarum molestissimè, longissimaque illa nocte, veluti carcere comprehensus, domi mansit, vbi primùm sol splenduit, Mosem vocauit.

Quomodo Pharao in tenebris potuerit vocare Mosem & Aaron.

Ite, sacrificate Domino, oues tantùm vestræ, & armenta remaneant.

9. Ampliorem facultatem concedit Pharao Mosi, & Aaroni. Ite (inquit) in desertum, vt petiuistis, sacrificium Deo vestro offerte, ducite paruulos filios vobiscum, ducite fœminas, abite omnes, pignus tamen in Ægypto relinquite, videlicet oues vestras, & armenta. Renuit Moses, oues quoque, & armenta ducenda respondit ad sacrificium peragendum: *Hostias (inquit) & holocausta dabis nobis, quæ offeramus*, &c. Numquid à Pharaone petebat Moses hostias? Petebat quidem, quæ Israëlitarum erant oues, & armenta; quia verò imperio Regis erant subiecta, idcirco ait: *Hostias, & holocausta dabis nobis*, id est, concedes nobis ferre nobiscum oues, & boues, *neque vngula quidem remanebit ex eis.* Reddit rationem, quia cuncti greges necessarij sunt in cultum Domini, præsertim cùm ignoremus, quæ debeant esse hostiæ, & quot.

Caue ne vltra videas faciem meam.

10. Induratum est Mosis responsione cor Pharaonis; durum illi erat dimittere Hebræos absque vllo relicto pignore, quod illos in Ægyptum retraheret; idcirco duro corde, durè mortem minatus est. *Recede (inquit) à me*, caue ne in meum conspectum vltra venias, quacunque die veneris, acerba te morte mulctabo. At Moses summa cum tranquillitate respondit: *Quod iubes faciam, vltra faciem tuam non videbo.* Rogabit aliquis, *an post hæc viderit Moses Pharaonis faciem?* Respondet Lippomanus: Sic verè contigit, Pharaonem non videri à Mose viuum, sed in litore maris rubri mortuum. Vidisse illum viuum probatur, nam Exod. 12. plaga decima percussus Pharao Mosem vocauit, & allocutus est; ergo vidit Moses Pharaonem viuum. Cur ergo ait Moses: *Vltra faciem tuam non videbo?* Respondetur, verba hæc hunc habere sensum, *vltra non videbo faciem tuam*, nisi tu ipse me iubeas vocari.

Induratur cor Pharaonis.

CAPVT XIX.

MORALE.

De NONA *plaga tenebrarum.*

1. TENEBRAS vidimus Ægypti, quæ primò nobis tenebras adumbrant Pharaonis, & Ægyptiorum, vt ait Origenes homil. 4. in Exodum. Fuit enim admiranda illorum cæcitas, qui tot plagis affecti, non viderunt, Israëliticum populum Deo inuito in Ægypto retineri non posse. Secundò adumbrarunt hæ tenebræ, mortis, & tartari tenebras, in quas Ægyptij sunt præcipitati, Sapient. 17. *Illis* (inquit Sapiens) *superposita erat grauis nox, imago tenebrarum, quæ superuentura illis erat.* Tertiò adumbrant hæ tenebræ tenebras hæreticorum: quoniam tenebræ hæreticorum sunt palpabiles. Quis enim homo ratione præditus, hæresesque eorum recta trutina examinans non palpat, perspicuéque cognoscit eorum errores manifestos? At cæci has tenebras lucem credunt, fidem verò quam ab Apostolorum tempore, vsque ad nostra tempora, totus orbis seruauit, tenebras esse, tenebrosissimo intellectu suo putant: *Ponentes* (vt ait Isaias cap. 5.) *tenebras lucem, & lucem tenebras.* Tantum potest libertatis, vitæque, ac conscientiæ laxioris amor, vt lucem palpabilem in tenebras vertat, & tenebras palpabiles vertat in lucem. Palpabiles enim sunt tenebræ hæreticorum, palpabilis lux Catholicorum. Veritas enim quam Catholica docet Ecclesia, veluti palpatur ipsis manibus. Tot namque rationes illam suadent, vt tenebrosam planè habeat ille mentem, cui non persuadent. Quartò adumbrant tenebræ Ægypti impiorum tenebras, qui caducis rebus, vitiis, voluptatibus, cupiditatibúsque se mancipant, diuinarúmque rerum, & virtutum lumen cernere nequaquam curant. Apoc. 9. ex puteo abyssi fumus ascendisse dicitur, qui solem obscurauit & aërem: *Obscuratus est sol,* (ait Ioan.) *& aër de fumo putei.* Puteus quidam est inferior hominis appetitus, & peccati fons. Ex hoc fumus crassissimus ascendit in voluntatem, & intellectum, velut solem, & aërem, qui si non repellatur, tenebras offundit crassissimas. Etenim inferior appetitus carnalis, tenebrosus valde est, & fumosus; fumat semper, & caliginem in superiorem rationem emittit. Fœtidum fumum

Tenebræ Ægypti quid significarint.

Sap. 17.

Tenebræ hæreticorū sunt palpabiles.

Isaiæ 5.

Tenebræ impiorum.

Apoc. 9.

Ex concupiscentia ascendit fumus, qui obscurat intellectum.

fumum ex hoc puteo exhalant animi omnes perturbationes, inuidia, libido, turpis amor, odium, timor improbus, & cæteræ huiusmodi. Hominēs, qui his animi perturbationibus se tradunt, & fumum earum minimè abigunt, ab eo excæcati degunt in tenebris Ægypti palpabilibus, & horribilibus. Neque mortem vident, quæ à tergo illis insidiatur, neque peccati pondus, quo feruntur in orcum, neque virtutis pulchritudinem, neque præmia cælestia, neque orci flammarum rogos in quos iter faciunt, cruciatibus afficiendi sempiternis. Instar cæcorum tartareo igne inflammatas pyras non cernunt, & ad illas nihil metuentes recta per vitiorum iter tendunt, à tenebrísque peccatorum in tenebras transeunt barathri sempiternas. Horribiles peccati sunt tenebræ, quæ in tenebras ducunt flammásque sempiternas. Ibunt impij (ait D. Bernardus serm.72. in Cant.) de tenebris in tenebras densiores, vt qui in tenebris sunt, tenebrescant adhuc, &c.

D.Bernard.

2. Palpabiles erant Ægypti tenebræ, id est, crassissimæ: sic palpabiles sunt improborum hominum tenebræ, a viris iustis, qui in luce degunt, palpantur, & quam crassæ sint, cognoscuntur. Verùm etiam ab ipsis improbis, qui illis obscurantur, palparentur, & agnoscerentur, protinus equidem illas a se expellerent. De Ægyptiorum tenebris dicitur, Sapient.17. *Ignis nulla vis poterat illis lumen præbere, nec syderum limpida flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.* Peccatorum verò tenebras, obscurissimámque noctem, ipsi peccatores facile expellere à se possunt, non deest ignis in Ecclesia, non desunt sydera, hoc est, non desunt Sacramenta, quæ hanc noctem horrendam possint illuminare. Non deest sol, hoc est, Deus Christus, Ioan.1. *Qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Aperite fenestras animi, quicunque in tenebris, & vmbra æternæ mortis sedetis, excipite splendidissimi solis radios, Psal.33. *Accedite ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non confundentur.* Solus hic sol illuminare potest impium, ipso concurrente impio, gratiæque diem in illius animo efficere, Sapient.17. *Ignis nulla vis poterat Ægyptijs lumen præbere, neque syderum limpidæ flammæ illuminare poterant noctem horrendam.* Eundem in modum nulla vis ignis terreni, hoc est, nulla vis hominum, qui in terra degunt, nulla vis syderum cælestium, hoc est, nulla vis angelorum, qui cæli sunt incolæ, illuminare potest hominē gratiæ peccatorem. Summi solis hoc opus est, id est, Dei, qui ministros sibi asciscit homines. Quamuis luna, syderaque omnia in cælo fulgeant, nox tamen semper erit. Si fulgeat sol, continuò dies fiet: ita quamuis omnes angeli, atque homines, vires adhibeant suas, nox semper erit in animo peccatoris. Si sol Christus fulserit, si radios in pectus illius miserit, si auxilio suo eum permouerit, & ad pœnitentiam adduxerit, nox fugabitur, dies gratiæ illucescet, Psalm.17. *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine Deus meus, illumina tenebras meas.* Hoc est, quoniam ad te solum pertinet illuminare lucernam animæ meæ, quæso, illumina illius tenebras. Dei est illuminare lucernam: sed administris sacerdotibus, per diuina Sacramenta nobis concurrentibus. Si lucerna extinguatur, à Deo summis precibus contendamus, vt ipse, cuius est proprium illuminare, illam illuminet, Genes.1. *Terra erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi:* similem in modum tenebræ sunt super faciem intellectus, & cordis hominis improbi; vbi autem sunt tenebræ, neque est lux solis, terra est inanis, & vacua herbis, & fructibus; sic vbi sunt tenebræ peccati anima inanis est, & vacua bonis operibus, & gratia diuina. Quis lucem efficiet, vt terra non sit inanis, & vacua; sed plena floribus virtutum, & fructibus bonorum operum, Genes.1. *Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux.* Deus solus dixit initio mundi: *Fiat lux:* sic nunc idem dicit: *Fiat lux* gratiæ, dispellantur tenebræ peccatorum: & fit lux, ô beatam animam, à qua tenebræ peccati fugantur, in qua gratiæ lux fulget! 2. Corinth.4. *Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris.* Deus enim, quemadmodum initio mundi dixit, id est, iussit lucem de tenebris illis, quæ super faciem abyssi erant, splendescere: ita nunc iubet lucem gratiæ splendescere in cordibus verè pœnitentium.

Psal.33. — *Deus tenebras impiorū illuminat.* — *Sap.17.* — *Psal.17.* — *Genes.1.* — *In tenebris peccati anima est inanis, & vacua gratia Dei.* — *Genes.1.* — *2.Cor.4*

Vbicunque habitabant filij Israël, lux erat.

3. Vide differentiam magnam inter Ægyptios, & Israëlitas. Ægyptij tenebris erant circumfusi, Israëlitæ luce illuminati. hoc est inter improbos, iustósque discrimen. Improbi tenebris peccatorum, obliuionis Dei, & inconsiderationis oppleti sunt: iusti autem luce diuinæ gratiæ & considerationis perfruuntur. Isaiæ 60. *Tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus.* Super Ierusalem, id est, iusti animam, oritur Dominus, velut sol illuminans, terram autem, id est, terrenos homines, operiunt tenebræ. Erant permixti Ægyptiis Hebræi: illi tamen caligine obcæcabantur, hi luce illustrati lætabantur. Eundem in modum permixti sunt improbis probi, sed illi in tenebris peccati, hi in luce gratiæ vitam ducunt. Genes.1. *Diuisit Deus lucem à tenebris.* Sic diuidit Deus probos ab improbis; quamuis permixti vitam agant, probi lux sunt, improbi tenebræ, iuxta illud Paul. ad Ephes.5. *Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino.* Tenebræ erant, quando impij erant: lux erant, quia iam erant iusti. diuidamus lucem a tenebris. Quamuis iusti cum flagitiosis habitent, tamen tenebras illorum fugiant, operibúsque fulgentibus iustos se esse demonstrent. Vnde infert Paulus eodem cap.5. *Vt filij lucis ambulate, fructus enim lucis est in omni bonitate, & iustitia, & veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo.* Addit: *Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.*

Isaiæ 60. — *Gen.1.* — *Hæc mira est differētia inter iustos & impios, in eisdē domibus, & vrbibus viuentes, lux gratia, & tenebra peccatorum.* — *Ephes.5.*

Nemo mouit se de loco suo.

4. Tenebræ causa erant, cur de loco suo non mouerentur Ægyptij: eundem in modum peccatorum tenebræ causa sunt, cur de horrendo iniquitatis loco se non moueant iniqui homines, & ad Deum, & confessarium non veniant, moresque corrigant. Psal.103. *Facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes.* Sic cùm facta est nox obliuionis Dei, & inconsiderationis in homine iniquo, non mouetur de loco suo, id est, de loco iniquitatis, ad expellendas tartareas feras, id est, peccata, quæ in anima eius versantur, nimirum libi-

In tenebris peccati non mouētur peccatores de loco suo, nisi diuinū fulgeat auxilium. — *Psal.103.*

dines, rapinas, odia, & alia scelera tartareis feris similia. At verò, si lux Dei exoriatur, mouet se de loco suo, & bestias, leonesque abigit. Vnde sequitur eodem Psalmo 103. *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.* Psal. 103.
Addit: *Exibit homo ad opus suũ* &c. Etenim sole oriente iustitiæ mouetur, & exit homo de loco peccati, ad opus suum. Est autem hominis opus, Deum diligere, illique seruire. Antequam exoriatur sol, velut in carcere sunt tenebrarum impij, vinculis peccatorum compediti: sicut de Ægyptiis dicitur, Sapient. 17. *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti,* &c. Item: *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati.* Catena & longa nox appellantur tenebræ Ægyptiorum; quia catena, & longa nox sunt tenebræ impiorum. Nam vna tantum nox harum tenebrarum longa est nox.

Sapient. 17.

Impiorum tenebræ catena sunt, & longa nox.

Nemo vidit fratrem suum.

5. Hic est effectus tenebrarum, quas offundit hominibus odium. Quemadmodum Ægyptij propter tenebras, fratres, id est, alios Ægyptios, non videbant: sic propter tenebras odij, improbi homines fratres suos non vident, sed perinde ac si hostes essent, aspiciunt. Gen. 37. fratres Ioseph, tenebris odij obcæcati, fratrem suum non viderunt: illum perinde ac si frater non esset, sed hostis, in cisternam miserunt, & tandem vendiderunt. Odium sic Caini mentem obscurauit, vt fratrem suum Abelem neci dederit. odium sic Saulis oculos caligine oppleuit, vt Dauidis egregiam virtutem, meritaque non viderit, eique mortem afferre conatus sit. odium Iudæos adeo obscura caligine texit, vt Christum virtute, doctrina, miraculisque toti populo admirabilem, in crucem egerint. Deus tam horribiles tenebras a nobis longè propellat. Ethnici exemplum proponam, quod pudorem incutiat nonnullis Christianis: Phocion dux Græcus inclytus iussus est venenum bibere: cùm verò iam lictor poculum obtulisset, interrogarunt propinqui, & familiares; quidnam filio mandaret: tunc ille: Mando (inquit) hoc

De odio, & eius effectibus.

A ei, vt obliuiscatur potus huius, quem nunc ab Atheniensibus oblatum bibo, &c. Lege Ælianum lib. 12.

Oues, & armenta remaneant.

Volebat Pharao oues, & armenta Hebræorum retinere, ipsos verò cum filiis, & vxoribus ex Ægypto discedere patiebatur, etsi inuitus. Sic cacodæmon inuitus quidem patitur Christianos Ægyptum, hoc est, mundum, deserere: sed ne perfectè, & omnino illum deserant, efficere conatur. Aliqua in Ægypto pignora, aliquas ansas, & occasiones, vult nos habere, à quibus reuocemur, aliquos funiculos, à quibus ad mundana retrahamur. At egregiè respondit
B Pharaoni Moses: *Non remanebit ex eis vngula.* Egregiè quoque respondet is, qui mundo nuntium serio remittit: *Non remanebit in mundo ex meis vngula;* hoc est, nihil in mundo relinquam, quod me possit in mundum retrahere, omnia spernam, omnia flocci faciam; tam magnas, quàm minimas mundi res pedibus subiciam, & funes crassos, & funiculos tenues, quibus me reducere mundus posset, abscindam, ne vngula quidem remanebit, id est, ne minimum quid. D. Cyrill. lib. 1. de adoratione: Oportet (inquit) vt qui in veram se libertatem asserere velint, studeant à malis abscedere, & semitam ingredi, quæ ad virtutes ducit, nullasque omnino, aut animæ, aut mentis reliquias dimittere,
C per quas iterum sub diaboli dominatum redigantur, &c. Hoc maximè iis congruit, qui Ægyptum reliquerunt. Caueant diligenter, ne vel parua in Ægypto vngula remaneat. Neque verò dicant, vngula minimum quid est; parum refert, si remaneat. Audiant Ecclesiastic. cap. 19. *Qui spernit modica, paulatim decidet,* &c. Modica etiam virtutis impedimenta cauenda sunt, ne paulatim in mundi vanitatem decidamus. D. Anselmus in epistola, quam misit ad monachos Cistrenses: Deficere (inquit) non est nisi ex nostra negligentia, quæ sæpissimè incipit à minimis, in quibus nos callidus hostis solet decipere, cùm nobis persuadet ea nõ magni pendere, &c.

6.

Ægyptus, id est, mundus perfectè relinquendus est.

D. Cyrillus.

Eccli. 19.

D. Anselm.

CAPVT XX.

De DECIMA *plaga, & vltima cædis primogenitorum.*

EXODI CAP. XI.

1. ET dixit Dominus ad Moysen: Adhuc vna plaga tangam Pharaonem, & Ægyptum, & post hæc dimittet vos, & exire compellet. Dices ergo omni plebi, vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua, vasa argentea & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. Fuitque Moyses vir magnus valde in Terra Ægypti, coram seruis Pharaonis & omni populo. Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar in Ægyptum: & morietur omne primogenitum in Terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis qui sedet in solio eius, vsque ad primogenitum ancillæ quæ est ad molam, & omnia primogenita iumentorum. Eritque clamor magnus in vniuersa Terra Ægypti, qualis nec antè fuit, nec posteà futurus est. Apud omnes autem filios Israël non mutiet canis ab homine vsque ad pecus: vt sciatis quanto miraculo diuidat Dominus Ægyptios & Israël. Descendéntque omnes serui tui isti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egredere tu, & omnis populus qui subiectus est tibi: post hæc egrediemur. Et exiuit à Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Non audiet vos Pharao, vt multa signa fiant in Terra Ægypti. Moyses autem & Aaron fecerunt omnia ostenta quæ scripta sunt, coram Pharaone. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israël de terra sua.

EXODI CAP. XII.

2. FACTVM est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in Terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui in solio eius sedebat, vsque ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Surrexitque Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctáque Ægyptus: & ortus est clamor magnus in Ægypto: neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus.

Adhuc vna plaga tangam Pharaonem, & Aegyptum.

3. POST plagam tenebrarum, quæ nona fuit, decimam, atque extremam Pharaoni indurato imponere decreuit Dominus. Illam verò non cum silentio, regi ignoranti imposuit, sed ipsum admonuit per Mosem, quem sic affatus est mentali allocutione: Vna restat plaga, hac percussus Rex populum liberum abire compellet, tu verò Hebræis dicito, vt antequam discedant, vasa aurea, & argentea petant: ego verò illis gratiam dabo coram Ægyptiis, vt commodent. Moses, quod à Deo audiuerat, Pharaoni prædixit, id est, decimam plagam, & primogenitorum omnium, tam hominum, quàm iumentorum necem. Præterea prædixit populi dimissionem post hanc plagam. *Descendent* (inquit) *omnes serui tui isti ad me, & adorabunt ad me dicentes. Egredere tu, & omnis populus, post hæc egrediemur.* Dubium est de tempore, *quo Moses Pharaoni decimam plagam denuntiauit.* Nam, vt diximus in fine cap. 18. Pharao mortem illi minatus est, si eius vltra videret faciem. Moses verò respōdit: *Ita fiet vt locutus es: non videbo vltra faciem tuam.* Post nonam plagam tenebrarum, vocatus Moses à Pharaone hoc responsum dedit; igitur vltra faciem eius non vidit: Quæritur ergò, *quando postea mortem primogenitorum denuntiarit*, nam tunc temporis faciem eius vidit. Duobus modis huic dubitationi respondetur: Primo, Mosem plagam decimam denuntiasse Pharaoni in ipsa eius aula. Postquam enim dixerat: *Ita fiet, vt locutus es, non videbo vltra faciem tuam.* Deus intellectuali allocutione decimam plagam in ipsa aula Mosi indicauit; Moses vero Pharaoni illam denuntiauit. Postea Pharaonis indurationi, & obstinatæ pertinaciæ meritò iratus, ab aula discessit, neque vultum eius vidit, donec ab eo vocatus est. Secundo modo respondetur, postquam Moses ex aula decessit illa die, & sequenti, Deum illi iussisse, vt Pharaoni extremam plagam prænuntiaret, eiúsque faciem videret: paruit ille Deo, neque tamen verba sua reddidit irrita. Cùm enim dixit: *Non vltra videbo faciam tuam*, non visurum eius faciem intellexit, nisi Deus aliud imperaret.

Quonā tempore Moses decimam plagam denuntiarit Pharaoni.

Factum est autem in medio noctis.

4. Quomodo decimam plagam Deus Ægyptiis inflixerit, describit Moses cap. 12. Exodi. Cùm media nox esset, percussit Deus omnia Ægypti primogenita, a primogenito Regis, vsque ad primogenitum ancillæ, quæ ad molam sedebat, molā versans, vt dicitur Exod. 11. & 12. dicitur, *vsque ad primogenitum captiua, quæ erat in carcere.* erat, inquam, in carcere, molæ operam dans. Significant hæc verba, omnes primogenitos fuisse occisos, tam nobilium hominum, & principum, quàm ignobilium. Sap. 18. *Simili pœna seruus cum domino afflictus est, & popularis homo Regi similia passus.* Percussit præterea Domi-

Exod. 11. & 12.

Sap. 18.

A nus primogenita omnium iumentorum, quod factum est per angelum. Angelus verò primogenita percutiens, domos Hebræorum, quæ paschalis agni sanguine imbutæ erant pertransibat, eorúmque primogenitis nullum afferebat nocumentum. Ægyptiorum, quæ interiectæ erant, domus ingrediebatur, eorumque primogenita morte afficiebat. De hac primogenitorum cæde sic scripsit Sapiens Sap. 18. *Cùm quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus, de cælo à regalibus sedibus durus debellator, in mediam exterminij terram prosiliuit: gladius acutus, insimulatum imperium tuum portans, & stans repleuit omnia mor-*
B *te, & vsque ad cælum attingebat stans in terra.* hoc est, cùm nox esset media, omnipotens Dei decretum de primogenitis interficiendis à cæli palatio in Ægyptum venit, veluti durus debellator, & veluti gladius acutus, non fictum, sed efficax, & verum imperium Dei portans, omnes domos Ægyptiorum mortuis repleuit. Hoc verò imperium stans, & operans in terra, ad cælum vsque attingebat; quia Dei imperium erat à Deo ex cælo datum, & cælesti potentia primogeniti occidebantur. Gloss. ordin. & Dionys. Carthus. de Verbo diuino verba hæc interpretantur hoc pacto: Omnipotens sermo tuus, λόγος, Verbum tuum omnipotens, in Ægyptum
C venit, & per angelum occidit primogenitos, imperium tuum portans, quo angelo imperasti, vt illos vita priuaret, & stans verbum Dei repleuit Ægyptum mortuis, meritas de illis pœnas sumens, & vsque ad cælum attingebat, stans in terra, quia omnia complet. Eodem capite legitur, primogenitos in ipsa morte somniis horribilibus fuisse perturbatos, & somniis eos causam mortis demonstrasse. *Tunc* (inquit Sapiens) *continuò visus somniorum malorum turbauerunt illos*, id est, primogenitos, *& timores superuenerunt insperati, & alius alibi proiectus semiuiuus propter quam moriebatur causam demonstrabat mortis. Visiones enim quæ illos turbauerunt, hæc præmone-*
D *bant, ne inscij, quare mala patiebantur, perirent*, &c. Quæritur, *quam causam mortis demonstrarent?* Respondetur, demonstrasse primogenitos se occidi propterea, quòd Hebræi abire non permittebantur: præterea quia Ægyptij filios Hebræorum primogenitos, & cæteros omnes occiderant in flumine: fortitan etiam quæ commiserant peccata, visiones illæ in memoriam reuocabant, & causam esse mortis aperiebant.

Sap. 18. Media nocte Deus percussit primogenitos Ægypti.

Primogeniti Ægyptiorum somniis horribilibus sunt perturbati.

5. Dubitatur, quid significet hoc loco nomen *primogenitorum.* Abulensis arbitratur, non solùm significare filios primogenitos, qui sub potestate erant parentum, sed etiam omnes Ægyptios, iuuenes, & senes, siue habentes tunc pa-
E tres, siue non habentes, qui aliquando apud patres suos fuerant filij primogeniti. Itaque, vt ille ait, multi senes, centum aut plurium annorum, mortui sunt in Ægypto, quia primogeniti erant, & contingebat, vt in eadem domo moreretur pater, & filius, quia vterque erat primoge

Quid significet nomen primogeniti.

mogenitus. Nam filius erat primogenitus patris, & pater erat primogenitus illius, à quo est genitus. Caietanus ait, nomine *primogeniti* significari non solum eum, qui primus natus est, sed etiam eum, qui primo nato mortuo, succedit in iuribus primogeniti. [Genebr.] Genebr. Psal. 77. Primogeniti (inquit) vox tam eum notat, qui primo loco sit natus, quàm qui in familia est primus, & præcipuus, & sic late in hac plaga Rabbini accipiunt, vt vbi non esset primogenitus, ille paterfamilias, & primas domus periret. Mihi videtur nomine *primogenitorum* significari filios Ægyptiorum primos, qui aperuerant vuluam matris, idque probatur, quia Deus Exod. [Exod. 13.] 13. iubet sibi offerri *omne primogenitum quod aperit vuluam matris*, propterea quòd occidit primogenita Ægypti, Exod. 13. *Separabis omne, quod aperit vuluã, Domino, & quod primitiuum est in pecoribus.* Item: *Cum interrogauerit te filius tuus, cras, dicens, quid est hoc? respondebis ei, in manu forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti*, &c. Additur: *Occidit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti, idcirco immolo Domino omne, quod aperit vuluam masculini sexus*, &c. Autor hist. Scholast. propter hãc causam ait, dici posse non fœminas primogenitas, sed tantùm masculos esse peremptos, in Exodum cap. 28. Quia (inquit) solos masculos sibi voluit Deus sanctificari, dici potest non percussos nisi tantum masculos, &c. [Psalm. 77.] Psal. 77. *Percussit omne primogenitum in terra Ægypti: primitias omnis laboris eorum.* Eos primogenitos ait percussos, qui erant primitiæ, & primi inter reliquos filios. [Primogeniti sunt primitiæ laboris.] Dicuntur autem primitiæ, vel principium laboris paterni primogeniti; quia patris est laborare, vt filios alat, quorum primus est primogenitus; & quia laborem parentibus pariunt. Iussit sibi offerri Dominus tantùm filios, qui aperiunt vuluam matris: Ergo & hos tantùm occidit in Ægypto, non autem eos, qui in locum eorum successerant, qui vuluam matris non aperuerunt. Præterea existimo, in Ægypto esse interfectos non patres, etsi essent primogeniti, sed filios tantùm primogenitos. Nomine enim primogeniti, non patres significari solent, sed filij, qui sub potestate patris sunt. Quamobrem si quæras, *cur Pharao non est occisus*, siquidem primogenitus erat, & iure primogenituræ regnum obtinuerat? Respondetur, non fuisse occisum, quia sub potestate parentum non erat; occisus autem est filius eius primogenitus, forrè tamen Pharao primogenitus non erat. Præterea ad aliud reseruabatur supplicium in rubro mari inferendum.

Neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus.

6. Admirabile quidem fuit, in omnibus Ægypti domibus fuisse aliquem primogenitũ, quem vita angelus priuarit. [D August.] D. August. diuina præsciẽtia hoc fuisse procuratum ait q. 44. in Exod. An (inquit) & hoc diuinitus præscientia Dei procuratum fuerat, vt in omnibus omnino essent domibus primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptij? &c. [Hugo Vict.] Hugo Victorinus sic verba scripturæ interpretatur: Nulla erat domus, subaudi, in qua erat primogenitus, in qua non iaceret mortuus. Sed non placet interpretatio; quemadmodum neque illa cuiusdam Rabbini: Nulla erat domus, in qua non iaceret mortuus, quia in plurimis domibus iacebant primogeniti mortui, etsi non in omnibus. Iuxta Caietani opinionem, & Genebrardi, qui nomen primogeniti amplè sumunt, & Abulensis, qui sumit amplissimè, facilè respondebitur, in omnibus domibus aliquem fuisse primogenitum, si amplè, vel amplissimè nomen accipiatur. Ego Augustini sequor opinionem, & Lyrani. [An in omnibus domibus Hebræorum fuerit aliquis primogenitus propriè?] Mirabile quidem fuit, in omnibus domibus Ægyptiorum fuisse aliquem primogenitum propriè, sed ita à Deo fuerat ordinatum, ad quem primogenitorum & natiuitas, & in vita conseruatio pertinet. [Sapient. 8.] Sap. 8. mortui dicuntur primogeniti innumerabiles, per hyperbolem: *Mortuos* (inquit) *habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum viui sufficiebant: quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.* Præclarior natio dicitur primogenitorum: in momento autem est exterminata, id est, breuissimo temporis spatio. Terruit valde mors primogenitorum Pharaonem, & Ægyptios; timebant enim ne si aliam expectarent plagã omnes occiderentur, quemadmodum occisi fuerant primogeniti. Ideo mortis imminẽtis periculo territi, Israëlitas cum ouibus, & armentis abire compulerunt, tunc etiam populum Dei esse confessi sunt, Sap. 18. [Sapient. 18.] *De omnibus, non credentes propter veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt populum Dei esse.* Omnia non credebant Ægyptij ante cædem primogenitorum, propter veneficia magorum; existimabant enim magica arte fieri plagas. At postquam primogeniti cæsi sunt, Hebræos populum esse Dei confessi sunt, & spoponderunt, Deíque potentiâ plagas factas cognouerunt.

Vocatísque Pharao Moyse, & Aaron nocte, ait: surgite, egredimini à populo meo.

Timore ingenti perculsus Pharao lucem non expectauit, sed nocte illa, qua primogeniti morte affecti sunt, Mosem vocauit & Aaron, & dixit illis: *Surgite, egredimini à populo meo.* Videntur hæc verba verbis capitis 11. aduersari, eo enim capite ait Moses Pharaoni: *Descendent omnes serui tui isti ad me, & adorabunt me dicentes: egredere tu, & omnis populus, qui subiectus est tibi.* hic verò dicitur Pharao vocasse Mosem, & Aaronem, & iussisse, vt ab Ægypto egrederentur: non ergo descenderunt ad Mosem serui Pharaonis, & adorantes dixerunt: egredere tu, & omnis populus. Respondetur, non repugnant verba hæc: *Vocauit Pharao Mosem*, &c. verbis illis Mosis: *Descendent serui tui*, &c. quoniam vtrunque factum est, in primis Pharao tot prodigiis permotus vocauit Mosem, & Aaronem, & dixit illis: *Surgite, & abite*, &c. [Pharao dat abeundi facultatem Israëlitis.] Postea serui eius ad Mosem descenderunt, & adorantes idem petiuerunt. Nam, vt scriptum est Exod. 12. [Exod 12.] *Vrgebant Ægyptij populum Israel de terra exire velociter dicentes: omnes moriemur.* Ecce timorem qui illos ad adorandum Mosem, & ad expellendos Israëlitas compulerat. Omnes, (inquiunt) si illos non expellamus, moriemur, quemadmodum primogeniti nostri occisi sunt. Cœpit enim plaga hæc à primogenitis, si diutius populum hunc tenuerimus, ad nos progredietur plaga mortis, omnésque moriemur.

Abulensis sic scribit: Non est intelligendum, 8.
quòd Pharao vocauit Mosem & Aaron, quasi cum eis locuturus, quia immediatè subditur: *Surgite, & egredimini à populo*: ergo ante vocauerat eos, quàm surgerent, vel egrederentur. Est ergo [Abulẽsis opinio.]

ergo sensus, quòd Pharao, & serui sui descenderunt ad domum, in qua manebat Moses, & Aaron, & ipsi dormiebant, quia tunc erat media nox. Pharao ergo, & serui eius vocauerunt ad ianuam, dixítque Pharao: surgite, id est, non maneatis hic pigrescendo, sed confestim surgite, & egredimini de Ægypto. Hæc ille. Existimat Abulensis, Pharaonem metu perterritum non vocasse ad se Mosem, & Aaronem, sed nocte surrexisse, & cum seruis suis ad eos venisse, in lecto illi recumbebant, quia nox erat. Accessit Rex ad ianuam, illósque tunc vocauit, dixitque, surgite ex lecto, nolite dormire, ex Ægypto discedite statim, ne propter vos omnes moriamur. Hæc Abulensis opinio non videtur recipienda; cum verbis enim scripturæ non bene consentit. Scriptura ait: *Vocatisque Pharao Mose, & Aaron nocte, ait: surgite, egredimini à populo meo.* Vocauit ergo Rex Pharao Mosem, & Aaronem in aulam suam, vt in superioribus plagis vocare solebat, Abulensis autem vult, Pharaonē venisse domum Mosis, & Aaronis, illósque ex ianua vocasse dormientes, & dixisse: *Surgite, & egredimini*, id est, surgite ex lecto ne vos pigritia vincat, statim abite. At verò *surgere*, non semper significat *ex lecto surgere*, sed aliquando *ad opus se accingere*, & idem aliquando significat *surgite*, quod *eia agite*. Est ergo sensus verborum Pharaonis, eia agite, abite ex Ægypto; vel, eia accingite vos, & proficiscimini. Solutum est argumentum Abulensis. Non vocauit (inquit) Pharao Mosem, & Aaron quasi cum eis locuturus, quia subditur: *Surgite, & egredimini à populo*; ergo antè vocauerat eos, qui surgerent, & egrederentur, verba autem Pharaónis sic exponit, *surgite*, id est, ne maneatis hîc pigrescendo, sed confestim surgite, & egredimini de Ægypto, &c. Respondetur, vocasse Pharaonem in aulam Mosem, & Aaronem, vt cum eis loqueretur: illud autem verbum, *surgite*, non significat *surgite* ex lecto, sed id quod diximus.

In cunctis Dijs Ægypti faciam iudicia.

9\. Ad plagam hanc decimam pertinet, quod scriptum est Exod. 12. *In cunctis dijs Ægypti faciam iudicia.* Nam eodem capite ait Dominus: *Transibo terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine vsque ad pecus, & in cunctis dijs Ægypti faciam iudicia.* Item Numer. 33. *In dijs eorum*, id est, Ægyptiorum, *Deus exercuerat vltionem.* Exod. 12. cum plaga primogenitorum coniungitur plaga idolorum Ægypti, quia eadem nocte occidit. Quæ iudicia, quam vltionem fecerit Dominus in dijs, siuè idolis Ægypti, non indicat Moses. Verisimile est, illa fregisse, & ex locis, in quibus colebantur, in terrā proiecisse. In Glossa ordin. sic legitur: Ferunt Hebræi, quia omnia idola Ægypti confracta sunt nocte illa, & templa, vel motu terræ, vel Nili fluminis inundatione, &c. Et D. Hieronymus, ex quo glossa sumpta est, epist. 127. ad Fabiolam, māsione prima: Illud (inquit) Hebræi autumant, quòd nocte, qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sint; siue terræ motu, siue ictu fulminum, &c. Abulensis quæst. 16. Exod. 12. Punitio (inquit) ista Deorum fuit fortè sicut punitio Dagon, 1. Reg. 5. qui pronus inuentus est ante arcam, & palmæ eius abscissæ fuerant: vel, vt volunt Hebræi, ista punitio fuit, quia omnia idola Ægyptiorum illa nocte subitò putrefacta, atque incinerata fuere; metallica verò resoluta, & fusa in terram, vt aurea, & argentea, & ærea, vel stannea, lapidea autem vsque ad puluerem comminuta. Sic ille.

Exod. 12.

Numer. 33.

Deus Ægypti idola contriuit.

D. Hieron.

Templa Ægyptiorum euersa sunt.

Percussit Dominus omne primogenitum.

Dubitatur primò, an *per seipsum* Dominus percusserit Ægypti primogenita, plagásque reliquas miserit, an *per angelos*? Respondetur, Deum vti angelis administris, & per angelos plagas omnes Ægyptiis imposuisse; si quid tamen angelorum potentiam superabat, per seipsum efficiebat. Cùm ergo Exod. 12. ait Moses: *Transibit Dominus percutiens Ægyptios*: & Dominus ait: *Transibo per terram Ægypti, percutiam omne primogenitum*: hæc & similia, ministerium angelorum non excludunt. Percussorem autem primogenitorum fuisse angelum, illa verba Mosis indicant, Exod. 12. *Non sinet Dominus percussorem ingredi domos vestras, percussorem* inquam, id est, angelum. 10.

Plagæ immissæ sunt per angelos.

Exod. 12.

Exod. 12.

Dubitatur secundò, intuleritne Dominus plagas *per angelos malos*, id est, cacodæmones, *an per angelos bonos*? Per bonos enim angelos aliquando Deus plagas infert. Boni enim fuerunt illi angeli, qui Gen. 18. & 19. ad Abraham venerunt, & Sodomam euerterunt. Bonus quoque angelus ille erat, qui Paralip. 21. Israëlitarum magnam multitudinem pestifero morbo interemit. Bonus item ille, qui 4. Reg. 19. exercitum Sennacherib neci dedit. Respondetur cum Lyrano, Abulensi, & alijs, per cacodæmones immissas fuisse plagas. Probatur ex Psalmo 77. *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissiones per angelos malos.* Græcè, *πονηρῶν*, Hebraice רעים *raim*. *Malos* angelos vocat psalmographus; malos fuisse intelligo, quia nulla ratio bonos fuisse persuadet. Qui bonos fuisse volunt, aiunt malos appellari, non à malo morali, sed à malo pœnali, quod inferunt, videlicet dicuntur mali angeli, non à malo culpæ, sed ab effectu, quia malo pœnæ affecerunt Ægyptios. Non displicet explicatio, sed cùm videam simpliciter, & absque vllo additu appellari angelos *malos* Latinè, *raim* Hebraicè, *πονηρὲ* Græcè, quæ nomina vulgari significatione morale malum significant, probabilius puto, per angelos malos plagas inflictas. Lege D. August. Psal. 77. in verba citata: *Immissiones per angelos malos.* 11.

An plagæ fuerint immissæ per bonos angelos?

Psalm. 77.

Dubitatur tertiò, *de tempore*, quo hæ plagæ durarunt. Autor scholasticæ historiæ in Exod. cap. 19. Sine multo (inquit) temporis interuallo fortè hæc facta non sunt, &c. Et Dionys. Carthus. Exod. 9. In Glossa (ait) historiæ scholasticæ fertur, quòd fortè per quinquennium, vel eo amplius durauerunt plagæ istæ, successiuè, &c. Ipse verò Dionysius arbitratur infra vnum annum fuisse inductas. Genebrardus Psalmo 104. ad illa verba: *Percussit vineas eorum*: Redeunte (inquit) altero vere percussit. Nam plagæ hæ non continenter, sed per interualla, & spatio duodecim mensium contigerunt, &c. Hebræi quoque in sua Chronologia maiori, scribunt plagas per aliquot interualla spatio duodecim mensium esse inflictas. Verisimilius est, decem has plagas vnius mensis spatio fuisse immissas, vt opinatur Abulensis Exod. 12. quæst. 15. Non enim Deus indurato Pharaoni post vnam plagam longum temporis dedit spatium, sed post breue spatium ablatæ plagæ, alteram addebat. 12.

Aut. hist. scholast.

Dion. Carth.

An plagæ longo durarint tempore?

Genebrard.

Plaga

Plaga prima aquæ in sãguinem cõuersæ septem permansit dies, Exod. 7. post hanc ablatam plagã sequẽti, vt videtur, die admonitus est Pharao, vt dimitteret populum, cùm renuisset percussus est plaga secunda ranarum. Hac ablata continenter diebus sequentibus percussus est tertia, & reliquis. Decima verò, & vltima plaga percussus est luna decima quinta mensis Nisan, qui nostro Martio, & Aprili respondet, qua luna egressi sunt ex Ægypto Israëlitæ. Probat Abulẽsis loco citato, plagas vnum tãtum mensem durasse, ex annis vitæ Mosis. Nam Moses cùm primùm ad Pharaonem est ingressus Exod. 7. annorum erat octoginta; Aaron verò octoginta trium. Profectus est populus ex Ægypto post plagas, confecitque iter in terram repromissionis annis quadraginta; in fine horum annorum ex vita discessit Aaron natus centum viginti tres annos, Moses quoque obiit natus annos centum, & viginti, anno quadragesimo, postquam egressus est ex Ægypto, Numer. 33. *Ascendit Aaron sacerdos in montem Hor iubente Domino, & ibi mortuus est anno quadragesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto mense quinto prima die mensis, cùm esset annorum centum viginti trium.* Deuter. 34. *Moyses centum, & viginti annorum erat, quando mortuus est.* Iam computemus annos, octoginta annorum erat Moses, cùm ingressus est ad Pharaonem, Aaron erat octoginta trium, plagæ durarunt vno ferè mense, quadraginta annis iter in terram repromissam fecerunt, quadragesimo anno egressionis ex Ægypto vitam cum morte commutarunt; vnde efficitur numerus propositus vitæ Mosis, & Aaronis. Quòd si plagæ vel per quinque annos, vel per vnum annum durassent, plures annos vixissent Moses, & Aaron. Denique si quæras, *quo anni tempore* Deus Ægyptum flagellarit? Respondebitur, extremam plagam, vt ex cap. 12. constat, illatam esse Ægyptus luna 14. mensis Nisan; mensis autem hic nostro Martio, & Aprili respondet: reliquæ verò plagæ antecesserunt hanc per vnum ferè mensem. Itaque non nullæ in mensem Februarium, aliæ in Martium siue Aprilem inciderunt.

Numer. 33.

Deuter. 34.

CAPVT XXI.

MORALE.

De DECIMA plaga.

Morietur omne primogenitum in terra Ægypti.

1\. NON vult Dominus cum silentio decimam plagam Pharaoni inferre, Exod. 11. Moses, priusquam inferatur, illam denuntiat. minatur enim Deus, vt terreat, & à peccato deterreat. Theodoretus in Ionam cap. 3. Quoniam (inquit) conseruare Deus gaudet, minatur tristia, ne in nos tristia inuehat, &c. Item: Vltionis minatio, est ad pœnitentiam exhortatio, &c. Hortabatur Deus Pharaonem ad pœnitentiam tot minis ante plagas: ille verò indurauit cor suum, & periit: sic minis suis ad pœnitentiam nos vocat; nemo cor suum induret, ne pereat vt Pharao. Iustus enim est Deus, de peccatis sumit supplicium. Si minæ Dei te ad pœnitentiam ducunt, æternas euades flammas; sin minùs, iustus Deus peccatum non dimittet impunitum. Audiamus August. lib. homiliarum quinquaginta, homil. 21. Iustus (inquit) est Deus, & odit peccata, si iustus est, vindicat peccata. Non poteris à Deo auferre iustitiam eius. Implora misericordiam: sed attende iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccanti: iustitia est, vt puniat peccatum, &c. Ergo peccata nostra puniamus nos priùs, ne Deus impunita videns debitum supplicium inferat. August. eadem homil. Non erit (inquit) impunitum peccatum meum, sed ideo nolo, Domine, vt tu me punias, quia ego peccatum meum punio, &c.

Minatur Deus vt terreat, & à peccatis reuocet homines.
Theodor.

D. August.
Iustus Deus peccatum non dimittit impunitum.

D. August.

Percussit Dominus omne primogenitum.

2\. Primogenitorum mors mortem fidei adumbrat. Est enim fides virtus prima, & primogenita, & reliquarum fundamentum. D. Ambros. lib. 1. de Sacramentis, cap. 1. In Christiano (inquit) prima fides est, &c. D. August. in lib. de decem plagis: Primogenita (inquit) cordis nostri fides est. Nemo enim bene operatur, nisi fides præcesserit. Omnia opera tua bona quasi filij tui sunt spirituales, sed inter istos filios tuos primogenita tibi est fides, &c. Post plagam tenebrarum primogeniti cæsi sunt: eundem in modum postquam peccator tenebris peccatorum obscuratur, in hæreses incidit, fideique interitum affert. Nam vitam sceleratam perfidia sæpè sequitur. Vnde Paul. 1. Timoth. 1. *Habens* (inquit) *fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.* Instar scopuli est mala conscientia, & vita scelerata, ad quam allisa fides, velut nauis, facit naufragium. Ad Hebr. 13. *Doctrinis* (inquit) *variis, & peregrinis nolite abduci; optimum est enim gratia stabilire cor*, hoc est, nolite peregrinas ab Ecclesia doctrinas sectari. Optimum est stabilire cor gratia Euãgelica. Hæretici vagantur, omnique vento doctrinæ circumferuntur, viri Catholici cor in fide stabiliunt, atque figunt. Egregij autem claui sunt virtutes, charitas, & gratia, qui his clauis carent, vitiisque se mancipant, timeant ne euulsis clauis, fides quoque ex corde euellatur. Legendus D. Cyprianus lib. de vnitate Ecclesiæ: Triticum (inquit) non rapit ventus, neque arborem solida radice fũdatam procella subuertit: inanes paleæ tempestate iactantur; inualidæ arbores turbinis incursione euertuntur, &c. August. 1. Ioan. tract. 3. ad illa Ioannis verba: *Ex nobis exierunt, sed non ex erãt nobis.* Tẽtatio (inquit) probat, quia non sunt ex nobis. quando illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras, quia grana non erant, &c. Sunt hæretici mali humores, quos cùm euomuit, Ecclesia releuatur. Augustinus ibidem: Sic (inquit) sunt in corpore Christi, sicut humores mali, quando euomuntur, tunc releuatur corpus; sic & mali, quando exeunt, tunc Ecclesia releuatur, &c. Libet hoc loco adscribere verba sapientissimi Card. Bellarmini, ex oratione, quam in scholis olim habuit, quæ extat tomo 3. Ferè (inquit) non solet accidere, vt ante circa fidem aliquis naufraget, quàm naufragare cœperit circa mores. Quare vt hoc tempore improba vita gradus quidam est ad hæresin Lutheranam; sic etiam contra pestem eandem antidotum præsentissimum, atque optimum erit innocentia vitæ, & studium operum bonorum. Hæc ille.

Fides est primogenita virtus.
D. Ambros.
D. August.

Vitam flagitiosam perfidia sequitur sæpe.

1\. Timoth. 1.

Mala conscientia est scopulus, in quem allisa fides facit naufragium.
Ad Heb. 13.

D. Cyprian.
Cor stabile non rapit ventus hæresis.

D. August.

D. August.

Card. Bellar.
Naufragium duplex est, alterum circa mores, alterũ circa fidem.
Improba vita gradus ad hæresin Lutheranam.

3\. Psal. 136. *Exinanite*, (aiunt Idumæi) *exinanite, vsque ad fundamentum in ea*, id est, in Ierusalem. Idem optant hostes nostri tartarei, seque mutuo hortantur, vt in Christiana Ierusalem, id est, Ecclesia, virtutes omnes, fidémque ipsam euertant. Exinanite (aiunt tartarei Idumæi) exinanite in

Psal. 136.

in Ecclesia vsque ad fundamentum, id est, vsque ad fidem. Vitia disseminate, tenebras peccatorum inducite, post tenebras offusas, disseminate hæreses, fidem labefactate, atque exinanite. A 1. Reg. 1. Naas incolas Iabes Galaad sic alloquitur: *In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam vestrum oculos dextros, ponámque vos opprobrium in vniuerso Israël.* Naas nomen, serpentem significat, cum serpente stygio, veluti fœdus feriunt hæretici, ille omnium eruit dextros oculos, ponitque eos opprobrium vniuersæ Ecclesiæ Catholicæ. Sunt enim omnes monoculi, sinistrum oculum habent, quo sinistra cernunt; at dextrum, id est, fidem veram, quo Deus, Ecclesia, B sacramenta, & similia alia cernuntur, non habent: ad sinistram hi hirci erunt in die iudicij. Quid mirum, si dextero carentes oculo, sinistro hæreses, & errores videant? Naas, id est, serpens tartareus, fundamentum fidei in eis exinaniuit, totúmque corruit ædificium. Vtinam aliquando resipiscant, deleántque fœdus cum morte, Isai. 28. & pactum initum cum inferno.

1. Reg. 1. Diabolus fidei fundamentum vult exinanire.

Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque manè.

4\. Iussit Moses Hebræis, ne domo egrederentur illa nocte, qua primogeniti percutiebantur, sed intus manerent vsque manè; eundem in modum iubet Deus, ne ex amplissima Ecclesiæ domo Catholici egrediantur, cùm primogenita fides in aliquibus regionibus percutitur, & deficit. Imperata fecerunt Israëlitæ, nullúsque eorum suum primogenitum amisit. Nullus quoque Catholicorum, qui in domo Ecclesiæ manet, fidem amittet, si in ea manserit vsque manè, id est, vsque ad lucem, diémque æternæ vitæ. Rupertus lib. 2. in Exod. cap. 16. Hoc (inquit) nobis vigilantissimè obseruandū est, vt vsque manè, id est, vsque ad finē huius nostræ nocturnæ vitæ, intra Catholicæ Ecclesiæ claustra maneamus; neque per hæreses, vel schismata tumultuādo, foras quis erupisse inueniatur. Nam quisquis foris fuerit inuētus, reputabitur Ægyptius, & cum Ægyptiis pariter pertranseuntis Domini flagello percutietur. Hæc Rupertus.

Nemo ex domo Ecclesiæ Catholicæ egrediatur ad hæreses sectandas.

Rupertus.

CAPVT XXII.

De immolatione agni paschalis.

EXODI CAP. XII.

1\. DIXIT quoque Dominus ad Moysen & Aaron in Terra Ægypti: Mensis iste, vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni. Loquimini ad vniuersum cœtum filiorum Israël, & dicite eis: Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Sin autem minor est numerus vt sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum qui iunctus est domui suæ, iuxta numerum animarum quæ sufficere possunt ad esum agni. Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: iuxta quem ritum tolletis & hœdum Et seruabitis eum vsque ad quartam decimam diem mensis huius: immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israël ad vesperam. Et sument de sanguine eius, ac ponent super vtrumque postem, & in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantùm assum igni; caput cum pedibus eius & intestinis vorabitis. Nec remanebit quidquam ex eo vsque manè, si quid residuum fuerit, igne comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter: est enim Phase (id est, transitus) Domini. Et transibo per Terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in Terra Ægypti ab homine vsque ad pecus: & in cunctis diis Ægypti faciam iudicia, ego Dominus. Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus in quibus eritis: & videbo sanguinem, & transibo vos: nec erit in vobis plaga disperdens quando percussero Terram Ægypti. Habebitis autem hunc diem in monumentum: & celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israël, à primo die vsque ad diem septimum. Dies prima erit sancta atque solemnis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent. Et obseruabitis azyma: in eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de Terra Ægypti, & custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense, quartadecima die mensis ad vesperam, comedetis azyma, vsque ad diem vigesimam primam eiusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentum non inuenietur in domibus vestris: qui comederit fermentatum, peribit anima eius de cœtu Israel, tam de aduenis quàm de indigenis terræ. Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis vestris edetis azyma. Vocauit autem Moyses omnes seniores filiorum Israël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias vestras, & immolate

late Phase. Fasciculúmque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare,& vtrumque postem: nullus vestrûm egrediatur ostium domus suæ vsque mane. Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cúmque viderit sanguinem in superliminari, & in vtroque poste, transcendet ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras & lædere. Custodi verbum istud legitimum tibi & filiis tuis vsque in æternum. Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis vt pollicitus est, obseruabitis ceremonias istas. Et cùm dixerint vobis filij vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans. Incuruatúsque populus adorauit. Et egressi filij Israël fecerunt sicut præceperat Dominus Moysi & Aaron.

2. Nox ista est obseruabilis Domini, quãdo eduxit eos de Terra Ægypti: hanc obseruare debẽt omnes filij Israël in generationibus suis. Dixítque Dominus ad Moysen & Aarõ: Hæc est religio Phase: Omnis alienigena nõ comedet ex eo. Omnis autẽ seruus emptitius circũcidetur, & sic comedet. Aduena & mercenarius non edent ex eo. In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis. Omnis cœtus filiorũ Israël faciet illud. Quòd si quis peregrinorum in vestrã voluerit transire coloniam, & facere Phase Domini, circumcidetur priùs omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit: eritque sicut indigena terræ: si quis autem circumcisus non fuerit, non vescetur ex eo. Eadem lex erit indigenæ & colono qui peregrinatur apud vos. Fecerúntque omnes filij Israël sicut præceperat Dominus Moysi & Aaron. Et eadem die eduxit Dominus filios Israël de terra Ægypti per turmas suas.

3. CONIVNCTA est cum plaga decima immolatio agni paschalis. Nam antequam Deus plagam hanc inferret Ægyptiis, iussit agnum immolare Hebræos, eiúsque sanguine superliminare domus, & vtrumque postem aspergere, ne ab angelo percutiente, eorum primogenita cæderentur. Nos de agno paschali egimus tom. 4. Concord. Euangelicæ, idcirco hoc loco breuiter de illo dicemus.

Mensis iste vobis principium mensium.

4. Constituit Dominus Hebræis anni principium illum mensem, quo ex terra Ægypti egressi sunt, & in eo iubet agnum immolari. Is est mensis Nisan nostro Martio, & Aprili respondens. Erant autem menses Hebræorum lunares, sempérque à nouilunio initium sumebant, hoc est, à primo die lunæ nouæ; ideóque primus dies mensis appellabatur neomenia, id est, noua luna, erátque festus, Psal. 80. *Buccinate in neomenia tuba.* Iudith 8. *Ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbata, & neomenias, & festa domus Israël.* Primus mensis dies dicitur à Latinis Calendæ, Græcè dicitur νεομηνία, 1. Reg. 20. *Cras calendæ sunt.* Græcè νεομηνία. Νέος significat *nouum*, μήνη, *lunam*, inde νεομηνία, neomenia, noua luna appellatur. Hebraicè חדש, id est, *noua dies.* Cæteri dies sic numerantur; secunda luna, tertia luna, quarta luna, &c. Cùm igitur menses Hebræorum essent lunares, nostris respondere æqualiter non possunt, sed ex parte. Itaque mensis Nisan, vt plurimum respondet partim Martio, partim Aprili, & nonnumquam in Maium excurrit. Lege nostrum Clauium in Apologia noui Calendarij, lib. 1. cap. 1. Annus autem sacer à Deo nunc constitutus, à prima luna incipiebat mensis Nisan. Ea autem luna prima mensis Nisan, vt plurimum illa erat, quæ propinquior erat æquinoctio verno. Æquinoctium autem vernum in diem vigesimam primam Martij incidit.

Mensis Nisan constituitur principium anni, in quo ex Ægypto egressi sunt Israëlitæ.

Psal. 80.
Iudith 8.
1. Reg. 20.

Prima luna mensis Nisan propinquior æquinoctio verno.

5. Sacrum dixi annum, quia Hebræi duplicem habent annum, vt Abulensis, Montanus in apparatu, & alij obseruant, sacrum, & prophanum.

Duplex annus Hebræorum, sacer, & prophanus.

A Sacri initium est Nisan, quantum ad festa, & res Ecclesiasticas (ait Genebrardus initio Calendarij Hebræorum,) quantum autem ad cætera, ordiuntur annum à mense Septembri: sed Dominus absolutè ait: *Mensis iste*, id est, Nisan, *principium erit mensium*, & primus in mensibus anni. Non addit, in rebus sacris, in festis, & rebus Ecclesiasticis. Videlicet, quia in hoc mense beneficium acceperant maximum liberati à seruitute Ægypti, voluit Deus anni hoc esse principium. Lege Augustin. lib. 15. de Ciuit. Dei.

Decima die mensis huius tollat vnusquisque agnum.

B

6. Principium anni constituit Dominus mensem Nisan, quarta decima die iussit immolari agnum, decima verò die domum adduci. Quæret aliquis; *cur Dominus quatuor ante dies iusserit domum adduci agnum?* Respondent Hebræi, causam esse, ne obliuioni traderẽt mandatum Dei, profectionis curis impediti, & vt bene agnum explorarent, an esset aptus sacrificio. Causa etiam fuit, quia, quæ Dei sunt, maturè oportet agere, neque verò in extremum diem differre, ne aliquod impedimentum subitò exoriatur. Hoc autem postea non videtur ab Hebræis seruatum, cùm sui iuris erant in terra repromissio-

Decima die mensis Nisan agnus domum adductus est, decimo quarto die immolatus.

C nis. Non enim significat scriptura, tunc illos decima die agnos duxisse domum, immolandos luna decima quarta. Rogabis, *an vnusquisque Hebræorum esset agnum domum adducturus?* Respondetur, indicari solùm patremfamilias, ad quem hoc attinebat.

Per familias, & domos suas.

Hoc loco *familia*, & *domus* idem significant; 7.
agnum enim vnum tollebat vnaquæque familia, siue domus. Quòd si in illa familia, siue domo, pauci essent, nec sufficerent ad agnũ edendum, *assumẽt* (inquit Dominus) *vicinum suum iuxta numerum animarum, quæ sufficere possunt ad esum agni.* Si quæras, *quis hic numerus esset animarum*, id est, personarum, quæ sufficere possent?

respon

respondent Hebræi, esse decem personas. Probatur ex Iosepho lib. 7. de bello Iudaico, cap. 17. A nona (inquit) hora vsque ad vndecimam, hostias cædunt, id est, agnos paschales, per singulas verò contubernia non pauciorum quàm decem virorum fiunt. Solum enim epulari non licet, multi etiam vicini conueniunt. Sic ille.

Iosephus.

Erit agnus absque macula, masculus, anniculus.

8\. Qualis agnus immolari debeat, ostendit Dominus; agnum postulat omni macula carentem, non in vellere, sed in corpore. Licet enim vellus maculis albis & nigris esset distinctum, si caro maculam non haberet, aptus erat agnus immolationi. De macula carnis agitur, si cæcus esset, si membro aliquo priuatus, si fœditate aliqua, vel morbo affectus, à sacrificio repellebatur. In iis enim quæ Deo offeruntur, perfectio requiritur, Leuitici 2. de his agitur maculis: *Si cæcum* (inquit) *fuerit, si fractum, si cicatrices habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem, non offeretis ea Domino; bouem, & ouem, aure, & cauda amputatis, voluntariè offerre potes, votum autem ex eis solui non potest; omne animal quod vel contritis, vel tusis, vel sectis, ablatisque testiculis est, non offeretis Domino.* Præterea vult agnum esse masculum, quia perfectior est sexus masculinus: vult esse anniculum, id est, vnius anni, vel ferè vnius anni, quia tunc est perfectus agnus, & esui aptus. Abulensis vult, potuisse agnum hunc immolari post dies octo à natiuitate, vsque ad vnum annum. Nam Leuit. 22. sic legitur: *Bos, ouis, & capra, cùm genita fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ; die autem octauo, & deinceps offerri poterunt Domino.* At in hoc agno peculiare præceptum videtur, vt sit anniculus, vnius anni filius, vt est in Hebræo. Dubitatur, cur dicatur *agnus masculus.* Nam si agnus est, masculus est, non fœmina. Respondetur, dici agnum masculum, maioris affirmationis, & perspicuitatis gratia, ne quis existimaret nomine agni etiã intelligi agnam, quemadmodum cum dicimus, homo ille mille habet oues, & mille vaccas, nomine ouium arietes quoque intelligimus, & nomine vaccarum, boues. Volunt aliqui, nomen Hebræum, שה, *seh*, significare *pecudem*, neque masculum, aut fœminam indicare; ideo additum esse masculum Hebraicè, vt sexus ostenderetur. Interpres verò noster *agnum* rectè vertit, & *masculum*, vt in Hebræo est, adiunxit.

Agnus immaculatus, masculus, vnius anni.

Leuit. 2. Sacrificium oportet omni macula carere.

Leuit. 22. Agnus anniculus perfectus offerebatur.

Cur dicatur agnus masculus?

Iuxta quem ritum tolletis & hædum.

9\. Quæritur, *an licuerit Hebræis in paschate immolare hædum, non agnum?* Paulus Burgensis in addit. Exod. putat, nunquam licuisse, in eaque sententia Hebræos esse ait. Quòd si opponas verba hæc: *Iuxta quem ritum tolletis & hædum,* ait, in Hebræo non sic legi, sed hoc modo: *Ex arietibus, & capris accipietis eum,* id est, agnum immolandum in paschate, accipietis ex grege, in quo simul sint oues permixtæ capris, ex ouibus tamen accipietis agnum, non ex capris hædum. Respondetur, licuisse non inuento agno hædum in locum eius sufficere. sic hæc verba intelliguntur, *iuxta quem ritum tolletis & hædum,* hoc est, eodem ritu, quo immolabitis agnum, si agno careatis, hædum immolabitis. Idem verò significat lectio Hebræa: Ex arietibus, & capris accipietis eum, hoc est, ex arietibus accipietis agnum, siue ex capris hædum, si non possit agnus inueniri. LXX. interpretes vertunt: *Ab agnis, & ab hædis accipietis.* Chaldæus: *De agnis, & de filijs caprarum accipietis,* hoc est, accipietis agnum, siue hædum. Quæritur præterea, *an liceret tunc immolare vitulum, aut ouem?* Licuisse confirmatur ex cap. 16. Deuter. *Immolabis* (inquit) *Domino Phase de ouibus, & bobus.* Hebræi nonnulli propter verba hæc censuerunt, potuisse in paschate immolari non solùm agnum, sed etiam vaccam, vel vitulum anniculum. Addunt rationem, quia poterat esse tam magna familia, vt agnus non sufficeret: oportebat ergo mactare vitulum, qui omnibus esset satis. Respondetur, non licuisse ouem, vel vitulum, aut vaccam illo die immolare. Ratio allata momentum non habet. Agnus enim paschalis non edebatur, vt famem expleret, sed mysterij causa, itaque satis erat singulis minimum ex illo frustum edere, postea verò aliis cibis ad explendam famem vti licitum erat. Verba verò Deut. 16. non sunt intelligenda de immolatione, quæ fiebat decima quarta luna ad vesperam, sed de hostiis, quæ offerebantur tempore ipso paschali, tum ex ouibus, tum ex bobus.

An licuerit in paschate immolare hædum, non agnum.

An liceret vitulum immolare?
Deut. 16.

Immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israel.

Nonnulli voluerunt, duas præcipi hoc loco immolationes, alteram decima die mensis Nisan, alteram decima quarta. Decima quidem die, ex eorum sententia, agnus immolatus est per singulas domos. Postea, decima quarta die, ab vniuersa multitudine Hebræorum immolatus est hædus. Probantur hæ duæ immolationes. Prima, ex illis verbis: *Decima die tollat vnusquisque agnum per familias.* Secunda, ex illis: *Iuxta quem ritum tolletis & hædum, & seruabitis eum vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel.* Ecce hædum immolandum ait decima quarta die ab vniuersa multitudine: agnum die decima. Falsa est opinio hæc, quam multis rationibus refellit Abulensis, quæst. 9. Exod. 12. Inauditum enim est, Israëlitas agnum die decima, hædum die decima quarta immolasse. Præterea victimæ sanguine, quæ immolabatur decima quarta die, ostia Hebræorum perfundebantur: vnus autem hædus tot ostiis sufficere non poterat. Adde, à ratione esse alienum dicere, vniuersam multitudinem Hebræorum ad vesperum conuenisse in vnum locum, ad immolandum hædum. Loca scripturæ aliud significant. Primo loco iubet Dominus agnum adduci domum decima die mensis. Secundo loco iubet, vt idem agnus, vel hædus seruetur vsque ad diem decimam quartam, eaque die mactetur ab vniuersa multitudine filiorum Israël, non confluente in locum vnum, sed separatim in domibus manente. Idem enim est: *Immolabit eum vniuersa multitudo,* ac si dixisset, immolabunt agnum omnes Hebræi per familias, & domos suas. Quæritur, *ad quémnam pertinuerit agni immolatio,* ad sacerdotésne pertinuit, an ad populum? De hac quæstione egimus tom. 3. Concord. Euang. lib. 1. cap. 16. Respondemus, non pertinuisse ad sacerdotes agni immolationem, sed ad patremfamilias, id significant verba, quæ exponimus: *Immolabit eum vniuersa multitudo filiorum Israël.* & Philo de vita Mosis lib. 3. Iubente (inquit) lege tota gens

10\. *Duas immolationes quidã fuisse volunt, agni, & hædi.*

Vna tantùm fuit immolatio agni.

Agni immolatio ad patremfamilias pertinebat.
Philo.

sacrificat, dum pro se quisque mactat hostiam propriis manibus, &c. Idem indicat Iosephus lib.2.antiquit.cap.6. vt omittam alios.

Ad vesperam.

Tempus immolationis agni.

11. Hebraicè בין הערבים *ben arbaim*, id est, *inter vesperas*. Præscribit Dominus tempus immolationis agni paschalis. Ad vesperam, siue inter duas vesperas erat immolandus. De duabus vesperis egimus tomo 4.Concord.Euang.lib.1. cap.16. Omissis aliis opinionibus, existimamus, primam vesperam appellari eam, quæ est sole in occasum declinante post meridiem, vsque ad horam nonam: secundam verò à solis occasu incipere putamus. Inter solem autem declinantem in occasum post meridiem, & ipsum occasum solis, duæ sunt vesperæ, altera post meridiem vsque ad horam nonam, altera post solis occasum. Inter has vesperas immolari agnus solebat. Probantur hæc ex Iosepho lib.7.de bello, cap.17. Cùm dies (inquit) festus adesset, qui pascha vocatur, quando à nona quidem hora vsque ad vndecimam hostias immolant, &c. A nona ergo hora vsque ad vndecimam per tres horas, agnum immolabant Hebræi, inter duas vesperas iam dictas. Hora autem nona nobis tertia est post meridiem, vndecima est quinta post meridiem, itaque ab hora tertia post meridiem vsque ad quintam horam, agni mactandi tempus erat, & fortè vsque ad solis occasum.

Duæ vesperæ. — Iosephus.

An agnus fuerit immolatus in priori vespera diei decimi quarti, an in posteriori?

12. Dubitatur, *an agnus immolaretur in priori vespera* diei decimæ quartæ mensis Nisan, *an in posteriori?* Tomo Concord.4. lib.1.cap.13.de hoc dubio latè egimus, sed dubium non est, vt eo loco ostenditur, agnum immolatum non in vespera antecedente diem decimam quartam, sed in vespera posteriori ipsius diei decimæ quartæ. Nam Exod.12. præcipit Dominus immolari agnum decima quarta die. Addit: *Et edent carnes nocte illa.* Edent, inquam, carnes vespera, & nocte posteriori ipsius diei decimæ quartæ, quæ iam ad decimam quintam pertinebat, iuxta illud Leuit.23. *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Erat enim festa dies. Præterea filij Israël decima quinta die mensis Nisan, profecti sunt ex Ægypto: immolauerant autem agnum vespera præcedente ipsam diem decimam quintam, vt compertum est ex cap.12. Exodi. ea autem vespera erat posterior diei decimæ quartæ. Ex cœna etiam Christi opt. max. manifestũ hoc est, qui decima quinta die mensis Nisan in crucem est actus, cùm decima quarta die ad vesperã posteriorem, agnum comedisset.

Leuit.23.

Edent carnes nocte illa assas igne.

Agnus assabatur. Exod.12.

13. Non licebat agnum aqua coquere, assari oportebat. Assabatur autem integer, non fractus. Præceptum enim erat Exod.12. *ne os illius confringeretur.* D.Iustinus in dialogo contra Tryphonem, assari solitum scribit in figuram crucis compositum, vno veru præfixo ab infimis partibus vsque ad caput, & alio secundùm scapulas, ad quod manus agni suspenderentur. Velocius agnus assatur, quàm coquitur aqua; idcirco assari iubetur agnus, vt indicetur celeritas, qua ex Ægypto exierunt Israëlitæ, & indicentur mysteria Christi.

Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis.

14. Hebraicè sic habetur: *Caput super crura vel genua eius, & super interiora*, id est, intestina eius. Volunt nonnulli, hunc esse sensum: Caput agni super crura, vel genua eius collocabitis, & super intestina, subaudi, assabitur. Rectiùs noster interpres vertit: *Caput cum pedibus eius, & intestinis vorabitis.* Videlicet, ne quid relinqueretur agni Deo immolati. *Vorabitis* autem dixit interpres, vt indicaret celeritatem comedentium, iuxta illud: *Comedetis festinanter.*

Nec remanebit quidquam ex eo vsque manè.

In sacrificium offerebatur agnus, sacra erat res Deo oblata, idcirco iubet Dominus, ne ex eo quidquam in sequentem diem relinquatur. Idem præcipitur de hostia pacifica, oblata pro gratiarum actione, Leuit.7. *Cuius* (inquit) *carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam vsque manè.* De hostia verò oblata sponte, vel ex voto, eodem capite sic scriptum est: *Eadem comedetur die, sed & si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est. quidquid autem tertius inuenerit dies, ignis absumet.* Idem præcipit nunc Dominus de agni carnibus: *Si quid* (inquit) *residuum fuerit, igne comburetis.* 15.

Leuit.7.

Renes vestros accingetis.

Habitus comedentium agnum.

Quali habitu agnum essent esuri docet Dominus. Habitus autem hic viatorum est, & ceremoniæ festinationem indicant, qua Hebræi Ægyptum reliquerunt. Accingere lumbos hominis est expediti, & parati ad iter conficiendum; baculi in manibus, calceamenta quoque in pedibus, profectionem adumbrant. idem significant illa verba: *Et comedetis festinanter.* Quæritur, *an stantes agnum ederint?* Hac de re egimus tomo 4.Concord.lib.1.cap.17.Respondetur, Deum non præcepisse, vt stantes comederent agnum, ideóque licuisse illum edere, & stantes, & discumbentes, baculos tamen manibus tenentes. Fortè multi Hebræorum, propter baculos, stantes edebant, vt viatores magis repræsentarent. Philo in lib.de sacrificio Abel, & Cain, præceptum ait, vt starent Hebræi, cùm agnum ederent; fortè ex præcepto dato de baculis, collegit eos stantes comedisse. 16.

An Hebræi stantes ederint agnum?

Est enim Phase (id est, transitus) Domini.

Phase Hebraicè dicitur פסח, *pesach*, si tollas puncta siue vocales, & alias apponas, dicere poteris *pascha*, vt vocant LXX. interpretes, & Euangelistæ, siue *phasech*, vt Theodotio appellat. Noster interpres mutatis punctis, & telicta litera ח vltima, *phase* dixit. Nonnulli quia verbum Græcum πάσχω significat *pati*, putarunt ab eo deriuari *Pascha*, & significare *passionem*. Sed manifestum est Pascha nomen esse Hebræum, & significare, non passionem, sed transitum, vt noster interpres interpretatur: *Phase* (inquit) *id est, transitus, Domini.* Sed rogabis, *quémnam transitum significet?* Fuerunt enim tunc tres transitus. Primus angeli per Ægyptum transeuntis, & percutientis primogenita; secundus filiorum Israël transeuntium ex Ægypto in terram repromissionis; tertius eorundem transeuntium per mare rubrum. D. August. in Ioan. tract. 55. Pascha (inquit) transitus dicitur, quòd tunc primùm pascha celebrauit populus Dei, quando ex Ægypto fugientes rubrum mare transierunt, &c. Significat Augustin. dici Pascha propter transitum per mare rubrum. D. Gregor. Nazianzen. in 17.

Pascha *nomẽ est Hebræum.*

Quémnam trãsitũ significet pascha.

D.August.

D.Gregor.

in orat. de Paschate putat dictum Pascha propter transitum ab Ægypto in terram repromissionis: Pascha (inquit) significat transitum eum, quo ex Ægypto in terram Chanaan Hebræi commigrarunt. Respondetur, Pascha indicare transitum primum, quo Deus per angeli ministerium pertransiuit Ægyptum, percutiens primogenita Ægyptiorum, & primogenita Hebræorum seruans. D. Hieronymus Matth. 26. (D.Hieron.) Pascha (inquit) à transitu nominatur, eo quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, nec percusserit eos, vel ipse Dominus præbens auxilium populo suo, desuper ambulauerit. Sic ille. & Iosephus lib. 2. (Iosephus.) antiquit. Pascha (inquit) significat transitum, quòd Deus illa die præteritis & illæsis Hebræis Ægyptios morbo percussit, peste eorum primogenita consumente, &c. Probatur ex scriptura, quia dicitur *transitus Domini*, non Israëlitarum. Non ergo Israëlitæ transibunt, sed Dominus, videlicet cùm percussit primogenita. Præterea ait Dominus: *Est Phase, id est, transitus Domini, & transibo per terram Ægypti nocte illa, percutiamq́, omne primogenitum.* Dominus explicat, cur dicatur transitus, siue Pascha, vel Phase: *Quia* (inquit) *transibo, & percutiam primogenita.* Exod. 12. (Exod. 12.) *Cùm dixerint vobis filij vestri: Quæ est ista religio? dicetis eis: victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.* Quo loco verbum est *pasach*, & nomen *pesach*. *Victima transitus Domini est*, Hebraicè, זבח פסח *Zebach pesach*, id est, *sacrificium transitus. Quando transiuit*, Hebraicè, אשר פסח, *aser pasach*.

Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus.

18. Mactabantur agni in domibus, sanguine autem eorum ostia Hebræorum aspergebantur. Indicabat autem sanguis, in domibus illis habitare Hebræos, non Ægyptios. Cùm ergo peruenire angelus ad domum aliquam, cuius ostium sanguine agni esset imbutum, transibat. Quòd si in ostio sanguinem non cernebat, ingressus primogenita occidebat hominum, & iumentorum. *Erit* (ait Dominus) *sanguis vobis in signum in ædibus in quibus eritis, & videbo sanguinem, & transibo vos, neque erit in vobis plaga disperdens.* Erat agni sanguis in ædibus signum angelo percutienti, ne domui noceret, videns sanguinem transibat.

Sanguis agni signū erat in domibus, ne primogenita occiderentur.

Fasciculum hyssopi tingite in sanguine.

19. Exodi 12. Moses vocatis senioribus Israël, (Exod. 12.) præcepit dicens: *Ite tollentes animal*; id est, agnum, *per familias vestras, & immolate Phase*, siue, immolate Pascha. Dicitur autem Pascha, vel Phase ipse agnus, iuxta illud Pauli 1. Corinth. 5. (1. Corinth. 5.) *Pascha nostrum immolatus est Christus.* Matth. 26. (Matth. 26.) *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* id est, agnum paschalem. Videtur hoc dictum senioribus patribus, vel principibus familiarum, paulo ante decimam diem mensis, vel ipsa decima die mensis, qua agnum oportebat domum adducere. Deinde docet Moses, quomodo sanguine agni ostia aspergenda sint. *Fasciculum* (inquit) *hyssopi tingite in sanguine, qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare, & vtrunque postem.* Collocabatur autem in limine portæ sanguis agni, vase, in quod fusus erat, contentus, fasciculus hyssopi intingebatur in sanguine, qui erat in limine, id est, in vase posito in limine, & ipso hyssopo intincto sanguine aspergebantur duo postes, portæ, & superliminare. Cum verò angelus percutiens, sanguinem in superliminari, & vtroque poste cernebat, domum illam pertransibat.

Agnus paschalis dicitur pascha.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

20. Quid sit *hyssopus* quæritur? Respondetur, herbam esse, quæ tamen herba sit, non est certum. Hyssopo vsi sunt Hebræi ad aspergendum, quamobrem nos aspersorium, quo benedictam aquam spargimus, quamuis herba non sit, appellamus hyssopum. Hyssopo sanguine agni intincto portæ aspersæ sunt. Leuitic. 14. (Leuit. 14.) hyssopus adhibetur ad aspersionem leprosi, Numer. 19. (Numer. 19.) immundi hyssopo asperguntur, intincto aqua permixta cineribus vitulæ. David Psalmo 50. (Psal. 50.) *asperge* se postulat *hyssopo*. Ad Hebræos 9. (Ad Hebr.) *Moses accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum, cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo librum & populum aspersit.* Hebraicè dicitur אזוב *ezob*. Abulensis Exod. 12. putat esse herbam, quæ vulgo dicitur *sparto*. 3. Reg. 4. dicitur Salomon disputasse à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete, id est, quæ in parietibus oritur. Herba autem quæ dicitur *sparto*, in agris oritur, non in parietibus. Rabbi Dauid, & alij existimant origanum esse. Genebrard. Psalmo 50. (Genebrard.) in verba Danidis sic scribit: Asperge me Domine hyssopo, fasciculo ex ea herba, origano, siue serpillo siluestri simili facto, &c. Opinionem hanc refellit Abulensis. non enim ex parietibus oritur origanum. Lemnius herbarum biblicarum cap. 26. arbitratur, sacrum hyssopum esse, quem vocant Adiantum, siue capillum Veneris, qui ex parietibus oritur puteorum. Incerta hæc sunt. Dicitur autem hyssopus habere vim purgandi pulmonem, de qua in morali dicemus.

Quid sit hyssopus?

Septem diebus azyma comedetis.

21. Quali habitu comedendus esset agnus paulo ante explicatum est. Quali pane sit comedendus, nunc explicatur. Hoc eodem capite dicitur: *Edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, cum lactucis agrestibus.* Itaque comedendus agnus erat cum lactucis agrestibus amaris, vt amaritudo significaretur Ægyptiacæ seruitutis. Hebraicè legitur cum, מררים *merorim*, id est, *cum amaritudinibus*. Azymi autem panes cum agno comedebantur, & post agnum. Per septē enim dies azymi panes comedendi erant. Dicitur autem *panis azymus*, panis fermento carens, Hebraicè, מצה *massa*, ζύμη Græcè *fermentum* significat, addita particula priuante *ἀ* significatur panis fermento priuatus, Exod. 12. (Exod. 12.) *Septem diebus azyma, (*מצות*, massoth) comedetis. In die primo non erit fermentum in domibus vestris, quicunque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel à primo die, vsque ad diem septimum.* Primo die azymorum omne fermentum ex domibus expellebatur, nemo fermentato pane vescebatur septem diebus, ne periret ex Israël.

Agnus cum lactucis amaris comedebatur.

Azymi panes cum agno comedebantur.

22. *Quo die azymis vesci inciperent*, rogabis? Respondet Dominus Exod. 12. (Exod. 12.) *Primo mense, quarta decima die mensis, ad vesperam, comedetis azyma, vsque ad diem vigesimam primam eiusdem mensis ad vesperam.* Incipiebant azymos panes edere eo die, quo agnum edebant, nempe decima quarta die mensis Nisan. Ex agno nihil in alium

Azymis vescebantur Hebræi per dies septem. *Iosephus.*

diem relinqui fas erat; azymis verò per septem dies vescebantur cum aliis cibis. Obiicitur, fuisse dies azymorum non septem, sed octo. Nam Iosephus lib.2. antiquit. cap.5. Festa (inquit) per octo dies celebramus, quos vocamus azymorum, &c. Idem probatur ex verbis citatis, iubet enim Deus azymis vesci à decima quarta die mensis, vsque ad vigesimam primam, id est, per octo dies, tot enim numerantur à decima quarta die, vsque ad vigesimam primam. In hac sententia est Rupertus, citàtque hæc verba Exod.1. *Primus dies sanctus erit tibi, & octauus dies aquè venerabilis erit.* Sed deprauatam lectionem secutus videtur. Nam Exod.12. legitur sic: *Dies prima erit sancta, atque solemnis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis.* Septima (inquit) dies azymorum, & vltima, non octaua. Respondetur, per septem tantùm dies comedisse azyma Israëlitas. Probatur ex verbis citatis Exod.12. in Leuitico quoque cap.23. *Septem* (inquit) *dies azyma comedetis.* Num. 28. *Septem dies vescentur azymis.* Idem habetur Deuter.16. Iosephus autem videtur octo dies numerasse, quia Iudæi decimo quarto die fermentum domo expellebant, & quia ad vesperam decimi quarti diei azyma cum agno comedere incipiebant. At illa vespera decimi quarti diei ad decimum quintum diem pertinebat, iuxta illud Leuit. 23. *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Eodem modo soluitur argumentum propositum. Dicimus à quarto decimo die mensis, vsque ad vigesimum primum, numerari octo dies: sed negamus, vesperam illam, in qua cum agno azymos panes edere incipiebant Hebræi, decimi quarti diei fuisse, siquidem ad decimum quintum pertinebat, quia ab ea vespera festus azymorum dies sumebat initium. Vrgebit aliquis, & probabit, sex tantùm dies panes azymos comedere consueuisse Israëlitas. Legitur enim Deut.16. *Sex diebus comedes azyma, & in die septima, quæ collecta est Domini Dei tui, non facies opus.* Facilè respondetur, septem hîc dies azymorum numerari; septimum verò appellari collectam, quia populus septimo azymorum die colligebatur, & congregabatur, confluebàtque in templum, vt Deo gratias ageret, eiúsque laudes celebraret. Sed de collectis alio loco dicendum, fauente Domino.

Rupertus. Exod.1. Exod.12. Leuit.23. Num.28. Leuit.23. Deut.16.

Dies prima erit sancta.

23\. *Septem dies azymorũ dicebantur pascha.* *Actor.12.*

Septem erant dies azymorum, post quos paschatis festum finem accipiebat. Nam etiam azymorum dies paschatis nomine significabantur. Actor.12. *Apposuit vt apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cùm apprehendisset, misit in carcerem tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum, volens post pascha producere eum populo.* Erant dies azymorum post pascha, id est, postquam finiti essent dies azymorum, volebat Herodes Petrum occidere. Ergo dies azymorum complectitur nomen Paschæ. Non omnes hi dies erant festi, sed duo tantùm, primus, & vltimus, siue septimus, vt indicat Dominus: *Prima* (inquit) *erit sancta, atque solemnis, & dies septima eadem solemnitate venerabilis, nihil operis facietis in eis exceptis iis quæ ad vescendum pertinent.* Itaque dies ille, quo Hebræi agnum comedebant, videlicet decimus quartus mensis Nisan, festus non erat, quia tamen vespera illius posterior ad decimum quintum diem spectabat, à vespera festum initium accipiebat, iuxta illud iam citatum: *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.*

Primus dies & extremus festi erant.

Tulit populus conspersam farinam antequam fermentaretur.

24\. *Cur Deus iusserit Hebræos vesci azymis?*

Quæritur, *cur Deus præceperit Hebræis, vt septem diebus azymis vescerentur?* Respondetur, idcirco Deum hoc præceptum Hebræis dedisse, vt beneficij, quod acceperant, recordarentur, id est, exitus ex Ægypto magna cum celeritate. Tunc enim farinam aqua conspersam fermentare non potuerunt, quia cogebant eos Ægyptij discedere. Deut.16. *Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem. Quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Panis afflictionis dicitur panis azymus, quia, vt nonnulli volunt, insipidus est, & grauis, & ægrè in stomacho concoquitur. Existimari potest, dici panem afflictionis, quia afflictionem seruitutis Ægyptiacæ Hebræis significabat. Quòd autem Hebræi non potuerint fermentare panes Ægyptiis vrgentibus, indicatur Exod.12. his verbis: *Vrgebant Ægyptij populum de terra exire velociter. Tulit igitur populus conspersam farinam, antequam fermentaretur, & ligans in palliis, posuit super humeros suos.* Item: *Coxerunt farinam, quam dudum de Ægypto conspersam tulerant, & fecerunt subcinericios panes azymos. Neque enim poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & nullam facere sinentibus moram.* Consperserant aqua farinam, sed tanta fuit vis Ægyptiorum, vt fermentare illam nequiuerunt.

Deut.16. *Azymus panis dicitur panis afflictionis.* *Exod.12.*

25\. Sed obiicies, nónne Deus præceperat illis, vt azymos panes per septem dies comederent, *cur ergo massam fermentare volebant?* Respondetur, Deum præcepisse Israëlitis, vt cum agno azymos panes comederent in Ægypto, postea verò in terra repromissionis eos comederent per dies septem, non autem in terra Ægypti. Ideóque illi massam, siue pastam, siue farinam conspersam volebant fermentare. Præcepta duo tradita illis sunt; alterum, vt cum agno vescerentur azymis, hoc seruandum erat in Ægypto, & in terra repromissionis; alterum, vt per septem dies eiusmodi comederent panem. Hoc in Ægypto non erat seruandum, vt ait Abulensis Exod.12. quæst.12. sed in terra repromissionis. Oleaster ait, Hebræos illa die azymos panes confecisse ad cœnam agni ex pasta, siue massa, quod verò superfuit massæ infermentatæ, ligasse in vestimentis.

26\. Dubitatur, *an decreuerint Hebræi fermentare massam?* Nam die decima quarta ad vesperam, nullum erat fermentum in domibus Hebræorum, Exod.12. *Septem diebus comedetis azyma, in die primo non erit fermentum in domibus vestris.* & Deuter.16. *Non apparebit fermentum in omnibus terminis his septem diebus.* Si ergo decreuerant conspersam farinam fermentare, vndénam fermentum habere poterant? Respondetur, Hebræos fermentum ex domibus eiecisse, sed si diutius mansissent, potuisse illud ab Ægyptiis amicis petere. Præterea respondetur, illud præceptum, quod traditur de expellendo fermento ex domibus, & terminis, intelligendum esse de terra promissionis, non de Ægypto. Itaque in terra promissionis, vbi per septem dies azyma comedebantur, exulabat

Exod.12. Deut.16.

fermen

fermentum omnibus his diebus à domibus Hebræorum, at in Ægypto satis fuit comedere agnum cum azymis, quamuis fermentum ad fermentandos alios panes domi maneret, in qua comedebatur, vel in alia, in qua non comedebatur.

Omnis alienigena non comedet ex eo.

27\. Actum est de ceremoniis, quæ seruandæ erant in epulo agni, de habitu, de panibus azymis, & cæteris, nunc agitur de ipsis epulantibus, & nonnullæ ceremoniæ adduntur: *Omnis alienigena* (inquit Dominus) id est, ex alia gente genitus, *non comedet ex eo. Aduena quoque & mercenarius non edent ex eo.* Intellige, nisi fuerint circumcisi, & ad religionem vestram transeant. Nam mox additur: *Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, & facere Phase Domino, circumcidetur prius omne masculinum eius, & tunc ritè celebrabit, eritque situt indigena terræ.* Seruis quoque circumcisis agno vesci fas erat.

In vna domo comedetur, neque efferetis de carnibus eius foras.

Carnes agni ex domo efferre non licebat.

28\. Nec licebat aut ex carnibus agni aliquam partem ad amicos mittere, aut partem agni in domo vna, partem in alia comedere: *In vna* (inquit Dominus) *domo comedetur vnus agnus totus, neque ex carnibus eius foras quidquam mittetur, aut efferetur.* Quòd si in vna domo pauci habitarent, qui totum agnum comedere non possent, vicini assumebantur, vt supra dictum est. Præterea Exod. 12. præcipitur: *Si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Ergo foras deferendæ non erant carnes agni, sed, si quid superesset comedentibus, igne erat consumendum. Adde, præcipi Hebræis Exod. 12. *Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque mane,* &c. Non igitur poterant foras quempiam mittere, qui agni carnes deferret. Caietanus putat, datam hanc ceremoniam, vt significaretur, nullum Hebræum illa nocte domo fuisse egressum.

Exod. 12. *Exod. 12.*

Nec os illius confringetis.

Ossa agni non licebat frangere.

29\. Agni ossa confringere non licebat. Ossa verò ipsa residua igni erant consumenda, iuxta illud: *Si quid residuum fuerit, igne comburetis.* Obiicies, Exod. 12. iubentur comedere caput, caput verò comedi non potest, nisi fractis ossibus. Respondetur, posse medullam capitis per foramen capitis extrahi. significat hæc ceremonia, vt Caietanus vult, celeritatem. Qui enim comedendo festinat, ossa frangere non curat, vnde illud: *Comedetis festinanter.*

CAPVT XXIII.

MORALE.

De agno paschali.

D. Thomas. Ceremoniæ veteris legis diuiduntur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias.

1\. VT D. Thom. ait 1. 2. quæst. 101. art. 4. veteris legis ceremoniæ ad cultum Dei pertinentes diuidebantur in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Nam in cultu Dei considerari possunt, ipse cultus Dei, & colentes, & instrumenta colendi Deum. Cultus Dei peculiariter consistit in sacrificiis, quæ in Dei reuerentiam offeruntur. Ipsa autem instrumenta colendi Deum pertinent ad sacra, vt tabernaculum, vasa sacra, & cætera huiusmodi. In

A colentibus Deum duo spectantur. primum, est institutio eorum ad cultum diuinum, quod fit per consecrationem, vel populi, vel ministrorum, & ad hoc pertinent sacramenta. secundum, est singularis eorum conuersatio, per quam distinguuntur ab iis, qui Deum non colunt, & ad hoc pertinent obseruantiæ in cibis, vestimentis, & aliis huiusmodi. Sacramenta veteris legis docet idem Doctor angelicus, quæst. 102. artic. 5. fuisse circumcisionem, consecrationem sacerdotum, oblationem victimarum, & esum panum propositionis, & aliorum, quæ erant vsibus sacerdotum deputata. Præterea esum agni paschalis, & quasdam purifi- B cationes ab externis immunditiis, & quasdam expiationes à peccatis, & quantum ad sacerdotes, & Leuitas, ablutionem manuum, & pedum, & rasionem pilorum. Eodem articulo docet, circumcisionem fuisse figuram Baptismi: agnum paschalem Eucharistiæ: omnes purificationes veteris legis typum gessisse sacramenti pœnitentiæ; consecrationem Pontificis, & sacerdotum, sacramentum Ordinis adumbrasse. Sacramento Confirmationis, quod est sacramentum plenitudinis gratiæ, ait non respondisse vllum sacramentum in lege veteri, quia nondum aduenerat tempus plenitudinis. similiter sacramento extremæ Vnctionis nullum C respondisse, quia est quædam immediata præparatio ad introitum gloriæ, cuius aditus nondum patebat sub lege. Matrimonium autem fuit sub lege, vt erat in officium naturæ, non vt est sacramentum coniunctionis Christi, & Ecclesiæ, quæ nondum facta fuerat.

D. Thomas.

Circumcisio typus fuit Baptismi, purificationes Pœnitentiæ, consecratio sacerdotum, sacramenti Ordinis.

Ex his intelligimus, esum paschalis agni fuisse sacramentum Iudæorum, & Eucharistiæ respondens. Iussi autem sunt illum edere adhibitis ceremoniis, quas descripsimus; primò, vt beneficium, quod à Deo acceperant, id est, a seruitute Ægyptiorum libertatem, memoria perpetua celebrarent. Hanc enim libertatem, & exitum ex Ægypto, ceremoniæ adumbrant. 2.
D Eo tempore quo ex Ægypto egressi sunt, iussi sunt agnum immolare, & cum azymis comedere: idem eodem die iussi sunt facere in terra repromissionis singulis annis, vt beneficij accepti recordarentur. Deuter. 16. *Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis de Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ.* Dies septima azymorum Deut. 16. *collecta dicitur Domini*, quia in ea collectio, siue congregatio populi fiebat ad celebrandas Dei laudes, & gratias agendas pro hoc beneficio. Agnum etiam iussi sunt comedere, vt recordarentur, Deum primogenita omnium Ægy- E ptiorum, tam hominum, quàm iumentorum tunc occidisse: seruasse verò primogenita omnia Hebræorum, quia agni sanguine erant respersa ostia eorum, Exod. 12. *Et cùm dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio? dicetis eis: victima transitus Domini est, quando transiuit super domos filiorum Israël in Ægypto, percutiens Ægyptios, & domos nostras liberans.* Liberans, (inquam) per sanguinem agni. Ex Ægypto egressi sunt festinanter, ideo Exod. 12. iussi sunt festinanter agnum comedere. Hanc verò festinationem ceremoniæ significabant, vt tum alij, tùm D. Thomas docet 1. 2. quæst. 102. art. 5. Literalis (inquit) ratio conuiuij paschalis fuit in commemorationem beneficij, quo

Paschalis agnus fuit Eucharistiæ typus.

Deuter. 16.

Deuter. 16. Dies collecta cur diceba tur.

Deus libertatis donatæ Israëlitis fecit memoriale.

Exod. 12.

D. Thomas. Literalis ratio conuiuij agni paschalis.

Deus eduxit Hebræos de Ægypto. In exitu autem illo festinantia fuit ad egrediendum, impellebant enim eos Ægyptij, vt exirent velociter. Festinantia verò designatur per ea quæ

Cæremoniarū causa literalis.

comedebant. Præceptum enim eis erat, vt comederent azymos panes, in huius signum, quòd non poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & quòd comederent assum igni agnum; sic enim velocius præparabatur. Et quòd os non comminuerent ex eo, quia in festinantia non vacat ossa frangere. Designatur etiam festinantia, quantum ad modum comedendi. Dicitur enim: *Renes vestros accingetis, calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, & comedetis festinanter.* quod manifestè designat homines existentes in promptu itineris. Ad idem pertinet, quod eis præcipitur: *In vna domo comedetis, neque feretis de carnibus eius foras*; quia scilicet propter festinantiam non vacabat inuicem mittere xenia. Amaritudo autem quam passi fuerant in Ægypto, significabatur per lactucas agrestes. Sic D.Thom.

3\. Volebat Deus Hebræos beneficium illud maximum celebrare, gratiasque pro illo agere; sic vult nos beneficiorum, quæ ab ipso accepimus, esse memores, gratiásque semper pro illis, tanto benefactori agere, iuxta illud ad Ephes. 5.

Ad Ephes 5.

Implemini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo, & Patri, &c. Vult Apostolus, nos in corde nostro veluti odæum fabricare, in quo cantica, psalmósque summo benefactori semper decantemus. Philo in lib. de offerentibus victimas: Viros (inquit) sanctitatis meditatores, Deus, etiamsi nihil afferant, complectitur, absolutos in omni virtutum genere; pro victimis opimis adducentes hymnos in benefacturem suum, partim vocales, partim absque ore, linguáque conceptos in animo, & sic quoque penetrantes ad Deum, quantumuis non sentiantur humanis auribus, &c. Vult etiam Paulus, semper nos agere gratias: *Gratias* (inquit) *agentes semper*, &c. sicut enim semper beneficia accipimus, sic semper gratias agere debemus.

Philo. *Gratia agenda sunt Deo semper.*

Philo lib. citato. Quia perennes Dei gratiæ (id est, beneficia) nec deficiunt, nec intermittuntur, sed interdiu noctúque fruendas se præbent hominibus, altaris sacra flamma figurat, semper instaurandam gratiarum actionem, ne quando extinguatur, &c. Loquitur autem Philo de flamma, & igne altaris holocausti, qui perpetuus erat, Leuit. 6. *Ignis in altari semper ardebit*, &c. sic in corde semper ardeat gratiarum actio. Ligna autē quibus huiusmodi flamma accenditur, beneficia sunt Dei, quæ memoria subiicit. Cum suffitu etiam qui in altari interiori offerebatur, gratiarum actionem confert Philo, est enim odor Deo gratissimus. Ibidem ait, apud altare aureum, quod erat in Sanctis, quotidie sacra sumpsisse initium à gratiarum actionibus; sic par est, nostras omnes actiones exordium accipere ab actione prima gratiarum semper, Psalm. 18. *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmamentum.* Cæli sanè sunt, qui *Dei gloriam* gratias agentes enarrant, *& opera manuum eius*, id est, beneficia à manibus eius accepta, enarrant semper. Additur: *Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam.* Non cessant cæli, id est, viri probi, & Deum amantes, enarrare gloriam Dei, sed dies vnus alteri, & nox vna alteri sequenti eructat Dei laudes, gloriam, & gratias immortales.

Philo. *Ignis actionis gratiarū semper ardeat in altari cordis.*

Leuit. 6.

Psal. 18.

D.Bernard.

Bernard. serm. 11. in Cantica: Nolo (inquit) vos Iudaico notari opprobrio, de quibus Scriptura testatur Psalmo 77. *Quòd non fuerunt memores benefactorum eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis.* Hominum opprobrium est obliuio beneficiorum Dei. A nobis recedat tantum opprobrium, omnium beneficiorum Dei memoria accedat.

Psal. 77. *Opprobrium hominum est obliuio beneficiorum Dei.*

Præcipuè verò memoria passionis Christi, & immolati pro nobis agni, per cuius sanguinem ex Ægypto, id est, ex peccatis, liberati sumus, Deut. 16. *Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, vt memineris diei egressionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Deus omnibus diebus vitæ volebat ab Hebræis memoriam haberi exitus ex Ægypto. Quis ergo non videat, magnum fore opprobrium Christiani, si multo maiuris beneficij, id est, passionis Christi, obliuiscatur? D.Bernard. loco citato: Id (inquit) quod præcipuum est, & maximum opus, videlicet redemptionis à memoria redemptorum aliquatenus non recedat, &c. Item: Multum fatigationis assumpsit Dominus, vt multæ dilectionis hominem debitorem teneret, commoneretque gratiarum actionis difficultas redemptionis. Sic Bernard. Ad Coloss. 1. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, remissionem peccatorum.* Ecce Paulus gratias Deo agendas docet, quia nos ex Ægypto, id est, ex potestate tenebrarum eripuit, & transtulit in terram repromissionis, per sanguinem agni immaculati. 4.

Deut. 16. *Beneficium agni, id est, Christi, pro nobis immolati, semper in memoria habendū est.*

D.Bernard.

Ad Coloss. 1.

Præterea indicant cæremoniæ agni festinationem, qua Ægyptus, id est, mundus, & peccata fugienda sunt. Festinanter à peccato discedendum est, festinanter opera Ægypti lutea, Pharaóque tartareus relinquendus, & ad beatam repromissionis terram conuolandum. Hieronym. ad Paulinum: Festina, (inquit) & hærentis in salo nauiculæ funem magis præcide, quàm solue, &c. Vide festinationem nauigaturi in terram promissam; tanta sit festinatio, vt funis nauiculæ non soluatur, sed propter festinationem abscindatur. Psal. 41. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Vt sitiens ceruus fontem velocissimo petit cursu; sic animus Deum sitiens, festinanter Ægyptum relinquit, & ad fontem bonorum omnium Deum festinanter currit. D.Gregorius homil. 22. in Euangelium, in quo de agno paschali agit: Notate, (inquit) quod dicitur: *Comedetis festinantes*, mandata Dei, mysteria Redemptoris, cælestis patriæ gaudia cum festinatione cognoscite, & præcepta vitæ cum festinatione implere curate. Quia enim adhuc hodie, licēt bene agere scimus, vtrùm cras liceat, ignoramus. Festinantes pascha comedite, id est, ad solemnitatem patriæ cælestis anhelate. Nemo in huius vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Sic ille. 5.

Festinanter peccata relinquenda, & mundus.

D. Hieron.

Psal. 41

D.Gregor.

Peregrinum habitum habebant Hebræi, profecturi in terram promissam; nos adumbrant, qui peregrini sumus, & in terram cælestem nobis promissam iter facimus. Accincti erant, id 6.

est,

est, expediti, non laxas habebant vestes, sed restrictas cingulo, sic nos oportet restringere corpus, veluti animæ quandam vestem, cingulo castitatis, cæterarúmque virtutum. In pedibus habebant Hebræi calceamenta: sic oportet nos durissimo corio confectis calceamentis, animi munire pedes, id est, affectus. Sunt enim multæ in hoc itinere spinæ, multi serpentes, Psal. 90. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem.* Durissimis sanè calceis ille indiget, qui aspides est calcaturus, leones, & dracones. Indicat nobis D. Gregorius homil. 22. in Euangel. egregias pelles, ex quibus hos calceos cõficiamus, nimirum exempla sanctorum. Quænam (inquit) sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi antiqui Patres, quorum dum exempla conspicimus, nostri operis pedes munimus, &c. Egregiè animi pedes muniunt sanctorum exempla, vt aspides, leones, draconésque conculcare possint, & conterere. Baculos in manibus tenere, pastorum est, ideo D. Gregor. ait, significari hoc loco pastorum castitatem. Debent enim qui baculos tenent renes, siue lumbos accingere, id est, castissimi esse. Notandum (ait Gregorius) quòd priùs præcipimur renes accingere, postmodum baculos tenere; quia illi debent curam pastoralem suscipere, qui iam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ domare, &c.

Psalm. 90. Peregrini Christiani habitus in terram promissam agentis iter. D. Gregor. *Exẽpla sanctorum.* D. Gregor. *Prælati castitate fulgeãt.*

7. Fermentum peccatum significat, iuxta illud 1. Corint. 5. *Expurgate vetus fermẽtum*, &c. Item: *Epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ*, &c. Azymi panes, & fermento carentes puritatem, & sinceritatem animi peccato carentis indicant, iuxta illud eiusdem capitis: *Epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Eodem cap. ait Paulus, *modicum fermentum totam massam corrumpit*; sic peccatum mortiferum corrumpit hominem, iuxta illud Psalmi 52. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est, qui faciat bonum.* Dãda ergo diligenter opera est, ne fermentum hoc in domibus nostris inueniatur, quandiu viuimus. 2. Petri 1. *Fugientes* (inquit) *eius quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem*, &c. Fermentum est concupiscentia, quemadmodum fermentum corrumpit massam; ita concupiscentia corrumpit hominem. Qui concupiscentiæ fugit corruptionem: is ex domo fermentum pellit. Paulus 1. Corinth. 5. Christianos appellat *azymos*, id est, fermento carentes peccatorum mortalium; *Expurgate* (inquit) *vetus fermentum vt sitis noua conspersio* (id est, noua massa sine fermento) *sicut estis azymi.* Dicet aliquis, si Corinthij erant azymi, fermento carebant, cur ergo eis præcipit, *vt expurgent fermentum, & sint massa noua sine fermento?* Respondetur, Paulum appellare azymos, multos qui vitiis inquinati non erant; vel appellare azymos Corinthios quod attinet ad statum, status enim legis nouæ est azymorum, id est, sinceritatis, & puritatis. Ait ergo: *Expurgate vetus fermentum, vt sitis massa noua sine fermento, sicut estis azymi*; secundùm statum, qui magnam postulat puritatem. Vnde Caietanus: Infermentatus (inquit) status, est status Christianorum, vt pote continuam profitentium solennitatem paschalem, &c. Exod. 12. *Quicunque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel*, &c. Eundem in modum, quicunque comederit peccato mortifero fermentatum delectationem, peribit anima illius in sempiternum.

1. Corinth. 5. *Fermentum peccatum indicat.* Psalm. 52. 2. Petr. 1. *Concupiscentia est fermẽtum massam corrumpens.* Caietan. *Status Christianorum est status azymorũ, id est, puritatis & sinceritatis.* Exod. 12.

CAPVT XXIV.

MORALE.

De agno paschali, vt vmbra erat Christi.

1. AGNVM paschalem vmbram fuisse Christi, indicat Paul. 1. Cor. 5. cũ ait, *Pascha nostrum* (id est, agnus noster paschalis) *immolatus est Christus.* & Ioan. 19. *Facta* (inquit) *sunt hæc, vt scriptura impleretur.* Exod. 12. *Os non comminuetis ex eo.* Impleta est scriptura, quando crura Christi in cruce non sunt fracta, cùm tamẽ fracta fuerint crura latronũ, quia agnus paschalis Christi typus erat. Accedat lucerna ardens, & lucẽs baptista, & vmbræ lumen afferat, ostendatque verum agnum, quem legalis agnus adumbrabat: *Ecce* (inquit) *agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Ecce (inquit) verus agnus à Deo missus, quem legalis ille, & paschalis significabat. Immolatus ille est, vt cruore suo primogenita Israëlitarum morti eriperet; hic autem immolabitur, vt peccata mundi suo sanguine tollat, hominésque à sempiterna morte liberet. Accedat pontifex summus Petrus epistola 1. cap. 1. *Redempti* (inquit) *estis pretioso sanguine agni immaculati.* Vt alios Patres omittamus, accedat antiquissimus Martyr D. Iustinus in dialogo cum Tryphone: Mysterium (inquit) sacrificij, quo agnus mactatur in festo paschæ, figura Christi erat, cuius sanguine fideles vngunt domos suas, id est, semetipsos, &c. Denique D. Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 5. Per immolationem (inquit) agni paschalis significabatur immolatio Christi. Item: Conuiuio agni paschalis respondet in noua lege Sacramentum Eucharistiæ, &c.

1. Corint. 5. Ioan. 19. Exod. 12. *Agnus paschalis vmbra Christi fuit.* Ioan. 1. 1. Petr. 1. D. Iustinus. D. Thomas.

2. Quod attinet ad tempus agnus paschalis immolatus est in mense Nisan, respondente, vt diximus, nostro Martio, & Aprili. Quo mense Nisan, post hyemem, nouum & lætum ver terram renouat, in iraque induit amœnitate, ac lætitia: eodem mense Nisan immolatus est agnus noster, & post longissimam hyemem, nouum ver, & lætissimum, atque amœnissimum effecit, mirisque floribus terram vniuersam renouauit, ac decorauit. In plenilunio decima quarta die mensis Nisan, immolabatur agnus legalis: in plenilunio quoque immolatus est agnus noster, cùm plena luna erat, gratiæque plenitudinem indicabat, quia Christi sanguis Ecclesiam impleuit. Indicabat etiam plenilunium temporis plenitudinem, vt vult Rupertus, de qua Paulus ad Galat. 4. ait. *Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum*, &c. Agnus legalis immolabatur post æquinoctium vernum, cùm dies incipiunt superare noctes. Agnus noster post idem æquinoctium immolatus est, noctésque peccati abegit, dies gratiæ longissimos, imò sempiternos effecit. Decima die mensis Nisan allatus est domum immolandus agnus legalis; decima die eiusdem mensis venit noster agnus in Ierusalem, suffigendus cruci. Fortè ramis circumdatus ab aliquibus hac die, in Ierusalem ferebatur agnus ille: sic noster agnus ramis cinctùs, atque ornatus, in eandem vrbem adductus est. Decima quarta die mensis agnus legalis immolabatur ad vesperam: sic noster agnus, ipsa eadem die decima quarta ad vesperam semetipsum incruentè immolauit, & Missæ sacrificium, ac sacramentum instituit. Rupertus: Quarta decima (inquit) die ad vesperam, noui

Christus, vt agnus paschalis immolatus est in mense Nisan, in plenilunio. Ad Galat. 4. *Decima die mensis agnus noster Christus in Ierusalem venit ramis honoratus.* *Agnus Christus decima quarta luna est immolatus incruentè, & sequenti die cruentè.* Rupertus.

sacrificij agnus priùs propriis manibus Patri Deo semetipsum immolauit, accipiens panē, & vinum, & mira potentia, atque ineffabili transferens hæc in corporis & sanguinis sui sacramentum, &c. Immolationem incruentam factam in cœnaculo ad vesperam, secuta est immolatio cruentissima, facta in cruce hóra sexta; hora verò nona noui Testamenti admirabilis agnus emisit spiritum. Est præterea immolatus ad vesperam mundi; hæc enim mundi ætas nouissima, rectè vespera mundi nominatur, in ea immolatus est agnus typicus sine macula masculus, anniculus, atque perfectus: verus autem agnus omni peccati macula carebat, adeóque perfectus erat, vt omnes peccatorum maculas suo sanguine abluerit. Rupertus hæc sic explicat: Erit (inquit) agnus absque macula, id est, innocens; masculus, hoe est, fortis; annieulus, id est, perfectus, &c.

Rupertus.

3. Agnum typicum immolauit omnis multitudo filiorum Israël; similiter eadem multitudo immolauit verum, cùm Iudæi clamauerunt: *Crucifige eum*, Matth. 27. *Respondens vniuersus populus dixit: sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Comederunt autem agnum Christum *festinanter.* Nam feria quinta nocturno tempore eum comprehenderunt in horto, feria sexta sequenti, tempore meridiano fixerunt cruci festinanter. Sed comederūt eum cū lactucis agrestibus, siue cum amaritudinibus, quia summis amaritudinibus propter eius cædem affecti sunt, hoc est, amatissimis supplicijs. *Fuit Phase*, id est, *transitus Domini*, quoniam Deus, & homo Christus, ab illis occisus, a vita mortali ad immortalem percutiens dæmones, velut impios Ægyprios, transiuit. Sanguine typici agni asperserunt Israëlitæ domos suas, vt à percutiente angelo liberarentur: eundem in modum sanguine veri agni aspergunt Christiani animos suns, vt cacodæmonem impios percutientem effugiant. Clamauerunt Iudęis: *Sanguis eius super nos, & super filios nostros:* noluerunt tamen aspergere sanguine agni ostia sua; hoe est, noluerunt palam confiteri, agnum illum esse mundi Redemptorem. Sanguine agni à morte liberante noluerunt aspergi, sed sanguine agni supplicium flagitante. *Sanguis* (inquiunt) *eius super nos, & super filios nostros*, hoe est, sanguis, supplicium flagitans huius cædis, veniat super nos, & super filios nostros. Quod postularunt, consecuti sunt, traditi percutienti angelo: Christiani autem qui ostia sua sanguine sui agni oblinunt, eúmque mundi totius liberatorem fide, & operibus profitentur, à percutiente angelo liberantur. Sanguis agni typici in ostiis palam coram omnibus ponebatur: sic sanguis Christi in ostiis ponitur, cùm palá coram omnibus Christi fidē profitemur, & ea quæ fides docet, operibus præstamus. Ponimus etiā Christi sanguinē in fronte, cùm frontem, quæ ab omnibus cernitur, signamus cruce, in qua agnus sanguinem fudit. Israëlitæ superliminare ostij, quod velut frons ostij est, sanguine agni signabant; nostrum soperliminare frons nostra est. D. Gregor. hom. 22. in Euangel. In superliminari (inquit) domus sanguinem agni ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus, &c.

Math. 27.

Come lerunt agnum festinanter, id est, occiderunt Christū cum amaritudine supplicij Iudæi quo affecti sunt.

Aspersio domus sanguine agni.

Sanguinē agni percutientem fecit erne Iudæis, non liberantem.

Sanguis in ostio: crux in fronte.

D. Gregor.

4. Præterea ponebatur sanguis in superliminari, & in duobus postibus domus; sic poni debet sanguis agni nostri in superliminari, id est, in intellectu, & in duobus postibus, id est, in memoria, & in voluntate. In intellectu ponitur, cùm frequenter Christi passionem intellectu voluimus: in memoria ponitur, cùm passionem memoria sæpe repetimus: in voluntate ponitur, cùm passionis memoria frequens voluntatem amore Christi patientis inflammat, omniaque vitia ab eo propellit. D. Gregor. loco citato, ait superliminare esse intentionem, quia, vt superliminare est super ostium, ita intentio est super actiones. Qui igitur actiones suas per intentionem dirigit ad imitationem patientis Christi, is sanguinem agni in superliminari ponit. D. Gregor. Qui (inquit) intentionem cogitationis suæ ad imitationem passionis dirigit, in superliminari domus sanguinem agni ponit, &c.

Sāguis Christi quomodo ponatur in ostio domus.

D. Gregor.

Intentio bene dirigenda ad imitationem Christi agni.

Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes, cum lactucis agrestibus.

5. Agnus typicus non solùm immolabatur, sed etiam comedebatur: neque solum erat sacrificium, sed etiam sacramentum. Sic agnus verus, non solùm est immolatus, sed etiam quotidie comeditur: neque solum in sacrificium offertur, sed etiam sub sacramento latet. Immolatus quidem est cruentè in cruce, immolatur verò quotidie incruentè in sacrificio Missæ, & sub sacramēto Eucharistiæ latet, & comeditur. Quomodo sit comedendus indicant ceremoniæ paschalis agni. Edebatur nocte agnus ille, noster quoque nocte editur, quia Christum sub sacramento latentem, velut in nocte, non cernimus corporis oculis. Lucernam fidei oportet adhibere, quæ illius maiestatem, ac diuinitatem ostendat. Assus igne comeditur agnus noster, quia amore inflammatus mortem subiit. Igne dolorum assus est agnus, & igne amoris. Rupertus: Carnes (inquit) assas igne edimus, id est, excoctas molestia passionis, &c. Præterea dicitur agnus assus igne Spiritus sācti, quia, vt Apostolus ait ad Hebr. 9. *Per spiritū semetipsum obtulit immaculatum Deo*, &c. *Non comederis* (ait Dominus) *ex eo crudum quid, vel coctum aqua.* Crudum comedunt agnum (vt D. Gregorius ait loco citato) hęretici illi, qui Christū Deū esse non credunt: qui verò incarnationis Dei mysterium humana scientia, veluti aqua coquunt, non fide, & Ecclesiæ doctrina, aqua agnum coctum edunt. Quid (inquit Gregorius) aqua designat, nisi humanam scientiam, iuxta illud quod Prouerb. 6. sub hæreticorum voce dicitur, *Aqua furtiua dulciores sunt?* Aqua furtiua est hæreticorum scientia, siue potiùs ignorantia; hac illi aqua agnum coquunt, cùm de augustissimo Eucharistiæ sacramento prauè sentiunt, prauéque loquuntur, & scribunt; denique crudissimum agni corpus comedunt. Quid crudius esse potest quàm figura corporis? cùm Deus nobis totum, & verum agnum edendum dederit, illi crudissimam tantùm illius figuram edunt; quia intellectum in obsequium fidei captiuare nolunt.

Quomodo sit manducandus cælestis agnus, docent ceremoniæ agni paschalis.

Fides,

Rupertus.

Amor Christi.

Ad Heb. 9.

D. Gregor.

Agnus crudus, vel aqua coctus.

Prouerb 6.

6. *Si quid* (ait Dominus) *residuum fuerit, igne comburetis.* Quemadmodum Israëlitæ, quod non poterant ex agno comedere, vt ossa, igne comburebant, sic nos, quod ex nostro agno intellectu percipere non valemus, igne amoris comburere oportet, Dei omnipotentiam admirabilem voluentes animo. Audiamus Magnum Gregoriū: Quod (inquit) ex agno remanet, igne comburimus, quando hoc, quod de mysterio incarna

Quod non capimus tam admirabilis Sacramenti, amoris igne comburendum est, & Dei omnipotentiæ tribuendum.

D. Gregor.

incarnationis eius intelligere, & penetrare non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reseruamus, vt non superbè quis audeat vel contemnere, vel denuntiare, quod non intelligit; sed hoc igni tradit, cùm Spiritui sancto reseruat, &c.

Totus agnus manducatur, qui Deus & homo est Christus.

7. *Caput* (ait Dominus) *cũ pedibus eius, & intestinis vorabitis.* Totum agnũ iubet assari, totum comedi, nihil ex eo vsque manè relinqui; quia totum nobis dat agnum immaculatum in Sacramento; totum recipimus, nõ partem. Quamuis enim species diuidantur, agnus ipse non diuiditur.

D. Gregor.

Caput (vt ait Gregorius) diuinitatem significat, pedes humanitatem; intestina verò summas adumbrant, & internas illius virtutes. Verbum *vorabitis* significat auiditatem. Magna enim auiditate agnus est edendus. Vnde illud D. Chrysostomi homilia 60. ad popul. Nónne (inquit) videtis, quanta promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt? Accedamus cum tanta nos quoque alacritate ad hanc mensam, quinimò cum longe maiori trahamus, sicut infantes lactanti, Spiritus sancti gratiam. Sic ille.

D. Chrysost. *Auiditate magna manducãdus cælestis agnus.*

8. Præter hæc, cum panibus azymis comeditur agnus absque fermento vllius peccati mortiferi, iuxta illud Paul. 1. Corinth. 5. *Epulemur in azymis sinceritatis, & veritatis.* Sinceritatem afferre oportet ad has epulas, id est, conscientiæ puritatem. Oportet etiam afferre veritatem, hoc est, verè & fideliter de tanto sacramento sentire, & credere. Addendæ sunt *lactucæ agrestes siue amaræ*, ex Hebræo, *amaritudines*, hoc est, amara contritio peccatorum. D. Gregor. loco citato: Lactucæ (inquit) agrestes valde amaræ sunt. Cum lactucis ergo agrestibus agni carnes sunt edendæ, vt cùm corpus Redemptoris accipimus, nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus; quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat à mentis stomacho peruersæ humorem vitæ, &c. Obtinet pœnitentiæ amaritudo amaritudinem pharmaci malos humores expurgantis. Quamdiu stomachus mentis mortiferum habet humorem, peccati cibum cælestem accipere non potest. Accedat pœnitentiæ pharmacum, mortiferum expellat humorem, vt possit anima admirabilem agnum edere. Admirandam habent vim lactucæ agrestes pœnitentiæ: mortem ipsam mortiferi peccati, Deo donante, & efficiente, ab homine expellunt, vitæque mortuum reddunt. Quis amaras lactucas edere nolit cum agno dulcissimo? Si amaræ sunt lactucæ, agnus dulcedine sua eximia, omnia reddit dulcia.

1. Corint. 5. *Cum panibus azymis, cum bona cõscientia manducãdus agnus.*

D. Gregor.

Pœnitentia præmittenda est amaritudo dulcis.

Renes vestros accingetis.

9. Viaticum dicitur Eucharistiæ sacramentum. Est enim peregrinorum cibus, ideo peregrinorum habitu comeditur agnus. Renes accinguntur, pedes muniuntur calceis, baculi manibus tenentur, festinanter editur. Nónne hæc omnia peregrinum adumbrant? Peregrini sumus, non habemus hic ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus. Viaticum nostrum augustissima Eucharistia est. Si autem viaticum est, cur ab eo tot dies, imò tot mẽses abstinemus? videlicet quia in terra radices figimus, infimísque rebus caducis adhæremus. Sumamus, quæso, peregrinorum habitum. Accingamus vestem, id est, corpus, quo anima veluti veste induitur, restringamus castitatísque, & mortificationis cingulo comprimamus. Cingulum vestem à terra subleuat: sic castitas & mortificatio subleuat corpus, & animam, peregrinúmque in terra facit hominem. Muniamus pedes animi calceis, iam supra cap. 23. ostensis à D. Gregor. id est, exemplis sanctorum. Baculos teneamus, id est, orationem, & rerum diuinarum meditationem. Vt enim baculi peregrinos magnopere iuuant, sic iuuat oratio, & meditatio homines in cælum facientes iter.

Peregrini sumus, viaticũ est augustissima Eucharistia.

Sumẽdus habitus peregrinorum.

10. Comedebant Israëlitæ suum agnum *festinanter*: nos quoque nostrum festinanter comedimus, non sternuntur celsæ mensæ, non apponuntur condimenta, vel varia fercula, argenteis, aureísve illata vasis, non propinantur vina pretiosa, ipse agnus sub modica panis specie nobis præbetur, qui omnium ferculorum dulcedinem, pretiúmque infinito superat interuallo. Festinanter illum sumimus, sed, postquam sumimus, in gratiarum actione, tantique mysterij meditatione morari oportet. Postquam agnum comederant, præcipitur Hebræis: *Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ, vsque manè.* Sicut illi domi se continebant post esum sui agni; sic nos in templo nos contineamus, & in consideratione tanti mysterij moram faciamus, postquam Eucharistiam sumimus. *Est Phase*, id est, *transitus Domini.* Transit enim Dominus per sacramentum, manet in nobis reali maiestatis suæ præsentia, interim dum species sacramentales durant, postquam absumuntur, transit præsentia realis, sed manet per charitatem, gratiam, & auxilia sua. Interim dum in speciebus manet in nobis, eius perfruamur dulcedine: postea verò in meditatione, & gratiarum actione immoremur. Illud etiam quod legitur Exod. 12. *Nec remanebit ex eo quidquam vsque manè*, in nostro sacrificio, & sacramento impletur. De sacrificio enim, & hostia nihil vsque manè remanet; similiter nihil remanet de sacramento, quod populo exhibetur, cùm sumitur. Neque enim fas est, partem in sequentem diem remanere. Remanet autem sacramentum, diligentérque custoditur in altari, vt ægrotis succurratur, & viaticum detur in cælum, vt adoretur Christus Dominus noster, vt procidamus ante Deum, & ploremus corã Domino, qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Vult enim semper in Ecclesia sua humanitatem etiam suam esse, & à populo suo adorari, iuxta illud Matth. vlt. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.* Nihil ex sacramento *manet vsque manè*, quia vita hæc nox est, in qua agnus comeditur: cùm illuxerit æterna dies, nihil ex eo remanebit, quia non erit opus sacramentis. Viaticum est hoc sacramentum, in via sumitur, non in patria.

Festinanter agnus editur.

Gratiarum actio post agni mensam.

Exod. 12.

Matth. vlt.

Omnis alienigena non comedet ex eo.

11. Quemadmodum nullus non circumcisus agnum paschalem comedebat, ita nullus non baptizatus nostrum comedere potest agnum. Respondebat enim circumcisio Israëlitarum nostro Baptismo. His adde circumcisionem significare vitiorum resectionem. Qui igitur incircumcisus est, hoc est, qui peccata omnia mortifera non resecuit, agno vesci nequit. Quòd si baptizati sint, non solùm ad mensam regiam Deus vocat Reges, principes, nobiles, diuites, sed etiam seruos. *Omnis* (inquit) *seruus emptitius circumcidetur, & sic comedet.* Præterea

Ad comedendum agnum Dei, opus est circumcisione peccatorum.

omnes

omnes serui sumus, empti Domini nostri A sanguine, ideo ad mensam suam nos vocat. Denique addit Dominus: *In vna domo comedetur, neque efferetis de carnibus eius foras.* In vna autem domo comeditur agnus noster, id est, in Ecclesia, quæ vna domus est, vnaque Ecclesia Catholica, per totum diffusa orbem. Præcipitur (ait D. Thomas 1.2. quæst. 102. art. 5.) quòd in vna domo agnus paschalis comedatur, id est, in Ecclesia Catholicorum, non in conuenticulis hæreticorum, &c. Comedebatur agnus paschalis in vna domo ab Israëlitis, vt memoriam retinerent liberationis ex seruitute Ægyptiaca: similiter comeditur à nobis agnus Dei in vna Ecclesia, vt liberationem commemoremus ex captiuitate diabolica, per illius sanguinem. *Hoc facite* (ait Dominus) *in meam commemorationem.* Et Paulus: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem Domini bibetis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat.* Nomen Græcum εὐχαριστία, *actionem gratiarum* significat, quas pro admirabili agni nostri immolatione tam cruenta, quàm incruenta agere debemus. Psalm. 110. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors, & miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Mirabilia fecit Dominus in passione sua; horum mirabilium memoriam & memoriale fecit sacrificium, & Sacramentum Eucharistiæ. Passio tam mirabilis, tam mirabile memoriale postulabat, in quo realiter ipse Deus, & homo est, cuius memoria celebratur.

In vna domo agnus Dei comeditur, id est, in vna Ecclesia.
D. Thom.

Agnus Dei immolatur in commemorationem passionis.
Psalm. 110.

* * *

LIBER

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

De ampla facultate data Hebræis, & de spoliatione Ægyptiorum.

EXODI CAP. XII.

1. SVRREXITQVE Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctáque Ægyptus: & ortus est clamor magnus in Ægypto: neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus. Vocatísque Pharao Moyse, & Aaron nocte ait: Surgite & egredimini à populo meo vos, & filij Israël:ite,immolate Domino sicut dicitis. Oues vestras & armenta assumite vt petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Vrgebántque Ægyptij populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur. Tulit igitur populus conspersam farinam antequam fermentaretur, & ligans in palliis, posuit super humeros suos. Fecerúntque filij Israël sicut præceperat Moyses: & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea & aurea, vestémque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis vt commodarent eis: & spoliauerunt Ægyptios.

2. Habitatio autem filiorum Israel qua manserunt in Ægypto,fuit quadringentorum triginta annorum.Quibus expletis,eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Ægypti.

Ortus est clamor magnus in Ægypto:neque erat domus, in qua non iaceret mortuus.

3. POST plagam decimam, id est, primogenitorum omnium stragem, ortus est in Ægypto clamor magnus nocte illa, & ingens planctus,territúsque Pharao tot cædibus, timens ne tam ipse quàm populus post primogenitos occiderentur, Mosem, & Aaronem vocauit ipsa nocte, amplámque illis abeundi facultatem concessit cum ouibus, & armentis, *& abeuntes* (inquit) *benedicite mihi*, hoc est, vitam, & bona alia à Deo vestro mihi postulate, itámque eius à regno meo auertite.Chaldæus vertit, *orate pro me.* Ad sacrificandum Deo discedebant, ideo Pharao petit, vt illi benedicant, vel tunc, cùm sacrificia obtulerint, vel etiam in ipso discessu. Ægyptij verò magno percussi terrore mortis, Israëlitas vrgebant, & velociter abire compellebant, dicentes: *Omnes moriemur*, hoc est, si non discedatis ex Ægypto, nos omnes Deus vester disperdet,necique dabit: exite igitur celeriter, ne nos ita eius omnino extinguat. Coacti Hebræi velociter exierunt adeò, vt nec farinam aqua conspersam fermentare potuerint, neque pulmentum præparare. Exod. 12. *Neque poterant fermentari panes cogentibus exire Ægyptiis, & nullam facere sinentibus moram,nec pulmenti quidquam occurrerat præparare.* Farinam conspersam, id est,massam infermentatam,palliis alligarunt, humerísque impositam detulerunt, & in prima mansione azymos ex ea coxerunt panes. Pedibus timor addidit alas, & peperit celeritatem; manebant Ægyptij, sed Hebræorum pedibus addebant alas, vt discederent velociter compellentes.

Exod.12.

Exod.12. *Coguntur Israëlitæ exire ex Ægypto.*

Exod.12. *Fermentare massam non potuerũt propter celeritatem.*

Petierunt ab Ægyptijs vasa argentea, & aurea.

Dixerat Dominus Mosi Exod. 3. *Non exibitis vacui, sed postulabit mulier à vicina sua, & ab hospita sua, vasa argentea, & aurea, ac vestes, ponetísque eas super filios, & filias vestras, & spoliabitis Ægyptum.*Et Exod.11. *Dices omni plebi,vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua,vasa argentea, & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis.* Hæc cùm à Deo accepisset Moses,præcepit Hebræis,vt id facerent, quod à Domino acceperant, Exod. 12. *Fecerunt filij Israel, sicut præceperat Moyses, & petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea, vestémque plurimam, & spoliauerunt Ægyptios.* Petierunt autem Hebræi vasa, & vestes pretiosas ab Ægyptiis sacrificium, festúmque prætexentes: Nos (aiebant) ad sacrificandum, festúmque maximum Deo nostro agendum discedimus, commodate ergo nobis vestes pretiosas,dignas tanta festiuitate, & vasa idonea tanto sacrificio: cõmodabant illi libẽter.Nam, vt dicitur Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis,& spoliauerunt Ægyptios.* 4.

Exod.3. Exod.11. Exod.12. Exod.12.

Quæritur, *an fas fuerit Hebræis spoliare Ægyptios?* Responderut, fas fuisse. Prima causa fuit, quia Deus, cuius omnes sunt diuitiæ, id fieri iussit, vt diximus. August. quæst. 39. in Exod. 5.

D.August.

Non

An fas fuerit Israëlitis spoliare Ægyptios?

Non fecerunt (inquit) furtum Hebræi, sed Deo iubenti ministerium præbuerunt. Sic ille. Digni autem erant Ægyptij ob plurima flagitia, quibus Deus bona illa auferret, quæ commodarunt Israëlitis. D. Thom. 2.2. quæst. 104. art. 4. Non fuit (inquit) contra iustitiam, quòd Deus mandauit Iudæis, vt res Ægyptiorum acciperent; quia Dei sunt omnia, & cui voluerit, dat illa, &c. Secunda causa fuit, quia Hebræi diu seruierant Ægyptiis, multisque ab illis affecti fuerant iniuriis: mercedem ergo seruitutis suæ, & iniuriarum acceperunt. Sap. 10. *Reddidit iustis mercedem laborum suorum.* Philo lib. 1. de vita Mosis: Hoc (inquit) fecerunt Hebræi, vt diuturni laboris necessariam mercedem reciperet; deinde, vt pro acceptis in tempore seruitutis iniuriis, si non pro merito, saltem aliquid damni reponerent, &c. Tertullianus lib. contra Marcionem scribit, Ægyptios bona sua ab Hebræis repetiuisse, videlicet postquam transierunt mare rubrum: Hebræos verò suorum laborum & seruitutis postulasse mercedem, ac retinuisse. Aiunt (inquit Tertullianus) ita actum per legatos vtrinque, Ægyptiorum quidem repetentium vasa, Iudæorum verò reposcentium operas suas; & tamen has iustitia renuntiauerunt sibi Ægyptij, &c.

D.Thom. — Sapient 10. — Philo. — Tertullian.

6. *De tempore, quo Hebræi vasa petiuerunt, & vestes.*

Præterea dubium est de tempore, quo vasa, & vestes Hebræi ab Ægyptiis petiuerunt, *petiuerintne post mortem primogenitorum*, quando exire cogebantur velociter, *an ante cædem?* Scriptura quidem post cædem primogenitorum huius petitionis mentionem fecit, sed tempus illud nocturnum maximè incommodum huic petitioni videtur fuisse, cùm Ægyptij maximè perturbati essent, acerbo percussi dolore, lacrymisque perfusi. Respondet D. Augustinus, quæst. 45. in Exod. factam esse petitionem ante stragem primogenitorum, scripturam verò per recapitulationem eius meminisse post stragem. Eandem sententiam alij sequuntur. Dicendum ergo est, Deum multo antè in terra Madianitarum, Exod. 3. dixisse Mosi: *Postulabit mulier à vicina sua, & ab hospita sua vasa.* Postea in Ægypto idem illi dixit, Exod. 11. antequam primogenitos occideret: *Adhuc* (inquit) *vna plaga tangam Pharaonem. Dices ergo omni plebi, vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua.* Dicta sunt hæc post nonam plagam ante vltimam primogenitorum; tunc videntur Hebræi ab Ægyptiis vasa, vestesque postulasse ad sacrificium. Dedit autem eis Deus gratiam coram Ægyptiis, corda Ægyptiorum in eorum beneuolentiam permutando. Obiicitur, Hebræi ante cædem primogenitorum non habebant discedendi facultatem, idque sciebant Ægyptij; ergo *non petiuerunt vasa, & vestes ante cædem primogenitorum*, sed postquam *facultatem adepti sunt.* Respondetur, Hebræos sciuisse ex Deo, se recessuros post sequentem plagam, ideo postulasse vasa, & vestes: Ægyptios autem vt commodarent, tunc Deus permouit. Nō caret probabilitate altera sententia, videlicet tūc postulasse Hebræos vasa, & vestes, cùm ab Ægyptiis abire compellebantur, dedit autem Deus gratiam Hebræis tantam coram Ægyptiis tunc, vt in illo nocturno tempore, in illa magna perturbatione, ac dolore omnia commodarent, quæ petebant, vt velociter discederent. Iosephus libro 2. antiquit. Tunc (inquit) Rex accito Mose mandat, vt abeant; ratus est, post eorum exitum regionem subleuatum iri. Donis etiam Hebræos honorabant alij, quò celerius discederent, alij propter vicinitatis consuetudinem. Atque hoc modo egressi sunt Hebræi flentibus Ægyptiis, & pœnitentibus ob præteritam malam eorum tractationem. Sic ille. Dona aliqua dederunt Ægyptij Israëlitis, vt ait Iosephus. Nonnulli voluerunt, vasa aurea, & vestes dono dedisse: sed obstant scripturæ verba hæc, Exod. 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis. Vt commodarent,* (inquit) non vt donarent.

Exod. 3. — Exod 11. — Iosephus. — Exod. 12.

Habitatio filiorum Israel, qua manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum.

7. *Quot annis Israëlitæ in terra Chanaan, & Ægypto manserint.*

Indicat hoc loco Moses, quot annis habitarint Israëlitæ in terra Ægypti. *Habitatio* (inquit) *filiorum Israël, qua manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum.* De his annis egimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 5. cap. 20. latè. Non libet eadem hîc repetere, paucis dicendum est, Israëlitas non habitasse in Ægypto tot annorum spatio, sed numerari hoc loco annos ab exitu Abrahami ab Vr Chaldæorum, vsque ad exitum ex Ægypto. In hunc sensum locum hunc explanāt LXX. interpretes, Exod. 12. hoc pacto: *Habitatio filiorum Israel, quam habitauerunt in terra Ægypti, & in terra Chanaan, anni quadringenti triginta.* Docent apertè, hos annos transactos esse ab Hebræis non solùm in Ægypto, sed in terra Chanaan, vnde August. quæst. 47. in Exod. Manifestum (inquit) est, computandum esse tempus etiam Isaac, & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham de terra Chanaan, &c. Lege, si placet, locum citatum tomo 1. Concord. Forsitan sumpsit Moses Ægyptum etiam pro terra Chanaā. nam terra Chanaan habitata est à Chanaan, filio Cham, Ægyptus verò à Mesraim, filio eiusdem Cham. Colligere voluit numerum, quibus Israëlitæ extra terram repromissionis habitarunt cum Barbaris, antequam ex Ægypto exirent. Si petas, quot annis in terra Ægypti habitarint? respondemus 210. vel 215. vt ostendimus loco citato Concord. Euangel.

Exod. 12. — S. August.

CAPVT II,

MORALE.

De spoliatione Ægyptiorum.

1. VOLVIT Dominus Hebræos ex Ægypto exire non vacuos, sed opibus plenos, Exod. 3. *Non exibitis vacui.* Psal. 104. *Eduxit eos cum argento, & auro.* Similem in modum nos ex peccato educit, non vacuos, sed opulentos, opibus enim gratiæ, & virtutum nos onerat, cùm peccata dimittit, & in terram repromissionis mittit. Non exiit ex Ægypto vacua Magdalena, sed cælestibus charitatis donis plena; non exiit ex Ægypto Paulus vacuus, sed mirum in modum à Christo locupletatus; non exiit vacuus Petrus, sed magna gratia, & summo pontificatu donatus.

Exod. 3. — Psal. 104. — *Ex peccato educit Dominus peccatorem, non vacuum.*

2. Præterea quemadmodum spoliauerunt Hebræi Ægyptum, aureaque & argentea vasa illi abstulerunt; ita Hebræi Apostoli, eiusque sectatores mundum iis hominibus spoliauerunt, qui Christo dederunt nomina, vasaque hæc aurea, & argentea in Ecclesiam induxerunt, iuxta illud Psalmi 67. *Speciei domus diuidere spolia.* hoc est;

Apostoli Ægyptum spoliauerunt. — Psal. 67.

est, dabit Deus ad speciem & pulchritudinem Ecclesiæ spolia dispertire. Huc pertinet illud Lucæ 11. *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet; si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Fortis armatus Pharao custodiebat atrium suum, id est, Ægyptum, Israëlitásque iugo premebat graui: at fortior superueniens Moses, Dei potentia munitus, vicit eum, & spolia eius abstulit. Sic tartareus Pharao custodiebat atrium suum, id est, mundum idolorum cultu, & sceleribus plenum, hominésque sub peccati tenebat iugo: multo fortior illo superuenit Christus Deus, diuina armatus potentia vicit hostem, & spolia eius distribuit Ecclesiæ per totum orbem diffusæ. Neque verò Ægypti cessauit spoliatio: semper vasa aurea, & argentea habebit Ægyptus, hoc est, semper in mundo aliqui erunt, quos Deus ad suum gregem volet aggregare, his spoliabitur. Vasa hæc in vtraque India sunt, Orientali, atque Occidentali, in Brasilia, in Æthiopia: ô vtinam non desint, qui spolient Ægyptios, non desint spoliatores, spolia nunquam deerunt, & quidem opima, ac pretiosissima. Quid enim anima hominis pretiosius in mundo inueniri potest? neque aurea vasa, aut argentea cum illa conferri possunt, omnes gemmæ, opésque reliquæ exiguæ arenæ similes sunt, si cum anima hominis Christi sanguine redempta cōparentur. ô illos beatos, quos horum spoliorum auaritia inuasit! ô beatam auaritiam, quæ maria nauigat, terrásque peragrat, & nulli labori parcit, vt spolia Ægypto ablata in Ecclesiam inducat!

Lucæ 11. — *Spolia opima sunt animæ.*

3. Ex Ægypto eduxit Dominus Israëlitas auro, & argento onustos: ex mundo autem in terram repromissionis, id est, sanctam religionem, educit Christianos omnibus Ægypti opibus vacuos. Vt enim audius, & facilius cælestes diuitias comparemus, egregium instrumentum est paupertas, vt Christum gigantis more currentem velocius sequamur, onera diuitiarum optimum est abiicere, iuxta illud D. Bernardi in sermone super illa verba Petri: *Ecce nos reliquimus omnia.* Exultauit (inquit) Christus, vt gigas ad currendam viam, & currentem sequi non poteras oneratus, &c. Satis pauperes exierunt in desertum Israelitæ, neque panes quidem, nisi azymos, & subcinericios edebant; pulmenti verò nihil occurrerat præparare, sed pauperum, quos ipse ex Ægypto educit, curam gerit Deus; cælesti manna pauit Israelitas quadraginta annis, vsque in terram promissionis, nihil illis deesse passus est vitæ tuendæ necessarium. Hoc Dominus religiosis pauperibus præstat, qui opibus remiserunt nuntium.

Religiosi ex Ægypto exeunt, Ægypti opibus vacui, sed opibus Christi onusti. — Matth. 19. — D. Bernard.

4. Ad hæc, quemadmodum Ægyptiorum vasa aurea, & argentea Israelitæ in suos vsus sibi vendicarunt: sic Christiani, sapienter dicta, exemplaque gentilium in vsus suos rectè vsurpant. Legendus est D. Hieronymus hac de re, epist. 84. ad Magnum Oratorem, qui gentilium sæcularem sapientiam cum captiua illa confert, de qua Deut. 21. sic præcipitur: *Radet cæsariem, & circumcidet vngues, & deponet vestem, in qua capta est.* Quid mirum (inquit) si ego sapientiam sæcularem propter eloquij venustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiua Israëlitidem facere cupio? & si quid in ea mortuum est idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado. Sic Hieronymus. Id enim cauendum est, vt a libris gentilium, & eloquio venusto, quidquid ad peccatum lectorem permouere potest, velut vngues, cæsariésque captiuæ præcidatur. D. Basilius homil. 24. de legendis libris gentilium: Sicut (inquit) in legendis rosis sentes vitamus: sic in talibus sermonibus, quidquid est vtile carpentes, noxium vitemus, &c. Lege D. August. lib. 2. de doct. Christ. cap. 40. Philosophi (inquit) si qua fortè vera, & fidei nostræ accommodata dixerunt, maximè Platonici, non solum formidandi non sunt, sed ab eis tanquam ab iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda, &c. Eodem loco ait, antiquos Patres Ægyptum, id est, gentiles, auro, & argento, hoc est, scientia, spoliasse instar Israëlitarum. Nonne (inquit) aspicimus, quanto auro, & argento, & veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus martyr beatissimus, & doctor suauissimus? quanto Lactantius, Victorinus, Hilarius? quanto innumerabiles Græci? quod prior ipse Moses fecerat, qui, vt scriptum est Act. 7. *eruditus fuerat omni sapientia Ægyptiorum.* Sic August. D. Gregorius Nyssenus in vita Mosis: Hoc (inquit) Hebræorum facto monemur, non esse negligendas doctrinarum diuitias, quas gentes possident. Moralem, naturalémque Philosophiam, Astronomiam, Geometriam, Musicam, Dialecticam, cæterasque scientias, quibus alieni ab Ecclesia florent, accipere ab illis iubemur. Sic ille. Similis est externa eruditio foliis: Christiana sapientia, fructui. afferunt folia ornatum fructui. Lege D. Basil. citata homilia: Plantis (inquit) propria virtus est fructu pulcherrimo scatere, folia nihilominus ramis coniuncta quendam ferunt ornatum. Sic & anima, cui præcellens quidam fructus veritas est, non abs re tamen exteriore sapientia circundatur, sicut foliis quibusdam, vmbram fructui, ac aspectum non intempestiuum præbentibus. Hæc ille.

Sapientia Ægyptiorum, id est, gētilium, Ecclesiæ seruit. — D. Hieron. — Deut. 21. — D. Basilius. — D. August. — Actor. 7. — D. Gregor. — *Fructui similis est Christiana sapientia, externa, foliis.* — D. Basilius.

5. Alia sunt opulentiora spolia, nimirum sanctorum Patrum sapientia, dictaque, & exempla præstantissima, his spoliis detrahendis incumbendum est, liberaliter, & libenter illi dabunt. Idcirco enim literis sapientiam suam commendarunt, vt à nobis spoliarentur, nósque auro locupletarent suo, & argento. Incumbamus ergo Patrum antiquorum lectioni, eorum præclara volumina euoluamus, dicta obseruemus, sententias ad permouenda tum nostra, tum aliorum corda adhibeamus. Hoc si fecerimus, illud Poëtæ ne timeamus: *Mouebit cornicula risum furtiuis nudata*, vel induta *coloribus* & spoliis. sunt enim hæc furta sancta, hæc spolia diuina. Id tamen obseruandum egregie, vt singulis spoliis nomina Patrum assignemus, ex quibus ea depromimus, & cuique sua tribuamus. Neque enim illi placent, qui Patrum tacito nomine, eorum spoliis vtuntur; furtiui sic fiunt corniculæ colores. At si quis colores dominis ascribat suis, furtiui non sunt, sed ex voluntate dominorum in communem vsum expositi. Felix cornicula, quæ aquilarum pennis volare discit. Illud etiam obserua, Ægyptios aurum suum & argentum Israelitis accōmodasse. Mundus diuitias suas non donat, sed cōmodat, & paulo pòst repetit. Stultus qui commodata putat esse data, vnde illud Lucæ 12. *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt?*

Sanctorū patrum dicta spolia sunt egregia. — Lucæ 12.

CAPVT III.

De prima manſione, ex qua profecti ſunt Iſraëlitæ.

EXODI CAP. XII.

1. PRofectiqve ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth, ſexcenta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis. Sed & vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oues & armenta, & animanria diuerſi generis multa nimis. Coxerúntque farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam tulerant: & fecerunt ſubcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari cogentibus exire Ægyptiis, & nullā facere ſinentibus moram: nec pulmenti quidquam occurrerat præparare. Habitatio autem filiorum Iſraël, qua manſerunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum. Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de terra Ægypti.

Profectique ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth.

2. *Iſraëlitæ omnes confluxerunt in Rameſſes.*
COGEBANT Ægyptij Exod. 12. Iſraëlitas de Ægypto exire, nullámque moram facere patiebantur. Igitur illi ſumma cum feſtinatione, omnes iuſſu Moſis in Rameſſes confluxerunt, vt inde proficiſcerentur. Eſt autem Rameſſes, vt ait D. Hieron. (*D. Hieron.*) epiſtola 127. de manſionibus, vrbs in extremis finibus Ægypti: Ad hanc (inquit) vrbem, quæ in extremis Ægypti finibus erat, populus congregatus eſt, &c. Hanc vrbem ipſi Iſraëlitæ extruxerunt, vt dicitur Exod. cap. 1. (*Exod. 1.*) *Ædificauerunt vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phitom, & Rameſſes.* Fuit B etiam Rameſſes nomen regionis, à qua nomen vrbs accepit, & videtur vel fuiſſe terra Geſſen Rameſſes, vel fuiſſe partem terræ Geſſen. Nam Geneſ. 47. (*Geneſ. 47.*) ſic alloquitur Pharao Ioſeph: *Terra Ægypti in conſpectu tuo eſt, in optimo loco fac eos habitare, & trade eis terram Geſſen.* Et infrà: *Ioſeph verò patri, & fratribus ſuis dedit poſſeſſionem in Ægypto in optimo terræ loco, Rameſſes, vt præceperat Pharao.* Pharao præceperat Ioſeph, vt traderet patri, & fratribus terram Geſſen, ipſe verò tradidit Rameſſem, vnde efficitur, terram Geſſen, & Rameſſem eandem eſſe regionem. Fortè Moſes in Geneſi vſus eſt anticipatione, & ab vrbe Rameſſes ædificata poſtea ab C Iſraëlitis voluit appellare terram Geſſen, terram Rameſſes.

3. *Prima manſio dicitur Rameſſes.*
Hæc dicitur prima manſio filiorum Iſraël à D. Hieronymo, & aliis, quia in hanc vrbem, & loca vicina primùm conuenerunt Hebræi, & ex ea profecti ſunt Deo duce, in terram repromiſſionis: profecti autem ſunt omnes proſpera vtentes valetudine, Pſal. 104. (*Pſal. 104.*) *Eduxit eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.* (*Nullus Hebræus ægrotus erat in exitu.*) Admiranda res fuit, in tanto virorum, fœminarum, puerorúmque, & infantium numero, nullum fuiſſe infirmum, nullum Deus in Ægypto voluit relinqui: ideóque nullum ægrotare voluit. Secundò profecti ſunt cum exultatione: D Pſal. 104. (*Pſal. 104.*) *Eduxit populum ſuum in exultatione, & electos ſuos in lætitia.* Pſal. 113. (*Pſal. 113.* *Iſraëlitæ profecti ſunt cũ exultatione.*) ipſi montes dicuntur exultaſſe: *In exitu Iſraël de Ægypto domus Iacob de populo barbaro, montes exultauerunt, ſicut arietes, & colles, ſicut agni ouium.* Neque ſolùm Hebræi lætabantur, ſed etiam Ægyptij, Pſal. 104. (*Pſal. 104.*) *Lætata eſt Ægyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum ſuper eos.* Timebant Ægyptij, ne aliqua plaga à Deo immiſſa funditus abolerentur, propterea quòd Hebræos retinerent: ideó-

A que lætabantur in diſceſſu eorum. Obijci poteſt illud Deuter. 16. (*Deut. 16.*) *Septem diebus comedes abſque fermento affictionis panem, quoniam in pauore egreſſus es de Ægypto.* In pauore egreſſi ſunt Iſraëlitæ; ergo non ſunt egreſſi in lætitia. Id negamus, poteſt enim quis cum magna lætitia ex tetro fugere carcere, & ſimul cum pauore, ne rurſus capiatur. Ita Iſraëlitæ ex Ægypto, velut carcere horrendo, cum exultatione exierunt, & ſimul exierunt cum pauore, ne rurſus à Pharaone in captiuitatem redigerentur. Præterea timuerunt forſitan Hebræi, ne propter primogenitorum cædem ab Ægyptiis cæderentur.

Eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini.

Eadem die profecti ſunt omnes Hebræi, ex Rameſſe prima manſione, nullus in alium diem diſtulit profectionem, cùm penè eſſent innumerabiles. Profecti autem ſunt per turmas ſuas, Exod. 12. *Eadem die eduxit Dominus filios Iſraël de terra Ægypti per turmas ſuas.* Magnus erat numerus, neque tamẽ more fugientium perturbati, ac conglobati abierunt, ſed ordine diſpoſiti per turmas ſuas. Hebraicè hîc dictio eſt *Sabaoth*, id eſt, per *exercitus*, ſiue *turmas* ſuas. Abulenſis ait, exiſſe Hebræos diuiſos in tribus, tribus in familias, familias in domos. Nam Moſes illos ordine diſpoſitos egredi præceperat. 4.
Eadem die Hebræi exierunt omnes.
Exod. 12.

Sexcenta ferè millia peditum virorum, abſque paruulis.

Numerus indicatur Iſraëlitarũ, qui ex Ægypto egreſſi ſunt, ſexcenta ferè erant millia peditum virorum, Hebraicè גברים *guebarim*, id eſt, *virorum*, ſiue *fortium*. Non numerantur paruuli, & mulieres, quæ forſitan erant multo plures, neque numerantur ſenes, ſed viri tantùm bellatores, qui ætatem habebant militarem, id eſt, vigeſimum annum. Lege Num. cap. 2. Præter hunc magnum Iſraëlitarum numerũ egreſſi quoque ſunt innumeri Ægyptij, Exod. 12. (*Exod. 12.*) *Vulgus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis.* Hebraicè, גרב *guereb*, id eſt, *mixtio*. admixti enim ſunt Iſraëlitis innumerabiles Ægyptij, & cum eis ex Ægypto diſceſſerunt. Videntur hi conuerſi ad Deum his miraculis, quæ à Moſe viderãt fieri. ſi enim conuerſi non eſſent, Deus vetuiſſet illos cũ Hebræis abire, ne ſua eos cõſuetudine inquinarent. (*Malorum ſocietas cur à Deo vetaretur Iſraëlitis.*) Adde infinitæ huic virorum, & mulierũ multitudini multitudinem ouium, & armentorũ, & aliorum animantiũ. Miraculum ſanè fuit, eadem die potuiſſe tantã multitudinẽ ex Ægypto proficiſci. 5.
Numerus exeuntium.

Sanctifica

Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam in filys Israel, tam de hominibus, quàm de iumentis: mea sunt enim omnia. Exodi cap. 13. A

6. Illo tempore, quo congregabantur Israëlitæ ad proficiscendum, ea dicta à Mose videntur, quæ scripta extant Exod. 13. (Exod. 13.) quod indicant illa verba: *Hodie egredimini mense nouarum frugum.* Item: *Mementote diei huius, in qua egressi estis de Ægypto*, &c. Aliud opinatur D. Hieron. mans. 2. (*De oblatione primogenitorum.*) Lege cap. 7. huius libri. Tunc præcepit Israëlitis, vt omne primogenitum Deo sanctificarent, id est, sanctum facerent, Deo dicando, & offerendo, quoniam omnia primogenita Ægyptiorum occiderat. B Tunc alterum præceptum de comedendis azymis repetiuit, & beneficium à Deo acceptum, vt in memoria semper haberent, monuit: (Ibid.) *Mementote* (inquit) *diei huius in qua egressi estis de Ægypto*, &c. (Ibid.) Item: *Narrabis filio tuo: Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos.*

Hodie egredimini mense nouarum frugum.
Exodi cap. eodem.

7. Quo mense egressi sint Israëlitæ ex Ægypto docetur, nempe mense Nisan, de quo supra iam egimus. C Dicitur mensis nouarum frugum, quia in eo nouæ fruges, siue spicæ iam virescebant, & maturescebant. Hebraicè dicitur mensis אביב *abib*, id est, *spica virentis*. Huius mensis Nisan die decima quinta profecti sunt Hebræi ex Ægypto. Quæritur, *profectine sint nocte, an die?* Nocte enim indicat scriptura, Exod. 12. (Exod. 12.) *Nox ista obseruabilis Domino, quando eduxit eos de terra Ægypti.* (Deuter. 16.) Et Deuteron. 16. *In isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte.* (*De decima quinta mēsis Nisan exierūt Israëlitæ ex Ægypto.*) Ibidem: *Immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto.* At in libro Numeri, cap. 33. manè profecti dicuntur: (Deuter. 16. Num. 33.) *Profecti* (inquit) *de Ramesse mense primo filij Israel in manu excelsa videntibus cunctis Ægyptijs, & sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus.* D Si Ægyptij proficiscentes videbant, & mortuos sepeliebant primogenitos, sanè dies erat, non nox. (*An exierint nocte, aut die?*) Respondemus, Hebræos nocte cœpisse proficisci; die verò profectionem absoluisse. Nam primogeniti media nocte occisi sunt. Surrexit Pharao ipsa nocte post cædem primogenitorum, iussitque ex Ægypto statim excedere Hebræos, Ægyptij verò cogebant illos abire. Cœperunt ergo nocte in vnum congregari, & proficisci. Cùm verò tot essent hominum millia, & ordine dispositi incederent, in diem vsque profectio durauit, ideóque dicitur populus ex Ægypto exire, tum nocte, tum die. E Plenus quidem discessus matutino tempore, & sole iam orto factus est, sed in scriptura discessui tribuitur nox præcedens, quia in illa agnum immolarunt, primogenita cæsa sunt, Hebræi abire coacti, quæ omnia ad exitum spectabant. (Exod. 12.) Obijcitur, Moses Exod. 12. præcepit populo: *Nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ vsque manè.* Non ergo Hebræi nocturno tempore proficisci cœperunt, sed matutino. Respondetur, illud præceptum reuocatum fuisse à Mose, quia Ægyptij Hebræos discedere cogebant, nullámque moram sinebāt facere. Quamobrem noctu, antequam illucesceret, domos reliquerunt.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

CAPVT IV.
MORALI.
De prima mansione.

PRIMA mansio Hebræorum dicitur רעמסס *Ramesses*. 1. Origenes homil. 5. in Exod. nomen hoc significare ait commotionem tineæ. (Origenes.) Verti etiam potest, *tonitruum tineæ*. *Raam* enim *tonitruum* significat, *ses*, *tineam*. (Ramesses *quid significet.*) Congruit nomen mundo, vbi omnia in cōmotione sunt, & veluti tinea omnia corrumpuntur. Omnia corrodit tinea, quia mundi omnia caduca sunt, & corruptibilia. Decipiunt autem inconsideratos, quia sensim corrumpuntur, velut à tinea. Nam tinea non corrumpit subito vestes, sed paulatim. Iob 13. (Iob 13.) *Quasi putredo consumendus sum, & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.* Paulatim morimur, paulatim naturalis calor consumitur, tandem commotio sequitur terribilis, horrendéque sonans tineæ, id est, mortis, tonitruum. Præterea tineas interpretatur Origenes *vitiorum incitamenta*, quæ instar tineæ corrumpūt animum. (*Peccatum est tinea.*) D. Hieronymus tineam peccata interpretatur, quæ nos exedunt. (D. Hieron.) Is ergo qui Ægyptum, id est, mundum, deserit, ex Ramesse, id est, commotione tineæ, proficiscitur, hoc est, omnia corruptibilia repudiat, & vitiorum omnia incitamenta conculcat, ac peccatorum tineas. Origenes: (Origenes.) Si quis (inquit) est, qui obscuros huius mundi actus, & errorum tenebras cupit derelinquere; primò omnium ex Ramesse proficiscendum est. Exi ex Ramesse, id est, commotione tineæ, nec thesaurizes ibi, vbi tinea exterminat, & vbi fures effodiunt, & furantur, hoc est, quod Dominus dicit: (Matth. 19.) *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes:* hoc est, proficiscere de Ramesse. Sic ille. Item Origenes: (Origenes.) Veniunt (inquit) filij Israël *ex Ramesse in Socoth*, id est, in tabernacula. Cùm ergo derelinquens Ægyptum discesseris abs te tineas totius corruptelæ, & vitiorum incitamenta reieceris, habitabis in tabernaculis, &c.

2. D. Hieron. epistola 127. ad Fabiolam de mansionibus, Ramesses vult significare *tonitruum gaudij*, tonitruum autem interpretatur esse diuinum eloquium, (*Tonitruū est eloquiū Dei.*) quod instar tonitrui tonat in rota huius orbis, iuxta illud Psalmi 76. (Psal. 76.) *Vox tonitrui tui in rota*, hoc est, ex mente D. Hieronymi, (D. Hieron.) vox eloquij tui in rota tonat huius mundi. Est autem hoc tonitruum gaudij. Magnum enim gaudium animo pariunt diuina eloquia. Hoc autem tonitruo gaudij excitati, de Ægypto eximus. Nisi enim nos Deus exciter suo tonitruo, suóque auxilio, Ægyptum nunquam deseremus. Præterea proficiscimur ex Ramesse, id est, ex tonitruo gaudij, videlicet ex mundo ad Deum. E Quid enim mundus est, nisi tonitruum gaudij? (*Mundus est Ramesses, id est, tonitruū gaudij.*) Concedamus illi aliquid gaudij admixtum mæstitiæ, & doloribus, iuxta illud Prouerb. 14. (Prouerb. 14.) *Risus dolore miscebitur*, &c. Sed quantum illud gaudij est? Nonne tonitruum est gaudij: magnus quidem sonitus est, dum sonat tonitruum, sed mox euanescit: tale mundi est gaudiū, magnum quidem videtur, dum adest, sed mox disparet, &, vt dicitur Prouerb. 14. (Prouerb. 14.) *extrema gaudij luctus occupat.* Quamobrem gaudij punctum dicitur, Iob 20. (Iob 20.) *Gaudium hypocritæ ad instar puncti*, &c. D. Gregorius: (D. Gregor.) Gaudium (inquit) hypocritæ ad similitudinem puncti est, quia apparet ad momentum, sed disparet in perpetuum: & sicut

A stylus in puncto, dum ponitur, leuatur: sic hypocrita præsentis vitæ gaudia dum tangit, amittit, &c. Proficiscamur ergo ex Ramesse, tonitruum gaudij relinquamus, perpetua, finéque carentia gaudia quæramus.

3\. *Qui mundo vale faciunt, exultant.* Nemo verò existimet, in hac vita eos nō gaudere, qui proficiscuntur ex Ramesse, & tonitruum gaudij deserunt. Hoc enim si verū esset, quomodo diceret Apostolus ad Philip. 4. (Ad Philip 4.) *Gaudete in Domino semper, iterum dico, gaudete*, &c. Semper eos vult gaudere: statim verò gaudere incipiunt, cùm ex Ægypto egrediuntur. Nónne propheram audis Psal. 104. (Psal. 104.) canentem: *Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.* B Psal. 113. (Psal. 113.) *Montes exultastis, sicut arietes, & colles sicut agni ouium.* Ex mundo magna cum lætitia egreditur is, qui, quantum beneficium à Deo accipiat, nouit. Psal. 44. (Psal 44.) *Adducentur virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi: afferentur in lætitia & exultatione, adducentur in templū Regis.* Luc. 19. (Lucæ 19.) Matthæus *excepit Christum gaudens.* Quis talem hospitem non excipiat cum summa exultatione? Eunuchus ille à Philippo baptizatus, relicta Ægypti seruitute Act. 8. (Actor. 8.) *ibat per viam suam gaudens*, &c. eundem in modum, qui Ægypti, & peccati captiuitatem effugit, it per viam sæculi huius cum gaudio. Vt narratur in vita D. Bern. lib. 4. cap. 3. Gaufridus quidam vir egregius ipsum Bernardum relicta Ramesse sequebatur: C in via tentatione permotus, vni ex fratribus dixit: scio, quia nunquam ampliùs lætus ero. Hoc enim tentator satanas iis suadet, qui Ægyptum relinquunt. At non præualuit. (*Lætitia post conuersionem.*) Pro Gaufrido preces fudit D. Bernardus; dum oraret vnus, alter mœstus dormiebat. surrexit ab oratione Bernardus: ex somno surrexit Gaufridus, sed in lætissimum mutatus virum socio dixit: Quamuis dixi, nunquam ampliùs lætus ero, nunc dico, nunquam ampliùs tristis ero, &c. Hæc mutatio dexteræ Excelsi, à quo verum in nos gaudium, & permanens emanat. Quemadmodum enim Deus semper permanet, ita & verum gaudium, quod de illo percipitur. D. Bernard. epist. 114. ad D (D Bernard. *Verum gaudium ex Deo est.*) sanctimonialem quandam: Illud (inquit) verum, & solum est gaudium, quod non de creatura, sed de creatore concipitur, & quod, cùm posséderis, nemo tollet à te, &c. Eadē epistola ostendit, quanta sit ratio gaudendi iis, qui Ægyptum, id est, mundum, relinquunt, nempe, quia tonitruum gaudij mox euanescens deserunt; æternum verò gaudium sibi comparant: Modica (inquit) transitoria, terrena sunt, quæ despicis, maxima, æterna, cælestia sunt, quæ appetis, &c. Addit: Tenebras deseris, & lucem ingrederis: de profundo fluctuum emergis ad portum: de misera seruitute in fælicem libertatem respiras: de morte transis ad vitam, &c. (*Gaudiū Ægyptum deserentis, id est, mundum.*) E Eximiæ sunt hæ gaudendi rationes, Psalm. 113. (Psal. 113.) *In exitu Israël de Ægypto domus Iacob de populo barbaro, facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius.* Qui mundum deserit, ex populo exit barbaro, fit Dei sanctificatio & potestas, hoc est, sanctificatur à Deo, & subiectus illi fit relicto peccato, hostéque tartareo. Magna ergo ratio est exultandi. Huc etiam spectat illud Psal. 125. (Psal. 125.) *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion: facti sumus sicut consolati: tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione; magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Verè magnifica Deus facit illis, quos ex Ægypto educit, ideò exultant. Lege D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 12.

A Non solùm in lætitia, sed in pauore quoque, 4. (*In lætitia eximus ex Ægypto, & cum pauore.*) vt diximus cap. præcedenti, exierunt Israëlitæ ex Ægypto: eundem in modum non cum sola lætitia, sed cum timore etiam ex peccato, & mundo eximus. Deut. 16. (Deut. 16.) *In pauore egressus es de Ægypto.* Quamuis enim semper sit gaudendum; gaudio semper permiscendus est timor, vnde illud Psal. 2. (Psal. 2.) *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Permanet concupiscentia in iis etiam, qui ex Ægypto egrediuntur: necessaria ergo virga est timoris, qua concupiscentia percussa à malo reuocetur. (*Timor est necessarius: securitas parit negligentiā.*) Nam, vt ait Clemens Alexand. (Clem. Alex.) in exhortatione ad Gentes: Non facilè arcetur cupiditas, quæ caret metu, &c. B Vt igitur arceatur cupiditas, terreat metus, & D. Gregor. (D. Gregor.) lib. 24. moral. cap. 12. Mater (inquit) negligentiæ solet esse securitas. Ne ergo securitas negligentiam generet, scriptum est Eccles. 2. (Eccles. 2.) *Fili accedens ad seruitutem Dei sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Sic Gregor. Bonus operarius est salutis nostræ timor: ideo semper domi habendus. Ad Philip. 2. (Ad Philip. 2.) *Cum metu, (ait Paulus) & tremore salutem vestram operamini*, hoc est, assumite adiutorem metum, vt vobiscum salutem animarum vestratū operetur. Hunc comitem vult D. Petrus nos in hoc itinere habere, 1. Petr. 1. (1. Petr. 1.) *Et si patrem (inquit) inuocatis eum, qui sine ac-* C *ceptione personarum iudicat, secundum vniuscuiusque opus, in timore incolatus vestri tempore conuersamini.* Pater est Deus, sed etiam est iudex. Vt pater valdè est amandus, vt iudex est timendus, qui sine acceptione personarum, ex operibus iudicat: in conspectu tanti iudicis, & oculati testis, quis in timore non conuersabitur incolatus sui, id est, vitæ suæ tempore, quo terram velut peregrinus incoluerit?

5\. Præterea, vt dicitur Exod. 13. (Exod. 13.) *Armati ascenderunt filij Israël de terra Ægypti:* sic oportet armatos ascendere eos, qui mundo nuntium remittunt. (*Armatos oportet nos ascendere ex Ægypto, id est, ex mūdo.*) Multi enim hostes in via occurrunt, quos superare oportet, vt in terram repromis- D sionis perueniant. Rupertus: (Rupertus.) Armati (inquit) ascenderunt Israëlitæ in exemplum nostri, qui non ad otia de Ægypto huius sæculi, sed ad bella vocati sumus contra barbaricas vitiorum acies, & aduersùs malignorum spirituum phalanges, &c. Post Baptismum tentatur Dominus in deserto. Postquam enim homo baptizatur, id est, Ægypti infidelitatem, ac scelera lustralibus aquis expiat, & in desertum pergit, tentatores accedunt, & ex Ægypto abeuntem oppugnant. D. Gregor. (D. Gregor.) lib. 24. moral. cap. 12. Hostis (inquit) noster quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto ampliùs expugnare contendit. Contra nos eo vehementiùs incitatur, quò ex corde E nostro, quasi ex iure propriæ habitationis expellitur, &c. Arma ergo necessaria sunt. Audi Paulum ad Ephes. 6. (Ad Ephes. 6.) *Non est nobis colluctatio aduersùs carnem, & sanguinem, sed aduersùs principes, & potestates, aduersùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Ecce hostes, qui nobis occurrunt proficiscentibus ex Ramesse. Potentissimi sunt, non sunt caro, & sanguis, sed spiritus nequitiæ impij in cælestibus, hoc est, aëre versantes. Principes sunt, & potestates, quæ ex cælo ceciderunt, & rectores tenebrarum harum, hoc est, rectores sunt Ægyptiorum, rectores eorum hominum, quorum mentes vitiorum tenebræ complent. (*Hostes potentissimi nos ex Ægypto fugientes persequuntur.*) Quid ergo faciemus? Armati

ascenda

ascendamus, vnde Paulus addit supra dictis: *Propterea accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Propterea, (inquit) quia tot occurrunt hostes, accipite armaturam, Græcè πανοπλίαν τοῦ θεοῦ, id est, *omnem armaturam Dei.* Oportet enim totum animum, totumque corpus diuina πανοπλίᾳ induere, ne hostium iaculis locus aliquis pateat non munitus. D. Hieronymus ad Ephes. 6. Vt (inquit) possit quis diabolo resistere, assumat omnia arma Dei, hoc enim sonat πανοπλία, &c. Pergit Paulus, sigillatimque ipsa arma enumerat: *Stare* (inquit) *succincti lumbos vestros in veritate.* Cingulo vtuntur milites, militum Christi cingulum est Christiana veritas, veritate se astringunt, ne ad mendacia mundi laxetur animus. D. Hieron. Gloss. ordin. Lyranus, & alij de castitate exponunt. Stare succincti lumbos vestros cingulo castitatis in veritate, id est, verè. Non solùm coram hominibus, sed etiam coram Deo castitas vestra fulgeat. Addit Paulus: *Induti loricam.* Græcè θώρακα, id est, thoracem, *iustitiæ, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.* Iustitia thorax est siue lorica spiritalis, calceatos vult esse pedes, quia Ephesios volebat esse paratos ad prædicandum aliis Euangelium. Galeam appellat salutis, Græcè σωτηρίου, id est, *salutaris.* Dicitur autem galea salutis, vel galea salutaris, quia protegit supremam partem, id est, caput animi, quod est intellectus. Erit ergo galea rerum diuinarum, atque æternarum consideratio, siue meditatio, qua caput animi, id est, intellectus, valde munitur; totúmque animum munit, & protegit. Caietanus galeam salutaris dici ait hoc sensu: Assumite salutare, siue Saluatorem Christum, sicut galeam, in suprema vestri parte habere Christum, vt salutarem in pugna, neque in vobis confidatis, sed in eo. Lyranus galeam salutis, charitatem putat appellari, quia, quemadmodum galea aliorum armorum est perfectio, ita charitas aliarum virtutum; galea super omnia arma ponitur, sic charitas omnibus virtutibus præcellit. Gloss. ordin. galeam salutis ait, esse memoriam salutis æternæ. Glos. interlin. spem æternæ salutis. Gladium nostrum, ait Apostolus, esse verbum Dei: hoc gladio nos docuit pugnare dux noster, cùm in deserto cum dæmone certauit. Nam verbo Dei illius repulit tentationes: *Scriptum* (inquit) *est: Non in solo pane viuit homo.* Item: *Scriptum est: Non tentabis Dominum Deum tuum.* Et tertiò: *Scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Denique scutum, ait Paulus, esse fidem, & qualia tela dæmonum sint aperit: *Tela* (inquit) *esse ignea*, tartareo igne incensa. At hæc tela omnia ignea valido fidei viuentis scuto excepta, veluti in pelago extinguuntur. Oppone igitur hostium telis scutum fidei, ne ignea tela pectore excipias, & pereas. Adiungit Apostolus armis orationem assiduam: *Per omnem* (inquit) *orationem, & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.* Est enim in hac pugna summopere necessarium Dei auxilium, hoc autem per orationem impetratur. Imitandus nobis proponitur Iudas Machabæus, fortissimus dux, lib. 2. Machab. 15. *Iudas* (inquit) *& qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congressi sunt, manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes.* Quod illi fecerunt cum hostibus corpore constantibus pugnantes, id nos faciamus cum hostibus spiritalibus nequissimis decertantes, pugnemus simul, & oremus, hostes in fugam conuertemus.

Marginalia: Ibid. — D. Hieron. — Ibid. — *Arma militũ extrinsecũ ex Ægypto spiritalia.* — Ibid. — Caietanus. — *Charitas aliarum virtutum perfectio est.* — *Arma spiritalia ex Paulo.* — Matth. 4 — Ibid. — Ibid — Ad Ephes. 6. — Ad Ephes. 6. — 2. Mach. 15

CAPVT V.

De initio itineris filiorum Israël.

EXODI CAP. XIII.

1. IGITVR cùm emisisset Pharao populum, non eos duxit Deus per viam Terræ Philisthiim quæ vicina est, reputans ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersùm se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptum. Sed circumduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrum: & armati ascenderunt filij Israël de Terra Ægypti. Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum: eò quòd adiurasset filios Israël, dicens: Visitabit vos Deus, efferte ossa mea hinc vobiscum. Profectique de Socoth castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis. Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore. Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthym, quæ vicina est.

2. EX Ægypto in terram repromissionis per terram Philisthæorum via erat breuis. Est enim terra Philisthæorum vicina Ægypto, & terræ promissæ. Per hanc viam, Genes. 12. descendit Abraham ex terra repromissionis in Ægyptum; eandem ingredi volebat Isaac, Genes. 26. sed Dominus filios Israël per aliam duxit viam deserti, multo longiorem. Exód. 13. *Circumduxit per viam deserti, quæ est iuxta mare rubrum.* Cur id fecerit, rationem reddit Moses: *Reputans* (inquit) *ne fortè pœniteret eum* id est, populum, *si vidisset aduersùm se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Nam Philisthæorum aduersùs Hebræos bella consurgerent: Hebræi verò, cùm via breuis esset, neque difficilis, facilè in Ægyptum reuerterentur, vt effugerent hostes. Ducti per viam deserti multo longiorem, & difficiliorem, in Ægyptum reuerti voluerút, Numer. 14. *Dixerunt alter ad alterum: Constitua-*

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Marginalia: *Terra Philisthym vicina Ægypto.* — Exod. 13. — Ibid. — *Cur Deus per desertum duxerit Hebræos.* — Num. 14

mus nobis ducem,& reuertamur in Ægyptum. cùm tamen bella nòdum exarſiſſent, ſed ſolum, quam fortes eſſent incolæ terræ repromiſſionis, ab exploratoribus audiuiſſent. Facilè ergo, ſi vidiſſent bella conſurgere, repedaſſent. Loquitur autem Moſes de Deo, vt ait Abulenſis, humano more. Nouit enim Deus certiſſima cognitione futura omnia contingentia, nouerat certiſſimè, quid Hebræi eſſent facturi, ſi bellum illis inferretur; ſed more humano addit Moſes particulam *fortè.* *Reputans* (inquit) *Deus, ne fortè pœniteret populum.* Adde, indicari liberum hominis arbitrium illa particula. Rogabis, *quot dierum eſſet via Ægypti vſque ad Palæſtinam?* Reſpondet Philo lib. 1. de vita Moſis, fuiſſe viam trium dierum. Vicinam verò fuiſſe terrã Chanaan Ægypto probatur. Nam Ioſeph, & fratres ex Ægypto patris ſui Iacob corpus duxerunt in terram Chanaan ſepeliendum, Gen. 50. *Portantes eum in terram Chanaan, eum ſepelierunt in ſpelunca duplici.* Propinqua ergo erat Ægypto ſpelunca duplex.

Exod. 13.

Via Ægypti vſque ad Palæſtinã trium dierum eſt.

Geneſ. 50.

Armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti.

3\. Aſcendiſſe dicuntur Iſraëlitæ, quia Ægyptus inferior erat quam terra repromiſſionis, qui ex Palæſtina in Ægyptum iter faciebant, deſcendere, qui verò ex Ægypto in Palæſtinam tendebant, aſcendere dicebantur; vnde illud Domini ad Iſaac, Geneſ. 26. *Ne deſcendas in Ægyptum.* & Gen. 12. *Deſcendit Abram in Ægyptum.* & cap. 13. *Aſcendit Abram de Ægypto.* Geneſ. 50. *Aſcendere vos faciet Deus de terra iſta.* Latinè *armati*, Hebraicè legitur, חמשים, *chamuſim.* חמש, *chames* ſignificat quinque, *chamas*, quintare. LXX. vertunt, πέμπτῃ γενεᾷ, id eſt, *quinta generatione* aſcenderunt. Alij vertunt, *quini* aſcenderunt, hoc eſt, *quinque*, & *quinque* aſcenderunt ordinatè more militum. Hi legunt Hebraicè *chamiſim*, non *chamuſim.* Vt D. Hieronymus ait epiſt. 125. ad Damaſum, Aquila vertit, ἐνωπλισμένοι, id eſt, *armati.* Aquilam verò, (ait Hieronymus) vt in cæteris, & in hoc maximè loco, propriè tranſtuliſſe: *Omnis Iudæa conclamat.* Quòd videlicet idem ſermo, & eiſdem literis ſcriptus, diuerſas apud eos, & voces, & intelligentias habeat. Sic ille. Sic etiam vertit Chaldæus, & alij. Sed *vndénam arma habuerunt Hebræi?* Reſpondetur, ab Ægyptiis commodata petiuiſſe, vel etiam domi habuiſſe, eo quòd Rex Ægypti arma illos habere non prohiberet.

Geneſ. 26. Geneſ. 12. Geneſ. 13. Geneſ. 50.

Armati aſcẽderunt Iſraëlitæ ex Ægypto.

S. Hieron.

Tulit Moyſes oſſa Ioſeph ſecum.

4\. Geneſ. 50. *Cùm adiuraſſet Ioſeph eos*, id eſt, fratres, *atque dixiſſet: Deus viſitabit vos: aſportate oſſa mea vobiſcum de loco iſto.* Quia ergo Ioſeph fratres adiurauerat, vt oſſa ſua in terram repromiſſam ferrent, tulit illa ſecum Moſes. Quæritur, *vbinam ſint ſepulta in terra repromiſſionis?* Reſpondet liber Ioſue capite extremo his verbis: *Oſſa Ioſeph, quæ tulerant filij Iſraël de Ægypto, ſepelierunt in Sichem, in parte agri, quam emerat Iacob à filijs Hemor patris Sichem, centum nouellis ouibus, & fuit in poſſeſſionem filiorum Ioſeph.* Hic eſt ille ager, de quo legitur Ioan. 4. *Venit* (Ieſus) *in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium, quod dedit Iacob filio ſuo, erat autem ibi fons Iacob.* Erat hic ager datus à Iacob filio ſuo Ioſeph ſingulari dono, Geneſ. 48. *Do tibi partem vnam extra fratres tuos.* Ideòque in eo Iſraëlitæ Ioſeph ſepelierunt. Antiqui enim in agris extra vrbes corpora humabant. Quæritur ſecundò, *cur Ioſeph non petiuit à fratribus, vt duceretur ſtatim poſt mortem in terra Chanaan*, quemadmodum ipſe Geneſ. 50. duxerat patrem, & ibi ſepeliretur, cur tamdiu ſepulturam in terra Chanaan diſtulit: Reſpondetur, id feciſſe, ne Ægyptios offenderet, ægrè enim illi ferrent ſibi auferri tantum principem, ac benefactorem: Rex verò id fieri non pateretur. Præterea tumuli Ioſeph præſentia memoriam excitare poterat beneficiorum Ioſeph, & prodeſſe eius fratribus. Noluit deſerere mortuus, quos comitari non poterat viuus.

Geneſ. 50.

Iſraëlitæ aſportarunt oſſa Ioſeph.

Ioſue 24.

Vbinã ſepultus ſit Ioſeph?

Ioan. 4.

Geneſ. 48.

Cur oſſa Ioſeph tamdiu in Ægypto remanſerunt?

5\. Quæritur tertiò, *an oſſa cæterorum fratrum Ioſeph*, patriarcharum populi Iſraëlitici, *ſint allata ex Ægypto in terram promiſſionis?* Reſpondet Ioſephus lib. 2. antiquit. oſſa patriarcharum humata eſſe in Hebron. D. Hieron. epiſt. 101. ad Pammachium ait, in Sichem eſſe ſepulta. idem ſignificat in Epitaphio D. Paulæ. Denique hoc idem tradit D. Stephanus Act. 7. *Deſcendit* (inquit) *Iacob in Ægyptum, & defunctus eſt ipſe, & patres noſtri, & tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraham.*

De oſſibus filiorum Iacob.

Actor. 7.

Dominus præcedebat eos ad oſtendendam viam per diem in columna nubis.

6\. Noluit Dominus Iſraëlitas conſueta via in terram promiſſam ducere: per terram Palæſtinorum, ignotam aperuit viam, per deſertum. Fuit ergo opus duce, qui per inſuetam viam duceret populum; idcirco ducem viæ dedit illi Deus columnam nubis diurno tempore; ignis verò columnam tempore nocturno, quæ præcedens caſtra viam indicabat. Quæritur primò, fuerintne *duæ columnæ, vna nubis, altera ignis?* Reſpondetur, vtramque partem ſuos habere opinatores. Quidam enim vnam tantùm fuiſſe opinantur, vt Abulenſis, & alij. Aliqui duas fuiſſe aiunt. Lyranus neutram opinionem tenet. Probabilius videtur, vnam tantùm fuiſſe columnam, ex nube confectam, quę nocturno tempore igneſcens illuminabat. Probatur, quia dicitur vna, eadémq; columna nubis, & ignis, Exod. 14. *Reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam nubis, & ignis, interfecit exercitum eorum.* Eadem columna appellatur columna ignis, & nubis, quia non erat vna ignis, altera nubis. Præterea in mari rubro interpoſuit angelus columnam inter Ægyptios, & Hebræos; qua verò parte Ægyptios reſpiciebat, nubes tenebroſa erat, qua parte reſpiciebat Hebræos, erat ignea, & illuminans, Exod. 14. *Erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem.* Vna videlicet nubes erat, & columna antrorſum illuminans, retrorſum tenebroſa.

An fuerint duæ colũnæ, altera nubis, & altera ignis.

Exod. 14.

Exod. 14.

7\. Quæritur ſecundò, *an ignis ille fuerit verus ignis?* Reſpondetur cum Abulenſi, & aliis, non fuiſſe ignem ſimilem noſtro, comburentem, & in cineres redigentem corpora, alioqui tabernaculum combuſſiſſet; vt enim dicitur Num. 40. *Nubes Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte.* Fuit igitur lux quædam, quæ noctu igni ſimilis videbatur. Probatur, quia Num. 9. appellatur ſpecies ignis his verbis: *Veſpere ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis, vſque manè.* Item: *Operiebat illud per noctem quaſi ſpecies ignis.* Ignis verus neque eſt ſpecies, id eſt, ſimilitudo ignis, neque dicitur verè ſpecies ignis. Credendum ergo eſt, ignem illum columnæ non fuiſſe verum. Appellatur autem ignis in

An fuerit verus ignis columnæ?

Numer. 40.

Numer. 9.

nonnullis

nonnullis locis, quia igni lux illa similis erat, Psal. 104. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem.* Sap. 18. *Ignis ardentem columnam, ducem habuerunt ignota via.* Exod. 40. *Nubes incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte.* Quæritur tertiò, *apparuerit ne columna Hebræis, mox vbi egressi sunt ex Ægypto, duxeritque illos ex prima mansione*, id est, ex Ramesse, *in secundam* Socoth? Abulens. Exod. 13. sic respondet: Cùm congregatus esset totus populus Hebræorum in Ramesse, apparuit super eos nubecula columnaris in anteriori parte exercitus; & dirigente columna ambulauerunt versùs Socoth, &c. Idem alij sentiunt recentiores. D. Hieron. de mãsione tertia, quæ est Etham agẽs, sic scribit: Tertia mansio offertur, in qua primùm videtur Dominus nocte in colũna ignis, & per diem in columna nubis, vt præcedat populum, & dux itineris fiat, &c. Arbitratur D. Hieronymus, colũnam non apparuisse Hebræis proficiscentibus ex Ramesse in Socoth, sed in tertia mansione Etham primùm conspectam esse. Suam verò opinionem hausit ex illis verbis Exod. 13. *Profecti de Socoth castrametati sunt in Etham, in extremis finibus solitudinis. Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.* Postquam Moses dixit castrametatos Hebræos in Etham, addidit: *Dominus autem præcedebat eos in columna*, &c. volens significare, in eo loco primùm visam columnam. Probabilis est hæc opinio S. Doctoris. Fieri enim potuit, vt absque columnæ directione, dirigente Mose, ex Ramesse in Socoth, & Etham populus proficisceretur; quia iter breue erat, & non adeò ignotum, ex Etham verò tertia mansione, columna viam præmonstrante discederet. Verùm plus aliquid probabilitatis habere videtur prior sententia, quia, vt Hebræi alacriùs ex Ægypto per ignotam viam discederent, magni momenti erat columnæ conspectus in principio itineris. Illa verò verba Exod. 13. quibus in suam opinionem ductus est D. Hieron. hanc opinionem significant. sic enim sunt explicanda: *Dominus præcedebat eos in columna nubis*: præcedebat, inquam, in toto itinere, à principio vsque in finem; quamobrem sequitur Exod. 13. *Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.* Nunquam defuit columna in itinere, ergo non defuit in ipso principio itineris.

Psal. 104. Sapient. 18. Exod. 40.

An columna apparuerit in Ramesse, prima mansionem.

Abulens. D. Hieron. Exod. 13. Exod. 13.

A B C D

8\. Quæritur quartò, de *motore, & motu columnæ?* Respondetur, motorem fuisse angelum, Exod. 14. *Tollens se angelus Domini, qui præcedebat castra Israel*, &c. Præcedebat angelus castra Israël in ipsa nube, ipsa autem nubes post extructum tabernaculum super ipsum tabernaculum quiescebat, Exod. 40. *Nubes Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israël per cunctas mansiones.* A tabernaculo moueri incipiebat, eodem capite Exod. 40. *Si quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscebantur filij Israël per turmas suas.* Extructum est autem tabernaculum in Sinai. Antequam extrueretur, nubes præcedebat exercitũ, & ante exercitum quiescebat, fortè nubes ignis vt meliùs illuminaret, in medium retrocedebat. Columna nubis cùm mouebatur, quiescebat quotidie saltem semel, vt Hebræi cibum sumerent, & pecora pascerentur. Iterum quiescebat noctu, & ignea apparebat super tabernaculum, noctémque illuminabat. Quiescebat autem nubis columna super tabernaculum aliquando noctu tantum, & manè suo motu ducebat populum: aliquando verò paucis, aliquando multis diebus, & mensibus. Loca illa, in quibus quieuit columna, & tentoria fixa sunt, vocantur mansiones; in iis enim castrametati sunt Israëlitæ, & manserunt motum expectãtes colũnæ. Cùm primùm illa mouebatur, mouebant quoque castra, illã sequẽtes. Num. 9. *Cùm ablata fuisset nubes, quæ tabernaculum protegebat, tunc proficiscebantur filij Israël, & in loco, vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur.* Item eodem capite: *Cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in eodem loco: & si euenisset, vt multo tempore maneret super illud, erant filij Israël in excubiis Domini, & non proficiscebantur quot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant. Si fuisset nubes à vespere vsque manè, & statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebantur. Et si post diem, & noctem recessisset, dissipabant tentoria. Si verò biduo, aut vno mense, vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filij Israël in eodem loco, & non proficiscebantur; statim autem vt recessisset, mouebant castra.*

De motore, & motu columnæ. Exod. 14. Exod. 40.

E

Num. 9. *Columnam sequebantur in itinere Hebræi.*

9\. Quæritur quintò, *an columna ignis ostenderet viam Hebræis, & moueretur?* Pars, quæ negat, probatur, quia columna ignis noctu tantùm apparebat: noctu autem iter non fit per solitudinem, itaque non deest, qui hanc sequatur quæstionis partem. Scriptura verò partem affirmantem indicat, Sap. 18. *Ignis* (inquit) *ardentem columnam habuerunt ducem ignotæ viæ.* Columnam ignis appellat ducem viæ, lib. 2. Esdræ 9. *In columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via per quam ingrediebantur.* Manifestè indicat hic locus, columnam ignis viam ostendisse, & ductricem fuisse: *Fuisti* (inquit) *ductor eorum per noctem in columna ignis*, vt cernerent viam illuminatam ignis luce. Videtur ergo dicendum per aliquam partem noctis fecisse iter Israëlitas, túncque præiuisse columnam ignis vespertino tempore. D. Ambros. Psal. 118. oct. 5. Præibat (inquit) Hebræos Deus in columna nubis per diem, noctu autem in columna ignis, vt viam ostenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret, &c.

An columna ignis viam ostenderit? Sap. 18. 2. Esd. 9. D. Ambros.

10\. Quæritur sextò, *an columna nubis solis ardorem ab Hebræis repelleret, per desertum iter agentibus?* Quòd repulerit, ex Scriptura probatur, Psalmo 104. *Expandit nubem in protectionem eorum.* Sapien. 10. *Fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem.* Et cap. 19. *Nubes castra eorum obumbrabat.* Item cap. 18. *Solem sine læsura boni hospitij præstitisti.* Græcè, ωσεν ἀβλαβῆ φιλοτίμου ξενιτείας παρέσχες, id est, *solem præbuisti sine læsura hospitij*, non lædentem ardore honorificum hospitium Hebræorum, in deserto illo horrido. Num. 14. *Nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos.* Videlicet, quia nubes protegebat ab æstu, cùm opus erat, & columna præcedebat. Est hæc sententia D. Ambros. Psal. 118. oct. 5. Præibat (inquit) illos Deus in columna nubis, vt refrigeraret viantibus, &c. Iustinus in dialogo: Nubes contra æstum oppansa est pro vmbraculo, &c. Clemens in constit. lib. 8. Fuit columna nubis per diem in vmbraculum æstus, &c. Lyranus: Columna nubis non solùm ostendebat viam, sed etiam protegebat Hebræos ab ardore solis, &c. Gloss. interlin. Tradũt Hebræi, quòd per quadragesimos annos columna nubis in die protecti sunt, ne calore solis vrerentur,

An columna nubis, solis ardorem repulerit à castris Hebræorum. Psal. 104. Sapient. 10. Sapient. 19. Sapient 18. Num. 14. D. Ambros. Iustinus. Clemens. Lyranus.

tur, &c. Eadem est sententia Genebrardi Psal. 104. & aliorum. Abulensis multis rationibus hanc opinionem refellit, sed facilè dissoluuntur, si dicamus, columnam nubis fuisse ingentem, vt à tanto exercitu videri posset, nubem verò aliquam supra ipsam Soli oppansam ardorem repulisse.

CAPVT VI.

MORALE.

De initio itineris filiorum Israël.

Non eos duxit Deus per viam terræ Philisthijm.

Qui Ægyptum relinquunt non sunt obiiciendi validis hostibus. Exod. 13.

1. EOs, qui Ægyptum fugiunt, idest, mundum, ac peccatum, neque admodum fortes sunt, non vult Dominus obiici hostibus validis, ne fortè Ægyptum repetant territi. *Non eos duxit Dominus* (ait Moses) *per viam terræ Philisthiim, reputans ne forte pœniteret eum* (id est, populum) *si vidisset aduersum se bella consurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Rupertus: Spiritualiter (inquit) hoc agit Dominus in omnibus electis suis; in exitu Ægypti, id est, initio conuersionis, vel dum nouitius est conuersi animus, neque totus exuit de pristinis erroribus, pacatam à vitiis parat viam, quatenus qui vocati sunt, tranquillè, & delectabiliter egrediantur, ne subitis tentationibus pulsati, à proposito sancto vix incepto deterreantur. Sic ille. Legendus est D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 13. Ex Ægypto (inquit) exeuntibus, è vicino bella subtrahuntur, quia relinquentibus sæculum, quædam priùs tranquillitas ostenditur, ne in ipsa sua teneritudine, atque inchoatione turbati, ad hoe territi redeant, quod euaserunt, &c. Attamen, vt supra diximus, *armati ascenderunt filij Israël ex Ægypto*, quia bella si differuntur, non auferuntur; si initio conuersionis tentationes animum minimè vexant, paulo pòst vexabunt. Ideóque armatos oportet ascendere. Non enim frustra scriptum est, Eccles. 2. *Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* D. Gregor. lib. citato cap. 12. Non dicit, (inquit) præpara animam tuam ad requiem, sed ad tentationem. Quia hostis noster quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto ampliùs expugnare contendit, &c. Item: Quisque in ipso conuersionis initio, magna plerunque excipitur dulcedine consolationis, sed durum laborem postmodum experitur probationis, &c.

Rupertus.

D Gregor.

Relinquentibus sæculum, tranquillitas ostenditur.

Eccles. 2.

D. Gregor.

Diabolus eos, qui mundum deserunt, vehementiùs prosequitur.

Circumduxit per viam deserti.

Deut 32.

2. Non duxit Dominus per viam terræ Philisthiim Hebræos, sed circũduxit per viam deserti. Videtur his repugnare verba illa cantici Mosis, Deut. 32. *Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris & vastæ solitudinis.* Dominus inuenit Israëlitas in deserto; ergo non duxit illos in desertum, sed ibi inuentos circumduxit. Hebraicè verbum est, מצא, *masa*, quod significat *inuenire, & sufficientia præbere*; quamobrem LXX. interpretes vertũt, αὐτάρκησεν αὐτὸν, id est, *sufficientiã dedit ei.* Chaldæus similiter vertit hoc modo: *Tribuit eis necessaria in terra deserta.* Noster interpres aliam significationem secutus est, vertitque: *Inuenit eum in terra deserta.* Non autem negant hæc verba, Deum duxisse Israëlitas in terram desertam, sed significant, Deum inuenisse illos iam separatos ab Ægyptiis in terra deserta, in quam illos per columnam ipse duxerat, & separauerat. Sequitur in cantico Mosis: *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* Etenim circumduxit per deserta loca Deus Israëlitas duce columna, & docuit ignaros, cùm legem dedit in monte Sinai, cùmque tot beneficiis, tótque suppliciis eos affecit in deserto, tótque miracula patrauit. Miraculis diuinam docuit potentiam; beneficiis diuinum amorem erga populum; suppliciis diuinam iustitiam, per legem verò diuina eis tradidit mandata, & sapientiam. Præter hæc erudiuit Israëlitas Dominus in deserto, tanquam filios, afflictionibus, & tentationibus, Deut. 8. ait Moses: *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur, vtrùm custodires mandata illius, an non.* Et infra: *Vt recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te, vt custodias mandata Domini Dei tui, & ambules in viis eius, & timeas eum.* Erudit filium homo flagellis, erudit beneficiis, erudit verbis; sic Deus in deserto erudiuit Hebræos sæpè flagellis, & beneficiis, & verbis multis, neque solùm illos, sed nos quoque in illis erudiuit. Quemadmodum nouitij in religiosas familias cooptandi, priùs circumducuntur, & probantur: sic Israëlitæ nouitij ex Ægypto egressi, in terram repromissionis recipiendi, per desertum circumducti sunt, & variis tentationibus probati. Per varias tentationes & afflictiones oportet beatam terram nobis repromissam petere. Sed vide quid dicat Moses in cant. *Custodiuit quasi pupillam oculi sui.* In his enim tentationibus custodit nos Dominus, vt pupillam oculi sui, nos comitatur, tuetur, vires præstat, Psal. 90. *Cum ipso sum in tribulatione*, &c. Nobiscum est, nosque portat axillis suis, velut alis. Deut. 32. Moses in cantico: *Quasi aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* De Israëlitis loquitur Moses; eos enim Deus, velut aquila ad volandum in terram promissam prouocauit miraculis multis, cùm in Ægypto essent, veluti pulli in nido. Denique instar aquilæ expandit alas suas, & assumpsit pullos suos ex Ægypto, & portauit per desertum in humeris suis; admiranda illis auxilia, & beneficia præbens, & custodiuit, vt pupillam oculi. Spiritales quoque Israëlitas, cum in Ægypto, id est, mundo, & peccato sunt, prouocat Dominus velut aquila inspirationibus ad volandum ex mundo in cælum, expansis in cruce brachiis, velut alis. Denique tanto amore illi prouocati volare conantur, assumuntúrque in humeris, id est, axillis Domini portantur, & vt pupilla oculi, custodiuntur.

Deut. 32.

Deus per desertum duxit Hebræos, & docuit.

Deut. 8.

Deut. 8.

Iustos erudit Dominus, & probat tanquam nouitios.

Per tentationes, terram repromissionis petimus.

Psal. 90.

Deut. 32.

Deus nos prouocat, vt aquila, ad deserendum mundum

Tulit quoque Moyses ossa Ioseph secum.

3. Tulerunt Israëlitæ ex Ægypto discedentes ossa Ioseph. Adumbrant ossa Ioseph Christi mortem, & passionem. Quemadmodum Israëlitæ ossa tulerunt Iosephi, ita nos mortem Christi, passionemque feramus in via hac, qua in terram promissam tendemus. Feramus (inquam) memoria, & corde. magnum enim auxilium in hoc itinere nobis afferet huiusmodi recordatio. Ioseph adiurauit fratres, vt secum portarent eius

Christi passio habenda semper in memoria.

eius ossa: Christus fratribus, & discipulis suis præcepit, vt ferrent eius mortem, idque stupendum in modum. Instituit enim stupendum Eucharistiæ sacrificium, idque offerri iussit in recordationem mortis suæ vsque ad secundum aduentum, Luc. 22. *Hoc* (inquit) *facite in meam commemorationem.* 1. Cor. 11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Israëlitæ ferebant Ioseph mortuum: Christiani ferunt Christum viuum in sacrificio, & sacramento, quod mortis illius memoriale est admirabile, vt mortis, & passionis eius recordentur. Memoria passionis Christi, ac meditatio, est in via nostra egregius baculus, carnis nostræ imbecillitatem inter aduersa, prosperaque sustinens. Vnde D. Bernardus serm. 43. in cant. Hæc (inquit) me erigunt in aduersis, in prosperis reprimunt, & inter læta, tristiaque præsentis vitæ via regia incedenti tutum præbent ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando, &c.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

D. Bernard.

4. Tulerunt etiam secum Israëlitæ ossa Patriarcharum suorum fratrum Ioseph: sic etiam nos ossa sanctorum mortuorum nobiscum feramus in via hac, qua in cælum tendimus, hoc est, feramus eorum exempla, quibus ad itineris difficultates superandas inflammemur. Exod. 28. iubet Dominus, vt summus sacerdos in pectore Patriarcharum nomina insculpta gemmis ferat: eundem in modum nos nomina, & exempla sanctorum cordi insculpta ferre oportet, iuxta illud D. Gregorij 2. par. pastoral. cap. 2. Asscriptos (inquit) Patres semper in pectore ferre, est antiquorum vitam sine intermissione cogitare. Nam tunc sacerdos irreprehensibiliter graditur, cùm exempla Patrum præcedentium indesinenter intuetur, cùm sanctorum vestigia sine cessatione considerat, & cogitationes illicitas deprimit, ne extra ordinis limitem operis pedem tendat, &c.

Exēpla sanctorum ante oculos ferenda sunt.
D. Gregor.

5. Feramus etiam nobiscum ossa sanctorum, hoc est, sanctas eorum reliquias, vt nos muniant ipsi sancti suis precibus, quorum ossa portamus. D. Chrysost. homil. de vita SS. Martyrum, Iuuent. & Maximi, tomo 3. in fine: Illos (inquit) non indignum fuerit, & columnas, & turres, & candelabra appellare. Nam Ecclesiam sicut columnæ sustinent, sicut turres muniunt, sicut luminaria tenebras impietatis discusserunt. Idcirco sæpè eos inuisamus, tumulos adoremus, magnâque fide reliquias eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur. Etenim sicut milites vulnera, quæ in prælijs sibi inflicta sunt, Regi demonstrantes fidenter loquuntur, ita & illi manibus secta capita gestantes, & in medium afferentes, quæ voluerint apud Regē cælorum, impetrare possūt. Hæc ille. & homil. vlt. in epist. ad Roman. de corpore loquēs Pauli: Hoc (inquit) corpus hanc vrbē munit, quid quauis turri, innumerísque mœnibus, ac vallis est tutius? & cum isto corpus Petri, &c. Gennadius in Catalogo: Moritur (inquit) Iacobus Nesibenæ vrbis Persarum episcopus, & iuxta Constantini præceptum intra muros Nesibenses sepelitur, ob custodiam videlicet ciuitatis. Sic ille. Etenim sanctorum virorum reliquiæ custodes sunt ciuitatum. Vide, quæso, quanti fecerit D. Hieron. libros manu Pamphili Martyris conscriptos. In libro descript. Ecclesiast. Origenis (inquit) volumina manu eius exarata reperi, quæ tanto amplector, & seruo gaudio, vt Crœsi opes habere me credam. Si enim lætitia est, vnam epistolam habere Martyris, quanto magis tot millia versuum, per quæ mihi videtur sui sanguinis signasse vestigia. Hæc D. Hieronymus.

D. Chrysost.
Reliquia sanctorum veneranda sunt.
D. Hieron.
Gennadius.
D. Hieron.

Dominus præcedebat eos ad ostendendam viam in columna nubis.

6. Præcedebat Dominus Hebræos ad ostendendam viam per colūnam nubis: nos præcedit ad ostendendam viam in cælum per colūnam fidei. Est enim fides columna, qua fulcitur tota Ecclesia, Psal. 99. *In columna nubis loquebatur ad eos,* &c. In hac columna nubis obscura loquitur nobis Dominus. Obscuritatem habet fides, non euidentiam; habet tamen summam certitudinem ex diuina auctoritate, cui veluti columnæ tota innititur Ecclesia. Præcedit etiam nos Dominus in columna nubis, id est, in summo Pontifice, qui in rebus morum, & fidei definiendis errare nequit. Columnam fidei esse Petrum ostendit Dominus illis verbis: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Petra erat & columna firmissima Petrus; petræ sunt, & columnæ firmissimæ successores Petri. Hanc columnam sequi renuunt hæretici, & schismatici, ideóque toto cælo aberrant à cælo, & à veritate: Sequamur à Deo datam columnam, si in deserto hoc præda fieri nolumus ferarum. Cùm vellet Deus Cornelium centurionem, Act. 10. in viam terræ promissæ inducere, hanc columnam ei ostendit, eamque quærere præcepit. Itaque illi, qui à Cornelio missi sunt milites, Ioppen peruenientes, ad ianuam assistentes rogabant: habitat hic Petrus? habet hîc hospitium Petrus? Hoc Catholicis notum satis est; sciunt enim habitare Petrum Romæ, id est, summum Pontificem: hæretici, & schismatici, gentiles, & Mahometani, qui nesciunt, & veram fidem discere volunt, ad Petrum mittuntur, quemadmodum Cornelius centurio. Quærant & videant, vbi habitet Petrus, & discant veram fidem à columna veritatis, & fidei. Est etiam columna nostra, quam sequi semper debemus, lex Dei, & mandata: hæc columna præcedit, nos sequamur illam. Si omissa columnæ dæmonem sequamur, non quidem in terram promissam, sed in tartarum perueniemus.

Fides est columna Ecclesia.
Psalm. 99.
Matth. 16.
Summi pontifices columna sunt Ecclesia.

7. Non licet nobis pro nostro arbitrio iter facere, sequenda est columna, sequenda est lex Christi. D. Ambrosius Psal. 118. oct. 5. Miles (inquit) viandi ordinem non ipse disponit sibi, neque pro suo arbitrio viam carpit, sed itinerariū ab Imperatore accipit, & custodit illud, &c. Similem in modum miles Christi non disponit sibi iter, viam pro sua voluntate non carpit, sed itinerarium accipit à suo imperatore Christo, id est, legem itineris, & diligenter custodit illam. Ambros. eodem loco: Lex (inquit) viarum columna erat ignis, & nubis, &c. Eundem in modum lex viarum obedientis Christiani, & actorum eius, lex est Christi, quam veluti columnam sequitur.

Sequenda est columna, id est, lex Christi.
D. Ambros.

8. Habent etiam religiosæ familiæ columnam suam, quam sequantur, nimirum sanctam obedientiam; columna est obedientia Cœnobij, eâ sublata cœnobitica vita corruit. Num. 9. *Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant*: eundem in modum ad imperium Superioris erigenda nobis, vel deponenda sunt tentoria, hoc est, ad imperiū illius, cui loco

Numer. 9
Obedientia est columna Cœnobij.

Dei

Dei obedientiam præstamus, omnia gerenda sunt..

9. Rupertus columnam typum Christi fuisse ait. Est enim Christus totius Ecclesiæ suprema columna, cuius meritis tota fulcitur. Dux est Ecclesiæ, quem sequitur in deserto hoc. Hæc columna viam in cælum promissum ostendit, sequamur illam, recto nos ducet itinere: columna est nubis, quia humanitate, velut nube diuinitatis, splendorem occultauit. Rupertus: Sol (inquit) vt toletari posset, venit in nube, Deus, vt cum hominibus versaretur, venit in carne, &c. D. Ambrosius Psal. citato: Columna (inquit) significabat, Dominum in nube venturum leui, sicut dixit Isai. 19. hoc est, in Virgine Maria. Itèm: Venit in nube leui Christus in Ægyptum, hoc est, venit in susceptione corporis in hoc sæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat, sed leuis erat caro, quam nulla sua grauabant delicta. Sic Ambrosius. D. Gregor. homil. 21. in Euangel. terrorem Dei docet significari igne columnæ: nube verò blandimentum. Christus enim iustis in iudicio blandus, ac suauis ostendetur, impiis terrore plenus. In die (inquit Gregorius) columna nubis monstrata est, & in nocte columna ignis. Quia Deus in iudicio veniens, per lenitatis mansuetudinem, blandè iustos demulcebit: peccatores autè per iustitiæ districtionem terrebit, &c. Eodem loco ait Gregorius, noctem significare peccatoris vitam, tenebris peccatorum oppletam, diem verò, iusti vitam, virtutum splendore fulgentem. In nocte igitur ignis columna apparet vitæ tenebrosæ peccatoris, tartarei ignis minas intendens: in die columna nubis cernitur, fulgenti vitæ iusti, æterna cæli blandimenta indicans. D. Cyrillus lib. 3. de Adoratione, Christum ait esse columnam, quia columna, & firmamentum veritatis est. Præterea quia terram, id est, homines terrenos, in sublimi sustinet: Terram (inquit ille) Christus, vt columna, in sublimi sustinet. Nam in Christo desimus, quæ carnis sunt, sapere, ac per res terrena volutari mala, & veluti sursum eius ope tollimur, cùm ea, quæ sursum sunt, sapimus, & in cælo versamur. Scriptum est enim Psal. 46. *Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt.* Sic Cyrillus. Deos fortes terræ appellat eos, qui ea, quæ sursum sunt, sapiunt: hi vehementer à terra eleuati sunt, cogitatione, & sanctis desideriis, ac operibus. Denique idem Cyrillus Apostolos columnas vocari ait, Psal. 74. illis verbis: *Ego firmaui columnas eius.* Firmati (inquit) sunt Apostoli, qui terram sustineant, cum gratia Spiritus sancti induti sunt, &c. Denique Hebræi viam terræ repromissionis per desertum ignorabant, ideo fuit illis necessarius itineris dux. Data est columna, quam sequerentur. Eundem in modum homines viam in cælum ignorabant, data est columna fidei, quæ viam ostenderet. Sequamur fidei columnam, sequamur Ecclesiam, sequamur summum Pontificem, ne amittamus viam.

Rupertus. Christus est columna.

D. Ambros.

D. Gregor. Ignis terrorē, nubes significat blandimentum.

Christus in iudicio blandus iustis, terribilis impijs apparebit.

D. Cyrillus.

Psal. 46.

Apostoli sunt columnæ. Psalm. 74.

CAPVT VII.

MORALE.

De secunda, tertia & quarta mansione.

Profecti sunt de Ramesse in Socoth.

1. PRIMA mansio dicitur Ramesses, in qua congregati sunt Israëlitæ, ex eáque profecti.

A Secunda est Socoth, de qua Exod. 12. Moses: *Profecti (inquit) sunt filij Israel de Ramesse in Socoth sexcenta ferè millia peditum virorum absque paruulis, sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis, oues, & armenta, & animantia diuersi generis multa nimis. Vulgus* hoc *promiscuum* putat Caietanus fuisse mixtionem hominum, non Israëlitarum, sed famulorum, ac famulatum, & pauperum, qui Israëlitis seruiebant. Significat nomen, סכות *Socoth*, tabernacula. Videtur appellatus locus, *Socoth*, quòd is locus primus fuerit, in quo fixerint tabernacula Hebræi. In hac mansione cibum sumpserunt, Exod. 12. *Egressi ex Ægypto coxerunt farinam, quam dudum de Ægypto conspersam tulerāt, & fecerunt subcinericios panes azymos.* D. Hieron. In secunda (inquit) mansione coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula, vnde & ex re locus nomen accepit *Socoth*, quippe interpretantur tabernacula, siue tentoria, &c. D. Hieron. in hac etiam mansione illa dicta esse putat, quæ de religione Phase, in fine cap. 12. Exodi dicuntur, quæque de memoria exitus ex Ægypto, de azymis comedendis, de primogenitis consecrandis, & offerendis Deo, scripta sunt Exod. 13. de quibus supra iam egimus. Si roges, *quantum distet secunda mansio à prima?* respondet Abulensis, distasse per duas aut tres leucas. Probat, quia Hebræi in Socoth primùm tabernacula fixerunt, & sumpserunt cibum. Non igitur distabat hæc mansio valde à prima. Fuit illud iter vnius diei, noctu cænarunt, & quieuerunt.

Exod. 12.

D. Hieron.

Secūda mansio Socoth.

Profecti de Socoth castrametati sunt in Etham.

Tertia mansio appellatur אתם *Etham*, de qua Exod. 13. hæc legimus: *Profecti de Socoth castrametati sunt in Etham, in extremis finibus solitudinis.* Significat nomen *Etham*, interprete Hieronymo, *fortitudinem & perfectionem.* Fuit autem hæc mansio in extremis finibus solitudinis, quæ Ægyptum contingit: In eo, inquit D. Hieronymus) quòd *Etham* dicitur esse in extremis finibus solitudinis, ostenditur esse inter confinia eremi, & Ægypti, &c. 2.

Tertia mansio Etham.

D. Hieron.

Reuersi castrametentur è regione Phihahiroth.

Quarta mansio dicitur *Phihahiroth*, de qua Exod. 14. legitur: *Loquere filijs Israël: Reuersi castrametētur è regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum, & mare, contra Beelsephon, in conspectu eius castra ponetis super mare.* Nouerat Dominus cogitationes, & durum cor Pharaonis: sciebat illum persecuturum Israëlitas. Iam parat viam, qua fluctibus rubri maris demersus, dignas durissimo corde pœnas luat. Ex Etham iussit retrouerti Hebræos in locum quendam, vel oppidum, quod dicebatur, פיהחירות *Phihahiroth.* id est, vt interpretatur D. Hieron. *os nobilium.* Erat autem oppidum hoc situm inter aliud, quod Magdalum vocabatur, מגדל, id est, *turris*; & mare rubrum, è regione בעלצפן *Beelsephon.* Hoc nomen etiam est oppidi, & significat *dominum aquilonis*, vt ait D. Hieronymus. E regione igitur Phihahiroth castrametati sunt Hebræi super mare rubrum, id est, iuxta mare rubrum, vt diuisum mare iter fugientibus præberet: Pharaonem verò insequentem vndis obrueret. Exod. 14. *Castra* (inquit Dominus) *ponetis super mare: dicturúsque est Pharao super filiis Israel: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum, &*
indurabo 3.

Quarta mansio Phihahiroth.

Exod. 14.

indurabo cor eius, ac persequetur vos, & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius. Glorificatus est autem Dominus in Pharaone, & exercitu eius, demergendo eum, & exercitum maris fluctibus.

CAPVT VIII.

MORALE.

De secunda, tertia & quarta mansione.

1. QVI mundum, id est, mundi fugiunt scelera, ex Ramesse, id est, gaudio tonitrui, proficiscuntur, vt supra dictum est: deinde veniunt in Socoth, id est, in tabernacula, in hac enim mansione egressi ex Ægypto fixerunt tabernacula Israëlitæ. Eundem in modum oportet eum, qui Ægyptum deserit, tabernaculum trabalibus figere clauis, hoc est, corpus, mentémque proposito, vel decreto nullum peccatum mortiferum committendi, Deóque adhærendi magnopere firmare. D. Ambros. Psal. 118. oct. 5. Socoth (inquit) prima mansio est, significans tabernaculum. Fige ergo tabernaculum, quod in te est, mentísque tuæ stationem confirma, vt radicatus, atque fundatus maneas in fide Christi. Sic ille. Primam autem mansionem vocat Socoth, quia in Socoth post profectionem ex Ægypto, Hebræi primùm tabernacula posuerunt. D. Hieronymus primam vocat Ramessem. Prima est Socoth post profectionem ex Ægypto. Prima est Ramesses, quia ex illa profecti sunt. Secunda Socoth, quia in illam profecti ex Ramesse peruenerunt. Is, qui ex Ægypto egreditur, mentem figat, velut tentorium, proposito non peccandi vehementi. Est enim hæc animæ egregia munitio, vt docet Richardus Victor. part. 2. Cant. cap. 38. Castri (inquit) animæ hæc erit firma munitio, vt intentionem semper habeat homo mortale non committendi, etsi commiserit, statim pœnitendi, & item solicitudinem cognoscendi mortalia, &c. Psal. 111. *Confirmatum est cor eius, non commouebitur, donec despiciat inimicos suos.* Et initio Psalmi: *Beatus vir, qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis*, &c. Qui mundo remittit nuntium, is magna voluntate mandata Dei complectatur, & cordi infigat. *In mandatis* (inquit) *eius volet nimis.* Hac magna voluntate seruandi mandata confirmabitur cor, & non mouebitur, aut pelletur à gratia, iuuante Deo. *Confirmatum* (inquit) *est cor eius, non commouebitur*, & despiciet dæmones, hostes suos. 2. Mach. 1. *Det vobis Deus cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem corde magno, & animo volenti.* Magno corde, & animo volenti custodienda sunt Dei mandata, voluntasque Dei facienda.

Propositum nunquã peccandi mortaliter. D. Ambros. D. Hieron. Richardus. Psal. 111. 2. Machab. 1.

2. D. Hieronymus de hac mansione hæc scribit moraliter ad Fabiolam: Cùm exiuimus (inquit) ex Ægypto, primùm tabernacula figimus, scientes nobis ad vlteriora pergendum. Tunc non comedimus de fermento Ægypti, de fermento malitiæ, & nequitiæ, sed vescimur azymis sinceritatis, &c. Socoth, id est, tabernacula, ait significare nobis, non esse consistendum, sed semper ad vlteriora pergendum. Qui enim in tabernaculis habitant, vlteriora petunt. Pergendum ergo est in hac via, qua tendimus in terram repromissionis, hoc est, agendi sunt in virtute progressus. Legendus D. Bernardus, epist. 253. Numquam (inquit) iustus dicit, satis est, sed semper esurit, sititque iustitiam, ita vt, si semper viueret, semper, quantum in se est, iustior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur, &c.

D. Hieron. *Vlteriùs semper progrediendum in virtute.* D. Bernard.

3. Tertia mansio appellatur *Etham*, id est, *fortitudo.* Exeuntibus enim ex Ægypto, id est, mundo, magna fortitudo, animique robur opus est, ne occurrentibus cedant hostibus, atque impedimentis. *Armati*, vt diximus, *ascenderunt filij Israel ex Ægypto*: sed quid prosunt arma, si animi robur non adest? D. Hieronymus ad Fabiolam: Ethã (inquit) nobis sonat *fortitudo, atque perfectio*, de qua Psal. 73. Dauid canit: *Tu dirupisti fluuios Etham*, id est, fortes. Grandis est fortitudo Ægyptum dimittere, & in extrema solitudine commorari. Præparemus nobis fortitudinem, assumamus perfectum robur. Hæc ille. Psalm. 83. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Hi qui terram promissionis petunt, eant de virtute in virtutem, Græcè, *ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν*, id est, *de fortitudine in fortitudinem.* Sic vertit D. Hieronymus. Hebr. חיל, *chail, in dies* fiant *fortiores, & robustiores.* Alij peregrini in dies propter itineris laborem fiunt corpore imbecilliores, sed qui in terram cælestem peregrinantur, in dies fiunt animo robustiores. Nouas enim quotidie gratiæ vires comparant, tandémque vident Deum in Sion, id est, in terra repromissionis.

D. Hieron. *Fortitudo necessaria est relinquentibus Ægyptum.* Psalm. 83.

4. Quarta mansio est *Phihahiroth*, id est, *os nobilium*, vt interpretatur D. Hieronymus. In hac mansione assumunt viatores cælestes os nobilium, id est, os sanctorum virorum. Hi enim verè nobiles sunt, vera nobilitate, id est, Dei gratia, ac filiatione præditi. Assumunt autem os nobilium, quia linguam Ægypti obliuiscuntur, linguam sanctorum discunt, lasciua verba, mendacia, iuramenta, omnémque sermonem malum ex ore suo pellunt, bonum sermonem nobilium assumunt, iuxta illud Pauli ad Ephes. 4. *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gratiam audientibus.* Præterea assumunt os nobilium, id est, (vt D. Hieron. ait. mansione quinta) confessionis nobilitatem: Post assumptam (inquit) fortitudinem, post confessionis nobilitatem, Pharao rursus occurrit, &c. Duplex est confessio, laudis, & peccatorum, vtraque versatur in ore horum nobilium. Ora enim nobilia Deo sæpissime confitentur, hoc est, Deum laudant, & precantur; confessariis quoque frequenter peccata in tribunali confessionis, & pœnitentiæ aperiunt. Rupertus *os nobilium* ait significare, nobilem doctrinam, vel fidem Apostolorum. Hîc castrametantur Israëlitæ veri, id est, Christiani, nobilium os, id est, doctrinam Apostolorum, Patrúmque antiquorum sequuntur, quæ est contra Beelsephon, id est, possessorem aquilonis diabolum: os verò ignobilium, id est, hæreticorum, quod tartareum exhalat odorem, fugiunt. Hoc os hæreticorum in Beelsephon est, id est, in possessore frigidissimi aquilonis, à quo panditur omne malum. D. Hieronymus de hac mansione sic agit moraliter: Assumpta (inquit) fortitudine nobilitamur in Domino, & Beelsephon idoli arcana contemnimus, illiúsque magnificentiam, & turritam superbiam declinamus. Non enim est ab austro, vnde Dominus venit, & à meridie, in qua sponsus recumbit in floribus, sed possessor aquilonis, veuti frigidissimi, ex quo exardescunt mala super terram.

D. Hieron. *Dei gratia vera nobilitas.* *Lingua nobilium, id est, sanctorum.* Ad Ephes. 4. D. Hieron. *Ora nobilia Deum laudant.* Rupertus. D. Hieron.

Sic

Sic Hieronymus. Eius sensus est: Assumpta A fortitudine in mansione tertia Etham, eos, qui ex Ægypto discedunt, in quarta mansione, quæ dicitur *os nobilium*, nobilitari, & contemnere *Beelsephon*, id est, diabolum, illúsque *Magdalum*, id est, *turrem*, videlicet superbiam, fugere. Et quia *Beelsephon* significat *Dominum* siue *possessorem* aquilonis, diabolum ait hac voce indicari, qui possessor est aquilonis, frigidissimi venti, ex
Ierem. 1. quo mala exardescunt, iuxta illud Ierem. 1. *Ab aquilone pandetur omne malum.* Contra verò
Abacuc 3. ab austro Deum ait venire, iuxta illud Abacuc 3. *Deus ab austro veniet*, & in meridie recumbe-
Cant. 1. re, Cant. 1. *Indica mihi, vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Significat etiam *Beelsephon*, vt ait Hierony-
D Hieron. mus, *habentem arcana*, vel *idoli arcana*; ideò ait, nos Beelsephon idoli arcana contemnere. Ex nomine hoc fabulam finxerunt Hebræi, quam narrat Abulens. Exod. 14. *Baal*, vel *Bel* idolum est. Verbum, צפן *saphan*, significat *abscondere.* Significat ergo nomen, idolum absconditum: Fabula huiusmodi est: Fabricari iussit Pharao idolum forma canis, id idolum absconditum erat in via, vnde dicitur *Beelsephon*, id est, *idolum absconditum.* Quòd si Hebræus aliquis ex Ægypto in fugam se coniiceret, magno clamore eius fugam nuntiabat, Deus verò præcepit castrametari iuxta Beelsephon Hebræos, quasi diceret: Vos timetis Beelsephon, idolum absconditum, ne fugam vestram clamans aperiat. Ne timeatis, appropinquate Beelsephon, non clamabit, &c.

Fabula Hebræorum.

CAPVT IX.

De submersione Pharaonis.

EXODI CAP. XIV.

1. LOCVTVS est autem Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël: Reuersi castrametentur è regione Phihahiroth, quæ est inter Magdalum & mare contra Beelsephon: in conspectu eius castra ponetis super mare. Dicturúsque est Pharao super filiis Israël: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum. Et indurabo cor eius, ac persequetur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius. sciéntque Ægyptij quia ego sum Dominus. Fecerúntque ita. Et nuntiatum est regi Ægyptiorum quòd fugisset populus: immutatúmque est cor Pharaonis & seruorum eius super populo, & dixerunt: Quid voluimus facere vt dimitteremus Israël, ne seruiret nobis? Iunxit ergo currum, & omnem populum suum assumpsit secum. Tulitque sexcentos currus electos, & quidquid in Ægypto curruum fuit: & duces totius exercitus. Indurauítque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, & persecutus est filios Israël: at illi egressi erant in manu excelsa. Cúmque persequerentur Ægyptij vestigia præcedentium, repererunt eos in castris super mare: omnis equitatus & currus Pharaonis, & vniuersus exercitus erant in Phihahiroth contra Beelsephon. Cúmque appropinquasset Pharao, leuantes filij Israël oculos, viderunt Ægyptios post se: & timuerunt valdè: clamauerúntque ad Dominum, & dixerunt ad Moysen: Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, ideò tulisti nos vt moreremur in solitudine, quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Ægypto? Nónne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede à nobis, vt seruiamus Ægyptiis? multo enim melius erat seruire eis, quàm mori in solitudine. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: state, & videte magnalia Domini quæ facturus est hodie: Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam vltrà videbitis vsque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Dixitque Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me? Loquere filiis Israël vt proficiscantur. Tu autem eleua virgam tuam, & extende manum tuam super mare, & diuide illud: vt gradiantur filij Israël in medio mari per siccum. Ego autem indurabo cor Ægyptiorum vt persequantur vos: & glorificabor in Pharaone, & in omni exercitu eius, & in curribus, & in equitibus illius. Et scient Ægyptij quia ego sum Dominus, cùm glorificatus fuero in Pharaone, & in curribus atque in equitibus eius. Tollénśque se angelus Dei, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum & castra Israel: & erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, ita vt ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. Cúmque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in siccum: diuisáque est aqua. Et ingressi sunt filij Israël per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus à dextra eorum, & læua. Persequentésque Ægyptij ingressi sunt post eos, & omnis equitatus Pharaonis, currus eius & equites, per medium maris. Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis, interfecit exercitum eorum: & subuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptij:

Fugiamus Israëlem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moysen: Extende manum tuam super mare, vt reuertantur aquæ ad Ægyptios super currus & equites eorum. Cúmque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum: fugientibúsque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. Reuersæque sunt aquæ, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec vnus quidem superfuit ex eis. Filij autem Israël perrexerunt per medium sicci maris, & aquæ eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris: liberauítque Dominus in die illa Israel de manu Ægyptiorum. Et viderunt Ægyptios mortuos super litus maris, & manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos: timuítque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moysi seruo eius.

2. EXPLORABANT Ægyptij Israëlitarũ iter, A nunciarúntque Pharaoni, eos se in fugam dare, & plusquam trium dierum iter facere. Redijt Rex in cordis pristinam duritiam, magnóque cum exercitu fugientes insecutus, iuxta mare rubrum reperit castra. Videntes verò Pharaonis exercitum Israëlitæ, magno timore perculsi sunt, cúmque nullum pateret effugium, ad Deum clamauerunt petentes auxilium, sed animo imbecilles, aduersùs Mosem murmur (quod primum in deserto fuit) excitauerunt. Abulensis in illa verba: *Clamauerunt ad Dominum*, putat non clamasse petentes auxilium, sed etiam murmurantes de Deo. Verisimilius est, auxilium petiuisse. Clamare enim ad Deum significat auxilium petere, non autem murmurare de Deo. Promisit Moses à Deo auxilium, edoctúsque ab illo est, quomodo populum tanto ex periculo liberaret. sic autem res se habuit.

3. Præibat angelus in columna nubis exercitum Israëlitarum: nunc verò ab anteriori parte, in posteriorem discessit, & inter Hebræos, Ægyptiósque columnam collocauit, Exod. 14. *Priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Ægyptiorum, & castra Israel.* Tempus erat vespertinum, ideo nubes ea ex parte, qua Ægyptios respiciebat, tenebrosa erat, ex ea autem qua respiciebat Hebræos, erat ignea, illósque illuminabat, Exod. 14. *Et erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem* Protegebat ergo nubes Israëlitas, & separabat, velut murus, ab hostibus, ita vt nec videre quidem eos possent, & toto noctis tempore ad se inuicem accedere non valerent. Nocte Moses eleuauit virgam, manúmque extendit super mare, Dominus autem Exod. 14. *abstulit illud flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisáq; est aqua*, &c. Immisit Deus in mare rubrum vehementissimum ventum, & calidissimum, ac siccum, totáque nocte flauit, & mare exsiccauit. Obiicies, *filij Israel* mare iam exsiccatum *ingressi sunt tertia vigilia noctis*; ergo ventus non flauit ad exsiccandum mare tota nocte. Respondet Abulensis, dictum esse ventum flasse tota nocte, quia maiore parte noctis flauit. Rectiùs dicemus, nocte tota flasse, quia magis, ac magis lutosam exsiccabat viam præcedens Hebræos; vide caput sequens. Abstulisse autem dicitur Dominus mare, quia diuisit eius aquas, deinde flante vento vrente vertit in siccum. Hebraicè ventus vrens dicitur, קרים, *cadim*. Chaldæus & alij vertunt *orientalem*. LXX. *austrum*.

Exod. 14.

Ibid.

Ibid.

4. Cùm Israëlitæ tanto miraculo apertum vidissent mare, Mose adhortante, ingressi sunt illud, noctem columna illuminante. Erat autem illis aqua, quasi murus, à dextris, & sinistris. Aqua enim non sic in partibus illius diuisionis constitit, vt in litoribus solet consistere, pedibus subiecta, sed sublata est velut murus vtraque ex A parte. Quæres, *an fuerit aqua tunc solida, an liquida, ac fluens?* Respondetur, fuisse congelatam, & formam præbuisse soliditatis; quia non fluebat, sed instar muri stabat: fuit hoc ingens miraculum. Iosephus lib. 2. antiquit. non rectè de illo locutus est, quia Ethnicis scribebat. Nemo (inquit) mirari debet, tanquam incredibile, si via per mare patuit, siue Dei voluntate, siue naturæ sponte, &c. Potuisse contingere ait diuisionem sponte naturæ, quod à veritate maximè alienum est. Non enim naturæ sponte, sed Dei voluntate miraculorum omnium effectrice patefactum est mare per summum miraculum, ad quod naturæ vires pertingere nullo modo poterant. Eodem B loco Iosephus addit, mare Pamphilicũ Alexandro Magno similem in modum apertum esse: Heri, (inquit) ac nudiustertius, Alexandri ductu Macedonibus Pamphilicum mare cessit, & viam aperuit aliam viam non habentibus, cùm Deus eius opera vti decreuisset ad destruendum imperium Persarũ, quod omnes testantur, qui eius res gestas prodiderunt scripto, &c. Si constaret reuera apertum esse mare Alexandro, quemadmodum Israëlitis apertum est, absque dubio miraculum fuisset: sed quomodo naturaliter id factũ sit, docet Strabo lib. 14. his verbis: Est mons Climax Pamphilico mari adiacens, is transitum per angustum in litore relinquit, qui mari tranC quillo aquis ita inundatur, vt peruius sit iter facientibus. Mari autẽ affluente, vndis totus contegitur: transitus verò per montem arduus est, & prolixus. Quare tranquillo mari, via quæ in litore est, capitur ab omnibus. Alexander verò in hyemem incidens, & maximam partem rerum suarum fortunæ permittens, priusquam fluctus redirent, mouit, sed oppressus à fluctibus contigit, vt tota die iter faceret in aqua vmbilico tenus. Hæc Strabo. Ex quibus intelliges, quónam modo mare Pamphilicum Alexandro sit patefactum. Pertranseuntes mare Israëlitas viderunt Ægyptij, illósque per apertum iter insecuti sunt. Obiicitur, *Ægyptios non potuisse videre Israë-* D *litas pertranseuntes*, quia nocturnum erat tempus, & columna nubis tenebrosa inter illos erat collocata, vt dictum est. Respondetur, ablatam esse tunc nubis obscuritatem. Propterea quamuis non viderent Ægyptij Israëlitas, cùm viderent apertam viam, qua discedebant, eam ingressi sunt, putantes posse illos assequi.

Aqua maris rubri veluti murus sublata est.

Iosephus.

Iosephus.

An Alexandro fuerit apertum mare Pamphilicũ.

Strabo.

Insequitur Pharao Israëlitas per mare apertũ.

Iamque aduenerat vigilia matutina.

5. Diuiditur nox in quatuor vigilias; quarta vigilia, & vltima, est vigilia matutina propè aurorã. Prima vigilia diuisum est mare noctis initio, deinde flante vento exsiccatum; postea ingressi sunt mare Hebræi, insecutíque sunt Ægyptij. Aduenerat iam vigilia quarta, quæ ad auroram vsque protenditur: *& ecce respiciens Dominus,*

Exod 14.

Angelus ex nube contra Pharaonem pugnat.

Exod. 14. *Super castra Ægyptiorum per columnam* A *ignis, & nubis interfecit exercitum eorū, & subuertit rotas curruum, ferebanturq; in profundum.* Pharao & Ægyptiorū exercitus per medium mare insequebatur Hebræos cæco furore impulsi: cùm vigilia quarta noctis aduenisset, respexit eos Deus per Angelū, qui in nube erat, respexit inquam, vt penitus deleret. Missis itaque ex nube fulminibus, ac tonitruis horrendis, Ægyptios multos interfecit, rotásq; curruum disiecit, ferebanturq; in profundum ipsius maris. Psal. 76.

Psal 76.

Viderunt te aquæ (maris rubri) *Deus, & timuerunt, multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes.* Hieron. vertit: Excusserūt aquas nubila. Genebr. Effuderūt aquas nubes. Vnde efficitur, pluuiam B horribilem in Ægyptios è cælo cecidisse. Sequitur: *Etenim sagittæ tuæ transeunt,* id est, fulgura, & similia. *Vox tonitrui,* siue tonitruorum tuorum, *in rota,* id est, rotis Ægyptiorum, vt eas subuerteret: *Illuxerunt coruscationes tuæ tunc orbi terræ,* in mari rubro *via tua, & semita tuæ in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur,* quia mare in locum suum reuersum est. Clamabant Ægyptij: Fugiamus Israëlitas, quia Deus pro eis pugnat aduersùs nos, sed fugæ obstiterūt aquæ maris. Iussit enim Dominus Mosi, vt manum super mare extenderet, & fluctibus Ægyptios fugiētes demergeret,

Exod. 14.

Exod. 14. *Cùmque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum,* C *fugientibúsq; Ægyptijs occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. Reuersǽq; sunt aquæ, & operuerunt currus, & equites cunctis exercitus Pharaonis.* Sic meritas pœnas dedit Pharao duritiæ cordis sui, iuxta illud Eccles. 3. *Cor durum habebit malè in nouissimo, & qui amat periculū, in illo peribit.* Pharaonis durū cor malè habuit in nouissimo; periculum amauit, cùm apertum mare ingredi ausus est, & periuit in illo. Theodoretus q. 25. Exodi. Iustissimus (inquit) iudex Deus tradidit Pharaonem cum toto exercitu aquarum exitio, quia per aquas intemerat infantes Hebræorum, &c. Non tamen erat hic Rex, qui Exod. 1. dicitur iussisse infantes fluuio demergi. Illud D obseruat Moses, ne vnum quidem ex Ægyptiis superfuisse: *Nec vnus* (inquit) *superfuit ex eis,* & Psal. 105. *Operuit aqua tribulantes eos: vnus ex eis non remansit.* Non defuerunt aliqui ex Hebræis, qui putarūt, Pharaonem superfuisse: Hebraicè enim ad verbum sic legitur: *Non superfuit ex eis vsque ad vnum,* עד אחד, *ad echad.* Sensus est iuxta horum mentem: Non superfuit in Ægyptiis aliquis vsque ad vnū Pharaonē, qui superfuit. sed inepta est hæc interpretatio, verba enim id significant, quod noster interpres, & L X X. & Chaldæus, aliíq; verterunt, *ne vnum quidem remansisse.* Pharaonem autem fluctibus maris fuisse obrutum, constat ex Cant. Mosis: *Ingressus est eques Pharao* E *cum curribus, & equitibus eius in mare, & reduxit super eos Dominus aquas maris,* & Psal. 135. *Excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.* Erat dux exercitus Pharao, Exod. 14. *Iunxit Pharao currum, & omnem populum suum assumpsit secum,* &c. Vt dux ingressus est mare, & cum cæteris, fluctibus demersus. Vnde patet, Manethonem deceptum, quem ait Iosephus lib. 1. contra Appionem scripsisse, Regem illum, qui Hebræos expulit ex Ægypto, regnasse post eorum expulsionem multis annis. Regnare non potuit viuus in Ægypto, qui post expulsionem Hebræorū mox mortuus, torquebatur in tartaro. Sed *quisnam erat hic Pharao?* Omissis alus Eusebium sequor, qui putat, appel-

Aquis maris rubri obruitur exercitus Pharaonis.

Eccli. 3.

Theodoret.

Psal. 105.

Psal. 135.

Exod. 14.

Pharao Cenchres vndis demergitur maris.

A latum esse Pharaonē Cenchrem. Pharao nomen est dignitatis, omnes enim Reges Ægypti Pharaones dicebātur. Cenchres nomen est propriū.

Viderunt Aegyptios mortuos super litus maris.

6. Mortuos in mari rubro Ægyptios in litus mare expulit. Quæritur, *an omnes mortuos expulerit mare?* Respondetur, omnes expulisse, vt ab Israëlitis viderentur, Deique potentiā, & beneficium singulare agnoscerent, Exod. 14. *Viderunt Ægyptios mortuos super litus maris, & manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos, timuitq; populus Dominum.* Viderunt Israëlitæ manum magnam, hoc est, Dei magnam potentiam, quam exercue- B rat cōtra Ægyptios. Hinc sequitur, mare omnes Ægyptios eiecisse in litus, vt magnam omnium stragem Israëlitæ cernerent, quam Dei manus potētissima intulerat. Quæritur præterea, *an cadauera Ægyptiorū in litus naturali vi sint expulsa?* Respōdetur, expulsa esse diuina vi, vt sentit Caietan. Diuino (inquit) operi tribuēdum est, quòd Hebræi viderūt Ægyptios mortuos in litore, in quo erant filij Israël, quia naturaliter homo suffocatus, in aquis non natat vsq; ad tot dies, &c. & Exod. 15. Mortui homines (inquit) non natāt naturaliter, vsquequò crepuerit fel, &c. Quæritur tertiò, *an Israëlitæ Ægytios ad litus expulsos spoliarint?* Respōdetur, spoliasse hostes mortuos ve- C stibus, armis, gemmisque, auro, & argento, quod ferebant. Fuit verò hæc præda (vt aiunt Hebræi apud Lyranum Sap. 10.) maior, quàm illa prior, qua spoliauerunt Ægyptū vasis aureis, & argenteis. De his spoliis explicātur verba illa Sap. 10. *Transtulit illos per mare rubrum, & transtulit illos per aquam nimiā, inimicos autem illorū demersit in mare, & ab altitudine inferorū eduxit illos. Ideo iusti tulerūt spolia impiorū, & decantauerunt, Domine, nomen sanctum tuum.* Psal. 73. dicitur: *Dedisti eos escā populis Æthiopum.* Quo loco Genebr. vult, mare nō solùm in litus Arabicum, vbi erant Israëlitæ, euomuisse Ægyptios, sed etiā in litus Æthiopicum, datósque ait in escam populis Æthiopum, quia D nō solum ab Hebræis, sed etiam ab Æthiopibus sunt spoliati. Non placet opinio, quia Ægyptios Israëlitæ spoliauerunt. Ex ea verò sequitur, psalmographū huius spoliationis nō meminisse, quæ præcipua erat. Lege quæ dicta sunt infra cap. 11.

Cadauera Ægyptiorum mare in litus expulit.

Exod. 14.

Caietan.

Israëlitæ mortuos Ægyptios spoliarunt.

Sap 10.

Psal. 73.

CAPVT X.

De mari rubro.

1. MARE rubrū Hebraicè appellatur, ים סוף, *iam suph.* significat *iam,* mare, *suph* verò *iuncum, caricem, & papyrum.* Dicitur mare iunci, vel caricis, vel papyri, id est, iuncosum, carectosum, vel papyrosum, quia in litore eius nasci so- E lent carices, iunci, & papyri, quemadmodum in Nilo. D. Hieronymus mansione 7. Suph (inquit) rubrum, & scirpus vocatur, vnde possumus suspicari, quòd Israëlitæ venerint ad paludem quandam, & lacum, qui carecto, & iuncis plenus fuerit. Sic ille. Duo verò ait significare suph, videlicet rubrum, & scirpum, siue iuncum. Masius Iosue 2. non vult significare rubrum: sed ego D. Hieronymo magis credo quàm Masio. Magis etiam credo L X X. interpretibus, qui ἐρυθρὰν θάλασσαν, id est, *rubrum mare* verterunt, non caricosum. Si *suph* significat *caricosum,* vel *papyrosum,* cur semper *rubrum* verterunt tum L X X. tùm D. Hieronymus? Videntur sciuisse, quod modò ignoratur, nomen *suph* significare etiam

De nomine Hebræo iam suph.

D. Hieron.

etiam rubrum, vt ait D. Hieronymus. Quæritur, an *iam suph* significet *solum mare rubrũ*, an *quodlibet mare?* Respondetur, significare ferè semper mare rubrũ, aliquando verò accommodari mediterraneo. Nã Ionam cetus in mari ferebat mediterraneo: ait verò Ionas cap. 2. *Pelagus operuit caput meũ.* Pelagus, id est, mare mediterraneum, operuit caput Ionæ, Hebraicè tamen eo loco legitur, *iam suph operuit caput meum.* Vnde efficitur, nomẽ accommodari etiam mari mediterraneo, fortè etiã illo loco significat mare rubrum. Cùm enim esset ventre ceti clausus Ionas, forsitan meminit filiorum Israel pertranseuntium siccis vestigiis mare rubrum, & in mari mediterraneo existens, cum illis se contulit dicens: *Iam suph*, hoc est, mare rubrũ, *operuit caput meum*, quasi diceret, olim mare rubrum exsiccatum est, propter filios Israël, neque pedes eorum tetigit, at nunc caput meum, méque totum operuisse videtur.

Ion. 2.

2\. Cur *mare rubrum dicatur*, dubium est. Multæ de hac re sunt opiniones, quas commemorat Plinius lib. 6. cap. 23. Mare (inquit) rubrum dixerunt nostri, Græci Erithræum, à Rege Erythra, aut, vt alij, Solis repercussu talem reddi colorem existimantes; alij ab arena, terraque; alij ab aquæ ipsius natura, &c. Mitto alias huiusmodi. Legendus Ioannes Barrius, decade 2. Asiæ lib. 8. cap. 1. vbi agit de mari rubro, eo capite testimonium Albuquerquij Proregis Indiæ refert: Dixit Prorex, se, cum mare rubrum nauigaret, rubeo colore maculatum sæpe conspexisse: cùm verò fretum ingredi vellet, crassam vidisse venam rubentis aquæ, ab illo exeuntem, & intra portas freti, quidquid ex naui conspici poterat, rubei apparuisse coloris. Existimat autẽ Barrius, hunc colorem in aqua, à coraliorum multitudine repræsentatum fuisse, quæ coralia maris vi a vento agitati, eradicata in fretum ferebantur. Alter quoque Prorex Ioannes à Castro, cùm ex freto maris rubri exiret, mare vidit rubentibus maculis ita plenum, vt viderentur in eo loco boues aliqui mactati: cum verò haustam inde aquam nihil ruboris habere aspectu percepisset, aliquas ibi pepetisse balenas opinatus est: sed Barrius huius quoque ruboris in mari apparentis, coraliorum eradicatas syluas esse arbitratur. Hic Prorex Castrius mare rubrum pernauigauit (vt Barrius scribit) diligentérque ruboris caulam inuestigauit. Cùm mare rubescentibus maculis longo spatio maculatum cernebat, consistens hauriri iubebat aquam, vt experiretur, an rubei esset coloris: illa verò cristalini coloris erat. Postea vrinatores in profundum demissi materiam afferebant quandam rubeam, coralio similem, in modum ramorum; aliç materiæ lanugine quadam coloris phœnicei tegebantur. Vbi aqua virides habebat maculas, materiam ramorum extrahebant cum viridi lanugine, quod dicitur coralium album: vbi aqua alba erat, arenam ferebant candidissimam. Mare autem hoc, in quo hæc vidit Castrius, non est profundum, ideóque facile aqua ex colore arenæ, vel coralij alba, vel viridis, vel rubra videri poterat. Veruntamen addit Barrius, id etiam in profundiori mari viginti brassarum, (nomen est mensuræ) propter aquæ perspicuitatem videri. Castrius verò aiebat, maiorem se macularum vidisse copiam, per spatium ferè 130. leucarum à ciuitate, quç Cuaquem nominatur, vsque ad portum, qui dicitur Alcocor. Habet enim hoc mare loca minùs profunda, in reliquo à ciuitate, quæ Torus dicitur, vsque ad Suez, maculas non vidit. Concludit Barrius satis probabiliter, causam coloris rubei, qui in mari cernitur, esse maris fundum simili colore infectum. Eandem opinionem tribuit Castrio. Nascuntur autem in mari rubro multis locis coralia. A coraliis verò rubris, ait Barrius, rubrum mare esse appellatum, quæ per aquam colorem transmittunt. Obstat dictis, quod scribit Marthiolus lib. 5. Dioscor. cap. 97. Coralia (inquit) ex mari circumquaque muscosa eximuntur, nec tunc vlla ex parte rubescunt: verùm inde artificibus tradita, deraso cortice rubẽt, &c. Itaque sub aqua non rubescunt coralia: ergo minimè possunt rubeum colorem illi communicare, vt vult Barrius, nisi fortè in mari rubro muscositas coraliorum sit rubra.

Plinius.
Cur dicatur mare rubrũ.
Ioann. Barr.
Coralia in mari rubro.
Marthiolus.

3\. Denique Albuquerquius ad Emmanuelem Lusitaniæ Regem scripsit, rubri nomen rectè & verè mari rubro conuenire, quòd rubentibus maculis plenum esset. Vnde verò hic rubeus color promanet, non est omnino exploratum, si coralia sub aquis viridis sunt coloris. Alia ratio nondum apparet. sit causa ipse color profundi, vt Castrius censuit. Nonnulli à Rege quodam, qui dictus est Erythra, volũt verè rubrum mare appellari. Significat enim Græcè ἐρυθρὰ θάλασσα *rubrum mare*. Hanc sententiam sequitur noster Pererius, Exod. 14. rubrum mare dici arbitratur nõ à colore, sed à Rege, qui ibi nobiliter regnauit. Addit, Hebraicè vocatũ *suph*, à multitudine caricum, vel papyrorum, vel iuncorum, quorum est ferax; nostrum autem Latinum interpretem rubrũ appellasse, quia sic à Latinis scriptoribus appellabatur. Aliqui Hebræi *suph* loci alicuius nomen esse voluerunt, à quo mare nomen acceperit; sic mare Tyberiadis dicitur Ioan. 6. à ciuitate Tyberiade. Mauri, vt ait Barrius, vocant *babar corzum*, id est, mare clausum. Est enim mare rubrum sinus quidã maris clausus, qui dicitur sinus Arabicus. Non valdè distat ab hac significatione nomen Hebræum, *iam suph*. Verbum namque *soph*, significat *finire*, & *terminare*; inde *suph* significare potest *finem*, & *terminum*; diceturque *iam suph*, id est, mare finitum, & terminatum, ac clausum. Nam in Ægypti solitudine ita hoc mare terminatur, & clauditur, vt vlteriùs nullo modo profluat. Longitudinis habet 350. leucas, teste auctore citato, latitudinis 36. Ad extremum ferè mare est oppidum Tor, cuius inter incolas fama fertur, illac pertransisse Israëlitas in Arabiam. Nam eo loco Ægyptus propinqua est Arabiæ, solùmque per 3. leucas distat: his autem 3. leucis per mare apertum iter fecisse Hebræos ferunt oppidani. Aliam refert opinionem Barrius. Illius auctor ex alio loco, qui dicitur Corondolus, à Suez 15. leucis distante, factum transitum in Arabiam opinatur. Sententiam suam hac de re Barrius in geographiam distulit.

4\. Quæritur, *an maris rubri via herbas, ac flores germinarit*, vt herbosum, floridúmq; solum pertranseuntibus Hebræis præberet: Id probatur ex lib. Sap. cap. 19. *Ex aqua* (inquit) *quæ antea erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio, per quem omnis natio transiuit, quæ tegebatur manu tua, videntes tua mirabilia.* Græcè legitur πεδίον χλοηφόρον, id est, *campus herbifer.* Iansenius negat, verbaque Sapientis hyperbolica esse putat, hoc sensu: In mari rubro via apparuit sine impedimẽto, quæ via fuit illis loco campi germinantis,

An mare rubrũ apertum germinarit flores.
Sapient. 19.

eo quòd per eam magna cũ alacritate, veluti per herbosum campũ, transierint.

Lyranus.

Lyranus per similitudinem dictum vult. Campus (inquit) germinans, id est, maris fundus desiccatus ad modum campi germinantis.

Hugo Card.

Hugu Card. Campus germinans, id est, similis germinanti.

Carthus.

Carthus. Fundus maris tanquam germinans campus stetit discoopertus, & pulcher. Non desunt, qui sentiant, mare rubrũ ea parte, qua Hebræi fecerunt iter, fuisse herbiferum, ideóque apparuisse campum germinantem, qui sub aquis latebat. Nam mare rubrum sub fluctibus arbores gignere scribit Plinius lib. 13. cap. 24.

Plinius.

Si nascuntur arbores, non mirum est, si nascantur etiam herbæ. In mari rubro (ait Plinius) mirum est, syluas viuere, laurum maximè, & oliuam ferentem baccas, & cùm pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Sic ille. Item: Mare rubrum, & totus Orientis oceanus repletus est syluis, &c. Aduerte tamen, Plinium mare rubrum appellare, non solum sinum Arabicum, sed etiam Persicum. Lib. 6. cap. 23. Irrupit (inquit) & in hac parte geminum mare in terras, quod rubrum dixere nostri, &c. Geminum mare ait appellatum rubrum, quod terras irrumpit, id est, sinum Arabicum, & Persicum. Prophani quoque scriptores nomen maris rubri ad plura extendũt maria. Vnde illud Genebrardi Psal. 105.

Genebrard.

LXX. (inquit) interpretes rubrum mare appellauerunt de totius vocabulo, præter prophanorum vsum, quibus mare rubrum, siue Erythræum, est oceanus inter Æthiopicum, & Indicum. Sed nos ad inuestigandas res maris rubri habemus Protegem Castrium, qui totum percurrit vsque ad Suez.

Ioannes Castrius Prorex Lusitanus totum percurrit mare rubrũ.

Ait ille: A ciuitate Toro vsque ad oppidum Suez, quod est in extrema parte maris, rubentes non vidisse maculas; distat autem Torus à Suez, quadraginta leucis, & intra hoc duarum vrbium spatium videntur Israëlitæ mare pertransisse. Nullæ autem arbores, nullæ oliuæ, aut lauri ibi esse in mari referuntur. Herbiferum verò esse ipsum solum maris rubri, non videtur probabile: neque enim Castrius, neque vllus alius huius rei meminit. Si herbiferum esset, non dixisset Abacuc 3.

Abacuc 3.

Viam fecisti equis tuis in luto aquarum multarum. Lutum enim erat in profundo maris, non herbæ, aut flores: sed exsiccatum est à vento vrente, & via Hebræis constrata. Quòd si quis concedat, fuisse profundum herbosum; ventus ille, qui tota nocte flauit, vrens, ac vehemens, omnes herbas combussisset. Si quis dicat, miraculo factum esse herbosum, & germinantem illum campum, non adeò repugnabo. Sed probabilius videtur, satisfuisse hominibus hostes fugientibus viam herbis carentem, neque puluerulentam. Non enim sunt miracula sine necessitate multiplicanda, vt aiunt Theologi.

CAPVT XI.

De transitu maris rubri.

1. *An sint aperta plures viæ Hebræis in mari?* Psal. 135.

DVBITATVR, *an sint aperta in mari rubro singulis tribubus singulæ viæ, an omnibus simul vna?* Huic quæstioni ansam præbuerunt verba illa Psal. 135. *Diuisit mare rubrum in diuisiones.* Si enim mare in diuisiones diuisum est, plures fuere viæ, singulis tribubus apertæ. Id quoque hanc confirmat opinionem, quòd celeritate A magna Israëlitæ mare pertransierunt, paucis horis, celerius autem per multas vias, quam per vnam solam à magno exercitu fit iter. Hanc opinionem sequuntur Hebræi. Lege Epiphanium hæres. 64.

Origenes.

Origenes verò in Exod. Audiui (inquit) à maioribus traditum, quòd in ista diuisione maris, singulis tribubus Hebræorum, singulæ aquarum diuisiones factæ sunt, & propria vnicuique tribui in mari aperta est via, idque ostendi aiunt ex Psal. 135. Sic ille. Eandem sententiam sequuntur Abulens. in Exod. & Genebr. Psalmo citato. Probabilius est, vnam tantùm apertam fuisse viam latissimam aliquot leucarum, vt celeriter à tanto exercitu B possit fieri transitus. Deus vnitatis amicus est, non ergo diuisit Israëlitas, sed omnes simul eadem via voluit iter facere. Præterea columna, quæ viam ostendebat, vna tantùm erat: ergo via vna tantùm fuit. His adde, Mosem ducem fuisse totius populi vnum, oportuisséque nullam tribum ab eo disiungi. Fuit ergo vna via in mari, quam primus Moses est ingressus, vt toti populo præiret, animósque omnium corroboraret. Huius sententiæ est Theodoretus, quæst. 25. in Exodum:

Theodoret.

Existimo (inquit ille) bifariam tantùm fuisse mare diuisum, hoc indicante Scriptura, cùm ait: Aqua erat tanquam murus à dextris, & à sinistris, latámque C viam fuisse, & numero transeuntium conuenientem, sicut dixit Scriptura Psalmo 105.

Psal. 105.

Deduxit eos in abysso, sicut in deserto, quod videtur indicare facilitatem viæ patentis. Sic ille. Vnam quoque fuisse viam putat Lyranus, Carthusianus, & alij. Diuisæ quidem transierunt tribus, sic enim faciebant iter, diuisæ quoque erant viæ tribuum, sed coniunctæ, nulla intermedia aqua maris. In latissima illa via tribus tribui adhærens transiit, & præibat Moses. Verba illa Psalmi 105. multas vias in mari apertas esse non probant. Nam Genes. 15. Abraham

Genes. 15.

animalia quadam diuisit, & partes contra se altrinsecus posuit, lampas verò ignis dicitur transisse inter D *diuisiones illas.* Vna tantùm erat via inter partes animalium, per quam transiuit lampas; at dicitur transisse inter diuisiones. Ita in Psalmo legitur: *Diuisit mare rubrum in diuisiones,* quamuis vna tantùm fuerat via: quia enim diuisionis erant duæ partes, ideo dicuntur diuisiones. Genes. 15. *Pertransiuit lampas inter diuisiones*, id est, inter duas partes diuisas.

Genes. 15.

Similem in modum scissura sumitur pro parte scissa, 3. Reg. 11. *Tolle* (inquit) *decem scissuras*, id est, decem partes abscissas pallij.

3. Reg. 11.

Eodem sensu dicitur in Psalmo: *Diuisit mare rubrum in diuisiones.* id est, in partes duas, quarum vna ab altera est separata. Sic etiam Hierem. 34.

Hierem. 34.

Vitulum conciderunt E *in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius*, hoc est, transierunt inter duas partes diuisas.

2. *An Israëlitæ transierint in litus Arabicum?*

Illud etiam est in controuersia, *an Israëlitæ via recta pertransierint* per mare rubrum ex litore Ægypti, vsque in litus Arabicum illi oppositum, an potius via semicirculari in medio mari facta, ex litore Ægyptiaco profecti, in idem litus Ægyptiacum reuersi fuerint? Hanc posteriorem opinionem sequuntur nonnulli Hebræi, Abulensis quoque, & Paulus Burgensis. Probatur duobus argumentis. Primum hoc est: Hebræi viderũt Ægyptios mortuos in litore maris rubri, quod versus Ægyptũ est; ergo, postquam transierunt mare, in litore erant Ægyptiaco,

non

non autem in litore Arabico, atque adeò non peruenerunt in Arabicum litus, sed semicirculo facto in medio mari, ad litus Ægyptiacum redierũt. Quòd autem Ægyptios mortuos viderint in litore Ægyptiaco, confirmatur, quia mare in propinquius litus solet eiicere cadauera: propinquius autẽ demersis Ægyptiis litus non erat Arabicum, sed Ægyptiacum. Secundum argumentum est huiusmodi. Num. 33. sic habetur: *De Socoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis, & transierunt per medium mare in solitudinem, & ambulantes tribus diebus per desertum Etham castrametati sunt in Mara* Hinc patet, Hebræos ex solitudine Etham, in mare introisse, rursusq; ad eandem solitudinem Etham, vnde profecti fuerant, rediisse, & per eam fecisse iter in Mara. Ergo ad litus deserti Etham, quod est Ægyptiacum, reuersi sunt. Multo probabilior videtur opposita opinio, nempe Israëlitás à litore Ægyptiaco maris rubri pertransisse in oppositum litus Arabicum, neque vllam in mari apertam esse viam semicircularem. Est opinio Iosephi lib. 2. antiquit. vbi ait, Hebræos euasisse in litus aduersum maris, Philonis lib. 3. de vita Mosis, D. Gregor. Nyssen. in vita eiusdem Mosis, Lyrani, Caietani, & aliorum. Primo argumento respondetur, Ægyptiorum cadauera diuina vi fuisse expulsa in litus Arabicum, vbi erant Hebræi. Diuino operi, (ait Caietanus) tribuendum est, quòd Hebræi viderunt Ægyptios mortuos in litore, in quo morabantur. Quod miraculum oportet fateri, in quocunque litore visa sint ea cadauera sequenti die, quia naturaliter homo suffocatus, in aquis non natat vsque ad tot dies. Hæc ille. Philo ait, procellosam tempestatem in litus oppositum expulisse cadauera. Caietan. etiam vult, mare ex litore, vnde ingressi fuerant, refluxisse in Ægyptios fugientes, eósque in litus, vbi erant Hebræi, eiecisse. Secundo argumento respondet Caietanus, Etham desertum esse, siue solitudinem, quæ ab Ægypto vsque ad Arabiam protenditur, & vtrumque litus maris rubri complectitur, Ægyptiacum, & Arabicum. Itaque profecti dicuntur Israëlitæ, Num. 33. *ex Etham, & pertransisse mare*. Ex Etham, inquam, deserto, quod erat ante litus Ægyptiacum. Dicuntur deinde post transitum maris, tribus diebus ambulasse per desertum Etham, quod erat post litus Arabicum, & pars deserti Etham illius, quod erat ante litus Ægyptiacum. Profecti igitur sunt ex Etham, & venerunt in alteram partem eiusdem deserti, quæ erat in litore Arabico, per Arabiam extensa.

Num. 33.

Caietanus.

Numer. 33.

3. *De spatio temporis, quo mare pertransierunt Israëlitæ.* Dubitatur etiam de temporis spatio, *quo mare pertransierunt Israëlitæ*. Etenim tantus exercitus, tótque pecorum greges, magno temporis spatio pertransisse videntur totam maris rubri latitudinem. Ex Scriptura hoc habemus, Exod. 14. *Abstulit mare Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in siccum, diuisáque est aqua, & ingressi sunt filij Israël, persequentésque Ægyptij ingressi sunt post eos.* Itaque ventus flauit tota nocte, & vertit in siccum pelagus, & ingressi sunt Israëlitæ. Vnde infertur, propè matutinum tempus ingressos esse mare, quod tota nocte exsiccatum fuerat à vento vrente. Sequitur Exod. 14. *Iamque aduenerat vigilia matutina.* Cùm hæc aduenisset vigilia matutina, ex nube angelus Ægyptios fulminauit: illi verò clamarunt: *Fugiamus Israëlem.* Tum Moses iussu Dei maris fluctus super eos reduxit, &, vt dicitur Exod. 14. *reuersum est mare primo diluculo ad priorem locum.* Sequitur: *Reuersæ sunt aquæ, & operuerunt currus & equites, neque vnus quidem superfuit ex eis, filij autem Israël perrexerunt per medium sicci maris.* Ex iis videtur effici, mare noctu exsiccatum à vento tota ferè nocte: deinde filios Israël ingressos mare, postquam exsiccatum est, Ægyptiósque post illos. In vigilia verò matutina, angelus fulminibus ex columna Ægyptios interfecit. Primo autem diluculo mare reuersum est in locum suum, eósque demersit: at filij Israel post hæc perrexerunt per medium sicci maris. Nondum enim peruenerant ad litus Arabicum, sed erant in medio maris, quando Deus maris fluctibus Ægyptios obruit. Quòd si ita est, potuerunt illi, post demersos hostes, iter lento gradu facere multis horis. His obstat, quòd dicitur mare primo diluculo reuersum esse in locum priorem, totum enim mare reuersum videtur. Vnde efficitur, Israëlitas in litore Arabico primo diluculo constituisse. At verò Scriptura non ait, totum mare reuersum esse in locum suum. Potest ergo existimari, mare, id est, partem illam maris, quam iam pertransiuerant Israëlitæ, reuersam esse in locum suum demersis Ægyptiis. Alteram verò partem, quam nondum pertransiuerant, non esse tunc reuersam, sed post transitum. Fauet huic opinioni Scripturæ ordo, postquam enim scriptum est, Ægyptios esse demersos, nullúmque superfuisse, sequitur: *Filij autem Israël perrexerunt per medium sicci maris.* Videlicet post demersos hostes à mari primo diluculo.

Exod. 14.

Ibid.

Ibid.

4. Caietanus ait in vigilia matutina, cùm angelus ex nube percussit Ægyptios, maximam populi partem iam pertransisse mare, & ad litus peruenisse. Abulensis arbitratur, Hebræos accessisse ad mare initio noctis, tuncque à Mose esse diuisum, postea à vento calido humidum ac limosum solum exsiccatum, maiore noctis parte. Tertia vigilia noctis, quæ est post mediam noctem, ait ingressos esse mare, & in fine huius tertiæ vigiliæ ex mari exiuisse. In quarta verò vigilia matutina, cùm iam essent Israëlitæ extra mare, reuersum esse in locum suum, & obruisse vndis Ægyptios. Itaque tribus horis existimat Hebræum tantùm exercitum, tótque pecorum, & armentorum pelagus pertransisse, quod sanè miraculo tribuendum erit, si eo loco mare tres, aut quatuor leucas habet latitudinis. De iumentis, pecoribus, & armentis, quæ ferebant Hebræi, illud intelligitur Sapient. 19. *Agrestia in aquatica conuertebantur, & quæcunque erant natantia, in terram transibant.* Nam agrestia pecora, & armenta conuersa sunt in animalia aquatica, quia per medium pelagus ambularunt. Natantes verò pisces in Nilo flumine mortui, in terram eiecti sunt, & ranæ natantes ipsas penetrarunt Ægyptiorum domos. Nisi velis pisces, quicunque erant natantes in illa via, quæ aperta est in mari rubro, exsiccato mari in terram transiuisse, vt Hebræis essent esca.

Sapient. 19.

5. Non est prætereunda Hebræorum traditio quædam, cuius meminit D. Hieronym. Osee 11. Tradunt (inquit) Hebræi huiuscemodi fabulam. In exitu Israël de Ægypto, quando ex alia parte mons, ex alia rubrum mare, ex alia Pharaonis cingebat exercitus, & inclusus populus tenebatur, cæteris tribubus desperantibus salu-

D. Hieron.

An tribus Iuda prima fit ingressa mare rubrum?

tem, & aut reuerti in Ægyptum, aut bellare cupientibus, solus Iuda ingressus est mare. Vnde & regnum meruit accipere, &c. Aiunt Hebræi tribum Iuda primam mare esse ingressam, cæteris formidantibus. Erat tunc princeps tribus Aminadab, is magno animo mare ingressus est, cæterique secuti sunt ducem. Mosem tamen primum ingressum esse mare, ratio docet, vt omnibus tribubus animum adderet, idque sentit Iosephus lib. 2. antiquit. Fortè tribus Iuda Mosem secuta est ante alias. Hac de re sic scribit Lyranus, Cant. 6. Tribus (inquit) Iuda, secundùm omnes doctores Hebræos, & Latinos meruit dignitatem regiam in transitu maris. Nam aliis tribubus formidantibus Mosem sequi per mare diuisum, tribus Iuda constanter secuta fuit ipsum, & aliis constantiæ dedit exemplum. Tunc autem Aminadab erat princeps tribus Iudæ. Sic Lyranus.

Lyranus.

6. Ad extremum adiicio, in mari rubro tanti miraculi relicta dici miranda vestigia. Sic enim scribit Paulus Orosius lib. 1. hist. cap. 10. Extant etiam nunc certissima horum gestorum monimenta. Nam tractus curruum, rotarúmque orbitæ non solùm in litore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, peruidentur. Et si fortè ad tempus, vel casu, vel curiositate cuiuspiam turbantur, continuò diuinitus in pristinam faciem, ventis fluctibúsque reparantur, vt quisquis non docetur timorem Dei, pro palatæ religionis studio, itæ eius transactæ vltionis terreatur exemplo. Sic ille. Et D. Gregor. Turon. in histor. Franc. cap. 10. Quod (inquit) à sapientibus, & certè illis hominibus, qui in eodem loco accesserunt, verum cognouimus, studuimus inferre paginæ. Aiunt enim sulcos, quos rotæ curruum fecerant, vsque hodie permanere, & quantum acies oculorum videre potest, in profundo cerni. Quos si modicum commotio maris obtexerit, illo quiescente, rursus diuinitus renouantur vt fuerant. Ita Gregor.

Paul. Oros.

Vestigia transitus relicta in mari rubro.

D. Gregor. Turon.

CAPVT XII.

MORALE.

De maris rubri transitu.

Dominus pugnabit pro vobis.

1. IN magnas angustias redacti sunt Israelitæ, inter incudem erant, & malleum: Pharao, eiusque exercitus abeuntes insequebatur; mare rubrum fugam impediebat. At Deus pro summa clementia sua, redactos in angustias, in magnam eduxit latitudinem, iuxta illud Psal. 4. *In tribulatione dilatasti mihi*, &c. & illud Psal. 30. *Saluasti de necessitatibus*, Hebraicè צרות, *saroth*, id est, *angustijs, animam meam, nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos.* Eundem in modum, in tribulatione illa dilatauit Hebræis viam Deus, saluauit de necessitatibus, id est, de angustiis, animas eorum, nec conclusit illos in manibus inimici Pharaonis, statuit in loco spatioso ac tuto pedes eorum in medio mari, & in litore Arabico ex angustiis maximis eductos. Erant in angustias adducta Hebræorum corpora: animi tot conspectis Dei miraculis in Ægypto factis in latitudine esse debuerant, atque sperare Deum, qui tot editis prodigiis, ex Ægypti seruitute eos liberauerat, ex his etiam angustiis eos esse liberaturum, sed desponderunt animum, & dixerunt ad Mosem, Exod. 14. *Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine?* Siccine, ô Hebræi, miraculorum, quæ paulo ante vidistis, obliti estis? Aspicite columnam, quæ vos præcedit, nonne scitis Deum esse viæ vestræ ducem? Nihil timendum est duce Deo, Psal. 26. *Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum, si exurgat aduersum me prælium, in hoc ergo sperabo*, &c. Consistunt aduersùm vos Pharaonis castra, ne timeat cor vestrum, si ille prælium inferat, in Deo sperate, animumque ne despondeatis. Audite Mosem: *Dominus* (inquit) *pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*, neque gladium distringetis, neque hastam, aut sagittam in hostes conniicietis, omnes vero vita priuatos videbitis.

Psal. 4.
Psal. 30.
Deus adiutor est in opportunitatibus.
Exod. 14.
Psal. 26.

2. Pusilli animi est aduersis rebus frangi, magni animi est in angustiis tribulationis dilatatum habere animum. Audiamus animosum Paulum 2. Corinth. 4. *In omnibus* (inquit) *tribulationem patimur, sed non angustiamur*, &c. Origenes ad Roman. 5. Vt scias (inquit) quòd iustorum tribulatio non angustiat animi virtutem, sed dilatat, audi Apostolum, quomodo ista distinguat: *In omnibus* (inquit) *tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Neque enim angustiari potest, qui virtutibus dilatatur, &c. Verba illa Psalmi 4. *In tribulatione dilatasti mihi*, D. Chrysost. ita exponit: In ipsis angustiis tribulationis cordis dilatationem tribuisti mihi. Chrysost. Non dixit Deo Dauid: Non passus es me incidere in afflictionem, aut effecisti, vt celeriter transiret afflictio, sed ea manente dilatasti mihi. Quod accidit in tribus pueris, Dan. 3. Nec enim obstitit, quo minùs iniicerentur in fornacem, nec, cùm essent iniecti, flammam extinxit, sed ardente camino latum spatium præbuit, &c. Dan. 13. *Ingemiscens Susanna ait: Angustiæ sunt mihi vndique.* At in ipsis angustiis constituta, dilatata voluntate respondit: *Melius est mihi absque opere*, (id est, peccato) *incidere in manus vestras, quàm peccare in conspectu Domini.* Fælix, qui in angustiis positus, non ita premi se patitur, vt peccatum committat, & cùm Susanna dicit: *Angustiæ mihi sunt vndique: sed melius mihi est omnia pati, quàm peccare in conspectu Dei mei.* De illa eodem capite legitur, cùm in iudicium ducta esset, flens *suspexit ad cælum. Erat enim cor eius fiduciam habens in Domino.* Habuit cor eius fiduciam in Domino in angustiis magnis: succurrit Dominus, & latá fecit illi viam. Fiducia habenda est in Deo in mediis angustiis, imò tunc animus erigendus magis, & fiducia augenda. D. Bernardus epist. 256. ad Eugenium: Legi (inquit) apud quendam sapientem, non est vir fortis, cui non crescit animus in ipsa rerum difficultate, ego autem dico fideli homini magis, & inter flagella fideoduni, &c. Discamus Dei sperare auxilium, etiam si à tergo Pharao vrgeat tartareus, & à fronte difficultas aliqua magna, velut mare rubrum, sese opponat. In Deo confidamus, & speremus, qui per ipsum mare rubrum viam potest facilè aperire. Audiamus suauissima illius verba, Psal. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum, protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.*

2. Cor. 4.
Origenes.
Magni animi est non frangi aduersitate.
Psal 4.
D. Chrysost.
Daniel. 13.
D. Bernard.
Crescat animus in difficultatibus.
Psal. 90.

3. Caueamus in angustiis omnem, vel aduersùs Dei prouidentiam, vel aduersùs superiores murmurationem. 1. Reg. 23. Saul Dauidem in eas adduxerat angustias, vt desperaret, se posse euadere. Iam in modum coronæ ipse, & milites eius

Cauenda in tribulatione murmuratio.

eius Dauidem circundabant, omni ex parte, sed Deus in magnis his angustiis viam latam aperuit. Nuntius venit ad Saul, vt dicitur eodem cap. dicens: *Festina, & veni, quoniam infuderunt se Philisthijm super terram. Reuersus est ergo Saul desistens persequi Dauid, &c. Vocatus autem est locus ille petra diuidens.* Hoc loco mare rubrum diuisit Deus fugientibus Israëlitis, illo verò loco diuisit Saul persequentem à Dauide, idcirco dicta est petra diuidens. Diuidit enim Deus, & separat a viris iustis, quæ illis obstant impedimenta.

Aperit Deus viam in tribulatione.

Marc. 16.

Marci 16. aiebant fœminæ, quæ corpus Domini vngere desiderabant: *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* ante oculos posuerunt impedimentum optatæ vnctionis; etenim, vt ait idem Euangelista, *erat magnus valde lapis,* quo clausum fuit sepulchrum. sed addit: *Respicientes viderunt reuolutum lapidem.* Magnæ sese offerunt difficultates Christu seruire cupientibus, magni se offerunt lapides reuoluendi, sed qui constanti fuerit, & excelso animo, Deo adiuuante, reuolutos videbit lapides, apertaque maria. Vt enim ait Petrus epist. 2. cap. 2. *Nouit Deus pios de tentatione eripere,* &c. *Dominus pugnabit pro vobis,* ait Moses. Et D. Augustin. serm. 89. de temp. Sic operari (inquit) Deus suis assueuit, vt vbi defecerit humanum consilium, illic intercedat diuinũ adiutorium, &c.

1. Petr. 2.

D. August.

Quid clamas ad me?

4. Non despondit animum Moses in summo discrimine, sed ardenti corde ad Deum clamans, auxilium postulauit. Clamaueritne voce magna, an solo corde, Scriptura non aperit, solùm ait, Deum dixisse ad Mosem; *Quid clamas ad me?* Quod intelligi potest de clamore oris, & vocis, sed Patres de clamore cordis interpretantur, sentiúntque, non voce, sed corde feruente clamasse Mosem. D. Hieronymus ad Gal. 4. Dicitur (inquit) ad Mosem: *Quid clamas ad me?* cùm penitus Mosi vox nulla præcesserit, verum compunctum cor, & pro populo ingemiscens, Scriptura clamorem vocauit, &c. D. Chrysost. hom. de Chananæa: Moses ad Deum mente clamabat, & vox penitus non audiebatur, ideo Dominus dicit ad eum: *Qui clamas ad me?* &c. Idem ait Orig. in Exod. August. quæst. 52. D. Gregor. D. Bernard. & alij. Nyssenus: Monet (inquit) Moses, vt arbitror, sonoram esse illam vocem, & vsque ad diuinas aures magnitudine sua peruenire, quæ non contentione clamoris, sed puritate cordis, sua meditatione concipitur, &c. In auribus Dei magnus clamor est cordis, ideóque, etsi submissa oremus voce, dicimus tamen: *Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.* Commendat locus hic orationis feruorem, is enim cordis est clamor, tunc ad Deum clamamus, cùm ardenter oramus, tunc submissa vox est, cùm frigidè precamur. D. Bernardus serm. 16. in Psalmo 90. In Dei (inquit) auribus desiderium vehemens, clamor est magnus, remissa autem intentio vox est submissa. Magis intuetur cor Deus: ad cordis potius vocem, quàm corporis aures eius. hinc est, quòd Moses foris tacens, intus auditur, dicente Domino: *Quid clamas ad me?* &c. D. Gregor. lib. 1. Regum, cap. 7. Quid (inquit) est clamor Samuelis, nisi in supplicatione pontificis magna virtus desiderij? vnde ad tacentem labiis Mosen, licèt populi subditi salutem feruenti deuotione cupientem, a Domino dicitur:

Clamor Mosis clamor cordis.

D. Hieron.

D. Chrysost.

Greg. Nyss.

Oratio feruẽs clamat.

D. Bernard.

D. Gregor.

A *Quid clamas ad me?* &c. & Psal. *Domine ne in furore.* Cor (inquit) idem clamorem emittit, cum charitas feruet, &c. Ibidem: Frigescente charitate, cor a bonis silet, &c. Item: Qui Deum desiderat, ad ipsum cordis voce clamore non cessat, &c. Feueat ergo in nostris cordibus charitas, feruean Dei desideria: ad Deum corde semper clamemus, præsertim verò cùm Pharao nos insectatur: quanto maior tentatio est, tantò maior clamor fit. Vsque ad rauim clamabat, qui Psalm. 68. dicebat: *Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ.* Vsque ad raucedinem cordis, & gutturis clamandum est ad Deum, hoc est, magna contentione, & vi animi. D. Hieronymus B mansione 5. Ægyptij (inquit) & Pharao, rursus occurrunt, vnde discimus, cauendas semper insidias, & inuocandam misericordiam Dei, vt insequẽtem Pharaonem possimus effugere, &c.

Dei desiderium clamor est.

Psal. 68

D. Hieron.

Post tergum stetit inter castra Aegyptiorum, & castra Israel.

5. Præcedebat Angelus Israëlitas, velut eorum præses, & dux: vbi autem periculum vidit, post tergum Israëlitarum stetit, hostibúsque se opposuit, & nubem, velut murum fortissimum, sine turrim munitissimam. Discant hinc prælati, in periculis oues non deserere, sed pro ouibus periculis se fortiter obijcere. Nam, vt dici- C tur in Glossa interlin. Angelus Israëlitarum castra præcedens, doctores significat, qui verbo, & exemplo præcedunt castra Christi. Superuenientibus autem Ægyptiis, retrorsum abiit angelus, opposuitque se hostibus: sic doctores, & prælati, persecutionis tempore, persequentibus se opponunt, veluti murum, pro subiectis. Ioan. 10. mercenarius videt Pharaonem venientem, & dimittit castra, & fugit. Qui autem pastor est, vt Moses, ad Deum clamat, seque omnibus obijcit periculis, vt oues seruet. Ezech. 13. de falsis prophetis & mercenariis legitur: *Non ascendistis ex aduerso, nec opposuistis murum pro domo Israël,* &c. Quæ verba oues negligentibus D pastoribus rectè conueniunt. Nubem, ait Glossa, adumbrare scientiam Scripturarũ. Quemadmodũ ex nube angelus aduersus Ægyptios fulminibus dimicauit: sic ex Scriptura dimicãt doctores & prælati aduersùs hostes stygios & hæreticos, aduersúsque vitia omnia. Obscura erat nubes Ægyptiis, Hebræis splendida: sic Scriptura sacra hæreticis obscura est, quia ab ipsis non intelligitur: Orthodoxis splendida, quia ab Spiritu sancto illis illuminatur.

Prælatus bonus oues defendit.

Ezech. 13.

Scriptura sacra nubes est, ex qua pugnant Catholici aduersus Ægyptios.

Pharao persecutus est filios Israël.

6. Pœnituit Pharaonem, quòd populum dimisisset, obdurauit cor suum, cur obduratum E ad meritas illum pœnas duxit dignas obdurato corde. Descendit enim in profundum maris, vt ait Moses in cantico, *quasi lapis durissimus.* Coëgerant Ægyptij, vt diximus supra, Hebræos ex Ægypto exire: non diu in sententia permanserunt, difficilè est enim, quæ nobis vtilia sunt, relinquere. *Quid voluimus facere* (ait Pharao Exod. 14.) *vt dimitteremus Israël, ne seruiret nobis?* Vt igitur abeuntes in captiuitatem reuocarent, illos insecuti sunt, vt seruos fugitiuos, Sap. 19. *Adhuc inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumpserunt cogitationem inscientiæ, & quos rogantes proiecerant, hos, tanquam fugitiuos, persequebantur.* Primogenitorum luctum adhuc Ægyptij inter manus, &

Difficile est vtilia relinquere.

Exod. 14.

Sapient 19.

ante oculos habebant, adhuc eorum cædem deplorabant, quos sciebant idcirco occisos, quòd Hebræos non dimitterent, sed cogitationem insscientiæ, id est, stultam & insipientem, assumpserunt persequendi eos, quorum causa tot plagis erant affecti: cordis obcæcatio obliuionem illis plagarum iniecit, vt dicitur Sap. 19. *Horum,* (inquit) *quæ acciderant, commemorationem amittebant, vt quæ deerant tormentis, repleret punitio. Et populus quidem tuus mirabiliter transiret: illi autem nouam mortem inuenirent.* Nouam appellat mortem Pharaonis, & Ægyptiorum in mari rubro, quia admirabili modo contigit, obruto fluctibus exercitu per miraculum. Noluit resipiscere Pharao, sed cogitationem inscientiæ, id est, cogitationem insipientem, sibi assumpsit persequendi Hebræos, tandem periit. Euasit multas plagas; si quieuisset, etiam hanc euasisset, quia verò cogitationem suscepit stultam, omnino periit.

Obliuio plagarum Dei.
Sapient. 19.

7. Caueamus cogitationes stultas reuertendi ad peccatum, ne tandem iratus Dominus pœnam mortis subitò inferat, iuxta illud Ecclesi. 5. *Subitò veniet ira illius* (id est, Dei,) *& in tẽpore vindictæ disperdet te.* Item: *In peccatores respicit ira illius.* Ierem. 2. *Arguet te malitia tua, & auersio tua increpabit te.* Ecclesi. 2. *Ne adijcias peccatum super peccatum.* Peccatum super peccatum adijcit peccator: tandem implet mensuram, extremúmque recipit supplicium, iuxta illud Genes. 15. *Nec dum completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, vsque ad præsens tempus.* Quasi dicat, postquam impletæ fuerint, supplicium recipient. Considera, cùm adijcere vis peccatum peccato, ne fortè illud sit mensuræ tuæ complementum, quo adiecto disperdaris. Adiecit Pharao peccatũ peccato, impleuit peccatorum mensuram hac extrema persecutione: impleuit etiam mensuram dierum vitæ suæ, vndis demersus. Illud obserua Sap. 19. *Horum quæ acciderant, commemorationem amittebant.* Obliuiscebantur Ægyptij plagarum, quas in Ægypto acceperant, ideo furore acti Hebræos insequebantur. Idem nobis contingit, ideò enim peccatum peccato adijcimus, quia memoriam suppliciorum Dei amittimus, quia tartareos rogos ante oculos non proponimus, pœnæque æternitatem non consideramus. Ecclesi. 7. valdè suppliciorum imminentium memoria commendatur: *In omnibus* (inquit) *operibus tuis memorare nouissima tua.* Vide, quàm velit esse continuam hanc memoriam mortis, iudicij, ac gehennæ: *In omnibus operibus nostris* vult nos horum meminisse. Cur ita? propter magnum emolumentum, quod huiusmodi affert memoria, ideo sequitur: *Et in æternum non peccabis.* ô magnum emolumentum, in æternum non peccare! Deo enim iuuante, sic hæc meditatio animum corroborat, vt peccata omnia mortifera toto conatu fugiat, toto vitæ tempore, etiamsi illud sit multorum annorum: post mortem verò non peccet, per totam æternitatem. Vt ignis argentum expurgat, nitidúmque reddit, sic orci ignis, si consideretur, expurgat vitiis pectus, purumque efficit. Vnde D. Chrysost. 2. Thess. hom. 2. *Gehennæ* (inquit) *ignis quouis argento mundiores nobis animas facit,* &c. Angelus ex nube aduersus Ægyptios ignea fulmina iaculabatur. Nubes, quæ nobis viam cælestem demõstrat, & ex qua nobis loquitur Deus, fides est Catholica, ex hac nube præliari nos docet D. Petrus epistola 1. cap. 3. aduersus Stygium Pharaonem. *Cui* (inquit) *resistite fortes in fide.* Angelus ex nube fulminibus igneis præliabatur: nos ex fide, tartareo igne confectis iaculis decertemus.

Eccles. 5.
Ierem. 2.
Eccles. 2.
Casus in peccatum cauendus.
Genes. 15.
Sapient. 19.
Obliuiscimur tormentorum, & supplicij, ideo peccatum non cauemus
Eccles. 7.
Gehennæ memoria.
D. Chrysost.
Ex fide aduersus hostes pugnandum igne tartareo.
1. Pet. 3.

Fugiamus Israëlem.

8. Putabant Ægyptij, cùm mare sunt ingressi, viam illam esse tutissimam, tandem verò maximis se periculis circumdatos viderunt, & clamarunt, *fugiamus,* &c. sed vt est in prouerbio, *serò sapiunt Phryges.* En tibi imaginem hominum, qui, dum viuunt in vitiis, pericula viæ non considerant: in morte autem cùm se vident doloribus circumuallatos, clamant, *fugiamus.* Prouerb. 14. *Est via quæ videtur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem.* Hebraicè: *Est via recta ante faciem hominis.* Videbatur Ægyptiis recta via, qua incedebant in mari rubro, nouissima autem eius deduxerunt eos ad mortem. Ecclesi. 21. *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ,* &c. Videbatur Ægyptiis via maris tuta complanata, ac constrata lapidibus, exultantes ad spolia per illam properabant, iuxta illud cantici Mosis: *Persequar, & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea.* Sed in fine viæ inferos reppererunt, tenebras, & pœnas sempiternas. Qua via gradeterentur, non considerarunt, noctu in tenebris illam ingressi sunt: sic peccatores qua via gradiantur, non considerant; tenebris vitiorum obcæcati viam tartari ingrediuntur, suspensos fluctus non vident, quibus in fine viæ obruuntur. Pugnat aduersus illos obscura mortis nubes, tunc clamant, *fugiamus,* vtinam ex corde syncero clament. Non potuerunt Ægyptij fugere fluctuum demersionem, etsi maximè cuperent, possunt tamen peccatores fugere tartareos fluctus, cùm mortis caliginosa pugnat nubes, possunt ad Deum per veram pœnitentiam confugere. Sed oro illos, vt considerent, quanti sit momenti æternos cruciatus euadere, æternam verò gloriam consequi. Precor, ne tantum negotium in extremum periculum differant. Dum vita & sanitas suppetit, clament, fugiamus peccatum, fugiamus tormenta sempiterna, agamus veram pœnitentiam.

Via qua gradimur consideranda.
Prouerb. 14.
Eccles. 21.

Inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus.

9. Similes sunt Reges impij leonibus, vt constat ex cap. 19. Ezech. in quo Reges Iuda leones appellantur: à gentibus verò aduersus eos pugnantibus bello capiuntur, & cap. 32. de Pharaone Rege Ægypti sic loquitur Dominus: *Leoni gentium assimilatus es, & draconi, qui est in mari* (id est, ceto marino) *expandam super te rete meum in multitudine populorum multorum, & extraham te in sagena mea, & proijciam te in terram.* Erat Rex ille Ægypti leoni similis, & marino ceto. leonem venatus est Dominus, cetum marinum est expiscatus bello. Sæuos enim huiusmodi leones, qui populum vexant, venatur, sæuósque maris dracones, & Nili crocodilos expiscatur. Leo erat Pharao, de quo Moses agit, venatus est illum Dominus, modo quodam admirabili; laqueum in mari posuit; veluti esca ad quam inhiabat, Israëlitæ fuerunt, properauit ad escam leo, mirabiliter cadentibus pelagi fluctibus, velut in muscipula, captus est. Draco erat marinus, siue Nili immanis crocodilus: expandit Deus super eum rete suum, non in multitudine populorum multorũ, sed in multitudine fluctuum, &

Reges impij similes sunt leonibus.
Ezech. 32.
Pharaonem Deus velut leonem venatus est, & velut cetum expiscatus.

& extraxit illum in sagena sua, & proiecit in litus Arabicum, escámque fecit populis Æthiopum. Psal. 73. *Tu confirmasti in virtute*, (id est, potentia tua) *mare* (rubrum) *contribulasti capita draconum in aquis. Tu confregisti capita draconis, dedisti eũ escam populis Æthiopum.* Dracones appellat Ægyptios, vel eorum duces, draconem Regem Pharaonem, quorum capita in aquis maris rubri contrita sunt. Dati verò dicuntur in escam popolis Æthiopum, id est, populis coruorum, vel ferarum. Appellatur enim populus etiam multitudo volucrum, vel ferarum, Prouerb. 30. *Formicæ dicuntur populus infirmus.* Ibidem, *lepusculus plebs inualida*, &c. Aliqui aiunt, datos esse Ægyptios in escam, id est, in prædam populis Æthiopum, vt eos spoliarent. Dicendum potiùs Arabes, qui post mare rubrum Arabiam incolebant, dici Æthiopes, Hebraicè, ציים, *tsim*, id est, *solitudo, & siccitas.* Sensus erit: Dedisti Pharaonem, & Ægyptios in prædam populis Arabiæ, quia illos Deus impulit in litus Arabicum, vbi erant Israëlitæ in deserto arido. An verò *soli Israëlitæ eos spoliarint*, dubium est. Iuxta hunc sensum fieri potuit, vt etiam Arabes accesserint, & præda potiti fuerint. Habes imaginem mortis impiorum. In cantico Moses: *Descenderunt* (inquit) *in profundum quasi lapis, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus*, &c. Eundem in modum impij descendunt in profundum tartarum, quasi lapis, grauissimúmque plumbum. Nihil enim est peccato grauius.

Psalm. 73. — *Prouerb. 30.* — *Impij descendunt in profundum barathrũ quasi plumbum.*

Nec vnus quidem superfuit ex eis.

10. Ex Ægyptiis nullus superfuit, omnes in pelago rubro submersi sunt: sic rubro pelago sanguinis Christi peccata omnia submerguntur. Mich. 7. *Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra.* In baptismo quidem ita obruuntur, vt neque culpa, neque pœna remaneat. In Sacramento verò Pœnitentiæ tantus esse potest dolor, vt idem contingat, sed ferè semper deleta culpa, soluenda manet pœna aliqua. D. Gregor. Nyssenus in vita Mosis: Oportet (inquit) omnes, qui sacramentalem baptismatis aquam transeunt, vniuersum vitiorum exercitum in aqua occidere, &c. Item: Sacramentalis aquæ baptismi proprium est, diaboli perniciosi, ac exercitus eius destructio, &c. Et D. Gregorius Magnus lib. 9. epist. 89. Si (inquit) fatetur Ægyptios veraciter mortuos, fateatur necesse est, peccata in baptismate funditus mori. Quia plus valet in absolutione nostra veritas, quàm vmbra veritatis, &c. ô fœlicem hominem, qui Ægyptios hostes insequentes videt in littore mortuos, hoc est, qui peccata sua videt omnia suffocata Christi sanguine, videt, inquam, probabili quadam mentis visione, videt, & spoliat. Sed quænam peccatis spolia detrahi possunt? Egregia spolia sunt gratiarum actio, humilitas, in Deum charitas, & alia similia. Qui enim peccata sua mortua cernit, gratias Deo immortales agit, animum submittit, Deum à quo sunt suffocata, amore magno complectitur, pœnitentiæ opera exequi nititur. Caue, cùm confiteris, ne Ægyptius aliquis euadat, hoc est, caue, ne aliquod peccatum mortiferum sileas. Si enim vnum solum crimen mortiferum taceas, nullum Christi sanguinis rubrum mare demerget, omnia confitenda sunt, & in pelagus proijcienda: si vnum tantùm in pelagus non proijcias, nullum proiecisti, imò nouum tibi hostem addidisti.

Mich. 7. — *Christi sanguine omnia submerguntur peccata, per baptismũ, & pœnitentiam.* — *Nyssenus.* — *D. Gregor.* — *Peccata quomodo spolientur.* — *Omnia peccata confitenda.*

Ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris.

11. Antequam in orbem Christus veniret, itineri in terram repromissionis nostræ, id est, in cælum, obiectum erat, veluti mare quoddam profundissimum, quod nemo tranare poterat, hoc est, peccatorum pelagus, instante à tergo hoste stygio. Venit de cælo noster Moses, IESVS, id est, Saluator, virgam extulit crucis super mare profundissimum, quod claudebat viam, itérque in cælum etiam infantibus per baptismi vndas mirabiliter aperuit. Maris rubri aquæ baptismi aquas adumbrant, vt D. Hieron. & alij aiunt, epist. 83. ad Oceanum: Pharao (inquit Hieronymus) cum exercitu suo nolens populum Dei exire de Ægypto in typo baptismatis suffocatur, &c. Et D. Gregor. lib. 9. epist. 39. Maris (inquit) rubri transitus, figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes sunt mortui, &c. Hoc ex D. Paulo colligitur 1. Corinth. 10. *Patres* (inquit) *nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube, & in mari.* D. Cyprian. epist. 76. Pharao (inquit) cùm venisset ad aquam, extinctus est. Mare autem illud sacramentum baptismi fuisse declarat Apostolus dicens: *Patres nostri omnes sub nube fuerunt*, &c. Patres appellat Hebræos, qui Ægypto egressi sunt: omnes illi sub nubis protectione fuere, vt supra dictum est. Præterea omnes in Mose, id est, ducente illos per mare Mose, sub nube, quæ aquarum parens est, baptizati sunt in figura, & typo: Baptismi enim typum tunc exhibuerunt. Alij per nubem indicari credunt Spiritum sanctum, iuxta illud Pauli Rom. 8. *Quicumque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Vt nubes illa Israëlitas ducebat, sic Dei filios Spiritus sanctus ducit. D. Gregor. Nyssenus in vita Mosis. Nube (inquit) multi ante nos Spiritus sancti gratiam significari rectè asseuerarunt. A spiritu enim ad bonum reducimur, qui sequimur spiritum, per aquam baptismi pertransimus, &c. Theodoret. Illa (inquit) erant nostrorum typus, stare enim imitabatur piscinam seu lauacrum, nubes autem gratiam spiritus, Moses sacerdotem, virga crucem, Israël eos, qui baptizantur, Ægyptij persequẽtes implebant figuram dæmonũ, Pharao erat imago diaboli. Sic ille. Quemadmodum per aquas maris rubri Israëlitæ in terram promissam transierunt, ita Christiani per aquas baptismi in cælum promissum transeunt. Quemadmodum maris rubri aquæ omnes Ægyptios demerserunt: sic baptismi aquæ, Christi sanguine rubefactæ, omnia peccata obruunt. Psal. 105. *Vnus ex eis*, id est, Ægyptiis, *non remansit*, &c. Exod. 14. *Nec vnus quidem superfuit ex eis*, &c. Eundem in modum nullum superest ex peccatis, si ritè homo baptizetur. Sap. 19. *In mari rubro via sine impedimento*, &c. Sic in baptismo via apparet in cælum sine impedimento culpæ vllius, aut pœnæ. Omnis enim culpa, omnísque peccatorum pœna salutifera illa aqua submergitur. Martyrium quoque mare sanguinis est rubrum, in eo omnia submerguntur peccata, & patet via in cælum sine impedimento.

D. Hieron. — *Maris rubri aquæ, aquarum baptismi fuere vmbra.* — *D. Gregor.* — *1. Cor. 10.* — *D. Cyprian.* — *Rom. 8.* — *Greg. Nyss.* — *Theodor.* — *Psalm. 105.* — *Exod. 14.* — *Sapient. 19.*

Ambulauerunt per siccum in medio eius.

12. Ex cantico Mosis sumpta sunt verba hæc, quæ indicant, viros prudentes, suæque saluti consu

consulentes, in mediis huius mundi fluctibus, A sicco transire pede, neque mundi vitiis, cupiditatibus, aut negotiis absorberi. Vnde D. Gregor. lib. 6. epist. 23. cap. 187. ad Theotistum & Andream: Gratias (inquit) ago Deo, quia hoc in vobis impletum video, quod de patribus scriptum est, Exod. 15. *Filij autem Israel ambulauerunt per siccum in medio eius.* Ad repromissionis patriam, inter vndas causarum sæcularium siccis, vt video, gressibus ambulatis. Agamus gratias spiritui, qui corda, quæ implet, leuat, qui inter tumultus hominum solitudinem in mente facit. Sic Gregor. Præterea cernitur hoc in viris religiosis. In medio mundi ambulant per siccum, qui nullis demerguntur sceleribus, nullis obruuntur mundi desideriis. Origen. hom. 6. Et tu, (inquit) si filius Israël es, potes ambulare per siccum in medio mari: si fueris in medio nationis prauæ, & peruersæ sicut lumen solis, verbum vitæ continens ad gloriam. Qui Ægyptius est, & sequitur Pharaonem, vitiorum fluctibus mergitur. Qui verò sequitur Christum, & sicut ille ambulauit, ita ipse ambulat, aquæ ei murus fiunt dextra, læuaque, ipse autem media via incedit per siccum. Sic ille. In

D. Gregor.

Exod. 15.

In medio mari mundi huius sicco pede transeunt multi: alij demerguntur.

Origen.

mari hoc mundi multas aperuit Deus vias, id est, multas religiosorum familias, per quas sicco pede cælum possimus petere, Pharaonémque fugere, præeúte columna nubis, id est, obedientia sub iugo Christi. In his religionibus miracula hæc renouantur spiritualiter, quæ Dominus olim in Ægypto edidit corporaliter. D. Bernard. serm. 39. in Cant. Nunc (inquit) magnificentiùs triumphatur, quòd, quæ illic corporaliter præcesserunt, hîc spiritualiter adimplentur. Annon tibi multo fortius, & gloriosius videtur, diabolum prosternere, quam Pharaonem, & aëreas potestates debellare, quam currus Pharaonis subuertere? Ibi pugnatum est aduersus carnem & sanguinem, B hîc aduersus principes, & potestates, & mundi rectores tenebrarum harum. Ibi populus eductus est ex Ægypto; hîc homo de sæculo. Ibi prosternitur Pharao, hîc diabolus. Ibi subuertuntur currus Pharaonis, hîc carnalia, & sæcularia desideria, quæ militant aduersùs animam, subruuntur; illi in fluctibus, ista in fletibus. Puto & nunc clamitare dæmonia (si fortè contingat incidere in talem animam) fugiamus Israëlem, quia Dominus pugnat pro eo. Ita Bernardus.

Multæ sunt in mari viæ in cælum.

D Bernard.

Religiones viæ sunt in cælum.

CAPVT XIII.

De cantico Mosis.

EXODI CAP. XV.

1. TVnc cecinit Moyses, & filij Israël carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum, & ascensorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum. Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius, currus Pharaonis, & exercituum eius proiecit in mare. Electi principes eius submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine. Dextera tua Domine percussit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios tuos. Misisti iram tuam, quæ deuorauit eos, sicut stipulam, & in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ. Stetit vnda fluens, congregati sunt abyssi, in medio mari. Dixit inimicus: Persequar, & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea. Euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare, submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. Quis similis tui in fortibus Domine? Quis similis tui? magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia. Extendisti manum tuam, & deuorauit eos terra: Dux fuisti in misericordia tua, populo quem redemisti. Et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum. Audierunt populi, & irati sunt: Dolores obtinuerunt habitatores Philisthiim. Tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Irruat super eos formido, & pauor in magnitudine brachij tui: Fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus Domine, donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine. Sanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ, Dominus regnabit in æternum, & vltra. Ingressus est enim eques Pharao cum curribus, & equitibus eius in mare: & reduxit super eos Dominus aquas maris. Filij autem Israël ambulauerunt per siccum in medio eius. Sumpsit ergo Maria prophetissa soror Aaron tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam, cum tympanis, & choris, quibus præcinebat.

2. DVo cantica fecit Moses, alterum Exod. C 15. post transitum maris rubri: alterum paulo ante mortem, Deuter. 32. illud posterius difficilius est explicatu, hoc prius parum habet difficultatis. Id enim continet Dei admirandum opus, in quo hactenus versati sumus. *ἐπινίκιον* est, siue victoriale carmen, propter victoriam de Pharaone reportatam, decantatum. Aliquot habet

Præcellentia cātici Mosis.

habet præcellentias. Prima hæc est, canticum hoc Mosis primum est canticum sacræ Scripturæ, vt iam olim obseruauit Origenes hom. 6. Multa (inquit) cantica fieri legimus in scripturis diuinis, horum tamen omnium primum istud est canticum, &c. Secunda præcellentia ab auctore sumitur. Fuit enim eius auctor præcellentissimus propheta, dúxque Israëlitici populi Moses, Deo familiarissimus, eodem inspirante Deo. Tertia ex materia ducitur præclarissima. Namque in eo victoria Dei, tam de Ægyptio, quàm de stygio Pharaone decantatur. Sap. 10. *Victricem manum tuam laudauerunt pariter*, &c. Quarta ex cantoribus existit. Cantores enim fuere omnes Israëlitæ, præcinebat verò viris Moses; fœminis soror eius Maria. Quintam suppeditat miraculum, quod significari videtur Sap. 10. his verbis: *Decantauerunt nomen tuum, quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.* Ecce Scriptura docet, ad canendum aperta fuisse ora mutorum, & linguas infantium factas esse disertas, quod magnum fuit miraculum, verborum verò proprietas hunc sensum indicat. Quid mirum si tot miris addiderit Deus etiam hoc mirum? Obiicies, Psal. 104. dicitur: *Non erat in tribubus eorum infirmus.* Ergo nulli erant muti inter Hebræos, eo tempore, quo cecinerunt Deo laudem. Responderi potest, in psalmo dici infirmos eos, qui aliquo morbo laborabant, iter impediente: mutos autem facilè posse iter facere. Dionys. Carthusianus hunc sensum dubitanter sequitur. Sapientia (inquit) excitauit Israëlitas ad Dei præconium, quia anteà laudibus Dei quasi muti fuerunt, neque contra Ægyptios loqui audebant: & forsitan aliqui muti tunc loqui exorsi sunt: forsitan etiam anticipatus est quibusdam infantibus linguæ vsus in laude hac Dei. Sic ille. Lyranus, & alij, verba à sua proprietate ad metaphoram ducunt, atque, mutos, & infantes significare Hebræos. Sensus est: Sapientia diuina aperuit linguas mutorum, id est, Hebræorum, qui viso Pharaone territi facti sunt veluti muti, & infantes imbeciles. Vel: Sapientia diuina aperuit ora Hebræorum, quia illis, veluti mutis, & velut infantibus imperitis, vocem cantici suppeditauit, eósque docuit carmen victoriale.

Sapient. 10.

Sapient. 10.

An muti tūc cecinerint?

Psal. 104.

Dion. Carth.

3. Sextam præcellentiam indicat aliud miraculum, quod commemorat Autor de mirabilibus sacræ Scripturæ, inter opera D. Augustini lib. 1. cap. 21. Accidit (inquit) dignum miraculum, vt cuncti pariter senes cum pueris, & omnes ætates eodem inspirante flamine, vno quasi ex ore, nulla præmunitione edocti, easdem concinentes literas decantarent in vnum, &c. Item: Quod per verbum, & studium ipsi facere potuerunt, consonum omnes carmen decantare in vno momento Dominus illis donauit, & in tali cantico eorum linguas, & ingenia gubernabat. Sic ille. Ait hic Autor, Israëlitis inspirasse Deum verba omnia huius cantici, neque à Mose ea didicisse. Si miraculum factum est, facilè ostenditur, quónam modo totus Hebræorum populus, tam viri, quàm fœminæ didicerint, & cecinerint canticum idem, absque vlla verborum discrepantia, spiritu enim sancto afflati canebant omnes. Quòd si miraculum non est certum, & receptum, quæritur, quem in modum carmen didicerint, & decantauerint simul tot virorum fœminarumque millia. Nonne statim post victoriam carmen decantarunt? Quomodo ergo tam subitò illud memoriæ commendarunt? Præterea tot millium cantorum multitudo non videtur apta choro, & concentui. Quis ferat plusquam sexcenta hominum millia simul canentia, totque fœminas? Philo lib. 1. de vita Mosis, vniuersam multitudinem virorum in chorum vnum; fœminarum in chorum alterum, diuisam esse ait. Duos (inquit) choros statuerunt in litore, alterum virorum, alterum mulierum, cecinerúntque hymnos gratulatorios, præeunte viris Mose, sorore verò eius mulieribus: nam hi choreas ductabant, &c. Hæc sententia Philonis non tollit illam tot vocum confusionem. Abulensis sic scripsit: Postquam Moses carmen semel cantauit, & alios edocuit Israëlitas, ipsi sæpius cantauerunt, &c. Hæc opinio magis placet, Moses primus decantauit canticum solus, deinde Israëlitas docuit: ipsi verò postea id cecinerunt.

D. August.

Quónam modo tot viri & fœminæ canticum didicerint, & cecinerint.

Philo.

Abulens.

4. Ex scriptura colligi hoc potest, Mosem, & filios Israël cecinisse carmen, sic enim scriptum est Exod. 15. *Tunc cecinit Moyses & filij Israël carmē hoc Domino.* Postea verò quàm illi cecinerunt, Maria, soror Mosis, illud cum cæteris fœminis decantauit. Postquam enim canticum totum descriptum est, Exod. 15. sequitur: *Sumpsit Maria tympanum, egressæq; sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens: Cantemus Domino.* &c. Non ergo videntur fœminæ viris respondisse, vt vult Oleaster, quamuis possit quis ad recapitulationem confugere. Igitur postquam Moses, & viri gratias Deo egerunt, & triumphale carmen decantarunt, fœminæ præcinente Maria, cum tympanis idem canticum, vt viris posteriores, posteriùs dixerunt. Illud obseruandum, Israëlitarum illam innumerabilem multitudinem non simul cecinisse canticum, sed dispertitam in choros, vt se inuicem intelligerent, & respondere alijs possent.

Exod. 15.

Exod. 15.

5. Quæritur deinde, *an canticum hoc soluta oratione decantatum sit, an ligata?* Iosephus lib. 2. Antiquit. cap. vlt. affirmanter respondet, & genus carminis indicat, nempe hexametrum, hoc est, sex pedibus constans: Moses (inquit) carmen laudes Dei, & gratiarum actiones continens, hexametro versu composuit, &c. Neque verò hoc mirum est, cùm Moses eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum. Ægyptij autem iam eo tempore vsi videntur versibus hexametris, & alijs. Nam ante Mosem librum Iob carmine maxima ex parte scripsit ipse Iob; nisi velimus Mosem, qui illum in Hebræum sermonem trāstulit, carmina composuisse, vt filijs Israel Ægyptiaca seruitute oppressis, consolationem afferret, vt Origenes ait: Inuenimus (inquit) in antiquorum dictis, quòd, cùm Moses in Ægyptum à Deo fuisset missus, & vehementem afflictionem filiorum Israël videret, & consolari eos ab anxietate lamentabilis afflictionis non valeret, vehementes illos, ac terribiles Iob dolores pro consolatione illis enarrauerit, & in scriptura eos ponens illi populo dederit, vt hæc legentes, & beati viri dolores audientes, inuicem se consolarentur, & cum patientia, ac gratiarum actionibus, mala quæ eos circumdederant, sufferrent, & vt bonam remunerationem Domini, quam Iob post tolerantiam largitus est, audientes, etiam ipsi liberationem sperarent, &c. Esse autem scriptum librum Iob carmine maxima ex parte, testatur D. Hieronymus

An sit carmen hoc canticum?

Iosephus.

Librum Iob dicitur scripsisse Moses, vt consolaretur afflictos Hebræos.

Origenes.

Liber Iob carmine scriptus, & cantica scriptura.

D.Hieron. mus in præfatione ipsius libri, quo loco etiam ait, cantica scripturæ carmine esse conscripta, illius hæc sunt verba: A principio voluminis, vsque ad verba Iob apud Hebræos prosa oratio est; porro à verbis Iob: *Pereat dies, in qua natus sum*, vsque ad eum locum, vbi scriptum est: *Idcirco ipse me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere*, hexametri versus sunt, dactylo, spondæóque currentes, & propter linguæ idioma crebrò recipientes alios pedes, non earundem syllabarum, sed eorundem temporum. Interdum quoque rythmus dulcis, & tinnulus fertur, numeris lege solutis, quod metrici magis, quàm simplex lector, intelligunt, &c. Hæc de libro Iob. De canticis verò, & aliis libris addit: Quòd si cui videtur incredulum, metra esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci, Græcíque Pindari, & in Alcæi, & Sapphus, vel psalterium, vel lamentationes Ieremiæ, vel omnia fermè Scripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Iosephum, Origenem, Eusebium Cæsariensem, & eorum testimonio me verum dicere comprobabir, &c. Et in præfatione chronici Eusebij: Quid (inquit) psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci, & Græci Pindari, nunc Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomij, & Isaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone grauius? Quid perfectius Iob? Quæ omnia hexametris, & pentametris versibus, vt Iosephus, & Origenes scribunt, apud suos composita decurrunt. Hæc D.

Eugubinus. Hieronymus. Eugubinus in præfatione libri Iob sic Hieronymum interpretatur: Hieronymo (inquit) scribente librum Iob pedibus spondæo, & dactylo decurrere intelligendum est, non prorsus his pedibus, & eo syllabarum numero, sed quasi simili, cùm apud Hebræos, non vt apud Græcos, & Latinos, tempora syllabarum numerentur; neque similia carmina habeantur, sicut non sunt apud Latinos rythmi Hetrusci, &c. Lege Eusebium lib. 11. de præparatione Euangelica, cap. 3. & D. Isidorum, lib. 6. etymolog. cap. 2. Eugub. in præfatione psalmorum. Denique lege Mendozam quæstione tertia expositarum, copiosè hac de re agentem.

6. Paucis dicimus, recentiores quidem Hebræos carminibus vti, certo aliquo pedum, & syllabarum numero constantibus, adhibeŕeque rythmum, & similiter desinentia, quemadmodum Hispani adhibent. Exempla repeties in Institutionibus linguæ Hebrææ Cardin. Bellarm. part. 5. cap. 2. Quæ autem fuerit antiqua poësis, quam in scripturis ait D. Hieron. ignotum penitus esse etiam fatetur Cardin. Bel-

Andr. Mas. larm. loco citato, & Andreas Masius Iosue cap. 10. Quod ad syllabarum (inquit) mensuras, &

Poësis Hebræorum antiquorũ ignoratur. tempora attinet, haud scio, an hodie aliquis vsquam sit, qui hæc habeat satis cognita. & addit Masius: Posui ego non nihil studij in ea re inuenienda, sed frustra &c. D. etiam August. epist.

D. August. 131. fatetur se poësim psalmorum ignorare, quòd Hebraicam linguam non calleret, sed tamen doctis credere. Quibus (inquit) numeris consistant versus Dauidis, non scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri necessitate amplius quàm ratio sententiarum sinebat, digredi cogeretur. Certis tamen eos constare numeris, credo illis, qui eam linguam probè callent. Amauit enim Da-

A uid musicam sanctam. Hæc August. Credamus ergo D. Hieronymo, & reliquis, quamuis etiam Hebraicè cantica Hebræa legamus, numeros, & poësim non percipiamus, quæ iam penitus ignoratur.

Si quæras, *an Moses fuerit primus carminis inuentor?* Respondetur, illius canticum primum esse eorum, quæ Scriptura continet, vt ex Origene iam supra diximus. Primum autem omnium, quæ composita in orbe sunt, fuisse, non videtur probabile. Verisimile enim est, ante Mosem fuisse carmina, & cantica, à gētibus inuenta, imò & ab Hebræis, Abraham, vel Isaac, vel Iacob. Quis enim non credat, hos viros Deo 7. *An canticum Mosis fuerit primum?*

B sæpè cantica suauiter cecinisse, cùm tot ab illo beneficia recepерint? Iam verò nónne Adamus primus parens à Deo sapientia exornatus est; nunne cantica sciuit componere? Quis ergo negabit, & composuisse, & decantasse, & post illum, filium Seth, & Enos, qui *cœpit inuocare nomen Domini*, Gen. 4. Credo equidem iam ante diluuium fuisse condita cantica permulta, ab iis, qui in Scriptura Filij Dei appellantur. Post diluuium verò tum à Patribus Hebræis, tùm etiam à Melchisedech sacerdote, cuius officium hoc exposcebat maximè. Præterea iam ante Mosem, Ægyptij sapientiam colebant, siquidem, vt Stephanus ait Act. 7. *Moses fuit excultus*

C *omni sapientia Ægyptiorum.* Verisimile ergo est, sapientes illorum carmina composuisse, & Mosem componere docuisse. Sunt nonnulli, qui nomen poëtæ Hebraicum, aut Chaldaicum esse volunt, sed opinio sumpta est ex tenui similitudine nominis *paitan*, & *poeta*. Præterea cùm nomen *ποιητής* Græcum, à verbo Græco *ποιῶ*, id est, *facio*, deriuetur, quasi sit factor poëmatum, & à Græco sumatur Latinum Poëta, quid opus est ad Hebræos, vel Chaldæos nomen relegare, quod totum apertissimè Græcum est? Actor. 7.

CAPVT XIV.

D
De cantico Mosis.

Sumpsit Maria tympanum, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis & choris.

PRIVS incipiente Mose, viri Israëlitæ canticum Deo cecinerunt: postea Maria, soror Mosis præeunte, fœminæ idem canticum decantauerunt, Exod. 15. adhibitis tympanis, quibus in Ægypto vtebantur. Quidquid enim in Ægypto possidebant, extulerunt. Mos autem fuit apud Hebræos, vt fœminæ victorias canticis celebrarent, qui fortè ex hoc loco emanauit, 1.

Fœminæ victorias cantu celebrant.

E 1. Reg. 17. vbi victoriā Dauidis fœminæ celebrarunt: *Egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israël, cantantes, choróſque ducentes, in occursum Saul Regis, in tympanis lætitia*, &c. & Psal. 67. *Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum*, &c. In pompa enim illa populi principes præibant, cōiuncti psallentibus cātoribus, in medio fœminarū, quæ tympanis & cantu Dei laudes personabant. Eodem psalmo: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*, &c. Hebraicè מבשרות צבארב. *mebaſeroth thſabarab*, vertit D. Hieronymus: Dominus dabit *verbum annuntiatricibus* [illegible] *nis plurima*, &c. Erant autem hæ annun[illegible] fortitudinis magnæ fœminæ, quæ vi[illegible] [illegible] 1. Reg 17. Psal. 67. D. Hieron

decantabant carmina, ob victorias, plurima fortitudine reportatas. Vult etiam Abulens. lib. 1. Paralip. cap. 25. filias Heman in templo diuinas cecinisse laudes, quod colligitur ex verbis illis eiusdem capitis: *Dedit Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres: vniuersi sub manu patris sui ad cantandum in templo Domini distributi erant.* De Maria prophetissa, Deo annuente, suo loco dicemus; nunc canticum breuiter exponamus, quod ex dictis perspicuum est.

Cantemus Domino.

Inuitat Moses ad laudes Dei.

2. Egregium hoc est inuitatorium, quo Moses populum Israëliticum ad canenda Dei beneficia, laudésque eius celebrandas inuitat. *Cantemus* (inquit) *Domino.* Accurrit inuitata Ecclesia, cantátque Domino nocte, & die. Nónne cernis religiosorum virorum in sacris monasteriis, religiosarúmque fœminarum sancta agmina, die, noctéque Domino cantantia? Nónne vides Deo consecratum clerum, in templis suauissimos Dauidis psalmos, cæteráque Scripturarum cantica, perpetuo concinentem? & meritò quidem. Debet enim Deo Ecclesia perpetuam gratiarum actionem, pro perpetuis, quæ ab eo accipit, beneficiis; debet perpetuas laudes ei, qui maior est omni laude, iuxta illud

Eccles 43.

Ecclesiastici 43. *Benedicentes* (inquit) *Dominum exaltate illum, quantum potestis. Maior enim est omni laude*, &c. Cantemus ergo Domino Dauidis psalmos, scripturæque cantica; sed cantemus sapienter, vt docet Dauid Psalmo 46.

Cantandum sapienter. *Psal. 46.*

Psallite (inquit) *Deo nostro, psallite, psallite, Regi nostro psallite. Quoniam Rex omnis terræ Deus; psallite sapienter.* Exponit D. Hieronymus, *psallite sapienter*, vt quæ canitis per literam, intelligatis spiritaliter dicta, &c. De Christo enim eiúsque rebus psalmi Dauidici sapienter intelliguntur, similémque in modum canticum hoc Mosis de Christo sensu subliniore intelligendum est. *Cantemus Domino*, id est, Christo, regi nostro: cantemus autem non voce sola, sed etiam vita, qui sola voce canunt, dimidiati canunt; qui voce, & vita, hi canunt toti. Vnde

D. August.

D. August. Psalmo 148. Cùm laudatis (inquit) Deum, toti laudate, cantet vox, cantet vita, cantent facta Deo, toti laudate, &c.

Quia gloriosè magnificatus est.

3. Quæ sit cantici materia, cúrque canrico laudandus sit Dominus, ostendit. Est autem huius cantici materia summa gloria, fortitudo, & triumphus Dei, ex Pharaone reportatus. *Cantemus* (inquit) *Domino, quia gloriosè magnificatus est*, hoc est, summa gloria est eleuatus in

Dei triũphus.

hac victoria. *Equum, & ascensorem* (singularis numerus vsurpatur pro plurali, equos, & equites, eorum ascensores) *proiecit in mare rubrum*, vndique admirabiliter obruit. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus est, & factus est mihi in salutem.*

Deus fortitudo nostra.

Deus fortitudo mea est, quod enim mea fortitudo facere non potest, ille facit, ille me defendit, ille pro me pugnat aduersus hostes; est fortitudo mea, propter quod est etiam laus mea, Hebraicè: *Est canticum meum*, id est, est materia meæ laudis, & mei carminis, quia auxilium mihi attulit, & salutem:

Deus nostra laudis materia.

Iste est Deus meus, quem Patres mei coluerunt, glorificabo, & exaltabo eum. Chaldæus sic vertit: Iste Deus meus, & ædificabo ei sanctuarium: Deus patrum meorum, & seruiam coram eo, &c.

A Nam verbum נוה, *nauah*, quod vertit noster interpres *glorificabo*, significat etiam *habitare*, & in hiphil, *habitare faciam.* Ideo Chaldæus transtulit: *Ædificabo ei sanctuarium*, videlicet in gratiarum actionem pro tanto beneficio, & quia Deus meus est, fortitudo, & auxilium meum. Id factum est postquam in montem Sinai Israëlitæ peruenerunt, ibi enim tabernaculum construxerunt.

Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen eius.

Deus aduersus Pharaonẽ pugnauit.

Hebraicè legitur: *Iehouah, quasi vir belli, Iehouah nomen eius.* Assimilat Deum viro bella- 4.
B tori; supra enim dixerat cap. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis*, &c. Promissum impletum canit, quasi dicat: Ecce, quod vobis promiseram, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis: tacuistis vos, nihil adiumenti attulistis, Dominus quasi vir pugnator, pro vobis pugnauit, currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare. *Electi principes eius submersi sunt.* L X X. vertunt; ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριστάτας κατεπόντισεν, id est, *electos ascensores tristatas submersit.* Tristatæ autem appellantur duces, & principes. D. Hieronymus Ezech. 23. Tristatas (inquit) vocant L X X. interpretes, quos nos principes principum interpretari so-

Tristatæ qui sint. *D. Hieron.*

C mus. Tristatæ nomen est apud Græcos secundi gradus post regiam dignitatem, &c. Hebraicè dicuntur *duces, & principes*, שלישים, *selisim*, à *salos*, id est, *tres*, vel *tria*; ideo L X X. verterunt, *tristatas*, à ternario numero. Sequitur: *Abyssi*, id est, aquæ profundæ, *operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis*; quia vt lapis duro erant corde: *Dextera tua magnificata est in fortitudine*, id est, glorificata est in hoc prælio fortitudo dexteræ tuæ. Percussisti diuina fortitudine Pharaonem, eiúsque exercitum. Cætera perspicua sunt.

Illud: *Deuorauit eos terra*, dubium habet. 5.
Mare enim illos deuorauit, non terra. Oleaster

Oleaster.

D velle videtur, fuisse à terra deuoratos. Explicat (inquit) hic textus, quod antea non explicauerat, fuisse videlicet Ægyptios à terra absorptos: at verò Ægyptij in litus maris sunt eiecti, non ergo à terra fuerunt absorpti. Rectiùs Abulensis deuoratos ait à terra, quia in terram, quæ profundum erat maris solum, descenderunt. Deuorauit enim illos terra, quia ad profundum maris, vbi terra est, deducti sunt, traxitque illos pondus in terram. Lyranus:

Quomodo Ægyptios deuorauerit terra. *Lyranus.*

Deuorauit (inquit) eos terra, quia descenderunt ad terram, quæ erat in fundo maris, ita operti, ac si fuissent à terra absorpti, &c. Prætetea terra mare complectitur, ideóque mare
E etiam nomine terræ, quod in ea est, intelligitur, sicut Psal. 148. *Laudate Dominum de terra dracones*, id est, ceti, *& omnes abyssi*, id est, omnia maria, quæ sunt in terra; sic, *deuorauit eos terra*, id est, mare, quod in terra est. Sic August.

Psal. 148. *D. August.*

quæst. 54. & Glossa interlin. Deuorauit (inquit) eos terra, id est, aqua terræ cognata, & vbique terra contenta, &c. D. Gregorius Nyssenus putat, Ægyptios in litore spoliatos ab Hebræis, postquam verò sunt spoliati, absorptos fuisse terra. In Catena Græca huius cantici: Ægyptios (inquit) terram absorbuisse dicit Moses voragine facta, postquam à mari ipsi obruti fuerunt, & à filiis Israël spoliati. Primùm Deo volente filius Israël persuadere,

Nyssenus.

eos penitus necatos esse, in conspectu ferente cadauera; & fecit, vt ea spoliarent, ne putarent ea, quæ acciderunt, facta esse per imaginationem. Deinde rursus in eorum oculis illa cadauera fecit, vt euanescetent, absorpta à terra. Sic ille. Rectè hoc loco Origenes, improbos homines, & terrenis rebus mancipatos à terra ait deuoratos esse. Absorbet enim terra eorum cogitatinnes, desideria, corda. Impios (inquit Origenes) deuorat terra. Annoo tibi videtur deuorare illum, qui semper de terra cogitat, qui semper terrenos habet actus, qui de terra loquitur, de terra litigat, terram desiderat, & spem suam omnem ponit in terra? qui ad cœlum non respicit, qui futura non cogitat, qui iudicium Dei oon metuit, nec beata eius promissa desiderat, sed semper de præsentibus cogitat, & terrena suspirat? talem cùm videris dicito: *Deuorauit eum terra.* Hæc ille.

Terra terrenos homines deuorat. Origenes.

Ascenderunt populi, & irati sunt.

6\. *Timor populorum.*

Postquam Moses de victoria Dei egit, prostratósque in prælio, & pelago absorptos Ægyptios cecinit, de magno aliorum populorum timore vaticinatur, qui tanto audito miraculo expauerunt: *Ascenderunt* (inquit) *populi, & irati sunt*, &c. Præterita pro futuris ponuntur. Philisthæos dolores obtinuerunt: Principes Idumææ turbati sunt: Moabitas tremor obtinuit; Chananæi obriguerunt. Precatur deinde Moses Deum, vt formidinem illis incutiat, ne Hebræos à desiderata terræ repromissionis possessione possiot impedire. *Irruat* (inquit) *super eos formido, & pauor, fiant immobiles.* Hebraicè, ידמו, *iddemu.* sileant, quasi lapides, donec pertranseat populus tuus, Domine, in terram promissionis.

Introduces eos, & plantabis.

7\. *Deus populū plantauit in terra repromissionis.*

Vaticinatur, Israëlitas in terram repromissioois peruenturos, eámque possessuros: *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ fortissimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine, sanctuarium tuum Domine, quod firmauerunt manus tuæ.* Non viribus (inquit) suis terram promissam obtinebit populus tuus, sed tu ipse introduces eum in possessionem. Tu Israël filios, veluti fructiferas arbores, in terra repromissionis, velut monte celso, plantabis, vt in ea radices altas agant. Plantabis eos, & habitare facies in firmissimo habitaculo tuo, quod operatus es, id est, in terra repromissionis, quam tu condidisti, quæque erit habitaculum tuum firmissimum, in ea enim babitabis cum populo tuo. Sanctuarium tuum, Domine, erit illa terra, quod firmabunt manus tuæ. Nam in illa templum tibi extruetur augustissimum. Vocat Moses terram repromissionis *montem hæreditatis Dei*, firmissimum Dei habitaculum, & sanctuatium. *Mons* dicitur, quia montana erat, & excelsa; quamobrem in altero cantico, Deuteron. 32. canit Moses: *Constituit eum super excelsam terram.* Terra Ægypti vallis erat, terra repromissionis mons. Deuter. 11. *Terra*, (inquit Moses) *ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Ægypti, sed montosa est, & campestris.* Montes quidem habebat multos, sed etiam valles. Hinc illud Luc. 2. de Deipara virgine: *Abijt in montana cum festinatione.* Dicitur *mons hæreditatis*, id est, possessionis Dei, quia peculiari quodam modo illam possidebat; tradidit verò illam Israëlitis colendam, velut hæreditatem suam; hæreditare significat possidere. Prætetea appellatur *firmissimum habitaculum Dei*, quia in illa cum populo suo per multos annos habitauit, & habitasset semper, si populus rebellis non fuisset. Denique *sanctuarium Dei* nominatur, quia io ea Deus ab Israëlitis religiosè cultus est, & quia in ea tabernaculum Dei, & templum est ædificatum.

Deut. 32. *Terra promissionis dicitur mons hæreditatis Dei firmissimū habitaculū, & sanctuarium.* Deut. 11. Lucæ 2.

Dominus regnabit in æternum, & vltra.

8\. Concluditur canticum Dei infinito imperio, & maiestate. Deus (inquit) Rex est noster potentissimus, qui Pharaonem fluctibus obruit. Imperium autem eius non est simile terrenis regnis, breuis temporis; sed in sempiternum permanet, & vltra. Difficultatem affert bæc particula *vltra*, vltra æternitatem nihil excogitari potest. Quomodo ergo dicitur *Deus regnare in æternum, & vltra?* Respondetur, vocem Hebræam גולם, *golam*, sigoificare aliquando æternitatem quandam improriam, & temporariam, videlicet sæculum, & longum tempus, vt ostendimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 2. cap. 20. Ideo D. Thom. 1. part. quæst. 10. artic. 2. ita explicat hæc verba: *Dominus regnabit in æternum*, id est, in sæculum, & vltra. Nam vltra omnia sæcula regnabit Deus. Secundò respoodetur, *golam* hic significare propriam æternitatem; additum verò esse *vltra*, exaggerationis, & maioris significationis gratia; quia, si quid esset vltra æternitatem durationis, in ea etiam regnaret Deus. Abulensis putat additum *vltra*, ex abundanti, ad significandam magnam affectionem loquentis. Rupertus verò: Hac (inquit) voce *æternum*, audita, non tota videmus æternitatis spatia. Addidit Moses, *& vltra*, velut si dicat: Quantum videre in longinquum potes, regnabit Dominus; & vltra quàm videre potes, vltra id, quod ipsa vox, qua dicitur, *in æternum*, animo, vel intellectui tuo offert, &c.

Quid significet in æternū, & vltra. D. Thomas. Rupertus.

CAPVT XV.

Explicatur canticum de Christo, summo triumphatore.

1\. CANTEMVS Iehouah, Deo nostro Christo, gloriosè enim magnificatus est in sua passione, gloriosè de tartareo Pharaone, eiúsque militibus triumphauit, iuxta illud Apostoli ad Coloss. 2. *Exspolians principatus, & potestates traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso.* Gloriosum triumphum egit de stygiis hostibus, in semetipso cruci suffixo, nudo, doloribúsque, & vulneribus pleno. Michol 2. Reg. 6. *Quàm gloriosus* (inquit) *fuit Rex Israël, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris.* Illa per ironiam cum Dauide suo loquens hæc verba protulit: at nos absque vlla ironia, cum Dauide nostro, Dauidis illius Domino loquentes dicimus: ô quàm gloriosus fuit Rex Israël, orbísque totius, discooperiens se in cruce ante oculos omnium seruorum suorum! ô quàm gloriosè nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris! ô quàm gloriosè in medio latronum nudus in crucem actus est! ô quàm gloriosè clauis est confixus! ô quàm gloriosè ex vulneribus quinque rubrum sanguinis

Ad Coloss. 2. *Gloriosum triumphum egit Christus.* 2. Reg. 6.

mare

mare emisit, quo equos, & ascensores stygios obrueret! ô quàm gloriosè magnificatus est, hominibus afferens redemptionem, peccatis demersionem, sibique toto terrarum orbe gloriam, & sempiternam adorationem! ô quàm gloriosè equum, & ascensorem demersit in mari! Non putabat Pharao, parari sibi in mari rubro perniciem; sic non putabat diabolus, parari sibi in sanguine Christi euersionem. Cùm minimè putabat Pharao, vndis pelagi se demersum vidit. Cùm minimè putabat diabolus, vndis sanguinis Christi se oppressum aspexit. Equites Pharaonis demersit mare rubrum, equites diaboli demersit rubrum sanguinis Christi pelagus. Equites dicuntur dæmones, non pedites, quia velocissimi sunt. Nos pedites sumus, illi equites. Ex equo contra nos pugnant: sed Deus nobis opem fert, equúmque, & ascensorem proiicit in mare. Sunt etiam equi effrenati, effrenatæ hominum cupiditates. Equus est dæmonis ira, & furor effrenatus, libido, auaritia, superbia, & similes cupiditates, quibus improbi homines dæmones, velut ascensores, imponunt, illísque habenas tradunt. At viri iusti horum equorum neruos, & vires incidunt, iuxta illud Iosue 11. *Equos eorum subneruabis.* Præcipit Deus Israëlitis, vt equos hostium, quos bello cepissent, neruis priuarent; sic effrenatæ cupiditates, quarum diabolus ascensor esse conatur, neruis, & viribus priuandæ sunt, hoc est, egregiè mortificandæ, ne tartareum recipiant sessorem. Sunt etiam ipsi improbi homines equi, qui ascensores habent dæmones, vt Origenes ait. Sunt etiam equi, viri probi, maximè concionatores; ascensorem autem habent Christum. Equi Christi salutem afferunt orbi, iuxta illud Abacuc 3. *Quadriga tua saluatio.* Equi diaboli afferunt perniciem. Origenes: Sunt (inquit) equi, quos Dominus ascendit, & circumeunt omnem terram, de quibus dicitur, *equitatus tuus salus.* Sunt etiam equi, qui ascensorem habent diabolum, & angelos eius, &c. In die iudicij gloriosissimè magnificabitur Christus coram toto orbe, equósque huiusmodi omnes, & ascensores eorum, hoc est, impios omnes, & dæmones, proiiciet in mare tartareum, cùm sententiam illam horrendam fulminabit, Matth. 25. *Discedite à me maledicti in ignem æternum,* &c.

Equi effrenati sunt cupiditates effrenatæ, eos subneruãt iusti, id est, mortificant.

Iosue 11.

Abacuc 3.

Equi Dei sunt quidam, alij diaboli.

Origenes.

In die iudicij Christus maximè glorificabitur.

Math. 25.

2. *Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.* Conueniunt hæc etiam verba egregiè Christo, ille enim fortitudo nostra est, nos ipse tuetur, pro nobis pugnat, hostésque nostros, peccatum, diabolum, mortem vincit. 1. Corinth. 15. *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum,* &c. & 2. Corinth. 2. *Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo,* id est, qui semper triumphare nos facit. Quis de sæuissimo hoste peccato nos triumphare fecit? Christus. Quis triumphare fecit de horrenda morte? Christus. Quis triumphum nobis admirabilem peperit de æternis flammis, de orco, eiúsque incolis? Christus. Quis de tentationibus, & pugnis diaboli victoriam nobis affert? Christus. *Sine me* (inquit Ioan. 15.) *nihil potestis facere,* &c. 2. Corinth. 12. *Virtus in infirmitate perficitur.* &c. Græcè *δύναμίς μου*, id est, *potentia mea.* Illustrior apparet in infirmitate, & imbecillitate, sic Dei potentia in infirmitate Hebræorum perfecta est, cùm illos, maximè imbecilles, nullóque modo

Christus nostra est fortitudo.

1. Cor. 15.

2. Corinth. 2.

Ioan. 15.

2. Cor. 12.

Fortitudo Christi in infirmitate perficitur.

A Pharaoni resistere valentes, demerso hoste à tanto periculo liberauit. Præterea in infirmitate totius humani generis perfecta est potentia, & fortitudo Christi Dei Opt. Max. Cùm enim imbecillimum genus humanum stygij Pharaonis tyrannide premeretur, neque illius iugum posset excutere; Christus potentia, ac fortitudine sua impium hostem admirabiliter submersit. Psal. 71. *Liberauit pauperem à potente, & pauperem, cui non erat adiutor.* Liberauit sua fortitudine Christus pauperem hominem à potente hoste diabolo: pauper autem dicitur homo, quia gratiæ diuinis carebat à diabolo spoliatus, pauper etiam appellatur, *cui non erat* B *adiutor*, quia nulla in terris fortitudo, nulla in cœlis potentia creata eum ex seruitute acerbissima eripere poterat. Fuit igitur opus, vt pauperi, infirmo, ac debili increata succurreret potentia, & in *infirmitate hominum virtus Christi,* & fortitudo perfecta ostenderetur, ac glorificaretur. Fortitudo ergo nostra est Christus.

Psal. 71.

Est etiam laus nostra, Hebraicè זמרה, *Zamerah*, id est, *canticum.* Laudem enim perpetuam, perpetuáque illi ob nostram liberationem debemus cantica. Coniuncta sunt hæc duo: *Fortitudo mea, & laus mea.* Qui enim fortitudo nostra est, hoc est, qui pro nobis pugnat, est etiam consequenter laus nostra, & canti- C cum nostrum, hoc est, materia nostræ laudis, & cantici; cùm à Deo fortitudinem ad vincendos hostes accipimus, canticum illi debemus, & laudem, ac gratias. Origen. homil. 6. Moris (inquit) sanctorum est, vbi aduersarius vincitur, hymnum Deo gratulationis offerre, tanquam qui sciant, non sua virtute, sed Dei gratia, victoriam factam, &c. Admonet eodem loco idem Origenes, cantico adiungendum esse tympanum, quod fecit Maria, soror Mosis, hoc est, mortificationem vitiorum. Meliùs, (inquit) & digniùs hæc dices, si habueris tympanum in manu tua, id est, si carnem tuam crucifixeris cum vitiis, & concupiscentiis, & si mortifica- D neris membra tua, quæ sunt super terram. Sic ille. D. Hieronymus Psal. 149. Crucifigamus (inquit) corpora nostra Christo, & tali tympano canamus Deo. Tympanum non habet carnem, sed pellem: & nos, quandiu carnei sumus, non sumus tympanum; tympanum non est, nisi quod non habet carnes, nisi quod extenditur: tympanum non potest esse contractum, sed extensum: & nos peccata non contrahant, sed iustitia dilatet. Sic ille. Laudi huic Christi Psalmus congruit 8. *Domine, Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Quoniam eleuata est magnificentia tua super cœlos. Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem,* &c. E Gloriosè magnificatus est Christus reportata victoria de tartareo Pharaone, hoc est, quod Psalmi verba indicant: Domine Iesu, *quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra!* Eleuata est magnificentia tua super cœlos, id est, laus tua, & gloria. Fundata autem est laus hæc ex ore Hebræorum, quos supra diximus appellari mutos, & infantes, Sapient. 10. *Victricem manum tuam laudauerunt pariter: quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas,* &c. Hebræi, si literam spectes, victoriam de Ægyptio Pharaone canebant, instar infantium, & lactentium; si spectes sensum sublimiorem, victoriam de tartareo Pharaone reportatam decantabant. In Psalmo ver-

3.

Origenes.

Gratiæ agendæ Christo Domino.

Tympanum, id est, mortificatio, addenda gratijs.

D. Hieron.

Psal. 8.

Christi laudem celebrarunt Hebræi.

Sapient. 10.

bum est, יסד, *iasad*, quod significat *fundare: Ex ore infantium, & lactentium fundasti laudem*, &c. hoc est, ex ore Hebræorum, qui infantibus, & lactentibus similes erant, fundasti laudem, tibi debitam, propter inimicos tuos demersos sanguinis tui rubro mari, vt diabolum inimicum, & vltorem destruas. Cantico Mosis prima quædam fundamenta tantæ laudis iacta sunt; postea toto orbe laus hæc est summopere amplificata.

4. Sequitur: *Et factus est mihi in salutem*, hoc est, factus est mihi Iesus, factus est mihi saluator, ab hostibus truculentissimis Iesus meus liberauit me, à peccato, à diabolo, à morte. *Iste Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum.* Iste Iesus Deus meus est, Deus est Patrum meorum, Abraham, Isaac, & Iacob, & summa gloria, summaque laude eum extollam vsque ad sydera. Iuxta versionem Chaldæi: *Iste Deus meus, & ædificabo ei sanctuarium*, id est, & templa ei ædificabuntur toto orbe. Præterea ædificabo ei in corde meo tabernaculum, in quod veniat ipse cum Patre, & Spiritu sancto, & mansionem apud me faciat. Hebræi aiunt, tunc Deum forma visibili populo apparuisse, & intento digito ostensum a canentibus canticum, & dicentibus, *iste Deus meus est*, id est: ecce iste, qui apparet forma visibili hominis, Deus meus est, &c. Si verum esset Hebræorum dictum, diceremus, apparuisse illis diuinum Verbum in corpore aëreo, cuius futurum triumphum celebrabant; sed à Lyrano, & aliis, friuola existimatur narratio. Nam vox *iste* non indicat Deũ, in forma visibili tunc apparentem.

Christus Deus saluator.

Dominus quasi vir pugnator.

5. Meritò Christum pugnatori viro facit similem, pugnauit enim aduersùs diabolum summa cũ fortitudine. Pugnatorem autẽ se esse ostendit Dominus, & diaboli victorem, Luc. 11. *Cum fortis* (inquit) *armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet. Si autem fortior eo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius auferet, in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Fortis armatus diabolus erat, multo fortior illo superuenit Christus, *quasi vir pugnator*, vicitque eum, & spoliauit. Psal. 23. *Dominus dicitur potens in prælio*, &c. Psal. 44. *Accingere gladio super femur tuum potentissimè, sagitta tua acuta*, &c. Accinxit se Christus, *quasi vir pugnator*, gladio verbi Dei, arcum sumpsit crucis, atque inde sagittas acutissimas iaculatus est aduersùs tartareum Pharaonem. De prælijs Messiæ iam egimus tomo 1. Concord. lib. 2. cap. 14. Induit autẽ dux noster non arma corporalia, galeam, loricam, & similia, sed spiritalia. Non enim aduersùs corporeos hostes, sed aduersùs spiritales dimicauit, id est, aduersùs dæmones, corpore carentes. Obedientiam, humilitatem, patientiam induit, humiliauit semetipsum, vt Paulus ait, *factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Sic hostes vicit. Tu quoque, Christiane, quasi vir pugnator, his armis te protege, si victoriam cupis de his hostibus reportare. Rupertus Exod. 15. Sicut (inquit) pugnator pro modo, vel qualitate hostis sui semetipsum armis induit: sic Christus secundùm naturam hostis sui, nouis & mirabilibus modis bellum ordinare debuit. Erat autem hostis eius, non caro, & sanguis, sed spiritalis nequitia in cælestibus. Non ergo materiali gladio se accinxit Christus, non loricam, vel galeam induit; sed contra eiusmodi principatum, vel potestatem superbiæ, humilitatem, & obedientiam induit, contra spiritalia nequitiæ, charitatis fortitudinem. Ita Rupertus. Spiritalia fuerunt arma ducis nostri, militum quoque arma spiritalia sunt, vt Paulus docet ad Ephesios 6. *Accipite* (inquit) *armaturam Dei*, deinde numerat arma spiritalia, loricam iustitiæ, scutum fidei, galeam salutis, gladium spiritus, &c. Hanc Christi aduersùs stygios hostes victoriam decantat Moses multis verbis: *Currus* (inquit) *tartares Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare: electi principes eius submersi sunt in mari rubro* sanguinis Christi. Dextera tua Domine magnificata, & glorificata est in fortitudine, quæ in cruce fuit abscondita, iuxta illud Abacuc 3. *Cornua*, scilicet crucis, *in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius*, &c. *Dextera tua, Domine, percussit inimicum: & in multitudine gloriæ tuæ*, id est, cum magna gloria tua, *deposuisti aduersarios tuos*, dæmones, peccata, mortem: *misisti iram tuam*, sicut vir pugnator, *quæ deuorauit hostes*, sicut ignis stipulam incedit, ac deuorat. Fuit Christi passio summæ misericordiæ, fuit etiam iræ, & furoris. Misericordiæ quidem fuit erga homines, quos sanguine redemit; iræ autem, & furoris aduersùs dæmones, peccata, & mortem, iuxta illud Isaiæ 63. *Calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea. Dies vltionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit*, &c. Loquitur Christus, hostésque hominum magno furore conculcasse ait, ipsos verò homines redemisse: *Dixit inimicus diabolus: Persequar homines, & comprehendam illos, spolia ex illis reportabo, satiabitur anima mea spolijs orbis terrarum, flauit spiritus furoris tui, Domine, & obruit eos mare tui sanguinis, veluti plumbum profundo pelago submersi sunt.*

Christus quasi vir pugnator diabolum vicit. Lucæ 11. Psal. 23. Psal. 44. Rupertus. Ad Ephes. 6. Abacuc 3. *Victoriam Christi canit Moses.* Isaiæ 63.

Quis similis tui in fortibus, Domine.

6. Admiratur Moses victoriam Verbi diuini, ipsúmque alloquitur: *Quis* (inquit) *similis tui*, ô Dei verbum *in fortibus?* Hebraicè *Elim*, in diis fortibus. significat enim nomen hoc Dei fortitudinem, idcirco interpres vertit, *in fortibus*. Deos autem appellat angelos, quorum nullus est Verbô diuino similis potentia, & fortitudine, quoniam infinito interuallo ab eo distant. vel appellat idola gentium deos, eos irridens. Quis, Domine, tibi similis est in diis gentium falsis? Quis eorum potuisset tantam hanc consequi de Pharaone victoriam? Origenes deos appellari putat, Deo gratos homines, qui per participationem dij dicuntur. Extollit Moses fortitudinem verbi diuini: Quis similis tui in fortibus, siue angelis, siue hominibus? nemo equidem. Nullus enim angelus, nullus homo, fortitudine sua hostes tartareos potest superare, hominésque redimere, hoc tuæ fortitudini reseruatum est. Hebraicè legitur, כמכה באלים יהוה *camoca ba elim Iehouah*, id est, *quis similis tui in dijs, siue in fortibus, Domine.* Hæc autem verba Hebræa singulis vexillis inscripta gestasse Iudam, refert Genebrardus ex Rabbi Isaac lib. 2. Chronol. atque inde nomen inuenisse Machabæi. Nam causa breuitatis quatuor tantùm literis initialibus sic scribebantur, מכבי, *m c b i*. Cùm itaque populus legeret *Machabai*, inde effectum est, vt dux Machabæus diceretur, sed hoc nomen

Nullus similis Christo fuit, qui homines posset redimere victo Pharaone, id est, dæmone.

Machabæi

A *Machabæi* Iudas habebat, antequam haberet milites, 1. Machabæorum 2. & 3. vbi non videtur esse anticipatio, vereor ne figmentum sit Hebræorum. *Magnus es in sanctitate, terribilis fortitudine aduersus hostes, & laude summa dignus, faciénsque opera mirabilia. Extendisti manum tuam potentissimam in cruce, deuoratique sunt hostes; populi autem tui Christiani, quem redemisti, dux fuisti in terram promissam*, id est, in cœlum (præteritũ ponitur pro futuro, quod frequentissimum est in Prophetis) *& portasti eos fortitudine tua, & potentia ad habitaculum sanctum tuum*, id est, cœlestem patriam.

1. Machab. 2. & 3.

Ascenderunt populi, & irati sunt.

7\. Dæmonum terror canitur in aduentu Christi: vmbra terroris dæmonum fuit, terror populorum, qui hîc nominantur, scilicet Philistinorum, Idumæorum, Moabitarum, Chananæorum. Origenes homil. 6. Quid (inquit) timent dæmones? quid tremunt? sine dubio crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt principatus eorum, & potestates. Timor ergo, & tremor cadent super illos, cùm signum in nobis viderint crucis fideliter fixum, & magnitudinem brachij illius, quod Dominus expandit in cruce. Non te ergo aliter timebunt, nisi videant in te crucem Christi, nisi & tu potueris dicere: *Mihi autem absit gloriari, nisi in* C *cruce Domini mei Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Sic Origen. Post hæc precatur vates Deum, vt potentiam frenet dæmonum. *Irruat super eos formido, pauor, in magnitudine brachij tui*, id est, potentiæ tuæ. *Fiant immobiles quasi lapis*, omni careant motu ad nocendum populo tuo, donec in terram cœlestem promissam perueniat.

Terror dæmonum.

Origenes.

Crucē Christi timent dæmones.

Introduces eos, & plantabis in monte.

Hic finis omnium mirabilium Christi; humanitatem assumpsit, miracula edidit, crucem subiit, sanguinem fudit, mortémque perpessus est Deus, vt introduceret populum suum in montem suum, habitaculum, & sanctuarium. Introducit primùm in Ecclesiam, quæ mons est sublimis, in quo celsissimo terræ loco, Deus plantat Christianos, velut arbores. Vnde Origenes: Non plantat (inquit) Deus in vallibus, sed in montibus excelsis, & sublimibus locis. Quos enim de Ægypto educit, quos de sæculo adducit ad fidem, non vult eos iterum in humilibus B collocare, sed conuersationem eorum vult esse sublimem, &c. Est etiam Ecclesia habitaculum Dei, & sanctuarium. In ea enim Christus in sacramento augustissimo Eucharistiæ habitat, velut in sanctuario suo; habitat etiã in ipsis Christianis, qui templum Dei sunt. Postquam in terrestrem Ecclesiam Deus suos, vt arbores plãtat, si fructus debitos ferant, in Ecclesiam cœlestem illos introducit, quæ mons est supremus, & firmissimum Dei habitaculum, iuxta illud Apoc. 21. *Ecce habitaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis*, &c. Denique Dei est sanctuarium, & templum sanctissimũ, in quo regnabit Christus in æternum, & vltra, in hominibus. *Ingressus est enim Pharao*, &c. Ratio, cur regnet in ho[illegible]minibus Christus in æternum, & vltra, r[illegible]tur, videlicet, quia Pharaonem stygium [illegible] exercitum demersit, nósque ex pote[illegible] liberauit. Rupertus: Nisi (inquit) spiritalis Pharao, id est, diabolus, fuisset oppressus, Dominus non regnaret in nobis, id est, nisi eiectus fuisset princeps mundi, non possideret nos Christus, non regnaret in nobis, &c. 8.

Origenes.

Christianos plantauit Deus in loco sublimi.

Apoc. 21.

Rupertus.

CAPVT XVI.

De quinta mansione in Marah, & de sexta in Elim, & de septima iuxta mare rubrum.

EXODI CAP. XV.

1\. TVLIT autem Moyses Israël de mari rubro, & egressi sunt in desertum Sur: ambulaueruntque tribus diebus per solitudinem, & non inueniebant aquam. Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eò quod essent amaræ, vnde & congruum loco nomen imposuit: vocans illud Mara, id est, amaritudinem. Et murmurauit populus contra Moysen dicens: Quid bibemus? at ille clamauit ad Dominum, qui ostendit ei lignum: quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Ibi constituit ei præcepta atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo, feceris, & obedieris mandatis eius, custodierísque omnia præcepta illius, cunctum langorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te: Ego enim Dominus sanator tuus. Venerunt autem in Elim filij Israël, vbi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, & castrametati sunt iuxta aquas.

a. AB hoste sæuissimo Pharaone liberati Israëlitæ, ex mari rubro profecti sunt mense Nisan, hostium spolijs ditati. Iter autem habuerunt per desertum Sur, tribus diebus, in quo magna erat aquæ penuria. Num. 33. dicuntur habuisse iter tribus diebus per desertum Etham, quia desertum vocabatur duobus nominibus, Sur, & Etham, vt ait D. Hieronymus, mansione 5. Occurrit (inquit) eremus Sur, quæ & solitudo Etham dicitur, &c. Post tres dies columna stetit, ostenditque mansionis quintæ lo- D cum, videlicet Mara. Castrametati sunt eo loco, sed aqua carebant. Aquæ enim amaræ erant, vnde loco nomen Mara impositum est à Mose, vel populo, id est, *amaritudo*. Vnde illud Ruth 1. *Ne vocetis me Noemi* (id est, pulchram) *sed vocate me Mara* (id est, amaram) *quia amaritudine valde repleuit me omnipotens*, &c. Itaque populus contra Mosem murmurauit, quòd aquam non haberet. Moses ad solitam arcem confugit, scilicet ad Deum. Ostendit ei lignum, quod cùm in aquas misisset, in dulcedinem versæ sunt. In

Desertũ Sur Etham dicebatur.

D. Hieron.

Mansio quinta Marah.

Ruth 1.

Aqua amara ligno dulces fiunt.

A hac mansione addit Moses, constituta esse Israëlitis præcepta, & iudicia à Deo. Dubium est, *quænam fuerint hæc præcepta, & iudicia?* Respondetur, Israëlitas in Ægypto à patribus suis decem decalogi mandata didicisse, quæ iuris naturæ sunt, didicisse etiam aliqua alia præcepta iudicialia, hæc verò constituisse, & confirmasse nunc Deum per Mosem. Aliter respondetur, hoc loco præludium factum esse legis ferendæ in monte Sinai: & mandata decalogi constituta, & aliqua iudicialia; postea verò in monte Sinai magna cum maiestate tradita. *Ibi* (inquit Moses) *constituit ei præcepta, atque iudicia, & ibi tentauit eum, dicens: Si audieris vocem Domini,* &c. B Tentasse dicitur Dominus Israëlitas, an essent obedientes, quia constituit eis præceptorum iugum, quod natura refugit.

3. *An ligni vi naturali dulces factæ sint aquæ?* Philo.

Quæritur, *an natura vi lignum in aquas missum, dulcedinem illis attulerit?* D. August. quæst. 57. ait, fortè vi naturæ dulcem esse factam aquam, à ligno eam habente vim. Philo: Lignum (inquit) iussit Deus in fontes immitti, siue vis ea natiua ligni fuit ignorata hactenus, siue tunc primùm ad præsentem vsum est indita, &c. Existimat, fieri potuisse, vt vis illa fuerit naturalis, & ignota, vel à Deo tunc indita per miraculum. Caietanus naturalem fuisse ligni vim arbitratur, ad extinguendam amaritudinem. Eandem opinionem probabilem putat Iansenius, Ecclesiast. 38. C Eandem videtur sequi Lyranus Exod. 15. Pro- [illegible]re sententia ex cap. 38. Ecclesiastici. (Eccli. 38.) Al[illegible]simus (inquit) *creauit de terra medicamenta, & vir prudens non abhorrebit illa. Nónne à ligno indulcata est aqua amara?* &c. Loquitur Ecclesiasticus de medicamentis naturalibus, quæ creauit Deus, quæque vir prudens non despicit; deinde exemplum proponit medicamenti, lignum, quo aqua indulcata est. Cùm ergo loquatur de medicamentis naturalibus, sequitur lignum illud medicamentum naturale fuisse amaritudinis. Abulensis Exod. 15. ait, miraculo tribuendam dulcedinem aquæ. Non enim D ligni natura habere potuit vim, vt tantam aquarum copiam dulcem redderet, quanta exercitus ille indigebat. Verba Ecclesiastici, quæ contrariam suadent opinionem, hanc non refellunt. Attulit enim Ecclesiasticus ligni exemplum, vt ostenderet, vtendum nobis esse medicamentis naturalibus, quemadmodum Deus vsus est ligno, veluti medicamento supernaturali, ad dulcificandas aquas. Nam tam medicamenta naturalia, quàm supernaturalia à Deo vim habent. Dici etiam potest, lignum illud nullam penitus habuisse vim dulcificandi aquam, sed quia ligni crucis typus erat, voluisse Deum per immissionem eius aquam dulcem reddere. Qui volet E tueri Caietani opinionem, argumento proposito respondeat, paruum lignum non potuisse dulcem reddere magnam aquarum copiam, sed id facere valuisse magnam lignorum copiam, iniectam in magnam copiam aquarum. Vidit (Caietanus.) hæc Caietanus, ideo sic ait: Multitudinem lignorum proiectam in aquas, intelligo more Hebræo significatam per lignum, &c. Responderi etiam potest, lignum quidem illud vim habuisse naturalem dulcificandi aquam, sed à Deo esse auctam, vt magnam copiam dulcificaret. Magister historiæ refert ex quodam Hebræo, fuisse illud lignum amarissimum, atq; ita fuisse mirabilius miraculũ, siquidẽ amarissima arbor aquas dulces efficiebat. Fides sit penes authorẽ.

Venerunt autem in Elim filij Israël.

Ex Marah mansione quinta profecti, castrametati sunt filij Israel in Elim, vbi nullam reperierunt amaritudinem, sed omnia dulcia. Erant enim illo in loco duodecim fontes aquæ potabilis, & septuaginta palmæ; fontes potum, palmæ cibum subministrarunt. 4. *Mansio sexta Elim.*

Inde egressi fixerunt tentoria super mare rubrum.

Hæc verba sumpta sunt ex cap. 33. Numer. in quo 42. mansiones Israëlitarum numerantur. In Exodo hæc prætermissa est: *Profecti ex Elim, iuxta mare rubrum castra locarunt.* Ne putes, retrouersos in locum maris rubri, vnde erant profecti. Castra enim locarunt iuxta sinum aliquem maris rubri, qui post mansionem Elim occurrit. Quæritur (ait Hieronym. mansione 7.) quomodo rursus ad mare rubrum venerint? nisi fortè in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrerit, iuxta quem castrametati sunt, &c. 5. *Mansio septima super mare rubrum.* D. Hieron.

CAPVT XVII.

MORALE.

De Marah, & Elim.

VIGILANTIA opus est & oratione, quia non cessat tentatio, iuxta illud Domini: *Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem.* Liberati filij Israel à tentatione maxima, demerso Pharaone, penuria aquæ tentantur. Præterit tentatio vna, aduenit altera. Non enim semel tentamur, sed sæpe. Non est nobis nouum & peregrinum tentari: nouum sit, & peregrinum tentationi succumbere, vnde illud D. Petri epist. 1. cap. 4. *Nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat: sed communicantes Christi passionibus gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis,* &c. Hoc est, ne sitis peregrini, & noui *ἐν πυρώσει,* id est, *in ardore* tribulationum, & tentationum, ne vobis videantur nouæ: curate, ne vincamini ab hostibus, sed quia Christi passionem imitamini, gaudete, vt victores effecti, cælesti gloria perfruamini. *Militia est vita hominis super terram,* ait Iob cap. 7. In militia sumus circundati, & obsessi hostibus semper, inducias non habemus. vigilare oportet, & auxilium petere. LXX. interpretes vertunt: *Nunquid non πειρατήριον,* id est, locus tentationis, *est vita hominis super terram?* Locus tentationis est vita hæc, & terra hæc, & desertum hoc, per quod in cælum repromissum tendimus, beata illa terra cælestis, quam nobis repromisit Deus, pacis terra est, omni hoste, & tentatione caret. D. Hieronymus epist. 1. ad Heliodorum: Erras, Frater, erras, si putas vnquam, Christianum persecutionem non pati: tunc maximè oppugnaris, si te oppugnari nescis. Aduersarius noster tanquam leo rugiens circuit, & tu pacem putas? persequitur me hostis, cui numina mille, mille nocendi artes, & ego infelix victorem me putabo, dum capior? &c.

1. *Non cessat tentatio, nec cesset oratio.* 1. Petr. 4. *Militia est vita nostra.* Iob. 7. D. Hieron.

Psalmo 128. *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea:* sæpè, non semel tantùm nos expugnant hostes. At vide, quod sequitur: *Etenim non potuerunt mihi,* &c. Id in tentatione curandum maximè, vt non præualeant hostes, licèt sæpè 2. Psal. 128.

oppugnent,

oppugnent, sed instar sint aratorum, qui terram proscindunt, vt fruges lætissimas ferat, vnde illud quod sequitur in Psalmo: *Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem suam.* vertit D. Hieronymus: *Super ceruicem meam arauerunt arantes, prolongauerunt sulcum suum,*&c. Hostes, qui nos tentant, super ceruices arant,& dorsa nostra. Illi aratores sunt, terram proscindunt, vulnerant, nos molestiis afficiunt; nos sumus seminatores: si patientiam seminauerimus,& Christi charitatem, in sulcis prolongatis lætissimas demetemus gloriæ segetes. Quòd si impatientiam seminauerimus, & tentationibus nos victos tradiderimus, væ nobis. Audiamus D. Iacobum cap. 1. epistolæ suæ; *Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias incideritis*, &c. Non solùm patientia, sed etiam gaudium seminare nos vult. Noster interpres vertit in psalmo: *Fabricauerunt.* Fabricant enim tentatores supra eos, quos tentant, æterna, ac cælestia palatia, si victoriam consequantur Dei auxilio. Curemus ergo, & conemur toto pectore, vt reportemus victoriam, dæmoniacas tentationes toto conatu fugiamus, humanas mox expellamus. 1. Corinth. 10. *Tentatio* (ait Apostolus) *vos non apprehendat, nisi humana*, &c. Quæ sit humana tentatio, docet D. Gregor. Moral. 21. cap. 3. Humana (inquit) tentatio est, qua plerumque in cogitatione tangimur, etiam nolentes. Quia, vt nonnunquam illicita ad animum veniant, hoc ex humanitatis corruptibilis pondere habemus, &c. Quid sit dæmoniaca tentatio, sic explicat eodem loco: Dæmoniaca tentatio, & non humana est, cùm ad hoc, quod carnis corruptibilitas suggerit, per consensum se animus astringit, &c. Maximè igitur in tentatione consensus cauendus est; per consensum enim & voluntatem nostram, regnat in nobis peccatum. Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore*, &c. Non dixit Paulus: *Non tentet, sed non regnet.* D. Gregor. loco citato: Sancta (inquit) prædicatio, peccato de nostri cordis habitaculo regnum tulit, vt appetitus illicitus, etsi plerumque bonis nostris cogitationibus se, quasi fur occultè inserit, saltem si ingreditur, non dominetur, &c. Plus quam humana fuit tentatio Hebræorum. Venerunt in Marah, id est, in amaritudinem aquarum, potare aquas non poterant, inuasit illos tentatio, & murmurauit populus contra Mosem, dicens: *Quid bibemus?* &c. Non versabant animo hi homines præterita Dei beneficia, & stupenda prodigia, cum debita in Deum fiducia, sed à tentatione victi aduersùs Mosem murmurauerunt, cùm debuissent Deum magna cum fiducia precari, vt quos ex Ægypto tot editis miraculis eduxerat, aquis reficeret in solitudine. Non vicit Mosem tentatio, neque in eum humana aditum habuit. Confidebat enim Deo, cuius potentiam, & voluntatem populo necessaria omnia præbendi, satis nouerat.

D. Hieron. — Iacob 1. — 1 Cor. 10. — D. Gregor. — *Quæ sit humana tentatio, quæ dæmoniaca.* — Roman. 6. — D. Gregor.

Ostendit ei lignum.

3. Ostendit Dominus Mosi lignum, typum ligni crucis sanctissimi. Baptismum supra merso Pharaone adumbrauit, nunc passionem, & crucem, ex qua vim habet Baptismus, & reliqua Sacramenta, ligno ostenso, adumbrat. Lignum illud aquis attulit dulcedinem, crux toti terrarum orbi attulit summam iucunditatem, peccatorum amaritudinem extinxit, mortis dolorem expulit, diaboli potestatem fregit, cæli, hoc est, summæ gloriæ, ianuam reserauit. Apocalyp. 17. *Aquæ multæ populi multi sunt*, &c. Erant hæ aquæ amarissimæ, quia populi amarissimo idololatriæ, & peccatorum veneno infecti erant, missum est in eas lignum crucis; gratiæ fideique viuæ dulcedinem, expulsa idololatriæ amaritudine, attulit. Theodoretus: Salutare (inquit) crucis lignum, amarum gentium mare dulcissimum reddidit, &c. Multæ in hoc deserto, per quod facimus iter, occurrunt amaritudines. Petes, quid remedij adhibebimus, vt in dulcedinem vertantur, vel saltem potabiles fiant? Respondeo, venit aliquis in Marah, hoc est, amaritudinem, potum horret, bibere non potest, iniiciat lignum crucis in Marah, hoc est, in labores amaros, dolores, molestias, & cruciatus, dulcésque, & potabiles reddentur. Rogat Dominus Iacobum, & Ioannem, Matth. 20. *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Inuitat calice amaro, sed dulcem fecit, cùm illum bibit, & crucem subiit. Quis non bibat libenter calicem, quem Rex bibit, & propinat? Origenes aquas amaras literam legis ait significare, lignum verò, Christi fidem & sapientiam, qua spiritali sensu lex intelligitur: Si lignum (inquit) Sapientiæ Christus missum fuerit in legem, & ostenderit nobis, quomodo intelligi debeat circuncisio, quomodo sabbata, quomodo lex lepræ, & cætera; tunc efficitur aqua myrrhæ dulcis, & amaritudo literæ legis conuertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Sic ille. Item, Iudæi etiam nunc apud myrrham sunt; nondum enim eis Deus ostendit lignum, per quod dulces fierent aquæ ipsorum, &c. Sequitur Origenem D. Hieron. mansione 5. & alij.

Passionis vmbra lignum, aquas dulces faciens. — Apocal. 17. — Theodor. — Matth. 20. — Origen. — *Crux literam legis dulcem reddidit.*

Venerunt in Elim filij Israël.

4. Tentamur, sed etiam reficimur, non sunt tentationes perpetuæ, succedunt illis consolationes. Post cantum, & victoriam maris rubri, venerunt Israëlitæ in amaritudinem, post amaritudinem venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes potabilis aquæ, & palmæ septuaginta. D. Hieron. mansione 6. Quàm pulcher (inquit) ordo virtutum! post victoriam tentatio, post tentationem refectio, &c. Tentatus est Dominus in deserto; post tentationem allata est ab angelis refectio, Matth. 4. *Ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei*, &c. 2. Corinth. 1. *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra*, &c. Iob 17. *Post tenebras spero lucem*, &c. Sic nobis, si tentationũ tenebræ offundãtur, post tenebras lucem speremus, quia, vt Magnus Gregor. ait in hæc verba, ita hic aduersitas, atque prosperitas alternant, vt sibi succedere vicissim nõ desinant, &c. Chrysost. in Matth. homil. 8. Sanctos (inquit) Deus neque tribulationes, neque iucunditates sinit habere continuas, &c. *Polymitam*, id est, *multorum colorum vestem*, dedit Iacob dilecto filio Ioseph: sic Christus dilectis filiis suis vestes dat polymitas, id est, varij coloris, rebus lętis tristes permiscet tentationes. D. Chrysost. loco citato: Iustorum (inquit) vitam Deus ex aduersis, & prosperis rebus, quasi admirabili varietate contexuit, &c. Itaque ex quinta mansione Marah, id est, amaritudine, venerunt filij Israël in Elim, vbi erant duodecim fõtes aquarum, & septuaginta palmæ. Nã post amaritudinem tẽtationis, sequitur dulcedo consolationis, & victoriæ palma.

Tentationem sequitur consolatio. — D. Hieron. — Matth. 4. — 2. Corinth. 1. — Iob 17. — D. Gregor. — D. Chrysost. — D. Chrysost.

5. His duodecim aquarum fontibus ait D. A Hieron.mansione 6. significari Apostolos,quorum doctrina mundus irrigatus, mille palmas, id est, martyrum, virginum, reliquorumque sanctorum victorias produxit. Ipsum quoque Hebræum nomen אילים *Elim*, Apostolis congruit,quod D. Hieronymus arietes, siue fortes interpretatur. Sunt enim gregis Christi arietes,& duces fortissimi. Septuaginta palmas, ait adumbrare septuaginta discipulos. Numquam (inquit D.Hieronymus)prius occurrerunt fontes purissimi, nisi vbi magistrorum doctrina prorupit.Nec dubium,quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus deriuatæ aquæ totius mundi siccitatem irrigant. Iuxta has aquas septuaginta creuerunt palmę,quos & ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores. Hæc ille. Secundi ordinis præceptores vocat septuaginta discipulos.

Duodecim fontibus significantur Apostoli septuaginta palmis septuaginta discipuli.

D.Hieron.

D. Hieron.

Fixerunt tentoria super mare rubrum.

6. Rursus ad mare rubrum veniunt Israëlitæ, reuocántque in memoriam admirabilem illam viam in eo patefactam, hostiúmque stupendam demersionem. Memoria semper retinenda sunt diuina beneficia,iuxta illa sępe mẽtis castra sunt metãda.D.Hieron.mãs.5.Ex quibus(inquit)docemur,etiam post Euangelicam doctrinã,& cibos dulcissimos triumphorum, apparere nobis interdum mare, & præterita discrimina poni ante oculos, quanquam multæ differentiæ sit, transire mare, & mare procul aspicere, &c.

Beneficia Dei in memoriam reuocanda sũt.

D.Hieron.

CAPVT XVIII.

De octaua mansione in deserto Sin.

EXODI CAP. XVI.

1. PROFECTIQVE sunt de Elim,& venit omnis multitudo filiorum Israël in desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai, quintu decimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Ægypti. Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israël contra Moysen & Aaron in solitudine. Dixeruntque filij Israël ad eos: Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti,quãdo sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate: cur eduxistis nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame? Dixit autem Dominus ad Moysen: Ecce, ego pluam vobis panes de cælo: egrediatur populus, & colligat quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum, vtrùm ambulet in lege mea, an non. Die autem sexto parent quod inferant:& sit duplum quàm colligere solebant per singulos dies.Dixerúntque Moyses & Aaron ad omnes filios Israël: Vesperè scietis quòd Dominus eduxerit vos de Terra Ægypti:& manè videbitis gloriam Domini:audiuit enim murmur vestrum contra Dominum: nos verò quid sumus,quia mussitastis contra nos? Et ait Moyses: Dabit vobis Dominus vesperè carnes edere, & manè panes in saturitate, eò quòd audierit murmurationes vestras quibus murmurati estis contra eum, nos enim quid sumus?nec cõtra nos est murmur vestrum,sed contra Dominum Dixit quoque Moyses ad Aaron: Dic vniuersæ congregationi filiorum Israël: Accedite coram Domino: audiuit enim murmur vestrum. Cúmque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Israël, respexerunt ad solitudinem: & ecce gloria Domini apparuit in nube. Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Audiui murmurationes filiorum Israël,loquere ad eos:Vesperè comedetis carnes,& manè saturabimini panibus: scietísque quòd ego sum Dominus Deus vester. Factum est ergo vesperè, & ascendens coturnix cooperuit castra: manè quoque ros iacuit per circuitum castrorum. Cúmque operuisset superficiem terræ,apparuit in solitudine minutum,& quasi pilo tusum, in similitudinem pruinæ super terram. Quod cùm vidissent filij Israël, dixerunt adinuicem: Man hu?quod significat; Quid est hoc? ignorabant enim quid esset. Quibus ait Moyses: Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum. Hic est sermo, quem præcepit Dominus: Colligat vnusquisque ex eo quantum sufficiet ad vescendum:gomor per singula capita,iuxta numerum animarum vestrarum quæ habitant in tabernaculo, sic tolletis. Fecerúntque ita filij Israël, & collegerunt, alius plus, alius minus. Et mensi sunt ad mensuram gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus parauerat, reperit minus: sed singuli iuxta id quod edere poterant congregauerunt. Dixitque Moyses ad eos: Nullus relinquat ex eo in manè. Qui non audierunt eum,sed dimiserunt quidam ex eis vsque manè,& scatere cœpit vermibus, atque computruit, & iratus est contra eos Moyses. Colligebant autem manè singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum: cúmque incaluisset sol, liquefiebat. In die autem sexta collegerunt cibos duplices,id est, duo gomor per singulos homines: venerunt autem omnes principes multitudinis, & narrauerunt Moysi. Qui ait eis: Hoc est quod locutus est Dominus: Requies sabbati sanctificata

est

est Domino eras, quodcumque operandum est, facite : & quæ coquenda sunt, coquite : quidquid autem reliquum fuerit, reponite vsque in manè. Feceruntque ita vt præceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inuentus est in eo. Dixitque Moyses: Comedite illud hodie, quia sabbatum est Domini : non inuenietur hodie in agro. Sex diebus colligite : in die autem septimo sabbatum est Domini, idcircò non inuenietur. Venitque septima dies : & egressi de populo vt colligerent, non inuenerunt. Dixit autem Dominus ad Moysen : Vsquequò non vultis custodire mandata mea, & legem meam? Videte quòd Dominus dederit vobis sabbatum, & propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices : maneat vnusquisque apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. Et sabbatizauit populus die septimo. Appellauitque domus Israël nomen eius Man : quod erat quasi semen coriandri album, gustúsque eius quasi similæ cum melle. Dixit autem Moyses : Iste est sermo, quem præcepit Dominus : Imple gomor ex eo, & custodiatur in futuras retrò generationes : vt nouerint panem, quo alui vos in solitudine, quando educti estis de Terra Ægypti. Dixítque Moyses ad Aaron : Sume vas vnum, & mitte ibi Man, quantum potest capere gomor : & repone coram Domino, ad seruandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moysi. Posuítque illud Aaron in tabernaculo reseruandum. Filij autem Israël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, vsquequò tangerent fines terræ Chanaan. Gomor autem decima pars est ephi.

2. DECIMO quinto die mensis secundi, postquam egressi sunt ex Ægypto, exactis diebus triginta, vel mense vno ab egressu, venerunt filij Israël in desertum Sin. Appellatur autem mẽsis secundus ab Hebræis *Iiar*, respondens nostro Aprili, & Maio; fauebat tempus vernum itineri. Omnis eremus, vt ait D. Hieronymus, vsque ad montem Sinai vocatur סין *Sin*, significat autem hæc vox *rubum*, vel *odium*. Plenum erat desertum rubis, & spinetis, ideo Sin est appellatum. Satis ruborum spiritualium in eo repererunt filij Israël, sed spinas non fugerunt, quibus puncti, & vulnerati aduersus Mosem, & Aaronem murmurauerunt. Defecerat cibus exportatus ex Ægypto in solitudine, nullo ex loco comparari poterat. Quò se verterent hi homines? Ad Deum se vertere debuerunt, cuius & potentiam, & benignitatem satis superque fuerant experti : sed veluti memoria, & mente capti, ad murmurationem se verterunt. *Vtinam* (inquiunt) *mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate, cur induxisti nos in desertum istud, vt occideretis omnem multitudinem fame?* Non sumpsit Deus de hac murmuratione supplicium; nouitij enim erant Israëlitæ, propitius eis fuit. Moses verò, & Aaron auditum murmur eorum à Deo dixerunt, sed magna cum misericordia: *Vespere* (inquiunt) *scietis, quòd Dominus eduxerit vos de terra Ægypti, & manè videbitis gloriam Domini. Audiuit enim murmur vestrum contra Dominum. Nos verò quid sumus, quia mussitastis contra nos?* Auditum aiunt murmur, non tamen puniendum; sed cibum concedendum, magna Dei misericordia, propter quem murmur est excitatum. Hodierna die vesperi scietis, quòd non Moyses, & Aaron, sed Deus vos ex Ægypto eduxerit. Nam die illo vesperi magnam coturnicum copiam misit Deus in castra, quamobrem sciuerunt Israëlitæ, Deum illos ex Ægypti seruitute liberasse, siquidem carnium alimentum ad eos mittebat. Manè verò sequentis diei viderunt gloriam Domini, quia viderunt manna ex cælo descendens, quod gloriam, potentiam, ac maiestatem Dei manifestam reddebat, illiúsque gloria erat, quia Deum glorificabat. Olcaster videtur sic exponere : *Videbitis gloriam eius*, quia Dominus apparuit populo in fulgore nubis, vt legitur Exod. 16. sed Dominus apparuit in gloria nubis, antequam coturnices mitteret, Exodi 16. *Ecce gloria Domini apparuit in nube. Locutus est autem Dominus ad Moysen dicens : Audiui murmurationes filiorum Israël, loquere ad eos, vespere comedetis carnes, & manè saturabimini panibus.* Ex quibus Domini verbis perspicuum est, gloriam Domini in nube apparuisse, antequam coturnices mitteret, non autem apparuisse manè post missas coturnices : tunc enim misit manna, videruntque filij Israël gloriam Domini, vt est explicatum. Consideranda est ratio, quæ redditur: *Audiuit enim murmur vestrum contra Dominum.* Hæc ratio exposcebat supplicium, non beneficium. Si dicerent Moyses, & Aaron, punit vos Dominus, audiuit enim murmur vestrum, non esset mirum. Aiunt verò : *Dabit Deus vobis hodie vesperi carnes, & manè panes*, id est, manna, *audiuit enim murmur vestrum.* Misericordia vti voluit Deus, carnes misit, & panes, quia cibum petebant, quamuis malè murmurando peterent. Murmurauerunt autem contra Mosem, & Aaron, præterea contra Deum. Deus enim illos eduxerat ex Ægypto : Moses & Aaron ministri erant, neque tantum opus poterant efficere, ideo aiunt : *Nos quid sumus, quia mussitastis contra nos?*

D. Hieron. — *Sin significat rubum.* — *Murmuratio Hebræorum.* — *Olcaster.* — *Exod. 16.*

Vespere ascendens coturnix cooperuit castra.

3. In hac octaua mansione in deserto Sin, tria nobis exhibentur, videlicet, murmuratio Israëlitarum, coturnicum in castra ascensio, & descensio manna ex cælo. Itaque post murmurationem ob cibi penuriam, eadem die, vespertino tempore, ascendentes ex locis humilioribus coturnices ingenti numero castra operuerunt, Israëlitísque præda fuerunt gratissima, & esca. Aduerte autem bis Deum pauisse coturnicibus Hebræos in deserto, semel in hac mãsione octaua, iterum in alia mansione, Numerorum cap. 11. de qua suo loco, Deo fauente, loquemur. Hîc coturnices absque supplicio manducarunt, in altera mansione graues dederunt pœnas, quæ appellatur *sepulchra concupiscentiæ*, Num. 11. vt infra dicemus, fauente Domino. Rogabis, prior est

Coturnices Deus Hebræis bis misit.

est panis, quàm caroes, *cur igitur Dominus priùs carnes dedit vesperi, postea tempore matutino panes?* Respondetur, id factum, quia vt coturnices ascenderent in castra, tempus & ventus vespertinus cõmodior erant. Solent enim volucres vespertino tempore quiescere. Tempus verò nocturnum, & matutinum postulabat descensus manna ex quieto aëre. Ante solem enim nocte descendebat, quia sole liquefiebat.

Pluam vobis panes de cælo.

4. Panes de cælo, id est, manna, pollicetur Dominos se daturum Hebræis, non pollicetur carnes. At Moses ad filios Israël veniens ait: *Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, & manè panes in saturitate.* Dicet aliquis, Israëlitas oon fuisse solis panibus contentos, sed postulasse etiam carnes, ideóque Mosem ad Deum reuersum impetrasse etiam coturnices, sed probabilius est, Deum & carnes, & panes simul promisisse Mosi, quanuis solius manna facta sit mentio, ideóque Mosem, cùm venit ad populum, caroes, & panes pollicitum.

Manè ros iacuit per circuitum castrorum.

5. Post carnes coturnicum, misit ex aëre Deus panes, videlicet cibi genus quoddam, quod appellatum est *manna.* Nam matutino tempore rore completum est desertum, quod erat in circuitu castrorum, apparuítque simul minutum quid, & quasi pilo tusum, id est, manna. Quæritur, *an ros simul descenderit cum manna?* Respondetur, rorem simul descendisse cum manna,

Exod. 16. Misit Deus Hebrais cibum manna. Num. 11.

Exod. 16. *Manè ros iacuit per circuitum castrorum, cùmque operuisset superficiem terra, apparuit in solitudine minutum,* &c. Num. 11. *Cum descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man.* Hebraicè legitur: Descendebat manna super eum, id est, super rorem. Vnde colligimus manna ooo descendisse super terram, sed super rorem, ne inquinaretur. Hebræi quidam, vt Genebrardus scribit Psal. 67. existimarunt, manna duplici rore tectum fuisse, superiore, & inferiore, hoc est, primùm rorem descendisse in castra ad purgandam terram, postea manna superuenisse, super quod moa ros alius descenderit,

An manna fuerit duplici rore tectum?

adeo vt in duobus istis roribus, tanquam in theca, reconditum iacuerit: apparuerit autem, quando superior ros ad exorientem solem euanescebat. Fauent his Hebræis verba Hebræa, Exod. 16. חעל שכברת הטל, *tahal sicbath hatal,* hoc est, *ascendit iacentia roris,* vel, sublatus est ros iacens, &c. tunc apparuit manna. Sed ex hac sententia sequitur, manna esse collectum ab Hebræis post solis ortum, siquidem oon colligebatur, antequam ros superior euanesceret, ros autem sole exoriente euanescebat. At verò manna etiam sole exoriente liquefiebat; ergo ante solem colligebatur, vt constat ex lib. Sapientiæ, ergo ille ros superior commentitius est, & superfluus.

6. Refert Genebrardus ex Rabbi Salomone

An manna exoriente sole liquefieret?

Psal. 94. manna liquefieri solitum, noo statim exoriente sole, sed incalescente, duabus horis ante meridiem. Id refellunt verba libri Sapientiæ, capite 16. vbi legitur, *manna* exiguo solis radio liquefieri, & ante solem oportuisse colligi. Et Exod. 16. legitur, *cùm incaluisset sol, liquefiebat manna,* &c. Verba libri Sapientiæ hæc sunt:

Exod. 16. Sapient. 16.

Quod ab igne non poterat exterminari, statim ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, vt notum omni-

A *bus esset, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare, ingrati enim spes, tanquam hybernalis glacies, tabescet,* &c. Liquefiebat manna orto sole, & incalescente, oportebat ideo præuenire solem ad colligendum manna, *vt notum* (inquit) *omnibus esset, quoniam oportet preuenire solem ad benedictionem tuam.* Græcè, ἐπ' εὐχαριστίαν σοι. significat nomen εὐχαριστία, *gratiarum actionem.* Interpres vertit *benedictionem tuam,* id est, Dei laudationem. Cùm enim manna solis calore liquefieret, indicabatur oportere ante solis exortum surgere ad colligendum illud, antequam liquefieret, & ad benedicendum Deo, agendásque gratias pro tan-

B to beneficio. Nam gratos esse oportet eos, qui beneficia accipiunt. Ingrati enim hominis spes ad accipiendum noua beneficia dissoluitur, & perit, quemadmodum glacies hyemalis sole dissoluitur, & diffluit, quia indignus est nouis beneficiis, qui ingratus est iis, quæ accepit. Verba illa: *Ascendit stratementum, vel iacentia roris, & apparuit minutum,* &c. sic intelligenda videntur: Ascendit, id est, creuit iacentia roris, creuit ros iacens, & terram operuit, & super eum apparuit manna. Ita videtur intellexisse noster interpres, qui sic vertit: *Cùmque operuisset ros superficiem terra, apparuit minutum,* &c. id est, cùm ascendisset, & creuisset roris iacentia, ita vt su-

Gratiarum actio.

C perficiem terræ tegeret, apparuit ros. Fortè angelorum opera ascendebat ros euanescens in nebulam, vt manna solùm colligeretur. Abulensis Exod. 16. quæst. 6. verba illa: *Ascendit iacentia roris, vel opertmentum roris,* de manna exponit, quod simile erat roti, & superficiem terræ tegebat, sed non placet expositio. Quæritur, *an manna fuerit naturale, manna liquefieri radio solis, an id per miraculum contigerit?* Respondet Abulensis Exod. 16. quæst. 11. per miraculum id factum, non naturaliter. Probatur, quia, si naturaliter liquefieret solis calore, etiam liquefieret ardore ignis, at verò, vt dicitur Sap. 16. *ab igne non poterat exterminari, & liquefieri,* ergo ab exiguo

An manna sole liquefieret per miraculum?

Sapient. 16.

D solis radio calefactum tabescebat.

Quod cùm vidissent filij Israël, dixerunt ad inuicem: Man hu?

Hoc loco docemur, vnde nomen *manna* ortum fuerit. Cùm enim vidissent Hebræi desertum completum manna, alij alios rogabant: *man hu?* id est, *quid est hoc?* rem nouam, & ignotam admiratione prosequentes. Respondit Moses: *Iste est panis, quem dedit vobis Dominus ad vescendum,* quasi diceret: murmurastis aduersus Dominum propter carnium, & panis penuriam, heri vespertino tempore dedit vobis carnes coturnicum, ounc dat vobis panem. Hic est pa- 7.

Nomen manna vnde sit ortum.

E ois, quem vobis indignis, & murmurantibus Deus ex cælo mittit. Appellatum autem est *manna,* siue *man,* Exod. 16. *Appellauit domus Israël nomen eius Man.* ab interrogatione *man hu?* nomine orto. Theodoretus: Factum (inquit) est, vt interrogatio vicem nominis haberet, &c. Aliqui aiunt nomen *Man* significare præparamentum, alij donum, Oleaster numerosum. Sed, *man* significat *quid,* vt noster, & L X X. interpretes vertunt. Chaldæus habet, *manna hu?* id est, quid hoc? Hinc nomen manna exortum est. Iosephus lib. 3. de Antiquit. cap. 1. Vox (inquit) Man est percontatiua, quid hoc est? interrogans, &c. Cadebat autem manna oon intra, sed extra castra, quia locus castrorum non satis erat

Exod. 16.

Theodor.

Iosephus.

erat mundus; præterea quia manna liquefiebat A solis radiis quotidie, castrorúmque vias aqua, & luto compleret.

Colligat vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum.

8. *Certa mẽsura gomor colligebatur manna.* Docet Moses populum leges colligendi manna. Prima est: *Colligat vnusquisque ex eo, quantum sufficit ad vescendum, gomor per singula capita*, &c. Certa ergo mensurâ colligendum erat. Ea verò mensura fuit gomor, per singula capita. Si familia decẽ habebat capita, decem mensuras, si plura capita habebat, plures mensuras, si pauciora, pauciores colligebat. Est autẽ *gomor* decima pars *ephi*, *ephi* tria sata continet; æqualiter Deus distribuit omnibus manna, eandem mensuram omnibus præbuit. Tentauit autem eos hac re, *Exod. 16.* Exod. 16. *Ecce* (inquit) *ego pluam vobis panes de cælo, egrediatur populus, & colligat, quæ sufficiunt per singulos dies, vt tentem eum, vtrùm ambulet in lege mea, an non.* Dicitur autem Deus tentare, & experiri more humano, cùm tamen omnia ab æterno cognoscat. Ante solis ergo exortum surrexerunt Israëlitæ ad colligendum manna, & collegerunt omnes, non æqualiter, sed alius plus, alius minus. Quia, cùm colligebant, carebant mensura. Postea verò mensi sunt ad mensuram gomor, omnésque mensuræ fuerunt æquales, neque is, qui plus collegerat, excessit mensuram gomor, neque is, qui minus acceperat, minus reperit, quàm gomor, in singula capita. Nam angelus ex iis, qui plus acceperant, supplebat mensuram eorum, qui minus collegerant. Quòd si non esset satis, aliter à Deo supplebatur.

Nullus relinquat ex eo vsque manè.

9. *Manna non relinquebatur in diem alterum.* Hæc est secunda lex colligendi manna: *Nemo relinquat ex eo in diem alterum.* Nam manna quotidie ex cælo dabatur; superfluum ergo erat in diem alterum illud relinquere. Volebat Deus Israëlitas quotidie manè surgere ad gratias agendas, & colligendum manna, quòd si in D alios dies relinqui posset, non surgerent ad gratias agendas, & parandum cibum. Ex cælo cibum vult Dominus nos expectare quotidie. Hoc præceptum quidam ex Hebræis non seruauerunt, & manna in diem sequentem reliquerunt. Inobedientia dedit pœnas, cibus enim vermibus cœpit scatere, atque computruit.

Sex diebus colligite, in die autem septimo sabbatum est Domini, idcirco non inuenietur.

10. *Sabbato manna ex cælo non fluebat.* Tertia lex: Sex diebus tantùm hebdomadæ colligi poterat manna, septimo die, id est, sabbato, colligi non poterat, quia ea die operari non E licebat, & in terram manna non descendebat. Ideo præcepit Moses populo, vt feria sexta colligerent cibos duplices, id est, duas mensuras, in singula capita, quæ duobus diebus sufficerent, videlicet feriæ sextæ, & sabbato. Computruit manna relictum in diem sequentem ab inobedientibus, non verò computruit relictum ex sexta feria in sabbatum, relictum ab obedientibus. *Exod. 16.* Exod. 16. *Fecerunt ita, vt præceperat Moyses, & non computruit, neque vermis inuentus est in eo*, &c. Attamen non defuerunt inobedientes, qui in ipso sabbati die ad colligẽdum manna egressi sunt, *Ibid.* Exod. 16. *Venit septima dies, & egressi de populo, vt colligerent, non inuenerunt.* Dixit autem Do- A minus ad Mosen: *Vsquequò non vultis custodire mandata mea, & legem meam?* Nondum lata erat lex, sed sabbatum iam seruabatur.

Erat quasi semen coriandri album, gustúsque eius quasi similæ cum melle.

Quale fuerit manna, explicatur: simile erat granis coriandri quantitate, colore album. Eodem capite 16. Exod. dicitur: *Apparuit minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram.* Erant ergo grana manna minuta, & parua, & quasi pilo tusa, hoc est, velut grana decorticata, & alba. Chaldæus vertit: *Minutum quasi decorticatũ.* Num. 11. *Erat Man quasi semen corian-* B *dri coloris bdelly*, id est, coloris albi, quoniam bdellium candida est margarita. Hæc erat figura. Erant autem grana dura, ita vt tererentur in mortario, vel mola, coquebantur deinde in olla, fiebántque placentulæ, Num. 11. *Circuibat populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas, saporis quasi panis oleati.* Sapor in Numeris dicitur fuisse, *quasi panis oleati.* Exod. 16. dicitur fuisse *quasi simila*, id est, panis ex delicata farina facti, *cum melle*, vtrúmque enim saporem habuit. 11. *Quale fuerit manna.* *Exod. 16.* *Num. 11.* *Num. 11.* *Exod. 16.*

Præter hunc saporem omnibus communem, sapores alios multos habuit supernaturaliter, vt colligitur ex lib. Sapientiæ, cap. 16. *Panem de cæ-* C *lo* (inquit Sapiens) *præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem. Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat, & deseruiens vniuscuiúsque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* D. Hieron. Psal. 147. Quidquid (inquit) volueris, ex sermone diuino nascitur, sicut tradunt Iudæi, quoniam manna, quando comedebant, secundum voluntatem vniuscuiusque sic sapiebat in ore. Ac si dixissent: Qui manna comedebat, si desiderabat mala, si pirum, si vuam, si panem, si carnes, secundùm qualitatem, & voluntatem comedentis, ita & sapor in manna erat, &c. D. August. epist. 118. In populo (inquit) vnicuique manna secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. D. Chrysost. hom. *Quòd nemo læditur, nisi à semetipso*: Hæc (inquit) fuit natura manna, cibus quotidie nouus, & saporem sui prò desiderio vescentium subministrans, &c. D. Gregor. Nyssenus in vita Mosis, manna cibum vocat simplicem, & varium: simplicem quidem visu, varium sapore. Cibus (inquit) varius simul, & simplex, simplex visu, & vnicus, varius ad singulorum cupiditates se vertens, &c. His tamen saporibus supernaturalibus soli iusti fruebantur, quæ sententia est D. Augustini lib. 2. retract. cap. 20. & D. Gregorius lib. 6. moral. cap. 7. Manna (inquit) omne dele- E ctamentum, atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritalium iuxta voluntatem edentium saporem dedit. Sic ille. Idem sentit Abulensis, Num. 11. quæst. 16. Lyranus, Carthusianus, & alij. Probatur opinio ex murmuratione improborum, Num. 11. de qua suo loco agendum est. Sanè, si omnes sapores, quos optarent, in manna reperirent, non dicerent: *Anima nostra arida est.* 12. *Multos sapores habuit manna.* *Sapiens. 16.* *D. Hieron.* *D. August.* *D. Chrysost.* *Greg. Nyss.* *An improbi fruerentur omnibus saporibus mannæ?* *Greg. Magn.*

Quæritur, *an manna non solùm cibus fuerit, sed etiam potus vicem suppleuerit?* Hebræi, vt refert Genebrardus Psalmo 94. aiunt, in manna fuisse panem, & aquam, quia erat humidum per sese: Genebrardus verò ait, Israëlitas, quia abundabant manna, nihil opus habuisse aqua. Addit, 13. *An manna vicem suppleuerit potus?*

iuxta

iuxta Israëlitarum traditiones ex Rabbi Salomone, manna liquefactum riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora effudisse incalescente sole. At si hoc verum esset, nunquam in deserto sitim passi fuissent Hebræi, siquidem manna, quod quotidie colligebant, panis erat, & aqua: sitim verò passos ostendunt verba hæc,

Exod.17.

Exod. 17. *Sitiuit populus pro aqua penuria, & murmurauit contra Mosem dicens: Cur fecisti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti?* Manna comedebant, tamen sitiebant. Falsum ergo est, manna fuisse panem, & aquam. Iumentis quoque deerat, aiunt enim, *vt occideres nos, & iumenta siti*: ergo non est verum, manna liquefactum effudisse riuos aquæ ad adaquanda B pecora, & iumenta. Adde, manna fuisse hominum cibum, non autem aquam iumentorum. Nónne contemni posset manna, si liquefactum iumentis præberetur, & panis angelorum, licèt iam conuersus in aquam, pecoribus daretur? Liquefiebat igitur manna solis calore, & liquefiebat etiam ros, sed à solis ardore, tam ros, quàm manna absumebatur, ne circa castra lutum fieret, molestóque humore infestarentur. Præterea, certa mensura erat manna colligendum, certaque mensura ex aëre demittebatur, ita vt post collectionem non multum superesset, quod verteretur in aquam.

Pluam vobis panes de cælo.

14\. Exod.16. *Vnde manna descenderet, & quomodo fieret?*

Exod 16. ait Dominus, se ex cælo daturum panes, id est, manna. Dubitatur, *vnde manna descenderet, & quomodo fieret?* Respondetur, manna descendisse ex cælo, atque idcirco pluuiam ex cælo appellari. Cælum autem significat aërem, ex aëre enim manna defluebat. Fiebat autem in aëre, & ex ipso aëre angelorum opera quotidie, quamobrem appellatur Psal. 77. *Panis angelorum*, id est, angelorum opera factus. Vel panis angelorum dicitur, id est, panis angelicus, præstantissimus, ac singularis, sicut vir fortitudinis dicitur vir fortis. Hebraicè panis angelorum appellatur panis אבירים, *abirim*, id est, panis fortium, angeli enim fortissimi sunt. Dici etiam potest panis fortium, quòd fortes redderet comedentes, iuxta illud Psalm. 103. *Panis cor hominis confirmet*, &c. Abulensis quæst. 18. cap. 16. ait, manna corpora Hebræorum conseruasse, ne morbo aliquo taberent. Genebrardus Psal. 77. ex antiquis Hebræis: Manna (inquit) cibus erat, qui in ipsis membris digerebatur, (ne dum in stomacho) nec turbabat mentem, &c.

Psalm.77.

Cur manna dicatur panis angelorum, vel fortium?

Psal.103.

15\. *Manna dicitur conseruasse corpora.* Origenes.

Origen. hom. 7. in Exodum, D. Ambros. 1. Corinth. 10. D. August. serm. 251. de tempore, aiunt, dominicum diem fuisse illum, quo manna primùm è cælo descendit. Origenes: Ex diuinis (inquit) scripturis apparet, quòd in die dominico primùm datum est māna. Si enim sex diebus collectum est, septima autem die cessatum est, sine dubio initium eius à prima die, quæ est dominica, dies fuit, &c. Probat Origenes, manna prima die dominica datum, ex his verbis Exod. 10. *Pluam vobis panes de cælo, egrediatur populus, & colligat, quæ sufficiunt per singulos dies. Die autem sexto parent, quod inferant, & sit duplum.* Origenes sic verba hæc intellexit: Sex diebus huius hebdomadæ colligetis manna, die autem sexto, id est, feria sexta, colligetis duplum, sabbato non inuenietur. Ex qua interpretatione sequitur, manna primùm die dominica da-

Exod.10. *An manna primùm descenderit die dominica?*

A tum. Nam si cùm primùm colligi cœpit, sex diebus collectum est, sabbatoque cessatum die dominica è cælo primum missum est. Nam à die dominica vsque ad feriam sextam, sex dies numerantur. Sed ostendere debuit Origenes hæc verba dicta a Domino die dominica, de sex diebus illius hebdomadæ, in qua loquebatur, vt probaret suam opinionem. Sed non constat, quo die Deus hæc verba dixerit, quemadmodum neque constat, quo die Moses illa alia protulerit, Exod. 16. *Sex diebus colligite, in die autem septimo sabbatum est* Præterea cùm hæc verba Exod.16. præcepti sint, non sunt restringenda ad illam hebdomadam, in qua loquebantur Dominus, & Moses, potuitque Dominus, & Moses verba proferre, non die dominica, sed feria secunda, vel tertia. Eritque sensus: Ego pluam vobis panes, incipiámque feria tertia, die autem sexto singulis hebdomadis, id est, feria sexta, quæ sabbatum præcedit, duplices colligite cibos. Item: Feria tertia, vel quarta, dicere potuit Moses: sex diebus colligite manna singulis hebdomadis, die septimo sabbatum seruate. Ex quo sensu non efficitur, quod vult Origenes, litera tamen non respuit omnino sensum illius, aliquibus subintellectis, hoc modo: Die sexto colligite duplum, die (inquam) sexto ab hac die, in qua primum datur manna, quam sextam diem sequitur sabbatum. Et Moses: sex diebus, qui ab C hac die, quo primùm datur manna, numerantur, colligite manna; septima die sabbati non inuenietur.

Imple gomor ex eo, & custodiatur.

Vult Dominus beneficia, quæ in nos confert, memoria contineri. Vt ergo hoc beneficium dati panis cælestis memoria custodiretur, iubet seruari gomor manna, vt scirent Israëlitæ, qua mensura, & quo pane essent in deserto enutriti. Dicitur autem posuisse Aaron vas plenum manna in tabernaculo, coram Domino, per anticipationem. Nondum enim erat fabricatum D tabernaculum, in quo Aaron, vas plenum manna postea collocauit, vt ait Abulensis. Lyranus putat, collocatum coram Domino vas, in quodam paruo tabernaculo, quod portabatur in deserto, antequam magnum fabricaretur.

16\. *Beneficia in memoria seruanda.*

Comederunt Man quadraginta annis.

Quot annis vsi fuerint hoc cibo Israëlitæ, docet Moses, vt magnitudinem beneficij exaggeret. Non enim semel, aut iterum man illis præbuit Deus ex cælo, sed per annos quadraginta quotidie, donec in terram repromissionis venerunt. Iosue 5. *Defecit manna postquam comederunt de frugibus terra.* E

17\. *Quadraginta annis comederunt man Israelitæ.* Iosue 5.

CAPVT XIX.
MORALE.
De Manna.
Quando sedebamus super ollas carnium.

INGRATVS populus de penuria cibi conqueritur, & murmurat, Ægypti saturitatem, ollasque carnium recordatur, neque tamen recordatur Ægypti captiuitatem, laborem, & vexationem. Hic est mos diaboli, in memoriam nobis reuocat mundi non famem, non mœrorem, non laborem, sed inania gaudia, & voluptates. At qui sapit, hæc obliuioni mandat perpetuæ,

1\. *Non laborem mundi, sed gaudia, diabolus reuocat in memoriam.*

A petuæ, illa verò animo voluit. Præterea recordatur populus carnium Ægypti, non recordatur tot beneficiorum, & prodigiorum Dei. O populum ingratum! (ait Origenes) deſiderat Ægyptum, qui Ægyptios vidit extinctos, carnes Ægypti requirit, qui Ægyptiorum carnes vidit maris piſcibus, & cæli alitibus datas, &c. Tentauit Deus ingratos penuria cibi, tentationem debuerunt ferre patienter, oculoſque non ad Ægyptias ollas vertere murmurando, ſed ad cæleſtia ſydera, cibum à Deo neceſſarium magna cum fiducia poſtulando. At Dei ſumma bonitas in eos conuertit oculos, qui ſuos oculos ab ipſo auertentes in ollas carnium conuertebant: neque ſumpſit pœnas de murmurantibus, ſed nouo, mirabilique pane, & carnibus eos pauit. B

Origenes.

Hebræis tentatis dedit Deus manna.

Deut. 8. Deut. 8. ait Moſes: *Afflixit te Deus penuria, & dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, & patres tui, vt oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Domini.* hoc eſt, Deus afflixit te, & tentauit cibi inopia; afflictionem non ſuſtinuiſti patienter, ſed murmuraſti, Dominus autem pro ſua miſericordia noluit meritas pœnas expetere, ſed cibum tibi dedit nouum, tibi, patribúſque tuis, & omnibus hominibus ignotum. Dedit tibi cibum manna, non ex terra, ſed ex cælo, inauditum, nunquam in terra conſpectum, quamobrem rogabas, man hu? quid eſt hoc? quia quid eſſet, ignorabas, vt C oſtenderet tibi in penuria cibi, in Deo ſperare, qui poteſt hominibus panem ſuppeditare, in quo viuant, diuerſum ab iſto pane vſitato. Non enim in ſolo iſto vſitato cibo, & noto, viuit homo, ſed *in omni verbo, quod procedit de ore Dei,* hoc eſt, in omni re, & in omni cibo inuſitato, & hominibus ignoto, quem Deus iubet præparari ad alendos homines, vt iuſſit ab angelis præparari man.

2. Auguſtiſſimæ Euchariſtiæ habes typum. Dedit Dominus Hebræis manna panem ex cælo nouum, & ignotum, quem ipſi, & patres eorum ignorabant; dedit Chriſtianis panem ex cælo nouum, & inauditum, Euchariſtiam, quem D ignorabant omnes homines. Rogabant Hebræi viſo manna, Exod. 16. *quid eſt hoc?* reſpondit Moſes: *Iſte eſt panis, quem Dominus dedit vobis ad veſcendum.* Rogare potuiſſent diſcipuli conſpecta Euchariſtia, *quid eſt hoc?* Matth. 26. antequam illi rogarent, reſpondit Dominus: *Hoc eſt corpus meum.* Sed de ſacroſancta Euchariſtia diximus 2. & 4. tomo Concordiæ Euang. vbi oſtendimus latè, manna fuiſſe eius typum, non libet eadem repetere, ſi quæ occurrerint non dicta, adiiciemus.

Manna typus Euchariſtiæ.

Exod. 16.

Manè videbitis gloriam Domini.

3. Dicitur manna gloria Domini, ab effectu; E quia potentiam, & gloriam Dei enarrabat, inſtar cælorum, glorificandúmque eſſe ob tantum beneficium oſtendebat. Congruit Euchariſtiæ egregiè hoc nomen. Eſt enim Euchariſtia maxima Domini gloria, quoniam Dei admirabilem potentiam, & amorem manifeſtat hominibus, & propter tantum beneficium cum ſummoperè glorificandum, & laudandum prædicat. *Manè* (aiunt Moſes, & Aaron) *videbitis gloriam eius.* Manè videbatur manna gloria Dei: ſimilem in modum, manè, cùm ſacrificium fit, Euchariſtia oſtenditur populo, & manè videtur gloria Dei, Deúſque ipſe cernitur in Euchariſtia realiter exiſtens, ſpeciebus ſacramenti tectus.

S. Euchariſtia eſt gloria Domini.

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

Ego pluam vobis panes de cælo.

O mirandam pluuiam, & inauditam! Miranda fuit, & inaudita, & quotidiana per annos quadraginta, vſque ad terram repromiſſionis. Pluuia erat non aquæ, ſed cibi delicati, à Deo parati, & ab angelis facti. Quis tales vnquam vidit piſtores panes præparantes? ô miram Dei in ſuum populum indulgentiam! Sap. 16. *Subſtantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat,* hoc eſt, manna tuum dulcedinem, benignitatem, & indulgentiam indicabat, qua filios tuos proſequeris. Pſal. 77. *Mandauit nubibus deſuper, & ianuas cæli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum, & panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo, cibaria miſit eis in abundantia.* Ex nubibus deſcendebat manna, quemadmodum pluuia. Ianuæ cæli, id eſt, aëris, apertæ dicuntur, quia ex aëre pluebat; panis dicitur angelorum, id eſt, angelicus, vt ſupra diximus, & angelorum opera efformatus; cibus dicitur miſſus in abundantia, quia ſingulis diebus mittebatur tantum mannæ, quantum exercitui illi maximo ſatis erat. Quid nos dicemus de noſtro ſtupendo manna, id eſt, Euchariſtia? Tenuis vmbra fuit illud Moſaicum, pluit illud ex aëre: at noſtrum venit ex cælo ſupremo: quantúmque diſtat ſupremum cælum ab aëre, tantum diſtat manna noſtrum à Moſaico: parum hoc infinito interuallo à noſtro ſuperatur. Moſis enim cibus creatura ſimplex erat: Chriſti autem Euchariſtia, Chriſtũ hominem, & Deum infinitum continet. Efformabatur ab angelis manna Iſraëliticum: at noſtrum non poteſt ab angelis efformari, neque à ſummis Seraphinis. Dei ſolius potentia factum eſt, fieríque poteſt: ſacerdotes verò miniſtri ſunt tanti operis. Quadraginta annis datum eſt manna Hebræis; at Chriſtianis datur Euchariſtia ab initio Eccleſiæ, dabitúrque vſque ad mundi finem. Fuit manna cibus in abundantia, infirmum corpus paſcens: eſt Euchariſtia cibus in ſumma abundantia, multo præſtantiorem animum nutriens. Denique, ſi manna dulcedinem, quam Deus in filios ſuos habet, oſtendebat; quis poterit fando explicare, dulcedinem, bonitatem, miſericordiam, & largitatem Dei, quam auguſtiſſima Euchariſtia angelis indicat, & hominibus?

4.

Sap. 16.

Pſal. 77.

Euchariſtia panis eſt ex cælo.

Euchariſtia à Deo conficitur, panis eſt in abundãtia, vſque ad finẽ mundi, Dei dulcedinem erga nos demonſtrans.

Colligat vnuſquiſque ex eo, quantum ſufficit ad veſcendum, gomor per ſingula capita.

Parſimoniam victus, & temperantiam ſeruare docet locus hic. Non permiſit Dominus ex manna colligere Hebræos, quantum vellent, ſed quantum ſatis eſſet. *Colligat* (ait Moſes) *vnuſquiſque quantum ſufficit.* Menſuram illis præſcribit gomor, per ſingula capita. Igitur temperanter vtendum eſt cibo, & potu; id tantum, quod ſatis eſt, ſumendum in menſura, non magna; neceſſitati ſatis faciendum eſt, non voluptati. D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum: Cibo (inquit) expletur naturæ neceſſitas; frigus & fames ſimplici veſtitu, & cibo expelli poteſt. Deliciæ, & epularum varietates, fomẽta auaritiæ ſunt, &c. Hoc in Humberto fratre ſuo laudat D. Bernard. de eius obitu ſermonem habens: Quantum (inquit) parcius potuit, de ſubſtantia mundi accepit, & minus accepiſſet, ſi non obedientia coëgiſſet. Victum, & veſtitum habens, his contentus fuit; non ad ſuperfluitatem, ſed ad neceſſi-

5.

Parſimonia docetur.

D. Hieron.

Cibo expletur naturæ neceſſitas.

D. Bernard.

M tatem,

Superfluitas fugienda.

tatem, nisi quòd ipsam quoque necessitatem, superfluitatem esse sæpius causabatur, &c. Contra alij ipsam superfluitatem ciborum, & indumentorum, cupiditate ducti, necessitatem esse causantur, & superflua appellant necessaria. Qui enim vult obedire cupiditati, limitem transgreditur necessitatis. Cupiditas limitem necessitatis ignorat, amat superfluitatem. D. August. lib. 4. contra Iulianum Pelag. cap. 14. Nescit (inquit) cupiditas, vbi finiatur necessitas, &c. Item: Quis (inquit) explicet, quemadmodum nos libido sensus modum necessitatis sentire non sinat, & ipsum limitem procurandæ salutis, si qua adsunt delectabilia, rapiendo abscondat, & transeat. Putantibus nobis satis non esse, quod satis est; dum libenter eius procurationibus ducimur, existimantes nos adhuc agere negotium valetudinis, cùm agamus potiùs cruditatis. Sic August. Qui ergo corporis sui sanitatem amat, cupiditatem frenet, ratione, & in mensura cibum sumat, neque agat negotium cruditatis, sed valetudinis. Adesse debet ratio (ait D. Hieronymus, loco indicato) vt tales, ac tantas sumamus escas, quibus non oneretur corpus, nec libertas animæ prægrauetur, &c. Item: Nihil ita obruit animum, vt plenus venter, &c. Eodem loco ostendit sanctissimus Pater, ciborum parsimoniam, sanitatem & restituere, & conseruare: Qui (inquit) ægrotat, non aliter recipit sanitatem, nisi tenui cibo, & castigato victu vtatur. Quibus ergo cibis recipitur sanitas, his & seruari potest, &c. Item: Legimus, (inquit) quosdam morbo articulari, & podagræ humoribus laborantes, proscriptione bonorum, ad simplicem mensam, & pauperes cibos redactos, conualuisse, &c. Simplicem mensam Deus populo suo apposuit, & cibum sanum, nempe manna, non præbuit vinum, sed aquam. Hæc omnia temperantiam indicant, & sobrietatem in hac nostra peregrinatione esse seruandam.

D. August.

D. Hieron.

Parsimonia sanitatem restituit, & cōseruat.

Nullus relinquat ex eo in manè.

6. Noluit Deus, Hebræos peregrinos horrea habere, reconditumque cibum in multos dies seruare; in diem illos viuere voluit, & semper ex cælo pendere. Panem illis dedit quotidianum, ex illo in sequentem diem nihil relinqui præcepit: si relinquebatur, computrescebat. Simile illud est Matth. 6. *Ne soliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis*, &c. Peregrini sumus, ex cælo pendemus, in cælum igitur solicitudo nostra conferatur, in cælum suspiciant oculi nostri, iuxta illud Psal. 122. *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.* & Psal. 144. *Oculi omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Psal. 103. *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. Dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Peregrini sumus, excutiamus nos ab omni terræ onere. *Attendite vobis* (inquit Dominus Luc. 21.) *ne fortè grauentur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ.* & Matth. 6. *Nolite soliciti esse in crastinum.*

Matth. 6.

Psal. 122.

Ex cælo pendet noster victus: in cælum leuemus oculos.

Psal. 144.

Psal. 103.

Luca 21.

Matth. 6.

Cùm incaluisset sol, liquefiebat.

7. Antequam sol incalesceret, oportebat colligere manna: liquefiebat enim sole incalescente.

A Properare oportet, & manè surgere ad laudandum Deum, cælestiaque beneficia colligenda, ex cælo, velut manna, cadentia. Sap. 16. *Manna ab exiguo radio solis calefactum tabescebat, vt notum omnibus esset, quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.* Psal. 5. *Manè astabo tibi, & videbo*, &c. Manè Deo astandum est, manè laudandus, manè adorandus, solis radiis non cedendum. Tu (inquit Chrysostomus eodem psalmo) non pateris eum, qui est inferior, imperatorem ante te adorare; nunc autem sole oriente ipse dormis, & cedis primo loco creaturæ, neque omnem creaturam præuenis, &c. Properemus ad colligēdum manna manè, hoc est, ad colligendam diuinam dulcedinem, & deuotionem, qua tota die alamus animum imbecillem. Oratio matutina dulce manna colligit ex cælo missum, & omniū diurnorum operum fundamenta iacit. Chrysost. ibidem: Si os (inquit) nostrum per orationem muniuerimus, diurnę actionis pulchrum fundamentum iecerimus, &c. Ex verbis citatis Sap. 16. colligitur, Hebræos ad colligēdum cibum, cum benedictione, id est, laudibus Dei, & adoratione accessisse, liquefiebat enim manna incalescente sole, *vt notum omnibus esset, quoniam oportebat præuenire solem ad benedictionem Dei, & ad ortum lucis illum adorare.* Oportebat, inquam, præuenire solem ad benedicendum, & adorandum Deum, propter tantum beneficium, & ad colligendum manna. Exemplū proponitur grati animi. Cùm cibos colligimus ex agris, vinū, oleum, frumentum, & alios, cùmque illos edimus, cum gratiarum actione, Deique laudibus, & adoratione colligendi sunt, & comedendi, ne largitori ingrati simus. Theophyl. Ioan. 7. scribit, quosdam sensisse psalmos, qui *pro torcularibus* inscripti sunt, cōpositos esse in festum tabernaculorum. Nam tunc (ait Theophyl.) torcularia sua implebant Israëlitæ, & vuas premebant: proptereàque agebant gratias, & psalmis vtebantur, &c.

Sap. 16.

Manè surgendum ad celebrandas Dei laudes.

Psal. 5.

D. Chrysost.

Oratio fundamentum diurnorum operum.

Gratia Deo agenda pro cibo, & alijs beneficijs.

Theophyl.

Sex diebus colligite.

Non inueniebatur in sabbato manna: sex tantùm diebus hebdomadæ colligebatur. Feria sexta duplices cibos parabant Hebræi in feriam sextam, & sabbatum. Itaque feria sexta præparabant cibum in diem sabbati; ideo feria sexta *parasceue* dicebatur, id est, præparatio: sabbatum *cessationem* significat, & *requiem* illam æternam, quam in cælo expectamus, vnde illud Pauli ad Hebr. 4. *Relinquitur sabbatismus populo Dei*, &c. hoc est, relinquitur post hanc vitam in cælo celebratio æternæ quietis, hanc quietem parit charitas operibus bonis affluens. Quemadmodum filij Israël in sabbato non inueniebant manna; sic etiam nos in sabbato illo æterno, charitatem, & bona opera non inueniemus, si ea ex hac vita non detulerimus. Non enim datur in cælo charitas ei, qui eam hinc non defert, non dantur ibi bona opera, & merita ei, qui, dum vixit, ea noluit congregare. Itaque non inuenitur manna in illo sabbato. Oportet ergo, dum vita hæc suppetit, manna colligere, & cibum in sabbatum præparare. Vita hæc parasceue est illius sabbati. Colligamus charitatem, & bona opera. Numquid mensura est proposita huic manna? minimè. Colligere possumus sine mensura. Non liquefit hoc manna radiis solis; liquefit ardore peccati; æternum est, non computrescit, si peccatum fugias. 8.

Sabbatum cæli requiem significat.

Ad Hebr. 4.

Vita hæc est parasceue, id est, præparatio æterni sabbati.

fugias. Colligamus ergo cibum æternum in hac parasceue. Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Lege D. Gregor. Nyssenum in vita Mosis: Præparationis (inquit) dies hæc vita est, in qua præparamus, quæ ad futuram vitam nobis præstò erunt. Nam in futura vita, in cessatione omnium, quæ hîc agimus, ac quiete versabimur, fructus operum, quæ hîc seminauimus, colligentes, &c. Origenes: Si quid (inquit) hîc boni operis acquiras, si quid iustitiæ, misericordiæ, & pietatis recondas; hoc tibi in futuro sæculo erit cibus, &c.

Ioan. 6. D. Gregor. Origenes.

In die septimo non inuenietur.

9. Reliquis hebdomadæ diebus inueniebatur manna in agro, descendebatque ex cælo: die sabbati non descendebat ex cælo, neque in agro reperiebatur. Sabbatum festum erat proprium Iudæorum, ideòque Iudæos significat. Adumbratur verò hac vmbra, Iudæos nunc seruantes sabbatum carere manna. Non descendit iam manna gratiæ diuinæ, & doctrinæ cælestis in Iudæos, post aduentum Christi, Mosis legi mancipatos. Non inuenitur manna in sabbato, hoc est, in Iudæis. Lege Origenem.

Neque qui plus collegerat, habuit amplius.

10. Æqualem omnes manna mensuram inueniebant; *neque qui plus collegerat, habuit amplius, neque qui minus parauerat, reperit minus.* Similem in modum omnes æqualiter totum Christum in Eucharistia sumimus, neque qui plus specierum accipit, habet amplius, neque qui minus accipit, habet plus. Totus enim Christus est, & sub parua, & sub magna Eucharistiæ specie, totus sub parua, & sub magna accipitur, totus est sub specie panis, totus sub specie vini; neque plus accipit sacerdos, qui duas accipit species, quàm laicus, qui vnam sumit. Rupertus in Exod. lib. 3. cap. 17. Non (inquit) pro quantitate portiunculæ viuifici panis, quæ frangitur illi, & quam ore sumit, quisque gratiam, vel vitam accipit: sed tantum illi valet ad consecutionem iustitiæ; exiguum quid percepisse, quantum valeret, si totum, quod oblatum est, proprio solus ore perciperet? Rectè ergo sancta Christi Ecclesia panes non valde grandes, sed exiguas ad conficiendum corpus Christi componit similas, & valde tenues; neque vini multum, sed exiguum quid infundit, quia neque qui plus colliget, habebit amplius, neque qui minus parauerit, reperiet minus. Hæc ille.

Eundē Christum accipimus in Eucharistia sub magna, & sub parua specierum quantitate. Rupertus.

Scatere cœpit vermibus.

11. Reliquerant nonnulli manna in alium diem, cœpitque vermibus scatere. Auaros hoc exemplo commonefacit Rupertus lib. 3. cap. 18. qui diuitias coaceruant, neque in eleemosynas, sed in vitia potius insumunt: Hoc exemplo, inquit ille) cōmoneri se sciat infidelis auarus, qui spem suam in Deo non posuit: & idcirco diuitias recondendo mammonæ seruit. Eum qui eiusmodi est, & nunc, quandiu viuit, curarum, & sollicitudinum vermis comedit, & in futuro vermis, qui non morietur, comesturus est, &c. Huc spectat illud Iacobi 5. *Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt; aurum & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis thesaurizastis vobis iram in nouissimis diebus.* Ecce vides, quomodo manna diuitum impiorum, reconditum in thesauro, vermibus scateat.

Rupertus. *Cōputrescunt diuitiæ, quæ ab auaris possidentur.* Iacob. 5.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

Quid est hoc?

Origenes putat, manna significare verbum Dei, hanc verò interrogationem ait innuere, diligentiam adhibendam in studium, & intelligentiam illius, semper enim de locis difficilibus rogandi sunt doctores Ecclesiæ, *quid est hoc?* & ab illis, nō ab hæreticis discendum, quid sit hoc. Origenes: Man hu (inquit) interpretatur, quid est hoc? Vide, si non ipsa nominis virtus ad discendum te prouocat; & cùm audis legem Dei recitari, inquiras semper, & interroges, & dicas doctoribus, quid est hoc? &c. Lege D. Hieronymi epistolas, & reperies multos, qui sanctissimū Ecclesiæ doctorem rogabant, quid est hoc? Erat candidum manna, vt supra diximus, & dulce: simile est verbum Dei, candidum, & dulce. Quid candidius? (ait Origenes) quid splendidius eruditione diuina? quid dulcius? quidve suauius eloquiis Domini, quæ sunt super mel, & fauum? &c. *Erat manna minutum, & quasi pilo tusum, in similitudinem pruinæ.* Exod. 16. Ita verbum Dei minutum est. L X X. vertunt λεπτὸν, id est, *subtile.* Minutum est, & subtile verbum Dei, oculis à Deo illuminatis indigemus, vt illius sensus spiritales, & veros, & minutos cernamus. Minutum est, & subtile, hoc est, spirituale, de rebus enim disserit spiritualibus, de cælestibus, de inuisibilibus, de iis, quæ superant intellectum. Est quasi pilo tusum, hoc est, quasi triticum decorticatum: decorticatur autem à doctoribus, & intellectu, quasi pilo, tunditur, cùm studio, ac cogitatione eius sensus exquiritur. Iudæi (ait Origenes) nihil in verbo Dei minutum, nihil subtile, nihil sentiunt spiritale; sed totum pingue, totum crassum; incrassatum est enim cor populi illius, &c. Similiter incrassatum est cor hæreticorū, crasso modo verba Dei intelligunt de sacramentis, & aliis similibus dicta, neque Ecclesiam interrogare volunt, *quid est hoc?* 12.

Manna significat verbum Dei. Origenes. Origenes. Exod. 16. Origenes.

D. Gregor. lib. 27. moral. cap. 17. dulcem animæ refectionem manna significare arbitratur, quam, qui accipiunt, admirantur. Quid est hoc? (inquit ille) dicimus, quando hoc, quod cernimus, nescientes admiramur. Supernum igitur manna anima percipit, cùm per vocem compunctionis eleuata, nouam speciem internæ refectionis obstupescit, vt diuina dulcedine repleta, iure respondeat, *quid est hoc?* Quia dum ab infima cogitatione suspenditur, ea, quæ de supernis conspicit, insolitè miratur, &c. 13.

D. Gregor. *Manna dulcem animæ refectionem admirat.*

Gomor ex eo custodiatur.

Vult Dominus nos esse beneficiorum memores. Dedit manna Hebræis mensura gomor, in singula capita. Iubet, memoriæ gratia, hanc mensuram eandem in vase asseruari, in futuras generationes: *Vt nouerint* (inquit) *panem, quo alui vos in solitudine.* Longo distant interuallo beneficia collata in Hebræos, ab his, quæ in Christianum populum contulit Dominus. Si illorum recordationem postulabat optimo iure, quanto vehementiorem, & frequentiorem grati animi memoriā pro illis flagitabit, quæ nobis tribuit? Quænam memoria satis potest facere Incarnationis beneficio, quo Verbum caro factum est pro nobis? Beneficio passionis, quo sanguinem pro nobis effudit? beneficio augustissimæ Eu- 14.

Beneficia Dei in memori. sunt reuocanda.

charistiæ,& aliis,quæ enumerare longum esset? Denique quemadmodũ manna præcepit asseruari in recordationem tanti beneficij,ita augustissimæ Eucharistiæ sacrificium præcepit celebrari in recordationem passionis,& mortis suç. Luc. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* 1.Corinth.11. *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis,mortem Domini annuntiabitis,donec veniat.* Psal.111. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors,& miserator Dominus, escam dedit timentibus se.* Asseruabatur olim in tabernaculo manna in vrna aurea,ad Hebr.9. in memoriam mirabilium, quæ Deus fecit, vt populum suum duceret in terram repromissionis. Asseruatur in templis Ecclesiç augustissima Eucharistia, in recordationem mirabilium, quæ Deus operatus est,vt populum suum duceret in cælum. Neque verò solùm in memoriam celebratur, & asseruatur: sed in escam timentium Deum. *Memoriam* (inquit) *fecit*: prætetea *escam dedit timentibus se*; quemadmodum & manna datum est,& in memoriam,& in escam.

Eucharistia sacrificium est memoriale passionis Christi. Lucæ 22. 1.Cor.11. Psal.111.

Comederunt Man quadraginta annis.

15. Mira prouidentia Deus erga populum Israëliticum vsus est,in cibo,in potu,in vestitu, reliquísque omnibus. Quadraginta illis annis,quibus in deserto versati sunt Hebræi, præcedebat illos columna nubis, ostendebatque viam; columna ignea noctu deserta loca illuminabat. Cibus quotidie ex cælo mittebatur, potus ex petra bis per miraculum datus est, aquæ verò amaræ semel in dulcedinem versæ, vestes non sunt consumptæ vsu, calceamenta integra toto itinere permanserunt, sicut augebãtur corpora, sic vestes,& calceaméta crescebant.Deuter.29. ait Moses: *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per desertum: Non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* D. Hieron. addit, capillos, & barbam in deserto nullum accepisse incrementum, neque indiguisse Hebræos tonsoribus, lib.2. contra Iouinianum: Gomor (inquit) manna vniuersis ætatibus, vna in cibo mensura est; vestitus pariter non deteruntur, capilli simul non augentur, barba in commune non crescit; calceamenta ex æquo omnibus durant. Sic ille. Sequamur Deum, in cælum nobis promissum semper faciamus iter, semper nobis Deus aderit, iuxta illud Domini Matth.6. *Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis.* Item: *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa. Nónne vos magis pluris estis illis?* Erant Hebræi in deserto, sicut volatilia cæli, non serebant, neque metebant, neque congregabant in horrea, & Deus ex cælo manna pascebat illos. Pauit autem quadraginta annis, quia alium cibum non poterant sibi comparare, postquam in terram repromissionis venerunt, & de frugibus terræ comederunt, defecit manna, Iosue 5. *Fecerunt phase quarta decima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho, & comederunt de frugibus terræ, die altero azymos panes, & polentam eiusdem anni. Defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ, neque vsi sunt vltra cibo illo filij Israël.* Et quidem spiritaliter nobis deficit manna ex cælo, hoc est, cælestis dulcedo, & deuono, si de frugibus, & cibis terræ comedamus, hoc est, si terrenis rebus, & vitiis delectemur. D. Bernardus epist. 2. Quomodo (inquit) potest esurire, vel sitire Christum, plenus quotidie siliquis porcorum? &c. Item: Quomodo aqua,& ignis simul esse non possunt: sic spirituales, & carnales deliciæ in eodem se non patiuntur,&c. Aliter: Defecit manna,postquam in terram repromissam venerunt Israëlitæ: sic deficient Sacramenta, postquam peruenerimus in cælum promissum. Ipse Deus tunc nostrum erit manna dulcissimum, omne habens delectamentum, & omnis saporis suauitaté, quod nunquã deficiet, sed nos pascet gloria sempiterna. Lege D. Gregor. Nyssen. in vita Mosis: Cùm (inquit) Ægypti viatica, & cibi Hebræos defecerunt; desuper illis defluxit cibus. Discimus hinc, quòd oporteat mundos, purósque animos nostros facere, ita vt omnino Ægyptiaca vita, vitiorum scilicet omniũ turba, nos deficiat, & depurato, defæcatóq; animo cælestem cibum esse suscipiendum, &c.

Prouidentia Dei. Deuter.29. D.Hieron. Matth.6. *Deus sequentes se non deserit.* Iosue 5. *Manna, id est, cælestis dulcedo deficit, si terris frugibus oblectemur.* D.Bernard. Greg.Nyss.

C A P V T XX.

De alijs mansionibus vsque ad Raphidim, & de flumine aquæ ex rupe dato.

EXODI CAP. XVII.

1\. IGITVR profecta omnis multitudo filiorum Israël de deserto Sin per mansiones suas,iuxta sermonem Domini,castrametati sunt in Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendum populo. Qui iurgatus contra Moysen, ait: Da nobis aquam, vt bibamus. Quibus respondit Moyses: Quid iurgamini contra me? cur tentatis Dominum? Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moysen, dicens: Cur fecisti nos exire de Ægypto, vt occideres nos, & liberos nostros, ac iumenta siti? Clamauit autem Moyses ad Dominum, dicens: Quid faciam populo huic? adhuc paululùm, & lapidabit me. Et ait Dominus ad Moysen: Antecede populum, & sume tecum de senioribus Israël: & virgam, qua percussisti fluuium, tolle in manu tua, & vade. En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb: percutiésque petram, & exibit ex ea aqua, vt bibat populus. Fecit Moyses ita coram senioribus Israël: & vocauit nomen loci illius, Tentatio, propter iurgium Israël, & quia tentauerunt Dominum, dicentes: Est ne Dominus in nobis, an non?

Castrame

Castrametati sunt in Raphidim. A

2. Exod. 17. EXODI 17. sic scriptum est: *Profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin per mansiones suas iuxta sermonem Domini castrametati sunt in Raphidim.* Omissæ sunt hoc loco duæ mansiones, *Daphca*, & *Alus*. In lib. Numerorum, cap. 33. numerantur his verbis: *Castrametati sunt in deserto Sin, vnde egressi venerunt in Daphca; profectique de Daphca castrametati sunt in Alus: egressique de Alus in Raphidim fixere tentoria.* Itaque octaua mansio est in deserto Sin, דפקה, *Daphca*, quod nomen, vt D. Hieron. ait, significat *pulsationem*, iuxta id, quod Dominus ait Matth. 7. *Pulsate, & aperietur vobis.* Oportet B enim iter facientes in terram promissionis mansionem facere in *Daphca*, id est, in pulsatione, oportet (inquam) semper Dei pulsare fores, & in auxilio petendo permanere. *Decima* mansio est, אלוש, *Alus*. Hebræa vox, teste eodem sanctissimo Patre, significat *fermentum*, quod, Matth. 13. *tollens mulier miscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum.* Sumitur fermentum in malam partem, significátque nequitiam, quæ totum massam corrumpit. Sumitur & in bonam, significátque doctrinam Euangelicam, propter calorem, & feruorem charitatis. Est enim fermentum calidum, & lex Christi lex est amoris. Præterea saporem tribuit pani fermen- C tum; sic Euangelica doctrina saporem tribuit hominibus, & mensæ diuinæ dignus panes efficiet, si operibus explicatur. Peregrini, qui terram repromissionis petunt, dent operam, vt homines azymus, hoc est, frigidos, & insipidos, doctrinæ Euangelicæ cognitione, & operatione fermentent, ut hanc enim rem incumbit Ecclesia, siquidem mulier illa est Euangelica, *quæ fermentum miscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum.* Euangelicam enim docti meam miscuit tribus orbis partibus, Europæ, Africæ, Asiæ, neque miscere desinet, donec fermentetur totum, iuxta illud Domini Matth. 24. *Et prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc* D *veniet consummatio.* In hac decima mansione vult D. Hieronymus coturnices datas Hebræis, & manna: Nota, (inquit) in mansione decima fermentum puni, & post esum carnium manna tribui, impleríque scripturam, Psal. 77. *Panem angelorum manducauit homo.* Sic ille. Verisimilius videtur, in octaua mansione manna datum, & coturnices, vt dictum est.

Numer. 33. Octaua mansio in deserto Sin, nona in Daphca, decima in Alus, vndecima in Raphidim.

Matth. 7.

Matth. 13.

Fermentum sumitur in bonā, & malam partem.

Matth. 24.

D. Hieron.

Psal. 77.

3. Vndecima mansio fuit in רפידים, *Raphidim*, significat autem nomen, interpretante D. Hieron. *dissolutionem fortium*, vel *sanitatem fortium.* Etenim hoc iter in terram promissionis fortium est hominum. Qui fortes sunt, hi sanantur, hoc est, salutem æternam consequuntur. Nonnulli E tamen initio fortes, postea dissoluuntur, debilésque fiunt, & iter lento conficiunt gradu, ac testudineo. Origenes homilia 12. in Exod. Raphidim putat significare *sanitatem iudicij*. Peregrinus enim cælestis Ierusalem sanitatem habebit perfectam in die iudicij, cùm in vitam suscitabitur, & salutem sempiternam. Aliter: Mansio est sanitas iudicij, quia manendum peregrino est in sanitate iudicij, hoc est, in ea sanitate animi, quam flagitat iudicij dies. Considerandum est Dei feuerum iudicium, expendenda sanitas illa, quam tunc Deus à nobis postulabit, eáque totis viribus procuranda, & conseruanda.

Mansio Raphidim.

Sebast. Barrad. in Itiner. Israëlit.

Da nobis aquam, vt bibamus.

In hac vndecima mansione *Raphidim*, id est, 4. dissolutione fortium, vel sanitate fortium, dissoluti sunt Hebræi in iurgium contra Mosem, & in tentationem aduersus Deum. Dissolutio fuit fortium, hoc est, eorum, qui fortes esse in fide, & spe Domini, tótque iam conspectis miraculis, nullam famem, aut sitim timere debuerant, sed sanitas etiam fuit fortium; siti enim grauissimo morbo, ac mortifero, sanitas allata est, à fortissimo Deo, & Mose, illius ministro. Mansio hæc carebat aqua, impatiens populus, cuius oculi non intellectus, & ratio rectores erant, cùm aquam non videret, sed rupes, aridámque & desertam regionem, cum iurgio à Mose aquam petiuit, Deúmque tentauit dicens: *Est Deus in nobis, an non?* Numquid Deus nos adiuuat? éstne inter nos, an nos deseruit? Det nobis aquam, vt sciamus, & experiamur, esse illum in nobis. Imprudens petendi modus est cum iurgio: cum humilitate petenda fuit aqua, non cum murmuratione. Probi viri, qui in populo erant, supplicibus precibus postulabant à Deo aquam; alij rixati sunt cum Mose. Rabbi Abraham apud Abulensem tenui coniectura ductus ait, quosdam ex Israëlitis aqua caruisse, alios aquam habuisse, quam portauerant ex alia mansione: illos cum Mose iurgatos esse, qui carebant aqua, illos autem qui eam habebant, Deum tentasse, quia cùm aquam haberent, potentiam Dei experiri volebant.

Murmuratio punit.

Percuties petram, & exibit ex ea aqua.

Moses populi afflictus iurgio Deum clamans 5. consuluit: *Quid (inquit) faciam populo huic? adhuc paululum & lapidabit me*, &c. Tale enim erat iurgium, vt lapidatio timeri posset. Iussit Deus virgam sumere, & cum aliquibus ex senioribus populi foras egredi vsque ad rupem Horeb, eamque virga percutere. Percussit Moses petram, siue rupem virgâ, ingens aquarum copia, instar fluuij, emanauit, totumque populum, & iumenta, ac pecora potu mirabiliter refecit. Quanta aquarum fuerit copia, docet Psalmus 77. *Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos, velut in abysso multa, & eduxit aquam de petra, & deduxit, tanquam flumina, aquas.* Item: *Percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.* Loco nomē Moses imposuit, quód iurgium, & tentationem Israëlitarum indicaret: *Vocauit (inquit) nomen loci illius tentatio, (Hebraicè* מסה, *massah) propter iurgium filiorum Israel, & quia tentauerunt Dominum* Hebraicè additur nomen מריבה, *meribah*, id est, *iurgium*. Vocauit nomen loci *massah*, id est, *tentatio*, & *meribah*, id est, *iurgium*. Aduerte, bis ex petra percussa effluxisse aquam in deserto. Semel in hac mansione 11. in Raphidim; iterum in mansione 33. in Cades, vt scribitur Numer. 20.

Ex petra fluuius aquæ exit.

Psal. 77.

Bis ex petra effluxit aqua in hoc itinere.

Dubium occurrit ex Psalmo 77. *Sine per-* 6. *cussa petra ante datum manna, an postea?* Nam Israëlitæ significant, aquas ex petra effluxisse, antequam daretur manna, Psal. 77. *Male locuti sunt de Deo, dixerunt: Numquid poterit Deus parare mensam in deserto? Quoniam percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt: numquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Quoniam (inquiunt) iam nobis aquam ex percussa petra dedit, poteritne etiam dare post aquam, in hac solitudine panem, quo care-

An sit data aqua post datum manna? Psal. 77.

mus? Carebant ergo pane Iſraëlitæ, id eſt, manna, cùm hæc dicebant. Iam verò aqua ex petra emanauerat. Vnde efficitur, priùs petram præbuiſſe aquam; poſtea ex cælo deſcendiſſe panem, id eſt, manna. Caietanus. Caietanus eodem Pſal. 77. propter verba Pſalmi concedit, prius aquam ex petra fluxiſſe; poſtea manna datum. Ex iſto (inquit) textu apparet manifeſtè, quòd priùs fuit miraculum eductionis aquæ de petra, & poſtea miraculum mannæ, &c. Verior eſt contraria opinio, quæ apertè colligitur ex cap. 16. & 17. Exodi. Reſpondendum ergo eſt, non obſtare verba Pſalmi. Nam לחם, *lechem*, id eſt, *panis*, more Hebræo ſignificat omnem cibum, etiam carnes. Itaque verba Pſalmi ſic ſunt interpretanda: Iam quidem Deus percuſſit petram, & fluxerunt aquæ; numquid & panem poterit dare, id eſt, carnes, & alios cibos, quos deſideramus? Hæc autem dicta ſunt, cùm Num. 11. populus carnes concupiuit. Hinc illud Moſis: *Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini, flent contra me, dicentes, da nobis carnes, vt comedamus.* Tunc autem aqua ex petra iam effluxerat. Petebant verò non manna, ſed carnes, & de manna aiebant: *Anima noſtra arida eſt. Nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri, niſi Man, &c.* D. Hieron. D. Hieron. ſic vertit: *Numquid & panem poterit dare, aut præparare carnem populo ſuo?* LXX. *Numquid & panem poterit dare, aut parare menſam populo ſuo?* Senſus eſſe poteſt, dedit iam aquam; numquid poterit etiam dare panem vſitatum, & vulgarem, qui ex terra oritur, & ab hominibus comedi ſolet; aut poterit parare carnes populo ſuo? Vel; Aut poterit parare menſam carnium, & aliorum ciborum, quos homines manducare Deuter. 29. ſolent? Deut. 29. ait Moſes: *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per deſertum, panem non comediſtis.* Panem non comederunt vſitatum, ſed manna, quod etiam dicitur panis, ſed inuſitatus, & ex cælo. Cùm ergo dicunt Hebræi: *Numquid & panem poterit dare?* de pane vſitato intelligi poſſunt, quia manna, vt Moſes ait, non erat panis, videlicet vulgaris.

Supra petra Horeb.

7. Erat populus in Raphidim. Petra, ſiue rupes dicitur petra Horeb. Horeb autem montem Sinai ſignificat, vt diximus ex D. Hieron. lib. 1. Pſal. 105. Horeb dicitur mons Sinai. cap. 14. Pſal. 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt ſculptile*, id eſt, in Sinai. Malach. 4. Malach. 4. *Mementote legis Moyſis ſerui mei, quam mandaui ei in Horeb*, id eſt, in Sinai. Deut. 14. Deut. 14. *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis* Deut. 5. *Dominus in Horeb.* & cap. 5. *Pepigit nobiſcum fœdus in Horeb*. id eſt, in Sinai. 3 Reg. 8. 3. Reg. 8. *In arca*

A *non erat aliud, niſi duæ tabulæ lapideæ, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb, quando pepigit Dominus fœdus cum filiis Iſrael, cùm egrederentur de terra Ægypti.* Ex his colligitur, Moſem cum ſenioribus montem Horeb, ſiue Sinai petiuiſſe, & ibi petram percuſſiſſe. Diſtat autem Horeb à Raphidim, vbi manebat populus, vt vult Genebrardus Pſal. 77. quatuor milliaria. Ipſe ait, ex Horeb per hæc quatuor milliaria exundaſſe aquas, in modum fluminis vſque ad Raphidim, vt populus biberet. *Genebrardi & Hebræorũ opinio.* Præterea ait, ex Hebræorum dictis vnicam fuiſſe petram diuerſis regionibus, & temporibus percuſſam; item, fontem in Horeb apertum non modò inſtar fluuij aquas B fudiſſe quadraginta annis, quibus in deſerto iter fecerunt Iſraëlitæ, ſed etiam illos comitatum eſſe per deſertum, quocunque tandem demigrarent: item, aquam huius fontis ait defeciſſe propter mortem Mariæ ſororis Moſis, donec ex eadem rupe educta eſt ſecundò propter populi murmur, Num. 20.

Arbitror primò, Moſem non iuiſſe in montem Horeb, id eſt, Sinai, ſed non longè à Raphidim extra caſtra Iſraëlitarum percuſſiſſe petram, ne populus in quærenda aqua defatigaretur valdè. 8. Secundò, illam puto rupem non fuiſſe in illo loco montis Sinai, in quo poſtea populus caſtrametatus eſt; ſed alio in loco propè C Raphidim. Dictam autem petram Horeb, quia mons Sinai, ſiue Horeb, eo vſque pertingebat, & loco nomen dabat. Caietanus quidem ait, appellari petram Horeb, quia erat in territorio denominato à monte Horeb, & non ſolùm montem nominatum eſſe Horeb, ſed etiam adiunctam ſolitudinem. Tertiò dico, ea quæ ex Hebræis affert Genebrardus, non habere aliam probationem, quàm eſſe ab Hebræis tradita, quorum dicta, niſi ratione probentur, momentum non habent. Itaque non videtur veroſimile, exundaſſe aquas inſtar fluminis per quatuor milliaria, vſque Raphidim, aut comitatas eſſe per quadraginta annos caſtra Iſraëlitarum, aut D vnam, & eandem petram diuerſis regionibus, & temporibus percuſſam, aut in morte Mariæ defeciſſe petræ flumen. Mirabilia ſunt hæc adeò, vt à Moſe, ſi vera eſſent, non fuerint ſilentio prætereunda, ſed in gloriam Dei toto orbi manifeſtanda. Abulenſis. Abulenſis de aqua, quæ ex petra effluxit, ſic ſcribit, Exod. 17. Iſte fons, qui de petra tunc effluxit, vſque hodie effluere nondum ceſſauit, copioſam aquam emittens, ita quòd tota vallis irrigatur. Antea propter aquarum penuriam habitata non fuerat, nunc autem tota propter aquam habitata eſt. Et vocatur vallis Moſis, quia ibi Moſes percuſſit petram. Hæc ille, nullo adducto alio teſte.

CAPVT XXI.

De prælio cum Amalecitis commiſſo.

EXODI CAP. XVII.

1. VENIT autem Amalec, & pugnabat contra Iſrael in Raphidim. Dixitque Moyſes ad Ioſue: Elige viros, & egreſſus, pugna contra Amalec: cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Ioſue, vt locutus erat Moyſes, & pugnauit contra Amalec: Moyſes autem, & Aaron, & Hur, aſcenderunt ſuper verticem collis. Cúmque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſraël: ſin autem paululùm remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus autem

autem Moysi erant graues: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem & Hur sustentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum est, vt manus ipsius non lassarentur vsque ad occasum solis. Fugauitque Iosue Amalec, & populum eius in ore gladij. Dixit autem Dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Iosue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. Ædificauitque Moyses altare: & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea, dicens: Quia manus solij Domini, & bellum Domini, erit contra Amalec, à generatione in generationem.

Venit autem Amalec, & pugnabat contra Israël in Raphidim.

2. Amalec *fuit nepos Esau.* AMALEC Esau nepos fuit. Nam Gen. 36. Eliphaz, filius Esau, genuisse dicitur Amalec. Ab hoc Amalec Amalecitæ originem habuerunt, qui inter populos terræ exploratæ numerantur ab exploratoribus,

Num. 13. Num. 13. *Venimus* (aiunt) *in terram, ad quam misisti nos. Cultores fortissimos habet, Amalec habitat in meridie, Hethæus, & Iebusæus in montanis.* Hi sibi cauentes, vt vrbes suas defenderent, Israëlitas extremos agminis aggressi sunt, vt legitur

Deut. 25. Deut. 25. *Memento,* (inquit Moses) *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Ægypto, quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant, ceciderit, quando tu eras fame, & labore confectus, & non timuerit Deum.* Moses Iosue ducem belli creauit, ipse in montis verticem Deum pro victoria oraturus ascendit, victíque sunt hostes, & in fugam versi tum militum robore, tùm vel maximè Mosis precibus. Quæri solet,

Theodor. (ait Theodoretus) *quibus armis Hebræi aduersus Amalecitas pugnarint?* Respondet sic: Ægyptiorum corpora vnà cum armis in litus eiecta sunt, hæc Hebræi spoliarunt, & in bello vsi his sunt, præterea, vt Exod. 13. legitur, armati ascenderunt Israëlitæ ex Ægypto.

Cùm leuaret Moyses manus, vincebat Israël.

3. *Victus est Amalec pugnãte Iosue, & Mose orãte.* In verticem propinqui collis ascendit Moses, vt oraret Deum, prælíque euentum cerneret. Eleuatis manibus orabat stans, & virgam Dei tenens, comites illi aderant Aaron, & Hur; cùm attollebat manus, Hebræi superabant; sin autem paululùm remittebat, superabantur. Manus autem eius erant graues; ne ergo lassaretur Moses, in lapide sedit: Aaron verò, & Hur ex vtraque parte manus fulciebant; itaque vsque ad occasum solis, sublatis manibus, orauit, victoriamque de Amalecitis orando reportauit. Aaron, & Hur in populo principes erant, vt colligitur ex illis verbis Mosis ascendentis in

Exod. 24. *Hur non fuit filius Mariæ, sororis Mosis.* montem Sinai, Exod. 24. *Expectate hîc, donec reuertamur ad vos, habetis Aaron, & Hur vobiscum. Si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Nonnulli dixerunt, Hur fuisse filium Caleb, & Mariæ, sororis Mosis, sed hanc opinationem refutant bene Lyranus, & Abulensis. Lyranus verò maritum fuisse ait Mariæ, tribuítque hanc opinionem antiquis doctoribus: Mihi (inquit) videtur meliùs dicere cum antiquis doctoribus, quòd iste Hur fuerit maritus Mariæ, &c. Ne-

Abulensis. *Hur dicitur fuisse maritus Mariæ, sororis Mosis.* que alienus est hoc capite Abulensis ab hac sententia, quam cap. 35. Exod. in fine communem esse ait: Hur (inquit) communiter dicitur maritus esse Mariæ, sororis Mosis, &c. In ea

Caietanus. est Iosephus lib. 3. Antiquit. cap. 2. & Caietanus: Creditur, (inquit) quòd iste Hur fuerit maritus Mariæ, sororis Mosis, &c. Gregorius tamen Nyssenus, vt diximus tomo 1. Con-

A cord. lib. 7. cap. 8. putat, Mariam hanc virginem fuisse, lib. de virginitate, cap. 19. & D. Ambros. lib. 1. de virginibus. Incerta itaque est hæc virginitas, & hoc coniugium Hur cum Maria.

Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Iosue.

Primus populus, qui contra Israëlitas in hoc 4. itinere dimicauit, fuit populus Amalecitarum, *Primus Amalec pugnauit cum Israëlitis.* populi Hebræorum consanguineus. Nam Hebræi à Iacob, fratre Esau, Amalecitæ verò ab Amalec, nepote Esau, originem ducebant. Noluit Dominus illos punire modò, ac delere, quia nondum impleuerant iniquitatis mensuram.

B Distulit in futurum punitionem, præcepítque Mosi: *Scribe hoc ob monimentum,* id est, ob memoriam, *in libro.* Abulensis putat, Mosem scripsisse librum, qui in scriptura Iosue 10. & 2. Reg. 1. Iosue 10. dicitur, *liber iustorum,* & Num. 21. appellatur, 2. Reg. 1. *liber bellorum Domini.* in hoc autem scripsisse hoc Numer. 21. monimentum à Deo traditum. Idem sentit Abben Ezra, sed non probat. Crediderim, scripsisse Mosem monimentum in hoc libro Exodi hoc loco, & Deut. 25. his verbis: *Cum Domi-* Deut. 25.

C *nus Deus dederit tibi requiem, & subiecerit cunctas per circuitum nationes, in terra, quam tibi pollicitus est, delebis nomen eius* (id est, Amalec) *sub cælo. Caue, ne obliuiscaris.* Satis hæc sunt. Non oportet librum iustorum quærere. Addit Dominus: *Et trade in auribus Iosue.* Non solùm iubet Mosem scribere, sed etiam prophetiam aperire Iosue duci, de excidio Amalecitarum: *Scribe* (inquit) *& Iosue* qui illos vicit, *auribus,* & memoriæ *committe,* quod tibi dico de Amalecitarũ vastatione. Delebo enim memoriam Amalec sub cælo, eo quòd vobis bellum intulerint, funditus Amalecitas perdam, vsque ad internecionem. Com-

D pletum est hoc vaticinium, 1. Reg. 15. cùm per 1. Reg 15. Samuelem Dominus delere iussit Regem Saulem memoriam Amalecitarum. *Recensui* (ait *Amalec dis-* Dominus ad Regem Saulem) *quæcunque fecit perdidit* *Amalec Israëli, quomodo restitit ei in via, cùm ascen-* *Deus.* *deret de Ægypto. Nunc ergo vade, & percute Amalec, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, & non concupiscas ex rebus illius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum, atque lactentem, bouem, & ouem, camelum, & asinum,* &c. Hanc euersionem vaticinatus est Balaam, Numer. 24. *Principium* (inquit) *gentium* Num. 24. *Amalec, cuius extrema perdentur.* Dicuntur autem

E Amalecitę *principium gentium,* vt vult Chaldæus, quia primi ex gentibus cum populo Israëlitico pugnarunt. Sic ille vertit: *Principium bellorum Israël fuit Amalec.* Sic etiam exponit Lyranus, & Caietanus. Potest etiam dici Amalec principium gentium, eo tempore, quòd essent potentiores Amalecitæ cæteris gentibus illarum regionum, quamobrem ausi sunt bellum inferre Hebræis. Sed tandem à Saule funditus perditi sunt, ideo addit Balaam, *cuius extrema perdentur.*

M 4 *Ædif.*

Aedificauit Moyses altare.

5. In gratiarum actionem, reportata victoria de Amalecitis, altare extruxit Moses, nomenque illi imposuit, *Dominus exaltatio mea*, Hebraicè יהוה נסי *Iehoua nisi*. *Nes* autem significat *vexillum, exaltationem*, seu *eleuationem*, & *refugium*. Vetterunt LXX. *Dominus refugium meum*. Noster interpres: *Dominus exaltatio mea est*, ille populum suum in hoc prælio exaltauit, & eleuauit super inimicos, donans victoriam. Verti etiam potest, *Dominus vexillum meum* fuit contra Amalecitas, dux, protectio, ac refugium. Hoc erat nomen altaris indicans beneficium præteritum, à Deo acceptum, alterum futurum, & accipiendum deleta memoria hostium. Quia verò altare ad sacrificia offerenda ædificatur, putat Caietanus, & Abulensis, & est verisimile, Mosem sacrificia Deo in gratiarum actionem in eo obtulisse.

Moses altare post victoriã ædificauit in gratiarum actionem.

Quia manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec à generatione in generationem.

6. Altari nomen imposuit Moses: *Dominus exaltatio mea*, dicens, *quia manus solij Domini*. hoc est, quia manus Domini potentissima, quæ super solium, id est, thronum cælestem est, & bellum Domini, huius manus potentissimæ, erit contra Amalecitas, à generatione in generationem. Metaphoricus sermo est de Deo, quasi Rege in throno sedente, & manus super thronum habente. Hebraicè legitur: *Quia manus super solium Domini*. Hebræi, & alij interpretes, volunt, hîc significari Dei iuramentum per solium suum, siue thronum iurantis, quasi dicat Moses, quia manus Domini super solium eius, id est, quia Dominus posita manu super solium iurauit per solium suum: & bellum erit contra Amalec, siquidem Deus iurauit fore. Nostra versio in hunc sensum duci potest hoc pacto: Quia manus throni, vel solij Domini, id est, manus, qua posita super thronum vel solium Deus iurauit, & bellum Domini erit contra Amalec, siquidem Deus iurauit, cuius manus est potentissima.

Dei iuramentum contra Amalecitas.

CAPVT XXII.

MORALE.

De mansione vndecima Raphidim.

Iuxta sermonem Domini.

1. AIT Moses, multitudinem filiorum Israël profectam esse ex deserto Sin, per mansiones suas, *iuxta sermonem Domini*, & castra fixisse in Raphidim. Dubitatur, *quisnam hic sermo Domini sit*, iuxta quem profecti sunt Israëlitæ, & castrametati? Respondetur, dici Israëlitas proficisci, & castrametari iuxta sermonem Domini, non quòd Dominus ore proprio illos alloqueretur, sed quia nubem illis dederat, quæ viam indicabat. Per nubis ergo motum, & quietem loquebatur illis, & imperia dabat. Numer. 9. *Ad imperium Domini erigebant tentoria, & ad imperium illius deponebant.* Item: *Per verbum Domini figebant tentoria, & per verbum illius proficiscebantur.* Habet vnaquæque religiosorum domus suam columnam, hoc est, suum superiorem, siue prælatum, huius mandata sequi debet, ac si ab ipso Deo essent tradita. Proficiscebatur, vel quiescebat multitudo filiorum Israël iuxta sermonem Domini, aut iuxta imperium Domini, cùm columnam sequebatur; sic multitudo filiorum Christi, bonorúmque religiosorum proficiscitur, quiescit, vel aliquid aliud facit iuxta sermonem, & imperium Dei, cùm superiori obedit suo. Hinc illud D. Bernardi in lib. de dispensatione, & præcepto: Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit, tamen certum displicere Deo; haud secus accipiendum est, quàm si præcipiat Deus, &c. Item: Ipsum, (id est, superiorem) quem pro Deo habemus, tanquam Deum audire debemus, &c. Et ex regula D. Benedicti: Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur, &c. Sequatur columnam suam, id est, obedientiam, qui in hoc deserto inuio viam rectam tenere vult, & ad terram repromissionis peruenire.

Deum per columnam nubis imperabat Israëlitis.

Num. 9.

Superior religiosorũ est colũna, quam sequi debent.

D. Bernard. Superiorem tanquam Deum audire debemus.

Percuties petram, & exibit ex illa aqua.

2. 1. Corinth. 10. *Bibebant* (inquit Apostolus) *de spiritali consequente eos petra, petra autẽ erat Christus*. Ex his verbis patet, rupem illam in deserto percussam, typum fuisse Christi, qui firmissima, celsissimaque rupes est. Biberunt quidem Hebræi, sensu literali, in deserto, de petra Horeb, sitimque extinxerunt, qua laborabant: at etiam, vt ait Paulus, bibebant de alia petra spiritali, hoc est, de petra, sensu non literali, sed spiritali intelligenda, *Petra autem hæc erat Christus*, qui dicitur petra consequens, vel sequens Israëlitas, quia postea ex Israëlitis carnem assumpsit in terra promissa: vel, quia eos sequebatur protegens. Propterea enim illum populum Deus defendebat, quia ex eo Christus erat nasciturus. Percussa petra aquas abundanter effudit; sic percussus multis alapis, verberibus, spinis, & clauis Christus largissima gratiæ emisit flumina. Clamat petra hæc Ioan. 7. *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Israëlitæ certatim ad suam petram accedebant, nos accedamus ad nostram, non possumus conqueri aut murmurare cum Hebræis, Exod. 17. quòd desit nobis aqua. Percussa iam est petra, vulneratus est Christus, largissima aquarum cælestium flumina ex illo emanant, ad quas nos Isaias vocat cap. 55. *Omnes* (inquit) *sitientes venite ad aquas. Bibebant* (ait Paulus) *de consequente eos petra.* Consequebatur Iudæos petra hæc, & ex illa biberunt, quia quidquid habuere aquæ, id est, gratiæ, à Christo habuerunt. Consequitur nos eadem petra, omnis enim hominum gratia ab hac rupe effluit. Accedunt, aquásque hauriunt sitientes: *Qui sitit* (ait Dominus) *veniat ad me, & bibat.* & Isaias: *Omnes sitientes venite ad aquas.* Qui sitiunt aquas cælestes, veniunt, & bibunt. Qui terrestres sitiunt, venire nolunt. Sitit ceruus, ideóque celeri cursu aquam quærit: sic sitit vir Deum desiderans, & toto conatu ad cælestem fontem currit. Psal. 41. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus: sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum.* O beatam sitim, qua anima ad Deum fortem rupem percussam sitit! O infelicem illam sitim, qua mundi amatores, fœtidos, venenóque infectos istos lacus sitienter appetunt. Consequebatur petra, id est, Christus (vt ait Apostolus) populum: sic nunc consequitur populum, & comitatur, gratiæ aquas semper effundens.

1. Corint. 10. Petra fuit Christi typus.

Christus petra consequens.

Ioan. 7.

Isai. 55.

Psalm. 41.

3. Præterea consequitur, & concomitatur petra Christus populum suum, per petram, hoc est,

per

Matth. 16. Petra est Petrus, qua doctrina aquam mundo effundit ex petra Christo.

per Petrum, quem ille *petram* appellauit, Matth. 16. *Tu* (inquit) *es Petrus, & super hanc petram adificabo Ecclesiam meam.* Ex petra inuisibili in cælo existente Christo effluit aqua purissima, hanc ille voluit ex petra etiam visibili in Ecclesia visibili emanare. Summum Pontificem visibilem Petrum constituit, Ecclesiæ claues ei tradidit, petram illum nominauit, Euangelicam doctrinam ab hac petra purissimam absque vllo errore profluere voluit, omnes Christianos ex ea iussit bibere; petra autem hæc consequitur, semperque consequetur Christianos. Numquam enim petra, & Petrus deerit, quia numquam in cathedra Romana Petri, summus orbis totius Pontifex deerit, bibéntque semper Christiani doctrinam purissimam de consequente eos petra, id est de consequente eos Christo per Petrum, & per Pontifices successores.

Vocauit nomen loci illius Tentatio, propter iurgium filiorum Israël.

4. Vocauit loci nomen Moses *Massa*, id est, *tentationem*, ob memoriam iurgij Israëlitarum aduersùs Mosem, & tentationis aduersùs Deum. Meminisse enim oportet aliorum malefacta, vt illa caueamus, vnde illud Psal. 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri.* Proponit vates Hebræis patrum exemplum, vt à corde duro eos deterreat. Quemadmodum enim iustorum exempla ad bonum admouent calcaria, ita improborum exempla à malo deterrent prudentes viros.

Psalm. 94.

Impiorum exempla à malo deterrent prudentes.

Venit Amalec, & pugnabat contra Israël.

5. Pharao, & Ægyptiorum exercitus in mari rubro omnes submersi sunt: eundem in modum hostes omnes, id est, peccata omnia ante baptismum cõmissa, in rubro sanguinis Christi mari, velut Ægyptij, submergũtur, sed post transitum maris rubri, alij aduersùs filios Israël hostes insurrexerunt, videlicet Amalecitæ. *Venit* (inquit Moses) *Amalec, & pugnabat contra Israël.* Eundem in modum post transitum baptismi, alij hostes baptizatos, iter in terram promissionis facientes, vt iter impediant, adoriuntur. Semper ergo armatos incedere oportet Christianos, iuxta illud Exod. 13. *Armati ascenderunt filij Israël de terra Ægypti.* & aduersùs hostes semper vigilare, & auxilium à Deo poscere, iuxta illud Domini Matth. 26. *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Vigilate, (inquit) & oratione auxilium Dei postulate, ne ab hostibus, qui varijs tentationibus vos oppugnant, vincamini, & D. Petrus epist. 1. cap. 5. *Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* Tartareus tyrãnus sæuo similis leoni nos circuit post baptismum, rugienti ore emittit tentationum iacula, sobrios ergo nos esse oportet, ac vigilantes, & in fide, veluti turri fortissima, illi resistere. Docuit nos Christus post baptismum bella sequi, capiendaque ieiunij, orationis, & vigiliarum arma, cùm, postquam baptizatus est, in solitudinem se contulit, ieiunijsque, orationi, & vigilijs vacans, à dæmone tentatus est. Audiamus D. Gregor. lib. 9. epist. 39. Maris (inquit) rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes à tergo sunt mortui: sed alij contra faciem in

Post baptismum, multa restant Christianis certamina.

Exod. 13.

Matth. 26.

1 Pet. 5.

D. Gregor.

eremo sunt inuenti. Sic quippe omnes, qui in sancto baptismate tinguntur, eorum peccata præterita omnia laxantur, quia eis velut Ægyptij hostes à tergo moriuntur: sed in eremo alios hostes inuenimus, quia, dum in hac vita viuimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multæ tentationes nos fatigant, & ad terram viuentium tendentibus, iter intercludere festinant. Sic ille.

Iosue pugnauit contra Amalec.

Hoc fuit primum prælium, quod Israëlitæ in hoc itinere commiserunt. Contra Regem Ægypti Pharaonem Deus pugnauit, iuxta illud Exod. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis,* &c. *tacuerunt filij Israël,* hoc est, quieuerunt, non sumpserunt arma aduersùs Pharaonem: Deus cum hoste pugnauit, eúmque profligauit: at contra Amalecitas voluit Deus certare Hebræos post maris rubri transitum, post acceptum manna, post aquam ex petra emissam. In baptismo pugnat Deus pro nobis, contra hostes, id est, peccata præterita, nos tacemus, parúmque laboris subimus: at postquam transimus mare baptismi, panem de cælo, aquámque de petra accipimus, cum Amalecitis qui itineri obstant fortiter certandum est, vt obseruat Origenes, homil. 11. Exod. Non fertur (inquit) populus pugnasse, antequam manducaret panem de cælo, & biberet aquam de petra, sed dicitur ad eum: *Dominus pugnabit pro vobis, vos tacebitis,* & tu ergo, cùm cœperis manducare manna, panem cælestem verbi Dei, & bibere aquam de petra, cúmque ad interiora doctrinæ spiritalis accesseris, spectato pugnam, & præpara te ad bellum, &c. Præparet se ad bellum baptizatus, tum aduersùs alios hostes, id est, alia vitia, tùm aduersùs libidinem, cuius figuram Amalec esse docet D. Gregor. in comment. lib. 1. Reg. cap. 14. Hoc enim vitium iter agentibus in terram repromissionis bellum infert atrox, & spiritui maximè resistit. In via (inquit D. Gregorius) Amalec restitit Israëli, quia libido ad perfectionis summam tendentibus arma voluptatis obijcit, & corda gladio immundæ suggestionis ferit, &c. Item: Valdè fortis, & violẽta est pugna fornicationis. Resistere Amalec, id est, libido dicitur, quia, dum in carne fumus, libidinis fortiã bella sustinemus, &c.

6.

Exod. 14.

Origenes.

Baptizatus præparet se ad bellum.

Amalec libidinem significat.

D. Gregor.

Elige viros, & pugna contra Amalec.

Præcipit Moses Iosue, vt exercitum contra Amalec instruat, conserátque cum eo manus. Diximus Amalec typum esse libidinis, inferendum ergo est bellum, congregandúsque exercitus, à quo omnino profligetur, & extinguatur. Quis exercitus sit congregandus, docet sanctissimus Pontifex Gregorius, paulo ante citatus, lib. 1. Reg. cap. 14. Amalec, (inquit) id est, libido, non vincitur, nisi exercitus congregetur. Ad extinguendum fornicationis spiritum virtus vna non sufficit. Abstinentia quidem ciborum fortissima est, sed sola non præualet. Est enim velut miles, pugnare potest, sed superare non potest. Qui enim fornicationem percutere appetit, addat abstinentiæ virtutem humilitatis. Nam si mens Deo subdi humiliter despicit, carnis suæ desideria dominando non premit, &c. Fortes quidem milites sunt, abstinentia & humilitas, sed non sunt satis, nisi afficiunt exercitum. Propterea addit Gregorius alios

7.

D. Gregor.

Congregandus est exercitus contra Amalec, id est, contra libidinem, vt vincatur.

D. Gregor.

Milites congregandi aduersus Amalec, qui sint.

alios milites, qui efficiant exercitum, scilicet orationes multas, & cordis affectiones in Deum intentas, innumerabiles cogitationes bonas, meditationes scripturarum ac piorum librorum lectiones, exemplaque sanctorum. Virtuti (inquit) humilitatis, & abstinentiæ corporis, addatur frequens numerus orationis. Affectus cordis intenti cælestibus, contra carnis bellum, fortes milites sunt, &c. Item: Quid sunt omnes turbæ bonarum cogitationum, nisi innumerabiles mentis acies. Non habent, vnde intrare cogitationes possint ad animam, quæ quasi fortissimo milite, honestate cogitationum bonarum ornata est vndique. Item: Vitare turpes cogitationes non præualet, qui honestas in se non habet, &c. Denique addit Pater sanctissimus: Hunc exercitum anima congreget, quæ Amalec, id est, libidinem, vult perimere, in horum medio resideat, vt cincta exemplis electorum fortium, circumdata doctrinis Scripturarum, nullam partem sui vacuam relinquat, vnde hostis irrumpat. Quia ergo innumerabilia sunt exempla fidelium, quia multa documenta scripturarum, exercitus magnus, & fortis est, &c. Item: Domita carne ieiuniis, humilitatis arce prædita mente, orationis armis accincta, intenta cælestibus doctrinis, exemplis munita, impiæ libidinis suggestioni aditum consentiendo præbere non præualet. Hactenus eximius magister D. Gregorius.

Cùm leuaret Moyses manus, vincebat Israel.

8. Vincitur Amalec, id est, diabolus, hostis noster, si manus eleuemus à terra in cælum, id est, opera. Quòd si opera terrena sint, humíque prostrata, vincit. Eleuare manus (ait Origenes) est opera, & actus eleuare ad Deum, & non habere actus deorsum deiectos, & humi iacentes, sed ad cælum erectos. Si eleuentur actus nostri, & non sint in terra, vincitur Amalec, si vis vincere, eleua manus, & actus tuos, & conuersatio tua non sit in terris, super terram ambulantes conuersationem habeamus in cælo, &c. D. August. serm. 93. de tempor. Quis (ait) bene manus leuat, nisi qui per eleemosynam thesaurizat in cælo? &c. Eos, qui sic manus leuant, respicit Dominus, & exaudit, iuxta illud Tobiæ 4. *Ex substantia tua fac eleemosynam, & noli auertere faciem tuam ab ullo paupere, ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini.* Manus diuitum, qui in numerandis pecuniis, ac reperendis, & in conscribendis impensis, & expensis versantur, in retia versantur: manus, quæ pecunias dispergunt, & dant pauperibus, in cælum eleuantur, & contra Amalec fortiter decertant.

Origenes. Leuamus manus, cùm eleuamus opera.

D. August.

Tobiæ 4. Eleemosyna.

9. Manus etiam contra Amalec in oratione eleuandæ sunt, cùm bella geruntur, quæ quidem precibus maximè gerenda sunt; pugnat gladio Iosue, pugnat precibus Moses. Si manus eius in sublime eleuatæ sunt, vincitur hostis, si manus remittuntur, hostis vincit: eundem in modum certandum tempore belli, & gladiis, & precibus. Sic Iudas Machabæus pugnauit, cum de Nicanore præclaram retulit victoriam, 2. Machab. 15. *Iudas* (inquit) *& qui cum eo erant, inuocato Deo, per orationes congressi sunt, manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes.* O milites, ó duces, pugnate manu belligerante; sed etiam pugnate corde Deum inuocante, si victoriam reportare vultis, imitamini Iosue certantem, & Mosem orantem. Num. 22. ait Balac: *Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere.* LXX. vertunt: *Sicut vitulus ablingit in campis herbam viridem: ita ablinget populus hic populum, qui super terram est.* Origenes verò, sicut a maioribus accepit, huius loci interpretationem affert, qua indicat, Hebræos oratione hostes superasse: Per hæc verba, (inquit) vt a maioribus accepimus, indicari dicitur, quia populus Dei, non tam manu, & armis, quam voce, & lingua pugnabat, id est, orationem fundens ad Deum, prosternebat inimicos, &c. Vitulus, siue bos, herbam ore, & lingua ablingit, & carpit: sic, qui Deum precantur, hostes, & tentationes, ore, linguáque, id est, oratione, absumunt. Lege eundem Origen. hom. 13. Numer. Pugnant concionatores, & confessarij, pugnant operarij boni Ecclesiæ aduersùs Amalec, id est, diabolum, ne quæso sint, qui illis aduersentur. Qui possunt, pugnent simul, qui in campum prodire nequeunt, orent. Lege August. serm. 4. de S. Stephano: Iosue (inquit) pugnabat, & Moses orabat. Meritò qui pugnabat, non deficiebat, quia ille orando vincebat. Ego aliis orantibus loquor, vt precibus eorum contingat mihi, quod Dominus ait: *Aperi os tuum, & implebo illud.* Si Iosue ab vno tantùm orante iuuabatur, & non superabatur, quanto magis ego, pro quo non vnus, sed multi rogant Deum meum, &c. Præterea ait Origenes, manus Mosis eius scripta significare, eos verò illas eleuare, qui spiritales, & altiores sensus sectantur, & de rebus Christi, & Ecclesiæ Mosem exponunt.

Tempore belli certandum precibus, & gladiis.

2. Mach. 15.

Num. 22.

Origenes.

Origenes.

D. August.

Is eleuat manus Mosis, qui eius scripta ad sensus spiritales eleuat.

10. Quæritur, *an Moses in modum crucis extensis manibus orauerit?* D. Damascenus lib. 4. Fidei, cap. 12. Manus (inquit) cruci formiter extensæ repulerunt Amalec. D. August. lib. 10. de Ciuit. cap. 8. Orante (ait) Mose manibus in figura crucis extensis, &c. Tertullianus in lib. aduersùs Iudæos: Crucis (inquit) habitus erat necessarius, per quam Christus victoriam erat relaturus, &c. & lib. 3. aduersùs Marcionem conscripto carmine de Mose sic ait: Extenditque manus, vt signo vinceret hostem, signo inquam crucis. D. Hieron. mans. 11. Iosue contra Amalec militat. Ad crucis signum superatur inimicus, &c. Idem sentire videtur Nyssenus, & Theodor. Origen. homil. 1. In Iosue Christus (inquit) est, qui ducit exercitum contra Amalec: & quod adumbratur in monte, manibus extensis, affigit cruci suæ principatus, & potestates, triumphans in semetipso, &c. D. August. lib. homil. 50. hom. 27. Extensio (inquit) manuum Mosis crux Christi fuit, &c. D. Cyrillus in collectaneis, cap. 16. Manus (inquit) Mosis in aërem expansæ describunt figuram crucis, &c.

An Moses orauerit extensis manibus in modum crucis.

D. Damasc.

D. August.

Tertullian.

D. Hieron.

Origen.

D. August.

D. Cyrillus.

11. Origenes verò homil. 11. in Exod. Mosem putat eleuasse manus, non extendisse: extendisse verò Christum in cruce, quia orbem terræ brachiis suis erat complexurus. Similiter August. serm. 93. de tempor. sic scribit: Moses manus leuat, sed non extendit. Cui ergo seruabatur, vt manus extenderet, nisi Christo, qui in cruce vniuersum orbem complexurus brachia pietatis expandit? &c. Probatur hæc opinio, quia Moses virgam Dei manu tenebat: *Ego* (inquit) *stabo in vertice collis habens virgam Dei in manu mea.* Ergo eleuatas habebat manus, non extensas, & inter eas virgam Dei tenebat. Caietanus: Quia (inquit) virgam Dei Moses in manu tene-

August.

Caietanus.

tenebat, non irrationabiliter creditur, quòd manus eleuatas habebat; sic, quòd inter vtranque volam virgam Dei teneret, extensis manibus versùs cælum, &c. Verisimilius est in similitudinem Christi, qui configendus erat, Mosem manus extendisse, vt figuram illam respiciens Deus auxilium ferret Israëlitis per Christi futura merita. Extensis autem manibus cùm oraret, in manu dextera virgam Dei tenebat.

Iudæi expansis manibus orabant, sic orauit Moses.

Probatur opinio, quia Israëlitæ orare solebant expansis manibus, non iunctis, vnde de Salomone scriptum est, 3.Reg.8. *Stetit ante altare, & expandit manus suas in cælum.* Eccles. 48. *Inuocauerunt Deum misericordem, & expandentes manus suas extulerunt ad cælum, & Deus audiuit citò orationem ipsorum.* 1. Esdr. 9. *Expandi manus meas ad Deum.* Psal. 142. *Expandi manus meas ad te.* Psal. 87. *Clamaui ad te, Domine, tota die expandi ad te manus meas.* Psal. 43. *Si expandimus manus nostras ad Deum alienum.* Isaiæ. 1. *Cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis.*

3.Reg. 8. Eccles.48. 1. Esd. 9. Psal. 142. Psalm.87. Psal. 43. Isaiæ 1.

Quamuis autem eleuatis manibus, & non extensis, orauerit Moses, tamen illa manuum eleuatio, vt Augustino placet, eleuationem manuum Christi in cruce indicabat. Licèt Moses (ait August. serm. 93) manus non expanderit; tamen ipsa eleuatione mysterium crucis ostendit. Videte, Fratres, iam tunc per sacramentum crucis superatas esse aduersarias gentes, &c.

D.August.

Theodoretus in Exod. Moses Christi crucifixi figuram implebat, cùm manus leuaret, ostensa est in ipsa figura veritatis vis. Quemadmodum enim cùm Moses manus tenderet, cadebat Amalec; ita Christo in cruce manus tendente, diaboli castra depopulata sunt, &c.

Theodor.

Si paululùm remisisset, superabat Amalec.

12. Indicabant eleuatæ manus Mosis orantis, & vincentis Amalec, orationem nostram eleuatam esse debere, & Deo intentam, si hostes volumus superare. Remissæ autem manus, orationem remissam adumbrant. Oratio est eleuatio mentis in Deum, eleuet ergo mentem oratio, eleuètque vicissim mens orationem. Quemadmodum militis arcus, vt hostem feriat, intenditur; sic oratio, vt diabolum vulneret, intendenda est. Obserua Mosis orantis gestum, & compositionem corporis. Stans orat, defatigatur, & sedet humiliter super lapidem, manus habet eleuatas: Tu quoque, cùm oras, animum rectè compone, corpus quoque, quandiu poteris, genibus flexis ora, postea sta, tandem, si stare non vales, humili loco sede, eiúsque maiestatem considera, cum quo loqueris, & cui assistis: manus autem in cælum attolle, & multo magis cor. Expende, qua corporis compositione homines regem, vel principem aliquem virum alloquantur. Ex illis disce summum totius cæli, terræque regem alloqui ea reuerentia, corporísque, & mentis constitutione, quam infinita illa maiestas suo iure postulat, quam laudant angeli, adorant dominationes, tremunt potestates. Malè composito corpore, & mente remissa, ac socordi cum Deo agentes, D.Chrysost. Psal. 4. reprehendit his verbis: Allocuturi homines aliquos, qui sunt nobis superiores, & habitum, & incessum, & amictum, & omnia composuerimus; ita vt oportet, alloquimur: ad Deum autem accedentes, hiamus, fricamus nos, huc atque illuc versamus, negligentes, ac socordes sumus, humi, genibus flexis, per fo-

Oratio attenta esse debet, & intenta, non remissa.

Cōpositio corporis orantis.

D. Chrysost.

rum ambulamus, &c. Non sic illa anima, non sic, de qua legitur Cant.3. *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij?* Ascendit ad Deum anima intentè orans, & attentè: non est remissa, & deses: ascendit autem, vt odor suauissimus, qui ex aromatibus efflatur, cælúmque petit.

Cant. 3.

Odor orationis suauis est Deo.

Aaron, & Hur sustentabant manus eius.

Manus Mosis eleuatas sustentabant, Aaron, qui postea creatus est summus sacerdos, & Hur. Hebraicè חור, per cheth, significat *libertatem*, vel *candorem*, hoc autem est nomen viri, qui manus Mosis sustentabat, איר verò per aleph, significat *ignem*. Manus Mosis erant graues; sic manus nostræ graues sunt ad opera bona peragenda. Quærenda igitur sunt fulcra, quibus fulciantur, nimirum sanctæ meditationes, piorum librorum lectiones, auditiones, & similia. Præterea Aaron sustentat manus nostras graues, id est, sacerdotes diuina administrantes sacramenta, frequens enim peccatorum expiatio, & augustissimæ Eucharistiæ perceptio, valde manus fulciunt. Fulcit quoque manus Hur, id est, libertas. Qui iugum dæmonis vult excutere, & libertate filiorum Dei frui, manus eleuet opus est ad seruandam Christi legem. Qui enim manus ad iniqua opera, legisque contraria remittit, is protinus dæmonis fit seruus, & filiorum Dei libertatē amittit. Quòd si in oratione eleuatas cupis habere manus, eius cogita maiestatem, cum quo loqueris, id est, Dei optimi, atque maximi. Habebat eleuatas manus Moses, sed quia erant graues, remittebantur. Nobis etiam contingit, vt aliquando remittantur manus, & opera; sed quærenda sunt statim fulcra, quibus sustententur. D. Aug. lib. hom. 50. homil. 27. Alternatio (inquit) illa defectus, & fortitudinis in manibus Mosis, fortè alternatio tua fuit. Aliquando enim in tentationibus deficis, sed non succumbis. Deponebat ille paululùm manus, sed non omnino ruebat. Psal. 93. *Si dicebam, motus est pes meus, ecce misericordia tua, Domine, adiuuabit me.* Noli timere, adest in itinere auxiliator, qui in Ægypto non defuit liberator. Sic August.

13.

Fulcra manuum nostrarum, id est operum.

D. August.

Psal. 93.

Fugauit Iosue Amalec.

Iosue Hebraicè dicitur יהושע *Iehosuag*. Christus autem dicitur ישוע *Iesuag*, Iesus, sed Græci etiam Iosue vocant Iesum. In Concord. Euang. tomo 1. lib.9. cap.3. de his duobus nominibus satis egimus. Tertullianus in lib. aduersùs Iudæos ait, pugnasse aduersùs Amalecitas crucis signum in Mose, & nomen Iesu in Iosue: Illic (inquit) vbi nomen Iesu dimicaturi contra diabolum dimicabat, crucis quoque habitus erat necessarius, per quam Iesus victoriam esset relaturus, &c. Origenes verò: Vsque ad hunc (inquit) locum beati nominis Iesu, nusquam facta est mentio. Hîc primùm vocabuli huius splendor effulsit, hîc primùm vocauit Moyses Iesum, & dixit ei: *Elige tibi viros.* Moyses vocat Iesum, lex vocat Christum, vt eligat sibi viros potentes de populo. Non poterat Moyses eligere, sed Iesus solus est, qui possit potentes viros eligere, qui dixit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Ipse enim est electorum dux, ipse potentium princeps, ipse qui confligit cum Amalec, qui intrat in domum

14.

Tertullian.

Aduersùs Amalec pugnauit nomē Iesu in Iosue, & crux in Mose.

Origenes.

in domum fortis, & alligat fortem, & vasa eius diripit, hæc Origen. Lege eundem homil. 1. in Iosue.

15. *An Iosue impositum fuerit hoc nomen, cùm explorator factus est* Num. 13.

At dubitatur, *vtrùm Iosue iam vocaretur hoc nomine, cùm pugnauit cum Amalec.* Nam ille vocabatur Osee, Hebraicè הושע, Moses verò multo postea, cùm eum ad explorandam terram repromissionis misit, nomen illi imposuit Iehosuag, siue Iosue, aut Iesus, vt L X X. & Græci vocant. Numer. 13. *Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram. Vocauitque Osee filium Nun Iosue.* L X X. interpretes sic vertunt: *Vocauit Ause filium Naue, Iesum,* &c. Caietanus respõdet, incertum esse, quando mutatio ista nominis à Mose facta sit; fortè, ait, impositum nomen Iosue tunc, cùm præliatus est cum Amalec. Abulensis, Lyranus, & Oleaster putant factam mutationem non hoc loco, sed cùm missus est ad explorandam terram promissam. Hæc est sententia D. Augustini lib. 16. contra Faustum, cap. 19. Iustini in dialogo contra Tryphonem, Anastasij Nicæni quæst. 55. Si obiicias iam hoc loco, *vocari Iosue multo ante explorationem terræ, aliisque locis,* respondetur, id factum, quia quo tempore liber Exodi scribebatur à Mose, iam Osee dicebatur Iosue. Vsus est ergo Moses, cùm scribebat, nomine illo, quo vulgo iam appellabatur, etiam si prælium commemorabat commissum ante nominis impositionem. Quemadmodum nunc, etiamsi de rebus D. Pauli, quas gessit, antequam nomen Pauli haberet, loquamur, rectè nomen Pauli vsurpamus, videlicet cùm dicimus: D. Paulus Ecclesiam persecutus est, D. Paulo cùm Damascum peteret, apparuit in via Christus: at nomen Pauli nondum habebat Saulus. Hæc opinio videtur probabilior, quoniam apertè scriptura Num. 13. docet, tunc Osee vocatum esse Iosue, cùm explorator est creatus, quando ergo cum Amalec certauit, Osee dicebatur, erátque etiam nomine Christi typus. Nam Osee, Hebraicè הושע, *hoseag, saluatorem* significat, tantúmque vna litera iod differt à יהושע *Iehosuag.* Vocalium enim non habetur ratio. Pugnabat ergo cum Amalec Osee, id est, saluator, qui postea addito iod, ex nomine Dei quadrilitero dictus est, *Iehosuag,* siue *Iosue,* & *Iesus.* Nõ desunt, qui existimẽt, tunc vocatũ esse Iosue, siue Iesum, cùm electus est dux prælij contra Amalec. Lactantius lib. 4. cap. 17. Christi (inquit) figuram gerebat ille, qui, cùm primùm vocaretur Auses, Moses futura præsentiens iussit eum Iesum vocari, vt, quoniam dux militiæ delectus esset aduersùs Amalec, & aduersarium debellaret, per nominis figuram & populum in terram promissionis induceret. Sic ille. D. etiam Augost. serm. 93. de temp. putat, nominis mutationem ante prælium factam esse, & Theodoretus in Exod. quæst. 34.

Iosue impositum est hoc nomen, cùm missus est ad explorandam terram promissionis.

Lactantius.

Scribe hoc in libro.

16. *Peccata Deus scribit, delenda sunt pœnitentia.*

Scribere iubet Dominus in libro supplicium inferendum Amalecitis, eo quòd cum filiis Israël terram promissionis petẽtibus prælio decertauerint. Non obliuiscitur Deus peccata, in libro scribit, supplicium sumit, post multos etiam annos, & post mortem, si in vita pœnitentia non expientur. Multi anni prætererunt à Mose, vsque ad Saulem, post hos multos annos deleti sunt Amalecitæ. Qui non vult grauiter puniri, & deleri, deleat ex libro Dei iniquitates suas, iuxta illud Dauidis Psalmo 50. Psalm. 50.

A *Secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* Deletur autem iniquitas lacrymis, & pœnitentia.

Aedificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatio mea.

17. *Gratia Deo agenda pro beneficijs.*

Grati animi memoriam indicauit Moses, ob beneficium acceptum, altare extruxit, gratiasque Deo victoriæ largitori egit. Discamus hoc ex loco gratitudinem erga Deum. Cùm primum beneficium accipimus, gratias statim Deo benefactori agamus: has enim ille expetit, & solus sibi vult, vnde illud Psal. 49. *Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua,* B *& inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me.* Psalm. 49. Sacrificium egregium Deo est laus, & gratiarum actio, quod in altari cordis offerendum est Deo post acceptum beneficium: *Ego eruam te* (inquit) *ex periculis, tu verò honorificabis me,* hoc est, reddes gratias pro beneficio. Eruit Deus Mosem ex periculo prælij, extructo altari illum honorificauit. Vocauit autem nomen altaris, *Dominus exaltatio mea,* quia populum suum illa victoria exaltauit coram aliis populis. Est Deus exaltatio nostra, iuxta illud Psalmi 3. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Psalm. 3. Et illud Psal. 112. *Suscitans à terra inopem, & de stercore eri-* C *gens pauperem, vt collocet eum cum principibus populi sui.* Psalm. 112. Exaltatio nostra est in terra, quia gratiæ exaltationem donat, qua super principes, & reges exaltamur. Exaltatio quoque nostra est in cælo, quia gloriæ tribuit exaltationem. Exaltat nos Deus: exaltemus nos Deum. Ille exaltat gratia, ac gloria, beneficiisque maximis; nos exaltemus illum vitâ sanctâ, operibus bonis, laudibusque ex puro corde, & grato emanantibus.

Manus solij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec, à generatione in generationem.

18. *Perpetuũ est bellum diaboli contra homines, perpetuum quoque est auxilium Dei pro hominibus.*

D Bellum est, eritque semper à generatione in generationem contra Amalec, id est, contra diabolum, eiúsque exercitum. Semper vsque ad orbis finem hic Amalec certabit cum hominibus, in terram promissionis tendẽtibus. Bellum Amalec erit cõtra homines, bellum quoque Domini erit cõtra Amalec, à generatione in generationem. Pugnabit cũ hominibus diabolus, pugnabit pro hominibus Deus, illisque feret auxiliũ, ne vincantur. *Manus* (inquit) *solij domini, & bellũ Domini erit contra Amalec,* hoc est, potentissima manus Dei, quæ super thronũ eius est, auxilium hominibus afferet, & bellum diabolo inferet à generatione in generationem. Quemad- E modum enim diabolus pugnare nunquam desinet: sic Deus nunquam desinet auxiliari. Hoc autem auxilium oportet manibus eleuatis postulare. Moses sublatis manibus, non remissis, auxilium postulabat contra Amalec. Docet nos contra nostrum Amalec, id est, diabolum, manus attollere, & orationi eleuata mente, & non remissa instare. Delendus est autem Amalec omnino, 1. Reg. 15. *Percute Amalec, & demolire vniuersa eius. Non parcas ei, non concupiscas ex rebus illius aliquid.* 1. Reg. 15. *Amalec omnino est delendus.* Sic tibi dictum puta. Percute Amalec, percute diabolum, & demolire vniuersa eius opera, verba, cogitationes, cupiditates, ex rebus illius nihil penitus concupiscas. Exod. 17. Exod. 17. *Delebo memoriam Amalec sub cælo,* ait Dominus: similem

similem in modum delenda sunt omnia ſatalia vitia, vt neque in memoriam iam veniant. Vis forsitan scire, quid significet nomen Amalec עמלק; scito significare, vt D.Hieron. ait in Isaiam, populum lambentem, lingentem, aut deuorantem. Populus est Amalec, tartareus; non vnus tantùm est hostis, sed populus magnus, qui

Amalec populum tartareum significat.

A nobiscum pugnat, maximè lingens nos blanditus, carnis voluptatibus, mani gloria, similibusque vitiis blandis, sed & mordens vitiis asperioribus, & aduersis rebus, tádémque, si manus, mentémque socordes remittimus, nos deuorat in æternum. Hoc autem quærit hic populus, iuxta illud D. Petri: *Circuit quærens quem deuoret.*

CAPVT XXIII.

De aduentu Iethro ad Mosem.

EXODI CAP. XVIII.

1. CVMQVE audisset Iethro, sacerdos Madian, cognatus Moysi, omnia quæ fecerat Deus Moysi, & Israëli populo suo, & quòd eduxisset Dominus Israël de Ægypto: tulit Sephoram vxorem Moysi quam remiserat: & duos filios eius, quorum vnus vocabatur Gersam, dicente patre: Aduena fui in terra aliena. Alter verò Eliezer: Deus enim, ait, patris mei adiutor meus, & eruit me de gladio Pharaonis. Venit ergo Iethro cognatus Moysi, & filij eius, & vxor eius, ad Moysen in desertum, vbi erat castrametatus iuxta montem Dei. Et mandauit Moysi, dicens: Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cum ea. Qui egressus in occursum cognati sui, adorauit, & osculatus est eum: salutauerúntque se mutuò verbis pacificis. Cúmque intrasset tabernaculum, narrauit Moyses cognato suo cuncta quæ fecerat Dominus Pharaoni, & Ægyptiis propter Israël, vniuersúmque laborem, qui accidisset eis in itinere, & quòd liberauerat eos Dominus. Lætatúsque est Iethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israëli, eò quòd eruisset eum de manu Ægyptiorum, & ait: Benedictus Dominus, qui liberauit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Ægypti. Nunc cognoui, quia magnus Dominus super omnes deos: eò quòd superbè egerint contra illos. Obtulit ergo Iethro cognatus Moysi holocausta & hostias Deo: venerúntque Aaron & omnes seniores Israël, vt comederent panem cum eo coram Deo. Altera autem die sedit Moyses, vt iudicaret populum, qui assistebat Moysi à manè vsque ad vesperam. Quod cùm vidisset cognatus eius, omnia scilicet quæ agebat in populo, ait: Quid est hoc quod facis in plebe? cur solus sedes, & omnis populus præstolatur de manè vsque ad vesperam? Cui respondit Moyses: Venit ad me populus quærens sententiam Dei. Cúmque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei, & leges eius. At ille: Non bonam, inquit, rem facis: stulto labore consumeris & tu, & populus iste qui tecum est: vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea, atque consilia, & erit Deus tecum. Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum: ostendásque populo cæremonias & ritum colendi, viámque per quam ingredi debeant, & opus quod facere debeant. Prouide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore: quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodò iudicent: leuiúsque sit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris, implebis imperium Dei, & præcepta eius poteris sustentare: & omnis hic populus reuertetur ad loca sua cum pace. Quibus auditis, Moyses fecit omnia quæ ille suggesserat. Et electis viris strenuis de cuncto Israël, constituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos. Qui iudicabant plebem omni tempore: quidquid autem grauius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodò iudicantes. Dimisitque cognatum suum: qui reuersus abiit in terram suam.

Venit Iethro cum filijs Mosis, & vxore ad Mosem.

2. NON longè aberat socer Mosis Iethro à mansione vndecima Raphidim, & à duodecima Sinai. Ideo cum vxore Mosis, & duobus eius filiis Gersam, & Eliezer ad eum venit. Nam, vt diximus Exod.4. vxor Mosis, Sephora, filia Iethro, sacerdotis Madian, cùm Mosem

B petentem Ægyptum cum filiis comitaretur, ex itinere reuersa est domum patris, Mose volente, & remittente. Nunc ergo ad virum suum à patre adducitur, Exod.18. *Tulit Iethro Sephoram vxorem Moysi, quam remiserat*, scilicet ipse Moses ex itinere, inuisitque socer generum, de cuius factis præclaris, populíque libertate audierat. De Iethro iam diximus supra lib.1. cap.12. itémque de duobus filiis, & vxore. Venisse

Exod.18

Venit Iethro ad Mosem cū vxore, & filijs Mosi.

autem Iethro famulis comitatum honorificè, par est credere.

Ego Iethro cognatus tuus venio ad te.

3. *Excepit Moses Iethro magno cum honore.*

Antequam ad castra perueniret, nuntium misit Iethro, qui Mosem aduentus sui faceret certiorem. Moses obuiam illi veniens, magno cum honore soccrum excepit gener. Adorauit socerum, caput, corpúsque demittendo, & fortè etiam in terram se prosternendo; postea pro more temporis illius, osculatus est eum, verbísque omni humanitate plenis allocutus. Duxit in tentorium suum, eáque narrauit stupenda miracula, quæ Deus, vt Israëlem liberaret, fuerat operatus, laborem quoque qui in via acciderat, exposuit, Deúmque semper auxilium attulisse retulit.

Vbi erat castrametatus iuxta montem Dei.

4. *Castra Hebræorū erant iuxta mōtem Sinai, cū venit Iethro.*

Locus indicatur, vbi castra erant eo tempore, quo aduenit Iethro. Erat enim populus castrametatus iuxta montem Dei Sinai. Difficilè occurrit dubium, *veneritne Iethro, antequam Deus legem ferret in monte Sinai, an post latam legem?* Ratio dubitandi hæc est. Moses cap. 19. Exodi de latione legis agit. Capite autem 18. scribit, venisse Iethro ad Mosem. Ergo prius venit Iethro, quàm lex daretur. Contra verò Moses, postquam peruenit in montem Dei Sinai, ita legis latione videtur fuisse occupatus, vt nulli dies vacate potuerint excipiendi, & alloquendi soccrum, eáque faciendi, quæ ille consuluit, vt ex sequentibus fiet perspicuum. Nonnulli Hebræi, vt Lyranus refert, putant Iethro venisse ad Mosem post legem datam, & anno secundo post exitum ex Ægypto. Abulensis arbitratur venisse, vel in fine primi anni, post exitum ex Ægypto, vel in principio anni secundi; mansisséque cum Mose in castris Sinai, vnius mensis spatio, cùm iam per occupationes licebat socerum excipere, & alloqui. Alij quoque sentiunt post legem datam venisse. Quod autem scriptum est Exod. 18. per anticipationem scriptum est; cùm enim de legislatione acturus esset Moses, præmisit venisse socerum, quamuis multo postea venerit. Lyranus, & alij volunt venisse primo anno exitus de terra Ægypti, & mansisse cum Mose anni vnius spatio. Est & alia huius loci interpretatio huiusmodi: Venit Iethro ad Mosem in desertum, vbi erat castrametatus iuxta montem Dei, id est, prope montem Sinai; venit, inquam, in Raphidim mansionem vndecimam. Raphidim enim iuxta montem Sinai est. In Raphidim autem Moses liber ab occupationibus socerum potuit honorificè excipere. Sed verba videntur indicare, castra posita fuisse iuxta montem Dei Sinai, non autem in Raphidim. Si enim in Raphidim tentoria fixa erant, quorsum dixisset Moses, fuisse castra iuxta montem Sinai?

Quo tempore venerit Iethro ad Mosem?

Obtulit Iethro holocausta, & hostias Deo.

5. *An Iethro susceperit ritus Hebræorum?* Abulensis.

Ietbro sacerdos erat Madianitarum idola colentium, auditis autem Dei operibus admirabilibus, Dei afflatus spiritu, idolis dicitur remisisse nuntium. Lyranus ait, ritus suscepisse Hebræorum; Abulensis verò: Licèt (inquit) Iethro confessus fuerit, Deum verum Hebræorum esse, tamen non suscepit circuncisionem, &c. Est hoc probabilius, videlicet,

A non suscepisse Hebræorum ritus, & circuncisionem. Fortè vnum esse Deum agnouit, Mose docente, quamuis verba illa aliud indicent: *Nunc cognoui, quia magnus Dominus super omnes deos.* Quibus videtur Iethro fateri quidem Deum omnes deos superare, sed tamen alios esse deos minores. Ergo non agnouit vnum esse Deum. Responderi potest, significasse his verbis, Deum esse maximum, ac potentissimum super deos omnes, qui à gentibus dij falsò appellabantur. Sic Dauid Psalm. 94. *Deus* (inquit) *magnus Dominus, & Rex magnus super omnes deos.* Psal. 94. Et Psal. 95. *Terribilis est super omnes deos*, scilicet fictitios, quamobrem addit: *Omnes dij gentium dæmonia*, &c. Psal. 95.
B Quomodo autem *Deo obtulerit sacrificia socer Mosis*, dubitatur, num per se ipsum, an per aliquem ex Hebræis? Arbitror, per se ipsum obtulisse, quia sacerdos erat antea idolorum, nunc verò Dei in lege naturæ, vel fortasse per Aaronem obtulit, qui iam creatus erat sacerdos; victimas autem mactandas dedit Moses hospiti.

An per se ipsum sacerdos Iethro obtulerit sacrificium?

Venerunt Aaron, & omnes seniores Israël.

6. *De conuiuio exhibito Iethro coram Domino.*

Vt honore afficerent Iethro, venerunt Aaron, & omnes viri seniores, id est, præcipui populi Israëlitici, vt comederent cum eo panem, id est, cibum coram Deo. Ambigitur,
C *an fuerit hoc conuiuium aliquod exhibitum à Mose suo socero; an verò fuerit conuiuium sacrum in tabernaculo factum ex carnibus victimarum?* Nam ex hostiis pacificis pars carnium dabatur offerentibus, quibus licebat illis vesci. Respondetur, fuisse conuiuium exhibitum à Mose, in quo tum carnes victimarum, tùm alias conuiuæ manducarunt. Exhibitum autem dicitur hoc conuiuium coram Domino: *Venerunt*, (inquit Exod. 18.) *vt comederent panem cum eo coram Domino*, &c. Exod. 18. Vnde colligitur, Iethro in castris fuisse, postquam tabernaculum extructum est, videlicet, in principio secundi anni ab exitu ex Ægypto. Nam comederunt carnes hostiarum
D pacificarum coram Domino, id est, in tabernaculo, in quo Dominus habitabat. Arguit hæc interpretatio, Iethro venisse in castra post fabricatum tabernaculum. D. Augustinus interpretatur, *coram Deo*, id est, in honorem Dei. Alij exponunt, *coram Domino*, id est, coram tabernaculo paruo, in quo ante extructum maius tabernaculum Moses orabat, & Deus responsa dabat. Exod. 33. Vel, *coram Deo*, id est, coram altari, in quo sacrificia Deo oblata fuerant. Obiicies, ex prima interpretatione sequi, *Iethro Hebræorum legem suscepisse.* Nam si circuncisus non esset, sed sacerdos tantùm esset legis naturæ, non permitteret Moses illum ingredi
E atrium tabernaculi, & coram Deo comedere. Respondetur, hunc honorem voluisse Mosem socero suo tribuere. Vel dicendum, non in ipso tabernaculo, sed foris ante tabernaculum Iethro sacrificia Deo obtulisse, & conuiuio exceptum esse coram Domino, id est, ante tabernaculum, in quo Dominus super Cherubim sedere dicebatur.

Audi verba mea, atque consilia.

7. *Iethro consilium dedit Mosi, Moses illud accepit.*

Moses solus populi totius causas iudicabat, populúmque docebat magno cum labore, nullus præterea iudex, aut doctor erat constitutus. Cùm ergo Iethro vidisset, generum suum totam diem magno cum labore iudicandis populi causis

causis impendere, consilium ei dedit vtile, vt iudices constitueret, qui minores causas iudicarent, maiores ad Mosem referrent. Paruit consilio Moses, electósque viros cõstituit, principes populi: fecit tribunos, centuriones, quinquagenarios, & decanos. Hebraicè tribuni appellantur שרי אלפים, *Sare alaphim*, hoc est, *principes mille hominum.* Græcè χιλίαρχοι, quod nomen idem significat. Centuriones dicuntur *Sare meoth*, id est, principes centum. Græcè ἑκατοντάρχοι, *quinquagenary.* *Sare chamisim*, & πεντηκοντάρχοι sunt, qui quinquaginta hominibus imperant. Qui verò decem hominibus imperant, appellantur decuriones, *Sare gasaroth*, & δεκάρχοι. Deut. 1. De hac iudicum creatione loquitur Moses cum populo hunc in modum: *Dixi vobis in illo tempore: Non possum solus sustinere vos*, non valeo solus negotia vestra sustinere, & pondus, ac iurgia. *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes. Tunc respondistis mihi: Bona res est, quam vis facere. Et constitui principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent vos singula.* Non exponit Moses, quo tempore hæc dixerit populo, sed *in illo* (inquit) *tempore dixi vobis:* tamen paulo ante dixerat: *Dominus locutus est ad nos in Horeb*, id est, in monte Sinai, *sufficit vobis, quod in hoc monte mansistis.* Vnde colligitur, in monte Sinai electos iudices populi, in illo tempore, videlicet cùm iam ex monte essent castra mouenda post primum annum exitus ex captiuitate Ægyptiaca. Subiicit enim Moses, postquam de creatione iudicum egit: *Profecti autem de Horeb, transiuimus per eremum terribilem.* Ergo paulo ante profectionem verisimile est constitutos iudices, & venisse Iethro. Illud etiam probat, post legem à Mose acceptam venisse Iethro, quòd rogatus Moses ab illo respondit: *Veniunt ad me, vt iudicem inter eos, & ostendam præcepta Dei, & leges eius.* Ergo iam acceperat præcepta, & leges à Deo, quas populo ostenderet. Nisi velis iam in mansione Mara data à Deo præcepta, & de iis Mosem loqui. Exod. 15. *Ibi*, id est, in Mara, *constituit præcepta, atque iudicia.* Iudices faciliora iudicabant, reliqua referebant ad Mosem. Exod. 18. *Iudicabant* (inquit) *plebem omni tempore. Quidquid autem grauius erat, referebant ad eum*, scilicet Mosem, *faciliora tantummodo iudicantes.*

Constituit Moses iudices in populo. — *Deut. 1.* — *Exod. 15.* — *Exod. 18.*

Dimisitq; cognatum suum, qui reuersus abyt in terram suam.

8. Dimisit socerum suum Moses, socer reuersus est ad suos Madianitas. Sanè magno se periculo exposuit offerendi sacrificia idolis. Madianitæ enim idolorum erant cultores, Iethro eorum erat sacerdos; cogeretur ergo fungi munere suo, & sacrificia offerre simulachris, ne priuaretur sacerdotio, & stipendio. Verùm si fides illius altas in corde iecerat radices, omnia poterat, Deo iuuante, superare pericula, & multos ex Madianitis ad verum Deum conuertere. Hic Iethro, vt Lyranus, Abulensis, & alij volunt, alio nomine appellatur Hobab. Eadem est sententia D. Hieron. siue Eusebij in libro de locis Hebraicis, loco infra citato. LXX. quoque interpretes Obab, socerum Mosis vocant. Num. 10. dictus est etiam Raguel, quia pater eius dicebatur Raguel. Aliqui volunt

Reuertitur Iethro ad Madianitas. — *Quibus nominibus appelletur Iethro in scriptura.*

A Iethro fuisse patrem, Obab verò eius filium, & fratrem Sephoræ, vxoris Mosis, appellarique non socerum Mosis, sed cognatum, & affinem. Rogasse autem dicitur Moses hunc Hobab, vt in castris maneret, essétque, veluti ductor. Numer. 10. *Dixit Moyses Hobab, filio Raguel, Madianitæ, cognato suo: Proficiscimur ad locum, quem Dominus daturus est nobis, veni nobiscum, vt benefaciamus tibi, quia Dominus bona promisit Israëli. Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed reuertar in terram meam, in qua natus sum. Et ille:* (id est, Moses) *Noli*, (inquit) *nos relinquere. Tu enim nosti, in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster,* Num. 10.
B *cùmque nobiscum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus est Dominus, dabimus tibi.* In lib. Numer. non dicitur esse reuersus in patriam; tamen Exod. 18. legitur: *Reuersus abyt in terram suam.* Quatuor nomina fertur habuisse hic Mosis socer, *Iethro, Raguel, Hobab*, & *Cinæus.* Nam Iud. 1. mentio fit filiorum Cinæi cognati, vel soceri Mosis, & Iud. 4. dicuntur Cinæi filij Hobab cognati Mosis. Cinæus verò nominatur à quodam Cin, à quo ducebat genus. Abiit quidem Iethro in patriam, sed filiis persuasit, vel iussit, vt ad Israëlitas redirent, & cum eis coniungerentur. Nam Cinæos habitasse in Iericho, & postea in sorte Iudæ, legi- Exod. 18.
C tur lib. 1. Iud. cap. 1. *Filij* (inquit) *Cinæi, cognati Moysi, ascenderunt de ciuitate palmarum*, (id est, de Iericho) *cum filijs Iuda, in desertum sortis eius, quod est ad meridiem Arad, & habitauerunt cum eo.* Nónne vides, Cinæos filios soceri Mosis cum Iuda habitasse, postquam sortem accepit Iudas in terra promissionis? Audiamus D. Hieronym. in lib. de locis Hebraicis: Arad (inquit) est ciuitas, in qua habitauerunt filij Hobab, soceri Mosis, in medio Israëlis, &c. Ecce ait, Hobab fuisse socerum Mosis, & filios eius Cinæos habitasse in medio populi Israëlitici. Postea etiam inter Amalecitas habitarunt tempore Saulis. Cùm enim Saul Amalecitis bellum inferret,
D 1. Reg. 15. dixit Cinæo: *Recedite ab Amalec, ne fortè inuoluam te cum eo. Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filijs Israël, cùm ascenderent de Ægypto.* Iud. etiam cap. 4. dicitur *Haber Cinæus recessisse quondam à cæteris Cinæis fratribus suis filijs Hobab cognati Moysi, & tetendisse tabernacula vsque ad vallem, quæ vocatur Sennim, & erat iuxta Cedes.* Erat autem Cedes in tribu Nephthali, Iosue 19. & Iud. 4. habemus, filios Iethro habitasse cum Israëlitis ab initio, cùm primum in terram promissionis peruenerunt. Quo tempore ad illos venerint, & Madianitas reliquerint, non constat, fortitan cùm Israëlitæ, Numer. 31. Madianitis bellum intulerunt; tunc
E Cinæi ad Mosem generum Iethro confugerunt. Neque caret probabilitate, à Mose vocatos denuntiato belli periculo, Hebræis se adiunxisse.

Cinæi à Iethro oriundi. — 1. Iud. 1. — D. Hieron. — 1. Reg. 15. — Iud. 4.

Cinæi dicuntur scribæ, commorantes in tabernaculis, laudésque Dei canentes, 1. Paralip. 2. *Cognatio scribarum habitantium in Iabes, canentes, atque resonantes, & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi, qui venerunt de calore patris domus Rechab.* De Rechabitis lege Ieremiæ caput 35. dicti sunt Rechabitæ à Rechab quodam, cuius filius Ionadab præcepit filiis suis, Ierem. 35. *Non bibetis vinum vos, & filij vestri, vsque in sempiternum, & domum non ædificabitis, & sementem non seretis, & vineas non* 9.

1. Paralip. 2. — *Rechabitæ qui dicantur.* — Ierem. 35

plantabitis, nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris. Seruabant hæc omnia Rechabitæ: imitati sunt illos Cinæi habitantes in labes, habitabantque in agris, & in tabernaculis, canentes, & resonantes diuinas laudes. Dicuntur autem *Scribæ*, quia legis doctrinæ vacabant. De his alia dici possent, sed hæc sint satis.

10. Illud tamen quæret aliquis, cùm castra nubes, siue angelus duceret, viamque Hebræis ostenderet, *cur dicat Moses Hobab* illud supra citatum ex cap. 10. Numerorum: *Noli nos relinquere. Tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, & eris ductor noster.*

Num. 10.

Cur Moses petiuerit ab Iethro, vt in castris maneret?

Numquid ductore homine egebant castra, quæ ab angelo ducebantur? Numquid opus erat homine, cui loca nota essent, in quibus per desertum castra poni deberent, angelo, vbi tentoria locanda essent, ostendente? Respondetur, angelum duxisse castra per nubem, ostendisseque loca, vbi erant ponenda, per nubis quietem. Peculiaria alia non ostendebat nubes, quæ in castris metandis sunt obseruanda. Horum peritus erat Hobab, ideo rogauit eum Moses, vt secum maneret; præsertim verò, ne ad idolorum cultores rediret, periculóque se exponeret deserendi fidem. D. Gregorius 3. part. past. admonit. 18. quomodo elati admonendi sint, docet, permiscendámque laudem aliquam vetam ait eorum correptioni: Ipsa (inquit) in elatis inuectionis exordia permixta laude temperanda sunt, vt, dum admittunt fauores, etiam correptiones recipiant, &c. Rem similitudinibus sic illustrat: Equos (inquit) indomitos blanda priùs manu tangimus, vt eos nobis pleniùs, postmodum etiam per flagella subigamus. Amaro pigmentorum poculo mellis dulcedo adiungitur, & dum gustus per dulcedinem fallitur, humor mortiferus per amaritudinem vacuatur, &c. Sicut indomiti equi blanda alicuius laudis manu tangendi sunt ij, qui corripiuntur, vt admonitionem libenter audiant; laudis dulcedine temperanda est correptio, vt amara potio. Addit sanctissimus Pater, Mosem voluisse ad fidem conuertere Iethru, siue Hobab, ideóque homini elato dixisse, populo esse necessarium, vt esset ductor eius in castris metandis, blanda sic manu tetigisse, & hanc veluti dulcedinem petitioni permiscuisse.

D. Gregor.
Elati quomodo sint monendi.

Laus permiscenda est correptioni.

D. Gregor. Plerunque (inquit) persuadere elatis vtilia melius possumus, si profectum eorum nobis potius, quàm illis profuturum dicamus. Facilè enim ad bonum elatio inflectitur, si & aliis eius inflexio prodesse credatur. Vnde Moses cùm Hobab à gentilitatis conuersatione vellet educere, ait: *Noli nos relinquere. Tu enim nosti quibus in locis castra ponere debeamus, & eris dux noster.* Neque enim mentem Mosis ignorantia itineris angustabat, quem columna exterius præibat, quem de cunctis interius, per conuersationem cum Deo sedulam, locutio familiaris instruebat: sed vir prouidus elato auditori colloquens, solatium petiuit, vt daret ducem, cum requirebat in via, vt dux ei ad vitam posset fieri. Sic Gregor.

A

CAPVT XXIV.

MORALE.

De aduentu Iethro ad Mosem.

Venit Iethro cognatus Moysi, & vxor eius, & filij ad Moysen.

OMNES confluunt ad eum, cui prosper ventus afflat. Redierat vxor Mosis domum patris ex itinere, quo petebat Ægyptum, sponsumque sanguinum illum vocauerat, ob filij circuncisionem: iam reuertitur cum patre, & filiis ad virũ suum, prosperè agentem. 1.

Omnes confluunt ad eũ, qui fruitur prosperitate.

B Tempore hyberno, vt hirundines, discedimus ab amicis; tempore verno comitamur eos: multos numeramus amicos, cùm prosperitas arridet; si nubila sint tempora, soli sumus. Prouerb. 14. *Etiam proximo suo pauper odiosus erit: amici verò diuitum multi*, &c. Et cap. 19. *Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem, & hi quos habuit, separantur*, &c. Hinc illud antiquum dictum; Feruet olla, viuit amicitia: hoc est, si cibus abundet, amicitia cibum comitabitur. Huiusmodi amici dicuntur amici, vel socij mensæ. Ecclesiastici 6. *Est* (inquit) *amicus socius mensæ, & non permanebit in die necessitatis.* Socij mensæ sunt illi amici, qui in mensa, & prosperitate amicum

Prouerb. 14.

Prouerb. 19.

Eccles. 6.

C comitantur; in labore, & aduersitate deserunt. Prosperitas Mosis socerum in castra vocauit: *Cum enim audisset* (Exod. 18.) *omnia prospera, quæ fecerat Deus Moysi, & Israëli populo suo, tulit Sephoram, & duos filios*, &c. Excepit illum Moses populi totius princeps magno cum honore, magnaque cum humilitate adorauit. Erat enim Moses verè humilis, & ab omni fastu, ac superbia alienus. Congratulatus est socer genero tantam fælicitatem, Deique potentiam agnouit: Gener verò Moses in veram fidem illum adducere conatus est, vt D. Gregorius iam citatus ait, verisimiléque est adduxisse. Toto pectore danda est opera, vt ij, qui ad nos veniunt à

Exod. 18.

D Christiana fide alieni, ad fidem conuertantur; omnis mouendus est lapis, omnia ad tantam rem perficiendam remedia sunt adhibenda. D. August. Psal. 33. conc. 2. Si amatis (inquit) Deum, rapite omnes ad amorem Dei, qui vobis iunguntur, & omnes, qui sunt in domo vestra, &c. Iacobi 5. *Fratres, si quis ex vobis errauerit à veritate, & conuerterit quis eum; scire debet, quoniam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte, & operiet multitudinem peccatorum*, &c.

D. August.

Iacobi 5.

Obserua posterorum Iethro, id est, Cinæorum pietatem, Rechabitas imitati sunt, qui caducas res spernebant, Deóque vacabant, in ta- 2.

E bernaculis, & agris habitantes, neque vineas plantantes, aut semina terræ mandantes. Horum Rechabitarum obedientia, ante oculos proposita, Israëlitarum inobedientiam reprehendit Dominus, Ierem. cap. 35. *Vade* (ait Dominus) *ad domum Rechabitarum, & introduces eos in domum Domini, & dabis eis vinum bibere.* Domini imperio obtemperauit Ieremias, duxit in templum Rechabitas, posuítque ante eos scyphos, & calices vino plenos. Dixítque Ieremias: *Bibite vinum.* At illi bibere recusarunt, quia pater Ionadab prohibuerat. Tum Deus ad Ieremiam: *Vade, & dic viris Iuda, & habitatoribus Ierusalem: Numquid non recipietis disciplinam, vt obediatis verbis meis? dicit Dominus. Prævaluerunt sermones Ionadab,*

Rechabitarũ obedientia.
Ierem. 35.

Ionadab, filij Rechab, quos præcepit filijs suis, vt non biberent vinum, & non biberunt vsque ad diem hanc, quia obedierunt præcepto patris sui. Ego autem locutus sum ad vos, de manè consurgens & loquens, & non obedistis mihi. Christianis quoque egregium obedientiæ exemplum hoc est, & viris etiam religiosis. Præualuerunt sermones Ionadab, quos præcepit filiis suis, & obedierunt præceptis patris sui; præualeant, quæso, sermones Dei, quos præcepit nobis, & obediamus præceptis Dei; præualeant Domini præcepta magis, quam præcepta Ionadab Rechabitæ, siquidem multo sunt validiora, & à summo, potentissimóque Domino tradita, qui grauissima de illis supplicia sumet, qui ea fregerint.

Obedientia Deo maximè præstanda est.

Vt comederent panem cum eo coram Domino.

3\. Origenes hoc loco illos ait comedere panem coram Domino, qui illud seruant Apostoli 1. Corinth. 10. *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Sancti (inquit) manducant in conspectu Dei, & omnia, quæ agunt, in conspectu eius agunt, &c. Magnum hoc est, ac præclarum, agere omnia in conspectu Dei. Quæ enim in oculis tanti Regis fiunt, bene fiunt. Quemadmodum sol tenebras pellit; sic oculi Dei pellunt peccata. Si cogites oculos Dei in te defixos esse, eo iuuante, peccata effugies: si comedas coram Domino, neque te ingurgitabis vino, neque epulis immodicis te onerabis: si loquaris coram Domino, sermo peccato carebit: si coram oculis Domini opus quodcunq; facere te consideraueris; tanti Regis oculis displicere formidabis: puræ erunt cogitationes, si luce oculorum Dei illustrabuntur. Eccles. 14. *Beatus vir, qui in sapientia morabitur, & qui in iustitia sua meditabitur, & in sensu cogitabit circunspectionem Dei.* In sensu, hoc est, intellectu, cogitare circunspectionem Dei, est cogitare Deum omnia circunspicere, omnia cernere, nihil illum vel boni, vel mali posse latere. Beatus ille est, qui semper hanc circunspectionem cogitat, & coram Deo agit omnia, peccata enim fugiet, virtutem complectetur. Inuisibiles nobis sunt oculi Dei; attamen omnia illis sunt visibilia, ad Hebr. 4. *Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius.* Inuisibiles Dei oculos faciamus nobis visibiles, sic viuamus ac si oculos Dei nos inspicientes, oculis nostris cerneremus, vt ait Salomon Prouerb. 15. *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos.* Nos in omni loco oculos, qui nos contemplantur, contemplemur. Mosem imitemur, de quo Paulus ad Hebr. 11. *Inuisibilem (inquit) tanquam videns sustinuit.* Deum inuisibilem Moses fecit consideratione sua visibilem. Non videbat eum oculis corporeis, sed videbat oculis mentis: sic nos inuisibilem Deum faciamus visibilem; si non videmus oculis carnis, cernamus illum semper oculis spiritus, & intellectus. Hoc iustorum est, qui Deo placere student.

Origenes. 1. Cor. 10. Eccli. 14. *Dei præsentia semper cogitanda.* Ad Hebr. 4. Prouerb. 15. Ad Hebr. 11. *Consideratione Deus inuisibilis, fit quodammodo visibilis.*

4\. Impij autem à conspectu Dei fugiunt, vt obseruat Origenes homil. 11. citata: Peccator (inquit) à conspectu Dei fugit. Adam postquam peccauit, fugit à conspectu Dei, & interrogatus respondit: *Audiui vocem tuam, & abscondi me, quia eram nudus*, & Cain *exijt à facie Domini* Sic ille. Non potest peccator fugere à facie, & oculis Domini, ita vt à Domino non videatur. Semper enim coram oculis eius est, vnde illud A Psal. 138. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Veruntamen fugere potest mente, & cogitatione. Qui enim circunspectionem Dei non cogitat, qui se à Deo omnibus in locis videri non considerat; is à facie, & oculis Dei cogitatione quidem fugit, re tamen ipsa, ante faciem, oculósque eius semper est, omniaque scelera coram Deo committit, iuxta illud Psal. 50. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.* Fugit Dauid à facie Domini, cùm peccatum perpetrauit, fugit, inquam, cogitatione. Non enim cogitabat adesse Deum, & tantum scelus inspicere: sed tamen re ipsa non fugit, aderat B namque Deus, & scelus inspiciebat solus, præter ipsum, & sceleris comitem, idcóque ait: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.*

Origenes. *Impij conspectum Dei fugiunt.* Psal. 138. Psal. 50.

Vltra vires tuas est negotium.

Sapienter consuluit Iethro socer Mosi genero, vt iudices populo constitueret, qui faciliores causas iudicarent; difficiliores verò ad eum referrent. Si elatus animo fuisset Moses, respondisset: Ego consiliarium habeo Deum, ab illo quæram hac de re consilium, à quo in rebus aliis accepi. At, quia humilis erat, humiliter consilio dato obsecutus est, Exod. 18. *Fecit Moyses omnia, quæ Iethro suggesserat.* O miram humili- C tatem! Origenes: Cum (inquit) perspicio, quòd Moses propheta Deo plenus, cui Deus facie ad faciem loquebatur, consilium accepit à Iethro sacerdote Madian, admiratione nimia stuporem mentis incurro, &c. Exemplum nobis præbet, vt non à prælatis solum, & superioribus bonum accipiamus consilium, sed etiam ab inferioribus. Nam, vt est in prouerbio: 5.

Sæpe etiam est olitor valde opportuna locutus.

Exod. 18. *Moses humilis paruit consilio Iethro.* Origenes.

Origenes: Moses (inquit) qui erat homo mansuetus super omnes, accepit consilium inferioris, vt formam humilitatis populorum principibus daret, &c. D. August. Exod. quæst. 68. Cur (inquit) Dominus Mosem, cum quo, & per D quem tanta, & talia loquebatur, ab alienigena passus est admoneri? In quo scriptura nos admonet, per quemlibet hominem si detur consilium veritatis, non deberi contemni, &c. Addit August. forsitan Deum voluisse Mosem admoneri à Iethro, ne superbia extolleretur iudicando: Videndum (inquit) est, ne fortè ibi voluerit Deus ab alienigena admoneri Mosem, vbi & ipsum posset tentare superbia. Sedebat enim iudiciaria sublimitate solus, vniuerso populo stante, &c. His adde, multa, egregiaque consilia Ethnicos authores suis in libris inscripta reliquisse, quæ quidem ab illis sint accipienda, & opere exequenda. Vnde Origenes: Si fortè (in- E quit) inuenimus aliquid sapienter à gentilibus dictum, non continuò cum authoris nomine spernere debemus etiam dicta; nec pro eo, quòd legem à Deo datam tenemus, conuenit nos superbia tumere, & spernere verba prudentium: sed, sicut dicit Apostolus, omnia probantes, quod bonum est tenentes. Sic ille.

Origenes. D. August. *Non debet contemni cōsiliū bonum, datum ab inferiore.* D. August. *Cōsilia bona, quæ in libris Ethnicorum extant, non sunt spernenda.* Origenes.

Viros potentes, & timentes Deum.

Non solùm consuluit Iethro Mosi, vt iudices constitueret, sed quales deberet constituere indicauit. *Prouide (inquit) de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam.* Moses verò Deuter. 1. petit à populo: *Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, &* 6.

Deuter. 1.

quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis in principes. & addit: *Tuli de tribubus vestris viros sapientes, & nobiles, & constitui eos principes, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, ac decanos, qui docerent vos singula.*

Quales debeant constitui iudices.

Oportet iudices viros esse potentes, potentes, inquam, corporis viribus, vt laborem causas audiendi, & iudicandi ferre possint, quemadmodum Moses, qui iudicabat populum, Exod. 18. *à manè vsque ad vesperam* Quamobrem dicit illi Iethro: *Supra vires tuas est negotium,* solus illud non poteris sustinere. Potentes etiam viribus animi, vt omnem iniquitatem potenter euertant. Vnde illud Ecclesiastici 7. *Noli quærere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* Necessarium est animi robur iudici, vt irrumpat impiorum ioiquitates, neque virgam flectat propter metum potentium, sunt enim potentes homines aliquando scandala, & offendicula, in quæ impingunt iudices, & æquitatem, virgæque rectitudinem frangunt.

Exod. 18. — *Eccli. 7.* — *Potentia iudicis.*

7. Secuodò oportet iudices esse metuentes Deum, ideò timorem Domini Rex Iosaphat iudicibus commendat, 2. Paralip. 19. *Videte* (inquit) *quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini, & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite.* Egregius Rex Iosaphat egregiè iudices monet: *Videte quid faciatis,* videte quanti ponderis sit populum Dei iudicare, *iudicia Dei exercetis: sit timor Dei vobiscum.* Timor hic vobis alas addat ad expediendas iustè causas, sine mora; *cum diligentia cuncta facite.* Timete autem Deum, quia nunc iudices estis hominum; at iudicem iustissimum habetis Deum, & quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit: si rectè iudicaueritis, redundabit in gloriam vestram; si malè iudicaueritis, redundabit in supplicium sempiternum. Psal. 81. *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat.* Iudicant alios homines iudices, sed in ipsis tribunalibus à summo iudice Deo diiudicantur; *in synagoga deorum,* id est, in congregatione iudicum stat Deus, tanquam iudex summus, eósque iudicat. Timendus sanè est tam iustus iudex, qui in omnibus iudiciis assistit, tanquam iudex, & testis. Cernit enim omnia, neque alus testibus opus habet.

2. Paralip. 19. — *Iudex iudicium Dei exercet.* — *Timor Dei in iudice, & diligentia.* — *Psal. 81.*

Tertiò, veritatem in iudice requirit Iethro, *in quibus* (inquit) *sit veritas.* Iudex enim veritatis amans, causæ veritatem diligenter inuestigat. Actoris, siue rei mendacia, fucos, & dolos execratur, pro veritate fert sententiam, Psal. 88. *Veritas tua in circuitu tuo,* &c. Quemadmodum Deus veritate vndique vallatur, ita iudex veritate omni ex parte debet circumuallari, veluti muro inexpugnabili, quo omnes fraudes, & mendacia fortiter repellat.

Veritas iudicis. — *Psal. 88.*

Quartò, postular Iethro in iudice odium auaritiæ. Non enim satis est, iudicem non esse auarum, sed odio auaritiam prosequi oportet. Pecuniæ namque turpis amor difficile vincitur, nisi auaritiæ virium magno odio habeatur. Filij Samuel ab amore pecuniæ victi sunt, quia auaritiam odio non habuerunt, eamque secuti sunt, 1. Reg. 8. *Samuel posuit filios suos iudices Israel, & non ambulauerunt filij illius in vijs eius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium.* Iudices quoque Israël, ait Isaias, cap. 1. auaritiam sectatos furum socios se fecisse: *Principes* (inquit) *tui infideles socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos.* Iudices dicuntur dij, Psal. 81. citato. *Deus stetit in synagoga deorum,* id est, iudicum, vicem enim Dei iudicando gerunt. Oportet ergò, siquidem vice Dei inuisibilis iudicant, Deum iudicando imitari, præberéque se moribus deos quosdam visibiles. Deus inuisibilis veritatem maximè diligit, auaritiámque odit, personas non suscipit, iustéque omnia iudicat; idem ipsi faciant dij visibiles, 2. Paralip. 19. Iosaphat: *Sit* (inquit) *timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum.* Sit timor Dei vobiscum; nemo iudicem Deum poterit pecunia corrumpere. Non enim apud eum est vlla iniustitia, personas non accipit, auaritiam odit, munera non concupiscit, iustissimè vos iudicabit. Itaque imitentur vicarij Dei Deum; non sit in illis iniquitas, aut personarum acceptio, aut cupido munerum, iudicéntque incorruptè. Munera autem à iudicibus non sunt accipienda; sunt enim instar pulueris oculis iudicum obiecti. Sicut puluis oculis, etiam lynceis, aufert aspectum; sic munera viros, etiam prudentes, excæcant, Exod. 23. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Albertus Magnus in lib. de virtutibus, cap. 27. Dixit (inquit) quidam sapiens: munuscula accipere, est libertatem vendere, &c. Captiuus fit iudex, & libertatem vendit, qui munera accipit, liber ille est, qui odit munera.

Iudicis odiũ in auaritiã. — *1 Reg. 8.* — *Isaiæ 1.* — *Psal. 81.* — *2. Paral. 19.* — *Exod. 23.* — *Albert. Magnus.*

Moses Deut. 1. *Date* (ait) *ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris.* Addit iudicibus sapientiam, & probatam conuersationem. Si sapientia iudex careat, cæcus cæcos ducet in foueam; si probatam conuersationem non habuerit, nemo illi fidet. Sit ergo sapiens, vt causarum nodos possit expedire diligenter; sit probus, probatæque conuersationis, ne dedecus afferat tribunali. Ad extremum illud addo Valerij Maximi lib. 4. cap. 3. Ea (inquit) ciuitas, id regnum, æterno in gradu facilè steterit, vbi minimum virium Veneris, pecuniæque cupido sibi vendicarit. Expellatur ergo ex Republica Venus, expellatur auaritia, si volumus Rempublicam stare; stet Respublica moribus, vt stet mœnibus.

Deuter. 1. — *Iudicis probitas & probata conuersatio.* — *Valerius Max.* — *Pellatur ex Republ. Venus, & auaritia.*

LIBER

LIBER QVARTVS.

CAPVT I.

De mansione duodecima montis Sinai, & præparatione populi in aduentum Dei.

EXODI CAP. XIX.

1\. MENSE tertio egressionis Israël de Terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes vsque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibíque Israël fixit tentoria è regione montis. Moyses autem ascendit ad Deum, vocauítque eum Dominus de monte, & ait: Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israel: Vos ipsi vidistis, quæ fecerim Ægyptiis, quo modo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta, hæc sunt verba quæ loquêris ad filios Israël. Venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat Dominus. Respondítque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus. Cúmque retulisset Moyses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Nuntiauit ergo Moyses verba populi ad Dominum. Qui dixit ei: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauéntque vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Constituésque terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis: siue iumentum fuerit, siue homo, non viuet, cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. Descendítque Moyses de monte ad populum, & sanctificauit eum. Cúmque lauissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis vxoribus vestris.

2\. HÆC est præstantissima mansio, numero duodecima, in monte Sinai. In hac facta sunt ea omnia quæ toto libro Exodi deinceps scripta sunt, ea etiam omnia, quæ toto libro Leuitici continentur, & libro Numerorum vsque ad cap. 10. Decimo enim cap. Numerorum scriptum est, profectos esse Israëlitas de monte Sinai. Exodi 19. de eorum aduentu sic scriptum est: *Mense tertio egressionis Israël de terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai*: Numerorum verò 10. de profectione sic: *Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis eleuata est nubes de tabernaculo fœderis, profectique sunt filij Israel per turmas suas de deserto Sinai.* Itaque venerunt in montem Sinai, initio mensis tertij, postquam egressi sunt ex Ægypto: discesserunt ab hac mansione, anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis secundi, manserúntque iuxta montem spatio anni vnius, in quo leges eis Dominus dedit.

Exod. 19.

Num. 10.

Iuxta montem Sinai mansit populus spatio anni vnius.

In die hac.

3\. Exod. 19. sic scribit Moses: *Mense tertio egressionis Israël de terra Ægypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai.* Quid significerut verbis illis, *in die hac* dubium est. Quatuor sunt interpretationes. Prima est. Venerunt filij Israël in Sinai, mense tertio, in die hac, id est, in die prima mensis, in initio hoc mensis tertij. Illa dies, (ait Abulensis) à qua mensis incipit denominari, vocatur dies hæc, &c. Secunda est probabilior. Venerunt filij Israël in Sinai, mense tertio, in die hac, id est, die tertia mensis tertij erat mensis tertius, hæc etiam erat dies mensis, scilicet tertia dies. Tertia interpretatio est. Venerunt in mansionem duodecimam Sinai, mẽse tertio, in die hac, id est, in die eadem, qua profecti sunt ex mansione vndecima Raphidim, quia propinqua erat, & iter breue. Quarta. Venerunt mense tertio, in die hac, vel in die ipsa, qua

Exod. 19.

Quid significent hæc verba, in die hac?

Abulent.

completi sunt menses tres ab exitu ex Ægypto. A Profecti sunt Hebræi ex Ægypto decima quinta die mensis Nisan, qui primus mensis est anni sacri, respondétque Martio, & Aprili, & peruenerunt in montem Sinai mense tertio *in die hac*. Si dies numeres, reperies quadraginta qoinque. Sedecim ex mense Nisan, cuius luna dies habet triginta. Ex mense sequenti viginti nouem, tot enim dies habet luna mensis secundi, vt ostendit Hebræum calendarium. Peruenerunt itaque ad montem Sinai post dies quadraginta quinque, mense tertio, *hac die*, id est, in die eadem eiusdem numeri tertij mensis. habemúsque dies quadraginta octo; vel peruenerunt *in die hac*, id est, in die ipsa, qua profecti sunt ex Raphidim: B vel *in die hac*, id est, ioitio mensis tertij quòd si venerunt; prima die mensis, numerare oportet dies quadraginta sex.

Moyses ascendit ad Deum.

4. *A rubis dicitur desertum Sinai, & mons.* *Ad Gal. 4.*

Sinai rubos significat, ab illis desertum nomen habet, & mons Sinai. Dicitur mons distare à sinu Arabico, 600. ferè miliaribus. Ad Galat. 4. dicitur *coniunctus esse Ierusalem*, quia in Arabia situs est, Arabia autem coniuncta est Iudææ, sed longa quadam terrarum cõiunctione. Postquam Hebræi castrametati sunt iuxta montem, ascendit Moses in montem ad Deum, Exod. 19. *Vocauítque eum Dominus de monte, & C ait: Hæc dices filijs Israël.* Volebat Deus legem ferre Israëlitis, & pactum cum illis inire. Antequam hoc faceret, consensum illorum, & volontatem expetiuit. Mosem misit, vt pactum Dei, legémque illis offerret, commemoratis beneficiis, quæ hactenus acceperant. *Vos* (inquit Dominus) *vidistis, quæ fecerim Ægyptiis*, vt vos ab eorum captiuitate liberarem, plagas admirabiles, quibus eos percussi, vestris oculis aspexistis. Vos ipsi testes estis horum beneficiorum. Ex captiuitate liberatos vidistis quomodo vos portauerim super alas aquilarum, & assumpserim mihi, hoc est, quomodo vos tutissimè vsque ad locum duxerim, vt meum populum facerem. D Tutissimos portat pullos aquila super alas, ita vt oemo illis nocere possit: sic ego tutissimos vos portaui, ita vt nemo vos potuerit lædere. Deut. 32. *Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Vobiscum fœdus volo percutere, vobis vtilissimum, etenim si voci meæ obedientiam præstiteritis, si pactum meum seruaueritis, *eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra*, mei sunt omnes populi, qui terram incolunt, vos tamen peculiaris mihi populus eritis, & regnum sacerdotale, & gens sancta. Peculium dicitur populus Israël, quia fuit olim peculiaris Dei populus. Nam peculium pecunia est peculiaris filijfamilias, E quasi castrense bonum: sic populus ille inter populos peculiaris erat, & dicebatur Dei populus. Erat etiam regnum sacerdotale, quoniam regnum habuit, & sacerdotes Deo vero offerentes sacrificium. Denique gens erat sancta, hoc est, Deo vero dicata, Deum verum colens, illique soli seruiens, sed omnia hæc amiserunt, quia Messiam verum recipere noluerunt.

Exod. 19. *Deut. 32.* *Peculiaris populus Dei fuit olim Israël, & regnum sacerdotale.*

Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus.

5. *Obedientia populi.*

Retulit populo Dei verba Moses: populus obedientissimum se fore respondit. Dominus autem post consensum populi præcepit Mosi, vt illum sanctificaret, & pararet in diem tertium ad accipiendam legem. *Vade* (inquit) *sanctifica illos hodie, & cras, lauéntque vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe in montem Sinai.* Parauerunt se Israëlitæ, & sanctificarunt, vxoribúsque abstinuerunt. Munditia enim magna opus erat ad audiendum Deum ferentem legem.

Cauete, ne ascendatis in montem.

6. *Qui tangebat montem Sinai, morte mulctabatur.*

Præcepit præterea Deus, vt monti Sinai termini per circuitum constituerentur, nemóque in illum ascenderet, aut tangeret illius terminos. Pœnam statuit mortis monteme tangenti. *Omnis*, (inquit) *qui tetigerit montem, morte morietur, B siue iumentum fuerit, siue homo, non viuet.* Iussit ergo Moses circum montis radices limitem, vel septum quoddam constitui, vsque ad quod septom fas erat Israëlitis accedere, quòd si vltra progrederentur, mortis supplicio afficerentur. Rogabit aliquis, *quorsum fuerit opus terminis montẽ circumscribere, & populum arcere?* Respondetur, ne vellet montem ascendere ad videndum Deum, Exod. 19. ait Dominus Mosi: *Contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Fuit etiam id opus ad indicandam Hebræis maiestatem Dei, ad quam non erat fas accedere.

Exod. 19.

Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis. C

7. Duplex est horum verborum sensus. Primus, & cæteris potior: *Manus nõ tanget eum hominem, qui tetigerit montem*, hoc est, oon tanget eum quisquã manu, vt interficiat; sed vel lapidibus, vel iaculis occidetur, nullo tangente, vt execrandum. Secundus sensus. Cùm homo, vel iumentum montem tetigerit, ne accedatis ad locum montis, quem tetigit, & in quo est, vt eum comprehendatis, & occidatis, sed à locis separatis à monte, lapidibus vel iaculis vita illum priuate. Addi potest sensus tertius huiusmodi. *Manus non tanget eum*, id est, mnntem ne tangatis pedibus ad ascendendum, neque manibus D vllo modò tangatis: sed qui tetigerit, lapidetur, aut iaculis occidatur.

Cùm cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem.

8. Videntur hæc verba repugnare dictis. Deus enim vetuit Hebræis in montem ascendere, ounc videtur concedere. LXX. interpretes sic verterunt: *Quando votes, & tubæ recesserint de monte, illi ascendent in montem.* Et Chaldæus: *Quando tuba subtracta fuerit, ipsi habebunt facultatem ascendendi in montem.* Verbum Hebræum, משך, *masac*, significat *protrahere*, siue *prolongare*. E Noster interpres sic vertit: *Cùm cœperit clangere buccina*, videlicet sono protracto. significat etiam *masac*, extrahere, quam significationem secuti alij vertunt: *Quando subtracta* fuerit buccina, vel quando *recesserit*. Rabbi Salomon sic exponit: Cùm sono productiori buccina clanguerit, signúmque dederit recessus Dei de monte, tuoc poterũt Hebræi ascendere. Respõdetur, Dei aduentum in montẽ Sinai significatum esse productiori sono buccinæ, Exod. 19. *Clangor buccinæ vehementius perstrepebat.* Ait ergo Dominus Mosi, vt populus tũc ex castris, quæ è regione montis sita erant, ascẽdat in montem Deum excepturus veniẽtem, cùm hoc signum acceperit, id est, cùm buccina protenso sono clangue-

Exod. 19.

gerit

Exod. 19. rit: sicque factum est, Exod. 19. *Cùm eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis.* Est ergo sensus: Cùm cœperit clangere buccina die tertio, tunc ascendant Hebræi ex loco castrorum in montem Sinai, vsque ad terminos propositos, stentque ad radices montis venientes in occursum meum.

CAPVT II.

De aduentu Domini in montem Sinai.

EXODI CAP. XIX.

1. IAMQVE aduenerat tertius dies, & manè inclaruerat: & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangórque buccinæ vehementiùs perstrepebat: & timuit populus qui erat in castris. Cúmque eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat, eò quòd descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: erátque omnis mons terribilis. Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixiùs tendebatur: Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei. Descenditque Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, & vocauit Moysen in cacumen eius. Quò cùm ascendisset, dixit ad eum: Descende, & contestare populum: ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos. Dixítque Moyses ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es, & iussisti, dicens: Pone terminos circa montem, & sanctifica illum. Cui ait Dominus: Vade, descende: ascendésque tu, & Aaron tecum, sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. Descenditque Moyses ad populum, & omnia narrauit eis.

Iámque aduenerat tertius dies.

2. DIXERAT Dominus Mosi: *Sint parati in diem tertium, in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai.* De hoc die tertio loquitur nunc Moses, non verò de die tertio mensis. Iam aduenerat dies ille tertius, quo Dominus se venturum in môtem promiserat, tunc venit in montem. Quæritur, *quotus dies mensis hic dies fuerit, quo Dominus in montem venit, legémque tulit?* Abulensis Exod. 19. quæst. 2. putat, Hebræos peruenisse in montem Sinai die prima mensis tertij, eadémque die Mosem montem ascendisse, iussisséque Deum, vt purificaret populum vsque ad diem tertium mensis: die verò tertio mensis tertij descendisse in montem, legémque dedisse. Diuus etiam Augustinus quæst. 70. in Exod. tertium hunc diem mensis tertij fuisse ait. Dies (inquit) iste tertius apparet tertij mensis, ab exitu Israël ab Ægypto. hoc die reperitur lata lex, &c. Vulgatior opinio est, hunc diem non dici mensis tertium, vt supra explicauimus, datámque legem non die tertio mensis tertij, sed die sexto. Sic opinatur Lyranus cum Rabbi Salomone, Caietanus, & alij.

Quis sit dies tertius, quo Dominus descendit.

D. August.

3. Quæritur secundò, *quoto die ab exitu ex Ægypto lata sit lex?* Respondetur, quinquagesimo die esse latam. August. quæst. 70. Ex die, (inquit) quo Hebræi agnum immolarunt, & ederunt, qui fuit quartus decimus primi mensis, vsque ad istum, quo lex datur, dies quinquaginta numerantur, &c. D. Isidorus Exod. 28. Quinquagesima (inquit) die post actum pascha, data est lex Mosis, &c. Rupertus de diuin. officiis, lib. 10. cap. 12. Diem datæ legis ab immolatione agni quinquagesimum fuisse, planum est. Idem asserit Rabanus de institut. Clericorum, lib. 2. cap. 41. & D. Leo serm. 1. de Pentecoste: Hebræo (inquit) populo die quinquagesimo post immolationem agni lex data est, &c. D. Hieron. mans. 12. Supputemus (inquit) numerum, & inueniemus quinquagesimo die egressionis Israël ex Ægypto, legem esse datam, &c. Eadem est aliorum sententia. Numerant D. Isidorus, D. Leo, & alij, hos dies quinquaginta ab immolatione agni paschalis. D. Augustinus: Dies (inquit) quinquaginta numerantur decem, & septem dies primi mensis, deinde triginta secundi mensis, qui fiunt quadraginta septem, & tertius tertij mensis, qui est à solemnitate occisi agni quinquagesimus, &c. Immolatus est agnus paschalis decimo quarto die mensis Nisan, vt supra vidimus. Mensis Nisan triginta dies habet: si ergo numeres à decimo quarto, reperies decem, & septem dies vsque ad trigesimum: his diebus decem, & septem, addendi sunt dies triginta secundi mensis, vt ait Augustinus, & dies tres mensis tertij, die autem tertia lata est lex. Vnde sequitur, datã legem quinquagesimo die ab immolatione agni. At verò D. August. tribuit primo mensi Hebræorum triginta dies, totidem secundo mensi, cùm tamen in calendario Hebræorum primus mensis Nisan, triginta habeat dies, siue lunationes: secundus mensis Iiar tantum viginti nouem. Deest igitur huic computationi dies vnus. Respondemus nos, legem latam quinquagesimo die ab exitu ex Ægypto, in quo festum Pentecostes Iudæorum est constitutum in memoriam legis latæ. Quòd verò lex lata sit in die Pentecostes, sententia est D. Hieronymi mans. 12. Inueniemus (inquit) quinquagesimo die egressionis ex Ægypto legem datam, vnde & Pentecostes solemnitas celebratur, &c. Rabanus lib. 42. de instit. Sacerd. cap. 41. Pentecostes (inquit)

D. August.
Quoto die ab exitu ex Ægypto sit lata lex?

D. Isidorus.

Rupertus.

D. Leo.

D. Hieron.

D August.
Vndénam sint numerãdi quinquaginta dies?

Lex lata est die quinquagesimo ab exitu ex Ægypto in die pentecostes.

D. Hieron.

(inquit) dies, hinc cœpit exordium, quando Dei vox in Sinai monte audita est, & lex data Mosi, &c. Idem opinatur Beda, homil. vigil. Pentecost. Rupertus de diuinis officiis, Magister histor. Lyranus Leuitic. 23. Exod. 19. & alij. Celebratum autem festum Pentecostes propter legem datam, ait D. Thomas 1. 2. quæst. 102. art. 4. Celebrabatur (inquit) festum Pentecostes, ad recolendum beneficium legis datæ. Idem sentit Rupertus lib. 10. de diuinis officiis, cap. 12. D. Hieronymus citatus, Lyran. Leuit. 23. & alij. His positis, videndum est, quónam modo dies Pentecostes quinquaginta numerarentur, indéque numerandi erunt dies legis, de quibus agimus. Leuit. 23. hoc præceptum extat: *Numerabitis ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, quinquaginta dies.* Ex hoc præcepto constat, non esse numerandos hos dies ab immolatione agni, aut à die primo azymorum, sed ab altera die sabbati, in qua offerebatur manipulus primitiarum. Dicitur autem *altera dies sabbati*, id est, festi, dies secunda festi azymorum. nam sabbatum quemlibet diem festum significat. Hac die Iudæi manipulos ex segetibus colligebant, primitiásque offerebant Deo, erátque dies decima sexta mensis primi. Ab eadem die numerare incipiebant septem hebdomadas integras, quæ efficiunt dies quadraginta nouem, & die sequenti, id est, quinquagesimo, festum Pentecostes agebant, in quo lata est lex. De his iam egimus tomo 4. in fine Concord. Euangel. in tractatu de Pentecoste. Lata est ergo lex, iuxta hanc sententiam, in die Pentecostes, die quinquagesimo, si numeremus dies à decima sexta die mensis Nisan. Cùm verò filij Israël profecti sint ex Ægypto, die decimaquinta, vt supra ostendimus; si primus hic dies profectionis excludatur, data est lex ab exitu ex Ægypto die quinquagesimo mensis tertij die sexta: si verò dies hic decimus quintus profectionis includatur, data est lex die quinquagesimo primo, ab exitu ex Ægypto, mensis tertij, die septimo.

D. Thom. *Propter legẽ datam celebrabatur festum Pentecostes.* *Quomodo quinquaginta dies Pentecostes numerarentur.* Leuit. 23.

Ecce cœperunt audiri tonitrua.

4\. Summa cum maiestate Hebræis voluit Deus apparere, vt diuinæ maiestatis timorem, tyronum rudium, Deíque magnitudinem ignorantium mentibus imprimeret. Dixerat se descensurum in montem die tertia. Matutino igitur tempore, cùm serena esset dies, supra montem horrenda tonitrua cœperunt audiri, & micare fulgura, nubes quoque densissima cœpit montem, veluti Dei peripetasma, tegere, terribilis etiam buccinæ sonitus vehementer perstrepebat. Moses cum videret signa hæc Dei descendentis in montem populum iam præparatum, ac sanctificatum, velut dux, in occursum eius ex castris adduxit, stetitque ad radices montis, qui totus fumabat, velut ingens fornax; propterea quòd descendisset Dominus in eum igne circundatus flagranti, terribilis erat aspectu mons, metúmque Hebræis incutiebat. Chaldæus vertit: *Et contremuit mons valde* Caietanus vult, montem Sinai contremuisse, idque significari hoc loco, & Psal. 67. illis verbis: *Terra mota est.* Idem arbitratur Genebrardus eodem Psalmo; Lippomanus quoque vertit: Tremuit, seu commotus est vniuersus mons vehementer,

Deus venit in montem Sinai magna cum maiestate.

Mons Sinai ardebat, & fumabat, & tremebat propter maiestatem Dei. Psalm. 67. Lippoman.

Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei.

Hæc verba per anticipationem hîc posita videntur. Prius enim videtur Dominus vocasse Mosem, qui cum populo ad radices montis stabat; postea cum eo collocutus. Descendit igitur Dominus super montem Sinai in montis verticem, & vocauit Mosem, vt in montis ascenderet cacumen, cùm ascendisset, *Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei.* Loquebatur Moses, & populum paratum & sanctificatum illi offerebat, vt illi semper fautor esset, postulabat, dúxque in terrá promissionis. Deus autem benignè respondebat, populo audiente, vt Mosi conciliaretur autoritas. Scriptum est enim Exod. 19. *Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum.* Postea præcepit Dominus Mosi, vt descenderet de monte, iterúmque moneret Hebræos, ne montem tangerent, ducti curiositate videndi Deum. At Moses respondit, non posse quéquam in montem ascendere, siquidem Domini præcepto termini erant constituti, quos nemo pertransiret, nihilominus iussit Dominus eum descendere ex monte, & postea cum fratre Aarone ascendere. 5.

Deus Mosem vocat in cacumen montis, & cum eo loquitur. Exod. 19.

Sacerdotes quoque sanctificentur.

Iubet Dominus sanctificari sacerdotes, illísque nuntiari, ne terminos monti constitutos pertranseant, ne fortè id dignitati suæ fas esse credant. Sed cùm nondum essent creati sacerdotes Aaron, & filij eius, dubitatur, *quinam dicantur hoc loco sacerdotes*, qui accedunt ad Dominum? Non est hîc recapitulationi locus, cùm id, quod posterius est, prius commemoratur, ita vt intelligere possimus, nomine sacerdotum, sacerdotes postea creatos. Dicendum ergo est, ante Aaronem pontificem, functos sacerdotio primogenitos, hósque hoc loco sacerdotes appellari, vt plerique aiunt. Quamuis autem sacerdotes essent, noluit tamen Dominus facultatem eis præbere tangendi montem. 6.

Iubet Dominus sacerdotes sanctificari.

CAPVT III.

MORALE.

De mansione duodecima montis Sinai.

Vos ipsi vidistis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum.

ANTEQVAM Deus legem ferat, onúsque imponat, beneficia commemorat, quæ in Hebræos contulit, vt illos ad legis obedientiam alliciat, beneficia verò commemorat perspecta & ab omnibus cognita. Vos ipsi (inquit) vidistis quot miracula ediderim, vt vos ab Ægypti seruitute liberarem. Vidistis quomodo vos portauerim, veluti super alas aquilarum, ab omni periculo liberos, ac tutissimos, & assumpserim mihi, hoc est, assumpserim in populum meum. Populus verò meus sine lege esse non potest, & obedientia. Lex ergo ferenda est in hoc monte, quam seruetis, si obedientiam voci meæ præstiteritis, pactúmque meum, & legem seruaueritis, eritis mihi populus peculiaris, eritis regnum meum, ego rex ero vester, regnum, inquam, eritis sacerdotale, hoc est, sacerdotio, & pontificatu ornatum, eritis etiam gens sancta. Colligamus hinc Dei beneficia, quæ in nos contulit, sæpe animo esse voluenda, vt horum 1.

Dei beneficia animo voluenda, vt legem eius seruemus.

memo

memoria excitati, legem illius seruemus, serui Dei sumus, ab eo conditi, obedientiam hac de causa præceptis eius debemus. Eandem debemus obedientiam propter summa beneficia, quæ ab eo perpetuò accipimus. Tributa solent subditi regibus suis soluere: rex noster hoc à nobis tributum exigit, nempe mandatorum obseruationem, flagitat hanc obseruationem gratitudo. Qui tot accipimus beneficia à summo rege, eius mandata grato custodiamus animo, ingratissimus homo est, qui Dei summi benefactoris mandata non custodit. Assumpsit nos Dominus ad se, populum suum nos esse voluit, et regnum sacerdotale, nec potest sine legibus esse populus, nec leges aliquid valent, si non seruentur: ergo si populus Domini sumus, legésque eius habemus, grato pectore illas obseruemus.

Super alas aquilarum.

2. Ducit nos Deus in terram promissionis, velut super alas aquilarum, aliter enim eò peruenire non possumus, nisi nos super alas suas ipse ferat, Psal. 43. *Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.* ideo Cant. 1. precatur Ecclesia: *Trahe me post te, curremus.* Et D. Gregor. in Cant. Non currit (inquit) qui non trahitur. Quia quem diuina gratia non adiuuat, molestia suæ corruptionis grauatur. Gratia quippe diuina nos præuenit, & internorum dulcedinem nobis ostendens, de exterioribus nos compungit, móxque in illa transiens animus, præ eorum dilectione, temporalia vilipendit, &c. Et trahit nos Dominus, sed volentes, & libentes. Vnde D. Gregor. addit: Iste qui trahitur currit, quia vinculum amoris libenter sequens, gratiæ roboratus amore, sine grauedine obstacula omnia transit, &c. Sunt autem alæ Dei, auxilia quibus nos adiuti, in cælestem patriam iter facimus. Eucherius de formulis spirit. Alas (inquit) dicitur habere Deus, pro eo quòd more auis, electos suos tanquam pullos sub se colligit, & fouet, & ab insidiis diaboli, & malorum hominum protegit, &c. Fouet ergo nos Deus sub alis auxiliorum suorum, & à diaboli insidiis protegit, Psal. 60. *Protegar in velamento alarum tuarum.* Super alas autem portat, quia nos à terra infima extollit, & mente in excelsum cælum sublata ducit, Deut. 32. *Expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.* Confugiamus ad has alas, quarum velamentum exultationem iis affert, qui ad eas confugiunt, iuxta illud Psal. 62. *Et in velamento alarum tuarum exultabo.* Et Psal. 35. *Filij hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt, inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Væ illis, quibus illud congruit, quod à Domino dicitur Matthæi 23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti.* Sequitur: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Væ domui, væ animæ, quæ à Deo deserta est, deserta autem omnis est, quæ sub alis, & auxiliis Dei non est, & Deo caret. Aliter: Portat nos Deus super alas aquilarum, id est, angelorum. nónne Deus singulis hominibus singulos tribuit angelos custodes? nónne angeli aquilæ sunt nobilissimæ æternum solem semper intuentes? Super alas suas hæ aquilæ portant nos, & in terram promissionis ducunt.

Psal. 43.
Cant. 1.
D. Gregor.
Trahit nos Dominus, sed volentes, & libentes.
Eucherius.
Auxilia Dei sunt alæ aquilarum.
Psal. 60.
Deut. 32.
Psalm. 62.
Psal. 35.
Matth. 23.
Angeli custodes alæ aquilarum.

Eritis mihi in peculium de cunctis populis.

3. Obedientiæ præmium pollicetur Dominus: *Si* (inquit) *audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra, & eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Peculium* Hebraicè dicitur, סגלה, *segula*, id est, *peculium*, aut *peculiare*. Interpres Caietani vertit: *Eritis mihi amabilitas*, id est, amabiles. Peculiaris Dei populus ille est, qui eius legibus obtemperat. *Mea* (inquit) *est omnis terra*, attamen peculiaris populus meus, singularis, & amabilis eritis, si voci meæ obtemperetis. Peculiaris enim Dei amicus est is, qui eius mandatis obedit. LXX. vertunt, περιούσιος, id est, eritis mihi populus *peculiaris, selectus, & eximius.* Symmachus, ἐξαίρετος, id est, *egregius, & præcipuus.* Vide D. Hieron. ad Titum 2. Ecclesia populus est Dei peculiaris, selectus, præcipuus. est præterea *regnum Dei*, sacerdotio, & pontificatu exornatum, & gens sancta. est Ecclesia regnum cælorum, sic enim in Euangelio vocatur. est gens sancta, hoc est, ad sanctitatem vocata, quæ à Deo per baptismum, & alia sacramenta sanctificatur, & a peccatis, si ad sacramenta confugit, expurgatur. In solo Ecclesiæ regno est sanctitas, regna quæ extra hoc regnum sunt, nihil sanctitatis, & gratiæ Dei habent. Præterea hoc regnum cælorum, id est, Ecclesia, sacerdotium habet, & Pontificem admirandum, videlicet Romanum Pontificem maximum, Christi summum in terris vicarium: sub eo habet Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, aliósque sacerdotes, regale est sacerdotium, regnum enim cælorum est, & Pontifices, ac sacerdotes habet, qui ter maximum Eucharistiæ sacrificium Deo quotidie offerunt, verbum Dei docent, sacramentáque populo administrant.

Ecclesia populus est Dei peculiaris, & eximius.

Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciemus.

4. Hæc obedientis vox est: *Cuncta, quæ locutus est Dominus, faciam, nihil prætermittam.* Sic Tobias patri suo præcipienti respondit Tob. 5. *Omnia quæcumque præcepisti mihi, faciam pater*, &c. Plenam obedientiam Deus postulat, mandata omnia seruanda sunt; nullum est frangendum. Vnum si frangas, mortiferumque peccatum committas, in cælum promissum non peruenies, nisi pœnitentia peccatum deleas. D. Bernard. serm. 2. de S. Andr. obedientiam cum nummo confert, nummum autem integrum esse oportet, vt recipiatur. Necesse (inquit) habemus reddere obedientiæ nummum Deo, nec suscipiet illum, nisi integer inueniatur, &c. Matth. 28. *Docentes eos seruare omnia quæcumque mandaui vobis*, &c. responderunt Mosi Israëlitæ: *Cuncta faciemus, quæ Dominus est locutus*, sed dictis non steterunt; Dei enim mandata postea fregerunt, grauésque luerunt pœnas. Nos quoticumque confessione peccata expiamus, firmo animi decreto statuimus cuncta facere, quæ Deus iussit: at postea decretum nostrum, Deíque mandata infringimus. Vigilare oportet eum, qui cuncta, quæ Deus præcepit, facere decernit. Habet obedientia multa præcepta seruanda, ideo oculos multos habere debet, quibus eorum custodiæ inuigilet. Ierem. 1. *Virgam vigilantem ego video.* Vigilat virga Dei, vt puniat frangentes mandata, vigilet obediens, ne puniatur, omniáque mandata vigilantissimè custodiat.

Obedientis vox
Tobiæ 5.
D. Bernard.
Matth. 28.
Ierem. 1.

Iam

Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi.

5. Vult Deus eus qui populo sacram doctrinam tradūt, autoritatem coram populo habere, hanc autem maximè conciliat Dei amicitia, & familiaritas. Nunc ergo ait se autoritatem apud populum conciliaturum Mosi, *Veniam*, (inquit) *& loquar ad te ex nube populo audiente, vt fide te esse dignissimum ostendam.* Qui docet Dei populum, autoritatem sibi comparet, non opibus, aut magno vitæ apparatu, sed virtute, ac Dei familiaritate, cum Deo in oratione sæpè colloquendo, ita vt intelligat populus se Dei amicum, ac familiarem habere doctorem. Venit autem Deus ad Moysen in caligine nubis, ad Apostolos autem venit in igne absque nubibus in die Pentecostes, quia lex Mosis caligine typorum obtecta erat, lex autem noua, instar ignis typos, & figuras illustrat. Gloss. interlin. Quod (inquit) ad Mosem in caligine nubis Deus se venturum pollicetur, perinde est ac si diceret, in obscura legis scientia, &c.

Amicitia autem doctoris conciliat Dei amicitia, & familiaritas.

Cur in caligine venerit Dominus ad Mosem?

Sanctifica illos hodie, & cras, lauéntque vestimenta sua.

6. Paratos voluit esse Hebræus Dominus, vt legem ab ipso acciperent, diuina enim dona illotis manibus non sunt accipienda. *Sanctifica* (inquit) *illos hodie, & cras, lauéntque vestimenta sua.* Sic cùm ad Deum accedimus, præparare nos oportet animi sanctificatione, corporisque castitate, & puritate. D. Amb. lib. 1. Offic. cap. 50. Disce (inquit) sacerdos, atque Leuita, quid sit lauare vestimenta, vt mundum corpus celebrandis exhibeas sacramentis, &c. D. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 51. Lotione (inquit) indumentorum, corporis puritatem ostendit, indumentum enim animæ quodammodo corpus est, &c. D. Gregor. Nyss. vestibus, quæ apparēt, externas nostras actiones, & studia vult significari, quæ omnia mundissima esse cōuenit. Studia (inquit) quæ in hac vita suscipimus, quasi vestes sunt, quibus homo induitur, hæc igitur studia, & hus amictus, non turpes, sed purissimos esse decet. Item: Non occulta solùm, sed etiam quæ manifesta sunt, & apparentia, ita fiant decora, vt interiori animi dispositioni conueniant, &c.

D. Ambros. Abluendum cor, corpus, & anima, vt ad Deum accedamus.

D. Cyrillus.

Greg. Nyss.

Constituésque terminos per circuitum.

7. Iubet Dominus monti Sinai terminos constitui, quos non sit fas pertransire: oportet enim homines summa cum reuerentia ad Deum accedere, terminos sibi constituere, neque appropinquate irreuerenter. Ecclesiastes 4. *Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei.* Custodiendi sunt pedes in domo Dei, ne positos terminos transeant, sed reuerenter, atque humiliter domum summi Regis ingrediantur, & in illo stent loco, in quo stare fas est. Amos 6. *Ingredientes pompaticè domum Israël.* Caue ne ex his sis, qui pompaticè gradiuntur, pompaticum fuge gressum in domo Dei, illam enim, & gressus, & statio, & sessio humilis decet. In templo antiquo Ierosolomytano termini erant positi, quos transire licebat nemini. Si quis transibat, mortis subibat pœnam. Apud Iosephum lib. 7. de bello cap. 4. sic Titus Imperator Iudæos alloquitur: Nōnne vos cancello sanctùm locum protexistis? nōnne literis Græcis, ac nostris, id est, Latinis, incisas tabulas constituistis, quibus ne septa cuiquam transgredi liceret, ediciture? nōnne eos qui transilient, quamuis Romanus quis esset, vobis necare permisimus? Hæc ille. Constituti erant termini in monte Sinai, quos si quis pertransiret, occidebatur: eundem in modum in templo termini erant positi, quos si quis præteriret, mortis pœnam luebat. Timore tunc res agebatur, nunc agitur amore: serua in templo summam reuerentiam, coram summa Dei maiestate, compellat te amor.

Cum reuerentia accedendum est ad Deum. Eccles. 4.

Amos 6.

Iosephus.

8. Ait D. Gregor. Nyssenus monte Sinai Theologiam significari, in lib. de vita Mosis. Mons (inquit) arduus, & ascensu difficilis Theologia est, &c. Habet mons hic, quod attinet ad fidem, terminos suos, quos transire fas non est, transeuntibus autem mortis æternæ pœna est proposita. Certos enim terminos habet fides Catholica, hos qui transit, hæresésque inuenit, mortis æternæ, & temporalis pœnam incurrit. Prouerb. 22. *Ne transgrediaris terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* Terminos fidei posuerunt patres antiqui à Deo illuminati, Apostoli, summique Pontifices, & Concilia, contrarium statuere, docere, aut sentire nefas est. Ita verba proposita interpretatur gloss. ordin. Non transgrediaris (inquit) terminos Catholicę fidei, quos ab initio statuere doctores, &c. Hos, proh dolor, non verentur pertransire hæretici, sed miseri æternæ mortis pœnam incurrunt in reliquis quæ ad fidem non spectant. Terminos habet mons Theologiæ, terminos, inquam, probatæ veritatis, quam diligenter indagare oportet Theologum, neque vllo modo transilire ad opiniones temerarias, vel probabilitate quadam plausibili & nouitate arridentes. Vide quæso, quàm solicitus fuerit Dominus, ne terminos pertransirent Israëlitæ. Non satis fuit Exod. 19. semel Mosi dicere: *Constitues terminos populo per circuitum*, &c. Posteaquàm magna cum maiestate in monte apparuit, iterum præcepit Mosi: *Descende, & contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Magni momenti est hæc terminorum constitutio. Caueamus ergo, ne fidei terminos transgrediamur, & pereat ex nobis plurima multitudo. Hæreses enim non duos solùm, aut tres perimunt, sed, vt experientia docet, plurimam multitudinem, multas prouincias, & regna incendunt.

Greg. Nyss. Theologia mons est difficilis.

Fidei termini non sunt transeundi.

Prouerb. 22.

Exod. 19.

Ecce cœperunt audiri tonitrua.

9. Antequam concionator in suggestum veniat, signum magno datur cymbalo: eundem in modum, antequàm summus concionator in montem Sinai suggestum veniret, signum datum est, non magno aliquo cymbalo, sed terribili buccina, igne, atque tonitruis. Summa cum maiestate apparuit Dominus populo rudi, & diuinæ naturæ ignaro. Primò, in excelso monte apparuit. Secundò, non est passus Israëlitas vel ad se, vel ad montem accedere, sed terminis montem circumuallari præcepit. Tertiò, grauissimam mortis pœnam proposuit, montem ipsum in quo apparebat tangentibus. Quartò, non venit in montem suauibus tibiis aliisque dulcibus musicæ instrumentis præcedentibus, vt solent reges, sed sonantibus horrendis tonitruis, micantibus metuendis fulguribus, terribilique buccina perstrepente. Quintò, à populo videri noluit, sed densissi

Summa cum maiestate Dominus in monte apparuit, & summo cum terrore.

densissima nube montem operuit, & caligine. Sexto, similem fecit montem Sinai horribili fornaci, fumabat totus, & ardebat, ascendebatque fumus, velut ex fornace magna, permixtus igni. Ignis enim maximus videbatur, Deuter. 4. *Accessistis ad radices montis, qui ardebat vsque ad cælum.* Deut. 16. *Ostendit* (inquit Moses) *Deus tibi ignem suum maximum, & audisti verba illius de medio ignis.* Septimò, mons Sinai, vt nonnulli volunt, totus contremuit, Exodi 19. *Erat omnis mons terribilis.* Chaldæus vertit: *Contremuit omnis mons valde.* & Pagninus, commotus est omnis mons valde. Psalmo 67. *Deus cùm egredereris in conspectu populi tui, cùm pertransires in deserto, terra mota est* Pagninus vertit, *terra tremuit.* Lyranus. Terra (inquit) mota est, quia mons Sinai videbatur tremere, &c. Psal. 113. *Montes exultauerunt vt arietes, & colles velut agni ouium.* Chaldæus sic vertit: *Cùm daret legem populo suo, montes subsilierunt sicut arietes*, &c. Et Rabbi Isaac apud Genebrardum: Exultauerunt (inquit) montes, id est, salierunt per quendam terræ motum, vt arietes. Verè montes commoti sunt, vnde dixerunt magistri nostri montem Sinai se vertisse, & curuasse super eos, instar tinæ, &c. Sed montem Sinai instar tinæ se curuasse fabula est. D. Paulus ad Hebr. 12. addit procellam, & turbinem: *Non accessistis* (inquit) *ad accessibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ sonum.*

Deut. 4. — Deut. 16. — Exod. 19. — Lyranus. — Psal. 113. — Rabbi Isaac. — Ad Hebr. 12.

10\. Ostendit Dominus hoc loco maiestatem suam, docuitque quanto cum timore, & reuerentia sit colendus, docuit etiam caligine septus naturam suam esse inuisibilem, neque posse oculis corporeis percipi, aut intellectu videri, absque lumine supernaturali. D. Gregor. Nyssenus bestiis illis quæ prohibentur montem, in quo Deus est, tangere, sensus nostros indicari ait: Proptium enim (inquit ille) est naturæ brutorum ex sensu solo gubernari, absque intellectus aliqua operatione, &c. Bestia ergo montem tangere prohibetur, quia Deum non possunt sensus tangere, aut percipere. Deus enim nō est corporeus. homo quoque intellectu præditus, montem tangere prohibetur, quoniam humanus intellectus, humano solùm lumine illustratus, Deum non potest cernere. Itaque Exod. 19. ait Dominus ad Mosem: *Veniam ad te in caligine nubis.* Loquitur enim nobis Deus in hac vita in caligine nubis. *Videmus nunc* (ait Paulus 1. Corinth. 13.) *per speculum in ænigmate*, &c. D. Gregor. Nyssenus ait caligine qua Deus septus apparuit, ostendi Deum esse incognoscibilem, atque incomprehensibilem. In hoc (inquit) consistit Dei cognitio, in hoc est eius visio, vt videas, quòd videri non possit, quod omnem cognitionem cognitionis excedit, quasi caligine quadam, ipsa incomprehensibilitate contenta, &c. Et D. Cyrillus lib. 3. in Ioan. cap. 3. Cecinit (inquit) psalmista Psal. 17. *Posuit tenebras latibulum suum*; tenebrarum nomine incomprehensibilitatem Dei significans, &c. Ibidem Cyrillus: Dicitur (inquit) descendisse Deus non in valles, sed in cacumina montis, vt tu intelligas, quòd quamuis natura diuina ad imbecillitatem mentis nostræ condescendat, & se ipsam nobis intelligendam quodammodo præbeat: altiorem tamen eam esse, quàm nos possimus intelligere, &c. Intra terminos ergo nostræ imbecillitatis, intellectum nostrum contineamus, propositósque fidei fines nemo transgrediatur. 3. Regum cap. 19. Elias Domino adueniente, vultum suum operit pallio, terminumque oculis constituit coram Deo: sic nos terminum ponamus cogitationibus de diuinis rebus. D. Gregor. lib. 5. moral. cap. 16. Vultui (inquit) pallium superducere, est ne altiora mens quærere audeat: hanc ex consideratione propriæ infirmitatis velare, vt nequaquam intelligentiæ oculos vltra se præcipitanter aperiat, sed ad hoc quod apprehendere non valet, reuerenter claudat, &c. Vtinam hæretici pallio vultum tegerent, terminósque fidei à Deo, & Ecclesia propositos non præterirent. Sed bestia, quæ tetigerit montem, lapidabitur. Qui terminos fidei ab Ecclesia constitutos intellectu transiliunt, qui sapientissimos se arbitrantur hæreses inueniendo, qui vidisse se iactant, quæ alij non videbant, & intellexisse quæ in tenebris iacebant, graues tandem pœnas dabunt.

D. Gregor. Nyssenus. *Sensus nō possunt diuinā naturam attingere.* — Exod. 19. *In hac vita loquitur Dominus in caligine nubis.* — 1. Cor. 13. — D. Gregor. Nyssenus. *Deus incomprehensibilis est.* — D. Cyrillus. — Psal. 17. — *In Dei cognitione oculis imponendum pallium, quod fecit Elias.* — D. Gregor.

Cùmque eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castrorum.

11\. Hoc boni pastoris officium est ante oues incedere, easque ad Deum adducere. Pastor Israëlitici populi Moses erat, oues igitur præcedens, in occursum Dei illas adduxit, ex castris & tentoriis, in quibus manebant. Deus in monte erat, ad terminos monti præfixos accessit Moses, vt dux populi, secuti sunt Israëlitæ omnes, instar exercitus in occursum imperatoris sui Dei. D. Cyrillus lib. 3. in Ioan. cap. 3. hac eductione populi ad Deum, præeunte Mose, significari ait, hominem non posse absque cognitione, & introductione pædagogica peruenire ad Deum, sed lege ad cognitionem introduci, Moses enim legem significat, iuxta illud Luc. 16. *Habent legem & prophetas*, &c. Moses, id est, lex Mosis introduxit populum Hebræum in occursum Domini. Christus autem, & lex eius introduxit populum Christianum in Dei penetralia. Non potuit Moses, & lex vetus sua vi introducere populum in domum Dei cælestem, vt ostendimus tomo 1. Concordiæ, sed duxit in occursum Dei. At Christus, & lex noua, vi sua potest populum Christianum introducere in palatia cælestia. Pædagogus fuit lex vetus, vt Paulus ait ad Galat. 3. *Lex* (inquit) *pædagogus noster fuit in Christo.* Lex noua magister est, non in occursum solùm, sed in penetralia Dei ducens. Dissimilis sane fuit occursus Israëlitarum occursui Christianorum, quo Deo nunc occurrunt: Israëlitæ Deo occurrerunt nube densissima tecto, tonitruis personantibus, buccina terribiliter perstrepente, in monte Sinai horrendo igne, & fumo circumdato. At nunc Christiani occurrunt Deo, cùm augustissimam suscipiunt Eucharistiam. O admirandum occursum! nube quidem specierum est tectus Deus, sed non tonat, non fulgurat, non perstrepit metuenda tuba, nullus apparet fumus, aut horribilis ignis, non iubentur procul stare Christiani, sed iubentur maximè appropinquare. ô appropinquationem stupendissimam! ita iubentur appropinquare, vt Deum ore suo suscipiant, visceribúsque recondant. Videlicet, lex antiqua lex fuit timoris, lex noua lex est amoris: illa fuit seruorum, hæc est filiorum.

Bonus pastor oues ducit ad Deum. — Luc. 16. *Moses duxit populū in occursum Domini, Christus duxit in penetralia.* — Ad Galat. 3.

Sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixiùs tendebatur.

12. Cœpit lex Dei veluti buccina in monte Sinai personare, postea verò creuit in maius, cùm populus Israëliticus terram promissionis possedit. Prolixiùs tandem tuba Dei est extensa, cùm post legem veterem lex noua data est. Tunc enim Psal. 18. *In omnem terram exiuit sonus huius tubæ,* A *& in fines orbis terræ.* D. Cyrillus loco citato: Progredientibus (inquit) sæculis multo vehementior diuinæ tubæ sonitus effectus, Euangelicam prædicationem per totum orbem expandit, &c. Illud quoque aduertendum est, legem veterem non esse latam in termino itineris, id est, in terra promissionis, sed in itinere, id est, obiter, quia obiter lata est, donec noua perfecta à Messia daretur, non in itinere, sed in terra promissionis.

Tuba Dei prolixius sonuit in lege noua. — Psal. 18. — D. Cyrillus. — *Lex vetus lata est in itinere, id est, obiter.*

CAPVT IV.

De promulgatione legis.

EXODI CAP. XX.

LOCVTVSQVE est Dominus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum, nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra. Memento vt diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit eum. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui: nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Incipit Dominus legem promulgare ex monte Sinai.

2. QVÆRITVR, *an sonantibus tonitruis, micantibus fulguribus, buccinâque perstrepente inter turbines, ac procellas, tremente monte Deus promulgarit legem?* Verisimile est, siluisse hæc omnia, postquam verò siluerunt, cœpisse Dominum ferre legem magna cum vocis maiestate, in summo omnium silentio. Sed non siluisse omnia probatur ex cap. 20. Exodi. Nam postquam Deus ex monte legem tulit, dicitur: *Cunctus autem populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinæ, montémque fumantem, & perterriti steterunt procul dicentes Moysi: Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Deo loquente, voces audiebantur tonitruorum, & buccinæ, lampadésque, id est, fulgura promicabant, ita vt populo timorem magnum incuterent. Fortè igitur verosimilius est, tonitrua, & fulgura, buccinæque sonitum non siluisse, sed his omnibus personantibus, vt timorem populo incuterent, voce multo maiori Deum tulisse legem, ita vt ab omni populo perspicuè audiretur; tanto tamen cum terrore, vt Mosi dicerent, *loquere tu nobis*, &c. Abulensis Exod. 20. quæst. 37. & in fine quæstionis primæ: Postquam (inquit) totus populus pacatus stetit, & attentus, incœpit buccina clangere verba, quæ sequuntur, &c. Vult ille promulgatam ex monte legem buc- B cinæ sonitu, sed articulato; id verò opus non est, opera enim angeli vox in aëre efformabatur maximè perspicua, auribúsque accommodata, sed terribilis, quæ ab omnibus intelligebatur.

An loquens fuerit Dominus sonantibus tonitruis, &c. — Exod. 20. — Abulensis.

Non habebis deos alienos coram me.

Legis veteris mandata in tria genera distribuuntur, quædam enim sunt moralia, quæ ad mores instituendos pertinent; alia ceremonialia, quæ spectant ceremonias, sacrificia, Deique cultum; alia iudicialia, quæ iudicia dirigunt, & Reipublicæ administrationem. Deus in monte Sinai non omnia hæc mandatorum genera voce terribili protulit, sed solùm mo- C ralia, quia reliqua omnia antecellunt, & iuris sunt naturalis, ab ipsa natura hominum cordibus insculpta, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Decem mandata medulla sunt totius legis, ideo Deus hanc medullam proposuit populo, & postea in duabus tabulis descripsit digito suo. Reliqua præcepta ceremonialia, & iudicialia tradidit Mosi, & Moses populo. Dixit enim populus: *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Deuteron. 5. *Si audierimus vltra vocem Dei, moriemur.* Non est igitur

3. — *Deus per angelum decalogum ex monte magna voce protulit.* — Ad Rom. 2. — *Deus præcepta ceremonialia & iudicialia dedit populo per Mosem.* — Deuter. 5.

igitur Dominus vltra cum populo locutus, sed cum Mose; Moses vero mediator erat inter populum, & Deum. Deuter. 5. *Ego* (inquit Moses) *sequester, & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius. Timuistis enim ignem, & non ascendistis in montem.* Quod autem Deus solum decem præcepta voce magna protulerit ex monte, docet Moses Deut. 5. postquam enim decem mandata recensuit, addit: *Hæc verba locutus est Dominus in monte de medio ignis, & nubis, & caliginis, voce magna, nihil addens amplius, & scripsit ea in duabus tabulis lapideis.* Decem autem tantum esse mandata hæc a Domino promulgata, & in duabus tabulis scripta, probatur ex cap. 4. Deut. vbi Moses ait: *Ostendit nobis Dominus pactum suum, & decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis.* Et Deut. 10. *Scripsit Deus in tabulis verba decem.* Ideo decalogus dicuntur tabulæ mandatorum, quia decem præcepta continent. Δέκα enim *decem* significat, & λόγος, *verbum*, siue *sermonem*. Si quæras, *quænam præcepta in prima, quæ in secunda tabula inscripta sint?* respondetur, varias esse hac de re sententias, breuiter tamen dicendum est, duas fuisse tabulas, ne permiscerentur mandata, quæ ad homines attinent, cum mandatis, quæ Deum spectant. In prima tabula mandata scripta sunt, quæ ad Deum pertinent. Primum: *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem*, &c. Secundum: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.* Tertium: *Memento, vt diem sabbati sanctifices*, &c. Hæc tria præcepta in prima tabula conscripta sunt, quia ad Dei honorem, cultúmque homines dirigunt. Reliqua septem præcepta secundæ sunt tabulæ, & homines respiciunt. Quartum: *Honora patrem tuum*, &c. Quintum: *Non occides.* Sextum: *Non mœchaberis.* Septimum: *Non furtum facies.* Octauum: *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Nonum: *Nec desiderabis vxorem eius.* Decimum: *Non concupisces domum proximi tui*, &c.

Deut. 5.

Deut. 5.

Deut. 4.

Deut. 10.

Quæ præcepta in prima, quæ in secūda tabula scripta sint?

4. Quæritur, *an angeli legem veterem promulgauerint?* Respondetur, angelos promulgasse. Probatur, Act. 7. ait D. Stephanus: *Hic* (id est, Moses) *fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sinai, & cum patribus nostris.* Item: *Accepistis legem in dispositione angelorum, & non custodistis.* Ad Galat. 3. Paulus: *Lex* (inquit) *ordinata per angelos.* & ad Hebr. 2. *Si sermo, qui per angelos dictus est, factus est firmus.* Ita sentit D. August. libr. 3. de Trinit. cap. 11. In edictis (inquit) angelorum lex illi populo data est, per angelos tunc Dominus loquebatur, per angelos filius Dei suum disponebat aduentum, &c. Item: Constitit, quòd, cum Deus antiquis patribus apparere dicebatur, voces illæ ac species corporales per angelos factæ sunt, &c. D. Anselm. ad Galat. 3. *Non per se ipsum Deus sed per angelos Moysi loquebatur, & præcepta legis disponebat.* D. Thomas eodem cap. Lex est data per angelos, quia non debebat dari per filium, qui maior est, &c. In eadem sententia est 1. 2. quæst. 89. artic. 3. quem alij Theologi sequuntur. Legendus Dionys. Areopagit. lib. de cœlesti Hierarch. cap. 4. Aliter D. Chrysostomus opinatur, legem datam Mosi à verbo diuino, ad Galat. 3. ad illa verba Pauli: *In manu mediatoris:* Mediatorem (inquit) hîc appellat Paulus Christum, declarans, quòd is ante legem fuerit, ipséque legem dederit, &c.

Actor. 7.

An lex vetus sit promulgata per angelos?

Ad Galat. 3.

Ad Hebr. 2.

D. August.

D. Anselm.

Ad Galat. 3.

D. Thomas.

D. Chrysost.

Eodem modo exponunt Oecumenius, & Theophyl. Inter antiphonas quoque aduentus Domini hæc habetur: ô Adonai, & dux domus Israël, qui Mosi in igne flammæ rubi apparuisti, & in Sinai legem dedisti, &c. Hoc idem sentiunt multi Patres, qui opinantur, Verbum diuinum olim assumpto aëreo corpore Mosi apparuisse, eorum verba citauimus tomo 1. Concord. Euangel. lib. 1. cap. 15. vbi de hac quæstione fusiùs egimus. Estque opinio non abijcienda, sed habenda in pretio propter authores.

Nos tamen D. Augustinum sequimur, D. Thomam, & alios. *Mediator* autem ad Galat. 4. Moses appellatur, cuius hæc sunt verba Deuter. 4. *Ego sequester, & medius fui inter Dominum, & vos.* Itaque angelus vicem Dei gerens summa cum maiestate in monte Sinai legem promulgare cœpit; alij verò angeli tonitrua, fulgura, nubem densissimam, quæ montem velabat, ignem horrendum, turbinem, procellam, terræque motum efficiebant. Dicitur autem in scriptura angelus Deus, quia vicem Dei gerebat, & in eo Deus erat, & per eum loquebatur, vt ostendimus loco citato Concordiæ. Si quæras, *quisnam angelus hic fuerit?* respondeo, fuisse D. Michaëlem, Ecclesiæ præsidem. Rursus si quæras, *an in corpore aëreo apparuerit D. Michaël?* respondeo, nullam corpoream figuram Dei in monte Sinai apparuisse. Id docet Moses Deut. 4. *Vocem* (inquit) *verborum Dei audistis, & formam penitus non vidistis.* 5.

Ad Galat. 4.

Deut. 5.

Angelis voce lata sunt decē præcepta.

D. Michaël legem promulgauit.

Deut. 4.

Quæritur præterea, *an solus D. Michaël venerit in montem, an cum comitatu angelorum?* Respondetur, venisse Michaëlem in montem multis angelorum millibus stipatum. Probatur ex Psalm. 67. *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis, in Sinai.* Venit ergo Dominus in Sinai stipatus multitudine angelorum, & Deuter. 33. *Cum eo sanctorum millia*, &c. Obijcies, *non fuisse angelum illum, qui legem dedit, sed Deum.* Non enim angeli sunt currus D. Michaëlis. Respondetur, angelos dici currum Dei, dicique Deum venisse in montem Sinai, quia in monte Sinai erat in angelis, tum per se, tum per angelum, vicem eius gerentem. Veruntamen Deus per se nec loquebatur, nec legem Mosi dabat. Præterea non apparuit Deus subitò Hebræis in monte Sinai, sed magna cum gloria visus est, velut sol splendidissimus, oriri ex monte Seir, & ex monte Pharan, & in Sinai venire. Deuter. 33. ait Moses: *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia, in dextera eius ignea lex.* Obijcies, si Deus in dextera ferebat igneam legem, sequitur, apparuisse aliquam formam hominis, qui legem in dextera ferret, ergo *Israëlitæ tunc formam viderunt corpoream.* Hebræi verba Deuter. sic interpretantur: *Dominus de Seir ortus est nobis*, id est, de terra Idumæorum, in qua est mons Seir, & apparuit de monte Pharan, id est, de terra Ismaëlitarum, qui habitant circa montem Pharan. Nam priusquam legem daret Israëlitis, venit ad Idumæos, filios Esau, & ad Ismaëlitas filios Ismaël, filij Abraham, & obtulit eis legem: at illi accipere recusarunt. Cùm illi recusassent, venit ad filios Israël in Sinai, ex illis regionibus, & montibus apparens. Commentum est hoc Hebræorum. Deus enim solis Israëlitis, ex quibus

6.

Multis angelis comitatus venit in mōtem Deus in D. Michaële.

Psal. 67.

Deut. 33.

Deut. 33.

Non apparuit Deus subitò in Sinai, sed ex Seir, & Pharan visus est venire.

Hebræorum fabula.

Messias erat nasciturus, legem obtulit, & dedit. Alij aiunt, Deum ortum esse Israëlitis de monte Seir instar solis, quia eo in loco, vt legitur Numer. 20. & 21. iussit serpentem æneum attolli, vt illi sanarentur, qui serpentum ignitorum morsu erant vulnerati: apparuisse verò de monte Pharan, cùm septuaginta seniores spiritu impleuit, Numer. 11.

7. *Opinio Caietani.* Caietanus Deuter. 33. opinatur, Deum non toti populo sic apparuisse, sed Mosi, & Aaroni, Nadab & Abiu, & septuaginta senioribus, iuxta illud Exodi 24. *Exod. 24.* *Ascenderunt Moyses, & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum Israël sub pedibus tius, quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Verùm verba ipsa videntur indicare, Deum ad ferendam legem igneam venisse magno cum angelorum comitatu ex monte Seir, & ex monte Pharan, sicque visum ab Hebræis. Fauent verba Cantici Deboræ, Iud. 5. *Iud. 5.* *Domine, cùm exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, calique ac nubes distillauerunt aquis; montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israël.* Quia verò ait Moses, Hebræos nullam formam vidisse Dei, dicendum est, nullam tunc Dei figuram visam esse, ne occasionem sumerent Israëlitæ fabricandi idola, sed visam nubem splendidissimam, ac pulcherrimam, qua circundatus angelus, Dei vicem gerens, & in eo Deus veniebat. Illud etiam aduertendum, Mosem tunc dixisse, nullam formam Dei conspectam, cùm legem in Sinai dabat, non autem cùm ex Seir, vel Pharan veniebat. *Cur Deus corporali figura noluit apparere?* Ratio tamen illa, quæ redditur, cur forma Dei non sit conspecta, nimirum, ne idolorum occasio ex ea sumeretur, probat, neque cùm veniebat in Sinai, neque in ipso monte Sinai apparuisse populo corpoream aliquam Dei figuram; viris fortitan prudentioribus illam ostendit Deus.

Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.

8. Conticuit angelus, postquam decem promulgauit mandata, neque vltra progressus est. *Deut. 5.* Deuter. 5. *Hac verba* (id est, decem mandata) *locutus est Dominus in monte, voce magna, nihil addens amplius.* Israëlitæ autem timore perterriti existimantes Deum plura locuturum, ad Mosem accesserunt, qui cum illis erat, legémque audiebat; postulauerúntque, vt mediator ipse esset, & sequester inter Deum, & populum in ferenda lege: *Hebræi à Mose petunt territi, vt loquatur ipse, non Deus.* Accipe (inquiunt) tu à Deo leges, & acceptas da nobis, loquere tu cum Deo, & loquatur tibi Deus, postea loquere nobis, & trade præcepta. *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* *Deut. 5.* Deuter. 5. ait Moses: *Accessistis ad me omnes principes tribuum, & maiores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus maiestatem, & magnitudinem suam, vocem eius audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie, quòd loquente Deo cum homine vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? si enim audierimus vltra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocem Dei viuentis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiuimus, & possit viuere? Tu magis accede, & audi cuncta, quæ dixerit Dominus, loquerísque ad vos.* *Deut. 18.* Deuter. 18. populi verba hæc extant: *Vltra non audiam vocem Domini, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.*

Vt probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.

Aperit Moses causam, cur Deus tanto cum terrore in monte apparuerit, mandatáque tulerit. 9. *Timeri vult Deus.* Ea est, vt Israëlitarum cordibus timorem afferret, quo perculsi peccata fugerent, & vt eos probaret, ostenderétque illis, quàm essent imbecilles, qui Dei præsentiam, & locutionem ferre non possent, sed dicerent: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Vel: sic venit Deus, vt probaret Israëlitas, an vellent accipere legem, tanto cum horrore latam, & vellent pactum inire cum tanta maiestate.

CAPVT V.

MORALE.

De promulgatione legis.

NATVRALIS lex à Deo, & ab ipsa natura hominibus promulgatur, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. 1. *Ad Rom. 2.* *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* D. August. Psal. 57. *D. August. Lex naturalis à natura promulgatur.* Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis, ne facias alteri, &c. D. Ambros. epist. 71. *D. Ambros.* Lex (inquit) naturalis non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte, in singulis exprimitur, & humanis ingeniis hauritur, &c. Non igitur indigebat promulgatione, si tamen hominum mens sana esset, qualis mens fuit Adami in statu innocentiæ, sed per peccata mentis iudicium corruptum est, obcæcatus intellectus, lex obscurata. Idcirco Deus Opt. Max. voluit populo suo decem illius mandata, magna cum maiestate promulgare, omnibúsque manifesta reddere, & in duabus tabulis scribere. Iam igitur lex naturalis non solùm innata est, sed etiam scripta digito Dei, neque solo naturæ profluo fonte in hominibus exprimitur, sed etiam lectione percipitur. Habebant in se ipsis scriptam legem homines, sed legere nolebant, ideo legem, quam in se ipsis habebant, promulgauit Deus, & scripsit, auribus, oculísque subiecit, vt, quod in se ipsis non legebant, in scripto legerent. D. August. Psal. 57. *D. August.* Scriptum (inquit) habebant, sed legere nolebant, oppositum est oculis eorum, quod in conscientia videre cogerentur, & quasi forinsecus admota voce Dei ad interiora sua homo compulsus est, &c. Homines si rationem respiciant, & sequantur, ipsi sibi lex sunt, vt Paulus ait: *Eiusmodi* (inquit) *legem non habentes ipsi sibi sunt lex.* Sed à seipsis alieni fiunt, atque exules; legem, quam in se habent, & rationem deserunt, & ad hostes, mundum, carnem diabolúmque transfugiunt, ideo (vt Augustinus ait) lex in tabulis scribitur, vt ad se ipsos reuocentur. *D. August. Lex naturalis scripta reuocat homines ad cor.* Augustinus loco citato: Quia homines (inquit) appetentes ea, quæ foris sunt, etiam à seipsis exules facti sunt, data est etiam conscripta lex. Non quia in cordibus conscripta non erat, sed quia tu fugitiuus eras cordis tui, à Deo comprehenderis, & ad te ipsum intrò reuocaris; propterea scripta lex clamat eis, qui deserue

deseruerunt legem scriptam in cordibus suis. Isaiæ 46. *Redite præuaricatores ad cor.* Sic August. Redeamus præuaricatores legis ad cor, legem cordi inscriptam semper inspiciamus, ac sequamur; legem verò in membris carnis nostræ inscriptam conculcemus, ad Rom. 7. *Video* (inquit Apostolus) *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati quæ est in membris meis.* Repugnat legi mentis, ac rationi lex membrorum, hoc est, concupiscentia, & fomes peccati, hominem captiuat, quia ad malum impellit, & peccato subiicit, si non resistat viriliter, & repugnanti impiæ legi ipse fortiùs repugnet. Hanc legem diabolus per peccatum carni nostræ intulit, & B super legem naturæ seminauit, vt fructus orco proferret. D. Thomas opusc. 8. de decem præceptis: Licèt (inquit) Deus in creatione dederit homini legem naturæ, diabolus tamen in homine superseminauit aliam legem, scilicet concupiscentiæ, &c. Deus in creatione legem naturæ seminauit; diabolus, cum primos parentes in peccatum impulit, & gratia, atque iustitia originali priuauit, legem concupiscentiæ superseminauit. Maximè cauenda est lex concupiscentiæ, ad peccatum nos alliciẽs, complectenda lex Dei, à peccato semper nos deterrens; superseminauit hostis zizania, pro viribus eradicemus pessimum semen, ne fructus C orco pariat.

Isaiæ 46.

Rom. 7.

Lex membrorum concupiscentia, repugnat legi mentis.

D. Thomas.

Diabolus superseminauit zizania concupiscentiæ.

2\. Solum decem mandata legis naturalis Deus voce terribili promulgauit, alia tamen addidit præcepta ceremonialia, & iudicialia; ceremonialia quidem quæ Dei cultum spectabant: iudicialia quæ ad Reipublicæ gubernationem attinebant. Commentitium autem est illud Hebræorum, quod supra memorauimus, videlicet Deum obtulisse legem Idumæis primùm, & Ismaëlitis, postea Hebræis. Nam solis Hebræis legem & obtulit, & tulit Dominus, propter Christum venturum. Quia enim Verbum diuinum, vt orbem redimeret, humanam naturam erat assumpturus, populum Hebræum elegit, D ex quo naturam humanam assumeret; ideóque hunc populum à gentibus separauit, eíque legem, & peculiarem terram repromissionis tradidit, in qua redemptionis nostræ mysterium peragendum erat. Legem autem dedit, in qua decem mandata legis naturalis cõtinentur, quibus omnes homines obstricti sunt; tradidit & præcepta iudicialia, quibus populus, ex quo Messias naturam humanam erat assumpturus, sanctè gubernaretur; denique tradidit præcepta ceremonialia, quibus præcipuè ipse Messias, eiúsque mors, & passio adumbraretur. Legis autem perfectissimæ, id est, nouæ latio, Messiæ reseruata est. Legem veterem in itinere obiter E dedit, quousque ipse veniret; postquam venit, veterem abrogauit, nouam tulit. Iudæi verò obcæcati veterem abrogatam, mordicus tenuerunt; nouam à Deo confirmatam accipere noluerunt, ideóque miserandum in modum perierunt. D. Ambros. epist. 72. Vmbram tenet, qui solem fugit, &c. Quid Christus est? nónne sol fulgentissimus? Quid est lex vetus? nonne vmbra futurorum ac typus? fugerunt Iudæi solem splendidissimum; vmbram legis mortiferam tenuerunt. Multa diximus de lege noua, & veteri, déque vtroque Testamento, initio tom. 1. Concord. cùm egimus de prærogatiuis noui Testamenti, inde petat, qui volet.

Lex vetus Hebræis data, quia ex illis Christus erat nasciturus.

D. Ambros.

Iudæi vmbrã legis tenent, solem Christũ fugiunt.

A *Vt probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.*

Magnum timorem incussit Deus Israëlitis, 3. neque verò soli Israëlitæ timuerunt, sed etiam ipse dux fortissimus Moses: sic enim Paulus scribit ad Hebr. 12. *Et ita terribile erat, quod videbatur. Moyses dixit, exterritus sum, & tremebundus.* Quorsum Deus tantum terrorem animis Hebræorum iniecerit, docet Moses, *vt terror* (inquit) *illius esset in vobis, & non peccaretis.* Christus, postquam in terras descendit, hominibus æternam cæli gloriam ostendit, in monte Thabor transfiguratus, & instar solis splendens, vt præ- B mij spe ad virtutem homines excitaret: hoc verò loco in monte Sinai, tartareas flammas videtur ostendere, vt supplicij terrore à peccatis deterreat. D. Cyrillus in homilia contra Nestorium: Quam ob causam (inquit) Deus descendit in montem Sinai in specie ignis? quoniam daturus illis legem erat. Tunc sanè potissimùm conuenienter in specie ignis descendisse visus est, vt scirent illius transgressores, negotium esse sibi cum igne; ita & Moses, vt peccantes ad resipiscentiam metu impelleret, clamauit, Deuteron. 4. dicens: *Deus tuus ignis consumens est.* Sic Cyrillus. *Venit* (inquit Moses) *vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis.* Terror C Dei peccata mente pellit, & viam munit ad gratiam, Deo iuuante. Quamobrem à D. August. cum seta, vel acu comparatur, per quam linum introducitur, cùm vestis consuitur, tract. 9. in epist. 1. Ioan. Timor (inquit) quasi locum præparat charitati. Si nullus est timor, non est quà intret charitas, sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur, &c. Volebat Dominus legem suam in populum Hebræum introducere: per timorem introduxit, velut linum per acum, siue setam. Præterea timor Dei fortitudinem menti affert, qua peccata superantur, in bello enim aduersùs vitia, qui timent Deum, ipsi fortes sunt, & superant ad- D uersarios. D. Gregor. lib. 5. Mor. cap. 13. In via (inquit) Dei timor fortitudinem gignit, &c. Prouerb. 14. *In timore Domini fiducia fortitudinis.* Volebat Dominus, ne peccaret populus, timorem incutit, & fortitudinem aduersùs peccata præbet, Prouerb. 8. *Timor Domini odit malum.* Prouerb. 15. *Per timorem Domini declinat omnis à malo.* Qui Deum verè timet, inopiam non timet, vel ignominiam, vel malum aliquod temporale, quia ante oculos suos proponit malum sempiternum, quod omnia mala temporalia superat. Terror æterni supplicij omnes temporales terrores vincit: Mens nostra (inquit Gregorius) tanto valentiùs terrores rerum tempo- E ralium despicit, quanto se autori earundem veraciùs per formidinem subdit, &c. Item: Mens in timore Domini constituta, non inuenit extra se, quod metuat, quia dum tecto metu conditori omnium iungitur, potestate quadam supra omnia subleuatur. Sic ille.

Ad Hebr. 12.

Deus terrorẽ Hebræis incussit, ne peccarent.

D. Cyrillus.

Deuter 4.

Timor viam aperit ad gratiam Dei.

D. August.

Timor gignit fortitudinem aduersùs peccata.

D Gregor.

Prouerb. 14.

Prouerb. 8.

Prouerb. 15.

D. Gregor.

Timor Dei vincit omnes timores.

Deut. 5. *Cur moriemur,* (aiunt Hebræi) *& deuorabit nos ignis hic maximus?* Si sic timebant illi 4. ignem montis Sinai paucorum dierum, quo horrore par est nos timere ignem orci sempiternum? Intueamur quæso mente sæpissimè flammas illas gehennales, multo maiores ac vehementiores flammis montis Sinai, & verba Hebræorum vsurpemus: Heu *cur moriemur, & deuorabit nos hic ignis maximus?* Cur peccato,

Deuter. 5.

Tartarei ignis perpetua habenda memoria.

velut gladio, nobis vitam gratiæ, æternæque gloriæ eripiemus, & deuorabit nos tartari ignis maximus, ac sempiternus? Cur tam stulti erimus, vt pro breuissima mundi voluptate in sempiternos flammarum rogos animas nostras, & corpora præcipitemus? Minatus est nobis Deus inferni maximum ignem, vt terror illius esset in nobis, & non peccaremus. Sit ergo in nobis terror eius semper, vt non peccemus. Ecclesiast.

Eccli. 7.

cap. 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Sit (inquit) frequentissima in te memoria mortis, iudicij, atque gehennæ; tam frequens, vt in omnibus operibus tuis tibi ante oculos ignis ille maximus obuersetur, & perpetua fuga, fugies peccatum. Nam pedibus animæ alas addet timor ignis. Cùm opus aliquod facis, diligenter considera, an sit tartareo dignum igne. Quod si igne dignum est, magno perculsus horrore, ex mente, manibúsque illud abiice protinus. Richardus Victorinus in lib. Patriarcharum: Prima (inquit) virtutum proles est timor, qui nascitur ex consideratione proprij sceleris, & potentia iudicantis, hic est Ruben, id est, filius visionis. Quodammodo enim cæcus est, qui peccare non timet, quia futura mala non præuidet.

Richardus Victorinus. *Prima proles virtutum timor.*

5. Deut. 33. *In dextera eius ignea lex.* Ignea dicitur lex Dei, quoniam iis, qui eam frangunt, supplicium affert æterni ignis, quamobrem in monte Sinai flammis ardente lata est. Ignea etiam dicitur lex, quia instar ignis omnia vitia comburit. Primum mandatum omnem comburit idolorum cultum, omnémque perfidiam. Secundum, omnia falsa iuramenta. Tertium, dierum festorum violationes. Quartum, peccata comburit, quæ aduersùs parentum honorem committuntur. Quintum, homicidia. Sextum, adulteria, & impudicitiam. Septimum, furta. Octauum, falsa testimonia. Nonum & decimum, prauam concupiscentiam. Vtinam in dextera feras igneam legem, facilè peccata omnia in cinerem rediges. *In dextera* (inquit) *eius ignea lex.* In dextera ferenda est semper lex, & ante oculos velut res charissima, nostrarúmque actionum regula. In dextera autem manu, quæ fortior, est portanda, quia magna cum fortitudine retinere eam oportet, ac conseruare, ne à dæmone eripiatur. Igneam ergo legem Dei in dextera porta, omnia in te vitia illa comburet, & fortiter obseruata, ab ignea te orci pœna liberabit. His adde, igneam esse legem Dei nouam, quia igneam charitatem menti affert. Hanc Deus in dextera tulit, quia præcipua lex est, & finis legis veteris. Lex vetus charitatis ignem vi sua animis afferre non potuit, lex noua à Christo lata, eiúsque merita continens, hunc Spiritus sancti ignem attulit, idcirco meritò ignea appellatur, in linguísque igneis in die Pentecostes lata est. Ignea dicitur lex vetus, non quia vi sua peccata posset comburere; ea enim per merita Christi venturi comburebat. Lex verò noua Christum habet, ciúsque sanguinem, per quem peccata absumit. Præterea ignea est lex Dei, quia instar ignis illuminat, Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* In nocte versamur, lucerna opus est mandatorum Dei, quæ semitas ad cælum ducentes indicet, iuxta illud Psalm. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Fax est ignea lex, quæ viam nostram illuminat; illuminat quoque nostrum intellectum, prudentémque facit hominem, Psal. 118. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo.* Item: *Mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Item: *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est, super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.*

Deut. 33. *Cur dicatur ignea lex.*

Lex comburit vitia, vt ignis.

Lex Christi ignea.

Psal. 18.

Psal. 118. *Lex Christi lux est, prudentes facit homines.*

Psal. 118.

CAPVT VI.

De promissione Messiæ.

DEVTERONOMII CAP. XVIII.

1. PROPHETAM de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam.

2. PROMISIT Deus Messiam Abraham, Genes. 22. illis verbis: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Promisit Isaac, Genes. 26. & Iacob, Genes. 28. Dauidi quoque Psal. 131. *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* In monte Sinai promisit illum toti populo Israëlitico; postquam populus vocem Dei exhorruit, dixítque Mosi, Deut. 18. *Vltra non audiam vocem Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar.* Et Exod. 20. *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Respondit Deus Mosi: *Bene omnia sunt loquuti, prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui*, &c. Est autem hic singularis propheta Christus, vt D. Petrus exponit, Act. 2. & D. Stephanus, Act. 7. Promissus autem est, cùm lex vetus ferebatur, quia ad Christũ lex tendebat, ad Rom. 10. *Finis legis Christus.* Præterea obiter lata est lex Mosi, vsque ad Christum tantùm permansura; meritò igitur dum ea in itinere fertur, Messias promittitur, qui legem stabilem nunquam abrogandam tulit. *Lex* (ait Paulus ad Galat. 3.) *propter transgressionem posita est, donec veniret semen.* Donec veniret semen, id est, Christus, lex vetus posita est; ideo in latione legis Christus promittitur, qui eam erat abrogaturus, & alteram laturus. Non valebant

Genes. 22. Genes. 26. Genes. 28. Psal. 131. Deut. 18. Exod. 20.

Ad Rom. 10. *Messias promittitur Hebræis, cùm lex fertur à Messia abroganda.* Ad Galat. 3.

Hebræi

Hebræi audire angelum Dei, legem promul-
gantem cum terrore maximo. Promittitur illis
propheta, qui Deus sit, & legem nouam ferat,
non cum terrore, sed cum summa humilitate,
mansuetudine, & amore.

3. Suscitauit autem Deus prophetam per ex-
cellentiam sic appellatum, Christum, prophe-
tarum omnium maximum, suscitauit, inquam,
de medio fratrum suorum, id est, ex populo
Iudæorum, similem Mosi. Dicitur autem Chri-
Christus propheta quomodo similis Mosi. stus similis Mosi, quia Moses typus fuit Christi.
Quemadmodum Moses Israelitas eduxit ex
seruitute Ægypti; sic Christus eripuit huma-
num genus ex seruitute peccati. Moses vete-
rem legem populo dedit; Christus nouam tulit.
Moses dux fuit, princeps, & legislator populi
Mosaici; Christus dux est, rex, & legislator po-
puli Christiani. Moses miracula multa in Ægy-
pto; Christus in Iudæa plurima patrauit. De
Num. 12. Mose, Numer. 12. ait Deus: *In omni domo mea*
fidelissimus est. ore enim ad os loquor ei, & palam, &
non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Simi-
lis fuit Christus Mosi hac in re, sed longè præ-
stantior. Nam Christi anima non per figuras, &
ænigmata Deum videbat in terra, sed palam, &
apertissimè diuinam essentiam semper intueba-
tur, & ore ad os cum diuino Verbo loquebatur,
cui erat vnita. Fidelissimus erat Moses in om-
ni domo Dei, id est, in populo Iudæorum; Chri-
stus verò fidelissimus fuit in omni domo Dei,
id est, Ecclesia. Sed, vt Paulus scribit ad Hebræos
Ad Heb. 3. 3. *Moyses fidelis erat in tota domo Dei,* id est, syna-
goga, *tanquam famulus in testimonium eorum, quæ*
dicenda erant: Christus verò tanquam filius in domo
sua. Denique Moses fuit propheta maximus;
Christus fuit propheta multo maior Mose.
Incarnatio Verbi indicatur. Præterea indicatur Incarnatio diuini Verbi hac
similitudine: *Suscitabo prophetam similem tui*, vi-
delicet hominem. Mittam enim ad eos Filium
meum, qui nouam ferat legem, sed incarnatum,
& hominem verum, sicut tu homo verus es.
Addit Dominus: *Ponam verba mea in ore eius,*
(scilicet Prophetæ) *loqueturque ad eos omnia, quæ*
præcepero illi. Posuit Deus in ore Christi hominis
Ioan. 7. verba sua, ideo Christus Ioan. 7. ait: *Doctrina*
mea, non est mea, sed eius, qui misit me. Diuina erant
omnia illius acta, & omnia verba. Adiicit Deus,
supplicium se sumpturum de iis qui prophetæ
maximo non habuerint fidem, quique eius ver-
bis obedientiam non præstiterint. *Qui* (inquit)
verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire nolue-
rit, ego vltor existam. Fecit Deus, quod promi-
sit. Noluerunt Iudæi verbis Christi obedire, ex-
titit vltor Deus, vt cernimus ipsis oculis.

4. Quòd autem Christum prophetam maxi-
mum Deus promiserit in monte Sinai, ex ver-
bis Mosis probatur. Nam postquam promissio-
nem à Deo accepit, populum sic est allocutus,
Deut. 18. Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus*
tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ip-
sum audies, vt petisti à Domino Deo tuo in Horeb,
quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non
audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc ma-
ximum amplius non videbo, ne moriar. Rogabis,
An populus in monte Sinai Messiam mitti postulauerit? *an populus tunc temporis petierit, vt mitteretur*
Messias? Ait enim Moses, ipsum prophetam au-
dies, *vt petisti à Deo tuo in Horeb*, id est, in Sinai,
quando concio populi totius congregata est ad
audiendam legem. Respondetur, non petiuisse
populum, vt Messias mitteretur, sed petiuisse, vt
Moses sine terrore legem illis promulgaret.

A Quia verò cum hac petitione congruit maximè
Messiæ legislatio, ideo ait Moses: *Prophetam mit-*
tet Dominus, sicut me, ipsum audies, sine terrore
legem ferentem, sicut petisti in monte Sinai.
Petisti enim vt ego loquerer ad te absque ter-
rore, sic Messias loquetur, sicut tu petisti, non
veniet igne maximo, fumóque circundatus, non
septus caligine, tonitruis sonantibus, fulguri-
busque micantibus, ac terribili tuba perstre-
pente: sed humilis veniet, non vt leo veniet, sed
vt mansuetus agnus, ad tollenda peccata mun-
di. Hanc ob causam ait Moses: *Prophetam sicut*
me suscitabit tibi Dominus, ipsum audies. Mittet
(inquit) tibi Prophetam Messiam, sicut me, &
B similem mei, erit enim ille sicut ego, & similis
mei, quia quemadmodum ego loquor vobis
absque vllo terrore, ita ille vobis loquitur. Præ-
terea in monte Sinai petiuerunt Israëlitæ, vt
loqueretur ad illos Christus, absque terrore
illis verbis: *Loquere tu nobis, & audiemus.* Etenim
Moses typus erat Christi; in typo igitur petie-
runt, vt loqueretur illis Christus, legémque
ferret placatè. Addit Moses, *ipsum audies*, hoc
est, prophetam illum maximum Messiam au-
dies magna cum obedientia, ex hac enim obe-
dientia salus tua pendet. Moses antequam ve-
niret Christus, præcepit populo, *ipsum audies.*

Postquam venit Christus, cum transfigura- 5.
C tus est in monte Thabor, præsente Mose, ait
Pater: *Ipsum audite.* Matth. 17. *Ecce vox de nube* Matth. 17.
dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene *Audiendus est Christus summus propheta.*
complacui, ipsum audite. Quasi dicat: Impleui,
quod promisi populo tuo, prophetam suscitaui
eis maximum, Filium meum ad eum misi cha-
rissimum, reliquum est, ô Moses, vt populus
præstet, quod tu præcepisti, ipsumque audiat.
Idémque ego nunc tam populo meo, quàm toti
orbi præcipio, *ipsum audite.* Origen. homil. 11. Origenes.
in Exod. Gauisus est Moses, quòd eum, de quo
dixerat, *prophetam vobis suscitabit Dominus, sicut*
me ipsum, audietis per omnia, nunc adesse cerne-
bat scilicet in transfiguratione, & fidem face-
D re sermonibus suis. Et ne cunctaretur in aliquo,
audit paternam vocem dicentem: *Hic est filius*
meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum
audite. Moses dudum dixit, illum audietis,
nunc pater dicit: *Hic est filius meus, ipsum audite,*
& præsentem, de quo dicit, ostendit. Sic Ori-
genes. Hebræi territi dixerunt: *Non loquatur*
nobis Dominus, ne fortè moriamur, loquere tu nobis.
Locutus est tunc Deus cum terrore, sed no-
uissimis diebus locutus est nobis magna cum
humilitate & amore. Paulus ad Hebræos 12. Ad Heb. 12.
Non accessistis (inquit) *ad tractabilẽ*, (id est, palpa-
bilem, & corporeum) *montem* (Sinai, qui tractari,
& tangi potest,) *& accensibilem ignem*, (Græcè,
E κεκαυμένῳ πυρί, id est, ad accensum ignem, quo
mons ardebat,) *& turbinem, & caliginem, & pro-*
cellam, & tubæ sonum, & vocem verborum, quam
qui audierunt, excusauerunt se, ne eis fieret verbum.
Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei vi- Ibidem.
uentis, Ierusalem cælestem, (id est, ad Ecclesiam
Dei, quæ dicitur Ierusalem cælestis, quia est re-
gnum cælorum,) *& ad multorum millium angelo-*
rum frequentiam, (qui Ecclesiam custodiunt, & Ibidem. *Non accessimus ad terrorem montis Sinai, sed ad montem Sion & Ierusalem pacificam.*
Christum in sacramento Eucharistiæ existen-
tem comitantur.) Præterea *accessistis ad Ecclesiam*
primitiuorum, (Græcè, πρωτοτόκων, id est, primo-
genitorum,) *qui conscripti sunt in cælis*, id est, ad
Ecclesiam Apostolorum, & sanctorum, qui sunt
Dei filij, & Ecclesiæ primogeniti, quorum no-

Ibidem.

mina scripta sunt in cælis. Item: *Accessistis ad Deum omnium iudicem, & spiritus iustorum perfectorum, & testamenti noui mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem*, id est, Christi passionem, &c. Addit: *Videte, ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum qui super terram loquebatur, multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis auertimus.* Cauete (inquit) vobis, ipsum audite. Audite Christum summa cum obedientia. Nam si patres nostri in deserto non effugerunt supplicium, audire, ac obedire recusantes Mosi; maiori supplicio nos afficiemur, si audire Christum recusemus. Possunt etiam verba Pau- A li de Sione, & Ierusalem cælesti exponi, hoc sensu: Hebræi accesserunt in monte corporeum, ac terrenum, ignéque flagrantem, non accesserunt ad montem cælestem, quia lex illa, quæ tunc data est, cæli fores aperire non poterat; qui enim inter illos sanctitate pollebant, seruantes legem ad limbum accedebant, non ad cælum. Vos autem accessistis ad montem Sion, & ad Ierusalem cælestem, cùm estis baptizati, quia post mortem, si legem Christi seruaueritis, nullóque peccato fueritis inquinati, in cælestem Ierusalem mox introibitis.

CAPVT VII.

De pacto inito cum Deo ab Israëlitis.

EXODI CAP. XXIV.

1. VENIT ergo Moyses & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: respondítque omnis populus vna voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini: & manè consurgens ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Israël. Misítque iuuenes de filiis Israël, & obtulerunt holocausta, immolauerúntque victimas pacificas Domino, vitulos. Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras: partem autem residuam fudit super altare. Assuménsque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.

2. POSTQVAM Deus decem populo mandata magno cum terrore tradidit, accesserunt principes tribuum, & maiores natu ad Mosem perterriti metu, atque dixerunt: *Loquere tu nobis, & exaudiemus.* Exod. 20. *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur*, &c. Deut. 5. *Tu* (inquiunt) *magis accede, & audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi: loquerísque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Ascendit Moses in montem ad Deum, Exod. 20. *Stetit populus de longè: Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus.* Placuerant autem Deo verba principum, & terror animo conceptus maiestatis diuinæ, atque obedientia quam pollicebantur. *Nos* (inquiunt) *audientes faciemus ea.* Quamob- C rem dixit Dominus Mosi, Deut. 5. *Audiui vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi; benè omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt benè sit eis, & filijs eorum in sempiternum?* His verbis adiunxit Dominus: *Vade & dic eis: Reuertimini in tentoria vestra. Tu verò hic sta mecum, & loquar tibi omnia mandata mea, & ceremonias, atque iudicia, quæ docebis eos, vt faciant ea in terra, quam dabo illis in possessionem.* Iussit Deus, vt fieret quod populus postulabat, illud videlicet: *Loquere tu nobis & audiemus, non loquatur nobis Dominus.* Non est locutus post hæc eum populo Deus, sed Mosi leges tradidit, vt D populo illas promulgaret, præcepitque illi, vade reuertere ad populum, qui stat à longe me expectans, iube eum reuerti in tentoria sua, quoniam faciam quod petit, non loquar posthac ad eos, præter decem mandata iam promulgata, nullas alias leges promulgabo; tu veni ad me, & sta mecum in monte, & omnes leges tibi tradam, tu ad illos proferes. Postea tradidit B Dominus Mosi multas leges quæ continentur Exod. cap. 21. & 22. & 23. has ille ex monte reuersus populo publicè proposuit, populúsque recepit, Exod. 24. *Venit Moyses, & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia. Respondítque omnis populus vna voce: omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus. Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini.*

Exod. 20.
Deut. 5.
Exod. 20.
Deut. 5.
Placuit Deo timor populi, & obedientia.
Posthac Deus non est locutus cum populo, sed solo Mose.
Exod. 24.
Leges tradidit Deus Mosi.

3. Altera die manè consurgens altare Deo exædificauit ad radices montis Sinai, erexítque duodecim titulos, hoc est, duodecim lapides, statuis similes, qui duodecim tribus Israël significabant. D. August. quæst. 86. in Exod. existimat, ipsum altare ex his duodecim lapidibus fuisse extructum. Intelligitur (inquit) ex duodecim lapidibus altare ædificatum significasse ipsum populum esse altare Dei, &c. Gloss. interlin. sic habet: Altare vnum ex duodecim lapidibus extructum est, aut fortè duodecim altaria, &c. Caietanus etiam putat ex duodecim lapidibus altare confectum, sed scriptura ab altari videtur lapides, vel titulos duodecim distinguere, neque verò appellat lapides, sed, מצבות *masebah*, quod nomen significat *titulos*, & *statuas*, lapides verò altaris non appellantur tituli, neque statuæ.

D. August.
Extruitur altare.
Gloss. interl.

Misítque iuuenes.

4. Altare extructum est, sacerdotes verò nondum erant creati Aaron, & filij eius. Quamobrem sacerdotio functi sunt iuuenes nonnulli. Quæritur, quinam fuerint hi iuuenes? Respondetur fuisse primogenitos filiorum Israël. Hi enim antequam Aaron, & filij eius sacerdotes crearentur, sacerdotes erant, & sacrificia offerebant, vt non solùm nostri, sed etiam Hebræi aiunt, teste diuo Hieronymo in epistola ad Euagrium.

Offeruntur Deo sacrificia.

Euagrium. Ideo Chaldæus hoc loco vertit: *Misit Moyses primogenitos filiorum Israel, & obtulerunt holocausta*, &c. Videntur igitur hi iuuenes duodecim fuisse primogeniti principum duodecim tribuum Israel. A Mose autem iussi holocausta, & victimas Deo obtulerunt omnes duodecim, ex omnibus tribubus electi, quoniam commune erat sacrificium omnibus duodecim tribubus, quæ pactum cum Deo faciebant.

Primogeniti sacerdotes ante legem.

Tulit Moyses dimidiam partem sanguinis.

5. Victimarum sanguis non est effusus in terram, sed exceptus crateribus, diuisusque in partes duas. Alteram partem Moses super altare fudit, quod Deum repræsentabat. Altera respersit populum, sanguineque fœdus confirmauit, hoc modo omnia præcepta hactenus à Deo tradita, literis mandauit, Exod. 24. *Scripsit Moyses vniuersos sermones Domini.* Postea omnia ex libro populo audiente legit, eodem cap. *Assumens volumen fœderis legit audiente populo.* Populus autem respondit: *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes.* Postquam quæ facturi erant audierunt, & obedientiam promiserunt, Moses fœdus ineuntes sanguine aspersit dicens: *Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.* D. Paul. ad Hebr. 9. huius rei sic meminit. *Lecto (inquit) omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum, & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo, ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Supplet Paulus diuino spiritu afflatus aliqua quæ Moses omisit, nimirum sanguinem fuisse non solùm vitulorum, sed etiam hircorum, non enim solùm vituli sunt immolati, sed etiam hirci. Præterea docet, quomodo populum sanguine Moses asperserit, nempe hyssopo, & lana coccinea, imbuta sanguine; erat autem sanguis permixtus aquæ, vt liquidior esset, postèque hyssopus, & lana facilè imbui, & populus aspergi. Hyssopo herba solitas fieri aspersiones indicat illud Psal. 50. *Asperges me hyssopo.* & Exod. 12. *Fasciculum hyssopi tingite in sanguine, & aspergite ex eo superliminare.* Lege Numer. 4. Docet etiam Paulus eodem loco, quamobrem fuerit vetus illud fœdus, siue testamentum sanguine dedicatum, nimirum quia testamentum morte testatoris confirmatur, ac dedicatur. Significabat autem sanguis mortem: sanguis super altare fusus ostendebat, Deum testatorem veteris testamenti, siue fœderis, ita illud confirmatum habere, quemadmodum post mortem hominum confirmata sunt eorum testamenta. Similiter sanguis in populum aspersus indicabat populum sic ratum habere fœdus, sicut ratum habetur post mortem. *Testamentum (ait Paulus) in mortuis confirmatum est, alioquin nondum valet, dum viuit qui testatus est. Vnde nec primum quidem sine sanguine dedicatū est. lecto enim omni mādato*, &c. Præterea adumbrabat sanguis sacer victimarum sacrum sanguinem Christi. Quia verò propter Christum Redemptorem ex Israëlitis oriturum, pactum cum eis Deus fecit, ideo sanguine significante sanguinem Christi pactum confirmauit.

Percutitur fœdus. — *Exod. 24.* — *Ibidem.* — *Ad Hebr. 9.* — *Sanguinis aspersio in fœdere.* — *Psalm. 50.* — *Exod. 12.* — *Quid significaret sanguis in fœdere.*

6. Caietanus huiusmodi reddit rationem: Humano (inquit) more firmitas pacto adhibetur. Cùm enim arctissimum aliquod fœdus inter se confirmare volunt homines, communione sanguinis vel humani, vel hostiæ sacræ, mixti vino, id faciunt, vt ex communione, in vno eodémque sanguine, vnus atque idem eorum omnium animus comprobetur, & firmus, atque stabilis habeatur. Iuxta hunc morem, qui frequentior fortè apud antiquos erat, assumptus est sanguis victimæ diuinæ, quasi sanguis Dei, quem est princeps in hoc pacto, & quasi portionibus diuisus in duas partes. Altera aspersū est altare vice Dei: altera populus, vt ex communione vnius sanguinis diuini firmaretur solemniter pactum inter Deum, & populum. Hæc Caietan. Abulensi placet, olim in pactis faciendis hūc seruatum morem. Occidebatur animal, diuidebatur in duas partes, transibant verò inter diuisa membra illi, qui fœdus percutiebant; eo transitu significantes sic occidi, ac diuidi debere eum qui fœdus fregisset; quemadmodum occisum, ac diuisum fuerat animal illud, qua de re legendus est Ierem. cap. 34. & liber Gen. cap. 15. De his diximus lib. 1. Concord. cap. 1. Placet item Abulensi, sanguinis effusionem super altare, & super populum, hoc etiam in fœdere, significasse id quod significabat transitus per diuisum animal, nimirum illius sanguinem esse fundendum, illúmque vita priuandum, qui pactum violaret. Quanuis enim diuinitatem vita priuari est impossibile, tamen pacti firmitas hoc modo significabatur, Deo volente. Addit Oleaster, inter homines animalium occisionem significasse pactum tandiu duraturum quādiu durat animalium mors, est autem mors illorum perpetua. Itaque significabatur fœdus fore perpetuum, id est, maximè ratum, & nunquam violandum.

Caietanus.

Assumens volumen fœderis.

7. Liber fœderis dicitur volumen, in quo fœdus descriptum erat, scriptum autem est à Mose; nam Exod. 24. legitur: *Scripsit Moyses vniuersos sermones Domini.* Rabbi Salomon ait scripsisse totum librum Geneseos, & Exodum vsque ad caput 20. sed nihil habet firmitatis eius sententia. Dicendum est, scripsisse Mosem decem præcepta, & leges alias, quas à Deo accepit, Exod. 20. & 21. vsque ad caput 24. Continebat enim volumen fœderis leges quas populus seruare debebat. Continebat etiam ea quæ Deus erat illi donaturus, si leges, & pactum seruarent, videlicet terram promissionis, &c. Exod. 23. *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem paraui*, & cætera quæ sequuntur. In gloss. interlin. legitur, Mosem in hoc volumine fœderis, id est, continente fœdus, non scripsisse decem mandata, quia tabulis inscripta illi tradita sunt. Veruntamen verò similius est, etiam decem mandata in volumine fœderis fuisse scripta, siquidem præcipua pars erant fœderis, oportebat ergo cum reliquis legibus in volumine pacti exarari.

Exod. 24. — *Volumen fœderis.* — *Exod. 23.*

CAPVT VIII.

MORALE.

De pacto inito cum Deo ab Israëlitis.

Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus.

1. HIs verbis sæpè significauit populus Hebræus suam obedientiam. Exod. 19. *Venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones, quos mandauerat Dominus; responditque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus,*

Exod. 19.

Exod. 24. *Hebræi suam obedientiam sæpe professi sunt.* *Dominus faciemus.* Exod. 24. *Venit Moyses, & narrauit plebi omnia verba Domini, atque iudicia: respondítque omnis populus vna voce: omnia verba Domini, quæ locutus est faciemus.* Item eodem capite: Ibidem. *Assumens volumen fœderis legit audiente populo, qui dixerunt; omnia quæ locutus est Dominus, faciemus & erimus obedientes.* Deut. 5. *Audi cuncta quæ dixerit Dominus, Deus noster tibi, ô Moyses, loquerísque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Placuit Deo hæc populi ab obediendum parata mens, quamobrem dixit Moisi Deut. 5. *Audiui vocem verborum populi huius, quæ locuti sunt tibi, bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt bene sit eis, & filiis eorum in sempiternum.* Populi obedientiam laudabat Dominus, optabat verò illi in ea perseuerantiam: *Quis* (inquit) *det talem eos habere mentem, vt custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore?* Hæc illis defuit, vt indicat D. Paulus 1. Corinth. 10. *Non in pluribus eorum beneplacitum est Deo, nam prostrati sunt in deserto.* Psal. 105. *Cito* (inquit) *fecerunt, obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius. Cito fecerunt*, hoc est, festinarunt ad inconstantiam, obliti sunt mirabilium operum Dei, nec sustinuerunt consilium, & gubernationem eius, ideò ad terram promissionis non peruenerunt. Iis qui ex Ægypto, id est, peccato, & mundo exeunt, & terram repromissionis petunt, perseuerantia in obseruandis Dei mandatis maximè necessaria est. Ij enim solùm ad terram repromissionis perueniunt, & gloriæ sempiternæ coronam consequuntur, qui constanter perseuerantiam seruant, iuxta illud Apocal. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Ideo D. Bern. epist. 32. ait, perseuerantiæ maximè diabolum insidiari, quam solam virtutum nouit coronari. Nam si perseuerantia desit, nulla virtus coronatur, si adsit, vsque ad mortem coronantur omnes. D. Gregor. homil. 25. in Euangel. Virtus boni operis perseuerantia est, &c. Ad locum, quo ibat, non peruenit vxor Loth, quia retro aspexit; sic qui retro aspexerit, in locum quo tendit, id est, repromissionis terram, non perueniet. Ideo D. Hieron. in epist. 28. Lucinium obsecrat, ne relicta Sodoma, post tergum respiciat. Obsecro (inquit) te, vt qui Sodomam reliquisti, ad montana festinans, post tergum ne respicias, ne aratri stiuam aliquando dimittas, ne de tecto virtutum pristina quæsiturus vestimenta descendas, &c. Leuit. 3. *Offerent adipem, & caudam totam.* Iubet Dominus offerri sibi caudam, extremam hostiæ partem; quoniam perseuerantia, quam cauda significat, gratum illi est sacrificium. Finis corporis est cauda, finis operum est perseuerantia. D. Gregor. homilia citata: Præcepto (inquit) legis cauda hostiæ in sacrificio iubetur offerri, in cauda quippe finis est corporis, & ille bene immolat, qui sacrificium boni operis vsque ad finem debitæ producit actionis, &c. Ecclesiastici 5. *Esto firmus in via Domini*, &c. Constantia, & firmitate est opus in via, & itinere, quod facimus in terram repromissionis, vt enim ait Dominus Luc. 9. *Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro aptus est regno Dei.* Manus ad aratrum misimus, in terram promissam tendere cœpimus; ne retro in Ægypti ollas respiciamus, si regno Dei apti esse volumus. In crucem ascendimus, carnis vitia mortificare decreuimus, quamuis omnes homines dæmonum serui, omnésque dæmones clament: descendite de cruce: in cruce constanter vsque ad extremum spiritum perseueremus. O beatum illum, qui in extrema vitæ hora dicere cum Apostolo verè potest, 2. Timoth. 4. *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ.* O térque, quatérque beatum, qui in cruce perstat, vsque ad consummatum est, virtutum cursu consummato! D. Bernard. serm. 1. de resurrect. Neminem (inquit) audiamus, non carnem, & sanguinem, non spiritum quemlibet, descensum à cruce suadentem. Persistamus in cruce, moriamur in cruce. Sic ille.

(Margin notes, left column: Ibidem. — Deut. 5 — Deut. 5. *Placuit Deo Hebræorum paratus animus ad obediendum legi. Perseuerantiam requirit.* — 1. Corinth. 10. — Psalm. 105. *Non perseuerarunt Hebræi in obedientia.* — Apocal. 2. *De perseuerantia.* — D. Gregor. — D. Hieron. — Leuit. 3. — D. Gregor. — Eccles. 5. — Luc. 9. *Seruanda perseuerantia in via Dei.*)

(Margin letters: A, B, C, D, E.)

(Margin notes, right column: 2. Timot. 4. — D. Bernard.)

Sumptum sanguinem respersit in populum.

2. Victimarum cruore confirmatum est pactum, initum inter Deum, & populum Israeliticum. Nobilissimum verò pactum, initum inter Deum, & populum Christianum, non victimarum, sed Christi veri Dei, veríque hominis sanguine est stabilitum. De vitulorum, & hircorum sanguine ait Moses, Exod. 24. *Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum.* Illius enim fœderis sanguis fuit vitulorum, ac pecorum. At noui Testamenti sanguis, sanguis est Dei, & hominis Christi, cuius hæc sunt verba, Matth. 26. *Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hic* (inquit) *est sanguis noui Testamenti* id est, noui pacti, quod cum populo nouo, per nouam legem sancio. Est autem sanguis meus, non vitulorum, aut hircorum, qualis erat sanguis veteris testamenti, siue pacti, qui peccatorum repromissionem hominibus afferre non poterat. *Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Sanguis veteris pacti ad remittenda peccata vim non habebat; sanguis verò meus, quia meus est, Dei, atque hominis, vim habet infinitam. *Impossibile est* (ait Apostolus ad Hebr. 10.) *sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata.* Sanguinem taurorum & hircorum effudit Moses in crateras, ex eo respersit populum: sed vi ipsius sanguinis nullum deleuit peccatum. Christus verò sanguinem suum effudit in crateras, id est, in Ecclesiæ sacramenta, illo populum suum aspergit, & non solùm vi sua peccata delet, sed etiam donat gratiam. Quod verò sanguis hircorum iam effusus in populo antiquo efficere non potuit, id effecit sanguis Christi, nondum effusus, sed effundendus. Etenim peccata antiqui populi sanguinis Christi effundendi virtute remittebantur. Vnde Paulus ad Hebr. 9. *Noui* (inquit) *Testamenti mediator est, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hereditatis.* Erant præuaricationes, id est, peccata, sub priori testamento, sed non erat sanguis fusus, quo expiarentur. Venit Christus, mediator inter Deum, atque homines, mortéque intercedente, sanguinem effudit, in redemptionem earum præuaricationum, & peccatorum, quæ erant sub priori testamento, atque ita ea expiauit. Antequam verò veniret, eiusdem sanguinis fundendi vis ab orbe condito hominum animos abluebat.

3. Sanguis, quo populum Moses aspersit, carnem emundabat, id est, irregularitates quasdam tollebat carnis externas, ex conscientia peccata non expellebat: sanguis verò quo Christus populum suum aspergit, conscientiæ, animóque

admiran

(Margin notes, right column: Exod. 24. *Fœdus noui testamenti confirmatum est sanguine Dei & hominis.* — Matth. 26. — *Sanguis Christi noui testamenti potentissimum est ad remittenda peccata.* — Ad Heb. 10. — Ad Heb. 9. *Sanguis Christi peccata remittebat legis naturæ & scripta.*)

Ad Hebr. 9. admirandum decorem affert. Ad Hebr. 9. *Munera* (inquit Paulus) *& hostiæ offeruntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem,* λατρεύοντα, qui huiusmodi hostias offert. Item:

Ibidem.

Sanguis Christi conscientiam emundat.

Si sanguis hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram. Hoc sanguine aspergi petit Dauid, vt conscientiam habeat mundam, cùm Psal. 50. sic precatur Deum: *Asperges me hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* Petit aspergi hyssopo sanguinis Christi, eodémque sanguine lauari, & super niuem dealbari. Christi namque sanguis nos abluit, iuxta illud Apocal. 1. *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Neque solum lauat, sed etiam super

Psalm. 50.

Apocal. 1.

A niuem dealbat. Gratiæ enim candorem, pulchritudinémque admirandam animo confert. Habemus crateras, id est, sacramentorum vasa amplissima, hoc plena sanguine: accedamus ad sacerdotes, petamus sæpè, vt hyssopo sanguinis sanctissimi nos aspergant, & super niuem dealbent. Hic est sanguis, quo confirmatum est nouum Testamentum, & pactum cum Deo initum: si volumus fœdus quod cum Deo percussimus esse confirmatum, & firmum in nobis: si id frangere nolumus, hoc sanguine illud sæpè confirmemus, eo abluti à sacerdotibus per diuina sacramenta. Magnam flagitat à nobis solicitudinem fœdus sanguine confirmatum Dei, soliciti ergo maximè simus, maximéque curemus, ne illud violemus.

CAPVT IX.

Moses, & Aaron, & seniores Deum in monte Sinai vident.

EXODI CAP. XXIV.

1\. ASCENDERVNTQVE Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël: & viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini & quasi cælum, cùm serenum est, nec super eos qui procul recesserant de filijs Israel, misit manum suam: videruntque Deum, & comederunt, & biberunt.

2\. OSTENDIT se Dominus populo in monte Sinai, circundatus igne, fumo, atque caligine, per terribilem visionem; nunc ostendit se nonnullis ex populo electis per visionem placidam, atque tranquillam, Exod. 24. Mosi dixit Dominus: *Ascende ad Dominum tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes ex Israël, & adorabitis procul, solúsque Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt, neque populus ascendet cum eo.* Nadab, & Abiu filij erant Aaronis, septuaginta verò senes viri erant præcipui ex tribubus Israël; non autem erant illi qui septuaginta seniores dicuntur, Numer. 11. illi enim postea electi sunt, vt ex eodem capite constat. Præcipit Dominus Mosi, vt ascendat in monte cum Aarone, & cæteris, & adorent procul à caliginosa nube, in qua Deus erat; postea ascendat Moses solus, & appropinquet ad Deum, non autem comites. Addit: *Neque populus ascendet cum eo.* Videlicet, quando ex castris in montem venerit.

Deus ostendit se Mosi, Aaroni, & alijs.

Exod. 24.

Ascenderunt Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus.

3\. Abulensis arbitratur, non ascendisse in montem, sed ad radices montis constitisse procul à Deo: dici autem ascendisse in montem, quia iter à castris vsque ad radices montis accliue erat. Nam Dominus ait: *Ascende ad Dominum, tu & Aaron, & Nadab, & Abiu, & septuaginta senes, & adorabitis procul.* Putat autem Abulensis adorasse procul omnes, tam Mosem, quàm comites ad radices montis, & ibi vidisse Deum. Ascendit (inquit Abulensis) in montem Moses, & cùm accederet ad radices montis ipse cum senioribus, apparuit gloria Domini, & tunc adorauerunt ibi omnes. Moses ascendit in montem, Aaron, Nadab, & Abiu cum alijs senioribus redierunt in castra, &c. Hæc ille. Verisimilius videtur, non constitisse ad radices

Abulens. Mose, & reliqui ascenderunt in montē Sinai

B montis Mosem cum comitibus, sed in ipsum montem ascendisse. Exod. 24. *Ascende ad Dominum* (ait Dominus) *tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta senes, & adorabitis procul.* Ascenderunt ergo ad Dominum, qui erat in monte, & ascenderunt ipsum montem. Adorauerunt autem procul à caliginosa nube, in qua erat Deus. Solus Moses post adorationem ascendit in altiorem montis partem, reliqui non appropinquauerunt Deo. Exod. 24

Et viderunt Deum Israel.

4\. Postquam Deum adorauerunt procul Moses, & socij, ascendit Moses in editiorem montis partem, in qua nubes erat caliginosa, ostendítque se ei Deus, & comitibus. Dubium est, *quonam modo se ostenderit?* Abulensis ait, non esse visum in effigie humana, vel aliqua alia rei corporeæ figura, sed vidisse Mosem, & socios nubem quandam splendidissimam, ac pulcherrimam, quæ Dei maiestatem repræsentabat. Probatur hæc sententia; quia Deus noluit in monte Sinai aliquam sui similitudinem ostendere Israëlitis, ne inde occasionem acciperent colendi idola gentium, Deut. 4. ait Moses: *Vocem verborum eius,* (id est, Dei,) *audistis, & formam penitus non vidistis.* Item: *Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne fortè decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi, vel feminæ, similitudinem omnium iumentorum, vel auium.* Respondeo, Deum apparuisse nunc in monte Sinai in effigie humana Regis maximi, in throno summa cum maiestate sedentis. Probatur, quia id significant scripturæ verba, Exodi 24. *Viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius, quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Habebat pedes effigies, in qua videbatur Deus, non alios sanè, quàm humanos, ergo in figura apparebat humana, habebátque sub pedibus pauimentum simile sapphiro, & cælo.

Quomodo viderint Deū

Deut. 4

Exod. 24

In figura humana apparuit Deus in angelo.

Prætetea

Præterea vidisse dicuntur Deum Israël. In scriptura autem cùm dicitur Deus visus, intelligitur visus per angelum in corpore assumpto. Probationi Abulensis respondemus, Deum nullam similitudinem ostendisse, cùm decem mandata vniuerso populo promulgauit, ne ansam arriperent venerandi idola. At Mosi, Aaroni, & cæteris paucis viris sapientibus, quibus nullum periculum offerebatur præstandi cultum simulachris, imaginem ostendit hominis summa maiestate præditi. Sic populo illi antiquo vetuit imagines depingere ob idololatriæ periculum, quia pueri erant statu: at populo Christianorum id non prohibuit, quia nullum iam periculum erat. Caietanus Exod. 24. ait, de hac visione intelligendū Mosem, cùm Deut. 33. ait: *Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorū millia, in dextera eius ignea lex.* & Dauidem Psal. 67. cùm sic canit: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium, Dominus in eis in Sinai in sancto.* Et verè (inquit) quadrat, vt Deus specie summi iudicis, cùm sanctorum angelorum infinito apparatu visus sit, &c. Hac de re iam supra diximus.

Cur Deus olim vetuerit imagines?

Exod. 24. Deut. 33. Caietani opinio.

Psalm. 67.

Caietanus.

Et sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini.

5. Hæc verba satis indicant, Deum in figura visum esse humana, sub pedibus habente pauimentum, simile lapidibus pretiosis sapphiri, & simile ipsi cælo, cùm serenum est. Sapphiri color cælestis est. Itaque significat Moses scabellum pedum Dei fuisse coloris sapphirini, & cælestis, cùm cælum serenum est absque nubibus; Hebraicè legitur quasi opus, לִבְנַת, *libna*, id est, *lateris*. Quamobrem aiunt Hebræi, laterem illum sapphirinum significasse, lateres illos luteos, quos in Ægypti seruitute faciebant, in sapphiros esse commutatos, populúmque seruitutis iugo oppressum à Deo fuisse liberatum. Lyranus: Figura (inquit) lateris reducebat Hebræos ad memoriam anxietatis, quam sustinuerant, faciendo lateres in Ægypto, & color qui erat quasi color cælestis, designat eorum libertatem, quam consecuti erant, & iucunditatem diuinæ apparitionis, &c. Oleaster velle videtur Mosem, & reliquos, solos pedes Dei vidisse, putat enim neminem facie ad faciem Deum vidisse, iuxta illud Exod. 33. *Non poteris videre faciem meam. Non videbit me homo, & viuet.* Ait Oleaster, non potuisse quenquam Dei videre faciem. Addit: Licebat citra periculū vitæ videre aliquam partem, quemadmodum isti pedes viderunt, & Moses posteriora, &c. Quidquid ille velit, dicendum est, vidisse Mosem, & cæteros faciem, & corpus, & pedes Dei, siue angeli Deum repræsentantis. nulla enim ratio est, quæ aliud persuadeat. Cùm autem Exod. 33. Deus ait: *Non videbit me homo & viuet.* de visione diuinæ essentiæ loquitur. Nemo enim ante mortem diuinam videt essentiam. Videt tamen post mortem, si gratia sit exornatus, veluti veste nuptiali.

Sub pedibus dicitur Deus habuisse quasi opus lateris sapphirini.

Lyranus.

Exod. 33. Oleastri opinio.

Exod. 33.

Nec super eos, qui procul recesserant de filijs Israel, misit manum suam.

6. Consternati fuerunt Hebræi horrenda visione Domini, promulgantis decem præcepta ex monte Sinai, & dixerunt; *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Hac verò miti, pla-

A cidaque visione non sunt perterriti Moses, & socij, id significat nunc Moses: *Non misit* (inquit) *manum suam Deus in eos, qui procul recesserant*, hoc est, in Aaronem, & reliquos, qui procul recesserunt à loco, in quo erat Deus in nube caliginosa: non percussit eos, non interfecit, licet viderint Deum, neque dixerunt, *non loquatur nobis Dominus*, vel, non appareat nobis Dominus, ne fortè moriamur, sed magna cum voluptate Deum conspexerunt. Apparuit enim mitis, ac placabilis. Hebraicè legitur: *Non misit manum super* אֲצִילֵי, *asile.* Significat autem nomen Hebræum *separatos, & nobiles, ac primates*, qui à populo sunt segregati, quo circa Chaldæus vertit: B *Principibus Israël nullum incommodum fuit.* Noster interpres vertit: Nō misit Deus manum, hoc est, non percussit eos qui procul recesserant, siue separati procul erant, erant autem procul separati Aaron filij eius, & septuaginta senes. Sic enim iusserat Dominus Mosi, Exod. 24. *Solus Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt.* Abulensis verba hæc de populo interpretatur. Existimat ille populum quoque manentem in castris vidisse Deum, hoc est, nubem illam, quam ipse coniicit Deum repræsentasse. Sic verò exponit verba hæc: *Non misit manum Dominus*, id est, non occultauit se manu, iis qui procul recesserant, id est, Israëlitis, qui ad caC stra procul à Deo existente in monte abierant. Opinamur Deum conspectum non esse à populo manente in castris. Nam propterea Deus Mosem Aaronem, & cæteros iussit in montem ascendere, vt illis à populo separatis se ipsum ostenderet, non autem toti populo, cui per terribilem apparuerat visionem, vt Dei timorem illi ingeneraret.

Exod. 24.

Abulensis.

Separatis à populo se Deus ostendit.

Viderúntque Deum, & comederunt, ac biberunt.

Totus populus vidit Deum in monte, sed expauit, timuítque mortem. Moses, & reliqui viderant Deum in eodem monte, sed non expaD uerunt, non timuerunt mortem, non misit manus percutientes super eos: viderúntque Deum, & postea comederunt, ac biberunt. Quod confirmat, non esse à Deo interfectos, siquidem post visionem comederunt ac biberunt. Similem in modum dixit Iacob Genes. 32. *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea*, id est, vidi Dominum, & euasi incolumis, non sum mortuus. Putabant enim sublimem Dei visionem mortem homini afferre. Vnde illud Manue ad vxorem, Iudicum 13. *Morte moriemur, quia vidimus Dominum.* & illud Hebræorum: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Item illud Deut. 5. *Probauimus, quòd loquente Deo cum homine* E *vixerit homo.* Alia quoque est interpretatio huiusmodi: *Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt*, hoc est, fuit illis visio illa instar conuiuij splendidissimi. In hunc sensum interpretatur sic Chaldæus: *Viderunt gloriam Dei, & gauisi sunt in sacrificiis suis, quæ accepta fuerunt, quasi comedissent, & bibissent.* Abulensis tertiam addit: Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt, id est, tantam conceperunt animo lætitiam, vt ad eam demonstrandam lautioribus cibis, & conuiuiis vsi fuerint, veluti festum agentes. 7.

Genes. 32. Viderunt Deum Moses & cæteri, tamen non sunt mortui.

Iudicum 13.

Deut. 5.

Dei visio splendidissimum est conuiuium.

Morale.

Ascenderunt in montem Thabor Petrus, Iacobus, & Ioannes, & viderunt Deum in corpore, pleno gloria. Nunc ascenderunt in montem 8.

Sinai

Sinai Moses, & Aaron cum reliquis, & viderunt Deum in corpore maximè fulgente. At verò Apostolorum visio, cui etiam Moses interfuit, & Elias, multo præstantior fuit visione Aaronis, & seniorum. Apostoli enim viderunt Deum in corpore humano cum diuinitate copulato per Incarnationem; seniores Deum viderunt in corpore aëreo. Apostoli Christum viderunt Deum, hominémque verum, summa in maiestate apparentem: seniores viderunt angelum vice Dei in monte Sinai loquentem. Apostoli propinqui Christo Deo erant in Thabor: seniores procul stabant in Sinai. Suauissima fuit visio seniorum, multo suauior visio Apostolorum; comederunt, & biberunt Apostoli in monte Thabor, Christi maiestate conspecta, hoc est, veluti splendidissimo conuiuio sunt recreati, hinc illud Petri: *Domine, bonum est nos hic esse.* Tam dulces erant epulæ appositæ, vt discedere nollet vnquam ex conuiuio, & tabernacula in monte vellet extrui, eaque dulcedine perpetuò perfrui; *Faciamus* (inquit) *hic tria tabernacula*; sed gloriam suam per transennam modico tempore ostendit Dominus in hac vita. Visa gloria Dei, tum in Sinai, tum in Thabor disparuit; restat gloria sempiterna in loco suo nobis ostendenda, id est, in cælo, non in montibus terrenis: in cælo Deum videbimus, & comedemus, ac bibemus, hoc est, lautissimo conuiuio perfruemur, & sempiterno. Sempiternum, ac cæleste conuiuium ait D. August. hoc loco adumbratum. LXX. interpretes nomen Hebræum אצילי, *asile*, vertunt, *electos*. D. August. quæst. 102. in Exod. arbitratur eos gessisse personam eorum qui electi sunt in populo

Apostolorum visio in monte Thabor confertur cũ visione Mosis, & aliorũ in monte Sinai.

Cælestis gloria conuiuio adumbrata.

A Dei, electi, inquam, ad gloriam. Sapphiro putat significari vitam cælestem, eadem significatur sereno cælo, est enim vita hæc terrestris nubibus, procellisque plena, cælestis verò plena est serenitate, & cæli tranquillitate. Illis autem verbis: *Viderunt Deum, & comederunt, ac biberunt.* placet Augustino æternam indicari epulationem: Quòd (inquit) manducant, & bibunt in loco Dei, suauitatem, saturitatémque præfigurat, vel significat in illo regno æternitatis. Vnde Matth. 8. Dominus dicit venturos multos, & recubituros cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cælorum, &c. Item Rupertus: Viderunt (inquit) Deum, & comederunt, ac
B biberunt, quod fuit illius visionis exemplar, in qua comedemus & bibemus, eadémque visione saturabimur, & inebriabimur. Dicit enim Psalmista Psal. 16. *Satiabor, cum apparuerit gloria tua.* & Psal. 36. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos.* sic Rupertus. Significat etiam hic locus augustissimæ Eucharistiæ conuiuium. Israëlitarum populus in monte Sinai vidit Deum cum terrore; at Christianus populus videt Deum cum amore. Israëlitæ dixerunt, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur; Christiani dicunt: loquatur nobis Dominus, & videamus eum, vt viuamus illic. Hoc congruit: viderunt Deum, &
C comederunt & biberunt. Vident Deum in caligine sub speciebus panis & vini, neque moriuntur, sed comedunt cibum cælestem, bibúntque potum admirandum, & non moriuntur, sed æternam vitam consequuntur. Ioan. 6. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, &c.

D. August. — *Rupertus.* — *Psal. 16* — *Psal. 36.* — *Conuiuium adumbrat Eucharistiã.*

CAPVT X.

De tabulis prioribus, quas Moses à Deo accepit.

EXODI CAP. XXIV.

1. DIXIT autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, & esto ibi: dabóque tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas eos. Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius: ascendénsque Moyses in montem Dei, senioribus ait: Expectate hîc donec reuertamur ad vos. Habetis Aaron & Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. Cúmque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus: septimo autem die vocauit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis, in conspectu filiorum Israël. Ingressúsque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Surrexerunt Moyses, & Iosue minister eius.

2. POSTQVAM viderunt Deum in monte Sinai Moses, & comites, ad castra reuersi sunt. Præcepit verò Dominus Mosi in montem rursus ascendere, vt tabulas acciperet decem mandatorum & alias leges, Exod. 24. *Ascende* (inquit) *ad me in montem, & esto ibi, dabóque tibi tabulas lapideas, & legem, ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël.* Paruit Moses Domino, & comite Iosue, ascendit in montem. Quæritur, *cur Iosue comitem acceperit?* Respondetur, quia minister eius erat. Ministrabat enim Iosue Mosi principi totius populi, curámque intimam illius habebat, veluti principis cubicularius. Mi-

Exod. 24.

Iosue minister Mosis cũ eo in montem ascendit.

D nister autem appellatur Mosis hoc loco, & Deuter. 1. & Iosue 1. Numer. 11. dicitur *minister Mosis, & electus è pluribus.* Eo loco à LXX. interpretibus παρεστηκὼς Μωϋσῇ ὁ ἐκλεκτὸς, id est, *assistens Mosi electus.* D. Ambrosius lib. 2. offic. cap. 20. Iosue (inquit) sancto Moysi indiuiduus adhærebat, &c.

D. Ambros.

Expectate hîc, donec reuertamur ad vos.

Ascendens in montem Moses certiores profectionis suæ fecit populi seniores, ac præstantiores, dixítque: *Expectate hîc*, id est, in castris, *donec reuertamur ad vos*, ego, & Iosue. *Habetis Aaron & Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Scîebat Moses, se factu- 3.

Aaron, & Hur loco Mosis in castris manent.

rum in monte moram, ideo senioribus præcepit, vt quæstiones, & dubia, quæ interim suborta fuerint, ad Aaronem, & Hur, viros sapientes, referant.

Operuit nubes montem.

Cur nubes dicatur gloria Domini?

4. Ascendit Moses, tunc nubes cooperuit montem, quæ dicitur Gloria Domini, quia diuinam gloriam, maiestatémque ostendebat: *Habitauit* (inquit) *gloria Domini super Sinai tegens illum nube sex diebus.* Quæritur, *an fuerit nubes hæc splendida, an caliginosa?* Respondetur, fuisse caliginosam. Probatur, quia sequitur: *Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caliginis.* Vocauit Mosem Deus de medio caliginis. Ergo in medio caliginosæ nubis erat, id est, angelus vicem Dei gerens; neque verò sola nubes tegebat montem, sed etiam in vertice eius quasi ignis ardens cernebatur, qui dicitur *species gloriæ Domini,* Exod. 24. *Erat species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorũ Israël.* Nam nubes, & ignis Dei gloriam repræsentabant, ac maiestatem. Quemadmodum regis alicuius gloriam ostendunt vestes pretiosæ, equitum comitatus, & huiusmodi alia: sic Dei gloriam indicabant nubes, ignis, & similia.

Exod. 24.

Septimo die vocauit eum Dominus de medio caliginis.

Sex diebus distulit Dominus colloquium cum Mose.

5. Sex diebus fuit in monte Moses, antequam à Deo vocaretur. Etenim summus rex noluit protinus seruum ad colloquium admittere, sex diebus expectare voluit, vt sciamus, quanta cum reuerentia ad Deum sit accedendum: sic animæ multæ in igne purgante multo tempore iubentur expectare, deinde expiatis omnino peccatis ad Dei visionem, colloquiúmque introducuntur. Quæritur, *an Moses, & Iosue, his sex diebus sumpserint cibum ac potum, vel vnde illum habuerint?* Respondetur, cibum, potúmque sumpsisse. Cibus autem manna erat, quod angeli ex cælo demittebant, potus aqua torrentis, qui ex monte Sinai fluebat, fluxisse autem ex monte Sinai torrentem ex Mose constat, Deut. 9. *Vitulum* (inquit) *arripiens igne combussi, & in puluerem redigens, proieci in torrentem, qui de monte descendit.* Rupertus neque comedisse Mosem his sex diebus, neque bibisse ait: Fuerit (inquit) hoc humanæ possibilitatis, quòd præ auiditate cælestium epularum sex diebus panem non comedit, & aquam non bibit, &c. Transactis sex diebus vocauit Dominus Mosem ex nube tenebrosa die septimo; ingressus est ille in nubem, & caliginem, fuitque cum Deo quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. His autem diebus, postquam summi regis peripetasma ingressus est, & ad colloquium eius est receptus, nihil vel cibi, vel potus sumpsit. Rupertus: Nisi (inquit) septimo die Deus Mosem vocasset, natura hominis in semetipsa residens, in breui penitus aruisset. Vocauit ergo illum de medio caliginis, cuius vox suauis, ac super mel, & fauum est dulcis, & vocatione sua sic inopem hominis naturam ditauit, vt vsque ad quadragesimum diem, non solùm cibi & potus, sed & totius humanæ conditionis posset obliuisci, &c.

An cibũ sumpserint in monte Moses, & Iosue?

Deut. 9.

Rupertus.

Moses quadraginta diebus non sumpsit cibum. Rupertus.

De medio caliginis.

Psal. 17. Ibid.

6. Caligine circumseptus erat Deus in monte, iuxta illud Psal. 117. *Inclinauit cælos, & descendit, & caligo sub pedibus eius.* Item: *Et posuit tenebras* A *latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubibus aëris.* Psal. 96. *Nubes, & caligo in circuitu eius.* At Paulus 1. ad Timoth. 6. de Deo loquens ait: *Lucem inhabitat inaccessibilem;* si lucem Deus habitat, *cur in tenebris, & caligine apparet?* Respondemus, ideo in caligine apparere, quia lux, quam inhabitat, est inaccessibilis, hoc est, quia videri non potest id, quod Paulus addit eodem loco: *Quem* (inquit) *nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Cùm igitur Deus sit inuisibilis, neque ab vllo hominum vi naturali videri possit, & cùm sit incomprehensibilis, etiamsi vi supernaturali Dei ipsius, & lumine gloriæ videatur, in caligine apparet, B quæ hanc indicat inuisibilitatem, & incomprehensibilitatem. D. Cyrill. in homil. contra Nestor. dicta Ephes. Fiebant (inquit) fumi, & tenebræ; per tenebras significabatur cognitionem Dei comprehendi non posse, &c. Præterea tectus nube caliginosa apparet Deus reuerentiæ causa, quemadmodum reges sub peripetasmate cernuntur.

In caligine loquitur Deus cum Mose.
Psal. 96.
1. Timoth. 6.

Caligo Dei indicat inuisibile esse, & incomprehensibilem.

D. Cyrillus.

Loquere filijs Israël. Exodi cap. 25.

Ingressus nubem Moses, permansit cum eo diebus quadraginta, & noctibus totidem: his diebus præcepit illi Dominus, vt tabernaculum extrueret, id est, templum ex tabulis portatile, & C quónam modo extruendum esset, edocuit Exod. cap. 25. 26. & 27. Præterea iussit Aaronem, eiusque filios quatuor, Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, sacerdotes creari, Exod. 29. iussit item fieri vestes pontifici, Exod. 28. ad fabricandum verò tabernaculum, & vestes pontificias, impleuit Deus sapientia artifices duos Beseleel, & Oliab, Exod. 31. De tabernaculo infra aliquid dicemus, Deo fauente. iam enim de templo egimus 3. tomo Concord. Euangel. quod simile erat tabernaculo. De vestibus quoque egimus pontificiis, & sacerdotalibus. 7.

Quid præceperit Deus Mosi illis quadraginta diebus.

Deditque Dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei.
Exodi cap. 31.

D Post quadraginta dies, quibus intra nubem cum Deo Moses commoratus est, tradidit illi Deus, Exod. 31. duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Deuteronomij 9. *Perseueraui* (ait Moses) *in monte quadraginta diebus, ac noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens, deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, & continentes omnia verba, quæ vobis locutus est in monte de medio ignis. Cúmque transissent quadraginta dies, & totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis.* Ex his verbis colligitur, Mosem in monte Sinai E cum Deo permansisse quadraginta diebus, & noctibus, nihil cibi, aut potus illis diebus sumpsisse, in fine horum dierum accepisse duas tabulas lapideas, quibus Deus decem mandata inscripserat. 8.

Deut. 9.
Dat Dominus Mosi duas tabulas lapideas.

Perseuerauit Moses in monte absque vllo cibo, & potu cum Deo colloquens; per miraculum factum est, vt neque cibo egeret, neque potu. Sed de Iosue exoritur quæstio. diximus enim Iosue comitem fuisse Mosis. Dubitatur ergo, *vbinam manserit illis quadraginta diebus, & noctibus, quibus Moses cum Deo intra nubem fuit, quidve fecerit, & quo cibo, & potu vsus fuerit?* Respondetur, Iosue expectasse Mosem in monte, neque rediisse in castra Israëlitarum; 9.

An Iosue in monte cibum sumpserit?

si enim

ſi enim in caſtra rediſſet, ſciuiſſet vitulum à populo adoratum, id verò ignorabat, vt indicat Exodi caput 32. non ergo rediit in caſtra, ſed in monte, extra caliginoſam nubem, Moſem vt miniſter fidelis expectauit, & cum eodem Moſe poſt quadraginta dies reuerſus eſt in caſtra, Exod. 32. Nun erat autem ocioſus, ſed precibus, contemplationíque intentus, cibum ſumebat manna, potum, aquam torrentis, vt ſupra diximus, vel aquam ex ipſo manna liquefacto effectam.

Reuerſus eſt Moyſes de monte, portans duas tabulas teſtimonÿ in manu ſua, ſcriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei: ſcriptura quoque Dei erat ſculpta in tabulis. Exodi cap. 32.

10. Duas tabulas dedit Deus Moſi, erant autem ex lapide confectæ opere Dei. Nonnulli voluerunt opere Dei confectas, quia Deus lapides illos tunc creauit, & mandata in eis ſcripſit. Veriſimilius eſt, lapides non fuiſſe tunc creatos, ſed antea cum reliquis lapidibus, dici autem factas tabulas opere Dei, quia Deus per angelum lapides dolauerat, & mandata in illis ſcripſerat. Scripſit autem, id eſt, ſculpſit. *Scriptura* (inquit) *Dei erat ſculpta in tabulis.* Erat enim opus factum in æternam memoriam fœderis; quamobrem dicuntur tabulæ teſtimonij, ſiue fœderis, quia teſtabantur fœdus initum à Deo cum populo Iſraëlitico. Scriptæ dicuntur ex vtraque parte, quia diuina mandata vtramque partem tabularum complebant. Primam tabulam complebant tria præcepta, quæ Deum ſpectant. *Non habebis deos alienos. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Memento, vt diem ſabbati ſanctifices.* In ſecunda tabula ſculpta erant reliqua ſeptem, quæ ad proximum pertinent. Hoc enim dignitas infinita Dei poſtulabat, vt præcepta illum ſpectantia, ab illis ſegregarentur, quæ proximum attingunt. Dicuntur *ſcriptæ digito Dei*, Exod. 31. id eſt, opere Dei, vt dicitur Exod. 32. iuxta illud Exod. 8. *Digitus Dei eſt hic*, id eſt, opus Dei eſt huc. & Pſal. 8. *Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum.* Quo ex lapide tabulæ factæ fuerint, ignoratur. Fortè ex ſilice ſunt factæ, ad memoriam fœderis ſempiternam, iuxta illud Iob 19. *Quis mihi tribuat, vt ſcribantur ſermones mei? quis mihi det vt exarentur in libro ſtylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice.* Suidas verbo, Moyſes, ex lapide ſapphiro factas fuiſſe ſcribit. Eadem fuit ſententia Hebræorum, vt ait Lyranus. Videntur in eam ducti, eo quòd Exod. 24. ſcriptum eſt, Moſem, & ſeniores, qui in montem aſcenderunt, ſub pedibus Dei opus vidiſſe quaſi lapidis ſapphirini. Sed ſententiæ fundamentum non eſt ſatis firmum. Adiecerunt neſcio qui ex Hebræis, Moſem cùm tabulas has fregit Exod. 32. earum pretioſa fragmenta vendidiſſe, hácque ratione valde eſſe locupletatum; ſed quis non videt hæc eſſe commentitia?

Decem mandata ſculpta erant in tabulis.

Cur dicantur tabulæ teſtimonij.

In prima tabula mandata erant, quæ Deū ſpectant.

In ſecunda mandata reliqua, quæ attinent ad proximum.

Exod. 31. Exod 8. Pſal 8. Iob 19.

Quo ex lapide facta ſint duæ tabulæ?

CAPVT XI.

MORALE.

De prioribus tabulis Moſi datis.

1. VOLANT verba, non ſunt fixa, ideo quæ in longum tempus extare volumus, non verbis, ſed literis permanentibus committimus. Mandata decem decalogi, verbis promulgauit Deus populo: euolarunt verba, ideo ſcripturæ permanenti ea commiſit, inſculpſítque in tabulis lapideis, vt permanerent. Ipſe tabulas dolauit, ipſe materiam præparauit, inſculpſítque tabulis mandata digito ſuo. Solent reges per alios ſcribere, per ſe verò ſubſcribere. Dei vice angelus non ſubſcripſit tabulis, ſed mandata omnia ſcripſit. Fieri quoque iuſſit Deus arcam tectam auro, in eáque has mandatorum tabulas in tabernaculo aſſeruari. Quis non videat magni Deum facere mandata ſua, magnaq; ſolicitudine ea obſeruari velle? Eadem à nobis magni ſunt facienda, & omnibus diuitiis, rebúſque caducis anteponenda, hinc illud Dauidis Pſal. 118. *Dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion.* Item: *Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri, & argenti.* In tabulis lapideis inſcripſit, imò inſculpſit Deus mandata; non fuit ſatis papyrus; non pergamena charta. Etenim ſcribere noluit, ſed inſculpere in lapide duriſſimo, ac perpetuo, vt intelligamus Dei præcepta permanenter ac perpetuò ſeruanda, inſcribendaque non in papyro, aut chartis, quæ facilè diſrumpi poſſunt, ſed inſculpenda in corde conſtantiſſimo, veluti in ſilice lapide. Ille Dei præcepta in papyro ſcribit, qui facilè peccatum committit, legémque datam diſrumpit: ille in ſilice ſcribit, quem nulla tentatio à Dei præceptis poteſt auellere, iuxta illud Pauli ad Rom. 8. *Quis me ſeparabit à charitate Christi?* Papyrum influens aqua tenuis diſſoluit; ſic cor papyraceum tenuis tentatio diſſipat. Cur autem adamantinum, etiamſi influat oceanus, non diſſipabit, vnde illud Cant. 8. *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam.* Pſal. 118. *Cuſtodiam legem tuam ſemper in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.* Vides cor adamantinum ad ſeruandam legem conſtantiſſimum. *Cuſtodiam* (inquit) *legem in ſæculum, & in ſæculum ſæculi.* Quòd ſi vrgeant tentationes, eodem Pſalmo: *Paratus* (inquit) *ſum, & non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata tua.* Paratus ſum, & promptus, vt feſtinem, non ad explendam meam cupiditatem, ſed ad ſeruandam tuam legem, & non ſum tentationibus, vel mandatorum difficultate turbatus. Hebraicè: *Feſtinaui, & non tardaui cuſtodire mandata tua*, &c. Vir iuſtus charitate feruens promptè feſtinat ad implenda præcepta omnia; vir tepidus tepidè illa ſeruat.

Deus magni facit mandata ſua.

Pſal. 118.

Dei mandata conſtanter ſunt ſeruanda vſque ad mortem.

Ad Rom. 8. Cant 8. Pſal. 118. Ibid.

Præterea non in vna ſola, ſed in duabus tabulis mandata Deus ſcribit, quia non in vna tantùm parte hominis, ſed in duabus ſcribenda ſunt, nempe in animo, & corpore. Hypocritæ in corpore ſcribunt Dei legem, ſed non in animo; improbi alij neque in animo ſcribunt, neque in corpore; iuſti ſcribunt in tabulis duabus, in corpore, & animo. In corpore quidem lex ſcripta exemplum præbet omnibus iuſti vitam conſiderantibus; ſcripta verò in animo, Deo, atque angelis iucundum eſt ſpectaculum, indéque veluti à fonte redundat in corpus. Deus dolauit, ac præparauit tabulas, factǽque ſunt opere Dei, Exod. 32. ſic corda noſtra dolat, ac præparat Deus ad recipiendam gratiæ legem, & amoris. Deus ſuo digito in tabulis mandata ſcripſit; ſic ſuo digito, id eſt, Spiritu ſancto, in cordibus noſtris eadem ſcribit, nobis tamen concurrentibus. Dicuntur 2.

Corpore, & animo ſeruanda ſunt mandata.

Deus legem nostrâ in cordis nostri tabulis scribit. tabulæ factæ opere Dei: sic opere Dei fit in A nobis diuinorum mandatorum scriptura. In arca vndique auro tecta mandata iubet Deus reponi, quoniam maximus thesaurus est mandatorum custodia. Dixit in paradoxis M. Tullius: Animus hominis diues, non arca vocari solet; diues autem fit hominis animus hoc thesauro. Qui igitur veras diuitias amat, mandatorum tabulas seruet, neque vnquam frangat: sed de tabularum fractione infra dicendum est Deo iuuante. Illud tantum adiicio, digito Dei esse scripta mandata, & à Deo nobis tradita, vt legislatorem consideremus, & traditam à tanto legislatore legem omni cura custodiamus, iuxta illud Psalm. 118. *A iudicijs tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.* hoc est, mandata tua non fregi, quia tu summus legislator, & summus Deus legem mihi dedisti seruandam. Quis non seruet toto conatu animi legem datam à legislatore, qui simul & legislator est, & iudex, & testis? Deus qui legislator est, iudex etiam est, & testis omnium, quæ cogitamus, loquimur, operamur: caueamus ergo toto pectore, ne illius præcepta violemus. *Psal. 118.*

De medio caliginis.

3. Expectauit Moses Deum diebus septem, antequam vocaretur ad colloquium; præparatione enim opus est, & reuerentia, vt cum Deo colloquaris, & ores. Præpara animum consideratione; vide quis sit ille, cum quo colloqui vis, vide quis tu sis. Infinita est distantia inter te, & illum, necessaria ergo erat infinita reuerentia: infinitam præstare non potes, præsta saltem magnam pro tua tenui parte. Citharœdi, qui magno in theatro citharam sunt pulsaturi, magna cura citharam præparant: nos in magno theatro Dei, cor veluti citharam pulsaturi sumus, magna illud cura præparatum, atque attentum, & summa Dei reuerentia humiliatum afferamus. D. Chrysost. Psal. 4. Nullus (inquit) sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat, scenam ingressurus, timens ne quid insuaue, & inconcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum angelorum, &c. Reges ianitores habent à quibus ad eos accedere prohibemur: Deus vero ianitorem non habet qui accessum ad illum prohibeat. Accedamus cum reuerentia, & humilitate, & fiducia; nemo erit nobis impedimento, ad Hebr. 4. *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno* &c. Nunc opportunum tempus est auxilij consequendi, post hanc vitam nullum est ad conuersionem auxilium; nunc ergo adeamus thronum gratiæ Dei, vt misericordiam, peccatorumque remissionem consequamur. D. Chrysost. homil. 7. ad Hebr. Nunc (inquit) sedes est gratiæ, non iudicij. Propterea cum fiducia accedamus, vt accipiamus misericordiam, qualem quærimus. Bene dixit Paulus: *In auxilio opportuno.* Si nunc adiueris, accipies, & gratiam, & misericordiam; sin autem tunc adiueris, id est, in iudicio, nequaquam; importunus

Loquendum est Deo summa cum reuerentia.

D. Chrysost.

Ad Hebr. 4.

D. Chrysost.

A est tunc aditus. Non enim est tunc thronus gratiæ. Sic Chrysost.

In medium caliginis ingreditur Moses, vt cum Deo colloquatur, ab omnibus caducarum rerum curis expeditus; sic qui cum Deo vult colloqui, caliginem ingrediatur, in qua nihil appareat caducum, sed solus Deus videatur: colligat cogitationes, restringat curas, soli attendat Deo. Rupertus: Quid (inquit) est, quod Moses, vt interna penetraret, ab exterioribus tumultibus occultatus est, nisi quòd sancti viri, qui exterioribus ministerijs deseruire officij necessitate coguntur, studiosè semper ad cordis secreta refugiunt? &c. 4.

B D. Cyrillus libr. 7. de adoratione: Quòd (inquit) in monte descendit Deus, signum perspicuum esse poterit, non illum ad mentes abiectissimas venire, neque cum illis habitare solere, qui terrenos, & humi abiectos animos habent: sed cum eo cuius animus in sublime conscendat, & quasi verticem excelsum tenens, humana despiciat, & ea sola quæ Dei sunt spectet, &c. Apertissimas oportet habere aures eum, qui cum Deo loquitur; non terra, hoc est, terrenis cogitationibus, ac curis obturatas, sed longè à terrenis curis, & tumultibus in caliginem Dei quietissimam introductas. D. Gregor. libr. 23. moral. cap. 20. Tunc

C (inquit) verba Dei viuacius mens penetrat, cùm ad se admittere curarum sæcularium tumultus recusat, &c. Item: Aurem cordis, terrenarum cogitationum turba dum perstrepit, claudit, & in secretario mentis, quantò minus compescitur tumultuantium curarum sonus, tantò amplius non auditur vox præsidentis iudicis, &c. Item: Homo (inquit) vnde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit, &c. Et cap. 21. eiusdem libri, illud Cant. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat*; sic exponit: Dum exteriores sensus ab huius vitæ solicitudinibus sopio, vacante mente, viuaciùs interna cognosco. Foris dormio, sed intus cor vi-

D gilat, quia dum exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo. hæc magnus Gregorius.

Denique in hac vita in monte videtur Deus, & in caligine. Videtur enim in Ecclesia, velut in monte excelso: sed videtur in caligine, quia per fidem cernitur, non euidenter. Nox est vita hæc, quam in terris agimus; illucescet nobis dies splendidissimus in cælo, tunc videbimus Deum sicuti est, & facie ad faciem; in hac autem nocte per caliginem videmus, per speculum, & in ænigmate. D. Gregorius lib. citato cap. 21. Isaias (inquit) ad videndum Dominum quadam se premi caligine sentiebat, di- 5.

E cens cap. 26. *Anima mea desiderauit te in nocte.* Ac si diceret, in hac obscuritate vitæ præsentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoque huius noctis caliginem videns, claritatem veri luminis præstolatus ait, Psalmo 5. *Manè astabo tibi, & videbo.* Adhuc ergo in nocte minus se videre conspicit, qui ad videndum Deum futurum manè concupiscit.

Sic D. Gregor.

Rupertus.

D. Cyrillus.

In caligine ille cum Deo loquitur, qui caducarum rerum oblitus soli attendit Deo.

D. Gregor.

Cant. 5.

In monte Ecclesia videtur Deus per caliginem, id est, per fidem non euidenter.

D. Gregor.

Psal. 5.

CAPVT

CAPVT XII.

De fabricatione, & adoratione vituli.

EXODI CAP. XXXII.

1. VIDENS autem populus, quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus aduersùs Aaron, dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de Terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. Dixítque ad eos Aaron: Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me. Fecítque populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron. Quas cùm ille accepisset, formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem, dixerúntque: Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de Terra Ægypti. Quod cùm vidisset Aaron, ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit dicens: Cras solemnitas Domini est. Surgentésque manè, obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, & sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.

2. QVADRAGINTA diebus permansit Moses cum Deo intra nubem. Visum est hoc tempus longum Israëlitis, visa est longa hæc apud montem Sinai mansio; quamobrem affecti tædio diuturnæ expectationis, cùm à Mose nullum nuntium acciperent, Deum ducem viæ petierunt ab Aarone, vt ex illo monte statim proficiscerentur.

Videns populus, quòd moram faceret Moyses.

3. Rabbi Salomon aliam reddit rationem, cur populus petierit sibi deos fieri. Ait diabolum turbato aere, feretrum Israëlitis ostendisse, Mosémque mortuum esse nuntiasse; quamobrem illi ducem viæ ab Aarone postularunt. Veram causam reddit scriptura, Exod. 32. *Videns populus, quòd moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus aduersùs Aaron dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. Moysi enim huic viro qui nos eduxit de terra Ægypti, nescimus quid acciderit.* Cùm ergo nescirent quid accidisset Mosi, ducem viæ petebant ab Aarone: Moses enim Aaronem & Hur in suum locum suffecerat, Exod. 24. *Habetis Aaron,* (ait Moses senioribus) *& Hur vobiscum, si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos.* Aaron præcipuus erat, ideo ad eum populus concurrit, non ad Hur. Hebræi aiunt populum etiam ad Hur concurrisse: Hur autem iniquæ petitioni restitisse, atque ideo sputis multis in guttur immissis esse interfectum. Si verum hoc esset egregius martyr fuisset Hur, qui idcirco est occisus, quia deos fieri nouos noluit concedere; sed huius martyrij firmum testimonium requirimus. Nonnullis etiam placuit, hunc Aaronem ad quem confluxit populus, non fuisse fratrem Mosis; at nulla ratio est quæ id suadeat.

Cur populus deos sibi fieri postulauerit?

Exod. 32.

Exod. 24.

Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant.

4. Caietanus vult, populum matutino tempore venisse ad Aaronem in lecto adhuc cubantem. Ex verbo (inquit) surge insinuatur, quòd matutinus fuit hic concursus, tanquam Aaron adhuc iacentem excitauerint, dicendo: surge, &c. Sed non est opus opinari ad Aaronem cubantem manè venisse populum; verbum enim, *surge*, verbum est excitandi ad opus hominem, quamuis neque sedeat, neque cubet. Vnde illud August. lib. de locut. Exod. locut. 119. Sedenti (inquit) Aaroni loquebantur Israëlitæ, an potiùs locutio est notanda, propter quod sæpe dicitur: Exurge Domine, aut surge Deus, iudica terram. Sic ille. Surge (inquiunt) hoc est, agedum, continuò fac nobis deos. Hebraicè nomen est, אלהים, numeri pluralis, significat tamen Deum numero singulari, & deos numero multitudinis.

Caietan.

D. August.

5. Quæritur, *an petiuerint Hebræi fieri sibi multos deos, an vnum?* Multos petiuisse deos hæc verba probant: *Fac nobis deos, qui nos præcedant*, & illa Exod. 32. *Hi sunt dij tui Israël qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Vnum petiuisse suadet Aaronis factum, non enim plures deos fecit, sed vitulum vnum. Respondetur, petiuisse deos quos in Ægypto coluerant, vel aliquem ex illis, ideóque noster interpres vertit; *fac nobis deos*: cùm potuisset vertere; *fac nobis Deum*; quasi dixerint, fac nobis deos Ægypti, qui nos præcedant. Hebraicè verbum est numeri pluralis. Responderi etiam potest, vnum petiisse Deum, nimirum ipsum vitulum, quem fecit Aaron. Videtur enim Aaron vitulum fecisse non aliud idolum, quia populus vitulum postulauerat. Erit igitur sensus: fac nobis deos, qui nos præcedant, id est, Deum fac vitulum Ægypti, qui viam ostendat. Nam nomen *Elohim*, vt diximus, licet sit plurale, vnum tamen Deum significat, 1. Reg. 28. *Mulier pythonissa cùm videret vnum Samuelem* ascendentem, dixit Sauli Regi: *Deos vidi ascendentes de terra*, &c. Saul vero rogat: *Qualis est forma eius?* illa dixerat: *Video deos*: Saul rogat: *Qualis est forma eius?* cur non rogat, qualis est forma eorum? videlicet quia nomen, *Elohim*, vnum Deum significabat. Verba item illa Exod. 32. *Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* sic explicantur: hic est Deus tuus qui te eduxit de terra Ægypti. Nam 2. Esdræ 9. in singulari numero vertit interpres: *Cùm fecissent vitulum conflatilem, & dixissent, iste est Deus tuus qui eduxit te de Ægypto*, &c.

An petierint Hebræi fieri sibi multos deos, an vnũ.

Exod. 32.

1. Reg. 28.

Exod. 32.

2. Esdræ 9.

6. Act. 7. in Glossa ord. sic habes: *Fac nobis deos.* dicunt propter duas columnas, quæ præcesserunt eos, in quarum honorem vnum factum est simulachrum: sed ambæ columnæ adoratæ, & ideò dicunt: qui præcedant nos, quia columna nubis in die, columna ignis in nocte præcedebar populum, &c. At verò rationem columnarum nullam habuisse videntur Israëlitæ in vitulo fabricando.

Actor. 7.

Qui nos præcedant.

7. Petebant Deum ducem viæ. Nónne colum-

Olcaster. *Columna nũquam defuit Israëlitis in deserto.* Exod 13. *Cur postulauerint Hebræi deos duces, cũ columnã ducem haberẽt*

nam ducem viæ habebant, nubis, & ignis, quam ipsis oculis cernebant, quorsum ergo alium ducem viæ pustulabant? Olcaster Exod. 32. ait credibile esse columnam ignis, & nubis toto tempore quo abfuit Moses defuisse Israëlitis, quoniam si columnam ducem haberent, non quærerent deos ductores: sed columnam nunquam defuisse Israëlitis, testatur scriptura Exod. 13. bis verbis: *Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem coram populo.* idem legitur 2. Esdræ 9. Respondendum est, non defuisse columnam; sed cum viderent Hebræi tot dies illam quiescere, neque viam ostendere, petiisse Deum fieri qui viam ostenderet, columna enim in præteritis mansionibus non stetit tot dies: in hac mansione multo diutius permansit, quàm in reliquis. Vel petierũt Deum fieri, qui columnam moueret, & sic viam ostenderet.

Tollite inaures aureas de vxorum, filiorúmque, & filiarum vestrarum auribus, & afferte ad me.

Aaron inaures aureas petiit ab Hebrais.

8. Indigebat idolum materia, ex qua fieret, illam petit Aaron, non lignum, aut æs, vel argentum, sed aurum, non quodlibet, sed inaurium. Rem sane proposuit difficillimam. *Tollite* (inquit) *inaures aureas de auribus vxorum, & filiorum, & adducite ad me, vt ex eis fabricentur dij,* quos petitis. Vos petitis vt faciam vobis deos, præbete mihi pretiosam materiam, ex qua illos faciam, vos dicitis; *fac nobis deos,* ego dico; afferte mihi vxorum, & filiorum inaures, vt ex illis eos faciam. Tempore illo etiam filij Hebræorum inaures ferebant, ideo filiorum petit inaures. Lege Plinium lib. 11. cap. 37. Tertull. lib. contra Iudæos cap. 1. ex monilibus fœminarum, & annulis virorum, ait conflatum vitulum. D. Ambros. epist. 56. annulos aureos scribit petiuisse Aarunem.

Caietanus. *Cur petiuit inaures aurcas Aaron?*

9. Dubitatur, *cur Aaron inaures aureas postulauerit à populo postulante deos?* Caietanus existimauit in honorem idoli inaures petiisse. Respondemus, Aaronem coactum à populo, mortémque timentem, inaures petiisse ad fabricandum idolum, vt à tanto illum scelere abduceret, difficillima postulatione; difficillimum enim erat, ex vxorum, ac filiorum, & filiarum auribus charissima ornamenta detrahere, & idolo fabricando tribuere.

D. August. D. August. Exod. quæst. 141. Non absurdè (inquit) intelligitur, difficilia præcipere voluisse Aaron, vt hoc modo populum ab illa intentione reuocaret, &c.

D. Bernard. D. Bernard. epist. 85. Aaron sceleratis tumultuantis populi clamoribus cessit, contra voluntatem suam, &c.

Theodoret. Theodoretus quæst. 66. Aaron populi impetum reprimere tentauit verbis; vt autem vidit eos nulla ratione adduci posse, postulauit à mulieribus ornamenta aurea, affectum repellens affectu, nempe cupiditatem pecuniæ, & ornamentorum, opponens insano dæmonum cultui. Sic ille.

D Ambros. D. Ambros. lib. 7. epist. 56. Coactus (inquit) Aaron petiuit annulos eorum, & inaures mulierum, &c. Idem sentiunt Lyranus, Abulensis, & alij.

Formauit opere fusorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem.

10. Insanus populus tanta cupiditate deos sibi fieri cupiebat, vt ab ea cupiditate, tam difficili postulatione auocari non potuerit. Inaures aureas ab auribus vxorum, filiorum, & filiarum abstulerunt, & Aaron libentissimè tradiderunt. Ille per artificem igne omnes conflauit, & fusorio opere vitulum fecit.

Cur Aaron vitulũ potius fecerit, quàm aliud idolu?

Quæritur, *cur potius vitulum fecerit, quàm idolum aliud?* Respondetur, quia Ægyptij summoperè colebant vitulum, siue bouem, qui Apis à scriptoribus appellatur; de illo iam supra egimus, cum de Ægypto verba fecimus lib. 1. cap. 1. Itaque Israëlitæ cum in Ægypto maximè coli Apim bouem, siue vitulum vidissent, multi quoque ex ipsis coluissent, Apim sibi fieri ex auro illo postularunt.

Gloss. interl. Gloss. interlin. Quia (inquit) bouem adorauerant in Ægypto, forte aliud idolum non reciperent, &c.

D. Hieron. D. Hieron. lib. 2. contra Iouin. Populus Israel bouem Ægyptium prætulit Domini maiestati, &c.

Philo. Philo lib. 3. de vita Mosis: Obliti Dei filij Israël cœperunt æmulari figmenta Ægyptia, facto vitulo aureo ad imitationem animalis eius regionis sacratissimi, &c. Lege Clementem lib. 6. constit. cap. 20. Lactant. lib. 4. cap. 10. D. Hieron. Osee lib. 2. cap. 6.

11. *An sit factus vitulus integer, an solum caput*

Quæritur secundò, *an sit factus integer vitulus?* Aiunt enim Lactantius lib. 4. cap. 9. Tertull. in lib. contra Iudæos cap. 1. Cyprianus lib. de bono patient. Ambros. lib. 5. de pœnit. cap. 8. Hieronymus Osee 7. August. Psal. 73. caput vituli esse factum.

Lactantius. Lactantius: Aureum (inquit) caput bouis, quem vocant Apim, quod eis in signo præcederet, figurarunt, &c.

Tertullian. Tertullian. Cùm aurum (inquit) fuisset igne conflatum, & processisset eis bubalum caput, huic figmento, relicto Deo, honorem dederunt, &c.

D. Cyprian. D. Cyprian. Populus Iudaicus profanos deos ausus est postulare, vt itineris sui duces nuncuparet, caput bubalum, & terrestre figmentum, &c.

D. August. August. Ipsum caput vituli Moyses in ignem misit, & comminuit, &c. Hieron. Israëlitæ vituli conflauerunt caput, &c. Respondetur, scripturam non appellare caput vituli, sed vitulum. Vnde colligitur integrum fuisse, non solum caput: hi autem Patres non aiunt duntaxat caput vituli esse formatum, sed ex parte totum intelligunt: totum vitulum, caput vituli appellant, idolum despicientes.

12. *Quomodo vitulus aureus ostendere potuerit viam.*

Quæritur tertiò, *quomodo congruat cum petitione populi fabricatio vituli aurei?* Nam populus petit: *Fac nobis deos, qui nos præcedant.* Vitulus autem aureus præcedere illos non poterat, siquidem non mouebatur. Quonam quæso modo idolum aureum immobile viæ dux esse poterat? Respondetur, populum petiisse idolum, vt esset dux viæ, non motu suo, sed alieno, ab Israëlitis portatum. existimabat enim Apim, siue vitulum, Deum Ægyptiorum, ductum ante castra, ex auro fabricatum, viam ostensurum. Præterea in petitionibus populi, idololatriæ cupiditate furentis, non est opus rationem inquirere: vbi furor est, & insania, silet ratio.

13. *An vitulus vitales actiones habuerit* Psal. 105.

Quæritur quartò, *an hic vitulus vitales aliquas actiones habuerit?* Comedisse probatur ex Psal. 105. *Mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum,* &c. idque placet Paulo Burgensi, & aliis, addit. 3. Exod. 32. Quidam (inquit) dicunt, quòd ille vitulus videbatur exercere quædam opera similia operibus vitæ, sicut est comestio, & huiusmodi, quod potuit esse operatione dæmonum, &c. Respondetur, nullum habuisse vitæ signum, nullam vitalem actionem exercuisse, sed idolum fuisse aureum

simile

simile vitulo, qualia erant multa alia gentium idola, de quibus Psalmo 13. canitur: *Simulachra gentium, argentum, & aurum opera manuum hominum, os habent, & non loquentur. oculos habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, nares habent, & non odorabunt,* &c. hoc est, idola gentium, & dij, nullam vitalem exercent actionem. Verba Psalmi 105. non significant vitulum aureum comedisse fœnum, sed factum esse in similitudinem vituli viuentis, qui fœnum solet comedere.

Psal. 13.

14. Quintò quæritur, *an factus fuerit vitulus opera artificis, an opera dæmonis?* Opera dæmonis factum esse, probant verba Aaronis Exod. 32. Cùm enim argueretur à Mose, respondit: *Proieci illud,* (id est, aurum) *in ignem, egressúsque est hic vitulus,* &c. Aaron non ait se conflasse vitulum, sed aurum in ignem coniecisse, egressúmque esse vitulum, videlicet opera dæmonis. Non defuerunt, qui dicerent, Aaronem aurum in ignem proiecisse, vt in igne periret: dæmonem verò vitulum fabricasse. Respondendum est, vitulum egressum esse ex auro misso in ignem, non opera dæmonis, sed opera artificis, vt supra vidimus. Fusorio enim opere dicitur factus. verba Aaronis suo loco sunt explicanda.

An vitulus opera dæmonis fuerit fabricatus? Exod. 32.

Aedificauit altare coram eo.

15. Fabricatum idolum magna auiditate exceperunt Israëlitæ, eíque omnia miracula à Deo facta in exitu ex Ægypto impiè ac furenter tribuerunt dicentes: *Hi sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti,* &c. Insana plebs idololatriæ tenebris obcæcata, non cernebat fieri non posse, vt vitulus ex auro fabricatus educeret populum ex Ægypto. Videntur liberationem suam tribuisse Api boui Ægyptiaco, cuius vitulus ille aureus erat simulachrum. Aaron timorem mortis à se non expulit, sed vitulo quem fecerat, timore perculsus altare fabricauit, & festum diem populo nuntiauit, hac voce præconis, *cras solemnitas Domini est.* Hebraicè hoc loco *Iehouah* nomen est incommunicabile creaturis, quamobrem Caietan. Exod. 32. contra Aaronem exarsit. Cùm enim dixisset superius, Aaronem petiuisse inaures, vt idoli fabricationem impediret, videlicet, vt dissensio domestica in domo qualibet oriretur, reluctantibus mulieribus, & pueris suas inaures aureas dare; hoc loco sic scribit: Non meretur (inquit) tanta blasphemia Aaronis excusationem: blasphemiam vocat nominis *Iehoua* idolo attributionem. Etenim Aaron voce præconis clamauit dicens, *cras solemnitas Iehouah est.* Addit Caietanus: Insaniuit Aaron longè magis, quam alij. Nam alij non nisi Elohim idolo attribuerunt: ipse autem incommunicabile, & ineffabile nomen tetragrammaton attribuit idolo, nullo instigante, voce publica, &c. Sed respondemus Caietano, Israëlitas illos nouitios ex Ægypto egredientes appellasse vitulum Elohim, & Iehouah, siquidem Deum esse putabant. Ideóque Aaronem hoc nomine illum per præconem appellasse, nō quòd idoli cultu insaniret, sed quòd populo placere vellet, & mortem effugere.

Aaron timore perculsus fecit altare vitulo.

Caietanus.

16. Quæritur, *an omnes Israelitæ vitulum coluerint, & in idololatriam inciderint?* Respondetur, multos hoc scelere non fuisse contaminatos. Probatur ex Paulo 1. Corinth. 10. *Neque* (inquit) *idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis,* &c. *Sicut quidam,* dixit, *ex ipsis:* quia non omnes idololatriæ scelus commiserunt. D. August. in locution. Exodi. Totum (inquit) pro parte positum est, cum dicitur: *Consurrexit populus in Aaron.* Apostolus enim, sicut reuera erat, quosdam eorum dixit hoc fecisse, non totum populum, vbi ait: *Neque idolis seruiamus, sicut quidam illorum.*

An omnes Hebræi vitulum coluerint? 1. Corint. 10. D. August.

Obtulerunt holocausta, & hostias pacificas.

17. Indictum est festum ab Aarone, quomodo sit celebratum, nunc narratur. Surrexerunt manè Israelitæ die festo, sacrificia obtulerunt vitulo turpissimo. Postea epulati sunt, post epulas verò surrexerunt ludere. Rabbi Salomon existimat verbum Hebræum, צחק, *sachac,* hoc loco significare *idolum colere.* Eundem in modum interpretantur verbum *ludere* D. Thomas, gloss. ord. & alij. Idque probatur ex Paulo 1. Corint. 10. *Ne* (inquit) *idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis,* (videlicet Israëlitis) *quemadmodum scriptum est.* Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Videtur Paulus verbo (*ludere*) significasse idoli cultum, alioqui quorsum citasset verba, in quibus de ludis, non de idololatria mentio fiebat? Dicendum est Israëlitas illos post sumptum cibum ludos egisse, id est, choreas duxisse coram vitulo, & similia alia in honorem illius fecisse. Cùm verò choreas ducebant, ad vitulum qui in altari erat, accedebāt, ipsúmque adorabant, ideo Paulus ait, lusum illum, & choreas fuisse cultum idoli. Verbum Hebræum, *sachac,* significat *ludere, videre,* & *iocari,* inde deducitur nomen *Isaac,* quod sonat *risum,* iuxta illud Saræ matris, Genes. 21. *Risum fecit mihi Dominus.* Quòd autem lusus hic choreas significet, probatur illis verbis Exod. 32. *Cùm Moyses appropinquasset ad castra, vidit vitulum & choros, iratúsque valde.* Item: *Moyses dixit Iosue, vocem cantantium ego audio,* choreæ enim cum cantu ducuntur.

Quid sit, surrexerunt ludere. 1. Corint. 10. Exod. 32. Genes. 21. Exod. 23.

18. Quæritur, *an populus vinum biberit in his epulis?* Non bibisse confirmant verba illa Mosis Deut. 29. *Adduxit vos Dominus 40. annis per desertum, panem non comedistis, vinum & siceram non bibistis.* Bibisse autem nunc vinum sentit D. Basilius hom. 1. de ieiunio: Tabulas (inquit) quas ieiunium Mosis impetrauerat, ebrietas comminuit; dum Moses iudicat indignum, si populus ebrius legem acciperet à Deo. Item: Quod Moses ieiunus confecerat, id vnica temulentia reddidit irritum, &c. Idem opinatur D. Ambrosius lib. de Elia, & ieiunio: Tabulas (inquit) legis accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas. Item: Fregit tabulas Moses indignum iudicans, vt ebrio populo lex daretur, &c. D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum: Frangit (inquit) audacter Moyses tabulas; sciebat enim Dei sermonem non posse audire temulentos, &c. August. quæst. 51. in Deut. Apparet (inquit) ex verbis Deuteronomij 29. tantum vini potuisse portare Israëlitas, quod possent citò consumere. Nam si omnino nihil secum attulissent, vnde esset illud de quo dictū est Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere?* non enim hoc de aqua diceretur, cùm & ipsius Mosis manifestissima verba sint, nō fuisse illam vocem principium belli, sed principiū vini. sic Aug. Philo quoque vinum potasse putat populum, lib. 3. de vita Mosis. Choreas (inquit) agebant, & expleti mero congeminarunt temulentiam, vino pariter furentes, atque insania, &c. Idem probat Augustinus ex versione LXX. interpretum, qui sic

An populus vinum biberit? Deut. 29. D. Basilius D. Ambros. D. Hieron. D. August. Exod. 32. Philo.

Exod. 32. vertunt Exod. 32. *Vocem præcinentium vinum ego audio*, &c. Verba sunt Mosis, dixerat Iosue: *Vlulatus pugnæ auditur in castris*. Respondit Moses iuxta LXX. interpretes: *Vocem præcinentium vinum ego audio*, &c. August. ait, respondisse Mosem vocem populi fuisse principium vini. Probabilis est Augustini sententia, & Philonis, vinum bibisse Israëlitas; verba autem Deuteron. 29. de frequenti, & quotidiana potatione possunt intelligi; non bibistis vinum in deserto frequentes. At non bibisse vinum in deserto, Moses absolutè ait: *Panem* (inquit) *non comedistis, nimirum vsitatum, quia comedebant manna, panem non vsitatum. Vinum, & siceram non bibistis*, &c. Nullam addit exceptionem. Quod verò adiicit August. B ex versione LXX. interpretum: *Vocem præcinentium vinum ego audio*, non significat populum bibisse vinum, sed vocem illius similem esse non voci præcinentium pugnam, sed voci præcinentium vinum, quia veluti ebrij vitulum colebant. Vix aquam deserto habere poterant, vnde ergo haberent vinum? Deus enim aquam illis suppeditabat, non vinum, tantus populus vnde tantum comparare vini poterat, quod satis esset tantæ multitudini? Dici potest iuxta alteram sententiam habuisse vinum ex oppidis deserto propinquis, ad quæ iumenta mittebant, vnde vino onerata in castra redibant. Si hoc concedatur, Mosis illa verba; *Vinum non bibistis in deserto*, corruunt. C Si enim ex oppidis vicinis deserto vinum offerri poterat, non deessent multi, qui huic negotiationi, lucróque vacarent; ferréntque in castra quotidie vini copiam. Potarent ergo vinum quotidie Hebræi, neque diceret Moses: *Vinum, & siceram non bibistis*, &c. *D. August.* D. August. putat vinum in hoc vituli cultu consumptum, ex Ægypto allatum esse; sed non videtur verisimile, vinum ab Ægypto allatum tot diebus durasse; verisimilius dici potest, fuisse allatum ex oppido Iethro sacerdotis Madian, non in festo Hebræis.

CAPVT XIII.

MORALE.

De fabricatione, & adoratione vituli.

Videns populus, quòd moram faceret Moyses.

1\. *Absentia pastoris perniciem affert ouibus.* PERNICIOSISSIMA est prælati vigilantis absentia. Absente enim Mose vigilãte pastore, tartareus lupus gregem Israëliticum inuasit, & lacerauit. Reliquit Moses vicarium Aaronem, sed non restitit lupo vsque ad sanguinem; velut mercenarius vidit lupum in grege grassantem, & fugit. Fugisse autem dico, quia populo non repugnauit vsque ad mortem, sed illi obsecutus est, idolúmque fabricauit, & altare extruxit. Repugnãdum est peccato vsque ad mortẽ, quod significat Paul. ad Hebr. 12. dicens: *Nondum vsque ad sanguinem restitistis, aduersus peccatum repugnantes.* *Ad Heb. 12. Peccato resistendum vsque ad sanguinem, & mortem.* Hoc est, nondum peruenistis ad summam resistentiam, quæ fieri debet peccato, ea verò tunc fit, cùm sanguinem peccato resistentes effundimus, vitámque amittimus, ne nos scelere aliquo inquinemus. Ad hanc resistentiam non peruenit Aaron. Quamuis enim verbis restiterit, non restitit factis. *Theodor.* Verbis autem restitisse ait Theodoretus quæst. 66. in Exod. Primum (inquit) eorum impetum verbis reprimere tentauit, vt autem vidit eos nulla ratione duci posse, postulauit ornamenta A aurea, &c. Non satis est verbis resistere peccato, vsque ad sanguinem, & mortem resistere necesse est, quod fecerunt martyrum multa millia.

2\. *Peccauit Aaron, peccauit etiã Petrus, sed in gratiam Dei mox redierunt, & pontifices creatĩ sunt.* Typus quidam fuit Aaron magni Petri, summi Pontificis totius vrbis à Deo constituti. Lapsus est in peccatum Aaron timore perculsus mortis; lapsus etiam est in peccatum Petrus, eiusdem mortis metu impulsus. Grauius tamen fuit Aaronis peccatum, quàm Petri; nondum creatus erat Pontifex Aaron synagogæ, quando peccatum commisit: similiter Petrus nondum creatus erat summus sacerdos Ecclesiæ, quando in crimen incidit. Non amisit fidem Aaron; non amisit fidem Petrus. B Pœnitentiam egit Aaron, veniámque à Deo consecutus est: Petrus quoque. respexit enim Dominus Petrum, & Aaronem. Denique Aaronem post peccatum summo sacerdotio populi sui donauit, & Petro summum Pontificatum totius Ecclesiæ contulit. O ineffabilem Dei misericordiam! commendauit hac in re pœnitentiam, quam qui agunt homines apud Deum, magno habentur in pretio. Sed obserua, neque Aaronem, neque Petrum, cùm peccatum commiserunt, fuisse Pontifices. Aaron postea Pontifex creatus est, Leuit. 8. Petrus quoque post resurrectionem Christi, Ioan. 21. Discant prælati non deserere gregem, sed illi semper inuigilare, C ne turpissimos in grege vitulos exurgere videamus.

Fac nobis deos.

3\. *Idolorũ cultores faciunt deos. Habent enim Deos, qui fiunt: Deus verus non potest fieri.* Hoc est idololatrarum proprium multos Deos facere. Vnus est Deus, & increatus, nullóque modo fieri potest. At idolorum cultores multos existimant esse deos, & multos faciunt. Romani fecerunt Iouem, Martem, Mercurium, & multos alios. Similiter Ægyptij Apim Deum fecerunt, & alios, de quibus supra dictum est. Longum esset in diis numerandis immorari quos Ethnici fecerunt, hodiéque faciunt absque prudentia, numen tribuentes creaturis, D iuxta illud Ethnici Poëtæ de fortuna dictum:

Nullum numen habes, si sit prudentia: sed te
Nos facimus fortuna Deam, cæløque locamus.

4\. *Insipientes idola colunt, & Deos faciunt.* Nullum numen habebant dij gentium, sed Deos faciebant, cælóque locabant, quia carebant gentes prudentia, atque intellectu. Quemadmodum integrum speculum vnum tantum vultum repræsentat; fractum verò multos: sic intellectus hominis integer, ac prudens, vnum tantum intelligit Deum; fractus autem & imprudens, deos facit multos. Imprudentes, atque insipientes capit diabolus idololatria, vnde illud Sap. 14. Creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in *Idola sunt muscipula, scandalum, & laqueus ethnicorum.* E muscipulam pedibus insipientium, &c. Insipientium pedes hac muscipula capiuntur, sapientium minimè. Creaturæ Dei ipsum dicitur argentum, aurum, vel alia quæcunque idolorum materia, quæ creatura est Dei, imò & ipsæ idolorum statuæ creaturæ sunt Dei, non dij: sed hæ creaturæ Dei factæ sunt ab hominibus in odium, quia idola odio magno digna sunt. Græcè, *εἰς βδέλυγμα*, id est, facta sunt *in abominationem*, idola enim sunt abominabilia & odio habenda. Factæ etiam sunt *in tentationem* animabus hominum, Græcè, *εἰς σκάνδαλα*, *in scandala*, quoniam impingunt homines in idola, & cadunt in idololatriam. Denique facta sunt idola *in muscipulam*, Græcè, *εἰς παγίδα ποσὶν ἀφρόνων*,

uos, id est, *in laqueum*, vel *muscipulam pedibus insipientium.* Nam idolorum veneratione, veluti laqueo arctissimo irretiuntur insipientes.

5. Inspiciamus vitulum ab Aarone factum. Non erat ille Deus, vt Israelitæ clamabant dicentes: *Hi sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Creatura erat, id est, aurum in vitulum efformatum. Hæc creatura pedibus insipientium Hebræorum fuit in laqueum, & in muscipulam, quia illos hoc loqueo illaqueauit diabolus, & cepit hac muscipula. Fuit illis in tentationem, & in scandalum, quia in idololatriam inciderunt; fuit in odium, & abominationem omnibus sapientibus Dei cultoribus, qui simulachrum odio habebant, & execrabantur. Non enim omnes Hebræi vitulum coluerunt, vt supra dictum est.

6. Idola etiam dicuntur metaphoricè opes, voluptates & honores, omnésque res caducæ, quas homines vehementer diligunt, & Deo praponunt peccantes. Hos deos homines faciunt, fiúntque ipsis hæc idola in odium, & abominationem, quoniam Deo odibiles & abominabiles reddunt; fiunt in laqueum, & muscipulam, quia his idolis maximè dilectis irretiuntur, & veluti mures muscipula insipientes capiuntur, dum peccata mortifera committunt eorum causa.

Tollite inaures.

7. Rapit homines insipientes cupiditas magno impetu, omnésque perrumpit difficultates, quæ se obiiciunt. Cupiebant Hebræi idolum: magno impetu illos rapuit cupiditas hæc, neque illam retardauit Aaronis difficillima postulatio: *Tollite inaures aureas ex auribus vxorum, filiorum, & filiarum, & date mihi* materiam auream, ex qua vobis deos faciam. Magna fuit postulationis difficultas, sed maior fuit petentium cupiditas quæ omnem vicit difficultatem. Frenanda est cupiditas, si vincere vis vitia, alioqui velut ferox equus, abiecto freno, magno impetu, in maxima te scelera præcipitabit, iuxta illud de idolorum cultoribus Israëlitis dictum Ierem. 8. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti; omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium*, &c. Quid non vincat cupiditas effrenata? quid difficilius quam filios ipsos vita priuare? Rem hanc difficillimam persuasit Hebræis idololatria, Psalm. 105. *Immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Vt improba cupiditas in scelera præcipitat; sic sancta cupiditas in sancta opera impellit. Qui Deo placere cupit, & æternam consequi salutem, pauperibus alacriter largitur pecuniam, etiam inaures aureas, si sit opus, neque patitur se vinci ab his idololatris.

Idola hominum improborum sunt voluptates, diuitiæ, honores, &c.

Ierem. 8.

Cupiditas omnia vincet, si freno caret.

Psalm. 105.

8. Inaures aureæ obedientiam significant, vt docet D. Gregorius Iob 35. Nam maiorum mandata auribus percipiuntur, vt executioni mandentur, obtulerunt Israëlitæ vitulo inaures, hoc est, obedientiam, dicentes; *Fac nobis deos, qui nos præcedant*, &c. Illi præcedant, nos sequemur; illi præcipiant, nos obedimus. Væ iis hominibus, qui idolis, id est, carni, mundo, & cacodæmoni, inaures, hoc est, obedientiam tribuunt. Væ iis quos hæ pestes præcedunt, illíque sequuntur, & obtemperant. Felices verò ij

Inaures significant obedientiam.

A sunt, qui inaures aureas, id est, auream obedientiam Deo offerunt, nulla scoria inquinatam. Quemadmodum aures exornant inaures aureæ, sic maximè exornat obedientia perfecta, quæ vbi primum auribus percipitur, statim expletur, iuxta illud Psalmi 17. *In auditu auris obediuit mihi.* Caueant viri religiosi ne inauribus aureis spolientur, id est, obedientia. Nam quemadmodum aureæ illæ inaures in vitulum cornibus armatum conuersæ sunt; sic obedientia amissa conuertitur in superbiam, & in obedientiam vitulo, siue tauro cornupetæ similem, Psal. 39. *Aures* (inquit) *perfecisti mihi.* Perficiũtur aures his inauribus aureis rutilãtissimis, B obedientiæ fulgore decorantur, & velut pretiosis lapidibus coruscant. Seruet obediens aurum, seruet gemmas suas, id est, obedientiam, ne nudus, & inermis inter hostes constituatur, vt Israëlitæ Exod. 32. *Videns Moyses populum quod esset nudatus, spoliauerat enim Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat.* Abulensis nudatos dici putat Israëlitas propter ablatas inaures magni pretij, nudati erant auro, nudati quoqúe diuino auxilio propter perditam obedientiam: sic inobediens nudatur fulgente obedientiæ auro, nudúsque inter hostes constituitur, & illorum iugo subiicitur, quia non vult iugo Dei subiici.

Psalm. 17.
De obedientia.

Psalm 39.

Exod 32.

C

Hi sunt dij tui Israël.

Mira fuit horum hominum insipientia. Dei illam potentiam, & maiestatem, quam in monte Sinai viderant, obliti sunt, & Deum in vitulum commutauerunt. Vidit Dominus hanc insaniam, dixitque Mosi, qui in monte erat: *Recesserunt citò de via quam ostendisti eis, fecerúntque sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt*, &c. citò siquidem recesseruot. Nam paucis ante diebus Deum mandata tradentem audiuerant magno cum terrore, vt terror eius esset in eis, & non peccarent, Exod. 20. At illi Dei timore abiecto, citò recesserunt, nouumque sibi Deum fece- D runt. Nondum Dominus ex monte recesserat, illi verò iam recesserant ex via, quam Deus illis ostenderat. Audierant paulò antè à Domino Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile.* illi verò Deum alienum fecerunt, & sculptile, videlicet vitulum. O insaniam hominum mente carentium! Psal. 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile, & mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum. Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Gloria hominum est vera religio, & Deus verus; hanc gloriam suam, id est, Deum verum, impij homines E mutauerunt in vitulum aureum, similem vitulis qui agri herba pascuntur. Similiter loquitur Paulus de idolorum cultoribus ad Roman. 1. *Mutauerunt* (inquit) *gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium*, &c. Gloria hominum est Deus: ignominia, & sordes sunt idola, Exod. 32. *Spoliauerat eos Aaron propter ignominiam sordis*, &c. id est, propter ignominiam vituli. Deuteron. 32. *Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus*, id est, in idolis.

9.
Mira insipientia, vituli adoratio.

Exod. 20.

Psalm. 105.

Religio vera est gloria hominum, & honor.

Ad Rom. 1.

Exod. 32.
Idola sordes sunt & ignominia hominum

Deut. 32.

Obliti sunt Israëlitæ Deum qui saluauerat eos, qui propter ipsos admiranda miracula in Ægypto fecerat, & in mari rubro, Psalmo 105. *Cito fecerunt, obliti sunt operum eius*, &c. D. Hieron. 10.

Psal. 105.

vertit:

vertit: *Citò obliti sunt operum eius*, &c. Hebraicè, מִהֲרוּ, *miharu*, id est, *acceleraverant*, *obliti sunt celeriter.* Citò sanè obliti sunt tot operum mirabilium, quæ perpetua memoria digna erant; idem contingit hominibus, qui animi sui salutem parum curant: si fatentur, & peccata expiant pœnitentia, citò à gratia recedunt, citò Dei, & beneficiorum eius obliuiscuntur, properant vt à Deo recedant; *Citò* (ait Dominus) *recesserunt de via quàm ostendisti eis.* ad reditum nimium cunctantur, tardique sunt, Ierem. 5. *Indurauerunt* (inquit) *facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.*

Citò obliuiscimur viam salutis.

Ierem. 5.

11\. Esdræ 9. de vitulo hoc sic scriptum est: *Cum fecissent sibi vitulum conflatilem, & dixissent: Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Ægypto, feceruntque blasphemias magnas*, &c. Magna fuit blasphemia & facinus vitulum Deum appellare, & illa ei attribuere, quæ solius Dei sunt, nimirum liberationem ex Ægypti captiuitate, & tot miracula in ea perpetrata. *Hi* (inquiunt) *sunt dij tui Israël, qui eduxerunt te de terra Ægypti.* Magna blasphemia & facinus est, Deum verum relinquere, & idola colere, quod indicant illa Dei verba, Ierem. 2. *Obstupescite cæli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas quæ continere non valent aquas.* Fons est Deus omnium bonorum inexhaustus, omnia in se continens bona, & in homines illa affluenter emittens. Idola verò cisternæ sunt, factæ hominum manibus, cisternæ inquam dissipatæ, quæ neque vitam, neque aliquid boni possunt continere, aut habere, Psal. 125. *Simulachra gentium argentum, & aurum opera manuum hominum*, &c. hoc est, idola aurum sunt, & argentum, quidquid aliud habent, opus est manuum hominum, statuæ quædam sunt, manibus hominũ fabricatæ. Ideóque *os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient.* Deus homines facit loquentes, videntes, audientes: homines verò vitalia hæc opera suis statuis donare non possunt. Ideóque idola, quia ab hominibus fiũt, muta sunt, surda, & cæca. Sequitur: *Similes illis fiant qui faciunt ea*, &c. Similes idolis fiunt illorum cultores, cæci, surdi, & muti, neque enim Deum verum vident, neque veram doctrinam audiunt, aut loquuntur.

Esdræ 9.

Magnum scelus est idololatria.

Ierem. 2.

Psal. 125.

Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.

12\. Theodoretus quæst. 68. Sponsa (inquit) in ipso limine thalami nuptialis ad committendum adulterium declinauit, &c. Synagogam in sponsam accepit Dominus, cùm pactum cum ea fecit in monte Sinai, vt supra vidimus, Osee 2. *Sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & miserationibus*, &c. *Vocabit me vir meus*, &c. hoc est, synagoga virum suum me appellabit, quemadmodum vxor suum coniugem appellare solet. Ezech. 16. *Expandi amictum meum super te, & operui ignominiam tuam, & iuraui tibi, & ingressus sum pactum tecum, & facta es mihi*, &c. Amictum expandebat vir super fœminam quam vxorem volebat ducere, ideo Ruth cap. 3. dicit Booz propinquo Ruth: *Expãde pallium tuum super famulam tuam*, &c. Ait Deus se expandisse amictum super synagogam, & iurasse ei eam vxorem ducturum, foréque sponsum, & virum eius. In hunc virum suum dignitatis, maiestatisque infinitæ perfida hæc sponsa adulterium perpetrauit, in ipso limine thalami. Sponsum exhorruit, non placuit ei apparens nube, ignéque circundatus, terribilique voce ex monte Sinai loquẽs, hinc dixit Mosi: *Non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Mutum elegit vitulum, nullum vitæ opus habentem, coram quo non exhorruit, sed sedit manducare, & bibere, & surrexit ludere. Viderat in Ægypto voluptuosum idoli cultum, hũc elegit. Nuptias cum vero sponso celebrauit aspersa sanguine. Exod. 24. *Moses sumptum sanguinem respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum*, &c. Nuptias verò cum idolo, epulando iniuit, & ludendo. Idolorum cultores lucos plantabant, in eis sub arborum vmbra, & amœnitate deos suos colebant, & comessationibus vacabant. Deus verus Deuter. 16. has arborum amœnitates prohibet: *Non plantabis* (inquit) *lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui.* Deut. 12. *Subuertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes deos suos super montes excelsos, & colles, & subter omne lignum frondosum; dissipate aras earum, & confringite statuas, lucos igne comburite*, &c. D. Hieron. Osee 4. In lege (inquit) præceptum est, vt iuxta altare lucus, & arbores non plantentur, ne scilicet passiua, & voluptuosa religio austeritatem vnius, & veræ religionis euertat, &c. & ad Galatas 5. idololatria, festiuitate, gula, ventre, & iis quæ infra ventrem sunt delectatur. Sic ille. Austera est vera religio, amœnas fugit voluptatum vmbras, sub quibus flagitia committuntur, veram in Deo, diuinisque rebus voluptatem quærit. Falsa religio voluptatem vitiorum consectatur, austeritatem fugit, non in Deo, sed in rebus creatis oblectatur. Ecce falsa religione imbutus populus, sedit comedere, & bibere, & surrexerunt ludere. Non loquatur nobis Dominus, aiebant, ne fortè moriamur, mutum veneremur vitulum, vt comedamus, & bibamus. At nescia mens hominum sortis futuræ; *Sedit populus comedere, & bibere, & surrexerunt ludere.* Postquam autem reuersus est ex monte Moses, in amaritudinem versa est epularum dulcedo, iuxta illud Ierem. 2. *Scito, & vide, quia malum, & amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum*, &c.

In ipso thalami nuptialis limine adulterium commisit synagoga.

Osee 2.

Ezech. 16.

Ruth 3.

Exod. 24.

Idolorũ cultores ludis, & comessationibus indulgebant sub arboribus.

Deut. 16.

Deut. 12.

D. Hieron.

Ierem. 2.

CAPVT XIV.

EXODI CAP. XXXII.

1\. LOCVTVS est autem Dominus ad Moysen dicens: Vade, descende, peccauit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti. Recesserunt citò de via quam ostendisti eis: fecerúntque sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt, atque immolantes ei hostias dixerunt: Isti sunt dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Rursúmque ait Dominus ad Moysen: Cerno quòd

quòd populus iste duræ ceruicis sit: dimitte me, vt irascatut furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam. Moyses autem orabat Duminum Deum suum, dicens: Cur, Domine, irascitur futor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de Terra Ægypti in fortitudine magna, & in manu robusta? Ne quæso dicant Ægyptij: Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra: quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare Abraham, Isaac, & Israël, seruotum tuorum, quibus iutasti pet temetipsum, dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli: & vniuersam terram hanc, de qua locurus sum, dabo semini vestro, & possidebitis eam semper. Placatúsque est Dominus, ne facetet malum quod locutus fuetat aduersùs populum suum. Et reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei: sctiptura quoque Dei erat sculpta in tabulis. Audiens autem Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen: Vlulatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit: Non est clamot adhortantium ad pugnam, neque vocifetatio compellentium ad fugam, sed vocem cantantium ego audio. Cùmque appropinquasset ad castra, vidit vitulum, & choros, iratúsque valdè, proiecit de manu tabulas, & confregit eas ad radicem montis: arripiénsque vitulum quem fecerant, combussit, & contriuit vsque ad puluetem, quem spatsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israël.

Peccauit populus tuus.

Primum primæ tabulæ mandatum Hebræi fregerunt, cùm in tabula scriberetur à Deo.

Exod. 20.
Exod. 32.

2. SCRIBEBAT Dominus in monte Sinai decem mandata in tabulis lapideis: populus veto ad montis radices primum illarum mandatum fregit, hoc enim erat primum mandatum, Exod. 20. *Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile,* &c. Populus autem ait Aaroni, Exod. 32. *Fac nobis deos, fecitque sculptile idolum,* ignorabat Moses tantum scelus. Aperuit Domious scelus perpetratum idololatriæ: *Vade,* (inquit) *descende de monte, peccauit populus tuus, fecerunt sibi vitulum conflatilem, & adorauerunt,* &c.

Dimitte me, vt irascatur furor meus.

3. Scelus maximum, supplicium maximum exposcebat; nimirum, vt Deus populum qui eum reliquerat, relinqueret, ac penitus deleret. Itaque à Mose petit, vt patienter ferat hoc supplicio affici impios. *Cerno* (inquit) *quòd populus iste duræ ceruicis sit*, hoc est, inobediens, contumax, iugum mandatorum non recipiens, sed repellens ac frangens. *Dimitte me Moyses, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te in gentem magnam*. &c. Cur ait Dominus: dimitte me Moses? Respondetur, quia Mose repugnante delere nolebat populum; erat enim Moses princeps populi illius, deletóque populo amittebat principatum. Quamobrem addidit: deleto hoc populo *faciam te in gentem magnam*, dimitte (inquit) me, patienter ferto extremum me supplicium de hoc populo sumere: eo autem extincto, alium tibi populum dabo, maiorem, meliorem, ac nobiliorem, cuius sis princeps: hic pupulus tuus duræ, & inflexibilis ceruicis est, patere eum extingui, ne me impedias tuis precibus. Isaiæ 48. *Scio* (ait Dominus) *quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua area,* &c. Deut. 9. *Cerno quòd populus iste dura ceruicis est, dimitte me, vt conteram eum, & deleam nomen eius de sub cælo, & constituam te super gentem qua hac maior, & fortior sit.* Chaldæus sic vertit: Dimitte precationem tuam à facie mea, & irascatur furor meus contra eos, & consumam eos, &c.

Deus iratus est populo. Propter idololatriam vult eum omnino abolere.

Isai. 48.
Deut. 9.

Vis orationis.

Moyses autem orabat Dominum.

4. Populi sui charitate permotus Moses, noluit A dimittere Dominum, vt irasceretur furor eius, Israëlitasque disperderet; precibus obstitit Deu, duabus rationibus in ipsa oratione vsus. Prima est, parce Domine populo, ne Ægyptij dicant, te eduxisse populum hunc ex Ægypto, non vt fertiliorem aliam terram illi dares, sed vt callidè, & malitiosè, ac fraudulenter in deserto eum aboleres. hæc verò blasphemia hooorem tuum apud gentes maximè lædet. Secunda ratio, pollicitus es Domine patribus nostris Abraham, Isaac, & Iacob, terram in quam pergimus: memento quæso patrum, & propter patres dimitte peccatum filiis, memento promissionis factæ, eamque ad exitum perducito. Hac Mosis B precatione placatus Dominus, supplicium illud grauissimum remisit, iterum Moses pro populo precatus est, Exod. 32. vt paulò post videbimus.

Moses orat pro populo.

Et reuersus est Moyses de monte portans duas tabulas.

5. Descendit de monte Sinai Moses, post quadraginta dies, quibus cum Domioo versatus est, duas portans tabulas, comite Iosue, qui cum eo ascenderat, vt supra dictum est. Audiit Iosue Hebræorum qui in castris erant tumultum, & vociferationes, veritúsque, ne prælij tumultus, & pugnantium clamores ij essent, quos audiebat, dixit Mosi: *Vlulatus pugna auditur in castris.* C Moses verò respondit, se non audire pugnæ clamorem, sed vocem cantantium, choreas enim ducebant cantaotes Israëlitæ. Postquam verò castris propinquus, vitulum vidit ex auro fabricatum, choreasque Israëlitarum illum colentium, diuini honoris zelo excitatus, tabulas quas manibus ferebat abiecit, & fregit ad radicem montis. Quæritur, *an viderint Israëlita Mosem tabulas frangentem?* Respondetur, vidisse, in conspectu enim populi tabulas fregit, vt scriprum est Deut. 9. Quæritur secundò, *quorsum tabulas fregerit?* D Respondetur, fregisse in detestationem idololatriæ Hebræorum, vt indicaret quàm exectabile scelus committerent vitulum colendo. Deut. 9. sic ait Moses: *Cum de monte ardente descenderem, & duas tabulas fœderis vtráque tenerem manu, vidissémque vos peccasse Domino Deo vestro, & fecisse vobis vitulum conflatilem, ac deseruisse velociter viam eius quam vobis ostenderat, proieci tabulas de manu*

Moses descendit ex monte portãs duas tabulas.

Moses zelo Dei permotus tabulas fregit.

Deut. 9.
Deut. 9.

in tribus meis, conf. egique eas in conspectu vestro. Quæritur tertiò, *an peccarit Moses tabulas frangens digito Dei scriptas, & missas ad populum, summóque in pretio habendas?* Respondetur, minimè peccasse, diuino enim zelo permotus tabulas fregit in conspectu populi. vt ostenderet, quam ingens scelus sit idoli cultus, terroremque idololatris incuteret.

Arripiénsque vitulum quem fecerant combussit, & contriuit vsque ad puluerem.

6. *Magnus Mosis zelus.* Non satis fuit ardentissimo Mosis zelo, tabulas fregisse, in vitulum quoque in altari collocatum innolauit, atripiénique pessimum idolum igni tradidit, & fractum, atque contritum in puluerem redegit, puluerem verò sparsum in aquam potandum dedit Israëlitis. *Moses vitulum aureum redegit in puluerem, & potum dedit Hebræis.* Timuit Aaron populum deos petentem, illiúsque voluntati obsecutus est: at Moses diuina prædictus audacia, neminem timuit, coram populo vitulum colente, in idulum velut hostem truculentissimum irruit, ex altarique arreptum in nihilum conuertit: Hæc audacia ac fortitudo hominis est quadraginta diebus ieiunantis, & cum Deo colloquentis. *Ieiunij vis.* Obstupuerunt Hebræi, cùm illum in castra reuertentem conspexerunt, de quo dixerant, Exod. 32. *Moysi huic viro qui nos eduxit de terra Ægypti ignoramus quid acciderit.* *Exod 32.* obstupefactique resistere non sunt ausi vitulum frangenti. Dubitatur, *quonam modo aureum vitulum cótriuerit Moses, & in puluerem redegerit?* Dicitur Exod. 32. *combussisse illum, & contriuisse vsque ad puluerem.* *Exod 32. Quomodo Moses vitulum in puluerem redegerit?* Vitulus autem aureus comburi non potest, siquidem aurum in igne non comburitur, sed liquesit, & expurgatur. Respondetur, Mosem in ignem proiecisse vitulum, & liquefactum esse, vitulique formam amisisse, ideóque dici vitulum combussisse, combussit enim non sicut lignum, quod consumitur, sed sicut aurum quod liquefit, & figuram amittit. Hebraicè verbum est *saraph*, quod significat *incendere*, & *igni tradere*, postea aurum amissa figura vituli, ex igne extractum in puluerem redegit, aliquibus instrumentis adhibitis. Abulensis aliis duobus modis dubio respondet. Primo, fuisse miraculum, Deumque aurum in igne combussisse, ita vt non liquesceret, sed in cineres conuerteretur, & puluerem. Secundo respondet, esse quasdam herbas, quæ si commisceantur auro in conflatione, non liquefiet, sed in cineres redigetur: hisque potuisse Mosem vti in combustione vituli, vt in puluerem conuerteretur. Deoque ait, adhibita aliqua herba, fuisse combustum aurum, ita vt in carbonem redigeretur; postea à Mose hunc auri carbonem in puluerem tenuissimum redactum, ac si tereretur in mortario.

Quem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filijs Israël.

7. *Deut. 9. Quomodo Moses in torrentem proiecerit vitulum?* Videtur secum pugnare Moses. Nam Deuter. 9. sic Hebræos alloquitur: *Peccatum vestrum quod feceratis, id est, vitulum, arripiens, igne combussi, & in frusta comminuens, omninóque in puluerem redigens proieci in torrentem qui de monte descendit.* Ecce ait vitulum se aureum redegisse in puluerem, & proiecisse in torrentem, qui ex monte Sinai defluit. Si proiecit puluerem in torrentem, in aqua ille demersus est, est enim grauis, Non ergo potuit dari Israëlitis in potum. Respondet Abulensis Exod. 32. puluerem vituli sparsum fuisse in torrente, postea Israëlitas aquam torrentis potasse, in qua sparsus fuerat pulius. Similiter Isidorus Clarius Deuter. 9. *Isidorus Clarius.* Intelligimus (inquit) Mosem accepisse ex illa aqua torrentis, in quam comminutus vitulus proiectus fuerat, & dedisse eam populo, qui peccauerat, &c. Non placet responsio, quia ex ea sequitur Israëlitas non bibisse puluerem aureum vituli, sed solum aquam in quam proiectus est. At Exod. 32. scriptum extat Mosem *Exod. 32.* sparsisse *puluerem in aquam, & dedisse ex eo potum filijs Israël.* Ex puluere ergo dedit potum, non ex sola aqua torrentis. Caietanus quoque Deut. 9. vult, nomine torrentis intelligi aquam ex torrente haustam, ita vt indicetur in aqua torrentis pura, non in aqua maledicta datum potum. Respondeo, Mosem proiecisse partem pulueris in torrentem, partem verò alteram in potum dedisse populo, verum ergo est quod dicitur Deut. 9. *In puluerem redigens, proieci in torrentem:* *Deuter. 9.* non tamen totum proiecerat, sed partem. Verum etiam est quod dicitur Exod. 32. *Dedit ex eo potum filijs Israël.* Hanc responsionem pruponit Caietan. Deut. 9. præterea responderi potest puluerem aureum proiecisse in locum torrentis minimè profundum: postea verò puluerem collegisse, potumque ex eo Israëlitis præbuisse. Denique confugere possumus ad miraculum, ac dicere, Mosem in torrentem proiecisse totum puluerem vituli; aquam verò illum à se expulisse velut execrabilem; tunc Mosem ex eo collecto potum dedisse filiis Israël.

8. *Quorsum Moses potandum dederit Hebræis puluerè vituli.* Ad hæc dubitatur, *quorsum Moses vituli puluerem potandum Hebræis præbuerit?* Respondetur, Mosem voluisse detestandum idulum omnino abolere, ita vt nulla ea illo auro vestigia permanerent: ideóque vitulum combussisse, in puluerémque redegisse, & in torrentem proiecisse, putum quoque Israëlitis dedisse, vt illum omnino dispederet. Vnde D. Ambrosius epist. 56. *D. Ambros.* Idololatriæ (inquit) indignitate percitus fregit tabulas Moses, & comminuit vituli caput, atque in puluerem redegit, vt omnia impietatis vestigia aboleret, &c. D. Hieron. ad Fabiolam *D. Hieron.* de vestitu sacerdotum, datum ait puluerem vituli in potum Israëlitis contemptus causa: Israël (inquit) vituli puluerem, quem adorauerat, accipit in potum, in contemptum superstitionis, vt contemnere discat quod in secessum proici videat, &c. Rabbi Salomon putat, potum hunc iis qui in crimine erant idololatriæ attulisse inflationem, vel languorem. Alij volunt, aureos pulueres barbis idololatrarum aureum tribuisse colutem, vt à cæteris qui non peccauerant discerni possent. Glossa ordin. sic habet; Tradunt Hebræi, quòd filij Israël bibentes aquam vituli puluere infectam, qui commiserant idololatriam, in barbis puluerem auri præferebant, quo signo rei apparebant, & interficiebantur. Abulensis Exod. 32. quæst. 32. existimare videtur, puluerem in iis qui crimen idololatriæ commiserant effecisse, vel aureas barbas, vel languorem, hoc autem signum Leuitis interficientibus datum, vt eos occiderent qui eo essent notati.

CAPVT

CAPVT XV.

MORALE.

De fractione tabularum, & vituli contritione.

1. DESPONSAVERAT Moses cum Deo synagogam, ferebátque ex monte duas tabulas digito Dei scriptas, veluti scripturam nuptialem: synagoga verò cũ idolo spiritale commiserat adulterium, quamobrem ille tabulas magno cum dolore fregit. Vnde illud Theodoreti quæst. 68. in Exod. Cùm sponsa in ipso limine thalami ad adulteriũ declinauerit, iure profecto Moses dotales literas effregit, &c. Significat autem hæc primatum tabularum fractio legis veteris abrogationem, vt docet D. Augustinus quæst. 144. in Exod. Quod (inquit) Moyses tabulas fregisse videtur, magno mysterio figurata est iteratio testamenti noui, quoniam vetus fuerat abolendum, & constituendũ nouum, &c. D. Ambros. epist. 56. Fractæ sunt primæ tabulæ, vt repararentur secundæ, quibus per Euangelij prædicationem perfidia cõminuta euanuit, &c. D. Isidorus: Tabulæ imaginem demonstrabant priscæ legis. Aliæ iteratim incisæ noui testamenti habuere figuram: istæ non franguntur, vt ostenderetur noui testamenti eloquia permansura, &c. Hanc primatum tabularum, id est, veteris testamenti fractionem, & abrogationem, secundatum verò, id est, noui testamenti constitutionem, prædicit Dominus Ierem. 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt.* Ad Hebr. 8. dicendo *Nouum* (ait Paulus) *veterauit prius, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* hoc est, cùm Dominus Ierem. 31. appellat *testamentum nouum*, indicat plus testamentum iam esse vetus, atque adeò esse prope interitum, vt sunt homines senes. Denique senuit testamentum vetus, & lex, & cum honore sepulta est, quod fractæ primæ tabulæ indicant.

Theodoret.
D. August.
Fractio primarũ tabularum significat abrogationem legis veteris.
D. Ambros.
D. Isidorus.
Ierem. 31.
Ad Hebr. 8.

2. Duo hæc testamenta, ait Apostolus ad Galat. 4. adumbrata esse à duabus Abrahæ vxoribus Agar, ancilla, & Sara, libera: *Hæc* (inquit) *sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte Sinai in seruitutem generans, quæ est Agar*, &c. Vetus testamentum, & synagoga, vt ancilla Agar filios generabit Iudæos in seruitutem, erat enim status ille seruorum, vt alibi ostendimus. At nouum testamentum, & Ecclesia, vt Sara libera filios generat liberos, & per repromissionem, vt genitus est Isaac. *Illa*, (ait Paulus) *quæ sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater nostra: Nos secundum Isaac promissionis filij sumus.* Addit: *Sed quid dicit scriptura?* (Genes. 21.) *Eijce ancillam, & filium eius.* Eiecta est Agar ancilla ex domo Abrahę, & filius eius Ismaël: eundem in modum eiecta est lex vetus ex Ecclesia domo Dei cum filiis Iudæis, qui ancillæ potius Agar, quàm Saræ liberæ filij esse volunt. Est autem eiectum vetus testamentum & lex ex Ecclesia, ne seruentur illius præcepta ceremonialia, & iudicialia. Decalogus non est eiectus, manet, sempérque manebit, quia lex naturalis, & Christi est. Manent etiam veteris testamenti libri, quia diuini sunt, & diuina veritate conscripti, de Christo multa prædicunt, & Ecclesia, multáque tradunt documenta eximia, tam literali, quàm mystico sensu, legentibus. Non enim minus est in veteri testamento Spiritus sanctus, quàm in nouo. D. Hieron. Psal. 67. illa verba: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.* de duobus testamentis exponit, & in vtroque ait Spiritum sanctum inueniri, & literalem sensum, ac mysticum: Cùm duobus (inquit) credideris testamentis, inuenies in vtroque Spiritum sanctum, & licet sit pulchritudo etiã iuxta literam scire quæ legas, tamen vis decoris omnis in sensu est. Exterior itaque verborum ornatus, in argenti nomine demonstratur, occultiora verò mysteria in reconditis auri muneribus continentur, &c. Verba autem Psalmi ita interpretatur: *Si dormiatis inter medios cleros*, hoc est, si quiescatis inter nouum, & vetus testamentum, inuenietis in duobus testamentis gratiam Spiritus sancti. Cleri dicuntur singuli libri, hoc est, Genesis, Exodus, Iudicum, Euangelia, Apostolus. *Pennæ, columbæ deargentatæ. Deargentata* clarum verbum significat diuinæ scripturæ. *Et posteriora dorsi eius in pallore auri*, hoc est, in interioribus spiritualiter mysteria intelliguntur, &c. Item: Si vsque ad consummationem vitæ præsentis, qua sæpe somnus accipitur, inter duo testamenta quiescatis, inuenietis in his Spiritum sanctum, cuius pennæ in prædicatoribus deargentatæ, pro eloquij pulchritudine resplendent: in posteriora verò, quæ scapulæ dicuntur, eo quòd pectus operiant, bonæ conscientiæ fructus ostenditur, quæ post peractum Euangelium, in auri specie, id est, in honore regni, cõmutantur. Sic ille. Theodoretus: Cleros (inquit) nominat vates duo testamenta: dicit igitur, ad testamentorum doctrinam accedite, & videbitis omnem Spiritus sancti gratiam, &c. Cassiodorus: Cleros auctoritate patrũ duo testamenta debemus accipere, inter quæ monet quiescere Christianos, &c. Arnobius: Cleros hoc loco libros dictos, & Iudæi dicunt, & nostri plurimi tractatores, &c.

Duo testamenta adumbrata vxoribus Abrahæ.
Ad Galat. 4.
Genes. 21.
Agar, id est, lex vetus, expulsa est ex Ecclesia.
Manẽt in Ecclesia libri veteris testamenti, canonicique sunt, & Ecclesiam multiplici sensu illustrant.
Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.
D. Hieron. Psal. 67.
In vtroque testamẽto est Spiritus sanctus.
Theodoret.
Cassiodorus.
Arnobius.

Accipiens vitulum combussit, & contriuit.

3. Psal. 68. *Zelus domus tuæ comedit me* &c. Equidem zelus domus Dei Mosem comedit, & ad opera miranda agenda compulit. Primò zeli maximi fuit tabulas frangere in conspectu populi, in horrorem tanti facinoris. Secundò arripere vitulum. Tertiò in ignem iniicere, in puluerem redigere, in torrẽtem mittere, potumque dare Israëlitis. Quartò tot hominum millia non timere, ô quàm potens est animus Dei zelo, & diuini honoris amore incensus! Timuit Aaron populum, obsecutúsque est, (licèt inuitus) eius turpissimæ voluntati: At Mosis zelus timorem animo expulit; vnus homo tot hominum millia non timuit, sed idolum, quod colebant, arripuit, & in nihilum redegit. Aaron imago est pontificis timidi, & mercenarij, qui videt lupum, & ouem illi tradit, quia timet. Moses imago est pontificis, zelo ardentis, ac magnanimi, qui neque lupos metuit, neque leones, omnibúsque se opponit periculis, vt seruet oues. Ezech. 1. *Animalia ibant, & reuertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* similem in modum Moses iuit ad Deum, & montem Sinai, & reuersus est in similitudinem fulguris. Vt fulgur enim zelo ardens, & coruscans vitulum combussit, & in cinerem redegit. Reuertebatur autem ille ex Dei colloquio: admirandas quippe vires dat Dei colloquium, id est, oratio, atque meditatio. hominem

Psal. 68.
De zelo Mosis.
Zelus boni pontificis.
Ezechiel. 1.
Oratio zelum suppeditat.

inflammat Dei amore, & zelo, ita vt nullum pro A Dei honore periculum subire reformidet, peccataque omnia, & idololatriam Ethnicorum disperdere conetur. Eam ob causam maria traiicit, terras peragrat, nulli se obiicit vitæ discriminibus: videlicet, vt vitulum, id est, idola in puluerem redigat. Multos vitulos, id est, idola, videmus nostris temporibus redacta in puluerem apud Ethnicos, ab iis viris, qui cum Mose ascenderunt in montem orationis.

4. *Christus idololatriam disperdidit.* Quemadmodū Moses ex monte descendens, idolum in puluerem redegit: sic Christus descendens ex cælo, in cinerem conuertit gentium B simulachra. Vidit Nabuchodonosor Rex Dan. 2. statuam auream: postea vidit è monte lapidem descendentē, qui statuam euertit, in puluerémque comminuit. Christum indicabat lapis ille, in vitulum aureum, siue statuam auream, id est, idololatriam, per Apostolos, concionatorésque suos irruentem, eámque in puluerē redigentem.

5. *Occasiones peccati abolenda.* *D. Ambros.* Moses in nihilum redegit vitulum, qui peccati materia erat, iuxta illud D. Ambrosij supra citatum: Comminuit Moses caput vituli, & in puluerem redegit, vt omnia impietatis vestigia aboleret, &c. Docet nos hoc factum omnia pec- C catorum abolere vestigia, & omnes occasiones. Pœnitentiæ enim dolor, peccatum veluti vitulum arripit, redigítque in puluerem, ita vt nulla eius remaneat occasio.

6. Redactus est in puluerem à Mose vitulus, verùm postea non vnus tantùm, sed duo vituli re- A surrexerunt, qui in puluerem redacti non sunt, suósq; cultores veluti cornibus in captiuitatem impulerunt. Etenim Ieroboam Rex decem tribuum, vt scriptum extat 3. Reg. 12. *Fecit duos vitulos aureos, & dixit populo: Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. Vnum ex illis adorandum collocauit in Bethel, alterum in Dan.* Nullus verò fuit ex sequentibus Regibus, qui vitulos, vt Moses comminueret. Reges populus secutus est, sed luerunt pœnas 4. Reg. 17. *Et ambulauerunt filij Israël in vniuersis peccatis Ieroboam, quæ fecerat, & non recesserunt ab eis, vsquequò Dominus auferret* B *Israël à facie sua, sicut locutus fuerat in manu seruorum suorum prophetarum; translatúsque est Israël de terra sua in Assyrios vsque in diem hanc.* *Duo vituli à Ieroboam rege excitati sunt, non defuit supplicium.* 3. Reg. 12. 4. Reg. 17.

Quod Moses fecit, id facit Ecclesia feria quarta Cinerum. Moses vitulum aureum in puluerem redegit, potúmque dedit Israëlitis: Ecclesia vitulum nostrum, illa die in puluerem conuertit, potandúmque nobis præbet. Nónne corpus nostrum lasciuus vitulus est, ac superbus, quem colimus, veluti idolum, colique ab omnibus volumus, & honorari? Hunc vitulum Ecclesia in cinerem redigit, potandúmque præ- C bet, non ori corporis, sed ori animi, id est, intellectui, & memoriæ dicens: *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Libenter puluerem potemus verè aureum, non inflabit nos, languore non afficiet, sed humilitatem afferet, & sanitatem, non barbam efficiet auream, sed auream animam. 7. *Feria quarta Cinerum redigit Ecclesia vitulum in puluerem.*

C A P V T XVI.

De supplicio sumpto ex cultoribus vituli.

E X O D I C A P. XXXII.

1. DIXITQVE (Moses) ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum? Cui ille respondit: Ne indignetur Dominus meus: tu enim nosti populum istum, quòd pronus sit ad malum: dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos præcedant: huic enim Moysi, qui nos eduxit de Terra Ægypti, nescimus quid acciderit. Quibus ego dixi: Quis vestrum habet aurum? Tulerunt, & dederunt mihi: & proieci illud in ignem, egressúsque est hic vitulus. Videns ergo Moyses populum, quòd esset nudatus, spoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat, & stans in porta castrorum, ait: Si quis est Domini, iungatur mihi. Congregatíque sunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ponat vir gladium super femur suum: ite, & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum. Fecerúntque filij Leui iuxta sermonem Moysi, ceciderúntque in die illa quasi viginti tria millia hominum. Et ait Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.

Quid tibi fecit hic populus, vt induceres super eum peccatum maximum?

2. POSTQVAM de vitulo supplicium sumpsit Moses; cultores quoque illius merita pœna affecit. In primis Aaronem reprehendit, quòd, licèt inuitus, tamen vitulum fecerit. *Quid* (inquit) *fecit tibi populus hic, vt induceres super eum peccatum maximum?* Maximum enim peccatum est idolorum cultus. *Aaron excusans.* Aaron autem non est fassus apertè peccatum, neque petiuit veniam, sed in populi pronitatem ad malum reiecit dicens: *Ne indignetur Dominus meus; tu enim nosti populum istum, quòd pronus sit ad malum.* Quia in D monte moram faciebas, postulauit à me Deum, qui eos duceret in hoc deserto. Timui sanè, vt verò à tanto scelere illos auocarem, inaures aureas petiui, ad fabricandum Deum. Inaures prompto animo mihi dederunt. Tantus enim impetus erat, quo in idolum ferebantur. Proieci aurum in ignem, egressúsq; est hic vitulus. Non defuerunt qui dicerent, vitulum egressum esse ex auro, proiecto in ignem, dæmonis opera. At verbum, *egressus*, id non significat, sed significat, egressum esse vitulum ex igne opere fusorio. Aaron enim nō loquitur apertè. Fabricationem vituli paucissimis tangit verbis. Exiuit (ait Caietanus) vitulus eo modo, quo artificialia exeunt ex *An vitulus dæmonis opera ex igne sit egressus?* Caietan.

Hugo Vict. ex materia, & arte, &c. Hugo Victorinus: Egressus (inquit) est vitulus, opere scilicet hominis, non miraculo, &c. Hæc de re sic scribit D. Augustinus, quæst. 145. D. August. Compendio (inquit) locutus est Aaron, non dicens, quòd ipse formauerit, vt exiret vitulus fusilis. An excusationis causa, timendo mentitus est, tanquam ipse in ignem perituram aurum proiecerit, atque ipso non id agente, forma vituli exierit: Quod ideo non est credendum, hoc eum animo dixisse, quia neque latere Mosem posset, quid esset in vito, cum quo Deus loquebatur, & fratrem de mendacio non redarguit. Sic August.

Videns Moyses populum, quòd esset nudatus.

3\. *Quomodo populum viderit Moses nudatum.* Difficile est explicatu, quónam modo nudatum viderit populum Moses. Primus sensus cæteris potior est Lyrani, Abulensis, & Carthusiani; vidisse nudatum, & spoliatum inauribus aureis, quem sensum verba sequentia videntur indicare, scilicet, *spoliauerat enim eum Aaron.* Nam Aaron nudauit, & spoliauit populum auro, *propter ignominiam fordis*, id est, vt idolum sordidissimum, & ignominia plenum faceret; & inter hostes, & populos gentium, qui solitudini propinqui erant, inauribus spoliatum constituit. Cum autem mos esset inaures gestare, Hebræi illis carentes nudati videbantur, & hostibus ipsis ludibrio expositi. C Secundus sensus est Caietani, qui arbitratur, Mosem vidisse populum nudatum armis; spoliauerat enim eum Aaron, cùm Moses erat in monte, ne improbi aduersus alios insurgerent. Hic sensus non videtur probabilis. Neque enim Aaroni petenti arma, præberent Israëlitæ, neque causa vlla erat, cur ille peteret. Oleaster credit, vidisse Mosem populum nudatum fama, inter hostes, propter cultum vituli. Nudauerat enim eum Aaron, facto idolo, & collocato in altari. Verùm eo tempore, quo Moses rediit ex monte, nondum erat nudatus populus fama, quia nondum hostes eius nouerant peccatum. Præterea hostes erant cultores idolorum, ergo nulla apud eos erat infamia colere idolum, nullaque fama nudati sunt Israëlitæ apud eos. Potest addi sensus alius: Vidit Moses populum nudatum religione, lege diuina, Dei beneuolentia & auxilio, quibus nudauerat eos Aaron, fabricato idolo.

4\. Verbum Hebræum, פרע, *parag*, significat *nudare*, vt vertit noster interpres. Significat etiam *vacare*, & *otiosum esse*; quamobrem Chaldæus sic vertit: *Vidit que Moses populum, quòd otiosus esset.* Otiosum enim fecerat eum Aaron, vt contaminaret eos nomine pessimo, in generationes suas, &c. Hoc est, vidit Moses reuersus ex monte populum, quòd otiosus esset, & vacaret choreis, & ludis; viditque, quòd diem festum faceret E in honorem idoli. Aaron enim fecerat hoc pessimum otium, ex quo populus magna ignominia inquinatus est, propter adorationẽ vituli. Significat etiam verbum Hebræum *dispergere*, vel *dissipare*. Ideo LXX. interpretes vertunt: *Videns Moses populum, quod esset dissipatus, vel dispersus; dissipauit enim eum Aaron, gaudium inimicis suis, vel ludibrium inimicis suis*, &c. Sensus est: vidit Moses bonus pastor, quòd oues dispersæ erant, & dissipatæ. Disperserat enim eas vitulus ille, siue lupus, in gaudium, & ludibrium hostium.

Si quis est Domini, iungatur mihi.

5\. In castris manebant Israëlitæ apud montem A Sinai, vt viri bellatores. Moses in porta vna castrorum stetit, volensque supplicio idololatras afficere, eos ad se vocauit, qui verum Deum colebant, vt supplicij essent administri. *Si quis* (inquit) *est Domini, adiungatur mihi*, hoc est, si quis Deum verum colit, non idolum pessimum, veniat ad me. Venerunt protinus ad eum omnes, qui ex tribu Leui erant, ex qua erat etiam Moses. Separatæ fuerunt in castris tribus Israël duodecim. Iudæ tribus in vno erat castrorum loco, tribus Ruben in alio, tribus Leui suas habebat plateas, & vicos, similiter & aliæ. *Leuitæ credunt vituli cultores.* Ait ergo Abulensis, Mosem stetisse in loco, in quo sub tentoriis habitabant Leuitæ, & clamasse; *Si quis* B *est Domini, veniat ad me*; conuenisseque ad eum omnes Leuitas. At verò probabilius videtur, multos Leuitas, & alios Hebræos, cùm Moses in castris versabatur, non fuisse in tentoriis, sed eum esse comitatos. Cùm igitur audierunt Leuitæ: *Si quis est Domini, iungatur mihi*, ei se adiunxerunt. Quæritur, *an omnes ex tribu Leui Domini fuerint, ita vt nullus vitulum adorauerit?* Pars quæ affirmat, probatur his scripturæ verbis, Exod. 32. *Congregati sunt ad eum omnes filij Leui.* Exod 32. Omnes ex tribu Leui affirmat conuenisse ad Mosem, ergo omnes Domini erant, nullúsque vitulum colebat. *An aliqui ex Leuitis adorauerint vitulum?* Hanc sententiam sequitur Rabbi Salomon Hebræus, & Paulus Burgensis ait, com- C munem esse Hebræorum antiquorum. Sequitur eandem Caietanus, & Abulensis. Obijciuntur verba Mosis: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum. Ite, & redite de porta, vsque ad portam, per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Iubet Moses Leuitas occidere fratres, & proximos. Ergo iubet occidere Leuitas. Nam Leuitarum fratres, & proximi, Leuitæ erant. Huic obiectioni facilè respondetur, fratres vocari, & proximos, non Leuitas, sed Hebræos, ex aliis tribubus. Omnes enim filij erant Iacob. Difficilior est altera obiectio ex aliis verbis sumpta: *Consecrastis* (ait Moses) *manus vestras ho-* D *die Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Ait Moses, Leuitas filios suos occidisse, filij autem Leuitarum non possunt dici Hebræi ex aliis tribubus orti, ergo Leuitæ filios suos Leuitas interfecerunt. Responderi potest, hoc dixisse Mosem de animi præparatione: *Consecrastis manus vestras, vnusquisque in filio.* Quia parati estis, fratres, & filios etiã ipsos vita priuare, ob honorem Dei. Aliter responderi potest, Mosem, cùm dixit: *Ite, & redite per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum*; non iussisse, vt vnusquisque Leuitarum occideret fratrem, & proximum suum Leuitam, sed iussisse; vt nullam haberet E rationem consanguinitatis: quasi diceret; ite, occidite omnes, sine discrimine, etiamsi sint fratres, & proximi. Similiter cùm dicit: *Consecrastis manus vestras vnusquisque in filio*, indicat illos nullam habuisse rationem consanguinitatis. Lyranus mauult, non omnes Leuitas à peccato idololatriæ fuisse liberos, quæ sententia probabilior est, & suauiùs scripturæ verba illa interpretatur: *Occidat vnusquisq; fratrem suum.* & illa: *Consecrastis manus vestras, vnusquisque in filio, & in fratre suo.* Probant enim hanc opinionem verba illa Mosis Deut. 33. in benedictione Leui. Deut. 33. *Qui* (inquit) *dixit patri suo, & matri suæ: nescio vos, & fratribus suis: ignoro vos, & nescierunt filios suos*, &c. Verba autem illa: *Congregati sunt ad eum omnes filij Leui*, &c.

significant congregatos esse ad Mosem omnes Leuitas, qui scelus idololatriæ non commiserant; vel, vt Lyranus ait, dictio, *Omnes*, maiorem Leuitarum partem significat, quem in modum dicimus, tota ciuitas est in templo, cùm tamen multi sint in domibus. Lege D. Hieronymum epist. 146. ad Damasum, & Euthymium, Ioan. 10. ad illa verba, *Omnes fures sunt*, &c.

6. Responderi etiam potest, non omnes Leuitas scelus effugisse idololatriæ, sed multos illud perpetrasse, Mosem verò in sua tribu illud punire voluisse. Itaque stans in porta castrorum suæ tribus, clamauit; *Si quis ex mea tribu Leuitica est Domini, iungatur mihi*. Coniuncti sunt cum eo omnes Leuitæ sceleris puri, his dixit: B *Occidat vnusquisque fratrem suum*, Leuitam, quia idolum coluit. Imperata fecerunt, consecraueruntque manus suas vnusquisque in fratre, & filio eiusdem tribus. Illud fauet huic sententiæ, quòd soli Leuitæ ad clamantem Mosem concurrerunt. Numquid soli Leuitæ fuere Domini? cur illi qui erant Domini, ex aliis tribubus non concurrerunt simul, fueruntque sceleris vindices? sanè quia cum sua sola tribu Leuitica agebat Moses, eamque puniebat, vt cæteræ terrerentur, & sceleris grauitatem agnoscerent. Sed nimium astringit hæc opinio punitionem, relinquit enim impunitas cæteras omnes tribus; solam Leuiticam punit. Refutatur præterea ex C verbis Mosis clamantis ad totum populum, *Si quis est Domini, iungatur mihi*, &c. Non enim vocat Leuitas solùm, sed ex omnibus tribubus illos omnes qui sunt Domini. Denique refellit hanc opinionem numerus occisorum, occiderunt Leuitæ quasi viginti tria millia hominũ Exod. 32. At verò ex Leuitis non potuerunt tot millia hominum interfici à Leuitis, siquidem Leuitæ ad viginti tria millia non perueniebant. Numer. 3. *Omnes Leuitæ quos numerauerunt Moyses, & Aaron à mense vno, & supra fuerunt viginti duo millia.*

Num. 3.

7. Quæritur, *cur ad Mosem vocantem eos, qui erant Domini, ex aliis tribubus, præter Leuiticam nulli conuenerint?* Responderi posset, nullos conue- D nisse, quia omnes scelere idololatriæ erant contaminati præter Leuitas: hoc tamen non videtur verum. est enim veritati consentaneum, multos in aliis tribubus fuisse viros probos, qui idolum colere noluerunt; & Apostolus 1. Corinth. 10. non ait, omnes fuisse idololatras, sed aliquos: *Neque* (inquit) *idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis*. Respondendum ergo videtur, illos metu perterritos, non esse ausos accedere ad Mosem, quem iratum videbant, & quia, quorsum vocarentur, ignorabant. Præterea dici potest, Leuitas celeriter concurrisse: alias verò tribus expectasse, vt ex illis etiam viros vocaret Moses; quod non fecit, quia satis erant Leuitæ rei gerendæ. E Adde id, quod Abulensis aiebat, Mosem clamasse in eo loco, in quo tentoria erant Leuitarum, atque ideo eos solum concurrisse ad Mosem.

Cur ex aliis tribubus non concurrerint ad Mosem.

1. Cor. 10.

Hæc dicit Dominus Deus Israël, ponat vir gladium super fæmur suum.

8. Videtur Dominus præceptum dedisse Mosi, vt propter scelus idololatriæ grauiter puniret populum, idque præceptum his verbis enuntiat: *Hæc dicit Dominus: vnusquisque gladium assumat*, & absque vllo discrimine obuios occidat propter tantum flagitium. Dubium existit, *quónam modo Leuitæ sceleris reos agnouerint, vt illos interficerent?* Numquid promiscuè, & absque vllo A delectu, omnes obuios vita priuabant, tam reos criminis, quam innocentes: Hoc videtur sentire D. Gregor. Nyssenus: Leuitæ (inquit) ab altera extremitate castrorum, ad alteram confusè, vt quisque obuiam fieret, omnes interfecerunt; nemo interficientium, quis amicus esset, quis cognatus, quis alienus discernebat, sed vnicus, & par, aduersus omnes, in quos inciderant, erat impetus, &c. Idem sentit Oleaster. At quis credat, Deum permisisse occidi homines innocentes, qui magno digni erant præmio, propterea quòd non abierant in consilio impiorum, & vitulum non adorauerant? Lyranus vult, cognitos reos sceleris, vel ex inflatione, siue languore, quem vituli aqua epota effecerat, vel ex B barba aurea. Et Rupertus: Aiunt (inquit) quidam, quòd vitulum in puluerem redactum Moses Israëlitis in potu dederit in iudicium. Et hoc facto, qui authores fuerunt sceleris, aureis prominentibus labiis publicati, vel deprehensi; ita demum non indiscretè cæsi, sed cum indicio fuerunt puniti. Sic ille. Abulensis quoque quæst. 31. aliquod signum exterius datum esse vult Leuitis, ad dignoscendos eos, qui morte erant digni. Caietano placet, Leuitas non esse ingressos tentoria, sed illos solùm occidisse, qui in via occurrebant. Sensitque, non fuisse opus signo aliquo, quia idoli cultores occidebantur C mandato Dei, Deus autem efficiebat, vt nullus in via occurreret innocens. Dubium est, quòd ait, *Leuitas non esse ingressos tentoria*, eósque solùm occidisse, quos in via reperiebant. Etenim non videtur verisimile, Hebræos cùm viderent districtis gladiis in viis punientes idololatras, in tentoria se non recepisse. paucos ergo in plateis inueniebant Leuitæ, neque potuerunt occidere viginti tria millia hominum, si eos tantùm interficiebant, qui in via erant obuij, neque tentoria ingrediebantur. Dicimus potius, eos occidisse quos reperiebant in viis; cum verò ad tentoria confugerent, ingressos esse ipsa tentoria. Probabile autem est, aliquod eis signum da- D tum ad cognoscendos idololatras, quod fuerit incertum est. Probabile etiam absque discrimine mandati Dei occurrentes vita priuasse, Deo punitionem sic dirigente, ac gubernante, vt nullus innocens morte mulctaretur.

Quomodo Leuitæ vituli adoratores agnouerint.

D. Gregor. Nyssenus.

Rupertus.

Ceciderunt quasi viginti tria millia hominum.

Hebraicè nunc, & Chaldaicè legitur, quasi tria millia hominum esse trucidata; ex Latinis nonnulli legunt viginti tria millia, alij triginta tria millia, nostra tamen lectio vera est, viginti tria millia, quæ habetur in correctis libris iussu Pont. Max. Probatur lectio ratione, quia in tan- E to idololatrarum numero non est probabile, occisa tantùm fuisse tria millia hominum. fuerũt igitur occisa viginti tria millia, qui numerus cum Hebræorum multitudine satis congruit. 9.

Numerus interfectorum propter vitulum.

Consecrastis manus vestras hodie Domino.

Post occisos idololatras laudat Moses Leuitas. *Consecrastis* (inquit) *manus vestras Domino*, occidendo idoli cultores, filios, & fratres. Chaldæus sic vertit: *Obtulistis oblationes vestras hodie coram Domino, vnusquisque in filio suo, & fratre suo.* LXX. vertunt: *Impleuistis manus vestras Domino*; verbum enim Hebræum *implere* significat: *implere* autem *manus alicuius* est, *consecrare illum*, Iud. 17. 3. Reg. 13. Exod. 28. Quæritur, 10.

Laudat Moses factũ Leuitarum.

an

an Leuitæ electi fuerint ad ministrandum diuino cultui, propterea quòd occiderunt idololatras? Propterea electos ait Philo lib. 3. de vita Mosis: Moses (inquit) publicè laudata Leuitarum fortitudine, honorem eis decreuit perpetuum, conuenientem facinori præclarissimo. Decebat enim, vt qui in honorem Dei vltro arma sumpserant, & impios debellauerant, præmium acciperent ipsius cultum, & ceremonias, &c. Hoc videntur indicare hæc verba: *Consecrastis manus vestras vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio*; videlicet, vt vestra tribus Leuitica ad ministerium tabernaculi eligatur. hunc in modum hanc benedictionem interpretatur Rabbi Salomon, & alij Hebræi. Animaduertendum tamen est, eo tempore quo hæc dixit Moses, iam fuisse electos Leuitas in sacerdotes. Nam Exod. 28. ait Dominus Mosi: *Applica ad te Aaron cum filijs suis, vt sacerdotio fungantur mihi.* Item iubet Aaroni vestem fieri pontificiam. & cap. 29. eum, filiósque iubet consecrari. Obiicitur ergo opinioni propositæ. Tribus Leuitica, antequam idololatras occideret, iam electa erat ad ministrandum cultui diuino, ergo non fuit causa electionis ea occisio, præsertim cùm electus sit in pontificem Aaron, qui, licèt actu interno peccatum idololatriæ non commisit, actu tamen externo, maximè in vituli fabricatione, peccauit; ab Aarone autem omnes legis sacerdotes trahebant originem. Itaque crediderim Aaronem, & filios eius, electos non esse propter occisionem idololatrarum, sed quia Aaron frater erat Mosis, cuiúsque socius in educendo populo ex terra Ægypti: ideo videtur Dominus sacerdotium illi contulisse, & filiis. De reliquis Leuitis dubium est, quia illi antequam vituli cultores interficerent, nondum erant electi in ministerium tabernaculi: postea Num. 1. ait Dominus Mosi: *Tribum Leui noli numerare, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quidquid ad ceremonias pertinet.* Probabile igitur videtur ad electionem horum Leuitarum contulisse hunc eorum zelum aduersus idololatras, idque significasse Mosem hoc loco. Addo filios Aaron cum reliquis Leuitis occidisse idololatras; ab iis autem omnes sacerdotes orti sunt. Verisimile ergo est, propter hoc etiam præclarum factum datum sacerdotium eorum filiis, quemadmodum datum est Phinees, Numer. 25. propter similem zelum, occiso in lupanari Hebræo quodam, & scorto, dixitque Dominus: *Erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo.* Crediderim præterea, Aaronem ipsum distinxisse gladium, cæterorúmque Leuitarum fuisse ducem, & animum à scelere alienissimum omnibus indicasse, occidendo vituli cultores. Quamobrem peracta pœnitentia, sacerdotio se exhibuit dignum, quo à Deo non est priuatus.

Philo. *An Leuitæ electi fuerint ad ministrandum diuino cultui in tabernaculo, quod occiderint vituli cultores*

Rabbi Salomon.

Exod. 28.

Numer. 1.

CAPVT XVII.

MORALE.

De supplicio sumpto ex cultoribus vituli.

Occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.

1. PSAL. 57. *Lætabitur iustus, cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* *Sebast. Barradas Itiner. Israëlis.* (Psal. 57.)

A Congruunt Mosi, & Leuitis verba hæc. Lætati sunt, quia tam nefarij sceleris vindictam viderunt, manúsque suas lauarunt in sanguine idololatrarum. Lætati autem sunt, quia de maxima iniuria Dei sumebant supplicium, magno zelo. D. Ambros. epist. 56. Neque verò (inquit) aliquid durum videtur, pro vindicta iniuriæ cælestis, &c. Nullus Leuita rationem fratris, aut amici, aut filij habuit; qua in re docuerunt nos Deum cunctis rebus anteponere, etiam parentibus, fratribus, & filiis, iuxta illud Domini Luc. 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam; non*
B *potest meus esse discipulus.* D. Ambros. epist. 56. Quòd (inquit) fecit Moses occidi à proximis proximos, filios à parentibus, à fratribus fratres, præceptum est euidens, quia præferenda est religio necessitudini, pietas propinquitati, &c. Omnia nostra Deus est, caducæ res nihil. Anteponenda sunt ergo omnia nihilo, id est, Deus creaturis. D. Ambros. eadem epist. Nesciunt suis parcere, qui nihil suum norunt, quoniam sanctis omnia Deus est, &c. Hi vituli cultores Deum viderant in monte, igne circundatum, neque tamen illos ignis memoria, quem maximè timuerant, illos ab idoli cultura retardauit: ideóque, vt dicitur Psal. 57. *Supercecidit ignis, & non*
C *viderunt solem.* hoc est, supercecidit ignis iræ diuinæ super eos, & occisi sunt, solísque aspectu priuati. Fuisse autem hunc ignem, & vindictam à Deo immissam, verba illa Mosis indicant: *Hæc dicit Dominus, Deus Israël, ponat vir gladium super femur suum, occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Nun enim voluit Dominus tantum scelus prætermittere impunitum. Quod si opponas, nónne Dominus Exod. 32. placatus est Mosis precibus? *Cur igitur iussit tot millia hominum occidi?* Respondetur, placatum esse, ne Israëlitas omnino disperderet. Sic enim dixit Mosi: *Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque te*
D *in gentem magnam.* Ne hoc faceret orauit Moses, *placatúsque est Dominus, ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum suum.*

D. Ambros.

Deus consanguineis anteponendus.

Lucæ 14.

D. Ambros.

Psal. 57.

Deus Mosem iussit punire vituli cultores.

Consecrastis manus vestras.

Non solùm manus suas lauerunt Leuitæ in sanguine peccatorum, sed etiam consecrarunt, quia velut victimas idololatras mactarunt. Psal. 98. *Honor Regis iudicium diligit.* Diligit honor Dei iudicium rectum, quoniam iustissimus iudex est: iudicium autem rectum nocentibus meritas pœnas retribuit, ideo Mosi præcepit, vt vituli cultores morte afficeret, quod ad eius honorem spectabat. Cùm ergo iussu Dei, Le-
E uitæ idoli sectatores morte mulctarunt, honore Deum affecerunt, manúsque suas iudicium Dei in sceleratos exercendo consecrarunt. honor Dei est rectum iudicium, honor etiam est Regis, omniúmque iudicum. Magnum enim affert honorem iudicibus, in iudicando integritas, & incorrupta mens: contra verò auaritia, corruptúsque animus, maximum dedecus parit. *Honor Regis iudicium diligit.* Item: Honor iudicis iudicium diligit, quia iudicium honorem parit, & partum tuetur: iudex nobilis diligit iudicium rectum, atque ita diligit, vt hos imitemur Leuitas, qui dicuntur consecrasse manus in fratribus, & in filiis. Non est personarum acceptor, omnibus est idem, neque fratris, neque 2.

Psal. 98.

Rectum iudicium honor est Dei, regis, & iudicum.

 filij

Deut. 1. *Index non sit acceptor personarum.* filij personam respicit, iuxta illud Deuteron. 1. dictum iudicibus: *Nulla erit distantia personarum, ita paruum audietis, vt magnum, neque accipietis cuiusquam personam, quia iudicium Domini est.* Deus summus iudex est, cæteri iudices vicarij Dei sunt. Itaque omnium iudicium Domini est, iudicet ergo iudex magna cum integritate, quia iudicium Domini est. Psal. 81. Psal 81. *Ego dixi, dy estis.* Deos appellat iudices, Dei vicarios: summam ergo Dei iustitiam, summam in iudicando rectitudinem summi Dei imitatores, & vicarij seruent.

Stans in porta castrorum.

3. *Principijs malorum obstandum.* Non est passus Moses idololatriam radices in populo agere, protinus illam eradicauit adhibito supplicio. Principijs enim obstandum est, ne mala per longas conualeant moras. sic Psal. 100. Dauid Psal. 100. *In matutino* (inquit) *interficibam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* In matutino, hoc est, celeriter, antequam radices peccata agerent, vita priuabam peccatores, vt Dei ciuitatem perpurgarem, exterminatis ab ea sceleribus. Psal. 57. Psal. 57. *Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viuentes, sic in ira absorbet eos:* hoc est, impij qui spinæ sunt, à Deo punientur, & absorbebuntur, antequam durescant, & erescant in rhamnos, qui duras habet spinas. D. Hieron. D. Hieron. sic vertit: *Antequam crescant spinæ vestræ in rhamnum, quasi viuentes, quasi ira tempestas rapiet eos*, &c. & Chaldæus: *Priusquam impij teneri durescant, sicut spinæ, dum adhuc sunt sicut herba, tempestate, & turbine destruet eos*, &c. Extirpandæ sunt spinæ, id est, peccatores, & peccata, antequam corroborentur, & vires sumant ad malum peragendum, quod fecit Moses ex monte rediens, statim idolum arripuit, & in puluerem redegit, ita vt neque vestigium illius *Hæreses mox extinguendæ.* extaret, eiúsque cultores neci dedit. Hoc maximè in hæresi seruandum est, vt scintilla statim extinguatur ignis. Si Lutheri illa scintilla, quæ ex tartaro in terras insiluit, statim fuisset extincta, non exarsisset tot animarum incendium; si spina illa fuisset protinus eradicata, dum tenera erat, neque creuerat in rhamnum, non fuissent ex ea tot spinæ ortæ, tot hæreses, tot nouatores, veræque, atque antiquæ Apostolorum, & Pattum fidei hostes. At verò, vt cum Poëta antiquissimo Eonio dicam:

Moribus antiquis stat res Romana, virisque.

Stat antiqua fides, stant antiqui mores, ab Apostolis traditi, stat Ecclesia Romana, stat sedes magni Petri, stat pontifex summus, cadent omnes illius hostes.

Ponat vnusquisque gladium super femur suum.

4. Docet etiam locus hic ex sententia D. Ambrosij, carnis, affectuúmque prauorum mortifi*Mortificanda est caro.* catiooem. Propinqua est caro, fratres, & filij D. Ambros. nostri sunt affectus, hos propinquos arrepto mortificationis gladio cædere oportet. D. Ambros. epistola citata: Est (inquit) etiam ille Leuita verus, vltor, & vindex, qui carnem interimit, vt seruet spiritum; qualis erat Paulus, qui ait, 1. Corinth. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* 1. Corinth. 9. Quid autem tam proximum, quàm caro animæ? quid tam proximum, quàm sunt passiones corporis? has in se Leuita bonus interemit spiritali gladio, qui est verbum Dei. Sic Ambros. His qui carnem affectúsque mortificant, verè illud dici potest: *Consecrastis manus vestras Domino, vt detur vobis benedictio.* D. Ambros. Consecratur enim animus Domino, cùm carnem affectúsque prauos mortificat, datúrque illi Dei æterna benedictio. Contra vero illis, qui carnem affectúsque eius effrenatos spiritui patiuntur dominari, illud Ierem. 48. congruit: *Maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.* Ierem. 48. Etenim benedictus est qui gladium suum exerit, & omnes cupiditates, & quæ ex eis oriuntur peccata trucidat: maledictus verò qui gladium vagina continet, carníque, & illius affectibus morem gerit. *Mortificate* (ait Paulus ad Coloss. 3.) *membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam.* Ad Coloss. 3. Ad Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius.* Ad Rom. 6. In illis peccatum regnat, qui gladium mortificationis non exerunt: in is verò peccatum moritur, qui mortificationis gladio illud transfigunt: caue ne seruus peccati fias, huius tegis siue tyranni imperium abijce, gladio te defende, & vince pessimam illius tyrannidem.

Ceciderunt in die illa quasi viginti tria millia hominum.

Numer. 12. *Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.* 5. Num. 12. Vir hic mitissimus super omnes homines viginti tria hominum millia trucidauit Dei zelo ductus, vt de eius iniuria vindictam sumeret. Non enim inter se pugnant mansuetudo, & iustitia, ac seueritas, sed benè conueniunt, & in eadem sede, & pectore morantur. Regem ac prælatum mansuetum esse oportet, ita tamen, vt scelera non patiatur impunitate crescere. D. Gregor. lib. 20. moral. cap. 6. Intueri (inquit) D. Gregor. *Misericordia cũ seueritate socianda est.* libet in pectore Mosis, misericordiam cum seueritate sociatam; videamus amantem piè, & districtè sæuientem. Pensemus quibus visceribus populum amauit, pro cuius vita de libro vitæ deleri se petiit, sed tamen iste, qoi tanto populi amore constringitur, contra eius culpas pensemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Intus ardet amoris ignibus, foris accensus est zelo seueritatis: tanta fuit pietas, vt se pro illis coram Domino morti offerre non dubitaret; tanta seueritas, vt eos quos diuinitus feriri timuerat, ipse iudicij gladio feriret, &c. Item eodem loco: Circa subditos (inquit) inesse rectoribus debet, & iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina; sit itaque amor, sed noo molliens; sit rigor, sed noo exasperans; sit zelus, sed non immoderatè sæuiens; sit pietas, sed non plusquam expediat parcens, &c.

CAPVT

CAPVT XVIII.

De Mosis precatione pro populo.

EXODI CAP. XXXII.

1. FACTO autem altero die, locutus est Moyses ad populum: Peccastis peccatum maximum: ascendam ad Dominum, si quo modo quiuero eum deprecari pro scelere vestro. Reuersúsque ad Dominum, ait: Obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, fecerúntque sibi deos aureos: aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Cui respondit Dominus: Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo, tu autem vade, & duc populum istum quò locutus sum tibi: angelus meus præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

Moses ad Deum reuertitur, vt pro populo oret.

2. PLACAVIT quidem Moses Dominum in A monte, consecutúsque est precibus, ne populum deleret: at non omnino placauit. Erat enim maximum idololatriæ scelus. Quamobrem iterum in montem ascendit, vt placet Deum. *Peccastis* (inquit) *peccatum maximum. Ascendam ad Dominum, si quomodo quiuero eum deprecari pro scelere vestro.* O pastorem vigilantem! non dormit, non quiescit, à Deo descendit ad oues, ab ouibus ascendit ad Deum. In primis peccatum populi fatetur: *Peccauit* (ait) *populus iste peccatum maximum, fecerúntque sibi deos aureos.* deinde admirabili raptus charitate sic precatur: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.*

Dele me de libro tuo.

De quónam libro petiuerit deleri Moses.

3. Multis modis explicantur hæc verba. Simplicior, & apertior sensus hic videtur: Aut dimitte, aut dele me de libro tuo, in quo famulos tuos tibi magis familiares, & charos scribis; dele me de libro in quo gratia tua, & familiaritate præstantes numeratos habes. Loquitur enim de Deo, quasi de rege summo, qui librum habet, in quo nobilissimos, & maximè familiares famulos scribit. Secundus sensus est Caietani: *Dele me de libro tuo*, id est, de libro principatus, in quo scribis eos, quos in mundo hoc vis cæteris dominari; si non dimittis populo, nolo fieri in gentem magnam, dominari nolo alij populo magno, pereunte populo meo. Tertius C sensus est D. Hieronymi epist. 151. ad Algasiam quæst. 9. qui librum appellari sentit librum viuentium, in quo singuli viuentes scripti sunt: *Dele me de libro tuo,* id est, interfice me, si populo non vis peccatum dimittere. Hunc in modum Num. 11. ait idem Moses: *Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis mihi est, sin aliter tibi videtur, obsecro, vt interficias me.* Euthymius quoque Psal. 68. Vnus (inquit) est liber, in quo omnes scribuntur, qui vita digni sunt, & quem Dauid Psal. 68. viuentium appellauit, prædicens illos non diu post morituros, &c. De hoc libro verba Mosis interpretatur D. Gregor. lib. 10. moral. cap. 7. idem opinatur & Genebrardus Psal. 68. vbi ait duos esse libros, alterum vitæ temporariæ, alterum vitæ æternæ: Mosem verò de libro loqui vitæ temporariæ: *Dele me de libro vitæ,* id est, tolle me de hoc mundo. Quartus sensus est D. Chrysost. in lib. de compunctione cordis, & lib. 3. de prouidentia. Existimat ille, verba hæc Mosis significare separationem à Christo, & ab æterna gloria. Estque

D Hieron.

Num. 11.

Euthymius.

D. Gregor.

D. Chrysost.

A sensus: *Dele me de libro vitæ æternæ*, separa me à vita, & gloria æterna. Ad hanc sententiam accedit D. Bernard. serm. 12. in Cantica, cùm hæc scribit: Loquitur Moses, quasi matris affectu, quam nulla possit delectare felicitas, ex ortibus quos parturiuit. Verbi gratia, si mulieri pauperculæ diues quispiam dicat, ingredere tu ad prandium meum, sed quem gestas infantulum relinque foris, quoniam plorat, & molestus est nobis. Numquid illa faciet istud, annon magis eliget ieiunare, quàm exposito pignore charo, sola prandere cum diuite? Ita Moses noluit se introduci in gaudium Domini sui, foris remanente populo, cui affectione matris inhæret. Sic ille. Quintus sensus est D. August. quæst. 147. B Exod. Securus (inquit) hoc dixit Moses, vt in consequentibus ratiocinatio concludatur, id est, vt quia Deus Moysen de libro suo non deleret, sed populo peccatum illud dimitteret, &c. Est sensus; Aut dimitte populo peccatum, aut me dele de libro tuo; sed de libro tuo me non delebis, ergo populo scelus condona. Sextus sensus Rabbi Salumonis: Dele me de libro tuo, hoc est, de libro legis, ita vt non dicatur lex Mosis, lex data huic populo, si illi non pareis. Hunc sensum sequitur Burgensis: Petebat (inquit) Moses, quod lex non denominaretur nomine suo, nec etiam quod gesta sua in eductione populi ex Ægypto, & aliis similibus, in memoriam reducerentur, ex quo populus, propter C quem laborauerat, erat perperuò condemnandus, &c. Rabbi Moses Gerundensis vult, hæc verba dicta à Mose, quasi rapto extra se, non deliberatè, præ nimio populi amore. Lyranus ait, dicta secundùm desiderium partis animæ inferioris; non autem secundùm portionem superiorem. Abulensi placet dicta esse hyperbolicè. Si D. Hieronymi sensum sequamur, deliberatè, & secundùm portionem superiorem dicta sunt. Si sequamur sensum Chrysostomi, per hyperbolem sunt prolata. Hugo Victor. Ex impetu (inquit) humanæ affectionis, & fiducia magna in Deum, hoc dixit Moses, &c.

D. Bernard.

D. August.

Rab. Salom.

Burgensis.

Hugo Vict.

His Mosis verbis similia sunt verba illa D. 4.
D Pauli ad Rom. 9. *Optabam anathema esse à Christo pro fratribus meis:* hoc est, optabam à Christo, id est, iussu Christi, anathema esse, hoc est, occidi, ac disperdi pro fratribus. Ita interpretatur D. Hieron. epist. 151. ad Agasiam quæst. 9. Perspiciemus (inquit) eundem, & Mosis, & Pauli esse affectum erga creditum sibi gregem. Pastor enim bonus Ioan. 10. ponit animam suam pro ouibus suis: mercenarius autem, cùm viderit

Ad Rom. 9.

Quo sensu Paulus optarit esse anathema.

D. Hieron.

Psalm.68. — *D. Chrysost.*

rit lupum venientem fugit, & hoc ipsum est dicere: *Optabam anathema esse à Christo; & dele me de libro quem scripsisti.* Qui enim delentur *de libro viuentium*, Psal. 68. *& cum iustis non scribuntur*, anathema fiunt à Domino. Simúlque cerne Apostolum quantæ charitatis in Christum sit, vt pro illo cupiat mori, & solus perire, dummodo omne in illum credat hominum genus, perire autem non in perpetuum, sed in præsentiarum. Vult Apostolus perire in carne, vt alij saluentur in spiritu, suum sanguinem fundere, vt multorũ animæ côseruentur. Hæc Hieronymus. Significare autem anathema occisionem, idem D. Hieronymus eodem loco docuit, vnde anathema fieri, est occidi. D. Chrysostomus, & alij volunt Pauli sensum hunc esse: optabam separari à Christo, non amore, sed gloria, vt Iudæi salui fierent. Quid est (ait Chrysostomus homil. 16. epist. ad Roman.) *optarim anathema esse à Christo?* Perinde est ac si diceret: vellem ab eo choro separari, atque alienari, qui Christum circundat, non tamen ab ipsius amore separari velim; absit hoc, nam propter ipsius amorem hoc desiderio tantopere ardeo, sed illa Christi fruitione, & gloria priuari sustinuerim, vt gens mea in Christum credens, particeps fieret salutis æternæ, &c. Caietanus putat Paulum loqui de tempore quo Ecclesiam persequebatur propter Iudæos, hoc sensu: Non opto modò postquam Christo adhæsi, sed optabam, cùm Ecclesiam Christi persequebar, anathema esse à Christo, id est, separatus esse à Christo, pro fratribus meis Iudæis. idem sensus habetur in Glossa ordinaria.

Qui peccauerit mihi delebo eum de libro meo.

Deus peccatores delet de libro vitæ.

5. Si de libro vitæ æternæ intelligantur verba Mosis, *dele me de libro tuo*, facilis est sensus horum verborum: te ego ô Moses non delebo de libro vitæ, quia non peccasti mihi. Eos enim solùm ex hoc libro deleo, qui mihi peccant. Dicitur autem deleri de libro vitæ æternæ is, qui mortifero peccato se inquinat; quòd si agat pœnitentiam, iterum scribitur. Si de libro vitæ temporariæ exponatur, obiicitur, *quòd Deus non deleat de libro suo vitæ temporariæ eos, qui peccant.* Non enim eos statim occidit, qui peccant. Respondetur, non omnes occidere, attamen posse id facere, si velit, quia digni sunt morte. Sensus ergo erit: Ego non deleo de libro vitæ temporariæ innocentes, qui crimen non commiserunt, nocentes verò, si voluero, delebo, tu verò innocens es, populus est nocens.

In die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.

Quisnam dicatur dies visitationis.

6. Placatus est Dominus à Mose orante Exod. 32. & populum se non deleturum promisit: attamen non promisit se non punitutum: hoc loco audiuit Mosis orationem, populum non deseruit; angelum suum illi ducem viæ dedit, sed supplicium de peccato sumpsit. *Tu* (inquit) *vade, & duc populum istum, quos locutus sum tibi*, id est, duc illum in terram promissionis. *Angelus meus in columna nubis præcedet te. Ego autem in die vltionis visitabo*, id est, *puniam & hoc peccatum eorum.* Nondum enim meritas pœnas dedit populus. Quis sit *hic dies vltionis*, ambigitur. Lyranus diem iudicij interpretatur, alij tempus captiuitatis Babylonicæ. Sed facilè refelli possunt hæ interpretationes. Respondetur, diem vltionis appellari à Domino diem, in quo, postquam hæc dixit, populum supplicio affecit. Itaque verisimile est, Deum, peste immissa, vel plaga alia, Israëlitas punijsse, postquam cum Mose in monte est locutus, vt intelligerent illi in Deum maximum peccatum esse commissum, cùm vitulus est fabricatus, & pro Deo adoratus. Puniuerat iam Moses, sed voluit Deus ipse punire, ne putarent illud supplicium esse Mosis, non Dei hunc sensum indicant verba sequentia: *Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli.* quasi dicat: dixit Dominus: *Ego puniam populum in die vltionis.* Si quæritis, quis sit *hic dies vltionis*, scitote percussisse Dominum populum pro peccato idololatriæ. Hunc sensum sequitur Lyranus, Abulensis, & Carthusianus. Hugo Victorinus de cæde à Leuitis facta interpretatur. Percussit (inquit) Deus populum, scilicet supradicta interfectione, quam fecerunt Leuitæ. Vnde etiam apparet, hoc instinctu Dei esse factum, non maleuolentia Mosis, &c. Forsitan dies vltionis dicitur dies ille, quo Dominus tulit sententiam, vt omnes à viginti annis, & supra in deserto vitam amitterent. Num. 14. *Omnes homines* (ait Dominus) *qui viderunt maiestatem meam, & signa quæ feci in Ægypto, & in solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ; non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum.* Item: *In solitudine hac iacebunt cadauera vestra, omnes qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram.* Supplicium hoc sumpsit Deus, tum pro murmuratione, de qua mentio fit eo capite, tum pro vituli adoratione.

Hugo Vict. — *Numer.14.* — *Ibidem.*

Moses in monte Sinai quadraginta diebus permansit ieiunus, Exod. 24. accepítque à Deo duas tabulas quas fregit. postea Exod. 32. iterum ascendit in eundem montem, vt populo remissionem peccati idololatriæ impetraret. *Peccastis* (inquit) *peccatum maximum, ascendam ad Dominum, si quomodo quiuero, eum deprecari pro scelere vestro.* Ascendit postea in eundem montem, & accepit à Deo secundas tabulas, Exod. 34. *Fuit ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes, panem non comedit, & aquam non bibit, & scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Duabus ergo quadragesimis ieiunium seruauit Moses. Dubitatur, *an his duabus addenda sit alia, quàm in monte peregerit*, cùm post confractas tabulas ascendit, vt Deum peccato populi deprecaretur? Ieiunasse etiam tunc quadraginta diebus, probatur ex cap. 9. Deuteronomij, in quo Moses, postquam scripsit se in monte mansisse quadraginta diebus, & noctibus, & tabulas priores à Deo accepisse, subiicit: *Cùm vidissem vos peccasse Domino, & fecisse vitulum, proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro, & procidi ante Dominum sicut prius, quadraginta diebus, & noctibus, panem non comedens, & aquam non bibens propter omnia peccata vestra, quæ gessistis contra Dominum, & eum ad iracundiam prouocastis.* Ecce Moses ait, se post vituli cultum, & confractas tabulas, procidisse ante Deum, & à potu, cibóque abstinuisse quadraginta diebus, vt peccatis populi veniam à Deo consequeretur. Respondetur, Hebræos, vt Lyranus ait, existimare Mosem tres peregisse quadragesimas in monte Sinai; primam cùm primas accepit tabulas: secundam cùm ascendit in montem, vt Deum oraret pro peccato idololatriæ commisso: tertiam cùm accepit secundas tabulas. Caietanus 7.

Exod.32. — *Exod. 34.* — *An Moses ieiunauerit tres quadragesimas?* — *Opinio Hebræorum, & Caietani.*

Deuter.9.

Deuter. 9. Hebræorum sententiam sequitur. Lyranus non tenet. Et quidem qui bene verba citata Deut. 9. expenderit, probabilem illam iudicabit. Quod enim scriptura tacuit Exod. 32. id expressit Deut. 9. Obiicitur, à primo die, quo Moses primam quadragesimam in monte incepit, vsque ad diem expiationis, quo tres quadragesimas absoluisse fertur, vt infra dicetur, non posse numerari ter dies quadraginta. Sed hoc differamus modò vsque ad illum locum, quo scribitur Moses tabulas secundas ad populum attulisse.

Duas tantum quadragesimas ieiunauit Moses. Deut. 9.

8. Communis opinio est, tantùm quadragesimas duas ieiunasse Mosem, quæ Exod. 32. & 34. extant. Primam cùm primas tabulas accepit, secundam cùm accepit secundas, verba verò Deuter. 9. de secunda quadragesima interpretanda sunt, in qua pro vituli idololatria, & aliis populi peccatis Moses Dominum deprecatus est. *Cùm vidissem* (inquit) *vos peccasse Domino, & fecisse vitulum, proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro.* Sequitur: *Et procidi ante Dominum, sicut prius quadraginta diebus, & noctibus.* Non dicit, se ascendisse in montem, & procidisse ante Dominum statim post confractas tabulas. Sed intelligendus est, ascendisse in montem, & procidisse ante Deum aliquot post diebus, cùm secundas tabulas accepit, Exod. 32. Oleaster Deut. 9. his duabus prædictis aliam tertiam adiungit quadragesimam, quam egisse ait Mosem, postquam populus ab exploratoribus territus Deum grauissimè offendit. Probatur hæc quadragesima ex cap. 9. Deut. *In incendio quoque* (inquit Moses) *& in tentatione, & in sepulchris concupiscentiæ prouocastis Dominum, & quando misit vos de Cadesbarne dicens: Ascendite, & possidete terram quam dedi vobis, & contempsistis imperium Domini, & non credidistis ei, neque vocem eius audire voluistis, sed semper fuistis rebelles à die qua nosse vos cœpi. Et iacui coram Domino quadraginta diebus, ac noctibus.* Indicant verba hæc, Mosem post peccata Israëlitarum, quæ numerat, quadraginta diebus ieiunasse. Hæc autem peccata post duas quadragesimas, de quibus diximus, commissa sunt. ergo tertia quadragesima cum illis duabus est copulanda. At verò qui hanc tertiam quadragesimam admiserit, quatuor quadragesimas ieiunasse Mosem concedat necesse est. Nam eodem modo ostendunt hæc verba quartam quadragesimam, quo superiora tertiam. Intelligenda ergo sunt de secunda quadragesima dicta per recapitulationem.

Deut. 9. *Oleastri alia quadragesima.*

CAPVT XIX.

MORALE.

De Mosis precatione pro populo.

1. TER orauit Moses Deum, vt peccatum idololatriæ populo remitteret. Primò, cùm in monte primas tabulas accepit, & à Deo audiuit populum fecisse vitulum conflatilem, eúmque adorasse: tūc dixit illi Dominus Exod. 32. *Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit. Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, & faciam te in gentem magnam.* Secundò orauit, postquam idoli cultores occidit, eodem capite: *Facto altero die locutus est Moses ad populum, peccastis peccatum maximum, ascendam ad Dominum, si quomodo quiuero eum deprecari pro scelere vestro.* In hac secunda oratione protulit Moses verba illa: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti.* Tertiò orauit, Exod. 34. antequam secundas tabulas acciperet. Orasse autem tunc pro peccatis populi, & ieiunasse secundam quadragesimam, supra diximus ex cap. 9. Deuteron. Hoc est boni pastoris munus pro ouibus Deum deprecari, easque oratione tueri. Psal. 105. *Dixit* (Deus) *vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius.* Voluit Deus disperdere populum, at Moses iræ Dei orando occurrit, eumque placauit, stetit in confractione, Hebraicè nomen est פרץ *perets,* id est, *ruptura.* Metaphora est sumpta à strenuo milite, qui confracto, & perrupto muro, in ipsa muri confractione & ruptura fortiter hostibus se obiicit, ne vrbem ingrediantur. Sic Moses precando diuinæ iracundiæ se opposuit, ne Hebræos deleret. *Bonus pastor* (ait Dominus Ioan. 10.) *animam suam dat pro ouibus suis,* estque similis duci, qui in confractione muri hostibus se obiicit, vt populum tueatur; mercenariis autem, qui lupum, & muri interruptionem vident, & fugiunt, illud dicitur Ezech. 13. *Non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, vt staretis in prælio in die Domini.* & Ezech. 20. *Quæsiui* (inquit) *de eis virum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Itaque boni pastoris est, Psal. 105. *pro ouibus stare in confractione in conspectu Dei.* Ezech. 13. *ascendere ex aduerso diuini furoris,* Hebraicè: *Non ascendistis in rupturas.* est enim eo loco nomen *perets.* Item: *opponere murum pro domo Israel, & stare in prælio,* & Ezech. 20. *interponere sepem, & stare oppositum contra diuinam iracundiam pro terra, ne dissipet eam.* Hæc præstitit Moses, vt vidimus. Aaron quoque Numer. 16. cùm incendium à Deo immissum esset in populum, thuribulum accepit, *obtulitque thymiama, & stans inter mortuos, ac viuentes pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.* Sap. 18. *Properans homo sine querela,* (id est, Aaron) *deprecari pro populis, proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ.* Boni pastoris oratio scutum est oues protegens. Ex Græco sic vertitur: *Properans vir sine querela propugnauit, proprij ministerij arma, orationem, & incensi placationem ferens, restitit iræ.* In vita D. Ambrosij sic scribit Paulinus: Cùm Ambrosius in lectulo detineretur, Comes Stilico dixisse fertur, quòd tanto viro recedente de corpore interitus immineret Italiæ, vnde conuocatis ad se nobilibus viris illius ciuitatis, quos diligi à sancto sacerdote cognouerat; partim interminatus est illis, partim blando sermone persuasit, vt pergerent ad sanctum sacerdotem, suaderéntque illi, vt sibi viuendi peteret à Domino commeatum, &c. Existimabat Stilico Ambrosium Pontificem murum esse Italiæ.

Bonus pastor oues tuetur, & pro eis orat. Psal. 105.

Ioan. 10

Ezech. 13.

Ezech. 20.

Psal. 105.

Ezech. 13. *Bonus pastor est murus ouium.*

Ezech. 20.

Sapient. 18.

Oratio pastoris est scutum ouium.

Paulinus.

Viri sancti muri sunt Respubl.

Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos.

Ieremiæ 7. ait Dominus prophetæ: *Tu noli orare pro populo hoc, neque assumas pro eis laudem, & orationem, & non obsistas mihi, quia non exaudiam te, &c.* *Non obsistas* (inquit) *mihi* tua oratione. Idem est quod ait Mosi: *Dimitte me,* id est, ne obsistas mihi tuis precibus. Quæritur, cur Ieremias, cùm audiuit: *Non obsistas mihi.* Dominum non orauit, vt populo parceret, Moses autem cùm audiuit: *Dimitte me, vt irascatur furor.* precatus 2.

Ierem. 7. *De oratione Mosis, & Ieremiæ.*

tus est Deum, ne deleret? Respondetur, Deum definitè imperasse Ieremiæ, ne oraret pro populo obstinato, quia decreuerat illum Babylonica captiuitate punire. Vnde ait: *Noli orare quia non exaudiam*, indignissimi enim sunt venia, & iam statui de eis meritum sumere supplicium. At Mosi non dixit: *Dimitte me, quia non exaudiam*, decreuerat enim precibus illius placari, ideo Ieremias non orauit; orauit verò Moses, neque dimisit Deum delere populum. Præterea maior erat Mosi causa orandi, quàm Ieremiæ; Deus enim volebat omnino populum abolere, & facere Mosem in aliam gentem magnam, vt dictum est. At Ieremiæ tempore nolebat omnino illum disperdere, sed volebat in exilium Babylonicum per aliquot annos mittere, & postea in patriam reducere. D. Ambrosius aliter putat, nimirum Ieremiam orasse Dominum, & veniam promeruisse. lib. 1. de pœnit. cap. 8. Ieremiæ (inquit) cum dictum esset à Deo: *Noli orare pro populo isto*: tamen orauit, & veniam promeruit. Lege reliqua.

D. Ambros.

3. Obsistunt iræ Dei sanctorum preces, percutientem retinent manum: *Dimitte me* (ait Dominus Mosi.) Ierem. 17. *Si prophetæ sunt, & est verbum Domini in eis, occurrant Domino exercituum*, id est, resistant iræ eius. Nam verorum prophetarum est, Domino occurrere, & iram illius à populo auertere orando. D. Hieronymus: Quod ait Dominus: *Occurrant mihi, siue Domino exercituum*, illud ostendit, prophetam verum posse Domino precibus resistere, &c. & Ezechiel. 13. sicut murus hosti opponitur, & aduersario occurri solet ex aduerso, contraque venientis: ita Dei sententia sanctorum precibus frangitur, &c. Obiicies illud Iob 9. *Deus cuius iræ nemo resistere potest*. Si nemo resistere potest iræ Dei, quonam modo resistere possunt iusti? Respondetur, iræ Dei volentis punire neminem posse resistere, si ille nolit parcere. Nemo enim vi iram Dei inuiti continere valet. At iusti dicuntur Dei iræ resistere, ipso Deo volente, & precibus annuente. Nemo ergo potest iræ Dei resistere vi, sed possumus resistere precibus: Quemadmodum puer non potest patris furorem obnitendo comprimere; potest tamen flendo, atque orando. D. Gregor. lib. 9. mor. cap. 12. respondet, sanctos resistere Deo, quia Deus in precibus ipsis opitulatur. Iræ (inquit) Dei resisti valet, quando ipse qui irascitur, opitulatur. Et resisti omnino non valet, quando se ad vlciscendum excitat, & ipse precem non aspirat, &c. Item: Omnes (inquit) sancti qui iræ Dei obuiant, ab ipso accipiunt, vt contra impetum percussionis eius opponantur, atque (vt ita dixerim) cum ipso Deo se erigunt contra ipsum, eósque diuina vis sibi opponit secum. Quia in eo quòd aduersum sæuientis iram foris obtinent, intus eos gratia irascentis fouet, & famulantes interius leuat, quos quasi aduersantes exterius tolerat. Portat ergo contradictionem deprecantium, quam aspirat, & velut nolenti opponitur quod ab ipso, vt fiat, imperatur. Sic ille. Velut inuitus punit Deus, seruis suis potestatem dedit retinendi furoris sui. *Dimitte* (inquit) *me*, ô Moses, ne furori meo obsistas tuis precibus. Hieronymus Ezech. 13. Cui dicitur: *Dimitte me*. ostenditur, quòd tenendi habeat facultatem, &c. Idem epist. 12. ad Gaudentium; Quando Deus dicit Mosi; *Dimitte me*. ostendit se teneri posse, ne faciat, quod minatus est. Dei enim potentiam serui preces impediebant, &c. D. Gregor. loco citato: Quid est seruo dicere, *dimitte me*, nisi deprecandi ausum præbere? ac si apertè ei diceretur: pensa, quantum apud me valeas, & cognosce, quia obtinere poteris, quidquid pro populo exoras, &c.

Ierem. 17. Ira Dei obsistunt sanctorũ preces.

D. Hieron.

Iob 9. Dei sententia frangitur sanctorum precibus.

D. Gregor. Ira Dei nemo potest vi resistere, sed resistitur lacrymis, & precibus, ac pœnitentia.

D. Hieron.

D. Gregor.

Aut si non facis, dele me de libro tuo.

Quæritur, *quorsum Moses petierit deleri de libro vitæ*, si Deus eius precibus non annueret? *Aut dimitte* (ait) *eis hanc noxam, aut si non facis*, id est, si populo internecionem allaturus es, *dele me de libro*. Non videntur hæc verba fuisse charitatis. Nam si populus disperderetur à Deo, nihil prodesset populo, Mosem deleri de libro; inutilis ergo populo erat postulatio, nihilque charitatis continebat. Respondetur, maximæ charitatis hæc verba fuisse; his enim ostendit, tantum diligere populum, vt eo internecione deleto, in libro Dei esse nollet. Ostendit præterea, se vehementem dolorem ex eius euersione animo capere, vt Deus illi parceret, ne tanto dolore afficeret Mosem. D. Gregor. lib. 10. moral. cap. 7. Charitas (inquit) delinquente populo, Mosem vsque ad petitionem mortis precibus strauit, &c. D. Bernardus serm. 12. in Cant. Loquitur (inquit) Moses planè parentis affectus quam nulla posset delectare felicitas ex orbibus quos parturiuit. Non sedet Mosi solum se introduci in gaudium domini sui, foris remanente populo, cui licet inquieto, & ingrato, vice, & affectione matris inhæret. Dolet viscera, sed tolerabiliorem sibi iudicat torsionem, quàm euulsionem, &c. 4.

Charitas Mosis erga oues.

D. Gregor.

D. Bernard.

Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo.

Cur homines ex libro vitæ deleantur ostendit Dominus. Non delentur ij qui Dei gratiam seruant, ideóque Moses non est deletus; delentur autem illi qui mortifero peccato animum commaculant. *Qui peccauerit mihi* (ait Dominus) *delebo eum de libro meo*. O Moses, non delebo, quia non peccasti mihi. Obiicies, liber vitæ dicitur ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitam æternam, vt ait D. Thom. 1. part. quæst. 24. art. 1. &, vt ait art. 3. est conscriptio ordinatorum in vitam æternam: atqui nullus ordinatus ad vitam æternam, & prædestinatus potest deleri de libro vitæ, ergo nemo ex libro vitæ deletur. Respondetur, prædestinatos scribi in libro vitæ simpliciter, vt docet D. Thom. art. 3. citato. Quia autem gratia donantur, scripti sunt secundum quid, & secundum præsentem iustitiam. Prædestinati, quod attinet ad prædestinationem, nunquam delentur: quicunque verò peccatum committunt, delentur secundùm præsentem iustitiam; quòd si gratiam recuperent, rursus scribuntur. Hugo Cardinalis Apoc. 3. duas paginas ait habere librum vitæ, alteram prædestinationis, alteram præsentis iustitiæ: In libro (inquit) vitæ, duæ sunt paginæ, vna prædestinationis, à qua nullus deletur, qui in ea scriptus est; altera præsentis iustificationis, in qua scripti sunt reprobi, & cum deficit in eis iustitia, deletur & scriptura, &c. Quæritur, *an prædestinati, qui flagitio se inquinant, ex libro vitæ deleantur?* Respondetur, deleri ex libro vitæ secundum præsentem iustitiam, qua carent, sed non secundùm prædestinationem. 5.

Quid sit liber vitæ.

Quomodo deleatur homo ex libro vitæ.

Hugo Card.

nem. Itaque scripti sunt simpliciter, sed deleti secundum quid; postea tamen gratiam recuperant, rursúsque secundùm præsentem iustitiam, & gratiam scribuntur. Liber hic vitæ Apocal. 20. dicitur aperiendus in die iudicij. *Libri* (inquit Ioannes) *aperti sunt, & alius liber apertus est, qui est vitæ*, &c. Nunc clausus est liber vitæ, & prædestinationis, quia ignoramus, quinam sint prædestinati: tunc aperietur, quia cognoscemus quinam sint electi, & qui reprobi. Nam vt ait Ioan. eodem cap. *Qui non inuentus est in libro vitæ, missus est in stagnum ignis.* & de ciuitate cælesti sic loquitur, cap. 21. *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni.*

Apocal. 20. *In die iudicij aperietur liber vitæ.*

Ibidem.

Apoc. 21.

A Exiis sunt illi, de quibus Paulus ad Philip. 4. ait: *Cum clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ*, &c. Aperientur etiam alij libri, vt ait Ioannes, id est, hominum conscientiæ, quæ nunc latent. Videat vnusquisque quid in libro suæ conscientiæ scribat, dum tempus suppetit; quæ malè scripsit deleat; aureis characteribus aurea inscribat opera. Caueamus autem maximè, ne per peccatum mortiferum de libro vitæ deleamur. Nemo nos delere potest, nisi ipsi nos deleamus. Homines, aut angeli delere nequeunt: Deus non delet, nisi nos atro sceleris alicuius atramento nomina nostra insano aspergamus ausu.

Ad Philip. 4.

Conscientiæ libri aperiendi sunt in iudicio.

C A P V T XX.

De pœnitentia populi.

EXODI CAP. XXXIII.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Vade, ascende de loco isto tu, & populus tuus quem eduxisti de Terra Ægypti, in terram, quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam: & mittam præcursorem tui angelum, vt eiiciam Chananæum, & Amorthæum, & Hethæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebusæum, & intres in terram fluentem lacte & melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es, ne fortè disperdam te in via. Audiénsque populus sermonem hunc pessimum, luxit: & nullus ex more indutus est cultu suo. Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israël: Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam, quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filij Israël ornatum suum à monte Horeb. Moyses quóque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocauitque nomen eius, Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad Tabernaculum fœderis extra castra. Cúmque egrederetur Moyses ad Tabernaculum, surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebántque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium. Ingresso autem illo Tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, & stabat ad ostium, loquebatúrque cum Moyse, cernentibus vniuersis quòd columna nubis staret ad ostium Tabernaculi. Stabántque ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cúmque ille reuerteretur in castra, minister eius Iosue filius Nun, puer, non recedebat de Tabernaculo.

Vade, ascende de loco isto, non ascendam tecum.

2. NONDVM omnino placatus Dominus, iubet Mosem cum populo proficisci in terram repromissionis angelô duce, se cum eo iturum negat. Vade, ascende de loco isto in terram patribus promissam. Angelum meum mittam qui in columna nubis populum ducat. Ego autem cum eo non ascendam, quia populus duræ ceruicis est, ne fortè si scelus aliquod grauius in via perpetrauerit, disperdam eum. Erat terra repromissionis altior Ægypto, ideo ascendebant, qui ex Ægypto illam petebant. hanc ob causam ait Dominus Mosi: *Vade, ascende de loco isto* in terram promissionis. Item: *Non ascendam tecum*, scilicet in eandem terram. Dubitatur, *quónam sensu dicat Dominus: Non ascendam tecum*, siquidem vbique est, & semper erat in castris Israëlitarum? Respondetur, Dei verba intelligenda esse de peculiari quadam prouidentia, & cura populi, non ascendam cum eo, non geram illius curam, vt egi hactenus, vel loquitur Do-

B minus more humano, quasi dicat, non curabo quid agat, relinquam eum propter tantum scelus, ita me geram, ac si cum ipsis non ascenderem, vel: angelum mittam, qui eos præcedat, & ducat, sed qui non loquatur nomine meo, neque dicat, *ego sum Deus*, &c. Lyranus sic interpretatur, non ascendam tecum per operationem miraculorum, sicut hactenus. Paulus Burgensis exponit de tabernaculo hunc in modum: Non ascendam tecum in tabernaculo, quia populus duræ ceruicis es. Non habitabo tecum in tabernaculo, quod iussi extrui. His verbis sentit Deum reuocasse tabernaculi fabricationem,
C quod fieri præceperat, & omnia ad tabernaculum attinentia. Eadem est interpretatio Caietani. Fieri autem præcepit Dominus tabernaculum Exod. 25. *Facies* (inquit) *mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum* &c. Sequétibus capitibus quomodo sit faciendũ docet, antequam primas tabulas Mosi daret, quas ille fregit. Fregit Moses tabulas in detestationem sceleris, Deus fregit tabernaculum, id est, noluit illud fabricari, noluit inter filios Israël in eorum castris habitare,

Lyranus.

Paul. Burg.

Exod. 25.

tare, & cum eis ascendere in terram repromissionis. Facit versio Chaldæa, quæ sic habet: Non faciam ascendere maiestatem meam in medio tui, quia populus duræ ceruicis tu es, ne fortè disperdam te in via, &c. Maiestatem Dei appellare videtur, quæ in tabernaculo ostendebatur. Probabilis est hæc sententia. Nam Deus dicitur ambulasse cum Israëlitis per desertum in tabernaculo. 2. Reg. 7. ait Dominus: *Ambulabam in tabernaculo, & in tentorio, per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filijs Israël.* Idem est, *ambulabam*, quod *ascendebam* in terram repromissionis. Deus enim postea rogatu Mosis voluit ascendere cum populo, & tabernaculum extrui, vt infra videbimus.

2. Reg. 7.

Audiens populus sermonem hunc pessimum luxit.

3\. Paulo inferiùs sic scriptum est: *Dixit Dominus ad Moysen: loquere filiis Israel: populus duræ ceruicis es; semel ascendam in medio tui, & delebo te: iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi.* Fecit Moses quod Deus iusserat. Audiens autem populus sermonem hunc pessimum, hoc est, maximè acerbum, fleuit, & vestes festiuas quas induerat, exuit. Moses ordinem mutauit, hoc quod posterius factum est, prius scripsit. Fleuit itaque populus, egitque pœnitentiam, deposito ornatu. *Depone ornatum tuum*, (ait Dominus) *vt sciam quid faciam tibi*, &c. hoc est, præbe signa pœnitentiæ, vt videam quàm sententiam in te sim laturus, & an sim tantum scelus dimissurus. dicuntur hæc humano more, Deus enim omnia nouit.

Populus luxit, & ornatum suum deposuit.

Depone ornatum tuum.

4\. Huoc ornatum diuinat Rabbi Salomô quem sequitur Lyranus fuisse coronas, quas capitibus præcipui ex populo imposuerant, in die quo lata est lex in monte à Deo. Indicabant autem coronæ illæ desponsari populum cum Deo. Nam olim sponsi in nuptiis coronari solebant, vt Isai. indicat cap. 61. *Quasi sponsum* (inquit) *decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Sponsam quoque coronari solitam floribus aliqui dicunt, & D. Agnes in officio Ecclesiastico ait, tanquam sponsam decorauit me corona, &c. Sed an hic mos fuerit tam antiquus, vt eo Israëlitæ ex Ægypto exeuntes vterentur, valdè dubium est. Quòd si coronæ illæ ex floribus contextæ erant, non potuit tot dies permanere earum vigor. Alij volunt ornatum dici tabernaculum paruum, quod Moses à castris remouit, sed scripturæ verba indicat alium fuisse ornatum, dum ait: *Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra*, &c. Expendenda est particula, *quoque*. Dicendum est, ornatum fuisse vestes cultiores corporum, & ornamenta tabernaculorum, ideo L X X. interpretes vertunt: *Deposuerunt ornatum suum, & vestem à monte Horeb.* Item: *Deponite vestes gloriarum vestrarum, & ornatum*, &c. Obiiciunt, populus antequam ornatum deponere iuberetur à Deo, iam exuerat cultiores vestes. Nam priùs Moses ait: *Populus luxit, & nullus ex more indutus est cultu suo*, &c. Postea subiicit Dei mandatum: *Depone ornatum tuum*, &c. Ergo non vestes quas iam exuerat, sed alium ornatum iubet Dominus deponere. Respondetur Mosem, vt paulo ante diximus, id quod factum est posterius, scripsisse prius; prius

An ornatus dicantur corona.

Isai. 61.

Vestes cultiores exuerunt Israëlitæ.

enim Deus iussit ornatum deponere, postea luxit populus, & deposuit ornatum vestium.

Deposuerunt filij Israël ornatum suum à monte Horeb.

5\. Quid significent verba hæc, *à monte Horeb*, ambigitur. Caietanus ait, Israëlitas montem Horeb, hoc est, Sinai ornasse, in quem Deus descendit ad legem dandam: Deum verò propter commissum crimen iussisse vt ornatum tollerent. Deposuerunt ergo filij Israël ornatum suum à monte Horeb, id est, à monte Sinai ornatum abstulerunt. Sed non est probabile Israëlitas montem ornasse ad quem accedere, & quem tangere vetabantur. Exod. 19. *Cauete, ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius, omnis qui tetigerit montem, morte morietur.* Rectiùs Abulensis sic exponit: Deposuerunt ornatum, id est, vestes pretiosas, quas adduxerant ex Ægypto, à monte Horeb, quia eo in loco eas exuerunt. Postea, quando induerint, ignoratur. Potest etiam hic esse sensus: Deposuerunt ornatum de monte Horeb, id est, quem assumpserant in monte Horeb. Dubitatur, *an hic ornatus fuerit assumptus ob legem datam à Deo, an potius ob vituli festum, & honorem?* Respondetur, incertum esse, cur fuerit assumptus, fortè vestes fuerunt cultiores, quibus in monte Sinai se ornaueruot, vt Deo cum Mose obuiam irent. Forsitan iam illas exuerant, iterúmque induerunt ob honorem, & festum vituli, atque ideo iussit Deus, vt ornatum deponerent, quòd execrandus esset, & idololatriæ vestigium. Ex nostra versione colligitur solitos esse sic ornatos incedere. *Nullus* (inquit) *ex more indutus est cultu suo.* Hebraicè: *Non posuit vir ornatum suum super se.* Quæritur, *cur ornatum deposuerit?* Respondetur, Israëlitas exuisse ornatum propter pœnitentiam. Gloss. interlin. Quid (inquit) nullus ex more indutus est cultu suo, factum est, vt habitu quoque pœnitentiam demonstrarent. Caietan. Luxit populus, & nullus ex more indutus est cultu suo, tu enim, & extra statum pœnitentiæ assumpserunt, &c. L X X. vertunt, κατεπένθησαν ἐν πενθικοῖς, id est, *luxerunt in lugubribus*, videlicet induti vestibus lugubribus.

Exod. 19.

Gloss. interl.

Ornatum deposuerunt Israëlitæ propter pœnitentiam.

Caietanus.

Moyses tollens tabernaculum tetendit extra castra procul.

6\. Erant Israëlitarum castra idololatriæ scelere contaminata, idcirco Moses tabernaculum procul ab illis collocauit. Quæritur, *quodnam fuerit hoc tabernaculum?* Respondetur, non fuisse tabernaculum, quod Deus iussit extrui, id enim postea est extructum, vt infra dicetur. Neque etiam fuit tabernaculum, in quo habitabat Moses. In hoc enim discedente Mose manebat semper Iosue, vt illud custodiret; in tabernaculo autem Mosis manebant vxor eius, & familia, neque opus erat Iosue custodia. Erat ergo hoc tabernaculum tentorium quoddam quod fecerat ad adorandum Deum, & consulendum. Neque verò puto in hoc tabernaculum conuenisse iudices, & principes populi cum Mose ad agendum de Republica, sed totum sacris rebus fuisse dicatum, antequam alterum fabricaretur. Erat in castris Israëlitarum collocatum: nunc procul ab illis fixum est, in pœnam sceleris. Vocatum est autem à Mose tabernaculum fœderis, cur sit ita appellatum, reddit Lyranus hanc rationem. Quia (inquit) Dominus ibi cum

Quodnam fuerit tabernaculum, quod Moses collocauit extra castra.

Lyranus.

Mose

Mose familiariter loquebatur, & quia ibi decidebantur causæ, quæ poterant esse causæ contentionis, & discordiæ in populo, Abulensis ait, appellatum tabernaculum fœderis, quia in eo positæ sunt secundæ tabulæ, quas Moses à Deo in monte accepit, continentes fœdus Dei cum populo, id est, decem mandata. Existimat enim Abulensis tabernaculum extra castra locatum esse, postquam Moses ex monte rediit, secundasque tabulas attulit. Sed suauis scripturæ contextus repugnat huic opinioni. Locatum igitur est tabernaculum procul à castris, antequam Moses in montem abiret ad accipiendas secundas tabulas; dictúmque tabernaculum fœderis, in memoriam fœderis cum Deo à populo initi. Quia verò populus fregerat fœdus, procul à castris constitutum est tabernaculum fœderis.

Omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem.

7. *Tabernaculum domus doctrinæ.* Qui quæstiones, & dubia habebant, ad tabernaculum ibant, vt à Mose docerentur, quid essent acturi. Chaldæus sic vertit: *Vocauit illud Moses tabernaculum domus doctrinæ, & omnis qui quærebat doctrinam à facie Domini, egrediebatur ad tabernaculum domus doctrinæ*, &c.

Cúmque egrederetur Moses ad tabernaculum, surgebat vniuersa plebs.

8. *Magnum honorem deferebat Mosi populus.* Moses proprium habebat tabernaculum, in quo habitabat in castris, veluti populi princeps. Sæpe verò vel quotidie egrediebatur ad tabernaculum dicatum Deo, vt illum oraret, ac consuleret. Cùm verò ex castris ad tabernaculum egrederetur, magnum illi honorem populus exhibebat, omnes enim assurgebant, & stabant in ostiis suorum papilionum, id est, suorum tabernaculorum, tergum Mosis aspicientes, donec tabernaculum ingrederetur. postquam autem ingrediebatur, columna nubis descendebat ad ostium vsque tabernaculi in cóspectu omnium, loquebatúrque Deus ex ea cum Mose: populus verò Dominum adorabat.

Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.

9. *Oleaster. Quid sit loqui facie ad faciem.* Oleaster existimat, *loqui facie ad faciem* significare *loqui familiariter*. Deúmque cum Mose collocutum, sicut si duo amici colloquerentur, quorum alter esset in tenebris, alter in luce, vel ambo essent in obscura nocte, aut loco. Caietanus quoque censet, Mosem non vidisse faciem *Chaldæus.* Dei loquentis. Chaldæus vertit: *Loquebatur Moyses cum Domino verbum ad verbum*, &c. L X X. interpretes: *Locutus est Dominus ad Moysen præsens præsenti*, &c. Probatur hæc sententia, quia dicitur Deus locutus cum Israëlitis facie ad faciem, cùm legem dedit, perspicuum autem est *Deut. 5.* Israëlitas faciem Dei non vidisse. Deuter. 5. ait Moses: *Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis*. &c. Probabile reddit hic locus hanc sententiam, ostendítque loqui facie ad faciem cum aliquo significare præsentem adesse, & loqui non per internuntium, aut interpretem, sed per se ipsum. Loquebatur igitur cũ Mose Deus, quia angelus qui nomine Dei loquebatur præsens aderat, & per se ipsum loquebatur, quamuis eius facies non videretur. Sic locutus dicitur Deus, id est, angelus, nomine Dei, facie ad faciem cum populo de medio ignis, quia præsens in

A monte aderat, & per se ipsum ad populum verba faciebat, à quo non cernebatur. Verùm aduertẽ Deut. 5. dixisse Mosem: *Facie ad faciem locutus est nobis Dominus.* sed non addidisse illa verba: *Sicut solet loqui homo ad amicum suum.* quæ addita sunt, cùm dicitur: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* Homo autem cũ loquitur ad amicum suum vultum amici cernit, neque enim solent amici in tenebris colloqui. Itaque probabilius videtur Deum, id est, angelum Dei tenentem locum dici cum Mose locutum facie ad faciem, quia Moses faciem angeli, qui corpus aëreum assumpserat, cernebat, sicut solet amicus amici B cum quo sermonem habet, faciem cernere. Sic vidit Iacob angelum Genes. 32. & dixit: *Vidi Deum facie ad faciem*, id est, angelum in corpore assumpto. Illa verba Deut. 5. *Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis.* exponi possunt non de populo, sed de Moyse solo, qui nomine populi leges à Deo accipiebat. Estque sensus: facie ad faciem locutus est nobis Dominus, quia facie ad faciem locutus est mihi, qui sequester vester eram, & mediator. Vnde mox sequitur: *Ego sequester, & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annunciarem vobis verba eius*, &c. Si obiicias, infra petit Moses à Deo: *Ostende mihi faciem tuam.* Ergo non videbat faC ciem angeli, respondebimus suo loco. *Deut. 5.* *Genes. 32.* *Deut. 5.*

Minister eius Iosue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo.

Cùm Moses in castra reuertebatur in suum tentorium, custodiebat tabernaculum Iosue, 10. *Iosue, recedente Mose, custodiebat tabernaculũ.* non solus, sed comitatus militibus. Cur dicatur *minister Mosis*, diximus hoc lib. 4. cap. 10. *Puer* autem appellatur, id est, *iuuenis*, iam enim dux fuerat prælij contra Amalecitas.

CAPVT XXI.

MORALE.

D

De pœnitentia populi.

Non ascendam tecum, quia populus duræ ceruicis es.

1. *Ierem. 2. Dura ceruix frangit iugũ.* IEREM. 2. *A sæculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, non seruiam*, &c. Confringit iugum *ceruix dura*, qualis erat Israëlitarum, flexibilis, & obediens iugum libenter fert. Cum hominibus mollis ceruicis libenter Deus versatur, cum iis qui duram ceruicem habent, ambulare non vult. *Non ascendam* (inquit) *tecum in terram repromissionis*, id est: Non ambulabo tecum, *quia populus duræ ceruicis es, ne forte disperdam te in via*, &c. Etenim homines duræ ceruicis Dei E iram prouocant, vt eos disperdat. Loquitur autẽ Dominus more humano. Quemadmodum si homo dicat seruo improbo: nolo, vt mecum iteris, ne fortè videam te aliquod scelus perpetrantem, & occidam: ita Deus: Nolo (inquit) tecum ascendere in terram promissionis, ne videam te dura ceruice iugum frangere, & disperdam te; videt tamen omnia Dominus, omnibus in locis adest, cum omnibus graditur. Ignis est ira Dei, iuxta illud Psal. 88. *Vsquequò exardescet sicut ignis ira tua.* Si ignis materia caret, non inflammatur; sic si Dei ira materiam non habet, id est, peccata nostra, non exardescit: quod si habeat, aliquando protinus exardescit, aliquando dissimulat peccata propter pœnitentiam, períndéque se gerit *Psal. 88. Ira Dei est ignis aduersus peccata.*

R circa

circa supplicium, ac si ea non videret, iuxta illud Sap. 11. *Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam* August. in Exod. quæst. 159. Esse (inquit) Deum cum duræ ceruicis hominibus, nihil est aliud, quam puniendo adesse. Vnde cùm eo modo malis non adest, parcendo facit, quod pertinet ad illud Psal. 50. *Auerte faciem tuam à peccatis meis*, quia nisi auertit, aduertit. Sicut enim cera fluit a facie ignis, sic pereunt peccatores à facie Dei. Sic ille. Caueamus igitur, ne iræ Dei peccata, veluti igni materiam præbeamus. Exardescet enim, & disperdet nos. Ecclesiastici 28. *Secundum ligna syluæ, sic ignis exardescit.* Eundem in modum secundùm peccata hominis, ita ira Dei in eum inflammatur. Num. 16. exarsit iræ Dei incendium aduersùs Israëlitas, materiam præbentes, & quatuordecim millia hominum incendit. Caueamus duram ceruicem, quæ Dei iugum frangit, eiúsque iram excitat.

Sap 11.
D. August.
Psal 50.
Eccli. 28.

Semel ascendam in medio tui, & delebo te.

2. Comminatio est Dei, sed tamen, vt ait Burgensis, est etiam vaticinium. *Populus duræ ceruicis es*, (ait Dominus) *semel ascendam in medio tui*, videlicet per incarnationem. Incarnatus enim Deus ascendit in medio populi Israëlitici, à quo quia duræ ceruicis erat, cruci suffixus est. Sequitur; *& delebo te*. Deletus enim est omnino Iudæorum populus, quia Christum in crucem egit, neque post resurrectionem eum cognoscere voluit Messiam esse. Deletus (inquam) à Tito, & Vespasiano, ita vt nunquam pristinam statum recuperauerit, vt alibi diximus tomo 1. Concord. Rupertus interpretatur in eandem sententiam: *Ascendam in medio tui*; nam in terra videbor, & cum hominibus conuersabor, & *delebo te*, subauditur, de libro meo, quem scripsi, &c. Sed verbum Hebræum כלה, *calah*, nō significat *delere* ex libro, sed *euertere*, & *consumere*.

Venit Deus per incarnationem in populū Iudæorū, & propter peccata disperdidit eum.
Rupertus.

Depone ornatum tuum, vt sciam, quid faciam tibi.

3. Interna quidem pœnitentia maximè placatur Deus, sed externa quoque delectatur. *Depone* (inquit) *ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi*. Rupertus in hunc locum: Nisi (inquit) ambulet peccator demisso capite, nondum se scire fatetur Deus, quid ei faciat. Nullam enim habet materiam struendæ misericordiæ, nisi ambitio, vel habitus pœnitentiæ præcedat, &c. Ambitio autem pœnitentiæ tunc præcedit, cùm eius præcedit demonstratio. Sicut honorum est ambitio, ita & pœnitentiæ. Honorum ambitio vanos honores ambit, & expetit. Pœnitentiæ ambitio in humili pœnitentis habitu æternas ambit, & quærit dignitates. ô præclaram pœnitentiæ ambitionem! ô præclarum habitum, & ornatum! exuunt homines vestium ornatum, vt pœnitentiam agant: sed cùm corporis ornatum exuunt, animi ornatum multo maiorem induunt, 3. Reg. 21. *Scidit Achab vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.* Deposuit Achab regium ornatum, induit pœnitentiæ habitum, multo ornatiorem. Oculos Dei hic habitus in se conuertit, eiúsque sententiam reuocauit, eodem capite: *Factus est sermo Domini ad Eliam dicens: Nónne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius.* Nónne (inquit) vidisti, ô Elia, Regem Achab indutum humilitatis, & pœnitentiæ ornatu? oculos meos ad se traxit ornatus, & sententiam meam reuocauit. Dixit Dominus Israëlitico populo: *Depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi* Deposuit Achab ornatum suum, sciuit Dominus quid faceret ei, videlicet sententiam reuocauit, mala quæ per Eliam fuerat comminatus non intulit. Cùm peccator habitum assumit pœnitentiæ, scit Dominus, quid faciat ei boni, videlicet sententiam delet mortis, vitam gratiæ, peccatorúmque tribuit remissionem.

Rupertus.
Pœnitētia est interior, & exterior.
Pœnitentia ambit cœlestes dignitates.
3 Reg 21.
Ibid.
Habitus pœnitentiæ.

Luxit populus.

4. Ad ornatum pœnitentiæ lacrymæ pertinent, sunt enim veluti fulgentes gemmæ pœnitentis oculos decorantes. Vnde Chrysostomus homil. 30. in Gen. Quidnam (inquit) oculis Dauidis formosius lacrymarum imbre, & quasi margaritarum decore ornatis? &c. Psal. 55. ait ipse Dauid cum Deo loquens: *Deus vitam meam annunciaui tibi, posuisti lacrymas meas in conspectu tuo*. hoc est, vitæ meæ labores, & ærumnas tibi exposui, tu lacrymas meas aspexisti. Hebraicè: posuisti lacrymas meas in vtre tuo, sic pœnitentium lacrymas in conspectu suo ponit Deus, illas aspicit, & in vtre suo ponit velut vinum, liquorémve alium suauissimum. Quemadmodum flores odoratum stillant liquorem, sic pœnitentis oculi ad Deum odoratas stillant lacrymas. Iob 16. *Ad Deum stillat oculus meus.* Funduntur quidem lacrymæ in terris, sed ex oculis ascendunt in cœlum. De lacrymis viduæ ait Ecclesiasticus cap. 35. *A maxilla ascendunt vsque ad cœlum, & Dominus non delectabitur in illis.* Viduæ vexatæ lacrymæ ascendunt ex maxillis illius vsque in cœlum: Deus verò non delectatur in illis, quia viduam flere persecutor cogit. Si lacrymæ ex maxilla viduæ ascendunt in cœlum, multo celerius ascendunt ex oculis pœnitentis. In lacrymis viduæ afflictæ à persecutore non delectatur Deus; at delectatur maximè in lacrymis cordis contriti, atque humiliati. Cor enim fons est, ex quo sursum fluunt aquæ hæ animum irrigantes, ac fœcundantes; cui illud congruit Ioan. 4. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* ô beatum fontem, ô beatas aquas, quæ in cœlum vsque, & vitam æternam saliunt! fit fons hic, id est, cor contritum iuuante Deo hominem: *Fiet* (inquit) *in eo fons.* Lucæ 22. *Respexit Dominus Petrum, & egressus foras fleuit amarè*, &c. & Psal. 146. *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ.* Respicit Dominus peccatorem misericordiæ suæ oculis, fontem in eo facit, egreditur foras ex peccato, & flet amarè. Flat Spiritus sanctus & fontem facit, fluuntque lacrymarum salutiferæ vndæ, quibus omnia peccata demerguntur. Dominus hanc aquam sitit, & petit à Samaritana Ioan. 4. *Da* (inquit) *mihi bibere*, &c. Ergo quicunque peccata commisimus, demus Domino sitienti lacrymas pœnitentiæ, conscientiā nostram, velut lectum, lacrymis lauemus, & irrigemus, vt peccatorum expurgemus sordes, & fructum, ac nitorem gratiæ consequamur, iuxta illud Psal. 6. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* &c.

Lacrymæ pœnitentiæ.
D. Chrysost.
Psal. 55.
Iob 16.
Eccli. 35.
Ioan 4.
Lucæ 22.
Psal. 146.
Ioan. 4.
Psal. 6.

Nullus ex more indutus est ornatu suo.

5. Qui induit ornatum pœnitentiæ, exuit se ornatu suo, Ionæ 3. de Niniuitarum Rege scriptum est: *Surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suum à se, & indutus est sacco, & sedit in cinere, &c.*

Ion. 3.

Ecce

Habitus pœnitentiæ. Ionæ 3.

A Ecce Rex potentissimus ornatum suum à se abiecit, ornatum pœnitentiæ assumpsit, populus quoque idem fecit. Ionæ 3. *Prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, à maiori vsque ad minorem*, &c. Illud verò mirum est, quòd ad iumenta vsque pœnitentiæ extendit habitum: *Homines* (inquit) *& iumenta, & boues, & pecora non gustent quidquā nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta.* Quemadmodum in magna lætitia equi opulentis phaleris exornantur; sic in magno pœnitentiæ mœrore iussit Niniuitarum Rex iumenta pœnitentiæ ornamentis, id est, saccis exornari, & ieiunium seruare. Quia verò externus habitus satis non B est, sed internus etiam requiritur dolor pro peccatis commissis, & morum correctio; iubentur apud Ionam homines pœnitentiæ internum habitum simul cum externo induere. *Clament* (inquit) *ad Dominū in fortitudine, & conuertatur vir à via sua mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum.* Iucundum fuit Deo hoc spectaculum, sententiámque comminatoriam reuocauit, Ionæ 3. *Vidit Deus opera eorum, quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est super malitiam quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit.*

Ionæ 3.

Tollens tabernaculum tetendit extra castra procul.

6. *Moses tabernaculum extra castra Israëlitarū posuit: sic Deus regnum suum extra synagogam collocauit.* Matth. 21. Matth. 23. Ierem. 12.

C Abstulit Moses tabernaculum extra castra Israëlitarum propter cultum vituli: sic Deus abstulit tabernaculum suum, & habitationem, & regnum, collocauítque extra populum Iudæorum, iuxta illud Matth. 21. *Auferetur a vobis regnum Dei.* Et cap. 23. *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* Ierem. 12. *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam.* Eiectus est ex regno Saul, id est, populus Israëliticus, traditum est regnum Dauidi, & filiis eius, id est, Christo, & populo Christiano. Mose recedente, Iosue non recedebat de tabernaculo; recessit Moses, hoc est, lex vetus, Iesus verò cuius typus Iosue fuit, nunquam recedit, semper vsque ad iudicium in suo D erit tabernaculo, id est, in Ecclesia. Extra castra Israëlitarū, id est, extra portam Ierusalem, cruci suffixus est Christus in monte Caluariæ; significans se derelicturum Israëlitas. Ad Hebr. 13. *Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* His adiungit: *Exeamus ergo ad eum extra castra improperium eius portantes*, &c. hoc est, relinquamus populum antiquum, antiquam Ierusalem, antiquas legis ceremonias, &

Ad Hebr. 13.

A extra castra Iudæorum exeamus ad Christum, improperium eius, id est, crucem portantes, venerantes, & complectentes, quæ Iudæis est scandalum, iuxta illud 1. Corinth. 1. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum.* nobis autem est gloria summa. 1. Corinth. 1.

Surgebat vniuersa plebs, & stabat vnusquisque in ostio papilionis sui.

7. *Honor magnus superioribus deferendus.*

Docet locus hic, populi rectores, & congregationum superintendentes venerandos esse: assurgebat populus Mosi, & stabat venerationis causa: sic assurgendum superioribus, honurque maximus exhibendus, propter Deum, tam Ecclesia- B sticis, quàm sæcularibus, sunt enim omnes Dei ministri. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo.* Ibid. *Dei* (inquit) *minister est*, videlicet superior. Psal. 81. iudices, & Reipublicæ moderatores dij dicuntur: *Ego* (ait Dominus) *dixi, dij estis, & filij excelsi omnes*: venerandi ergo sunt hi dij, quibus Deus potestatem impertiuit suam. Exod. 22. *Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices.* Quòd si superior ignobili familia sit ortus, nihilominus propter dignitatem, quam habet, magnopere colendus est, quod Amasis, Ægypti Rex, suos Ægyptios sapienter docuit, vt scribit Herodotus lib. 2. Amasim Regem (inquit) cùm C inter initia regni Ægyptij contemnerent, vt quòd plebeius fuisset, neque insigni familia ortus, eos ille solertia ad se non asperitate perduxit: peluim auream, in qua tam ipse, quàm conuiuæ pedes abluebant, confregit, ex eáque simulachrū fecit, & in appositissimo vrbis loco collocauit, quod magnopere venerabātur Ægyptij. Conuocatis deinde illis, aperuit, ex illa peluí, in qua pedes abluere, & euomere consueuissent, factum esse simulachrum, quod tantopere venerabantur. Itaque dixit, se pèrinde, atque peluim esse factum; qui, si antehac fuisset plebeius, in præsentiarum tamen esset Rex, eóque iubere, vt sibi honor haberetur, & reuerentia. Hunc 10 D modum ad se traduxit Ægyptios, ita vt æquum censerent ei seruire. Sic Herodotus. Magno in honore habebat Dauid Saulem Regem quamuis hostem 1. Reg. 24. *Percussit cor suum Dauid, eo quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* Pœnituit Dauidem valde, quòd abscidisset oram vestis, qua Saul erat indutus, quia christus Domini erat, & propterea honore dignus, licet hostis improbus.

Ad Rom. 13. Ibid. Psal. 81. Exod. 22. Herodotus. 1. Reg. 24.

C A P V T XXII.

Petit Moses à Deo, vt populum præcedat, & gloriam suam ipsi Mosi ostendat.

EXODI CAP. XXXIII.

1. DIXIT autem Moyses ad Dominum: Præcipis, vt educeam populum istum: & non indicas mihi quem missurus es mecum, præsertim cùm dixeris: Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me. Si ergo inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, vt sciam te, & inueniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc. Dixitque Dominus: Facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyses: Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. In quo enim scire poterimus ego & populus tuus inuenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscum, vt glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram? Dixit autem Dominus ad

Moysen: Et verbum istud, quod locutus es, faciam: inuenisti enim gratiam coram me, & teipsum noui ex nomine. Qui ait: Ostende mihi gloriam tuam. Respondit: Ego ostendam omne bonum tibi, & vocabo in nomine Domini coram te: & miserebor cui voluero, & clemens ero in quem mihi placuerit. Rursúmque ait: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet. Et iterum: Ecce, (inquit) est locus apud me,& stabis supra petram. Cúmque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ,& protegam dextera mea,donec transeam:tollámque manum meam, & videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.

Non indicas mihi, quem missurus es mecum. A

2. Exod.33. DIXERAT Dominus Mosi Exod.33. initio capitis: *Vade,ascende de loco isto tu,& populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, & mittam præcursorem tui angelum.* Nunc ait Moses: *Præcipis, vt educam populum istum, & non indicas mihi quem missurus es mecum.* Videtur Moses prima fronte Dei verbis repugnare. Nam Deus dixit: *Mittam præcursorem tui angelum.* Indicauerat ergo illi se missurum esse angelum itineris ducem:ille verò ait: *Non indicas mihi, quem missurus es mecum.* Respondetur, Dominum, cùm dixit, *Mittam præcursorem tui angelum*: loqui de angelo qui præcursor erat populi in columna nubis,& ignis. Cùm verò dixit Moses: *Non indicas mihi quem missurus es mecum*: non loquitur de angelo B illo, qui populum præcedebat in columna, sed de peculiari aliquo comite suo. Dixerat enim Deus: *Non ascendam tecum,quia populus duræ ceruicis es.* Aiebat Deus,non ascendam cum populo hoc in terram repromissionis. Deus(inquam)qui cum Mose facie ad faciem loquebatur,qui omnes illi dubiorũ nodos explicabat,dixerat: *Non ascendã cum populo*, neque verò ostenderat,quem vice sui esset missurus cum Mose, qui cum eo loqueretur, & dubia enodaret, de hoc loquitur hoc sensu:Domine,præcipis mihi,vt ducam populum in terram repromissionis: hactenus tu mihi aderas,opémque ferebas ad ducendum populũ, nunc dicis te non ascensurum nobiscum, C & non indicas mihi quem vice tui relinquas, qui mecum colloquatur, & in tantis laboribus, ac dubiis mihi ferat opẽ. Caietanus,& Oleaster aliter explicant, aiunt Deum indicasse quidem Mosi se missurum angelum suum præcursorem populi, sed non indicasse quisnam angelus ille esset, ideóque dixisse Mosem: *Non indicas mihi quem missurus es mecum*; hoc est, non designas ipsum angelum, non ostendis mihi quis sit, & quantæ potentiæ. (Lippoman.) Lippomanus de Messia exponit: Non indicas mihi quem missurus es mecum,id est, Messiam, sed Messias non erat mittendus cum Mose:Moses autem ait: *quem missurus es mecum.* Ergo de Messia sensu literali non loquitur.Dici posset loqui de Messia secundùm D diuinam naturam, non indicas mihi Verbum tuum quod missurus es mecum.

Noui te ex nomine, & inuenisti gratiam coram me.

3. LXX.interpretes vertunt: *Noui te præ omnibus.* Dicitur autem Deus cognoscere ex nomine Mosem metaphoricè, quia Deo erat familiarissimus. familiarium enim solent nomina scire Reges. Vel dicitur cognoscere ex nomine,quod scriptum habebat in libro vitæ. Inuenire verò gratiam coram Deo, est illi placere, & esse gratum. Ait ergo Moses, cùm tibi sim familiarissimus,& gratissimus, te hoc testante, tamen non indicas mihi quem missurus es mecum.

Ostende mihi faciem tuam.

Hebraicè legitur: *Ostende mihi*, דרכך, *deracheccha*,id est,*viam tuam.* Chaldæus vertit:Ostende mihi *viam bonitatis tuæ* Noster interpres vertit: Ostende mihi *faciem tuam*,quia idem significat, ostende mihi faciem tuam præcedentem me,& populum,ac si dixisset,ostende mihi viam tuam. Nam Moses petebat ostendi sibi faciem Dei, vt ostenderet viam, quod probatur ex responsione Domini: *Facies* (inquit) *mea præcedet te,* quasi diceret: Petis, vt ostendam tibi faciem meam quæ præcedat te,& viam ostendat: facies mea, & præsentia præcedet te, & ostendet viam; adero tibi, & opem feram. Caietan. B exponit: Ostende mihi viam tuam, hoc est, intelligo viam, & ordinem gubernationis tuæ, quem merita populi postulant, peto vt ostendas viam tuam, id est, quid decreueris facere apud te. Oleaster: *Ostende mihi viam tuam*,id est, voluntatem tuam, & quomodo te possim placare. LXX.interpretes vertunt:*Ostende te ipsum mihi manifestè, vt videam te*, &c. August. quæst. 151.vertit: Ostende mihi te ipsum,vt scienter, γνωστῶς, videam te, &c. & hac quæstione & 2. de Trinitate, cap.16. & epist. 112. secutus LXX. interpretes ait,postulasse Mosem à Deo, vt ipsi semetipsum ostenderet. id est, essentiam suam, vt eam cerneret. & D. Gregor. lib.18. moral. cap.37. Si (inquit) Deus erat, cum quo C Moses facie ad faciem loquebatur, cur petebat Deum videre,quem videbat?sed ex hac eius petitione colligitur, quia cum sitiebat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatẽ cernere, quem iam cœperat per quasdam imagines videre,&c. Ita arbitrantur reliqui patres, qui versionem LXX. interpretum explanant. Apertè enim significat versio, Mosem postulasse visionem diuinæ essentiæ: *Ostende teipsum mihi manifestè vt videam te*,&c. Quid clarius dici potuit? idem etiam apertè significat nostra versio: ostende mihi faciem tuam. Cùm enim Deus facie ad faciem cum Mose loqueretur, non potuit postulare visionem faciei angelicæ, quam videbat oculis corporeis, sed conspectum expetiuit faciei, & essentiæ diuinæ. Cùm ergo LXX.in- D terpretes grauissimos, nostrámque versionem, & patres,patronos habeamus, sentiendum reor Mosem postulasse hoc loco diuinæ essentiæ visionem; & probatur,quia ait Moses:*Ostende mihi faciem tuam, vt sciam te.* id est, vt te cognoscam sicuti es. Lectio Hebræa nunc habet: *Ostende mihi viam tuam, vt cognoscam te:* sed ex ostensione viæ non sequebatur cognitio Dei, sequebatur autem ex ostensione essentiæ. Quòd si quis hanc Hebræam lectionem obiiciat, respondebimus, LXX. interpretes, & nostrum correctiora habuisse exemplaria. Prima interpretatio suprà posita probabilitatem haberet, si altera non haberet patres, & LXX. interpretes sectatores.

Marginal notes (right): 4. — *Moses petit sibi ostendi faciem Dei.* — Caietan. — Oleaster. — D. August. — D. Gregor.

Facies

Facies mea præcedet te.

5. Non annuit Mosi Dominus, non ait ostendam tibi faciem meam, sed *facies mea præcedet te, & requiem dabo tibi:* facies quidem mea præcedet te in via hac, sed illam non cernes; præcedam te, sed inuisibiliter, & tandem in fine viæ requiem tibi concedam, hoc est, mortem tranquillissimam.

Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto.

6. Vrget Moses: Domine, dicis te præcessurum me, & populum: sic fiat; si tu dux noster non fueris, iuxta hunc montem manere volumus, neque vltra progredi. hac enim in re scire potero me gratum tibi esse, & populus hic poterit cognoscere, se iam in gratiam tecum rediisse, si tu ipse eum educas, & tuo ducatu gloriosum apud omnes populos efficias, tuendo, & mirabilia operando. Concessit Dominus Mosi, quod petiuit: *Faciam,* (inquit) *quod postulas, acceptissimus enim mihi es.*

Ostende mihi gloriam tuam.

7. Rursus Moses petit à Deo, vt essentiæ suæ gloriam ipsi ostendat. *Ostende* (inquit) *mihi gloriam tuam.* Ostendis mihi angelum in corpore assumptu, non ostendis mihi te ipsum; iterum atque iterum oro, vt essentiæ tuæ maiestatem, & gloriam ostendas. Hebraicè nomen est כבד, *cabod*, quod *gloriam* significat. Caietanus interpretatur: Ostende mihi honorem tuum. Non petit (inquit ille) Moses videre Deum sicuti est, sed secundum quod honoratur, &c. Est alia interpretatio, quæ asserit, Mosem petiuisse hoc loco à Deo, vt demonstraret illi gloriam suam, hoc est, maiestatem corporeæ figuræ, qua descensurus erat in montem Sinai, vt cum eo loqueretur. At verò sciebat Moses angelum esse illum qui apparebat in corpore assumpto, sciebat corpoream figuram esse ex aëre compositam, petebat ergo à Deo iuxta hanc sententiam, vt ostenderet illi gloriam suam in corpore aëreo, quod non videtur probabile. Quòd si dicas, Deus gloriam suam ita ostendit, videlicet in corpore aëreo, non igitur mirum, si id Moses postulauerit. Respondetur, Deum quia noluit gloriam incorporeæ essentiæ ostendere homini viuenti, iuxta illud: *Non videbit me homo, & viuet;* ideo vt aliquid concederet, in figura corporea ostendisse, eiusque figuræ corporeæ gloria significasse summam gloriam essentiæ incorporeæ.

Caietanus.

Petit Moses sibi ostendi gloriam Dei.

Ego ostendam omne bonum tibi.

8. Ex hoc loco probatur Mosem vidisse quod petebat, scilicet essentiam diuinam: *Ego* (inquit) *ostendam tibi omne bonum* Omne autem bonum est essentia diuina, ergo visionem eius concessit Deus Mosi. Verùm constat, omne bonum non appellari hoc loco diuinam essentiam, sed corpoream figuram, quam Dominus Mosi ostendit. Nam Deus ostendit omne bonum Mosi in monte Sinai; at verò non ostendit essentiam suam, sed corpus gloria plenum. Aliqui sic verba hæc exponunt: *Ostendam tibi omne bonum,* id est, essentiam non tamen modò, sed cùm ad inferos descendero. Hugo Victorinus: Ostendam (inquit) omne bonum tibi, hoc erit in futuro, in quo visio Dei æterna est, &c. Glossa interlin. Ego ostendam omne bonum tibi, id est, requiem æternam dabo tibi, in qua est omne bonum in visione Dei, &c. At Deus loquitur de tempore paulo post futuro, non verò de tempore futuro post mortem Mosis, vt indicant verba sequentia: *Et vocabo in nomine Domini.* Abulensis Exod. 33. quæst. 17. ait, Deum demonstrasse Mosi corpus pulcherrimum, vt oculos corporis eius oblectaret, & essentiam diuinam, vt oblectaret animum. Veruntamen cùm Deus corporis illius pulcherrimi faciem Mosi ostendere noluerit, quomodo credendum est voluisse ostendere essentiam, quod erat multo maius? Aliam adiungit interpretationem idem autor, quæ huiusmodi est: *Ostendam tibi omne bonum.* omne (inquam) bonum quod homines corporaliter potest lætitia afficere. Oleaster ita interpretatur: Ostendam tibi omne bonum, id est, ostendam tibi omnia epitheta bonorum meorum, quæ sunt Exod. 35. *Misericors, clemens, patiens, verax,* &c. Eadem est explanatio Caietani. Crediderim horum verborum: *Ostendam omne bonum tibi.* hunc esse sensum: Ostendam tibi maximum bonum, scilicet corpus pulcherrimum, ostendam tibi imaginem quandam maiestatis meæ, & gloriæ. Forsitan ostendit Mosi Deus imaginem quandam corporis Messiæ, quod erat omne bonum, id est, imago omnis boni, id est, Messiæ Dei, & hominis, sed hac de re infra dicemus.

An essentia diuina appelletur hic omne bonum?

Hugo Vict.

Gloss. interl.

Abulensis opinio.

Oleaster.

Exod. 34.

Caietan.

Et vocabo in nomine Domini coram te.

9. Cùm Deus in pulcherrimo corpore coram Mose pertransiit, magna voce nomen Iehoua pronunciauit, id ait hoc loco se facturum, & infra factum videbimus. Ostendam (inquit) tibi omne bonum, id est, corpus venustissimum, & cùm illud tibi ostendero, nomen Iehoua proferam. Hebraismus est *vocare in nomine*, significans *vocare nomen.* Vocabat autem nomen Iehoua, &c. Deus coram Mose, vt ostenderet, Dei esse imaginem illam, quæ videbatur. Vnde LXX. interpretes sic vertunt; *καλέσω ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου κύριος, ἐναντίον σου*, id est, *Vocabo in nomine meo Dominus, coram te.*

Et miserebor, cui voluero.

10. Ne Moses hæc Dei dona suis tribuere posset meritis, adiicit Dominus: *Et miserebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit.* Ex Hebræo ad verbum sic redditur: *Et miserebor, cuius miserebor: & miserebor, cuius miserebor*, idem repetit. Hebraicè priori loco est verbum, חנן, *chanan*, posteriori est verbum, רחם, *racham*, quæ duo verba significant *misereri.* Sensus est: Moses, non ex tuis meritis gratiam apud me inuenisti, sed ex mea misericordia, nemo enim gratus mihi fit nisi illius ego miserear. Miserebor autem ei cui voluero misereri; miserebor eius cui misericordiam præstare libuerit. LXX. sic vertunt: *Miserebor cui miserebor, & clemens ero cui misertus fuero.* D. Paulus ad Rom. 9. *Miserebor cuius misereor, & misericordiam præstabo cuius miserebor,* &c. Prædestinationem nemo meretur, aut primam gratiam; ex misericordia sola Dei sunt, miseretur iis, quibus vult misereri. Postquam autem gratiam primam homo habet, ex misericordia Dei gratiæ incrementum per bona opera, & æternam gloriam meretur. Dei autem dona sunt merita nostra. Denique tam prædestinatio, quàm eius effectus ex misericordia Dei est,

Ad Rom. 9.

Chrysostomi interpretatio.

est, ne quis glorietur. D. Chrysostomus verba hæc de misericordia exponit, quam Deus vituli cultoribus exhibuit, cum enim plurimi peccatum commisissent, multos occidit, aliorum misereri voluit. Vnum (inquit) erat peccatum cunctorum Iudæorum vituli fictitij, & tamen alij quidem puniti sunt, alij autem puniti non sunt, itaque dixit: *Miserebor, cuiuscunque misereor.* Neque enim tuum est Moses scire, qui potissimum digni sint benignitate, sed mihi hoc concedit. Ita Chrysost. quem sequuntur Theodoretus, & Theophylactus. Potest esse sensus, ait Dominus: Moses, non omnes vituli cultores occidi, miserebor enim cui voluero, quia nemini quidquam debeo.

Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet.

11. Communis interpretatio horum verborum est: Non poteris videre essentiam meam, quia homo quamdiu in vita manet, cernere me nequit. D. August. in quæst. in Exodum: Respondet (inquit) Dominus ad illud quod ei dictum fuerat: *Ostende mihi gloriam tuam*, vel ad illud: *Ostende mihi temetipsum manifestè, vt videam te.* Non poteris (inquit) videre faciem meam. Non enim videbit me homo & viuet. Ostendens Deum sicuti est apparere non posse huic vitæ quæ agitur in sensibus mortalibus corruptibilis carnis, &c. 2. Corinth. 12. Idem Augustinus sic interpretatur: Non me cernet homo, dum in hac mortali vita manserit, nisi à sensuum operatione rapiatur. At loqui videtur Deus de facie corporis, quod Mosi ostendit, in hunc sensum: Non poteris videre faciem corporis quod tibi ostendam. Non enim videbit illam homo, & viuet; sed oppressus tantæ gloriæ, & fulgoris conspectu efflabit animam. Probatur hic sensus, quia Dominus cùm ostendit corpus fulgentissimum Mosi, posteriora ostendit, faciem occultauit. Cur itaque quia non posset viuere Moses si eam cerneret, quod hoc loco significat.

D. August.

An intelligatur hæc verba de essentia diuina?

12. D. Augustini, & communem interpretationem libet sequi; de essentia sua loquitur Deus, quam nullus homo, dum viuit, potest cernere. Obiicies, essentiæ diuinæ conspectus non affert mortem homini, sed summam lætitiam, ergo non congruunt illi verba: *Non videbit me homo, & viuet,* id est, non videbit me homo, quia visio essentiæ meæ morte illum afficiet. Respondetur, visionem diuinæ essentiæ homini in corpore mortali constituto (si concedatur alicui) necem allaturam, non poterit enim mortale corpus tantam capere gloriam, & gaudium. Si gaudium ex rebus caducis perceptum aliquando hominem vita priuat; quid de diuino illo gaudio, & amore sentiendum est? Legendus D. Thom. 1. part. quæst. 12. art. 11. Præterea sensus illorum verborum esse potest: *Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo & viuet*, quia ego decreui essentiam meam hominibus vitam mortalem agentibus non ostendere, sed vita mortali perfunctis. Adde, posse hunc locum explanari de essentiæ diuinæ conspectu, & de visione corporeæ figuræ, quam Deus Mosi ostendit hoc pacto: Non poteris faciem meam videre, tum incorpoream faciem essentiæ, tum corpoream corporis pulcherrimi quod tibi ostendam. Quia non est capax homo harum visionum, dum viuit. Conceperant antiqui animo hanc opinionem, eum qui Deum vidisset

A moriturum, vnde illud Iacobi Genes. 32. *Vidi Deum facie ad faciem & salua facta est anima mea,* id est, vidi Deum, & non sum mortuus, sed saluus sum. Manue Iud. 13. *Morte moriemur*, (inquit) *quia vidimus Deum.* Sed videbant, & viuebant, quia angelos, non essentiam diuinam cernebant. Iudæi quoque, vt D. Hieron. refert, Isaiam occiderunt quòd Deum se vidisse asseruerit, Isa. 6. Audiamus Hieron. ad Damasum scribentem de verbis Isaiæ: Aiunt (inquit) Iudæi Isaiam idcirco interemptum, quia cùm Moses posteriora Dei viderit, Isaias Dominum Sabaoth oculis carnalibus vidisse se scribat: super hoc, Deo dicente: *Nemo faciem meam videbit, & viuet*, &c.

Genes. 32. Existimabant antiqui visione Dei mortem afferre.

D. Hieron. Isaias cur occisus à Iudæis.

B

Est locus apud me, & stabis supra petram.

Indicat Dominus Mosi, quemadmodum se illi ostensurus sit in monte Sinai. Est (inquit) locus apud me in monte. Tu verò vt me cernas, stabis super petram, id est, super rupem, quæ in eo loco est. Cùm verò ego transiuero in corpore fulgentissimo, collocabo te in foramine quodam huius rupis, & dextera mea te protegam, id est, foramen manu operiam, ne videas faciem meam, & moriaris. Postquam verò pertransiuero foramen, manum qua illud texeram tollam, & videbis posteriora mea. Faciem autem meam, vt dixi, videre non poteris. Sic factum est, vt narratur Exod. 34. Ascendit Moses in montem Sinai, stetit super rupem, collocauit eum Dominus in foramine quodam rupis, veluti in fenestra, pertransiit corporea illa imago pulcherrima, foramen siue fenestram manu clausit, postquam pertransiit foramen, manum abstulit, viditque Moses solum posteriora eius. Ex his compertum est Mosem non vidisse hîc diuinam essentiam, sed tantum à tergo vidisse corpus ex foramine rupis in qua erat. Abulensis putat manum illam dexteram, qua Deus foramen operuit, fuisse nubem, quam apposuit oculis Mosis, ne faciem corporis conspiceret. posteà abstulit, vt posteriora videret. Verisimilius videtur fuisse manum corporis transeuntis, non enim nubes dextera Dei rectè appellatur. *Protegam* (inquit) *te dextera mea.* Item: *Tollam manum meam.* 13.

C

Quónam modo ostenderit Dominus Mosi gloriam suam.

Exod. 34.

Abulensis.

D

Quæritur, *an foramen significet aliquam cauernam rupis latam*, intra quam positus Moses posteriora Dei viderit; an significet *aliquod foramen*, siue *paruam scissuram rupis*, per quam Deum conspexerit? Sententia Abulensis est, fuisse petram concauam, in quam Moses ingredi poterat, & latere; ac Deum cernere per locum introitus ipsius cauernæ. Existimatim foramen fuisse aliquam rupis scissuram, vel latam rimam, in qua, id est, iuxta quam, Deus Mosem collocauit in rupe, vt per illam corpus pertransiens intueretur. Probatur, quia corporis fulgentis manus dextera texit ita foramen, vt Moses nihil videret, nisi fortè ipsam manum: manus autem non erat valdè magna, ergo & foramen paruum erat, non autem cauerna lata. Verisimile etiam est, Deum collocasse Mosem in lata aliqua cauerna rupis, quæ haberet foramen aliquod per quod veluti per fenestram Deum posset conspicere. Lege D. August. in Exod. quæst. 154. Caietanus vult, visionem hanc non fuisse corporalem, sed intellectualem, & veluti parabolam quandam Mosi propositam. Similiter D. August. quæst. 154. prophetiam fuisse ait: Hanc (inquit) 14.

E

De foramine petra, per quod Moses Deum vidit.

An fuerit visio hæc corporalis?

D. August.

prophe

prophetiam potius fuisse, satis res ipsa indicat; quandoquidem de petra, vel cauerna eius, & de manus eius superpositione, de visione posteriorum eius, nihil postea visibili opere subsecutum legitur, &c. Dicendum est, hanc visionem corporalem fuisse, simulque parabolicam, mysterijs plenam, vt infra videbimus, Exod. cap. 34.

CAPVT XXIII.

MORALE.

Moses petit sibi ostendi gloriam Dei.

Non videbit me homo, & viuet.

1. *Homines iusti post mortem Deum vident.* VT Caietanus ait, ex his verbis probatur, homines videre diuinam essentiam post mortem; non verò quandiu vita mortalis suppetit. Nam si post mortem non viderent homines Deum, satis fuisset dicere: *Non videbit me homo*, id est, nunquam videbit me homo aliquis, cùm igitur addidit, *& viuet*, significauit, non posse homines videre Deum in vita hac mortali; visuros autem postquam illa perfuncti fuerint. *Caietan.* Non videbit (inquit) me homo in terra, & viuet vitam perituram, videbit autem me in cælo, & viuet vitam sempiternam. Etenim in vita hac mortali pugna est, post pugnam iis, qui legitimè pugnarint, triumphus datur, id est, visio beata. *D. Chrysost.* D.Chrys. ad Philip. hom. 12. *In terra pugna est, in cælo visio Dei.* Infra, (inquit) id est, in terra te certare voluit Deus, supra verò, id est, in cęlo te coronabit. non videtis hic, quomodo quos maximè honorant, siue athletas, siue aurigas, non in stadio infra coronant, sed ad superiora vocatos Rex illic coronat? ita in cælo accipies palmam, &c. *D. August.* August. serm. 64. de temp. Omne (inquit) vitæ nostræ tempus stadium quoddam debemus putare virtutum, & ad cæleste brauium tota virtute côtendere, &c. *2. Timoth. 2.* *Non coronabitur*, (ait Apost. 2. Timoth. 2.) *nisi qui legitimè certauerit.* Oportet igitur prius in vita mortali præcedere certamen, post mortem verò sequetur corona, id est, visio Dei. Cum iis, qui currunt, & certant in stadio, nos confert idem Apostolus; hic currimus in stadio, post mortem traditur brauium, hoc est, constitutum præmium. *1 Cor. 9. Hic stadium, in cælo præmium.* 1. Corinth. 9. *Nescitis, quod ij, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? sic currite, vt comprehendatis.* In stadio mundi multi currunt, sed vnus tantum brauium, & præmium accipit; in stadio virtutum omnes qui legitimè cucurrerint, vel certauerint, coronam accipient.

2. *Certandum in terra fortiter, ac vigilanter.* *Sic* (inquit) *currite, vt comprehendatis præmium, & brauium*; non sitis in cursu virtutum segnes, ac desidiosi, sed veloces, vt præmium consequamini; vt autem velociter curratis, abiicite onera peccatorum, & illa omnia, quæ veloci cursui obstant. Vnde sequitur apud Paulum eodem capite: *Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.* Abiiciunt illi omnia, quæ obsistunt agoni, id est, certamini; sic nos omnia excutiamus, quæ nostræ obsistunt pugnæ, tanto maiori cum diligentia, quanto maior est corona nostra. Illorum corona, & præmium corrumpitur, paucis enim permanet diebus: corona verò nostra nunquam corrumpetur, sed per totam permanebit æternitatem. Est enim æterni Dei æterna visio, ac beatifica. Non est terra, in qua vitam traducimus, locus visionis Dei, sed cælum longe separatum à terra. Cum gloriam suam Christus discipulis tribus demonstrauit, *duxit illos in montem excelsum seorsum*; cur non ostendit gloriam suam Dominus discipulis in domo aliqua, vel ciuitate, vel vico, sed seorsum in monte? Nimirum quia Dei gloria non cernitur in terra, sed seorsum à terra in cælesti monte.

3. *In terra videmus posteriora Dei.* Non est terra capax tantæ visionis, in terra videmus posteriora Dei, id est, effectus potentiæ Dei, Deo multo posteriores, per quos Deus cognoscitur, iuxta illud Pauli ad Roman. 1. *Ad Rom. 1.* *Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.* Videmus Deum *stantes in rupe*, id est, Ecclesia, sed videmus *velut per foramen*, & vt ait Apost. 1. Corinth. 13. *1. Corint. 13.* *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* In cælo autem non posteriora solùm Dei, sed etiam faciem conspiciemus. *Tunc* (ait Paulus) *videbimus facie ad faciem*, &c. Item: *Cùm venerit, quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est*, id est, cùm venerit visio, per quam perfectè Deus videtur, cessabit fides, per quam videtur imperfectè. Similitudine à paruulo sumpta hoc indicat: *Cùm essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus; quando autem factus sum vir, euacuaui quæ erant paruuli.* Cùm homo paruulus est, imperfectè sapit, cogitat, & loquitur: postquam verò ad virilem peruenit ætatem, imperfectionem hanc exuit, perfectéque sapit, cogitat, atque loquitur. Nos in vita hac mortali paruuli sumus, & imperfectè de Deo sapimus, cogitamus, ac loquimur; in vita verò immortali viri erimus perfecti. Veniet, quod perfectum est, perfectéque Deum cognoscemus, de Deo perfectè sapiemus, cogitabimus, & loquemur.

Ostende mihi faciem tuam. Item: *ostende mihi gloriam tuam.*

4. Maximè desiderabat Moses Dei faciem, gloriámque cernere; quis non cupiat creatorem suum, Regémque summum videre? 3. Reg. 10. *3. Reg. 10. Omnes Deũ videre cupiunt.* *Vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius.* Si Salomonis vultum, & sapientiam vniuersa terra audire desiderabat, quanto maiori desiderio flagrare debet vniuersa terra vultum Dei videndi, & infinitam eius sapientiam audiendi? *D. Ambros.* D. Ambr. Psal. 118. Si quem (inquit) nobilem, si quem fortem, si quem sapientẽ esse audiũt homines, tanquã supra hominem arbitrantes concupiscunt videre. Procedit Imperator, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum solum aspicere gestiunt, & de fulgore purpuræ plus quiddam esse in vultu Imperatoris existimant. Miraris si Dei vultus desiderabilis est, cùm conformem sui hominem, humanus omnis miratur affectus? &c. Eodem loco arbitratur Ambrosius, Mosem præ magno desiderio *D. Ambros.* Deum cernere cupiuisse oculis corporeis. Nouerat (inquit) Moses, quòd inuisibilem Deum facie ad faciem videre non possit, sed deuorio tanta mensuram supergreditur, & putauit Deo etiam hoc esse possibile, vt corporeis oculis faceret comprehendi, id quod est incorporeum, &c. At verò Dei essentiam oculis corporis videri non posse, docent Theologi 1. p. D. Thom. quæst. 12.

5. Dei facies maximè desiderabilis est in terra, & in cælo etiam desideratur, iuxta illud 1. Petr. 1. *1. Petr. 1.* *In quem desiderant angeli prospicere.* In terra

Dei faciem desiderāt angeli, quam sine fastidio eum vident.
Eccles. 24.

desiderium hominis excitat facies Dei, si per fidem conspiciatur, sed non satiat omnino. In cælo desiderium excitat, & omnino satiat, quia euidenter cernitur à beatis, & absque vllo fastidio, iuxta illud Eccles. 24. *Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient.* Audiamus magnum Gregorium lib. 1. Reg. cap. 10.

D. Gregor.

Moyses (inquit) qui faciem Dei ad videndum postulare dicitur, perfectionem designat electorum, qui iam speculum summæ lucis intuentur; sed tamen ad ipsam lucis veritatem pertingere vehementer cupiunt. ista quidem cognitio lucis, electorum desideria satiare non nouit, sed excitare; illa verò & satiate, & excitare. Nam tam iucunda res est, vt ineffabiliter concupiscatur, & tam plena, vt qui iam semper hanc in magno desiderio viderunt; semper ineffabili plenitudine satientur, &c. Et lib. 18. moral. cap. 39. idem

D. Gregor.

Gregor. Angeli (inquit) vident, & videre desiderant. Ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur, ne autem sit in satietate fastidium, satiati desiderant, & desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur; & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque & nos erimus, & sitientes satiabimur, & satiati sitiemus, &c. In cælo Dei faciem cernemus, interim

De desiderio videndi faciem Dei.

dum viuimus in terra, magno illius desiderio inflammatus, vnusquisque petat frequenter à Deo cum Mose, *Domine ostende mihi faciem tuam, Domine ostende mihi gloriam tuam,* non in vitâ hac mortali, sed cùm animam exhalauero. Dei faciem desiderat psalmographus vehementer, suúmque desiderium his verbis explicat: *Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Magna est cupiditas quæ animam facit deficere, & deliquium pati. Addit, *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum*, exultationem enim cordi, ipsique carni affert vultus diuini, & cælestis Ierusalem dulcis memoria, dulcéque desiderium.

Psalm. 41.

Psalmo 41. *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.* Vehemens desiderium est aquæ ceruo sitienti; sic vehemens desiderium Dei homini est, Deum bonorum omnium fontem videre cupienti.

Ibidem.

Sitiuit (inquit) *anima mea ad Deum fontem viuum. Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* Ecce desiderium quod habet, ecce sitim, Deum sitit, Deũ videre desiderat. Quando (inquit) veniam, quando apparebo ante faciem Dei? quando ostendet mihi Dominus faciem, & gloriam suam?

Psalm. 26.

Psal. 26. *Exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram.* Requirat igitur facies nostra, & cor nostrum in hac vita faciem Dei. *Faciem* (inquit) *tuam, Domine, requiram.*

Hoc sit negotium nostrum faciem Dei requirere.

hoc vnum sit negotium nostrum, faciem Dei requirere, ita vt illam postquam ex vita hac discesserimus, videamus, & cum illa habitemus, iuxta illud Psalmi 139.

Psal. 139.

Habitabunt recti cum vultu tuo. O iucundissimam, omnique voluptate plenissimam habitationem! Nihil mali contingere, nihil boni potest deesse illis, qui cum vultu Dei in æternum habitant. Hæc domus est peregrinorum, ad quam in via hac anhelant, quam desiderant, spretis cæteris omnibus vitæ negotiis, iuxta illud Psalmi 26.

Psalm. 26.

Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Vnum (inquit) petiui à Domino, vnam hanc rem semper inquiram, videlicet vt ostendat mihi Dominus faciem suam, & gloriam suam æternis diebus vitæ meæ; & vt videam voluptatem Domini.

D. Hieron.

D. Hieronymus vertit: *Vt videam pulchritudinem Domini.* Vident enim beati pulchritudinem Domini, & perfruũtur summa voluptate, ex ea profluente. Hoc vnum, hæc vna res in hac vita petenda est, hæc inquirenda, ad illam omnia opera sunt dirigenda, vt tandem per desertum hoc, ex Ægypto liberati, in terram promissionis perueniamus.

Ego ostendam tibi omne bonum.

Psalm. 102.

6. Psalmo 102. *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.* Redimit Deus, & liberat de interitu, mortéque sempiterna beatos homines; coronat eos gloriæ corona, mille gemmis exornata, propter magnam misericordiam suam renouatur vt aquilæ beatorum iuuentus. Exuent enim corporis senectutem, morbos, imbecillitatésque omnes, & instar aquilarum agiles erunt, solémque iustitiæ intuebuntur.

In cælesti patria complebitur hominis desiderium, ac quiescit.

Denique replet in bonis desiderium eorum, quoniam ostendit illis omne bonum. Nam is cui omne bonum ostenditur, & traditur, repletum habet bonis desiderium. In vita hac mortali hominom desideria non implentur, non quiescunt, ad finem nunquam perueniunt; in circuitu ambulant huius mundi veluti iumenta molas pistrini agentia, nullúmque ambulãdi finem reperiunt, iuxta illud Psal. 11.

Psalm. 11.
Psalm. 58.

In circuitu impij ambulant & illud Psalmi 58. *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem.* Sunt in terra multa mala permixta bonis, multæ spinæ permixtæ rosis, non possunt desideria quiescere, nisi videamus omne bonum, in quo nihil est mali.

D. August.

Fecisti nos Domine ad te, (ait Augustinus lib. 1. confess. cap. 1.) & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te, &c.

Psal. 72.

Psal. 72. *Quid enim mihi est in cælo & à te quid volui super terram?* hoc est, quid mihi est in cælo, quod possit animi mei capacitatem complere? quid est in terra, quod expetam, & desiderem? Nulla res extra te est, quæ menti meæ quietem afferre possit, aut saturitatem in cælo, aut in terra, tu solus requies es, & saturitas cordis mei.

D. Thom.

D. Thomas lib. 3. contra gent. cap. 63. Per diuinam (inquit) visionem consequuntur substantiæ intellectuales veram felicitatem, in qua omnino desiderium quietatur, & in qua est plena sufficientia omnium bonorum, quæ ad felicitatem requiruntur, &c.

Psal. 16.

Psal. 16. *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* Non est in terra saturitas, famem patiuntur homines, vt canes, Psal. 58. *In cælo satiabimur, cum apparuerit omne bonum. Bonum est nos hic esse* aiebat Petrus in monte, cùm gloriam vidit Domini; bonum quoque est hominem in terra esse, vt cælestem Dei gloriam fide, charitate, bonisque operibus consequatur, sed bonum est, & multo melius est esse in cælo, acto iam triumpho, gloriam Dei contemplantem.

7. Beatitudo status est omnium bonorum congregatione perfectus, & ab omni malo alienus hominibus igitur beatitudinem habentibus, omne bonom ostenditur, nullum ad eos pertingit malum.

Apocal. 21.
In hac vita non est status gloriæ.

Apoc. 21. *Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Hæc de malo pœnæ, de malo autem culpæ: *Non intrabit in eam.* (id est, Ierusalem cælestem) *aliquod coinqui*

coinquinatum, aut abominationem faciens, & mendacium. In vita hac non est status boni alicuius, quia omnia breui pertranseunt tempore. Etiam ipsius gloriæ, quam Christus discipulis in monte ostendit, non fuit status, sed transitus, breui temporis spatio transfiguratus apparuit, mox præterijt transfiguratio, & gloria illa. Et huc loco ait Dominus Mosi: *Ego ostendam tibi omne bonum*; non in statu, sed in transitu. Hebræum verbum est *abar*, quod significat *transire*, verti potest ad verbum: *Ego transire faciam omne bonum super faciem tuam.* Gloriam suam manifestauit discipulis Dominus in monte Thabor, in transitu, transire enim fecit illam; in monte verò Sinai gloriam corporis illius venustissimi, in trãsitu quoque demõstrauit. Exod. 33. *Cum transibit* (inquit) *gloria mea, ponam te in foramine petræ.*

Exod. 33.

Nónne vides gloriam, non stantem, sed transeuntem in terra? At in cælo stabit in æternum ostensa Dei facies, & gloria; stabit omne bonum, non pertransibit in sempiternum. Petrus vìdens Christi gloriam: *Faciamus* (inquit) *hic tria tabernacula.* Videlicet volebat, gloriam, quam cernebat, esse permanentem: illa verò protinus disparuit. hic est hominum error, res mox perituras sic concupiscunt, & possident, ac si stabiles essent. Vnde Seneca de breuitate vitæ cap. 4. Omnia (inquit) tanquam immortales concupiscitis, &c. Sic concupiscunt omnia homines, ac si neque ipsi mortales essent, breuíque tempore in vita mansuri, neque illa quæ concupiscunt essent transitura. Quem errorem nolunt in terra cognoscere; cùm fuisset cognitio vtilis. Sed in tartaro cognitio nullam vtilitatem affert, sed pœnam. Sap. 5. *Transierunt* (inquiunt) *omnia illa tanquam vmbra, & tanquam nuntius præcurrens, & tanquam nauis quæ pertransit fluctuantem aquam, cuius cùm præterierit non est vestigium inuenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus.* & post hæc, & alia additur: *Talia dixerunt in inferno hi, qui peccauerunt.* Dum viuimus, caducarum rerum transitum magno cum emolumento sæpè voluamus, ne postquam transierint, magno cum cruciatu eum cogitemus in inferno.

Seneca. *Homines caduca bona putant esse perpetua.*

Sapient. 5. *Omnia caduca bona breui tempore apparent.*

Ibidem.

Miserebor, cui voluero.

8. Nemo sibi quidquam tribuat, sed misericordiæ Dei, ex qua quidquid habemus boni, tanquam è fonte perenni emanat. *Miserebor* (inquit) *cui voluero.* Non præcedunt merita Dei vocationem ad fidem, & charitatem, euangelicamque legem: sed præcedit diuina misericordia, gratiamque suam nobis absque meritis donat, per liberum arbitrium cõcurrentibus. D. Leo serm. 1. de Ieiun. decimi mensis. Causa (inquit) reparationis nostræ non est nisi misericordia Dei; quem non diligeremus, nisi prius nos ipse diligeret, & tenebras ignorantiæ nostræ suæ veritatis luce discuteret, &c. D. Bernard. lib. de gratia, & libero arbitrio: Propter hoc (inquit) Dauid ingeminans Psal. 113. ait: *Non Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* quòd vtramque à Deo stolam, & iustitiæ scilicet expectaret, & gloriæ, &c. Ieremiæ 31. *In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans*, &c. Ambros. epist. 84. Manifestat (inquit) per Ieremiam Dominus, quòd Dei gratiam nemo præueniat merito suo, &c. Ad Titum 2. *Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti quem effudit in nos abundè per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.* Osee 13. *Perditio tua Israël: tantummodo ex me auxilium tuum.* Ex nobis perditio oritur; ex Deo per ipsius auxilium oritur gratia, & gloria. D. Bernardus loco citato: Quid habes quod non accepisti? crearis, sanaris, saluaris. Neque te ipsum creare, qui non eras; neque iustificare te peccator; neque mortuus poteras resuscitare, &c. D. Augustin. quæst. 154. in Exod. His (inquit) verbis: *Miserebor, cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero.* prohibuit Deus hominem, velut de propriarum virtutum meritis gloriari, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Non enim (ait) miserebor talibus, vel talibus, sed cui misericors fuero, vt neminem præcedentibus bonis operibus suis, misericordiam tantæ vocationis meruisse demonstraret. ita Augustinus.

Bona omnia ex Deo habemus.

D. Leo.

D. Bernard.

Psal. 113.

Ierem. 31.

D. Ambros. *Deus nos præuenit auxilio suo.*

Ad Tit. 2.

Osee 13.

D. Bernard.

D. August.

9. Nemo quidem misericordiam vocationis ad primam gratiam meretur. post acceptam autem gratiam, cùm sit homo filius gratus Deo, eiusque bona opera per Dei auxilium facta in gratia, sint etiam grata: per illa incrementum meretur gratiæ, & gloriæ. D. Thom. 1.2 quæst. 114. art. 3. Opus (inquit) meritorium est vitæ æternæ ex condigno, secundùm quod procedit ex gratia Spiritus sancti, sic enim valor meriti attenditur secundum virtutem Spiritus sancti, mouentis nos in vitam æternam, secundùm illud Ioan. 4. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Attenditur etiam pretium operis secundùm dignitatem gratiæ, per quam homo consors factus diuinæ naturæ, adoptatur in filium Dei, cui debetur hæreditas ex ipso iure adoptionis. Rom. 8. *Si filij, & hæredes.* Sic D. Thomas. D. Gregor. lib. 16. moral. cap. 12. Deus (inquit) prius agit in nobis aliquid sine nobis, vt subsequente quoque nostro libero arbitrio, bonum quod iam appetimus, agat nobiscum. Quod tamen per impensam gratiam, in extremo iudicio, ita remunerat in nobis, ac si solis processisset ex nobis, &c. Neque tamen gloriari homo potest nisi in Domino, qui sine meritis contulit primam gratiam, & postea misericordiam, & auxilium suum, gratiæ incrementum, & bona opera facere donat; quamobrem merita hominis dona dicuntur Dei.

Homo post acceptã primã gratiam incrementum meretur gratiæ.

D. Thom.

Ioan. 4.

Ad Rom. 8.

D. Gregor.

CAPVT XXIV.

MORALE.

Moses petit sibi ostendi gloriam Dei.

Vocabo in nomine Domini coram te.

DIVVS Augustinus secutus versionẽ LXX. interpretum, sic legit: *Ego transibo ante te in gloria mea, & vocabo nomine Domini in conspectu tuo, & miserebor, cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero*, &c. Interpretatur hunc in modum de Christo Opt. Max. Ille (inquit) loqui intelligitur, & dicere: *Transibo ante te*, de quo ait Ioan. 13. *Cùm venisset hora, vt transiret de hoc mundo ad Patrem*, ipse enim ante omnes sanctos transiuit ad Patrem de hoc seculo, parare eis mansiones regni cælorum, quas dabit illis in resurrectione mortuorum, quoniam transiturus ante omnes, primogenitus à mortuis factus est. Gratiam verò suam valde commendat, cùm dicit: *Et vocabo nomine Domini* 1.

D. Augustini interpretatio de Christo.

Ioan. 13.

in

in conspectu tuo. tanquam in conspectu populi Israël, cuius Moses cum hæc audiret typum gerebat. In conspectu enim Iudaicæ gentis vbique dispersæ vocatur Dominus Christus in omnibus gentibus. *Vocabo* autem dixit, non *vocabor*. Sic fortasse significare voluit, seipsum hoc facere, id est, gratia sua fieri, vt vocetur Dominus in omnibus gentibus. Quod verò addidit: *Et miserebor, cui misertus fuero*; ibi expressius ostendit vocationē, qua nos vocauit in suum regnum, & gloriam, non pro meritis nostris, sed pro misericordia sua. Hæc Augustinus. Breuiter hic est eius sensus: Ego transibo (ait Dominus) in die festo Paschatis, ex hoc mundo ad Patrem, ad parandum sanctis māsiones in cælo. Et postquam transiuero, mittam Apostolos meos in omnes gentes ad promulgandum Euangelium, & vocabo per meos Apostolus, & concionatores nomine Iehoua, in conspectu tuo Moses, id est, in conspectu Israëlitici populi, cuius tu figuram geris: faciam meis auxiliis, & gratia, per totum orbem vocari me Deum, & diuinis honoribus coli à populis fidem meam complectentibus, quos ego vocauero. Vocatio autem hæc ex misericordiæ meæ visceribus emanabit. Nam miserebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Ait verò Augustinus, hanc misericordiæ repetitionem significare firmitatem, aut indicare misericordiam duplicem in gentes, & in Iudæus. Aut (inquit) Deus misericordiæ suæ firmitatem ista repetitione monstrauit: sicut Amen Amen, sicut fiat, fiat, sicut somnium Pharaonis, aut gentibus, & Hebræis hoc modo prænuntiauit Deus misericordiam se esse facturum, &c.

Transitus Christi ex terra in cælum, & Euangely prædicatio.

D. August.

Vocatio Dei ex misericordia est.

Videbis posteriora mea.

2\. Tertullianus lib. 4. aduersùs Marcionem, cap. 22. putat, Mosem desiderasse videre Messiam, cùm ait: *Ostende mihi teipsum*. Cùm (inquit) desiderasset Moyses conspectum Domini dicens: *Si inueni gratiam coram te, manifesta te mihi*; eum conspectum desiderauit, in quo hominem esset acturus, &c. Item: *Tunc videbis posteriora mea*, nō lumbos, aut suras, sed quam gloriam desiderauerat, in posterioribus temporibus reuelandam, &c. Hoc impletum ait in monte Thabor, cum Moses transfiguratum Christum vidit. Lib. aduersùs Praxeam, cap. 14. Moysi (inquit) seruat Dominus conspectum suum, & colloquium facie ad faciem, in futurum. Nam hoc postea impletum est in montis secessu, sicut legimus in Euangelio visum cum Christo Mosem loquentem, &c. & D. Irenæus lib. 4. cap. 37. Moyses (inquit) cupiuit videre manifestè Verbum, quod secum loquebatur, & dictum est ei: *Sta in loco alto petræ, & manum meam contegam super te, quando verò transierit claritas mea, tunc videbis quæ sunt posteriora mea, facies autem mea non videbitur tibi, non enim videt homo faciem meam, & viuet*. Vtraque significans, quoniam & impossibile est homini videre Deum, & quoniam per sapientiam Dei in nouissimis temporibus videbit Deum homo in altitudine petræ, hoc est, in eo, qui est secundùm hominem eius aduentus, & propter hoc facie ad faciem consabulatus est cum eo, in altitudine montis, assistente etiam Elia; quemadmodum Euangelium retulit, restituens in fine pristinam repromissionem. hæc ille. Origenes homil. 12. in Exod Moyses (inquit) cum Christo apparuit in gloria, & ibi completur ei illa promissio, quam accepit in monte Sinai, cùm dictum est ei: *Videbis posteriora mea*, vidit enim quæ in posterioribus & nouissimis diebus facta sunt, &c. D. August. lib. 2. de Trinit. cap. 17. *Posteriora Dei*, carnem Christi significare scribit, quod eam Verbum prope finem sæculi, id est, posterius acceperit, & Psal. 120. ait posteriora Christi esse id, quod pro nobis posteriùs factus est. Facies (inquit) eius est, *in principio erat Verbum*. Posteriora eius sunt, *& Verbum caro factum est*, &c. Idem sentit D. Gregor. Iob 42. Damascenus in orat. de transfiguratione: Hodiè (inquit) Moses humanitatis Christi cognitione illustratur, quam typicè olim edoctus fuerat. hoc enim per Dei posteriora significari dixerim, &c. Eodem loco ait Christum, qui petra est, in petra, id est, seipso, foramen aperuisse, per quod Moses eius videret gloriam. Iam (inquit) deitatis gloriam Moses perspicit, sub foramine coopertus petræ, quæ Christus est, qui carnis suæ tanquam exiguam rimam strictim aperuit, immensóque lumine astantium oculos perstrinxit, &c.

Tertullian.

D. Irenæus.

Moses vidit posteriora Dei, id est, Christi humanitatem in monte Thabor.

Origenes.

D. August.

D. Damasc.

Ecce est locus apud me.

3\. Locus hic qui apud Deum est, quem ille maximè tuetur, & veluti templum suum ornatissimum esse vult, Ecclesia est. Ita Augustinus interpretatur quæst. 154. in Exod. Ecclesiam (inquit) significat Dominus, dicendo; *Ecce locus penes me est*, tanquam templum suum commendans, &c. In hac petra stant Christiani positi in foramine petræ. Est autem foramen petræ fides, per quam veluti foramen Dei cernimus non faciem, sed posteriora. Per fidem enim non videmus Deum euidenter sicuti est, sed videmus eum ænigmatica quadam cognitione, veluti per posteriora. Theodoretus: Petræ foramen quid aliud, quàm fidei oculum intelligere debemus, quo ea conspicimus, quæ oculis corporeis nulla ratione contemplari possunt? &c. D. Gregor. lib. 35. moral. cap. 6. Locus (inquit) qui apud Deum est, Ecclesia est, de qua veritas conspicitur; quia ex sola Catholica Ecclesia veritas conspicitur, apud se esse locum Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moses ponitur, vt Dei speciem contempletur; quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam præsentiam non cognoscit, &c.

D. August.

In Ecclesia Christi Deus videtur per fidem velut foramen petræ.

Theodoret.

D. Gregor.

4\. Significat etiam Moses populum Iudæorum. Non vidit Moses faciem Dei, sed posteriora; sic populus Iudæorum non vidit faciem Christi ante passionem, & ascensionem; vidit autem posteriora, quia post tempus ascensionis, & post aduentum Spiritus sancti in Christum multi ex Iudæis crediderunt. D. Gregor. lib. 28. moral. cap. 14. Per locum (inquit) Ecclesia, per petram, Dominus, per Moysen verò multitudo Israëliticæ plebis figuratur, quæ Domino in terra prædicanti non credidit, ipsa ergo in petra stetit, terga Domini transeuntis aspiciens; quia videlicet post passionem, ascensionémque Dominicam, intra sanctam Ecclesiam deducta, fidem Christi perspicere meruit; & cuius præsentiam non vidit, eius posteriora cognouit, &c. Plerique prætereà Iudæi Christi Dei faciem in primo aduentu transeuntis non viderunt; quia illum non cognouerunt Deum esse, & Messiam. Sed videbunt posteriora in fine mundi, cùm Antichristus venerit.

D. Gregor.

5\. D. Gregor. Nazianz. orat. 2. de Theologia, poste

D.Greg. Na. Posteriora Dei sunt effectus Dei. posteriora Dei existimat significare effectus Dei, vt supra diximus: *Dei(inquit) posteriora* nihil aliud sunt, quàm ea post Deum signa, & argumenta, quæ eum nobis indicant, quemadmodum vmbræ illæ solis, & imagines, quæ in aquis cernuntur, infirmis oculis solem repræsentant, quandoquidem cum intentis oculis cernere non possumus, &c. Theodoretus: Per posteriora (ait) Dei, intelligendæ sunt diuinæ dispensationes, atque operationes, &c.

Theodor.

Non videbit me homo, & viuet.

6\. D.Gregor. Moraliter hæc verba exponit D. Gregorius de mortificatione carnis, lib. 18. mor. cap. 37. Quisquis(inquit) sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter viuit; quia nemo potest Deum simul amplecti, & sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quòd vel intentione cordis, vel effectu operis ab huius vitæ delectationibus tota mente separatur. Vnde ad Moysen De mortificatione carnis. dicitur, *non videbit me homo, & viuet*, ac si apertè diceretur: nullus vnquam Deum spiritualiter videt, & mundo carnaliter viuit, &c. Hoc confirmat illis verbis Pauli ad Galat. 6. *Mihi mun-* Ad Galat. 6.

A *dus crucifixus est*, id est, mortuus mihi est mundus, vt mortuus me non videt, non curat; *& ego mundo mortuus sum*, & crucifixus, id est, ego instar mortui, mundum, eiúsque vanitatem non video, non appeto. D.Gregorij hæc sunt verba: D.Gregor. Vt ostenderet Apostolus, quia per abiectionem qua se humiliando deieceerat, talis iam factus esset, vt neque ipse mundum, neque mundus ipsum concupisceret, non solùm ait se mundo crucifixum, vt ipse mundi gloriam quam appeteret, tanquam mortuus non videret, sed etiam asseruit mundum sibi esse crucifixum, in quo tanta se humilitate deieceerat, vt mundus tanquam ad eum mortuus, Paulum humilem, & B despectum iam videre nequaquam posset. hæc Gregor. Hominis se mortificátis, hoc est, mundum sibi crucifigens nihil ex eo tanquam ex mortuo concupiscit. Præterea crucifigit se ipsum mundo, ita vt nihil mundus ab eo expetat, veluti ab homine mórtuo. O fælicem mortem, quæ veram parit vitam! *Non videbit Deum homo, & viuet*, sed morietur, quia hac fælici morte moritur, videns Deum per contemplationem. Oratio enim, meditatio, & Dei, diuinarúmque rerum contemplatio, hominem mundo mortuum, Deo verò viuum efficit.

CAPVT XXV.

Apparet in monte Deus Mosi in corpore fulgenti, & tabulas secundas tradit.

DEVTERONOMII. CAP. X.

1\. IN tempore illo dixit Dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas sicut priores fuerunt, & ascende ad me in montem: faciésque arcam ligneam, & scribam in tabulis verba, quæ fuerunt in his, quas ante confregisti, ponésque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis setim, cúmque dolassem duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem habens eas in manibus. Scripsitque in tabulis iuxta id, quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est, & dedit eas mihi. Reuersúsque de monte descendi, & posui tabulas in arcam, quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut mihi præcepit Dominus.

EXODI CAP. XXXIV.

2\. AC deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti. Esto paratus manè, vt ascendas statim in montem Sinai, stabísque mecum super verticem montis. Nullus ascendat tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boues quoque & oues non pascantur econtrà. Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales anteà fuerant: & de nocte consurgens ascendit in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans secum tabulas. Cúmque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, inuocans nómen Domini. Quo transeunte coram eo, ait: Dominator Domine Deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac verax, qui custodis misericordiam in millia: qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata, nullúsque apud te per se innocens est. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam & quartam progeniem. Festinúsque Moyses curuatus est pronus in terram, & adorans ait: Si inueni gratiam in conspectu tuo Domine, obsecro vt gradiaris nobiscum, (populus enim duræ ceruicis est) & auferas iniquitates nostras atque peccata, nósque possideas. Respondit Dominus: Ego inibo pactum videntibus cunctis, signa faciam quæ nunquam visa sunt super terram, nec in vllis gentibus, vt cernat populus iste, in cuius es medio, opus Domini terribile quod facturus sum. Obserua cuncta quæ hodie mando tibi.

3\. DIXITQVE Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Israël pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta

ginta noctes:panem non comedit,& aquam non bibit, & ſcripſit in tabulis verba fœdetis decem. Cúmque deſcenderet Moyſes de monte Sinai,tenebat duas tabulas teſtimonij, & ignorabat quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini. Videntes autem Aaron & filij Iſraël cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere. Vocatique ab eo, reuerſi ſunt tam Aaron quàm principes ſynagogæ. Et poſtquam locutus eſt ad eos, venerunt ad eum etiam omnes filij Iſraël: quibus præcepit cuncta quæ audierat à Domino in monte Sinai. Impletiſque ſermonibus, poſuit velamen ſuper faciem ſuam. Quod ingreſſus ad Dominum,& loquens cum eo,auferebat donec exiret,& tunc loquebatur ad filios Iſraël omnia quæ ſibi fuerant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam, ſed operiebat ille rurſus faciem ſuam,ſi quando loquebatur ad eos.

Præcide tibi duas tabulas lapideas.

4. POST illa, quæ præceſſerunt, iuſſit Dominus Moſi,vt duas tabulas lapideas præcideret,& in montem Sinai aſcenderet. Exod. 34. *Præcide* (inquit) *duas tabulas lapideas inſtar priorum, & ſcribam ſuper eas verba quæ habuerunt tabulæ quas fregiſti; eſto paratus mane, vt aſcendas ſtatim in monte Sinai, nullus aſcendat tecum.* Iubet etiam ne videatur quiſpiam per totum montem Sinai, boues quoque, & oues non paſcantur è regione eius. Cauſa reuerentiæ illius loci, in quo Deus cum Moſe loquebatur, legémque illi dabat. Iuſſis obtemperauit Moſes: tabulas duas excidit,præparauitque ad ſcribenda decem Dei mandata, & de nocte conſurgens ſummo diluculo in montem aſcendit.

Exod. 34.

Cúmque deſcendiſſet Dominus per nubem.

5. Aſcendit Moſes ad Deum in montem, Deus verò deſcendit ad Moſem. Vt enim homo cum Deo verſetur, oportet aſcendere, Dei verò maieſtatem deſcendere ad vermiculum. Deſcendit Deus per nubem, videmus enim per ſpeculum in ænigmate.Stetit verò Moſes coram eo,inuocans nomen Iehoua,magna voce clamabat; *Dominator Domine, Deus miſericors, & clemens,patiens, & multæ miſerationis,ac verax,qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata, nulliúſque apud te per ſe innocens eſt. Qui reddis iniquitatem patrum filijs, ac nepotibus, in tertiam, & quartam progeniem.* Hæc Dei epitheta protulit Moſes tranſeunte Domino, Exod. 34. quo,id eſt,Deo tranſeunte coram eo,id eſt,Moſe,ait: *Dominator Domine Deus*,&c. Implet Dominus, quod promiſerat Exod. 33. illis verbis: *Cùm tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ, & protegam dextera mea, donec tranſeam.* Tranſiuit ergo angelus in nomine Dei, coram Moſe poſito in foramine rupis,tranſiuit(inquam)in corpore maieſtate pleno,& fulgore,vt ſupra diximus:manu ſua foramen clauſit; ea ſublata vidit Moſes per foramen terga corporis, non faciem;qua re ſignificabatur, non poſſe hominem in vita mortali Deum cernere, ſicuti eſt, ſed videre poſteriora poſſe,id eſt, Dei effectus, opera, Incarnationem, Paſſionem, &c. Significabatur etiam corporis humani gloria, & ſplendor poſt reſurrectionem: tunc verò cùm Dominus pertranſiuit in corpore illo, inclamauit Moſes hæc vndecim nomina Dei.

Epitheta Dei vocitatur magna voce.

Exod. 34.
Exod. 33.

Apparuit Deus Moſi in corpore fulgentiſſimo.

Dominator Domine Deus.

6. Hebraicè יהוה יהוה אל, *Iehouah, Iehouah el*, hoc eſt, *Deus, Deus, Deus*. Hæc enim nomina *Deum* ſignificant. De Iehoua lib. 1. diximus. *El* ſignificat *fortem*. Innuitur hoc loco ſanctiſſima Trinitas, quidquid velit Abulenſis,

A qui videtur Hebræum codicem non coſuluiſſe. Tertium nomen eſt, רחום, *rachum*, id eſt, *miſericors*. Quartum, חנום, *chanum*, ſignificans *clemens*. Quintum, ארך אפים *erec apaim*, id eſt, *longus naribus*, vel, *longus furore*, qui furorem,& iram differs,id eſt,patiens,longanimis. Sextum, *multæ miſerationis*. Septimum, *verax*, ו אמת רב חסד, *rab cheſed ve emet*, id eſt, *magnus miſericordia & veritate*. Octauum, *qui cuſtodis miſericordiam in millia*. Nonum, *qui aufers iniquitatem, & ſcelera, atque peccata*. Decimum, *nulliúſque apud te per ſe innocens eſt*. ונקה לא ינקה *venaco lo yenare*, verbum *naca* ſignificat *mundare*. Eadem hæc verba Hebræa cap. 1. Nahum prophetæ ſic

Dei epitheta in monte Sinai prolata.

B vertit noſter interpres: *Mundans non faciet innocentem*, hoc eſt,Deus non oſtendet vos eſſe à peccatis mundos, & innocentes, mundans vos, hoc eſt,non puniens vos, ſed puniet. Nam cùm non punitur peccator, videtur innocens eſſe. Eadem verba Hebræa extant Num. 14. vbi interpres ſic vertit: *Nullum innoxium derelinquens*, id eſt, nullum dignum ſupplicio derelinquens, innocentem,vel mundatum, ſed puniens, derelinquitur enim peccator vt innoxius, vel innocens,vel mundatus, cùm non punitur. hoc loco Exod. 34. vertit: *Nullus apud te per ſe innocens eſt*, ſenſus ferè idem videtur,qui in capite 14.Num. idem enim ferè eſt: Nullum innoxium dere-

Exod. 34.

C linquens,id eſt, ſupplicium ſumens de peccatoribus:&, *nullus apud te per ſe innocens, ſiue innoxius eſt*. nullus, inquam, qui puniri debet peccator. Oſtendunt miſericordiam Dei ſuperiora nomina; hoc oſtendit iuſtitiam, quæ peccatoribus ſupplicium tribuit. Alij hæc verba hunc ſenſum habere volunt:Nullus apud te per ſe innocēs eſt,id eſt,nullus merito ſuo per ſe ſolum eſt innocens apud te. Denique hic videtur ſenſus huius loci: Nemo apud te per ſe, & ſuo merito innocens eſt,& mundus à peccato,& ſupplicio, quod peccato debetur. Vndecimum nomen eſt, *qui reddis*, Hebraicè, פקד, *poced, viſitans iniquitatem patrum in filijs, ac nepotibus, in tertiam, & quar-*

D *tam generationem*. Qua de re diximus 3. tomo Concord. lib. 8. cap. 28.

Dubium eſt, *an Moſes protulerit hæc Dei nomina?* Abulenſis, Caietanus, Burgenſis, & alij volunt Deum,qui Moſi in fulgenti corpore apparebat, ea protuliſſe. Probatur hæc opinio, quia Deus Exod. 33. ait Moſi: *Vocabo in nomine Domini coram te*. Ergo Deus ipſe vocauit nomen Domini coram Moſe,& cætera nomina, quæ retulimus. Lectio Hebræa anceps eſt, poteſtque ſignificare,Deum hæc nomina pronuntiaſſe,vt ſe miſericordem, & iuſtum eſſe doceret Iſraëlitas; poteſt etiam ſignificare, Moſem Deum his nominibus inuocaſſe,& honoraſſe.Lectio Hebræa ad verbum ſic habet: Deſcendit Dominus in nube,& ſtetit cum eo ibi,& inuocauit in nomi- 7.

Exod. 33.

An Moſes Dei nomina hæc, ſiue epitheta proclamarit?

ne

ne Domini, & transiuit Dominus ante faciem eius, & clamauit Iehoua, el, &c. Hoc est, descendit Dominus, & cum Mose stetit in monte Sinai, & ipse Dominus inuocauit nomen Iehoua, & transiuit ante faciem Mosis, & clamauit ipse Dominus, Iehoua, Iehoua, el, &c. Noster interpretes dubiam lectionem ad Mosem retulit sic vertens: *Cum descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, inuocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo ait: Iehoua, Iehoua, el,* &c. Dicendum est, Mosem inuocasse nomen Domini, & illa omnia nomina pertranseunte Deo protulisse. Ea verò prius Deus pertransiens protulit, & ab eo Moses eadem didicit, & pronunciauit, postquam à Deo prolata sunt. Quòd autem Deus nomina protulerit, probatur ex cap. 14. [Num. 14.] Numer. in quo Moses sic Deum alloquitur: *Magnificetur fortitudo Domini, sicut iurasti dicens: Dominus patiens, & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem, & scelera, nullúmque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Probatur præterea, quia [Exod. 33.] Exod. 33. ait: *Ego vocabo in nomine Domini coram te,* videlicet, coram Mose.

8. Multi cum D. Augustino existimarunt, Mosem vidisse diuinam essentiam, sed hoc loco posteriora tantùm vidisse constat corporis fulgentis, non essentiam Dei; si verò essentiam Dei vidisset, maximè hoc loco vidisset, cùm à Deo petiuit: *Ostende mihi faciem tuam.* Item: *Ostende mihi gloriam tuam;* at non est ostensa illi nunc essentia, vt exposuimus, neque est locus alius qui ab eo conspectam probet. Affertur ille locus [Numer. 12.] Numer. 12. *Ore ad os loquor ei, & palam, non per ænigmata & figuras Dominum videt.* At verò, si locus hic probat, Mosem vidisse essentiam diuinam, non semel, sed sæpissimè illam vidit: nam sæpissimè cum Mose Deus loquebatur. Significant ergo verba Numer. 12. idem quod [Exod. 33.] illa Exod. 33. *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem,* quæ supra iam sunt explicata.

Scripsit in tabulis verba fœderis decem.

9. Permansit Moses in monte Sinai cum Domino quadraginta diebus, & noctibus, à cibo, potúque abstinens. Accepit verò a Domino in tabulis lapideis, quas dolauerat, & in montem attulerat, decem mandata scripta; reuersúsque est ad Israëlitas, qui in castris erant tabulàs portans. [*Primæ tabulæ scriptæ sũt digito Dei.*] Primæ tabulæ scriptæ fuerunt digito Dei, & à Deo angelico ministerio ad scribendum præparatæ, [Exod. 31.] Exod. 31. *Dedit Dominus Moysi in monte Sinai duas tabulas testimonij lapideas, scriptas digito Dei,* [Exod. 32.] & cap. 32. *Reuersus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonij in manu sua, scriptas ex vtraque parte, & factas opere Dei, scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis.* Hæc de primis [*An secundæ tabulæ scriptæ sint digito Dei?*] tabulis quas fregit Moses dicta sunt. De secundis quæ fractæ non sunt, sed in arca conseruatæ, dubium est, an sint scriptæ à Deo, an à Mose? Quód à Deo scriptæ sunt, probant hæc verba [Exod. 34.] Dei Exod. 34. *Præcide tibi duas tabulas lapideas instar priorum, & scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulæ quas fregisti.* [Deut. 10.] Et Deuteron. 10. *Scribam* (inquit) *in tabulis verba quæ fuerunt in ijs, quas ante confregisti.* Item Moses eodem cap. *Scripsit* (inquit) scilicet Deus, *in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est vobis in monte, de medio ignis.* id est, mandata decem decalogi. A Mose autem scriptas esse secundas [Exod. 34.] tabulas probant hæc verba Exod. 34. *Dixit Dominus ad Moysen: scribe tibi verba hæc, quibus, & tecum, & cum Israel pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes, panem non comedit, & aquam non bibit, & scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Abulensis Exod. 34. quæst. 3. respondet, Deum scripsisse non solum primas, sed secundas etiam tabulas. Verba illa Dei, quæ opposita sunt ex cap. 34. Exod. *Scribe* [Exod. 34.] *tibi verba hæc, quibus, & tecum, & cum Israël pepigi fœdus.* de tabulis dicta negat. Sic verò exponit: scribe tibi non in tabulis, sed in libro, verba hæc, quibus tecum, & cum Israël pepigi fœdus, hoc est, scribe in libro mandata hæc quæ tibi modò tradidi; tradiderat enim Dominus tunc mandata quædam Mosi. Vrgent vehementiùs verba sequentia: *Fuit ibi Moyses cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes, & scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Quísnam scripsit nisi Moyses, non in libro, sed in tabulis? Respondetur, verba hæc: *Scripsit in tabulis mandata:* non esse referenda ad Mosem, sed ad Deum. Nam præcessit: *Fuit ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes,* &c. Sequitur: *Et scripsit* (videlicet Dominus) *in tabulis mandata.* Esse autem sic exponendum hunc locum indicant loca citata, in quibus Deus apertè dicitur decem mandata in secundis tabulis scripsisse, & initio huius cap. 34. ait, *Scribam super eas verba,* &c. quod pollicitus est initio capitis, dicitur fecisse his verbis: *Scripsit in tabulis verba fœderis decem.* Hanc opinionem sequitur Lyranus, Caietanus, Oleaster, & alij.

D. Augustinus quæst. 166. in contraria est 10. [D. August.] sententia, non à Deo, sed à Mose scriptas arbitratur has secundas tabulas. De Moyse (inquit) dictum est, quòd ipse scripserit, cui etiam Deus paulo ante dixerat, *Scribe tibi verba hæc.* &c. Item: Posteriores tabulæ, iubente Deo, tam ab homine (id est, Moyse) excisæ sunt, quàm ab homine scriptæ, &c. Idem sentit D. Cyprianus in lib. de operibus Card. in tract. de Spiritu sancto, Carthusianus, & alij. Probatur opinio verbis citatis: *Scripsit* (videlicet Moses,) *in tabulis verba fœderis decem.* Locis ex scriptura allatis, qui aduersantur, respondetur, in scriptura dici, Deum scripsisse has tabulas, & Mosem. Deum quidem, quia eas iussit scribere, Mosem verò, quia eas ipse scripsit manu sua, literásque insculpsit. Ego in priorem opinionem propendeo. Existimarim tabulas à Deo fuisse scriptas. Nam si Deus primas tabulas quas frangendas præsciebat, digito suo scripsit, æquum est, vt credamus, digito etiam suo scripsisse secundas, quæ in arca perpetuò erant conseruandæ. Obiicies, tabulas primas Deum, id est, angelum nomine Dei præparasse, excidisse, ac dolasse; secundas excidisse, & dolasse Mosem, non mirum ergo esse si primas angelus scripserit, Moses secundas, quamuis in arca essent conseruandæ. Respondetur, minus esse præparare tabulas, quàm scribere, siue sculpere literas, minus Moses fecit, maius fecit Deus. Præterea diceremus, Mosem scripsisse in tabulis mandata: sed quia plura loca scripturæ initio allata, apertè dicunt, Deum illa scripsisse, idcirco huic opinioni magis assentimur.

In his tabulis dicuntur Exod. 34. scripta de- 11. [*Quid scriptũ fuerit in secundis tabulis.*] cem verba fœderis, id est, decem mandata, quæ mandata fœderis appellantur, quia eorum obseruatio ad fœdus Dei cum populo initum pertinebat. Appellatur etiam arca, in qua tabulæ erant,

Ad Hebr. 9. erant, ad Hebr. 9. *arca testamenti*, id est, fœderis, quia tabulas continebat, in quibus mandata fœderis erant scripta. Dicitur etiam *arca testimonij, & tabulæ testimonij*: quia testabantur mandata illa pactum Dei. Ad hæc decem mandata, docet *D. August.* Augustinus quæst. 140. reuocari cætera omnia præcepta fœderis. Cum (inquit) tam multa locutus sit Deus, duæ tantùm tabulæ dantur Moysi, futuræ in arca. Nimirum omnia cætera, quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis pendere intelliguntur, &c.

Ignorabat, quòd cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini.

12. Ex colloquio Domini cum Mose in monte, splendor mirus in facie Mosis effulsit: ignorabat autem ille faciem suam esse splendidam. Cùm ergo ad filios Israël in castra venisset, propè ad eum accedere timuerunt Aaron, & alij principes viri, qui illum comitabantur. Vocati tamen propè accesserunt, accessit quoque populus, cui à Deo accepta præcepta tradidit. *Vnde sit ortus fulgor faciei Mosis?* Dubitatur, *vndénam splendor ortus sit in vultu Mosis?* Abulensis vult ortum cùm Moses corpus illud fulgentissimum vidit per foramen, à corporis enim fulgore fulgorem accepisse arbitratur. Hebraicè sic habetur: *Ignorabat Moses quod pellis faciei eius cornuta esset in loqui eo cum illo.* Ortus ergo est splendor ex colloquio Mosis cum Deo. Verisimile est ortum illa die, qua splendidissimum vidit corpus, quòd voluerit Deus aliquid illi ex fulgore corporis quod videbat communicare. Sic in transfiguratione montis Thabor, eidem Mosi non solum ostendit corpus suum fulgentissimum, sed splendorem etiam illi impertiuit, & Eliæ. *Visi enim sunt in maiestate*, vt ait D. Lucas cap. 9. *Lucæ 9.* Denique per miraculum effectus à Deo est hic Mosis fulgor, eo die quo in corpore fulgentissimo illi in monte Sinai apparuit. *Cur dicatur cornuta facies Mosis?* Dubitatur secundò, *cur facies Mosis dicatur cornuta*, cùm cornua non haberet? Respondetur, propterea dici cornutam, quia fulgida erat, & fulgoris radios, veluti cornua, emittebat, quos tam Aaron, quàm reliqui synagogæ proceres refugerunt. hos splendoris radios appellat Paulus 2. Corinth. 3. *2. Corinth. 3.* *gloriam: Ita* (inquit) *vt non possent intendere filij Israel in faciem Moysi propter gloriam vultus eius.* Et Chaldæus: Nesciebat Moses, quòd multiplicatus esset *splendor gloriæ* vultus sui, cùm loqueretur cum eo, &c.

Impletis sermonibus posuit velamen super faciem suam.

13. Ignorabat Moses splendidam esse suam faciem, postquam ad castra venit, id cognouit, quoniam vidit, Aaronem, & synagogæ proceres non audere ad ipsum accedere. Postquam ergo præcepta quæ a Deo acceperat, populo proposuit, velamine faciei splendorem texit. *Moses velamine tegebat faciem.* Auferebat autem illud, cùm loquebatur cum Deo, donec à loco in quo loquebatur exiret. nihil enim tunc velamine opus erat. Cùm exibat, rursus velamen assumebat, ne oculos intuentium, radiis splendoris offenderet. Videbant autem omnes, exeuntis faciem esse fulgidam. Magnus quidem erat fulgor vultus Mosis, siquidem intueri illum Israëlitæ non poterant, *Cur Moses faciem suam fulgidam esse ignorarit?* quomodo ergo fieri potuit, vt *splendidam faciem suam ignoraret?* Abulensis causam hanc reddit, quia splendor ille non terminabatur aliqua re, ideò ait esse à Mose ignoratum. Verumtamen & si non terminabatur aliqua re, tamen per aërem dispergebatur, cùm magnus esset, ita vt non possent filij Israel in faciem eius intendere, vt Paulus ait 2. Corinth. 3. Cur igitur Moses aërem illuminatum a radiis vultus sui non cernebat? Cur saltem barbam non videbat fulgentem, quam ante oculos habebat? Responderi potest, Mosis mentem sic ex Dei colloquio fuisse ad res diuinas translatam, vt splendorem illum corporeis oculis non cerneret: vel dici potest, mentem Mosis in iis quæ in monte viderat, & in præceptis, quæ a Deo acceperat cogitandis, sic fuisse occupatam, vt fulgorem non aduerteret. nisi velis rem miraculo tribuere.

14. *Quandiu permanserit fulgor in facie Mosis.* Quæritur præterea, *quamdiu splendor in facie Mosis permanserit?* Caietanus arbitratur, durasse eo tempore, quo præcepta Dei Moses populo recitauit. Abulensis Exod. 34. quæst. 26. putat, durasse vsque ad mortem Mosis. Nam beneficium, quod Deus gratis donat, non aufert, nisi is, qui accepit, indignum se illo præstiterit. Moses autem semper dignus fuit, data luce. Præterea si Deus abstulisset lucem à vultu Mosis, magna ignominia illum affecisset, existimasset enim populus ablatam propter aliquod crimen, igitur illam non abstulit. Forte durauit tandiu splendor ille, quandiu populus fuit propè montem Sinai, postea desiit, ne Mosi opus esset recta facie cum populo loqui, id enim molestum est. desiit autem absque vlla ignominia Mosis, quia videbat populus non esse iam necessarium.

CAPVT XXVI.

MORALE.

De secundis tabulis Mosi datis.

Præcide duas tabulas, & scribam super eas.

1. TVNC franguntur tabulæ, in quibus decem mandata scripta sunt, cum frangimus aliquod ex decem mandatis. Misericordia autem Dei fractionem hanc absque remedio non relinquit. Quemadmodum Mosi iussit vt secundas tabulas pararet, in quibus rursus mandata scriberet, sic homini iubet, vt cor, ipso Deo auxiliante, præparet, in quo iterum præcepta sua, & gratiam renouet. *Pœnitentia reparat fractas mandatorum Dei tabulas.* Præparatur autem cor, reparantúrque fractæ tabulæ per pœnitentiam, contritio cordis, contritioni medetur tabularum, fractio cordis, fractioni medetur mandatorum Dei. Tabulas reparatas collocauit Moses in arca ornatissima, in sanctis sanctorum; sic nos postquam mandata Dei reparauerimus, diligentissimè ea custodiamus, veluti in arca, ab omni bonorum conspectu remota, in locóque tutissimo collocata. Obserua præterea, quid egerit Moses, quomodo tabulas fractas reparauerit; montem ascendit, orauit, à cibo, potuque diebus quadraginta abstinuit. Hæc facienda sunt pœnitentibus, à turbis oportet secedere, mentis cogitationes colligere, veluti in monte Sinai cum Domino colloqui, orare, ieiunium obseruare. Vultu splendido ferebat Mosis decem mandata Dei in tabulis lapideis scripta. Animo autem gratiæ splēdore rutilante, in tabulis cordis carnalibus, vt Paulus appellat, eadē mandata exarata fert is, qui pœnitentiā verè agit. Splendor verò gratiæ, fulgorem Mosis longè superat.

D. Paulus

2. Corinth. 3.

D. Paulus 2. Corinth. 3. Corinthios epistolam suam appellat commendatitiam, scriptam in cordibus: *Numquid (inquit) egemus commendatitijs epistolis ad vos, aut ex vobis? epistola nostra vos estis.* Appellat prætereà epistolam Christi: *Manifestati (inquit) quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Has epistolas Spiritus sanctus scribit; ipse Dei mandata, atque consilia in tabulis cordis carneis exarat. Nam *dextra Dei* dicitur *digitus*; tabulæ autem digitu Dei dicuntur scriptæ, Exod. 31. *Dedit Dominus Moysi duas tabulas testimonij lapideas scriptas digito Dei.* August. serm. 6. de verbis Apostoli: Lex (inquit) digito Dei scripta est, hoc est, in spiritu Dei, &c. In tabulis cordis carnalibus, non lapideis scribit Spiritus sanctus. Non enim inscribit mandata sua, & gratiam suam tribuit lapideis hominibus duræ ceruicis, ac superbis, sed instar carnis mollibus, flexibilibus, atque humilibus.

In tabulis cordis scribit Spiritus sanctus. — Ibid. — Exod. 31. — D. August.

Misericors, clemens, patiens.

2. Vndecim Dei nomina Exod. 34. recitantur. Primum, est nomen quadraliterum, *Iehoua*, quod essentiam significat, & tanquam præcipuum geminatur, *Iehoua, Iehoua*. Secundum, est *el*, quod significat *Deum*, & *fortem*. Quid Deo fortius mente concipi potest? Quæ sequuntur, Dei magnam indicant misericordiam, videlicet, *Misericors, clemens, patiens, & multæ miserationis, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem, & scelera, atque peccata.* Nónne vides, quot nominibus Dei misericordia significetur? Adiunguntur tamen duo nomina, quæ iustitiam demonstrant: *Nullus apud te per se innocens est, qui reddis iniquitatem patrum filijs, & nepotibus in tertiam, & quartam progeniem.* D. Hieronymus Ezech. 18. hoc etiam nomen misericordiæ Dei tribuit, non iustitiæ. Non seueritatis est, (inquit) iram tenere vsque ad tertiam, & quartam generationem, sed signum misericordiæ pœnam differre peccati, quando enim Moses dicit, Exod. 34. *Domine, Deus miserator, & misericors, patiens, & multa miserationis.* Et infert: *Reddens iniquitatem patrum super filios, & filios filiorum.* hoc indicat, quòd tantæ sit misericordiæ, vt non statim puniat, sed sententiam differat puniendi, &c. Item in sententiam sanctissimi Patris, sed reuocant me verba Domini, Exod. 20. ex quibus colligitur, punitionem filiorum propter patres, esse tribuendam iustitiæ: *Ego (inquit) sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam, & quartam generationem, eorum qui oderunt me: & faciens misericordiam in millia ijs qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* hoc misericordiæ est, illud iustitiæ.

Vndecim Dei nomina. — *Nomina indicantia misericordiam Dei.* — *Duo nomina iustitiam indicant.* — D. Hieron. — Exod. 34. — Exod. 20.

3. Est Deus misericors, & iustus, sed misericordia, & beneficentia ex illius oritur visceribus, ad supplicium autem quodammodo cogitur, vt D. Bernard. ait serm. 5. de natali Domini. Quòd (inquit) miseretur Deus, proprium est illi, ex se enim sumit materiam, & quoddam seminarium miserendi. Nam quòd iudicat, & condemnat, nos eum quodammodo cogimus, vt longè aliter de corde ipsius miseratio, quàm animaduersio procedere videatur, &c. Quamobrem dicitur à Paulo 2. Corinth. 1. *Pater misericordiarum.* Vnde D. Bernardus: Non (inquit) A dicitur pater iudiciorum, vel vltionum, sed pater misericordiarum, quòd miserendi causam, & originem sumat ex proprio, iudicandi vel vlciscendi magis ex nostro, &c. D. Ambrosius in orat. de obitu Theodosij, in illa verba Psal. 114. *Misericors Dominus, & iustus, & Deus noster miseretur.* obseruat nomen misericordis esse bis positum, iusti verò nomen semel tantùm, misericordia ex vtraque parte conclusum. Bis (inquit) misericordiam posuit, semel iustitiam. In medio iustitia est, gemino septo misericordiæ inclusa, &c. Iustitiam sepit, & velut septum concludit misericordia, ne homines scelera committentes, pro meritis disperdat. B Apoc. 4. *Iris erat in circuitu sedis.* Vidit Ioannes Dei thronum iride cinctum, iris autem misericordiæ signum est, & fœderis, quod Deus cum hominibus fecit, Genes. 9. *Arcum (inquit) meum ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me, & inter terram.* Caueamus tamen, ne magna Dei misericordia abutamur, caueamus valde, ne quia Deus bonus est, nos simus mali. Psal. 100. *Misericordiam (inquit David) & iudicium cantabo tibi Domine.* Cantabat Deo Dauid non solam misericordiam, sed etiam iudicium; meminerat non solùm misericordem esse, sed etiam iustum. Nos quoque misericordiam Dei celebremus, & iustitiam, ope- C ra summæ misericordiæ Dei animo sæpe voluamus, opera item iustitiæ frequenter cogitatione versemus, quæ quidem in summam admirationem, & vitæ correctionem nos adducent, si recta trutina expendantur. Quis non admiretur, cùm oculis animi internis cernit angelorum maximam multitudinem ex cælo, absque vllo remedio, in tartareos ignes deturbatam? Quis non admiretur, cùm videt vniuersum terrarum orbem diluuio ob peccata hominum demersum? Quis non admiretur tartarei ignis æternitatem? Hæc, & alia opera diuinæ iustitiæ sunt, hæc sunt supplicia quæ illi subeunt, qui Dei iustitiam obliuiscuntur; vt D enim ait D. Gregorius lib. 16. moral. cap. 31. Dei misericordia obliuisci eius dicitur, qui iustitiæ Dei fuerit oblitus. Quia quisquis eum nunc iustum non timet, postea inuenire non valet misericordem, &c.

D. Bernard. — *De misericordia Dei.* — 2. Cor. 1. *Deus pater misericordiarum.* — D. Bernard. — D. Ambros. — Psal. 114. — Apoc. 4. — Genes. 9. — Psal. 100. — *Iustitia Dei sæpe meditanda.* — D. Gregor.

Ex consortio sermonis Dei.

Ortus est fulgor in facie Mosis ex consortio Dei, ac colloquio cum Deo habito. Similem in modum in hominibus fulgor mentis oritur, & corporis. Est autem fulgor mentis virtus, præcipuè charitas; fulgor verò corporis est modestia, & castitas. Charitate & reliquis virtutibus illuminatur, modestiáque & casti- E tate illustratur ille, qui frequenter cum Deo mente colloquitur, ac versatur, non in monte Sinai, sed in monte cæli, iuxta illud Pauli ad Philip. 3. *Nostra conuersatio in cælis est.* Cum Deo colloqui possumus, vel vocali oratione, vel mentali. optimum est instar Mosis longa vti oratione. Qui tamen non valet longa vti, vtatur breui, sæpissimè in Deum rapiat mentem, & saltem paucis verbis cum eo sæpissimè loquatur. Quem morem antiqui illi patres Ægypti obseruasse dicuntur, virtutum excellenti lumine splendidi. August. epist. 121. ad Probam: Dicuntur (inquit) fratres in Ægypto crebras habere orationes breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, &c. Egre-

4. *Ex colloquio cū Deo, oratione, & meditatione oritur fulgor mentis, & corporis.* — Ad Philip. 3. — D. August. *Orationes breues iacula spiritalia sūt.*

gia sunt hæc iacula ad debellandum mundum, ac dæmonem, & ad illuminandum virtutibus hominem; præsertim si ex arcu contento iaciantur, id est, ex animo attento, Deique cupido. Illuminatam fert mentem huiusmodi iaculator; qui verò orationi non studet, mentem obscuram habet, hinc illud D. Chrysost. lib. 1. de orando Deo: Cum video (inquit) quemquam non amantem orationis studium, neque huius rei feruida, vehementique cura teneri, continuò mihi palam est, nihil eum egregiæ dotis in animo possidere, &c. Qui egregias dotes non possidet, faciem non habet illuminatam. Lucæ 9. *Facta est, dum oraret, species vultus eius altera, & vestitus eius albus, & refulgens.* Sic per orationem mutatur vultus noster, fitque modestus, mutatur animus, mutatur vestitus, denique totus homo ex consortio Dei luce illustratur. Psalm. 33. *Accedite ad Deum, & illuminamini.* Accessit Moses ad Deum, & illuminatus est. Accedamus etiam nos, & illuminabimur. Sol est splendidissimus, radios lucis suæ omnibus impertit. Accedamus sæpius ad augustissimam Eucharistiam, in qua verus Deus Christus est, & ex tanti sumptione Sacramenti illuminabimur, vt docet D. Augustinus Psalm. 33. Manducando (inquit) crucifixum, & bibendo illuminamur. Accedamus, vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Accedamus ad eum, vt illuminemur. Hæc ille. Conijciamus oculos in discipulos Christi, nónne lux facti sunt ex consortio, & colloquio Christi? *Vos* (inquit Dominus) *estis lux mundi.* Accesserunt proximè ad solem iustitiæ discipuli, ex consortio, & colloquio Dei lux facti sunt.

D. Chrysost. — Luc. 9. — Psal. 33. — D. August.

5. Ex quinto capite Matthæi discimus, exemplum virtutum, quod hominibus præbetur, splendorem esse in facie, in manibus, in animo, corporéque viri probi. ait Dominus sic: *Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est.* Vult Dominus nos aperta facie, absque velo apparere coram hominibus, vt lucem exempli videant, & solem, id est, Deum à quo lux emanat glorificent. Cauenda tamen gloria inanis, iuxta illud Matthæi 6. *Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Absque velo ostendẽda est lux hominibus, vt glorificent Deũ, sed humilitatis velo tegẽda est, ne per inanem gloriam ostẽdatur. D. Gregor. homil. 11. in Euangelia: Per hoc quod agimus laudes exteriùs non quæramus. Sic autẽ sit opus in publico, quatenus intentio maneat in occulto, vt de bono opere proximis præbeamus exemplum, & tamen per intentionem, qua soli Deo placere quærimus, semper optemus secretum, &c. Ignorabat Moses faciem suam esse splendidam, sic vir humilis lucem animi sui veluti ignorat, quia se non iactat, aut superbit.

Matth. 5. — Matth. 6. — D. Gregor.

Posuit velamen super faciem suam.

6. Splendorem suum Moses velamine tegebat, loquens cum Israëlitis. Significat autem hoc Mosis velamen, cæcitatis velamen, quo tectum est Iudæorum cor, & oculi; qui legis Mosis non vident splendorem, hoc est, spiritum, & vaticinia de Christo. 2. Corinth. 3. *Usque in hodiernum diem* (ait Paulus) *id ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quoniam in Christo euacuatur. Sed vsque in hodiernum diem, cùm legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.* A *Cum autem conuersi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Cum loquebatur cum Hebræis Moses, velabat faciem: cum lex legitur, & vetus testamentum, loquitur Moses cum Iudæis: sed tectam habet fulgentem faciem, id est, spiritales, splendentésque de Christo sensus, quos Iudæi obcæcati non intelligunt; habent enim cæcitatis velum super cor & intellectum. Cùm Moses post colloquium cum populo conuertebatur ad colloquendũ cum Deo, velamen auferebat: eundẽ in modum (vt Paulus ait) cum Iudæi conuerterentur ad Christum, auferetur velamen a corde eorum, & intelligẽt scripturas. Velamẽ enim hoc in Christo euacuatur, hoc est, cæ- B citas Iudæorum per Christi fidem, & per conuersionem ad Christum tollitur. De cæcitate Iudæorum egimus tom. 1. Concord. lib. 2. cap. 1.

De velamine Iudæorum & cæcitate. — 2. Corint. 3.

Addit Paulus: *Nos verò omnes reuelata facie gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu*, hoc est, Moses velatam habebat faciem, Iudæi velamen habent super cor. At nos legis nouæ ministri nullum habemus velamen, sed facie reuelata, id est, nullo velamine operta, gloriam Domini speculantes in eandem imaginem transformamur, hoc est, Christi gloriam velut in speculo contemplantes, in imaginem illius gloriosam transfiguramur, C μεταμορφούμεθα, à claritate in claritatem, id est, proficientes in dies, & ex minori claritate, & gloria ad maiorem ascendentes. Sic Psal. 83. dicitur: *Ibunt de virtute in virtutem*, id est, de robore ibunt in robur, in dies maius robur comparabunt. Illud, *speculantes*, à speculo deductum est. Nam Græcè legitur κατοπτριζόμενοι, speculum autem dicitur κάτοπτρον, significat ergo Paulus ministros nouæ legis, veluti in speculo, gloriam Dei cernere absque velo, & in eam transformari, quemadmodum speculum transformatur in rem obiectum, eius imaginem recipiendo. Habet duo speculum, nimirum recipit imaginem rei obiectæ, & sic in eam D transformatur, eandémque videndam exhibet: sic boni ministri Euangelij, gloriæ Dei imaginem recipiunt, ablato Mosis velamine, & in eandem imaginem transfigurantur à Spiritu sancto eam recipientes, sicut speculum: præterea eandem imaginem & gloriam Dei hominibus cernendam proponunt, docendo Euangelium, tum verbo, tum exemplo. Huc attinet illud capitis 4. eiusdem epistolæ: *Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu*, hoc est, Deus qui initio mundi dixit, *fiat lux, & facta est lux*, ipse corda nostra fide sua illuminauit, ad illuminationem scien- E tiæ Dei gloriosæ, quæ est in facie Christi, hoc est, illuminauit nos Deus, vt ostenderemus nostræ doctrinæ, & exempli lumine scientiam, (Græcè, γνώσεως τῆς δόξης) & cognitionem Dei gloria, & claritate plenam, quæ cernitur in facie non Mosis, sed Christi. Græcè ἐν προσώπῳ, id est, *in facie*, vel, *in persona* Christi. Colligit quoque Paulus ministrorum noui testamenti gloriam, eodem capite his verbis: *Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?* Si (inquit) Mosis facies glorificata, & illuminata est, propterea quòd legem veterem abrogandam filijs Israël ministrauit; maiori sanè gloria, & claritate illustrabuntur ij, qui

7. Ibidem. — *Ministri Testamenti noui sine velo Dei gloriam speculantur.* — Psalm. 83. — 2. Corint. 4. — Ibidem.

nouam

nouam legem nunquam abrogandam toti orbi ministraui. Legis ministrationem appellat ministrationem mortis, nouæ verò ministrationem vocat ministrationem spiritus. Eteuim noua à Christo lata vi sua per merita Christi, spiritum, & vitam gratiæ donat; vetus autem spiritum, & vitam gratiæ vi sua dare non valebat. Est ergo noua lex spiritus, & vitæ; vetus est lex mortis, quia vitam gratiæ largiri, & à morte peccati homines liberare nequibat. Liberabantur autem per merita Christi, quæ futura erant, & ad legem nouam pertinebant. Præterea dicitur lex mortis lex vetus, quia pœnam mortis frangentibus inferebat, ad Hebr.10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur.* De his plura diximus tomo 1. Concord. lib. 1. cap. 3.

Ad Hebr.10.

8. Non solùm velamen habent Iudæi, sed etiam Ethnici multi adhuc habent, qui excæcati à diabolo Euangelij fulgorem non vident, sed Deus paulatim eorum corda illuminat, vt cernimus nostra hac ætate. 2. Corinth. 4. ait Apostolus: *Quòd si opertum est Euangelium nostrum, in ijs qui pereunt est opertum*, hoc est, si Euangelium quod prædicamus velo opertum est aliquibus, illis opertum est, qui in tartareos mittuntur rogos. Adiicit Apostolus: *In quibus Deus huius sæculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illis illuminatio Euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Docet quisnam velamen cæcitatis super oculos infidelium posuerit, videlicet Deus huius sæculi, hoc est, diabolus, qui eo sæculo in idolis, vt Deus colebatur. Hic est, qui velamina Iudæis, Mahometanis, Ethnicis, hæreticisque imponit, vt Euangelij non videant splendorem, & à tenebris incredulitatis, in tenebras orci æternas transmigrent. Ipsis etiam Christianis qui veram fidem habent, & in peccato perseuerant, velamina diabolus imponit; positum est velamen super cor eorum, & super oculos intellectus. Non vident, se tartareis flammis maximè esse propinquos, ipsas flammas sempiternas non considerant, Dei iudicium noo voluunt animo, velamen ferunt super oculos, & veluti pistrini iumenta, in circuitu ambulant, Psal. 11. mundíque molas agunt. Dei misericordia remedium exhibet pœnitentiæ, & conuersionis ad Dominum, vt enim ait supra Paulus: *Cùm conuersi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Vtinam conuertantur, & velamine ablato æterna tormenta cernant, in quæ velatis perguot oculis.

Diabolus velamine tegit oculos hæreticorum, Ethnicorum, & aliorum.

2. Corinth. 4.

Ibid.

Velamen etiã habent improbi Christiani.

LIBER QVINTVS.

CAPVT I.

De tabernaculo, & ijs, quæ oblata ſunt ad illud conſtruendum.

EXODI CAP. XXV.

1. LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Moyſen, dicens: Loquere filiis Iſraël, vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offeret vltroneus, accipietis eas. Hæc ſunt autem quæ accipere debetis: Aurum, & argentum, & æs, hyacinthum & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelléſque ianthinas, & ligna ſetim: oleum ad luminaria concinnanda: aromata in vnguentum, & thymiamata boni odoris: lapides onychinos, & gemmas ad ornandum ephod, ac rationale.

EXODI CAP. XXXV.

2. ET ait Moyſes ad omnem cateruam filiorum Iſraël: Iſte eſt ſermo quem præcepit Dominus, dicens: Separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius & prono animo offerat eas Domino: aurum & argentum, & æs, hyacinthum & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, pelléſque arietum rubricatas, & ianthinas, ligna ſetim, & oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficiatur vnguentum, & thymiama ſuauiſſimum, lapides onychinos, & gemmas ad ornatum ſuperhumeralis & rationalis.

EXODI CAP. EODEM.

3. EGRESSAQVE omnis multitudo filiorum Iſraël de conſpectu Moyſi, obtulerunt mente promptiſſima atque deuota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi teſtimonij. Quidquid ad cultum, & ad veſtes ſanctas neceſſarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures, annulos & dextralia: omne vas aureum in donaria Domini ſeparatum eſt. Si quis habebat hyacinthum, & purpuram, coccúmque bis tinctum, byſſum & pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, & ianthinas, argenti æriſque metalla, obtulerunt Domino, lignáque ſetim in varios vſus. Sed & mulieres doctæ, quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum, ac byſſum, & pilos caprarum, ſponte propria cuncta tribuentes. Principes verò obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale & rationale, aromatáque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum vnguentum, ac thymiama odoris ſuauiſſimi componendum. Omnes viri & mulieres mente deuota obtulerunt donaria, vt fierent opera quæ iuſſerat Dominus per manum Moyſi. Cuncti filij Iſraël voluntaria Domino dedicauerunt.

4. *Tabernaculum templum dicitur ligneum, & portatile.*

ANTEQVAM primas tabulas frangeret, A præcepit Moſi Dominus in monte, vt tabernaculum, id eſt, templum portatile, extrueret, peterétque à filiis Iſraël ea, quæ extructioni neceſſaria eſſent, vt ſcriptum eſt Exod. 25. poſt fractas tabulas, propter vituli adorationem, iratus Deus deleturum ſe populum minatus eſt, Exod. 32. Placatus verò Moſis deprecatione, factúſque propitius, cum populo habitare voluit, conſtruíque tabernaculum. Moſes igitur ad fabricationem ſe accingit, Exod. 35. eáque petit ab Iſraëlitis, quæ Dominus petere iuſſerat, Exod. 25. De tabernaculo non multa dicemus, quia ex iis, quæ de templo diximus tomo 2. Concord. intelligi ea poterunt, quæ omiſſa fuerint. Aduertendum eſt in Exodo bis de tabernaculi conſtructione agi, ſemel cap. 25. & ſequentibus, in quibus Dominus docet Moſem, quomodo ſit conſtruendum; iterum cap. 35. & ſequentibus, in quibus indicatur, quomodo fuerit conſtructum.

Separate

Separate apud vos primitias Domino.

5. Pro primitiis, Hebraicè est, תרומה, *terumah* nomen, quod significat *oblationem*, siue *eleuationem*. Eleuabatur enim oblatio coram Domino. Pro, *separate*, Hebraicè legitur, קחו, *kechu*, id est, *accipite* apud vos, vel ex vobis, *oblationem Domino*. Non cogit Dominus, aut Moses Israëlitas offerre primitias has, sponte vult eos offerre, & animo voluntario. Vnde sequitur: *Omnis voluntarius, & prono animo offerat eas*, id est, primitias, *Domino*. Si verò aliquis munera hæc dare nollet, non cogeretur dare. Res offerendæ hæ erant, aurum, & argentum, & æs, hyacinthum, purpura, coccúsque bis tinctus, & byssus, pili caprarum, pelléſque arietum rubricatæ, & ianthinæ, ligna setim, & oleum ad luminaria concinnanda, & vt conficeretur vnguentum, & thymiamata suauissimum, lapides onychini, & gemmæ ad ornatum superhumeralis, & rationalis. Hyacinthus pannos significat, colore cælesti imbutos: purpura, & coccus bis tinctus, pannos rubei coloris; byssus lini præstantissimi genus est; pili caprarum opus erant ad conficienda saga cilicina, quibus tegebatur tabernaculum; pelles arietum rubricatæ, dicuntur pelles arietum rubeo colore infectæ, ex quibus operimentum quoddam tabernaculi factum est; pelles ianthinæ appellantur Hebraicè pelles תחשים, *techasim*, id est, *taxorum*, vt nonnulli volunt. L X X. interpretes vertunt *pelles hyacinthinas*, & Chaldæus quoque, similiter noster interpres, Ezech. 16. *tachas* vertit *ianthinum*: *Calceaui te ianthino*, & hoc loco *techasim* vertit *ianthinas*. Dicuntur autem pelles ianthinæ, pelles violacei coloris. Colorem etiam byacinthi, *viola* enim Græcè ἴα appellantur, & ἄνθος *florem* significat, vnde fit ἰάνθινος. Ligna setim vertunt L X X. *imputribilia*. D. Hieronymus Ioëlis 3. de arboribus setim sic scribit: Tam grandes (inquit) arbores sunt, vt latissima ex illis tabulata cædantur, lignúmque fortissimum est, & incredibilis leuitatis, ac pulchritudinis, quæ ligna in locis cultis, & in Romano solo, absque Arabia solitudine, non inueniuntur. Sic ille. & Isaiæ 41. Lignum (inquit) est imputribile, & leuissimum omnium lignorum tam in fortitudine, quàm in nitore, soliditatem superat, & pulchritudinem, &c. Hebraicum nomen est, שטים, *setim*, quod significat *spinas*, Isaiæ 41. *Dabo in solitudinem setim* vertit Hieron. *spinam*, sicut Theodotio vertetat. Spinas autem intelligit arbores, ex quibus tabernaculum constructum est, ita vt sensus sit: In solitudine producam arbores setim pulcherrimas. Ait idem Hieronymus, ligna setim habere similitudinem aliarum arborum, quæ dicuntur spinæ albæ, colore & foliis, sed magnitudine sunt præstantiora ligna setim. Forsitan propter similitudinem cum albis spinis, *setim* vertit in spinam. Sed verisimilius est, spinas appellasse arbores, quia nomen Hebræum, *setim*, significat *spinam*. Ioëlis 3. *Fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum*. Hebraicè dicitur, *torrentem setim*, posset verti: *Irrigabit torrentem arborum setim*. Hieron. maluit cum Symmacho vertere *spinarum*, siue propter similitudinem, quam habent cum spinis albis, siue quia proprias spinas, & vepres significare voluit, quasi diceret: Irrigabit torrentem veprium. Sic enim interpretatur, non iuxta alienam, sed iuxta propriam sententiam: Egredietur de Ecclesia fons,

Israëlita spōte offerūt Domino aurum, & cætera ad fabricandum tabernaculū.

De arboribus setim.
D. Hieron.

Isaiæ 41.

Spinæ albæ arbores.

Ioël 3.

D. Hieron.

A vt spinas nostras, & peccata commutet in Domini noualia, & ariditatem nostram riget aquis largissimis; & pro spinis, ac vepribus flores virtutum multiplices germinemus, &c. Et iterum epist. 50. ad Pammachium: Fluuius, (inquit) qui irrigat torrentem spinarum, quæ suffocant sementem patrisfamilias, &c. Philo lib. 3. de vita Mosis, tabulas tabernaculi ex electis cedris factas esse ait. Existimat ergo ligna setim cedros significare. Idē existimat Arias Montanus in apparatu. Rabbi Salomon apud Lyranum Exod. 25. sic ait: Iacob vidit in Spiritu sancto, quòd filij sui facturi erant tabernaculum in deserto, post exitum de Ægypto, & secum portauit in

B Ægyptum semina, & radices talium arborum, & ibi plantauit, & nutriuit, præcipiens filiis suis, vt exeuntes de Ægypto secum portarent. Caret dictum autoritate.

Rabbi Salomon.

Obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias Domino.

Iniquam, & turpem illam liberalitatem, qua inaures aureas ad vitulum fabricandum obtulerant, deleuerunt nunc Israëlitæ sancta, & vera liberalitate, primitias ad tabernaculum Dei construendum offerendo. Laudatur eorum voluntas: promptissima enim mente, atque deuota, ea quæ postulauerat Moses, obtulerunt, 6.

C aurum, argentum, gemmas, inaures, armillas, annulos, & cætera. Infudit Deus eorum animis hanc voluntatis promptitudinem, quæ tanta fuit, vt plura obtulerint, quàm erant opus tabernaculi fabricationi, iussetitque Moses præconis voce nunciari, vt finem offerendi facerent. Exod. 36. *Quotidie manè populus offerebat, vnde artifices venire compulsi, dixerunt Mosi: plus offert populus quàm necessarium est. Iussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere sanctuarij, sicq; cessatum est à muneribus offerendis, eo quòd oblata sufficerent, & superabundarent.* Quæres, vndenam aurum, argentum, gemmas, cæteráſque res pretiosas habuerint

D Hebræi in deserto? Respondetur, ex Ægypto omnia hæc attulisse. Dei enim prouidentia factum est, vt ea, quæ fabricando tabernaculo necessaria erant, ex Ægypto afferrentur. Nam, vt supra diximus, Hebræi Ægyptios spoliauerunt, Deo iubente, Exod. 12. *Petierunt ab Ægyptiis vasa argentea, & aurea, vestémque plurimam. Dominus autem dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis, & spoliauerunt Ægyptios.* Quæ ergo ab Ægyptiis acceperant, ad extruendum Dei tabernaculum contulerunt. Quemadmodum autem Deus Ægyptiis voluntatis promptitudinem dedit, vt Hebræis abeuntibus, bona sua commodarent; sic Hebræis mentis dedit alacri-

E tatem, vt ab Ægyptiis accepta bona, tabernaculi constructioni magna voluntate donarent.

Prompta Israëlitarū mēs ad offerendū.

Exod. 36.

Vnde habuerint Israëlita ea qua obtulerunt.

Exod. 12.

CAPVT II.

MORALE.

De oblationibus Israëlitarum ad construendum tabernaculum.

Obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias.

DELECTATVR Dominus oblationibus hominum, quæ prompta, ac deuota voluntate fiunt, Marc. 12. *Sedens Iesus contra gazophylacium aspiciebat, quomodo turba iactaret æs in* 1.

Prompta & deuota voluntas Deum oblectat.

Marc. 12.
1. Cor. 9.
Prompta & deuota voluntas viduæ.
D.Cyprian.

gazophylacium. Sedit Dominus è regione gazophylacij, quia delectabatur illo spectaculo, delectabile enim est cernere, in Dei gazophylacia homines mittentes dona alacri animo. 2. Corinth. 9. *Hilarem datorem diligit Deus.* Diligit hilarem datorem, prompta voluntate dantem, libentérque inspicit. Multi autem diuites iactabant multa in gazophylacium, qui habuisse videntur promptam voluntatem, sed a paupertima vidua superati sunt. *Cum venisset* (inquit Marcus) *vidua vna pauper, misit duo minuta, quod est quadrans, & conuocans Dominus discipulos suos, ait illis: Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit: Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt, hæc vero de penuria sua omnia, quæ habuit, misit totum victum suum.* Magna fuit B voluntatis viduæ huius promptitudo, totum namque victum suum in gazophylacium Dei misit; hac verò promptitudine, & difficultate operis, & humilitate diuites vicit. D. Cyprianus in tract. de opere, & eleemosynis: Non de patrimonio (inquit) sed de animo opus viduæ examinans Christus, & considerans non quantum, sed ex quanto dedisset, dixit: *Vidua ista plus omnibus misit in dona Dei.* Considerat quidem Dominus, quantum offertur, sed magis considerat ex quanto, id est, ex quanto offertur voluntate & virtute. D.Gregor. lib. 22. moral. cap. 12. Omne, (inquit) quod datur Deo, ex dantis mente pensatur. Gen. 4. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* D. Gregor. loco citato: Non dicit C sacrum eloquium: Respexit ad munera Abel, & ad munera Cain non respexit, sed priùs ait: *Quia respexit ad Abel*, ac deinde subiungit, *& ad munera eius.* Ex dantis quippe corde id quod datur, accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum loquitur Dominus respexisse, qui dabat, quàm ad illa, quæ dabat. Hæc D. Gregorius. Prius Deus respexit ad viduam, quæ dabat, quàm ad duo minuta, quæ dabat. Dantium corda, & voluntates aspexit magis, quàm munera; ideo duo minuta pauperis diuitum munera superarunt. Sic Exod. 35. promptissimam illam mentem, ac deuotam, qua Is- D raëlitæ munera tabernaculo construendo offerebant, magis respexit, quàm ipsa munera, priusquam mentis promptissimæ, ac deuotæ mentio facta est, quàm munerum. 2. Corinth. 8. promptissimam Macedonum voluntatem indicat Paulus ad largiendam eleemosynam. *Secundum virtutem*, (inquit) *& supra virtutem*, (Græcè, *δύναμιν*) *voluntarij fuerunt*, hoc est, ad largiendum promptissimam habuere voluntatem iuxta vires, & facultates suas, secundùm quod poterant obtulerunt, & plus quàm poterant supra vires. D.Gregor. Nazianz. orat. qua se excusat, &c. Hoc (inquit) est pulcherrimum, & piissimum, quòd Deus nequaquam ex dignitate E dantis, sed virtute, & qualitate fructificantis, mensurat donum, &c.

Magis considerat Dominus ex quanto offertur, quàm quantum offertur.
D. Gregor.
Genes. 4.
D.Gregor.
Ex dantis mēte & corde accipitur quod offertur.
2. Corint. 8.
D.Greg. Na.

Pilos caprarum.

2. Non magna solùm munera, sed parua etiam, voluntate oblata Deus accipit, & remunerat: pilos caprarum, & similia non despicit. Matthæi 10. *Quicunque potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, tantùm in nomine discipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem suam.* Quid potest esse minus, quàm calix aquæ frigidæ? hunc recipit summus Rex, & minimum munus A maximo munere remunerat. Qui potest, offerat gemmas, aurum, argentum, cæterásque huiusmodi res pretiosas: qui hæc offerre non valet, offerat pilos caprarum, voluntate magna, ac deuota omnia Deo erunt accepta. 2. Corinth. 8. *Quemadmodum promptus est animus voluntatis*, (ait Paulus) *ita sit & perficiendi ex eo, quod habetis. Si enim voluntas prompta est secundum id, quod habet, accepta est, non secundum id, quod non habet.* D. Hieronymus Ezech. 40. velle se ait de templo Ezechielis scribere: Vt si (inquit) ego in tabernaculum Dei pelles caprarum, pilosque obtulero; alius qui diues est, pro qualitate meritorum, vel ferrum, vel æs, vel argentum, aurumque, & pretiosissimos lapides offerat, & non nostra, quia B sunt minora, contemnat, &c. Lege eundem Hieron. in prologu in tract. Origenis super Iosue. Origen. homil. 13. Vtinam (inquit) mihi esset possibile, vnum esse ex principibus, & offerre gemmas, sed quia hæc supra me sunt, certè vel pilos caprarum habere merear in tabernaculo Dei, &c. D. Gregor. Nazianz. in orat. qua se excusat, &c. aurum, argentum, & alia ait oblata, & inter reliqua pilos caprarum. Et addit: Ita & nos faciamus in hoc tabernaculo Ecclesiæ. Et hic quidem paruum, alius verò magnum quid, omnes autem pariter inferamus in habitaculum Christi: vnusquisque ex his, quæ habet, fructificet Deo, peccator pœnitentiam, qui bene currit, perseuerantiam, iuuenis conti- C nentiam, senex prudentiam, &c.

Matth. 10.
Deus paruas etiam oblationes remunerat.
2. Corint. 8.
D.Hieron.
Origenes.
D.Greg. Na.

Obtulerunt mente promptissima ac deuota.

Obtulerant mente promptissima Hebræi vitulo conficiendo aurum: nunc mutata voluntate, eadem promptitudine, & forsitan maiori, aurum, argentum, cæteráque dona offerunt tabernaculo construendo. Mutanda voluntas est ex malo in bonum, ex vitiis ad virtutem traducenda, ita vt tanta promptitudine, ac feruore Deo nos, nostráque offeramus, & illi seruiamus, quanto seruiuimus idolis mundi. D. Thomas Matth. 3. hunc ait tertium esse fructum pœnitentiæ. Est (inquit) triplex fructus dignus pœni- D tentiæ. Primus est, vt puniat in se, quod commisit, & hoc iudicio sacerdotis. Secundus est, vt fugiat peccata, & occasiones peccati. Tertius est, vt tantùm studeat ad bene agendum, quantum studuit ad peccandum. D. Paul. ad Roman. 6. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ, sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.* Hęc verba Pauli D. Gregor. 19. lib. moral. 25. ita exponit: Saltem tales estote in fructibus bonorum operum, quales fuistis in actione vitiorum, &c. D. Augustin. Psal. 31. Quales impetus habebas ad mundum, tales habeas ad artificem E mundi, &c. 3.

D.Thom.
Verus pœnitens maiori conatu seruit Deo, quàm mundo seruierat.
Ad Rom 6.
D.Gregor.
D August.

Magna equidem est eorum hominum, qui mundum diligunt, ad res diuinas desidia, parua voluntatis promptitudo, ad res autem caducas impetus summus, voluntatis promptitudo maxima. Pro caducis rebus adipiscendis omnes labores fortiter subeunt, pro comparandis rebus cælestibus laborem imbecilliter fugiunt. Audiamus D. Gregor. loco indicato: Sæculi (inquit) dilectores in terrenis rebus fortes sunt, in cælestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsque ad mortem desudare appetunt, & pro spe perpetua, ne parum quidem in labore subsistunt, 4.

Homines mundo seruiunt magno conatu. Deo multi seruiūt oscitanter.
D.Gregor.

ſtunt, pro terrenis lucris quaſlibet iniurias tolerant, & pro cæleſti mercede, vel tenuiſſimi verbi ferre contumelias recuſant. Terreno iudicio toto etiam die aſſiſtere fortes ſunt; in oratione verò coram Domino, vel vnius horæ momento laſſantur, ſæpe nuditatem, deiectionem, famem, pro acquirendis diuitiis, atque honoribus tolerant, ſuperna autem laborioſè quærere tanto magis diſſimulant, quanto ea retribui tardius putant, &c. At Dei dilectores, qui verè ad Deum conuertuntur, voluntatis promptitudinem, & cordis impetum mutant, & à mundanis rebus ad cæleſtes conuertunt; quo impetu mundo ſeruiebant, eo ſeruiunt Deo. Ad quærendas terrenas res erant fortes, debiles verò ad quærendas res cæleſtes; conuerſi fortiter ad Deum fortes fiunt ad res cæleſtes comparandas, debiles ad comparandas res terrenas, pro gloria temporali vſque ad mortem deſudabant, ſudorem iam non pro inani mundi gloria, ſed pro æterna conſequenda fundunt; pro terrenis lucris iniurias ferebant, iam pro cæleſti lucro ac præmio omnes contumelias æquo animo ferunt; denique quidquid pro mundo tolerabant, prompta voluntate tolerant pro Chriſto, & ſicut exhibuerunt membra ſua ſeruire vitiis, ſic illa exhibent ſeruire iuſtitiæ, vt Paulus ait; imò promptiori voluntate Chriſto, & iuſtitiæ ſeruiunt, quàm ſeruierant vitiis, & mundo, iuxta illud Baruch 4. *Sicut fuit ſenſus veſter, vt erraretis à Deo, decies tantum conuertentes, iterum requirite eum.* Iuſti (inquit D. Greg.) longius atque diſtẽtius ſtudioſos ſe Deo exhibẽt, quàm ſeculo fuiſſe meminerunt, &c. Iſai. 40. *Qui ſperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Mutant fortitudinem, (ait Gregor.) quia qui fortes fuerant in carne, fortes eſſe ſtudent in ſpiritali opere, &c. Fortes fuerant in caducis rebus quærendis, mutant hanc fortitudinem, fortioréſque fiunt in quærẽdis rebus cæleſtibus, vnde illud Pſal. 83. *Ibunt de virtute in virtutem,* id eſt, de fortitudine in fortitudinem, in dies erunt robuſtiores ad conficiendum iter in cælum, relicto itinere mundi, & Pſal. 15. *Multiplicata ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt,* hoc eſt, multiplicati ſunt vitia eorum, & peccata, cùm ſeruiebant mundo, poſtea verò nuntium remittentes mundo, ad Deum accelerauerunt, alacritérque promptiſſima voluntate illi ſe obtulerunt.

Iuſti feruido corde Deo ſeruiunt magno pectoris conatu.

Baruch 4.

D. Gregor.

Iſai. 40.

Pſalm. 83.

Pſalm. 15.

Aurum, argentum, æs, hyacinthum, & purpuram, coccúmque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas, pelléſque ianthinas, & ligna ſetim.

5. Aurum, argentum, opéſque, quibus Ægyptum ſpoliauerunt Iſraëlitæ, ad fabricandum A Dei tabernaculum contulerunt: ſic doctos homines oportet ſcientiam, ſiue loquentiam, qua ſpoliant Ægyptum, id eſt, ſcriptores ethnicos, ad conſtruendam Eccleſiam conferre. Eſt enim Eccleſia Dei tabernaculum. Docent viri religioſi humaniores literas, docent Philoſophiam; Ethnicos, Marcum Tullium, Maronem, reliquoſque oratores, & Poëtas Græcos, ac Latinos perуolutant, docent Philoſophiam, Ariſtotelis libros exponunt, alióſque legunt autores Ægypti incolas, denique ſpoliant Ægyptum ſuis opibus. Finis eſt opes Ægypriorum in tabernaculum Dei ædificandum conferre. Quiſquis ſapientiæ aurum habet, ſcientiatúmque argen-B tum, non mundo offerat, ſed Deo voluntate prompta. Heu quot ingenia, ſcientiæ opibus ornata, mundo ſe mancipant, non Deo. Legat quæſo, qui huiuſmodi eſt, epiſtolam D. Bernardi 104. miſſam ad Gualtherum; inter alia dolens, quòd ingenium, & ſcientiam, perituris offerret rebus, ſic ſcribit: Doleo ſuper te, Gualthere chariſſime, cogitans nimirum illud tuæ iuuentutis decus, & ingenij acumen, ſcientiæ, & eruditionis ornatum, tuos illos mores ingenuos, quàm inanibus ſtudiis atteras, dum de tantis muneribus, non autori Chriſto, ſed rebus deſeruias tranſitoriis, &c. Dolendum ſanè eſt ſuper illos, qui, cum poſſint Eccleſiæ tabernaculum inge-C nio ſuo exornare, non Eccleſiæ, ſed mundo, & diabolo illud dedicant. Deplorandi hi ſunt, imitandi verò Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, Gregorij, multíque alij, tum antiqui, tum recentiores, qui ingenium ſuum Eccleſiæ tabernaculo decorando magna cum laude Deo offerunt: ſanguineis verò lacrymis hæretici ſunt deflendi, qui, ſi quid ingenij Deus illis dedit, id ad hæreſes, vel fabricandas, vel defendendas, & ad euertendum Dei tabernaculũ diabolo exhibent.

Viri docti ſpolia Ægypti & opes ad conſtruendum Eccleſiæ tabernaculũ offerunt.

D. Bernard.

Rectè Lyranus ea, quæ Hebræi obtulerunt, moraliter ſic interpretatur: Per aurum (inquit) intelligitur ſapientiæ fulgor, quam offerunt Doctores; per argentum verò puritas conſcien-D tiæ, quam offerunt innocentes; per æs ſonoritas eloquentiæ, quam offerunt prædicatores; per hyacinthum coloris cæleſtis, intelligitur meditatio cæleſtium rerum, quam offerunt contemplatiui; per purpuram intelligitur recordatio paſſionis Chriſti; per coccum bis tinctum, geminæ charitatis incendium; per byſſum, honeſtas conuerſationis, per pilos caprarum, ex quibus fiunt cilicia, aſperitas pœnitentiæ; per pelles arietum rubricatas, deſiderium martyrij, per ligna ſetim, quæ ſunt imputribilia, firmitas in bono; per oleum, pietatis ſuauitas; per lapides onychinos, exempla ædificatiua; per gemmas, bona intelliguntur, quæ Eccleſiam ædificant. Hæc ille. 6.

Lyranus. *Quid ſignificent* oblationes Iſraelitarum.

C A P V T III.

De artificibus tabernaculi.

E X O D I C A P. XXXV.

1. Ecce vocauit Dominus ex nomine Beſeleel filium Vri, filij Hur de tribu Iuda, impleuítque eum Spiritu Dei, ſapientia, & intelligentia, & ſcientia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære, ſculpendiſque lapidibus, & opere carpentario, quidquid fabre adinueniri poteſt, dedit in corde eius. Ooliab quoque filium Achiſamech de tribu

tribu Dan : ambos erudiuit sapientia, vt faciant opera abietarij, polymitarij, ac plumarij, de hyacintho ac purpura, coccóque bis tincto, & bysso, & texant omnia, ac noua quæque reperiant.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT ergo Beseleel, & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam & intellectum, vt scirent fabre operari quæ in vsus Sanctuarij necessaria sunt, & quæ præcepit Dominus. Cúmque vocasset eos Moyses, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus, tradidit eis vniuersa donaria filiorum Israël. Qui cùm instarent operi, quotidie manè vota populus offerebat. Vnde artifices venire compulsi, dixerunt Moysi : Plus offert populus quàm necessarium est. Iussit ergo Moyses præconis voce cantari : Nec vir nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij. Sícque cessatum est à muneribus offerendis, eò quòd oblata sufficerent & superabundarent.

Vocauit Dominus ex nomine Beseleel.

3. *Artifices tabernaculi Deus sapientia donauit.* ELEGIT Dominus ad extruendum tabernaculum suum artifices ; duos nominatim vocauit Beseleel ex tribu Iuda, & Ooliab ex tribu Dan ; neque solum vocauit, sed ea sapientia erudiuit, quæ ad hoc opus necessaria erat. De Beseleel sic ait Moses, Exod. 35. *Impleuit eum Spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære sculpendisque lapidibus, & opere carpentario, quidquid fabre adinueniri potest, dedit in corde eius.* Hęc de Beseleel. Addit Moses de vtroque, videlicet Beseleel, & Ooliab: *Ambos erudiuit sapientia, vt faciat opera abietarij, polymitarij, ac plumarij de hyacintho, ac purpura coccóque bis tincto, & bysso, & texant omnia, ac noua quæque reperiant,* &c. *Abietarius* ab arbore abiete dicitur faber lignarius, opus eius dicitur opus carpentarium. *Polymita vestis*, qualem Iacob fecit dilecto filio Ioseph, appellatur vestis diuersorum colorum, à πολὺ, id est, *multum*, & μίτος, id est, *filum*, quia ex filis diuersorum colorum est contexta: *Polymitarius* verò dicitur, qui ex variis filis varios colores miscet. *Plumarius* vocatur acupictor.

Exod. 35.

Abietarius.

Polymitarius.

Plumarius.

Cùm vocasset eos Moyses, & omnem virum eruditum.

4. Non soli duo artifices Beseleel, & Ooliab, tabernaculum construxerunt. hi duo præcipui fuere architecti, illis se alij adiunxerunt, sponteque laborem, & operam suam tabernaculi fabricationi obtulerunt, Exod. 36. *Fecit Beseleel, & Ooliab, & omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam, & intellectum, vt scirent fabre operari, quæ in vsus Sanctuarij necessaria sunt.* Indicat hic locus, plures fuisse tabernaculi fabricatores; accepisse verò à Deo sapientiam & intellectum, vt id facerent. Sponte sua se obtulisse indicant verba sequentia eodem cap. 36. *Cùm vocasset eos Moyses, & omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, & qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus.*

Exod. 36. *Plures fuerũt tabernaculi artifices.*

Ibidem.

Tradidit eis vniuersa donaria.

5. *Fideles fuerũt artifices.* Beseleeli, & cæteris artificibus tradidit Moses, nihil sibi retinens, omnia quæ filij Israël ad construendum tabernaculum obtulerunt. Artifices autem fideliter in diuinum opus, tum operam suam, tum donaria omnia contulerunt, nihil suffurantes. Cúmque viri ac fœminæ plus offerrent, quàm esset necessarium, id Mosi significarunt, qui per præconem nuntiari iussit populo, ne quid amplius offerret.

MORALE.

De artificibus tabernaculi.

6. QVEMADMODVM Deus ad construendum tabernaculum artifices vocauit ; sic vocauit artifices ad construendam Ecclesiam, quæ est illius tabernaculum. Ad Ephes. 4. *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi.* Christus (inquit Paulus) artifices vocauit, deditque ad consummationem sanctorum, id est, ad perfectionem sancti tabernaculi Ecclesiæ, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, id est, vt Ecclesiam, quæ corpus Christi mysticum est, ædificent velut tabernaculum, & in hoc ministerium operam suam conferant. D. Hieronymus eodem capite: Apostoli, (inquit) pastores & doctores id habent operis, vt secundùm dispensationem, & officia sibi credita, Ecclesiam Christi, id est, corpus, ædificent. Si quis igitur non ædificat Ecclesiam Christi, nec plebem sibi subiectam instruit, vt de subiecto populo Christi Ecclesia construatur, iste neque apostulus, neque propheta, neque pastor, neque magister est appellandus. Sic ille. Artificibus tabernaculi dedit Deus sapientiam & intellectum ad illud construendum ; sic artificibus tabernaculi Ecclesiæ tribuit Deus cælestem sapientiam, & intellectum ad illam exædificandam. Primi artifices apostoli fuerunt, hos Spiritus sanctus sapientia impleuit, & intellectu, linguísque variis donauit in die Pentecostes. De Beseleel sic scribit Moses: *Impleuit eum Deus Spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, & scientia, & omni doctrina ad excogitandum.* Beseleel princeps fuit, & præcipuus artifex tabernaculi: Petrus princeps fuit, & præcipuus artifex Ecclesiæ, eum supra cæteros omnes impleuit Spiritus sanctus sapientia, & intellectu, & doctrina ad fabricandum tabernaculum.

Ad Ephes. 4. *Deus vocauit artifices apostolos & alios ad construendum Ecclesiæ tabernaculum.*

D. Hieron.

Artifices tabernaculi id est, Ecclesiæ, impleuit Deus sapientia.

D. Petrus præcipuus artifex & princeps tabernaculi.

7. Videant sacerdotes, videant pastores, qui operam suam tabernaculo Dei extruendo impendere volunt : videant, inquam, requiri ab extructoribus sapientiam, & intellectum. Apostolis Spiritus sanctus Ecclesiæ initio sapientiam, & intellectum infudit : nunc labore comparanda hæc sunt, & diuino auxilio. Non vacent otio pastores, sed studiis, ex quibus pabula possint colligere, quæ præbeant ouibus;

Sacerdotes & pastores oportet esse sapientes.

ouibus; vacent præterea orationi, vt diuinam sapientiam, intellectusque illuminationem à Deo consequantur, ignorantiam fugiant, audiantque D. Bernardum in serm. ad verba illa Euang. *Ecce nos reliquimus omnia.* Quando (inquit) poterit ignorantia excusare hominem, qui se doctorem insipientium profitetur? ignorans vtique ignorabitur, unò & multos ignorare faciet, & ignorari. Quid enim periculi sit, vbi non inuenit pastor pascua, ignorat dux itineris viam; vicarius nescit Domini voluntatem; Ecclesia experitur, &c. Obserua, quod Paulus ait, ad Ephes. loco citato: *Dedit pastores, & doctores.* Oportet enim pastorem esse doctorem, sapiétia præditum; oportet esse videnté, ne, si cæcus pastor cæcum ducat populum, ambo in foueá cadant. Non ait Paulus (inquit Hieronymus) alios pastores, & alios magistros, sed alios pastores, & magistros; vt qui pastor est, esse debeat & magister, nec in Ecclesiis, quamuis sanctus sit, pastoris sibi nomen assumere, nisi possit docere, quos pascit, &c. Dionysius Areopagita lib. 1. de Ecclesiastica hierarchia, cap. 1. Qui sacerdotem (inquit) seu Pontificem dicit, augustiorem, prorsúsque diuinum insinuat virum, totius sanctæ scientiæ peritissimum, &c. Origen. Danda (inquit) nobis est opera, vt sapientes simus, & hæc quæ audimus de scripturis sanctis proferre in tempore, & aptare possimus, & componere, atque ex his adornare tabernaculum Deo, &c.

D. Bernard. — Ad Ephes. 4. — D. Hieron. — D. Dionys. Areopag. — Origenes.

Qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus.

8. D. Augustinus quæst. 170. in Exod. Laudandus (inquit) est in his omnibus, non attractus ad opus seruiliter animus, sed liberaliter, & sponte deuotus, &c. Artifices illi sponte sua se obtulerunt ad faciendum opus tabernaculi, omniáque fecerunt gratis. Vtinam in artificibus nostri tabernaculi, id est, Ecclesiæ, hoc inueniremus, vt sponte sua, diuinóque amore adducti, non honorum, vel pecuniarum cupiditate tracti, tabernaculi huius sanctissimi opus facerent. D. Bernard. super illa verba, *Ecce nos reliquimus omnia.* Tertiò dictum est Petro, pasce, nec mulge, seu tōde vel semel additum est, &c. Pascendi ergo oues amore ducatur pastor, non mulgendi, vel tondendi. Hæc erat Pauli gloria, gratis tabernaculum Dei construere. 1. Corinth. 9. ostendit tabernaculi, id est, Ecclesiæ artifices, sumptum ab iis, quos docent, posse accipere. *Nescitis* (inquit) *quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui altari deseruiunt, cum altari participant? & ita Dominus ordinauit vt, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere.* Addit, se hac ordinatione vti noluisse, gratísque Euangelium, & sine sumptu eorum, quos docebat, annuntiasse. *Ego* (inquit) *nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me, bonum est mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet.* Item: *Quæ est merces mea?* Respōdet, *vt Euangelium prædicans sine sumptu ponam Euangelium.* O sapientissimum diuini tabernaculi architectum! Sic enim se appellat 1. Corinth. 3. *Vt sapiens* (inquit) *architectus, fundamentum posui.* Gratis operam suam magno cum labore in fabricatione domus Dei collocabat: id verò vt præstare posset, labore manuum victum comparabat. Actor. 20. *Argentum, & aurum, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis. Quoniam ad ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ.* Deut. 25. *Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.* Allegoricè loco indicato Paulus hæc verba de artificibus tabernaculi exponit, quibus non est alligandum os, quia suppeditandus est eis cibus. Sed animaduertant artifices, non esse alligandum os bouis triturantis. eum enim qui ab Ecclesia beneficia, & opes accipit, oporter in area versari, ac triturare, non autem otiosè sudorem pauperum potare. Conceditur tibi (ait D. Bernardus epist. 2.) vt si benè deseruis, de altario viuas, non autem vt de altario luxurieris, & superbias, &c. Conceditur tibi, vt ore non alligato verseris in area, si trituraueris: quòd si triturare non vis, aream ne ingrediaris. Tunc triturat bos, cùm paleam à tritico secernit; tunc triturat pastor, cùm peccatum ab homine separat; & vt separet, omnem conatum, & laborem adhibet.

Artifices tabernaculi diuino amore, & deuotione ducantur. — D. Bernard. — 1. Corint. 9. *Pauli exemplum.* — 1. Corinth. 3. — Actor. 20. — Deuter. 25. *Bos triturans, aret, &c.* — D. Bernard.

Plus offert populus quàm necessarium est.

9. Obseruat D. Augustin. quæst. 171. tabernaculi artifices bonis moribus ornatos fuisse, nihilque ex iis, quæ offerebantur, sibi vsurpasse. Nam Exod. 36. sic scriptū est: *Cùm instarent operi, quotidie manè vota populus offerebat. Vnde artifices venire compulsi dixerunt Mosi: Plus offert populus quàm necessarium est. Iussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir, nec mulier quidquam offerat vltra in opere Sanctuarij.* D. Augustinus. Notandum (inquit) est, quòd illi, qui sapientes appellantur effectores operum, sancti etiam moribus tales erant, vt cùm ipsi susciperent omnia, quæ populus offerebat, existimans necessaria, ex quibus illa omnia complerentur; viderunt plus offerri, quàm erat necesse, & dixerunt Mosi, atque ille per præconem vltra populum offerre prohibuit. Poterant autem, si vellent, multa auferre, sed modestia prohibuit, vel religio terruit. Sic August. Nullus fuit inter illos artifices Iudas, qui furtiuos haberet loculos; fideliter tractanda sunt bona Ecclesiæ, ita vt tabernaculo Domini omnia impendantur; fideliter tractandum est patrimonium Christi, Ecclesiasticáque beneficia, ita vt non fiant superbiæ, voluptatísque alimenta, sed pauperum subsidia.

D. August. — Exod. 36. — D. August. — *Fideles sint artifices, nihil suffurentur.*

CAPVT IV.

De tabulis tabernaculi.

EXODI CAP. XXVI.

1. FACIES & tabulas stantes tabernaculi de lignis setim, quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, & in latitudine singulos, ac semissem. In lateribus tabulæ duæ incastraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cunctę tabulæ parabuntur. Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad Austrum. Quibus quadra-

ginta bases argenteas fundes, vt binæ bases singulis tabulis per duos angulos subiiciantur. In latere quoque secundo tabernaculi, quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt, quadraginta habentes bases argenteas, binæ bases singulis tabulis supponentur. Ad occidentalem verò plagam tabernaculi facies sex tabulas, & rursum alias duas, quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi. Eruntque coniunctæ à deorsum vsque sursum, & vna omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis, quæ in angulis ponendæ sunt, similis iunctura seruabitur. Et erunt simul tabulæ octo, bases earum argenteæ sedecim, duabus basibus per vnam tabulam supputatis. Facies & vectes de lignis setim quinque ad continēdas tabulas, in vno latere tabernaculi, & quinque alios in altero, & eiusdem numeri ad occidentalem plagam: qui mittentur per medias tabulas à summo vsque ad summum. Ipsas quoque tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata cōtineant: quos operies laminis aureis. Et eriges tabernaculum iuxta exemplar, quod tibi in monte monstratum est.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT & tabulas tabernaculi de lignis setim stantes. Decem cubitorum erat longitudo tabulæ vnius: & vnum ac semis cubitum latitudo retinebat. Binæ incastraturæ erant per singulas tabulas, vt altera alteri iungeretur, sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis. E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra Austrum, cum quadraginta basibus argenteis. Duæ bases sub vna tabula ponebantur, ex vtráque parte angulorum, vbi incastraturæ laterum in angulis terminantur. Ad plagam quoque tabernaculi, quæ respicit ad Aquilonem, fecit viginti tabulas, cum quadraginta basibus argenteis, duas bases per singulas tabulas. Contra occidentem verò, id est, ad eam partem tabernaculi, quæ mare respicit, fecit sex tabulas, & duas alias, per singulos angulos tabernaculi retro; quæ iunctæ erant à deorsum vsque sursum, & in vnam compaginem pariter ferebantur. Ita fecit ex vtraque parte per angulos, vt octo essent simul tabulæ; & haberent bases argenteas sedecim, binas scilicet bases, sub singulis tabulis. Fecit & vectes de lignis setim quinque, ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi, & quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes, ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vsque ad angulum perueniret. Ipsa autem tabulata deaurauit, fusis basibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos per quos vectes induci possent: quos & ipsos laminis aureis operuit.

3. *Tabernaculi domus erat lignea, ex tabulis fabricata, & cortinis tecta.*

ERAT tabernaculum templum portatile ex ligneis tabulis fabricatum, & cortinis quatuor tectum. Viginti tabulæ ligneæ efficiebant latus, siue parietem australem; viginti aliæ latus septentrionale; occidentalem autem tabernaculi parietem octo claudebant. Pars tabernaculi orientalis patebat, & velo tantùm tegebatur. Singulæ tabulæ longitudinem decem cubitorum, latitudinem cubiti vnius, & dimidij habebant, crassitudinem, vt ait Iosephus, digitorum quatuor. Copulabantur autem hæ tabulæ per incastraturas, per quas vna in alteram infigebatur, illique adhærebat. Stabant innixæ basibus argenteis, vnaquæque tabula duas habebat bases, eásque infixas terræ, vt totum tabernaculum, quod ex illis constabat, firmum, atque immobile consisteret. LXX. interpretes pro *tabulis* vertunt *στύλους*, id est, *columnas*.

Facies & vectes.

4. *Tabulis constabat tabernaculū, quæ basibus, & vectibus continebantur.*

Præter bases argenteas, vectes quoque fieri præcepit Dominus de lignis setim ad continendas tabulas, firmitérque statuendas. Erant autem in tabulis circuli, siue annuli quidam aurei, per quos rotundi vectes immittebantur, omnésque tabulas continebant. Quinque vectes erant in latere australi, quinque in septentrionali, totidem in occidentali parte. Præter hos, in ipsa parte occidentali vectis alius erat, vt illum parietem ligneum, & extremum, in quo reliqui duo coniungebantur, fortiùs contineret. Exod. 36. *Fecit vectes quinque ad continendas tabulas vnius lateris tabernaculi, & quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas, & extra hos quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare*, id est, Occidentem. *Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vsque ad angulum perueniret.* Abulensis arbitratur, hunc vectem per ipsam tabularum crassitudinem fuisse immissum, non per annulos aureos, dicit enim scriptura: *Fecit vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo vsque ad angulum perueniret.* Per medias tabulas interpretatur ille, per crassitudinem tabularum. At hæc interpretatio non videtur vera, quod probatur ex cap. 26. Exodi. *Facies* (ait Dominus) *& vectes de lignis setim, quinque ad continendas tabulas in vno latere tabernaculi, & quinque alios in altero, & eiusdem numeri ad occidentalem plagam, qui mittentur per medias tabulas à summo vsque ad summum.* Vectes hi, de quibus hic sermo habetur, per medias tabulas mittebantur, à principio vsque in finem illarum; non tamen mittebantur per crassitudinem ipsam tabularum, sed per annulos, siue circulos aureos, vt constat: ergo vectis ille, de quo loquimur, potuit immitti per annulos aureos, tabulis infixos; non per crassitudinem tabularum. Videtur hoc probabilius, nullum enim vectem Deus præcepit induci per crassitudinem tabularum. Lyranus putat, hunc vectem in orientali fronte tabernaculi fuisse collocatum, & parietes duos, australem, & septentrionalem

Exod. 36. Exod. 26. *Vectes tabernaculi.*

trionalem ab orientali parte colligasse. Sed Scriptura indicat, illum per medias tabulas, & per medios circulos aureos, instar reliquorum, fuisse immissum. In parte autem orientali nullæ erant tabulæ, quia locus erat velo tectus, non ligneo pariete. Quæritur, *an hi vectes positi sint in parte tabernaculi interna, an in externa?* Caietanus ait, fuisse positos in parte interiori, Iosephus verò positos ait in parte, siue fronte exteriori. annulos enim vectium in exterioribus frontibus tabularum locat. Idem sentit Lyranus, & Abulensis.

Ipsas tabulas deaurabis.

5. Tabulæ tabernaculi omnes deauratæ erant, & vectes quoque: deauratæ inquam erant, id

Exod. 36. est, laminis aureis opertæ, Exod. 36. *Ipsa tabulata deauravit, fusis basibus eorum argenteis, & circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci possent, quos* id est, vectes, *& ipsos laminis aureis operuit.* Vectes

Tabulæ tabernaculi laminis aureis erant opertæ, & vectes.

laminis aureis operti sunt, tabulæ quoque. Petes, *an tabulæ tam ex interiori parte tabernaculi quàm ex exteriori essent deauratæ?* Respondet Abulensis Exod. 26. quæst. 13. fuisse deauratas ex vtraque parte. Caietanus in parte tantùm interna aurum agnoscit, ornatus enim hic, (vt ille ait) non exi-

Iosephus. gebatur foris, sed intus: at verò Iosephus sic scribit lib. 3. antiquit. cap. 5. Erãt tabulæ ligneæ, vicenæ ex vtroque latere; crassitudine digitorum quatuor, latitudine vnius, & dimidij cubiti, intus & extra laminis aureis contecta, &c. Hunc autem ornatum Dei habitaculum exigebat, vt eius aurei parietes foris, intúsque auro coruscarent.

Ad occidentalem plagam tabernaculi facies sex tabulas.

6. Ad occidentalem plagam tabernaculi iussit

Tabulæ octo in occidentali parte tabernaculi.

Exod. 36.

Dominus constitui sex tabulas, addíque illis duas alias. Exod. 36. *Ad occidentalem plagam tabernaculi facies sex tabulas, & rursum alias duas, quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi.* De his tabulis quæritur, *quot cubitos haberent latitudinis?* Inde enim pendet latitudo tabernaculi. Quæ-

A stioni respõdent Lyranus, Abulensis, & alij, singulas habuisse dimidium cubitum latitudinis, idque fit verisimile, quoniam tota tabernaculi latitudo videtur fuisse decem cubitorum, habebat autem sex tabulas, quarum singulæ cubiti erant vnius, ac dimidij latitudinis, omnes verò sex efficiebant latitudinem tabernaculi nouem cubitorum. Additæ sunt duæ aliæ, de quibus loquimur, vt impleretur numerus decem cubitorũ. Vnde efficitur, has duas tabulas simul vnum tantùm habuisse cubitum, singulas dimidium: adiunctas verò reliquis ad angulos tabernaculi decem cubitorum numerum expleuisse. Iose-

phus sic scribit lib. 3. antiquit. cap. 5. Posterioris *Iosephus.* parietis tabernaculi sex tabulæ faciebant no-

B uem cubitos, quibus coniunctæ sunt aliæ duæ tabulæ, ex medio cubito sectæ, quas angulares posuerunt, ad instar maiorum tabularum, &c. Ait, has duas tabulas fuisse minores reliquis, reliquas enim appellat maiores. ait præterea, fuisse sectas ex medio cubito. Sed videtur sibi repugnare, ait enim eodem cap. tabernaculi latitudinem fuisse duodecim cubitorum, latitudinem verò hanc efficiebant sex tabulæ, singulæ vnius cubiti, & dimidij, efficiebant autem cubitos nouem. Addebantur duæ aliæ in angulis, quibus tribuendi sunt tres cubiti latitudinis, vt duodecim latitudinis cubitos habeat paries occidentalis tabernaculi. Habebant ergo singulæ, ex sen-

C tentia Iosephi, cubitum, & dimidiũ latitudinis, quod existimat Caietanus. Vnde fit, vt latitudo tabernaculi fuerit duodecim cubitorum. Sed pluribus placet, decem tantùm cubitos latitudinis habuisse. Dicendum est, altitudinem tabernaculi fuisse decem cubitorũ, tot enim cubitos altitudinis habebant omnes tabulæ. Longitudo tabernaculi fuit cubitorum triginta. Nam in latere australi erant viginti tabulæ, totidem in latere aquilonari, singulæ verò cubitũ habebant, & dimidium latitudinis; latitudóque omnium viginti tabularum longitudinẽ efficiebat tabernaculi triginta cubitorum. Latitudo tabernaculi fuit cubitorum decem, vt supra collegimus.

Latitudo tabernaculi decem fuit cubitorum, longitudo cubitorum triginta, altitudo cubitorum decem.

CAPVT V.

De operimentis tabernaculi.

EXODI CAP. XXVI.

1. TABERNACVLVM verò ita facies: Decem cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatas opere plumario facies. Longitudo cortinæ vnius habebit viginti octo cubitos: latitudo quatuor cubitorum erit. Vnius mensuræ fient vniuersa tentoria. Quinque cortinæ sibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu simili cohærebunt. Ansulas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, vt possint inuicem copulari. Quinquagenas ansulas cortina habebit in vtraque parte, ita insertas, vt ansa contra ansam veniat, & altera alteri possit aptari. Facies & quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela iungenda sunt, vt vnum tabernaculum fiat. Facies & saga cilicina vndecim, ad operiendum tectum tabernaculi. Longitudo sagi vnius habebit triginta cubitos: & latitudo, quatuor: æqua erit mensura sagorum omnium. E quibus quinque iunges seorsum, & sex sibi mutuò copulabis, ita vt sextum sagum in fronte tecti duplices. Facies & quinquaginta ansas in ora sagi vnius, vt coniungi cum altero queat: & quinquaginta ansas in ora sagi alterius, vt cum altero copuletur. Facies & quinquaginta fibulas æneas, quibus iungantur ansæ, vt vnum ex omnibus operimentum fiat. Quod autem superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est, vnum sagum quod amplius est, ex medietate eius operies posteriora tabernaculi. Et cubitus

ex vna parte pendebit, & alter ex altera, qui plus est in sagorum longitudine, vtrumque latus tabernaculi protegens. Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & super hoc rursum aliud operimentum de ianthinis pellibus.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECERVNTQVE omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de bysso retorta,& hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, opere vario, & arte polymita: quarum vna habebat in longitudine viginti octo cubitos, & in latitudine quatuor. vna mensura erat omnium cortinarum. Coniunxítque cortinas quinque, alteram alteri, & alias quinque sibi inuicem copulauit. Fecit & ansas hyacinthinas in ora cortinæ vnius ex vtroque latere, & in ora cortinæ alterius similiter, vt contra se inuicem venirent ansæ, & mutuò iungerentur. vnde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum ansas, & fieret vnum tabernaculum. Fecit & saga vndecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi: vnum sagum in longitudine habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor: vnius mensuræ erant omnia saga: quorum quinque iunxit seorsum, & sex alia separatim. Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi vnius, & quinquaginta in ora sagi alterius, vt sibi inuicem iungerentur. Et fibulas æneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, vt vnum pallium ex omnibus sagis fieret. Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliúdque desuper velamentum de pellibus ianthinis.

Decem cortinas facies.

A

3. *Tabulis extructũ tabernaculũ quatuor tegebant operimenta.* Exod.26.

EX tabulis constructum tabernaculum operimenta quatuor tegebant. Primum, cortinæ: secundum, saga cilicina: tertium, pelles arietum rubricatæ: quartum, pelles ianthinæ. *Decem* (ait Dominus Exod.26.) *cortinas de bysso retorta, & hyacintho, ac purpura, coccóque bis tincto, variatas opere plumario facies.* Cortinarum numerus denarius erat. Materia byssus erat retorta, id est, linum, retortis, & duplicatis filis, præterea materia erant fila hyacinthini coloris, & fila coloris purpurei, ac cocci bis tincti. Fiebant autem opere plumario, id est, vario & diuerso- B rum colorum, quales sunt volucrum plumæ.

De cortinis tabernaculi.

Longitudo singularum viginti octo cubitorum erat, latitudo, quatuor cubitorum; ex his decem, quinque cortinæ inter se ansulis connectebantur: similiter connectebantur quinque aliæ, fiebántque ex decem cortinis duæ. Hæ verò duæ simili nexu copulabantur, fiebátque ex decem cortinis vna, quæ super tabulas tabernaculi ante omnia alia tegumenta pellium extendebatur.

4. *An in cortinis factis fuerint Cherubini?*

Dubium est, *an in his cortinis*, opere plumario factis, *fuerint facti Cherubini?* Pars affirmãs confirmatur, quia Exod.26. Hebraicè Cherubinorum fit mentio his verbis, מנשה חשב תגשה אתם C כרובים: *Cherubim magase choseb thagase otam*, id est, *Cherubim opere artificis facies eas.* LXX. interpretes sic verterũt: Cherubim opere textoris facies eas. Chaldęus hoc pacto: Figuras Cherubim facies. Itaque fuisse in cortinis illis Cherubinos figuratos sensit D. August. in Exod. quæst.173. Opere (inquit) textili Cherubim iussit in aulæis

D. August.

A fieri, &c. Caietanus quoque: Non intelligas (inquit) Cherubinos duntaxat textos, sed adiunctis floribus, & aliis consonis. Idem arbitratur Abulensis. At D. Hieronymus epist.130. ad Marcellam, vocem Cherubim ait hoc locu significare opus varium, atque depictum, eius hæc sunt verba: In Exodo, cæterísque locis, vbi describuntur vestes, plumaria arte contextæ, opus Cherubim, id est, varium, atque depictum esse factũ describitur, ita tamen vt ו vau literam, Cherubim non habeant, quia vbicunque cum hac litera scribitur, animalia magis, quam opera significant. Sic ille. Significat ergo nomen Cherubim, si habeat B ו vau, Cherubinos; si hac litera careat, significat opus varium, ac depictum. Sine litera vau legit hoc loco noster interpres, ideo vertit, *decem cortinas facies variatas*, neque vllam Cherubinorum fecit mentionẽ. Dici tamen potest, Cherubinos habuisse cortinas, dicique variatas, quia Cherubinis, & variis floribus, ac picturis erant ornatæ.

Caietan.

D. Hieron.

Secundum operimentum tabernaculi fuere saga cilicina, confecta ex pilis caprarum, erant autem numero vndecim, singula longitudinem habebant cubitorum triginta, & latitudinem cubitorum quatuor. Quinque saga inter se ansis coniugabantur, similiter sex reliqua, fiebántque C duo saga; rursus hæc duo saga inter se copulabantur, & fiebat ex omnibus vnum magnum sagũ, quod totum tegebat tabernaculũ. Tertium operimentum, fuere pelles arietum rubro colore infectæ. Quartum, pelles ianthinæ, hæ fuere supremum tabernaculi tegumentũ, quod oportuit ex crassis, durísque esse pellibus animalium, erant autem coloris violacei, vt supra diximus. 5.

Saga pelles rubricata.

Pelles ianthina.

CAPVT VI.

De duabus domibus tabernaculi, & duobus velis.

EXODI CAP. XXXVI.

FACIES & velum de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta, opere plumario & pulchra varietate contextum: quod appendes ante quatuor columnas de lignis setim, quæ ipsæ quidem deauratæ erunt, & habebunt capita aurea, sed bases argenteas. Inseretur autem velum

per

per circulos, intra quod pones arcam testimonij, quo & Sanctuarium, & Sanctuarij sanctuaria diuidentur. Pones & propitiatorium super arcam testimonij in Sancto sanctorum: mensámque extra velum: & contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: mensa enim stabit in parte Aquilonis. Facies & tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarij. Et quinque columnas deaurabis lignorum setim, ante quas ducetur tentorium: quarum erunt capita aurea, & bases æneæ.

EXODI CAP. XXXVI.

2. FECIT & velum de hyacintho, & purpura, vermiculo, ac bysso retorta, opere polymitario, varium atque distinctum: & quatuor columnas de lignis setim, quas cum capitibus deaurauit, fusis basibus earum argenteis. Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byssóque retorta, opere plumarij: & columnas quinque cum capitibus suis, quas operuit auro, basésque earum fudit æneas.

3. TABERNACVLVM triginta cubitos habuit longitudinis, latitudinis verò decem, vt pluribus placet, altitudinis decem. Longitudo ab oriente versùs occidentem protendebatur. Ostium enim orientem spectabat. *Iosephus.* Iosephus: Tabernaculum (inquit) statuit Moses versum ad orientem, vt sol surgens radios in illud mitteret, &c. Latitudo verò protendebatur ab austro versùs aquilonem. Diuisa erat longitudo tabernaculi in duas partes, in domum interiorem, quæ dicitur Sancta sanctorum, & in domum exteriorē, quæ appellatur Sancta. *Domus interior, siue sancta sanctorū.* Domus interior quadrata erat decem cubitorum longitudinis, decem altitudinis, totidem latitudinis. Erat autem in parte occidentali tabernaculi separata à domo exteriori velo quodā, Exod. 26. *Exod. 26.* *Facies* (ait Dominus) *& velum de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta, opere plumario, & pulchra varietate contextum.* Hoc velum ante Sancta sanctorum appendebatur, in quatuor columnis ex lignis setim fabricatis, & deauratis. Capita verò habebant aurea, sed bases argenteas. *Domus exterior, siue sancta.* Domus exterior viginti cubitos longitudinis habuit, decem latitudinis, totidem altitudinis; in ostio eius velum alterum appensum erat, in quinque columnis deauratis, quarum capita aurea erant bases æneæ. Velum autem simile fuit velo domus interioris, Exod. 26. *Exod 26.* *Facies tentorium* (ait Dominus) *in introitu tabernaculi, de hyacintho, & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta opere plumario, & quinque columnas deaurabis lignorum setim, ante quas ducetur tentorium.*

4. *Arca, propitiatoriū, candelabrum,* In Sanctis sanctorum, siue in Sanctuario sanctuarij, id est, in domo interiori, arca erat ex lignis setim fabricata, Cherubini, & propitiatorium intra velum. In Sanctis, siue in Sanctuario, extra velum primum, collocatum erat altare thymiamatis, in quo odores Deo offerebantur. *altare thymiamatis, mensa.* Ex parte australi positum erat candelabrum aureum, ex parte septentrionali mensa è regione candelabri, Exod. 40. & cap. 26. *Exodi 40. & 26.* *Pones* (ait Dominus) *mensam extra velum, & contra mensam candelabrum in latere meridiano, mensa enim stabit in parte aquilonis.* Lege Paulum ad Hebr. 9. *Ad Hebr. 9.* *Tabernaculum* (inquit) *factum est primum*, tabernaculum primum appellat domum exteriorem, *in quo erant candelabra*, vnum erat candelabrum, sed multa habebat candelabra, id est, septem lucernas, Græcè *λυχνία*, *& mensa, & propositio panum, quæ dicitur Sancta*, hoc est, quæ domus exterior, & B tabernaculum, appellatur Sancta, ἅγια. Hæc Paulus de primo dicit tabernaculo, de domo autem interiori, siue oraculo adiungit: *Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam testamenti, circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea, habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ testamenti, supérque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, &c.* *Ibid.* Dubitas, an appellet Apostolus *tabernaculum secundum*, an *velamentum secundum*? Respondetur, appellare velamentum secundum, quod oppansum erat ante oraculum, vt ex Græco contextu C constat, *δεύτερον καταπέτασμα*. Vides, fuisse in tabernaculo interiore arcam, propitiatoriū, Cherubinos. An fuerit altare thymiamatis, iam ostendimus 2. tomo Concord. Euangel. lib. 3. cap. 19. Eodem libro diximus de arca, de propitiatorio, de Cherubinis, de candelabro, de mensa, de altari thymiamatis, de velamentis, de ingressu in Sancta, & in Sancta sanctorum. Si libet, lege, eadem repetere non est opus.

CAPVT VII.

De atrio, & paxillis tabernaculi, de altari holocaustorum, & labro æneo.

EXODI CAP. XXVII.

1. FACIES & atrium tabernaculi, in cuius australi plaga contra meridiem erunt tentoria de bysso retorta: centum cubitos vnum latus tenebit in longitudine. Et columnas viginti cum basibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea. Similiter & in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, & bases æneæ eiusdem numeri, & capita earum cum cælaturis suis argentea. In latitudine verò atrij, quod respicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, basésque totidem. In ea quoque atrij latitudine, quæ respicit ad orientem,

quinquaginta cubiti erunt. In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri vno deputabuntur, columnæque tres & bases totidem: & in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres, & bases totidem. In introitu verò atrij fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccóque bis tincto, & bysso retorta, opere plumarij: columnas habebit quatuor, cum basibus totidem. Omnes columnæ atrij per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, & basibus æneis. In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit. fiétque de bysso retorta, & habebit bases æneas. Cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus, & ceremonias, tam paxillos eius, quàm atrij ex ære facies.

EXODI CAP. XXXVIII.

2. FECIT & atrium, in cuius australi plaga erant tentoria de bysso retorta, cubitorum centum, columnæ æneæ viginti cum basibus suis, capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Æquè ad septentrionalem plagam tentoria, columnæ, baséisque & capita columnarum eiusdem mensuræ, & operis, ac metalli erant. In ea verò plaga, quæ ad Occidentem respicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum basibus suis æneæ, & capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Porrò contra Orientem quinquaginta cubitorum parauit tentoria: è quibus quindecim cubitos columnarum trium, cum basibus suis, vnum tenebat latus: & in parte altera (quia inter vtraque introitum tabernaculi fecit) quindecim æquè cubitorum erant tentoria, columnæque tres, & bases totidem. Cuncta atrij tentoria byssus retorta texuerat. Bases columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis suis argentea: sed & ipsas columnas atrij vestiuit argento. Et in introitu eius opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo verò quinque cubitorum erat, iuxta mensuram, quam cuncta atrij tentoria habebant. Columnæ autem in ingressu fuere quatuor cum basibus æneis, capitáque earum & cælaturæ argenteæ.

3. *Longitudo atrij centum cubitorũ latitudo quinquaginta.*

A CIRCVMDATVM erat tabernaculũ, quod descripsimus, atrio magno ex columnis, appensísque cortinis constructo. Longitudo atrij centum fuit cubitorum, latitudo quinquaginta. Longitudo ab oriente in occidentem proferebatur, latitudo ab austro in septentrionem. Ex parte australi in longitudine centum cubitorum, stabant columnæ viginti, ex his tentoria siue cortinæ pendebant, ex bysso retorta confectæ. Columnæ autem altitudinis erant quinque cubitorum. Itaque altitudo atrij quinque erat

Exod 27. cubitorum, Exod. 27. *In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit.*

Atrium circumdabant cortinæ appẽsæ ex columnis.

B Ex parte septentrionali similiter viginti columnæ statuebantur quinque cubitorum altitudinis, appensis cortinis, siue tentoriis, vt in parte australi. De iis

Ibid. columnis Exod. 27. sic scriptum est: *Omnes columnæ atrij per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis capitibus argenteis, & basibus æneis.* &

Exod. 38. cap. 38. *Fecit & atrium in cuius australi parte erant tentoria de bysso retorta cubitorum centum, columnæ æneæ viginti cum basibus suis Capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea. Æquè ad septentrionalem partem tentoria, columnæ, baséisque, & capita columnarum eiusdem mensuræ, & operis, ac metalli erant.* Hinc constat columnas atrij æneas fuisse,

C ex ære fabricatas; argenteis laminis vestitas, &

Ibid. cælatas. Eodem cap. 38. *Cuncta atrij tentoria byssus retorta texuerat, bases columnarum fuere æneæ: capita autem eorum cum cunctis cælaturis suis argentea. sed & ipsas columnas atrij vestiuit argento.* Iosephus lib. 3. antiq. cap. 5. bases columnarum, siue vallorum, vt ipse appellat, mucronatas fuisse ait, imæ hastæ similes, & in terram defixas, vt firmiores essent.

Post tabernaculum versùs occidentem, in latitudine atrij quinquaginta cubitorum, columnæ erant decem, similiaque tentoria. Ante tabernaculũ latitudo quinquaginta cubitorum, quæ respiciebat orientem, in tres partes distributa est: nimirum in duo latera, & introitum, qui in medio erat laterum. Vnum latus quindecim cubitos habebat, & tres columnas cum tentoriis suis: ex altera parte alterum latus similiter quindecim cubitos latitudinis obtinebat, columnas tres, & cortinas. Introitus verò atrij viginti cubitos habebat latitudinis, columnas quatuor, & velum appensum, siue tentorium viginti cubitorum, non ex sola byssu retorta, sed ex hyacintho & purpura, coccóq; bis tincto, & bysso retorta opere plumarij confectum. Illud etiam obseruandum est, ad stabiliendas, & extendendas cortinas, siue tentoria tabernaculi, & atrij, paxillus fuisse adhibitos, qui humi defixi funes tenaciter retinerent. De iis Exod. 27. fit mentio his verbis: *Cuncta vasa tabernaculi in omnes vsus, & ceremonias, tam paxillos eius, quàm atrij, ex ære facies.* & cap. 38. *Paxillos tabernaculi, & atrij per gyrum fecit æneos.* Iosephus loco indicato, in vallis æreis, siue columnis, annulos fuisse scribit, quibus funes innectebantur; funes verò clauis cubitalibus æreis, humi confixos, columnas firmasse, & contra ventorum vim tabernaculum muniuisse. Clauos cubitales appellat paxillos æreos vnius cubiti, etiam vox Hebræa, יתד, *iathed*, *paxillum* significat, & *clauum*. De clauis tabernaculorum Isaias 33. *Tabernaculum (inquit) quod nequaquam auferri poterit, nec auferentur claui eius in sempiternum, & omnes funiculi eius non rumpentur.* & cap. 54. *Dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas,* *longos*

4. (margin, beside "Post tabernaculum…")

Exod. 27. *De paxillis tabernaculi.* (margin, beside "funes tenaciter retinerent…")

Exod. 38. (margin, beside "ex ære facies…")

Isaiæ 33. (margin, beside "claui tabernaculorum Isaias 33.")

Isaiæ 54. (margin, beside "non rumpentur. & cap. 54.")

longos fac funiculos tuos, & clauos tuos conſolida. Funium etiam, & paxillorum mentio fit Numer. 3. [Num. 3.] *Erunt ſub custodia eorum columnæ atrij per circuitum, cum baſibus ſuis, & paxillis cum funibus.* [Exod. 27.] Dubium pariunt verba illa citata ex cap. 27. Exodi: *Cuncta vaſa tabernaculi in omnes vſus, & ceremonias, tam paxillos eius, quam atrij ex ære facies*, &c. Nam multa vaſa tabernaculi aurea erant, [Exod. 25.] Exod. 25. *Parabis acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos, in quibus offerenda ſunt libamina, ex auro puriſſimo.* [Ibid.] Item: *Emunctoria, & vbi, quæ emuncta ſunt, extinguantur, fiant de auro puriſſimo.* Hæc vaſa omnia tabernaculi erant, non ærea, ſed aurea. [Exod. 27.] Reſpondemus, Dominum Exod. 27. cùm dixit: *Omnia vaſa tabernaculi ex ære facies.* B non eſſe locutum de iis vaſis, quæ aurea eſſe præceperat cap. 25. ſed de aliis, vt de vaſis altaris holocauſtorum, quod ære erat opertum, & [Ibid.] vaſa habebat ærea. Exod. 27. *Facies altare de lignis ſetim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudinem*, id eſt, quadrum, *& tres cubitos in altitudine, cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt, & operies illud ære, faciéſque in vſus eius lebetes ad ſuſcipiendos cineres, & forcipes, atque fuſcinulas, & ignium receptacula, omnia vaſa ex ære fabricabis.* [*Altare holocauſtorum in atrio erat tabernaculi.*] Erat hoc altare in atrio tabernaculi: dicebatur autem holocauſtorum à præcipuo ſacrificij genere, id eſt, ab holocauſto, quo tota victima incēdebatur. C In hoc enim altari animalia Deo in odorem ſuauitatis igne incenſa offerebantur. In altari autem thymiamatis, quod in domo exteriori ſitum fuit, offerebantur odores. De altari holocauſtorum diximus tomo 2. Concord. lib. 3. cap. 32.

5. [*Labrū æneum erat in atrio.*] Erat præterea in atrio tabernaculi labrum æneum, hoc eſt, lauacrum ex ære fabricatum in modum conchæ, baſi ſuffultum, quo continebatur aqua ad abluendas manus, pedéſque ſacerdotum. [Exod. 30.] Exod. 30. *Facies & labrum æneum cum baſi ſua, ad lauandum: ponéſque illud inter tabernaculum teſtimonij, & altare; & miſſa aqua lauabunt in ea Aaron, & filij eius, manus ſuas, ac pedes, quando* D *ingreſſuri ſunt tabernaculum teſtimonij, & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerant in eo thymiama Domino.* Nam nudis pedibus, & lotis, ſacerdotes tabernaculum ingrediebantur; nudis etiam, & lotis pedibus, in atrio miniſtrabant. De hac ablutione ſacerdotum diximus tomo 2. Concord. lib. 3. cap. 34. Hoc lauacrum dicitur fa- [Exod. 38.] ctum de ſpeculis mulierum, Exod. 38. *Fecit & labrum æneum cum baſi ſua, de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi.* LXX. interpretes ſic vertunt: Fecit luterem æneum de ſpeculis ieiunantium, quæ ieiunauerunt apud oſtia tabernaculi, &c. Chaldæus ſic: Fecit labrum ex ære de ſpeculis mulierum, quæ veniebant, vt orarent in oſtio tabernaculi fœderis, &c. He- E braicè legitur: Fecit labrum במראת הצבאת, *be maroth ah ſobeoth*, hoc eſt, *de*, vel *in ſpeculis militantium.* Rabbi Abraham ait, fuiſſe in Iſraël mulieres Deum colentes, quæ ſpreta mundi vanitate, ſua ſpecula Domino offerebant, quia non erant illis opus. Ex his ergo ſpeculis factum videtur labrum. [Lyranus.] Vnde Lyranus: Dicunt [*Labrum factum eſt ex ſpeculis mulierum.*] (inquit) expoſitores noſtri communiter, quòd iſtæ erant fœminæ deuotæ, quæ veniebant frequenter ad oſtium tabernaculi, ratione cultus diuini, & in ſignum, quòd nolebant ampliùs intendere ornatui exteriori, obtulerunt ſpecula ſua, quorum capſæ erant æneæ, & de illis factum eſt vas prædictum, &c. Fuiſſe autem fœminas,

A quæ excubarent ad oſtium tabernaculi, indicat locus lib. 1. Reg. cap. 2. in quo legitur de filiis [1 Reg. 2.] Heli, *quòd dormiebant cum mulieribus, quæ obſeruabant ad oſtium tabernaculi.* Hebraicè idem eſt participium, *ſobeoth*, id eſt, *militantibus* ſiue *excubantibus.* Caietanus aliter interpretatur, hoc [Caietan.] pacto: Fecit concham æream talem, quòd in illa videbant ſe ipſas exercitus mulierum: ita vt ſignificetur, æs conchæ maximè terſum, ac politum fuiſſe, inſtar ſpeculorum. Tertia interpretatio eſt huiuſmodi: *Fecit labrum de ſpeculis mulierum*, non quòd ex ſpeculis ipſis labrum fabricauerit, ſed quòd ornauerit, & in circuitu eius affixerit ſpecula, vt ſacerdotes B maculas faciei cernere poſſent, & abluere. Caietani opinio non placet. Primam videntur ſignificare verba noſtræ verſionis, quæ ab Hebræa lectione non diſſentit: *Fecit labrum de ſpeculis mulierum*, hoc eſt, ex ære ſpeculorum, non ex capſis, ſiue tegumentis æreis, vt ait Lyranus, nam ſpecula illa non erant vitrea, ſed ærea politiſſima.

Duæ tamen occurrunt obiectiones: Prima 6. [*Obiectiones.*] eſt, labrum illud fuiſſe magnum, oportuiſſe ergo multa ſpeculorum millia offerri, vt fieret ex ære illorum. Non videntur autem tot mulierum millia ad oſtium tabernaculi excubaſſe. Præterea labrum factum eſt, antequam erigere- C tur tabernaculum, ex ſpeculis, quæ obtulerant fœminæ. Nullæ verò fœminæ ante tabernaculi erectionem excubabant, id eſt, veluti milites vigilabant ad oſtium illius. Ergo non eſt factum labrum ex ſpeculis fœminarum, quæ excubabant ad oſtium tabernaculi. Priori obiectioni reſponderi poteſt, in populo Iſraëlitico fuiſſe ingentem fœminarum multitudinem, ex quibus multa millia ad oſtium tabernaculi excubabant, hæ verò obtulerunt Deo aliqua millia ſpeculorum æneorum. Poſterior difficilior eſt. Reſponderi poteſt, ante conſtructionem tabernaculi, vt ſupra diximus, fuiſſe aliud tabernaculum à Moſe extructum, de quo agitur Exod. 33. & ante D oſtium huius tabernaculi vigilaſſe fœminas, & oraſſe. Reſponderi etiam poteſt fœminas, poſtquam erectum eſt tabernaculum, cœpiſſe excubare ante eius oſtium; has autem fœminas, antequam extrueretur tabernaculum, obtuliſſe ſpecula, ex quibus fabricatū eſt labrum æneum. Hebraicè præteritum eſt: *Fecit labrum de ſpeculis excubantium, quæ excubuerunt ad oſtium tabernaculi.* LXX. vertunt, *quæ ieiunauerunt.* Præterea dici poteſt, poſt tabernaculum erectum excubaſſe fœminas ante oſtium illius, & obtuliſſe ſpecula, poſt labrum æneum fabricatum. Fecit autem Beſeleel artifex labrum æneum, & in ſpeculis, vel de ſpeculis mulierum, poſtea obla- E tis, ornauit.

Excubabant in oſtio tabernaculi.

Dubium eſt, *an fœminis, & viris præter Leuitas in atrium tabernaculi licuerit ingredi.* D. Thomas 7. [*An alijs præter Leuitas licuerit ingredi atrium tabernaculi.*] 12. quæſt. 102. art. 4. ad 6. licuiſſe putat: In atrio (inquit) erat altare holocauſtorum, in quo offerebantur Deo ſacrificia, & ideo in atrio poterat eſſe populus, qui huiuſmodi Deo offerebat [D. Thomas] per manus ſacerdotum, &c. In eadem opinione eſt Abulenſis, Exod. 27. quæſt. 8. Offerentes (ait) [Abulenſis.] ſacrificia intrabant in atrium tabernaculi, & ibi coquebant carnes ſacrificiorum, & epulabantur coram Domino. Lege eundem in Leuiticum quæſt. 14. Deut. 12. *Comedetis ibi in conſpe-* [Deut. 12.]

Deut. 16. *Elu Domini Dei vestri.* & cap. 16. *Epulaberis coram Domino in loco, quem elegerit Dominus, vt inhabitet nomen eius ibi.* Ezechiel. 46. Item Ezech. 46. culinarum templi fit mentio: *Hæc est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas Domini.* Coquebantur ergo victimæ in templo, 1. Reg. 2. 1. Reg. 2. *Quicunque immolasset victimam, veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue cacabum, & omne quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi.* Præterea Leuit. 7. Leuitici 7. legimus: *Qui offert victimam pacificorum Domino, tenebit manibus adipem hostiæ,* B *& pectusculum, cùmque ambo oblata Domino consecrauerit, tradet sacerdoti.* Nónne vides, offerentem fuisse propè altare, siquidem tenebat manibus adipem hostiæ, & pectusculum, eáque tradebat sacerdoti? Psal. 25. Psal. 25. *Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.* Psal. 26. Psal. 26. A *Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis.* Circumdabat igitur Dauid, & circuibat altare holocaustorum, quod erat in atrio, & cum vociferatione, & cantu offerebat hostias Domino. Psal. 42. *Introibo* (inquit) *ad altare Dei.* Psal. 42.

8. At alij sunt, qui volunt, non fuisse fas aliis, præter sacerdotes, & Leuitas, ingredi atrium sacerdotum. Probatur, quia Leuit. 1. Dominus iubet *hostiam offerri ad ostium tabernaculi testimonij*, &c. Leuit. 1. Concedimus, præter sacerdores, & Leuitas, nemini Laico fuisse fas ingredi atrium sacerdotum, sed offerentes hostias excipimus. Hi enim offerebant illas ante ostium tabernaculi testimonij, id est, ante ostium non atrij, sed ipsius tabernaculi, vbi testimonium erat, id est, tabulæ mandatorum, fœdus Dei testantes. Is autem locus erat in atrio sacerdotum ante altare holocaustorum.

CAPVT VIII.

De sumptibus tabernaculi, & exemplari, & numeratione populi.

EXODI CAP. XXX.

1. QVANDO tuleris summam filiorum Israël iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cùm fuerint recensiti. Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offeretur Domino. Qui habetur in numero à viginti annis & supra, dabit pretium. Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet. Susceptámque pecuniam, quæ collata est à filiis Israël, trades in vsus tabernaculi testimonij, vt sit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.

EXODI CAP. XXV.

1. INSPICE, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.

EXODI CAP. XXXVIII.

3. OMNE aurum quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donariis, viginti nouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum, ad mensuram Sanctuarij. Oblatum est autem ab his, qui transierunt ad numerum à viginti annis & supra, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum. Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ sunt bases Sanctuarij, & introitus vbi velum pendet. Centum bases factæ sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis. De mille autem septingentis & septuaginta quinque, fecit capita columnarum, quas & ipsas vestiuit argento.

4. *Populus cùm numerabatur pecuniam soluebat sumptibus tabernaculi.* STATVIT Deus pecuniam à populo tribui in sumptus tabernaculi, Exod. 30. Cùm enim populus numerabatur, singuli ex numeratis sicli dimidium soluebant, id est, duos denarios. Numerabantur autem illi, qui viginti vel plures annos iam egerant. Numer. 1. Num. 1. *Tollite* (inquit Dominus) *summam vniuersæ congregationis filiorum Israël, per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum, quidquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra, omnium virorum fortium ex Israël, & numerabitis eos per turmas suas.* Eodem capite numerantur Israëlitæ à viginti annis, & supra, præter Leuitas, repertáque sunt sexcenta tria millia virorum, quingenti quinquaginta; singuli verò soluerunt dimidium sicli, id est, duos denarios, in sumptus tabernaculi. *An singulis annis numerarentur Israëlitæ?* Quæritur, *an singulis annis numerarentur Israëlitæ, vt expensas tabernaculo suppeditarent?* Fonseca. Fonseca, Caietani scholiastes, Exod. 30. sic scribit: Sentiunt Hebræi C hanc dimidij sicli pensionem non semel tantùm, sed singulis annis in propitiationis festo à singulis Israëlitis factam esse. Nam consuetum erat sæpius numerare populum, vt gratia illum multiplicandi tam mirabiliter, patriarchis promissa, fidem augeret, &c.

5. Attamen non videtur in more fuisse positum, vt singulis annis populus numeraretur. Si enim singulis annis numeraretur, cognitus esset Dauidi numerus Israëlitarum, nec iussisset eos numerari, 2. Reg. 24. dicens: *Numerate populum, vt sciam numerum eius.* 2. Reg. 24. D Præterea differre oportebat in longius tempus numerationem, vt illi multiplicarentur, qui numerandi erant, & addendi numero præterito. Numerabantur ergo cùm opus erat. *Dimidiû sicli soluebatur tabernaculo.* Dimidium autem sicli absque populi numeratione soluebatur in vsus tabernaculi, vel templi, quod probatur ex Iosepho, qui lib. 7. de bello, cap. 26. ait, Vespasianum dimidium

Iosephus.

dimidium sicli indixisse Iudæis victis, quod templo soluebatur. Tributum (inquit) Iudæis indixit, vbicumque degerent, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium iussit: ita vt antehac templo pendebant, &c. Duæ drachmæ duo sunt denarij, siue dimidium sicli, quod soluebatur templo. Idem videtur solutum tabernaculo, antequam templum exædificaretur, absque populi numeratione.

An prima populi numeratio, illa fuerit, cuius fit mentio cap. 1. Num. Exod. 38.

6. Quæritur præterea, *an numeratio prima populi illa fuerit, cuius fit mentio* cap. 1. Numerorum? Non fuisse primam, probatur; quia ex cap. Exod. 38. colligitur, alteram fuisse ante illam, cuius pecunia impensa est constructioni tabernaculi. Sic enim eo capite scriptum est: *Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donarijs, viginti nouem talentorum fuit, & septingentorum triginta siclorum, ad mensuram Sanctuarij. Oblatum est autem ab ijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra, de sexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta armatorum. Fuerunt præterea centum talenta argenti.* Nonne vides, aurum expensum in fabricatione Sanctuarij, id est, tabernaculi, oblatum esse ab iis, qui transierunt ad numerum à vigesimo anno, & supra? Facta est ergo numeratio populi ante extructum tabernaculum, ex qua aurum est collectum, quod in constructionem illius est collatum; perspicuè enim hoc verba allata significant. Abulensis Numer. 1. putat, populum numeratum esse bis in hac mansione, semel ante fabricationem tabernaculi, iterum, postquam est fabricatum. Idem arbitratur Lyranus. Caietanus existimat, primam numerationem fuisse imperfectam, secundam perfectam; & in secunda non fuisse solutum dimidium siclum.

Exod. 38. De summa pecuniæ soluta tabernaculo.

7. Existimant autem interpretes, Exod. 38. verbis citatis non significari aurum esse solutum à numeratis, sed solùm argentum, de quo ibidem legitur: *Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflata sunt bases Sanctuarij, & introitus vbi velum pendet. Centum bases factæ sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis. De mille autem septingentis, & septuaginta quinque, fecit capita columnarum, quas & ipsas vestiuit argento.* Probatur hæc sententia, quia (vt Lyranus numerat) summa centum talentorum argenti, & mille septingentorum, & septuaginta quinque siclorum, quæ Exod. 38. proponitur, exæquat summam numeratorum sexcentorum trium millium, & quingentorum quinquaginta, si singulis dimidium siclum tribuas, quod à singulis soluebatur. Præterea probatur ex textu Hebræo, qui sic habet: *Omne aurum factum ad opus Sanctuarij, & fuit aurum oblationis, nouem, & viginti talenta, & septingentorum, & triginta siclorum in siclo Sanctuarij, & argentum numeratorum synagogæ centum talenta, & mille, & septingenti & quinque, & septuaginta, dimidium sicli omni trãseunti super visitatos, à filio viginti annorum, & supra, sexcẽtis millibus, & tribus millibus, & quingentis, & quinquaginta, & fuerunt cẽtum talenta argenti ad fundendas bases.* Ex hoc textu colligitur, aurum non fuisse oblatum à numeratis, sed centum talenta argenti, & siclos mille, & septingentos, & quinque, & septuaginta. LXX. interpretes, (vt alia omittam) sic vertunt: *Argenti demptio à visitatis viris*, id est, numeratis synagogæ, *centum talenta*, &c. Similiter vertit Chaldæus: Argentum tantùm, non aurum tribuunt numeratis.

An numerati aurum obtulerint tabernaculo?

8. At verò nostra versio, correcta iussu S. Pontificis, quæ secũda est, perspicuè indicat, aurum oblatum esse à numeratis, postquam enim summam auri oblati descripsit, subijcit: *Oblatum est autem ab ijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra*, &c. Num quid clariùs dici poterat, aurum oblatum esse à numeratis? Concedamus ergo opus est, à numeratis datum esse aurum. Interpretes nostram versionem ad sensum Hebræi textus trahere volunt. Ego vim nolo facere verbis perspicuis. Itaque crediderim, aurum esse oblatum voluntariè à numeratis, argentum verò datum esse ex præceptu Domini, iubentis dimidium sicli solui à singulis. Hoc modo vulgatæ versionis sensus facilis est, videlicet: *Omne aurum, quod expensum est in opere Sanctuarij, & quod oblatum est in donarijs, viginti nouem talentorum fuit. Oblatum est autem ab ijs, qui transierunt ad numerum à viginti annis, & supra*, &c. Hoc (inquit) aurum oblatum est Deo voluntate prompta à numeratis. Subijcit: *Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflata sunt bases*, hoc est, præter aurum, quod sponte obtulerunt, soluerunt etiam propter numerationem, centum talenta argenti, & mille septingentos septuaginta quinque siclos. Nam hæc summa centum talentorum, & siclorum, exæquat numerum numeratorum, si vnicuique talento tribuantur tria siclorum millia. Ex his sequitur, populum bis fuisse numeratum in hac mansione montis Sinai; semel ante tabernaculi exædificationem, iterum, postquam est constructum, inuentúmque esse eundem numeratorum numerum. Nam Exod. 38. numerantur sexcenta tria millia, & quingenti quinquaginta armati, Numer. autem cap. 1. idem numerus est.

9. Dici etiam potest, sensum nostræ versionis esse, aurum, & argentum, de quo fit mentio, oblatum esse voluntariè ab iis, qui numerati sunt postea, Numer. 1. quasi dicat, omne aurum, cuius hîc fit mentio, oblatum est ab iis, qui posteà numerati sunt, & quorum fuit numerus sexcenta tria virorum millia, & quingenti quinquaginta. Ab iis autem dicitur oblatum aurum, quia in numeratis omnes viri principes, & præcipui populi, qui aurum habebant, continebantur. Centum quoque talenta argenti, &c. Iuxta hanc expositionem fit, vt in monte Sinai semel tantùm sit numeratus populus; de qua numeratione agitur Numer. 1. Exod. autem 38. non est numeratus populus, sed ponitur numerus eorum, qui postea sunt numerati, quia aurum obtulerunt, & argentum.

Vna fuit numeratio populi.

10. Fuit ergo vna tantùm numeratio populi, quod suadetur, quia idem penitus est numerus numeratorum, Exod. 38. & Numer. 1. Non solet autem in numerationibus idem numerus inueniri: nam etiam si pauci menses interfluant, aliqui in illis explent vigesimum annum, & transeunt ad numerum, illúmque augent, aliqui etiam moriuntur, & numerum minuunt, ita vt numerus idem reperiatur. Præterea inter duas illas numerationes pauci menses interpositi sunt. Quorsum igitur opus fuit, duas facere numerationes tam breui tempore? Dices, primam fuisse opus, vt solueretur dimidium sicli, ad constructionem tabernaculi, at verò, vt constat ex dictis, populus plura offerebat dona tabernaculo, quàm opus erat, ita vt

præconis voce iussus sit ab offerendo cessare. Non est igitur numeratus populus; quia non indigebat tabernaculum pensione illa dimidij sicli, vt construeretur. Vnde sequitur, centum illa talenta argenti impensa tabernaculi constructioni, non fuisse collecta ex numeratione populi, sed sponte oblata. Alioqui dicendum erit, populum non plus sponte obtulisse, quàm esset necessarium. Vnde efficitur, non posse certò colligi, vnum talentum tria tantùm siclorum millia continere, ex loco illo Exod. 38. vt non nulli colligunt.

11. Ad hæc quæritur, *an Deus verbis solùm docuerit Mosem, quomodo extruendum esset tabernaculum?* Respondetur breuiter, non solis verbis hac de re egisse eum Mose, sed exemplar etiam totius tabernaculi ostendisse. Probatur ex cap. 27. in quo loquens Dominus de altari ait: *Cauum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est.* & cap. 25. *Inspice,* (inquit) *& fac secundùm exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Item eodem cap. 25. *Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum, iuxta omnem similitudinem tabernaculi, quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius.* Ostendit igitur Dominus, in monte Sinai, Mosi tabernaculi ideam quandam, & exemplar, idque videtur illi tradidisse, postea verò verbis explicasse. Sic templi exemplar Dauidi tradidit, 1. Paralip. 28. *Dedit Dauid Salomoni descriptionem porticus templi.* Ad finem verò capitis: *Omnia* (inquit Dauid) *venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.*

Deus Mosi ostēdit exemplar tabernaculi. Exod. 27. Exod. 25. Ibidem. 1. Paral. 28.

CAPVT IX.

MORALE.

De tabernaculo.

Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum.

1. HABITABAT Deus *lucem inaccessibilem*, vt ait Apostolus, 1. Timoth. 6. & Isai. 66. *Cælum* (inquit) *sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* & Ieremiæ 23. *Numquid non cælum, & terram ego impleo?* Non capit illum terra, non capit cælum; quomodo igitur ait Exod. 25. *Facient mihi Sanctuarium, & habitabo in medio eorum?* Obstupescit sapientissimus Rex Salomon 3. Reg. 8. & clamans ait: *Ergóne putandum est, quòd verè Deus habitet super terram? Si enim cælum, & cæli cælorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui?* Vtrúmque verum est, Deum neque terra capit, neque cælum, & in templis suis habitat. At neque cælo, neque terra, neque templis comprehenditur essentia, maiestásque diuina. Neque in templis ita dicitur habitare, aut in cælis, vt comprehendatur ab illis, sicut homines à domibus suis cōprehendūtur. Isai. 40. *Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ?* Pugillis Deus continet aquas, cælos palmo ponderat, terram tribus digitis appendit; quia neque ab aquis, neque à cælis, neque à terra comprehenditur, sed hæc omnia ipse comprehendit. Si templum quæritur, quod Dei maiestatem, atque infinitatem exæquet, ipse Deus est. D. Thom. 1. Corinth. 3. Est (inquit) de ratione templi, quòd sit habitaculum Dei, secundùm illud Psalmi, *Deus in templo sancto suo.* Vnde omne illud, in quo Deus habitat, potest dici templum, habitat enim Deus principaliter in se ipso, quia ipse solus se comprehendit; vnde & ipse Deus templum Dei dicitur Apocal. 21. *Templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens templum illius est.* In cælesti Ierusalem non vidit Ioannes vllum Dei templum, quia Deus ipse illius est templum.

1. Timot. 6. Isai. 66. Ierem. 23. Exod. 25. 3. Reg. 8. *Deus neque tēplis, neque cælo comprehenditur.* Isai. 40. D. Thom. *Deus in se ipso habitat.* Apocal. 21.

2. In cælo non est vllum templum, quia cernunt beati Deum, euidentique cognitione cognoscunt: at in terra multa sunt templa, quia fidei cognitio obscura est; neque videtur ab omnibus Deus facie ad faciem. Non indigent beati sacramentis, & adhortationibus, ad virtutem inflammantibus, & à vitiis deterrentibus, non indigent Ecclesiis, in quas conueniant, vt sacris intersint, conciones audiant, Deóque honorem debitum ac reuerentiam præstent: eorum templum Deus est. Est etiam templum, & tabernaculum cælestis Ierusalem, iuxta illud Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* Peregrini verò, & viatores, qui in terram promissionis faciunt iter, multis indigent Dei tabernaculis, & templis, vt Deo sacrificia per sacerdotes ritè consecratos offerant, vt Eucharistiam, cæteráque sacramenta percipiant, vt ad conciones audiendas conueniant, vt Deum orent. Quamuis enim in omni loco Deum oremus, iuxta illud Pauli 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus*, tamen templum peculiaris est orandi locus, precationibus valde accommodatus, quia in eo Deus peculiari modo inhabitat, veluti in palatio suo, ad quod vult conuenire famulos suos, & supplicationes suas proponere. 2. Paral. 7. ait, *Oculi mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto* (id est, in templo) *orauerit.* Si in templo Iudæorum olim oculi Dei erant aperti, & aures erectæ ad orationem supplicantium in eo; quid quæso dicendum est nunc de templis Christianorum? sunt equidem in eis oculi Dei aperti, vt orantes videant, & aures, vt eos audiant; id postulanit Salomon 2. Paral. 6. *Quicumque* (inquit) *orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo*, id est, de cælis, *& propitiare: si clauso cælo pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecanti te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conuersi à peccatis suis, cum eos afflixeris; exaudi de cælo Domine, & dimitte peccata seruis tuis, & populi tui Israël, & doce eos viam bonam per quam ingrediantur, & da pluuiā terræ. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & bruchus, & hostes, vastatis regionibus, portas obsederint ciuitatis, omnísque plaga, & infirmitas presserit; si quis de populo tuo Israël fuerit deprecatus cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cælo.* Et in fine orationis: *Aperiantur quæso* (ait) *oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem, quæ fit in loco isto.* Respondit Dominus cap. 7. *Oculi mei erunt aperti, & aures meæ erectæ ad orationem eius, qui in loco isto orauerit.* Isai. 56. *Domus mea, Domus orationis vocabitur cunctis populis.*

Apoc. 21. *Multa sunt Dei templa in Ecclesia.* 1. Timot. 2. *Templum locus est orationis.* 2. Paral. 7. 2. Paral. 6. *In templis sunt aperti oculi Dei, & aures, vt orantes audiant. Salomonis oratio.* Isai. 56.

3. Reges peculiaria, magno cum ornatu, sibi extruunt palatia, omnibus ciuitatis domibus præstantiora, in quibus habitent, id enim exigit reuerentia, quæ à populo illis exhiberi debet. Sic Deus, summus Rex, peculiare, & vnicum exædificauit tabernaculum, velut palatium, idque ornatissimum, in quo inter filios Israël habita

Templũ Dei est palatium summi regis.

habitaret: id quod reuerentia, & cultus, qui diuinæ natura debetur, flagitabat. Nam cultus Dei ad reuerentiam præcipuè dirigitur; ea autem magis reueremur, quæ excellentia sunt & ornata, & à vulgaribus rebus separata. D. Thomas 12. quæst. 102. art.4. Totus (inquit) exterior cultus Dei ad hoc præcipuè ordinatur, vt homines Deum in reuerentia habeant. Habet autem hoc humanus affectus, vt ea, quæ communia sunt, & non distincta ab aliis, minus reuereatur; ea verò quæ habent aliquam excellentiæ discretionem ab aliis, magis admiretur, & reuereatur. Et inde etiam hominum consuetudo inoleuit, vt reges, & principes, quos oportet in reuerentia haberi à subditis, & pretiosioribus vestibus ornentur, & ampliores, ac pulchriores habitationes possideant. Et propter hoc oportuit, vt speciale tabernaculum, & specialia vasa, & speciales ministri ad cultum Dei ordinarentur, vt per hoc ad maiorem Dei reuerentiam animi hominum adducerentur. Hactenus D. Thomas.

D.Thom.

Cum magna reuerẽtia colendus est Deus, peculiari cultu, & peculiari domo.

4. Voluit autem Dominus, vnum tantùm esse tabernaculum, cui vnicum templum successit, iuxta illud Psal. 77. *Ædificauit sicut vnicornium* (videlicet cornu) *sanctificium suum*, id est, Sanctuarium suum, *in terra*. Quemadmodum enim vnicornis, siue Monoceros, vnum tantùm cornu habet: sic populus Iudæorum vnum tantùm habuit tabernaculum, cui successit vnicum templum. Sed erant præterea in oppidis multæ synagogæ, in quas conueniebant. In lege quidem veteri vnicum erat tabernaculum, siue templum, sed erant multa sacrificia. multa enim ac diuersa animalia immolabãtur Deo. At in lege noua multa sunt templa, sed vnicum tantùm sacrificium. Nõ enim multa animalia in multis templis mactantur, sed vnicus Christus Opt. Max. in omnibus templis incruentè immolatur; qood quidem sacrificium infinito interuallo omnia Iudæorum sacrificia post se relinquit. Sacrificia illa per se ipsa Deo non fuere grata, vt D. Thomas docet 12. quæst.102. art.3. ad 1. Dicendum, (inquit) quòd Deus non volebat huiusmodi sacrificia sibi offerri, propter ipsas res, quæ offerebantur, quasi eis indigeret. Vnde dicitur Isaiæ primo: *Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & hircorum & agnorum nolui*: sed volebat ea sibi offerri, tum ad excludendam idololatriam, tum ad significandum debitum ordinem mentis humanæ in Deum; tum etiam ad significandum mysterium redemptionis humanæ per Christum. Sic ille. Sacrificium autem legis nouæ per seipsum Deo gratissimum est. Antiquis sacrificiis vnum tabernaculum, & vnum altare fuit satis. Nouo sacrificio, atque stupendo, multa sunt construenda. Vnde D. Thomas art.4. ad 3. Cultus (inquit) nouæ legis, in cuius sacrificio spiritalis gratia continetur, est secundùm se Deo acceptus, & ideo multiplicatio altarium, & templorum acceptatur in noua lege, &c. Sacrificia legis veteris abroganda erant, ideo vnum tantùm fuit eorum altare, vt eo destructo intelligerent Iudæi, sacrificia simul cum altari finem accepisse. Nam si toto orbe licuisset illis templa habere, & altaria, nunquam sacrificandi finem fecissent. At sacrificium noui, & æterni testamenti vsque ad orbis finem permanebit, nunquam abrogabitur. Ideo toto orbe multa habet, sempérque habebit templa, atque altaria.

Psalm.77. *Sub veteri lege vnum erat tẽplum, & multæ synagogæ.* D.Thom. Isai. 1. D.Thom. *Sacrificium legis nouæ habet templa, & altaria.*

Ipsas tabulas deaurabis.

5. Considera quæso, lector optime, pulchritudinem tabernaculi iussu Dei fabricati. Ex quo planè colligitur, dicata Deo templa ipsis Regum palatiis debere esse præcellentiora. Quanto Deus omnibus Regibus præcellit, tanto par est Dei palatia Regum palatiis præcellere. Id tamen fieri non potest, quia Dei præcellentia infinita est: templorum verò ornatus finitus. Sit quidem finitus, sed decorus. Templum Dei, siue tabernaculum, est cælestis Ierusalem, iuxta illud Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*. & D. Gregor. 1. Reg.3. Templum (inquit) Dei superna patria est, de qua Psalmo 10. dicitur: *Dominus in Templo sancto suo, Dominus in cælo sedes eius*. Vide, quàm sit ornatum hoc tabernaculum. Apoc.21. *Totum est aurum mundum, simile vitro mundo; fundamenta muri eius, omni lapide pretioso ornata, duodecim portæ, duodecim margaritæ*. Similia cælesti Ierusalem decet esse tabernacula Dei in terra. 2. Paral.2. ait Salomon: *Domus, quam ædificare cupio, magna est, magnus est enim Deus noster super omnes Deos*. Qualis habitator, talis est domus; magnus habitator est Deus, magnam, atque ornatam domum postulat, quæ reuerentiam maiestatis infinitæ hominum cordibus ingeneret. Philo in lib. de Cherubim: Etiamsi tota terra aurum, aut siquid auro pretiosius, repentè fieret, móxque per opificum artes, in porticus, vestibula, aulas, areas, ædésque sacras impenderetur, ne scabellum quidem Dei pedibus posset fieri. Sic ille. At verò non repudiat benignus Dominus domos ab hominibus oblatas. Quòd si opes non suppetunt ad exædificandum magnum, atque ornatum tabernaculum, non repudiat paruum, & paupere ornatu mundum. Sicut gemmas, & aurum recepit oblatum, & pilos etiam recepit caprarum; ita deaurata recipit templa, & illa quoque, quæ paupere, & mundo ornatu sunt instructa.

Apocal.21. D.Gregor. Psalm. 10. Apocal.21. 2.Paral.2. *Deus eximiã postulat domũ in qua habitet.* Philo.

6. Curent ergo sacerdotes, quibus tabernaculi Dei cura incumbit, vt ornatum sit, vt niteat, vt nihil illo appareat, quod ad reuerentiam ingredientes non excitet. Diligant decorem domus Dei, iuxta illud Psal. 25. *Domine, dilexi decorem domus tuæ*. & nihil in ea indecorum esse patiantur. D. Ambros. lib. 2. de officiis cap.21. Maximè (inquit) sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat, &c. Egregiè hoc curabat Nepotianus, vt testatur D. Hieronymus in epitaphio ad Heliodorum: Erat (inquit) sollicitus, si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pauimenta tersa, si ianitor creber in porta, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, &c. Item: Basilicas Ecclesiæ, & Martyrum conciliabula, diuersis floribus, & arborum comis, vitiúmque pampinis adumbrauit, vt quidquid placebat in Ecclesia, tam dispositione, quàm visu, presbyteri laborem, & studium testaretur, &c. Psalm. 117. *Constituite diem solemnem in condensis, vsque ad cornu altaris*, hoc est, festum diem agite, & condensis ramis arborum, ac frondosis templum ornate, vsque ad cornu altaris.

Psalm.25. D.Ambros. *Sacerdotes templi ornatum curent.* D.Hieron. Psalm. 117.

Faciunt mihi Sanctuarium.

7. Erat Sanctuarium, siue tabernaculum Domini, multarum rerum vmbra. Iosephus lib. 3. antiquit. cap. 8. hanc vniuersitatis naturam repræsentasse scribit: Si quis (inquit) tabernaculi fabricam

Iosephus. *Tabernaculũ vniuersitatis naturam repræsentabat.*

fabricam contempletur, & ſacerdotis ornatum, & vaſa, quibus inter ſacrificandum vtimur, comperiet, Moſem diuinum virum fuiſſe. In his enim omnibus repræſentatam quodammodo vniuerſitatis rerum naturam inuenire licet, ſi quis prudenter ſingula conſideret. Hæc ille. Diuiſus eſt hic mundus in tres partes, cælum, terram, & mare; ſic tabernaculum in tres partes diuiſum erat, in domum interiorem, & exteriorem, & atrium. Domus interior, in quam nemini fas erat ingredi, præter Pontificem ſemel in anno, cælum adumbrabat hominibus inacceſſibile; domus exterior terram; atrium mare ſignificabat. Item Ioſephus: Tertiam (inquit) partem, id eſt, domum interiorem, Moſes ſoli Deo aſſignauit, eo quòd cælum hominibus ſit inacceſſibile; duabus partibus, id eſt, domo exteriori, & atrio, terram, & mare ſignificat. Sic ille. Addit: Per duodecim panes in menſa diſpoſitos, annum ſignificauit, in duodecim menſes diuiſum; per ſeptem lucernas, impoſitas candelabro, ſeptem planetarum curſum. Vela ex quatuor coloribus contexta, elementorum naturam deſignant. Nam byſſus terram referre videtur, ex qua lini hoc genus prouenit: purpura verò mare, eo quòd conchylij cruore ſit fucata: aërem verò hyacinthus repræſentare videtur, ſicut puniceus color ignem. Hæc ex Ioſepho. Lege Philonem lib. 3. de vita Moſis. Similem in modum D. Thomas 12. quæſt. 112. art. 4. Pars (inquit) illa tabernaculi, quæ dicitur Sancta ſanctorum, figurabat ſæculum altius, quod eſt ſpiritualium ſubſtantiarum: pars verò illa, quæ dicitur Sancta, exprimebat mundum corporalem, & ideo Sancta à Sanctis ſanctorum diſtinguebantur velo, quod quatuor coloribus erat diſtinctum, per quos quatuor elementa deſignantur. Byſſo terra, purpurá ſignificatur aqua, hyacintho, aër, cocco bis tincto, ignis, &c. Item D. Paulus ad Hebr. 8. Sanctis ſanctorum cælum empyreum adumbratum eſſe docet, in quod nulli homini licuit ingredi ante Chriſtum. Primus ſummus Pontifex Chriſtus in hæc Sancta ſanctorum, id eſt, in cælum non ſine ſanguine introiuit, viámque nobis aperuit. Sed Paulum audiamus. *In priori* (inquit) *tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes ſacrificiorum officia conſummantes. In ſecundo autem ſemel in anno ſolus pontifex non ſine ſanguine. Hoc ſignificante Spiritu ſancto nondum propalatam eſſe ſanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente ſtatum.* Significabat (inquit) Spiritus ſanctus nondum patere hominibus viam in Sancta ſanctorum cæleſtia, dum permanebat, & ſtabat lex vetus. Aperuit autem Chriſtus viam in Sancta ſanctorum, & proprio ſanguine effuſo in ea primus introiuit: *Chriſtus* (inquit Paulus) *aſſiſtens pontifex futurorum bonorum per amplius, & perfectius tabernaculum, non manu factum*, id eſt, non huius creationis, *neque per ſanguinem hircorum, aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta*, &c. Introibat ſemel in anno cum ſanguine ſacrificij Pontifex in Sancta ſanctorum: ſic Chriſtus ſemel in cælum introiuit cum ſanguine, quem in cruce immolatus copioſè effudit: docétque nos non vacuis manibus, nihil paſſos introituros in eadem Sancta ſanctorum, ſed cum bonis operibus, & patientia.

Ioſephus.

Ioſephus.

D. Thom.

Ad Heb 8.
Sancta ſanctorum vmbra erãt cæli.

Ibidem.

8\. Rogas, quódnam ſit illud tabernaculum, quod Paulus appellat perfectius, & amplius tabernaculo Iſraëlitarum, & non manu factum,

Quódnã dicatur à Pau-

A neque huius creationis. Chryſoſtomus, & alij corpus Chriſti putant appellari tabernaculum. Theodoretus, & alij humanam Chriſti naturam. Per hoc autem tabernaculum, ſiue ſit corpus, ſiue humana Chriſti natura, introiuit Chriſtus in cælum, per hoc (inquam) tabernaculum ſanguine conſperſum, vnde illud Iſaiæ 63. *Quis eſt iſte qui venit de Edom tinctis veſtibus de Boſra? quare rubrum eſt indumentum tuum?* Secundùm diuinitatem in cælo erat Dominus, & in toto orbe: ſecundùm humanitatem verò, quæ diuinitatis erat, velut tabernaculum, introiuit in ſancta, id eſt, in cælum; non enim erat in cælo ſecundùm humanitatem. Præterea humanitas B Chriſti tabernaculum diuinitatis eſt, multo amplius, & perfectius tabernaculo Moſis, vt conſtat; neque eſt huius creationis, id eſt, eius ſtructuræ, qua conſtructum erat tabernaculum. Non eſt manu facta, vt tabernaculum, eſt enim Spiritus ſancti opera fabricatum, admirabile humanitatis Chriſti tabernaculum, ampliſſimum, ac perfectiſſimum. Catharinus per virginem Deiparam ait, velut per tabernaculum introiſſe Chriſtum in cælum; nam ex Virgine natus eſt. Nos tomo 1. lib. 6. cap. 5. iam latè oſtendimus, beatiſſimam Virginem fuiſſe Dei tabernaculum.

Io tabernaculum perfectius, & amplius.

Iſa. 63.

Alij aiunt tabernaculum, per quod Chriſtus 9.
C introiuit, eſſe cælos. Lege D. Thom. ad Hebr. 9. Placet mihi hæc ſententia. Dicitur igitur cælum empyreum Sanctum ſanctorum, in quod Chriſtus in die Aſcenſionis introiuit. Sancta verò dicitur reliquorum cælorum aggregatio. Dicitur etiam tabernaculum amplius, & perfectius tabernaculo Moſis, non manu hominum factum, neque creationis, aut fabricationis eiuſdem, qua Moſis tabernaculum eſt fabricatum. Per hoc tabernaculum pertranſiuit Chriſtus. Omnes enim cælos penetrauit, & per illud introiuit ſemel in ſãcta, id eſt, per aggregationem cælorum inferiorum ingreſſus eſt cælum ſupremum empyreum. His adde, ſi placet, aliam D interpretationem, quæ huiuſmodi eſt: Chriſtus per hunc mundum, qui ſimilis eſt tabernaculo, vt ſupra diximus, éſtque tabernaculũ amplius tabernaculo Moſis, & perfectius, non factum manu artificis, vt tabernaculum Moſis, neque eiuſdem ſtructuræ, introiuit ſemel in Sancta, id eſt, in cælum, &c. Nam Chriſtus in mundo hoc, velut tabernaculo, verſatus eſt, ſanguinémque in cruce effudit, & aſcendit in cælum, velut in Sancta ſanctorum, non ſine ſanguine, per hunc mundum inferiorem.

Tabernaculum perfectum & amplius eſt cælum.

Adumbrat etiam tabernaculum Eccleſiam 10.
Dei. Quemadmodum tabernaculum ex multis tabulis conſtructum erat: ſic Eccleſia ex multis E conſtruitur Chriſtianis. Erant tabernaculi tabulæ inter ſe maximè coniunctæ, Exod. 26. ſic Chriſtianos oportet eſſe maximè inter ſe fidei & charitatis vinculo copulatos. Tabulæ tabernaculi auro fulgebant: Chriſtiani auro fulgeant charitatis. Firmiſſimè collocatæ erant tabulæ tabernaculi, vnaquæque duas habebat baſes argenteas. Præterea vectibus auro tectis firmabantur, ne ventorum turbine impulſæ caderent: ſic Chriſtiani in fide, & charitate ſtabiles eſſe debent, duabúſque baſibus, id eſt, rerum diuinarum conſideratione, & patientia firmati, ne laborum, tentationúmque impetu concuſſi ruant. Firmabant tabulas tabernaculi deaurati vectes, eaſque coniungebant: ſic proximi aureus amor

amor Christianos firmet, ac coniungat. Opertum erat tabernaculum cortinis variis: sic oportet Christianos opertos esse variis virtutibus.

11. *Tabernaculum Ecclesiæ, & Christianos adumbrat.* Primum operimentum ex bysso erat retorta, Exod. 26. & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, variatum opere plumario. Byssus, id est, candidum linum, candidam indicat castitatem. Sunt fila byssi retorta, & duplicata, quia castitatem retortam, duplicatam, & fortem esse necesse est, ne insurgente forti tentatione frangatur. Hyacinthus colorem habet cælestem, Christiani color exemplum est. Sit hyacintho similis, colorem, id est, vitæ conuersationem habeat cælestem, iuxta illud Pauli: *Conuersatio nostra in cælis est.* Purpura imperium significat in cupiditates animi effrenatas. Bis tinctus coccus, Dei, & proximi amore tinctam charitatem adumbrat. D.Gregorius lib. 31. moral. cap. 10. quid hæc significent, ita explicat: Quid (inquit) per byssum significatur, nisi immaculata carnis incorruptio? quid per hyacinthum, nisi spes cælestium? quid per purpuram, nisi cruor, ac tolerantia passionum? quid per coccum bis tinctum, nisi charitas demonstratur? quæ pro perfectione bis tingitur, quia Dei, & proximi dilectione decoratur, &c.

D.Gregor. Quid significet byssus, hyacinthus, &c.

12. *Exod. 36. Quid significat quatuor operimenta tabernaculi.* Secundum tabernaculi operimentum, erant saga, ex pilis caprarum confecta, Exod. 36. *Fecit* (inquit) *saga vndecim de pilis caprarum.* Indicant hæc saga cilicina pœnitentiam, & corporis macerationem, ac mortificationem, qua oportet esse tectam animam aduersus dæmonis insidias, iuxta illud Psal. 68. *Operui in ieiunio animam meam.* Eximium tegumentum sunt hæc saga cilicina aduersùs animi procellas. D.Gregorius loco citato. Per pilos (inquit) caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas texitur, dura pœnitentium afflictio designatur, &c. Tertium operimentum, erant pelles arietum rubricatæ, quæ sanguinis significant effusionem. Christiani enim pro fide Catholica sanguinem, vitámque profundunt. Est autem sanguis Martyrum, imoque Martyres ipsi Ecclesiæ eximium operimentum, ac simul ornamentum. Quartum tabernaculi tegumentum, erant pelles ianthinæ, coloris violacei, ac cælestis, qui color demonstrat, intentionem Christianorum in omnibus rectè factis cælestem esse debere, hoc est, cælum, Deúmque, non inanem gloriam, spectare. Tegit hæc cortina cæteras, quia bona intentio ad omnes virtutes se extendit.

Psalm. 68.

D.Gregor.

13. *Exod. 26.* Multæ fiebant cortinæ, vt legitur Exod. 26. sed postea omnes connectebantur: *Facies decem cortinas*, (ait Dominus) *quinque cortinæ sibi iungentur mutuò, & aliæ quinque nexu simili cohærebunt; facies quinquaginta circulos aureos, quibus cortinarum vela iungenda sunt, vt vnum tabernaculum fiat.* Eundem in modum multos Deus populos ad Ecclesiam adduxit, multa regna, multas ciuitates, & oppida. Omnia tamen vult vnius fidei, pacis, & charitatis vinculis esse connexa. Quod obseruauit D.Cyrillus lib. 9. de adoratione. Poteris (inquit) decem aulæa accipere, atque existimare, summam esse omnium, quæ vbique sunt Ecclesiarum, quæ minimè in diuersas sententias, & compugnãtes opiniones diuisæ sunt: sed coniunctæ spiritu, & quasi in vnum constrictæ per vnitatem, quæ est in Christo per fidem. Vbique enim & in omnibus vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Hæc ille. Hanc pacem petit à Deo Paulus: *Deus* (inquit ad

Vnitas Ecclesiæ.

D.Cyrillus.

A Rom. 15. *repleat vos omni gaudio, & pace in credendo.* Pacem oportet cum fide, & Ecclesia Catholica habere, non autem fidei bellum inferre, si vis habere gaudiũ verum. Item eodem capite Apostolus: *Deus patientiæ,* (ait) *& solatij det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum.* Ad Rom. 15. Ibidem.

14. Sub sagis, & pellibus erant cortinæ, ex bysso confectæ, hyacintho, coccóque bis tincto, vt diximus. His cortinis, ait D. Gregor. significari iustorum vitam, qui Dei contemplatione fruuntur; sagis verò, & pellibus, vitam superiorum, à quibus hi proteguntur. D. Gregor. lib. 25. moral. cap. 22. Vt in interiore (inquit) tabernaculi byssus fulgeat, coccus coruscet, hyacinthus cæruleo colore resplendeat: desuper pelles, & cilicia, imbres, ventos, & puluerem portant. Nequaquam ergo contra rectorem suum, exteriora agentem murmuret is, qui intra Ecclesiam sanctam spiritaliter fulget. Si enim tu securè interiùs, vt coccus rutilas, cilicium, quo protegeris, cur accusas? Sic ille. Etiam D.Thomas, cortinis & pellibus tabernaculi indicari ait prælatos, qui in summo loco tabernaculi Ecclesiæ sunt, idque protegunt, & à pluuia, ventisque, & puluere defendunt, 12. quæst. 112. art. 4. ad octauum. Per operimenta tabernaculi (ait D. Thomas) designantur prælati, & doctores, in quibus debet renitere cælestis conuersatio, quod significatur per pelles hyacinthinas: promptitudo ad martyrium, quod significant pelles rubricatæ: austeritas vitæ, & tolerantia aduersitatum, quod significatur per saga cilicina, &c.

D.Gregor.

D. Thom.

CAPVT X.
MORALE.

De iis, quæ erant in tabernaculo.

Arcam de lignis setim compingite.

1. *Sancta sanctorum adumbrabant cælum empyreum.* ERANT in Sanctis sanctorum arca, propitiatorium, & Cherubini, de iis omnibus diximus tomo 2. Concord. in tract. de templo Salomonis. Adumbrãt autem Sancta sanctorum cælum empyreum, vt supra ostẽdimus. Est enim Sanctum sanctorum, quia locus est sanctissimus. In Sanctis sanctorum arca erat, propitiatorium, & Cherubini, super quos sedere dicebatur Deus, iuxta illud Psalm. 98. *Qui sedet super Cherubim*, & 1. Paralip. 13. *Arca dicitur Dei sedentis super Cherubim.* In Cherubinis enim sedens oracula reddebat. Similem in modum in cælo empyreo Deus est, super omnes Cherubinos, & angelos sedens, & præsidens, omnium Dominus. Illi autem diuinam essentiam perpetuò intuentur, Exod. 25. *Respiciant se mutuò versis vultibus in propitiatorium.* D. Cyrillus lib. 9. de adorat. Quòd (inquit) Cherubim propitiatorium aspiciunt, supernarum virtutum inexplebile Dei videndi desiderium indicare videtur, &c. Est præterea in cælo propitiatorium, id est, infinita Dei misericordia, qua peccata mundi tolerat, ac dissimulat propter pœnitentiam, iuxta illud Sap. 11. *Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* ad quam vult confugere peccatores, & pœnitentiam agere. Est etiam arca, in qua conclusæ sunt, & absconditæ rationes, & causæ rerum omnium, quæ in hoc orbe fiunt, hæc autem est diuina sapientia.

Psal. 98. 1. Paral. 13.

Exod. 25. D Cyrillus. In cælo Cherubini sunt, propitiatoriũ, arca Dei.

Sapient. 11.

D.Thomas

D.Thom. D.Thom. loco citato ad sextum: Sunt (inquit) in illo intelligibili sæculo rationes omniũ eorum, quæ in hoc sæculo perficiuntur, quodam modo clausę, sicut rationes effectuũ clauduntur in suis causis, & rationes artificiatorũ in artifice: & hoc significatur per arcam, &c. In arca erant tabulæ decem mãdatorum, virga Aaron, & manna; quia veluti in arca seruantur Dei mandata, vt ex illis
Virga Aarõ. nos iudicet Deus; ibi virga est Aaron, hoc est, potestas Christi summa ad iudicandum totum orbem. Est etiam dulce manna cum virga, quia non damnabit omnes, sed multos æterna gloria dulciter donabit. Ideo virga Domini, sicut virga Aaron, florida est, & fructum parit; quia non damnabit omnes homines iudex Christus, sed quamplurimos in regnum cæleste vocabit. B Tecta erant Sancta sanctorum velo, quia tectum erat cælum empyreum hominibus. Nemo illuc hominum ante Christum ingrediebatur, nemo Deum videbat: at Christo patiente, velum templi scissum est, quia referatum est cælum, viaque ad videndum Deum super Cherubinos sedentem patuit. Hæc de cælo dicta sint.

2. In Ecclesia autem militante, quæ in terris
Sancta sanctorum adumbrant Ecclesiam. versatur, in Sanctis sanctorum, hoc est, in præcipua, & sanctissima eius parte, id est, in altaribus, est arca infinitorum thesaurorum, videlicet Eucharistiæ sacramentum, in quo thesauri infiniti clausi sunt; quia in eo Christus, infinitus Deus, & homo, est absconditus. Erat in arca C illa antiqua dulce manna: est in hac nostra arca, id est, sacramento Eucharistiæ, multo pretiosius, & dulcius manna: spiritalis vitæ vires maximè corroborans. Erat in arca virga Aaron florida, & fructuosa: est in hac nostra arca, id est, sacramento Christi potestas admirabilis, & pontificatus, qui flores, fructusque in animis hominum mirificos efficit. Aaronis enim Pontificis virga significat potestatẽ Christi, & pontificatum summum floribus, fructibúsque fœcundissimum. O quantum distant templa Christianorum à tabernaculo, templóque Salomonis. In templo Salomonis, & taber-
De sancta Eucharistia. naculo Mosis, arcam venerebatur populos, & D Deum, cuius illa erat scabellum, iuxta illud
Psalm. 98. Psalm. 98. *Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est*: in templis autem Christianorum præsens realiter in Eucharistia Christus, Deus, & homo colitur, & adorator adoratione latriæ à populo Christiano. O mirabilem dignitatem templorum nostrorum! Admirabilis est arca nostrorum templorum, quia admirabilis est Dei benignitas. In locum, vbi erat antiqua arca, nemini, nisi summo sacerdoti semel in anno licebat ingredi, populus è templo submotus ex atriis Deum adorabat: at in templis Christianorum fas est ad locum, in quo arca Dei, id est, Eucharistiæ sacramentum est, accedere; neque E hoc satis fuit diuinæ benignitati hominibus concedere, concessit aliquid multo maius, aliquid mirabile, ac stupendũ, concessit (inquam) & iussit, vt diuinam ipsam infinitorum thesaurorum arcam, id est, admirandum Eucharistiæ sacramentum, & Deum ipsum, ac hominem Christum in eo contentum, ore reciperemus, & in viscera magno cum amore, gratiæque incremento [illegible] us. Lex noua filiorum Dei est; Ch[illegible] filios Deus corpore, sang[illegible] Sed aduertant Chri-[illegible] tabulas fuisse decem mandatorum conclusas, quoniam eum, qui ad arcam Dei, id est, sacramentum stupendum Eucharistiæ accedit, Dei mandata seruare oportet. Quod si roges, *quid indicent Cherubim?* Respondebo, indicare angelos, qui Christum in Eucharistiæ sacramento existentem comitantur, ac venerantur, vt ostendimus tom. 1. Concord. lib. 7. cap. 7. D. Ambr. Luc. 1. Non dubites (inquit) assi- D.Ambros.
stere angelum, quando Christus assistit, quando Christus immolatur, &c. & D. Gregorius lib. D.Gregor.
4. dialog. Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus iungi, &c.

D.Gregor. homil. 6. in Ezechiel. & Rupertus 3.
Duo Cherubini duo significant testamenta. in Exodum, duobus Cherubinis duo testamenta existimant demonstrari. Nam Cherub significat, sicut magister. Cherubim, sicut magistri. Nostri autem magistri sunt duo testamenta, vetus, atque nouum, quia cælestem doctrinam nobis tradunt. Respiciunt se mutuò, quia vetus testamentum respicit nouum, eáque prædicit, quæ nouum continet. Versos habent vultus in propitiatorium, id est, Christum, quia vtrumque testamentum Christum intuetur, & de eo loquitur. Sedebat olim Dominus super Cherubinos, indéque responsa dabat; nunc sedet super duo testamenta, indéque nobis respondet, nosque docet.

D. Cyrillus lib. 9. de adoratione, arcam ait 4.
D.Gregor. Christum adumbrasse, & D.Gregor. homil. 22.
Arca Christum adumbrat. Arca (inquit) ipse nobis factus est, de quo scriptum nouimus, Coloss. 2. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi.* Arca intra velum est,
Ad Coloss. 2. Redemptor noster in cælo, &c. Illud quoque est ponderandum, in arca domus suæ Deum, non aurum, aut gemmas seruari iussisse, sed mandata sua, velut thesaurum pretiosissimum. Hac re docet nos, quænam sint veræ diuitiæ, & Mãdata Dei thesaurum.
thesauri. Est enim mandatorum Dei obseruatio, vnde illud Dauidis Psal. 118. *Dilexi mandata* Psalm. 118.
tua super aurum, & topazion. Origenes homil. 9. Origenes.
in Exod. Habeat (inquit) Christianus arcam testamenti, in qua sint tabulæ legis, vt in lege Dei mediteur die, ac nocte, & memoria eius arca, & bibliotheca efficiatur librorum Dei: sit intra ipsum vrna mannæ reposita, id est, intellectus dulcis verbi Dei: sit & virga Aaron, id est, doctrina sacerdotalis, & florida seueritas disciplinæ. Sic ille. Super arcam erat propitiatorium, quoniam super eos, qui mandata custodiunt, est misericordia Dei.

Facies altare ad adolendum thymiama.

In Sanctis, id est, in domo exteriori, erat in 5.
Altare thymiamatis quid significet. primis altare thymiamatis ante velum, in quo singulis diebus, manè, & vesperi, suauissimus Deo odor offerebatur. Hoc odore, ait Origenes,
Origenes. bonum odorem indicari, quem Christianus exhalare debet: Habeat (inquit Origenes) in penetralibus pectoris sui altare incensi, vt ipse dicat, quia Christi bonus odor sumus, &c. D. D.Gregor.
Gregor. hom. 22. in Ezechiel. altare thymiamatis corda esse dicit, ex quibus in cælum sanctorum desideriorum suauissimus odor ascendit. Arca (inquit) intra velum est, Redemptor noster in cælo: altare verò aureum, in quo thymiama incenditur, est ante velum; quia sanctorum corda, quæ cum magnis virtutibus in Dei amore succensa sunt, per sanctum desiderium in illo

illo ardent, quem adhuc reuelata facie videre non possunt, &c. Item: Quousque ante velum sumus, oportet, vt quasi thymiamatis incensum, flamma amoris ardeamus, &c. Philo lib. 2. de vita Mosis, altaris suffitu significari ait gratiarum actionem, quam Deo debemus. Per altare (inquit) odoramentorum significatur debita pro terrenis, aquaticisque rebus gratiarum actio, &c.

Philo.

Faciēs & mensam.

6. Erat altare thymiamatis medium, mensa versùs aquilonem erat constituta, quæ duodecim habebat panes. Hac mensa Origenes Dei, & duodecim Apostolorum verba adumbrari putat, homil. 9. Mensa (inquit) habens duodecim panes, in parte collocetur aquilonis, respiciens ad austrum. Panes isti apostolicus Christiano sint sermo, quo vtimur quotidie, &c. Sunt igitur verba Dei panis noster quotidianus. In parte aquilonis collocatur mensa, quia à frigido aquilone panditur omne malum, Ierem. 1. Verbo autem apostolico, ac diuino, frigus aquilonare repellitur, meditando, diligentérque illud considerando, iuxta illud Psalmi 38. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis* & illud Luc. 24. *Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis scripturas?* ardet cor, cùm loquitur Deus. Habebat mensa velut labium quoddam, & super labium corona erat, super coronam altera corona aureola. Exod. 25. *Facies illi labium aureum per circuitum, & ipsi labio coronam interrasilem altam quatuor digitis, & super illam alteram coronam aureolam.* Eundem in modum mensa verbi Dei labia necesse est habeat doctorum, & concionatorum, à quibus verbum Dei prædicetur. Super hæc autem labia, si rectè suo fungantur munere, corona imponetur summæ gloriæ essentialis, & aureola quædam, quæ doctorum aureola appellatur. Præterea habebat mensa vectes auro tectos, quibus portabatur, mensam enim verbi Dei per totum orbem portari oportet. Ad hæc, mensam proposuit Deus in tabernaculo antiquo: mensam verò aliam proposuit in tabernaculo Ecclesiæ. Sed infinita est inter antiquam mensam, & nostram distantia. Habet enim nostra mensa panem viuum. *Ego sum panis viuus,* ait Dominus Ioan. 6. cæteri panes mortui sunt, nihil habent vitæ. Noster panis viuus est, quia Deum viuum & hominem Christum continet Eucharistiæ sacramentum. Viuus panis viuos postulat comedentes, viuos, inquam, diuina gratia. Nemo accedat mortuus, & peccato mortifero inquinatus. Si Deus cibus est tuus: tu quoque cibus es Dei. Offer illi cor viuum, humile, & charitate feruidum, vt hoc ferculo delectetur. Iustin. lib. de Christi agone cap. 4. Eo (inquit) ad Eucharistiam percipiendam eris dignior, quò corde humilior, mente mundior, dilectione feruentior, virtutibus solicitior, & vita sanctior fueris inuentus, &c.

Quid significet mensa. Origenes. *Verbum Dei, panis Dei est.* Psal 38. Lucæ 24. Exod. 25. *Mensa S. Eucharistia.* Ioan. 6. Iustinus.

Facies candelabrum, facies & lucernas septem.

7. Candelabrum aureum illuminans templum, Spiritus sancti lucem adumbrat, Ecclesiam illustrantem. Septem erant lucernæ candelabri aurei: septem sunt Spiritus sancti dona. Hæc lux illuminauit Prophetas, & Apostulos, hæc illuminauit Concilia, hæc illuminat summum Pontificem, ne in fidei doctrina, & morum possit erroris caligine offundi, hæc illuminat verbi Dei mensam, hoc est, sacram scripturam, vt à doctoribus possit intelligi. Præterea candelabrũ hoc adumbrat lucem, qua hominis animus collustratur à Spiritu sancto. Lucernæ in candelabro ardentes adumbrant illas lucernas, (vt ait Origenes) de quibus Luc. 12. dicit Dominus: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris.* Origenes homil. 9. in Exod. Sciat (inquit) Christianus, sibi in sanctis candelabrum luminis collocandum, vt sint ei lucernæ semper ardentes, & lumbi succincti, & ipse, tanquam seruus, qui expectat Dominum suum redire de nuptiis. Sed istud candelabrũ in austro collocet, vt ad aquilonem respiciat. accenso enim lumine, id est, vigilanti corde, respicere semper debet aquilonem, & obseruare eum, qui ab aquilone est: ab aquilone enim accenduntur mala vniuersæ terræ. Vigilãs ergo, & solicitus, & ardens, intueatur semper astutias diaboli, & semper aspiciat, vnde sit ventura tentatio, vnde hostis irruat, vnde inimicus obrepat. Sic Origenes.

Lux Spiritus sancti. Lucæ 12. Origenes.

CAPVT XI.

MORALE.

De iis, quæ erant in atrio tabernaculi.

Facies & altare.

ERAT in atrio tabernaculi altare holocaustorum, de quo dictum est, tomo 2. Concord. in tract. de templo. Duo erant altaria in tabernaculo, alterum thymiamatis, & odoris suauissimi, hoc erat in Sanctis, hoc est, in domo exteriori, alterum erat in atrio propter fumum, & ignem perpetuum. In Ecclesia verò præter altare verissimum augustissimi sacrificij Eucharistiæ, duo dicuntur metaphoricè altaria, alterum thymiamatis, & odoris suauissimi, id est, orationis, iuxta illud Psal. 140. *Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo.* Alterum mortificationis, & pœnitentiæ, in quo vitia, & improbæ cupiditates immolantur, iuxta illud Apostoli ad Rom. 12. *Vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem.* Viuens est hostia, quia viuens offertur corpus, sed improbis cupiditatibus immolatis. D. Gregor. homil. 22. in Ezech. Hostia (inquit) occiditur, vt offeratur, sed hostia viuens est corpus Domino afflictum. Quod & hostia dicitur, & viuens, quia viuit in virtutibus, & est vitiis occisum, &c. Habeat anima (inquit Origenes homilia 9. in Exod.) in se altare, in quo continentiæ cultro superbiam, quasi taurum, immolet, iracundiam, quasi arietem, iuguler, luxuriam, omnémque libidinem, tanquam hircos, & hædos, litet, &c. Idem Origen. homil. 5. in Num. candelabro tabernaculi ait significari ipsos Apostolos, qui illuminant accedentes ad Deum; eos quoque, qui scientiæ & doctrinæ lumen aliis ostendunt. Addit Origenes: Alij sunt mensa sacra, scilicet quicunque habent panes Dei, & reficiunt, & pascunt animas esurientes iustitiam. Alij sunt altare incensi, quicunque orationibus, & ieiuniis, die ac nocte vacant in templo Dei, orantes non solùm pro semetipsis, sed & pro vniuerso populo: illi verò quibus arcana mysteria credidit Deus, & occultorum prouidentiæ suæ iudiciorum secreta commisit, arca testamenti Dei appellentur. Porro qui per hostias precũ, supplicationúmque

1. *Orationis & mortificatio duo altaria.* Psal. 140. Ad Rom. 12. D. Gregor. Origenes. Origenes.

victimas, Deũ hominibus reddunt propitium, & pro hominibus interueniunt, propitiatorium nominentur. At qui meruerint multitudinem sciẽtiæ, & abundantes diuitias, in agnitione Dei Cherubim intelligi possunt. Cherubim namque multitudo scientiæ interpretatur. Sic ille.

Fecit & labrum cum basi sua.

2\. Erat præterea in atrio tabernaculi lauacrum, in quo corpora sacerdotes abluebant: in Ecclesia verò admirandum est lauacrum, in quo animas homines omnibus sordibus expurgãt, nempe baptismus. Admirandum sanè lauacrum est, quod omnes animarum sordes abluit, redditque ita mundas, vt cælorum regno dignæ sint. sed hoc lauacrum semel tantùm adiri potest. Quia verò homines baptismi aqua emundati, rursus se vitiorum cœno inquinant, alterum quoque paratum est lauacrum, videlicet pœnitentiæ sacramentum, quo contracta post baptismum inquinamenta abluuntur. Non desunt lauacra in Ecclesia: qui sordidus est, suæ imputet negligentiæ, quia, cùm suppetat aquarum copia magna, lauari non vult. Clamat Dominus Isa. 1. *Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè.* Vocat nos ad lauacrum, multi autem in sordibus suis, & cœno iacere malunt, porcis similes, iuxta illud 2. Petr. 2. *Sus lota in volutabro luti*, &c. Videant autem sacerdotes, ne sorde aliqua contaminati ad altare Dei accedant. Lauacrum pœnitentiæ, & confessionis prius adeant, benéque mundata conscientia, atque lota, ad stupendum sacrificium offerendum accedant.

Lauacrũ baptismi, & pœnitentiæ.

Isaiæ 1.

2\. Petr. 2.

De speculis mulierum.

3\. *Fecit Moses labrum de speculis mulierum.* Specula autem ait D. Gregorius homil. 17. in Euangel. significare Dei mandata. Specula (inquit) mulierum sunt præcepta Dei, in quibus se animæ sanctæ semper aspiciunt, & si quæ in eis fœditatis sunt maculæ, deprehendunt, &c. Fæminæ speculum inspiciunt, vt se ornent: sic animæ Dei mandata intuentur, vt se virtutum ornatu decorent. Specula vultus maculas ostendunt; mãdata Dei cordis inquinamenta demonstrant. Qui Dei mandata meditatur, animi sui inquinamenta cernit, & in labro pœnitẽtiæ se abluit, atque ornat. Erubescit is, qui sordibus infectam faciem habet, si eam intuetur in speculo: qui verò faciem in speculo conspectam abluit, nullo iam pudore suffunditur. Vnde vates regius Psal. 118. *Vtinam* (inquit) *dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas; tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.* hoc est, vtinam seruem legem, & mandata tua; tunc, si illa obseruauero, cùm veluti specula ea inspexero, non afficiar pudore, nullam enim in vultu maculam ostendent. Obserua autem quòd ait *in omnibus mandatis tuis.* Oportet enim nõ vnum, vel alterum, sed hæc omnia specula inspicere, & diligenter omnium peccatorum maculas inquirere; oportet mandata omnia seruare, maculas omnes abluere, si vel vna grauis maneat, confusionem, & pudorem parit sempiternum. Seneca lib. 1. Natural. quæst. inuenta ait specula, vt homo se nosceret. In fine libri: Inuenta (inquit) sunt specula, vt homo ipse se nosceret. Multi ex hoc consecuti primò sui notitiam, deinde & ad quoddam cõsilium, formosus vt vitaret infamiam, deformis vt sciret redi-

D Gregor. *Dei mandata sunt specula.*

Psal. 118.

Seneca.

A mendum esse virtutibus, quidquid corpori deesset, iuuenis vt flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, & fortia audendi, senex, vt indecora carnis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Sic ille. Egregium speculum est conscientia: in hoc animæ videtur facies, & qualis sit homo agnoscitur, deformisne peccato, an pulcher virtutibus. hoc speculum intuendum sæpe est, si te cupis cognoscere. In eodem libro cap. 6. Est (inquit) alicuius speculi talis natura, vt maiora multo quàm videat, ostendat, & in portentosam magnitudinem augeat formas, alicuius inuicem talis est, vt minuat, &c. His speculis illi similes sunt, qui veritatem non sequun- B tur, sed res aut nimium extollunt, aut minuunt. Cap. 5. Sunt (inquit Seneca) specula, quæ videre extimescas. Tanta deformitate corruptam faciem visentium reddunt, seruata similitudine in peius, &c. His speculis similes sunt obtrectatores. Addit Seneca: Sunt specula, quæ cùm videris, placere ibi vires tuæ possint. in tantum lacerti crescunt, & totius corporis supra humanam magnitudinem habitus augetur, &c. His speculis similes sunt adulatores.

Quæ excubabant in ostio tabernaculi.

Obtulerunt Deo specula fœminæ illæ probæ, quæ in ostio tabernaculi excubabant. An *alia* C *postea emerint, illis oblatis*, quæstio esse potest. Sed non emisse respondetur, quia in ostio tabernaculi excubabant, & Deo ornatu corporis contempto seruire decreuerant. Ait D. Hieronym. epist. 12. fœmineum genus esse *φιλόκοσμον*, hoc est, *amicum ornatus*. Latinè carum ornatus dicitur *mundus muliebris*, hic fœminarum est mundus: speculum est velut mappa mundi fœminei, in eo enim, veluti in mappa mundi sui, cernunt corporis sui ornamenta. Quæ verò mundũ hunc spernunt, eius mappam, id est, speculum, Deo offerunt, quia ornare nolunt corpus, sed animam: specula mutant in mandata, mundum, id est, ornatum corporis, in ornatum animæ trans- D ferunt, pulueri, & cineri, id est, hominibus placere nolunt, sed summo, atq; omnipotenti Deo, cuius oculi perpetuo in ornatu, vel turpitudine animarum defixi sunt. In mandatis Dei, velut speculis, perspiciunt, ne confundantur, Psal. 118. Erubescunt fœminæ, quæ decori corporis student, cùm ornatu corporis ante oculos hominum carent. Erubescunt illæ, quæ pulchritudinem animæ curant, cùm ante oculos Dei ornatu animæ se priuatas vident, Psal. 44. *Omnis gloria eius ab intus.* Gloria, & pulchritudo fœminæ, quæ Dei oculis placere concupiscit, intus est in anima: foris pannosa, intus est speciosa, vt Bernardus ait, scribens ad Sophiam virginẽ, epist. 113. E Filiæ (inquit) Babylonis induuntur purpura, & bysso, & subinde conscientia pannosa iacet. Fulgẽt monilibus, moribus sordent. Contrà, tu foris pannosa, intus speciosa resplendes, sed diuinis aspectibus, nõ humanis, &c. Internum hunc decorem affert, & auget maximè lauacrum confessionis, & conscientiæ examinatio in aspectu speculorum, id est, mandatorum facta. Affert etiam confessio laudis diuinæ, earum quæ ante Deum excubant. De vtraque confessione, tam peccatorum, quàm diuinæ laudis exponit D. Bernard. epist. citata, illa verba Psal. 95. *Confessio & pulchritudo in conspectu eius*, id est, in conspectu Christi: Ama (inquit Bernardus) confessionem, si affectas decorem. Confessioni iungitur decor,

iungitur

4\. *Fœminæ specula Deo offerunt.*

D. Hieron.

Psal. 44.

D. Bernard.

D. Bernard. *Confessio decorem affert animæ.*

Psal 95. iungitur pulchritudo, Psal. 95. *Confessio, & pulchritudo in conspectu eius.* Vbi confessio, ibi pulchritudo; si peccata sunt, in confessione lauantur; si bona opera sunt, confessione commendantur. Cùm mala tua confiteris, sacrificium est Deo spiritus contribulatus; cùm beneficia Dei confiteris, immolas Deo sacrificium laudis. Sic ille.

5. Excubasse dicuntur fœminæ in ostio tabernaculi. *Militare Deo, quid dicantur.* Hebraicè verbum est צבא, *saba*, quod significat *militare*, & *pugnare*, & nomen *saba*, significat *exercitum*, *sabaot*, *exercitus*, numero plurali, significat etiam *pugnam*, & *militiam*. Leuitis, qui tabernaculo ministrabant, tribuitur hoc verbum, Num. 4. *Tolle summam filiorum Caath, de medio Leuitarum per domos, & familias suas a trigesimo anno & supra, vsque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur, vt stent, & ministrent in tabernaculo fœderis.* Hebraicè, כל בא ל צבא. *col ba la saba*, id est, omnium qui veniunt, vt militent, vel omnem venientem ad pugnam, vel exercitum, vt ministrent in tabernaculo. Chaldæus vertit: *Omnium qui veniunt, vt per turmas ministrent.* Item, Num. 8. *A viginti quinque annis, & supra ingredientur, vt ministrent tabernaculo fœderis*, &c. Hebraicè לצב צבא, *litbo saba*, id est, ad militandum militiam in tabernaculo. Dicebātur Leuitæ in tabernaculo militare militiam, id est, ministrare ministeria. Vertunt LXX. interpretes, Numer. 8. *λειτουργεῖν λειτουργίαν*. Exod. 38. dicuntur fœminæ *sebaoth aser sabu* id est, fœminæ militantes, quæ militabant in ostio tabernaculi, quæ excubabant, & orabant, ac ieiunabant, & ministrabant in ostio tabernaculi. Forsitan enim tabernaculo in iis ministrabant, quæ fœminæ facere possunt, vestes consuendo, abluendo, & similibus. Militare autem dicebantur Leuitæ, propter multitudinem, & ordinem. Quemadmodum enim in exercitu multitudo est militum, & ordo: sic in Leuitis erat ministrantibus. *Leuitæ cur dicerētur militare.* Præterea militare dicuntur, quia veluti milites Dei erant; sic etiam scriptura militiam cæli vocat astra, propter multitudinem, & propter ordinem, Sophon. 1. *Qui adorant militiam cæli*, & aliis locis. Ita hæ mulieres excubasse dicuntur, & militasse, propter multitudinem earum, & quia vt milites vigilabant ad ostium tabernaculi, & orabant, vt vertit Chaldæus, & ieiunabant, iuxta versionem LXX. interpretum.

6. Denique velut milites erant Domini Dei Sabaoth, id est, exercituum. Non solùm enim in exercitibus Dei militant viri, sed etiam fœminæ, vt Chrysostomus dixit homil. 8. in Matth. *D. Chrysost. Nō solum viri, sed etiam fœminæ pugnant contra diabolum.* Communis (inquit) fœminis ac viris aduersus diabolum pugna est, & contra huius mundi potestates. Neque teneritudo sexus his congressibus impares facit, &c. Commune est bellum fœminis, ac viris, milites sunt viri, milites etiam fœminæ, excubantes in ostio tabernaculi. Sæpe autem fœminæ viros ipsos in hoc bello, fortitudine, trophæisque post se relinquunt. Quamobrem D. Chrysost. addit loco indicato: Sæpe in huiusmodi acie fortiùs viris fœminę decertarūt, ac trophæis insignibus clarueruntt, &c. Hoc fœminarum est, & virorum, qui se religioni manciparunt, militare in tabernaculo Domini, id est, in domo Dei, in cœnobio excubare, orare, & ieiunare, instar militum cum carne, mundo, & cacodæmone pugnare, multásque de iis hostibus reportare victorias. Libet cū tabernaculo Mosis ipsam religionem, id est, domū Dei conferre.

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

CAPVT XII.

MORALE.

Confertur religiosus status cum Sanctis sanctorum.

EST religio Sancta sanctorum. Sancta est, quia sanctas habet constitutiones, sanctaque Dei præcepta, & consilia seruanda proponit. Sancta sanctorum est, quia sancti illi sunt, qui religionis constitutiones, Deíque præcepta, & consilia, quæ constitutiones continent, obseruant. In Sanctis sanctorum Cherubini erant, in quibus sedebat Deus, iuxta illud Psalmi 98. *Qui sedet super Cherubim.* In religione superiores sunt, siue prælati, Cherubinis similes. Nam si nomen Cherubim significat, sicut magistros, prælati religionum sicut magistri sunt, quia subditos docent, corrigunt, dirigunt. Si verò nomen Cherubim significat multitudinem scientiæ, prælatos habere oportet multitudinem scientiæ, vt suo munere rectè fungantur. Cherubini scientiam cum summis virtutibus coniunctam habent: sic prælati scientiam habere debent cum summa probitatē copulatam. Cherubini versos habebant vultus in propitiatorium; prælati versos habeant intellectus oculos in Christum, eum meditando intueātur, eius causa oues pascant, intentionem suam in eum dirigant. In Cherubinis tabernaculi sedebat Deus, & ex illis præcipiebat. Exod. 25. ait Dominus Mosi: *Inde præcipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* In superioribus sedet Deus, quia vicem obtinent Dei, & ex illis præcipit, & loquitur subditis religiosis. Vox enim prælati, vox Dei est. Loquebatur autem Deus super propitiatorium, quia iis religiosis valde propitius est, qui superiorum voci obtemperant. 1.

Psal. 98. — *Congregatio religiosū est Dei tabernaculum.* — *Prælati similes Cherubinis.* — Exod. 25.

Sub Cherubinis arca erat, quæ dicitur scabellum pedum Dei. Thren. 2. *Non est recordatus scabellum pedum suorum in die furoris sui.* Psal. 98. *Adorate scabellum pedum eius.* Sub superioribus subditi est cor, quod arca non est mundi, sed Dei: non enim mundi seruat vanitatem, sed Dei thesauros in arca tabulæ erant, id est, Dei mandata, in tabulis scripta. In corde viri religiosi, religionis constitutiones sunt, & regulæ, veluti thesauri, reconditæ; sunt etiam tria vota, quæ regulis, & constitutionibus continentur. Auream paupertatem in corde reconditam habeat, auream castitatem, auream obedientiam. Petiuit Dominus olim à Seraphico Frāncisco tres oblationes. Cúmque ille respondisset, se nihil habere aliud, præter corpus, & animam, & indumentum. Mitte (dixit Dominus) manum in sinum tuum, & quæ inueneris offer mihi. Misit magnus Franciscus manū in sinum, indéque tres extraxit magno miraculo monetas aureas, & fulgentissimas, quas intellexit ex Deo tria vota significare omni thesauro pretiosiora. Hæc vota aurea, & mandata Dei, ac consilia in arca sua, hoc est, in corde suo, seruat probus religiosus. Prætetea erat in arca tabernaculi manna, de quo Sapient. 16. legimus: *Panem de cælo præstitisti illis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem.* In viro religioso esse oportet manna dulce deuotionis, omne delectamentum in se habens, & dulcedinem. Dulcedo, quam Deus religiosis infundit cordibus, mundi, carnísque mortiferas dul- 2.

Thren. 2. — Psal 98. — *Subditis prælatis religiosi.* — *De tribus votis religiosorum.* — *Aurea moneta D. Francisci.* — Sap. 16. — *Dulcedo deuotionis.*

Psal.76.

A eedines pellit, ac fugat, iuxta illod Psal.76. *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Renuit anima probi religiosi voluptatibus mundi oblectari, quia Dei dulcedinem degustat. Cum mundi se offert voluptas, illam respuit, Deum in memoriam reuocat, in eóque diuinam voluptatem reperit, quæ mundanam fugat. Audi Augustinum lib.9. Confess.

D.August.

cap.1. Quàm suaue (inquit) mihi subitò factum est, carere suauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam dimittere gaudium erat. Eiiciebas enim eas a me, tu vera, & summa suauitas. Eiiciebas, & intrabas pro eis omni voluptate dulcior. Sic Augustinus.

3. Numer.17.

B Ad hæc erat in arca virga Aaron, quæ fronduerat, flores, fructúmque produxerat. Num.17. *Turgentibus gemmis eruperant flores, qui folijs dilatatis in amygdalas deformati sunt.* Est in pectore

Mortificatio.

boni religiosi virga mortificationis, quæ cælestes flores, fructusque producit. Initio mundi, cùm terra aquis erat submersa, nullos flores,

Genes.1.

nullos ferebat fructus, dixitque Deus, Genes.1. *Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida.* Postquam verò congregatæ sunt aquæ in locum vnum, dixit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum.* Itaque post aquarum congregationem, herbas, flores, fructusque terra produxit. Quid similius C terræ aquis demersæ, quam homo terrenus, prauis cupiditatibus submersus & affectibus? quâdiu sic submersus est, diuinos flores, fructúsque non fert, postquam verò mortificatione, veluti virga Aaronis, mare procellosum, id est, prauos affectus exsiccat, congregat, ac constringit, rationíque obedientes reddit, tunc arbores, flores, fructúsque cælestes profert. Congregantur aquæ terrestres in locum vnum: at aquæ cælestes toto cælo diffunduntur. Nam appetitus terrestres frænandi sunt, charitas, quæ cælestibus aquis similis est, in omnes est diffundenda.

Hugo Vict.

Hugo Victor de Sacramentis, 1. part.cap. 23. D Aquæ, (inquit) quæ super cælos sunt, congregantur in locum vnum, & quæ sunt supra cælum, non congregantur, sed relinquuntur diffusæ. Quid putas hoc est, nisi quòd charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, & istæ sunt supercælestes aquæ. Charitas amplificanda semper est, & dilatanda. Quæ autem sub cælo sunt aquæ, congregandæ sunt in locum vnum, vt inde per certos exitus ordinatos ducantur. Quoniam affectus animæ interior, nisi certa lege constringatur, non potest apparere arida, nec germina producere. Sic ille. Denique Sancta sanctorum vndique aureis fulgebant tabulis: sic probus religiosus vndique charitate, aureísque charitatibus operibus E fulgeat.

4. Tectæ erant tabulæ laminis aureis, quæ mallei percussiones ferunt, igneísque flammis fiunt splendidiores: ita religiosi charitas pœnitentiæ, laborúmque, quos religio affert, ictus patienter toleret, atque in eis magis ac magis in dies rutilet. His addamus Sancta sanctorum velo fuisse contecta, quod ante arcam erat oppansum. Sub velo sit absconditus religiosus, nolit

Ioan.7. Psal.26.

eos audire, qui dicunt Ioan.7. *Manifesta teipsum mundo, vt te laudet & admiretur.* Psal.26. *Abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum, protexit me in abscondito tabernaculi sui.* Dies hi malorum sunt, & periculorum; abscondimur ergo in

A tabernaculo Dei sub velo. *Intra in cubiculum tuum,* (ait Dominus Matth.6.) *& clauso ostio ora* Matth.6. *patrem tuum in abscondito.* Opus autem est religiosis duplici velo, hoc est, tum corporis, tum animi collectione. Corporis velum, est cubiculum, animi velum, est solitudo mentis, Cantic.4. his dicitur hortus conclusus anima sancta:

Religiosorum duplex collectio: corporis, & animi.

Cant.4.

Hortus, inquit, *conclusus, hortus conclusus.* Duplex enim septum postulat religio. Vbi verò hoc duplex septum est, floribus, fructibusque viget hortus; vbi deest, bruta animantia, feræque flores conculcant, arbores, fructusque disperdunt. Brutæ enim cupiditates, si animi collectio deest, hortum ingrediuntur, omnémque pessuB dant amœnitatem. Iob 40. *Omnes bestiæ agri ludent ibi.* Iob 40. Ludunt, & illudunt bestiæ agri, hoc est, cacodæmones, in corde illius religiosi, qui septum in horto non habet. Vnde D.Gregor. in D. Gregor. eadem verba: An (inquit) immundis spiritibus non est ludere, mentes hominum modò ficta promissione decipere, modò vacuis terroribus irridere, modò eis transitoria gaudia, quasi permansura imprimere, modò permansuras pœnas quasi transitorias leuigare, &c. Paradisus voluptatis, & deliciarum Dei, est religio. Habeant ergo religiosi paradisi Dei custodiam. Genes.3. *Collocauit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem ad* Genes.3. C *custodiendam viam ligni vitæ.* Ante hunc paradisum collocare oportet egregiam custodiam, videlicet Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem. Lignum vitæ, id est, gratiam, quæ hominibus affert vitam, defendant Cherubim, hoc est, superiores vigilantes, ne serpens tartareus ingrediatur, illamque diripiat, defendat gladius igneus, id est, mortificatio, igne charitatis succensa. Nihil introeat, quod à Cherubinis, id est, superioribus, non sit examinatum, & igneo gladio à subditis probatum. Sit versatilis gladius, qui in omnes corporis, animíque partes se verset, omniáque rescindat, atque comburat, quæ religiosum statum non decent.

D

De exemplari tabernaculi.

Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.

Exemplar tabernaculi Deus in monte Sinai 5. demonstrauit Mosi, præcepitque, vt exemplar inspiceret, & iuxta exemplar tabernaculum construeret. In monte Sinai demonstrauit Dominus Mosi exemplar tabernaculi construendi, in monte autem Caluariæ aliud multo præstantius exemplar Ecclesiæ construendæ nobis ostendit, videlicet Christum cruci suffixum. Est enim Christus Ecclesiæ, hoc est, Christiano-

Christus est exemplar nostrum, inspiciamus & faciamus.

E rum, exemplar, iuxta illud Ioan.13. *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.* Ioan 13. Hæc præter alias causas fuit incarnationis causa, & passionis Filij Dei; redimere nos voluit effuso sanguine, milléque cruciatibus toleratis patientissimè. Voluit etiam exemplar esse nostrum, quod intueamur, & mores, vitámque nostram intuendo componamus. *Inspice,* (inquit) *& fac.* Non satis est inspicere, sed necesse est etiã facere. Inspicere oportet exemplar Christum, eius vitam, humilitatem, paupertatem, mundi despicientiam, summamq; patientiã intueri oportet intellectus oculis meditãdo. At scientia hæc practica est, ad praxim transire oportet. *Fac* (inquit Dominus) *secũdum exemplar.*

Itaque

Itaque hæc duo maximæ curæ esse debent Christiano, inspicere, & facere. Meditatio inspicit, praxis facit. Destinet ergo Christianus quotidie tempus aliquod meditationi, quo Christi Opt. Max. vitam, mortem, opprobria, cruciatus, magno affectu consideret. Inspiciat exemplar suum, Christum, in monte Caluariæ, ex ligno inter latrones pendentem, vulneribus confectum, sanguine toto corpore cruentatum. Inspiciat illius inauditam inter tot cruciatus mansuetudinem, patientiam, humilitatem, paupertatem, ac nuditatem. Inspiciat flagrantem tuto pectore charitatem, qua ductus pro peccatis hominum in crucem agi voluit. Recta trutina hæc omnia expendat, & faciat, ad praxímque transeat, hoc est, patientiam, humilitatem, cæterasque virtutes, quas in exemplari inspicit, imitetur. Ad Hebr. 12. *Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum, qui proposito gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.* Inspiciamus exemplar, inspiciamus ducem (inquit Paulus) & faciamus, hoc est, sub duce cruentato, fortiterque dimicante certemus. Et D. Petrus, epist. 1. cap. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Inspiciamus ergo vestigia Domini, ducísque nostri præcedentis, & faciamus, hoc est, iisdem vestigiis iter in cælum habeamus.

Ad Hebr. 12

1. Petr. 2.

Longum iter (ait Seneca epist. 6.) per præcepta, breue, & efficax est per exempla, &c. Si per exempla hominum breue fieri virtutis iter dixit Philosophus, quid dicendum erit de exemplo summi Dei, & hominis Christi: Breue equidem, & dulce facit iter, tam admirabile exemplum, si tamen inspiciatur attentè. Psal. 76. *In mari via tua, & semita tua in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur* Olim cùm mare rubrum cum populo suo pertransiret Deus, vestigia non reliquit: at cum rubrum passionis mare pertransit, vestigia reliquit, non leuiter impressa, sed ad memoriam sempiternam. Volebat enim in hoc mari rubro multos habere, qui vestigiis, in eo impressis, insisterent. Inspice igitur exemplar, ó Christiane, & fac. si peccatorum inquinamentis contaminatus es, pudore suffundere, & veram age pœnitentiam, inspecto Dei templo, iuxta illud Ezechiel. 43. *Ostende domui Israel templum, & confundantur ab iniquitatibus suis.* Videant Christiani templum, & tabernaculi Dei, hoc est, humanitatem Christi in monte Caluariæ, & confundantur, agántque pœnitentiam ab iniquitatibus suis.

6. Seneca. *Breue iter per exemplum Dei.*

Psal. 76.

Ezechiel. 43

CAPVT XIII.

De erectione, & vnctione tabernaculi.

EXODI CAP. XL.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Mense primo, prima die mensis, eriges tabernaculum testimonij, & pones in eo arcam, dimittésque ante illam velum: & illata mensa, pones super eam, quæ ritè præcepta sunt. Candelabrum stabit cum lucernis suis, & altare aureum in quo adoletur incensum, coram arca testimonij. Tentorium in introitu tabernaculi pones, & ante illud altare holocausti: labrum inter altare & tabernaculum, quod implebis aqua. Circumdabísque atrium tentoriis, & ingressum eius. Et assumpto vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur: altare holocausti & omnia vasa eius: labrum cum basi sua: omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta sanctorum. Applicabísque Aaron, & filios eius ad fores tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat. Fecitque Moyses omnia quæ præceperat Dominus. Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum. Erexitque Moyses illud, & posuit tabulas ac bases & vectes, statuitque columnas, & expandit tectum super tabernaculum, imposito desuper operimento, sicut Dominus imperauerat. Posuit & testimonium in arca, subditis infra vectibus, & oraculum desuper. Cúmque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum, vt expleret Domini iussionem. Posuit & mensam in tabernaculo testimonij ad plagam septentrionalem extra velum, ordinatis coram propositionis panibus, sicut præceperat Dominus Moysi. Posuit & candelabrum in tabernaculo testimonij è regione mensæ in parte australi, locatis per ordinem lucernis, iuxta præceptum Domini. Posuit & altare aureum sub tecto testimonij contra velum, & adoleuit super eo incensum aromatum, sicut iusserat Dominus Moysi. Posuit & tentorium in introitu tabernaculi testimonij, & altare holocausti in vestibulo testimonij, offerens in eo holocaustum, & sacrificia, vt Dominus imperauerat. Labrum quoque statuit inter tabernaculum testimonij & altare, implens illud aqua. Lauerúntque Moyses & Aaron ac filij eius manus suas & pedes, cùm ingrederentur tectum fœderis, & accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi. Erexit & atrium per gyrum tabernaculi & altaris, ducto in introitu eius tentorio. Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente

omnia, & maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat. Si quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscebantur filij Israël per turmas suas: si pendebat desuper, manebant in eodem loco. Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israël per cunctas mansiones suas.

Erexit Moyses illud.

A

2. ANNO secundo ab exitu ex Ægypto, mense primo, id est, mense Nisan, in quo ex Ægypto Israëlitæ exierant, prima die mensis, iussu Dei erexit Moses tabernaculũ iuxta montem Sinai. Exod. 40. *Erexit Moyses illud, & posuit tabulas, & bases, ac vectes, statuitque columnas, & expandit tectum super tabernaculo.* Agebatur iam annus vnus à discessu populi ex Ægypto. Discesserunt enim decima quinta die mensis primi, erectum verò est tabernaculum prima die eiusdem mensis primi, anno secundo post discessum. Hoc autem anno ferè toto iuxta montem manserunt Hebræi; nam mense tertio primi anni apud montem castrametati sunt, vt dicitur Exod. 19. mense primo anni secundi eodem in loco manebant, Exod. 40. quia columna itineris dux ad iter nondum vocabat. Erectum tabernaculum Moses sacro vnxit oleo, eiúsque vasa, vt Deus imperauerat, Exod. 40. *Assumpto* (inquit) *vnctionis oleo vnges tabernaculum cum vasis suis, vt sanctificentur; altare holocausti, & omnia vasa eius, labrum cum basi sua, omnia vnctionis oleo consecrabis, vt sint Sancta sanctorum.* id est, vt sint sanctissima, & mihi consecrata, ac dicata. Quod si quæras; *an totum tabernaculum fuerit perfusum oleo, eiúsque vasa omni ex parte?* Respondendum est, non fuisse perfusum totum tabernaculum oleo, sed aliquas eius partes; idem de vasis dicendum est, non enim omni ex parte vncta sunt, sed nonnullis in partibus olei respersionem suscepere. Confirmatur, quia maxima olei copia fuisset opus, si totum tabernaculum, eiúsque omnia vasa omni ex parte fuissent oleo perfundenda. Sic extremæ vnctionis sacramento inungitur Christianus ex vita discedens, cùm tamen non totus perfundatur oleo sacro, sed aliquibus in membris solùm inungatur.

Exod. 40.

Erexit Moyses tabernaculum anno secundo post discessum ab Ægypto.

Moses iussu Dei vnxit tabernaculũ. Ibid.

B **C**

3. Eodem oleo, quo tabernaculum vnctum est, sunt etiam vncti sacerdotes. Quomodo autem faciendum esset, docet Dominus Mosem Exod. 30. *Facies* (inquit) *vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testamenti, mensámque cum vasis suis, candelabrum, & vtensilia eius: altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet: Aaron, & filios eius vnges.* Aromata, ex quibus oleum componi iussit, eodem capite describuntur his verbis: *Sume tibi aromata primæ myrrhæ & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, casiæ autem quingentos siclos in pondere sanctuarij, olei de oliuetis mensuram Hin, faciésque vnctionis oleum.* Siclus pondus habet dimidiæ vnciæ. Myrrha, vt Plinius est auctor, lib. 12. cap. 15. est arbor, cuius altitudo ad cubita quinque surgit. Eius folium oliuæ folio simile est, verùm crispius, & aculeatum: bis singulis annis inciditur, vt fluat ex ea liquor. Sponte etiam sudat prius quàm incidatur, dicitúrque stacte ille sudor, cui nulla myrrha præfertur. Stacte autem nomen est Græcum, *στακτή*, id est, *stilla*, à *στάζω*, *stillo*.

De oleo, quo tabernaculũ vnctũ est, & sacerdotes. Exod. 30.

Aromata ex quibus componebatur oleum.

Plinius. *Myrrha arbor.*

Stacte.

D **E**

A Psal. 44. stacte dicitur gutta: *Myrrha, & gutta à vestimentis tuis.* D. Hieronymus vertit, *myrrha, & stacte.* Hebraicè, רוש מר דרור, *ros, mar deror,* caput myrrhæ liberæ, id est, myrrham præcipuam, & primam & liberè fluentem, antequam arbor incidatur. LXX. interpretes vertunt: *Sume florem myrrhæ electæ,* &c. & D. Hieron. epist. 140. ad Principiam: Narrant (inquit) ij, qui aromatum nouere virtutes, stactem florem esse myrrhæ, &c. *Sume tibi* (ait Dominus) *aromata primæ myrrhæ, & electæ,* id est, sume tibi ducentas quinquaginta vncias myrrhæ illius, quæ ab arbore sponte sua defluit, hæc enim prima est, & electa, odorísque suauitate præstans, iuxta illud **B** Eccles. 24. *Quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris.* Præter myrrham adhibebantur cinnamomi sicli ducenti quinquaginta, totidem calami aromatici, quingenti verò sicli casiæ, quam dicunt esse canellam. Sed quænam aromata sint cinnamomum, & casia, incertum est. Olei verò mensura certa erat, quæ appellatur Hin, tantumque dicitur continere, quantum septuaginta duo oua. Huiusmodi vnguento odorifero iussit Dominus vngi tabernaculum, & sacerdotes, prohibuítque reliquis, ne eo vngerentur, Exod. 30. *Hoc* (inquit) *oleum vnctionis sanctum erit mihi in generationes vestras, caro hominis non* **C** *vngetur ex eo, & iuxta compositionem eius non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctum erit vobis. Homo quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.*

Psal. 44. D. Hieron.

D. Hieron.

Eccli. 24.

Exod. 30. *Oleum, siue vnguentum vnctionis prohibitum.*

Operuit nubes tabernaculum.

Postquam erectum est tabernaculum, & vnctum, Deóque dicatum, præsentiæ suæ signo illustrauit illud Dominus, & velut possessionem domus suæ accepit. Exod. 40. *Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia,* **D** *& maiestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat.* Erat nubes illa fulgida, quemadmodum illa, quæ in transfiguratione Domini visa est, Matth. 17. *Ecce nubes lucida obumbrauit eos.* Similem in modum exædificato templo à Solomone, in ipsa dedicatione domus suæ possessionem Deus accepit, ostenditque se cum magna gloria eam ingredi. Intulerunt sacerdotes arcam in oraculum, lib. 3. Reg. cap. 8. *Factum est autem cùm exyssent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum Domini, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare, propter nebulam. Impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* **E** Non poterat Moses ingredi tabernaculum, quia nube fulgentissima opertum erat: sic sacerdotes in templo Salomonis stare, & ministrare non valebant, quia nebula, siue nubes splendidissima, templum impleuerat.

4. *Erectum tabernaculum Deus nube operuit, quà illius maiestatem indicabat.* Exod. 40.

Matth. 17.

3. Reg. 8.

CAPVT

CAPVT XIV.

MORALE.

De erectione, & vnctione tabernaculi.

Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum testimony.

Tabernaculum erectum est prima die anni sacri in neomenia.

1. ERECTVM est tabernaculum prima die mensis Nisan, qui nostro Martio, & Aprili respondet. L X X. interpretes vertunt: *In neomenia*, id est, in luna noua. Lunares enim erant menses Hebræorum. Prima dies erat prima luna, luna verò prima mensis Nisan, prima dies erat anni sacri. Tabernaculum, siue templum, adumbrabat Christi corpus, Ioan. 2. *Soluite* (inquit) *templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: ille autem dicebat de templo corporis sui.* Dirutum est hoc tabernaculum à Iudæis, post tres dies in ipso mense Nisan erectum est, & excitatum. Nónne tibi videtur erectum tabernaculum, cùm corpus illud sanctissimum, quod iacebat in sepulchro, magno coruscans splendore surrexit? D. Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 28. tunc erectum ait tabernaculum, cùm Christus est incarnatus, Ioan. 1. *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Græcè ἐσκήνωσεν, verbum est ductum à σκηνή, id est, *tabernaculo*, significat, *habitare in tabernaculo.* D. Cyrillus: Dicimus tabernaculum, quod tunc erigebatur, sanctissimum Christi corpus significasse, in quo plenitudo Deitatis habitauit, &c. Eodem loco docet, lunam nouam, qua tabernaculum est erectum, mundi renouationem indicare, quam Christus aduentu suo effecit. Neomenia (inquit) id est, luna, denotat Saluatoris aduentum, quo renouamur, qui omnia noua facta videmus, &c. Addit, mensem Nisan, qui anni sacri est primus mensis & verni temporis, vel illud adumbrasse, quod sol iustitiæ Christus in orbem attulit, transactis hyemis tempestatibus. Mense (inquit) primo tabernaculum erectum est, quando mitigata hyemis sæuitia, verni temporis pulchritudo resplendet, & terra floribus decoratur. Hyemis tempestas, id est, diaboli tyrannis, & vires tempore Christi ceciderunt, flores autem meritò sanctos dicemus, &c. Christum verò ver mundo attulisse, idem Cyrillus lib. 10. de adoratione ait verba Isaiæ 52. significare, iuxta versionem L X X. interpretum. Noster interpres sic habet: *Ego ipse, qui loquebar, ecce adsum.* L X X. sic vertunt: *Ego qui loquebar, adsum, sicut ver in montibus.* D. Cyrillus: Audio Christum per Prophetam dicentem: Ego, qui loquebar, adsum, sicut vernum tempus in montibus. Quod enim in montibus vernum tempus efficit, vt arbores nouo germine coronentur, hoc idem in nobis Saluatoris aduentus effecit, &c. Idem Pater lib. 17. de adoratione, mortuorum resurrectionem significatam docet erectione illa tabernaculorum, quæ in die scenopegiæ fiebat. In resurrectione enim tabernacula nostra, id est, corpora, ex sepulchris erigentur. D. Cyrillus loco citato: Scenopegiæ (inquit) festum existimandum est indicare illam omnium corporum resurrectionem, quorum primitiæ Christus fuit. Sic ille.

Ioan. 2. — D. Cyrillus. — Ioan. 1. — *Tabernaculum significat Christi corpus.* — D. Cyrillus. — D. Cyrillus. — *Vernum tempus attulit terra Christus.* — D. Cyrillus. — D. Cyrillus. — D. Cyrillus.

2. Potest etiam tabernaculum Ecclesiam significare, Ecclesiæ autem tabernaculum erectum dicitur in nouilunio, propter rerum nouitatem: & tempore verno, propter virtutum amœ- A nitatem. Vnde illud Canticorum 2. *Surge, propera amica mea, & veni. Iam enim hyems transiit, imber abijt, & recessit, flores apparuerunt in terra nostra.* Est etiam Christianus tabernaculum Dei, dirruitur aliquando à dæmone, vt autem erigatur, statutum est tempus vernum quadragesimæ, quod significat, oportere Christianos, veluti arbores, reflorescere, & pœnitentiæ fructus producere, iuxta illud hymni Ecclesiastici: *Dies venit, dies tua in qua reflorent omnia, lætemur in hac ad tuam per hanc reducti gratiam.* Sed non est expectandum quadragesimæ tempus, vt tabernaculum erigatur. Etenim cùm cecidisse cernitur, statim, vt erigatur, totis viribus elaborandum B est. Videamus, quanto animi ardore Dauid tabernaculum, siue templum, Deo optet statuere, Psal. 131. *Si introiero* (inquit) *in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Neque domum suam introire, neque somnum volebat capere, si priùs locum templo Domini extruendo non inueniret: eundem in modum, qui tabernaculum Dei euertit, neque domum suam introeat, neque in lectum ascendat, neque somnum oculis suis det, donec suum tabernaculum erigat. Ecquis ferat tabernacu- C lum Dei æquatum solo videre? Peccatum Dei tabernacula solo æquat; pœnitentia erigit. D. Petrus 2. epist. cap. 1. tabernaculum appellat corpus suum. *Iustum* (inquit) *arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione, certus quòd velox est depositio tabernaculi mei.* id est, corporis mei. Origenes homil. 17. in Numer. Paulum ait fuisse fabrum tabernaculorum, vt Lucas docet Actor. 18. translatum verò esse ad fabricanda tabernacula cælestia, id est, homines iustos, qui Dei sunt tabernacula. Sicut alij Apostoli (ait Origenes) ex piscatoribus piscium, piscatores hominum facti sunt, ita & Paulus à faciendis tabernaculis terrenis ad cæ- D lestia tabernacula construenda translatus est. Construit enim cælestia tabernacula, docens vnumquemque viam salutis: facit tabernacula, cùm ab Ierusalem in circuitu vsq; ad Illyricum replet Euangelium Dei Ecclesias construendo. Sic Origenes.

Cant. 2. — *Christianus est tabernaculum Dei, quod per pœnitentiam erigitur.* — *Festinandum est ad pœnitentiam.* — Psal. 131. — 2. Pet. 1. — Origen.

3. Postquam erectum est tabernaculum, vnxit illud Moses, eáque vnctione præcellentissimam Christi vnctionem adumbrauit. Christi humanitas, Verbi tabernaculum erat, hanc Deus admirabili vnxit Spiritus sancti vnguento, quod cælum, terrásque lætissimo odore complet. Gratia enim donísque diuini Spiritus admirabilibus vnctus est Christus, Isai. 61. *Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me.* Dan. E 9. *Et vngatur sanctus sanctorum.* Actor. 10. *Quomodo vnxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute,* &c. Et Psalm. 44. *Vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Omnes homines, angelósque superauit Christus vnctione gratiæ, donorúmque Spiritus sancti. Ille solus maiorem gratiam habet, quàm omnes simul angeli, & homines, ideo vnctus dicitur præ consortibus suis, id est, præ omnibus, qui à Spiritus sancti gratia vncti sunt. Quia verò olim sub antiquo testamento reges, & sacerdotes, ac prophetæ vngi solebant; idcirco etiam Christus rex, & sacerdos, & propheta vnctus præ consortibus suis dicitur, id est, præ omnibus regibus, & sacerdotibus, ac prophe-

Tabernaculũ vnctũ, Christus vnctus. — Isai. 61. — Daniel. 9. — Actor. 10. — Psalm. 44. — *Vnctio Christi superauit omnes vnctiones.*

prophetis. Omnes enim longiſſimo ſuperat interuallo. Vnctus etiam dicitur vnione hypoſtatica, humanitas enim cum ſuppoſito Verbi diuini copulata, diuinitate ipſa Verbi, velut vnguento fragrantiſſimo, eſt delibuta. Vnctionem indicat nomen Chriſti, quod vnctum ſignificare conſtat, quemadmodum Hebræum, quo etiam vtimur, Meſſias. Cant. 1. *Oleum effuſum nomen tuum.* Nónne oleum effuſum eſt nomen Chriſti, quod vnctum oleo effuſo ſignificat? Significat autem hoc nomen in ſcriptura regem, Pſal.88.2. Reg.1.& 23. & 19. & Iud. 9. arbores dicuntur miſſe, vt vngerent ſuper ſe regem. Itaque cum Dominus appellatur Ieſus Chriſtus, perinde eſt, ac ſi appellatur Ieſus Rex, Rex inquam, per antonomaſiam, omnibus enim regibus antecedit infinito interuallo. Poſt erectum tabernaculum vnxit illud Moſes oleo: ſic poſtquam humanitas Chriſti in ſacroſancto Virginis vtero ab Spiritu ſancto perfecta eſt temporis momento, & erecta, velut Dei tabernaculum, eodem inſtanti vncta eſt omni gratia, omnibúſque donis. Poſtea verò extra vterũ Virginis erectum eſt hoc tabernaculum, id eſt, humanitas Chriſti, coram hominibus in natiuitate, & poſt dies octo inuncta vnguento pretioſiſſimo, id eſt, ſanguine, cùm Dominus eſt circumciſus. Nomen impoſitum eſt Ieſus, id eſt, Saluator, quod vnctionem illam maximam indicabat, quia in paſſione, & cruce vnctus eſt. Vt enim nos ſeruaret, ſanguine vngi oportuit ſanctiſſimum illud tabernaculum. Fuit autem ille ſanguis ſalutiferum omnibus mundi vulneribus vnguentum.

Cant. 1. Vnctus ſignificat regem.

4. Denique Dei tabernaculũ, Eccleſia eſt. Quemadmodum Chriſtus eſt vnctus inuiſibili Spiritus ſancti oleo: ita Chriſtiani vnguntur, quamuis longè diuerſa menſura. 1. Ioan. 2. *Vnctionem habetis à ſancto.* Item: *Sicut vnctio eius docet vos de omnibus.* Itẽ: *Vnctionem quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis.* A Chriſto, id eſt, vncto, dicimur Chriſtiani, id eſt, vncti hac vnctione. D.Hieron. epiſt. ad Principiam, ad illa verba Pſalm. 44. *Præ conſortibus tuis*, vel, *præ participibus tuis*: Participes (inquit) apoſtolos, credentéſque ſignificat, quibus vnctionis ſuæ vocabulum Chriſtus tribuit, vt ab vncto vocentur vncti, id eſt, à Chriſto Chriſtiani, &c. Vnguntur Chriſtiani oleo Spiritus ſancti inuiſibili, quemadmodum Chriſtus, à quo habent nomen. Vnguntur præterea oleo viſibili in Baptiſmo, Confirmatione, extrema Vnctione, & in ſacramento Ordinis. Odorifero oleo vngebatur tabernaculum: odorifero Spiritus ſancti oleo vngitur Chriſtianus. Odorem ergo exempli boni ſemper exhalet, iuxta illud Pauli 2. Corint. 2. *Chriſti bonus odor ſumus.* Oleum miſericordiam ſignificat, miſericors ſit Chriſtianus, præſertim erga pauperes, mittat oleum ſuum in vaſa vacua, id eſt, pauperes, rebus neceſſariis vacuos, vt miſit mulier illa, 4. Reg. 4. cui dixit Eliſæus, *pete vaſa vacua.* Myrrha prima ad vnguentum conficiendum numeratur, Exod. 30. & in veſtimentis Chriſti, Pſalm. 44. *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis.* Myrrhæ, id eſt, vitiorum omnium mortificationis, Chriſtiano prima cura ſit: Chriſto quotidie myrrham electam offerat, effrenatas cupiditates morte mulctando. D. Hieronymus, epiſt. citata: Intimum (inquit) eſt veſtimentorum Chriſti, ſuſcipere mortem illius, & in ſua carne monſtrare, &c.

1.Ioan 2. Ibidem. Ibidem. Chriſtiani ſunt vncti. D.Hieron. Pſalm.44.

2. Corint. 2. Bonũ exemplũ eſt odor ſuauis.

Pſal.44. Myrrha, id eſt, mortificatio cura ſit Chriſtiani. D.Hieron.

& Principiam ſic alloquitur: Mortificaſti membra tua ſuper terram, & quotidie Chriſto offers myrrhã. *Chriſti bonus es odor,* & propterea ſtactē, id eſt, ſtillam, vel guttam, exhibes Domino, &c. Item: Huic (inquit) mundo mortua eſto, & nihil aliud, niſi de cæleſtibus cogitans, loquere ad ſponſum tuum, Cant. 5. *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, digiti mei, myrrha pleni.* Sic Hieronymus.

Idem. Cant. 5.

5. Significat etiam myrrha pœnitentiam, ea autem, vt ex Plinio diximus, præſtantior eſt myrrha, quæ fluit ex arbore, non inciſa: eundem in modum pœnitentia, quæ ex animo fluit, non metu iam præſentis mortis timore, cum incolumes, & ſani ſumus, præſtantior eſt illa, quàm impendens ceruicibus mors, velut extorquet, perculſo eius formidine animo. Placet myrrha Domino, hoc eſt, pœnitentia vera, etiam illa, quæ inciſo fluit pectore horrendæ metu mortis. Pſalm. 50. *Cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies.* Non deſpicit Deus myrrham. Cinnamomi, & calami odorati ducentos quinquaginta ſiclos iubet vnguento adhiberi: at myrrhæ multo plures, nempe quingentos, placet enim valde myrrha, id eſt, pœnitentia. Illud quoque obſeruandum, quod additur Exod. 30. *pondere Sanctuarij* eſſe ponderandam myrrham, & cætera aromata, ſacramenta enim, & pœnitentia, ceteráque virtutes, pondere Sanctuarij, id eſt, Eccleſiæ Catholicæ, ſunt expendendæ, cuius rectiſſima eſt ſtatera. Fuge hæreticorum ſtateram, non ponderes in illa fidem, aut pœnitentiam, reliquáſque virtutes, vel ſacramẽta. Fallax fides in illa pondus habet, non vera. Oſeæ 12. *Chanaan in manu eius ſtatera doloſa.* Fuge oleum hæreticorum, myrrham non habet. D.Hieron. Ezech. 16. Habent (inquit) cacodæmones ſimulati olei lenitatem, dulcia per hæreticos pollicentes, quæ vertuntur in amaritudinem, & quæ deteſtatur propheta, Pſal. 140. commemorans: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.*

Pœnitentiã indicat myrrha. Pſalm. 50. Oſee 12. D.Hieron. Pſal. 140.

6. Denique erectum eſt, & vnctum tabernaculum, Exod. 40. *Et operuit nubes tabernaculum teſtimonij, & gloria Domini impleuit illud.* Similiter cùm erectum eſt tabernaculum, id eſt, Chriſti humanitas in vtero Deiparæ Virginis, eodẽ inſtãti vncta eſt à Spiritu ſancto ſumma gratia ac donis. Vngimur quidem & nos, ſed non in vtero, delituimus enim peccato originali inquinati in vtero, poſtquam naſcimur, in baptiſmo vngimur: at Dominus, in quo nullũ poterat eſſe peccatum, ipſo conceptionis puncto vnctus eſt. In hunc ſenſum exponit D.Gregorius verba Pſal. 44. *Vnxit te Deus tuus præ conſortibus tuis.* Videlicet, quia Chriſtus ipſo conceptionis inſtanti eſt vnctus, homines eius conſortes poſtea vngũtur. D.Gregor. lib. 9. epiſt. 61. Vnctus (inquit) eſt Chriſtus oleo, dono videlicet Spiritus ſancti, ſed præ conſortibus vnctus eſt; quia omnes nos prius peccatores homines exiſtimus, & poſtmodum per vnctionem Spiritus ſancti ſanctificamur. Ipſe autẽ ibi à Spiritu ſancto vnctus eſt, vbi cõceptus. Nec ante conceptus, & poſtea vnctus eſt, ſed hoc ipſum de Spiritu ſancto ex carne Virginis concipi, à Spiritu ſancto vngi fuit. Sic Gregor. Præter hæc ſignificatur ſic copulatio diuini ſuppoſiti cũ humana natura. Quemadmodum tabernaculum gloria Domini impleuit: ſic humanam Chriſti naturã impleuit gloria Dei. Verbũ enim diuinum, naturã humanam ſibi copulauit, & gloria diuinitatis illã repleuit.

Exod. 40. Pſalm 44. Chriſtus ipſo inſtanti conceptionis vnctus eſt, & gloria diuinitatis repletur. D Gregor. D Gregor.

CAPVT

CAPVT XV.

De consecratione sacerdotum.

EXODI CAP. XXIX.

1. SED & hoc facies, vt mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos, panésque azymos, & crustulam absque fermento: quæ conspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies. Et posita in canistro offeres: vitulum autem & duos arietes. Et Aaron ac filios eius applicabis ad ostium tabernaculi testimonij. Cúmque laueris patrem cum filiis suis aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea & tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo. Et pones tiaram in capite eius, & laminam sanctam super tiaram, & oleum vnctionis fundes super caput eius: atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingésque balteo. Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras: eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. Postquam initiaueris manus eorum, applicabis & vitulum coram tabernaculo testimonij. Imponéntque Aaron & filij eius manus super caput illius, & mactabis eum in conspectu Domini, iuxta ostium tabernaculi testimonij. Sumptúmque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes iuxta basim eius. Sumes & adipem totum qui operit intestina, & reticulum iecoris, ac duos renes, & adipem qui super eos est, & offeres incensum super altare: carnes verò vituli & corium & fimum combures foris extra castra, eò quòd pro peccato sit. Vnum quoque arietem sumes, super cuius caput ponent Aaron & filij eius manus. Quem cùm mactaueris, tolles de sanguine eius, & fundes circa altare ipsum autem arietem secabis in frusta. lotáque intestina eius ac pedes pones super concisas carnes, & super caput illius. Et offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino, odor suauissimus victimæ Domini. Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron & filij eius ponent manus. Quem cùm immolaueris, sumes de sanguine eius, & pones super extremum auriculæ dextræ Aaron & filiorum eius, & super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundésque sanguinem super altare per circuitum. Cúmque tuleris de sanguine qui est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron & vestes eius, filios & vestimenta eorum. Consecratísque ipsis & vestibus, tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam, quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armúmque dextrum, eò quòd sit aries consecrationis: tortámque panis vnius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini: ponésque omnia super manus Aaron & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans coram Domino. Suscipiésque vniuersa de manibus eorum: & incendes super altare in holocaustum, odorem suauissimum in conspectu Domini, quia oblatio eius est. Sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabísque illud eleuatum coram Domino, & cedet in partem tuam. Sanctificabísque & pectusculum consecratum, & armum quem de ariete separasti, quo initiatus est Aaron & filij eius, cedéntque in partem Aaron & filiorum eius iure perpetuo à filiis Israël: quia primitiua sunt, & initia de victimis eorum pacificis quæ offerunt Domino. Vestem autem sanctam, qua vtetur Aaron, habebunt filij eius post eum, vt vngantur in ea, & consecrentur manus eorum. Septem diebus vtetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius, & qui ingredietur tabernaculum testimonij vt ministret in Sanctuario. Arietem autem consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto: quibus vescetur Aaron & filij eius. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonij comedent, vt sit placabile sacrificium, & sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt. Quòd si remanserit de carnibus consecratis, siue de panibus vsque manè, combures reliquias igni: non comedentur, quia sanctificata sunt. Omnia, quæ præcepi tibi, facies super Aaron & filiis eius.

LEVITICI CAP. VIII.

2. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen dicens: Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, & vnctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes, canistrum

cum

cum azymis, & congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. Fecit Moyses vt Dominus imperauerat, congregatáque omni turba ante fores tabernaculi ait: Iste est sermo, quem iussit Dominus fieri. Statímque obtulit Aaron, & filios eius. Cúmque lauisset eos, vestiuit Pontificem subucula linea, accingens eum balteo, & induens eum tunica hyacinthina, & desuper humerale imposuit, quod astringens cingulo, aptauit rationali, in quo erat doctrina, & veritas. Cidari quoque texit caput, & super eam contra frontem posuit laminam auream, consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. Tulit & vnctionis oleum, quo liniuit tabernaculum cum omni supellectili sua. Cúmque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, vnxit illud, & omnia vasa eius, labrúmque cum basi sua sanctificauit oleo. Quod fundẽs super caput Aaron, vnxit eum, & consecrauit. Filios quoque eius oblatos vestiuit tunicis lineis, & cinxit balteis, imposuítque mitras, vt iusserat Dominus. Obtulit & vitulum pro peccato: cúmque super caput eius posuisset Aaron, & filij eius manus suas, immolauit eum: hauriens sanguinem, & tincto digito tetigit cornua altaris per gyrum: quo expiato, & sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta eius. Adipem verò, qui erat super viscera, & reticulum iecoris, duósque renunculos cum aruinulis suis, adoleuit super altare: vitulum cum pelle, & carnibus, & fimo, cremans extra castra, sicut præceperat Dominus. Obtulit & arietem in holocaustum: super cuius caput cùm imposuissent Aaron & filij eius manus suas, immolauit eum, & fudit sanguinem eius per circuitum altaris. Ipsúmque arietem in frusta concidens, caput eius, & artus, & adipem adoleuit igni, lotis priùs intestinis, & pedibus, totúmque simul arietem incendit super altare, eo quòd esset holocaustum suauissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. Obtulit & arietem secundum, in consecratione sacerdotum: posuerúntque super caput eius Aaron, & filij eius manus suas. Quem cùm immolasset Moyses, sumens de sanguine eius, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis. Obtulit & filios Aaron, cúmque de sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, & pollices manus, ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum, adipem verò, & caudam, omnémque pinguedinem, quæ operit intestina, reticulúmque iecoris, & duos renes, cum adipibus suis, & armo dextro separauit. Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, panem absque fermento, & collyridam conspersam oleo, laganúmque, posuit super adipes, & armum dextrum, tradens simul omnia Aaron & filiis eius. Qui postquam leuauerunt ea coram Domino, rursum suscepta de manibus eorum, adoleuit super altare holocausti, eo quòd consecrationis esset oblatio in odorem suauitaris, sacrificij Domino. Tulítque pectusculum eleuans illud coram Domino, de ariete consecrationis, in partem suam, sicut præceperat ei Dominus. Assuménsque vnguentum, & sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron, & vestimenta eius, & super filios illius, ac vestes eorum. Cúmque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi, & ibi comedite eas: panes quoque consecrationis edite, qui positi sunt in canistro, sicut præcepit mihi Dominus dicens: Aaron & filij eius comedent eos. Quidquid autem reliquum fuerit de carne, & panibus, ignis absumet. De ostio quoque tabernaculi non exibitis septem diebus vsque ad diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ: septem enim diebus finitur consecratio, sicut & impræsentiarum factum est, vt ritus sacrificij compleretur. Die ac nocte manebitis in tabernaculo obseruantes custodias Domini, ne moriamini, sic enim mihi præceptum est. Fecerúntque Aaron & filij eius cuncta, quæ locutus est Dominus per manum Moysi.

3. DE consecratione sacerdotum agitur Exod. 28. & 29. & Leuit. 8. Post erectum templum Domino, siue tabernaculum, consecrati & vncti sunt sacerdotes, qui in eo ministrarent. Sacerdotes autem instituit Deus, Aaronem, fratrem Mosis, & quatuor filios Aaronis, Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, Exod. 28. (Exod. 28.) *Applica* (inquit) *ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis de medio filiorum Israël, vt sacerdotio fungantur mihi, Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar.* Ab iis postea orti sunt omnes sacerdotes: nemò enim sacerdos esse poterat, qui non esset ex posteris Aaronis. (*Publicè facta est consecratio sacerdotum.*) Facta est publicè consecratio coram populo, ante ostium erecti tabernaculi. Le- A uit. 8. (Leuit. 8.) *Congregata omni turba ante fores tabernaculi, ait Moses: Iste est sermo, quem iussit Dominus fieri, statimque obtulit Aaron, & filios eius, cúmque lauisset eos, vestiuit Pontificem.* Ab ablutione cœpit consecratio. Pontificem Aaronem, & filios lauit Moses, postea Pontificem vestibus sacris induit, quæ numerantur Exod. 28. & Leuit. 8. tùm in caput eius vnguentum effudit odoriferum, iuxta illud Psalm. 132. (*Vnctus est Aaron pontifex, & filij.* Psalm. 132.) *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Præter hanc præcipuam capitis vnctionem, secunda alia adhibita est, oblata námque sunt à Mose sacrificia, immolatíque arietis sanguine vnxit extremam partem dextræ auriculæ Aaronis,

pollicem

pollicem quoque manus dextræ, & pollicem pedis dextri. Addita est tertia vnctio, vnguentum odoriferum, quo vnxerat tabernaculum. Cum sanguine victimæ permiscuit Moses, & aspersit tam Aaronem, quàm illius vestes pontificales, consecrauitque Aaronem, & vestes eius hac aspersione sanguinis, & vnguenti. Ad
Exod. 29. hæc, ait Dominus Exod. 29. *Tolles adipem de ariete, & caudam, & aruinam, quæ operit vitalia, ac reticulum iecoris, & duos renes, atque adipem qui super eos est, armúmque dextrum, eo quod sit aries consecrationis, tortámque panis vnius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum est in conspectu Domini, ponésque omnia super manus Aaron, & filiorum eius, & sanctificabis eos eleuans* B
Leuit. 8. *coram Domino.* Leuit. 8. *Qui* (id est, Aaron, & filij eius) *postquam eleuauerunt ea coram Domino, rursus suscepta de manibus eorum, adoleuit Moyses super altare holocausti, eò quod consecrationis esset oblatio in odorem suauitatis.*

4. *Aaron tribus vnctionibus est consecratus, minores sacerdotes duabus.*
Sic consecratus est summus sacerdos tribus vnctionibus: minores verò sacerdotes eius filij duabus tantùm vnctionibus sunt consecrati. Præcipua enim capitis vnctio illis non est tributa. Postquam enim aqua abluti sunt, & vestibus sacerdotalibus induti, vnxit Moses sanguine arietis, singulorum auriculæ dextræ extremum, & pollices dextræ manus, dextríque pedis. Hæc fuit prima vnctio. Post hæc, eosdem C aspersit, & consecrauit vnguento cum sanguine
Exod. 29. permixto, & eorum vestes, Exod. 29. *Cumque tuleris de sanguine, qui est super altare, & de oleo vnctionis, asperges Aaron, & vestes eius, filios & vestimenta eorum, consecratísque ipsis vestibus tolles adipem.* Hæc fuit secunda vnctio. Tandem eorum manibus, & Aaronis imposuit Moses adipes, & cætera, quæ postquam eleuauerunt coram Domino, adoleuit Moses in altari holocaustorum. In septem dies protracta est sa-
Exod. 29. cerdotum consecratio, Exod. 29. *Septem diebus consecrabis manus eorum: & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum.*

5. *Septẽ diebus in tabernaculo manserunt sacerdotes.*
Septem quoque diebus tabernaculo se con- D tinuerunt sacerdotes, Leuit. 8. *De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus vsque in diem, quo complebitur tempus consecrationis vestræ Septem enim diebus finitur consecratio, sicut & impræsentiarum*
Leuit. 8. *factum est, vt ritus sacrificij compleretur.* Magister histor. Leuit. 8. putat, his diebus septem quotidie ea facta esse, quæ prima die facta sunt: Singula (inquit) iterauit Moses septem diebus, non tamen vestiuit sacerdotes, quia semel induti, septem diebus non deposuerunt vestes sanctas, neque de atrio tabernaculi sunt egressi, &c. Io-
Iosephus. sephus videtur annuere lib. 3. antiquit. cap. 9. Sanguine (ait) victimarum, ornatum Aaronis, & filiorum eius aspersit Moses, purificans eos E fontanis aquis, ac vnguento, vt Dei fierent sacerdotes. Atque hoc modo per septem dies, ipsos & vestes eorum curabat. Sic ille. Et Caiet. Le-
Caietan. uit. 8. Relege (inquit) caput vigesimum nonum, & inuenies, quòd omnes ceremoniæ peractæ primo die consecrationis, repetendæ erant singulis diebus, &c. Alij existimarunt, prima die omnia facta esse, vt diximus, sex vero diebus consequentibus oblationes fuisse iteratas, non tamen vnctionem. Ex scriptura constat, per singulos sex dies consequentes immolatum esse vitulum, & consecratas esse manus sacerdotum,
Exod. 29. Exod. 29. *Septem diebus consecrabis manus eorum, & vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad* A *expiandum.* Quomodo autem his diebus manus consecrarentur, dubium est. Prima enim die consecratæ iam erant vncto pollice, vt dictum est.

Dubitatur ergo, *an vnctio illa pollicis sit sæpius adhibita, an vero aliter manus consecratæ dicantur?* 6.
Obseruandum est, verbum Hebræum, מלא, *male*, quod noster interpres vertit *consecrare*, significare, *implebis*, quamobrem illud Exod. 29. Ibidem.
Septem diebus consecrabis manus eorum: verti potest; *implebis manus eorum.* Hic loquendi modus frequens est in sacris literis, cùm de sacerdotibus agitur, Iud. 17. *Impleuit vnius filiorum suorum* Iudith 17.
manum, & factus est ei sacerdos. Item eodem capi- *Quid sit implere manus sacerdotum.*
B te: *Impleuit manum eius, & habuit sacerdotem apud* Ibidem.
se. Num. 3. *Sacerdotum, qui vncti sunt, & quorum* Num. 3.
repletæ, & consecratæ manus, vt sacerdotio fungerentur. 3. Reg. 13. *Quicunque volebat, implebat manum* 3. Reg. 13.
suam, & fiebat sacerdos excelsorum. Eccles. 45. *Com-* Eccl. 45.
pleuit manus eius, id est, Moses manus Aaronis, *& vnxit eum oleo sancto.* Exod. 32. quo loco legi- Exod. 32.
mus Leuitis, qui vituli cultores occiderant, dictum esse: *Consecrastis manus vestras hodie Domino.* Verti potest ex Hebræo, *impleuistis manus.* Constat ergo consecrari manus sacerdotum per impletionem: hæc autem impletio à non nullis dicitur esse impletio oblationum, implebantur enim oblationibus sacrificiorum manus sacer-
C dotum, cùm consecrarentur, vt vidimus. Sic exponit Lyranus, Exod. 29. Impletio (inquit) Lyranus.
manuum refertur ad ea, quæ ponebantur super manus Aaron, & filiorum eius, vt eleuarentur coram Domino, &c. Abulensis quoque: Septem Abulens.
(inquit) diebus pones super manus eius sacrificia. Idem sentiunt Oleaster, & Lippomanus, cuius hæc sunt verba, Exod. 28. Quòd autem ait, *implebis manus eorum*, est, suppeditabis illis victimas, & trades in manus eorum, vt eas offerant, &c. Addit idem auctor: Alij interpretantur: Tu mittes eos in possessionem sacerdotij. Nam cùm aliquis mittitur in possessionem alicuius rei, traditur aliquid in manu eius. Alij
D exponunt, consecrabis, impletio enim manuum symbolum est initiationis, quod fiebat initiatione, & impletione pugillorum. Hæc ille. Caietan. 3. Reg. 13. impletionem manuum Caietan.
putat esse vnctionem. Et Iudith 17. Suspicari (inquit) licet, quòd implebant manus oleo, vel quòd implerentur manus aliquo primùm Deo offerendo. Crediderim tamen, quòd *implere* sumitur pro *perficere*, perfectio autem requisita ad manus sacerdotales, erat vngere manus. Hæc Caiet. LXX. interpretes Exod. 29. vertunt, [illegible], id est, *perficies* manus. Qui enim aliquod opus implet, illud perficit. Prima opinio mihi videtur probabilior, quam verbum
E ipsum *impleo* indicat. Implebantur namque manus sacerdotum carnibus sacrificiorũ: nunquam autem legitur, impletas esse oleo, prima enim die, qua maximè oleo essent implendæ, vnctus tantùm est pollex dextræ manus, vt diximus. *Implebantur manus sacerdotum carnibus sacrificiorum.*

CAPVT XVI.

MORALE.

De consecratione sacerdotum.

Sed & hoc facies, vt mihi sacerdotes consecrentur.

OSTENDIT nobis hic locus, quanto in pretio oporteat habere sacerdotes, quos 1.
Deus

Sacerdotum dignitas magna. Deus sic ornat, & extollit. A populo illos separat, sibi ministros applicat, vestes illis peculiares iubet fieri, & vngi solenni ritu. Si veteris legis sacerdotes tanti à Deo facti sunt; quanti fieri debent nouæ legis sacerdotes? Illos Deus elegit, vt bruta animantia immolarent: hos eligit, vt stupendum Eucharistiæ sacrificium offerant. Si illis vnctionem, & consecrationem instituit; quis, nisi planè amens, neget nouæ legis sacerdotibus vnctionem, & consecrationem meritò adhiberi? Si vestes peculiares antiquis sacerdotibus tribuit, quis neget nostris sacerdotibus ad offerendum augustissimum sacrificium peculiares, easque ornatissimas vestes esse tribuendas? Dicet aliquis, *hæc omnia cum lege veteri esse antiquata.* Respondemus, abrogatam quidem esse legem veterem, eiúsque ceremonias, sacrificia, & sacerdotium: at verò abrogatio hæc non abrogauit hoc argumentum à minori ad maius: Si Deus tanti fecit sacerdotium, quo bruta animantia offerebantur, quanti faciet sacerdotium nouæ legis, quo Christus Deus Opt. Max. offertur.

2. Imò Deus in sacerdotibus veteris testamenti illa iussit fieri, vt Ecclesiam doceret, quid in sacerdotibus noui testamenti fieri oporteret, qui sacerdotibus antiquis longè præcellunt. Vnum tantùm summum sacerdotem in toto populo antiquo instituit Deus. Hac re adumbrauit in populo suo, id est, Ecclesia toto orbe diffusa, vnum tantùm fore summum sacerdotem, omnibus sacerdotibus, totíque Ecclesiæ præpositum. Vnus tantùm erat Pontifex in synagoga: in Ecclesia verò toto orbe diffusa, multos voluit Deus esse Pontifices, & Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, sed vnum, qui reliquis omnibus præesset. Diuersæ erant vnctiones olim Pontificis, & sacerdotum: diuersæ quoque nunc sunt vnctiones Pontificum, & instriorum sacerdotum, diuersæ etiam vestes sacræ. *Admirabilis est Ecclesiæ hierarchia.* Quis non admiretur Ecclesiasticam hierarchiam, sacrámque monarchiam, si considerationem adhibeat? quis non videat in illa cælestem quandam maiestatem, Dei sacerdotibus maximè dignam? Quis non admiretur, & obstupescat, si sacrificium, quod Pontifices, & sacerdotes offerunt, ante oculos mentis proponat, nempe Christum Deum Opt. Max. Obstupuit Regina Saba 3. Reg. 10. cùm Salomonis sapientiam audiuit, & domum vidit, quam ædificauerat, & cibos mensæ eius; & ordines ministrantium, vestésque eorum, & alia, quæ eodem loco numerantur: eundem in modum admiratur, & obstupescit animus bene affectus, qui hierarchiam contemplatur Ecclesiasticam, ordines ministrorum, ac vestes, & præcipuè cibum mensæ summi Salomonis Christi, id est, sacrificium & sacramentum augustissimæ Eucharistiæ. Dixi animoni bene affectum, vt de animis quorundam hominum taceam; quibus hæresis cimmerias offudit tenebras, qui neque stupendam sacrificij maiestatem, neque ministrantium dignitatem vident, sed quia cæci sunt, in illam petram impingunt, cadunt, & conteruntur, de qua Dominus dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Super hanc petram (inquit Dominus) ædificabo Ecclesiam meam: ergo, qui super hanc petram ædificatus non fuerit, ex Ecclesia non est. Dominus enim non ædificauit super Petrum partem Ecclesiæ, sed totam Ecclesiam; igitur non est ex Ecclesia Christi, qui Petrum, & eius successores summos Pontifices esse, totíque Ecclesiæ præesse non confitetur. Sed pergamus.

Applica ad te Aaron fratrem tuum cum filijs.

3. Vocat Deus ad sacerdotium Aaronem, fratrem Mosis, sacerdotiúmque illi, & filiis largitur. *Applica (inquit) ad te Aaron, fratrem tuum, cum filijs suis, vt sacerdotio fungantur mihi.* iubétque illos consecrari, & vestibus sacris indutos in tabernaculo ministrare. Hoc est, quod Paulus ait ad Hebr. 5. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.* Quemadmodum verò summi sacerdotis honorem sibi non sumpsit Aaron, ita neque Petrus; vocatus est à Deo Aaron, vocatus etiam Petrus. *Pasce (inquit Dominus) oues meas.* At hæretici hoc habent, vt à Deo per veros Pontifices non vocati, ipsi se ipsos vocent. Non habent miseri vocationem, sed æternam damnationem. Fugiamus ambitionem, quæ non vult Dei vocationem expectare, sed ad honorem se intrudit. Sidonius Apollinaris lib. 7. in concione de quodam Episcopo eligendo: Maximè (inquit) est ambiendus, quia minimè est ambitiosus: non studet suscipere sacerdotium, sed mereri, &c. Nemo sibi honorem ambiat, sed à Deo clarificationem accipiat, quemadmodum Christus, de quo Paulus capite citato ait: *Christus non semetipsum clarificauit, vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te, quemadmodum & alio loco dicit: Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* At verò ambitiosi clarificare se cupiunt, & ad honores Ecclesiasticos non vocati currunt. Quamobrem Bernardus, epist. 42. ait: Curritur ad Ecclesiasticas curas, tanquam sine curis iam quisque victurus sit, cùm ad curas peruenerit, &c. *Qui Episcopatum desiderat,* (ait Paulus 1. Timoth. 3.) *bonum opus desiderat.* Vtinam hi ambitiosi ad bonum opus hoc currerent, hoc est, ad gregem Christi pascendum verbo, exemplo, oratione, eleemosynis, perpetua visitatione, & inspectione, ac vigilantia. Vtinam cùm ad Ecclesiasticos honores currunt, currerent ad liberandas animas ex faucibus luporum: at verò qui ambitiosi sont, quósque ambitio calcaribus stimulat, ad honorem, pecuniã, magnúque nominis vmbrã currunt potius, quàm ad fugãdos lupos. Expellant hi animo ambitionem, expectent, vt vocentur à Deo, tanquam Aaron. Psal. 117. *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino. Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.* Iustitiæ portæ sunt, portæ templi, iustis aperiuntur, iusti intrabunt in eas, & per eas ad Ecclesiasticas dignitates, moribus ornati, virtutibus exculti: non ambitiosi, morúmque labe conspurcati: at hi ambiunt, iusti verò, & perfecti timent. Vnde illud D. Gregor. ad illa verba lib. 1. Regum: *Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius,* id est, Saulis: Cùm (inquit) sancti viri ad primatum sanctæ Ecclesiæ sustolluntur, vehementer expauescunt, ne onus tanti ordinis sibi iudicio hominum sit impositum, non ordinatione conditoris, &c.

Ad Hebr. 5. — Aaron vocatus ad sacerdotium à Deo. — Apollinaris. — Non sit ambitiosus sacerdos. — D. Bernard. — 1. Timot. 3. — Psal. 117. — D. Gregor.

Tu laueris patrem cum filijs suis aqua.

4. Ante omnia ablutio Pontifici, & sacerdotibus adhibetur. Ea verò eximiam illam signifi-

cat

cat puritatem, quæ necessaria est Dei ministris. D.Bernard. Væ ministris infidelibus (ait D.Bernardus, sermone de conuersione ad Clericos cap.27.) qui needum reconciliati, reconciliationis alienæ negotia, quasi homines, qui iustitiam fecerint, apprehendunt! Væ filiis iræ, qui se ministros gratiæ profitentur! Væ illis, qui ambulantes in carne, Deo placere non possunt, & placare velle præsumunt? &c. Quasi dicat, væ immundis sacerdotibus, qui alios mundare volunt, antequam abluantur! *Oportet sacerdotes purã habere conscientiam & ablutam.* Oportet ergo Dei ministros, sacerdotes ablutos esse, à peccatísque mundos, & cum Deo reconciliatos, vt reconciliationis populi negotia agant. Oportet filios esse, non iræ Dei, & peccati, sed gratiæ, quia gratiæ sunt ministri. Oportet non ambulare in carne, sed eius immunditiam abluere, Deóque placere, vt illum populo possint placare. Isaiæ 52. Isa. 52. *Mundamini, qui fertis vasa Domini*, &c. Si ij, qui ferunt vasa Domini, mundari iubentur, quidnam dicendum erit de iis, qui ferunt corpus, sanguinémque Dei Christi? D.Chrysost. Egregiè D.Chrysost. homil. 60. ad populum Antiochenum: Quo (inquit) non oportet esse puriorem tali fruentem sacrificio? quo solari radio non oportet esse splendidiorem manum, carnem hanc diuidentem, os quod igni spirituali repletur, linguam, quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Hæc ille. Equidem ipsis radiis solaribus oportet similes esse sacerdotes; eos enim lucem mundi Dominus appellauit, Matth. 5. *Vos* (inquit) *estis lux mundi.* Matth. 5. Solares radij in terram descendunt, sterquilinia, cæteráque sordida terræ loca perlustrant, nihil tamen inde impuritatis haurit sol: eundem in modum tanta debet puritate splendescere sacerdos, vt, licèt sordidissima peccatorum sterquilinia radiis suis perlustret, nihil tamen impuritatis contrahat, sed omnem fuget à sordidis pectoribus immunditiam peccatorum.

5. Psal. 54. Psal. 14. quærit Dauid: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Respondet: *Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam.* hoc est: Quis ministrabit tibi in tabernaculo tuo, quod in monte collocatum est? Is sanè minister dignus erit, qui ablutus fuerit, & omni turpi macula caruerit, cuiúsque opera iusta fuerint, ac sancta. *Castitas maximè necessaria est sacerdoti.* Abluant Dei ministri omnes maculas animi, præcipuè verò maculam, fœditatémque impudicitiæ, pudicitiam, velut ædituum, & antistitem templi Dei, id est, animi sui habeant, quæ omnes libidinis immunditias longè propellat, iuxta illud Tertulliani Tertullian. in lib. de cultu fœminarum: Cùm omnes templum simus, illato in nos, & consecrato Spiritu sancto, eius templi æditiuus, & antistes pudicitia est, quæ nihil immundum inferri sinit, &c. Isidor. Pelus. Isidorus Pelusiota maiorem sacerdotibus castitatis puritatem exigit, quàm ab iis, qui eremum colunt. Epist. 284. ad Palladium Episcopum: Mulierum (inquit) congressus fuge. Nam eos, qui sacerdotum munere funguntur, sanctiores, ac puriores esse oportet illis, qui ad montes se contulerunt: siquidem illi, & sui, & plebis; hi autem sui duntaxat curam gerunt. Atque illi in dignitatis fastigio collocati sunt, omnésque illorum vitam scrutantur, &c. Sicut in facie macula facilè cernitur, sic in sacerdote impudicitia. Iam verò si cum fœminis, propter animarum salutem, & confessionem diu versandum sit; cauendum maximè est, ne consuetudo virtutem *De castitate.* castitatis emolliat, & ex leone catulum efficiat, A hoc est, ex viro graui, & virtute prædito efficiat imbecillem hominem, & libidinosum. Idem Isidorus: Isidor. Pelus. Si aliqua (inquit) necessitas, vt cum mulieribus congrediaris, obstringat, oculos habe humi deiectos, cumque pauca locutus fueris, auola, ne forte diuturna consuetudo vires tuas emolliat, & infringat, & velut leonem nacta, comam amputet, dentes eripiat, vngues euellat, ac deinde deformatum leonem, & ridiculum redditum, pueris etiam illudendum præbeat. Hæc Isidorus. Egregiũ verò illud est consilium, quod præbet: Si (inquit) necessitas obstringat, vt cum mulieribus colloquaris, oculos habe humi deiectos, &c. Hinc illud Ecclesiast. 9. Eccli. 9. *Auerte faciem* B *tuam à muliere compta, & ne circumspicias speciem alienam propter speciem mulieris multi perierunt* &c. De Rogerio, viro religiosissimo, & castitatis studiosissimo, ex familia magni Francisci, D. Antoninus hæc refert, D.Antonin. 3. part. tit. 24. cap. 3. §. 9. Oculos ita prudenter a vanis aspectibus refrenabat, quòd vix aliquam mulierem aspiciebat in facie, etiam matrem suam vetulam, & deuotissimam: & cum confessor illi diceret, cur pater aspicere times? Respondit vir prudẽs & deuotus: Quamdiu homo facit, quod in se est, peccata, & occasiones malorum pro viribus fugando; & Deus facit, quod in se est, vt à malis eum præseruare non omittat. Sed si tu peccati periculo te expo- C nis, maximè in tali materia, iustum est, vt Deus te derelinquat. Hæc Anton. Caueamus ergo fœminarum aspectum, & tactum. D. Anton. Idem sanctissimus Archiepiscopus, eadem part. 3. tit. 23. cap. 9. §. 5. Quidam (inquit) frater alium accusauit, quòd manum tetigerit mulieris. Ille respondit: Mulier bona fuit, tunc præses ait: Pluuia bona est, & terra bona, lutum tamen ex horum commixtione generatur: sic & manus viri, licèt bona sit, similiter & mulieris, ex coniunctione tamen illarum cogitatio nonnunquam, vel affectio mala exurgit, &c. Ead. part. tit. 19. cap. 12. §. 7. scribens Mariæ de Oegnies, sanctissimæ fœminæ, vitam: D.Antonin. Cum (inquit) quidam familiaris D illius amicus, ex excessu spiritalis affectionis, manum eius aliquãdo stringeret, licèt casto animo nihil turpe cogitaret, sensit tamen primos motus sibi insurgere. Cúmque illa prorsus hoc ignoraret, audiuit vocem de excelso hanc: *Noli me tangere*: neque tamen intellexit, quid significaret. Volebat Deus, tanquam zelotes, castitatem amicæ suæ custodire, & amicum familiarem propter imminentia pericula castigare. Vnde cum illa diceret: audiui nunc quandam vocem, & quid significet, ignoro, scilicet: *Noli me tangere.* Ille quid esset, intelligens, sibi de cætero diligentiùs cauit, & Deo gratias agens discessit. Hæc D. Antun. Ierem. 11. sacrificiorum carnes Ierem. 11. E dicuntur sanctæ. *Numquid* (inquit) *carnes sanctæ auferent à te malitias tuas?* Sanctæ etiam sunt carnes sacerdotum, qui Deo oblati sunt velut sacrificia, & vncti, & illi dicati, ac castitatis voto consecrati. Sunt ergo illorum carnes sanctæ, & vt sanctæ tangendæ, ac tractandæ.

Oleum vnctionis fundes super caput eius.

Effudit Moses super caput pontificis oleum 6. odoriferum, id verò, vt ait D. Thom. 1. 2. quæst. D Thomas. 111. art. 5. ad 8. indicabat à pontifice diffundi potestatem consecrandi alios, sicut oleum à capite deriuatur ad inferiora. Congruunt huic loco verba magni Gregorij in lib. 1. Reg. c. 10. Loquitur ille de Saule vncto in Regem a Samuele:

nos loquimur de Aarone vncto à Mose in sa- A
D. Gregor. cerdotem summum. Hoc (inquit Gregor.) hac
vnctione exprimitur, quod in sancta Ecclesia
nunc etiam materialiter exhibetur; quia, qui in
culmine ponitur, sacramenta suscipit vnctionis.
Vnctio sacerdotum. Quia verò ipsa vnctio sacramentum est, is qui
promouetur, bene foris vngitur, si intus virtute
sacramenti roboretur, &c. Solebant Israëlitæ
oleo capita vngere, lætitiæ causa, iuxta illud
Matth. 6. Matth. 6. *Cum ieiunas, vnge caput tuum.* & Psal.
Psal. 103. 103. *Vt exhilaret faciem suam in oleo.* & Psal. 44.
Psal. 44. dicitur *oleum lætitiæ.* Quia ergo festiuus dies
erat totius Reipubl. cum pontifex creabatur,
oleo lætitiæ caput eius vngebatur.

7. Præterea egregiè quadrant in pontifices olei B
D. Gregor. virtutes, quas D. Gregor. citato loco refert:
Olei virtutes quadrant in sacerdotes. Oleum (inquit) aliis liquoribus superfertur:
oleum ignem fouet: oleum vulnera curare con-
sueuit, &c. Quemadmodum oleum aliis liquo-
ribus superfertur, ita summus Pontifex toti su-
perfertur Ecclesiæ; alij pontifices peculiaribus
Ecclesiis, & sacerdotibus superferuntur, sacer-
D. Franciscus quanti fecerit sacerdotes. dotes verò laicis. Seraphicus S. Franciscus ita
superferri sacerdotem arbitrabatur, vt sæpe di-
ceret, referente D. Antonino, si sancto venienti
de cælo, & pauperculo alicui sacerdoti me con-
tingeret obuiare, ad sacerdotis manus deoscu-
landas citiùs me conferrem, & sancto dicerem:
Expecta me, sancte, quia manus huiusmodi ver- C
bum vitæ contrectant, & vltra humanum ali-
quid possident, &c. Oleum ignem fouet, hoc
sacerdotum est munus, ignem charitatis, qui
in lampadibus Christianorum à Spiritu sancto
accensus est, toto conatu fouere, neque verò si
Matth. 25. petant virgines stultæ, Matth. 25. id est, pecca-
tores: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades no-
stræ extinguuntur.* Respondere possunt: *Ne forè
non sufficiat nobis, & vobis, ite potius ad vendentes,
& emite vobis.* Quia qui animarum curam susci-
pit, & vnctus est, tantum olei habere debet, vt
subditis omnibus dare possit. Væ iis prælatis,
qui in animis stultarum virginum, id est, pecca-
torum, oleum deesse, & ignem extingui sciunt! D
neque tamē, etiam si magno cum labore oleum
instillant. Præterea oleum vulnera curare con-
sueuit, hoc magnum opus est sacerdotum, vide-
licet peccatorum vulneribus medicinam adhi-
bere, instar illius Samaritani, qui Lucæ 10. vul-
neribus semimortui Iudæi oleum infudit, &
1. Reg. 10. vinum, vt eum sanitati restitueret. 1. Reg. 10. ait
Samuel ad Saulem: *Ecce vnxit te Deus super hæ-
reditatem suam in principem, & liberabis populum
eius de manu inimicorum eius, qui in circuitu eius
sunt.* Hæc verba sibi dicta putet is, qui aliis præ-
est. Ecce vnxit te Deus super familiam, & hære-
ditatem suam, quorsum te vnxerit, diligenter
considera: nimirum, non te vnxit, vt te honori- E
bus extollas, vt corpus cures, vt voluptatibus in-
dulgeas: sed vt instar optimi ducis, cui ciuitas
credita est ab hostibus vndique obsessa, semper
vigiles, semper arma feras, semper hostibus ob-
uiam eas, qui in circuitu Ecclesiæ tuæ sunt. Vt
enim ait summus Pontifex Petrus: *Aduersarius
diabolus, tanquam leo rugiens circuit.* Si circuit dux
tartareus, turpissimū est dormire ducem, à Deo
datum populo suo. Si ille circuit ciuitatem, &
obsidet, quærens quem deuoret, ignauiæ nota
inurendus est dux Ecclesiasticus, qui ciuitatem
suam diu, noctúq; non circuit, quærens quem à
deuoratione eripiat. Hæc est præcipua cura præ-
latorum, peccatores à deuorante leone eripere.

A 1. Reg. 9. *Duxit Samuel Saulem in extremam* 8.
partem ciuitatis, ibique vnxit eum. In ciuitate, hoc 1. Reg. 9.
est, Ecclesia, multi sunt gradus; extrema illius
pars sunt peccatores, & si nobilissimi, ac poten-
tissimi sint; quod vtinam illi animo voluerent.
In hac extrema parte vngitur prælatus, quia
præcipuam curam habere debet peccatorum, vt
ad gratiam redeant, & eorum qui in periculo
peccandi versantur, ne à leone deuorentur. Ita-
que vt tartareus leo circuit ciuitatem: sic præ-
latus circuire debet Ecclesiam suam, maximè
verò in extrema parte ciuitatis vigilare debet,
hostibúsque se opponere. D. Gregor. 1. Reg. 9. D. Gregor.
In extrema (inquit) ciuitatis parte Rex vngitur,
B quia sanctæ Ecclesiæ rector ordinatur pro pec-
catoribus, non pro iustis. Hinc enim veritas
dicit: *Non veni vocare iustos, sed peccatores, ad pæ-
nitentiam.* hinc iterum dicit: *Non opus habent
sani medico, sed malè habentes.* Sic Gregor. Quòd
autem ait, non ordinari rectorem Ecclesiæ pro
iustis, sed pro peccatoribus, intelligendum est,
præcipuè pro peccatoribus ordinari, vt eos iu-
stos efficiat. Denique prælatum vngit Domi-
nus super hæreditatem & Ecclesiam suam, vt
ab hostibus illam liberet. D. Gregor. Vnctionis D Gregor.
fructus est, cultus diuinæ hæreditatis. Ille er- *Quærat lucra*
go officium vnctionis exequitur, qui sola quæ- *animarum*
rit lucra animarum, &c. Quære lucra anima- *sacerdos.*
C rum, & lucra corporum parum curabis. Chry-
sostomus homil. 3. Act. Vnius animæ perditio D. Chrysost.
tantam habet iacturam, vt nulla ratio possit
æstimare, &c. Inæstimabilis iactura est ani-
mæ si amittitur, inæstimabile quoque lucrum
si inuenitur.

*Sumes de sanguine eius, & pones super ex-
tremum auriculæ dextræ Aaron,
& filiorum eius.*

Iussit Dominus tam aures dextras, quàm pol- 9.
lices dextros manuum, & pedum sacerdotalium
vngi sanguine victimæ. Vnctio auris dextræ
D significat sacerdotum dextram fortémque obe- *Obedientia*
dientiam, paratam ad obediendum Deo, & *sacerdotis.*
superioribus, qui Dei locum obtinent, viriliter,
ac fortiter, etiam in rebus difficilibus. Hæc *Sacerdotis robur aduersus*
enim obedientia maximè est laudabilis. Vnctio *vitia.*
dextri pollicis, manuum, & pedum sacerdota-
lium, operum sanctitatem indicabat. Dexteram
manum, reliquisque digitis fortiorem pollicem
exigit Dominus, opera enim Dei, manu prom-
pta, validáque facienda sunt. Similiter pedem
dextrum pollicémque pedis dextrum postulat;
vt indicet, oportere sacerdotes fortiter dextro
pede viam mandatorum Dei, & cæli currere, à
sinistra autem via, quæ ducit ad tartara, pedem
E auertere. Sāguine victimæ immolatæ inungun-
tur tam aures, quàm manus, & pedes, vt memi-
nerit sacerdos sanguinē à Christo effusum hæc
omnia ab eo flagitare, scilicet obedientiam, &
bonorum operum, atque itinerum dexterita-
tem. D. Thomas loco citato: Vt (inquit) sacerdo- D. Thomas.
tes essent obedientes legi, in oblatione sacrifi-
ciorum, significatur intinctione auris dextræ, &
quòd essent soliciti, & prompti in executione
sacrificiorum, significatur intinctione manus
dextræ, & pedis, &c. Aliter Philo lib. 3. de vita Philo.
Mosis: Tinxit (inquit) Moses tria membra initia-
torum, auriculam extremam, manum extre-
mam, pedem extremum, hæc omnia dextra
significans virum perfectum debere purum
esse

Sacerdos sit perfectus sermone & opere. esse sermone, & opere tota vita. Sermonem enim auditus iudicat, manus significat opera, pes totius vitæ transitum. Quoniam autem hæc singula extrema sunt, & dextra, intelligendum est, in singulis requiri profectum, & cupiditatem extremæ fælicitatis, ad quam, velut scopum, vitæ actiones referendæ sunt, &c.

Asperges Aaron, & vestes eius, filios, & vestimenta eorum.

10. *Sacerdos cum seueritate permisceat mansuetudinem.* Iussit Dominus aspergi pontificem, & sacerdotes, eorumque vestes sanguine permixto cum vnguento odorifero; ea aspersio adumbrat, pontifices, & sacerdotes debere, instar vnguenti, siue olei, mansuetudinis laude præstare, mansuetudinem tamē, cùm opus est, seueritati esse permiscendam, quod significat sanguis permixtus oleo. In basibus quibusdam vasorum templi, *3.Reg.7.* 3.Reg.7. insculpti erant *leones, boues, & Cherubim.* *D.Gregor.* Bases, ait D.Gregor. adumbrare sacerdotes; quia *Bases Ecclesiæ sunt sacerdotes.* bases sunt, & fundamenta Ecclesiæ, homil.17. in Euangelia: Sacerdotes (inquit) dum solicitudinem regiminis tolerant, quasi more basium superimpositum onus portant, &c. In basibus insculpti Cherubini indicant, in sacerdotibus oportere insculptam esse sapientiam; nam nomen Cherubini, *multitudinem* significat *scientiæ*, vel quasi *magistros*, vt diximus. In basibus (inquit *D.Gregor.* Gregorius) Cherubini exprimuntur, quia decet, vt sacerdotum pectora plenitudine scientiæ sint repleta, &c. Præter Cherubinos oportet in basibus, id est, sacerdotibus, insculpi boum laborem perpetuum, magna cum patientia, & mansuetudine coniunctum, & leonum terrorem, ita vt patiens sit, & mitis prælatus: si verò ad pellenda peccata opus sit leonis terror, id est, seueri- *D.Gregor.* tas, & supplicium tunc adhibeatur. D.Gregor. Per leones (inquit) terror seueritatis: per boues verò patientia mansuetudinis figuratur, &c. Item: Iram mansuetudo condiat, & mansuetudinem, ne fortè dissoluta sit, zelus districtionis accendat. Hæc ille.

11. Notus ille Samaritanus, qui à latronibus vulneratum hominem reperit, & duxit in stabulum. Dicitur Luc.10. in vulnera eius oleum infudisse, & vinum: sic sacerdos vulneribus medeatur oleo mansuetudinis, & vino seueritatis: at verò illo capite 10. D.Lucæ legimus, præteriisse sacerdotem, præteriisse Leuitam, vulnerati verò hominis nullam habuisse curam. Arguit *Non prætereant sacerdotes vulneratos.* sanè hæc narratio nonnullorum sacerdotum negligentiam, qui cùm vulneratos homines, & à tartareis latronibus Dei gratia spoliatos cernunt, neque oleum vulneribus infundunt, neque vinum. Bonus ille Samaritanus à iumento, quo vehebatur, descendit, vulneratum hominem illi imposuit, & duxit in stabulum, & curam illius egit; discant prælati curam gerere vulneratorum, qui illis à Deo traditi sunt, siquidem Samaritanus sic curam gessit vulnerati, quem casu in via repetit. Ne prætereat prælatus, viso vulnerato, sed, si opus sit, ex mula descendat, alliget vulnera, infundat oleum, & vinum, ducat domum suam, & curam illius agat diligenter, donec sanitatem illi afferat. Videlicet, hoc est esse prælatum, non honore extolli, pecuniæ studio æstuare, deliciis abundare. Meminerit pontifex nominis sui, significat enim pontis factorem, vt D.Bernardus ait, epist.42. Omnibus igitur super tumidum, rapidum, ac procellosum huius mundi fluuium pontem faciat, quo in regnum cælorum pertransire possint. Caueat *Sit pontifex pontis in cælum factor.* verò ne qui pontes aliis fabricare debet, quibus in cælum possint peruenire, ipse sibi, & aliis, malo exemplo, & negligentia pontem extruat, per quem cum multis aliis ad orcum perueniat. D.Bernardus epist.42. Hoc agens (inquit) im- *D.Bernard.* plebit pontifex non solùm pontificis officium, sed etiam nominis etymologiam; pontem vtique se ipsum faciens inter Deum, & proximum. Pertingit pons iste vsque ad Deum ea fiduciá, qua non suam, sed Dei gloriam quærit: pertingit vsque ad proximum illa pietate, qua & ipsi proximo, non sibi prodesse desiderat. Sic ille.

De ostio tabernaculi non exibitis septem diebus.

Leuit.8. iubentur sacerdotes antiqui non exi- 12. ite de ostio tabernaculi septem diebus consecrationis suæ, vt discant sacerdotes nostri, cùm ad sacerdotale officium consecrantur, in templo, vel domi se cum Deo continere per aliquot dies, & susceptum sacerdotij pondus diligenter considerare, atque ea, quæ ad exequendum tantum munus necessaria sunt, comparare. Luc.14. *Lucæ 14.* ait Dominus: *Quis ex vobis volens turrim ædificare non prius sedens computat sumptus, qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum. Ne postea quam posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare.* Excelsam *Excelsa turris est sacerdotium. Considerēt ij, qui sacerdotes esse volunt, an possint eam ædificare, & tueri.* turrim ædificat, qui sacerdotium suscipit: ergo sedeat, & vacet per aliquot dies, retimque cælestium meditationi mentem tradat, diligentérque computet sumptus, qui necessarij sunt ad celsam hanc turrim perficiendam, eósque comparet, ne postea si castitate, reliquisque sacerdotalibus virtutibus carere reperiatur, incipiant illudere ei. D.Bernard. in serm. ad Clericos, cap. *D.Bernard.* 29. Vtinam (inquit) turrim inchoaturi, sedentes computarent, ne fortè sumptus non habeant ad perficiendum, sumptuosa turris est, &c. Sumptuosa turris est, vt ait D.Bernard. para sumptus, ô sacerdos, parare potes, si velis, iuuante Deo; castitatem potes illibatam seruare, animum ab omni mortiferi peccati labe immaculatum, eísque virtutibus, quas status sacerdotalis flagitat, exornatum. Quòd si castitatem seruare non vis, non te cogit Ecclesia sacros suscipere ordines: antequam suscipias, melius est vxorem ducere, quàm in sacerdotio turpiter viuere: quia si susceperis sacrum ordinem, voto castitatis astrictus, vxorem ducere non vales. D. Bernardum *D.Bernard.* audi loco citato: Melius esset saluari in gradu humili, quàm in cleri sublimitate, & deterius viuere, & districtius iudicari, &c. Dixit angelus ad Loth, Gen.19. *In monte saluum te fac.* Respon- *Genes.19.* dit Loth: *Non possum in monte saluari, est ciuitas hæc parua, & saluabor in ea.* D.Gregor. Altitudo *D.Gregor.* (inquit) montium est munditia continentium, &c. Videant, & considerent ij, qui sacerdotes esse volunt, vtrùm possint castitatem perpetuam seruare, & in montis altitudine saluari. Quòd si castitatem perpetuam constanter seruare nolunt; ad paruam confugiant ciuitatem, id est, ad vitam coniugalem. Vt enim ait D. Gregor. *D.Gregor.* Coniuges quasi paruam ciuitatem inueniunt, in qua ab ignibus defendantur, &c. Parua autem ciuitas hæc est vita coniugalis. Melius est in vita coniugali ab ignibus libidinis defendi, quàm in monte sacerdotij celsissimo, ignibus his tartareis inflammari.

CAPVT XVII.

De primis sacrificijs oblatis ab Aarone, & de filiorum duorum morte.

LEVITICI CAP. IX.

1. FActo autem octauo die, vocauit Moyses Aaron & filios eius, ac maiores natu Israël, dixitque ad Aaron: Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, vtrumque immaculatum, & offer illos coram Domino. Et ad filios Israël loqueris: Tollite hircum pro peccato, & vitulum atque agnum anniculos & sine macula, in holocaustum, bouem & arietem pro pacificis: & immolate eos coram Domino, in sacrificio singulorum similam conspersam oleo offerentes. hodie enim Dominus apparebit vobis. Tulerunt ergo cuncta quæ iusserat Moyses ad ostium tabernaculi: vbi cùm omnis multitudo astaret, ait Moyses: Iste est sermo, quem præcepit Dominus: facite, & apparebit vobis gloria eius. Et dixit ad Aaron: Accede ad altare, & immola pro peccato tuo: offer holocaustum, & deprecare pro te & pro populo. cúmque mactaueris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit Dominus.

Apparuítque gloria Domini omni multitudini: & ecce egressus ignis à Domino, deuorauit holocaustum, & adipes qui erant super altare. Quod cùm vidissent turbæ, laudauerunt Dominum, ruentes in facies suas.

LEVITICI CAP. X.

2. ARREPTISQVE Nadab, & Abiu, filij Aaron, thuribulis, posuerunt ignem, & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum: quod eis præceptum non erat. Egressúsque ignis à Domino, deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino. Dixitque Moyses ad Aaron: Hoc est quod locutus est Dominus: Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor.

3. PRIMA die mensis primi Nisan erexit Moses tabernaculum, vt dicitur Exod. 40. eadem die Aaronem, eiusque filios in sacerdotes consecrauit, quæ consecratio per septem dies perfecta est. Perfecta consecratione, die octaua mensis Nisan, obtulit Aaron prima sacrificia, præsente populo, in altari holocaustorũ, vt legitur Leuit. 9. filiis ministrantibus. Nouam sacerdotum ministrationem, nouaque Aaronis sacrificia illustrauit Dominus nouo miraculo. Ignis namque à Deo missus, sacrificiũ in altari collocatum, coram populo deuorauit, atque consumpsit, indicans accepta fuisse Deo sacrificia, Aaronémque & filios ab ipso sacerdotes esse cõstitutos. Illustris fuit hæc dies octaua sacrificiis primis Aaronis, & ignis ex cælo dati miraculo, sed lugubris fuit duorum filiorum Aaronis interitu. Nam Nadab, & Abiu, Aaronis filij, alienum ignem thuribulis imposuerunt, & suffimentum obtulerũt Domino in igne alieno; quamobrem igne diuinitus correpti sunt, & subitò occisi.

Octaua die mensis Nisan obtulit Aaron primum sacrificium.

Egressus ignis à Domino.

4. Primam illam sacerdotum ministrationem honorauit Deus, igne diuinitus in sacrificium emisso. *Sitne emissus ex cælo*, dubitatur. Non esse emissum ex alto, id est, ex cælo, indicant verba Leuit. 9. *Egressus enim dicitur ignis à Domino*, id est, a tabernaculo, à Sanctis sanctorum, vbi sedes erat Domini. Sic existimat Philo lib. 3. de vita Mosis: Accidit (inquit) insigne prodigium. Nam ex adytis ignis emicuit, vt repente flamma prorumpens rectà ferretur in altare, &c. Probabile etiam est è cælo descendisse, dicique egressum à Domino, quia ex cælo missus erat à Deo. Appellatur hic ignis gloria Domini, Leuit. 9. *Apparuit gloria Domini omni multitudini: & ecce egressus ignis à Domino deuorauit holocaustum, & adipes, qui* A *erant super altare. Quod cùm vidissent turbæ, laudauerunt Dominum ruentes in facies suas.* Gloria Domini, hoc est, ignis glorificans Dominum, ignis gloriam Dei manifestans, apparuit. Israelitæ autem in facies suas corruerunt, Deum adorantes, atque laudantes magno clamore. Verbum enim Hebræum, *ranan*, significat *clamare*, & *clamando laudare*. Aliter locus explicari potest hoc pacto: *Apparuit gloria Domini* in nube splẽdida, & ex illa egressus est ignis. Hic autẽ ignis per miraculum datus, in altari holocaustorum conseruatus est. Nam iussit Deus in altari ignem permanere perpetuum, Leuit. 9. *Ignis in altari meo semper ardebit, quem nutriet sacerdos subiiciens ligna manè per singulos* B *dies.* Permansit ergo hic ignis in altari, & per desertum in altari humeris Leuitarũ portatus est, vsq; in terrã repromissionis. Omitto alia, quæ de igne sacro diximus tom. 2. Concord. lib. 3. c. 53.

In primũ sacrificium Aaronis emissus est ignis à Deo.

Leuit. 9.

Philo.

Ibid.

Ibid.

Sacer ignis à Deo emissus in altari seruatus est.

Offerentes coram Domino ignem alienum.

5. Alienus ignis appellatur ignis, qui a Deo non erat datus. Alienum enim esse oportebat à tabernaculo, in quo solius ignis sacri diuinitus dati vsus erat, vt August. docet, quæst. 31. in Leuiticum: Non licebat (inquit) igne alieno incensum imponere Domino, quia ex illo igne, qui diuinitus ad altare venerat, deinceps custodito, omnia erant incendenda, quæ in tabernaculo C accendi oportebat, &c. Itaque igne à Deo donato incendenda erant sacrificia, inflammandæ lucernæ tabernaculi, offerendúmque Deo thymiama in altari thymiamatis. De igne hoc egimus loco citato, & de xylophoria, qua ligna congregabantur, quibus nutriretur. Filij Aaron, Nadab, & Abiu, arripuisse dicuntur thuribula, & imposuisse incensum, siue thymiama, obtulisséque coram Domino ignem alienum. Verbum *arripere* significat *aliquam*

Ignis alienus dicitur ignis profanus, non missus à Deo.

D. August.

Duo filij Aaron occisi sunt à Deo.

in nouis

in nouis sacerdotibus, in prima ministrationis A
die *celebritatem, & solennitatem ministrandi.* Hebrai-
cum verbum *lagac*, significat *accipere*. Lyranus,
& Hebræi vino plenos fuisse volunt. Idque
probatur, quia post illorum necem, Deus præ-
Leuit. 10. cepit Aaroni summo sacerdoti, Leuit. 10. *Vi-
num, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu,
& filij tui, quando intratis in tabernaculum testimo-
nij, ne moriamini.* Sed non est satis firma proba-
tio, quamuis colorem habeat. Quæritur, *vbi-
nam sint occisi hi sacerdotes?* Videntur occisi intra
ipsum tabernaculum, iuxta altare thymiamatis.
Nam dicuntur imposuisse thymiama igni, &
obtulisse Deo ignem alienum. Thymiama au-
tem offerebatur Deo in altari thymiamatis, B
quod erat ante Sancta sanctorum. Attamen re-
spondetur, occisos in atrio sacerdotum, ante
Ibid. fores tabernaculi, quia Leuit. 10. Moses voca-
tis filiis patrui Aaron ait ad eos: *Ite, & tollite
fratres vestros de conspectu sanctuarij, & asportate
extra castra*, &c. Filij patrui Aaron non erant
sacerdotes; non igitur illis licebat ingredi in
tabernaculum, vsque ad altare incensi; iussi er-
go sunt tollere sacerdotes interfectos, non ex
loco propinquo altari thymiamatis, vel ex prio-
ri domo tabernaculi, sed ex atrio sacerdotum,
in quo ipsi ignem profanum acceperant, non
cælitus datum, illique thymiama imposuerunt.
Probationi oppositæ respondetur, verum esse, C
Nadab, & Abiu imposuisse thymiama igni, &
obtulisse Deo ignem alienum, sed hæc illi fece-
runt in atrio sacerdotum, non autem in taber-
naculo iuxta altare thymiamatis. Neque mi-
rum id est, quia nouitij ministri erant, neque
ceremoniis sacerdotum satis instructi.

*Tulerunt eos, sicut iacebant, vestitos
lineis tunicis.*

6. Ex atrio sacerdotum asportarunt extra castra
mortuos sacerdotes consanguinei, indutos ve-
stibus sacerdotalibus, videlicet tunicis lineis.
Vnde exploratum fit, ab igne neque corpora in
cinerem esse redacta, neque vestes combustas. D
Emissus enim à Deo ignis, Dei minister, occidit
corpora, neque vltra progressus est.

Capita vestra nolite nudare.

7. Aaronem, & filios duos, qui superstites erant,
Prohibentur Aaron, & filij, occisorum mortem deflere. videlicet Eleazar, & Ithamar, Moses prohibet
Nadab mortem, & Abiu deflere, pœna mortis
denunciata, si faciant. *Capita* (inquit) *vestra no-
lite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne fortè
moriamini.* Alios vult hunc deplorare interitum:
Fratres (inquit) *vestri, & omnis domus Israël, plan-
gant incendium, quod Dominus suscitauit: vos au-
tem non egredimini fores tabernaculi, alioquin peri-
bitis, oleum quippe sanctæ vnctionis est super vos.* E
Signa luctus. Signum luctus erat, nudare caput. L X X. in-
terpretes vertunt, κεφαλὰς ὑμῶν οὐκ ἀποκιδαρώσετε,
id est, *capita vestra cidari non denudabitis.* Erat
etiam luctus, & doloris signum vestimentorum
Ierem. 41. scissio. Ierem. 41. aliud indicium luctus addi-
tur, videlicet barba rasa. *Venerunt* (inquit) *viri,
rasi barba, & scissis vestibus squallentes.* Calcei
quoque in luctu deponebantur, ora velaban-
Ezech. 24. tur, & lugentium cibi edebantur. Ezechiel. 24.
prohibet Dominus prophetam, mortuam luge-
re vxorem, & luctus indicia ostendere his ver-
bis: *Mortuorum luctum non facies, corona tua cir-
cumligata sit tibi, & calceamenta erunt in pedibus
tuis, neque amictu ora velabis, neque cibos lugentium*

Sebast. Barradas Itiner. Israelit.

comedes. D. Hieronymus coronam circumliga- *D. Hieron.*
tam capiti vocari putat comam, quæ tondeba-
tur in luctu. In eandem sententiam L X X. sic
interpretantur: *Erunt comes tui colligati super te.*
Deut. 14. sic iubet Dominus: *Non vos incidetis,* *Deut. 14.*
nec facietis caluitium super mortuo. hoc est, non
incidetis cultris corpus vestrum, neque caluum
efficietis caput, propter mortuum. Non ergo
Iudæi comam radebant in funere. Caluitium
tamen fecisse, & comam rasisse, vel depilasse,
probatur, Isaiæ 22. *Vocabit Dominus in die illa ad* *Isaiæ 22.*
*fletum, & ad planctum, & ad caluitium, & ad cin-
gulum sacci.* Si Dominus vocabat ad caluitium,
licebat Iudæis caput decaluare. Amos 8. *Indu-* *Amos 8.*
cam (inquit Dominus) *super omne dorsum vestrum
saccum, & super omne caput caluitium.* Ezech. 7. *Ezechiel. 7.*
*In omni facie confusio, & in omnibus capitibus eorum
caluitium.* Respondetur, Deut. 14. prohiberi cal-
uitium, quod Ethnici in funere facere solebant *Caluitium in funere.*
inter oculos: in reliquis autem locis permissum
fuisse caluitium, id est, capitis rasuram. Isaiæ
enim 22. vbi nostra versio sic habet: *Vocabit* *Isaiæ 22.*
Dominus ad caluitium. L X X. interpretantur pro
caluitio ξύρησιν, id est, *rasuram.* Deuter. 14. He- *Deut. 14.*
braicè sic habetur, לא תשימו כרחה בין גניכם,
lo tasimu carchah ben genecem, id est, *non ponetis
caluitium inter oculos vestros.* Videtur ergo prohi-
beri genus aliquod caluitij peculiare Ethnicis.
Chaldæus sic vertit: *Non facietis caluitium inter
oculos vestros* & L X X. interpretes: *Non imponetis
caluitium in medio oculorum vestrorum.*

Mortui sunt coram Domino.

Cur à Deo hi duo sacerdotes vita sint priuati, du- 8.
bium est. Numquid quia in atrio sacerdotum *Cur sint vita priuati duo filij Aaron.*
thymiama Deo obtulerunt, cùm deberet in al-
tari thymiamatis offerri; an quia ignem alie-
num thuribulis imposuerunt? Verba Mosis hæc
sunt: *Arreptis thuribulis posuerunt ignem, & incen-
sum desuper offerentes coram Domino ignem alie-
num, quod eis præceptum non erat.* His verbis causa
necis continetur. Respondetur, causam mortis
fuisse, quòd igni profano non dato, diuinitus
thymiama, siue incensum, imposuerint. Forsitan
etiam simul causa fuit, quòd extra altare thy-
miamatis, thymiama obtulerint. Lyranus putat, *Lyranus.*
præceptum accepisse hos sacerdotes, ne ignem
profanum offerrent, verba enim illa: *Quod eis
præceptum non fuerat*, sic exponit: Minus (inquit)
dicit Moses, & plus significat, quia non solùm
eis præceptum non fuerat, imò etiam prohibi-
tum, ne alio igne vterentur, quam illo, qui datus
fuerat à Deo, &c. Idem sentit Caietan. & alij.
At verba illa: *Quod eis præceptum non fuerat*, præ-
ceptum illis datum non indicant, sed temerita-
tem quandam, quòd ausi sint ignem alienum
offerre, cùm viderent alium ignem è cælo emis-
sum. Interrogare namque debuerant Mosem,
quémnam ignem thuribulis essent imposituri.
Satis autem probabile est, si mandatum acce-
pissent imponendi thuribulis ignem, à Deo da-
tum non fuisse illos illud transgressuros in pri-
ma ministratione, nisi fortè vino erant pertur-
bati, & obliti. Quòd si vino perturbati ignem
alienum obtulissent, cùm ea fuisset causa cædis,
non prætermisisset illam Moses.

Sanctificabor in ijs, qui appropinquant mihi.

9.
Ostendit Moses, cur Deus sacerdotibus ne- *Deus sacerdotes, si officio rectè no fungãtur, punit.*
cem intulerit ob peccatum non admodum gra-
ue, videlicet, quia eos, qui ipsi per sacerdotium

propinquiores sunt, punit. *Sanctificabor* (inquit Dominus) *in ijs, qui mihi appropinquant*, hoc est, sanctum me ostendam,& sanctitatis amatorem, puniendo sacerdotes, qui mihi viciniores sunt per ministerium suum: *Et in conspectu omnis populi glorificabor*, supplicium sumendo de ministris meis, & domesticis domus meæ, qui in tabernaculu meo mihi seruiunt.

CAPVT XVIII.

MORALI.

De primis sacrificiis, & morte Nadab, & Abiu.

Tolle de armento vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum.

Primum & nouum sacrificium testamenti veteris oblatũ est in mense Nisan. Nouum, primúmque sacrificium testamenti noui oblatũ est eodem mense Nisan.

1. PRIMA die, qua sacrificium obtulit summus sacerdos Aaron, ignis à Deo diuinitus est missus. Fuit illa dies mensis Nisan octaua, dies nouæ ministrationis, noui sacrificij veteris testamenti, nouíque ignis à Deo dati. Dies verò decima quarta eiusdem mensis Nisan dies fuit noui sacrificij testamenti noui. Nouum enim stupendúmque Eucharistiæ sacrificium in cœna vltima obtulit summus sacerdos Christus, & offerri instituit à suis sacerdotibus. Fuit etiam dies noui ignis, id est, noui, & eximij amoris Christi erga homines, iuxta illud Ioan. 13. *Cum dilexisset suos, in finem dilexit eos.* Nouum enim amorem (quod attinet ad effectum) ostendit Christus erga homines, cùm sacrificium, sacramentúmque Eucharistiæ instituit. Fuit præterea dies noui ignis, quia in illa die Dominus noui ignis, id est, mutui amoris nouum mandatum hominibus dedit. *Mandatũ nouum* (inquit) *do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.* In die, qua summus sacerdos Aaron primũ sacrificium obtulit, miserando euentu duo illius filij occisi sunt, quia alienum ignem thuribulis imposuerunt. Eo autem tempore, quo summus sacerdos Christus primum Eucharistiæ sacrificium incruentum obtulit, & postea cruentum; occisus est vnus ex eius filijs, id est, discipulis, Iudas, qui suspensus crepuit medius, quoniam thuribulo cordis sui alienum ignem auaritiæ imposuit, quo inflammatus magistrum vendidit argenteis triginta. Hunc ignem auaritiæ vt extingueret, aquam Dominus adhibuit, & pedes eius lauit, sed ardens flamma non est extincta, quia infælix Iudas noluit, Deo iuuante, eam extinguere: liberum enim habebat arbitrium.

Ioan. 13.

Ignis nouus noui testamenti, amor.

Iudas igne auaritiæ incensus perijt.

Ignem alienum.

2. Erat in tabernaculo ignis sacer ex cælo datus; erat etiam ignis profanus, & alienus, ac vulgaris: sic in hoc mundo ignis est sacer, videlicet charitas. Emittitur autem è cælo, & datur à Deo: *Ignem veni mittere in terrã*, ait Dominus Luc. 12. *& quid volo, nisi vt accendatur?* Est alius ignis alienus, qui emittitur ex orco, scilicet ignis concupiscentiæ, auaritiæ, libidinis, ambitionis, inuidiæ, de quo D. Bern. serm. 2. de Purificat. Habet (inquit) diabolus ignem suum, ignem concupiscentiæ, carnalis, ignem inuidiæ, ambitionis. Si quis alienum hunc ignem in diuino offerre præsumpserit sacrificio, etiamsi patrem habeat Aaron, morietur in iniquitate sua, &c. Caueamus maximè, ne corda nostra huiusmodi igne alieno inflammentur; caueat magnopere sacerdos, ne alienum ignem in corde ferat, cùm ad altare Dei accedit. Sacer ignis, id est, charitas, in pectore nostro semper ardeat, & semper nutriatur, ne aliquando extinguatur; nutriatur, inquam, diuinarum rerum meditatione, & operibus bonis, iuxta illud Domini Leuit. 6. *Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subijciens ligna manè per singulos dies.* Dei altare cor Christiani est, in eo ignis charitatis semper ardeat, cúmque meditatio rerum cælestium, æternique ignis semper nutriat, per singulos dies. Nutritur ignis charitatis, consideratione ignis æterni. Qui enim æterni ignis cruciatum considerat, dat operam, ne charitas extinguatur, sed semper augeatur. Nutritur etiam consideratione ligni crucis, id est, passionis Christi, similibusque alijs sanctis cogitationibus.

Ignis Dei charitas.

Lucæ 12.

D. Bernard.
Ignis diaboli.

Dei amor in altari, id est, corde, semper ardeat.

Leuit. 6.

Nutritur ignis Dei meditatione.

D. Gregor. lib. 25. moral. cap. 7. nutriri vult ignem hunc sanctorum virorũ exemplis, mente consideratis, & diuinæ scripturæ testimonijs. tã enim scripturæ testimonia, quàm sanctorum virorum exempla ignem charitatis vehementer inflammare solent. Verba sanctissimi Patris hæc sunt: Sacerdos (inquit) in altari ignem nutriens, quotidie ignem subijciat, id est, fidelis quisque, ne in eo charitatis flamma deficiat, in corde suo tam exempla præcedentium, quàm sacræ scripturæ testimonia congerere non desistat. Nam quasi quædã fomenta igni dare, est in excitatione charitatis, vel exempla Patrum, vel præcepta dominica ministrare, &c. Itẽ ignis iste in corde nostro citiùs extinguitur, nisi adhibitis exemplis Patrũ, & dominicis testimonijs reparetur, &c. Item cap. 8. Ne diuina præcepta nos terreant, sanctorum Patrũ nos exempla confortant, & ex eorũ cõparatione facere nos præsumimus, quod ex nostra imbecillitate formidamus, &c. Per singulos autem dies adhibenda sunt igni ligna matutinu tempore, per singulos namq; dies manè, vel alio tempore opportuno, eligendũ tempus est, quod sanctis meditationibus impendatur. 3.

D. Gregor.
Exẽpla sanctorũ incendunt corda.

Idem.

Idem.

Leuit. 6. ait Dominus: *Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.* Perpetuus est ignis charitatis: si Christianus eum non extinguat, per totã durabit æternitatem. Caue igitur Christiane, ne ignem extinguas perpetuum, & in perpetuas detrudaris tenebras. In die primi sacrificij Aarõnis datus est à Deo ignis cælestis: sic in die primi sacrificij sacerdotis Christiani datur, & augetur à Deo ignis charitatis, si ille pura mente sacrificium offerat. Indicat autem hæc cælestis ignis in sacrificium emissio, Deum, quotiescunque sacrificium Eucharistiæ augustissimæ offertur, nouum charitatis ignem sacerdotibus donare. ô felices illos, si ignis emissionem peccatis non prohibeant, cúmque sanctis meditationibus nutrientes, perpetuum efficiant in corde. 4.

Leuit. 6.
Ignis charitatis sit in corde perpetuus.

Sanctificabor in ijs, qui appropinquant mihi.

Sanctificatur Deus, iustúsque esse ostenditur, cùm de illis suppliciũ sumit, qui supplicio digni sunt. Vnde D. Hieron. Ezech. 28. Sanctificatio (inquit) Dei, est pœna peccantium, &c. Sanctificatur etiam, & glorificatur, cùm illis pœnam irrogat, qui ei appropinquant, hoc est, cùm domesticos suos sacerdotes, & viros religiosos punit ob delicta. Sicut enim gloria est viri iusti, domesticos suos puniendo, à peccatis deterrere; sic gloria est Dei, familiares suos castigando, à delictis etiam paruis reuocare. Ezech. 9. iubet 5.

Sanctificatur Deus, cùm punit.
D. Hieron.

Ezech. 9.

Dominus

Dominus sex viros ciuibus Ierosolymitanis necem inferre, atque illis: *A sanctuario meo incipite,* &c. Erat enim idolorum cultoribus contaminatum. Contaminabant valdè sanctuariũ Dei, id est, templum, sacerdotes vitiis contaminati. A sanctuario igitur incipiat supplicium, mundetur Dei tabernaculum, si vitiosis ministris fuerit inquinatum. Inquinatum erat Dei tabernaculum duobus sacerdotibus filiis Heli, 1. Reg. 2. vna die vtrunque Deus puniuit morte, & tabernaculum mundauit. Attendant sacerdotes diuino cultui, ne à Deo occidantur, vt Nadab, & Abiu, filij Aaronis. Diligentes sint in ritibus, ac ceremoniis Ecclesiæ obseruandis, ne ignem profanum pro sacro offerant, ne illos duos filios Heli imitentur, quos Deus occidit, de quibus 1. Reg. 2. legitur: *Filij Heli, filij Belial, nescientes Dominum, neque officium sacerdotum ad populum.* Caueant sacerdotes Christiani, ne filij sint Belial, id est, absque iugo, & inobedientes Dei præceptis. Caueant, ne officium habeant sacerdotum, officium autem sacerdotum nesciãt, & quàm excellentem virtutem, & conscientiæ puritatem requirat, non intelligant.

Timeant sacerdotes, qui Deo appropinquant, supplicium Dei.

1. Reg. 2.

6. Intelligant autem Christiani, non solùm sacerdotes, sed omnes etiam Christianos Deo appropinquare. Psalmo 148. dicitur populus Israëliticus, *populus appropinquans Deo.* Si populus Israëliticus populus fuit appropinquans Deo, multo magis Christianus illi appropinquat. *Sanctificabor* (ait Deus) *in iis, qui appropinquant mihi,* (cùm eos pœnis afflixero) *& in conspectu omnis populi glorificabor.* Maximè enim Deus sanctificatur, & glorificatur, cùm Christianus pœnis afflictus patienter fert, & Deum laudat, illique agit gratias. Maximè sanctificatus, & glorificatus est Deus in martyribus sibi appropinquãtibus. Sanctificatus est ipse, id est, sanctum se ostendit, quia ad mortem vsque pro eius sanctitate martyres decertarunt: & glorificatus est, quia magnam illi gloriam tam strenui milites attulerũt. Attamen martyres etiam ab ipso sanctificati sunt, & glorificati; sanctificati quidem sunt, quia sanctitatis magnum cumulum propter martyrium receperũt; glorificati sunt, quia æterna gloria in cælo, in terra verò honore maximo sunt condecorati. Quia verò Christiani propinqui sumus Deo, gratiam eius recipimus, & dona spiritualia abundanter: Ethnici verò, Iu-

Psalm. 148. *Populus Christianus est populus appropinquans Deo.*

A dæi, Mahometani, & hæretici, populi sunt remoti, & non appropinquantes Deo. Quemadmodum dona eius abundanter recipimus, cauendum est, ne supplicia etiam grauiora recipiamus, iuxta illud Amos 3. *Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ. Idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Christianos tantummodo cognouit Deus ex omnibus cognationibus terræ; cæteros populos videtur non cognoscere, quoniam ipsi Deum non cognoscunt, non sic illos curat, vt Christianorum populum, neque sic illis dona tribuit, & supplicia in hac vita. *Dum iudicamur autem,* id est, supplicio afficimur, (ait Paulus 1. Corinth. 11.) *a Do-* Amos 3.

B *mino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* & 2. Machabæor. 6. *Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris in finem deuolutis ita demum in nos vindicet.* Quamobrem Christiani timeant, & toto pectoris conatu omne flagitium fugiant, ne seruos voluntatem Domini scientes, & non facientes, grauiùs Deus puniat, iuxta illud Luc. 12. *Ille seruus, qui cognouit voluntatem domini sui, & non præparauit, & non fecit secundùm voluntatem eius, vapulabit multis.*

1. Corint. 11.

2. Machab. 6. *Supplicium sumere est Dei beneficium.*

Luc. 12.

C *Qui autem non cognouit, & fecit digna, plagis vapulabit paucis.* Denique sanctificatur Deus in iis, qui appropinquant ei, & glorificatur in conspectu populi, cùm illos supplicio afficit.

7. Sanctificatur etiam maximè in eis, qui ipsi appropinquant, & glorificatur, cùm illos cælestibus donis ornat. Quemadmodum enim Domino honorem afferunt famuli ornatè induti: sic Deo gloriam pariunt famuli eius pretiosis animi vestibus, hoc est, virtutibus exornati. Sanctitas famulorum, sanctitatem indicat Domini, iuxta illud 1. Petr. 1. *Secundùm eum qui vocauit vos sanctum, & ipsi in omni conuersatione sancti sitis. Quoniam scriptum est, sancti eritis, quo-*

Deus glorificatur in seruis suis, id est, in iustis.

1. Pet. 1.

D *niam ego sanctus sum.* Hinc illud Domini Matthæi 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* Quasi dicat: Induite lucem gratiæ, & bonorum operum, tanquam vestem præclaram, vt hac veste exornati, Deum, veluti famuli, coram videntibus vos glorificetis.

Math. 5.

CAPVT XIX.

De consecratione, & ministerio Leuitarum.

NVMERI CAP. IV.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, & Aaron dicens: Tolle summam filiorum Caath de medio Leuitarum per domos, & familias suas, à trigesimo anno, & supra, vsque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur, vt stent, & ministrent in tabernaculo fœderis. Hic est cultus filiorum Caath: Tabernaculum fœderis, & Sanctum sanctorum ingredientur Aaron, & filij eius, quando mouenda sunt castra, & deponent velum quod pendet ante fores, inuoluéntque eo arcam testimonij, & operient rursum velamine ianthinarum pellium, extendéntque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, & mortariola, cyathos, & crateras ad liba fundenda: panes semper in ea erunt: extendéntque desuper pallium coccineum, quod rursum operient velamento ianthinarum pellium, & inducent vectes. Sument & pallium hyacinthinum quo

operient candelabrum cum lucernis, & forcipibus suis, & emunctoriis, & cunctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt, & super omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, & inducent vectes. Nec non altare aureum inuoluent hyacinthino vestimento, & extendent desuper operimentum ianthinarum pellium, inducéntque vectes. Omnia vasa, quibus ministratur in Sanctuario, inuoluent hyacinthino pallio, & extendent desuper operimentum ianthinatum pellium, inducéntque vectes. Sed & altare mundabunt cinere, & inuoluent illud purpureo vestimento, ponéntque cum eo omnia vasa, quibus in ministerio eius vtuntur, id est, ignium receptacula, fuscinulas, ac tridentes, vncinos, & batilla; cuncta vasa altaris operient simul velamine ianthinarum pellium, & inducent vectes. Cúmque inuoluerint Aaron, & filij eius Sanctuarium, & omnia vasa eius in commotione castrorum, tunc intrabunt filij Caath vt portent inuoluta, & non tangent vasa Sanctuarij, ne moriantur. Ista sunt onera filiorum Caath, in tabernaculo fœderis. Super quos erit Eleazar filius Aaron sacerdotis, ad cuius curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, & compositionis incensum, & sacrificium quod semper offertur, & oleum vnctionis, & quidquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniúmque vasorum, quæ in Sanctuario sunt. Locutúsque est Dominus ad Moysen, & Aaron dicens: Nolite perdere populum Caath, de medio Leuitarum, sed hoc facite eis vt viuant, & non moriantur, si tetigerint Sancta sanctorum. Aaron, & filij eius intrabunt, ipsique disponent opera singulorum, & diuident, quid portare quis debeat. Alij nulla curiositate videant quæ sunt in Sanctuario, priusquam inuoluantur, alioquin morientur. Locutúsque est Dominus ad Moysen dicens: Tolle summam etiam filiorum Gerson per domos, ac familias, & cognationes suas, à triginta annis, & supra, vsque ad annos quinquaginta. Numera omnes qui ingrediuntur, & ministrant in tabernaculo fœderis. Hoc est officium familiæ Gersonitarum, vt portent cortinas tabernaculi, & tectum fœderis, operimentum aliud, & super omnia velamen ianthinum, tentoriúmque quod pendet in introitu tabernaculi fœderis, cortinas atrij, & velum in introitu, quod est ante tabernaculum. Omnia quæ ad altare pertinent, funiculos, & vasa ministerij, iubente Aaron, & filiis eius, portabunt filij Gerson, & scient singuli, cui debeant oneri mancipari. Hic est cultus familiæ Gersonitarum in tabernaculo fœderis. Erúntque sub manu Ithamar filij Aaron sacerdotis. Filios quoque Merari per familias, & domos Patrum suorum recensebis, à triginta annis, & supra, vsque ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officium ministerij sui, & cultum fœderis testimonij. Hæc sunt onera eorum. Portabunt tabulas tabernaculi, & vectes eius, columnas, ac bases earum, columnas quoque atrij per circuitum, cum basibus, & paxillis suis. Omnia vasa, & supellectilem ad numerum accipient, sicque portabunt.

NVMERI CAP. VIII.

2\. ET locutus est Dominus ad Moysen dicens: Tolle Leuitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos iuxta hunc ritum: aspergantur aqua lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Cúmque lauerint vestimenta sua, & mundati fuerint, tollent bouem de armentis, & libamentum eius, similam oleo conspersam. Bouem autem alterum de armento tu accipies pro peccato, & applicabis Leuitas coram tabernaculo fœderis, conuocata omni multitudine filiorum Israël. Cúmque Leuitæ fuerint coram Domino, ponent filij Israël manus suas super eos, & offeret Aaron Leuitas, munus in conspectu Domini à filiis Israël, vt seruiant in ministerio eius. Leuitæ quoque ponent manus suas super capita boum, è quibus vnum facies pro peccato, & alterum in holocaustum Domini, vt depreceris pro eis. Statuésque Leuitas in conspectu Aaron, & filiorum eius, & consecrabis oblatos Domino, ac separabis de medio filiorum Israël vt sint mei. Et postea ingredientur tabernaculum fœderis vt seruiant mihi. Sicque purificabis, & consecrabis eos in oblationem Domini, quoniam dono dati sunt mihi à filiis Israël. Pro primogenitis, quæ aperiunt omnem vuluam in Israël, accepi eos. Mea sunt enim omnia primogenita filiorum Israël, tam ex hominibus, quàm ex iumentis, ex die, quo percussi omne primogenitum in terra Ægypti, sanctificaui eos mihi, & tuli Leuitas pro cunctis primogenitis filiorum Israël, tradidique eos dono Aaron, & filiis eius de medio populi, vt seruiant mihi pro Israël, in tabernaculo fœderis, & orent pro eis, ne sit in populo plaga, si ausi fuerint accedere ad Sanctuarium. Feceruntque Moyses, & Aaron, & omnis multitudo filiorum Israël super Leuitis, quæ præceperat Dominus Moysi. Purificatique sunt, & lauerunt

lauerunt vestimenta sua, eleuauitque eos Aaron in conspectu Domini, & orauit pro eis, vt purificati ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aaron,& filiis eius, sicut præceperat Dominus Moysi. De Leuitis ita factum est. Locutúsque est Dominus ad Moysen,dicens: Hæc est lex Leuitarum,à viginti quinque annis,& supra,ingredientur,vt ministrent in tabernaculo fœderis.Cúmque quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, erúntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis, vt custodiant quæ sibi fuerint commendata, opera autem ipsa non faciant. Sic dispones Leuitis in custodiis suis.

3. *Leuitæ ministri erant templi.* IN templo antiquo Leuitæ ministri erant sacerdotum,& tabernaculo mancipati,ideóque iussu Dei ad id officium sunt consecrati. Sic in Ecclesia diaconi & subdiaconi ministri sunt sacerdotum, & sacro ritu ad id ministerium consecrantur, noménque retinent Leuitarum. Vnde D.Laurentius martyr inclytus, quia summi Pontificis diaconus erat, Leuita dicitur. Leuitæ autem veteris testamenti,Leuitæ appellabantur, quia a Leui, filio Iacob,ducebant originem. De illis diximus 3.tomo Concord. lib. 3.cap.54. Consecratio eorum traditur Num. 8. in hunc modum: *Aspersi sunt aqua lustrali, raserunt omnes pilos carnis suæ, vestésque lauerunt.* (Num 8. *Leuitarum consecratio.*) Adducti sunt in ostium tabernaculi,conuocato populo imposuerunt Israëlitæ manus super eos, quia Deo offerebantur,vt Dei sacerdotibus ministrarent, obtuleruntque illos Aaroni Pontifici, velut munus Deo: Aaron verò sibi oblatos obtulit Deo. Oblata etiam sunt sacrificia in hac Leuitarum oblatione. Num. 8. boues duo immolati sunt, alter in holocaustum, alter pro peccato. Vides,optime lector,hæc omnia spirare puritatem ministrorum Dei: vestes abluendæ sunt,quæ cernuntur,hoc est, fama abluenda est, ne sordida sit fama ministrorum Dei; nemo sordidam toleret vestem, ne toleret Dei minister sordidam famam, ne toleret sordidissimum peccatum in corde. (*In ministris sacerdotum magna requiritur puritas, & castitas.*) Parum hoc est. *Radant* (inquit) *omnes pilos carnis suæ.* hoc est, tanta sit in eis puritas, & carnis munditia, vt ne pilus quidem libidinis, hoc est, ne minimum quidem aduersùs castitatem peccatum in ea esse permittatur. Nam, vt est in prouerbio, *etiam pilus facit vmbram* O Dei minister, si vis, ne pilus libidinis in carne tua oriatur, ferto semper tecum nouaculam, de qua dicitur: *Radant omnes pilos carnis suæ.* Qui nouaculam non habet, pilos patitur excrescere carnis, qui hanc habet,orientem pilum protinus exscindit. Nouacula autẽ hæc,est castitatis studium ardẽs, quod in ministris Dei esse oportet, qui carnem suam Deo per castitatis votum consecrarunt.

4. Sacerdotes,& Leuitæ à Leui, filio Iacob,orti sunt omnes. Nam Leui,filius Iacob,tres filios habuit, *Gerson,Caath, & Merari*, vt Exod.6.scriptum est. (Exod.6.) Ex his tribus filiis Leui, familiæ Leuitarum tres emanarunt, & sacerdotes. Nam à Caath orta est familia Caathitarum, à Gerson, familia Gersonitarum, à Merari, familia Meraritarũ.A Caath non solum nati sunt Leuitæ,sed etiam sacerdotes. Caath enim genuit Amram, patrem Aaronis, & Mosis. Aaroni, & posteris eius tradidit Deus sacerdotium. Ex reliquis filiis Caath, nata est familia Caathitarum. Ipsi quoque filij Mosis non erant sacerdotes, sed Leuitæ, ex familia Caathitarum, siquidem Moses filius erat Amram, filij Caath. Leuitarum munus erat in circuitu tabernaculi excubare, ipsum tabernaculum,eiúsque vasa per solitudinem ferre, illud erigere, cùm erat erigendum, & deponere, cùm erat deponendum. Caathitæ portabant sanctiora omnia velata, vt arcam, & cętera.Gersonitę,molliora,vt cortinas,pelles, & cætera. Meraritæ, duriora,vt tabulas,columnas,& similia.De iis satis dictum est in Cõcord. Euang. Quoto anno inciperent ministrare, & quoto anno desinerent, docetur Numer.8. his verbis: *Hæc est lex Leuitarum: A viginti quinque annis, & supra, ingredientur,vt ministrent in tabernaculo fœderis. Cúmque quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis, vt custodiant, quæ sibi fuerint commendata. Opera autem ipsa non faciant* (Numer.8. *Quoto anno inciperẽt ministrare Leuitæ,& desinerent.*) Numer.4.iubet Dominus numerari Leuitas ab anno trigesimo vsque ad quinquagesimum,vt stent, & ministrent in tabernaculo fœderis. Capite autem 8. citato iubet ingredi. vt ministrare incipiant in tabernaculo, in grauioribus oneribus, vsque ad annum quinquagesimum: postea inseruiant eidem tabernaculo in custodiendis iis rebus tabernaculi,quæ illis fuerint commẽdatæ. Onera grauiora portare adolescentibus conuenit,vt tabernaculi tabulas,colũnas,& cętera;senibus autem quibus vires non suppetunt, satis est res tabernaculi diligenter custodire. At sunt senes quidam corpore, iuuenes forti animo, qui onera grauiora Ecclesiæ malunt portare,quàm leuiora. Vident enim quantum sibi gloriæ comparent, si grauioribus oneribus subiiciant humeros. In religionibus præsertim, & in cæteris etiam congregationibus,is maximum cæteris exemplum præbet,qui tota die, vsque ad senectutis vesperam, pondus sustinet. Nõ omnibus Leuitis eadem onera imponebantur, sed aliis sanctiora, aliis molliora, aliis duriora,(vt diximus) imponebantur: similiter in Ecclesia non omnibus paria imponũtur onera. Attamen prouidendum est,vt iis, quibus maiora, & duriora imponuntur onera, maiora etiam dentur auxilia. Alia, si placet, vide lib. 3. Concordiæ Euang.

LIBER

LIBER SEXTVS.

CAPVT I.

De sacrificijs.

1\. CREATI atque vncti sunt A à Deo sacerdotes, vt sacrificia in tabernaculo, & templo, lege Mosis permanente, offerrent. Leuitæ quoque instituti sunt, vt in tabernaculo, siue templo ministrarent. De sacrificiis verò dedit Deus præcepta in hac mansione montis Sinai, quæ extant in Leuitico.

2\.
Cur Deus voluerit sibi offerri sacrificia.
D. August.

Multis de causis voluit ab initio mundi Dominus offerri sibi sacrificia ab Abel, Adamo, Noë, & aliis Patribus. Primò, vt Christi passionem, sacrificiúmque admirabile adumbrarent. August. lib. 22. contra Faustum, cap. 17. B Sacrificij (inquit) Christi promissiuas figuras in victimis animalium celebrari oportebat, propter commendationem futuræ carnis, & sanguinis, per quam vnam victimam fieret remissio peccatorum, de carne, & sanguine contractorum. Huius itaque veri sacrificij religiosa prædicamenta Hebræi celebrarunt, &c.

D. Thom.
Sacrificia adumbrabãt passionẽ Christi, & spirituales Christianorum hostias.

D.Thom. 12. quæst. 102. art. 3. Animalia (inquit) offerebantur in lege, vt vnum Christi singulare, & præcipuum sacrificium figuraretur, tanquam perfectum per imperfecta, &c. Secundò, voluit Dominus sibi offerri sacrificia, vt spiritales hostias offerendas à nobis designarent.

D.August.

D.August. lib. 10. de Ciuitate Dei, cap. 5. C Quæcunque (inquit) in tabernaculi, siue templi ministerio, multis modis de sacrificiis leguntur, diuinitus esse præcepta ad dilectionem Dei, & proximi significandam referuntur. In his enim duobus præceptis lex pendet, & prophetæ, &c. Lege Origenem hom. 1. in Leuiticum.

D.Hieron.

D.Hieron. Isai. 1. Hostiæ, (inquit) & immolatio victimarum, non principaliter à Deo quæsita sunt: sed ne idolis offerrentur, vt de carnalibus victimis, quasi per typum, & imaginem ad spirituales hostias transiremus, &c.

3\.
D. August.
Soli Deo sacrificium offertur.

Tertiò, voluit Deus sacrificiis coli, quia sacrificium magnus est Dei cultus, ita vt soli Deo possit offerri, vnde illud Augustini lib. 10. D de Ciuitate Dei, cap. 4. Sacrificium nullus hominum est, qui audeat dicere deberi, nisi Domino soli. Multa de cultu diuino vsurpata sunt, quæ honoribus deferuntur humanis, siue humilitate nimia, siue adulatione pestifera. Quis verò sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deum, aut sciuit, aut putauit, aut finxit? Sic ille.

Conc.Trid.

Obiicies, *nónne sanctis sacrificium offerimus Eucharistiæ?* Respondet Concil. Trident. sess. 22. cap. 3. Ecclesia, (inquit) quamuis in honorem, ac memoriam sanctorum, non nullas interdum

Sanctis non offeruntur sacrificia.

Missas celebrare consueuerit, non tamen illis sacrificium offerri docet, sed Deo soli, qui illos coronauit. Vnde nec sacerdos dicere solet, offero tibi sacrificium, Petre, vel Paule, sed Deo, de illorum victoriis gratias agens, eorum patrocinia implorat, &c. Legendus D.Thom. 22. quæst. 85. art. 2. & lib. 3. contra Gentes, cap. 120.

4\.
Cur sacrificium soli Deo possit offerri.
D.Thom.

Quæritur, *cur sacrificium soli Deo possit offerri?* Respondetur ex D. Thoma, 12. quæst. 102. art. 3. In oblatione (inquit) sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis rerum, & vltimus finis, ad quem essent omnia referenda. Et quia pertinet ad rectam ordinationem mentis in Deum, vt mens humana non recognoscat alium primum actorem rerum, nisi solum Deum, neque in aliquo alio finem suum constituat: propter hoc prohibebatur in lege, offerri sacrificium alicui alteri, nisi Deo, secundùm illud Exod. 22. *Qui immolat dijs, occidetur, præterquam Domino soli.* Sic D.Thomas.

Exod. 22.

D.Thom.
Per sacrificia homo protestatur Deum esse principiũ rerum omnium, & finem.

Eodem loco docet, quonam modo protestaretur homo, in sacrificiis Deum esse primum principium creationis rerum, & vltimum finem: Per sacrificia (inquit) repræsentabatur ordinatio mentis in Deum, ad quam excitabatur, qui sacrificium offerebat. Ad rectam autem mentis ordinationem in Deum pertinet, quòd omnia, quæ habet homo, recognoscat à Deo, tanquam à primo principio, & ordinet in Deum, tanquam in vltimum finem. Et hoc repræsentabatur in oblationibus, & sacrificiis, secundum quod homo ex rebus suis, quasi in recognitionem, quòd haberet eas à Deo, in honorem Dei eas offerebat, secundùm quod dixit Dauid 2. Paralip. 29. *Tua sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, reddimus tibi.* Et ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis rerum, & vltimus finis. Hæc D. Thomas.

2.Paral. 29.

5\.
An Deo iubente lata sint leges sacrificiorum?
Rupertus.

Quæritur, *an Deo volente, ac iubente, lata sint leges sacrificiorum?* Rupertus lib. 1. in Isai. cap. 6. ait, Mosem instituisse Israëlitis sacrificia, Deo non volente, sed permittente. Huiusmodi (inquit) sacrificia Moyses ordinauit, non Deo volente, sed permittente, quia talibus sacrificiis in Ægypto assueti Israëlitæ seruire diis alienis, à consuetudine arceri non poterant, &c. Theodoretus quoque libro 7. de curandis affect. scribit, Deum indulsisse Iudæis sacrificare ad eorum imbecillitatem. Et D. Cyrillus lib. 4. contra Iulianum, & lib. 9. Permittens (inquit) Deus sacrificare Iudæos, eo quòd in Ægypto id facere consueuerant, &c. Et D.Hieron. Isai. 1.

D.Cyrillus.

D.Hieron.

Iuxta

Iuxta Hebraicum (inquit) numquam se hostias Iudæorum voluisse demonstrat. Et Isai. 60. Quo modo victimæ concessæ sunt populo Israel, non quo per se bonæ essent, sed ne dæmonibus offerrentur: ita, &c. Lege D. Clementem lib. 1. Recognit. Tertullianum lib. 2. contra Marcionem, cap. 18. Augustin. lib. 18. contra Faustum, cap. 6.

6. *Iussit Deus ferri leges sacrificiorũ.*

Respondeo, Mosem sacrificiorum leges tulisse, non solùm permittente Deo, sed etiam nolente, & iubente: quod patet ex toto libro Leuitici, & alijs. Non autem erant grata Deo per se ipsa, quasi Deus eis indigeret, vt docet D. Irenæus lib. 4. contra hær. cap. 32. & D. August. lib. 10. de Ciuit. Dei, cap. 5. ideóque ait Domi- B nus, Psal. 49. *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Grata tamen erant propter pietatem offerentium. Vnde Gen. 4. *Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius.* Prius respexit ad Abelis iustitiam, ac deuotionem, postea ad munera. Isai. 1. *Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui.* Nolebat autem sacrificia ita offerri, vt ab immundis hominibus offerebantur: mũdos esse volebat eos, qui offerebãt, ideo sequitur: *Lauamini, mundi estote,* &c.

Psalm. 49. Genes. 4. Isai. 1.

7. D. Hieron. *Deus sacrificia instituit, vt populum à sacrificijs idolorũ auocaret.* Tertullian.

His adde, propterea etiam Deum sacrificia instituisse, vt ab idolorum sacrificiis populum reuocaret. D. Hieron. Isai. 1. Hostiæ, (inquit) & C immolatio victimarum, non principaliter à Deo quæsita sunt, sed ne idolis offerrentur, & vt de carnalibus victimis, quasi per typum, & imaginem ad spiritales hostias transiremus, &c. & Tertullian. lib. 2. contra Marcionem, cap. 18. Deus (inquit) populum pronum in idololatriam, & transgressionem eiusmodi officiis religioni suæ voluit astringere, quibus superstitio sæculi agebatur, vt ab ea auocaret illos, sibi iubens fieri, quasi desideranti, ne simulachris faciendis delinqueret, &c.

8. *An Deus Mosi dederit leges sacrificiorum?* Ierem. 7.

Quæritur, *an Deus præceperit Mosi, vt leges ferret sacrificiorum?* Non præcepisse probatur ex cap. 7. Ieremiæ, in quo sic loquitur Dominus: D *Non sum locutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. sed hoc verbum præcepi eis dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quam mandaui vobis, vt bene sit vobis.* & Isai. 1. *Cùm veneritis ante conspectum meum, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs meis.* Respondetur, Deum præcepisse Mosi, vt leges ferret sacrificiorum, vt constat ex libris Exodi, Leuit. & Deuteron.

Isaiæ 1.

Verba Ieremiæ explicantur.

Verba Ieremiæ explicantur primò hoc pacto: *Non sum locutus cum Patribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti.* hoc E est, cùm ex monte Sinai locutus sum cum Patribus vestris, nullam feci sacrificiorum mentionem. Neque enim tanti ea feci, vt legis decalogo ea adiungerem. Quod à Patribus vestris requisiui, mandatorum meorum fuit obedientia, dicens: *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus: & ambulate in omni via, quam mandaui vobis.* Si Dominus hæc posteriora verba: *Audite vocem meam.* protulisset in monte Sinai, recta esset responsio, sed in monte Sinai sola decem præcepta præcepit. Postea quemadmodum præcepit, vt audirent vocem ipsius, ita præcepit, vt sacrificia offerrent. Secundò, Exod. 15. legitur, venisse populum in

A Mara, constituisse ei Dominum præcepta, atque iudicia, & dixisse: *Si audieris vocem Domini Dei tui, & quod rectum est coram eo, feceris, & obedieris mandatis eius, custodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te. Ego enim Dominus sanator tuus.* Forsitan igitur de præceptis in hac mansione Mara, antequam in Sina populus peruenitet, traditis, loquitur Dominus; tunc non est locutus cum Patribus de sacrificiis, sed dixit: *Audite vocem meam.* &c. Aliter dici potest, Deus cùm ex monte locutus est, de sacrificiis non egisse, sed decalogum pronuntiasse: postea verò hoc verbum Israëlitis præcepisse: *Audite vo-* B *cem meam,* & de sacrificiis præcepta tradidisse; Ieremiam verò intelligendum de pronuntiatione decalogi, & de tabulis, in quibus de sacrificiis nihil Deus præcipit. Exod. 15.

Tertiò respondetur, popolum vana quadam fiducia ductum existimasse, propter templum non esse vrbem expugnandam, quamobrem Ieremias eodem cap. 7. ait: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Peccata non cauebant, in templo, & sacrificiis fiduciam ponebant. Ierem. 7. *Ecce vos confiditis in sermonibus mendacij, qui non proderunt vobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciter, libare Baalim,* C *& ire post Deos alienos, quos ignorans. Et venistis, & stetistis coram me in domo hac, in qua inuocatum est nomen meum, & dixistis: liberati sumus, eo quòd fecerimus omnes abominationes istas.* Cùm ergo Israëlitæ in templo, & sacrificiis fiduciam quandam inanem haberent, operibus carentem; deprimit hanc fiduciam Deus, ostendens sacrificia non fuisse id, quod Deus præcipuè in lege quærebat, sed obedientiam mandatorum: *Holocaustomata* (inquit) *addite victimis, & comedite carnes,* hoc est, holocausta, quæ sunt præcipua sacrificia, ex quibus nihil carnium comeditur, adiungite victimis, id est; hostiis pacificis, & comedite vos omnium carnes, nihil mihi offeratis. D Nulla enim mihi sacrificia vestra placebunt, quia sordibus peccatorum, & idololatriæ estis contaminati: perinde me habeo, ac si Patribus vestris nulla tradiderim præcepta de sacrificiis. Cùm enim Patres vestros eduxi de terra Ægypti, non sum locutus cum eis de verbo talium holocaustorum, & victimarum. Sacrificia offerri postulaui puro animo, & nulla idololatriæ sorde inquinato, idque præcipuè præcepi, vt vocem audirent meam, & mandata mea seruarent: quod vos non facitis.

9. Ierem. 7. Ierem 7.

In sacrificiis Deus præcipuè obedientiam postulabat.

10. *Tria fuere genera sacrificiorum.*

Quæritur, *quot fuerint sacrificiorum genera?* Respondetur, fuisse tria. Primum, & præcipuum appellatur holocaustum. Secundum, sacrificium E pro peccato. Tertium, victima, siue hostia pacifica. De holocausto agit Moses Leuitici cap. 1. & 2. De hostia pacifica, cap. 3. De sacrificio pro peccato, cap. 5. & 6.

11. *An omnia animalia Deo sacrificarentur?*

Tandem quæritur, *an omnia animalia Deo immolarentur.* Respondetur, minimè. Ex terrestribus enim solùm boues, arietes, oues, & capræ, siue hœdi immolabantur. Ex volucribus, turtures tantùm, & columbæ. In emundatione verò leprosi, passeres. Pisces non iussit Deus sibi offerri, vt ait D. Thomas, quia in aqua viuunt magis alieni ab hominibus, quàm cætera animalia, quæ in aëre viuunt, sicut homines. Præterea, quia ex aqua extracti moriuntur, neque poterant in templo occidi, atque immolari.

CAPVT

CAPVT II.

De holocausto.

LEVITICI CAP. I.

1\. VOCAVIT autem Moysen, & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonij dicens: Loquere filiis Israël, & dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino de pecoribus, id est, de bobus, & ouibus offerens victimas, si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento, masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi Dominum, ponétque manum super caput hostiæ, & acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens. Immolabítque vitulum coram Domino, & offerent filij Aaron sacerdotes sanguinem eius, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi. Detractáque pelle hostiæ, artus in frusta concident, & subiicient in altari ignem, strue lignorum antè composita, & membra quæ sunt cæsa desuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent iecori, intestinis, & pedibus lotis aqua: adolebítque ea sacerdos super altare in holocaustum, & suauem odorem Domino. Quod si de pecoribus oblatio est, de ouibus, siue de capris holocaustum, masculum absque macula offeret: immolabítque ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram Domino: sanguinem verò illius fundent super altare filij Aaron per circuitum, diuidéntque membra, caput & omnia quæ adhærent iecori, & ponent super ligna, quibus subiiciendus est ignis: intestina verò, & pedes lauabunt aqua, & oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum, & odorem suauissimum Domino. Si autem de auibus, holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pullis columbæ, offeret eam sacerdos ad altare, & retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris, vesiculam verò gutturis, & plumas proiiciet prope altare ad orientalem plagam in loco in quo cineres effundi solent, confringétque ascellas eius, & non secabit, neque ferro diuidet eam, & adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est, & oblatio suauissimi odoris Domino.

2\. DE holocausto agitur Leuitici 1. Est autem nomen hoc Græcum ab ὅλος, id est, *totus*, & καίω, id est, *comburo.* Totum enim animal comburebatur. Hebraicè dicitur, גלה *gola*, à verbo גלה *gala*, quod significat *ascendere*, quia sacrificium erat super cætera sacrificia ascendens, omniáque superans. Prætetea totum animal in altare ascendebat, totum in fumum, in cælum abibat, nihílque carnium, vel offerenti, vel sacerdoti cedebat.

Holocaustū cur sic appelletur.

Erat sacrificium ascendens.

Masculum immaculatum offeret.

3\. Agitur hoc loco de holocausto sumpto ex armento, hoc est, ex bobus. Offerebatur autem vitulus masculus, & immaculatus. Nam in holocaustum non offerebatur fæmina; sed tantummodo masculinum animal, atque immaculatum. Leuit. 22. *Homo quidquid illud obtulerit in holocaustum Domini, vt offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & ex capris. Si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile.* Masculus autem offerebatur, quia perfectior est fæmina, vt docet Philo. Prætetea erat animal immaculatum, hoc est, perfectum, atque integrum; non enim de maculis pellis, aut velleris agitur, sed de maculis, & imperfectione corporis. Magna autem diligentia disquirebantur maculæ animalis Deo immolandi, vt Philo indicat lib. de Victimis.

In holocaustum masculum animal offerebatur, & immaculatum.
Leuit. 22.

Ad ostium tabernaculi.

4\. Iubetur offerri hostia holocausti ad ostium tabernaculi. Dubium est, *quónam dicatur hoc loco* ostium tabernaculi? Et, *an ingrederentur offerentes atrium sacerdotum, accederéntque ad altare holocaustorum ad offerendas hostias?* Lyranus Leuit. cap. 1. sic respondet: Dicunt expositores nostri communiter, quòd per ostium tabernaculi intelligitur ostium atrij sacerdotum, vbi probabantur animalia, vtrùm essent apta ad offerendum, antequam introducerentur in atrium. Hebræi autem dicunt, quòd non probabantur ibi, sed extra atrium totaliter, in vna exedra ad hoc parata. Et ideo quòd dicitur hîc, *ad ostium tabernaculi*, exponunt de loco, qui erat extra atrium, & ille locus erat ante ostium tabernaculi, in quo erat arca, & propitiatorium. & hoc magis concordat literæ. Sic Lyranus. Idem Leuit. 22. affirmantem sequitur opinionem, atque offerentes animalia in sacrificium ingressos fuisse atrium tabernaculi, in quo erat altare holocaustorum. Eandem sequitur Abulensis Leuit. 1. Aliqui (inquit) errant in hoc, existimantes quòd animalia offerebantur sacerdotibus apud ostium tabernaculi, & quòd non intrabant vulgares intra atrium tabernaculi. Sed falsum est, quoniam, cùm vulgares offerrent victimas pacificas, intrabant intra atrium tabernaculi, & ibi comedebant partem victimarum suarum, coram altari holocaustorum, &c. Idem sentit Oleaster. Probatur ex cap. 7. Leuitici, vbi iubetur, vt offerens victimam, teneat manibus adipem, & pectusculum, & Deo offerat, tradátque sacerdoti, hoc autem fiebat iuxta altare.

Lyranus. *Victima offerebatur ad ostium tabernaculi.*

Abulensis. *Offerētes victimas atriū ingrediebantur tabernaculi.*

Ponétque manum super caput hostiæ.

Super caput hostiæ immolandæ imponebat 5.
offerens

Cur offerens manus super caput victimæ imponebat.

Theodoret.

offerens manus suas, vt indicaret se hostiam, & seipsum Deo offerre. Theodoretus in Exod. quæst. 61. putat, offerentem sufficisse loco sui victimam, vt mortem sibi debitam illa tolleraret. Victimis (inquit) manus imponebant ij, qui offerebant, hoc autem indicabat, hostiam illam in eius locum, qui eam offerebat, sufficι, vt quæ pro ipso moreretur, &c. Lyranus ait, offerentem significasse manuum impositione, quòd renuntiabat iuri suo, & possessioni animalis. Caietanus vult, impositionem manuum fuisse dedicationem victimæ Deo. Abulensis existimat, indicasse hanc ceremoniam, offerentem animalis possessioni renuntiare, illudque Deo tradere. Addit, offerentem imposuisse manus super caput animalis, vt imprecaretur pœnas peccatorum suorum super caput eius, ita vt Deus, cui homo pro peccatis mortis pœnam debebat, animal occideret pro homine. Sic Leuit. 16. sacerdos imponit manus super caput hirci, confiterúrque peccata populi, & precatur, vt pœnas hominibus debitas in hircum transferat.

Immolabítque vitulum coram Domino.

Vitulus offerebatur in holocaustum.

6. Caietanus putat, ipsum offerentem iugulasse vitulum. Sed dicendum est, hoc officium fuisse sacerdotum, non autem offerentium. Est itaque sensus: Immolabit vitulum, non per se, sed per sacerdotes. Vitulus autem dicitur immolandus, non bos maior; quia, vt ait Abulensis, licèt aliquis de bobus offerret holocaustum, non deberet bouem veterem, aut 4. vel 5. annorum offerre; sed vitulum, qui tener est, iuxta illud Psal. 50. *Tunc imponent super altare tuum vitulos.* Postquam offerens imponebat hostiæ capiti manus suas: primò, sacerdos illam immolabat iugulans: secundò, sanguinem fusum in crateras sacerdotes offerebant Deo, fundentes illum per circuitum altaris holocaustorum: tertiò, detrahebant pellem: quartò, diuidebant victimam in frusta: quintò, lauabant aqua pedes victimæ, & intestina: sextò, struem lignorum componebant in altari, & super ligna animalis membra ordine disposita collocabant, subiectóque igne incendebãt omnia: non enim indiuisum animal in altare ascendebat, sed in frusta sectum. Aderátque sacerdos interim, dum holocaustum comburebatur; ei dabatur pellis victimæ holocausti, Leuit. 7. *Sacerdos, qui offert holocausti victimam, habebit pellem eius,* &c.

Psal. 50.

Sacrificij ordo, & ritus.

Leuit. 7.

7. Quæritur, *in quem locum reciperetur tanta sanguinis copia.* quanta iuxta altare ex sacrificiis innumeris effundebatur? Abulensis respondet hoc pacto? Leuit. 1. quæst. 20. Dicendum est, quòd sanguis ille subitò in nihilum conuertebatur, aut inuisibiliter in materiam aëriam cedebat, aut quidquid aliud inde gigneretur, &c. Miraculo rem tribuit, cuius nulla est mentio, vel in scriptura, vel in sacris illius interpretibus. Respondetur quæstioni, iuxta altare fuisse subterraneos canales, & meatus absconditos, per quos sanguinis illa copia, cùm opus erat, aqua permixta emittebatur. Audiamus Aristæam. Tantus (inquit) est eductarum aquarum assiduus fluxus, vt perennem fontem inundare putes. Sed mirabilior est, & ferè inenarrabilis, subterraneorum conceptaculorum magnitudo, quæ ad quinque vsque stadia per circuitum templi cuncta penetrat. Plumbeæ ad ea fistulæ, quacunque per muros & templi solum, quibus omnia abluantur, & inundentur descendunt. Sunt & apud aræ basim frequentes aperturæ, omnibus quidem nisi iis, qui ministrant incognitæ; quarum influxu, & impetu, omnis ex hostiarum multitudine cruor purgetur. Sic ille. Montanus quoque in apparatu, puteum fuisse scribit in atrio, peruio canali per montem pertinente vsque ad torrentem: lapide imposito cum ansa, in quem sanguis cum aqua infusus ad torrentem defluebat.

Abulensis.

In quẽ locum cõflueret sanguinis magna copia ex victimis effusi.

Aristæas.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Montanus.

Et suauem odorem Domino.

Suauem sibi esse victimarum odorem ait Dominus, quia illis colebatur, & quia Christi sanguinem adumbrant. Pagninus vertit, *in odorem quietis.* hoc est, in odorem placationis. Placabatur enim Deus, & velut quiescebat sacrificiis, rectè, & cum contritione oblatis. Odor hic spiritalis est: nam odor corporalis carnium combustarum non est suauis, sed potius molestus. 8.

Odor sacrificiorum, quomodo fuerit gratus Deo.

Vnde dubium excitatur simile superiori; *quomodo posset in templo grauis ille odor carnium combustarum tolerari?* Abulensis quæst. 21. sic respondet: Credendum (inquit) est, quòd Deus totum fœtorem, qui ex illis sacrificiis erat exhalandus, aut totaliter abstulerit, aut in suauem odorem conuerterit, quoniam aliàs nullus tantum, & tam quotidianum fœtorem tolerare posset, &c. Sed nulla est tanti, támque perpetui miraculi memoria. Dicendum potiùs est, odorem illum carnium non adeò fuisse intolerandum; offerebantur enim in atrio, sub diu, in loco ventis exposito, poterántque remedia aliqua adhiberi, quibus odor grauis pelleretur. Adde, illum odorem non fuisse assuetis Iudæis grauem, quia odor erat sacrificiorum Deo oblatorum. Erat sub dio altare, vt diximus. Quæret igitur aliquis, *quomodo sacerdotes, cùm pluebat, sacrificia offerrent;* neque enim ignis ardere, neque carnes poterant pluuia impediente comburi. Respondemus, tempore imbrifero non fuisse omissa sacrificia, sed tabulato aliquo opertum fuisse altare, quo imbres propellerentur, possentque sacerdotes suo fungi munere. 9.

Quomodo posset combustarum carnium odor ille nimius tolerari.

Abulensis.

Erat altare sacrificiorum sub dio. Pluuiali tempore quid ageretur.

Quòd si de pecoribus oblatio est.

Nunc agitur de holocausto ex pecoribus. Hoc erat vel ex ouibus, vel ex capris, offerebatur autem animal integrum, & sine macula; præterea masculinum. Non erat fas offerre ouem in holocaustum, aut capram, vt Iosephus ait lib. 3. antiquit. cap. 10. Mactabatur in holocaustum agnus, & hœdus, & hi quidem anniculi, id est, vnius anni, bouem verò immolare licebat grandiorem. Immolatos tamen arietes in holocaustum, leges Leuit. 8. & 9. & aliis locis. Iugulabatur in primis victima ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem coram Domino, id est, coram tabernaculi ostio. Mundo vase excipiebatur sanguis, & fundebatur à sacerdotibus per circuitum altaris: diuidebatur in frusta animal, & altari impositum totum incendebatur, vt dictum est de Vitulo. 10.

De holocausto pecorum.

Si autem de auibus.

11. *De holocausto volucrum.* Agitur de holocausto ex auibus. Non iussit Dominus offerri sibi aquilas, accipitres, aliasque maiores aues, & nobiliores, nam rapaces sunt. Non decet altare Domini huiusmodi recipere volucres. *Cur turtures offerebantur, & pulli columbarum.* Auiculas paruas, & humiles iubet Dominus offerri; videlicet turtures, & pullos columbarum. Turtures (ait Lyranus) offeruntur, quia maiores turtures sunt meliores, & pinguiores: pulli verò columbarum, quia minores pulli, ad cibum sunt præstantiores. *Lyranus.* Addit idem: Voluit Dominus prouidere deuotioni pauperum, vt qui non haberent animalia maiora, possent offerre minora, & qui non haberent minora, possent offerre auiculas. *Ritus sacrificij.* Auem sacerdos ad altare offerebat, caput in collum retorquebat; deinde, vt nonnulli cum Hebræis volunt, vngue collum rumpebat. Sed verisimilius est, ferro iugulatas aues à sacerdotibus. Verbum autem Hebræum *malach*, significat *secare*, neque probant Hebræi significare, *vngue secare*. Videntur moti verbis, quæ sequuntur: *Non secabit, neque ferro diuidet eam.* Sed non est hic sermo de diuisione colli, aut gutturis, sed totius volucris. Rupto gutture sacerdos à summitate, & crepidine altaris, per parietem ipsius altaris effundebat sanguinem. Vesiculam autem gutturis, & plumas prope altare proiiciebat, ad partem orientalem, in locum, in quo cineres effundebantur: *Volucres non diuidebantur in partes.* confringebat præterea volucris alas, neque eam dissecabat in frusta, sicut alia animalia, sed integram igni imponebat. Sic Abraham, Gen. 15. *Animalia reliqua diuisit, aues autem non diuisit.* (Genes. 15.)

12. *Iuge sacrificium quod fuerit.* Inter holocausta celebre erat iuge sacrificium, quod idcirco iuge vocatur, quia singulis diebus semper offerebatur. Immolabantur autem quotidie duo agni, vnus manè, alter vespere. De hoc holocausto hoc extat præceptum, Leuit. 6. *Cremabitur in altari tota nocte vsque manè.* (Leuit. 6.) Agni enim vespertini carnes, per totam noctem ad matutinum vsque tempus incendebantur paulatim. Itaque noctu etiam Deo sacrificabatur. De agno, quòd manè immolabatur, non præcipit lex, vt per totam diem combiratur, vsque ad vesperam, sed, vt vult Abulensis, comburebatur, vt reliqua holocausta. Caietanus tamen existimat, durasse eius combustionem vsque ad vesperam, quousque alter agnus succederet. At verò quia interdiu alia sacrificia offerebantur, probabilior est sententia Abulensis. Lege caput 28. Numer. *Vnum agnum offeretis manè, alterum ad vesperum holocaustum iuge est.* (Numer. 28.)

CAPVT III.

MORALE.

De sacrificijs.

1. DECREVERAT Deus Filium suum vnigenitum in mundum mittere, immolandum in cruce, veluti sublimi altari, pro peccatis hominum. Hanc ob rem in lege sacrificia instituit, quæ illius admirabilem immolationem sanguinisque effusionem adumbrarent. Itaque visum est nonnullis, Apocal. 13. (Apoc. 13.) Christum dici agnum, qui occisus est ab origine mundi. *Christus agnus occisus ab origine mundi, in vmbris, & figuris.* Occisus enim est re ipsa, postquam in mundum est missus, & in crucem actus, sed occisus est in vmbris, & figuris ab origine mundi vsque ad crucem. Nam in sacrificio Abel, & cæteris postea oblatis, Christi occisio præfigurabatur. Sed alium sensum habet locus ille, fortè probabiliorem, videlicet, non esse coniungenda verba illa, *ab origine mundi*, cum agno, *qui occisus est*, sed cum superioribus verbis hoc modo: *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi*, hoc est, quorum nomina non sunt scripta ab origine mundi, in libro vitæ agni Christi, qui occisus est. Reddunt hunc sensum probabiliorem verba illa cap. 17. eiusdem Apocalypsis: (Apoc. 17.) *Quorum non sunt scripta nomina in libro vitæ à constitutione mundi*, &c. Græcè tum cap. 13. tum 17. eadem verba sunt, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, id est, *ab origine*, seu *constitutione mundi*. Dicuntur autem nomina hominum scripta in libro vitæ ab origine mundi, quia in origine mundi homines esse cœperunt, cùm tamen ab æterno in eo scripta sint. 1. Petri 1. dicitur Christus, (1. Petri 1.) *agnus præcognitus ante mundi constitutionem, manifestatus autem vltimis temporibus.* Præcognita enim est ab æterno eius incarnatio, & mors, quæ postea sacrificiis est adumbrata.

2. *Sacrificia antiqua agnum Dei adumbrarunt.* Præcesserunt sacrificia innumera aduentum agni, sed non potuerunt populum à peccatis emundare. Vt enim ait Paulus ad Hebr. 10. *Impossibile est, sanguine hircorum, & taurorum auferri peccata.* (Ad Hebr. 10.) Opus fuit alio sacrificio, quod efficere posset id, quod præcedentia sacrificia efficere non potuerunt. Missus est ergo in mundum agnus Dei, idque perfecit solus, quod innumeri agni, innumeri vituli, hircique, capræ, & oues immolatæ perficere nequiuerunt. Quamobrem Ioannes Baptista extento digito, (Ioan. 1.) agnum admirabilem indicans ait: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollis peccatum mundi.* *Solus agnus Dei immolatus peccata mundi potuit tollere.* Quasi dicat: Non potuerunt tot agnorum, & aliorum animalium millia, in templo hactenus immolata, peccata mundi tollere. Ecce, indico vobis agnum vnicum, qui in cruce immolatus illa auferet. Agnus est Dei, & agnus est Deus, si enim non esset Deus, non posset tantam vim eius sanguis habere, vt mundi peccata tolleret. Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata. Necessarius est sanguis Dei. Ecce agnus Dei, ecce Deus agnus, qui tollit peccatum mundi. Ipse Dei agnus ait, Psalm. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, &c. (Psal. 39.) hoc est, Pater, victimas, & oblationes noluisti tibi offerri; perfecisti autem mihi aures, hoc est, incarnari me, & corpus sumere, atque aures voluisti, obtemperantes mandato tuo, de immolatione pro hominibus in cruce. Ad Hebræos 10. legitur: *Corpus autem aptasti mihi*: (Ad Hebr. 10.) hoc est, cùm naturam non haberem, in qua immolari possem; corpus humanum, cum humana anima coniunctum, mihi aptasti, & supposito diuino adiunxisti, vt in eo possem mortem subire, & in arca crucis sacrificium offerre, quo mundi peccata tollerem. Sequitur: *Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi: ecce venio.* (Ibid.) hoc est, non postulasti ab hominibus potissimum sacrificium holocausti, aut sacrificium pro peccato, neque enim poterant hæc sacrificia mundi

Ibid.

peccata auferre. Apud Paulum ad Hebr. 10. legitur: *Holocaustomata, & pro peccato, non tibi placuerunt, tunc dixi: ecce venio.* hoc est, quia sacrificia legis non postulasti, neque tibi placuerunt ad delenda peccata, dixi: ecce venio in mundum, vt sim sacrificium, & immoler in cruce, & instar agni immaculati peccata mundi tollam.

3. *Christus in cruce velut agnus immolatus, fuit holocaustum.*

Fuit sacrificium Christi holocaustum. Vt holocaustum potissimum erat sacrificium: sic agnus in cruce immolatus præstantissimum omnium sacrificium est. Est *gola*, quod nomen *ascendentem* sonat. Ascendit enim super omnia sacrificia sacrificium Christi. Animal, quod in holocaustum offerebatur, immaculatum esse oportebat, & masculum, ac perfectum: ita Christus immaculatus fuit, ac perfectissimus. Vnde D. Petrus epist. 1. cap. 1. *Scientes* (inquit) *quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi & incontaminati.* Corruptibili auro, & argento redimuntur capti ab hostibus serui; homines autem ex peccati captiuitate, non auro, aut argento, sed multo maiori pretio redempti sunt, nempe sanguine perfectissimi, atque immaculatissimi agni Christi, qui sanguis infinitum habet pretium. Voluntarium sacrificium erat holocaustum: sic voluntaria fuit Christi immolatio in cruce, Isaiæ 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Imponebantur hostiæ manus, & peccata offerentis: Christo autem qui totius mundi fuit hostia, imposita sunt omnium hominum peccata, Isa. 53. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Masculam sanè, ac fortissimam oportebat esse victimam, vt tam graue onus ferre posset: vires oportuit habere Dei. Sanguis hostiæ per circuitum altaris effundebatur, quia sanguis Christi, per circuitum totius orbis effusus est, totum namque orbem sufficienter expiauit potentissimum hoc holocaustum. Holocausti nomen significat totum incensum; quis non cernat, Christum in cruce, amore erga Deum, & homines totum incensum? quis non cernat, illum ardore tormentorum totum inflammatum? *Hic est sanguis meus* (ait Dominus Matth. 26.) *noui testamenti*, &c. Sanguis hircorum, agnorum, & taurorum, sanguis fuit veteris testamenti: sanguis verò Christi, sanguis est testamenti noui.

1. Petr. 1. — Isaiæ 53. — Ibid. — Matth. 26.

4. *Abrogata sũt sacrificia veteris testamenti. Permanet vnicum Christi sacrificiũ pro omnibus.*

Abrogata sunt antiqua sacrificia; templum Ierosolymitanum, in quo solo fundi poterat sacrificiorum sanguis, euersum est; Christi vnicum manet sacrificium toto orbe. Præterit quidem crucis sacrificium cruentum, sed permanet idem sacrificium incruentum. Idem enim Christus cruentè in cruce immolatus est, incruentè verò quotidie immolatur in sacrificio Eucharistiæ. Diuersæ quidem sunt oblationes, sed eadem est victima oblata in cruce, & in extrema cœna, quæ vsque ad iudicij diem à sacerdotibus Christi immolatur. Vnam solam victimam offert Ecclesia, nempè Christum, sed quotidie eandem immolat incruentè, incruentóque sacrificio cruentum illud in cruce peractum repræsentat, realiter existente Christo sub panis, & vini speciebus. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, (ait vates Psalm. 109.) *tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Veluti pœnituit Do-

Psal. 109.

A minum sacerdotij veteris testamenti, quia illud abrogauit: at sacerdotij noui testamenti nunquam pœnitebit. Quamdiu orbis permanebit; permanebunt in orbe huius sacerdotij sacrificia, neque vnquam extinguentur. Hoc est iuge sacrificium, & perpetuum, ad finem vsque orbis permansurum in Ecclesia. Audiamus Tridentinam Synodum, session. 22. cap. 1. Quia (inquit) per mortem sacerdotium Christi extinguendum non erat; in cœna nouissima, qua nocte tradebatur, vt dilectæ sponsæ suæ Ecclesiæ, visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium, quo cruentum illud semel in cruce peragendum repræsentaretur; eiúsque memoria in finem vsque sæculi permaneret, atque illius salutaris virtus, in remissionem eorum, quæ à nobis quotidie committuntur peccatorum, applicaretur. Christus sacerdotem, secundùm ordinem Melchisedech, se in æternum constitutum declarans; corpus, & sanguinem suum sub speciebus panis, & vini, Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis Apostolicis, quos tunc noui testamenti sacerdotes constituebat, vt sumerent, tradidit, & eisdem, eorúmque in sacerdotio successoribus, vt offerrent, præcepit per hæc verba: *Hoc facite in meam commemorationem.* Ita Concilium. Itaque abrogata sunt omnia legis antiquæ sacrificia. Vnum in lege noua sacrificium permanet, omnia illa infinito interuallo superans. D. Leo sermone 8. de Passione. Nunc (inquit) carnalium sacrificiorum varietate cessante, omnes differentias hostiarum, vna corporis & sanguinis tui, Domine, implet oblatio. Quoniam tu es verus agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & ita in te vniuersa perficis mysteria, vt sicut vnum est pro omni victima sacrificium; ita vnum de omni gente sit regnum. Sic ille.

Vsque ad iudiciũ permanebit Christi sacrificium. — Conc. Trid. — D. Leo.

Sunt & alia sacrificia in Ecclesia, non tamen propriè, sed metaphoricè hoc nomine nuncupantur. Etenim sacrificia Deo gratissima sunt martyres, de quibus illud dicitur, Sapient. 3. *Tanquam aurum in fornace probauit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* D. Augustin. serm. 44. de sanctis, de martyre loquens: Quot (inquit) ante mortem pertulit pro Christo supplicia: tot ei de se obtulit sacrificia, &c. Sunt etiam sacrificia Deo maximè placentia, viri probi, qui se suaque corpora illi per mortificationem immolant, iuxta illud Apostoli ad Roman. 12. *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* In veteri testamento hostiæ mortuæ offerebantur Deo: in nouo offeruntur hostiæ viuæ, videlicet corpora, quæ ita immolantur, vt tamen non occidantur. Non occiduntur quidem corpora, sed occiduntur cupiditates, ambitio, libido, auaritia, cæteræque huiusmodi. Occisis autem cupiditatibus effrenatis, tunc verè viuunt corpora. Item, in veteri testamento obsequium λατρεία, id est, cultus ille diuinus sacrificiorum, corporeus erat; quia occidebantur animalia, fundebatur sanguis, imponebantur altari, & igne incendebantur: at in nouo testamento corporum nostrorum sacrificium est λατρεία λογικὴ, id est, *cultus spiritalis*, quia corporum spiritales cupiditates, non ipsa corpora

5. *Martyres sũt Dei sacrificia* — Sapient. 3. — D. August. — *Qui se mortificant, Dei sunt sacrificia* — Ad Rom. 12.

mactamus, & altari imponimus. Præterea sacrificium, quod offerebatur in testamento veteri, non poterat profanis vsibus applicari: sic corpora nostra, quæ Deo in sacrificium offeruntur, a profanis, & sceleratis mundi vsibus longè remouenda sunt, & per sanctitatem renouanda. Vnde sequitur apud Paulum: *Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri.* hoc est, immolate vos Deo, & nolite mundi vsibus vos mancipare iam Deo immolatos. Origenes homil. 1. in Leuiticum: Habes (inquit) & tu vitulum, quem offerre debeas. Vitulus est, & quidem valde superbus caro tua, &c. Habemus in carne victimas, quas Deo offeramus, vt idem Origenes ait, ad Roman. 12. videlicet carnis effrenatas cupiditates: Vnusquisque (inquit) si superbiam sui corporis vincat, immolat vitulum; si iracundiam superet, arietem iugulat; si libidinem vincat, in holocaustum offert hircum; si vagos, & lubricos cogitationum resecet volatus, columbas, & turtures immolat, &c. Superauit iram Dauid, cùm 1. Reg. 24. Saulem in spelunca occidere noluit. Admirabile Deo sacrificium obtulisse docet D. Chrysost. tomo 1. homil. de Dauide, & Saule: Sacrificium (inquit) obtulit Dauid, idque admirabile; non quidem mactato vitulo, aut agno, sed quod his erat multo honorificentius, mansuetudinem offerens Deo, occisa iracundia. Et factus est idem tum victima, tum sacrificus, tum altare, &c. Admirabile sacrificium offert Deo, qui iracundiam, & odium immolat; admirabile etiam offert ille, qui libidinis petulantem, fœtentémque hircum mactat, carnem macerando ac mortificando.

Origenes.

Cupiditates effrenatæ mortificandæ sunt.

D. Chrysost.

6. Hostiæ imponebat manus offerens: sic carni, quam Deo offerimus, imponendæ sunt manus. Etenim macerãda est, verberanda, ac mortificanda, ne spiritui resistat. Origenes homil. 1. in Leuiticum: Impone (inquit) manum tuam super hostiam tuam, vt sit accepta Domino, & iugula illam contra Dominum, hoc est, impone ei continentiæ frenum, & manum disciplinæ, ne auferas ab ea: sicut imposuit manum carni suæ Apostolus, qui dicebat: *Macero corpus meum, & in seruitutem redigo*; & iugula illam contra Dominum, mortificãs sine dubio membra tua, quæ sunt super terram. Sic ille. Philo in lib. de Victimis ait, manuum impositione super victimam significari manuum munditiam, & offerentis innocentiam: Quòd (inquit) manus imponuntur victimæ, euidens indicium est innocentiæ, vitæque sine culpa exactæ. Postulat enim Deus à sacrificante primùm bonam mentem, sanctam, & in pietate exercitam, deinde vitam benefactis ornatam, vt dum manus imponit, possit libera conscientia dicere: hæ manus, neque muneribus corruptæ, neque innocenti sanguine pollutæ sunt: noxam, iniusiam, vulnus, vim nemini intulerunt; nulli rei turpi præbuerunt ministerium, sed rebus honestis, ac vtilibus. Hæc Philo.

Carni imponendæ sunt manus

Origenes.

Philo.

Offerentis innocẽtia significatur impositione manuum.

7. Pellis detractio, & victimæ in frusta dissectio, operum nostrorum examen, & discussionem adumbrat, vt placet D. Gregorio, lib. 1. moral. cap. vlt. Pellem (inquit) hostiæ detrahimus, cùm à mentis nostræ oculis superficiem virtutis amouemus. Cuius artus in frusta concidimus, cùm distinguentes, subtiliter, membratimque eius intima cogitamus, &c. Ablutio intestinorum, cordis significat ablutionem, vt Philo ait: Per intestina (inquit) lota subinnuitur oportere cupiditates ablui, abstergíque maculas contractas ex ebrietate, & crapula, vitiis humanæ vitæ valde noxiis, &c. Pedum ablutio, affectuum indicat munditiam, sunt enim affectus animæ pedes. Ne autem terrenis sordibus inquinentur, per cælum, non per terram gradiantur. Philo: Pedum (inquit) lotio significat, non humi posthac incedendum, sed per æthera. Amans enim Deum anima re vera in cælum à terra emicat, sumptisque alis petit sublimia. Sic Philo.

Examen operum.

D. Gregor.

Cordis ablutio

Philo.

Affectuum munditia.

Philo.

Incedendũ est per cælum pedibus animæ, id est, affectibus.

Obserua, quænam animalia Deus sibi iusserit offerri, nimirum boues, oues, arietes, capras, & hædos, turtures, & pullos columbarum. Omnia hæc mansueta sunt, vt obseruat Philo in libro de Victimis: Animalia (ait) quæ in sacris mactari solent, aut terrestria sunt, aut volatilia: sed volatilium cùm sint innumeræ species, præteritis cæteris omnibus, duas tantùm selegit Moses, quoniam columba inter natura mansuetas, & gregatim volantes est mitissima; turtur verò inter solitarias cicuratu facillima. Terrestrium quoque innumeris gregibus omissis, tria præcipuè genera secreuit, boum, ouium, caprarúmque, vt mansuetiora, &c. Hinc colligimus, mansuetos, ac humiles oportere esse viros religiosos, qui Deo se offerunt, atque immolant. Considera columbæ mansuetudinem, ouiũ, boumque mititatem, & obedientiam. Armenta magna boum, (ait Philo) magni greges caprarum, & ouium, ab vno quouis aguntur; nec solùm viro, sed etiam puero, dum exeunt in pascua, rursúsque ad septa redeunt, &c. Sic religiosorum iam ætate prouectiorum armenta quædam maiora, & aliorum religiosorum minorum greges minores, à prælato quouis, summa cum mansuetudine se agi, debent pati. 8.

Mansueta animalia iussit Deus sibi offerri.

Philo.

Humilitas, & obedientia necessaria est religiosis.

Philo.

Non præcepit Deus, gallinas, aut perdices, aut alia animalia exquisita sibi immolari; sed communia, boues, arietes, capras, vt discant diuites delicias fugere, & communibus tantùm escis vti temperanter. Philo in libro de Victimis: Temperantiæ signum fuisse scribit, panes propositionis, qui in templo ante Deum semper proponebantur, absque aliis cibis: Admonent (inquit) nos panes temperantiæ: panis enim alimento contentus esse potest sectator sapientiæ, habiturus sanum corpus, & mentem sobriam. Cupediæ verò, placentæ, bellaria, commentáque alia curiosa pistorum, & coquorum, gustui præ cæteris sensibus illiberali, & inerudito seruientium, ad miseri ventris desideria, conciliant morbos, tum corpori, tum animo plerunque insanabiles, &c. 9.

Philo.

Temperantia seruanda in cibis

Animalia terrestria dissecabantur in frusta, & Deo incendebantur; aues autem non dissecabantur, quod etiam fecisse legimus Abraham, Genes. 15. his verbis: *Diuisit ea per medium*, id est, vaccam, capram & arietem; *aues autem non diuisit*, id est, turturem, & columbam. Theodoretus, quæst. 1. in Leuit. Quemadmodum (inquit) Abraham volatilia non diuisit, ita neque Moses ea iubet diuidi. Nam qui volant ex toto corde diligentes Deum, non partiuntur animum, collocantes eum, tum in terrenis, tum in cælestibus, sed totum sursum ferunt, &c. D. August. serm. de Quinquagesima, animalibus diuisis similes esse ait homines carnales, per discordiam diuisos, & odia; auibus verò non diuisis, 10.

Genes. 15.

Theodoret.

Charitas, & concordia seruanda.

D. August.

homines

hominès spiritales charitate coniunctos: Tria (inquit) animalia diuisisse dicitur Abraham; aues non diuisit. Quare hoc? quia in Ecclesia carnales diuiduntur: spiritales omnino non diuiduntur. Carnales diuiduntur, quia sibi inuicem aduersantur; aues, id est, spiritales, non diuiduntur, quia est illis cor vnum, & anima vna in Deum. Est enim illis vnum velle, ac nolle. Illis enim auibus similes sunt, turturi, vel columbæ, &c. Item: Ideo aues Abraham non diuisit; quia spiritales, quibus est cor vnum, & anima vna, diuidi, & à Dei amore, vel proximi separari non possunt. Sic August. Auibus autem similes esse homines spiritales, eodem loco his verbis indicat: Carnales vitiorum grauibus compedibus premuntur in mundo: spiritales diuersarum virtutum pennis eleuantur in altum. Et quoties sacerdos dixerit: *Sursum corda:* securi, & fideliter dicunt se habere ad Dominum, &c. Colomba & turtur (ait Rupertus in Leuit. cap. 7.) gemitum pro cantu habent, turtur solivagus, columba gregatim gemere consueuit, &c. Eodem capite scribit, turturem vitam significare solitariam, columbam verò vitam cœnobiticam. Etenim eos, qui solitariam, vel cœnobiticam vitam ducunt, spiritales esse oportet, & res cælestes considerandu semper volare: oportet quoque in hac lacrymarum valle gemere, neque vanæ lætitiæ cor tradere, oportet item se Deo immolare.

Carnales diuiduntur spiritales vniuntur.

D August. *Volantibus auibus sunt similes viri spiritales.*

Rupertus. *Columba & turtur gemitum pro cantu habent. Turtur significat vitã solitariam. Columba cœnobiticam.*

11. Retorquebatur caput columbæ, cùm immolabatur: sic retorquendum est caput religiosi viri, retorquendum est iudicium eius, qui se Deo sacrificat, ita vt superiori suo humiliter obtemperet. Vesicula gutturis, & plumæ proiiciebantur in locum cinerum, Leuitici cap. 2. *Vesiculam gutturis, & plumas proiiciet prope altare in loco in quo cineres effundi solent.* Hoc magnopere congruit viro spiritali, vesiculam gutturis, hoc est, gulam, & plumas, id est, inanem gloriam, & fastum à se repellere, & in locum cinerum proiicere. Quisnam locus est cinerum? sanè sepulchrum est, in quo corpora nuslta in cineres rediguntur. In locum cinerum viri spiritales vesicam gutturis, & plumas, id est, gulam & superbiam proiiciunt, cineres, in quos redigendi sunt, animo voluunt clamantes: *Memento o homo, quia puluis es, & in puluerem cineremque reuerteris.* & illud Ecclesiastici 10. *Quid superbis terra, & cinis?* Præter hæc, confringebantur alæ turturi, & columbæ, quæ immolabatur, Leuit. 1. *Confringet ascellas eius*, &c. Alæ elationem indicant, vt placet Cyrillo; confringendæ sunt alæ, hoc est, confringenda est elatio ab iis, qui se Deo immolant. D. Cyrillus lib. 16. de adorat. Alarum (inquit) confractio figura est, sanctorum mentem non alta sapere, sed humilibus consentire, & tanquam inferiora quærere. Elatus est enim semper hominum arrogantium animus, & sursum fertur, & in humilioribus considere non sustinet, modestumque sensum, atque humilem contemnit. Contractio igitur axillarum, abiectionem arrogantiæ figuratè designat. Sic ille.

Obedientia. Leuit. 2.

Superbia fugienda, & gula.

Eccli. 10.

Leuit. 1. *Alæ frangenda, id est, elatio.*

D. Cyrillus.

Denique animalia, quæ immolabantur, immaculata erant, & omni corporis vitio carentia: sic homines, qui se Deo offerunt, hoc maximè curent, vt immaculati sint, & omni vitio careant. Audiamus Philonem in lib. de Victimis, de examine loquentem, quo victimarum disquirebatur integritas. Requiruntur (inquit) integra hæc omnia, & illæsa partibus omnibus, & maculis etiam, næuisque carentia. Tanta enim cautela vtuntur in hoc negotio, & qui offerunt victimas, & ipsi sacrificij, vt probatissimi sacerdotum, peritissimique ab extremis pedibus extorsi per totum corpus inquirant, quæ sunt conspicua; ne ventre seminibúsque celetur vel minima labecula, &c. Iudicat examen hoc illud, quo conscientiæ maculas, & labeculas etiam minores, debent in se illi inquirere, qui ad stupendum Eucharistiæ sacrificium accedunt. Quamobrem Philo addit hæc verba: Admonentur his symbolis, qui victimas mactandas offerunt, vt quoties accedunt ad altaria, vel nuncupaturi vota, vel reddituri; nullum vitium, nullúmque morbum afferant in anima, sed conentur inmaculatam in conspectu Dei producere, &c. 12.

Philo.

Examen sacrificiorum.

Conscientiæ puritas ad Eucharistiã.

Philo.

CAPVT IV.

De oblationibus ex panibus, & farina.

LEVITICI CAP. II.

1. ANIMA cùm obtulerit oblationem sacrificij Domino, simila erit eius oblatio, fundétque super eam oleum, & ponet thus, ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorum vnus tollet pugillum plenum similæ & olei, ac totum thus, & ponet memoriale super altare in odorem suauissimum Domino. quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron & filiorum eius, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini. Cùm autem obtuleris sacrificium coctum in clibano: de simila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, & lagana azyma oleo lita. Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo & absque fermento, diuides eam minutatim, & fundes super eam oleum. Sin autem de craticula fuerit sacrificium, æquè simila oleo conspergetur: quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis. Qui cùm obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, & adolebit super altare in odorem suauitatis Domino; quidquid autem reliquum est, erit Aaron, & filiorum eius, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

2. Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti aut mellis adolebitur in sacrificio Domino. Primitias tantùm eorum offeretis

ac munera: ſuper altare verò non imponentur in odorem ſuauitatis. Quidquid obtuleris ſacrificij, ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres ſal. Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in morem farris, & ſic offeres primitias tuas Domino, fundens ſupra oleum, & thus imponens, quia oblatio Domini eſt, de qua adolebit ſacerdos in memoriam muneris, partem farris fracti, & olei, ac totum thus.

Simila erit eius oblatio.

Geneſ.32. De minchah oblatione ex farina. Leuit.2.

3. LEVITICI 2. de oblationibus agitur, quæ ex farina, & panibus fiebant. Hebraicè dicitur huiuſmodi oblatio, קרבן מנחה, *corban minchah. Corban* ſignificat *oblationem*, *minchah*, verò ſignificat *munus*. Ita vertit noſter interpres, Geneſ.32. Quo capite legimus, Iacob miſiſſe *minchah*, id eſt, *munus*, fratri ſuo Eſau. Hoc cap.2. Leuitici vertit *ſacrificium*, hoc pacto: *Anima cùm obtulerit oblationem ſacrificij*: ſic etiam vertunt LXX. interpretes. erat enim genus ſacrificij non ex animalibus, ſed ex rebus vitæ expertibus. Fiebat autem multis modis ex farina, vel ex panibus. Primo modo offerebatur ſimila, id eſt, optima farina, & fundebatur ſuper farinam oleum, atque imponebatur thus. Ex huiuſmodi farina tollebat ſacerdos pugillum plenum, & totum thus; imponebatque igni altaris in odorem ſuauiſſimum Domino, & in memoriale, videlicet, vt Deus offerentis eſſet memor. Leuit.5. præcipitur, vt ſimila pro peccato offeratur, ſed ſine oleo, & thure in monimentum offerentis: *Tradet* (inquit) *eam*, id eſt, farinam, *ſacerdoti: qui plenum ex ea pugillum hauriens cremabit ſuper altare in monimentum eius, qui obtulerit.* Quod ex farina remanebat, ablato pugillo, id erat ſacerdotum. Leuit.7. docetur æqualem eſſe debere inter ſacerdotes diſtributionem. *Sacerdos*, (inquit) *qui offert holocauſti victimam, habebit pellem eius, & omne ſacrificium ſimilæ, quod coquitur in clibano, & quidquid in craticula, vel ſartagine præparatur, eius erit ſacerdotis, à quo offertur: ſiue oleo conſperſa, ſiue arida fuerint, cunctis filijs Aaron menſura æqua per ſingulos diuidetur.*

Simila erat optima farina.

Leuit.5. Simila pro peccato offerebatur, ſine thure, & oleo.

Leuit.7. Æqualis inter ſacerdotes diſtributio.

Cùm obtuleris ſacrificium coctum in clibano.

4. Secundo modo offerebatur mincha ex panibus, vel laganis, coctis in clibano. Offerebantur autem panes abſque fermento, & conſperſi oleo. Similiter & lagana azyma erant, & vncta oleo. Tertiò offerebatur mincha ex ſartagine; offerebantur videlicet placentæ, ex ſimila confectæ, azymæ, & oleo vnctæ, quæ poſtquam in ſartagine frixæ erant, minutatim diuidebantur in multas partes, oleóque perfundebantur, incendebantur verò aliquæ partes, aliæ ſacerdotum erant. Quartò offerebatur mincha ex craticula. Ex ſimila enim, id eſt, farina delicata, placentæ fiebant, oleo conſperſæ, & in craticula coquebantur, quemadmodum aſſari ſolent piſces. Offerebat partem aliquam Deo ſacerdos, quæ dicitur memoriale: *Tollet* (inquit) *memoriale de ſacrificio*, id eſt, tollet ſacerdos de oblatione ex craticula partem, & incendet Deo, in memoriam offerentis, vt ſupra diximus. Reliquum ſacerdotalis iuris erat, & dicitur Sanctum ſanctorum de oblationibus Domini, quia erat Deo oblatum, & à profanis vſibus, & cibis ſeparatum.

Oblatio ex panibus & laganis, & ex placentis.

Abſque fermento fiet.

Excludit Dominus à ſuis oblationibus fermentum, & mel: *Omnis* (inquit) *oblatio*, (Hebraicè, *omnis minchah*) *quæ offertur Domino, abſque fermento fiet, neque quidquam fermenti, ac mellis adolebitur in ſacrificio Domini.* Excludit fermentum, & mel, ſalem ſemper adhiberi iubet. *Quidquid obtuleris ſacrificij* (Hebraicè, *omnem oblationem minchah*) *ſale condies, nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo.* Hebraicè, *de minchah tua, in omni oblatione tua offeres ſal*, &c. Dicitur autem ſal fœderis, quia ad fœdus diuinum cum populo ſpectabat, vt ſal in omni oblatione adhiberetur. De pacto ſalis dictum eſt tom.2. Concord. lib.7. cap.13. Excludebatur fermentum, & mel à ſacrificio Domini, neque poterat Deo in altari incendi aliquid fermenti, aut mellis, aut quod eſſet fermentatum, vel melle aſperſum. Veruntamen tam fermenti, quàm mellis primitiæ, & munera offerebantur. Nihil autem Deo incendebatur, ſed omnia ſacerdotibus cedebant, Leuit.2. *Primitias eorum*, id eſt, fermenti, & mellis, *offeretis, ac munera, ſuper altare verò non imponentur in odorem ſuauitatis*, &c. Quæritur, *quomodo fermenti primitiæ, & munera offerrentur?* Numquid fermentum ipſum offerebatur? Reſpondetur, non offerebatur fermentum ipſum nudum, ſed in panibus fermentatis. Tunc ergo dicitur fermentum offerri, cùm offerebantur ea, quæ fermentata erant, mel verò ipſum per ſe offerri poterat.

Mel, & fermentum non offerebatur Domino in ſacrificijs. 5.

Sal in ſacrificijs offerebatur.

Mellis primitiæ & munera offerebantur Deo. Leuit.2.

Panes fermentati offerebantur Deo.

De ſpicis adhuc virentibus.

Mincha etiam offerebatur ex ſpicis primis, & nouis. Quomodo ſint offerendæ, hîc docetur: *Si obtuleris munus*, (Hebraicè, *ſi obtuleris minchah*) *primarum frugum tuarum Domino, de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni.* Dicuntur ſpicæ virentes, quia non erant omnino maturæ, ac duræ, quam ob cauſam torrebantur igni, poſtea confringebantur grana, in modum farris, illis confractis oleum infundebatur, imponebatúrque thus. Partem huius farris fracti, & confecti ex ſpicis oleo conſperſi, ſacerdos incendebat in altari in memoriam muneris, id eſt, in memoriam illius, qui munus offerebat, nihil autem thuris ſibi tollebat ſacerdos, ſed totum Deo adolebat. 6.

Oblatio ex ſpicis virentibus.

CAPVT V.

MORALE.

De oblationibus ex panibus, & farina.

PARVA etiam dona ab hominibus recipit Deus, non ſolùm recipit vitulos, agnos, oues, & arietes, ſed etiam ſimilam, lagana, placentas ex clibano, & ſartagine. Sic etiam Exod. 25. non ſolùm aurum, argentum, & alia dona magna accipit, ſed etiã pilos caprarum. Quamobrem D. Cyrillus lib. 9. de Adoratione, ſic ſcribit: 1.

Munuſcula parua recipit Deus.

D. Cyrillus.

scribit: Non aurum (inquit) solùm quærebat Deus, aut ea fortasse, quæ vulgo suppeditari difficilè possent; etiam pilos caprarum quærebat, & arietum pelles. Vt ostenderet exiguum, ac vile munus, si nihil is, qui offerre decreuerit, præstantius habeat, minimè à Deo respui, aut etiam fortasse rebus, quæ in maximo pretio sunt, æquari, aut magis quoque laudari, vt Christus fecit, cùm non sine admiratione viduam illam excepit, quę in gazophylacium exiguum quidem donum intulit, sed magnum iis fortasse, qui in summa inopia versantur, quos verisimile est, etiam vilissimarum rerum amissione vexari. Sic ille. Iubet autem Dominus has paruas oblationes, similam, panes, placentas, conspergi oleo, quo deuotio animæ significatur. *Deuotio adumbratur oleo.* Hoc oleum deuotionis etiam minimas oblationes, magnas reddit. Qui enim hoc oleum habet, quamuis paruas offerat, magnas tamen offerre desiderat.

2. *D.Thom. Prouidit Dominus paupertati offerentium.* Præterea prouidit Dominus paupertati offerentium, vt ait D.Thomas, quæst. 102. art. 3. ad 12. Lex (inquit) in sacrificiis prouidere voluit paupertati offerentium, vt qui non posset habere animal quadrupes, saltem offerret auem: & hanc qui non posset habere, offerret panem, &c. Fauet huic dicto D. Thomæ illud Leuit. 5. (Leuit. 5.) *Si non quiuerit manus eius duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato suo similæ partem ephi decimam.* & illud Leuit. 12. (Leuit. 12.) *Si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum.* Et D. Cyrillus (D. Cyrillus.) lib. 16. de Adoratione: Extenuat (inquit) Deus sacrificij genera, etiam ad exigua, & quæ quiuis suppeditare, & non multo labore parare possit, vt latiorem viam, & magnis, & exiguis hominibus (vt opinor) ad laudabilia facta patefaciat, &c.

3. Citato loco D.Thomas scribit, panem significare Christum, vt competens est. Ait enim Christus Ioan. 6. (*Ioan. 6. Christus pane adumbratus est.*) *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.* Hunc panem cælestem ait significatum spicis, quæ offerebantur, quia velut in spica fuit pro statu legis naturæ in fide Patrum: significatum verò simila, in doctrina legis Prophetarum; indicatum etiam pane formato in clibano, quia igne Spiritus sancti in vtero sanctissimæ Virginis est conceptus; pane quoque adumbratum in sartagine cocto, & craticula, propter labores, quos sustinuit, & crucem.

4. *Lyranus. Sacrificia eorum, qui sacris vacant studiis.* Lyranus moraliter ait similam, siue farinam offerre scholasticos Theologos, quia offerunt Deo studium Theologiæ, quæ est proxima prædicationi verbi Dei, quemadmodum farina est proxima materia panis. Panes in clibano coctos ait offerre magistros, qui ex charitate sacram scripturam docent scribendo, sacrarúmque literarum studio occupantur, quasi in clibano clauso. Panes coctos in sartagine, & frixos ait offerre magistros, qui publicè docent ex charitate, quíque diligenti studio, & cura, veluti friguntur. Panes coctos in craticula ait offerre concionatores, lagana offerre eos, qui confessiones audiunt, spicas virentes eos, qui pueros bonis informant moribus, sunt enim pueri, velut spicæ virentes.

5. *D.Cyrillus. Adumbrantur his oblationibus sanctorum labores.* D. Cyrillus lib. 16. de Adoratione, hisce oblationibus indicari putat sanctorum virorum labores, qui, velut farina in mola, conteruntur, iuxta illud D.Ignatij: Frumentum Christi sum, bestiarum dentibus molar, &c. Velut in clibano aduruntur, & tanquam per ignem probantur. Videtur scriptura (ait Cyrillus) sanctorum virorum laudes nobis indicare, quas adustione, laboribus, & contritione sua pepererunt. Clibanus enim, & craticula, atque etiam illa per molam facta comminutio, signa sunt contritionis, ac laboris eorum, qui tanquam per ignem probantur, &c. Misericordiam autem quam consequuntur suis laboribus, oleo, odorem suauitatis thure, significari docet.

D. Gregor. hom. 12. in Ezechielem, simila frixa in sartagine, zelum adumbrari dicit: Nullum (inquit) Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum. Tunc simila frigitur in sartagine, cùm munda mens iusti per zelum sancti amoris crematur, &c. Item: Omnis spiritalis zelus doctoris animam frigit, quia valde cruciatur, dum infirmos quósque æterna deserere, & rebus temporalibus delectari conspicit. Paulus zelo animarum cruciatus dicebat 1. Corinth. 11. *Quis scandalizatur, & ego non vror?* Sic Gregorius. 6. *D.Gregor. Zelus animarum indicatur simila frixa.* 1. Corint. 2.

Neque quidquam fermenti, ac mellis adolebitur in sacrificio Domini.

Cauendum est fermentum, quod à sacrificio repellitur. Quemadmodum tumefacit massam fermentum: sic mentem tumefacit superbia. Cauendus est superbiæ tumor iis, qui ad sacrificandum accedunt. Philo in lib. de offerentibus victimas: Iubet (inquit) legislator, omnem oblationem sine fermento fieri, dignum non existimans, vt fermentum imponatur altari, propter tumiditatem, quam efficit. Figuratur præcepto ne quis elatus ad altare accedat, tumidus fastu, & arrogantia, sed aspiciens Dei magnitudinem suam mortalitatem agnoscat, quantumuis cæteris fortunatior: & vera æstimatione animos elatos reprimat, cauens insidiatricem superbiam, &c. 7. *Superbia est fermentum tumefaciens cordis.* Philo.

Indicat etiam fermentum, malitiam, & nequitiam: ad sacrificium autem Domini non afferenda est malitia, sed sinceritas & puritas mentis, iuxta illud 1. Corinth. 5. *Epulemur, non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis.* Est fermento similis malitia & peccatum: *Modicum fermentum* (ait Apostolus eodem capite) *totam massam corrumpit.* Sic vnum mortiferum peccatum corrumpit hominem, ita vt sic corruptus, in sterquilinium Orci mittatur. D. Paulus 1. Corinth. 5. cum fermento confert hominem libidinosum, de quo agit, eóque expurgari debere Corinthios scribit: *Expurgate (inquit) vetus fermentum, &c.* Deinde pellendos ex consortio improbos docet velut fermentum, ne cæteros corrumpant: *Si is (inquit) qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi neque cibum sumere.* Athanasius in quæst. ad Antiochum, quæst. 32. de improbis hominibus illa verba Pauli exponit: *Modicum fermentum totam massam corrumpit.* Hæc illius verba sunt: Hoc propter malos, & peruersos homines dicit. Nam quemadmodum vetus fermentum exiguum quidem est, multum autem farinæ fermentari facit: eundem in modum malus homo, qui in se nutrit malitiam, impertit etiam aliis, & fit scandalum, multósque lædit. Propterea rursus dicit Paulus: *Expurgate vetus fermentum, vt noui sitis*: hoc est, expellite malum, & prauum ex vobis, aut vos ab ipso recedite. 8. 1. Corint. 5. *Peccatum est simile fermento.* 1. Cor. 5. D.Athanas.

Fugienda est impr borum familiaritas.
D.August.
Seneca.

Quandoqoidem omnis malitia inquinat hominem. Sic ille. Vt putre pomum reliquis putrefactionem affert, nisi ab illis separetur: sic putris homo, & improbus familiaribus suis nequitiam communicat, nisi ab eius familiaritate discedant. Augustin. epist. 89. Timendum est, ne plura putrescant, dum putribus parcitur, &c. Seneca in lib. de tranquill. animi, cap.7 Iutium (inquit) morbi est ægris sana miscere, &c. Et eodem capite docet, vitia serpere instar pestis, & contactu suo nocere: quamobrem amicos eligendos esse, nulla vitiorum peste infectos, ne contactu, vel afflatu suo nos peste vitiorum suorum inficiant.

Seneca.

Serpunt vitia,(inquit) & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque vt in pestilentia cauendum est, ne corruptis iam corporibus, & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipso laborabimus: ita in amicorum legendis ingenijs dabimus operam, vt quàm minimè inquinatos assumamus. Sic Seneca.

9. Abulens.

Abulensis ait, Deum à sacrificiis repulisse fermentum, vt in memoriam reuocaret exitum ex Ægypto. Non enim tunc propter celeritatem, potuerunt Israëlitæ farinam fermentare; quamobrem festum azymorum institutum est, vt supra vidimus.

Beneficia Dei, perpetua memoria sūt mandanda.

Vult Deus beneficiorum suorum memoriam perpetuam in nobis esse, quod Philo existimat significatum igne illo, qui in altari holocaustorum semper ardebat. Est enim beneficiorum memoria ignis, quia cor inflammant beneficia Dei in memoriam adducta, & amore diuino animum incendunt. Quem non inflammabunt hominem summa Dei beneficia, si considerentur? quis poterit sine cordis ardore summum creationis meditari beneficium, vel conseruationis? quis sine amoris flammis Christi gesta, & redemptionem, crucem, mortémque mente voluet? Perpetuus erat ignis ille sacer: sic perpetuas esse oportet gratiarum pro tot beneficiis actiones, quia perpetua sunt ipsa Dei beneficia, neque vnquam Deus nobis cessat benefacere.

Philo.

Audiamus Philonem in lib. de offerentibus victimas: Quia (inquit) perennes Dei gratiæ, neque deficiunt, neque intermittuntur, sed interdiu, noctúque fruendas se præbent nobis hominibus; gratiarum actionem sacra flamma figurat, semper instaurandam, ne quando extinguatur. Sic ille.

10. D.Thom.
Mel fugiendum est, id est, voluptas.
Philo.

Mel quoque repulit Deus à sacrificiis; voluptatis enim dulcedinem, ac delicias aspernatur. D.Thomas loco citato. Mel (inquit) non offerebatur in sacrificiis Dei, ad excludendam omnem carnalem dulcedinem, & voluptatem ab iis, qui Deo sacrificare intendunt, &c. Philo item loco indicato: Mel non ducit Dominus dignum, vt imponatur altari; fortassis quòd hæc figura doceat, profanam ducendam quamcunque voluptatem nimiam, dulcem haustu, sed cruciatus afferentem difficiles, à quibus animam concussam labefactari necessum est.

D.Hieron.
Prouerb. 5.

Et D.Hieronymus epist. 12. ad Gaudentium: *Mel* (inquit) Prouerb. 5. *distillare* dicuntur *labia meretricis*, quòd ad tempus impinguat vescentium fauces, & postea felle amarios inuenitur. Vnde & in Domini sacrificiis mel non offerunt, ceráque contempta, quæ mellis hospitium est, oleum accenditur in templo Dei, quod de amaritudine exprimitur oliuarum. Pascha quoque, A id est, agnus paschalis, cum amaritudinibus, id est, cum lactucis agrestibus, comedi iubetur. Ita Hieron. Indicat, mel voluptatem significare, pellendamque voluptatis turpem dulcedinem, pœnitentiæ vero, & mortificationis sanctam amaritudinem complectendam.

D Hieron.
Amplectenda pœnitentia.

Ex amaritudine (inquit Hieron.) oliuarum exprimitur oleum, &c. sic ex amaritudine pœnitentiæ exprimitur Dei misericordia: at mel turpis voluptatis (vt idem ait) impinguat ad tempus vescentium fauces, & postea felle amarius inuenitur. Fugiendum ergo mel est malæ voluptatis. Fugienda quoque cera, in qua mel gignitur, quæque, vt Hieronymus vocat, hospitium mellis est: hoc est, fugiendæ sunt occasiones illæ B omnes, ex quibus turpis voluptas exoriri potest, quæque velut hospitium illius sunt.

11. D.Cyrillus.
Mel dicitur significare nuptias legitimas, sed ob altari repellitur, quia altaris ministrn vxorem ducere fas non est.

D.Cyril lib 15. de Adoratione, mel ait significare nuptias: Mel (inquit) si pro figura carnalis voluptatis accipiatur, mundanam hanc (vt opinor) & à carnalibus delectationibus non alienam vitam significat. Nuptiæ enim honorabiles sunt, nec culpandos Christianus, qui illis legitimè vtitur, &c. Reiicit quidem Deus ab altari suo mel, sed tamen recipit in primitias & munera, vnde D.Cyrillus:

D.Cyrillus.

Non est (inquit) reiiciendum mel. nuptiæ namque recipiuntur, &c. At verò quemadmodum in antiquo templo, quamuis in munera, & primitias reciperetur C mel, tamen ab altari, & sacrificio reiiciebatur: sic in Ecclesia quamuis in laicis hominibus honorabilium nuptiarum mel recipiatur; tamen ab altari Christi, & sacrificio repellitur. Non enim fas est, sacerdotem habere vxorem.

Malachiæ 1.
Sacerdotes mundissimos esse oportet.

Malachiæ 1. *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* Munda oblatio vocatur Eucharistiæ mundissimum sacrificium. Mundissimum autem sacrificium mundissimos flagitat sacerdotes, ac omni castitate purissimos.

Malach. 3.

Malach. 3. *Purgabit filios Leui, & colabit eos, quasi aurum, & quasi argentum.* &c. L X X. vertunt; *Et effundet eos.* Fudit Chri- D stus sacerdotes noui Testamenti, & colauit, quasi aurum & argentum, sacerdotes suos. Purum voluit esse aurum, purum argentum, purum sacerdotium, omni castitatis puritate fulgentissimum.

D.Cyrillus.

D, Cyrillus lib. 2. de Adorat. in hæc verba Malachiæ: Veluti nouam (inquit) recussionem, ac reformationem sacerdotij futuram dicit. Verbum enim *fundet*, & *purgabit*, quasi de auro, atque artifice dictum ad hanc intelligentiam nos adducit, &c.

12.
Mel significat diuinam dulcedinem.
Origenes.
Propheta sunt apes, eorum opera sunt faui.
Prouerb. 24.
In diuinis scripturis mel reperitur.

Significat quidem mel mundanam voluptatem, sed significat etiam diuinam dulcedinem. Nihil enim dulcius quam dulcedo Dei. Quamobrem Origenes hom. 2. in Isaiam ait, prophe- E tas apes esse, eorúmque opera fauos esse mellis. Inueniuntur (inquit) prophetæ apes esse, faui eorum scripturæ sunt, quas reliquerunt, &c. Item illud Prouerb. 24. *Comede, fili mi, mel, quia bonum est*, de diuino melle scripturarum exponit: Si videas (inquit) apes prophetas, & opus eorum mella, vel fauos videbis, quomodo intelligas illud: *Comede mel, fili.* Si quis meditatur eloquia diuina, & nutritur sermonibus Scripturarum, complet mandatum diuinum, iubens: *Comede mel, fili.* Bonum est hoc mel, quod in scripturis inuenitur, &c. Sermones scripturarum mel appellat: sermones quoque nostros, & opera vult esse mel, vt illa comedat Dominus, de quo scribit Isaias: *Butyrum, & mel comedet.*

Opera

Origenes. Opera bona & sermones, mel sunt Christi.

Opera nostra (ait Origenes) dulcia, sermones A nostri suauissimi, & viiles, mella sunt, quæ manducat Christus: si verò sermones nostri amaritudine sunt pleni, ira, turpiloquio, vitiis, non comedit ab his sermonibus saluator. Sic ille. Sint ergo opera nostra dulcia, sint dulces sermones, & opera, vt illis oblectetur Dominus. Scripturarum quoque, & sanctorum librorum fauis mentem nostram pascamus, dulcémque reddamus Deo. Prouerb. 6. vbi nostra versio habet: *Vade piger ad formicam.* Versio LXX. interpretum sic habet: *Vade ad formicam ô piger*, vt est in Bibliis editis iussu S. Pontificis. Additur: *Aut vade ad apem, & disce, quomodo operaria est*, quæ verba refert Origenes. B D. etiam Ambros. lib. 5. hexam. cap. 21. & D. Hieron. Ezechielis 3. & Biblia citata. Eamus igitur ad apes, hoc est, ad fauos, id est, libros, quos nobis sancti viri scripsere, eorúmque dulci, frequentíque lectione animum pascamus.

Prouerb. 6.

Apis operaria est mellis, sic vir bonus.

In omni oblatione tua offeres sal.

13. Vt insulsus cibus repellitur: sic insulsum sacrificium ab altari olim repellebatur. Omnis oblatio sale condienda erat. Qui vult à Domino recipi, ne sit insulsus, sale gratiæ sit conditus, gratia enim admirabile, & spiritale est sal. Quemadmodum sal condit cibos: sic C gratia hominem condit, saporémque Deo suauissimum illi præbet. Insulsissimus est homo hoc sale carens, à mensa Domini repellitur, etsi cibus sit, hominum iudicio, pretiosissimus. Cibus videtur pretiosissimus, rex potentissimus, totius orbis monarcha: at verò si gratiæ sale careat, a conuiuio Dei repellitur. Contra verò homo pauperrimus, si diuino gratiæ sale sit conditus, in mensam Dei recipietur. Sal carnes conseruat, ne putrefiant, vnde Philo lib. de offerentibus victimas. Sal (inquit) conseruator est corporum, secundo post animam ordine. Nam sicut anima causa est incorruptionis corporum, sic sal quam diutissimè tuetur ea, redditque quodammodo immortalia, &c. Eundem in modum gratia conseruata, & nō amissa, conseruat animam, conseruatque etiam corpora, per totam æternitatem. Nec moritur morte spiritali anima illa, quæ gratiæ sale est condita semper. Nec moritur morte æterna corporali corpus illud, cuius anima gratiam habet: in totam viuunt æternitatem, si gratiæ sal non desit, tam anima, quàm corpus. Quamobrem sal significare potest perseuerantiam incorruptam in gratia, & virtute.

Gratia sal est.

Philo. Sal corpora conseruat.

14. D. Cyrillus in fine lib. 12. de Adoratione, sale prudentiam ait significari: Sale (inquit) sacrificium aspergebatur. Quæ figura significat, prudenter nos Deo dicare debere, curandúmque esse nobis, vt noster ad Deum accessus illi sit quàm suauissimus, &c. D. etiam Thomas, 12. quæst. 102. art. 3. sale ait indicari discretionis sapientiam. Nam discretio, & prudentia in omnibus nostris spiritalibus sacrificiis adhibenda est. Insulsa namque sunt, si hoc sale careant, quidquid absque prudentia feceris, insulsum erit. Obseruat Philo loco indicato, altare Græcè dici θυσιαστήριον, à nomine, θυσία, quod significat *sacrificium*, & à verbo, τηρῶ, quod significat *seruo*: Vocat (inquit) scriptura Thysiastiriū, eximio nomine, παρὰ τὸ διατηρεῖν τὰς θυσίας, id est, *à conseruandis victimis*, &c. Meritò sanè appellatur altare hoc nomine, sacrificia enim conseruabat. At dices, imò comburebat, & consumebat. Respondemus, altare consumpsisse quidem sacrificia, sed illa consumptione æterna illa reddidisse; siquidem merita offerentium manserunt in sempiternum. Sic videtur consumi is, qui se mortificat, & immolat Deo: at verò immolat se thysiastirio, hoc est, in altari conseruatore sacrificiorum. Seruatur enim meritum sacrificij mortificationis, in totam æternitatem.

D. Cyrillus. Sal significat prudentiam.

D. Thom.

Philo. Altare sacrificia conseruat.

Mortificatio.

CAPVT VI.

De hostia pacifica, adipe, & sanguine.

LEVITICI CAP. III.

1\. QVOD si hostia pacificorum fuerit eius oblatio, & de bobus voluerit offerre, marem siue fæminam, immaculata offeret coram Domino. Ponétque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonij, fundéntque filij Aaron sacerdotes sanguinem per altaris circuitum. Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est intrinsecus: duos renes cum adipe quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis. adolebúntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito: in oblationem suauissimi odoris Domino. Si verò de ouibus fuerit eis oblatio, & pacificorum hostia, siue masculum obtulerit, siue fæminam, immaculata erunt. Si agnum obtulerit coram Domino, ponet manum suam super caput victimæ suæ: quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonij: fundéntque filij Aaron sanguinem eius per circuitum altaris. Et offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino: adipem & caudam totam cum renibus, & pinguedinem quæ operit ventrem, atque vniuersa vitalia, & vtrumque renunculum cum adipe qui est iuxta ilia, reticulúmque iecoris cum renunculis. & adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis & oblationis Domini. Si capra fuerit eius oblatio, & obtulerit eam Domino, ponet manum suam super caput eius: immolabítque eam in introitu tabernaculi testimonij. Et fundent filij Aaron sanguinem eius per altaris circuitum. Tolléntque ex ea in pastum ignis Dominici,

adipem

adipem qui operit ventrem, & qui tegit vniuersa viralia: duos renunculos cum reticulo, quod est super eos iuxta ilia, & aruinam iecoris cum renunculis: adolebitque ea super altare sacerdos in alimoniam ignis, & suauissimi odoris. Omnis adeps Domini erit iure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis vestris: nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.

Hostia pacifica offerebatur pro beneficio, vel iam impetrato, vel impetrando.

2. HOSTIA pacifica Hebraicè dicitur, זבח שלמים *Zebach selamim*, id est, *sacrificium pacificorum*. L X X. interpretes vocant *θυσίαν σωτηρίου*, id est, *sacrificium salutaris*, vel *salutis*. Offerebatur enim pro pace, & salute data, vel impetranda. Pro beneficio iam dato offerebatur in gratiarum actionem; pro beneficio obtinendo rationem habebat postulatiunis. Hostia pacifica, quæ in gratiarum actionem immolabatur, Leuitici 7. appellatur זבח תודה, *zebach, todah*, id est, *sacrificium laudis*. In holocaustum solum masculum animal fas erat immolare: in hostiam pacificam, quia inferius sacrificium erat, licebat siue masculum siue fœminam mactare, vt constat ex cap. 3. Leuitici. B Præterea non mactabantur aues, columbæ, vel pulli columbarum. Victima holocausti tota incendebatur Deo, nihil sacerdoti, præter pellem, nihil offerenti concedebatur: At hostiæ pacificæ victima non incendebatur tota Deo in altari, sed pars tantùm; secunda pars dabatur sacerdoti; tertia offerentibus. Quæ pars Deo offerretur, indicatur Leuit. 3. si victima erat ex bobus: *Offerent* (inquit) *de hostia pacificorum in oblationem Domino, adipem, qui operit vitalia, & quidquid pinguedinis est intrinsecus, duos renes cum adipe, quo teguntur ilia, & reticulum iecoris cum renunculis*. C Postea de hostia pacifica ex ouibus eodem loco agitur, & capris, & ex illis adipem offerendum, & alia refert. Sacerdotibus ex hostia pacifica dabatur pectusculum animalis, & armus dexter, Leuit. 7. *Pectusculum erit Aaron, & filiorum eius, armus quoque dexter, de pacificorum hostiis cedet in primitias sacerdotis*. Leuit. 10. *Pectusculum, quod oblatum est, & armum, qui separatus est, edetis in loco mundissimo. Tu* (Aaron) *& filii tui, & filiæ tuæ tecum, tibi enim ac liberis tuis reposita sunt, de hostiis salutaribus* (id est, pacificis) *filiorum Israël*. Offerentium reliquæ erant animalis partes. Fortè propterea non offerebantur in hoc sacrificio turtures, aut pulli columbarum; D quia non poterant satis commodè diuidi in has tres partes.

Leuit 7.

Ex hostia pacifica pars Deo dabatur, pars sacerdoti, pars offerentibus.

Leuit. 3.

Leuit. 7.

Leuit. 10.

Carnes hostiæ pacificæ in templo comedebantur.

Deuter. 16.

1. Reg. 1.

3. Carnes autem hostiæ pacificæ in ipso templo coram Domino comedebantur, iuxta illud Deuter. 16. *Epulaberis coram Domino tuo, tu filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, & Leuites, qui est intra portas tuas, aduena, ac pupillus, & vidua, qui morantur vobiscum*. 1. Reg. 1. *Immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus partes*. Erant in templo culinæ, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur à sacerdotibus, vt indicat Ezechiel, cap. 46. E *Iste* (inquit) *est locus, vbi coquent sacerdotes pro peccato, & pro delicto, vbi coquent sacrificium*. Et inferius: *Hæc est domus culinarum, in qua coquent ministri domus Domini victimas populi*. 1. Reg. 2. *Veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, aut in ollam, siue in cacabum, & omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi*. In templo siue tabernaculo improbus hic puer hæc improbè faciebat: in templo ergo carnes coquebantur, post oblatum Deo adipem, vt epularentur offerentes sacrificium. A Ante oblatum adipem, crudæ erant sacrificii carnes. Vnde intelliges verba illa eiusdem capitis: *Etiam antequam adolerent adipem, veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti, da mihi carnem, vt coquam sacerdoti, non enim accipiam à te carnem coctam, sed crudam*, &c. De hostia pacifica agitur etiam Leuit. 7. *Hæc* (inquit) *est lex hostiæ pacificorum: si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctámque similam, & collyridas olei admixtione conspersas, panes quoque fermentatos*. Eodem capite præcipitur, vt hostiæ pacificæ carnes eadem die comedantur, qua fuerit oblata pro gratiarum actione, nihil verò B in sequentem diem supersit. Si autem pro aliquo beneficio à Deo impetrando, hostia pacifica offerebatur, vel sponte, vel ex voto facto; eadem etiam die carnes erant comedendæ: si in sequentem diem aliquid remaneret, fas erat sequenti die comedi, quidquid verò in tertium diem ex hostiæ carnibus superat, igne absumebatur. Oportebat autem mundos esse comedentes, vt ostendunt hæc verba, Leuit. 7. *Anima polluta, quæ ederit de carnibus hostiæ pacificorum, quæ oblata est Domino, peribit de populis suis*.

In templo coquebantur carnes hostiæ pacificæ.

Ezech. 46.

1. Reg. 2.

Ibidem.

Leuit. 7.

Oportebat mundos esse, qui hostia vescebantur pacifica.

Leuit. 7.

Nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.

4. C Iussit Dominus adipem hostiæ pacificæ sibi offerri, hoc loco omnem adipem suo iure sibi vendicat: *Omnis* (inquit) *adeps Domini erit, iure perpetuo*. Quæritur, *an Deus vendicet sibi adipem omnium animalium, ita vt Israëlitis fas non esset vllo adipe vesci?* Respondet Caietanus, non fuisse fas edere adipem animalium, quæ immolari possunt, vt boum, ouium, caprarum, columbarum, & turturum: aliorum autem animalium, quæ immolabilia non erant, vt bubalorum, anserum, gallinarum adipem licitum fuisse in cibum sumere: animalium verò immolabilium adeps D ab animalibus, quæ non immolabantur, tollebatur, & sacerdotibus in altari incendendus afferebatur. Probatur opinio, quia Leuit. 3. dicitur: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo*. Adeps autem animalium non immolabilium non erat Domini, hoc est, non poterat Domino in altari incendi. Ergo erat Israëlitarum. Præterea Leuit. 7. hoc præceptum extat: *Loquere filiis Israël, adipem ouis, & bouis, & capræ non comedetis. Adipem cadaueris morticini, & eius animalis, quod à bestia captum est, habebitis in varios vsus. Si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini comederit, peribit de populo suo*. Prohibet Dominus comedi adi- E pem animalium immolabilium, ouis, bouis, & capræ; ait verò periturum de populo suo illum, qui adipem comederit, qui offerri debet in incensum Domini: at soli adipes animalium immolabilium Deo poterant offerri, Leuit. 17. *Si venatione,* (inquit) *atque aucupio ceperit feram, vel auem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem eius*, &c. Iubet fundi sanguinem, non iubet tolli adipem. Itaque Lyranus hæc verba: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo*, sic exponit: Omnis adeps incendetur ad honorem Domini. Hoc tamen intelligendum est de sacrificiis. Sic ille.

An liceret Israëlitis vesci adipe aliquorum animalium.

Leuit. 3.

Leuit. 7.

Leuit. 1.

Lyranus.

Et

Abulensis.

Et Abulensis: Lex (inquit) in qua dicitur: *Omnis adeps Domini erit iure perpetuo.* de adipibus immolatorum animalium duntaxat intelligitur, &c. Addit: Præter adipes immolatorum animalium sunt alij, quibus vesci non licet, scilicet adipes bouis, & ouis, & capræ, etiam si non offerantur, hoc tamen non vetatur hac lege, sed ea, quæ habetur Leuit. 7. cùm dicitur: *Adipem ouis, bouis, & capræ non comedetis*, &c.

Leuit. 7.

5. Adeps quidem non omnino videtur prohibitus, sanguinem verò nullo modo in esum vsurpari licebat, Leuit. 7. *Sanguinem omnis animalis non sumetis in cibo, tam de auibus, quàm de pecoribus. omnis anima, quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis.* Reddit Dominus rationem huius præcepti, Leuit. 17. *Homo* (inquit) *quilibet de domo Israel, & de aduenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo. Quia anima carnis in sanguine est, & ego dedi illum vobis, vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit.* Duplex redditur ratio. Prior est, quia anima carnis, siue animalium, in sanguine est, hoc est, quia vita animalium in sanguine consistit, sanguine enim alitur; tolle sanguinem, animal statim moritur. Qui ergo sanguinem animalis edit, vitam ipsam animalis videtur edere, vel potiùs ipsum animal viuum. Posterior ratio est, quia Deus dedit Israëlitis sanguinem sacrificiorum, ad expiationem animarum; ideo vt supra vidimus, per circuitum altaris fundebatur. Ad Hebræos 9. *Omnia penè* (inquit) *Paulus in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.* Oportebat quidem sanguinem animalium fundi, vt fieret remissio, non tamen per effusionem hanc remissio fiebat peccatorum, sed per effusionem sanguinis Christi, quæ præfigurabatur. Nam, vt ait idem Apostolus ad Hebræos 10. *Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata.* Per Christi ergo venturi sanguinem, quem sanguis sacrificiorum adumbrabat, contritis Israëlitis peccata remittebantur.

Leuit. 7. — Leuit. 17. *Sanguine vesci non licebat Israëlitis.* — Ad Heb. 9. — Ad Hebr. 10.

CAPVT VII.

MORALE.

De hostia pacifica, adipe, & sanguine.

1. PACIFICA victima, vel pro impetrando beneficio offerebatur, eratque beneficij quædam à Deo postulatio: vel immolabatur pro beneficio iam impetrato, & laudis, siue gratiarum actionis erat sacrificium. Egregiè sanè fit postulatio beneficij à Domino, cum postulationem ipsam aliqua comitatur oblatio. Nam, vt legitur Prouerb. 18. *Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spatium ei facit.* Sic oblationes, pœnitentia, & opera bona, dilatant viam qua postulatio ad Deum intret, & spatium latum ei faciunt. Psal. 118. petit Dauid: *Intret postulatio mea in conspectu tuo.* Vt autem postulatio intret, dilatant viam opera misericordiæ, & pœnitentiæ, veluti hostiæ pacificæ oblatæ Deo, iuxta illud Pauli ad Hebr. 13. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostijs promeretur Deus.* Beneficentiam, & eleemosynam hostias vocat, quibus Deum promeremur. Ergo cùm aliquid ab eo postulamus, has illi hostias offeramus, quibus eum promereamur, & id consequamur diuina largitate, & misericordia, quod postulamus.

Prouerb. 18. *Opera bona dilatãt viã postulationi.* — Psalm. 118. — Ad Hebr. 13.

2. Postquam verò beneficium quod petimus, adipiscimur, gratiæ Domino agendæ sunt, oblatis etiam hostijs eleemosynæ, ac laudis. Osee 14. *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* hoc est, adepto beneficio reddemus vitulos, quos labijs nostris promisimus, vel, *Reddemus vitulos labiorum.* id est, laudes, & gratiarum actiones. D. Hieron. Vituli (inquit) labiorum, laudes in Deum sunt, & gratiarum actio, &c. Ad Hebræos 13. *Per ipsum*, scilicet Christum, (ait Apostolus) *offeramus hostiam laudis semper Deo*, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius, &c. LXX. interpretes pro, *reddemus vitulos labiorum nostrorum.* vertunt, *reddemus fructum labiorum nostrorum*, &c. Egregius sanè fructus est labiorum, & oris nostri, laus Dei. Iam non immolantur Deo vituli, immolemus igitur laudes, & gratiarum actiones, eleemosynas, & alia opera bona. Psal. 68. ostendit vates, quàm sit Deo gratum hoc labiorum sacrificium vitulisque illud anteponit: *Laudabo* (inquit) *nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude, & placebit Deo super vitulum nouellum cornua producentem, & vngulas.* Psal. 65. post adeptum beneficium sacrificia offeruntur: *Transiuimus* (inquit) *per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* Magnum fuit beneficium ex igne, & aqua liberatio: sequitur gratiarum actio, oblatis sacrificiis: *Introibo in domum tuam, in holocaustis*, id est, cum holocaustis, *reddam tibi vota mea, quæ distinxerunt labia mea, & locutum est os meum in tribulatione mea, holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum, offeram tibi boues cum hircis.* Anna sterilis postulauit à Deo filium, preces eius exaudiuit Dominus, quamobrem in gratiarum actionem filium appellauit Samuel, 1. Reg. 1. *Concepit Anna, & peperit filium, vocauit nomen eius Samuel, eo quòd à Domino postulasset eum.* Posteaquã est ablactatus, vt eodem capite scriptum est: *Adduxit eum secum in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini.* Non enim solùm verbis, sed etiam oblatione gratias Anna egit: denique non solùm vitulos obtulit, farinam, & vinum, sed eundem etiam filium, quem postulauerat, & obtinuerat: *Dedit mihi Dominus* (ait Anna) *petitionem meam, quam postulaui eum, idcirco ego commodaui eum* (id est, Samuelem) *Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino.* Eximia hostia pacifica fuit illa, quam in cruce obtulit Christus, videlicet se ipsum agnum immaculatum, vt pacem, & salutem mundo impetraret à Deo: impetrauit quod voluit, & gratias egit immortales. Ad Coloss. 1. *Pacificans* (ait Apostolus) *per sanguinem crucis eius, siue quæ in terra, siue, quæ in cælis sunt.* Et ad Ephes. 2. *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum.* Vides, Christum hostiam fuisse pacificam in cruce.

Gratia agenda post adeptum beneficium. — Osee 14. — D. Hieron. — Ad Hebr. 13. — Psalm. 68. — Psalm. 65. — 1. Reg. 1. — *Christus hostia fuit pacifica.* — Ad Coloss. 1. — Ad Ephes. 2.

3. Ex hostia pacifica duæ partes sacerdotis erant, videlicet pectusculum, & armus dexter. D. Cyril. lib. 16. de adorat. armo fortitudinem, pectusculo, sensus animi, ac mentis, id est, sapientiam, & prudentiam significari docet. Et D. Thom. 12. quæst. 102. art. 3. Significabatur (inquit) per pectus, quòd sacerdoti erat necessaria sapientia cordis, ad instruendum populum, fortitudo ad sustentandum defectus significatur per armum dextrum, &c. Indicant igitur hæ duæ partes, sacerdoti necessarium esse armum, id est,

Pectus & armus hostiæ pacificæ dabatur sacerdoti. — D. Thom.

Sacerdoti necessaria est sapientia, & fortitudo. Ioan.10. Matth.15. 1.Reg.9. *Regi armus necessarius.* 1.Reg.10. *Sacerdotis humeri sint angelici.*

id est, fortitudinem, & pectusculum, hoc est, sapientiam pectoris humilem. Etenim sacerdos fortitudine carens, si videt lupum venientem, vt ait Dominus Ioan.10. *Dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues*: si verò sapientiam humilem non habet, cæcúsque est, & superbus, cæcos ducet in foueam, iuxta illud Domini dictum Matth.15. de Pharisæis: *Cæci sunt, & duces cæcorum, cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.* Excepit Samuel conuiuio Saulem, Regem creandum, 1.Reg.9. *Leuauit autem coquus armum, & posuit ante Saul. Dixitque Samuel: Ecce quod remansit, pone ante te, & comede, quia de industria seruatum est tibi.* De industria seruatus est Regi futuro armus, quia reges, & prælatos humeros habere oportet robustos ad portanda onera. Id quoque indicabant excelsi humeri ipsius Saulis, quem Deus elegit. Vt enim dicitur 1.Reg.10. *Stetit in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum.* Talem oportet esse sacerdotem, nimirum vniuerso populo altiorem ab humero, & sursum; humeros oportet habere angelicos, quibus animas Dei sanguine emptas in cælum portet.

4\. *Ambitio honorum.* D Bernard.

At verò onus non curant aliqui, sed honorem, ideo quãtum humerorũ sit robur, non considerãt, sed inconsideratè onus illis imponũt angelicis humeris formidandum, vt ait D. Bern. serm. 2. de Ascẽsione: O peruersitas (inquit) filiorũ Adam, quia cùm ascendere difficillimum sit, descendere autem facillimum, ipsi, & leuiter ascendunt, & difficiliùs descendunt, parati ad honores, & celsitudines graduum Ecclesiasticorum, ipsis etiam angelicis humeris formidandos. Sic Bernardus. Currus Israël vocatur Elias, 4.Reg.2. Currus Ecclesiæ suæ est prælatus, quia in cælum illam portare debet. *Onus est prælatio.* Graue onus est, videat currus, an possit cum onere currere. Certè magnus ille Ambrosius cum onere ita currebat, vt postquam currere desiit, quinque Episcopi id facerent, quod ille faciebat solus, vt in vita eius legitur. *Ambrosij labor.* O vtinam multos haberemus Ambrosios, qui se totos animarum saluti fortiter impenderent, neque aliis rebus vacarent! O fortissimum Episcopum! cum ipso Imperatore congredi ausus est. Cùm Ecclesiam ingredi vellet Theodosius Imperator, fortitudine magna illum prohibuit, propter cædes Thessalonicæ editas. *Ambrosij fortitudo resistit Imperatori.* Admonuit verò Imperatorem, vt non in vestem Imperatoriam oculos conijceret; sed in vilem corporis puluerem, quem illa tegebat. Libet eius verba describere, ostendunt enim non esse vestium nitorem, aut diuitiarum, & imperij considerandum splendorem, sed latentem sub iis puluerem, iuxta illud: *Memento homo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris.* Theodoret. Theodoretus lib.5. Eccles. histor. cap.17. Imperatori (inquit) aduentanti Mediolanum, & in sacrum templum ingredi cupienti, extra sacra vestibula obuiam procedit Ambrosius, vetátque in templum intrare, & his ferè verbis illum affatur: Est verisimile, Imperator, te ignorare cædis à te perpetratæ magnitudinem, neque post sedatam iracundiam peruidere ratione admissum facinus. Nam Imperatorius fortassè principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offundit rationi caliginem. Verùm, quæ sit natura nostra, & quàm fragilis, ac fluxa, considerandum est, & in puluerem, ex quo orti sumus, & in quem sumus recasuri, acies mentis est intendenda, neque ipse splendore purpuræ deceptus, corporis purpura operti imbecillitatem ignorare debes. Sic Ambrosius. Paruit Imperator bonus Episcopo, & discessit. Postea verò cùm persuasus à Rufino in Ecclesiam venit, existimans Ambrosium facultatem daturum ingrediendi, fortis Pontifex Ambrosius, fortissima hæc protulit verba: Ego (inquit) Ruffine prædico, me Imperatorem ab introitu sacri vestibuli prohibiturum. *D. Ambrosij fortitudo.* Quòd si imperium in tyrannidem mutauerit, cædem lubens equidem excipiam, &c. At longè distabat à tyrannide Imperator, certauit Ambrosius non cum tyranno, sed cum bono Imperatore. Qui tandem adepta facultate Ecclesiam ingressus pronus in pauimentum se abiecit, manibus euellens capillos, lacrymásque fũdens. Vide, quàm celsũ armum, quàm celsam fortitudinem dederit Deus sacerdoti, Ierem cap.1. Ierem 1. *Dedi (inquit) te in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æreum super omnem terram, regibus Iuda Principibus eius.*

5\. D. Cyrillus. *Sacerdos seueritatem coniungat cu benignitate.*

Armus coctus dabatur sacerdotibus, in sacrificio Nazaræorum, Numer.6. Vult D Cyrillus similem esse sacerdotis fortitudinem, & seueritatem, videlicet coctam, & clementem; non crudam, & quodammodo crudelem. Lib.16. de adorat. Coctum (inquit) armum assumi iussit, in quo, veluti crudam illam sæuitatem, & extra conuenientem rationem egressam, à sanctorum fortitudine reucit. Neque enim acerbos, ac rigidos decet esse eos, qui Deo dicati sunt, neque austeriorem animum habere, sed leui quodam, mollíque modo, & summa solertia ea perficere, quæ ad virtutem pertinent. Sic ille.

6\. Ioan.21. *Recta intentio.* Ibidem.

Dicitur armus, siue humerus sacerdotis dexter, quia in dexteram, non sinistram, operari debet, iuxta illud Domini, Ioan.21. *Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.* Mittendum est rete in dexteram, non in sinistram: sanctam, ac puram intentionem spiritalis piscator habeat, si pisces concludere vult sagena sua. Sequitur enim Ioan.21. *Miserunt, & iam non valebant illud*, id est, rete, *trahere præ multitudine piscium. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua*, ait Dominus. Non operetur sinistra intentione sacerdos, sed dextra, adeóque distet à sinistra, vt sinistra manus penitus ignoret, quid faciet dextera. Omnem in operibus sinistram intentionem nesciat. Quisquis autem puram vult intentionem, & armum, siue humerum dextrum, fortémque habere, charitatem habeat, charitas enim, vt Bernard. ait serm.1. in octaua Paschal. D. Bernard. *Charitas purificat intentionem, & fortis est.* castificat animum, & purificat intentionem. Præterea Cant.8. Cant.8. *Fortis est vt mors dilectio.* Psal.67. Psal.67. *Pennæ columbæ deargentatæ* dicuntur, *& posteriora eius in pallore auri.* Posteriora columbæ sunt eius, vt dicam, armi. Nostræ columbę, id est, animæ posteriora, quibus onera fert, charitatis auro oportet radiare. Dicitur idem armus, Leuit.7. Leuit.7. *armus separationis.* Separata enim esse oportet sacerdotis opera ab operibus subditorum, sicut separata sunt opera pastorum ab operibus ouium, vt alibi diximus. Itaque armo fortitudo indicatur sacerdotis.

7\. *Pectusculum humile sapientia plenũ sacerdotem decet.*

Pectusculo autem indicatur sapientia humilis, pectus arrogans maximè dedecet sacerdotem, ideo humile pectusculum illi datur. Pectus humile sapientia rerum diuinarum plenum sacerdotem decet. Quale Hieronymi pectus erat, qui epist.32. ad Abigaum, sic ait: Nihil ita à pueritia conatus sum vitare, quàm tumentem animum, & ceruicem erectam, &c.

Idem

D.Hieron.

Idem D.Hieronym. Ezech.16. Sacerdotes (inquit) in quibus debet esse doctrina, & legem requirunt, ex ore eorum accipiunt pectusculum. Ioannes super pectus recumbit Domini, vt de fonte vberrimo hauriret fluenta sapientiæ, &c. Idem Hieron. epist.3. de Nepotiano: Lectione (inquit) assidua, & meditatione diuturna, pectus suum bibliothecam fecerat Christi, &c. Sic bonus sacerdos pectusculum suum bibliothecam facit Christi, discendoque, & assiduè legendo sapientiam comparat.

Christi bibliotheca.

8\. Appellatur pectusculum, quod datur sacerdoti, *pectusculum eleuationis*, Leuit.7. *Pectusculum eleuationis & armum separationis tuli à filiis Israel de hostiis eorum pacificis, & dedi Aaron, & filiis eius.* Eleuationis dicitur pectusculum, quia Domino eleuatum offerebatur; armus dicitur separationis, quia à reliqua carne separabatur, & sacerdoti dabatur. Separatum oportet esse armum, siue humerum sacerdotis, ab hominibus sæculi, ita vt non terrenis negotiis, & oneribus, sed cælestibus portandis se subiiciat, iuxta illud 2.Timoth.2. *Labora sicut bonus miles Christi Iesu: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, vt ei placeat, cui se probauit.* Pectus autem oportet esse pectusculum eleuationis, id est, pectus humile, & eleuatum in res cælestes. Hac de re D. Gregor. lib.1. epist.24. sic scribit: Diuina lege sacerdos armum & dextrum accepit, & separatum, vt separatio eius non solùm sit vtilis, sed etiam sit singularis; neque inter malos tantummodo, quæ recta sunt, faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore ordinis superat, ita etiam morum virtute transcendat, &c. Item: Pectusculum cum armo sacerdoti tribuitur, vt quod de sacrificio præcipitur sumere, hoc de semetipso discat conditori suo immolare, & non solùm pectore, quæ recta sunt, cogitet, sed spectatores suos ad sublimia armo operis inuitet. Sic Gregor.

Pectus eleuationis est sacerdotis. *Armus separationis erat sacerdotis.* 2.Timoth.2. D.Gregor.

9\. Præterea sacerdoti pectusculum dabatur, & armus dexter, quoniam sacerdotibus in nouo testamento humile pectusculum aperire debemus, peccata etiam secretissima per confessionem humiliter aperientes. Est etiam armus, siue humerus offerendus, vt onus ferat pœnitentiæ, quod imposuerint. Dent igitur Christiani sacerdotibus pectusculum, id est, pectus humile illis aperiant. Nam humile oportet esse pectus, quod peccata confitetur; sacrificium enim Deo, vt est in Psalm.50. *Spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despiciet.* Dent quoque humerum, & impositam peccatorum satisfactionem libenter tolerent, sibi maximè vtilem.

Pœnitentiam agens pectusculum, & armum offert sacerdoti. Psal.50.

10\. Omnis adeps victimarum Deo offerebatur. Adeps animæ, & pinguedo, est deuotio, hæc offerenda est Deo, iuxta illud Psal.65. *Holocausta medullata offeram tibi* &c. Sacrificia amat Deus, medulla, atque adipe deuotionis plena; hilarem enim datorem, & deuotum diligit. Felix anima, quæ adipe hoc, & hac pinguedine impletur, semperque cum propheta eam postulat, dicens Psal.62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labiis exultationis laudabit os meum.* Robusta est anima hoc adipe, & pinguedine plena, armum habet dextrum ad ferenda onera omnia, pro Christo imposita; exultationis habet labia, hoc est, exultantia, quibus Deum laudat alacriter. Carnem ipsam habet, & corpus exultans, non in vanitates mundi, sed

Psal.65. *Deus deuotionis medulla, & adipe plena sacrificia amat.* Psal.62.

A in Deum, vnde illud Psal.83. *Caro mea, & cor meum exultauerunt in Deum viuum.* Væ animæ, quæ deuotionis caret adipe, macilenta enim est, vix ossibus hæret, Nazaræis illis similis, de quibus Ieremias Thren.4. sic scribit: *Non sunt cogniti in plateis, adhæsit cutis eorum ossibus*, &c. Similis est illis principibus Sion, de quibus ait, Thren.1. *Facti sunt principes eius, velut arietes non inuenientes pascua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Arietes non inuenientes pascua, macilenti sunt, & adipe carent; sic Christiani considerationis pascua non curantes, carent animæ pinguedine, id est, deuotione; carent quoque fortitudine, abeuntque, velut arie-B tes macilenti, quò dæmones, & tentationes ducunt. Quemadmodum alimenta corporis homini adipem afferunt corporeum; sic alimenta animi adipem afferunt spiritalem. D. Cyrillus lib.16. de adorat. Adeps (inquit) mentis pinguedinem, & viscerum, quæ per sancti Spiritus subministrationem optimè pasta sunt, indicat. Nam vt alimentorum copia in animantibus pinguedinem efficit: sic diuinorum munerum largissima participatio sanctorum hominum mentes omnibus bonis complet, &c. Dauidem confert Ecclesiasticus cum adipe, cap.47. *Quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filiis Israël.* Congruit similitudo viris deuotis, à carnis cu-C piditatibus separatis. Adeps enim deuotionis a carne separatus est, quia non potest adeps hic cum carnis lenociniis copulari. Deuotus homo à carnalibus desideriis cor separat, vt Dei suauitatem possit degustare, & cum psalmographo canit Psal.76. *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum.* Renuit anima viri deuoti consolari in terrenis, caducisque rebus, has obliuiscitur, Dei sui memoria, mundi oblitus, delectatur. Habet deuotus vir voluptates suas quas, quia experitur, mundi voluptates fastidit. Gregor. Cant.1. Fastidit (inquit) sancta mens omnia, quæ per corpus sentit, & in illa spiritalia tota transmutari con-D cupiscit, &c.

Psal.83. *Macilenta anima est, quæ caret deuotione.* Thren.4. Thren.1. D.Cyrillus. Eccli.47. *Deuotus vir est adeps separatus à carne.* Psal.76. *Deuotus vir res terrenas fastidit.* D.Gregor.

Denique prohibuit Deus Iudæos sanguinem 11.
edere: victimarum sanguinem ad altare fundi iussit. Significabatur Christi venturi sanguis sanguine animalium. Deo offerebatur sanguis, quoniam Deo oblatus est Christi sanguis. Sanguine victimarum expiabantur peccata, quia sanguis Christi omnia mundi peccata expiauit; ciusque vi, quam repræsentabat sanguis victimarum, peccata Israëlitarum, contritionem habentium, expiabantur. Ad Hebr.9. *Omnia in sanguine secundum legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.* Non fiebat remissio sine sanguinis effusione, quia nulla facta est in E mundo remissio sine effusione sanguinis Christi. Leuit.17. *Anima carnis* (ait Dominus) *in sanguine est, & ego dedi illum vobis vt super altare in eo expietis pro animabus vestris, & sanguis pro anima piaculo sit.* Vt anima, id est, vita carnis, id est, corporis, in sanguine consistit, ablato enim sanguine corpus moritur; sic vita animi nostri in sanguine posita est, in sanguine, inquam, Christi. Qui vitam gratiæ viuit, per meritum sanguinis Christi viuit: corpus quoque quod in resurrectione resurget, & viuet, per sanguinem Christi resurget, & viuet. Itaque anima & vita hominis in sanguine Christi sanctissimo est.

Sanguine sacrificiorum adumbratur Christi sanguis. Ad Hebr.9. Leuit.17. *Vita animæ nostræ in sanguine Christi posita est.*

De sanguine victimarum ait Dominus: *Ego* 12.

dedi vobis illum, vt super altare in eo expietis pro A *animabus vestris, & sanguis pro animæ piaculo sit.*
Sanguine Christi expiantur peccata. Repræsentabat sanguis ille, Christi sanguinem, hic verè datus est nobis, vt in eo expiemus pro animabus nostris, & sanguis Dei pro animæ nostræ piaculo, & expiatione sit: *Vt super altare* (inquit) *in eo expietis*, &c. Sacrificium indicatur super altare crucis, & super altare Ecclesiæ, in quo super altare expiamus pro animabus nostris, cum corpus, & sanguis Christi Deo offertur.
Infiniti pretij est sanguis Christi. Nihil pretiosius Christi sanguine, illius enim pretio totus mundus redemptus est. Quid pretiosius quàm totius mundi pretium? Ait verò S.Thomas in hymno Ecclesiastico, alloquens
D.Thomas. Christum: Me immundum munda tuo sanguine, cuius vna stilla saluum facere totum B mundum posset omni scelere, &c. Tanti pretij fuit sanguis Christi, vt vna eius gutta, siue stilla saluum facere potuerit totum mundum. Sufficienter quidem id efficit, efficaciter autem id efficit in eis, qui in Christum credunt, eúmque amant, & mandata eius custodiunt.

13. Psal. 50. Dauid Psal. 50. petit aspergi hyssopo sanguinis Christi. Psal. 50. *Asperges me* (inquit) *Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor.* De sanguine Christi loquitur; hyssopo sanguinis Christi mundari petit Propheta, & lauari, & super niuem dealbari. Non enim sanguis brutorum animalium aspersus hyssopo hoc poterat efficere, sed Christi sanguis. Mundat au- C tem Christi sanguis omnes, quos aspergit, lauat, & super niuem dealbat, donat enim gratiam, quæ animam super niuem candidam facit, & decoram. Hic sanguis in conspectu semper est Dei, vt propter eum peccata remittat. Antequam re ipsa in cruce effunderetur, ab initio mundi vsque ad eiusdem sacrificiorum sanguine voluit sanguinem hunc significari: postea in cruce voluit re ipsa effundi. Sacrificia animalium brutorum, post crucem Domini abolita sunt; nulla iam est effusio sanguinis animalium, post Christi crucem, quoniam iam effusus est Christi sanguis in cruce. Quotidie quoque in altari effunditur, quotidie enim in al- D tari Christus immolatur incruentè, effusióque sanguinis in cruce repræsentatur. Genes. 4. ait
Genes. 4. Dominus ad Cain: *Vox sanguinis fratris tui Abel*
Semper in altari Christi sanguis pro nobis clamat melius quàm Abel. *clamat ad me de terra.* Vocem habuit sanguis Abel, sed multo maiorem vocem habet sanguis Christi multóque suauiorem. Sanguis Abelis vindictam postulans clamabat; at sanguis Christi, clamat postulans misericordiam; vnde Apostolus ad Hebr. 12. *Accessistis* (inquit)
Ad Hebr. 12. *ad sanguinis aspersionem, melius loquentem quàm Abel*, &c. Loquebatur Abel, quia sanguis eius vindictam de fratre petebat: at multo melius loquitur sanguis Christi, quia misericordiam
D.Cyrillus. etiam inimicis postulat. D. Cyrill. lib. 15. de E adorat. Abel (inquit) sanguis clamanit ad Dominum, damnans fratrem homicidam; & ille pretiosus Christi sanguis ad Deum pro nobis meliora loquitur. Effusus enim est, vt pretium esset pro vita omnium, &c.

14. Christus fontes sanguinis sui in Ecclesia reliquit. Denique huius sanguinis fontes in Ecclesia aperuit Christus, nobisque reliquit, vt ad eos accedamus, nostraque delicta abluamus, gratiámque consequamur. Etenim sacramenta, fontes sunt sanguinis Christi. Accedamus sæpissimè ad fontem pœnitentiæ, & fontem Eucharistiæ; alacriter, & cum gaudio hauriamus cæle-
Isaias 12. stes aquas, quæ animas abluunt, & tartareos ignes extinguūt. Isaias cap. 12. *Haurietis* (inquit) *aquas in gaudio de fontibus saluatoris.* ô beatos fontes sanguinis Christi! Fontes sunt saluatoris, fontes redemptoris, fontes salutis, fontes redemptionis, fontes gratiæ, fontes gloriæ sempiternæ. Hircorum, taurorúmque sanguis legis veteris euanuit: Christi sanguinis fontes permanent. *Hic* (ait Dominus Matth. 26.) *est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Testamenti typicus Matth. 26. sanguis transiit, noui testamenti sanguis permanet. Sanguis typicus veteris testamenti emundabat carnem, hoc est, legales quasdam immunditias; sanguis Christi verus, emundat conscientiam, corda, mentem, ad Hebr. 9. *Si sanguis* Ad Hebr. 9. *hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat, ad emundationem carnis; quantò magis sanguis Christi emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti?* Potentissimus est Christi sanguis, ad ipsam penetrat conscientiam, & ad ipsam mentem; abluit animam, eámque super niuem dealbat, vt ait vates Psalmo 50. *Asperges me hyssopo, &* Psal. 50. *super niuem dealbabor.*

Propitiatorium nostrum Christus est, per 15. sanguinem, vt Paulus docet ad Rom. 3. *Chri-* Ad Rom. 3. *stum proposuit propitiationem per fidem, in sanguine ipsius.* Græcè dicitur ἱλαστήριον, id est, *propitiatorium.* Est enim Christus mundi propitiatorium, Christus Ecclesiæ est propitiatorium per sanguinem. per sanguinem suum, propter quem mundo Deus fit propitius. Sanguine suo acquisiuit, & Sanguine Deus Ecclesiam acquisiuit. emit Deus Ecclesiam; hoc est pretium superans omne pretium, quo pretiosissima gemma empta est. Act. 20. ait Paulus: *Ecclesiam acquisiuit Deus* Actor. 20. *sanguine suo.* Quamobrem Petrus epist. 1. cap. 2. 1. Petri 2. Ecclesiam vocat *populum acquisitionis*, id est, acquisitum sanguine Christi. & cap. 1. *Scientes* (inquit) *quod non auro, vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi.* Denique, vt ait Ioann. Apoc. 1. *Dilexit nos, &* Apoc. 1. *lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Balneum nobis fecit sanguinis, succensum amoris igne; dilexit, & lauit: nos lauemur, & diligamus.

D. August. sanguine existimat significari pec- 16. catum, quia per sanguinem fit, & carnem. D. Gregor. Psalmo 50. desideria carnalia. Haymo Haymo. similiter illud Psalmi: *Libera me de sanguinibus*, Psal. 50. sic exponit: Libera me à peccatis, quæ veniunt per suggestionem sanguinis. & Cassiodorus: Cassiodorus. Liberari se Propheta petit de carnalibus desideriis, &c. Prohibetur ergo esus sanguinis, id Sanguis prohibetur, id est, peccata, & desideria carnalia. est, prohibentur desideria carnalia, & peccata. Effundendus est hic corruptus sanguis, quidquid edimus, absque hoc sanguine edendum est, hoc est, quidquid facimus, absque peccato faciendum est. 1. Reg. 14. *Populus versus ad prædam* 1. Reg. 14. *tulit oues, & boues, & vitulos, & mactauerunt in terra, comeditque populus cum sanguine. Nuntiauerunt Saul. Qui ait, præuaricati estis. Voluite ad me iam nunc saxum grande.* In illo verò grandi saxo iussit iugulari animalia, sanguinémque totum fundi, priusquam comederentur. Cauendum est, ne cum sanguine, id est, peccato comedamus. Effundamus totum peccati sanguinem in saxo, siue petra grandi, id est, in Christo: opera nostra omnia ad illum adducentes, illique absque sanguine hoc offerentes. Psalm 136. *Beatus, qui* Psal. 136. *tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram.* Fælix sanè ille est, qui desideria sua carnalia, etiam parua, ad petram grandem Christum allidit, totúmque peccati sanguinem fundit.

CAPVT

CAPVT VIII.

De sacrificio pro peccato, & delicto.

LEVITICI CAP. IV.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël: Anima, quæ peccauerit per ignorantiam, & de vniuersis mandatis Domini, quæ præcepit, vt non fierent, quippiam fecerit: si sacerdos, qui vnctus est, peccauerit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum immaculatum Domino: & adducet illum ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, ponétque manum super caput eius, & immolabit eum Domino. Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonij. Cúmque intinxerit digitum in sanguine, asperget eo septies coram Domino contra velum Sanctuarij. Ponétque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonij, omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. Et adipem vituli auferet pro peccato, tam eum qui vitalia operit, quàm omnia quæ intrinsecus sunt: duos renunculos, & reticulum quod est super eos iuxta ilia, & adipem iecoris cum renunculis, sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum: & adolebit ea super altare holocausti. Pellem verò & omnes carnes, cum capite & pedibus & intestinis & fimo, & reliquo corpore, efferet extra castra in locum mundum, vbi cineres effundi solent: incendétque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur. Quòd si omnis turba Israël ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, & posteà intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducétque eum ad ostium tabernaculi. Et ponent seniores populi manus super caput eius coram Domino. Immolatóque vitulo in conspectu Domini, inferet sacerdos, qui vnctus est, de sanguine eius in tabernaculum testimonij, tincto digito aspergens septies contra velum. ponétque de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonij: reliquum autem sanguinem fundet iuxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. Omnémque eius adipem tollet, & adolebit super altare: sic faciens & de hoc vitulo quo modo fecit & priùs: & rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet sicut & priorem vitulum: quia est pro peccato multitudinis.

2. Si peccauerit princeps, & fecerit vnum è pluribus per ignorantiam, quod Domini lege prohibetur, & posteà intellexerit peccatum suum; offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. Ponétque manum suam super caput eius: cúmque immolauerit eum in loco vbi solet mactari holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, & reliquum fundens ad basim eius. Adipem verò adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet: rogabítque pro eo sacerdos, & pro peccato eius, & dimittetur ei.

3. Quòd si peccauerit anima per ignorantiam, de populo terræ, vt faciat quidquam de his quę Domini lege prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum suum, offeret capram immaculatam. Ponétque manum super caput hostiæ quæ pro peccato est, & immolabit eam in loco holocausti. Tolletque sacerdos de sanguine in digito suo: & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suauitatis Domino: rogabítque pro eo, & dimittetur ei. Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ouem scilicet immaculatam; ponet manum super caput eius, & immolabit eam in loco vbi solent cædi holocaustorum hostiæ. Sumétque sacerdos de sanguine eius digito suo, & tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim eius. Omnem quoque adipem auferens, sicut auferri solet adeps arietis qui immolatur pro pacificis, cremabit super altare in incensum Domini: rogabítque pro eo, & pro peccato eius, & dimittetur ei.

4. *Hostia pro peccato dicitur peccatū. Leuit. 10.* LEVITICI cap. 4. & sequentibus agitur de hostia pro delicto, & peccato. Hostia pro peccato Hebraicè dicitur, חטאת, *chatah*, id est, *peccatum*. Leuit. 10. rogat Moses filios Aaron: *Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto.* Hebraicè legitur: Cur non comedistis peccatum in loco sancto, id est, victimam pro peccato oblatam. Oseæ 4. *Peccata populi mei comedent*, id est, sacrificia, & victimas pro peccato, comedent sacerdotes. Peccatū verò, siue chatah *Oseæ 4.*

dicitur peccatum scienter commissum, & hostia pro eo oblata, vt vult D. Hieron. peccatum verò per ignorantiam commissum, & hostia, pro eo immolata, appellatur delictum, Hebraicè אשם,
Ezechiel.40. *assam*. Ezech.40. *Duæ* (inquit) *mensæ hinc*, *& duæ mensæ inde*, *vt immoletur super eas holocaustum*, *& pro peccato*, *& pro delicto*. Hebraicè, אשם, חטאה, גלדה, *golah, catah, assam*. holocaustum, peccatum, & delictum, id est, hostia, quæ offertur in holocaustum, hostia, quæ offertur pro peccato, & quæ offertur pro delicto, super mensas immola-
D. Hieron. bantur. D. Hieronymus eodem cap.40. Ezech. sic exponit hæc sacrificia: Mensæ (inquit) ex vtraque parte binæ sunt positæ, vt primum immoletur holocaustum, quod totum sacer ignis B assumebat; deinde pro peccato, & ad extremum pro ignorantia, quod vel scientes commisimus,
Leuit.6. vel ignorantes, &c. Leuit.6. *Ista est lex hostiæ pro peccato*. Hebraicè, ista est lex catha peccati, id
Leuit.7. est, sacrificij pro peccato. Leuit.7. *Hæc quoque lex hostiæ pro delicto*: Hebraicè, hæc est lex *assam*, delicti, id est, hostiæ pro delicto.

5\. Leuit.4. de sacrificiis agitur pro peccato com-
Leuit.4. *De sacrificijs oblatis pro peccato commisso per ignorantiam.* misso per ignorantiam offerendis. In primis de hostia immolanda pro peccato sacerdotis: secundò, de hostia mactanda pro peccato populi: tertiò, de hostia pro peccato principis: quartò, de hostia pro peccato cuiuslibet hominis: *Anima* (inquit) *quæ peccauerit per ignorantiam*, *& de* C *vniuersis mandatis Domini*, *quæ præcepit*, *vt non fierent*, *quippiam fecerit*: *si sacerdos*, *qui vnctus est*, *peccauerit*, *delinquere faciens populum*, *offeret vitulum*.
De sacrificio summi sacerdotis. De sacerdote summo sermo est, ideo LXX. vertunt ἀρχιερεὺς, id est, *sacerdotum princeps*. similiter Chaldæus vertit: Si sacerdos magnus peccauerit. Illa verba, *qui vnctus est*, hoc indicant. Nam sacerdotis magni vnctio vnctioni aliorum sacerdotum præcellebat, vngebatur enim eius caput, cæterorum verò minimè. Præterea ipsa hostia pro peccato, maior quàm hostia principis probat, de pontifice loqui scripturam: si igitur pontifex per ignorantiam peccaret, delinquere faciens populum, vel per ignorantiam D doctrinæ, vel ignoranter scandalum aliquod præbens; offerebat Deo vitulum immaculatum: adducebat illum ad ostium tabernaculi, imponebátque manus super caput eius, vt supra dictum est de aliis sacrificiis, & immolabat. Excipiebatur sanguis in vasis præparatis, partem verò in paruũ aliquod vas effusam inferebat non in Sancta sanctorum, sed in sancta, in locum in quo erat altare thymiamatis; intingénsque digitum in sanguinem, aspergebat eo septies ante velum, quo Sancta sanctorum operiebantur, vngebatque cornua altaris thymiamatis; reliquam sanguinis eiusdem partem ad basim altaris holocaustorum fundebat. Auferebat autem ex vi- E tulo pro peccato adipem, sicut auferri diximus ex hostia pacifica, & adolebat in altari holocaustorum. Carne huius hostiæ pro peccato, neque offerentibus, neque sacerdotibus, vesci fas erat, pellis quoque igne extra castra comburebatur.
Leuit.4. Leuit.4. *Pellem*, *& omnes carnes*, *cum capite*, *& pedibus*, *& intestinis*, *cum fimo*, *& reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum*, *vbi cineres effundi solent*; *incendétque ea super lignorum struem*, *quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur*. Hinc intelliges lo-
Ad Hebr.13. cum Pauli ad Hebr.13. *Quorum* (inquit) *animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per ponti-*
Leuit.6. *ficem*, *horum corpora cremantur extra castra*. Leuit.6. *Hostia*, *quæ cæditur pro peccato*, *cuius sanguis infertur* A *in tabernaculum testimonij ad expiandum*, *in sanctuario non comedetur*, *sed comburetur igni*. Leuit.16. Leuit.16.
Vitulum, *& hircum*, *qui pro peccato fuerant immolati*, *& quorum sanguis illatus est in sanctuarium*, *vt expiatio compleretur*, *asportabunt foras castra*, *& comburent igni tam pelles*, *quàm carnes eorum*, *ac fimum*.

Populi victima si per ignorantiam peccaret, 6.
eadem erat, afferebat vitulum ad ostium taber- *De sacrificio populi.*
naculi; seniores, id est, populi rectores, manus super caput eius imponebant, neque enim turba populi omnis id poterat facere. Post immolatum vitulum inferebat sacerdos, qui vnctus est, id est, summus, sanguinis partem in sancta, B aspergebat septies, ante velum oraculi, vngebat cornua altaris thymiamatis, residuum sanguinis fundebat iuxta basim altaris holocaustorum. Omnem verò adipem adolebat; comburebaturque vitulus extra castra, & sacerdos pro populo Deum precabatur.

Principis hostia diuersa erat, & minor, quàm 7.
hostia summi sacerdotis, & populi; neque verò *De sacrificio principis.*
seruabantur in ea ceremoniæ prædictæ. Non fit mentio regis, quia cùm Moses hæc scripsit, regem non habebant Israëlitæ; ipse Moses princeps erat, cui successit Iosue, & alij principes, qui appellantur iudices. Si igitur per ignorantiam peccaret princeps, non offerebat vitulum, C sed hircum pro peccato. Imponebat illius capiti manus, immolabatur à sacerdote hircus, sed sanguis eius non inferebatur in sancta, neque cornua altaris thymiamatis imbuebat. Immittebat sacerdos digitum in sanguinem, tingebátque cornua altaris holocaustorum, reliquum ad basim fundebat. Adipem præterea adolebat hirci, & pro principe orabat.

Hostia etiam priuati hominis à cæteris dif- 8.
ferebat. Si per ignorantiam peccabat, non of- *De sacrificio hominis priuati.*
ferebat masculam hostiam; sed capram, vel ouem. Imponebat illi manus, immolabatur à sacerdote, qui illius sanguinem non inferebat in sancta, sed cornua tantùm altaris holocau- D storum vngebat; reliquum ad basim immittebat. Adipem incendebat, & pro offerente hostiam, preces Deo offerebat. Sanguis hostiæ, quam offerebat sacerdos summus, pro peccato suo, vel populus, inferebatur in sancta, & corpora animalium extra castra comburebantur. At verò sanguis hostiæ oblatæ pro principe, vel priuato aliquo homine, non inferebatur in sancta, neque corpora animalium extra castra cremabantur. Quæritur ergo, *quidnam fieret de carnibus harum victimarum pro peccato?* Responde-
tur, carnes harum victimarum iuris fuisse sacer- *Carnes sacrificiorum pro peccato, sacerdotalis iuris erant.*
dotalis. Leuit.6. *Ista est lex hostiæ pro peccato*, *in loco vbi offertur holocaustum*, *immolabitur coram Domino*. E *Sacerdos*, *qui offert*, *comedet eam in loco sancto*, *in atrio tabernaculi*. *Omnis masculus de genere sacerdo-* Leuit.6.
tali vescetur de carnibus eius. Leuit.5. præcipit Leuit.5.
Dominus propter pauperes, vt pro peccati certo quodam genere offeratur agna, vel capra. Quòd si is, qui peccauit, non possit offerre pecus; offerat duos turtures, aut duos pullos columbarum; vnum pro peccato, alterum in holocaustum. Si verò neque turtures, neque pullos potuerit offerre, offerat pro peccato similam absque oleo, & absque thure: *Non mittet* (inquit) *in eam oleum*, *nec thuris aliquid imponet*, *quia pro peccato est*.

Aduerte hoc loco, cum sacrificiis simul ob- 9.
tulisse Israëlitas libamenta quædam, vt vocant.

Quinque

Libamenta cum sacrificiis afferebantur. Quinque numerat Abulensis, Num. 15. quæst. 5. thus, oleum, salem, vinum, & panem, aitque, altare fuisse similem mensæ, dicique mensam, Malach. 1. In mensa autem non carnes solum, sed etiam sal, vinum, panis, & oleum apponuntur. In mensa verò Dei thus additur. Legendum caput 15. Numerorum.

10. *De sacrificio pro peccato, id est, de vacca rufa.* Præter hæc appellatur sacrificium pro peccato vacca rufa, ex cuius cineribus aqua lustrationis fiebat, Leuit. 19. *Pro peccato vacca combusta est.* Hebraicè חטאת, *catah ipsa*, id est, *peccatum ipsa*. Peccatum dicitur, quia hostia erat pro peccato. Lege idem caput 19. *Ait Dominus Mosi, præcipe filijs Israël, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum.* B Hanc vaccam, siue vitulam coloris rubei, siue sanguinei, quæ iugum nunquam portauerat, sacerdos immolabat, non in tabernaculo, vbi cætera animalia immolari solebant, sed extra tabernaculum. Extra castra enim educebatur in locum distantem ab altari holocaustorum, neque inferebatur sanguis eius in sancta. In conspectu populi mactabatur; tingebat verò sacerdos digitum in sanguine eius, & conuersus ad fores tabernaculi, septem vicibus aspergebat sanguinem. Postea penitus in cineres vaccam rufam redigebat; comburebat enim coram omnibus carnes eius, pellem, fimum quoque, sanguinem verò non effundebat ad basim altaris holocaustorum, sed eum carnibus C tradebat flammæ. Mittebat præterea in flammam, quæ vitulam vorabat, lignum cedrinum, & hyssopum herbam, & coccum bis tinctum. *Ex cineribus vaccæ rufæ fiebat aqua expiationis.* Colligebantur vaccæ huius cineres, & effundebantur extra castra, in loco mundo, ibique custodiebantur, vt, cùm opus esset, cum aqua miscerentur, fierétque aqua expiationis, siue lustrationis, qua aspergerentur immundi, & *Numer. 19.* munditiæ legali restituerentur. Numer. 19. *Qui tetigerit cadauer hominis, & propter hoc septem diebus fuerit immundus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & septimo, & sic mundabitur.* Huius aquæ *Ad Hebr. 9.* meminit Apostolus ad Hebr. 9. *Si sanguis* (in-D quit) *hircorum, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad seruiendum Deo viuenti.* Emundationem huius aquæ appellat Paulus emundationem carnis, vel corporis, quia emundabat eius aspersio legales quasdam irregularitates externas: at sanguinis Christi aspersio ipsam emundat conscientiam, totámque animam.

11. *De duobus hircis, quorū vnus immolabatur, alter in desertum mittebatur.* Leuit. 16. duo hirci offeruntur pro peccato, sed non immolatur vterque. Nam diuina sorte missa, vnus mactabatur, alter socius in deser-E tum portabatur, veluti onustus Israëlitarum peccatis. Leuit. 16. offerebat summus sacerdos, hircum hunc Deo, & posita vtraque manu super caput eius, confitebatur omnes iniquitates filiorum Israël, & vniuersa delicta, atque peccata eorum. Quæ imprecans capiti eius, emittebat illum per hominem paratum, in desertum, in quo à feris lacerabatur. Socius immolabatur in tabernaculo, hic à feris in solitudine laniabatur. Imprecabatur autem capiti hirci peccata Israëlitarum sacerdos deprecans, vt flagella, quæ pro peccatis merebantur, in caput hirci reciderent, longéque ab Israëlitis recederent in *Leuit. 16.* solitudinem. Dicitur hic hircus Hebraicè, Le-

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

A uit. 16. עזאזל, *gazazel*. LXX. interpretes appellant ἀποπομπαῖον. Noster interpres eos secutus, vocat *hircum emissarium*, quia in desertum emittebatur. Verbum אזל, *azal*, significat *abire*, & *recedere*, עז, *guez*, significat *caprum*; vnde *gazazel* significat *caprum abeuntem in desertum*, vel *recedentem*, id est, emissarium, & apopombæum.

CAPVT IX.

MORALE.

De sacrificio pro peccato, & delicto.

ADVMBRAT hostia pro peccato Chri-B stum Opt. Max. qui pro peccatis totius orbis semetipsum in cruce Deo obtulit hostiam pro peccato, quamobrem à Paulo peccatum appellatur catah, id est, victima pro peccato oblata, ad Rom. 8. *De peccato* (inquit) *damnauit peccatum.* hoc est, Christus per hostiam pro peccato damnauit, & destruxit peccata orbis. Hostia autem pro peccato ipse fuit in cruce oblatus. & 2. Corinth. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso.* Nullum in se peccatum Christus nouerat, quia nullum peccatum commisit: at illum Pater pro nobis fecit peccatum, quia cùm innocentissimus esset, fecit illum hostiam pro C peccatis nostris, vt nos per hanc admirabilem hostiam pro peccato id assequeremur, quod legis veteris sacrificia conferre non poterant, nimirum iustitiam, & gratiam: *Vt nos* (inquit) *efficeremur iustitia Dei in ipso.* Per ipsum enim, & per merita hostiæ huius pro peccato iusti efficimur, & sancti: si tamen eius fidem complectamur, & mandata obseruemus. 1. *Christus hostiam se obtulit pro peccato.* *Ad Rom. 8.* *2. Corinth. 5.*

Sacrificia illa pro peccato, quorum sanguis inferebatur in sancta, typum fuisse Christi, idem Apostolus indicat ad Hebr. 13. *Quorum* (inquit) *animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum san-D guinem populum, extra portam passus est.* Pontifex in die expiationis vitulum immolabat, & hircum, eorumque sanguinem inferebat in Sancta sanctorum, corpora verò extra castra comburebantur, Leuitic. 16. *Vitulum, & hircum, qui pro peccato fuerant immolati, & quorum sanguis illatus est in sanctuarium, vt expiatio compleretur, asportabunt foras castra, & comburent igni, tam pelles quàm carnes eorum, ac fimum.* Horum animalium sanguis inferebatur in Sancta sanctorum per pontificem: aliorum, de quibus supra diximus, non inferebatur in Sancta sanctorum, sed in sancta: omnium verò corpora cremebantur extra castra, & extra vrbem. Typus indicat Christum E hostiam fuisse pro peccato, cuiúsque sanguinem illatum in cælum Deo summopere placuisse, mundúmque expiauisse. Oblatam verò indicat hanc hostiam extra castra, id est, extra portam ciuitatis Ierusalem in monte Caluariæ. *Propter quod* (ait Paulus) *Christus extra portam passus est,* videlicet vt typo satisfaceret. Extra castra autem, hoc est, extra portam Ierusalem, Christum passum ait Paulus, vt significaret, extra Ierusalem, hoc est, extra ceremonias Iudaicas, quæ in Ierusalem seruabantur, oportere exire, & à lege veteri recedere illos, qui ad eum veniunt, & in eum credunt: *Habemus* (inquit) *altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro* 2. *Sacrificia pro peccato Christum adumbrarunt.* *Ad Hebr. 13.* *Leuit. 16.*

peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra improperium eius portantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem. hoc est, habemus altare noui sacrificij augustissimæ Eucharistiæ, de quo non possunt Iudæi edere, quod indicant sacrificia animalium, quorum sanguis infertur in sancta. Quemadmodum enim illorum carnes extra castra, & vrbem ferebantur, & cremebantur, nemóque illas edebat: sic Christus extra Ierusalem delatus est, & cruci affixus, nullúsque intra Iudæorum castra manens, illius carnem edere, illiúsque sanguinem bibere potest. Exeamus ergo ad illum extra castra Iudæorum, id est, extra ceremonias, extra legem, imò & extra hunc mundum. Non enim habemus hîc manentem ciuitatem, sed cælestem inquirimus.

Extra castra comburebantur sacrificia. Extra castra passus est Christus.

3. Leuitic. 4. *Si sacerdos*, (inquit) *qui vnctus est, peccauerit, offeret pro peccato suo vitulum.* Pontifices legis antiquæ pro peccatis suis sacrificia offerebant; at summus Pontifex legis nouæ Christus, non pro peccatis suis, sed pro alienis obtulit sacrificium. Illi non semel, sed sæpius sacrificia cruenta offerebant, quia semel offerre non erat satis: Christus verò semel tantùm sacrificium cruentum in cruce obtulit, quia satis supérque vnum fuit. Instituit tamen incruentum Eucharistiæ sacrificium, in quo eadem est victima Christus, quæ quotidie immolatur incruentè, & sacrificium cruentum in cruce oblatum repræsentat. Ad Hebr. 7. *Talis* (inquit Paulus) *decebat, vt nobis esset pontifex sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & excelsior cælo factus, qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes priùs pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi; hoc enim fecit semel se ipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes, sermo autem iurisiurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.* Lex vetus sacerdotes constituebat infirmitatem habentes peccati, ideo necesse erat, non solùm pro delictis populi, sed etiam pro suis offerre victimas: at filius pontifex ille perfectus, quem Deus iureiurando constituit, Psal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum.* infirmitatem peccati nullam habuit; sanctus est, innocens, impollutus, longè à peccatoribus & peccatis separatus, ad dexteram Dei super cælos sedens: non habuit necessitatem pro suis delictis offerre hostiam, quia omni delicto carebat. Pro populi delictis semetipsum victimam obtulit semel; eáque vna victima, semel in cruce immolata, totius mundi peccata expiauit, ad Hebr. 10. *Christus pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos.*

Leuit. 4.

Ad Hebr. 7. Summus sacerdos Christus non obtulit pro se hostiam pro peccato.

Psal. 109.

Innocentissima hostia fuit Christus.

Ad Hebr. 10.

4. Sacerdotes legis veteris sacrificia pro peccato offerebant, quæ peccata auferre non poterant; Christus sacrificium obtulit, quod sufficienter omnia peccata sustulit, & in cineres redegit. Id quod significabat animalium illorum combustio, quæ pro peccatis pontificis, & populi mactabantur. Quemadmodum in cineres animalia illa pro peccato oblata redigebantur extra castra; sic peccata, quæ per Christi hostiam remittuntur, in cineres penitus statim rediguntur, quod attinet ad culpam, quamuis pœnæ pars aliqua remanere possit soluenda.

Sacrificia pro peccato non auferebant peccatum. Christi sacrificiũ pro peccato, abstulit omnia peccata.

A Extra castra verò in cineres rediguntur, quia extra hominem iam sunt, qui per gratiam mundantur. Psal. 50. ait vates: *Asperges me, Domine, hyssopo, & mundabor, Lauabis me, & super niuem dealbabor.* Mundatur enim is, cui peccata dimittuntur, & abluitur, peccatique sordes longè ab illo recedunt. Præterea super niuem dealbatur, quia gratia Dei, & iustitia, quæ niuem candore superat, exornatur. Ad Roman. 6. *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, & vltra non seruiamus peccato.* Simul cum Christo crucifixus est homo vetus, vt destruatur corpus peccati, & in cineres redigatur; quemadmodum corpus animalis, quod pro peccato B immolabatur. Destructo autem corpore peccati, iam nemo peccato seruiat. Sacerdotes legis veteris pro peccatis, quæ ab hominibus sui temporis committebantur, sacrificia offerebant; Christus sacrificium obtulit etiam pro peccatis, quæ ante oblatum sacrificium commissa fuerant. Tanta potentia est huius sacrificij pro peccato, vt ad delendum etiam peccata primi parentis, & cætera consequentia vim habuerit. Ad Roman. 3. *Quem proposuit* (ait Paulus) *Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum.* Præcedentia delicta appellat peccata, quæ sub priore testamento præcesserunt Christi C hostiam, ad quæ remittenda fusus est eius sanguis. Ad Hebr. 9. *Noui* (inquit) *testamenti mediator est Christus, vt morte intercedente in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.* Non solùm per sacrificium hoc pro peccato, id est, per Christum, peccati repromissionem accipimus, sed æternam etiam hæreditatem: *Vt repromissionem* (inquit) *accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis.*

Psal. 50.

Ad Rom. 6.

Destruendum est corpus peccati, & in cineres redigendum.

Christi sacrificiũ omnium temporũ peccata sufficienter deleuit.

Ad Rom. 3.

Ad Hebr. 9.

Itaque Christus hostia est pro peccato, quia per eius sanguinem peccata dimittuntur; hostia est pro gratia, quia per eius merita gratia donatur; hostia est pro gloria, quia per eius passio- D nem gloria sempiterna hominibus confertur. Ad Roman. 3. *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* &c. Omnes homines in peccatum inciderunt, egent verò summopere gloria cælestis patriæ, vt Deo fruantur, finémque suum consequantur, nec fiant dæmonibus similes æternis tormentis mancipati. Cùm tamen tantopere gloria egeant, mendici sunt, atque inopes; opibus carent, quò illam possint comparare: at verò viscera misericordiæ Dei amplissimas illis opes præbuerunt, nimirum sanguinem suum, pretium infinitum, quo illam possint emere. Præbuerunt illis hostiam pro peccato, vt à peccatis absoluerentur, hostiam pro gratia, vt gratia ex- E ornarentur, hostiam pro gloria, vt gloriam sempiternam consequerentur. Magnam Deo gloriam attulerũt hæc misericordiæ viscera; quamobrem verba Pauli de gloria Dei explicantur, quæ maximè elucet in Dei misericordia, hunc in modum: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei.* hoc est, opus habent gloria Dei, quæ in condonatione peccatorum, in largitione gratiæ, & æternæ gloriæ cernitur. Opus habent, vt Deus in illis glorificetur per peccatorum remissionem. Caietanus gloriam Dei ait appellari, gloriam hominis apud Deum, habet enim magnam gloriam, & honorem apud Deum homo iustus, impius ea caret. Erant homines coram Deo contempti, & abiecti; per hostiam verò,

5. *Christus fuit hostia pro peccato, & pro gratia, & pro gloria.*

Ad Rom. 3.

verò, quam Christus obtulit, magnum apud eum hooorem, & gloriam adepti sunt.

6. *Hostia pro peccato offerenda nunc est cordis pœnitentia. Addenda oris confessio, & satisfactio.*

Præter Christi hostiam, habenius hostiam, quam offeramus pro peccato; quæ ex Christi sanguine, ad delendum peccatum habet vim, ea est pœnitentia. Hanc victimam offerre oportet pro peccato eum, qui peccatum commiserit. Neque verò solum in lege noua victima hæc ad expiandum peccatum necessaria est, sed necessaria fuit semper, & in lege naturæ, & in lege veteri. Nunquam enim Deus peccatum dimisit, absque pœnitentia. Itaque pœnitentia sacrificium est tam legis naturæ, quàm legis veteris, atque nouæ, quod Dauid Psalm. 50. omnibus animalium sacrificiis antepotiit: *Si voluisses* (inquit) *sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Iam Deus sacrificia illa legis antiquæ despexit, & abrogauit, pœnitentiæ verò & contritionis sacrificium nunquam despiciet, nunquam abrogabit: *Cor* (inquit) *contritum, & humiliatum Deus non despicies.* Sacrificium appellat August. pœnitentiam Achab, serm. 58. de tempore: Achab (inquit) sacrificium contriti, & humiliati cordis Deo offerre non distulit, &c. 3. Reg. 21. *Scidit vestimenta sua Achab, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauitque & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite.* Non despexit Deus hoc pœnitentiæ sacrificium, imò respexit, & Heliæ ostendit dicens: *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, inducam malum in diebus eius.* D. Hieron. in epitaphio Fabiolæ: O felix (inquit) pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos! quæ furentem sententiam Dei confesso errore mutauit, &c. Si Achabi illud sacrificium cordis contriti (qualecunque fuerit) respexit Deus, quàm benignis oculis sacrificia respiciet eorum, quorum corda amor Dei, & dolor peccati transfigit? D. Gregor. homil. 10. in Ezechiel. Pensandum (inquit) est, quomodo & in electis suis mœror amaritudinis placeat, qui amittere timent Dominum. Si sic ei placuit & reprobi Achabi pœnitentia, qui timebat perdere præsens sæculū, aut quomodo ei grata non sit spontanea afflictio pro culpis, in eis, qui placent, si hæc ad tempus placuit, & in eis, qui displicebant? Sic ille. Peccatrix illa mulier, Luc 7. ad pedes Christi prostrata sacrificium hoc offerebat, despexit illam Pharisæus, sed non despexit sacrificium Christus. Pharisæus dixit, despiciens: *Hic, si esset Propheta, sciret vtique, quæ & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est.* At Christus respiciens sacrificium Pharisæo despicienti id ostendit, & laudat sigillatim omnes eius actus numerans: *Hæc* (inquit) *lacrymis rigauit pedes meos, & capillis tersit, ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos.* Item: *Vnguento vnxit pedes meos: propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nunquam Deus despexit, nunquam despiciet hoc sacrificium pro peccato. Obtulit illud primus parens Adam, non despexit Deus primi parentis primū pœnitentiæ sacrificium. Euæ quoque primæ matris nō despexit cōtritionem. *Ad Cain vero munera non respexit*, respexisset tamen ad sacrificium pœnitētiæ, si illud obtulisset. At infælix desperauit dicens: *Maior est iniquitas mea, quàm vt veniā merear.* Obtulerunt Deo pœnitentiam alij in lege naturæ, neminē despexit Deus.

Pœnitentia cordis, est sacrificium legis naturæ, & veteris, & nouæ. Psalm. 50. *Non despicit Deus cor contritum.* D. August. *Pœnitentia Achab.* 3. Reg. 21. D. Hieron. D. Gregor. Luc. 7.

7. *Cōfessio peccatorum adumbrata.*

In lege etiam veteri multi obtulerunt, sed addebant contritioni, animalium sacrificium. Summus sacerdos vitulum, princeps hircum, reliqui capram, vt diximus, cuius sacrificij oblatione peccatum suum confitebantur, vt ait D. Thomas 3. part. quæst. 84. ad 2. In hoc, (inquit) quòd oblationem faciebat aliquis pro peccato suo, quodammodo suum peccatum sacerdoti confitebatur, & secundùm hoc dicitur Prouerb. 28. *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur.* Sic D. Thomas. Genebr. Psalm. 31. Ex Rabbinis (inquit) has istius confessionis habemus circunstantias. Primò, illa fiebat coram sacerdote; secundò, imponendo manus capiti hostiæ immolandæ, & id quidem inter cornua; tertiò, distinctè commemorando peccatum, de quo pœnitentiam ageret; quartò, detestando peccatum, & promittendo, se nunquam reuersurum. Id autem appellabant confessionem verborum, quòd fieret conceptis verbis, & solemni more. Sic ille. In lege noua contritioni confessio additur sacramentalis, & omnium peccatorum sigillatim, facienda sacerdoti Dei vicario: ipsaque pars est eximij sacrificij, id est, pœnitentiæ. Additur quoque satisfactio. Hoc sacrificium Deus non despicit, sed magni facit, & illud offerentibus omnium peccatorum largitur absolutionem. Aperiuntur in confessione animi vulnera, effunditur peccatorum sanies, & sequitur sanitas. Si sanari vis, ostende vulnera. Boëtius lib. 1. de consolat. Si opera (inquit) medicantis expectas, oportet vt vulnus tuum detegas, &c. Stulti hominis est, propter pudorem nolle vulnera aperire. Horat. lib. 1. epist. 12.

Stultorum incurata pudor malus vlcera celat.

Et D. Gregor. hom. 40. in Euangelia: Quid (inquit) est peccatorum confessio, nisi quædam quasi vulnerum ruptio? quia peccatum salubriter aperitur in confessione, quod pestiferè latebat in mente. Vulnera cutis, in superficiem trahunt humorem putredinis, & confitendo peccata, quid aliud agimus, nisi malum, quod in nobis latebat, aperimus. Sic ille.

D. Thomas. Prouerb. 28. Genebrard. *Aperienda sunt vulnera peccatorū, si sanari cupis in confessione.* Boetius. Horat. D. Gregor.

8. *Pœnitentia est solius hominis sacrificium.*

Solius hominis est hoc sacrificium. Non enim angeli pœnitentiam agunt, quia non peccant; non agunt dæmones, quia in peccato sunt obstinati; non agunt bruta animantia, quia ratione, & peccato carent. Soli homines pœnitentiam veram agere possunt, dum vitam in hoc terrarum orbe ducunt. Nam tartareis ignibus mancipati, pœnitentiam quidem agere possunt, sed non veram. Vnde illud Sapient. 5. *Pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes,* &c. Ergo dum vita suppetit, qui peccata commiserunt, hoc sacrificium Deo offerant, siue sacerdotes sint, siue principes, siue populares. Deus enim sacrificium pro peccato (vt vidimus Leuit. 4.) & à sacerdote summo, & à principibus, & à popularibus flagitat. Conqueritur verò Dominus, Ieremiæ 8. de populo suo, quòd pœnitentiam agere nolit, & peccata sua hoc sacrificio delere: *Quare* (inquit Dominus) *auersus est populus iste in Ierusalem auersione contentiosa? Nullus est, qui agat pœnitentiam super peccato suo dicens, quid feci?* Auertuntur homines à Deo per peccatum mortiferum: conuertuntur verò ad Deum per pœnitentiam. Auersio contentiosa, auersio dicitur pertinax. LXX. vertunt, *Auersione impudenti.* Auertuntur aliquando homines

Sapient. 5. Ierem. 8. *Increpantur ij, qui nolunt pœnitentiam agere.*

à Deo auersione pertinaci, atque impudenti; nolunt per pœnitentiam ad Deum conuerti, nolunt actiones suas, & peccata considerare: Sed veluti effrenati equi cursu citato, in Orcum tendunt. Vnde sequitur eodem capite Ieremiæ: *Omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium.* Asina, qua vehebatur Balaam viso gladio, quem angelus distinxerat, à cursu, quem tenebat, recessit, Num. 22. *Cernens asina angelum stantem in via euaginato gladio, auertit se de itinere.* Vtinam equi hi effrenati, qui cursu citato tartarum petunt, Deum ante se viderent, districtum habentem gladium æterni supplicij, diuerterent sanè ab itinere ad flammas ducente sempiternas: at, vt ait Dominus eodem cap. 8. Ieremiæ, cæci sunt hi equi, gladium Dei districtum non vident, iudicium Dei, & supplicium æternum non considerant. *Populus meus* (ait Dominus) *non cognouit iudicium Domini*, &c.

Ibidem. — *Num. 22.* — *Ierem. 8.*

9. Caueamus maximè auersionem à Deo per peccatum mortiferum. Quòd si fragilitas nostra in peccatum inciderit; caueamus auersionem contentiosam, ac pertinacem. A peccato protinus resurgamus. Eodem capite Ieremiæ ait Dominus: *Nunquid qui cadit, non resurget? Et qui auersus est, non reuertetur?* Qui cadit in lutosa via, protinus summa festinatione resurgit, qui auertitur ab itinere recto, vbi primùm id nouit, ad iter rectum reuertitur. Qui cadit, nullo modo se in luto iacere patitur, qui à recta via deflectit, cùm primùm id videt, mox ad rectam viam contendit: eundem in modum, qui in peccatum mortiferum cadit, ne patiatur se in fœtidissimo hoc luto iacere, sed protinus exurgat, Deo iuuante. Qui à recto cæli itinere auersus est, non pergat vlteriùs, ne peccata peccatis accumulet, sed qua via iter faciat, diligenter consideret, cúmque viderit, eam in æternas flammas tendere, mox in viam vertatur, quæ ad æterna ducit gaudia. Cùm nauis frangitur, non aurum, aut argentum complectitur naufragus, sed summa cum properatione tabulam arripit, in qua possit seruare vitam. Fracta naui, & amissa gratia, naufragus est peccator, ante omnia summa cum acceleratione, omissis aliis, ad tabulam accurrat, in qua animam possit saluam facere, tabula autem post naufragium est pœnitentia, vt omnibus patet.

Ad pœnitentiam vulneratus peccato tolo mox confugiat.

10. Corde contrito & humiliato concipitur pœnitentia. *Cor* (inquit) *contritum, & humiliatum Deus non despicies*; scindendum est in primis cor dolore, & conterendum; deinde peccata sunt confitenda. Ioëlis 2. *Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra*, &c. Cùm peccata confitemur sacerdoti, tunc scindimus cor, & veluti victimæ sanguinem effundimus. Quemadmodum verò præ dolore vestimenta scindebant Israëlitæ: sic doloris cultro pœnitens scindit cor. Addenda præterea sunt opera satisfactoria: imponebant offerentes manus victimæ pro peccato oblatæ, nos imponamus sacrificio pœnitentiæ manus, id est, opera digna pœnitentiæ, iuxta illud Baptistæ, Matth. 3. *Facite fructum dignum pœnitentiæ.* Nam pœnitentiæ arbor dignos se fructus parit, fletum, corporis macerationem, ieiunia, cilicium, eleemosynas, precationes. Ioëlis 2. *Conuertimini ad me* (ait Dominus) *in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* Ionæ 3. *Niniuitæ prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsque ad minorem.* D. Hieron. eodem capite ait, dignum victum pœnitentiæ esse ieiunium, & dignum habitum esse cilicium: Dignus (inquit) & victus, & habitus pœnitentiæ, ieiunium, & cilicium Niniuitarum. Eodem loco cilicium, & ieiunium appellat arma pœnitentiæ, auxilia peccatorum, &c. His armis diabolum superamus, orcum vincimus, hic pœnitentiæ victus cælestes epulas comparat, hic habitus cælestia nobis indumenta præstat.

Psalm. 50. — *Ioëlis 2.* — *Cor dolore scindendum pro peccato.* — *Matth. 3.* — *Fructus producendi digni pœnitentia.* — *Ioëlis 2.* — *Ionæ 3.* — *D. Hieron.*

11. Præterea pœnitentia nostra parit pœnitentiam Dei. Propter peccatum mortiferum minatur Deus, se hominem flammis æternis traditurum: at si pœnitentiam egerit peccator de peccato suo, agit Deus quodammodo pœnitentiam de supplicio suo. Ieremiæ 18. *Repente* (ait Dominus) *loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo, quod locutus sum aduersus eam, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui, vt facerem ei.* Non cadit in Deum pœnitentia, sed pœnitere dicitur metaphoricè Ionæ 3. Ionas, Deo iubente, ingressus Niniuem, illius euersionem voce contenta proclamauit, dicens: *Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur*, &c. Quod audientes Niniuitæ pœnitentiam egerunt, egit quoque Deus pœnitentiam de supplicio suo; præterierunt quadraginta dies, & Niniue stetit, stare autem illam fecit pœnitentia. Sed prius illam euertit. Nam mœnibus, & domibus, atque incolis, Niniuem stare fecit pœnitentia: sed Niniuem, quod attinet ad mores improbos, euertit, vt D. August. ait lib. 21. de Ciuit. Dei, cap. 24. Stantibus (inquit) mœnibus atque domibus, euersa est ciuitas in perditis moribus, &c. Hoc est pœnitentiæ officium, mores improbos destruere, homines verò stare facere.

Pœnitentia nostra Dei pœnitentiam parit. — *Ieremiæ 18.* — *Pœnitentia non cadit in Deum.* — *Ionæ 3.* — *D. August.*

12. Denique vituli corpus, quod pro peccato offerebatur, redigebatur in cineres. Redigendum est in cineres, & destruendum corpus peccati, ita vt nullum peccatum mortiferum, nulla eius occasio permaneat; permaneat verò gratia, per pœnitentiam acquisita, neque vnquam ab anima alio commisso peccato discedat. Leuit. 3. iubet Dominus offerri sibi hostiæ pacificæ caudam: *Offerent* (inquit) *de pacificorum hostia sacrificium Domino, adipem, & caudam totam.* Extrema victimæ pars cauda est, quamobrem perseuerantiam in gratia, & bonis operibus significat, vsque in finem vitæ Deo offerendam. Gloss. interlin. Cauda (inquit) finis est corporis: hæc immolatur cùm opus bonum ad finem perducitur, &c. D. Gregor. in fine lib. 1. moral. Caudam (inquit) hostiæ offerre præcipimur, vt videlicet, omne bonum quod incipimus, etiam perseueranti fine compleamus, &c. Dilectus ille Iacobi filius Ioseph, veste ad talos vsque pertingente induebatur: sic dilecti filij Christi gratia, & virtutibus induuntur, vsque ad mortem permanentibus. D. Gregor. Ioseph (inquit) talarem tunicam habuisse perhibetur, talaris tunica actio est consummata. Quasi enim protensa tunica talum corporis operit, cùm bona actio ante Dei oculos vsque ad vitæ terminum nos tegit. Sic ille. Non consequitur palmam is, qui in stadio currit, nisi vsque ad metam, finémque currat: eundem in modum cælestem gloriam non adipiscitur is, qui antequam ad finem vitæ perueniat, in cursu deficit, atque consistit. 1. Corinth. 9. *Nescitis* (ait Paulus) *quòd ij qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit*

Post pœnitentiam perseuerantia. — *Leuit. 3.* — *Gloss. interl.* — *D. Gregor.* — *D. Gregor.* — *De perseuerantia.* — *1. Corint. 9.*

pit brauium? Sic currite, vt comprehendatis. Currunt in stadio multi, omnes ad metam peruenire contendunt, nullusque a cursu desistit, hos nobis imitandos proponit Apostolus: *Sic* (inquit) *currite, vt comprehendatis.* Hos imitamini, ne desistatis currere in huius vitæ stadio, donec ad metam perueniatis; in cursu perseuerate, vt palmam, & brauium æternæ beatitudinis comprehendatis. Multi in stadio currunt, sed non omnibus datur corona, vnus tantùm illam consequitur. At in nostro stadio currentibus, & perseuerantibus vsque in finem, omnibus corona tribuitur, non quidem corruptibilis, moxque peritura, sed incorruptibilis, perpetuóque duratura. Quæ quidem certissimè nobis tradetur, si à gratia non discesserimus. Vnde Paulus: *Ego* (inquit) *sic curro non quasi in incertum,* &c. Cucurrit Paulus, certum sibi proposuit scopum, ad quem cursum dirigeret, nimirum beatitudinem, quæ certa est omnibus perseuerãtibus. Cucurrit, & in cursu perseuerauit: ideo coronam est consecutus. Audiamus illius verba 2. ad Timoth. 4. *Bonum* (inquit) *certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Qui bonæ vitæ cursum pœnitentia paracta aggressus est, cursum consummet, bonum certamen vsque ad mortem cum hostibus tartareis certet, fidem per charitatem operantem seruet, procul dubio repositam inueniet sibi coronam in cælo sempiternam.

2. Timot. 4.

13. *Dignitas sacerdotij.* Theodoret.

Iubet Dominus populum pro peccato immolare vitulum, sacerdotem eandem hostiam offerre, principem verò offerre hircum. Ex hoc præcepto colligit Theodoretus, quanto sit Sacerdotis dignitas, his verbis: Præcipit Dominus sacerdotem vitulum sacrificare, populum similem hostiam offerre, docens quanta sit sacerdotij dignitas, quam vniuerso populo parem fecit: Principem autem hircum offerre iubet. Tam procul abest à sacerdotali dignitate is, cui corporeum imperium commissum est, &c. Idem Theodoret. quæst. eadem docet, cur Leuit. 5. iubeat Dominus offerri pro peccato similam absque thure & oleo: Quia (inquit) oleum lætitiam indicat, thus autem suauem odorem, quorum vtroque priuatur peccatum. Sic ille. Fœtet peccatum, mœstitiam parit, non conuenit peccatori thuris suauis odor, aut oleum lætitiæ.

Theodoret.

14. *De vacca rufa.* D. August.

Erat vacca rufa sacrificium pro peccato, vt supra vidimus, ea verò, vt Augustinus, D. Gregor. & alij aiunt, Christi sacrificium adumbrat. D. August. quæst. 33. in Numer. Iuuenca (inquit) rufa carnem Christi significat, sexus fœmineus est propter infirmitatem carnis, rufa est propter cruentam passionem, &c. Erat iuuenca hæc ætatis integræ, Numer. 19. quia Dominus integram agens triginta trium annorum ætatem, passus est. Erat sine macula, quia in Christo nulla fuit peccati macula. Theodoretus: Quòd vacca (inquit) carebat macula, expertem peccati Christum innuit, &c. Addit Numer. 19. *Nec portauerit iugum,* quia Christus liber erat omni solutus seruitutis iugo, vt ait Theodoretus; præterea quia iugum peccati non subiit, vt ait Augustin. D. Isidorus in Numer. cap. 16. Vitula (inquit) rufa caro est saluatoris, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta

Theodoret. Numer. 19. *Vacca rufa vitulra fuit Christi.* D. Isidorus.

A ætate passionem suscepit, quod autem non est impositum super illam iugum, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, &c. Sequitur: *Et eam extra castra immolabit* (scilicet sacerdos) *in conspectu omnium.* Nónne vides, eam nem Christi eductam extra castra, id est, extra ciuitatem Ierusalem, immolatam in conspectu omnium Iudæorum? Theodoretus: Quòd (inquit) vacca immolatur extra castra, passionem saluatoris extra portam Ierusalem peractam designat, &c. Et August. Eiectus (inquit) est Dominus passurus extra ciuitatem, &c. Aspergebat sacerdos sanguine vitulæ septies contra fores tabernaculi, quia Christi sanguine B tabernaculum Dei, id est, Ecclesia aspergitur, & mundatur septies, id est, perfectè. Nam perfectio indicatur numero septenario, totum enim tempus septem diebus per hebdomadas reuoluitur.

Theodoret. D. August.

15. *Merita Christi indicata aqua expiationis.*

Comburebatur igne vitula: Christus autem amoris igne inflammatus est: ignis ille, quo vacca rufa inflammabatur, charitatem adumbrabat, quæ Christum ad passionem duxit. Cineres vitulæ admixti aquæ viuenti legales immunditias purgabant. Adumbrabat hoc Christi passionem, & merita, admixta aquæ viuenti baptismi, omnium hominum crimina expiare: Ad Hebr. 9. *Si sanguis hircorum, & taurorum, aut* C *cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi emundabit conscientias nostras.* Cùm vacca comburebatur, sacerdos in flammam mittebat lignum cedrinum, hyssopum, coccúmque bis tinctum. Lyranus tria hæc vult significare tres personas, quæ cum Christo passæ sunt; hyssopo humili herba ait significari Virginem Deiparam, quæ Christo maximè est compassa; ligno cedrino Ioannem, qui instar Cedri, ad diuina contemplanda eleuatus est; cocco bis tincto, latronem, qui tam mente, quàm corpore Christo compatiebatur. Dicerem potiùs latronem humili hyssopo significari: Virginem verò Deiparam, cocco bis tincto, propter geminam charitatem, D qua maxima prædita fuit, Dei, & proximi. Thodoretus putat, lignum cedrinum significasse genus mortis Christi, nimirum crucem, cui est suffixus, coccus bis tinctus eius charitatem tam erga Deum, quàm erga homines adumbrare potest, hyssopus humilitatem, *humiliauit enim semetipsum* (vt Paulus ait) *vsque ad mortem crucis.* D. August. in Numeros, quæst. 33. Lignum (inquit) cedrinum spes est, quæ debet in supernis firmiter habitare; hyssopus, fides, quæ, cùm sit herba humilis, radicibus hæret in petra; coccinum, charitas, quòd feruorem spiritus igneo colore testatur, &c. E Vult itaque Augustinus, cedri ligno spem significari, quia spes excelsa est, vt cedrus, & excelsam sperat cæli gloriam. Hyssopo vult significari fidem, quia petræ firmissimæ, id est, autoritati diuinæ innititur, quemadmodum hyssopus radicibus hæret in petra; cocco bis tincto charitatem. D. quoque Gregor. lib. 6. moral. cap. 25. hyssopo fidem indicari putat, cedro spem, cocco bis tincto, charitatem. Quemadmodum ergo in flammam, qua deflagrabat vitula, cedri lignum, hyssopus, & coccus mittebatur, sic in flammam illam summi amoris, qua Christus in cruce incensus erat, mittere nos debemus semper fidei actus, & spei, maximéque charitatis, cùm semper ex toto corde diligentes,

Ad Hebr. 9. *Tria illa quid significent cedrus, hyssopus, & coccus, in flammã vaccæ immissa.* Lyranus. D. August. D. Gregor.

qui

qui pro nobis mori voluit. Denique is qui vitulam comburebat, immundus erat vsque ad vesperam: ad denotandum (ait Theodoretus) eos, qui Christum crucifixerunt, &c. Crucifixerunt Christum Iudæi; immundi facti sunt vsque ad vesperam mundi, id est, vsque ad finem, quia tunc conuertentur ad Christum, & emundabuntur.

Theodoret.

16. Hircus emissarius, siue apopompæus, de quo etiam supra egimus, improbos, vt Origenes vult, significat. Duo hirci afferebantur ad sacerdotem, mittebantur sortes super eos, vna Domino, altera hirco emissario. Leuit. 16. hircus, cuius exibat sors Domino, pro peccato offerebatur: alter autem in desertum emittebatur, portans populi iniquitates. En duo hominum genera. Sunt quidam similes capro, cuius sors Domino exiit; quia Domino est immolatus, sunt enim quidam homines iusti ex sorte Domini, qui se Domino immolant, dum carnem macerant, & spiritui subiiciunt. Sunt alij similes capro apopompæo, siue emissario, qui peccatis suis, & alienis, quorum sunt causa onusti, in desertum, hoc est, orcum emittuntur. Origen. homil. 9. in Leuiticum: Nos (inquit) singulos manet sors, vna ex duabus: aut enim bene agentes sors Domini sumus, aut malè agentes sors nostra nos ducit ad eremum: si bene vixeris, sortem tuam facies Dominum; si verò libidini seruias, sæculum diligas, & malitiam non oderis, sortem tuam feceris hirci apopompæi, vt abducaris in desertum. Item: Quoniam is qui in sorte Domini est, spem gerit non in præsenti sæculo, sed in futuro, & cuius sors Dominus est, quotidie moritur; propterea is quidem super quem sors Domini ceciderit, iugulatur, & moritur: ille autem, qui in sortem contrariam ceciderit, non est dignus, vt moriatur: quia qui in sorte Domini est, non est de hoc mundo, ille

De hirco emissario.

Origenes.

A verò de hoc mundo est, qui in mundo dimittitur, & mundus, quod suum est, diligit. Ideo non occiditur, neque dignus est iugulari ad altare Dei, neque sanguis eius ad basim altaris meretur effundi. Sic Origenes. Eodem loco ait, duos hircos adumbrare duos latrones cum Christo crucifixos, quorum alter fuit sortis Domini, alter sortis hirci emissarij: Vide (inquit) latronem, qui confitebatur Dominum factum esse sortem Domini, & abductum esse in paradisum: illum verò alium blasphemantem, sortem factum esse hirci apopompæi, qui in eremum abduceretur inferni, &c. Autor

B commentar. in Marcum, inter opera D. Hieron. cap 15. scribit, hirco emissario similem fuisse Barabbam, à Iudæis dimissum; illi verò, qui mactatus est, similem fuisse Christum in cruce immolatum. Rupertus capro immolato ait Christum indicari; hirco autem emissario Antichristum, qui peccatis onustus in orcum mittetur. Simile sacrificium extat Leuit. 14. Eo capite, leprosus post emundationem lepræ duos passeres offert sacerdoti. Vnus ex illis immolabatur; alter sanguine passeris immolati tingebatur, dimissúsque auolabat. Passer immolatus ex sententia Theodoreti, quæst. 19. in Leuit.

C Christum significat, qui pro leprosis hominibus immolatus est. Passer autem qui tinctus sanguine auolabat, (vt reor) hominem adumbrat, qui Christi aspersus sanguine euolat in cælum. Beda duobus passeribus vult indicari duas hominis partes, animam, & corpus. Passer immolatus corpus indicat immolandum, & mortificandum: passer dimissus atque euolans animam significat in cælestia desideria volantem. Etenim si corpus non immolatur, anima terræ adhæret. Quòd si corpus mortificetur, cupiditatum vinculis soluta anima in cælestia tendit.

CAPVT X.

De oblationibus principum, & alijs.

NVMERI CAP. VII.

1. Factum est autem in die qua compleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud, vnxitque & sanctificauit cum omnibus vasis suis, altare similiter & omnia vasa eius. Obtulerunt Principes Israël, & capita familiarum, qui erant per singulas tribus, præfectique eorum qui numerati fuerant, munera coram Domino, sex plaustra tecta cum duodecim bobus. Vnum plaustrum obtulere duo duces, & vnum bouem singuli, obtulerúntque ea in conspectu tabernaculi. Ait autem Dominus ad Moysen: Suscipe ab eis vt seruiant in ministerio tabernaculi, & trades ea Leuitis, iuxta ordinem ministerij sui. Itaque cum suscipisset Moyses plaustra, & boues, tradidit eos Leuitis. Duo plaustra & quatuor boues dedit filiis Gerson, iuxta id quod habebant necessarium, quatuor alia plaustra, & octo boues dedit filiis Merari secundum officia, & cultum suum, sub manu Ithamar filij Aaron sacerdotis. Filiis autem Caath non dedit plaustra, & boues, quia in sanctuario seruiunt, & onera propriis portant humeris. Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris die qua vnctum est, oblationem suam ante altare. Dixitque Dominus ad Moysen; singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris. Primo die obtulit oblationem suam Nahasson filius Aminadab de tribu Iuda, fuerúntque in ea acetabulum argenteum, pondo centum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos iuxta pondus sanctuarij. vtrúnque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos

quinque:

quinque: hæc est oblatio Nahasson filij Aminadab. Secundo die obtulit Nathanaël filius Suar, dux de tribu Issachar, acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, iuxta pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum habens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque, hæc fuit oblatio Nathanaël filij Suar. Tertio die princeps filiorum Zabulon Eliab, filius Helon, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in sacrificio pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc est oblatio Eliab filij Helon. Die quarto princeps filiorum Ruben, Elisur filius Sedeur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Elisur filij Sedeur. Die quinto princeps filiorum Simeon Salamiel filius Surisaddai, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Salamiel filij Surisaddai. Die sexto princeps filiorum Gad Eliasaph filius Duel, obtulit acetabulum argenteum, appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato: & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Eliasaph filij Duel. Die septimo princeps filiorum Ephraim, Elisama filius Amiud obtulit, acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam, habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum, boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Elisama filij Amiud. Die octauo princeps filiorum Manasse Gamaliel filius Phadassur, obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso; bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Gamaliel, filij Phadassur. Die nono princeps filiorum Beniamin, Abidan filius Gedeonis obtulit, acetabulum argenteum, appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, & mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum, in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Abidan filij Gedeonis. Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiezer, filius Ammisaddai obtulit, acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam, habentem septuaginta siclos, ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium, mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Ahiezer.

Ahiezer filij Amisaddai. Die vndecimo princeps filiorum Aser, Phegiel filius Ochran obtulit acetabulum argenteum pendens centum triginta siclos, phialam argenteam, habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: mortariolum aureum, appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato, & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Phegiel, filij Ochran. Die duodecimo princeps filiorum Nephthali, Ahira, filius Enan obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus sanctuarij, vtrunque plenum, simila oleo conspersa in sacrificium; mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso, bouem de armento, & arietem, & agnum anniculum in holocaustum, hircúmque pro peccato: & in hostias pacificorum boues duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Ahira filij Enan. Hæc in dedicatione altaris oblata sunt à principibus Israël in die, qua consecratum est: acetabula argentea duodecim, phialæ argenteæ duodecim: mortariola aurea duodecim: ita vt centum triginta siclos argenti haberet vnum acetabulum, & septuaginta siclos haberet vna phiala, id est, in commune vasorum omnium ex argento, sicli duo millia quadringenti pondere sanctuarij: mortariola aurea duodecim plena incenso denos siclos appendentia pondere sanctuarij, id est, simul auri sicli centum viginti: boues de armento in holocaustum, duodecim arietes, duodecim agni, anniculi duodecim, & libamenta eorum, hirci duodecim pro peccato. In hostias pacificorum, boues viginti quatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris quando vnctum est.

De paschate celebrato in deserto montis Sinai.

NVMERI CAP. IX.

2. LOCVTVS est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, anno secundo, postquam egressi sunt de terra Ægypti, mense primo dicens: Faciant filij Israël Phase in tempore suo, quarta decima die mensis huius ad vesperam, iuxta omnes ceremonias, & iustificationes eius. Præcepítque Moyses filiis Israël, vt facerent Phase. Qui fecerunt tempore suo, quarta decima die mensis ad vesperam, in monte Sinai. Iuxta omnia quæ mandauerat Dominus Moysi, fecerunt filij Israël. Ecce autem quidam immundi, super anima hominis, qui non poterant facere Phase in die illo, accedentes ad Moysen & Aaron, dixerunt eis; immundi sumus super anima hominis, quare fraudamur vt non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo, inter filios Israël? Quibus respondit Moyses: State vt consulam quid præcipiat Dominus de vobis: Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere filiis Israël. Homo qui fuerit immundus super anima, siue in via, procul in gente vestra, faciat Phase Domino in mense secundo, quarta decima die mensis, ad vesperam, cum azymis, & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam vsque manè, & os eius non confringent, omnem ritum Phase obseruabunt. Si quis autem & mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo, peccatum suum ipse portabit. Peregrinus quoque, & aduena si fuerint apud vos, facient Phase Domino, iuxta ceremonias, & iustificationes eius. Præceptum idem erit apud vos, tam aduenæ, quàm indigenæ.

De numeratione populi in monte Sinai.

NVMERI CAP. I.

3. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, in deserto Sinai, in tabernaculo fœderis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex Ægypto dicens: Tollite summam vniuersæ congregationis filiorum Israël, per cognationes, & domos suas, & nomina singulorum; quidquid sexus est masculini à vigesimo anno, & supra omnium virorum fortium ex Israël, & numerabitis eos per turmas suas, tu & Aaron, erúntque vobiscum principes tribuum, ac domorum in cognationibus suis.

De

De caſtrorum metatione.

NVMERI CAP. II.

4. LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Moyſen & Aaron, dicens: Singuli per turmas, ſigna, atque vexilla, & domos cognationum ſuarum caſtrametabuntur filij Iſraël, per gyrum tabernaculi fœderis. Ad orientem Iudas figat tentoria per turmas exercitus ſui: eritque princeps filiorum eius Nahaſſon filius Aminadab. & omnis de ſtirpe eius ſumma pugnantium, ſeptuaginta quatuor millia ſexcenti. Iuxta eum caſtrametati ſunt de tribu Iſſachar, quorum princeps fuit Nathanaël filius Suar. & omnis numerus pugnatorum eius, quinquaginta quatuor millia quadringenti. In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon. omnis de ſtirpe eius exercitus pugnatorum, quinquaginta ſeptem millia quadringenti. Vniuerſi qui in caſtris Iudæ enumerati ſunt, fuerunt centum octoginta ſex millia quadringenti: & per turmas ſuas primi egredientur. In caſtris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Eliſur filius Sedeur: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, quadraginta ſex millia quingenti. Iuxta eum caſtrametati ſunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Suriſaddai: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, quinquaginta nouem millia trecenti. In tribu Gad princeps fuit Eliaſaph filius Duel: & cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, quadraginta quinque millia ſexcenti quinquaginta. Omnes qui recenſiti ſunt in caſtris Ruben, centum quinquaginta millia & mille quadringenti quinquaginta per turmas ſuas: in ſecundo loco proficiſcentur. Leuabitur autem tabernaculum teſtimonij per officia Leuitarum & turmas eorum. quomodo erigetur, ita & deponetur. Singuli per loca & ordines ſuos proficiſcentur.

5. Ad occidentalem plagam erunt caſtra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Eliſama filius Ammiud. cunctus exercitus pugnatorum eius, qui numerati ſunt, quadraginta millia quingenti. Et cum eis tribus filiorum Manaſſe, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadaſſur. cunctúſque exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, triginta duo millia ducenti. In tribu filiorum Beniamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis. & cunctus exercitus pugnatorum eius qui recenſiti ſunt, trigintaquinque millia quadringenti. Omnes qui numerati ſunt in caſtris Ephraim, centum octo millia centum per turmas ſuas: tertij proficiſcentur. Ad Aquilonis partem caſtrametati ſunt filij Dan: quorum princeps fuit Ahiezer filius Ammiſaddai. cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, ſexaginta duo millia ſeptingenti. Iuxta eum fixere tentoria de tribu Aſer: quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran. cunctus exercitus pugnatorum eius qui numerati ſunt, quadraginta millia & mille quingenti. De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. cunctus exercitus pugnatorum eius, quinquaginta tria millia quadringenti. Omnes qui numerati ſunt in caſtris Dan, fuerunt centum quinquaginta ſeptem millia ſexcenti: & nouiſſimi proficiſcentur. Hic numerus filiorum Iſraël, per domos cognationum ſuarum & turmas diuiſi exercitus, ſexcenta tria millia quingenti quinquaginta. Leuitæ autem non ſunt numerati inter filios Iſraël: ſic enim præceperat Dominus Moyſi. Feceruntque filij Iſraël iuxta omnia quæ mandauerat Dominus. Caſtrametati ſunt per turmas ſuas, & profecti per familias ac domos patrum ſuorum.

6. *Principes tribuū plauſtra obtulerunt.*

DVODECIM tribus duodecim habebant A principes. Hi cùm erectum eſt tabernaculum, dona obtulerunt Deo, quæ numerantur cap. 7. Numerorum. In primis quia ad portandum tabernaculum plauſtra opus erant, obtulerunt duodecim principes ſex plauſtra cum bobus duodecim. Duo principes plauſtrum vnum obtulerunt, duodecim obtulerunt ſex plauſtra, & duodecim boues. Erant autem plauſtra tecta, ad ferenda vaſa tabernaculi: illa tradidit Moſes Leuitis, non quidem Caathitis, quia arcam cæteráque onera ſanctiora ferebant humeris, ſed B Gerſonitis, & Meraritis. Gerſonitis dedit duo plauſtra, & boues quatuor, quia molliora ferebant, vt cortinas tabernaculi, & ſimilia, neque pluribus indigebant. Meraritis dedit plauſtra quatuor, & boues octo, quia duriora portabant, ſcilicet tabulas, columnas, & ſimilia, neceſſariáque erant illis plura plauſtra. Poſt oblata plauſtra, obtulerunt iuſſu Domini huiuſmodi duces populi Iſraël alia munera, ſinguli per ſingulos dies, vt leges Numer. 7.

7. *Morale.* *Boni principes Eccleſiæ opem ferunt.*

Obtulerunt principes populi plauſtra tecta ad ferendum Dei tabernaculum. Indicat locus, principum eſſe, & regum, dona Deo, & plauſtra offerre, quibus portetur Eccleſia. Boni enim principes Eccleſiam iuuant; opibus ſuis, ſi opus eſt, ſubleuant: denique veluti plauſtra quædam ſubminiſtrant, quibus per hanc ſolitudinem feratur. Indicat etiã locus, beneficia Eccleſiaſtica dari propter officia. Dantur plauſtra iis, qui tabernaculi portant onera: ſic beneficia iis danda, qui Eccleſiæ onera portent. Abſq; plauſtris portaut humeris Caathitæ onera: ſic viri religioſi abſque beneficiis Eccleſiaſticis, quæ ipſis tribuantur, humeris portant onera diuinas laudes canendi,

Beneficia ijs danda, qui onera eorum portant.

canendi,& concionandi populis, tum Christianis, tum Ethnicis, & confessiones audiendi.

8.
De paschate celebrato in monte Sinai.

Antequam ex monte Sinai descenderent, iussit Dominus Israëlitas pascha celebrare, iussis obtemperarunt, die decima quarta mensis Nisan, anno secundo, postquam egressi sunt ex Ægypto, agnum paschalem comederũt, & azymorum dies celebrarunt, eo ritu qui supra descriptus est. Quidam autem, quos funus mortui contaminauerat, celebrare pascha illo die non potuerant, ideo Mosen, & Aaron consuluerunt. Moses consuluit Deum, à quo accepit eos, qui propter mortuos essent (vt ita dicam) irregulares, eos quoque qui essent in via procul, pascha debere agere mense sequenti post Nisan, id est, mense secundo anni sacri, die decima quarta mensis. D. Cyrillus hic typum agnoscit Iudæorum; Iudæos an Christi, quem occiderunt morte contaminatos non egisse pascha, verum mense primo, id est, primo tempore Messiæ, sed acturos mense secundo, id est, extremo tempore, cùm ad Dominum conuertentur: ille enim verum pascha agit, qui ad Dominum Christum conuertitur. Cyrillus lib. 17. de adoratione: Immundos (inquit) in anima hominis, & eam ob causam mense secundo festum agentes, Iudæos esse censebimus, Christi cæde contaminatos: misericordia tamen illius, consequentibus temporibus, tanquam secundo mense, ipsi quoque Christi fient participes, & festum agent. Cùm enim ad Roman. 11. *Plenitudo gentium introierit, tunc omnis Israël saluus fiet.* Hæc D. Cyrillus.

Iudæorũ conuersio in fine mundi.

D. Cyrillus.

Ad Rom. 11.

9.
De numeratione populi in monte Sinai.

Post pascha celebratum mense primo, Dominus mense secundo imperauit Mosi, Num. 1. vt viros numeraret bellatores ab anno vigesimo. Ille simul cum Aarone, & duodecim tribuum principibus imperata fecit. Numerus autem eorum, qui in bellum poterant procedere, fuit sexcentorum triũ millium quingentorum, & quinquaginta, omissis pueris, & adolescentibus infra annos viginti, & fæminis. Ostendit hæc numeratio id, quod Dominus Abraham pollicitus est, Genes. 22. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & velut arenam quæ est in littore maris.* Septuaginta animæ, Genes. 46. ex semine Abraham, & Iacob in Ægyptum venerunt: Dei verò beneficio ita hoc semen Abrahami creuit, hæc pauca grana sic exuberarunt, vt in sterili Ægypti terra fæcundissimam messem attulerint. Deut. 10. ait Moses: *In septuaginta animabus, descenderunt patres tui in Ægyptum: & ecce nunc multiplicauit te Dominus sicut astra cœli* Non sunt numerati pueri, aut fæminæ, aut Ægyptij illi, qui cum Israelitis profecti sunt ex Ægypto, vnde Origenes homil. 1. in Numer. Donec (inquit) inest alicui nostrum, vel puerilis, & lubricus sensus, vel fæminea, & resoluta segnities, vel Ægyptios gerimus, & barbaros mores; haberi apud Deum in sancto, & cõsecrato numero non meremur. Sic ille. Viri solùm bellatores numerantur, quia Ecclesia Dei exercitus est virorum bellatorum, qui cum tartareis hostibus perpetuum bellum gerunt. Hac numeratione numerati sunt viri ad pugnam apti; Leuitæ verò quia tabernaculi ministerio destinati erant, non sunt numerati. Numer. 1. ait Dominus Mosi: *Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filijs Israël, sed constitue eos super tabernaculum testimonij,* &c. Cap. verò 3. Numer. iussit Leuitas numerari ab vno mense, & suprà: *Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, dicens: Numera filios Leui per domos patrum suorum, & familias, omnem masculum ab vno mense, & supra.* Peruenit autem Leuitarum numerus ad viginti duo millia. Seorsum numerati sunt Leuitæ à reliquis tribubus, vt intelligant ij, qui in tabernaculo, id est, Ecclesia Dei ministrant, debere se à sæcularium hominum viuendi ratione, ab eorúmque numero, & vitiis valde esse separatos. Ab vno mense, & supra numerantur Leuitæ; quia oportet eos, qui Deo sunt ministraturi, à teneris, vt aiunt, vnguiculis Deo nomina dare, illíque inseruire. Numerati sunt Leuitæ iterum Num. 4. sed viri tantùm à trigesimo anno, vsque ad quinquagesimum, vt ferrent onera tabernaculi, numerus fuit plusquam octo millium. Capite 8. lib. 5. egimus de numeratione populi cuius mentio fit Exod. 30. ibi videbis, an fuerit illa numeratio diuersa ab hac.

Genes. 22.

Multiplicatio Hebræorũ.

Deut. 10.

Origenes.
Morale.

Leuitæ non sunt numerati cum reliquis.

Num. 1.

Num. 3.

Numerantur Leuitæ separatim.

Morale.
De viris Ecclesiasticis.

10.
De castrorũ metatione.

Castrametandi ratio traditur Numer. 2. in hunc modum: In medio, & veluti in corde castrorum tabernaculum collocabatur. Circum tabernaculum Leuitæ tentoria figebant. Gersonitæ castrametabantur ad occidentalem tabernaculi plagam, Num. 3. versa facie, & ostio tentorij in tabernaculum, sic etiam reliqui propter honorem tabernaculi figebant tentoria. Caathitæ ad meridianam; Meraritæ ad septentrionalem; Moyses autem, & Aaron cum filiis sacerdotibus, ad orientalem, ante tabernaculum. Itaque propinquiores erant tabernaculo Leuitæ, idque circumdabant omni ex parte orientali, occidentali, meridiana, & aquilonari. Post Leuitas cingebant idem tabernaculum reliquæ tribus duodecim. Orientalem plagam obtinebant tres tribus, nimirum tribus Iuda, tribus Issachar, & tribus Zabulon. Plagam meridianam tribus Ruben protegebat, tribus Simeon, & tribus Gad. Occidentalem tribus Ephraim, tribus Manasse, & tribus Beniamin. Aquilonarem, tribus Dan, tribus Aser, tribus Nephthali. Habebant autem vexilla sua singulæ tribus, vt constat ex cap. 2. Numer. *Singuli* (ait Dominus) *per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum castrametabuntur filij Israël per gyrum tabernaculi.* Quatuor fuisse vexilla præcipua, colligunt ex cap. 2. Numer. Primum, tribus Iuda: secundum, tribus Ruben: tertium, tribus Ephraim: & quartum, tribus Dan. Etenim aliæ duæ tribus sub prima numerantur. Numer. 2. *Vniuersi qui in castris Iudæ enumerati sunt, fuerunt centum octoginta sex millia quadringenti.* Castra autem Iudæ appellat, quæ Iudæ, & Issachar, & Zabulon milites complectebantur. Sic etiam loquitur scriptura de castris Ruben, Ephraim, & Dan; trium enim tribuum milites singulis castris tribuit. Denique ex duodecim tribubus, quatuor castra constituebantur. In oriente castra tribus Iudæ locata erant: in occidente castra tribus Ephraim: versùs meridiem castra tribus Ruben: versùs aquilonẽ castra erant tribus Dan. Videntur ergo fuisse quatuor vexilla præcipua in iis quatuor castris, quæ milites sequerentur. His vexillis tribuit Rabbi Abrahã, vt refert Abulens. quatuor imagines animalium, quorum meminit Ezech. cap. 1. In vexillo Iudæ aquilæ imaginem pictam fuisse conicit: in vexillo Ruben imaginem hominis: in vexillo Ephraim leonis: in vexillo Dan bouis. Alij vexillo Iudæ leonem tribuunt, iuxta illud Gen. 49. *Catulus leonis Iuda.* vexillo Ruben hominẽ, quia primus fuit homo ex Iacob natus, & filius

Totus populus in circuitu tabernaculi castrametabatur.

Vexilla habebat exercitus Israelitarũ.
Num. 2.

Num. 2.

Quatuor vexilla præcipua

Genes. 49.

& filius primogenitus: vexillo Ephraim bouem, quia Ephraim filius fuit Ioseph, de quo Moses Deut. 33. *Quasi primogenitus* (ait) *tauri pulchritudo eius*, &c. vexillo Dan serpentem, iuxta illud Gen. 49. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita.* Paulus Burgensis, Numer. 2. additione secunda, scribit, hæc fuisse signa vexillorum ex sententia antiquorum Hebræorum. In vexillo Iudæ fuisse leonem; in vexillo Ruben hominem; in vexillo Ephraim taurum; in vexillo autem Dan fuisse aquilam. Dan quidē similem dixerat pater Iacob colubro, quia verò colubri effigies non est digna vexillo, data est illi effigies aquilæ. Dauidis insigne fuisse leonem, & regum Iuda ait Rabbi Abraham in sua histor. apud Genebrard.

Deut. 33. *Genes. 49.*

11. Ex hac castrametandi ratione discimus, sacerdotum, & cæterorum Ecclesiæ ministrorum officium esse tabernaculum, id est, Ecclesiam circumdare, ac defendere, illique inseruire. Circumdabant Leuitæ, & sacerdotes tabernaculum; circumdent, & tueantur Ecclesiam ministri Ecclesiæ. Propinquiores erant tabernaculo Leuitæ: sic propinquiores sunt Ecclesiæ ministri eius. Neque verò solum Leuitæ per gyrum tabernaculi castrametantur, sed etiam reliquæ tribus, quia non solum Ecclesiæ ministri eam tueri debent, sed etiam cæteri Christiani omnes. Regum enim est, principúmque, & omnium Christianorum, matrem suam Ecclesiam sanctam protegere, ac defendere.

Morale. Ecclesiastici viri Ecclesiā circumdent, & protegant, similiter populus totus Christianus.

12. Totus populus Israëliticus, sub quatuor vexillis præcipuis, terram promissionis petebat: sic totus populus Christianus, sub quatuor Euangeliis, velut sub quatuor vexillis, in cælum promissum iter facit. Primum vexillum Matthæi, effigiem habet hominis: secundum Marci, effigiem habet leonis: tertium Lucæ, imaginem fert bouis: quartum Ioannis, attollit imaginem aquilæ volantis. De iis diximus tom. 1. Concord. Euangel. Felices illi sunt Christiani, qui hæc quatuor vexilla sequuntur, & quæ in sacris Euangeliis scripta sunt, opere præstant.

Quatuor Euangelia sunt quatuor vexilla Christianorum.

Numer. cap. 1. *Singuli* (ait Dominus) *per turmas, signa, atque vexilla, & domos cognationum suarum, castrametabuntur filij Israël per gyrum tabernaculi.* Origen. homil. 2. in lib. Numer. versionem LXX. interpretum sequitur, quæ huiusmodi est: *Homo secundum ordinem suum, & secundum signa sua, & secundum domos familiarum suarum incedat in castris*, &c. In hæc verba ille docet omnia secundùm ordinem debitum in Ecclesia facienda esse. Si de sacerdotibus loquamur, sequantur omnes vexillum Christi, quod Episcopi, vel Archiepiscopi præferunt. Religiosi quoque viri sequantur vexilla Christi, & suarum religionum, quæ sanctissimi fundatores extulerunt: ab illis non recedant, castrametentur per turmas suas, & signa, ac vexilla sanctorum fundatorum. Omnes verò tam Ecclesiastici, quàm Laici summum sequantur vexillum summi Pontificis, veluti columnam fidei, & itineris ducem, in terram repromissionis. Origenes loco indicato: Agnoscat (inquit) vnusquisque ordinem suum, & quid dignum sit eo ordine, quem suscepit intelligat: & ita libret actus suos, ita etiam sermonem, incessum quoque ipsum, & habitum moderetur, vt cum ordinis sui professione conueniat, &c.

Morale. Num. 1.

Christi & summi Pontificis vexillū sequitur populus Christianus.

Origenes.

CAPVT XI.

De profectione populi ex monte Sinai.

NVMERI CAP. X.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra. Cúmque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi fœderis. Si semel clangueris, venient ad te principes, & capita multitudinis Israël. Si autem prolixior atque concisus clangor increpuerit, mouebunt castra primi qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu & pari vlulatu tubæ, leuabunt tentoria qui habitant ad meridiem, & iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectionem. Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, & non concisè vlulabunt. Filij autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant aduersum vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Si quando habebitis epulum, & dies festos, & calendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationem Dei vestri: ego Dominus Deus vester. Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis, eleuata est nubes de tabernaculo fœderis: profectíque sunt filij Israël per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan.

2. ANNO secundo exitus à terra Ægypti, vt scriptum est cap. 10. Numer. mense secundo, quem Hebræi Iiar appellant, respondétque nostro Aprili, die vigesima mensis, eleuata est ab angelo nubes itineris dux, quæ super tabernaculum erat, signúmque proficiscendi præbuit; parauit igitur se populus ad iter agendum. Vnde colliges mansisse Israëlitas in mansione montis Sinai ferè per annum vnum. In primis tabernaculum Dei deposuerunt Leuitæ, eo modo, qui præscriptus est cap. 4. Numer. à Domino: *Tabernaculum* (inquit) *fœderis & Sanctum sancto-*

In mansione montis Sinai mansit populus per annū vnum.

Numer. 4.

rum ingredientur Aaron, & filij eius, quando mouenda sunt castra, & deponent velum, quod pendet ante fores, inuoluéntque eo arcam testimonij, & operient rursum velamine ianthinarum pellium, extendéntque desuper pallium totum hyacinthinum, & inducent vectes. Mensam quoque propositionis inuoluent hyacinthino pallio, & ponent cum ea thuribula, & mortariola, cyathos, & crateras, ad liba fundenda; panes semper in ea erunt. Denique omnia vasa sanctuarij iussit Dominus tecta tradi Caathitis, à sacerdotibus, arcam, Cherubinos, mensam, altare thymiamatis, & altare holocaustorum, Numer. 4. *Cum inuoluerint Aaron, & filij eius sanctuarium, & omnia vasa eius in commotione castrorum: tunc intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta, & non* B *tangent vasa sanctuarij, ne moriantur.* Item: *Aaron, & filij eius intrabunt, ipsíque disponent opera singulorum, & diuident, quid portare quis debeat. Alij nulla curiositate videant, quæ sunt in sanctuario priusquam inuoluantur, alioquin morientur.* Portabant itaque Caathitæ sanctiora tabernaculi onera, sed velata: reliqua, vt supra diximus, portabant Gersonitæ, & Meraritæ.

Deponitur tabernaculũ. — Num 4. — Ibid.

3\. Postquam nubes eleuata est, signum datum est tubis descendendi ex monte Sinai. Nam Num. 10. sic præcepit Dominus Mosi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem, quando mouenda sunt castra.* Ordo autem mouendi castra eodem loco traditur: C *Si prolixior* (ait Dominus) *atque concisus clangor increpuerit, mouebunt castra primi, qui sunt ad orientalem plagam. In secundo autem sonitu, & pari vlulatu tubæ leuabunt tentoria, qui habitant ad meridiem, & iuxta hunc modum reliqui facient, vlulantibus tubis in profectionem*, &c. Munus autem clangendi tubis erat sacerdotum. *Filij Aaron,* (ait Dominus) *sacerdotes clangent tubis*, &c. Cecinerunt ergo tubis sacerdotes, sublatúmque est vexillum primum tribus Iudæ, quæ ad orientem castrametabatur, cum Issachar, & Zabulon; motáque sunt prima castra Iudæ. Hebraicè dicitur: *Profectum est vexillum castrorum filiorum Iuda.* Castra verò Iudæ secuti sunt Gerso- D nitæ, & Meraritæ, cum oneribus tabernaculi, & plaustris. Postea sonante tuba vexillum Ruben eleuatum est, quod sequebatur tribus Ruben, tribus Simeon & Gad. Hæc secunda castra, & media sequebantur Caathitæ, qui sanctiora onera portabant, Numer. 10. Gersonitæ autem, & Meraritæ præcedebant, vt tabernaculum ex tabulis, & cortinis prius erigerent, cùm erant castra metanda. Erecto iam tabernaculo adueniebant Caathitæ, & onera sua in tabernaculo erecto deponebant. Tertio loco iter facere cœpit signifer tribus Ephraim, cui adhærebant tribus Manasse, & tribus Beniamin. Extremam castrorum partem obtinebat vexillum Dan, se- E quente tribu Dan, & tribu Aser, & tribu Nephthali. Vbi legimus: *Profecti sunt filij Ruben per turmas suas*, &c. Hebraicè legitur: *Discessit vexillum castrorum filiorum Ruben*, &c. Similiter ex Hebræo vertitur: *Discessit vexillum castrorum filiorum Ephraim*, &c. Item: *Discessit vexillum castrorum filiorum Dan.* Vnde constat fuisse quatuor castra, vexilláque præcipua quatuor.

Tubarum datur signum. — Num. 10. — Ibid. — *Iuda vexillũ primum erat, secundũ Ruben, tertium Ephraim, quartũ Dan.*

4\. In fine eiusdem cap. 10. Numer. ait Moses, arcam Domini præcessisse Israëlitas per tres dies, prouidisséque castrorum locum. Cùm verò arca ad humeros vehentium eleuaretur, dicebat Moyses: *Surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te à facie tua.* Cùm A autem deponeretur ex humeris aiebat: *Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.* Mosem imitatus est Dauid, Psal. 67. cuius initium hoc est: *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius*, &c. Præcessit arca populum per tres dies, columna verò nubis, & ignis super arcam ferebatur; quia tabernaculum solutum erat, cui cùm erat erectum incubabat. De nube sic scribit Moses, Num. 9. *Die qua erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis, vsque mane. Sic fiebat iugiter, per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis. Cúmque ablata fuisset nubes, quæ tabernaculum pro-* B *tegebat, tunc proficiscebantur filij Israël: & in loco vbi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperium Domini proficiscebantur, & ad imperium illius figebant tabernaculum.* Nubes ergo locum castrorum prouidebat, id est, angelus, qui nubem mouebat. Hoc autem loco dicitur arca prouidisse locum castrorum; quoniam arcæ, vice tabernaculi, nubes imminebat, & castrorum locum arcæ imminens, & quiescens eadem nubes indicabat. Quiescebat etiam nubes bis quotidie semel ad prandium sumendum, iterum ad sumendam cœnam, & somnum; sed tunc non figebant tentoria. Quando verò figenda erant, peculiari aliquo motu nubes significabat.

Num. 10. — *Arca Domini præcessit Israëlitas.* — Psal. 67. — *Nubes apparebat super tabernaculũ.* — Num. 9.

5\. C Dubium est, *an toto itinere præcesserit arca populum; an solùm eo tempore quo profecti sunt ex monte Sinai.* Non præcessisse toto itinere probatur, quia fit tantùm mentio trium dierum, Numer. 10. *Arca præcedebat eos per dies tres prouidens castrorum locum.* Ergo tantùm per tres dies præcessit populum. Postea enim nullibi mentio fit arcæ præcedentis per solitudinem. Respondetur, probabilius esse, arcam Dei præcessisse castra primis tribus diebus tantùm, vt opinatur Abulens. Numer. 10. quæst. 71. Initio enim itineris voluit Dominus arcæ honorem ducis tribuere, vt per tres dies populum anteiret, illique nubes imposita viam ostenderet: post tres D dies itineris à Caathitis post vexillum Ruben humeris portata est, vsque ad Iordanem fluuium. Nam cùm Deus vellet magno miraculo, populum per medium Iordanem in terram repromissionis ducere, voluit arcam tunc non à Caathitis, sed à sacerdotibus humeris portari, Israelitasque præcedere, Iosue 3. *Sit inter vos, & arcam spatium cubitorum duorum millium, vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini*, &c. Intercedebat inter arcam, & populum spatium cubitorum duorum millium; tum propter reuerentiam, tum vt illam itineris per Iordanem fluuium ducem posset cernere. Munus Caathitarum erat arcam portare, vt di- E ximus. Aliquando tamen sacerdotes ex peculiari aliqua causa illam portabant; vt cùm Iordanem pertransierunt, & cùm muros Iericho circuierunt eam ferentes, Iosue 6.

An arca toto itinere præcesserit populum? — Num. 10. — Iosue 3.

6\. Quæritur, *vbinam in itinere Israëlitarum resideret nubes?* Etenim in tabernaculo non residebat, siquidem non erat erectum. Lyran. Num. 10. ait, tempore motionis castrorum nubem resedisse super vexillum Iudæ, quod præcedebat totum exercitum: tempore autem quietis mansisse super arcam. Abulens. quoque Num. 9. quæst. 43. Nubes (inquit) eleuabatur de tabernaculo, & sedebat super vexillum tribus Iudæ, &c. Putabit tamen aliquis, nubem non mansisse super vexillum Iudæ tempore, quo iter agebant Hebræi, sed

Vbinam resideret columna nubis in itinere? — Abulensis.

sed super arcam, quamuis illa portaretur post vexillum Iudæ, & post vexillum Rubeu, in medio castrorum. Nam nubes solebat in tabernaculo residere, Numer.9. *A vespere super tentorium erat quasi species ignis vsque manè, sic fiebat iugiter. Per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis.* Tabernaculum autem erat in medio castrorum, vt vidimus supra; ergo non erat opus nubem primo vexillo Iudæ imminere, imminebat enim non tabernaculo, quia solutum erat, sed potissimæ parti illius, videlicet arcæ, quæ in medio ferebatur castrorum. At refellitur existimatio hæc, quia tempore, quo quiescebat populus, manebat nubes in medio castrorum super tabernaculum; tunc enim non indicabat viam. Cùm autem mouebantur castra, oportebat indicare viam, atque adeo non in medio castrorum incedebat, sed totum populum præcedebat. Dicendum ergo est, incubuisse nubem vexillo Iudæ, quod erat primum: vel est respondendum, arcam per viam semper præcessisse populum, atque in ea nubem resedisse ducem viæ: vel potiùs credendum est, nubem ipsam, neque super vexillum, neque super arcam, sed ab arca, & vexillo Iudæ separatam omnibus ostendisse viam: non enim opus habebat aliquo fulcimento.

Num.9.

7. Nonnulli verba illa: *Arca præcedebat eos per tres dies*, sic interpretati sunt: Arca per tres dies, antequam castra mouerentur, discedebat à castris, & ad locum, in quo castra metanda erant, priusquam populus per tres dies perueniebat. sed caret probabilitate interpretatio, vt rectè eam expendenti constabit. Extremo loco quæritur, *quinam arcam comitarentur?* Respondetur, multos Caathitas esse comitatos, vt illam inuicem ferrent, aliíque aliis succederent: neque enim iidem semper arcam portabant. Credendum præterea est, Aaron, & filios eius, neque solùm illos, sed etiam Mosem arcam comitatos. id enim arcæ postulabat dignitas. Probatur verò quia cùm arca eleuabatur, Moses dicebat: *Surge Domine, & dissipentur inimici tui*: cùm deponebatur, dicebat: *Reuertere Domine*, &c. Ergo præsens erat eo in loco, vbi arca eleuabatur, & deponebatur.

CAPVT XII.

MORALE.

De profectione populi ex monte Sinai.

Numer.cap.10. *Mouerunt castra primi iuxta imperium Domini.*

1. ITER faciebant Israëlitæ in terram repromissionis, instar militum constitutis castris: sic nos instar militum in castris degentium iter facimus in cælum nobis promissum. Etenim, vt legitur Iob 7. *Militia est vita hominis super terram* Si militia est vita nostra, militare nos oportet, castrísque ordinatis iter agere armis instructos. Indicat Apostolus hostes, cum quibus certamus, fortissimos, imbecillis expertes carnis, dimicatéque ait ex loco superiori. Ad Ephes.6. *Non est* (inquit) *nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Vides hostium fortitudinem, vides locum superiorem, *in cælestibus*, in aëre enim versantur. Arma etiam, quæ ferenda sunt, ostendit eodem loco subiiciens: *Propter quod accipite armaturam Dei, vt possitis resistere in die malo*, &c. Græce, ἀναλάβετε τὴν πανοπλίαν, id est, *accipite omnem armaturam.* Oportet ergo nos instar militum incedere, omnibus armis aduersùs hos hostes indutos, quibus auxilium ferunt duo præcipui duces, multis stipati militibus, videlicet caro, & mundus. Caro, inquam, multis stipata cupiditatibus: mundus multis stipatus vanitatibus. Qualis militum vita sit, docet D. Basilius in præfat. in Ascetica: Miles (inquit) non domos ædificat, non comparandis agrorum possessionibus vacat, non variis se quæstuosarum mercaturarum generibus immiscet. In plateis tabernaculum sibi ponit; cibum sola necessitate metitur, potio, aqua, somni quantum requirit natura: itinera frequentia, itémque vigiliæ; ad frigora, caloresque tolerandos aëris patientia, &c. Caueat igitur miles Christi delitias, amet vitæ duritiem, ac patientiam, si hostes vult vincere. Nam delicati milites pondus armorum Christi ferre recusant, militiæque Christianæ labores fugiunt. Corpus assuetum tunicis (ait D.Hieron. epist.1.) loricæ onus non fert, caput opertum linteo galeam recusat, mollem otio manum durus exasperat capulus, &c.

Milites sumus in hoc itinere ad cælum promissum.

Iob 7.

Ad Ephes 6.

D Basilius. Militum vita.

Ne sint delicati milites.

D.Hieron.

2. Charitas præcipuè in exercitu vigeat Christiano, hoc enim mādatum a duce nostro Christo habemus, *vt diligamus inuicem*. Quemadmodum miles militi in acie adhæret, ne hostibus aditus pateat: sic Christianus charitate adhæreat Christiano, ne si odium, vel inuidia aciem disrumpat, diabolus irrumpat. D.Gregor. Cantic.6. Notum (inquit) expertis est, quòd milites, cùm in procinctu contra hostes vadunt, si strictim, & concorditer gradiuntur, ab hostibus contrà venientibus timentur. Illísque hoc impenetrabile munimentum efficitur, quòd concorditer ordinati, seipsis semetipsos tuentur. Dum enim de seipsis vallum efficiunt sibi, intrandi ad se aditum hostibus non relinquunt, &c. Hoc milites in acie faciunt; quid verò Christiani facere debeant in exercitu, castrísque suis, docet idem Gregorius hæc addens: Sic (inquit) in multitudine fidelium contingit, quæ dum contra malignos spiritus pugnare non desinit, necesse est, vt pace charitatis constringatur. Si enim pacem tenet, terribilis hostibus apparet: si per discordiam scinditur, vndique ab hostibus leuiter penetratur. Pace itaque se muniat, vnitate se vinciat, charitate se vniat. Hæc ille.

Charitas & vnitas militū requiritur.

D.Gregor.

D.Gregor.

3. Cant.6. quæritur: *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* Ex Hebræo verti potest, *vt castrorum acies vexillata.* hoc est, vexillis insignita, sub vexillis ordinata. Respondet Chaldæus paraphrastes, hanc Ecclesiam esse illam antiquam, quæ per desertum progrediebatur, lunæ, solíque similis, cuius terror erat super habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per desertum. Nos respondemus, hanc esse Ecclesiam Catholicam, cuius illa antiqua per desertum ambulans vmbra fuit. Ecclesia enim Catholica in hoc terrarum orbe progreditur in terram promissam, velut luna, & velut sol splendidus: terribiliáque sunt eius castra, & quatuor Euangeliorum vexilla hostibus tartareis. Horum castrorum fit

Cant 6

Ecclesia per desertū tendit terribilis hostibus, vt castrorū acies ordinata.

Cant. 7. etiam mentio Cantic. 7. *Quid videbis in Sulamite nisi choros castrorum?* in quæ verba Theodoretus sic ait: Multis ex sanctis conflata sponsa, cùm propter fortitudinem, & animi robur excelsum, armaque militaria, castris est similis; tum etiam chorus existit, diuinas laudes in ore gerens, &c. Psal. 149. *Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.* Sic milites Christi præliantur, oculis in Deo fixis orant; gladios verò spiritales habentes, aduersùs mundum, carnem, tartareósque hostes pugnant. Orando, pugnandóque vincitur hostis, auxilium enim semper in hoc bello à Deo postulandum est, quia ipse nos pugnare docet, iuxta illud Psal. 143. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Theodoret. *Ecclesia castris similis, & choris laudantium.*
Psal. 149.
Psal. 143.

4. Quis vnquam similia vidit castra, quæ ad imperium Dei mouerentur, ac starent? quæ angelum, columnámque ducem haberent? Genes. 32. *Castra Dei sunt hæc:* ait Iacob angelos videns; similem in modum nos dicere possumus: *Castra Dei sunt hæc,* quæ Deo viæ duce mouentur, ac stant, quǽque Deo iuuante bella gerunt. Sed castra hæc minora, alia adumbrant præstantiora, nempe castra Ecclesiæ toto orbe diffusa, quæ quidem si quis attentè consideret, exclamabit, dicens cum Iacob: *Castra Dei sunt hæc.* Dei enim imperio in hoc terrarum orbe locata sunt, Dei imperio reguntur, Dei mandatis mouentur, & stant, Dei columnam habent, quam sequantur. Ethnici, Mahometani, Iudæi, & hæretici, Dei columnam, id est, fidem non habent, rectores sequuntur suos, id est, dæmones; tenebræ sunt, & tenebrarum sequuntur duces. Nónne Paulus ad Ephes. 6. dæmones *rectores tenebrarum harum* appellat? quænam sunt hæ tenebræ quas rectores tenebrarum regunt? Ethnici sunt, Mahometani, Iudæi, hæretici, qui crassissimis tenebris circumfusi, veram lucem non cernunt. Sed dices, etiam improbi Christiani tenebræ sunt; columnam tamen fidei ducem habent. Fateor quidem Christianos, qui charitate carent, tenebras esse, & columnam fidei habere, ac videre; sed inficior, eos perfectè, & in omnibus Dei mandatis columnam fidei sequi. Si enim quæ docet fides, omnia facerent, non essent tenebræ, sed lux, iuxta illud Pauli ad Ephes. 5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Nemo lux est in Domino, nisi is, qui omnia mandata seruans columnam sequitur, & qui ad imperium Domini castra mouet, tentoriáque deponit, hoc est, qui iuxta Domini præcepta actiones suas omnes moderatur & regit.

Mirabilia sunt castra Ecclesiæ.
Genes. 32.
Ad Ephes. 6.
Ad Ephes. 5. *Iuxta imperium Domini omnia agenda sunt.*

Fac tibi duas tubas argenteas.

5. Mouebantur castra sonantibus tubis: tubæ significant concionatores Isa. 38. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum.* Terribilis est hostibus sonus tubæ hostilis: sic terribilis est dæmoni vox ardentium concionatorum, qui homines ad mouendum ex peccato castra ardenter excitant. Sine tubis friget exercitus, clangentibus tubis excitatur: sine concionatoribus friget populus; illis feruido sonantibus pectore, pectora audientium inflammantur. Rupert. lib. 1. in Numer. cap. 26. Clangor (inquit) tubarum vox est prædicatorum, sine quibus, quamuis pulchra & ordinata castrorum acies non est terribilis. &c.

Isaiæ 38. Tubæ *significant concionatores.*
Rupertus.

A Argenteæ sunt tubæ, quia in magno pretio habendi sunt ij, qui concionandi munere rectè funguntur. Omni scoria carere debet hoc argentum, quia vitiorum sordibus carere debet concionator. Ductiles iubentur fieri tubæ, Numer. 10. *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*, id est, malleo extensas, & fabricatas, quia probi concionatores labores multos pro fide propaganda tolerant. Rupertus: Idcirco (inquit) ductiles sunt tubæ, quia necesse est, vt prædicatores, qui secundùm veritatem scripturarum ambulant, tribulationum tunsionibus crescant, &c.

Num. 10.
Rupertus.

B ### *Intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta.*

6. Caathitæ arcam, altaria, cæteráque vasa tabernaculi sanctiora portabant, sed velata: sic Israëlitæ olim fidei Christianæ mysteria ferebant figuris inuoluta, non aperta. Ad Hebr. 10. *Vmbram* (inquit Apostolus) *habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum,* &c. Vmbras habebat lex vetus futurorum bonorum legis nouæ; non habebat imagines perspicuas. Imago apertè rem demonstrat, vmbra verò est obscura quædam delineatio. Theophyl. Vmbratili (inquit) picturæ similia erant vetera, vt quæ planè obscura essent, &c. Ad Coloss. 2. *Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi,* &c. C Vmbra dicitur hoc loco lex, alio modo, videlicet vmbra à corpore effecta, corpus enim obscuram vmbram efficit, à qua demonstratur, sed obscurè. Lex ergo vmbra erat tenuis, & obscura; corpus autem à quo effecta est hæc vmbra, quódque illa obscurè multis typis, ac figuris indicabat, Christus erat, nouǽque legis futura bona. D. Cyrillus lib. 1. de adorat. Pictores (inquit) non statim eam speciem picturis inducunt, cui nihil desit: sed simpliciori primum colore illas adumbrant, & obscuriores figuras oculis exponunt. Denique vmbris illis illinunt colorem decentissimum, ac maximè D congruum. Ita rudiores illas figuras ad perspicuam, & præstantiorem speciem transferunt, &c. Sic Deus fecit, non eam speciem induxit legi veteri, cui nihil deesset, sed simpliciori colore vmbras quasdam, & figuras obscuriores animi oculis exposuit: postea legem nouam, veluti perfectissimam picturam, ostendit. Velata ergo figuris, & vmbris portabant futura legis nouæ mysteria Hebræi. At verò onera illa, quæ inuoluta ferebant Leuitæ, in Sanctis sanctorum aperiebantur: sic legis veteris figuræ in Ecclesia veluti in Sanctis sanctorum apertæ sunt. Iam Moses, id est, lex, velum deposuit, vultúsque sui claritatem, id est, illu- E stres typorum sensus ostendit. Iam vmbræ radiis solis, id est, Christi illuminatæ sunt: iam tabernaculum portatile ad quietem peruenit: iam lex vetus portatilis ad legem peruenit nouam. Neque in quiete erant tecta vasa sanctuarij: neque in Ecclesia tectæ iam sunt figuræ legis veteris. Tabernaculum portatile erat, & dissoluendum, illi successit Salomonis templum immobile.

Ad Hebr. 10.
Lex vetus erat vmbra nouæ.
Theophyl.
Ad Coloss. 2.
D. Cyrillus.

7. Synagoga tabernaculo portatili, & mobili similis erat; mutata est, & esse iam desijt. Successit illi, veluti templum immobile, magni Salomonis, id est, Christi, Ecclesia ex toto orbe vocata. Mobilis fuit synagoga: immobilis est Ecclesia Christi, quia nūquam esse desinet. Quamobrem

Synagoga fuit mobilis: Ecclesia est regnum immobile.

Ad Hebr. 12.

obrem à Paulo ad Hebr. 12. regnum Christi immobile dicitur: *Regnum* (inquit) *immobile suscipientes habemus gratiam*, &c. Synagoga verò eodem capite appellatur mobilis: *Quod autem* (inquit) *adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia.* Mobilia appellat Synagogæ ceremonias, & sacrificia, quæ portatilia, & mobilia fuerunt, vt tabernaculum. Immobilia vocat nouæ legis mysteria; quamobrem *nouum* dicitur, & *æternum testamentum.* Habebat vmbram synagoga, habet imaginem Ecclesia militans, habet veritatem, perfectionem, & euidentiam rerum Ecclesia triumphans. D. Ambrosius lib. 1. offic. cap. 48. Vmbra (inquit) in lege, imago in Euangelio, veritas in cælestibus, &c. Vmbra & delineatio quædam imaginis fuit in lege; imago suis coloribus illustrata est in Euangelio, sed veritas ipsa, veluti per imaginem, in Euangelio ostensa, Deus ipse perspicuè conspectus, & beatitudo sempiterna, aliaque multa sunt in cælo.

Ibidem.

D. Ambros.

Surge Domine, & dissipentur inimici tui.

8. Moyses cum arca eleuabatur manè, Num. 10. sic precabatur; *Surge Domine; & dissipentur inimici tui*, &c. Cùm verò deponebatur vesperi orabat: *Reuertere Domine, ad multitudinem exercitus Israël*, &c. Duo tempora ostendit nobis locus hic præcipuè orandi, & postulandi Dei auxilium in hoc itinere, quod facimus in terram promissam, nimirum tempus matutinum, & vespertinum. Cùm manè è lecto Christianus surgit, Deum oret, vt dissipet hostes tartareos, ne illi nocere possint; cùm ad lectum reuertitur, oret, vt ad se veniat Dominus, & nocturno tempore tueatur. Tempore etiam meridiano deponebatur arca, & stabat nubes, vt cibum Israëlitæ sumerent, orabàtque Moses, vt ad populum Deus reuerteretur. Tribus temporibus dicitur Daniel orasse Deum, Dan. 6. *Tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebatúrque coram Deo suo, sicut & antea facere consueuerat.* Nimirum orabat Daniel tempore matutino, meridiano, ac vespertino. Psal. 54. *Vespere, & manè, & meridie narrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam.* Antequam sumat cibum meridiano tempore, oret Christianus, æternúmque illum cibum à Deo postulet, quo beati in cælo pascuntur. Denique frequens sit oratio in castris Christianis, diuinum frequenter postuletur auxilium, quod ad tuenda castra, & victoriam ex hostibus reportandam maximè necessarium est. Psal. 43. *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos. Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me.* Non tuetur hominum arcus, gladius, aut castra, quæ terram repromissionis cælestem petunt, Deus tuetur, & triumphum præstat; in Deo inimicos prosternunt, eiúsque inuocato nomine, & postulato auxilio superant, ipsámque repromissionis terram obtinent. Psalm. eodem 43. *Nec enim gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & brachium tuum.* Opus est Christianis præliari, fortitérque contra tartareos hostes dimicare, sed adiutorem sæpe inuocent Deum. Non enim brachium nostrum victoriam nobis afferet, nisi brachium Dei potentissimum ferat opem.

Num. 10. *Orandi tempora, matutinum, vespertinum, & meridianum.*

Daniel. 6.

Psalm. 54.

Auxilium Dei frequenter postulandum.

Psalm. 43.

Ibidem.

LIBER SEPTIMVS.

CAPVT I.

De mansione decima tertia, quæ dicitur Sepulchra concupiscentiæ.

De electione septuaginta seniorum.

NVMERI CAP. XI.

1. INTEREA ortum est murmur populi, quasi dolentium pro labore contra Dominum. Quod cùm audisset Dominus, iratus est: & accensus in eos ignis Domini deuorauit extremum castrorum partem. Cúmque clamasset populus ad Moysen, orauit Moyses ad Dominum, & absorptus est ignis. Vocauítque nomen loci illius Incensio, eò quod incensus fuisset contra eos ignis Domini. Vulgus quippe promiscuum quod ascenderat cum eis, flagrauit desiderio, sedens, & flens, iunctis sibi pariter filiis Israël, & ait: Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porríque, & cepæ, & allia. Anima nostra arida est. Nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. erat autem Man, quasi semen coriandri coloris bdellij, circuibátque populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. Cúmque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter & Man. Audiuit ergo Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorij sui; iratúsque est furor Domini valdè, sed & Moysi intoleranda res visa est, & ait ad Dominum: Cur afflixisti seruum tuum? quare non inuenio gratiam coram te? & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, vt dicas mihi; Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum, & defer in terram, pro qua iurasti patribus eorum. Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? flent contra me, dicentes: Da nobis carnes vt comedamus. Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi: Sin aliter tibi videtur, obsecro vt interficias me, & inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti, quòd senes populi sint, ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciésque ibi stare tecum, vt descendam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris.

2. VENIT igitur Moyses, & narrauit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israël, quos stare fecit circa tabernaculum. Descendítque Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu, qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris Cúmque requieuisset in eis spiritus, prophetauerunt, nec vltra cessauerunt. Remanserant autem in castris duo viri, quorum vnus vocabatur Eldad, & alter Medad, super quos requieuit spiritus: nam, & ipsi descripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum. Cúmque prophetarent in castris, cucurrit puer, & nunciauit Moysi dicens: Eldad, & Medad prophetant in castris. Statim Iosue filius Nun, minister Moysi, & electus è pluribus, ait: Domine mi Moyses prohibe eos. At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum? Reuersúsque est Moyses, & maiores natu Israël in castra.

POST

3. POSTQVAM Israëlitę profecti sũt ex monte Sinai, tribus diebus fecere iter, arca præcedente, & columna, Numer. 10. *Profecti sunt per turmas suas de deserto Sinai, & recubuit nubes in solitudine Pharan* &c. Item: *Arca fœderis præcedebat eos per tres dies prouidens castrorum locum.* Recubuit nubes in deserto, quod vocabatur Pharan, in hoc verò deserto fuit mansio decima tertia, quæ dicitur *Sepulchra concupiscentiæ.* Amplissimum est hoc desertum Pharan, neque tota fuit in eo mansio decima tertia, sed aliæ multæ, vt Deo fauente ostendemus infra. Recubuit igitur nubes in deserto Pharan, fecitque mansionem decimam tertiam. Postquam autem recubuit, vel etiam antequam recumberet, Num. 10. *Ortum est murmur populi quasi dolentium pro labore contra Dominum.* Quæritur, *propter quem laborem murmur hoc sit exortum?* Respondetur, murmurasse propter laborem itineris. Cùm enim nubes illis tribus diebus præcedens, non requiesceret, nisi ad sumendum cibum, & somnum: requies verò hæc, etsi esset satis, non esset tamen tanta, quantam murmuratores cupiebant, videbatur illis nimius itineris labor. Ideóque murmurabant contra Dominum, quia nubes Domini illos iter facere cogebat, neque permittebat conquiescere. Rabbi Salomon ait, vna die confecisse Hebræos iter trium dierum: alij dixerunt, per tres dies iter fecisse, diu, noctuque illuminante ignis columna iter. sed verisimilius est, quod diximus. Iratus ergo illis Deus ignem subitò excitauit, & extremam castrorum partem incendit, ac deuorauit. Quæritur, *cur extremam partem castrorum hic ignis deuorauerit, & non alias?* Respondetur, quia illi, qui in extrema castrorum parte erant, grauiùs murmurauerant. Responderi etiam potest, Deum subitò excitasse illum ignem in extrema parte castrorum, vt populus diuinam iram pertimesceret, & murmurare desineret. Populus ad Mosen, Moses ad Deum confugit, absorptúsque est ignis, & extinctus, locóque nomen à Mose impositum est, תבערה, *tabera*, id est, *incensio.* Iuxta hanc sententiam ignis hic incensus est, ad puniendum murmur dolentium propter laborem itineris, non autem ad puniendum eos, qui carnes desiderarunt: at nostra editio vulgata significat, ignem incensum, vt puniret eos qui carnium desiderio flagrabant, hoc indicat particula illa: *Vulgus* (inquit) *quippe promiscuum flagrauit desiderio*, &c. Redditur causa, cur ignis sit exortus, & deuorauerit extremam partem castrorum. Vulgus quippe, siue vulgus enim flagrauit desiderio, &c. Itaque simul dolebant pro labore itineris, & cibos ad subleuandum laborem desiderantes murmurabant, ideo ortus est ignis. Caietanus arbitratur, in itinere excitatum fuisse hoc murmur semel, sed igne exardescente compressum: postea verò fixis iam tentoriis, iterum carnium desiderio affectum vulgus, & Israëlitas fleuisse, &c.

Num. 10.

Nubis columna constitit in deserto Pharan.

Num. 10.

Murmurat populus propter laborem itineris.

Igne puniuntur murmuratores.

Vulgus quippe promiscuum.

4. Quæritur, *quódnam sit hoc* vulgus promiscuum. Exod. 12. sic scriptum est. *Profecti sunt filij Israël de Ramesse in Socoth sexcenta ferè millia peditum virorum, absque paruulis, sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis.* Videri ergo potest alicui hoc *vulgus promiscuum* fuisse vulgus Hebræorum, hoc est, Hebræos infimæ sortis. Sed dicendum est, *vulgus promiscuum* appellari, vulgus Ægyptiorum, Hebraicè ערב *gereb*, id est, *mixtio.* Et Chaldæus vertit: Extranei multi ascenderunt cum eis, &c. 2. Esdræ 13. vbi legimus: *Separauerunt omnem alienigenam ab Israël*; Hebraicè dicitur, כל ערב, *col gereb*, omnem mixtionem. Num. 11. Hebraicè hoc vulgus promiscuum appellatur, אספסף, *asaphsuph.* Hoc vulgus flagrauit desiderio carnium; idemque desiderium Israëlitarum animis ingenerauit: iunctis verò sibi pariter filiis Israël, Num. 11. sedens, & flens Ægypti cibos suspirabat. *Recordamur* (aiebant) *piscium, quos comedebamus in Ægypto gratis, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & allia.* Detrahebant prætereà quod prius erat, mãna cibo à Deo dato: *Anima* (inquiunt) *nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man*, &c. Sicci sumus, & aridi, instar terræ, quam non irrigat aqua; ita nos non irrigat cibus, varietatem ciborum non habemus. Similem in modum murmurarunt, Num. 21. dicentes: *Deest panis, non sunt aquæ, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo.* Cibum leuissimum appellabant manna; cupiebant illi cibos crassos, graues, pingues, carnes, cepas, porros, pisces: manna despiciebant.

Exod. 12.

Multi Ægyptii comitabantur Hebræos.

2. Esdræ 13.

Num. 11.

Cibos Ægypti desiderant Ægyptij, & Hebræi.

Num. 21.

Audiuit ergo Moyses.

5. Vigilabat bonus pastor Moses, ouium suarum audiuit fletum, Num. 11. *Audiuit Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorij sui.* Flebant per familias suas Israëlitæ, neque verò fletum abscondebant, sed manifestum proponebãt in ostiis tabernaculorum suorum, quia volebant Mosi esse notum, vt eis de cibis prouideret. Et vt Moses ait eodem capite, flebant contra eum dicentes: *Da nobis carnes, vt comedamus*, &c. Iratus est Dominus populo: Mosi autem intolerandus visus est ille fletus ciborum causa. Ad Dominum confugit refugium suum, humilique conquestione dixit: Quare Domine afflixisti seruũ tuum, & in sinu meo imposuisti totum hunc populum, veluti in sinu nutricis, vt portem illum in terram promissam, vnde mihi carnes comparare possum, quibus eorum exsaturem cupiditatem? O Deus mi, nequeo solus tam graue populi sustinere pondus, precor, vt vitam potius mihi eripias, quam populi huius grauissimum onus diutius imponas.

Num. 11.

Onus gubernatoris.

Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël.

6. Misertus est Dominus Mosis, onúsque graue leuius fecit, in alios dispertiens. *Congrega* (inquit) *mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti, quod senes populi sint, ac magistri, & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciésque ibi stare tecum, vt descendam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradámque eis, vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris.* Præcepit Dominus congregari septuaginta viros. Quæritur, *an fuerint tantùm viri septuaginta?* Hebræi apud Abulensem aiunt, fuisse electos viros septuaginta duos ex singulis tribubus sex. Respondetur, septuaginta tantùm fuisse, vt idem author putat; hunc enim numerum scriptura tradit, non ergo duo alij sunt addendi. Quæritur secundò, *an Deus præceperit eligi homines senes ætate, an senes prudentia, licèt essent iuuenes?* Abulensis arbitratur, Mosem elegisse quidem senes ætate, sed non constare, an omnes fuerint senes;

Eliguntur septuaginta senes ætate, ad gubernandũ populum.

potuisse

potuisse enim eligere aliquos iuuenes quidem A ætate, sed senes prudentia. Respondendum est, Deum iussisse eligi senes; iussit itaque, vt eligerentur septuaginta viri senes ætate, & moribus, qui idonei essent ad regendum populum, tum prudentia, tum probis moribus, & autoritate, quæ præcipuè solet esse in senibus. Obiicies verba Domini: *Congrega (inquit) mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti, quod senes populi sint, ac magistri.* Si de senili ætate ageretur, non diceret Dominus: Elige viros, quos tu nosti, quòd senes populi sunt, vt D. Gregor. ait lib. 19. moral. cap. 13. Quid aliud (inquit) quàm senectus cordis requiritur, cum tales iubentur eligi, qui senes esse sciuntur? Si enim senectus B in eis corporis quæreretur, à tantis sciri poterant, à quantis videri. Dum verò dicitur: *Quos tu nosti, quod senes populi sunt*, profectò liquet, quia senectus mentis, non corporis eligenda nuntiatur, &c. Respondetur, sensum literalem verborum Domini hunc esse: Congrega mihi septuaginta viros, quos tu nosti, quòd ætate senes sunt in populo, & magistri. Nihil enim absurdi continet hic sermo. Nam in tanto populo innumerabiles erant homines, plurimi iuuenes, alij senes. Moses nouerat multos iuuenes, nouerat multos senes ætate. Iussit ergo Dominus, vt ex illis, quos in populo nouerat esse senes ætate, septuaginta eligeret. Adde, Deum non solùm C iussisse eligi senes populi, sed eos, quos esse senes, & magistros populi doctrina Moses sciret; septuaginta eos appellant γραμματεῖς, id est, *literatos*, vel *scribas populi*. Chaldæus, *præfectos populi*, Caietanus vult, fuisse primates. Hebraicè dicuntur שטרים *soterim*. Est igitur sensus huius loci: congrega mihi, & elige viros septuaginta ex senibus Israël, quos tu scis esse ætate iam prouectos, & magistros populi, ætate & prudentia ornatos. (Carthusian.) Carthusianus: Intelligendum (inquit) hoc videtur de his, in quibus ætas, morúmque grauitas, seu vita virtuosa, ac scientia concurrebant. Nam, cæteris paribus, seniores tempore præferendi sunt ad consulendum, ac D dirigendum, cùm & experientia in eis magis abundet, & ex consequenti prudentia vt frequenter. Hæc ille. Iussis obtemperauit Moses, septuaginta viros elegit ex senioribus, & magistris populi, qui docebant legem, & bonos mores, & si quid sapientiæ vtilis in Ægypto didicerant, quemadmodum didicerat Moses, de quo (Actor. 7.) Stephanus Actor. 7 ait: *Eruditus est Moyses omni sapientia Ægyptiorum.* & duxit eos ad ostium tabernaculi, descenditque Dominus in columna nubis, spiritúmque suum illis largitus est, vt gubernare possent populum.

Auferam de spiritu tuo, tradámque eis. E

7. Quæritur, *an Deus ex spiritu Mosis aliquid abstulerit, vt daret septuaginta senibus?* Abulensis nihil abstulisse ait, sed Deum similem spiritui Mosis spiritum dedisse senibus. Verba illa (Num. 11.) Numer. 11. *Auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* sic ille interpretatur: Abstulit de spiritu ei simili, quem habebat Moyses. (D. August.) D. August. quæst. 18. in Numer. Intelligimus (inquit) nihil aliud Deum voluisse significare, nisi ex eodem spiritu gratiæ illus quoque septuaginta habituros adiutorium, ex quo habebat Moyses, vt & isti haberent, quantum Deus vellet; non vt ideo Moses minus haberet, (Origenes.) &c. Origenes homil. 6. in Numer. Hoc (inquit) A modo figuram huius mystici sermonis aduerte, quasi Moses, & spiritus, qui erat in Mose, clarissimi cuiusdam luminis fuerit lucerna, ex qua alias septuaginta lucernas accenderit Deus, ad quas ita principalis illius luminis splendor peruenerit, vt origo ipsa luminis nihil damni ex commercio deriuationis acceperit, &c. Eandem similitudinem reperies apud Theodoretum, & Rabanum.

Quónam modo Deus abstulerit de spiritu Mosis, & dederit senioribus.

Aduertendum est, spiritum prophetiæ, de quo hîc sermo est, non esse habitum permanentem in propheta semper, sed esse lumen quoddam pertransiens, quod prophetæ datur à Spiritu sancto, cùm est opus.

Spiritus prophetiæ nō est habitus permanens.

Non est lumen propheticum in propheta, vt lumen in sole, vel B igne, quod semper soli, & igni inest, sed est sicut lumen in aëre, quod non semper adest. (D. Thom.) D. Thom. 22. quæst. 171. art. 2. Lumen (inquit) propheticū non inest intellectui prophetæ per modum formæ permanentis, aliàs oporteret, quòd semper prophetæ adesset facultas prophetandi, quod patet esse falsum. Dicit enim (D. Gregor.) Gregor. super Ezechielem: Aliquando spiritus prophetiæ deest prophetis, neque semper eorum mentibus præsto est. Hæc D. Thom. Legendus D. Gregorius homil. 1. in Ezech. & (D. Hieron.) D. Hieron. Ezech. 35. Si semper (inquit) in prophetis esset sermo Dei, & iuge in pectore eorum haberet hospitium, numquam tam crebro Ezechiel poneret: (Ezech. 35.) C *Et factus est sermo Domini ad me*, sed ob humanam fragilitatem, & vitæ huius necessitates interdum recedebat ab eis, &c. Lumen ergo propheticum Mosis non erat permanens; sed ad varia dubia dissoluenda, diuersis temporibus illi concedebatur. Ideóque dici potest, Deum abstulisse à Mose de spiritu prophetico, & dedisse septuaginta senibus, quia omnia illa lumina, quæ septuaginta viris dedit, dedisset Mosi, si ille illis dubiis respondisset. Sublatum est onus dissoluendi tot negotia, sublata etiam sunt lumina, quibus expediebantur. Obiicitur, (Num. 11.) Num. 11. legitur: *Descendit Dominus per nubem, & locutus est ad eum,* (id est, Moysen,) *auferens de* D *spiritu, qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris,* &c. Videtur ergo Dominus tunc abstulisse de spiritu Mosis, & dedisse septuaginta viris, id quod illis erat necessarium, non autem postea dedisse lumina prophetica. Respondetur, lumen propheticum non esse habitum permanentem, neque posse transire ex subiecto in subiectum. Ideóque non esse ablatum quidquam, quod esset in Mose, sed dici oblatum spiritum à Mose, quia idem, id est, similis spiritus, ad negotia expedienda datus est septuaginta senibus. Chaldæus vertit: Augebo de spiritu, qui est super te, & ponam super eos.

Prophetauerunt, nec vltra cessauerunt. E

Datus est à Deo spiritus propheticus septuaginta senioribus, cœperúntque statim circa tabernaculum prophetare, nec vltra cessauerunt. 8.

Septuaginta seniores prophetarunt.

Dubium est, quid hæc verba significent: *Numquid non cessauerunt vltra prophetare illi septuaginta seniores? Die'ne & nocte prophetabant perpetuò?* Respondetur, sensum esse, non cessasse vltra prophetare illa die, id est, tota die prophetasse: vel, non cessasse postea prophetare, cùm opus esset dubiis extricandis. Prior sensus est probabilior. Cùm enim dubia extricabant, prophetabant quidem septuaginta seniores, quia Dei lumine prophetico donabantur, & dubia soluebant, sed non prophetabant eo modo, quo hîc

prophe

prophetarunt. Tunc enim populi causas diuino lumine illustrati cognoscebant, nunc autem magno feruore spiritus correpti, diuinas laudes, & occulta mysteria canebant, quemadmodum

1. Reg. 10.

Saul. 1. Reg. 10. *Insiliit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum*, id est, prophetarum. Hoc autem Deus fecit, vt auctoritatem apud populum, quem gubernaturi erant, haberent septuaginta seniores, à Deo donatam. Hebraicum verbum, יסף, *iasaph*, significat *cessare*, & *addere*. Chaldæus vertit; *& non cessauerunt*. L X X. interpretes transferunt; *& non amplius addiderunt*. Videlicet, quia illa die magno ardore diuina mysteria deprædicarunt magna voce, postea nihil simile facere addiderunt, quia tunc opus erat, vt cognosceret populus illos à Deo electos esse in rectores, postquam verò id cognitum fuit, non erat opus.

Remanserunt autem in castris.

9. Moses septuaginta viros, quos elegit, in catalogo descripsit. Inter eos descripti sunt Eldad, & Medad, sed hi duo non venerunt in tabernaculum Dei, neque inter cæteros ibi adfuerunt. Spiritus tamen Domini, quia electi a Mose fuerant, in ipsis requieuit, prophetaruntque, & diuina mysteria enuntiarunt, sicut cæteri, cùm spiritus propheticus à Deo datus est. Dubium est, *cur hi duo viri, Eldad, & Medad, non iuerint in tabernaculum fœderis, vt cum reliquis spiritum propheticum acciperet?* Respondent nonnulli, non iuisse præ verecundia, quia cùm essent iuuenes, erubuerunt numerari inter senes, sed non probant fuisse iuuenes, neque illi eam ob causam præcepto Dei non obtemperassent. D. Hieronymus ad Fabiolam, mansione 13. humilitatem ait fuisse causam: Eldad (inquit) & Medad remanent, non imperij negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos, vnde & absentes prophetãt. Sic Hieronymus. Idémque sentiunt alij. At verò hæc humilitas non videtur probanda, quia non fuit obediens imperio Dei, & Mosis, si enim vocati sunt, non licebat illis propter humilitatem abesse, absque vlla excusatione. Humilitas enim ad amussim obtemperat Deo, & superiori, & causas proponit humiliter, cur quod iubetur refugiat? Itaque Abulensi non placet hæc causa, & arbitratur, quæst. 57. Numer. 11. non venisse Eldad, & Medad in tabernaculum, quia non sunt vocati, oblitósque fuisse nuntios, vel serius venisse ad illos. Forsitan nuntij illos cùm quæsiuissent, non repererunt, quod aliquibus negotiis essent occupati, Deo id permittente, vt spiritum non solùm iis, qui venerant in tabernaculum, sed etiam iis, qui remanserant in castris, largiretur, cum populi admiratione. Satis autem erat exploratum, hunc spiritum non dari à Mose septuaginta senioribus, sed à Deo. Quamobrem germana non est illa causa, quæ redditur, videlicet, Deum spiritum contulisse Eldad, & Medad in castris, non iuxta tabernaculum, vt ostenderet, non Mosem esse largitorem, sed spiritum operantem.

Cur Eldad & Medad non iuerint ad tabernaculum.

D. Hieron.

Humilitas.

Domine mi Moyses prohibe eos.

10. Cùm prophetarent Eldad & Medad in castris, puer quidam siue ex populo, siue ex domo Mosis, Mosi id renuntiauit. Iosue verò eidem suasit, vt illos prohiberet: *Domine* (inquit) *mi Moyses prohibe eos.* Chaldæus vertit: *Mitte eos in*

Chaldæus.

A *carcerem.* Quæritur, *cur Iosue noluerit duos illos viros prophetare?* Respondet Rabbi Salomon apud Lyranum, Eldad, & Medad prophetasse, Mosem è vita discessurum, & Iosue populum in terram promissam inuecturum: Iosue verò ne videretur gloriam appetere, & magistri mortem, suggessisse Mosi, vt eos prohiberet loqui. Id verò nihil habet fundamenti. Subijcit Lyranus: Nostri expositores dicunt communiter, quòd Iosue motus fuit ad dicendum: *Prohibe eos*, quia videbatur esse contra reuerentiam Mosis, quòd in absentia eius prophetarent: quasi Moses nihil fecisset ad hoc, quòd recepissent spiritum prophetiæ, &c. Hinc colligitur, cur Iosue non suggesserit Mosi, vt reliquos sexaginta octo seniores prohiberet. Illi enim iussis Mosis paruerant, ad tabernaculum venerant, coram Mose spiritum propheticum acceperant, eo interueniente: hi verò duo non videbantur obtemperasse iussis Mosis; neque venerant ad tabernaculum, in quo cæteris datus est spiritus, & videri poterant inobedientes esse, & spiritum alienum habere, siquidem non videbatur ablatus à spiritu Mosis.

Cur Iosue noluerit prophetare Eldad, & Medad.

Lyranus.

Quid æmularis pro me?

11. Egregiè respondit Moses Iosue suadenti, vt prophetare prohiberet Eldad, & Medad, pectúsque ostendit charitate plenum, omnisque inuidiæ expers: Quorsum (inquit) honoris mei zelo labores? hanc ego æmulationem non probo; nihil detrahunt isti de mea prophetandi gloria: vtinam totus populus à Deo spiritum prophetandi accipiat, ac prophetæ sint omnes, sicut ego sum. O animum ab omni liuoris fece ablutissimum! Post hæc reuersus est Moses in castra cum ipsis senioribus.

Pectus Mosis charitate plenum.

Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel.

12. Quæritur, *an apud Israëlitas permanserint in terra repromissionis hi septuaginta seniores, & populi gubernatores?* Respondet Lyranus, Matth. 15. his verbis: At tempore Mosis constituti sunt septuaginta senes ætate, & moribus maturi, & scientia præditi ad regimen populi, & Moyses erat super eos. Et ex illo tempore statutum est, vt tot essent ad regimen populi ordinati. Et isti dicebantur iudices ordinarij, quia per impositionem manus instituebantur, vt habetur in Glossis Hebraicis in multis locis, & residebant in Ierusalem. Ita Lyranus. Hi erant Hebræum *sanedrim*, quod nomen Græcum est *à simul sedendo* ductum, quia erat consessus iudicum. Elias Hebræus: Sanedrim (ait) vocabantur septuaginta seniores consistorij magni, quod erat Ierosolymis, &c. Fuisse autem Ierosolymis septuaginta virorum concilium docet Burgensis, Genes. 24. Galat. lib. 4. Ioan. Lucidus, Abulensis, & alij. De iis diximus tom. 4. Concord. lib. 1. cap. 3. Fuerunt autem non ex tribu Iuda omnes, sed ex omnibus tribubus assumpti.

Lyranus.

An in terra promissionis fuerint septuaginta seniores?

Sanedrim concilium.

13. Author de mirabil. sacræ Scripturæ, lib. 1. cap. 9. ait, Eldad, & Medad extra numerum fuisse septuaginta senum, quos Moses elegit. Vnde efficitur, fuisse viros illos septuaginta duos. Nam Moses elegit septuaginta, quibus datus est spiritus iuxta tabernaculum: Deus verò elegit duos, Eldad, & Medad, quibus spiritum dedit in castris. Hæc tamen sententia non est vera, quoniam Eldad, & Medad inter septuaginta

numerati

numerati erant, quibus datus est spiritus iuxta tabernaculum, Num. 11. *Super quos requieuit spiritus. Nam & ipsi descripti fuerant, & non exierant ad tabernaculum*, &c. Descripti (inquit) fuerant in numero septuaginta senum, & electi, sed non venerant cum reliquis ad tabernaculum; ideo in castris non iuxta tabernaculum prophetauerant. De numero horum seniorum egimus tom. 3. Concord. lib. 2. cap. 9.

CAPVT II.

MORALE.

De electione septuaginta seniorum.

Cur imposuisti onus vniuersi populi super me?

1. *Onus prælatorum magnum est.* MAGNVM est probi prælati, populique rectoris onus; attamen ex illis non est, de quibus loquitur Dominus, Matth. 23. dicens: *Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum. Digito autem suo nolunt ea mouere.* D. Bernard. serm. 2. de Ascensione, Ecclesiasticos honores ipsis angelorum humeris ait esse formidandos: O peruersitas (inquit) filiorum Adam, quia cùm ascendere difficillimum sit, descendere autem facillimum, ipsi & leuiter ascendunt, & difficilius descendunt, parati ad honores, & celsitudines graduum Ecclesiasticorum, ipsis etiam angelicis humeris formidandos. Sic ille. Elegit Dominus Regem Saulem, 1. Reg. 10. *Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum.* Egregia est prælati, populique rectoris altitudo, humeros habere altiores ad ferendum tantum onus populi. Altum onus altos flagitat, robustósque humeros. 1. Reg. 9. *Tulit cocus armum, & posuit ante Saul*, &c. Armus, & humerus pastori populorum necessarius est. Vnde D. Gregorius in hæc verba: Armum (inquit) ante Saul cocus punit, quando ordinandum pastorem Ecclesiæ, quantæ fortitudinis esse debeat, considerare præcipit, &c. Iob 26. *Gigantes gemunt sub aquis*, &c. Apocalyps. 17. *Aquæ populi sunt*, &c. Sub his aquis, id est, sub populorum onere, quod sustinent humeris, gigantes, hoc est, etiam superbi gemunt, qui reliquis imperare cupiunt. D. Gregor. Iob 26. Ecce (inquit) gigantes gemunt sub aquis, quia elati omnes, dum in hac vita assequi honorum celsitudinem cupiunt, sub ponderibus populorum gemunt. Nam quanto quis hîc altius erigitur, tanto curis grauioribus oneratur, populisque mente, & cogitatione supponitur, quibus præponitur dignitate. Homo in sublimibus eleuatus tot super se sustinet, quot suppositos regit. Sic ille. Quamobrem Philo ait, eum qui Rempublicam tractat, seruum esse multorum dominorum, in lib. de Ioseph: Non vnus (inquit) dominus eſt tractantium Rempub. sed vulgus, aliis post alios dominis succedentibus, &c. Gemunt quoque sub aquis alij gigantes, hoc est, viri sancti virtutis robore præcellentes.

D. Bernard. · *1. Reg. 10.* · *Iob 26.* · *Apocal. 17.* · *D. Gregor.* · *Philo.*

2. Audiamus gigantem gementem sub aquis, id est, Mosem: Numer. 11. *Cur* (inquit) *afflixisti seruum tuum, & cur imposuisti pondus vniuersi populi huius super me? Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi*, &c. Audiamus D. Gregor. epist. 125. lib. 7. Multum (ait) me deprimit honor onerosus, curæ innumeræ perstrepunt, &c. & lib. 1. epist. 24. ad quosdam Episcopos: Per venturum (inquit) iudicem rogo, per multorum millium angelorum frequentiam, per Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cælis, sub hoc curæ pastoralis onere lassescentem, orationis vestræ intercessione me adiuuate, ne suscepta me pondera vltra vires premant, &c. Etiam Iudæus Philo gemit sub aquis, in lib. de special. Legibus initio libri: Inuidia (inquit) vi me coniecit in profundum mare curarum, spectantium Rempubl. quibus iactatus, ne nunc quidem enatare valeo: gemens tamen eas sustineo, &c. 4. Reg. 2. vocat Elisæus Eliam *currum Israel, & aurigam eius*. Populi rectores, qui veri aurigæ sunt, sunt etiam currus, quia onus ferunt graue; currus autem gemit, cùm fert onus; sic etiam populi rectores gemunt, quod signum est, currum non esse inanē, sed onustum cura populi. Qui onera in alios reiiciunt, non gemunt, qui ouium curam gerunt diligentem, hi pondus experiuntur, quia currum ferunt onustum. Onus magistratuum considerare melius est, quàm honorem, ne eos desideremus. Vnde D. Bernardus serm. 12. in Cant. Si labores (inquit) pensamus, non affectamus honores, &c. Pensabant D. Gregorius, & Ioannes ille, ad quem scribit, labores, & Pontificatus onera, neque honorem affectabant, sed fugiebant. D. Gregorius ad Ioannem Episcopum Constantinopolitanum, lib. 1. epist. 4. Quo (inquit) ardore, & studio Episcopatus pondera fugere volueritis scio, & tamen hæc eadem Episcopatus pondera, ne mihi deberent imponi, non restitistis. Constat igitur quia non me sicut vos diligitis, qui illa me voluistis onera suscipere, quæ vobis imponi noluistis, &c. Denique epist. 110. lib. 7. Quisquis (inquit) sacerdotium noo ad elationis pompam, sed ad vtilitatem adipisci desiderat, prius vires suas cum hoc, quod subiturus est onere, metiatur, vt & impar abstineat, & ad id cum metu accedat, etiam qui se sufficere existimat, &c.

Num. 11. · *D. Gregor.* · *Philo.* · *4. Reg. 2.* · *D. Bernard.* · *D. Gregor.* · *Honores non sunt affectandi.* · *D. Gregor.*

Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum.

3. Qui in sinu portat oues, onus earum experitur, qui alijs portandas tradit, leuem putat esse magistratum. Videamus quid Dominus dicat Mosi: *Porta eos in sinu tuo, sicut nutrix portat infantem.* Rectorem vult portare populum in sinu suo, eiusque onus perferre. In quem autem locum portare debeat pastor oues suas, docet Dominus dicens: *Defer in terram, pro qua iurasti Patribus eorum.* Hic est finis, hic pastorum scopus, deferre oues in terram promissam, quæ est beatitudo sempiterna: deferre, inquam, eas magno cum amore in sinu, & pectore, quia oues sunt Christi. Nomina filiorum Israël portabat Pontifex in pectore, gemmis pretiosis insculpta, Exod. 28. Eundem in modum filios suos, & oues suas portat in pectore amore insculptas bonus pastor: *Porta* (inquit Dominus) *eos, sicut nutrix portare solet infantem.* Nutrix esse debet pastor suarum ouium, & sicut mater eas nutrire, pascetéque exemplo, verbo, & oratione. Audiamus D. Bernard. serm. 23. in Cantica: Erudimini (inquit) qui iudicatis terram, discite subditorum vos matres esse debere, non dominos, studete magis amari, quàm metui, et si seueritate interdum opus est, paterna sit, non tyrannica, matres fouendo, patres vos corripiendo exhibeatis. Suspendite verbera, producite vbera,

Pastor oues in sinu portet. · *D. Bernard.*

vbera, pectora lacte pinguescant, non typho A turgeant, &c. Isaiæ 40. de Christo legitur: *Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit*, &c. Egregium exemplar habent pastores, quod sequantur.

Isaiæ 40.

Congrega septuaginta viros de senibus Israel.

4. Ad gubernandum populum eligi iubet Dominus senes, & magistros, quos Moses sciret esse senes, & magistros. Non commisit electorum cognitionem aliis, sed Mosi notos voluit eligi. Oportet enim eorum, qui eliguntur virtutem, & scientiam notam esse electoribus, ne pro B sene iuuenem, pro magistro eligant hominem insipientem. Duplex autem est senectus, quædam corporis, altera mentis, de qua Sapient. 4. dicitur: *Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immaculata.* hoc est, senectus veneratione, & reuerentia digna. Non est senectus, quam annorum affert magnus numerus, & corporis canicies; sed illa est, quam affert sancta virtus, & vita probis moribus exornata. Cani autem veri, sunt sensus hominis, id est, intellectus hominis sapientes, & prudentes considerationes. Græcè, πολιὰ δὲ ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις, hoc est, *canicies est sapientia, & prudentia.* Additur, *& vita immaculata.* Requirit Domi- C nus ad gubernandum populum, vtramque senectutem, ætatis videlicet maturitatem, & mentis canos, hoc est, sapientiam, & prudentiam; maximè verò vitam immaculatam, id est, mundam; immundus enim gubernator, suorum vitiorum immunditia Rempubl. contaminat. D. Gregor. lib. 1. epist. 24. Necesse (inquit) est, vt munda esse studeat manus, quæ diluere sordes curat, ne tacta quæque deterius inquinet, si sordida ipsa stercoris lutum tenet, &c. Isaiæ 52. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* &c. Vasa Domini argentea, & aurea, sunt Christianorum animæ, eos qui hæc vasa portant, mundos esse D oportet. Vnde idem sanctissimus Pater Gregor. eadem epist. 24. Apud semetipsum, (inquit) quantum debeat mundari conspiciat, qui ad æternitatis templum vasa viuentia in sinu propriæ conuersationis portat, &c. Oportet populi Christiani seniores, id est, gubernatores, & iudices mundos moribus esse, ne Rempublicam exemplis, factisque immundis inquinent. Oportet quoque esse prudentes, ac sapientes. Nemo enim insipienti nauarcho clauum tradit nauis, nemo insipientem magistrû ad cathedram Academiæ euehit. Cur igitur Reipubl. gubernacula illis tradentur, qui ad eam gubernandam inepti sunt? Senes eligendi sunt, si non corporis, certè E mentis canicie, quæ canicies virtus est, & prudentia, ac sapientia. Quemadmodum viridia ligna non sunt ædificationi apta, sed iam exsiccata: sic qui iuuenes sunt cupiditatibus, & moribus virides, prudentiáque, & sapientia carentes, Reipubl. ædificationi sunt inepti. D. Gregor. epist. indicata: Apta (inquit) ædificationibus de syluis ligna succiduntur; nec tamen adhuc viridibus ædificij pondus imponitur; nisi eorum viriditatem multorum dierum mora siccauerit, & apta ad necessarium vsum effecerit, &c. Eodem loco à medicis sumit aliam similitudinem: Medici (inquit) quædam adiutoria, recenti adhuc confectione formata, indigenti non offe-

Senectus est duplex. Sap. 4.

Gubernator Reipubl. senex mente & prudentia sit.

D. Gregor.

Isaiæ 52.

D. Gregor.

Mundi sint gubernatores, ne Rempubl. inquinent.

Gubernatores ligna sint exsiccata, non viridia.

D. Gregor.

Idem.

runt, sed maceranda temporibus derelinquunt. Nam si immaturè quis dederit, fit causa periculi res salutis, &c.

Denique videât Reipubl. gubernatores, quos sibi collaterales eligant: *Ne dixeris te sanum in terra dolentem*, ait D. Bernard. ad Eugenium summum Pontificem, &c. Latera illi dolent, qui malos habet collaterales, id est, consultores, & Reipubl. rectores. D. Hieron. Isaiæ 58. Non est (inquit) peccatum leue mittere margaritas ante porcos, & dare sanctum canibus, & ordinationem clericatus nequaquam sanctis, & in lege Dei doctissimis, sed asseclis suis tribuere, & vilium officiorum ministris. Sicut in ordinationibus malorum particeps est peccatorum, qui tales constituit: sic in ordinatione sanctorum particeps est eorum iustitiæ, qui bonos eligit. Sic Hieron.

5. Collaterales pastorum. D. Bernard.

D. Hieron.

Auferam de spiritu tuo, tradámque eis.

Quemadmodum de spiritu Mosis abstulit Deus, & dedit septuaginta senioribus: sic abstulit de spiritu Christi, & dedit Apostolis, & discipulis, in die Pentecostes. Nihil ablatum est ex spiritu Mosis, nihil etiam ablatum est ex spiritu Christi: sed dicitur Deus abstulisse de spiritu Christi, quia per merita Christi, Spiritum sanctum discipulis dedit, & ex meritis Christi spiritum quodammodo abstulit. Præterea dicitur Deus abstulisse de spiritu Mosis, & dedisse senioribus, vt vnitas spiritus in Ecclesia significetur. Ex eodem spiritu Moses & seniores acceperunt: eodem quoque spiritu Christi, discipuli Christi sunt impleti. Ecclesia namque vno Spiritu sancto regitur. 1. Corinth. 12. *In vno spiritu* (ait Apostolus) *omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in vno spiritu potati sumus.* Hanc spiritus vnitatem seruare nos docet, ad Ephes. 4. cum solicitudine: *Solicito* (inquit) *seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus spiritus*, &c. Hanc spiritus vnitatem, & concordiam, hoc vinculum pacis hæretici tartareo inflati spiritu dissipant; vnde D. Hieron. ad Ephes. 4. in verba citata: Hic locus (inquit) vel maximè aduersùs hæreticos facit, qui pacis vinculo dissipato, atque corrupto, putant se tenere spiritus vnitatem, cùm vnitas spiritus in pacis vinculo conseruetur. Quando enim non idipsum omnes loquimur, & alius dicit: *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ*; diuidimus spiritus vnitatem, & eam in partes ac membra discerpimus, &c. Marc. 9. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos*, ait Dominus. Sal sapientiam significat, inter sapientes verò populique doctores, pacem summam, & vnitatem spiritus esse oportet, in rebus fidei docendis, ne se, populúmque hæreses seminando, in barathrum præcipitent. D. Gregor. lib. 1. epist. 24. Per sal (inquit) verbi sapientia designatur. Qui igitur loqui sapienter nititur, magnopere metuat, ne eius eloquio audientium vnitas confundatur, &c. Exod. 28. ferebat sacerdos summus, in ima veste, tintinnabulis coniuncta mala punica. Magnam enim oportet esse coniunctionem prædicationis, ac doctrinæ, quam indicat sonus tintinnabulorum, cum vnitate fidei, quam adumbrant mala punica. D. Gregor. eadem epistola: Quid (inquit) per mala punica, nisi fidei vnitas designatur? Nam sicut in malo punico vno exterius cortice, multa interiùs grana muniuntur:

6.

Spiritus vnitas in Ecclesia.

1. Cor. 12.

Ad Ephes. 4.

Hæretici vnitatem spiritus dissipant.

D. Hieron.

Marc. 9.

D. Gregor.

Vnitas doctrinæ.

D. Gregor.

h.c innumeros sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tunc tintinnabulis mala punica iungimus, cum per omne, quod dicimus, vnitatem fidei custodimus. Sic ille.

Quis tribuat vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum?

7. Ostendit Moses pectus charitate proximi plenum, cùm Iosue suggereret, vt Eldad, & Medad prophetare prohiberet, charitate plenus respondit: *Quid æmularis pro me? quis tribuat, vt omnis populus prophetet, & det eis Dominus spiritum suum.* 1. Corinth. 13. *Charitas* (ait Apostolus) *non æmulatur, non quærit quæ sua sunt*, &c. Inuidia est, quæ æmulatur, & quærit sua, non verò ea, quæ sunt proximi. Non quærebat Moses sua, sed proximi, cum totum populum cupiebat sibi esse similem prophetando. Inuidens superbia singularis esse vult, neminémque habere æqualem. Charitas non quærit singularitatem, propriámque excellentiam: *Quis tribuat* (ait) *vt* A *omnis populus prophetet?* Inuidia ex bonis proximi fel elicit, & amarorem; charitas elicit mel, & dulcedinem. Inuidia bonis proximi cruciatur: charitas illis delectatur. Etenim membra Christi sumus omnes, bono autem vnius membri reliqua gaudent. D. Chrysost. homil. 14. in Ioann. Nemo (inquit) priuatam quærat vtilitatem, sed & proximi, ita vt suam quærat, siquidem illorum res nostræ sunt. Corpus enim vnum sumus, & inuicem membra, &c. Audiamus D. Gregor. homil. 5. in Euangelia: Bona (inquit) voluntas est sic de prosperitate proximi, sicut de nostro profectu gloriari; aliena damna nostra credere; aliena lucra nostra putare, &c. Inuidia ex alienis bonis peccatum sibi parit: charitas ex illis dum ea diligit, meritum sibi comparat, alienaque facit sua. Hinc illud eiusdem sanctissimi Patris Gregorij lib. 7. epist. 126. ad Recharedum, regem Hispaniæ: Opus (inquit) sanctum, quod in me non habeo, diligo in te; cùmque de tuis actibus, magna exhortatione gaudeo; ea quæ per laborem tua sunt, per charitatem mea fiunt, &c.

Charitas non æmulatur. 1. Cor. 13. Inuidia.

D. Chrysost.

D. Gregor.

B

D. Gregor.

CAPVT III.

De coturnicibus, quas Dominus in castra misit.

NVMERI CAP. XI.

1. Popvlo quoque dices: Sanctificamini: cras comedetis carnes. ego enim audiui vos dicere: Quis dabit nobis escas carnium? bene nobis erat in Ægypto. Vt det vobis Dominus carnes, & comedatis: non vno die, nec duobus, vel quinque, aut decem, nec viginti quidem, sed vsque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam, eò quòd repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, & fleueritis coram eo, dicentes: Quare egressi sumus ex Ægypto? Et ait Moyses: Sexcenta millia peditum huius populi sunt. & tu dicis: Dabo eis esum carnium mense integro? Numquid ouium & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient? Cui respondit Dominus: Numquid manus Domini inualida est? Iam nunc videbis vtrùm meus sermo opere compleatur.

2. Ventus autem egrediens à Domino, arreptans trans mare coturnices detulit, & demisit in castra itinere quantum vno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum, volabántque in aëre duobus cubitis altitudine super terram. Surgens ergo populus toto die illo, & nocte, ac die altero, congregauit coturnicum, qui parum, decem coros: & siccauerunt eas per gyrum castrorum. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus: & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. Vocatúsque est ille locus, Sepulchra concupiscentiæ: ibi enim sepelierunt populum qui desiderauerat. Egressi autem de Sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth, & manserunt ibi.

Populo quoque dices: Sanctificamini, cras comedetis carnes.

3. Avdivit Dominus desiderium populi, illiusque desiderio satisfecit cumulatè: *Quis dabit nobis* (aiebant illi) *ad vescendum carnes?* Dominus verò ait Mosi, populo dices: *Sanctificamini, cras comedetis carnes: Ego enim audiui vos dicere: Quis dabit nobis escas carnium? Bene nobis erat in Ægypto.* Sed *quorsum iubet Dominus populum sanctificari?* Numquid ad comedendum carnes opus erat sanctificatione? Respondetur, ad comedendas carnes miraculo datas opus fuisse sanctificatione; beneficia enim sua, maximè miraculosa, vult Dominus sanctificatis donare, & bene præparatis ad illa excipienda. C Peccauerant Israelitæ carnes desiderantes, manna verò despicientes. Iubet ergo Deus, vt sanctificentur, hoc est, vt pœnitentia peccata commissa deleant, carnésque illis in mensem totum pollicetur ad satietatem, fastidium, & nauseam. Caietanus: Mandat (inquit) Deus, vt Moses moneat populum ad mundandum se, hoc est, ad pœnitendum commissi peccati, vt mundi suscipiant diuinum beneficium, &c. Chaldæus vertit: *Præparamini.* Abulésis interpretatur: Sanctificamini, id est, parate vos ad comedendum carnes. & Lyranus: Præparate vos ad recipiendum id, quod petiuistis. Verbum enim Hebræum, קדש, *ca'as*, significat, *sanctificare*, & *præparare.* Rabbi Salomon exponit: Præparate vos, vt recipiatis punitionem post carnium esum.

Caietanus.

Chaldæus.

Lyranus.

Quid significet verbum cadas.

Rabbi Salomon.

Donec

Donec exeat per nares vestras, & vertatur in nauseam. A

4. *Vomitus Israëlitarum.* Magnam carnium copiam pollicetur Dominus, vsque ad nauseam. Est autem nausea, stomachi fastidium, & vomendi cupiditas. Vomebant enim Israëlitæ carnes, quas comederant. Quia verò vomitus non solum per os, sed etiam per nares exit, ait Dominus, se daturum carnes, donec exeant per nares; videlicet, cùm vomuerint. *Nónne delectabantur Israëlitæ carnibus coturnicum? cur igitur nauseabant, & eas euomebant?* Respondetur, quia intemperantes erant, & intemperanter iis vescebantur, vsque ad vomitum per os, & nares. Nisi fortè hoc de vomitu per os, & nares intelligendum sit de eo tempore, quo sunt puniti; de quo Psal. 77. dicitur: *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.* Tunc nauseabant, tunc vomebant per os, & nares, mortis cruciatu afflicti: vel per hyperbolem hoc dictum est, qua significatur copia carnium, & innuitur supplicium sumendum. B *Psal. 77.*

Eo quòd repuleritis Dominum.

5. *Num. 11.* Numer. 11. *Vt det vobis carnes, & comedatis vsque ad mensem, eo quòd repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, & fleueritis coram eo dicentes: quare egressi sumus ex Ægypto.* Si Dominus diceret: supplicium sumam de vobis, eo quòd repuleritis me, &c. nihil mirum, egregia enim erat consequentia: nam supplicio digni erant ij, qui Deum repulerant. At Dominus ait, *dabo vobis carnes*, &c. hoc est, magno beneficio vos afficiam, *eo quòd repuleritis me*, &c. *Cur ita loquitur Dominus?* Respondetur, Dominum his verbis significare, se carnes daturum Israëlitis, quia illi eas desiderauerant, quamuis malè murmurando desiderauerint. Neque verò significat, se propter peccatum carnes daturum, sed desiderio eorum satisfacturum. Adde, dedisse carnes, sed simul supplicium grauissimum sumpsisse. C

Sexcenta millia peditum huius populi sunt.

6. *Moses nō dubitauit de potentia Dei.* Videbitur alicui Moses de potentia Dei dubitare. Ingens (inquit) est populi huius multitudo Domine, & tu polliceris illi carnes te daturum mense integro? At non dubitauit Moses de potentia Dei, quæ satis illi perspecta erat ex perpetratis miraculis. Nónne Moses viderat, Deum dedisse populo coturnices? Exod. 16. *Exod. 16.* Non dubitauit ille de potentia, sed ignorabat modum quo Deus daturus erat carnes, vt colligitur ex verbis sequentibus: *Numquid ouium, & boum multitudo cædetur, vt possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in vnum congregabuntur, vt eos satient?* De modo igitur agit, non de potentia Dei; ignorabat modum, cum verò volebat scire, ideo sic locutus est, humano more in admirationem raptus. D. August. quæst. 19. in lib. Numer. *D. August.* Intelligere (inquit) debemus, hæc verba Mosis quærentis potius fuisse, quomodo fieret, quàm diffidentis, &c. D E

Numquid manus Domini inualida est?

7. Respondit Mosi Dominus: *Numquid manus*, id est, potentia Domini, *inualida est?* Nónne manus Dei, & potentia est omnipotens? Iam nunc, id est, mox videbis, vtrùm sermo meus opere compleatur; videbis modum, quem scire cupis, quo tantam hanc multitudinem sim satiaturus carnibus.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Ventus autem egrediens à Domino.

8. *Coturnicum admirabilis copia.* Quod promisit Deus, opere complet; carnes promisit, carnes donat. Infinitam coturnicum multitudinem, ex locis, quæ trans mare rubrum erant, in castra Israëlitarum adduxit, vento immisso illas impellente. Implebant castra ipsa, circum castra verò tantum spatij occupabant, versùs omnem partem, quantum vnu die confici peterat, id est, octo, vel decem leucas. Admirabilis sanè fuit hæc copia. Ideò confertur cum copia pulueris terræ, & arenæ maris, Psal. 77. *Psal. 77.* *Transtulit* Deus *austrum de cælo, & induxit in virtute sua africum; & pluit super eos, sicut puluerem, carnes, & sicut arenam maris, volatilia pennata, & ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum.* Videres castra latissima, coturnicibus volantibus plena, & vndique per spatium octo, vel decem leucarum cincta. Volabant autem per circuitum castrorum, duobus cubitis prope terram, vt facilè capi possent. Collegerunt Israëlitæ certatim missas carnes, qui minimum collegit decem choros, ne verò putrescerent reseruatæ, sole illas exsiccarunt. Chorus mensura Hebræa est, quæ triginta modios capit.

Ecce furor Domini concitatus in populum percussit eum plaga magna nimis.

9. *Ostēdit Deus potentiā suā, & iustitiam missis coturnicibus.* Concessit Deus, quod desiderauerat populus; ostenditque potentiam suam. Vt enim dicitur Psal. 77. *Psal. 77.* de potentia Dei diffidebant Israëlitæ: *Numquid* (aiunt) *panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?* Iam dabat manna singulis diebus admirandum in modum; desiderio tamen carnium excæcati, dicebant: *Numquid poterit Deus dare nobis panem*, id est, cibum (nomen enim Hebræum *cibum* significat) *quem comedebamus in Ægypto, aut parare mensam carnium, & piscium populo suo?* Ostendit posse se dare, & volucrum infinitam multitudinem in castra adduxit: *Pluit super eos, sicut puluerem, carnes, & sicut arenam maris volatilia pennata.* Ostendit potentiam suam. Iustitiam quoque ostendit, concupiscentiam carnium puniendo, & murmurationem. Exarsit itaque furor Dei, & percussit eos plaga magna nimis, quæ autem fuerit plaga non scripsit Moses. Sepulti sunt eo loco illi, qui carnes malè concupiuerant. Quamobrem ab euentu vocatus est locus, *Sepulcra concupiscentiæ*. Psal. 77. *Ibid.* *Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israël impediuit.* Adhuc erant coturnices in ore ipsorum, &c, vt dicitur Num. 11. *Num. 11.* *Adhuc erant carnes in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus*, cùm diuina exarsit ira ad finem vnius mensis, quo coturnices manducauerunt.

10. *Ortygometra quid sit.* LXX. interpretes Num. 11. coturnices vocant Græcè, ὀρτυγομήτραν. Eodem nomine appellantur Sapient. 16. *Sap. 16.* *Dedisti* (inquit Sapiens) *concupiscentiam delectamenti sui nouum saporem*, id est, dedisti tem concupitam illis delectabilem, & nouum saporem habentem; *escam parans eis ortygometram*, &c. id est, coturnices. Item Sap. 19. *Sap. 19.* *Viderunt nouam creaturam auium, cùm adducti concupiscentia postulauerunt escas epulationis. In allocutione enim desiderij, ascendit illis de mari ortygometra*, &c. Græcè, εἰς παραμυθίαν, id est, *in consolationem* videlicet, venit coturnix, vt desiderium eorum consolaretur, & satiaret. Dicitur autem consolatio, allocutio, quia alloquendo homines

Sap. 8. consolari solemus, Sap. 8. *Proposui* (inquit) *hanc* (id est, sapientiam) *adducere mihi ad conuiuendum, sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis, & tædij mei.* Græcè, παραίνεσις φροντίδων, id est, erit *admonitio curarum, & tristitia.* Sapientia suauiter mecum loquens, erit admonitio, siue allocutio suauis mearum cogitationum & tædij. ὄρτυξ Græcè *coturnicem* significat, ὀρτυγομήτρα verò significat *coturnicum matricem, & ducem*: sed his locis pro multitudine coturnicum sumitur nomen, quæ ducem sequitur. Fortè significat, illas coturnices fuisse magnas & pingues. Plinius lib. 10. cap. 23. de coturnicibus sic scribit: Parua (inquit) auis, & cùm ad nos venit, terrestris potius, quàm sublimis. Aduolant hæ non sine periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpe insidunt, & hoc semper noctu, merguntque nauigia. Austro non volant, humido, & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, virésque paruas. Aquilone maximè volant, duce ortygometra. sic Plinius. Aduerte, Deum bis coturnicibus populum pauisse, semel Exod. 16. *Factum* (inquit) *est vespere, & ascendens coturnix cooperuit castra.* Vespere dedit coturnices, manè dedit manna. Exod. 16. ait Moses: *Vespere comedetis carnes, & manè saturabimini panibus*, id est, manna. Iterum dedit coturnices, Numer. 11. De his hoc loco agimus; de primis suo loco diximus.

Plinius de coturnicibus. — *Bis Deus dedit populo coturnices.* — Exod. 16. — Ibid.

An manna diuersos sapores omnes Israëlitæ etiam improbi experirentur?

11. Postulat hic locus, vt quæstionem hanc excutiamus leuiter. Nam Israëlitæ, & Ægyptij, qui cum eis ascenderant, manna despiciebant: *Anima* (inquiunt) *nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man*, &c. At manna omnes sapores continebat; cur igitur illi carnes, & pisces, porros, & cepas desiderabant? Aduertendum, mannæ saporem fuisse quasi panis oleati cum melle; Exod. 16. *Gustus eius quasi simila cum melle.* Num. 11. *Circuibat populus, & colligens illud frangebat mola, siue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati.* Præter hunc saporem dicitur manna, Sapient. 16. *Omnis saporis suauitatem in se habuisse.* Et additur: *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: & deseruiens vniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat conuertebatur.* Quæritur, *an manna deseruiret etiam voluntati improborum*, ita vt etiam improbi in illo pro voluntate sua reperirent sapores omnium ciborum? D. August. epist. 118. Manna (inquit) in populo vnicuique secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. & lib. 2. retract. cap. 20. Quod (inquit) dixi de manna, quia vnicuique secundùm propriam voluntatem in ore sapiebat, &c. fidelibus potuit prouenire, non illis aduersùs Deum murmuratoribus, qui profectò alias escas non desiderarent, si hoc eis saperet manna quod vellent, &c. Et D. Gregor. lib. 6. moral. cap. 7. Manna (inquit) omne delectamentum, atque omnis saporis suauitatem in se habuit, quod videlicet in ore spiritalium ad voluntatem edentium saporem dedit, &c. Ait D. Gregor. in ore tantùm spiritalium, id est, proborum, manna saporum dedisse varietatem. Idem sentit Lyranus, Abulensis, Carthusianus, & alij. Probatur verò ab Augustino hæc opinio, quia si Israëlitis saperet manna, quod vellent, alias escas non desiderarent. Præterea manna non despicerent dicentes Numer. 11. *Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri, nisi man.* Num. 21. *Anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo.*

Exod. 16. — Num. 11. — Sapient. 16. — D. August. — D. Gregor. — Num. 11. — Num. 21.

12. Est & altera opinio, manna diuersos sapores concessos à Deo esse, non solùm probis, sed etiam improbis. Itaque non solùm probis, (iuxta hanc opinionem) sed etiam improbis conuertebatur manna in saporem, quem cupiebant. Probatur hæc sententia, quia Dei generalia beneficia populo exhibita in deserto, omnibus fuere communia, tam probis, quàm improbis; videtur ergo etiam hoc beneficium omnibus fuisse commune. Præterea quod magis vrget, si soli probi sapores varios manna percipiebant; sequeretur, omnes probos certò cognouisse, se esse in gratia Dei. Nam illud miraculum à Deo efficiebatur. Sequeretur quoque potuisse facilè cognosci peccatores, etiam occultis peccatis obstrictos, quòd sapores manna non experirentur, hæc verò non videntur concedenda. Argumento autem quo prior opinio confirmatur, respondetur, etiam improbis sapuisse manna, quod volebant, sed pro maximo desiderio carnium, & aliorum ciborum, illud despectui habuisse. Cupiebant enim ciborum etiam conspectu, tactu, & odore satiari; carnaliter, & visibiliter volebant carnes edere, cibósque alios manibus versare, dentibúsque cupiebant discindere. Eos enim in manna, velut spiritaliter & inuisibiliter manducabant, crassis hominibus, & carnalibus id non erat satis. Adde, dæmones illos ad fastidium manna, & desiderium aliarum escarum concitasse. Quòd si velis, solos probos expertos esse sapores varios, responderi potest argumentis, non potuisse ex hoc colligere certò probos, se esse in gratia, quia ignorabant an Deus illos sapores occultis etiam peccatoribus tribueret. Quod fortè contingebat.

CAPVT IV.

MORALE.

De coturnicibus populo datis.

Sanctificamini, cras comedetis carnes.

1. POPVLVM iubet Deus præparari, ac sanctificari, vt cibum desideratum accipiat. Sæpe contingit nobis serotinam, vel temporaneã pluuiam desiderare, precibúsque à Deo postulare. Quid facere debeamus, vt optatã consequamur pluuiam, ex qua cibus pendet, hic locus indicat: *Sanctificamini*, (inquit Dominus) *cras comedetis carnes.* Sanctificemus nos, præparemus animum, & corpus sanctificatione, & pœnitentia sanctificati desideratam pluuiã, & cibos accipiemus; peccata enim cælum claudunt, nubibúsque obstant, ne in terras aquas emittant. Iob 38. *Concentum cæli quis dormire faciet?* rogat Dominus Iob: multi sunt cælorum cõcentus. Primus est angelorum. Secundus concentus, est cælorum ordo, ratúsq; motus, lux & influentiæ, de quo Psal. 18. regius vates canit: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Tertium voluit inducere Pythagoras, qui existimauit, ex astrorum circumductu, & primi cæli, cæterorúmque rapido motu, admirabilem quandã, suauitatísque plenam harmoniã effici: sed opinione sua deceptus est, suósq; sectatores decepit. Quartus concentus est ille, quem è nubibus pluuiæ defluxus, aridam terram irrigans, excitat suo sonitu suauissimo. De hoc concentu explica

Sanctificet se populus, cùm pluuiam, vel aliquid aliud à Deo petit. — Iob 38. — Psal. 18.

Iob 38. explicatur locus Iob 38. Est eo loco vox, נבל, *nebel*, quæ significat *psalterium*, & *vtrem*, & *defluxum*. Pagninus sic vertit: *Nubes plenas aqua quis descendere faciet?* Regia Biblia sic: *Defluxus calorum quis quiescere faciet?* Eundem in sensum alij interpretantur. Primum cælorum, secundúmque concentum Deus solus dormire faciet, si velit. Tertius Pythagoræ fictitius est, dormitque perpetuò. De quarto quæstio est, *concentum calorum*, id est, suauissimum è cælo aquarum defluxum, suauissimum illum sonitum, quem auribus reddunt nubes, cùm aridam irrigant terram, *quis dormire faciet?* Respondetur, faciunt dormire hunc concentum hominum peccata. Leuit. 26. *Dabo vobis calum desuper sicut ferrum.* Deuter. 28. *Sit calum quod supra te est, aneum: & terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus imbrem terra tua puluerem, & de calo descendat super te cinis.* Ierem. 12. *Vsquequò lugebit terra, & herba omnis regionis siccabitur propter malitiam habitantium in ea?* & cap. 5. *Peccata vestra prohibuerunt bonum à vobis.* Sanctificentur ergo, & peccata longè ab animo propellant, qui pluuiam, vel cibos à Deo petunt, concentúmque cæli, veluti dormientem, precibus, & pœnitentia excitent.

Margin: Pagninus. — Biblia Regia. — Peccata nostra pluuia nos priuant. — Leuit. 26. — Deut. 28. — Ierem. 12. — Ierem. 5.

2. D. Basilius in homilia, cui titulus est, quòd Deus non est author malorum: Medicus (inquit) cum morbo bellum gerit, non cum ægroto, &c. Similem in modum Deus bellum gerit cum peccato suppliciis pugnans, quod maximè odit, cupítque illud ab animo fugare, atque omnino profligare; cum ipsa hominis natura ægrota à se condita, quam diligit, non gerit bellum. Pellatur peccatum, cessabit bellum. 2. Reg. 20. Ioab obsidebat vrbem Abelam, quoniam hostem quendam Dauidis receperat: rogatus autem cur vellet ciuitatem euertere, quæ mater erat in Israël, respondit: se nolle euertere ciuitatem, sed hostem capere: *Tradite* (inquit) *illum solum, & recedemus à ciuitate*, sic factum est: abscissum hostis caput ad Ioab missum est, cecinitque tuba, & recessit ab vrbe. Similiter Deus hominem morbis, fame, siccitate, aliísque modis obsidet, quia peccatum Dei hostem recepit. *Tradite* (inquit) *hostem*, & recedam ab obsidione; occidite peccatum, agite veram pœnitentiam, (pœnitentia enim peccatum occidit) à suppliciis ego recedam.

Margin: D. Basilius. — Deus cū peccato bellum gerit. — 2. Reg. 20.

Quis dabit nobis carnes ad vescendum?

3. Mundi dediti homines manna cæleste, hoc est, cælestes cibos, fastidio habent; Ægypti verò, id est, mundi cibos, porros, cepas, allia, carnésque concupiscunt. Quid autem hi cibi significent, exponit D. Gregor. Iob 26. Quid (inquit) significatur in manna, nisi esca gratiæ suaue sapiens? quid per ollas carnium, nisi opera carnalia in tribulationum laboribus, quasi ignibus excoquenda? quid per pepones, nisi terrenæ dulcedines? quid per porros, ac cepas exprimitur, quæ plerunque qui comedunt, lacrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis? manna igitur deserentes Israëlitæ cum peponibus, & carnibus, porros, cepásque quæsierunt, quia peruersæ mentes dulcia per gratiam quietis dona despiciunt, & pro carnalibus voluptatibus, laboriosa huius vitæ itinera, etiam lacrymis plena concupiscunt. Hæc ille.

Margin: Improbi mãna fastidiũt: cibos Ægypti appetunt. — D. Gregor.

Recordamur piscium.

4. Caueant viri religiosi, qui Ægyptum fugerunt, hoc est, mundum, ne illarum rerum recordentur, quas reliquerunt. Solet enim hostis diuitias, voluptates, & honores, quos repudiarunt, religiosis viris in memoriam reuocare, eorumque desiderio corda retrorsum trahere: *Recordamur* (inquiunt Israëlitæ) *piscium, in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique & cepe, & allia*, &c. Ægyptum reliquerant, cibos tamen Ægypti memoria repetebant, eósque desiderabant. Qui vult extinguere desiderium mundi, eius prius memoriam extinguat; qui vult in terram repromissionis semper progredi, mundi prorsus obliuiscatur. Audiamus D. Paulum in cælestem patriam iter facientem, sempérque in hoc itinere progressus facientem, ad Philip. 3. *Quæ* (inquit) *retro sunt obliuiscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum ad destinatum persequor, ad brauium superna vocationis Dei.* Properabat Paulus in hoc itinere, ab omníque caducarum rerum cura, ac memoria mentem excutiebat: caducas (inquit) res, quæ retro sunt, & post tergum iam reiectæ, penitus obliuiscor, ante oculos autem habeo bona cælestia: ad hæc quæ prima sunt, Græcè ἔμπροσθεν, id est, quæ *ante faciem*, & *à fronte* sunt, me extendo, viréisque meas, persequórque ad *destinatum*, Græcè σκοπὸν, ad *scopum* mihi propositum, & contendo ad brauium, & præmium supernæ vocationis peruenire. Genes. 19. aiunt angeli ex Sodomis extracto Loth: *Noli respicere post tergum.* Hoc viro religioso est præstandum educto ex mundo. Ne respiciat post tergum, hoc est, ne conuertat memoriam ad ea, quæ retro sunt. D. August. serm. 15. de verbis Apost. cap. 15. Obliuiscere (inquit) præterita, noli in ea respicere, ne ibi remaneas, vbi respexeris. Mementote vxoris Loth, &c. Vxor Loth quia respexit post tergum, in statuam salis versa est: sic religiosus, qui res caducas in memoria fert, & in corde, in statuam conuertitur religiosi. Quemadmodum enim statua hominis, homo videtur, neque tamen viuus homo est, ita religiosus sæculo addictus, religiosus videtur, sed viuus religiosus non est, charitatéque Dei ardens.

Margin: Memoria mundi extinguenda est. — Ad Philip. 3. — Genes. 19. — D. August. — Religiosus ne post terga respiciat.

Quos comedebamus in Aegypto gratis.

5. Gratis aiunt se comedisse pisces Ægypti, quia maxima erat eorum copia in Ægypto: at verò homines mundo mancipati, non gratis comedunt cibos Ægypti, sed magno cum labore. Quamuis autem caro emant pretio, tamen gratis se comedere arbitrantur, quia illos valde concupiscunt. Cibi Ægypti vili pretio, & gratis emebantur; mundi verò honores, & diuitiæ caro pretio, & non gratis emuntur. Etenim si in Ægypto magna erat piscium copia, in mundo magna est inopia honorum, & diuitiarum; paucis hæc contingunt, ideóque semper fame laborant, qui hæc cupiunt, & semper *circumeunt ciuitatem famem patientes vt canes: & cùm non fint saturati, murmurant*, vt leges Psal. 58. Heu famem hominum caninam, quémnam vidimus hominem honoribus, vel delitiis mundi saturatum? Potuit videri saturatus Alexander ille, Magnus appellatus, sed toto orbe non saturabatur, vnus enim Pellæo iuueni non sufficiebat orbis, vt Poëta dixit. Aërei cibi sunt cibi Ægypti, nec saturatur homo aëre, etsi perpetuò aërem hauriat, nec saturatur cibis Ægypti, quamuis illos semper sumat. Neque verò gratis homines illos emunt, sed magno pretio. Cupiditate

Margin: Mundi honores & diuitiæ caro emuntur pretio. — Psal. 58.

A tate verò ducti animam etiam suam pro porris, & allijs Ægypti diabolo tradunt. ô cæcitatem incredibilem! D. Gregor. Iob 26. Amara (inquit) sunt, quæ pro huius vitæ amore tolerant homines, & tamen eandem amaritudinem, cæcitate cupiditatis, quasi insensibilitate ebrietatis ignorant, &c.

D. Gregor.

Quos comedebamus gratis.

6. Recordabantur Israëlitæ piscium, quos comedebant gratis in Ægypto, non recordabantur persecutionis, & seruitutis, quam patiebantur in Ægypto. Recordabantur piscium, & ollarum Ægypti, & porrorum, ac ceparum: non recordabantur laterum, & beneficij libertatis, B quod acceperunt à Deo. Hoc contingit aliquando viris, qui Ægyptum deseruerunt. Non reuocant in memoriam mundi seruitutem, inopiam, labores, & persecutiones, quas ij perpetiuntur, qui in mundo manent, sed cibos, porros, cepas, & allia, quæ comedunt. Neque recordantur lacrymas, quas porri hi, & cepæ eliciunt, sed nescio quas fucatas voluptates, quæ in summum supplicium perducunt. Vir religiose caue tibi, recordare beneficij maximi, quo te Deus affecit, cùm te ex Ægypto eduxit, age maximas pro maximo beneficio gratias. Quòd si tibi mundus in mentem veniat, recordare eius insanias, & labores, recordare ea, quæ in eo sunt, pericula, recordare finem viæ mundi esse tartarum, flammasque sempiternas. Si vis tendere in cælum, mane in cella, Ægyptum obliuioni trade. Psal. 136. *Super flumina Babylonis sede*, & recordare tuæ Sionis, id est, patriæ tuæ cælestis. Flumina Babylonis sunt mundi honores, diuitiæ, & voluptates; sede super hæc flumina, considera, quanta velocitate fluant, & demergantur in mare mortis amarissimum; terram promissionis tuam Sionem cælestem animo volue: vide quàm sit stabilis, & firma, in sempiternum enim stabit. Aiebant Israëlitæ, se comedisse cibos Ægypti gratis. Verius dicemus, nos comedere cibos Ecclesiæ gratis. Quis enim est cibus D Ecclesiæ, nisi gratia? hic cibus animam reficit, & roborat, vitamque illi affert, gratia autem dicitur, quia gratis datur: huius recordemur cibi semper, hunc suspirantes dicamus. Quis dabit nobis gratiam? recordamur cælestis cibi, quo vescimur in Ecclesia gratis. Quis dabit nobis hunc cibum, sine quo viuere non valemus? Deus dat, & gratis dat quærentibus, quia omnia opera nostra non possunt pretium esse illius. Opera Christi Opt. Max. gratiam nobis emerunt: per illius merita nobis dat illam gratis Deus: illa tamen, si in animo est, bonis operibus semper augetur, sempérque hominem instar cibi cælestis auget, Deóque gra- E tiorem reddit, homo enim iustus qui gratiam habet, per bona opera incrementum meretur, & obtinet gratiæ.

Vir religiosus mundi omnino obliuiscatur.

Psal. 136.

Anima nostra arida est.

7. Hæc est causa fastidij mannæ cælestis, & cibi spiritualis. Anima arida, deuotionis succo carens, cibos cælestes aridos esse putat, atque insipidos: terrestres verò porros, cepásque, & allia magno sudore quærit. Qui vult cælestes appetere cibos, cordis ariditatem fugiat, deuotionem a Deo postulet, iuxta illud Psal. 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.* Adeps, & pinguedo A animi est deuotio; si hæc pinguedo animum repleat, non fastidit anima cibum cælestem, sed magnoperè appetit, eoque vescitur exultans: *Labijs* (inquit) *exultationis*, id est, exultantibus, *laudabit os meum.* Religiosus, cuius arida est anima, diuinas laudes, psalmos, orationes, meditationésque fastidit. Is verò, cuius anima deuotionis adipe, & pinguedine plena est, hac esca ore exultanti pascitur, Deumque, velut suum potum, suumque cibum, semper quærit, id canens eiusdem Psal. 62. *Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Vbi primùm oculos aperit matutino tempore, protinus Dei recordatur, quia il- B lum sitit, illúmque super omnia desiderat; cætera verò omnia fastidit, vnde sequitur eodem Psalmo: *In terra deserta, inuia, & inaquosa, sic in sancto apparui tibi, vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam.* Mundum terram desertam appellat, inuiam, & inaquosam, atque aridam; vbi nihil est, quod animam pascat, & nutriat. In hac sterili terra degens, in cæleste templum mente ascendit, & sicut in sancto, id est, templo, Deo se offert, eiusque potentiam, gloriamque, ac maiestatem contemplatur. Denique qui animam habet aridam, similis est terræ aridæ, vel nullum, vel parum fructus producenti. Quærant ergo deuotionis aquas, qui fructum vberem C Deo ferre cupiunt, id suadet D. Bernard. serm. 1. de natal. Quærat (inquit) deuotionis aquas, quisquis seminauerit bonorum operum semina, vt irrigatus fonte gratiæ, bonæ conuersationis hortus non arescat, sed in perpetua viriditate proficiat, &c.

Deuotio quærenda.

Psal. 62.

Psal. 62.

Ibid.

D. Bernard.

Cucumeres, & pepones, porrique, & cepe, & allia.

Expendamus quæso, quos hi cibos expetebant. 8. Similes equidem optabant labra, lactucas. Manna cibus dicitur angelorum, Psal. 77. Cepe, porri, & allia, cibi sunt rusticorum. D Quale palatum est, tales cibos appetit. Appetit rusticum mundanorum palatum rusticos cibos, id est, res caducas, ac terrestres; nobile verò palatum cibos cælestes desiderat. Christus Opt. Max. Ioann. 4. *Meus* (inquit) *cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.* Voluntas Dei, mandatorúmque obseruatio, cibus est nobili palato conueniens. Hic cibus angelorum est in cælo, & filiorum Dei in terra: hoc cibo nisi animus nutriatur, vt fænum arescit, & perit, iuxta illud Psalmi 101. *Percussus sum vt fænum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum.* Sole percussum fænum viriditatem amittit; cupi- E ditatum ardore percussus animus arescit, quia rusticorum escas desiderat, panem verò suum fastidit: *Oblitus* (inquit) *sum comedere panem meum.* Non obliuiscitur comedere panem is, qui fame laborat, sed is qui fastidio affectus est. Fastidit panem suum animus, ideo obliuiscitur eum comedere: magna fame cibos mundi concupiscit, ideo eos semper in memoria habet. Panis hominis, nobilisque palati cibus, voluntas Dei est, & mandatorum obseruatio: *Oblitus* (inquit) *sum comedere panem meum*, panem verò rusticorum, cepas, & allia desideraui. Nobilium panem expetamus, hunc semper ante oculos habeamus, hoc pascamur, ne dicamus cum Israëlitis: *Anima nostra arida est.*

Palatum rusticum rusticos appetit cibos.

Ioan. 4.

Psal. 101.

Surgens

Surgens populus congregauit coturnicum, qui parum decem coros.

9. *Aucupium concupiſcentia ſequuntur ſepulchra concupiſcentia.* Habemus hoc loco egregium concupiſcentiæ aucupium. Aucupes innumeri erant, videlicet totus ille populus immenſæ multitudinis. Multitudinem aucupantium ſuperabat infinita multitudo auium, neque verò illos fugiebant, ſed illorum manibus ſe tradebant. Nulla alliciebantur eſca, certatim tamen ad eus volabant. Ex aucupibus, qui parum congregauit, decem coturnicum coros cóngregauit. O mirabile aucupium, vtinam non fuiſſet concupiſcentiæ aucupium. Pſal. 77. *Manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati a deſiderio ſuo*, &c. At verò aucupium conuerſum eſt in ſepulchra concupiſcentiæ. Eodem Pſalmo: *Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorum, & electos Iſraël impediuit.* & Numer. 11. *Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſmodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum percuſſit eum plaga magna nimis.* Oſtendit Deus potentiam ſuam deſiderio ſatisfaciens Iſraëlitarum. Sed de concupiſcentia ſupplicium ſumpſit, oſtendens ſuam iuſtitiam. Eſt enim Deus miſericors, ſed eſt etiam iuſtus; locus eius clementia eſt, & miſericordia, ab hoc autem loco egreditur ad ſupplicium ſumendum, peccatis noſtris quodammodo coactus. Vnde D.Hieron Zachar. 14. Egreditur (inquit) Deus de loco ſuo, quando quietem, & manſuetudinem, & clementiam ſuam rumpere cogitur, pro emendatione peccantium, &c. Dulciſſimus eſt Deus, verùm aliquando amarum peccatoribus ſe exhibet, vt illorum mores prauos corrigat, ſcelerúmque amaritudinem oſtendat, iuxta illud Ierem. 2. *Scito, & vide, quia malum, & amarum eſt, reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem mei apud te, dicit Dominus.* D.Hieron. Zachar. 14. Deus (inquit) cùm per naturam dulcis ſit, vitio noſtro [illegible], id eſt, *amarus efficitur*, non ſibi, ſed patientibus, quibus amara tormenta ſunt. Hæc ille.

Pſal. 77. — Num. 11. — *Deus de loco ſuo, id eſt, clementia, dicitur egredi, cùm punit.* — D.Hieron. — *Deus dulcis, propter peccata fit nobis amarus.* — Ierem. 2. — D.Hieron.

Vocatus eſt ille locus Sepulchra concupiſcentiæ, ibi enim ſepelierunt populum qui deſiderauerat.

Ab euentu vocatus eſt locus, & manſio illa *Sepulchra concupiſcentiæ*, quia in ea ij ſepulti ſunt, qui carnes & cibos Ægypti concupiuerunt. Habemus hic nomen tartaro maximè congruens. Manſio eſt tartarus, ſed peſſima manſio. In ea enim manent impij per totam æternitatem viuentes, mediiſque in flammis ſepulti. Peſſimæ huius manſionis nomen eſt, *Sepulchra concupiſcentiæ* quia ibi ſub terræ mole ſepelitur populus, qui carnales voluptates, mundique, & carnis delicias concupiſcens, Dei legem, mandatáque frangit. Qui ſapit, concupiſcentiam, dum viuit, occidit & ſepelit, ne poſt mortem ab ea, in his ſepulchris concupiſcentiæ ſepeliatur. Ad Galat. 5. *Qui ſunt Chriſti, carnẽ ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis.* Qui ſunt Chriſti, dum viuũt, concupiſcẽtias ſuas crucifigunt, mortuáſque ſepeliunt, ſaciúntq; ſepulchra concupiſcentiæ, id eſt, in quibus ſepeliuntur iam mortuæ concupiſcentiæ, ne poſtquam è vita exceſſerint, ad ſepulchra deueniant concupiſcentiæ, quæ in tartaro hominibus ipſa præparat. Ideo Origenes homil. 27. in lib. Numer. ſepulchra concupiſcentiæ ait indicare ſepulchra, in quibus ipſamet concupiſcentia iam extincta, à viris probis ſepelitur. Inde (inquit) venitur ad monumenta (ſiue ſepulchra) concupiſcentiæ. Quid eſt, monumenta concupiſcentiæ? ſine dubio, vbi ſepultæ ſunt, & obrutæ concupiſcentiæ, ibi extincta eſt nominis cupiditas, neque vltra concupiſcit caro aduersùs ſpiritum, mortificata ſcilicet morte Chriſti. Sic Origenes.

10. *Tartarus eſt ſepulchrum concupiſcẽtiæ.* — Ad Galat. 5. — Origenes. — *Sepelienda eſt concupiſcẽtia in hac vita, ne nos ſepeliat in tartaro.*

C A P V T V.

De manſione decima quarta, & detractione Mariæ aduersùs fratrem Moſem.

N V M E R I C A P. X I.

1. EGRESSI autem de Sepulchris concupiſcentiæ, venerunt in Haſeroth, & manſerunt ibi.

N V M E R I C A P. X I I.

1. LOCVTAQVE eſt Maria, & Aaron contra Moyſen propter vxorem eius Æthiopiſſam, & dixerunt: Num per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus? Quod cùm audiſſet Dominus, [erat enim Moyſes vir mitiſſimus, ſuper omnes homines qui morabantur in terra] ſtatim locutus eſt ad eum, & ad Aaron, & Mariam: egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cúmque fuiſſent egreſſi, deſcendit Dominus in columna nubis, & ſtetit in introitu tabernaculi, vocans Aaron, & Mariam. Qui cùm iſſent, dixit ad eos: Audite ſermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Quare ergò non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi? iratuſque contra eos abiit: nubes quoque receſſit, quæ erat ſuper tabernaculum. Et ecce Maria apparuit candens lepra, quaſi nix. Cúmque reſpexiſſet eam Aaron, & vidiſſet perfuſam lepra, ait ad Moyſen: Obſecro Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum,

quod stultè commisimus, ne fiat hæc quasi mortua, & vt abortiuum, quod proiicitur de vulua matris suæ. Ecce iam medium carnis eius deuoratum est à lepra. Clamauitque Moyses ad Dominum dicens: Deus obsecro sana eam. Cui respondit Dominus: si pater eius spuisset in faciem illius, nónne debuerat, saltem septem diebus rubore suffundi? separetur septem diebus extra castra, posteà reuocabitur. Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus, & populus non est motus de loco illo, donec reuocata est Maria.

Egressi de Sepulchris concupiscentiæ, venerunt in Haseroth.

3. PROFECTI sunt ex decima tertia mansione Israëlitæ, hoc est, ex Sepulchris cócupiscentiæ, vbi sepultos reliquerunt eos, qui cibis Ægyptiis inhiauerant, exemplúmque in illis acceperunt iustitiæ Dei, ne enim deinceps offendere auderent. Venerunt autem in mansionem decimam quartam, quæ Hebraicè dicitur *Haseroth*, id est, *atria*, vt D. Hieron. in epist. de Mansionibus interpretatur: stetit columna, quæ illos ducebat, ibique manserunt aliquot diebus, in Sepulchris autem concupiscentię vltra mensem videntur permansisse, siquidem Deus Num. 11. dixit, se daturum carnes coturnicum, vt comederent per mensem integrum, per mensem ergo integrum eas comederunt: postea dederunt concupiscentiæ pœnas, & profecti venerunt in Haseroth.

Locuta est Maria, & Aaron contra Moysen.

4. Maria soror erat Mosis, ætate prouectior, vt constat ex cap. 2. Exod. cùm enim Moses expositus in Nilo fluuio à filia Pharaonis inuentus est, illa filiam Pharaonis rogauit: *Vis vt vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire possit infantulum?* vocauitque matrem. Prætereà Moses expositus est in fluuio, Exod. 2. *Stante procul sorore eius, & considerante euentum rei.* Ergo iam puella erat Maria, quæ euentum rei considerare poterat, duodecim, vel plurium annorum. D. Gregor. Nyssenus in lib. de virginitate, cap. 19. ait, non nullos huic Mariæ virginitatem tribuisse, cuius opinionis est D. Ambros. lib. 1. de virginibus. Veruntamen mos illius temporis suadet, fuisse coniugatam. In illo enim populi initio, mos erat matrimonium contrahere. Itaque Iosephus lib. 3. Antiquit. cap. 2. Mariam hanc vxorem fuisse Hur affirmat, quem multi sequuti sunt. Nam Abulensis in fine Commentariorum capitis 35. Exodi sic scribit: Hur qui fuit Iudex cum Aaron, & sustinuit manus Mosis, D communiter dicitur esse maritus Mariæ, sororis Mosis, &c. Erat igitur hæc opinio communis. Nihil verò est, quod contrarium persuadeat. Erat autem prophetissa. Sic enim appellatur Exod. 15. *Sumpsit Maria prophetissa soror Aaron tympanum.* Et Num. 12. aiunt Maria, & Aaron: *Numquid per solum Moysen locutus est Dominus? Nónne & nobis similiter est locutus?* Confert se, & Aaronem cum Mose, quia illis similiter, vt Mosi, Deus erat locutus. Quòd si quis virginem eam fuisse probare velit; propterea quòd fuerit prophetissa, infirmum erit argumentum, quoniam Iudicum 4. sic legitur: *Erat Debbora prophetis vxor Lapidoth, quæ iudicabat populum in* E *illo tempore.* Nónne vides, prophetissam virum habuisse, & populum iudicasse? Fuit Maria, Mosis soror, magno in pretio habita à populo, & omnium mulierum illius populi præstantissima. Nam Exod. 15. *egressa* dicuntur *omnes mulie-*

Exod. 2. — *Ibidem.* — *An soror Moysis virum habuerit?* — *Abulensis.* — *Exod. 15.* — *Num. 12.* — *Iudicum 4.* — *Maria soror Mosis fuit prophetissa, & magno in pretio habita.* — *Exod. 15.*

A *res post eam*, ad canendum canticum Mosis, illa verò præcinebat omnibus. Prætereà Michææ 6. ait Dominus populo: *Misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam*, &c. Mentionem Mariæ facit, velut prophetissæ, & coadiutricis fratrum Mosis, & Aaronis. Chaldæus eo loco sic scribit: Misi antè tres prophetas, Moysen vt doceret iudiciorum traditionem, Aaron vt expiaret populum, & Mariam, vt instrueret mulieres, &c. Zachar. 11. ait Dominus: *Succidi tres pastores in mense vno.* D. Hieron. hos tres pastores vult esse Mosem, Aaronem, & Mariam, vnde sequitur ex sententia D. Hieron. quem alij sequuntur, Mariam populum cum fratribus aliquo modo gubernasse. fortè fœminis præerat, B easque docebat.

Michææ 6. — *Chaldæus.* — *Zachar. 11.*

Propter vxorem eius Æthiopissam.

In hac mansione locuta est Maria, & Aaron contra Moysen, occasio autem locutionis fuit vxor Mosis Æthiopissa. Præponitur autem Maria Aaroni in hac detractione, quia fortè ipsa origo fuit huius peccati, grauiorémque culpam commisit. *Quæ fuerit* Æthiopissa *vxor Mosis, propter quam Maria, & Aaron contra Mosen locuti sunt*, dubium est. Iosephus lib. 2. Antiquit. cap. 10. scribit, Mosem vxorem habuisse nomine Tharbis Regis Æthiopum filiam, de qua lib. 1. C diximus. Diuinæ literæ solius Sephoræ meminerunt, filiæ Iethro, sacerdotis Madianitarum, Exod. 2. Hanc autem vxorem Sephoram Iethro pater ad Mosem adduxit cum filiis, Exod. 18. *Venit Iethro cognatus Moysi, & filij eius, & vxor eius ad Moysen in desertum, vbi erat castrametatus iuxta montem Domini, & mandauit Moysi, dicens: Ego Iethro cognatus tuus venio ad te, & vxor tua, & duo filij tui cum ea.* Filia illa Regis Æthiopum rectè Æthiopissa dici potest: sed non videtur locus hic de ea intelligendus; siquidem scriptura nullam facit huius vxoris mentionem. Quòd si illam vxorem duxit Moses, vt Iosephus ait, vel iam ex vita discesserat hoc tempore, vel ob iustas causas à Mose relicta erat. 5.

Quando fuerit vxor Moysis Æthiopissa. — *Exod. 18.*

6. De Sephora intelligitur locus, vnde quæstio exoritur, *cur Sephora vxor Mosis dicatur Æthiopissa*, cùm esset non ex Æthiopibus, sed ex Madianitis oriunda? Filia enim erat Iethro, sacerdotis Madianitarum. Madianitis ergo erat, non Æthiopissa. Respondetur, Madianitas dici Æthiopes, vt ait D. August. quæst. 20. in lib. Numer. Abulensis, & alij. Abacuc 3. *Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.* Tentoria Æthiopiæ, & pelles Madian idem videntur significare. 2. part. c 4. Zara Æthiops, & Æthiopes, ex sententia D. Augustini, loco citato, Madianitæ sunt. Psalm. 73. *Dedisti eum escam populis Æthiopum.* De Arabibus aliqui exponunt. Madianitis ergo erat Sephora, & Æthiopissa vocabatur. Fortè Æthiopissa dicta est, quòd non admodum esset candida, vel quia ab Æthiopibus ducebat originem. Ij enim

Cur Sephora dicatur Æthiopissa? — *Abacuc 3.* — *Psalm. 73.*

enim qui obtrectant, in deterius omnia trahunt, malè candidam Æthiopiſſam vocant. Lyranus cum Rabbi Salomone exiſtimat, Sephoram non ſolum candidam, ſed etiam pulcherrimam fuiſſe, dicique Æthiopiſſam per antiphraſim, id eſt, contrariam locutionem. Chaldæus pro Æthiopiſſa vertit pulchram.

7\. *Quanam fuerit detractionis cauſa.* Alterum dubium eſt, *cur Maria, & Aaron contra Moſem ſint locuti, quidve inuenerint reprehendendum in vxore Æthiopiſſa, aut in Moſe?* Lyranus cum Rabbi Salomone putat, Mariam & Aaronem Moyſi oblocutos, propter vxorem Æthiopiſſam, id eſt, propterea quòd ſeparaſſet ſe ab vxore quoad thorum, propter crebra cum Deo colloquia. idem ſentit Caietanus. *D.Epiphan.* D. quidem Epiphan.hæreſ.78. ſcribit, Moſem ab vxore ſe ſeparaſſe his verbis: Poſtquam prophetauit Moſes, non ampliùs vxori coniunctus eſt, non ampliùs liberos genuit, non ampliùs generat talis. Habebat enim vitam, Deo vacantem, &c. Idem putat Genebrardus Chronolog. libro 1. Sic verò obloquebantur Maria, & Aaron: non rectè agit Moſes, quòd propter colloquia diuina deſtituit vxorem. Non enim cum ſolo Moſe, ſed nobiſcum etiam loquitur Deus, neque verò propter diuina colloquia coniugalem thorum deſerimus. Quòd ſi roges Rabbi Salomonem, *vnde nouerit Maria, quod Moſes abſtineret ab vxore, propter diuina colloquia?* Reſpondet, eo die, quo in caſtris Eldad, & Medad prophetare cœperunt, Sephoram vxorem Moſis coram Maria ſic locutam: væ vxoribus eorum, deſerentur enim quoad thorum a viris ſuis, propter acceptum prophetandi ſpiritum, quemadmodum ego à viro meo Moſe deſerta ſunt. Sed nullum affert dicti huius fundamentum. Paulus Burgenſis Epiſcopus cum aliis arbitratur, Sephoram colore fuiſſe nigram, eo quòd Madianitæ in tentoriis ex magna parte habitarent, Soliſque calore peruretentur. Arbitratur prætereà, Mariam dixiſſe, Moſem ab vxore ſe ſeparaſſe, propter nigredinem, non propter colloquia diuina. Colloquia enim diuina, dicebat Maria, à thoro coniugali prophetas non pellunt, & probat: nónne mecum (inquit) & cum Aarone loquitur Deus, neque tamen thorum coniugalem deſerimus? Chaldæus ſentire videtur, detraxiſſe Mariam de Moſe, propterea quòd vxorem repudiaſſet, ſic enim vertit: Locuta eſt Maria, & Aaron, propter vxorem pulchram, quam acceperat, quoniam vxorem pulchram, quam accepit, repulit, &c. Abulenſis putat, Sephoram vxorem Moſis, virum ſuum Moſem valde extuliſſe, Mariæque & Aaroni præpoſuiſſe propter diuina colloquia: tuliſſe verò id ægrè Mariam, & Aaronem, atque idcirco reſpondiſſe: *Num per ſolum Moſem locutus eſt Dominus? Nónne nobiſcum ſimiliter eſt locutus?* Hebræa lectio huiuſmodi eſt: *Locuta eſt Maria, & Aaron contra Moſem propter vxorem Æthiopiſſam, quam accepit,* &c. L X X interpretes eodem modo vertunt: Locuta eſt Maria, & Aaron contra Moyſen propter vxorem Æthiopiſſam, quam accepit Moſes, quia vxorem Æthiopiſſam accepit, &c. Vnde efficitur, Mariam, & Aaronem ideo de Moſe detraxiſſe, quòd Sephoram duxiſſet Æthiopiſſam, id eſt, alienigenam, & Madianitem, non oriundam ex populo Hebræo. Detrahentes autem inter alia inſeruerunt verba illa: *Num per ſolum Moſem locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus?* &c. Noſtræ verſionis ſenſus eſt: Locuta eſt Maria, & Aaron cõtra Moyſen propter vxorem eius Æthiopiſſam, hoc eſt, quia Æthiopiſſam, & alienigenam duxerat.

Egredimini vos tantùm tres ad tabernaculum fœderis.

Audiuit Dominus detractionem. Iuſſit Moſem, & Mariam venire in tabernaculum fœderis, deſcenditque in columna nubis, & ſtetit in introitu tabernaculi, vocatiſque ſeorſum Aarone & Maria, mitiſſimum Moſem valde laudauit. 8. Dixerant illi: *Num per ſolum Moyſen locutus eſt Dominus? Nónne & nobis ſimiliter eſt locutus?* At Dominus illos increpat, & Moſem longo anteponit interuallo. *Moyſem Deus laudat.* *Si quis* (inquit) *fuerit inter vos propheta, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in domo mea fideliſſimus eſt, ore enim ad os loquor ei, & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt. Quare ergo non timuiſtis detrahere ſeruo meo Moyſi.* Moſem ſeruum appellat fideliſſimum in omni domo ſua, id eſt, in toto populo ſuo, quem gubernabat. Ad Hebr.3. *Moyſes* (ait Paulus) *fidelis erat in tota domo eius, tanquam famulus, in teſtimonium eorum, quæ dicenda erant: Chriſtus verò tanquam filius, in omni domo ſua, quæ domus ſumus nos.* *Ad Hebr.3.* Reliqua verba indicant, Moſem fuiſſe prophetam præſtantiſſimum, & clariorem reliquis habuiſſe rerum cognitionem, quia cum angelo, qui Dei perſonam ſuſtinebat, os ad os loquebatur, & non per ænigmata, & figuras Dominum videbat.

Ecce Maria apparuit candens lepra, ſicut nix.

9\. *Leue ſupplicium ſumit de Maria.* Non reliquit Dominus impunitam detractionem. Poſtquam Mariam, & Aaronem increpuit, diſceſſit ex oſtio tabernaculi. Maria verò tunc omnibus apparuit lepra candens, veluti nix candida eſt. Lepra enim candore quodam niueo eam cooperuerat, ideò Chaldæus vertit: Maria erat alba quaſi nix. Et L X X. interpretes: Ecce Maria leproſa, quaſi nix, ſicque habet Hebræa lectio. Percuſſit Dominus lepra Mariam, non autem Aaronem, grauius enim Maria peccauerat, à qua orta videtur detractio. *Aaron cur Deus non punierit.* Prætereà Aaron ſummus erat ſacerdos, noluitque eum Dominus publico ſupplicio afficere. Vidit Aaron ſororem lepra infectam, confugit verò ad Moſem, quem offenderat: veniam ſibi, & ſorori petiit: *Obſecro* (inquit) *Domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod ſtultè commiſimus, ne fiat hæc quaſi mortua, & vt abortiuum, quod proijcitur de vulua matris ſuæ. Ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra.* Parce (inquit) nobis, Deúmque ora, vt lepram à ſorore noſtra repellat, ne fiat mortuæ ſimilis, ab hominum conſortio repulſa, & ne fiat ſimilis abortiuo fœtui, ſuccurre properanter. Ecce enim iam medium carnis eius deuoratum eſt à lepra.

Clamauit Moyſes ad Dominum.

10\. *Moſes orat pro Maria percuſſa lepra.* Mitiſſimus Moſes detractoribus pepercit, Deúmque pro Maria orauit, clamans: *Deus obſecro ſana eam.* Dominus verò ſanare eam tunc noluit, ſed poſt ſeptem dies. Reſpondit autem Moſi: *Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, nónne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi? ſeparetur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea reuocabitur.* Apud Iſraëlitas illius temporis, pater aliquando iratus, filium, vel filiam puniebat, ſputo in fa

in faciem eius iniecto: filia verò, & filius rubore suffusi, saltem septem diebus a conspectu patris discedebant. Iuxta hunc morem loquitur Dominus; Si (inquit) pater iratus Mariæ faciem sputo fœdasset, nonne saltem septem diebus debuerat rubore suffundi, & a vultu patris separari? Eundem in modum a me, velut patre, lepra veluti sputo infecta, suffundatur pudore septem saltem diebus, & leprosorum ritu extra castra habitet, postea reuocabitur. Ita factum est. Expulsa est Maria ex castris, propter lepram, quamuis soror esset summi principis Mosis, septem diebus extra castra mansit leprosa. Post septem dies, & sanitati, & castris est restituta, suóque supplicio didicit frenare linguam, docuitque nos cauere detractionem. Columna verò dux viæ à loco illo non est mota, donec Maria in castra est reuersa.

Maria leprosa extra castra habitatur.

MORALE.

De detractione Mariæ & Aaronis.

11\. Habemus hoc loco synagogæ typum. Quemadmodum Moses vxorem duxit Æthiopissam, & alienigenam: sic Christus Ecclesiam ex gentibus accepit sponsam, quæ Æthiopissa erat, id est, peccatorum affecta nigrore, sed à sponso mira pulchritudine est donata, iuxta illud Cant. 1. *Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusalem*, &c. Nigra erat ante desponsationem, & Æthiopissa; postea a sponso suo formosa facta est, ea enim est sponsi potentia, vt ex nigra pulcherrimam, ex paupere ditissimam, ex ignobili nobilissimam fecerit. D. Bernard. serm. 39. in Cant. Non potuit Moses Æthiopissæ mutare pellem, potuit Christus, &c. At verò Maria, id est, synagoga, de Christo & sponsa eius Ecclesia detrahit; quæ Æthiopissa fuit, & ex gentibus præcipuè ducta: neque cernit cæca eius admirabilem pulchritudinem omnibus conspicuam. Ideo lepra perfidiæ infecta synagoga extra castra Dei vitam agit leprosam. Aspice (inquit Origenes de tempore suo loquens) Iudæorum plebem, & vide quanta in illa est lepra peccati, quanta intelligentiæ caligo, quanta turpitudo aspectus, &c. Turpem aspectu ait esse synagogam, quia leprosa est, id est, infidelis. D. Hieron. mansione 14. Aaron (inquit) & Maria, contra Mosem murmurant, & in typum zeli aduersùs Ecclesiam de gentibus congregatam, populus Iudæorum lepræ sorde perfunditur, &c. Reducta est Maria in castra, & sanitas restituta: sic synagoga, postquam plenitudo gentium intrauerit, in Ecclesiam adducetur, fidémque Christianam colet. D. Hieron. Non redit (inquit) in tabernaculum populus Iudæorum, & pristinam recipit sanitatem, donec statutum plenitudinis gentium tempus impleatur, &c. Item Origenes homil. 6. Hæc (ait) lepra Iudaici generis non manet perpetuò, sed vbi septimana completi cœperit mundi, reuocabitur ad castra. In fine enim mundi cùm plenitudo gentium intrauerit, tunc & omnis Israël saluabitur, & tunc cessabit lepra à facie Mariæ. Sic ille.

Typus synagogæ. — Cant. 1. — D. Bernard. — Origenes. — D. Hieron. — D. Hieron. *Iudæi in fine mundi conuertentur ad Christum.* — Origenes.

Quare non timuistis detrahere seruo meo Moysi?

12\. Magno sanè supplicio digni sunt, qui de innocentibus seruis Dei detrahunt, valdéque timenda est huiusmodi detractio. *Quare* (inquit Dominus) *non timuistis detrahere seruo meo Moysi?* iratusque Mariam lepra infecit, & castris eiecit. Ostendit hoc supplicium qualis sit detractio. est enim similis lepræ, quæ contagione serpit. Extra castra pellitur Maria: extra domos, & colloquia pellantur murmuratores. Leprosos fugiunt homines: multo magis fugere debent detractores, præsertim eos, qui viris probis maledicunt. Numer. 23. *Quomodo* (inquit Balaam) *maledicam, cui non maledixit Deus? qua ratione detester, quem Dominus non detestatur?* Quomodo audet homo contra eos murmurare, quos Deus diligit; quos vt seruos, & filios charos habet? Væ iis leprosis, qui diligunt calumnias, detractiones, ac maledictiones. Psal. 51. *Dilexisti omnia verba præcipitationis lingua dolosa, propterea Deus destruet te*, &c. Verba præcipitationis ea dicuntur, quæ suis detractionibus homines præcipitant, & in ruinam pellunt. Væ iis, qui diligunt linguam præcipitantem, neque eam frænare volunt: propterea Deus destruit illos, &c. Præcipitabit famam hominum, lingua verba præcipitationis loquens. Eadem verò sicut equus effrenatus, eum maximè qui verba præcipitationis loquitur, præcipitabit. Equus enim effrenatus est, lingua effrenata, quæ eum præcipitat in peccata multa, & in barathrum, qui effrenatè loquitur. D. Chrysost. homil. 52. in Matth. Equus (inquit) est lingua nostra. Si eam nullo freno domueris, sed huc atque illuc infrenem iactari permiseris, diaboli eam vehiculum feceris, &c. Diaboli vehiculum est lingua præcipitationis: lingua verò frenata viri probi, quæ nulli detrahit, omnibus Deum colere, & amare suadet, equus est Christi, vt idem Chrysost. eodem loco ait: Equus (inquit) regius est lingua nostra. Si frenum ei immiseris, doctrina tua gradarium feceris, ascendet in eum Rex, id est, Christus, & quiescet in eo, &c. Vehiculum diaboli est lingua freno carens. Quódnam vehiculum diabolum ad Mahometanos duxit, ad Iudæos, ad hæreticos? Lingua impia, & effrenata, illa enim doctrinam illis tradidit Dei doctrinæ aduersariam. Quódnam vehiculum Christum per totum orbem duxit, ducitque hodie? Lingua frenata proborum virorum, qui veram doctrinam in totum orbem, velut merces pretiosissimas, vehunt. In conuentum murmuratorum lingua improba diabolum ducit. Pestis hæc in regiones desertas amandetur, nullus illi locus sit inter homines.

De detractione. — Num. 23. — Psal. 51. — *Lingua equus effrenatus.* — D. Chrysost. — *Lingua effrenata vehiculum est diaboli.* — *Lingua probi viri equus est Christi.*

Erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra.

Qui silicem percutit ferro, ignem elicit: sic Maria lingua ferrea Mosem percutiens excussit ignem, quo se combussit, fecítque leprosam, Moysen autem illustrauit. Propter murmurationem enim exortam laudauit scriptura Mosem dicens: *Erat mitissimus super omnes homines.* Eius laudat mansuetudinem, quam in eo ostendit, quòd rogatus ab Aarone, vt pro Maria leprosa oraret, id statim fecit. Quamuis illa fuisset detractionis caput, illi pepercit statim, & Deum, vt à lepra eam liberaret, orauit. Habent in Mose exemplum illi, quibus detrahitur, vt mites sint, faciléque debita remittant. Ostendit etiam locus, quid detractores lucri ex detractione conquirant, quid etiam probi viri, quibus detrahitur. Maria lepram conquisiuit: sic detractores, si grauis est detractio, lepram comparant 13.

Moses mitissimus. — *Ferenda est cum mansuetudine detractio.*

parant peccati grauis, grauéque supplicium; probi autem viri laudem à Deo adipiscuntur, & gloriam sempiternam. Maria lepra est contaminata: at verò Moses laudibus à Deo est affectus. Numer. 12. *Vocauit Dominus Aaronem, & Mariam statim; dixit verò ad eos: si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei.* Nónne Deum audis Mosem seruum suum laudibus coram detractoribus extollentem? Detractiones enim, iniuriæ, ac contumeliæ, pro Deo patienter toleratæ, laudem nobis pariunt. Origenes hom. 6. in Numeros: Videtis (inquit) quid sibi pœnæ contulerint obtrectatores; quid verò Mosi, cui obtrectauerant, quæsiuerint laudis. Sibi turpitudinem, illi splendorem: sibi lepram, illi gloriam: sibi opprobrium, illi magnificentiam quæsiuerunt, &c.

Num. 12.

Detractores laudem pariunt mansuetis.

Origenes.

CAPVT VI.

De numero, & ordine mansionum.

Ordo mansionum.

1. NVMERORVM cap. 33. numerantur à Mose quadraginta duæ mansiones. Post eas, de quibus iam egimus, addit: *Profecti de Sepulchris concupiscentiæ castrametati sunt in Haseroth, & de Haseroth venerunt in Rethma*, &c. Haseroth, vbi Maria lepra est percussa, fuit decima quarta mansio, 15. fuit Rethma 16. Remmomphares 17. Lebna 18. Ressa 19. Ceelatha 20. Mons Sepher 21. Arada 22. Maceloth 23. Thahath 24. Thare 25. Methea 26. Hesmona 27. Moseroth 28. Beneiaacan 29. Monsgaddad 30. Ietebatha 31. Hebtona 32. Asiongaber 33. Cades. Sic numerat Moses Numer. cap. 33. has mansiones, vt sequentes nunc omittam, de quibus suo loco agendum est. Ait de Haseroth mansione decima quarta venisse Hebræos in Rethma. At cap. 13. eiusdem libri scribit: *Profectúsque est populus de Haseroth, fixis tentorijs in deserto Pharan. Ibique locutus est Dominus ad Moysen dicens: Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filijs Israël.* Vnde constat, ex mansione decima quinta missos fuisse exploratores. Exploratores autem ex Cadesbarne missos esse, probatur ex cap. 14. Iosue, vbi hæc sunt Caleb verba: *Quadraginta annorum eram, quando misit me Moyses de Cadesbarne, vt considerarem terram*, &c. Missus ergo est Caleb, ad explorandam terram, cum cæteris ex Cadesbarne. Idem probatur ex cap. 1. Deut. ex quo apertè colligitur, missos esse exploratores ex Cadesbarne. Fuit ergo Cadesbarne mansio 15. non autem Rethma. Sed facilè responderi potest, Israëlitas ex Haseroth venisse in partem quandam deserti Pharan, quæ appellatur Rethma; vbi erat Cadesbarne, qoam ob causam Num. 13. dicitur populus venisse ex Haseroth in desertum Pharan, ibíque fixisse tentoria, & Num. 33. dicitur ex Haseroth venisse in Rethma, & Deut. 1. & Iosue 13. dicuntur exploratores missi de Cadesbarne. Idem enim locus, & eadem mansio diuersis nominibus appellatur.

Iosue 14.

Exploratores missi sunt ex Cadesbarne.

Lyranus.

2. Quæritur, *quónam modo Israëlita ad has mansiones peruenerint?* Lyranus Num. 33. sic scribit: Sciendum, quòd mansiones fuerunt 42. harum filij Israël fecerunt quatuordecim, primo anno egressionis suæ ex Ægypto, & in principio secundi anni, scilicet vsque ad locum, vnde missi sunt exploratores. Item, octo mansiones fecerunt quadragesimo anno, scilicet à monte Hor exclusiuè, vsque ad Iordanem, & sic patet, quòd tempore intermedio, quod fuit ferè 38. annorum, filij Israël fecerunt tantum 20. mansiones, &c. Existimat Lyranus, peruenisse primò Israëlitas ex monte Sinai in Cadesbarne, vnde exploratores missi sunt: postea verò percurrisse mansiones, quas supra numerauimus, vsque ad Cades; deinde cæteras ab Hor, vsque ad Iordanem fluuium.

An venerint Israëlita bis in Cadesbarne?

Caietanus.

3. Abulensis putat, venisse Hebræos bis in Cadesbarne; semel postquam profecti sunt ex monte Sinai anno secundo ab exitu ex Ægypto. Quia verò murmurarunt contra Dominum, iussi sunt reuerti in solitudinem per viam maris rubri. Cùm autem mansissent ibi vsque ad annum quadragesimum egressionis ex terra Ægypti, venerunt iterum in Cadesbarne. Caietanus quoque existimat, bis venisse Hebræos in Cades, siue Cadesbarne; sic ille scribit Numer. 33. Profectiones istæ post quartam decimam mansionem, vsque ad vigesimam tertiam, intelligendæ sunt distinctæ in eam, vel eas, quæ fuerunt vsque ad Cadesbarne, prima vice, in ipso secundo anno, & in eas, quæ fuerunt regrediendo à Cadesbarne, ex mandato irati Dei. Regressi enim tunc sunt, & circuierunt mótem Seir, ita quòd trigesimam tertiam mansionem fecerunt iterum in Cadesbarne. Sic ille. Existimat Caietanus, mansiones, quæ post decimam quartam numerantur Numer. 33. non nullas præcessisse mansionem Cadesbarne, quæ non nominatur, aut numeratur sub hoc nomine, alias secutas esse.

4. Existimo, ordinem mansionum eum esse, quem Moses seruauit, Numer. 33. in illo autem mansionum catalogo mentionem non fecit Cadesbarne, sub hoc nomine, sed ex cap. 13. Numer. colligitur, fuisse Cadesbarne mansionem in deserto Pharan, ex qua missi sunt exploratores: fortè alio nomine dicitur Rethma, quæ fuit mansio decima quinta. Cades autem illa, quam Caietanus arbitratur esse Cadesbarne, alia fuit, & diuersa mansio, nempe mansio 33. vt constat ex cap. 33. Num. in catalogo mansiunum. Sũt enim diuersa nomina, & diuersę mansiones. Crediderim tamen, Cadesbarne appellatam etiam esse Cades. Sic enim appellatur Numer. 13. & in Hebræo contextu Deuter. cap. 1. vt infra ostendetur. Sed Cadesbarne, nomen est decimæ quintæ mansionis, Cades verò nomen est trigesimæ tertiæ. Itaq; nõ opus est dicere, Israëlitas bis venisse in Cadesbarne, eo quòd semel venerint in Cadesbarne, iterúmq; in Cades. nã Cades longè diuersa est mansio. Venerũt autem Hebræi in Cadesbarne anno secundo ab exitu ex Ægypto. Multo illi tempore manserunt in Cadesbarne, vt legitur in fine cap. 1. Deuteron. Postea inde profecti per mansiones numeratas in catalogo mansionum, Numer. 33. peruenerunt in Cades, & in montem Hor, in quo Aaron mortuus est, anno quadragesimo ab exitu Numer. 33. mense quinto. Rethma, & sequentes mansiones, ait D. Hieronymus in tract. de mansionibus, mansione 15. fuisse omnes in deserto quodam, quod appellatur desertum Pharan, in eodem erat Cadesbarne: Notandum, (inquit) quòd reliquæ mansiones decem, & octo, quarum breuiter catalogus describi

D. Hieron.

describitur, à Rethma vsque ad Asiongaber, id A est, vsque ad tricesimam secundam mansionem, sub Pharan solitudinis nomine contineantur, in quibus vniuersa, quæ scripta sunt, diuersis téporibus gesta sentimus: quæ quia non sunt per mansiones singulas distributa, à nobis quo-que in commune dicétur. Sic Hieron. qui mansiones eo ordine numerat, quo numerantur Num. 33.

5. Quæritur, *quanto temporis spatio manserit populus in hac mansione Cadesbarne, & reliquas mansiones percurrerit?* Respondetur, Deut. cap. 1. scriptum esse, mansisse in Cadesbarne multo tempore: *Sedistis* (inquit Moses) *in Cadesbarne multo tempore.* Deuteron. verò cap. 2. ait idem Moses; *Tempus quo ambulauimus de Cadesbarne vsque* B *ad transitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit.* Profectus est populus ex monte Sinai anno secundo ab exitu ex Ægypto, mense secundo vigesima die mensis, Numer. 10. Postea in decima tertia mansione, quæ dicitur sepulchra concupiscentiæ, mansit vltra mensem. In ea enim populus per mensem coturnices à Deo datas comedit: postea in mansionem decimam quartam peruenit, vbi Maria septem diebus, propter lepram ex castris separata est, mansitque ibi populus per dies illos septem, & plures: deinde peruenit in Cadesbarne, vnde missi sunt exploratores, mense quarto anni secundi ab exitu. In Cadesbarne mansit multo tempore, C de quo dicemus infra. Tandem post triginta & octo annos, venit in torrentem Zared, anno quadragesimo, vt suo loco dicetur, Deo fauente. Deuteronom. cap. 1. quo loco legimus in nostra versione: *Sedistis in Cadesbarne multo tempore.* Hebraicè legitur, *be Cades*, id est, *in Cades*, non additur, *Barne.* Sic vertunt septuaginta, & Chaldæus. Item Numer. 13. sic legimus: *Venerunt* (scilicet exploratores) *ad omnem cœtum filiorum Israël in desertum Pharan, quod est in Cades.* Hebraicè: Venerunt in desertum Pharan *Cadesach*, id est, in Cades. Quamobrem Cadesbarne videtur etiam appellari Cades, esseque *Cadesbarne*, siue *Cades*, non decimam quintam mansionem, sed trigesimam tertiam, qui numerus *Cades* mansioni assignatur, Numer. 33. Hanc opinionem, qui sequetur, sic ordiné mansionum constituet. Ex mansione decima quarta, in qua Maria aduersùs Mosem locuta est, venerunt Israëlitæ, non in Cadesbarne, sed in Rethma, quæ fuit mansio decima quinta: mansio decima sexta fuit Remomphares, decima septima Lebna, B denique trigesima tertia, vt supra ostendimus, fuit Cades, quæ etiam dicitur Cadesbarne.

6. Percurrerunt autem Israëlitæ festinanter has mansiones omnes, vsque ad Cades, vno ferè mense; profectique ex monte Sinai ànno secundo ab exitu, mense secundo, peruenerunt in Cades percursis his mansionibus, mense quinto. Ex Cades, siue Cadesbarne, missi sunt exploratores. In hac mansione manserunt multo tempore, siue multis diebus, vt Hebraicè habetur, id est, vsque ad finem anni secundi, & initium tertij ab exitu; postea 38. annorum spatio ad torrentem Zared perducti sunt, anno quadragesimo. At obstat huic ordini, quòd Maria, C soror Mosis, Numer. 20. dicitur obiisse in Cades, & in eodem loco sepulta: illa autem videtur obiisse anno ferè quadragesimo post exitum ex Ægypto, quo obierunt Aaron, & Moses; non autem hoc tempore, quo erant Israëlitæ in Cadesbarne, anno secundo post exitum, nisi dicamus, Hebræos in hac mansione mansisse multos annos, qua de re infra agemus, Deo donante.

Deut. 1.
In mansione Cadesbarne manserunt Israëlitæ longo tempore.
Deut. 2.

Deut. 1.
Cadesbarne dicitur Cades.

Num. 13.

De tempore quo Israëlitæ percurrerunt mansiones.

CAPVT VII.

De missione exploratorum ex Cadesbarne.

NVMERI CAP. XIII.

1. PROFECTVSQVE est populus de Haseroth fixis tentoriis in deserto Pharan, ibique locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Mitte viros qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus. Fecit Moyses, quod Dominus imperauerat; de deserto Pharan mittens principes viros, quorum ista sunt nomina. De tribu Ruben, Summua filium Zechur. De tribu Simeon Saphat filium Huri. De tribu Iuda, Caleb filium Iephone. De tribu Issachar Igal filium Ioseph. De tribu Ephraim, Osee filium Nun. De tribu Beniamin Phalti filium Raphu. De tribu Zabulon Geddiel filium Sodi. De tribu Ioseph sceptri Manasse, Gaddi filium Susi. De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. De tribu Aser, Sthur filium Michaël. De tribu Nephthali Nahabi filium Vapsi. De tribu Gad, Guel filium Machi. Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram. Vocauítque Osee filium Nun, Iosue. Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, & dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam: cúmque veneritis ad montes, considerate terram qualis sit, & populum, qui habitator est eius, vtrum fortis sit, an infirmus: si pauci numero, an plures: ipsa terra bona, an mala: vrbes quales, muratæ, an absque muris: humus, pinguis, an sterilis, nemorosa, an absque arboribus. Confortamini, & afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando iam præcoquæ vuæ vesci possunt. Cúmque ascendissent, explorauerunt terram à deserto Sin vsque Rohob, intrantibus Emath. Ascenderúntque ad meridiem, & venerunt in Hebron, vbi erant Achiman, & Sinai, & Tholmai filij Enac. Nam Hebron septem annis ante Tanim vrbem Ægypti condita est. Pergentésque vsque ad torrentem Botri absciderunt

palmi

palmitem cum vua sua, quem portauerunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis & de ficis loci illius tulerunt: qui appellatus est Nehelescol, id est, Torrens botri, eò quòd botrum portassent inde filij Israël. Reuersique exploratores Terræ post quadraginta dies, omni regione circuita, venerunt ad Moysen & Aaron, & ad omnem cœtum filiorum Israël in desertum Pharan, quod est in Cades. Locutique eis & omni multitudini ostenderunt fructus Terræ: & narrauerunt, dicentes: Venimus in Terram, ad quam misisti nos, quæ re vera fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognosci potest: sed cultores fortissimos habet, & vrbes grandes atque muratas. Stirpem Enac vidimus ibi. Amalec habitat in meridie, Hethæus & Iebusæus & Amorrhæus in montanis: Chananæus verò moratur iuxta mare & circa fluenta Iordanis. Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus, & possideamus Terram, quoniam poterimus obtinere eam. Alij verò, qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. Detraxerúntque Terræ, quam inspexerant, apud filios Israël, dicentes: Terra, quam lustrauimus, deuorat habitatores suos: populus, quem aspeximus, proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quasi locustæ videbamur.

DEVTERONOMII CAP. I.

22. ET accessistis ad me omnes, atque dixistis: Mittamus viros qui considerent Terram: & renuntient per quod iter debeamus ascendere, & ad quas pergere ciuitates. Cúmque mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros, singulos de tribubus suis. Qui cùm perrexissent, & ascendissent in montana, venerunt vsque ad Vallem botri: & considerata terra, sumentes de fructibus eius, vt ostenderent vbertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt: Bona est terra, quam Dominus Deus noster daturus est nobis. Et noluistis ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei nostri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos Dominus, & idcirco eduxit nos de Terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò ascendemus? nuntij terruerunt cor nostrum, dicentes: Maxima multitudo est, & nobis statura procerior: vrbes magnæ, & ad cælum vsque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis: Nolite metuere, nec timeatis eos: Dominus Deus, qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in solitudine (ipse vidisti) portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. Et nec sic quidem credidistis Domino Deo vestro, qui præcessit vos in via, & metatus est locum in quo tentoria figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. Cúmque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus iurauit, & ait: Non videbit quispiam de hominibus generationis huius pessimæ Terram bonam, quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris: præter Caleb filium Iephone: ipse enim videbit eam, & ipsi dabo Terram, quam calcauit, & filiis eius, quia secutus est Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cùm mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc: sed Iosue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te. hunc exhortare & robora, & ipse sorte Terram diuidet Israëli. Paruuli vestri, de quibus dixistis quòd captiui ducerentur, & filij qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur: & ipsis dabo Terram, & possidebunt eam.

Mitte viros, qui considerent terram.

3. PROFECTI sunt Israëlitæ à mansione decima quarta Haseroth, venerúntque in decimam quintam Cadesbarne, quæ erat in deserto Pharan. Etenim Numer. 13. legimus, fixisse tentoria Israëlitas in deserto Pharan, & inde missos esse exploratores. & Deuter. 1. legimus, missos esse ex Cadesbarne; vnde efficitur, Cadesbarne esse in deserto Pharan. De missione
Num. 13. autem exploratorum, Numer. 13. legimus sic: *Locutus est Dominus ad Moysen: Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filijs Israël, singulos de singulis tribubus, ex principibus.*
Deut. 1. Deuter. autem cap. 1. sic loquitur Moses: *Cúmque venissemus in Cadesbarne, dixi vobis: Venistis*

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

A *ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est vobis: vide terram quam Dominus Deus tuus dat tibi, ascende, & posside eam: & accessistis ad me omnes, atque dixistis: Mittamus viros, qui considerent terram, & renuntient, per quod iter debeamus ascendere, & ad quas pergere ciuitates. Cúmque mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros, singulos ex tribubus suis.* Deus præcipit Mosi, vt mittat exploratores; populus postulat, vt mittantur. Prius tamen populus postulauit; postea Moses Deum consuluit, qui eius postulationi annuit, præcepitque Mosi, vt mitteret. Vtrumque igitur verissimum est; Deus enim imperauit Mosi, vt mitteret exploratores terræ repromissionis, vt legitur Numer. 13. Populus idipsum à Mose postulauit, vt dicitur Deuteron. 1. *Mittuntur exploratores ex Cadesbarne.*

 Fecit

Fecit Moyses, quod Dominus imperauerat.

4\. Misit Moses exploratores ad explorandam terram repromissionis duodecim, quia duodecim erant tribus Israël. Quid autem explorare debetent, docet Numer. 13. (Num. 13.) *Ascendite* (inquit) *per meridianam plagam, cùmque veneritis ad montes, considerate terram, qualis sit; & populum qui habitator est eius, vtrum fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures, ipsa terra, an bona an mala, vrbes quales, murata, an absque muris; humus pinguis, an sterilis; nemorosa, an absque arboribus.* Ex montibus iubet explorare terram, velut ex speculis altis, non tamen ex montibus solùm explorarunt, sed ciuitates ipsas, & oppida introierunt, veluti peregrini homines & ignoti, terramque à Deo promissam lustrauerunt, spatio dierum quadraginta. (*Iam propinqui erant terræ promissionis Israelitæ.*) Erant Israëlitæ, vt ex hoc loco colligitur, hoc secundo anno ab exitu ab Ægypto, propinqui terræ repromissionis, ideo Moses illis dixit Deut. 1. (Deut. 1.) *Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster daturus est vobis. Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi. Ascende, & posside eam.* Israëlitæ verò, antequam ingrederentur, exploratores mitti postularunt, qui terram promissam iam propinquam explorarent, quasi verò promissa dona Dei, antequam accipiantur, indigeant exploratione.

Vocauitque Osee filium Nun Iosue.

5\. Ex terræ exploratoribus vnus erat Iosue, qui appellabatur, הושע, *hoseah*: tunc autem cum est missus, addito iod, Moses nomen Iosue illi imposuit Hebraicè, יהושע, *Iehosuah*. Vtrumque nomen deducitur à salute. (Iosue *nomen à salute ducitur.*) Verbum enim ישע, *iasah*, significat *saluare*. Ecclesiastic. cap. 46. de Iosue sic loquitur: (Eccli. 46.) *Fortis in bello Iesus Naue successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei expugnare insurgentes hostes*, &c. Secundum nomen suum dicitur fuisse *magnus*, & *maximus in salutem electorum*, quia nomen eius salutem significat. (D. Hieron.) D. Hieronym. Osee 1. Saluator (inquit) prophetam suum facit saluatorem. Osee enim in lingua nostra sonat saluatorem. Quod nomen habuit etiam Iosue, antequam ei à Deo vocabulum mutaretur. Osee enim dictus est, id est, saluator, & additum est eius nomini Dominus, vt saluator Domini diceretur. Sic Hieron. Additum est nomini Osee iod, litera Hebræa, dictusque est Iehosuah, vel Iosue: *Ieho* autem indicat nomen Dei *Iehoua*, ideo ait Hieronymus, significare Domini saluatorem, id est, saluatorem missum à Deo.

6\. At videtur hæc nominis immutatio non in hac mansione facta, sed iam antea. Etenim ante hoc tempus, Exod. 17. iam Iosue vocabatur, cùm Amalecitas vicit. Et cap. 24. Iosue dicitur minister Mosis; item cap. 32. cum reuertitur cum Mose ex monte Sinai, Iosue appellatur, etiam cap. 33. Respondetur, dici illo tempore Iosue per anticipationem. Osee enim tunc dicebatur: sed quia, quando liber scriptus est, iam vocabatur Iosue, & hoc illi fuit perpetuum nomen, appellauit illum Moses Iosue. (D. August.) Lege D. August. lib. 16. contra Faustum, cap. 19. & quæ diximus de nomine Iesu, in Concord. tom. 1.

Ascenderunt ad meridiem.

7\. Præcepit Moses exploratoribus, Numer. 13. (Num. 13.) *Ascendite per meridianam plagam*, &c. Erant enim

A tunc castra in meridiana plaga terræ promissionis. Ascenderunt ergo exploratores ad terram explorandam, per illam terræ partem, quæ meridiem spectabat, itemque fecerunt versùs septentrionem. (*A meridie cœperunt explorare terram.*) Nam Israëlitæ ex Ægypto veniebant, qua in plaga australi est. Si cum terra promissionis conferatur, desertum quoque Pharan, ex quo missi sunt exploratores, australe est, iuxta illud Abacuc 3. (Abacuc 3.) *Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan.* Itaque, vt legimus Numer. 13. (Num. 13.) *Explorauerunt terram à deserto Sin, vsque Rohob intrantibus Emath*; desertum Sin australe est. & Abulensis Numer. 13. quæst. 39. Pharan, & desertum Sin, idem esse putat. Rohob, &

B Emath septentrionalia sunt loca. Amos 6. ait (Amos 6.) Dominus: *Suscitabo super vos gentem, & conterent vos, ab introitu Hemath vsque ad torrentem deserti.* Terminus terræ promissæ versùs meridiem ponitur torrens deserti; versùs aquilonem verò Hemath. Eodem cap. Amos: *Transite* (inquit) *in Emath magnam*, &c. Est enim duplex, altera Emath magna, altera minor. (*Duplex est Emath.*) (D. Hieron.) D. Hieronymus eodem capite: Emath (inquit) magna, nunc Antiochia nominatur. Magnam autem vocat ad distinctionem minoris Emath, quæ appellatur Epiphania; vnde vsque hodie pergentibus Mesopotamiam prima mansio vocatur Emmas, corrupto quidem vocabulo, sed pristini nomi-

C nis vestigia retinente. Citius regio appellatur Reblatha, in qua 4. Reg. 25. præsente Nabuchodonosore Sedeciæ Regis filij interfecti sunt, & oculi illius excæcati, &c. Hoc loco sermo est de minore Emath, quæ terminus erat terræ versus aquilonem.

Venerunt in Hebron.

Hebron ciuitas est terræ promissionis australis: ad hanc scribit Moses venisse exploratores. 8.
Ratio est, quia in ea gigantes tres viderunt, quorum hæc erant nomina: Achiman, & Sisai, & Tolmai. (*Cur gigantes dicantur filij Enac?*) Quæritur autem, *cur hi dicantur filij Enac?* Respondetur, dici filios Enac, quia gi-

D gantes erant. Nam Enac pater fuerat gigantum. Deuter. 2. (Deut. 2.) *Emim populus magnus, & validus, & tam excelsus, vt de Enacim stirpe quasi gigantes crederentur, & essent similes filiorum Enacim* Iosue 14. (Iosue 14.) *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*; id est, maximus inter gigantes. De his gigantibus locuti sunt exploratores, cùm reuersi ad populum dixerunt, Numer. 13. (Num. 13.) *Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur*, &c.

Hebron septem annis ante Tanim condita est.

Ex antiquitate vrbis Hebron ostenditur gi- 9.

E gantes ibi fuisse. Nam cùm Tanis, vrbs Ægypti antiquissima esset, Hebron tamen septem annis erat antiquior, in qua aliqui ex antiqua prole gigantum permanserunt. (*Hebron ciuitas fuit antiquissima, & Tanis.*) Tanis vrbs fuit Ægypti ad ostium fluminis Nili. Hebraicè *soban* dicitur, צען. De hac Psalm. 77. (Psal. 77.) legimus: *Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos.* Erat in hac vrbe Pharao, cùm Moses miracula, de quibus actum est, edebat.

Absciderunt palmitem cum vua sua, quem portauerunt duo viri in vecte.

Præceperat Moses exploratoribus, vt de fru- 10.
ctibus terræ portarent, vt ex illis populus intelligeret,

Fructus terræ afferunt exploratores.

ligeret, qualis terra esset. Ex fructibus enim terra cognoscitur. Idcirco illi cùm iam reuerterentur ad castra, ex Hebron fructus collegerunt terræ. In primis absciderunt palmitem vitis, cum racemo, siue botro, quem duo viri in vecte portauerunt, de magnis etiam malogranatis, & ficis attulerunt. Appellatus autem est locus ille Hebræo nomine, נהל אשכיל, *nahal escol*, id est, *torrens botri*; quoniam torrens ibi erat, vnde abscissus est magnus ille, & ponderosus botrus. Significat etiam *nahal* vallem.

Reuersi post quadraginta dies.

11. *Exploratores quid explorarint nunciát.* Explorarunt terram exploratores spatio quadraginta dierum. Post quadraginta dies, in desertum Pharan, & Cadesbarne ad castra reuersi sunt; ostenderúntque populo, terræ fructus, indices fertilitatis, terrámque laudauerunt. *Re vera* (inquiunt Numer. 13.) *fluit lacte, & melle, vt ex his fructibus colligi potest.* Num. 13. Sed immemores potentiæ, & auxilij Dei, incolarum fortitudinem, & ciuitatum munitiones extulerunt. *Cultores* (inquiunt) *fortissimos habet, & vrbes grandes, atque muratas, stirpem Enac*, id est, gigantum, *vidimus ibi.* Populi fortissimi nobis obstant, ad meridianam enim plagam habitant Amalecitæ: Hethæi, & Iebusæi, & Amorrhæi habitant in montanis. Chananæi verò habitant iuxta mare mortuum, & Iordanem fluuium, qui in mare mortuum influit. Vera illi dicebant. Nam Deuteron. 7. ait Moses, populos terræ promissæ fuisse maioris numeri, & fortiores Hebræis. Deut. 7. *Cùm* (inquit) *deleuerit Deus septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te.* & Deuter. 9. Deut. 9. *Tu transgredieris hodie Iordanem, vt possideas nationes maximas, & fortiores te, ciuitates ingentes, & ad cælum vsque muratas, populum magnum, atque sublimem, filios Enacim quos ipse vidisti, & audisti, quibus nullus potest ex aduerso resistere.* Vera dicebant, sed fortè tali gestu, & loquendi modo, vt indicarent, difficillimum esse terram possidere.

12. *Oritur populi tumultus. Caleb populi tumultū conatur compescere: obsistunt alij.* Auditis exploratoribus, populi contra Mosem murmur oriebatur, quòd eos in eam terram ex Ægypto vocasset. Caleb autem qui vnus erat ex exploratoribus, populi murmur compescere conatus est, dicens: Ascendamus in terram à Deo promissam, ne despondeamus animum, Dei auxilio illam sub nostram potestatem poterimus redigere. Alij verò exploratores eius socij restiterunt Caleb respondentes: Nequaquam poterimus ascendere ad terram hanc, quia populus eius fortior est nobis; detraxerúntq; terræ à Deo promissæ: *Terra* (aiunt) *quam explorauimus, deuorat habitatores suos, populus quem aspeximus, procera statura est, ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac*, id est, gigantes, *in Hebron, quibus comparati, quasi locustæ videbamur.* Quæres, *cur dixerint, terram deuorare suos habitatores?* Rabbi Salomon ait, vidisse exploratores, in quolibet oppido homines sepeliri, quia populum illum Dominus occidebat, vt Israëlitæ pauciores hostes haberent. *Cur exploratores dixerint, terram deuorare suos habitatores?* Abulensis. Abulensis conicit, exploratores vidisse populum pestilentia percussum, & homines passim morientes; ideóque dixisse, terram deuorare suos habitatores. Probabilitate carent hæ coniecturæ. Verisimile est, per hyperbolem locutos esse exploratores, cùm dixerunt: *Terra deuorat habitatores suos*, qua significarunt, terram non esse expetendam, vel indicare voluerunt, terram deuoraturam Hebræos, si in illam vellent ingredi, & in ea habitare, quia à Chananæis fortissimis vita priuarentur.

CAPVT VIII.

MORALE.

De missione exploratorum ex Cadesbarne.

Mitte viros, qui considerent terram Chanaan.

PRÆCEPIT Deus Musi, vt exploratores mitteret, qui terram repromissionis explorarent. 1. *Exploranda est nostra terra promissionis, id est cælestis patria.* Exploranda etiam est diligenter repromissionis terra illa beata fluens lacte, & melle; cuius typus fuit terra Chanaan, in quam Israëlitæ tendebant. Mittendus est intellectus egregius explorator, qui cælestem patriam nostram consideret, eiúsque fructus suauissimos ad nos afferat. D. Gregor. Nyssenus: Boni (inquit) exploratores sunt, rectæ cogitationes de repromissa nobis beatitudine, &c. D. Gregor. Nyssen. Genes. 13. iubet Dominus Abrahæ, vt terram exploret: Genes. 13. *Surge,* (inquit) *& perambula terram in longitudine, & latitudine sua, quia tibi daturus sum eam.* Surgamus & nos, summaque vigilantia cælestis regionis latitudinem, & longitudinem intellectu, memoriáque perambulemus, quia eam nobis daturus est Dominus. Explorare iubet Moses terræ bonitatem, ac salubritatem: *Considerate,* (inquit Numer. 13.) *ipsa terra bona sit, an mala, humus pinguis, an sterilis.* Num. 13. Explorare etiam iubet populum: *Virum* (inquit) *fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures, &c.* Hæc quoque nobis sunt exploranda.

2. *Terra nostra promissionis salubritas, & bonitas.* Si terræ beatæ bonitatem, ac salubritatem consideremus, Deus bone, quis eam poterit verbis explicare? Numer. 14. *Terram quam circuiuimus,* (aiunt Iosue, & Caleb) *valde bona est,* &c. Num. 14. Cæteri etiam exploratores, Numer. 13. sic testantur: *Re vera fluit lacte, & melle,* &c. Num. 13. Salubris illa dicitur terra, & bona, vbi morbi non sunt, vbi incolæ diu viuunt; terra nostra valde bona est, adeóque salubris, vt nullus in eam morbus, nullus dolor, nullus gemitus, nullæ lacrymæ ingredi possint. Quis huiusmodi terram vnquam vidit? habet etiam aliquid maius, ac mirabilius. Cùm nulla sit regio, in qua non moriantur homines; in illam beatam regionem qui fuerit ingressus, nunquam morietur, sed per totam æternitatem viuet immortalis. Habemus huius rei testimonium dilecti Apostoli, Apoc. 21. Apoc. 21. *Absterget* (inquit) *Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Numer. 13. aiunt exploratores, *terra deuorat habitatores suos.* Num. 13. Etenim terra hæc, in qua nunc habitamus, incolas suos deuorat, nec vnus quidem est habitator illius, quem non deglutiat, deuoret, visceribúsque condat. Nónne sepelimur, terráque omnes obruimur? terra est morientium, occidit habitatores, mortuósque deuorat: At terra beata nullum deuorat habitatorem, omnibus vitam præstat sempiternam, quoniam terra est viuentium, non morientium.

3. *Terra nostra promissionis fluit lacte, & melle.* Quòd si humum iubet considerari Moses, pinguísne sit, an sterilis? ne glebam quidem minimam in terra nostra reperiet explorator, quæ non sit pinguissima, siquidem tota hæc humus

A fluit lacte, & melle, fructúsque dulcissimos profert æternæ vitæ, æterni gaudij, æternǽque gloriæ, Psal. 67. (Psal. 67.) *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis, mons in quo bene placitum est Deo habitare in eo*, &c. Celsissimus mons est terra, de qua loquimur, mons Dei est, mons pinguissimus, Deique sedes.

4. Præterea iubet Moses explorare populum: *Considerate* (inquit) *populum, qui habitator est eius, vtrùm fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures*, &c. Admirabilis est populus, qui habitator est cælestis regionis, fortissimus, ac penè infinitus. Habitant in ea Seraphini, Cherubini, reliquorúmque angelorum innumera multitudo, B qui fortes adeò sunt, vt vnus tantummodo ex illis omnes totius orbis exercitus valeat superare: habitant etiam nunc in ea animæ hominum, quæ in fine mundi sua recipient corpora, instar solis splendida, agilia, incorruptibilia, fortissima, atque immortalia. De his Ioannes Apoc. 7. (Apoc. 7.) *Vidi* (inquit) *turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum*. (*De rege & populo terræ promissionis.*) De Rege autem summo Deo Christo Opt. Max. qui in excelso throno residet, humanitatéque sua, ac diuinitate terræ beatissimæ, beatissimos incolas beat; de Rege, inquam, hoc dicere (ait Augustinus, vel Beda potiùs sermon. 18. C (Beda.) de sanctis) vox nulla sufficit, effugit enim omnem sermonem, atque omnem sensum humanæ mentis excedit decus illud, illa pulchritudo, illa magnificentia, illa maiestas. Vltra enim omnem sanctorum gloriam est, ipsios inæstimabilem aspicere conspectum, & splendore maiestatis eius irradiari. Sic ille. O beatam terram! ô pinguissimam humum! ô saluberrimam regionem! ô populum fœlicissimum! ô Regem potentissimum! Denique orbis hic terra est morientium. Dixerunt exploratores, *terra deuorat habitatores suos*. Nónne terra hæc, quam incolimus, habitatores suos omnes deuorat? nec vnus D quidem est, quem non deuoret, condátque visceribus, omnes enim sepelit, quia terra est morientium: terra beata non deuorat habitatorem vllum, sed æterna vita donat, quoniam terra est viuentium, non morientium.

5. (*Exploranda cælestis gloria.*) Consideremus quotidie hanc terram nobis à Deo repromissam, vberrimos eius fructus in memoria reportemus. Non quidem botrum aliquem, vel malo granata, aut ficus, sed gaudia admirabilia, vitam immortalem, gloriam sempiternam, denique omnium honorum immensum quendam aceruum, cui nihil mali possit admisceri, nihil boni vnquam detrahi. Speculator factus D. Petrus cùm minores terræ huius fructus, id est, gloriam corporis, conspe- E xisset, ac degustasset, in Christo transfigurato; extra se summa dulcedine raptus dixit Christo, Matth. 17. (Matth. 17.) *Domine bonum est nos hic esse, faciamus hic tria tabernacula*, &c. Quia in monte Thabor Dominus fructus illos ostenderat, Petrus totius mundi oblitus, in monte illo habitare optimum esse aiebat. Videbatur enim illi terra optima, quæ tam bonos fructus ferebat. Quid quæso dicent beati, cùm non in monte terrestri, sed in cælo Empyreo, non minores solùm fructus, id est, gloriam corporis, degustauerint, sed gloria etiam animæ, quæ in visione Dei, & amore, & fruitione sita est, potiti fuerint?

A *Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est.*

Multa sunt, quæ illis aduersantur, qui in veram terram repromissionis, id est, cælum, iter faciunt: *Nequaquam* (aiunt exploratores) *ad hunc populum valemus ascendere: ibi vidimus monstra quadam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quasi locustæ videbamur*. At nihil illis obstat, quia Dei auxilio confisi, magno animo omnia occurrentia impedimenta perrumpunt, & nunquam retro reuertuntur, duósque illos a Deo probatos exploratores audiunt, Iosue, & Caleb; sic enim illi ad populum cla- B mant, Numer. 14. *Terra quam circuiuimus valde bona est, si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte, & melle manantem. Nolite rebelles esse contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem, ita eos possumus deuorare*. Terra cælestis, quam mente sæpissime circuire oportet, optima est, melle manat, & lacte, Deus in illam tendentibus auxilium semper præbet. Hoc confisi, ne timeamus hostes nostros, vt Israëlitæ suos timuerunt, quia Dei præsidio freti, sicut panem eos possumus deuorare. Facile est deuorare panem; prætetea est vtile, quia hominem alit: sic etiam facile est, tartareos hostes, Deo auxi- C liante, vincere; est etiam vtilissimum, quia victoria hæc æternæ nobis gloriæ merita comparat. 6. (*Superanda omnia, quæ obstant iter facientibus in cælum promissum.*) (Num. 14.)

Pusilli animi fuerunt Hebræi illi, parúmque fidei habuerunt, qui cùm tot Dei miracula iam vidissent, terræ promissæ hostes horruerunt. Quasi verò is qui Ægyptum tot prodigiis domuisset, non pôsset terram Chanaan superare; qui mari Pharaonem, eiúsque exercitum obruisset, non posset Chananæorum regulos necidare. In itinere terræ repromissionis cælestis, animi pusillitas cauenda est: necessaria enim maximè est animi magnitudo, ac generositas, vt ea, quæ obstant, virili animo superentur, ni- D hilq; sit, quod iter facientem remoretur. Chrysostomum audiamus, Matth. 12. in fine: Vna (inquit) res quæritur, magnitudo, & generositas animi, quam non ætas, non inopia, non diuitiæ, non aliquid aliud, ne ad virtutem peruenias, coërcebit, &c. Considera quæso, atque imitare Pauli generositatem, & magnitudinem animi. Non horrebat ille monstra exploratorum, filios Enac de genere giganteo, sed magno animo clamabat, Roman. 8. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei,* E *quæ est in Christo Iesu Domino nostro*. Item ad Philippenses 4. *Omnia* (inquit) *possum in eo qui me confortat*. 7. (*Pusillanimitas fugienda.*) (D. Chrysost.) (Ad Rom. 8.) (Ad Philip. 4.)

Ibi vidimus monstra quadam de genere giganteo.

8. (*Cacodæmones gigantes, & monstra.*) Horrenda monstra sunt, horrendíque gigantes, hostes nostri, dæmones, qui nostrum ingressum in terram repromissionis impedire conantur: nos verò cum illis comparati locustæ videmur. Naturam enim habent illi angelicam potentissimam, nos humanam maximè imbecillem. Origenes homil. 7. in lib. Numer. (Origenes.) Quantum (inquit) ad comparationem dæmoniacæ, & humanæ naturæ, nos locustæ sumus, & illi gigantes,

gigantes,&c. Hanc giganteam naturam indica- A uit Apostolus, ad Ephes.6. dicens: *Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem*, id est, aduersùs homines imbecilli natura constantes: *sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum*, id est, aduersus dæmones, angelicam naturam habentes, qui ex choris angelorum ceciderunt, quorum comparatione locustæ sumus. Attamen si Dei auxilio, virtutibúsque armati cum illis præliemur, locustæ victoriam de gigantibus mirabiliter reportabunt. Origenes eadem homilia: Vult (inquit) Dominus semper res mirabiles facere, vult de locustis vincere gigantes, &c. Matth.10. *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum*. Sic B (inquit Chrysost.) virtutem meam maximè ostendam, cùm lupi ab ouibus superabuntur, &c. Deinde docet Origen. arma, quibus vincuntur, esse vitæ sanctitatem: Vita (inquit) nostra si sancta sit, dæmonibus conferet mortem; si segnis, & luxuriosa sit, potentes eos aduersùs nos, & gigantes efficiet. Quanto nos virtutibus crescimus, tantò illi inferiores efficiuntur, & fragiles, sicut è contrario, si nos infirmemur, & terrena requiramus, illi fortiores fiunt. Sic ille. Arma quoque indicauit Paulus ad Ephes.6. Indicauit ille quidem giganteam dæmonum naturam, sed egregius explorator non addidit: Non poterimus terram repromissionis vnquam C possidere, quia multo fortiores sunt nobis. Sed arma nos iubet sumere, & in certamen cum illis descendere, Dei munitos auxilio: *Propterea* (inquit) *accipite armaturam Dei*, &c. *Propterea*, id est, quia contra gigantes prælium committendum est, ne despondeatis animum, sed diuinis vos armis induite, id est, virtutibus, in terrámque promissam per medios hostes generoso animo contendite.

Ad Ephes 6.
Origenes. *Locusta vincet gigantes.*
Matth 10.
D. Chrysost.
Origenes. *Arma aduersus gigantes sumenda.*

Mitte viros, qui considerent terram.

9. D. Isidorus ait, exploratores terræ promissæ adumbrare Scribas, & Pharisæos, qui populum docebant, & Messiæ promissi aduentum in scri- D pturis explorabant. D. Ambros. in tract. de mansionibus, mansione decimaquinta: Exploratores (inquit) Scribarum, & Pharisæorum prætulerunt imaginem, &c. Hos exploratores vocauit Herodes Rex, vt terram explorarent, in qua Messias erat nasciturus. Rogati sunt, *vbi Christus nasceretur?* Matthæi 2. responderunt, *in Bethleem Iuda*. Postea verò inuidia correpti repromisso Messiæ detraxerunt, gigantésque timuerunt, id est, Romanos; aiebant enim hos gigantes, hæc monstra filiorum Enac, Iudæam vniuersam deuoraturos. Nónne hæc illorum verba sunt, Ioannis 11. *Venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem*. &c. O pusillanimita- E tem hominum impiorum! cur gigantes Romanos timetis? Nónne vos confitemini, Christum multa signa facere? Eodem loco: *Hic homo* (aiunt) *multa signa facit. Si dimittimus eum sic, venient Romani*, &c. Cur timetis Romanos, cùm tot miracula videatis? Nónne qui multa signa facit, Romanos poterit abolere? Imitati sunt patres suos. Sicut patres, cùm multa Dei signa conspexissent, Chananæos timuerunt: sic illi, cùm multa signa Christi vidissent, Romanos formidarunt. Exploratores causa fuere, cur Israëlitæ terram repromissionis repudiarent; sic Scribæ & Pharisæi, & sacerdotes causa fuerunt, cur populus ille repudiaret verum Messiam.

D. Isidorus.
D. Ambros.
Scribæ & Pharisæi exploratores Israelitarum fuerunt.
Matth. 2.
Ioan 11.

Exploratores Ecclesiæ dati sunt sacerdotes, Ecclesiǽque doctores, iuxta illud Ezechiel. 13. *Speculatorem dedi te domui Israël*, &c. Hos considerare oportet res cælestes, & diuinas scripturas, populúmque docere. Item explorare hos oportet cælestia bona, iustis promissa, tartaréaque supplicia impiis præparata, peccatorum fœditatem, virtutum pulchritudinem. Eadem verò postquam explorauerint, ante hominum oculos proponere debent, eósque ad virtutes allicere, a peccatis deterrere. Caueant illud væ Domini, Matthæi 23. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi, hypocritæ, quia clauditis regnum cælorum ante homines. Vos enim non intratis, neque introeuntes sinitis intrare*, &c. Id fecerunt exploratores missi, clauserunt terram repromissionis ante Israëlitas, gigantum horrore; neque ipsi introierunt, aliósque ab introitu repulerunt: sic sacerdotes, & prælati, (si qui sunt in Ecclesia) qui malum Christianis exemplum, & scandalum præbent, regnum cælorum illis claudunt, exemplo malo, vocantque in tartara, neque ipsi introeunt in cælum promissum; neque alios sinunt introire, obicem scandali opponentes. 10.

Ecclesiæ exploratores sũt sacerdotes & doctores.
Ezechiel. 13.
Matth. 23.

Botrum attulerunt exploratores in vecte, hunc aiunt Patres adumbrare Christum. D. Isidor. in Numer. Botrus (inquit) refertur in ligno, & Christi passio demonstratur, &c. D. Gregor. Nyss. Racemus ex ligno pendens, quis erit alius, quàm Christus, qui ex ligno pependit? &c. & Psal. 8. D. Augustinus: Dictus (inquit) est Christus botrus vuæ, quem ligno suspensum, tanquam crucifixum attulerunt, &c. Lege eundem D. Augustinum, toto sermone centesimo de tempore, hunc sensum explicantem. Botrus Christus fuit, qui in torculari crucis pressus, vinum lætificans cor hominis effudit. Portatur à duobus populis, id est, à Iudaico in lege præcedente, quæ de Christo vaticinatur, & à Christiano sequente, & ipsum botrum iam vidente. Quemadmodum qui præcedebat, botrum eum non cernebat: sic Iudaicus populus Christum cernere non vult, eiúsque passionem; qui verò à tergo botrum portabat, botrum videbat; sic populus Christianus Christum videt. August. Portat (inquit) Christum in lege Iudæus, sed à gratia, quam in mysteriis portat, auersus est. Et quem Iudæus aspernatur in lege, Christianus imitatur in corpore, &c. D. Ambros. serm. 72. putat, Iosue, & Caleb portasse botrum, eius verba hæc sunt: Christus botrus est, quem duo exploratores, Iesus Naue, & Caleb in phalanga ad filios Israël propriis humeris detulerunt. Botrus ex phalanga suspensus, in cruce Christus appensus ostenditur: duo autem portantes duo populi demonstrantur, Christianus, & Iudæus. Iudæus prior est, Christum in lege portat, & retrorsum eum ponit: Christianus verò sequens populus, Christum semper oculis aspicit, custodit obtutibus, &c. 11.

D. Isidorus
D. Gregor. Nyssenus.
D. August.
Botrus adũbrat Christũ.
D. August.
D. Ambros.

CAPVT IX.

De murmuratione populi post auditos exploratores.

NVMERI CAP. XIV.

1. IGITVR vociferans omnis turba fleuit nocte illa, & murmurati sunt contra Moysen & Aaron cuncti filij Israël, dicentes: Vtinam mortui essemus in Ægypto: & in hac vasta solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in Terram istam, ne cadamus gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui. Nónne melius est reuerti in Ægyptum? Dixerúntque alter ad alterum: Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. Quo audito Moyses & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israël. At verò Iosue filius Nun, & Caleb filius Iephone, qui & ipsi lustrauerant Terram, sciderunt vestimenta sua, & ad omnem multitudinem filiorum Israël locuti sunt: Terra, quam circuiuimus, valdè bona est, si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum lacte & melle manantem. Nolite rebelles esse contra Dominum: neque timeatis populum Terræ huius, quia sicut panem ita eos possumus deuorare. recessit ab eis omne præsidium: Dominus nubiscum est, nolite metuere. Cúmque clamaret omnis multitudo, & lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israël. Et dixit Dominus ad Moysen: Vsquequò detrahet mihi populus iste? Quoúsque non credent mihi, in omnibus signis quæ feci coram eis? Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam: te autem faciam principem super gentem magnam, & fortiorem quàm hæc est. Et ait Moyses ad Dominum: Vt audiant Ægyptij, de quorum medio eduxisti populum istum, & habitatores Terræ huius, qui audierunt, quòd tu Domine in populo isto sis, & facie videaris ad faciem, & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem: quòd occideris tantam multitudinem quasi vnum hominem, & dicant: Non poterat introducere populum in Terram, pro qua iurauerat: idcircò occidit eos in solitudine. Magnificetur ergo fortitudo Domini sicut iurasti, dicens: Dominus patiens & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem & scelera, nullúmque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Dimitte, obsecro, peccatum populi huius secundùm magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de Ægypto vsque ad locum istum. Dixitque Dominus: Dimisi iuxta verbum tuum. Viuo ego: & implebitur gloria Domini vniuersa terra. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, & signa quæ feci in Ægypto & in solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt Terram pro qua iuraui patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in Terram hanc, quam circuiuit: & semen eius possidebit eam Quoniam Amalecites & Chananæus habitant in vallibus. Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam Maris rubri. Locutúsque est Dominus ad Moysen & Aaron, dicens: Vsquequò multitudo hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israël audiui. Dic ergo eis: Viuo ego, ait Dominus: sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra. Omnes qui numerati estis à viginti annis & suprà, & murmurastis contra me, non intrabitis Terram, super quam leuaui manum meam vt habitare vos facerem, præter Caleb filium Iephone, & Iosue filium Nun. Paruulos autem vestros, de quibus dixistis quòd prædæ hostibus forent, introducam: vt videant Terram, quæ vobis displicuit. Vestra cadauera iacebunt in solitudine. Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis Terram: annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, & scietis vltionem meam: quoniam sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ consurrexit aduersum me: in solitudine hac deficiet, & morietur. Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam Terram, & qui reuersi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes Terræ quòd esset mala, mortui sunt atque percussi in conspectu Domini. Iosue autem filius Nun, & Caleb filius Iephone, vixerunt ex omnibus qui pertexerant ad considerandam Terram. Locutúsque est

est Moyses vniuersa verba hæc ad omnes filios Israël, & luxit populus nimis. Et ecce manè primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt: Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccauimus. Quibus Moyses: Cur (inquit) transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum? Nolite ascendere: non enim est Dominus vobiscum, ne corruatis coram inimicis vestris. Amalecites, & Chananæus ante vos sunt, quorum gladio corructis, eo quòd nolueritis acquiescere Domino: neç erit Dominus vobiscum. At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti Domini, & Moyses non recesserunt de castris. Descenditque Amalecites, & Chananæus, qui habitabat in monte, & percutiens eos, atque concidens, persecutus est eos vsque Horma.

DEVTERONOMII CAP. I.

2\. ET noluistis ascendere, sed incteduli ad sermonem Domini Dei nostri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: odit nos Dominus, & idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò ascendemus? nunci terruerunt cor nostrum dicentes: maxima multitudo est, & nobis statura procerior, vrbes magnæ, & ad cælum vsque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. Et dixi vobis: nolite metuere, nec timeatis eos: Dominus Deus, qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in solitudine (ipse vidisti) portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. Et nec sic quidem credidistis Domino Deo vestro, qui præcessit vos in via, & metatus est locum, in quo tentoria figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis. Cúmque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum iratus iurauit & ait: Non videbit quispiam de hominibus generationis huius pessimæ terram bonam, quam sub iuramento pollicitus sum patribus vestris, præter Caleb filium Iephone: ipse enim videbit eam, & ipsi dabo terram quam calcauit, & filiis eius, quia secutus est Dominum. Nec miranda indignatio in populum, cùm mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc, sed Iosue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te, hunc exhortare, & robora, & ipse sorte terram diuidet Israëli. Paruuli vestri, de quibus dixistis, quòd captiui ducerentur, & filij, qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur, & ipsis dabo Terram, & possidebunt eam. Vos autem reuertimini & abite in solitudinem per viam Maris rubri. Et respondistis mihi: peccauimus Domino: ascendemus, & pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster. Cúmque instructi armis pergeretis in montem ait mihi Dominus: dic ad eos: Nolite ascendere, neque pugnetis, non enim sum vobiscum: ne cadatis coram inimicis vestris. Locutus sum, & non audistis, sed aduersantes imperio Domini, & tumentes superbia ascendistis in montem. Itaque egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, & obuiam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi, & cecidit de Seir vsque Horma. Cúmque reuersi ploraretis coram Domino, non audiuit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere. Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore.

3\. POSTQVAM populus exploratores audiuit, valde est perturbatus; in primis, vt legitur Numer. 14. *Vociferans omnis turba fleuit nocte illa.* Præterea vitæ prætulerunt mortem, morique potius in vasto illo deserto elegerunt, quàm in terram repromissionis ingredi, quia Chananæorum formidabant gladios, & vxorum ac filiorum captiuitatem. Numer. 14. *Murmurati sunt contra Moysen, & Aaron cuncti filij Israel dicentes: Vtinam mortui essemus in Ægypto: & in hac vasta solitudine vtinam pereamus; & non inducat nos Dominus in terram istam, vt cadamus gladio, & vxores, ac liberi nostri ducantur captiui.* Et Deuteronomij cap. 1. Mosis hæc sunt verba: *increduli ad sermonem Domini Dei nostri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos Dominus: & idcirco eduxit nos de terra Ægypti, vt traderet nos in manu Amorrhæi, atque deleret. Quò ascendemus? Nuncij terruerunt cor nostrum dicentes: Maxima multitudo est, & nobis statura procerior, vrbes magnæ, & ad cælum munitæ, filios Enacim vidimus ibi.* O homines insanos! si vos odisset Dominus, & vellet occidere, numquid opus erat ex Ægypto vos educere, & tradere Amorrhæis? nónne in Ægypto vos poterat omnes morte mulctare, si vos oderat? Heu miseros, & stultos homines, id quod erat sũmi Dei amoris, odio tribuebant. Pusillanimitas enim, & metus, cerebrũ mouent. Denique eò peruenerunt insaniæ, tot prodigiis ex Ægypti captiuitate erepti, vt de creando duce cogitarint, qui eos in eandem captiuitatem reduceret. Numer. 14. *Nónne* (inquiunt) *melius est reuerti in Ægyptum? Dixeruntque alter ad alterum: constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum,* &c.

Num. 14 — *Quid egerint Israëlitæ, auditis exploratoribus.*

Ibidem.

Deut. 1.

Israëlitæ reuerti volunt in Ægyptum.

Num. 14.

Moyses, & Aaron ceciderunt proni in terram.

4\. Quid fecerint, his auditis aduersùs Dei maximum beneficium insaniis, Moses, & Aaron, docetur Num. 14. his verbis: *Quo audito Moyses, & Aaron ceciderunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israël,* &c. Hi duo populi

Num. 14

Moses, & Aarō se prosternunt ante Deum.

principes coram perturbato, & rebellante populo prociderunt, vel quia populi furorem metuunt: vel quia ea prostratione grauitatem peccati, & rebellionis aduersùs Deum indicare voluerunt: vel quia sic prostrati pro populo Deum orarunt. Caietanus ait, Mosem & Aaron iuxta tabernaculum excepisse exploratores redeuntes, visoque populi tumultu, ad supplicandum Deo cecidisse in terram, conuersis vultibus in tabernaculum. Hæc Moses, & Aaron fecisse dicuntur, Numer. 14. Deuteronom. autem 1. legimus, Mosem populum perterritum sic esse allocutum: *Nolite metuere, nec timeatis eos, Dominus Deus, qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. Et in solitudine (ipse vidisti) portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum, in omni via, per quam ambulasti. & nec sic credidistis Domino.* Hæc autem dixisse videtur, postquam conspecta gloria Domini in nube, quieuit illa populi concitatio.

Deut. 1.

At verò Iosue, & Caleb.

5. Moses, & Aaron ceciderunt proni in terram: Iosue verò, & Caleb, qui ex duodecim exploratoribus erant, & promissam terram cum reliquis explorauerant, populi insaniam animaduertentes, vestimenta sua, veluti in lugubri casu, sciderunt, populúmque sic sunt allocuti: *Terra quam circuiuimus valde bona est, si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, & tradet humum, lacte, & melle manantem. Nolite rebelles esse contra Dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem ita eos possumus deuorare. Recessit ab eis omne præsidium. Dominus nobiscum est, nolite metuere,* &c. Surdus autem populus verba hæc corde minimè recipiens clamabat, lapidibúsque eos volebat opprimere. At subitò in tanta perturbatione apparuit gloria Domini super tectum tabernaculi, vniuerso populo. Visa Dei præsentia, & gloria, hoc est, splẽdore nubis, Iosue, & Caleb lapidare non sunt ausi. Non longè à tabernaculo illi erant, ideo ad tabernaculum confugisse vult Caietanus, visámque tunc gloriam Domini.

Populus lapidare voluit Iosue, & Caleb.

Dixit Dominus ad Moysen, vsquequò detrahet mihi populus iste?

6. Iacebant prostrati ante tabernaculum Moses, & Aaron, tumultuante populo, Deúmque orabant. Apparuit Dominus in nube fulgente super tabernaculum, tumultuantibúsque indignatus, sic Mosem est affatus: *Vsquequò detrahet mihi populus iste? quousque non credet mihi,* cùm tot miracula in oculis omnium fecerim? Grauissimum de eis sumam supplicium, pestiferáque lue omnes conficiam, vsque ad internecionem; te verò constituam principem alterius gentis excellentioris, ac fortioris. At Moses precibus adhibitis, auertit supplicium Dei: Si eos (inquit) Domine neci dederis, ac deleueris, Ægyptij, alíique populi de omnipotentia tua detrahent, dicéntque, te ideo eos in solitudine hac occidisse, quia in terrã, quam promiseras, non poteras introducere. Introduc ergo eos in terram promissam, sícque glorificetur coram populis fortitudo, & potentia tua, *sicut iurasti dicens: Dominus patiens, & multæ misericordiæ, auferens iniquitatem, & scelera, nullúmque innoxium derelinquens; qui visitas peccata patrum in filios in tertiam, & quartam generationem. Dimitte obsecro, peccatum populi huius secundum magnitudinem misericordiæ tuæ.*

Moses orat pro populo.

7. Dubitatur, *vbinam Deus verba illa sub iuramento protulerit?* Respondetur, non legi alio loco prolata sub iuramento, Hebraicè autem hoc loco est verbũ *dibarta*, quod significat *dixisti*; vertúntque LXX. interpretes; *sicut dixisti*, eodemque modo Chaldæus, & alij: noster interpres, vel aliam lectionem secutus est, vel quia omne verbum Dei firmius est iuramento, vertit: *sicut iurasti*. Aliter sic exponuntur verba hæc; *Magnificetur fortitudo Domini, sicut iurasti dicens*: hoc est: Ostende potentiam tuam, introduc populum in terram promissam, sicut iurasti dicens Abrahamo, Isaac, & Iacob, daturum te eam semini eorum. Exodi 33. *Vade* (ait Dominus) *in terram, quam iuraui Abraham, Isaac, & Iacob dicens: semini tuo dabo eam,* &c. Et Exod. 32. ait Moses: *Recordare Abraham, Isaac, & Israel, quibus iurasti per temetipsum dicens: Multiplicabo semen vestrum, sicut stellas cæli, & vniuersam terram hanc dabo semini vestro.* Lege Exod. cap. 34. & librum 4. cap. 22. vbi hæc verba exposita iam sunt. Exod. 32. eundem in modum precatus est Moses pro populi peccato, quod commiserat, vitulum adorando. *Ne* (inquit) *dicant Ægyptij, callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra,* &c. Simile illud Domini in Cantico Mosis Deuteron. 32. *Propter iram inimicorum distuli, ne fortè superbirent hostes eorum, & dicerent: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia.*

Exod. 33.

Exod. 32.

Exod. 32.

Deut. 32.

8. Respondit Dominus Mosi misericorditer, ac benignè. Quod postulauit, concessit, populum non deleuit, vt eius potentia à cunctis gentibus magnificaretur: Dimisi (inquit) peccatum populi. Viuo ego, non delebo populum hunc, ne detrahant gentes de mea potentia; implebitur terra gloria mea, quia per summam potentiam, ac fortitudinem, terræ promissæ possessionem illi tradam. Omnes enim gentes, tam quæ nunc existunt, quàm quæ futuræ sunt, potentiam meam hinc, & cognoscent, & glorificabunt. Nonnulli, vt Lyranus ait, hæc verba: *Viuo ego, & implebitur gloria Domini vniuersa terra*, ad Messiam pertinere aiunt, hoc sensu: Non interficiam populum hunc, Moses, precibus tuis annuo: viuo ego, & populum seruabo, vt ex illo Christus meus nascatur, & gloria mea tunc terra vniuersa impleatur.

Dimisit Deus peccatum populi, sed non omnino.

Alia interpretatio de Messia.

Attamen omnes homines, qui viderunt maiestatem meam.

9. Peccati pœnam non omnino dimisit Dominus, minatus fuerat totum se populum peste deleturum, id non fecit: sed supplicium graue sumpsit, quoniam ingressu terræ promissæ murmuratores priuauit, eorum verò filios in eam introduxit.

Deus murmuratores ingressu terræ promissæ priuauit.

10. Quæritur, *an omnes Israelitæ, qui ex Ægypto exierunt, sint in deserto mortui, antequam terram repromissionis ingrederentur?* Hac de re agitur Numer. 14. quo capite hanc fert Dominus sententiam in murmuratores: *Omnes homines qui viderunt maiestatem meam, & signa, quæ feci in Ægypto, & in solitudine, & tentauerunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum, nec quisquam ex his, qui detraxerunt mihi, intuebitur eam.* Hoc loco fert Dominus sententiam, qua terræ repromissionis conspectu, & ingressu priuat omnes, qui in Ægypto,

Num. 14. Sententia lata à Deo in murmuratores

Ægypto, & in deserto miracula perpetrata viderunt, quique eum tentauerunt, & mandatis eius non obtemperarunt. Adiungit: *Nemo ex ijs, qui detraxerunt mihi, eam videbit.* Vnde sequitur, omnes in deserto obiisse, qui Domino detraxerunt, hoc est, qui de rebus, & mãdatis eius murmurauerunt. Multi autem videntur fuisse viri probi in populo illo, qui Deo non detraxerunt. Hi ergo in deserto non obierunt, sed terram promissionis ingressi sunt. Obiicitur, Numer. 14. sic scribit Moses: *Murmurati sunt contra Moysen cuncti filij Israël dicentes: Vtinam mortui essemus in Ægypto,* &c. Omnes ergo Israëlitæ murmurati sunt, nullusque ex illis ingressus est terram. Respondetur, sensum loci esse, populum ferè totum murmurasse. Particula enim, *cuncti*, vel *omnes*, pro maxima parte vulgi accipitur. Vnde Abulensis, Numer. 14. quæst. 3. Dicitur (inquit) quòd cuncti filij Israël murmurati sunt, id est, plurimi de multitudine eorum, sed non omnes, &c. Similem in modum dicere solemus, omnes sunt in templo, omnes sunt in theatro cùm tamen multi alijs in locis sint. Hoc pacto loquitur Dauid, cum Psalm 115. ait: *Vota mea Domino reddam coram omni populo eius.* Attamen non aderat totus populus. D. Hieronymus epist. 146. de filio prodigo, ad illa verba: *Omnia mea tua sunt.* Secundùm (inquit) eum canonem, quem sæpe exposuimus scripturarum, *omnia*, non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, vt Psal. 13. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt* & Ioan. 10. *Omnes qui venerũt ante me, fures fuerunt.* & 1. Corinth. 9. Paulus: *Omnibus* (inquit) *omnia factus sum, vt omnes lucri facerem* & ad Philip. 2. *Omnes quæ sua sunt, quærunt, non ea quæ sunt Iesu Christi.* Sic D. Hieron.

Ibidem.
Murmuratores non sunt ingressi terrã repromissionis.
Ibidem.
Particula omnes, quã latè sumatur.
Abulensis.
Psal. 115.
D Hieron.
Psalm. 13.
Ioan. 10.
1. Corint. 9.
Ad Philipp.

Tentauerunt me per decem vices.

11. Tentare Deum is dicitur, qui illum facto graui ad puniendum prouocat. Israëlitæ prouocauerunt Deum iam *per decem vices*, id est, sæpius, per multas vices. Nam *decies* significat *sæpius*, ponitúrque numerus terminatus, pro interminato. Sic Genes. 31. *Mutauit Laban* (ait Iacob) *mercedem meam decem vicibus*, id est, multis vicibus. Iob 19. *En decies confunditis me*, id est, sæpè. Lyranus tamen, & alij vices has numerant. Abulensis quoque decem vices proponit, quæst. 63. hunc in modum: Prima vice tentauerunt Israëlitæ Deum, Exod. 5. cùm præpositi dixerunt Mosi, & Aaron: *Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius.* Secunda vice, cùm ante ingressum maris rubri, Exod. 13. Pharaonem timentes dixerunt ad Mosem: *Forsitan non erant sepulchra in Ægypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Ægypto?* Tertia vice tentauerunt Deum, Exod. 15. cùm ad aquas amaras peruenerunt, & aduersus Mosem murmurauerunt, dicentes: *Quid bibemus?* Quarta vice, Exod. 16. tentauerunt Deum carnes petentes, & panes: *Et murmurauit omnis congregatio filiorum Israël contra Moysen, & Aaron in solitudine, dixerúntque: Vtinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti.* Quinta vice, Exod. 16. cùm ex manna vltra præscriptam mensuram collegerunt, timentes ne deficeret. Sexta vice tentauerunt Deum, Exod. 17. in Raphidim quia aqua deerat: *Populus iurgatus contra Moysen ait: Da nobis aquam.* Quibus respondit Moyses: *Quid iurgamini contra me? Cur tentatis Dominum?* Septima

Genes. 31.
Iob 19.
Abulensis.
Exod 5.
Quomodo tentauerint Deũ Israëlitæ decem vicibus.
Exod. 13.
Exod. 16.
Exod. 17.

A vice, cùm vitulum adorarunt, Exod. 32. Octaua, Numer. 11. cum incensa est extrema pars castrorum. Nona, in Sepulcris concupiscentiæ, vbi datæ sunt coturnices. Decima, in reditu exploratorum. Idem author priorem interpretationem magis probat, scilicet vt *decies* significet, *sæpè*.

Seruum meum Caleb, qui plenus alio spiritu.

12. Excipit Dominus à pœna Caleb exploratorem, qui Dei spiritu plenus egregiè suo fuerat officio functus, & coram populo timidis exploratoribus magno animo restiterat. Hunc egregium virum ait in terram promissam introiturum, B quia non spiritu timiditatis, sed fortitudinis, & obedientiæ plenus, coram populo locutus fuerat. Excepit quoque postea Iosue, qui simul cum Caleb populum adhortatus est, Numer. 14. ne formidarent hostes, qui Dei potentia facilè possent superari.

Iosue, & Caleb exploratores terram repromissionis ingressi sunt.

Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem.

13. Incipit Dominus exequi datam sententiam, decreuerat murmuratores in deserto vita priuare; antequam in terram repromissionis peruenirent. Vsus tamen est iustitia, coniuncta cum misericordia. Non occidit omnes simul, sed C spatium longum dedit annorum triginta, & octo, in quo in solitudine vitam traduxerunt, paulatímque omnes consumpti sunt morte naturali: filij verò eorum terram ingressi, eam possederunt. Erant Israëlitæ in Cadesbarne, prope terram promissionis. Si non peccassent, post breue tempus superatis hostibus, illius possessione desiderata potiti essent. Nunc quia peccatum commiserunt, ait Dominus Moysi, vt castra moueat, non in terram repromissionis, sed in solitudinem, retróque reuertatur, vt in solitudine triginta & octo annorum spatio murmuratores vitam traducant, omnésque moriantur, antequam terram promissam videant. D Noluit autem castra manere in Cadesbarne, vbi tunc erant, quia Amalecitis, & Chananæis hostibus, habitantibus illis in locis conuallibus, erant propinqua. Ab hostibus ergo iussit eos recedere, & reuerti in desertum per viam tendentem in mare rubrum.

Murmuratores in deserto longo temporis spatio, ex vita discedunt.

In solitudine hac iacebunt cadauera vestra.

14. Rursus Dominus cum Mose, & Aarone loquitur de supplicio murmuratoribus infligendo. Iubet Mosi, vt sententiam notam faciat populo: *Dic* (inquit) *eis: Viuo ego* (ait Dominus) *sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra. Omnes qui nu-* E *merati estis à viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, præter Caleb filium Iephone, & Iosue, filium Nun.* Fertur hæc sententia contra illos, qui numerati sunt ad militandum Numeror. 1. initio secundi anni exitus ab Ægypto. Numerati autem sunt a vigesimo anno, & supra; fuitque numerus eorum, qui poterant ad bella producere, sexcenta tria millia virorum, quingenti, quinquaginta: Leuitæ autem non sunt numerati cum eis.

Iubet Dominus sententiã ferri.

15. Dubitatur, *an omnes hi in deserto mortui sint?* Respondebit aliquis, solos ex iis mortuos esse illos, qui murmurauerunt, sic enim sententia fertur: *Omnes qui numerati estis triginti annis & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram,*

An omnes Israëlitæ in deserto mortui sint?

ram. Ferri enim hæc sententia videtur in milites numeratos, qui audientes terram promissionis deuorare habitatores suos, ibique esse gigantes, animum desponderunt, & murmurauerunt, neque considerauerunt se sub omnipotentis Dei vexillo militare. Potuerunt tamen aliqui esse ex illis viri boni, qui non murmurauerint.

Abulens. Abulensis Numer. 14. quæst. 87. ait, omnes milites numeratos à viginti annis, & supra, in deserto mortem obiisse, sicque exponit verba illa: Omnes, qui numerati estis a viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis in terram, &c. Id est, omnes milites, qui numerati estis, non ingrediemini terram promissam, & omnes (quicunque illi fuerint) qui murmurastis illam non videbitis. Respondendum est, omnes numeratos à viginti annis, & supra ad militandum, murmurasse, & in deserto mortuos esse, sicque sunt exponenda verba citata: Omnes, qui numerati estis à viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, super quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem, &c. Hoc est: Omnes milites, qui numerati estis sexcenta videlicet millia quingenti quinquaginta, quique omnes contra me murmurastis, non videbitis terram, super quam leuaui manum meam, id est, super quam iuraui, vt eius vobis possessionem traderem. Nam eleuata manu iuramentum suscipiebatur, Deuter. 32. ait Dominus: *Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum,* id est, iurabo. Genes. 14. Abraham dicit: *Leuo manum meam ad Deum,* id est, iuro. Mortuos autem esse in deserto omnes milites numeratos, neque ingressos terram promissam, apertè dicitur Deuteron. 2. *Tempus* (inquit Moses) *quo ambulauimus de Cadesbarne vsque ad transitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit, donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris; sicut iurauerat Dominus, cuius manus fuit aduersùm eos, vt interirent de castrorum medio. Postquam autem vniuersi ceciderunt pugnatores, locutus est Dominus,* &c. Iosue 5. *Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto, per longissimos viæ circuitus.* Non comprehenduntur in numeratis Leuitæ, quia non sunt numerati ad bellum, Num. 1. Quicunque tamen ex iis murmurauerunt, in deserto vitam amiserunt, idem de fœminis dicendum est, & viris aliis. Denique omnes Israëlitæ, qui murmurauerunt, longo annorum spatio obierunt in solitudine, alij citius, alij serius.

Manu eleuata iuramentum suscipiebatur. Deut. 32. Genes. 14. Deut. 2. Iosue 5.

CAPVT X.

De supplicio Israëlitarum.

Paruulos vestros, de quibus dixistis, quòd prædæ hostibus forent, introducam, vt videant terram.

1\. DICET aliquis, *si omnes murmuratores in deserto mortui sunt, quónam modo terram tradidit Deus Hebræis, promissúmque suum impleuit?* Respondetur, tradidisse terram non patribus detractoribus, sed filiis, qui non inciderant in id crimen. Numer. 14. pusilli animi homines aiebant: *In hac vasta solitudine vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio, & vxores, ac liberi nostri ducantur captiui.* Quod sibi imprecati sunt, tribuit illis Deus. Dixerunt; *Vtinam pereamus in hac vasta solitudine.* Id concedit dicens: *Vestra cadauera iacebunt in solitudine,* &c. Filios verò paruulos, quos aiebant ab hostibus capiendos, terram repromissionis possessuros prædicit: sed vagos fore per quadraginta annos in deserto, quousque omnes murmuratores ex vita discedant: *Filij* (inquit) *vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram; donec consumantur cadauera patrum in deserto, iuxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram. Annus pro die imputabitur.* Fornicationem appellat scriptura sæpe idolorum cultum. Hoc loco significat peccatum murmurationis, quo recesserunt à Deo. Potuisse autem dicuntur filij fornicationem patrum, quia propter peccatum patrum vagi fuerunt in deserto quadraginta annis.

Deus tradidit terrã promissam filijs eorum, qui ex Ægypto egressi sunt. Num. 14.

Quadraginta annis recipietis iniquitates vestras.

2\. Dierum numero, quibus exploratores terram repromissionis explorarunt, accommodat Dominus supplicium. Quadraginta dierum spatio illi terram explorarunt, quadraginta annis Israëlitæ in deserto vagi fuerunt; ita vt annus vnus vni diei responderet, tótque essent anni vagationis, quot fuerant dies explorationis. Sic enim opus fuerat, vt illis quadraginta annis pueri filij murmuratorum, iam nati, & qui in deserto in lucem sunt editi, ætate proueherentur, militésque fierent, qui aduersùs hostes pugnarent, patribus vita functis in deserto. Sic ergo res se habuit. Quadraginta annis filij Israel in solitudine versati sunt; quo annorum spatio, ex illis multi filij nati sunt, & filiæ. Tandem omnes murmuratores ex vita migrarunt, & eorum filij ad ætatem peruenerunt, qua milites esse & cum hostibus possent certare.

Quadraginta diebus explorata est terra, & quadraginta annis vagi fuerũt in deserto Israëlitæ.

3\. Ex hoc loco probabit aliquis, filios Israël in deserto versatos fuisse annis plusquam quadraginta. Nam hic dicuntur vagi futuri in deserto quadraginta annis. Iam verò agebatur secundi anni ab exitu ex Ægypto mensis quartus, quo fructus maturescunt. Ergo versati sunt in deserto quadraginta, & vno annis, & aliquot mensibus, non solùm annis quadraginta. LXX. interpretes Iosue 5. sic vertunt: Quadraginta, & duos annos versatus est Israël in eremo, &c. Sic habetur in editione correcta, & apud August. quæst. 6. in librum Iosue. Respondetur, filios Israël versatos esse in solitudine annis solùm quadraginta, qui numerandi sunt, non à lata sententia in murmuratores; sed ab exitu ex Ægypto vsque ad ingressum terræ promissionis. Probatur Exod. 16. *Filij Israël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem.* Deuteron. 2. *Nouit Dominus iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnam per quadraginta annos, habitans tecum Dominus, & nihil tibi defuit.* & cap. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum.* & paulo inferiùs: *En* (inquit) *quadragesimus annus est.* Loquitur autem Moses de extremo anno, & quadragesimum esse ait. & cap. 29. *Adduxit vos Dominus quadraginta annis per desertum.* &c. Obiectioni respõdetur, cùm Dominus ait, Numer. 14. *Quadraginta annis recipietis iniquitates vestras,* numero annorum quadraginta complecti etiam annum illum, & menses, qui iam elapsi fuerant ab egressu

An Israëlitæ plus quàm quadraginta annis in deserto sint versati? Exod. 16. Deut. 2. Deut. 8. Deut. 29. Num. 14.

egressu ex Ægypto; illis enim supputatis explentur anni quadraginta, quod probatur ex ætate Aaronis, & Mosis. Nam Aaron, quando egressus est ex Ægypto, annorum erat octoginta trium, & Moses annorum octoginta, vt colligitur ex cap. 7. Exodi. Aaron verò obiit anno quadragesimo egressionis filiorum Israël ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cum esset annorum centum viginti trium, vt dicitur in lib. Numer. cap. 33. Moses verò ex vita discessit eodem anno quadragesimo, cùm ageret centum viginti annos, vt leges cap. vlt. libri Deuteron. Postquam autem Moses, & Aaron vita functi sunt, ingressus est populus terram repromissionis, anno sequenti, transito Iordane, decimo die mensis primi, Iosue 4. Vnde efficitur, ab exitu ex Ægypto vsque ad ingressum in terram promissam, interfluxisse annos solùm quadraginta, vt liquet supputanti ætatem Mosis, & Aaronis. Si enim octuaginta tribus annis Aaronis, quos agebat, cum egressus est populus ex Ægypto, adiungas quadraginta annos vagationis in deserto, efficies centum & viginti tres. Item, si annis octuaginta Mosis addas eosdem quadraginta, reperies summam, centum, & viginti.

Ætas Mosis, & Aaronis.

Omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, mortui sunt, atque percussi.

4. *Exploratores necesi sunt à Deo.*

Populum murmuratorem Deus paulatim in deserto vita priuauit, exploratores verò, qui tanti mali causa fuerant, subita morte extinxit: *Omnes* (inquit Moses) *mortui, atque percussi sunt in conspectu Domini.* Erant illi coram tabernaculo, & coram nube in conspectu Dei percussit illos, subitoque amissa vita pœnas murmurationis dederunt. Duodecim fuerant exploratores, decem extincti sunt; Iosue, & Caleb, qui à crimine alieni fuerant, in vita permanserunt, magna cum admiratione, atque horrore totius populi.

Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccauimus.

5. *Israëlitæ aliena sententia, arma capiunt, & terrã promissam statuunt petere.*

Postquam populus à Deo paratum supplicium cognouit, terram promissam statuit petere, & cum hostibus propinquis decertare: non autem in Ægyptum reuerti. Itaque, vt legitur Deuteron. 1. dixerunt Mosi: *Peccauimus Domino, ascendemus, & pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster.* Cúmque armis instructi ad hostes in montem pergerent, dixit Mosi Dominus: *Dic ad eos: Nolite ascendere, neque pugnetis. Non enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris.* Illi verò diuino imperio obtemperare noluerũt, ideóque Moses Numer. 14. ait: *Cur transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum? Nolite ascendere: Non enim est Deus vobiscum.* Mosis quoque consilium, superbia ducti, atque excæcati, non sunt secuti. Quòd superbia ducti sint, ait Moses Deut. 1. *Tumentes* (inquit) *superbia ascendistis in montem.* Quòd fuerint excæcati, dicitur Num. 14. *At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis.* Quid pugnatoribus huiusmodi contigerit, superbia tumentibus, & excæcatis, docetur Num. 14. *Descendit Amalecites, & Chananæus, qui habitabat in monte, & percutiens eos, atque concidens persecutus est eos vsque Horma.* Horma nomen est loci. Lege Numer. 21. Non contigit victoria pugnatoribus super-

Deut. 1.

Numer. 14.

Deut. 1.

Numer. 14.

Ibidem. *Ab hostibus vincũtur Israëlitæ.*

A bis, & contenebratis, cum quibus non est Deus. Superati ergo ab hostibus, in castra reuersi sunt, lacrymasque coram Deo fuderunt: sed audita non sunt. Deuteron. 1. ait illis Moses: *Cúmque reuersi ploraretis coram Domino, non audiuit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere.* Deuter. 1.

Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram.

Significat fornicatio in Scriptura idolorum cultum, vt compertum est. Quæritur ergo, *an filij Israël in deserto idola coluerint?* D. Hieronymus, Amos 5. affirmantem sequitur partem. 6. *An Israëlitæ in deserto coluerint idola?*

B Eandem sequitur Ribera. Probatur verbis D. Stephani, Actor. 7. *Vitulum* (inquit) *fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostiam simulachro, & lætabantur in operibus manuum suarum. Conuertit autem Deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli, sicut scriptum est in libro Prophetarum:* (Amos 5.) *Numquid victimas, & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto domus Israël? & suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, adorare eas, & transferam vos trans Babylonem.* Sic D. Stephanus. D. Hieron. Amos 5. Ex hoc (inquit) loco discimus, omnes hostias, & sacrificia, quæ in deserto obtulit Israël, non Deo obtulisse, sed Moloch Regi suo,

Actor. 7.

Amos 5.

D. Hieron.

C cuius portauerunt tabernacula, & imaginem idolorum suorum, statuarumque venerati sunt. Item: Ex eo tempore, quo aurum in caput vituli transformarunt dicentes: *Isti sunt dij tui Israël*, omnia quæ fecerunt, non Deo, sed idolis fecisse monstrantur. Et quòd postea quædam Domino eos legimus obtulisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt metu, & eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Denique vbicunque occasio fuit, semper corde reuersi sunt in Ægyptum, desiderantes allia, & cepas, & cucumeres, & carnes Ægyptias, & manna, quod de cælo datum est, contemnentes. Sic ille. Idem.

Respondetur primò, Israëlitas in deserto bis 7. *sententia Auctoris.*

D idola coluisse, teste scriptura. Vitulum coluerunt, Exod. 32. rursus, Numer. 25. Deos Moabitarum adorauerunt: grauiter verò puniti sunt propter hæc scelera. An verò *alio tempore ipsis quadraginta annis, quibus in deserto vagi fuerunt, idola coluerint*, si quæras aliquis, existimo, publicè non coluisse. Probatur, quia si publicè coluissent, graues dedissent pœnas, neque Deus id passus esset, eósque de idololatria sæpe reprehẽdisset Moses. De clandestina adoratione aliquid dubij esse potest, sed si aliqui clam idola adorabant, ij pauci fuere. Secundò, non existimo, eos post adorationem vituli, non Deo, sed idolis omnia fecisse, & pœnarum metu dona obtulisse.

E Nàm ait Scriptura, Exod. 35. *Obtulerunt mente promptissima, atque deuota primitias Domino ad faciendum opus tabernaculi.* Mens promptissima, & deuota ea non est, quæ metu pœnarum impellitur, non ergo metu pœnarum dona offerebant Deo. Tertiò, arbitror verba Amos 5. non esse intelligenda de tempore deserti, sed de eo tempore, quo in terra promissionis idola coluerunt. Idque probatur, quia Dominus ait: *Transferam vos trans Babylonem.* Eis qui in deserto erant, non est minatus Deus captiuitatem trans Damascum, vel trans Babylonem, sed iis qui in terra promissionis idola adorarunt. D. verò Stephanus, Actor. 7. duo tempora coniungit, quibus Israëlitæ idola adorauerunt. Alterum, quo

Exod. 35.

Amos 5.

quu adorauerunt in deserto vitulum, ideo ait: *Vitulum fecerunt in diebus illis.* Alterum, quo multis idolis cultum præbuerunt in terra promissionis, ideo addit: *Conuertit Deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli, & suscepistis tabernaculum Moloch.* Quòd autem ait Dominus: *Numquid victimas, & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto?* non ideo dicit, quia idolis sacrificia in deserto offerrent, sed quia in deserto, vbi non erat animalium sacrificandorum copia, antequam in terra promissa habitarent, non præcepit Deus, vt sacrificia offerrent, aliqua tamen, vt ex supradictis intelligi potest, obtulerunt. — Ibidem.

CAPVT XI.

MORALE.

De murmuratione, & supplicio Israëlitarum.

1\. DE peccato murmurationis filiorum Israël, Psal. 105. sic canit Dauid: *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, non crediderunt verbo eius, & murmurarunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini, & eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto, & vt deijceret semen eorum in nationibus, & disperderet eos in regionibus.* Despexerunt, & pro nihilo habuerunt Israëlitæ terram desiderabilem, id est, terram repromissionis maximè expetendam, & de illa detraxerunt, & in Ægyptum voluerunt regredi, non crediderunt tunc verbo Dei. Promiserat eium Deus, se in terram optimam melle, & lacte manantem eos introducturum, illi autem huic verbo fidem non habuerunt, neque voci Domini obtemperarunt. Quamobrem iratus, eleuauit manum suam super eos, veluti gladio districto armatam, vt murmuratores in deserto occideret vsque ad internecionem, iuxta illud Numer. 14. *Vsquequò detrahet mihi populus iste?* (ait Dominus) *quousque non credent mihi in omnibus signis quæ feci coram eis? feriam igitur eos pestilentia, atque consumam*, &c. Pro nihilo illi habuerunt suam terram promissionis desiderabilem: nos similes illis pro nihilo habemus nostram terram promissionis, melle, & lacte manantem, omnibus expetendam desiderijs. Illi voluerunt in Ægyptum reuerti, relicto itinere terræ promissionis. Nos non solùm volumus in Ægyptum, id est, mundum redire, verùm id etiam exequimur. Iter enim quod in nostram promissionis terram, id est, in regnum cælorum ducit, relinquimus, & in Ægypto, id est, mundo, eiúsque cupiditatibus, vitam agimus, sedentes super ollas carnium, cepas, allia, porrósque edentes, diuinum autem manna fastidio habentes. Maximè desiderabilis est terra nostra: at væ nobis, cepas, & allia Ægypti desideramus, mel, & lac terræ nostræ fastidio habemus. Desiderabile est omne bonum: in terra autem nostra omne bonum possidebimus. Est ergo maximè desiderabilis.

Psal. 105. Israëlitæ terram promissam pro nihilo habuerunt.

Num. 14.

2\. Desiderabilis est magis quàm totius orbis imperium, quàm diuitiæ omnes sæculi huius, honores, & voluptates. Etenim beatitudine in ea perfruemur, quæ bonorum omnium congregatio quædam est. Si bonum vnum desiderabile est, omnia bona simul adiuncta, & in vnum aceruum redacta, quàm desiderabilia erunt? Iam verò, quàm desiderabile est malis omnibus carere, ita vt nullus morbus, nullus dolor, nullum peccatum, nulla mors ad nos possit accedere? Hoc in illa patria beati omnes habent, omnia bona possident, omnibus malis carent in sempiternum. Quam desiderabilis est ægroto salus, quem morbi dolores torquent? quam desiderabilis est captiuo, carceris vinculis oppresso, libertas? quàm desiderabilis homini fame confecto cibus? Desiderabilis ergo summopere terra illa est, in qua perpetua est salus, perpetua libertas, perpetua absque vllo fastidio saturitas, perpetua omnibus sanctissimis delicijs affluens vita. Hanc desiderabilem terram desiderare nos docet Psalm. 83. *Quàm dilecta* (inquit) *tabernacula tua, Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* At nos pro nihilo habemus terram desiderabilem, eius iter, id est, mandata Dei, derelinquimus; ad mundi itinera, quæ in orcum ducunt, quia nobis amœniora videntur, imminens Dei supplicium minimè considerantes, declinamus. Genes. 25. vendidit Esau primogenita, & sic accepto pane, & lentis edulio comedit, & bibit, & abiit, *paruì pendens quòd primogenita vendidisset*, &c. Habemus hoc loco typum eorum, qui æterna primogenita, id est, æternam gloriam cum vilissimis rebus commutant. Vendidit Esau pro edulio lentis primogenita sua; sic plerique vendunt pro cepis, porris, & allijs Ægypti sempiternæ gloriæ opulentiam. Abijt ille parui pendens, quòd primogenita vendidisset: sic mundani homines parui pendunt, quòd gloriam vilissimo pretio vendant. O tartaream cordis stupiditatem! Errant miseri mortales corde stupido, ideo infinitam hanc iacturam non expendunt.

Cælestis patria maximè desiderabilis est.

Psalm. 83.

Genes. 25.

3\. Psalm. 94. *Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde. ipsi verò non cognouerunt vias meas. Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam*, &c. Quadraginta annis versatus est cum Israëlitis Deus in deserto, ipsi verò errabant corde, quia Deum non amabant, & pro scopo cordis sui non habebant; vias Dei ignorabant, quia in illis non gradiebantur. Iurauit itaque illis, *si*, id est, *non, introibunt in requiem meam*, id est, in terram repromissionis, quæ dicitur requies, quia in deserto, velut peregrini, vagi fuerunt in castris morantes, requie carentes: in terra autem promissionis certam regionem possidentes, quieuerunt. Quadraginta annis fuit Deus proximus Israëlitis in deserto: nobis verò tota vita est proximus. Cauendum maximè est, ne dicat: semper hi errant corde. Scopus cordis nostri Deus esse debet, & cælestis patria, ad Deum, cælestémque patriam cor, & iter nostrum dirigendum est. Quòd si à Deo, cælestique patria cor nostrum, itérque aberret, dicet Dominus: *Hi errant corde.* Quod verò tandem ijs errantibus continget, subiicit; *Non introibunt in requiem meam.* hoc est, homines, qui cælestis patriæ iter, errantes corde derelinquunt, non introibunt in requiem sempiternam, qua perfruuntur, qui ad illam perueniunt. Ne igitur erremus corde, sed, vt Paulus ait ad Hebr. 4. *Festinemus ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.* Quasi dicat: In terram repromissionis tendimus, ne moremur, festinanter iter faciamus. Cùm enim ad rem desiderabilem tendimus, properante gradu pergimus: nihil verò est requie æterna desiderabilius. Ne igitur cunctemur, ne retardent cursum nostrum huius mundi remoræ, deliciæ, diuitiæ, aut honores. Festinemus ingredi in illam requiem æternam; hîc

Psal. 94.

Aberrãt homines corde a cælesti patria

Cur terra repromissionis appelletur requies Dei.

Ad Hebr. 4.

Ad requiem cælestis patriæ festinãdum est

hîc enim semper in castris sumus inquieti, cùm in illam requiem fuerimus ingressi, tunc perpetua corporis, animique requie perfruemur.

4. Exemplum propositum nobis est Israëlitarum, qui propter incredulitatem in requiem terræ promissæ non sunt ingressi, sed in solitudine perierunt. Hoc exemplo discamus Deo obedire, & omnem incredulitatem, cordísque obdurationem, ac peccatum longè à nobis propellere, ne in similem pœnam incidamus. Ad pellendam cordis obdurationem hortatur Apostolus Hebræos verbis illis Psal. 94. *Hodie* (inquit ad Hebr. 3.) *si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri.* Nolite ait, imitari antiquos illos Israëlitas, qui in deserto obdurarunt corda, Deúmque tentauerunt, & exacerbauerunt. Si vocem Dei audieritis hodie, ne obduretis cor. Propterea enim vox Dei cor non penetrat, quia durum est. Addit Apostolus: *Exhortamini vosmetipsos, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Fallax est peccatum, suis illecebris homines decipit, atque obdurat, ne Dei vocem audiant. Est fallax diabolus, obduratque corda. Vnde illud D. Francisci ad Ruffinum: Cor tuum diabolus ad omne opus bonum indurauerat, quod est proprium eius officium, &c. Lege D. Anton. 3. part. tit. 24. cap. 7. §. 7. Obdurat peccatum cor, proprium est officium diaboli obdurare cor. Exhortamini ergo vosmetipsos, (ait Paulus) ne quis à peccati fallacia obduretur, ac decipiatur, donec hodie cognominatur, hoc est, donec dies vitæ vobis illucet. Tempus indicat Paulus, quo æterna requies comparanda est; comparatur enim fide, charitate, bonísque operibus, donec hodie cognominatur, id est, dum viuimus. Hoc hodie, hic dies huius vitæ destinatus est infinitæ beatitudini acquirendæ. Itaque ille sapiens est, qui breuem hunc diem, totum tantæ rei lucrandæ impendit, omnibúsque mundi oneribus expulsis, ad requiem festinat sempiternam. Ille verò insipiens est, qui breuem diem, id est, vitam hanc, rebus mox euanescentibus comparandis tribuit; tandémque in sempiternas tartari flammas deuoluitur.

Cordis obduratio fugienda. Psal. 94. Ad Hebr. 3. Ibid. D. Francisc. *Diabolus obdurat cor.*

Non intrabitis in terram præter Caleb, & Iosue.

5. Plusquam sexcenta numeratorum militum millia ex Ægypto exierunt. Ex illis soli Caleb, & Iosue in terrã repromissionis ingressi sunt, vt supra vidimus. Indicat hic locus id, quod postea euenit, paucos ex Israëlitis in Ecclesiã, & fidem Christi fuisse ingressuros, quod obseruat Lyranus Numer. 14. His verbis allegoricè fuit significatum, quòd pauci de Iudæis comparatiuè ingressuri erant ad fidem Christi in aduentu eius. Qui quidem ingressus per fidem, est introitus in terram viuentium in spe, &c. Confirmat hoc Glossa Hebræorum: Hoc (inquit Lyranus) scribitur in quodam libro Hebraico qui dicitur Sanedrim, apud Hebræos authentico, exponendo illud Ierem. 3. *Assumã vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione.* Glossa: Mensoratus est egressus ex Ægypto ingressui eorũ in terram repromissionis: quia duo tantùm de sexcentis millibus ingressi sunt. Sic erit in diebus Messiæ, quod patet impletũ. Nam pauci in Christũ crediderunt ex Iudæis, respectu non credentium. Hæc Lyranus.

Non multi ex Iudæis in terram promissam, id est, in Ecclesiam, ingressi sunt. Lyranus. Lyranus. Ierem. 3.

Præterea indicatur hoc loco, vt idem Lyranus ait, paucos ex Christianis in terram repromissionis, id est, in cælestem patriam introituros. Per hoc, (inquit) quòd pauci exeuntium ex Ægypto intrauerunt terram promissionis, significatum fuit, quòd de credentibus, qui per baptismum exierunt spiritaliter de Ægypto, pauci sunt intraturi terram viuentium, &c. Et Dionys. Carthus. Per hoc (inquit) quòd tam pauci ex Israëlitis numeratis ingressi sunt terram repromissionis, præfiguratum est, quòd pauci terram cælestis patriæ intrant, &c. Paucos autem ex Christianis terram repromissionis ingressuros, opinio est D. Gregorij homil. 19. in Euangelia: Ad fidem (inquit) multi veniunt, sed ad cæleste regnum pauci perducuntur, &c. Origenes homil. 20. in Matthæum: Si quis (inquit) considerat multitudinem hominum, quæ in Ecclesiis congregatur, & discusserit, quanti sint, qui conuersantur disciplinatè, & reformentur nouitate sensus sui, quanti autem negligentissimè conuersantes configurantur huic sæculo, videbit, quòd verus est Domini sermo: *Multi sunt vocati, pauci verò electi.* Sic ille. D. Chrysost. homil. 40. ad popul. nimium astringit numerum: Quot (inquit) putatis esse in hac ciuitate nostra, qui salui fiant? infestum est, quod dicturus sum, dicam tamen: Non possunt inueniri in tot millibus centum, qui saluentur, quin & de iis dubito. Quanta enim in iuuenibus malitia? in senibus torpor? &c. Card. Caietan. Matth. 25. in parab. de Virginibus prudentibus, & fatuis: Ex ipsis (inquit) Christianis, qui apparent boni, & habent aliqualem curam salutis, medietas perditur, &c. Illa Christi verba: *Multi sunt vocati, pauci verò electi*, de Christianis exponit Lyranus hoc sensu: Multi sunt vocati ad fidem Catholicam, pauci verò sunt electi ad gloriam. Carthusianus quoque, Druthmarus, & alij. Lege, si placet, quæ diximus 3. tomo Concord. lib. 8. cap. 8. Lucæ 13. rogatus Christus à quodam: *Domine, si pauci sunt, qui saluantur?* Respondit: *Contendite intrare per angustam portam, quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt.* D. August. serm. 32. de verbis Domini, cùm audisset Dominus: *Si pauci sunt, qui saluantur?* Respondit: *Contendite intrare per angustam portam.* Quando ergo audis, *pauci sunt qui saluantur.* confirmauit Dominus, quod audiuit; per angustam portam pauci intrant, &c. Matth. 7. ait Dominus: *Quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt, qui inueniunt eam,* &c.

6. Lyranus. Dionys. Carthus. D. Gregor. Origenes. D. Chrysost. *An multi Christiani terram sibi promissam ingrediantur?* Caietanus. Lyranus. Lucæ 13. D. August. Matth. 7.

7. Obiicies, multos non paucos introituros in terram promissam. Nam Apoc. 7. ait Apostolus: *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.* & Matth. 8. ait Dominus: *Multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham Isaac, & Iacob in regno cælorum.* Ergo multi, imò innumerabiles sunt, qui terrã promissam ingrediuntur. Respondeo, paucos esse, & multos, & innumerabiles, pauci sunt si cum iis conferantur hominibus, qui in orcum detruduntur; multi sunt, & innumerabiles, si eorum numerus absq; comparatione cõsideretur; quemadmodum Ioannes considerauit, cùm dixit: *Vidi turbam magnã quam dinumerare nemo poterat.* D. August. serm. 32. de verbis Domini: Multi (inquit) sunt, & pauci, sed ipsi pauci, qui multi. Pauci sunt in cõparatione multorum perditorum, multi in societate angelorũ, &c. Item: Vix videntur grana, quando area trituratur; tãta massa processura est de hac area,

Apoc. 7. Matth. 8. *Pauci Christiani, & multi terram promissam ingrediuntur.* D. August.

(videlicet Ecclesiæ) vt impleat horreum cæli. A Sic Augustin. Lege eundem August. lib.3. contra Cresconium, cap.66. Multa (inquit) grana, quibus magna horrea complentur, pauca dicimus in comparatione palearum. Multæ sunt stellæ, quas numerare non possumus, & paucas dicimus in comparatione arenæ maris. Fortè Genes.22. cùm dicit Dominus: *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam, quæ est in littore maris*, stellæ significauerunt spirituales Christianos, maris autem arenæ carnales. Sic ille. Si conferas eos, qui ex Christianis probis vitam æternam consequuntur, eum Ethnicis, Mahometanis, Iudæis, hæreticis, & Christianis improbis, qui tartareis ignibus mancipantur, perspicuum est, multo plures ex hominibus tartaro tradi, quàm cælo donari. Si autem improbi Christiani fidem habentes, qui in orco pœnas scelerum in æternum sunt daturi, cum probis Christianis comparentur, qui in cælo diuinæ beatitudinis participes sunt futuri; plures damnari, quàm saluari sententia est D.Gregorij, vt supra dictum est, D.Augustini, & aliorum. Verùm de hac quæstione summa cum prudentia à concionatore agendum est, ne auditoribus, vel desperationis, vel nimiæ fiduciæ ansam præbeat. Ad vitam rectè peragendam auditores adhortandi sunt, vt si bene vixerint, bene moriantur, & si bene moriantur, beatitudinem sempiternam consequantur. Se ipsum quisque interroget: Numquid ego in terram promissionis perueniam? postea qualiter viuat, diligenter disquirat. Quòd si praua vita est, respondeat sibi: si sic vixero, non perueniam in cælum, sed in orci macellum; mutanda ergo est velificatio, mutandi mores, ita vt vita sempiterna digni fiant. Non est canonicus liber 4. Esdræ, habet tamen authoritatem, cap.8. sic legitur: *Hoc sæculum fecit altissimus propter multos, futurum autem propter paucos*, &c. Similitudine vtitur quadam, vt ostendat bonorum hominum paucitatem, & impiorum multitudinem: *Quomodo* (inquit) *interrogabis terram, & dicet tibi, quoniam dabit terram multam magis, vnde fiat fictile: paruum autem puluerem, vnde aurum fit: sic & actus præsentis sæculi. Multi quidem creati sunt, pauci autem saluabuntur.* Confert bonos cum puluere aureo, ex quo fiunt vasa aurea, improbos cum terra tenace, vel luto, ex quo fiunt vasa fictilia. Quemadmodum terra, ex qua fiunt vasa fictilia: sic hominum improborum, qui se vasa faciunt fictilia, apta in interitum æternum, magna est multitudo. Quemadmodum verò pulueris aurei, ex quo fiunt aurea vasa: sic probrorum virorum, qui se ipsos, Deo iuuante, vasa aurea efficiunt, paucitas est.

D.August. | Genes.22. | 4.Esdræ 8.

8. Lege D.Thom.1.part.quæst.23.artic.7. quo loco tres opiniones refert: Dicunt (inquit) quidam, quòd tot ex hominibus saluabuntur, quot angeli ceciderunt. Hæc est prima opinio, tot homines saluandos, quot dæmones in tartarum sunt præcipitati è cælo. Ratio est, vt expleatur per homines numerus angelorum, quemadmodum per Matthiam suppletus est numerus Apostolorum. Lege D.Anselm. lib.1. cur Deus homo, cap.18. Tertiam autem angelorum partem ex cælo cecidisse, aiunt quidam significari illis verbis, Apoc.12. *Cauda eius trahebat tertiam partem stellarum.* Secunda opinio est, tot homines saluandos, quot angeli remanserunt in cælo. Ratio est, quia verisimile est, Deum voluisse homines beatos, quos sanguine suo redemit, adæquate numero beatorum angelorum. Hæc est opinio D.Gregorij homil.34. in Euang. Superna (ait) illa ciuitas ex angelis, & hominibus constat, ad quam tantum credimus, humanum genus ascendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse, &c. Item: Illuc tanta creditur ascensura multitudo hominum, quanta multitudo remansit angelorum, &c. Tertia opinio est, tot homines æternam beatitudinem consecuturos, quot angeli ceciderunt, & insuper tot, quot fuerunt angeli creati. Falsa videtur hæc opinio. Nam angelorum numerus penè infinitus est, si ergo tot homines saluarentur, quot angeli creati sunt, penè infinitus esset saluandorum hominum numerus. Quod est ab omni veritate alienissimum. Denique audiamus Doctorem angelicum: Melius (inquit) dicitur, quòd soli Deo cognitus est numerus electorum, &c. Soli Deo cognitus est numerus, sed paruum esse numerum, & magnum, iam diximus: paruum, si conferatur cum multitudine damnandorum; maximum, si per se consideretur. Nemo desperet, si audiat, paruum esse numerum, sed confidat, quia maximus est, nitatúrque toto pectore ad paruum, & maximum hunc numerum peruenire spiritu fortitudinis armatus.

D.Thomas. | Apoc.12. | D.Gregor. | Idem. | D.Thomas. | *Soli Deo cognitus est electorũ numerus.*

CAPVT XII.

MORALE.

De supplicio Israëlitarum.

Caleb, qui plenus alio spiritu, secutus est me.

1. IMPROBI exploratores, ac timidi, pleni spiritu malo timiditatis, sequi noluerunt Deum in terram repromissionis, populumque ab ea auerterunt. At Caleb plenus spiritu diuino fortitudinis, Deum secutus est, populóque vehementer suasit, vt in terram promissam pergeret. Diabolici spiritus est, in cælum à Deo nobis promissum, nolle iter facere, aliósque, vel exemplo, vel verbis, ab hoc itinere abducere; diuini spiritus est, in cælestem patriam properare, aliósque exemplo, & verbis in illam pertrahere. Qualis est ventus, talis est nauigatio. Qui in orcum nauigat, vento, id est, spiritu orci, ducitur. Qui in cælestem requiem vela tendit, Spiritu sancto impellitur, iuxta illud Psal.142. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, &c. Ad Roman.8. *Quicunque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Spiritus orci timiditatis spiritus est, ex locustis facit gigantes, itérque cæli asperum, difficile, arduum esse affingit. Spiritus Dei est spiritus fortitudinis, cælique iter facile, amœnum, iucundum reddit. Iudic.14. *Irruit spiritus Domini in Samson, & dilacerauit leonem, quasi hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu*, &c. Samsoni leo occurrit, spiritus autem fortitudinis in eum irruit, sicut hædum leonem dilacerauit, quia spiritum fortitudinis habuit. Postquam autem spiritus fortitudinis ab eo recessit, Iudic.16. à Philisthæis captus est, & in carcerem coniectus, molæ operam dedit. Eundem in modum esto: Occurrant nobis leones, ac gigantes in via cæli, si irruat in nos spiritus fortitudinis, veluti hædos illos discerpemus: at verò si spiritus irruat timiditatis, capiemur à tartareis hostibus, relictáque cæli via, molæ agitandæ, hoc est, vanis mundi curis, ac negotiis tractandis, operam nauabimus. In ore interfecti leonis reperit

Spiritus Domini est spiritus fortitudinis. | Psal.142. | Ad Rom.8. | Iudic.14.

petit Samson fauum mellis: sic nos in ipsis leonibus, & gigantibus in via cæli superatis, atque occisis, dulcissimum gloriæ sempiternæ fauum reperiemus; siquidem parta de illis victoria, triumphum nobis in cælo pariet iucundissimum.

Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccauimus.

2. Postquam Dominus sententiam tulit in murmuratores, mortéque subita exploratores affecit, qui murmurationis causa fuerunt; milites armis instructi, cum hostibus, qui in ipso itinere occurrebant, pugnare statuerunt, vt ostenderent, paratos se esse ad petendam terram promissionis. Dominus autem misericors dixit Mosi: *Dic ad eos, nolite ascendere, neque pugnetis. Non enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris.* Priuauerat eos Dominus propter peccatum auxilio suo, sine quo victores esse non valebant; ideo præcipit illis, ne pugnent cum hostibus, quia nondum vult eos vita priuare. Illi verò Mosem non audierunt, sed, vt legitur Deut.1. *superbia tumentes*, & vt dicitur Num.14. *contenebrati*, & excæcati ascenderunt in montem, vt pugnam inirent; vnde victi, cæsíque ab hostibus reuersi sunt in castra.

Deut.1.
Num.14.

3. Maximè necessarium est in certamine tam spirituali, quàm corporali Dei auxilium. Ostenditur hoc Psalmo 43. *Non in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me*; ait psalmographus; videlicet, videbat quàm fragilis sit arcus, & gladius, si Dei careat auxilio, ideo addit: *In te*, id est, tuo auxilio, *inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.* Eodem Psalmo indicatur, Israëlitas terram repromissionis, non viribus suis sub potestatem redegisse, sed auxilio Dei. Quod etiam nobis euenit, non enim cælestem requiem nostro robore, sed Dei præsidio comparamus. Verba Psalmi hæc sunt: *Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui. Quoniam complacuisti in eis*, &c. Quemadmodum Hebræi non possederunt terram promissam in gladio suo; sic nos cælum non possidebimus in gladio nostro. Non saluauit illos brachium eorum, neque nos saluabit brachium nostrum. Hebræos saluauit dextera, & brachium Dei, & illuminatio vultus Dei; eadem dextera, idem brachium, & illuminatio vultus Dei, nos ad salutem ducit sempiternam. Illuminatio vultus Dei, beneuolentia est, hilaritatem, ac fauorem significat, Psal. 30. *Illustra faciem tuam super seruum tuum*, id est, exhibe seruo tuo faciem hilarem, & propitiam. Psal. 66. *Illuminet vultum suum super nos*, id est, beneuolentiæ, fauorísque sui luce splendidum vultum nobis ostendat. Iob 29. *Lux vultus mei non cadebat in terram.* hoc est, vultus mei hilaritas, qua beneuolentiam erga aliquem indicabam, magni fiebat. Hæc illuminatio vultus Dei, & beneuolentia Israëlitas in terram promissam duxit: hæc etiam nos in regnum cæleste perfert, hæc Dei illuminatio mentem nostram illuminat, hæc itineris pericula ostendit, hæc cælestis gloriæ magnitudinem patefacit, hæc caducarum rerum vanitatem indicat, hæc æternorum tormentorum admirabile incendium ante oculos proponit, hæc gratiam nobis donat, & gloriam. Hanc assiduis precibus a Deo semper flagitare debemus illis verbis, Psalm. 42. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.* Milites Israëlitæ, Num.14. *Contenebrati ascenderunt in verticem montis*, victíque sunt, quia illuminatione Dei carebant: sic improbi homines, contenebrati, peccatorúmque caligine oppleti, & illuminatione mentis carentes, facilè ab hostibus superantur. Additur Psalm.43. *Quoniam* (inquit) *complacuisti in eis.* Complacuit enim Dominus in Israëlitis, propterea terram promissam dedit illis. Complacuit quoque in electis suis, ideirco sempiternam beatitudinem illis tradit.

Dei auxiliũ summopere est necessariũ.
Psal.43.
Ibid.
Dei auxilio terrã promissam Israëlitæ possederunt: eodem auxilio nos cælestis promissionis regnum comparamus.
Ibid.
Illuminatio vultus Dei quid significet?
Psal.30.
Psal.66.
Iob 29.
Sebast.Barradas Itiner.Israëlit.
Psal.42.
Num.14.
Psal.43.

4. Itaque necessarium est Dei auxilium ad faciendum iter in terram promissionis, certandumque cum hostibus. Ideirco cauendum est, ne propter peccata illo priuemur, & ab hostibus tartareis sub iugum mittamur, quemadmodum milites hi priuati sunt, & ab hostibus cæsi, ac fugati. Num.14. *Nolite ascendere*, (ait Moses) *non enim est Dominus vobiscum.* Non erat Dominus cum illis, quia propter commissum peccatum nolebat illis aduersùs hostes auxilium præstare. Væ homini, qui peccatis suis Dei auxilium à se fugat! Ad Philip.2. *Cum metu, & tremore vestram salutem operamini, Deus est enim qui operatur in vobis, & velle, & perficere, pro bona voluntate*; id est, operamini vestram salutem, hoc sit opus vestrum, hoc officium, salutem æternam operari. Ne tamen eum superbia, vel desidia operemini; sed cum metu, & tremore, magnáque cum vigilantia, & solicitudine, quia vestra operatio absque diuino auxilio nihil est. Deus est enim, qui vos iuuando operatur, in primis velle bonum, deinde cœptum bonum ad perfectionem vsque perducere. Operatur autem pro bona voluntate sua, non ex debito, sed ex beneuolentia, & amore. Cum tremore ergo operamini, cauentes maximè ne diuinis auxiliis impedimenta opponatis. Cardin.Caiet. Ideo (inquit) vobis necessarius est metus, & tremor, cùm operamini ea, quæ sunt salutis spiritalis; quia neque velle, neque operari in vestris consistit viribus: sed Deus est, qui gratuita voluntate extendit sua bona erga vos; operatur in vobis tam velle intus, quàm operari extra. Propterea sic quidem timendum, ac tremendum est, ne subtrahat Deus operationem suam, qua in vobis hæc operatur. Sic Cardin.

Cauendũ est, ne propter peccata auxilio Dei priuemur.
Num.14.
Ad Philip.2.
Card.Caiet.

Cùm reuersi ploraretis coram Domino, non audiuit vos. Deuter. cap. 1.

5. Cupiebant Israëlitæ pœnam à Domino impositam euadere, ideóque paratos se ostenderunt ad faciendum iter in terram promissam, & ad certandum cum hostibus, quamuis fortissimis. Reuersíque ex certamine, coram tabernaculo lacbrymati sunt, & vt supplicium auerteretur deprecati, sed non audiuit eos Dominus, non enim introierunt in terram promissam. Si roges, *an Deus remiserit culpam iis, qui non sunt ingressi terram?* Respondeo, verisimile esse, multos ex illis remissionem culpæ obtinuisse, nullus tamen obtinuit remissionem pœnæ, quia omnes in deserto mortui sunt. Vnde colliges, Deum remittere culpam, sed sæpe non remittere pœnam peccati.

Cùm remittit Deus culpam, nõ semper remittit omnem pœnam.

LIBER OCTAVVS.

CAPVT I.

Numerantur mansiones vsque ad Cades, & reuertuntur Israëlitæ in solitudinem.

NVMERI CAP. XXXIII.

1. HÆ sunt mansiones filiorum Israël, qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu Moysi & Aaron, quas descripsit Moyses iuxta castrorum loca, quæ Domini iussione mutabant. Profecti igitur de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase, filij Israel in manu excelsa, videntibus cunctis Ægyptiis, & sepelientibus primogenitos, quos percusserat Dominus (nam & in diis eorum exercuerat vltionem) castrametati sunt in Soccoth. Et de Soccoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis. Inde egressi venerunt contra Phihahiroth, quæ respicit Beelsephon, & castrametati sunt ante Magdalum. Profectique de Phihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: & ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara. Profectique de Mara venerunt in Elim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & palmæ septuaginta: ibique castrametati sunt. Sed & inde egressi, fixerunt tentoria super Mare rubrum. Profectique de Mari rubro, castrametati sunt in deserto Sin. Vnde egressi, venerunt in Daphca. Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus. Egressique de Alus, in Raphidim fixere tentoria, vbi populo defuit aqua ad bibendum. Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai. Sed & de solitudine Sinai egressi, venerunt ad Sepulchra concupiscentiæ. Profectique de Sepulchris concupiscentiæ, castrametati sunt in Haseroth. Et de Haseroth venerunt in Rethma. Profectique de Rethma, castrametati sunt in Remmompha-res. Vnde egressi, venerunt in Lebna. De Lebna, castrametati sunt in Ressa. Egressique de Ressa venerunt in Ceelatha. Vnde profecti, castrametati sunt in monte Sepher. Egressi de monte Sepher, venerunt in Arada. Inde proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. Profectique de Maceloth, venerunt in Thahath. De Thahath, castrametati sunt in Thare. Vnde egressi, fixere tentoria in Methca. Et de Methca, castrametati sunt in Hesmona. Profectique de Hesmona, venerunt in Moseroth. Et de Moseroth, castrametati sunt in Beneiaacan. Profectique de Beneiaacan, venerunt in montem Gadgad. Vnde profecti, castrametati sunt in Ietebatha. Et de Ietebatha, venerunt in Hebrona. Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Asiongaber. Inde profecti, venerunt in desertum Sin, hæc est Cades.

Numer. cap. 14. *Cras mouete castra, & reuertimini in solitudinem.*

2. *Quinâ tempore Israëlitæ ex Cadesbarne mouerint castra?*

PROPE terram promissionis iam erant Israëlitæ post multas mansiones, sed murmurationis, & incredulitatis peccatum eos retrocedere fecit. Noluit Dominus, vt in illam ingrederentur, sed reuerti iussit in desertum, viamque relinquere, quæ ad terram promissam tendebat: *Cras* (inquit) *mouete castra, & reuertimini in solitudinem per viam maris rubri.* Erant illi in solitudine, sed ab illo loco solitudinis, in alium locum solitudinis reuerti iubentur, per viam maris rubri, id est, per viam, quæ ducit in mare rubrum. Dubium est, *an hoc præceptum Do-* A *mini sit impletum?* Dubitandi ratio est, quia populus arma sumpsit, & cum hostibus præliatus est. Dixerat Deus: *Cras mouete castra, & reuertimini.* At Israëlitæ, vt legitur Numer. 14. *Manè primo surgentes ascenderunt verticem montis*, &c. Num. 14. Manè primo debuerant mouere castra, & reuerti per viam tendentem in mare rubrum; illi verò manè primo in prælium profecti sunt. Non ergo obtemperarunt Dei præcepto, idcirco Moses dixit, Deuteron. 1. *superbia tumentes* in montem ascendisse, & Numer. 14. ait ascendisse *contenebratos.* Veruntamen alia die videntur paruisse Dei mandato, & mouisse castra. Sed obiicitur. Deuter. 1. ait Moses; *Sedistis in Cadesbarne multo tempore*, &c. Multo tempore manserunt in

Deut. 1.
Num. 14.
Deut. 1.

Cades

Cadesbarne mansione; ergo profecti sunt in aliam mansionem post longum tempus. Deus verò iusserat: *Cras mouete castra.* Igitur præceptum Domini si impleuerunt, post longum tempus id factum est. Præterea Israëlitæ non poterant mouere castra, nisi columna eleuaretur ex tabernaculo, & signum proficiscendi daret; columna autem non dedit signum; ergo non sunt profecti. Respondetur, multos Israëlitas ex prælio vulneratos rediisse in castra, & vt medicina vulneribus adhiberetur, oportuisse non moueri castra multo tempore, siue, vt Hebraicè dicitur, multis diebus. Multis ergo diebus manserunt in Cadesbarne, quousque sanitatem reciperent vulnerati, postea profecti sunt, nube præeunte. Potest etiam responderi, Deum reuocasse tunc mandatum, quia populus illa die contra hostes profectus est: postea verò in eadem mansione Cadesbarne eum retinuisse multo tempore.

5. Abenezra Hebræus apud Abulens. Deuter. 1. quæst. 12. ait, Israëlitas mansisse in Cadesbarne annis triginta octo. Rabbi Salomon existimauit, mansisse annis decem, & nouem: nos ex Scriptura habemus Deuteron. 1. mansisse longo tempore, hoc est, multis diebus. Deuter. autem cap. 2. sic scribit Moses: *Tempus quo ambulauimus de Cadesbarne, vsque ad transitum torrentis Zared, triginta & octo annorum fuit, donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut iurauerat Dominus.* Vnde colligitur, hoc spatio triginta & octo annorum non mansisse in castris populum, sed ambulasse. Idem colligitur ex sententia à Deo lata, Numer. 14. *Filij vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta*, &c. Vagabantur ergo per diuersas mansiones. Neque verò manserunt in Cadesbarne triginta & octo annis, aut annis decem & nouem, vt aiunt Rabbini, sed *multo tempore*, Hebraicè, multis diebus; videlicet vno anno, vel duobus. Ex Cadesbarne, siue Rethma, versùs mare rubrum, profecti per mansiones numeratas, Numer. 33. peruenerunt in aliam Cades. De iis iam diximus supra, sequimúrque D. Hieronymum, in tract. de mansionibus. Abulensis Numer. 15. quæst. 2. ait Hebræos, postquam milites victi in castra redierunt, profectos esse versùs mare rubrum, & in illa mansione mansisse ferè per triginta & septem annos, vsque ad principium anni quadragesimi. Verius videtur, quod diximus.

Deut. 2.

An manserint Israëlitæ triginta annis in mansione Cadesbarne?

Num. 14.

Numer. cap. 33. *Castrametati sunt in Remmomphares.*

4. Profecti sunt Hebræi ex Cadesbarne, siue Rethma, post multum tempus, venerúntque in decimam sextam mansionem, quæ dicitur, פרצ רמן, *Remmon phares.* Quod nomen, vt ait D. Hieron. mali punici diuisionem significat. Fortè quia eo in loco multa erant mala punica aperta. Postea in cæteris mansionibus commorati sunt, quas liber Numerorum cursim commemorat. Quid in his mansionibus actum sit, ignoramus; nihil enim Scriptura memoriæ prodidit. D. Hieron. in tract. de mansionibus, mansione 15. sic scribit: Ab hac (inquit) mansione decima quinta, vsque ad trigesimam secundam istiusmodi continentur historiæ: Duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam; murmurat populus, gigantum impetum reformidans; Dathan, & Abiron, & filij Core conspirant contra Moysen, &c. Decimam quintam mansionem appellat Hier. Rethma, vnde colliges, Rethma & Cadesbarne eandem esse mansionem, vt supra dictum est. Colliges etiam ea, quæ deinceps gesta describuntur, in iis mansionibus euenisse, vsque ad Cades, quæ fuit trigesima tertia.

Mansio Remmomphares.

D. Hieron.

Multas mansiones cursim commemorat Moses.

D. Hieron.

Numer. cap. 15. *Cùm inuenissent hominem colligentem ligna in die sabbati.*

5. Capite 14. Numer. Moses scripsit, Deum sententiam tulisse in murmuratores in Cadesbarne, capite 15. in quam mansionem ex Cadesbarne Israëlitæ abierint, non refert; mansionésque tacitus præterit, quæ fuerunt inter Cadesbarne, quæ fuit mansio decima quinta, & inter aliam Cades, quæ fuit mansio trigesima tertia. De hac agit Numer. 20. cæteras præcedentes recenset Numer. 33. Capite autem Num. 15. de legibus nonnullis agit à Deo traditis, additque, hominem quendam inuentum in agro die sabbati colligentem ligna; cúmque reclusus esset in carcere, eo quòd nescirent, quid super eo facere deberent, Dominum sic præcepisse: *Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra*, &c. In qua mansione hoc contigerit, non constat. Exod. 31. hæc lex iam erat tradita Mosi de custodia sabbati: *Omnis qui fecerit opus in hac die*, hoc est, in sabbato, *morietur*, &c. Cur igitur *nesciebant Israëlitæ, quid super eo facerent, cum lex præciperet, vt occideretur?* Respondetur, cunctatos esse in supplicio sumendo de homine; quia, vt videtur, pauperculus erat; lex verò nondum fuerat in vsu posita, & transgressio videbatur parua. Rabbi Salomon ait, nesciuisse quid super eo facerent, hoc est, quo mortis genere ipsum afficerent, Deus autem præcepit, vt lapidaretur. Alij aiunt, reclusum esse in carcere, quia nesciebant, an sciens, & prudens fregisset legem, idque voluisse à Deo scire. Rupertus vult, hunc hominem per superbiam peccasse: Moriatur, (inquit) quia per superbiam, illud, quod videbatur exiguum, commisit, &c. Etenim Numer. 15. sic scriptum extat: *Anima, quæ per superbiam aliquid commiserit, quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. Verbum enim Domini contempsit, & præceptum illius fecit irritum.* Ex Hebræo verti potest: Anima, quæ fecerit in manu excelsa, &c. LXX. vertunt: Anima quæ faciet in manu superbiæ, &c.

Num. 15. Homo colligens ligna in sabbato pœna mortis afficitur.

Exod. 31.

Rupertus.

Num. 15.

6. Considera quæso, Lector optime, Dei iustitiam, hominem colligentem ligna in sabbato lapidari iubet. Vide, quanta cum vigilantia seruanda sint Dei mandata. Psal. 118. *Tu* (inquit Dauid) *mandasti mandata tua custodiri nimis.* Nimis equidem, id est, magna cum solicitudine, mandata sua custodiri Deus mandauit. Vt verò nimis, id est, magna vigilantia custodiantur, grauissimas pœnas frangentes pendunt. Nam gratia diuina, si illam habent, spoliantur, æternísque flammis adiudicantur, si peccatum mortiferum est: si veniale, purgatorio igni expiantur, vt omittam alia supplicia, quibus in hac vita scelerati afficiuntur. Nónne vides, hominem, colligentem ligna in sabbato, quia sabbatum violauit, lapidibus cæsum? & ad Hebr. 10. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione, duobus, vel tribus testibus moritur.* Nónne vides, Adamum propter pomi esum, gratia, iustitiaque originali priuatum, & ex paradiso pulsum? Nónne vides, Israëlitas in deserto, propter peccata

Dei iustitia consideranda in hoc homine puniendo.

Psal. 118.

Ad Hebr. 10.

solutisse magna supplicia, prostratósque in solitudine terram promissam non vidisse? Ergo Dei iustitiam intuere, & peccata fuge, ne cælo promisso priueris, pœnasque luas sempiternas. Audi
1. Cor. 10. Apostolum 1. Corinth. 10. *Prostrati* (inquit) *sunt in deserto. Hæc autem in figura facta sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt; neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis; neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia; neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt; neque murmurauerītis, sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore: hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem nostram.* Memoria retineamus Dei iustitiam, si mandata
Psal. 111. Dei volumus custodire nimis. Psal. 111. *Beatus* A *vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis.* hoc est, libentissimè, magna voluntate Dei mandata seruabit, qui Deum timuerit.

Vt autem mandata seruentur, oporter ea 7.
semper habere in memoria. Ideo Dominus eodem cap. 15. Numer. præcipit Israëlitis: *Vt faciant sibi fimbrias, per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cùm viderent, recordarentur omnium mandatorum Domini.* De fimbriis Num. 15. satis egimus tomo 3. Concord. cap. 24. Quemadmodum cùm rei alicuius memoriam retinere volumus, filum aliquod digito alligamus, cuius intuitus eam nobis reuocet in mentem: sic Deus fimbrias quasdam in vestibus Hebræorum esse voluit, in eísque vittas hyacinthinas alligari, quarum intuitus mandata illis in memoriam reduceret, vt ea opere exequerentur. *De fimbriis Israëlitarū.*

CAPVT II.

De seditione Core, Dathan, Abiron, & aliorum.

NVMERI CAP. XVI.

1. ECCE autem Core filius Isaar, filij Caath, filij Leui, & Dathan atque Abiron filij Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben, surrexerunt contra Moysen, aliíque filiorum Israël ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, & qui tempore concilij per nomina vocabantur. Cúmque stetissent aduersum Moysen & Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: Cur eleuamini super populum Domini? Quod cùm audisset Moyses, cecidit pronus in faciem: locutúsque ad Core & ad omnem multitudinem: Manè (inquit) notum faciet Dominus qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi: & quos elegerit, appropinquabunt ei. Hoc igitur facite: Tollat vnusquisque thuribula sua, tu Core, & omne concilium tuum: & hausto cras igne, ponite desuper thymiama coram Domino: & quemcumque elegerit, ipse erit sanctus: multùm erigimini filij Leui. Dixítque rursum ad Core: Audite filij Leui: Num parum vobis est, quòd separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei? idcircò ad se fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam sacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus stet contra Dominum? quid est enim Aaron vt murmuretis contra eum? Misit ergo Moyses vt vocaret Dathan & Abiron filios Eliab. Qui responderunt: Non venimus, numquid parum est tibi, quòd eduxisti nos de terra, quæ lacte & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri? Reuera induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum & vinearum. an & oculos nostros vis eruere? non venimus. Iratúsque Moyses valdè, ait ad Dominum: Ne respicias sacrificia eorum: tu scis quòd ne asellum quidem vmquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam eorum. Dixítque ad Core: Tu, & omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, & Aaron die crastino separatim. Tollite singuli thuribula vestra, & ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulum suum. Quod cùm fecissent, stantibus Moyse & Aaron, & coaceruassent aduersum eos omnem multitudinem ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini. Locutúsque Dominus ad Moysen & Aaron, ait: Separamini de medio congregationis huius, vt eos repentè disperdam. Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt: Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante, contra omnes ira tua deseuiet? Et ait Dominus ad Moysen: Præcipe vniuerso populo vt separetur à tabernaculis Core, & Dathan & Abiron. Surrexítque Moyses, & abiit ad Dathan & Abiron: & sequentibus eum senioribus Israël, dixit ad turbam: Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Cúmque recessissent à tentoriis eorum per circuitum, Dathan & Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorum, cum vxoribus & liberis, omníque frequentia. Et ait Moyses: In hoc scietis, quòd Dominus miserit me vt facerem vniuersa,

quæ

quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim : si consueta hominum morte interierint, & visitauerit eos plaga, qua cæteri visitari solent, non misit me Dominus. Sin autem nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderíntque viuentes in infernum; scietis quòd blasphemauerint Dominum. Confestim igitur vt cessauit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum, deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum : descenderúntque viui in infernum, operti humo, & perierunt de medio multitudinis. At verò omnis Israël, qui stabat per gyrum, fugit ad clamorem pereuntium, dicens : Ne fortè & nos terra deglutiat. Sed & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens : præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti, vt tollat thuribula, quæ iacent in incendio, & ignem huc illúcque dispergat, quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorum. Producátque ea in laminas, & affigat altari, eo quòd oblatum sit in eis incensum Domino, & sanctificata sint, vt cernant ea pro signo, & monimento filij Israël. Tulit ergò Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant hi, quos incendium deuorauit, & produxit ea in laminas affigens altari, vt haberent postea filij Israël, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron, ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core, & omnis congregatio eius, loquente Domino ad Moysen.

2\. CORE vir erat ex tribu Leuitica ortus, ex genere Leuitarum Caathitarum, vt dicitur Numer. 16. Dathan verò, & Abiron ex tribu erant Ruben, primogeniti filij Iacob: sed priuatus est iure primogenituræ, ad quam spectabat regnum & sacerdotium. Hi cum multis alijs viris proceribus synagogæ ægrè tulerunt, quòd principatu Moses, sacerdotio Aaron fungeretur. Idcóque aduersus Mosem & Aaronem insurgentes dixerunt : *Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus, cur eleuamini super populum Domini?* Sensus horum verborum Abulensis hic est : sufficiat vobis, vt pares sitis alijs; cur super alios eleuamini, præpositos vos constituentes? Secundus sensus est: sufficiat vobis, vt non eleuemini super populum, quòd omnes Hebræi sint Deo dicati, Deúmque colentes. Hebraicè sic, רב לכם, *rab lacen*, id est, *multum vobis*, subaudi, *est*. Eadem verba noster interpres paulo inferiùs aliter vertit, vbi enim legitur, *multum erigimini filij Leui*, Hebraicè habetur, רב לכם, *rab lacen*, id est, *multum vobis filij Leui*. Interpres transfert, *multum erigimini*. Ita potuisset hic transferre : Moyses, & Aaron *multum erigimini, quia multitudo sanctorum est*, &c. L X X. etiam vertunt: *Sufficiat vobis*, potéstque esse sensus: sufficiat vobis, quòd hactenus principatum, & sacerdotium vobis vsurpastis, cur super populum Dei sanctum vos extollitis? Aliter : Sufficiat vobis, quòd hic populus sanctorum est, Deum colentium, & quòd in ipso est Dominus, cur audetis eius principatum, & sacerdotium vsurpare? Vel : sufficiat vobis, quòd multitudo sancta est. & in ea est Dominus, non indiget vestro principatu. Aliter : sufficiat vobis, quòd omnis hæc multitudo dicata est Deo, & in ipsis est Dominus ipsos gubernans, cur audetis principatum vsurpare?

Abulensis.

Seditionem mouet aduersus Mosem & Aaro, Core & alij.

Moyses cecidit pronus in faciem.

3\. Procidit Moses vir humilis in terram, coram Domino, ad eum confugiens, auditis superborum, & seditiosorum verbis, surgénsque postea respondit Core, qui sacerdotium affectabat: Cras ostendet Deus, an elegerit Aaronem, vt sacerdorio fungatur. Afferte thuribula, & imponite thus, idem faciet Aaron, Deus autem indicabit, quem velit esse suum sacerdotem. Addit admonitionem, vt ab ambitione auocaret : *Multum* (inquit) *erigimini*, multum vos extollitis, *filij Leui*, attendite magnum beneficium, quod à Deo accepistis. Separauit vos Deus ab omni populo, sibique propinquos esse voluit in ministerio tabernaculi, ex hoc beneficio, ne, quæso, superbiam, & ambitionem eliciatis. Numquid idcirco tantum beneficium à Deo accepistis, vt eo non contenti, sacerdotium etiam affectetis, & aduersùs Dominum pugnetis? Non enim cum Aarone pugna est, sed cum Deo. Aaron enim quid est, vt contra eum murmuretis? contra Deum tendit murmur vestrum, à quo Aaron sacerdos est constitutus.

Humilis Moses ad Deum confugit.

Misit Moyses, vt vocaret Dathan & Abiron.

Cum Core Leuita locutus est prius Moses, Dathan, & Abiron discesserunt. Iussit illos vocari, illi verò ad eum venire renuerunt, insuper superbè responderunt hunc in modum : *Numquid parum est tibi, ô Moyses, quod eduxisti nos de terra, quæ lacte, & melle manabat, vt occideres in deserto, nisi & dominatus fueris nostri?* Terram lacte, & melle manantem appellant Ægyptum, ab hac terra aiunt eductos Israelitas à Mose, vt eos in deserto interficeret, eísque vt princeps dominaretur. Vide, quæso, ambitiosorum, & seditiosorum cæcitatem : summa enim Dei miracula ante oculos posita, animaduertere nolebant per quæ liquidò apparebat, Mosem a Deo fuisse constitutum principem, & populum ab ipso Deo ex Ægypto fuisse eductum. Addunt per ironiam illudentes: Reuera, ô Moses, *induxisti nos in terram, quæ fluit riuis lactis, & mellis, & dedisti nobis possessiones agrorum, & vinearum. An & oculos nostros vis eruere?* Tandem concludunt: *Non venimus*. Illudunt Mosi, quasi non potuerit præstare, quod promisit; promisisti (inquiunt) terram fluentem lac, & mel, promisisti nobis in ea agros, & vineas, egregiè quidem id præstitisti. Quorsum nos vocas? numquid oculos nostros vis eruere? Nolumus ad te ire. L X X. interpretes vertunt : *Oculos hominum illorum eruisti*. Chaldæus sic: *Si oculos virorum illorum excæcaueris*. Hebraicè legitur, העני האנשים ההם תנקר hoc est, *Numquid oculos virorum illorum*, vel *istorum erueris?* 4.

Vocat Moses Dathan, & Abiron, respondéntque superbè.

eruetis? &c. Sensus versionis huius est: Numquid A vultis eruere oculos virorum illorum, vel istorum, id est, Core, & aliorum, qui vobis aduersantur? Noster interpres vel aliter legit, vel mentem explicuit seditiosorum, hic enim erat: Illorum virorum, & nostros etiam oculos vultis eruere. Aliter explicatur locus hoc modo: numquid oculos virorum istorum, id est, nostros erues? numquid vis eruere nostros oculos, vt non videamus, quæ facis, vt non cernamus terram desertam, in quam nos duxisti, labores, in quos nos immisisti, superbiam tuam, &c.

Ne respicias sacrificia eorum.

5. *Quid dixerit Moses accepto nũtio Dathani, & Abironis.*

Iratus Moses, audito nuntio, quem miserat B Dathan, & Abiron, Deum sic precatus est: *Ne respicias sacrificia eorum.* Abulensis putat, posse accipi sacrificium lato modo, pro oblatione thuris, quod oblaturi erant Core, & socij sequenti die, hoc sensu: Thura, quæ crastina die imponent thuribulis, despice Domine. Aliter sacrificia pro sacrificiis propriè sumi possunt hoc pacto: Hi Leuitæ volunt esse sacerdotes, & offerre sacrificia, sed tu Domine de manibus eorum ea ne accipias, quasi dicat, ne sint vnquam sacerdotes.

Tu scis, quòd ne asellum quidem acceperim ab eis.

6. Iodicat Moses, absque causa seditionem commouisse homines superbos, & absque causa dicere: An oculos nostros vis eruere, siquidem nullam ab eo acceperant iniuriam, aut damnum. Tu (inquit) Domine Deus scis, quòd nullum munus acceperim ab eis, ne asellum quidem, scis etiam quòd neminem eorum afflixerim; quare sine causa seditionem concitant, suppliciòque digni sunt.

Apparuit cunctis gloria Domini.

7. *Apparet gloria Domini, seditiosos punit.*

Venerunt in tabernaculum seditiosi, Core, & ducenti, ac quinquaginta viri: venit Moses D & Aaron, & omnis populi multitudo, dixitque Moses seditiosis: sumite thuribula vestra omnes, & offerte Deo thymiama. Aaron quoque idem faciet, vt ostendat Deus, quem sibi sacerdotem eligat: ita factum est. Core cum asseclis obtulit thymiama, separatímque ab illis Aaron. Apparuit verò subitò gloria Domini in nube, quæ super tabernaculum erat, locutúsque est Mosi, & Aaroni, hunc in modum: separate vos à congregatione populi huius, vt eum repente disperdam: At illi humi prostrati, pro populo sic orarunt: *Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis, num vno peccante contra omnes ira tua desæuiet?* Fortissime Deus: Hebraicè legitur, E אל אלהים, *el Elohim*, quæ sunt duo Dei nomina, *el*, *fortem* significat. L X X. vertunt: *Deus, Deus*, hoc est, Deus fortissime, & potentissime spirituum, & animarum, quæ in corporibus humanis viuunt: fortissimus es, & potentissimus Deus animarum, quæ in carne sunt, potes eas, & in carne conseruare, & à carne separare per mortem. Sed numquid, vno peccante, id est, paucis peccantibus, vel vno Core peccante, adhibitis sociis tu totum populum disperdes? Absit. Audiuit eos Dominus, & respondit Mosi: Præcipe populo quem delere nolo, vt à tabernaculis seditiosorum, Core, Dathan, & Abiron separet se, ne ad eum supplicium pertingat.

A *Dathan, & Abiron stabant in introitu papilionum suorum.*

Moses abiit ad tabernacula Dathan, & Abiron, comitantibus cum populi senioribus, dixítque turbæ, quod Dominus præceperat: *Recedite à tabernaculis horum hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertineat, ne inuoluamini in peccatis*, & supplicio *eorum*. Addidit etiam, vt à tabernaculo Core recederent. Recessit turba. Dathan autem, & Abiron superbi homines Mosis verba despiciẽtes egressi stabãt in introitu tabernaculorũ cum vxoribus, & liberis, & aliis multis ex familia, vel ex amicis. Moses se à Deo missum, & principem constitutum probauit miraculo mox futuro: *In hoc* (inquit) *scietis, quòd Dominus miserit me, vt facerem vniuersa, quæ cernitis, & non ex proprio ea corde protulerim: si nouam rem fecerit Dominus, vt aperiens terra os suum, deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque viuentes in infernum, scietis quod blasphemauerint Dominum.* 8.

Dirupta est terra sub pedibus eorum.

Verba Mosis repente secutum est superborum supplicium. Stabant Dathan, & Abiron in introitu tabernaculorum, postquam verò Moses locutus est, subitò terra magno hiatu aperta, C viuos eos, tabernacula quoque eorum, & quidquid diuitiarum habebant, stupendo miraculo absorbuit, descenderúntque viui in infernum operti humo. Adde illis Core. Probauit verò miraculum stupendum, Mosem, & Aaronem à Deo esse missos. Dubitatur, *an Core, Dathan, & Abiron viui peruenerint in infernum, ibique animæ eorum torqueantur, & corpora?* Respondetur, descendisse viuos in infernum, sed in via vita esse priuatos, cadaueraque in terra remansisse sepulta, animas, si pœnitentia caruerunt, tartareis flammis addictas esse. Sic Abulensis, & Caietanus. 9. *Dathan, & Abiron terræ hiatu absorpti sunt.* *An Dathan & Abiron cũ corporibus in infernũ peruenerint?*

Quæritur præterea, *an Core terræ hiatu sit absorptus?* Respondetur affirmanter. Non scribi- D tur hoc apertè Numer. cap. 16. vbi de seditione agitur: sed scriptum extat apertissimè, Numer. 26. his verbis: *Aperiens terra os suum deuorauit Core morientibus plurimis.* Constat ergo Core à terra deuoratum, sicut Dathan, & Abiron. Additur eo loco: *Et factum est grande miraculum, vt Core pereunte filij illius non perirent* &c. Pater quidem deuoratus est à terra, cum tabernaculo suo; erant autem cum patre filij: sed per miraculum ex tanto periculo euaserunt. De hoc miraculo sic Lyranus scribit, Numer. 26. Quale fuerit miraculum, non habetur ex textu, nisi in generali, sed in Glossa Hebræa super Psalm. 45. E dicitur, quòd, quando terra aperuit os suum, & deuorauit Core, filij eius remanserunt stantes in aëre diuina virtute, quousque terra fuit iterum reclusa sub pedibus eorum. Propter quod in gratiarum actionem tanti beneficij, fecerunt Psalm. 45. *Deus noster refugium, & virtus*, &c. Sic Lyranus. Huius opinionis est Chaldæus: Filij (inquit) Core per spiritum propheticum in die, quando absconditus est pater eorum ab eis, (id est, terræ hiatu deuoratus) & illi liberati sunt, dixerunt canticum, &c. Probi fuisse videntur hi filij Core, neque patri in seditione adhæsisse, ideóque per miraculum à Deo, pereunte patre, liberati sunt. Obiicitur, Moses præcepit, vt omnes à tabernaculo Core 10. *An Core sit absorptus terræ hiatu?* Numer. 26. Ibidem. Lyranus. *De filijs Core miraculum.* Chaldæus.

rece

recederent; ergo *filij Core inobedientes fuerunt, quoniam in tabernaculo remanserunt*, quousque pater est à terra deuoratus. Respondetur, filios illos Core, qui liberati sunt, fuisse paruæ ætatis, ideo in patris tabernaculo mansisse. Quòd si prouectioris ætatis fuerunt, putarunt, Mosem iubere alienos, non autem filios Core, à tabernaculo separari.

11. Aliter respondetur ex dictis Lyrani, & Rabbi Salomonis Psalm.41. filios Core in tabernaculo patris remansisse illi persuadentes, vt Mosi obediret: interim verò terra aperta est, patrémque deuorauit, filij liberati sunt, quibus Deus, vt Lyranus vult, spiritum propheticum dedit. Illis aliqui tribuunt Psalmum 41. cui titulus est, Intellectus filiis Core, & alios sequentes, qui similes habent titulos. D. Hieron. in Psalm. 83. Quicunque (inquit) psalmus præscribitur filiorum Core, nihil triste habet, sed semper læta significat. Quoniam enim Core, & Dathan, & Abiron fecerunt contra Moysem, & à Domino puniti sunt, filij Core qui non sunt secuti patrem suum, æterno gaudio benedicti sunt. Hæc D. Hieronymus. Lege Genebrardum lib. 1. Chronic. L X X. interpretes sic interpretantur Hebræum contextum, vt miraculum hoc tollant, hoc pacto, Quando deuorauit ignis quinquaginta, & ducentos viros, & facti sunt in signo, deinde addunt: *οἱ δ' υἱοὶ Κορὲ οὐκ ἀπέθανον*, id est, *filij autem Core non sunt mortui*. Sensus est, combustos esse asseclas Core in signum, & exemplum, ne quis seditiosè ageret; filios autem Core non esse mortuos. Eundem in modum interpretatur Chaldæus, & alij. Hebraicè sic legitur: Quando deuorauit ignis ducentos, & quinquaginta viros, additur: ויהיו לנס ובני קרח לא מתו, hoc est, *& fuerunt in signum, vel in miraculum, & filij Core non sunt mortui*. Alij interpretes verba illa, *fuerunt in signum*, referunt ad ducentos, & quinquaginta viros combustos. Noster interpres retulit ad filios Core, hoc modo: & fuerunt in miraculum filij Core, quia non sunt mortui.

D. Hieron.

Ignis egressus à Domino interfecit ducentos, & quinquaginta viros.

12. Sumpsit Dominus grauissimum supplicium de Core, Dathan, & Abiron, cæterósque seditiosos virga diuina puniuit. Moses Core dixit: crastina die tu & tui comites venite ad tabernaculum, tollite thuribula vestra, & offerte Domino thymiama. Aaron quoque separatim idem faciet, vt ostendat Dominus, cui sacerdotium tribuat. Venerunt ergo ad ostium tabernaculi viri seditiosi ducenti, & quinquaginta, obtuleruntque Deo thus: subitò egressus est ignis à Deo ex tabernaculo, vel ex nube, vel ex altari holocaustorum, omnésque redegit in cinerem. Thuribula autem ænea, in quibus thymiama incenderant, voluit Dominus memoriale esse huius seditionis, ne quis postea sacerdotium sibi auderet arrogare. Præcepit itaque per Mosem Eleazaro sacerdoti, filio Aaronis, vt ea thuribula in laminas æneas produceret, & altari holocaustorum affigeret. Obtemperans Eleazarus Deo, laminas altari affixit, *vt haberent postea (ait Moses) filij Israël, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, & qui non est de semine Aaron ad offerendum incensum Domino, ne patiatur, sicut passus est Core, & omnis congregatio eius.* Huius supplicij Core meminit Eccles. cap. 45.

Igne à Deo comburuntur ducenti, & quinquaginta seditiosi.

Memoriale instituta Deo lamina thuribulorum.

Eccles. 45.

A his verbis: *Contra illum*, (id est, Aaronem) *steterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit Dominus Deus, & non placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundiæ. Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flamma ignis.*

Murmurauit autem omnis multitudo.

13. Nolunt incauti homines peccatum, irámque Dei cauere, in oculis habebant Dei supplicium maximè horrendum, quo seditiones extinxerat, ex eo non cautionem eliciuor, sed murmurationem, & Dei indignationem. Etenim post extinctos seditiosos, B sequenti die Num. 16. *Murmurauit omnis multitudo filiorum Israël contra Moysen, & Aaron dicens: vos interfecistis populum Domini*, videlicet quia Deus Dathan, & Abiron, Core & ducentos, & quinquaginta viros morte mulctauerat. Cùm verò seditio oriretur, ac tumultus increscerat, Moses, & Aaron ad tabernaculum, tanquam ad asylum, confugerunt. Postquam ingressi sunt, Dei gloria populo tumultuanti apparuit, dixítque Dominus Mosi: *Recedite de medio huius multitudinis, etiam nunc delebo eos*, ignémque misit in populum. Id cùm per reuelationem nouisset Moses in tabernaculo prostratus, præcepit Aaroni, vt thuribulum C sumeret, thymiama imponeret, properéque ad populum pergeret, ac pro eo preces funderet. Induit vestes sacras Aaron, vt indicat liber Sapientiæ, cap. 18. Sumpsit thuribulum, & ad populum properè pergens, quem incendium vastabat, thymiama obtulit, stansque inter viuos, quos ignis nondum attigerat, & mortuos, quos occiderat, Deum deprecatus est, extinxítque precibus exardescentes flammas. Quòd si numerum requiras occisorum, non paruus fuit; etenim combusta sunt igni à Deo immisso quatuor decem millia hominum, & septingenti, propter murmurationem. Sic scelera punit Deus. Cur Moses nunc Aaronem miserit, vt D incendium precibus, & oblatione thymiamatis extingueret, causa fuit seditio Core, orta propter sacerdotium. Iam Deus ostenderat, sacerdotium Aaronis esse, sumpto supplicio de Core, & asseclis: modò idem ostendit, cùm eiusdem Aaronis precibus, & intercessione placatur, incendiúmque extinguit.

Murmurant Israëlitæ, quia Deus seditiosos occidit.

Num. 16.

Puniuntur Israëlitæ incendio immisso.

Aaron vestibus sacris indutus Deum precatus, incendium extinxit.

C A P V T III.

M o r a l e.

De seditione Core, Dathan, & Abiron.

E NON *est potestas, nisi à Deo*, ait apostolus ad Rom. 13. A Deo est potestas Ecclesiastica Pontificis Max. reliquorúmque Episcoporum, & sacerdotum, Matthæi 16. *Tibi* (inquit Deus) *dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* Et Ioan. 20. *Pasce oues meas*, &c. quibus verbis Ecclesiæ vniuersæ potestatem Petro tradidit, & eius successoribus. A Deo etiam potestas est Regum, Prouerb. 8. *Per me Reges regnant.* Dan. 4. *Fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te: donec scias, quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunque voluerit, det illud*, &c. Psal. 46. *Rex omnis terræ Deus*, &c. Rex est Deus omnis terræ inuisibilis: Reges ipse constituit

1.

Rom. 13.

A Deo est potestas pontificum.

Matth. 16.

Ioan. 20.

A Deo est potestas Regum.

Prouerb. 8.

Daniel 4.

Psalm. 46

vica

Sapient. 3. vicarios suos visibiles. Sapient. 3. *Audite Reges,* A
discite Iudices finium terræ, præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum. Quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus (Græcè δυναστεία, id est, potentia) *ab Altissimo,* &c. Datur potestas à Domino, & imperium, ipse rationem à Regibus, cæterisque omnibus hominum gubernatoribus seuerè exi-
Ibidem. get, vnde sequitur eodem capite: *Altissimus interrogabit opera vestra, & cogitationes scrutabitur; quoniam cùm essetis ministri regni illius, non rectè iudicastis legem iustitiæ, nec secundùm voluntatem Dei ambulastis. Horrendè, & citò apparebit vobis. Quoniam iudicium durissimum ijs, qui præsunt, fiet,* &c.
Ioan. 19. Ioan. 19. cùm diceret Pilatus: *Nescis, quia potestatē habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te,* &c. ostendit Dominus, vndenā potestatem
Ibidem. illam haberet, respondens: *Non haberes potestatem aduersùs me vllam, nisi tibi datum esset desuper,* &c.
a. Desuper, id est, cælo, & à Deo datur potestas;
Subditi obedientiam debent potestatibus. ita verò datur, vt obedientiam præstare debeant subditi, id docet Paulus ad Roman. 13. *Omnis* (inquit) *anima potestatibus sublimioribus*
Ad Rom. 13. *subdita sit.* Reddit rationem: *Non est enim potestas nisi à Deo:* (ideòque debetur ei obedientia) *quæ autem sunt* (potestates) *à Deo ordinata sunt. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, qui autem*
Ibidem. *tem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.* Item: *Necessitate subditi estote, non solùm propter iram, sed* C
etiam propter conscientiam, &c. Id est, obedite, quia vobis necessarium est, non solùm ad effugiendum iram superioris potestatis, sed etiam ne conscientiam inobedientiæ peccato inqui-
Ad Tit. 3. netis. Et ad Titum 3. *Admone illos principibus, &*
1. Pet. 2. *potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Item D. Petrus epist. cap. 2. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis,* &c. Quia verò potestas non est, nisi à Deo; ideo ait Paulus ad
Ad Hebr. 5. Hebræos 5. *Nemo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron,* &c.
3. Sunt tamen aliqui, qui vocationem Dei non
Ambitio. expectant, potestatem sibi assumunt, vel ra- D
D. Gregor. piunt, vt ait D. Gregorius 1. part. Pastor. cap. 1. Ex se, (inquit) & non ex arbitrio summi Rectoris regnant, qui nullis fulti virtutibus, nequaquam diuinitus vocati, sed sua cupidine accensi, culmen regiminis rapiunt, potius quam as-
D. Bernard. sequuntur, &c. Et Bernard. in tractatu de conuersione ad Clericos, cap. 27. Multi (inquit) veniunt, sed considera, quis vocetur, &c. Noo fuit ex his Moses, aut Aaron, qui potestatem sibi assumunt. Vocatus est Aaron ad Pontificatum, vt Paulus ait, à Deo; vocatus quoque Moses ad principatum, idque manifestum erat ex tot miraculis patratis. Meritòque Core, & aliis seditiosis dicentibus: *Cur eleuamini super* E
populum Domini? respondere potuerunt: Quæritis causam, cur super populum Domini eleuemur, hoc est, cur vnus ex duobus fratribus principatum, alter verò sacerdotium sumpserit? Respondemus, quia Dominus id nobis præcepit. Non tulit hoc ambitio, & inuidia Core,
Sapient. 45. Sapient. 45. *Contra illum* (id est, contra Aaronem) *steterunt alieni, & propter inuidiam circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan, & Abiron, & congregatio Core in iracundia,* &c. Itaque Dei potestati, & ordinationi restiterunt. *Qui autem* (ait Paulus) *resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* &c. Resistit ambitiosus Core cum cæteris superbis seditiosis potestati, &

A ordinationi Dei, ipsi sibi damnationem, quam vidimus, acquisiuerunt. Superbi, Core, Dathan, & Abiron terræ hiatu absorti sunt, ducentos alios, & quinquaginta viros proceres vltrix flamma à Deo immissa vorauit.
Quamobrem nouam hoc loco affert super- 4.
biæ definitionem D. Gregor. Nyssenus. Nam D. Gregor.
cùm superbia ascensus videatur esse, quia superbi semper, instar ignis, ascendere conantur, ille sic superbiam definit: *Superbia est descensus in* *Superbia descensus in inferiora.*
inferiora. Si enim (inquit) qui se super alios præferre volunt, hiatu terræ demersi, ad infima deciduunt. Non est contemnenda definitio, cùm dicimus, superbiam esse casum ad infima, &c.
B Probari potest definitio exemplis superborum. Quid enim aliud fuit Luciferi superbia, quàm descensus siue casus in inferiora, id est, in tartarum? Quid fuit superbia Pharaonis? Nonne descensus in pelagus, vbi cum vniuerso exercitu periit? Vt omittamus alios, quid quæso fuit Core, Dathan, & Abiron arrogantia? Nónne descensus, & casus in infernum: *Descenderunt* (ait scriptura) *viui in infernum.* Hinc illud Chry- D. Chrysost.
sostomi, homil. 66. in Matthæum: Attende, & videbis, nihil humilitate altius, nihil arrogantia depressius, &c. & Nazianzenus in orat. in no- D. Nazianz.
uam Dominicam: Ne altius (inquit) efferaris, ne profundius corruas, &c. Numer. 16. dixit Numer. 16.
C Moses Core superbo: *Nimium erigimini filij Leui.* Nimium se erigebant, & ascendebant, qui ex Leuitarum gradu, ad sacerdotum dignitatem ascendere nitebantur, per seditionem, sed nimium etiam descenderunt, cùm Core superbum terra absorbuit, & ducentos, & quinquaginta proceres flamma combussit.
Quod si Nyssenus superbiam sic definit: *Su-* 5.
perbia est descensus ad inferiora, vel, *est casus ad infima,* licet ex illius sententia humilitatem contra- *Humilitas est ascensus in superiora.*
riam superbiæ, hoc contrario definire modo: *Humilitas est ascensus ad superiora.* Quamobrem
D. Chrysost. homil. 11. ad Ephes. cap. 4. Quanto D. Chrysost.
(inquit) se ipsum quis humiliauerit, tantò ma-
D gis exaltabitur. Quemadmodum enim in aqua fit, quæ tanto altius ascendit, quanto illam quisquam ad ima deduxerit, & quantum quis ex interuallo iaculatus fuerit, tanto potitur, ita habet animi humilitas. Sic Chrysost. Propositam definitionem illud probat sanctissimæ Deiparæ dictum: *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humi-*
les. Et illud Pauli ad Philippens. 2. *Humiliauit se-* Ad Philip. 2.
metipsum, factus obediens vsque ad mortem; propter quod & Deus exaltauit illum. Denique ait Domi-
nus Luc. 14. *Omnis, qui se exaltat, humiliabitur, &* Luc. 14.
qui se humiliat, exaltabitur. Et D. Bernardus D. Bernard.
serm. 2. de Ascensione: Fratres (inquit) perseuerate in disciplina, quam suscepistis, vt per
E humilitatem ad sublimitatem ascendatis. Quia hæc est via, & non est alia præter ipsam. Qui aliter vadit, cadit potius, quàm ascendit, quia sola humilitas est, quæ exaltat, &c. Eodem loco ait Bernardus, Christum, cùm secundùm diuinitatem non posset ascendere, ascendisse per humilitatem naturæ assumptæ: Christus (inquit) cùm non haberet quo ascenderet, quia vltra Deum nihil est, per descensum, quomodo cresceret, inuenit, veniens pati, & mori, propter quod Deus exaltauit illum. Vade & tu, & fac similiter; neque enim ascendere poteris, nisi descenderis. Hæc D. Bernardus.
Core, & reliquis seditiosis similes sunt hæ- 6.
retici. Seditiosi illi aduersùs summum synagogæ

Hæretici ſimiles ſunt Core, Dathã, & Abiron.

gogæ ſacerdotem, Aaronem rebellarunt, ſeditionémque concitauerunt: hæretici aduerſus ſummum Eccleſiæ Pontificem rebellant, ſeditionémque concitant. Aiebant ſeditioſi: Moſes, & Aaron, cur eleuamini ſuper populum Domini? ſic aiunt hæretici: Cur eleuantur Pontifices Romani ſuper populum Dei? Reſpondete poſtent Moſes, & Aaron, vt diximus: fungimur officiis à Deo datis; principatu fungitur Moſes, Aaron fungitur ſuo ſacerdotio, quia id iuſſit Dominus; quod meridiana luce clarius eſt. Eundem in modum reſpondemus, ſi excelſam adminiſtrant poteſtatem ſummi Pontifices, eſt poteſtas hæc à Deo. Deus ipſe D. Petro, & ſucceſſoribus regni cælorum claues tradidit, ipſe Petro, & in Petro illis dixit: *Paſce oues meas. Super hanc petram Deus ædificauit Eccleſiam ſuam*, vt tota ipſa Eccleſia ab initio vſque ad hoc tempus ſemper docuit. Quiſnam eos faſcinauit homines, qui huic veritati ab initio confirmatæ non obediunt? faſcinauit equidem ſuperbia illa, quæ Core, Dathan, & Abiron faſcinauit, terráque hiatu deuorauit. Qui ſimiles ſunt peccato, ſimiles erunt ſupplicio. *Qui poteſtati, & Dei ordinationi reſiſtunt*, (ait Paulus) *ipſi ſibi damnationem acquirunt*. Qui ergo poteſtati ſummi Pontificis à Deo conſtituti reſiſtunt, hîc quidem breuiſſimi temporis modicam carnis libertatem comparabunt, ſed poſt mortem ſempiternam damnationem, & captiuitatem in ſempiternis tormentis acquirent.

Deus Petrum Eccleſiæ totius Pontificẽ conſtituit.

Cecidit pronus in faciem.

7\. Cùm audiſſet Moſes ſeditioſos clamantes: *Cur eleuamini ſuper populum Domini?* cecidit pronus in faciem. Erat Moſes princeps populi, ſed humilis, & ad Deum omnibus in ſeditionibus confugiens. Seditioſi clamabant: *Cur eleuamini?* Moſes ſe non ſuperbum eſſe, & elatum oſtendit, ſed humilem, coram illis pronus in faciem humiliter cecidit; quod etiam videtur feciſſe Aaron. Proſtratus autem humi Moſes Deum deprecatus eſt, & quid facturus eſſet, à Deo accepit. Proſtratus eſt humi, quaſi diceret: Non eleuamur ſuper populum Dei, non affectamus principatum, & ſacerdotium; ſed abſque principatu, & ſacerdotio viuere cupimus. Non eleuamur, ſed ante Deum cadimus proni in facies noſtras, & ante vos, vt intelligatis, nos non ſuperbiam conſectari, ſed humilitatis ſtatum exoptare. O beatum Moſem, principem humilem! O beatum humilem Pontificem Aaronem! Maxima enim principis, ac Pontificis virtus eſt humilitas. Gemma eſt in pontificali, & regia veſte fulgens admirabiliter, iuxta illud D. Gregorij lib. 26. moral. cap. 24. Mirum (inquit) valde eſt, cùm in cordibus ſublimium regnat humilitas morum. Item: Subtiliſſima ars viuendi eſt, culmen tenere, gloriam premere, eſſe quidem in potentia, ſed potentem ſe eſſe neſcire, &c. Et Bernard. homil. 4. ſuper Miſſus eſt: Non magnum (inquit) eſt, eſſe humilem in abiectione. Magna prorſus, & rara virtus eſt humilitas honorata, &c. Moſis humilitas honorata erat, populi enim princeps erat Moſes, ſed in tanto honore erat humilis, ideo coram ſeditioſis in terram ſe proſtrauit.

Moſis humilitas. — *Humilitas principum.* — D. Bernard.

Vt vobis ſacerdotium vendicetis.

8\. Core, & Leuitas Moſes monet, vt gradu ſuo contenti ſint, neque velint ſacerdotium appe-

A te, quod Aaroni datum eſt à Deo. Erant Leuitæ miniſtri ſacerdotum, ſed Core hoc honore non contentus, ſacerdotium affectabat: ambitio enim non eſt contenta honore, quem iam eſt aſſecuta, ad alium inhiat. Quemadmodum auaritia non ſatiatur pecunia: ſic ambitio non ſatiatur honore. Quamobrem D. Bernardus ambitionem infinitam appellat, quia ambiendi finem non habet. Epiſt. 42. ad Senonenſem Archiepiſcopum: O infinita (inquit) ſemper ambitio! Cùm primos honorum gradus meruerint in Eccleſia, non ideo corda quieſcunt, duplici ſemper æſtuantia deſiderio, quò vtique magis, ac magis & dilatentur in plura, & ad celſiora
B ſublimentur. Factus Epiſcopus, Archiepiſcopus eſſe deſiderat; quo fortè adepto, rurſus, neſcio quid altius ſomnians, Romanum ſtatuit frequentare palatium, &c. Seneca lib. 2. de Benef. cap. 27. Maiora (inquit) cupimus, quò maiora venerunt. Ambitio non patitur quicquam in ea menſura honorum conquieſcere, quæ quondam eius fuit impudens votum. Non eſt præfectura grata, ſi deeſt conſulatus, neque hic ſatiat, ſi vnus eſt, &c.

Ambitio non ſatiatur honoribus. — D. Bernard. — Seneca.

Si Deus honorem aliquem tribuit, gratiæ illi agendæ ſunt, ingrati autem, & ſuperbi animi eſt, acceptum honorem paruum exiſtimare, & ex eo gradum facere ad affectandum arrogan- 9.
C ter dignitatem celſiorem. *Numquid* (ait Moſes Leuitis, Num. 16.) *parum vobis eſt, quòd ſeparauit vos Deus Iſraël ab omni populo, & iunxit ſibi, vt ſeruiretis ei in cultu tabernaculi, & ſtaretis coram frequentia populi, & miniſtraretis ei? Idcirco ad ſe fecit accedere te, & omnes fratres tuos filios Leui, vt vobis etiam ſacerdotium vendicetis, & omnis globus tuus ſtet contra Dominum?* ſic Moſes Core, & filios Leui affatus eſt. Paruus videtur honor iam comparatus, ideo maiorem expetit ambitioſus. Numquid (inquit Moſes) parum vobis eſt, quòd Deus ſui tabernaculi miniſtros vos fecit? Iam vobis, poſtquã eum conſequuti eſtis, hic honor paruus videtur? Ex eo gradu gra-
D dum facitis ad ſacerdotium per ſeditionem aſſequendum? Numquid idcirco vos vocauit Dominus ad officium Leuitarum, vt ex eo gradum vobis faciatis ad ſacerdotium iniquè comparandum. Officio veſtro viuite contenti, vnumquemque enim vult Deus ſuo ordine contentum eſſe, ſuiſque finibus ſe continere humiliter; neque celſiora ambire ſuperbo animo. D. Bernardus lib. 2. de conſider. ad Eugenium: Si ſapis, (inquit) eris contentus menſura, quam tibi menſus eſt Deus, &c. Aduertat ambitioſus: nemo ſe negotiis Regis tractandis intrudit, inuito Rege: cur igitur ambitioſus negotiis ſummi Regis Chriſti procurãdis ſe arroganter inferet,
E cùm id maximè Chriſto ſũmo Regi diſpliceat? Audiat D. Bernardum ſerm. de conuerſione ad Clericos, cap. 27. Vnde (inquit) ambitionis impudentia tanta? Audeátne aliquis veſtrum terreni cuiuſlibet reguli occupare miniſteria, præripere beneficia, negotia diſpenſare, eo non præcipiente, aut etiam prohibente, &c. *Nemo ſumit ſibi honorem*, (ait Paulus ad Hebr. 5.) *ſed qui vocatur tanquam Aaron*, &c. Expecta Dei vocationem, fuge ambitionem. Eccleſiaſt. 7.

Num. 16. — D. Bernard. — *Vnuſquiſque humiliter accepto honore contentus ſit.* — D. Bernard. — Ad Hebr. 5. — Eccleſ. 7.

Noli quærere à Domino ducatum,
neque à Rege cathedram
honoris, &c.

CAPVT

CAPVT IV.

MORALE.

De Dathan, & Abiron.

Non venimus.

Superba responsio Dathan, & Abiron.

1. SVPERBIÆ hoc verbum est magnæ. Vocantur Dathan, & Abiron à Mose principe suo, respondent superbissimè: *Nolumus ad te ire*, illuduntque ei ironicè dicentes: Egregiè quidem promissa seruasti. Promisisti terram fluentem lacte, & melle, eduxisti verò nos ex Ægypto, quæ lacte, & melle fluebat, & duxisti in hanc asperam solitudinem, amaritudine, ac felle manantem. Equidem, vt dicitur Psal. 16. *Os eorum locutum est superbiam.* Gregor. lib. 12. moral. cap. 24. Superbus (inquit) quo in hac vita plus valet, eò linguæ fræna audacius relaxat, &c. O hominum ingratitudinem! Ægyptum terram vocant lacte, & melle fluentem; de terra verò promissionis desperant. Vtinam non sint religiosi aliqui, qui hos imitentur, & Ægyptum, hoc est, mundum terram esse putent, melle, & lacte manantem, religionem verò aridam solitudinem. Ipsi quidem qui hoc cogitant, atida sunt solitudo, terra autem in quam Deus eos intromisit, reuera fluit lacte, & melle, si tamen illi Dathan, & Abiron non imitentur. Iob 11. *Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri, se liberum natum putat*, &c. Ecce duos viros vanissimos, in superbiam erecti sunt, & similes onagris, liberos se, nulliúsque imperio subditos arbitrantur. Onagri asini sunt syluestres, nullius hominis subiecti seruituti. Vnde Iob 39. ait Dominus: *Quis dimisit onagrum liberum, cui dedi in solitudine domum?* Sic Dathan, & Abiron, asini agrestes, liberi esse volebant, iugúmque à ceruicibus excutiebant dicentes: *Non venimus*: sed inciderunt in iudicium diaboli, de quo Paulus 1. ad Timoth. 3. *Non neophytum* (inquit) *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*, &c. Diabolus per superbiam in iudicium, & damnationem incidit, ex cælo præcipitatus in orcum: sic hi homines, per superbiam in iudicium Dei inciderunt, & viui à terra deuorati sunt. Multos onagros libertatis amantes protulerunt nostra tempora; hoc est, multos, qui Ecclesiæ iugum excutiunt, liberéque volunt viuere, instar onagrorũ. Vę miseris! vocãtur à Deo ad veram fidem, sed respondent cum Dathan & Abiron: *Non venimus*, vt onagri liberi esse volumus. Non veniunt miseri ad fidem: sed venient paulò post ad ignem, quamuis dicant: *Non venimus*; venient, subitóque à diabolo in æternam captiuitatem liberi onagri rapientur.

Psalm. 16.
D. Gregor.
Iob 11.
Onagri libertatis amatores indicant, & hæreticos.
Iob 39.
1. Timot. 3.

An & oculos nostros vis eruere?

D. Anselm. Superbia homines excæcat.

2. Vocabat Dathan, & Abiron Moses, vt illos moneret, & sua admonitione oculos redderet, quos superbia eruerat. Hoc enim superbiæ est proprium, oculos eruere, id est, obcæcare. id docet D. Anselmus in lib. de similitudinibus, cap. 98. Non est (inquit) in altum eleuata superbia, sicut quidam putant, sed demissa; & vallis maxima, bestiis vitiorum plena, & tenebrarum caligine densissima. Nam quanto amplius quis superbia inuoluitur, tantò lucem veritatis minus intuetur, &c. In hac demissa valle erant hi superbi homi-

A oes, superbiæ fumo excæcati, & bestiis pleni, videlicet superbia, & ambitione, & inobedientia. Ideoque neque Mosem principem suum agnoscebant, neque vocati eius imperio obtemperabant: Ægyptum verò aiebant terram esse lacte, & melle manantem: *Eduxisti nos* (inquiunt Numer. 16.) *de terra, quæ lacte, & melle manabat*, id est, ex Ægypto. Isai. 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras*, &c. Væ his hominibus, qui dixerunt bonum malum, & tenebras Ægypti luci terræ repromissionis prætulerunt. Planè cæci, Mosi vocanti (vt oculos eis redderet) ne cæci in barathrum, in quod inciderent, re-
B sponderunt: *An & oculos nostros vis eruere?* Non oculos eruere, sed oculos reddere volebat Moses, quos superbia eruerat. Superbia oculos eruit ad videndum, quæ recta sunt, & humilia: oculos solùm habet ad cernendum honorem, quem exoptat. Eruerat superbia horum oculos; honorem, quem ambiebant, cernebant; quod rectum erat, & facere debebant, non cernebant: Superbus (inquit Anselmus) quandiu in tenebris, id est, in cæcitate cordis sui iacet, iustum ab iniusto discernere non potest, sed quæ sunt distorta, æquè sectatur, vt recta, &c. Psal. 103. *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ: catuli*
C *leonum rugientes*, &c. Omnes bestiæ, id est, vitia, vigent, in valle tenebrosa superbiæ. Eodem loco citato D. Anselmus: Vnde (inquit) fit, vt in ista tenebrosa valle, videlicet superbiæ, copia sit vitiorum, quasi bestiarum multitudo; nam leones crudelitatis, vulpes calliditatis, serpentes quoque inuidiæ venenosæ, cætera etiam vitiorum animalia solent superabundare, &c.

Numer. 16.
Isai. 5.
D. Anselm.
Psal. 103.
D. Anselm.

Recedite à tabernaculis hominum impiorum.

Fugiendi sunt amici improbi.

3. Egregium nobis dat Moses consilium: Recedite (inquit) ab improbis hominibus, ne inuoluamini in peccatis eorum; fugiendi sunt amici improbi, ne ipsorum improbitate contami-
D nemur. Quemadmodum peste infectos fugimus: sic vitiis inquinatos fugiamus, ne nos peccati pestis inficiat. Vnde D. Chrysost. Psal. 4. Quemadmodum (inquit) corpora à corrupti aëris lue infecta pereunt, ita etiam anima sæpe damnum accepit ex malorum congressione. Et quemadmodum sanus oculus, quando laborantem aspexerit, afficitur, & qui est scabie refertus, iis qui sani sunt, eam impertit: ita etiam sæpe contingit in consuetudine improborum, &c. Qui sanitatem corporis tueri vult, locum salubrem ad habitandum eligit; qui verò animæ salutem vult seruare, amicos eligit salubres, hoc est, probos. Chrysost. eodem Psalmo. Tu
E (inquit) si in ciuitate aliqua sis habitaturus, de aëre curiosè inquiris, an sit non salubris, non temperatus, non siccus, de anima autem rationem initurus, non es solicitus de eorum consuetudine, qui cum ea sunt congressuri, sed temerè eam omnibus permittis, &c. De impio quodam homine ait D. Bernardus, epist. 196. Conuersatio eius mel, & doctrina venenum, &c. Huiusmodi sunt amici malis præditi moribus, & conuersatione dulces, sed doctrina, quam exemplo, & verbis tradunt, venenati, ac pestiferi. Recedamus ergo à tabernaculis huiusmodi hominum, ne eorum peccatis inuoluamur, & paulatim ita intricemur, vt difficile sit extricari, & expediri.

D. Chrysost.
Idem.
D. Bernard.

Terra

Terra deuorauit illos.

4. Hic finis superborum est, in cælum volunt ascendere, & a terra deuorati, in ima descendunt. Iob 20. *Si ascenderit vsque ad cælum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur. & qui eum viderant dicent: vbi est? velut somnium auolans non inuenietur.* Prouerbiorum 16. *Ante contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltatur spiritus.* Id contigit his superbis; contritionem, id est, euersionem eorum, præcessit superbia, ante stupendam ruinam exaltatum est cor illorum. Lib. 3. de consider. D. Bernard. ad Eugenium Papam: Alta (inquit) præsumptio quid nisi ruinosa præcipitatio est? &c. Aperuerunt Dathan, & Abiron os suum, insolentérque dixerunt: *Non venimus*, &c. Aperuit terra quoque os suum, & dixit: *Venite*, non vultis venire ad superiorem vestrum Mosem vos vocantem; venite ad inferiora terræ. En hiatus aperitur, hiatúque aperto, deuorauit illos terra cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum. Non poterit illorum os deuorare Mosem & Aaronem, aut primatu, & sacerdotio priuare; potuit autem os terræ illos deglutire, & morte mulctare. Humili D. Petro aqua facta est terra, super aquam enim, veluti super stabilem terram, ambulauit; at his hominibus superbis ipsa terra stabilis facta est aqua. Nam instar aquæ eos absorbuit. Nec potuit cælum superbiæ pondus sustinere, superbúmque Luciferum, & eius asseclas, præcipites egit. Nec potuit terra superbiam horum hominum ferre, Numer. 16. *Disrupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit eos*, &c.

Superbia demergitur, & humiliatur. Iob 20. Prouerb. 16. D. Bernard. Num. 16.

Multum erigimini filij Leui.

5. Erat Core Leuita, gradu verò Leuitæ minimè contentus, sacerdotium seditiosè appetebat, ideo Moses illi ait: *Multum erigimini filij Leui.* Turpis est superbia omni viro Christiano; Leuitis verò, id est, Ecclesiasticis, fœdissima. Ideo D. Bernard. Pontifici summo Eugenio humilitatem suadet, in lib. 2. de consideratione: Nulla (inquit) splendidior gemma humilitate, in omni præcipuè ornatu Pontificis. Quo enim celsior cæteris, eò humilitate apparet illustrior, & se ipso, &c. Splendida gemma est humilitas, expetenda ergo est maximè à Leuitis, id est, viris Ecclesiasticis, ne audiant à Mose: *Multum erigimini filij Leui.* Honor aliquibus superbiæ causa est, sed Ecclesiasticis viris humilitatis causa esse debet, & gratitudinis, considerantibus id, quod eidem Core dixit Moses de Leuitis: *Numquid parum vobis est, quòd separauit vos Deus Israël ab omni populo, & iunxit sibi, vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis coram frequentia populi, & ministraretis ei?* Separauit Deus Ecclesiasticos viros ab omni populo, iunxit eos sibi, vt illi seruirent in cultu Ecclesiæ suæ, illíque ministrarent; tantum hoc officium, ac beneficium magnas postulat virtutes, atque inter cæteras gratitudinem, & humilitatem. At conqueritur de illis Origenes, homil. 9. in Ezech. Quanti (inquit) presbyteri constituti obliti sunt humilitatis; quasi idcirco fuerint ordinati, vt humiles esse desisterent. Quin potiùs humilitatem sequi debuerant, quia dignitatem fuerant consecuti, dicente Scriptura, Ecclesiast. 3. *Quanto magnus fueris, tantò humilia teipsum.* Sic ille. Nostra versio habet: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur*, hoc est, quantò maior es, tantò maiorem exhibe humilitatem, & Deo placebis. Quoniam Deus potentissimus est, & infinita maiestate præditus, vult autem ab humilibus honorari. Considerent hæc viri Ecclesiastici, quantóque maiores sunt, tantò sint humiliores, placebúntque Deo. Potentissimus enim Deus superbiam, & arrogantiam execratur, humiles diligit, Deus maximus ab humilibus, qui in suis oculis minimi sunt, vult honorari. Qui illi ministrat in Ecclesia, humilis sit, vt eum honoret ministerio suo.

Superbia à viris Ecclesiasticis fugienda, humilitas est amplectenda. D. Bernard. *Humilitas splendida est gemma.* Origenes. Eccli. 3.

Schast. Barradas Itiner. Israëlit.

6. Audiamus August. serm. 213. Esto (inquit) paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. In summo honore summa tibi sit humilitas, &c. Eximia est copulatio humilitatis, & honoris, siue celsitudinis. Præclarum effundit splendorem summa humilitas in summo honore collocata. Vnde D. Bernard. ad Eugenium summum Pontificem scribit, copulandam esse humilitatem cum honore sublimi, sicut natura copulat limum cum spiritu, & sicut Christus copulauit in eadem persona Verbum infinitæ maiestatis cum natura humana. Lib. 2. de considerat. Salubris (inquit) est copula, vt cogitans te summum Pontificem, attendas pariter vilissimum esse cinerem. Imitetur cogitatio naturam, & quod dignius est, authorem naturæ, summa, imaque consocians. Nónne natura in persona hominis, vili limo colligauit vitæ spiraculum? Nónne author naturæ in sui persona Verbum, limúmque contemperauit? Ita tibi sume formam, vt altus sedens, non alta sapiens sis, sed de te sentiens humilia, & consentiens humilibus. Sic D. Bernardus.

D. August. *Copulanda est humilitas cũ honore & potentia.* D. Bernard.

Producat ea in laminas, & affigat altari.

7. Core, Dathan, & Abiron terra absorbuit, ducentos quinquaginta viros primarios thymiama offerentes (cum non essent sacerdotes) ignis à Deo immissus combussit. Simile, sed non tam graue supplicium, sumpsit Dominus de Rege Ozia, qui superbia ductus, templum ingressus thymiama voluit Deo offerre super altare thymiamatis. 2. Paralip. 26. *Sacerdotes restiterunt Regi, atque dixerunt: Non est tui officij, vt adoleas incensum Domino, sed sacerdotum. Iratúsque Ozias, tenens in manu thuribulum, vt adoleret incensum, minabatur sacerdotibus. Statímque orta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus. Perterritus accelerauit egredi, eo quod sensisset illico plagam Domini. Fuit igitur leprosus vsque in diem mortis suæ. & habitauit in domo separata plenus lepra.* Quemadmodum Core minimè contentus Leuitæ officio, ad sacerdotium aspirauit, ita Ozias minimè contentus Regis dignitate, sacerdotij munus exercere voluit, vtrumque superbia inflabat. De Core satis constat, de Ozia loco citato scriptum est: *Eleuatum est cor eius in interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressúsque templum Domini adolere voluit incensum.* Superbiam vltus est Deus, Regem lepra infecit, Core terra dehiscente vita priuauit, ducentos & quinquaginta viros eius sectatores flammis incendit.

Rex Ozias lepra percussus, quia voluit thymiama offerre. 2. Paralip. 26.

8. Voluit autem huius supplicij memoriam extare, idcirco thuribulorum laminas iussit affigi altari, in quibus ausi sunt offerre Deo thymiama. Meminisse oportet suppliciorum, quæ Deus

Memoria suppliciorum Dei.

propter scelera irrogat, vt alieno exemplo cau- A
tiores simus, sceleraque fugiamus. Deterret à
peccatis memoria suppliciorum, præcipuè verò
deterret memoria supplicij æterni. Qui huius
supplicij semper meminit, flagitium committe-
D. Chrysost. re non audet. Vnde Chrysostomus tom.5. ho-
mil.5. sic ait: Gehennam continuè timens num-
quam in gehennæ ignem decidet, continuè hoc
castigatus timore, &c. Laminas thuribulorum
affigi iussit Dominus altari, vt essent monimen-
Num.16. tum populo, Numer.16. *Vt cernant* (inquit) *ea pro
signo, & monimento filij Israël.* Sic supplicia im-
proborum iussit affigi sacris libris, vt ea in me-
moriam reuocemus sæpe, & diligenter conside-
1.Cor.10. remus. 1. Corinth.10. *Hæc* (inquit) *in figura facta* B
*sunt nostri, vt non simus concupiscentes malorum, sicut
Ibid. & illi concupierunt.* Item: *Hæc scripta sunt ad cor-
Lucæ 17. reptionem nostram*, &c. Luc.17. *Memores estote
Deut.24. vxoris Loth.* Deuter.24. *Mementote quæ fecerit
Dominus Deus vester Mariæ in via, cùm egrederemini de Ægypto.*

CAPVT V.

MORALE.

Aaron Deum iratum placat.

Pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.

1. *Murmuratio Israëlitarū, & punitio.*
MVRMVRAVIT populus aduersùs Mo-
sem & Aaron, postquam terra absorbuit
Core, Dathan, & Abiron, & ignis ducentos &
quinquaginta viros proceres incendit. Cùmque
viderent, Deum hæc supplicia de iniquis sume-
re, deberéntque ex illis intelligere, quantum
scelus esset, iis quos Deus in dignitate consti-
tuit, repugnare: tamen aduersùs Mosem prin-
cipem à Deo creatum, & aduersùs Aaronem sa-
cerdotem constitutum murmurarunt, illis tri-
buentes cædem impiorum à Domino factam:
Vos (inquiunt) *interfecistis populum Domini* &c.
Exarsit ignis, suppliciúmque sumpsit de mur-
muratoribus: Moses verò misericordia motus
Aaron sacerdos placat Dominum, orans pro populo. præcepit Aaroni sacerdoti, vt Deo offerret thy- D
miama, illúmque placaret. Magna festinatione
Aaron id fecit, ignémque suis precibus, & thy-
miamatis oblatione extinxit. Hac de re sic scri-
Sapient.18. ptum est in lib. Sapientiæ, cap.18. his verbis:
*Properans homo sine querela deprecari pro populis,
proferens seruitutis suæ scutum orationem, & per in-
censum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem
imposuit necessitati, ostendens quòd tuus est famulus.*
Homo sine querela appellatur Aaron Pontifex,
is properauit iussu Mosis deprecari pro populo,
Græcè *προεμάχησε*, id est, properans propugnauit
pro populo. Protulit autem seruitutis suæ scu-
tum, Græcè, *ἰδίας λειτουργίας ὅπλον*, id est, *proprij
ministerij arma, orationem*, & per incensum, siue E
thymiama, deprecationem allegans, id est, ora-
tionem tanquam legatum mittens, restitit iræ
Dei, & finem imposuit necessitati illi, id est, ca-
Oratio scutū est & arma. lamitati, Græcè *συμφορᾷ*. Vides, orationem scu-
tum esse, & arma ad placandam iram Dei su-
menda, vides, officium sacerdotis esse, iram Dei
oratione, & sacrificiis à populo auertere. Vnde
D. Prosper. D. Prosper lib.2. de vita contemplat. cap.2. Sa-
cerdotes (inquit) pondus populi sibi commissi
viriliter sustinentes, pro peccatis omnium, vel-
uti pro suis, infatigabiliter supplicant Deo; ac
velut quidam Aaron incensum contriti cordis,
& humiliati spiritus offerentes, quo placatur
Deus, auertunt iram futuræ animaduersionis à

A populo, &c. Obseruet autem sacerdos, quòd di-
citur Aaron *homo sine querela*, exemplo populum,
& verbo docens, studeatque ipse homo esse sine
querela, vt Deum possit placare. Quòd si thy-
miamatis oblatio Deum placauit, quid dicen-
dum est de augustissimo Eucharistiæ sacrificio?
Sequitur eodem capite Sapientiæ 18. *Vicit au-* Sap.18.
*tem turbas non in virtute corporis, nec armatura po-
tentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subiecit, iura-
menta parentum, & testamentum commemorans. Cùm
enim iam aceruatim cecidissent super alterutrum mor-
tui; interstitit, & amputauit impetum, & diuisit illam,
quæ ad viuos ducebat viam.* Milites, & duces vin-
cunt hostium turbas, corporis virtute, id est,
B fortitudine, & potentia armaturæ: at Aaron non
vicit turbas corporis fortitudine, aut armaturæ
potentia, sed angelum, qui ipsum affligebat, quia
populum interficiebat, verbo superauit, com-
memorans Deo iuramenta facta Patribus de
terra repromissionis, & pactum initum. Itaque
cum ignis populum iam vastaret, multósque
combussisset, & ad alios comburendos vltra per-
geret, interstitit, id est, se interposuit Aaron, vel-
uti murum, & obstitit, viamque igni clausit.

Docet hic locus sacerdotes instar muri de- 2.
bere esse populo, cùm à Deo flagellatur. Murus *Sacerdotes sunt murus populi, & protectio, orando, ac sacrificia offerendo.*
fuit Aaron populi, vt ait D. Hieron. Ezech.13.
Murus sit Pontifex sui populi, murus sit sacer-
C dos suarum ouium. D. Hieron. Legimus, (inquit)
Aaron aduersus ignem deuorantem Israëlis po- D. Hieron.
pulum occurrisse, & stetisse medium, & oppo-
suisse murum. Sicut enim murus hosti opponi-
tur, & aduersario occurri solet ex aduerso, con-
tráque venienti; ita Dei sententia sanctorum
precibus frangitur, &c. Conqueritur Deus de
pseudoprophetis, eodem capite dicens: *Non* Ibid.
*ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro
domo Israël.* &c. & cap.22. *Quæsiui de eis virum,* Sap.22.
*qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me
pro terra, ne dissiparem eam, & non inueni.* Vult Do-
minus, cùm flagellat populum, inuenire viros
multos, qui sepem & murum interponant, &
D stent ei oppositi, pro populo quem punit. Cùm
ergo Deus de populo pœnas sumit, id faciamus,
quod fecit Aaron: *Properauit ille deprecari, profe-
rens scutum orationem:* ita nos ne simus segnes, sed
properanter scutum arripiamus, & arma ora-
tionis, quibus ab ira Dei defendamur; festine-
mus ad processiones faciendas, ad templa, ad al-
taria; domi, & in templis Deum deprecemur;
præsertim id facere debent Pontifices, ac sacer-
dotes. Illud Ezechiel.22. *Et staret oppositus contra* Ezechiel.22.
me pro terra. Hebraicè dicitur עמד ב פרץ, *gamad
ba peres*, id est, *staret in ruptura.* Metaphora ducta
à ducibus strenuis, qui, cùm murus disrumpi-
tur, in ipsis rupturis sese opponunt contra ho-
E stes, ne vrbem ingrediantur. Huiusmodi duces
cupit Dominus inuenire, huiusmodi Episco-
pos, sacerdotes, qui, cùm vident disrumpi mu-
rum, in ruptura forti animo se Deo ipsi orando
opponunt. De Mose legitur Psal.105. *Et dixit,* Psal.105.
*vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset
in confractione in conspectu eius.* Disrumpebatur
murus, Moses dux fortissimus stetit in confra-
ctione muri, id est, in ruptura muri. Hebraicè
confractio dicitur *peres*.

Dubitatur, *an Aaron vestibus pontificijs se in-* 3.
duerit, vt offerret Deo thymiama? Pars, quæ negat, *Aaron vestibus pontificijs indutus pro populo thymiama obtulit.*
probatur, quia cùm Moses, & Aaron prostrati
essent in tabernaculo, Numer.16. Moses iussit
Aaronem properare, & tollere thuribulum,
nulla

nulla mentione facta vestrum, quoniam ignis iam populum vastabat. Videtur ergo Aaron absque vestibus sacris properasse. Pars, quæ affirmat, sequenda est. Ea enim probatur ex cap. 18. Sap. citato. Nam post prædicta addit:

Sap. 18.

In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum, & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat. His autem cessit, qui exterminabat, & hæc extimuit. Vestis poderis (ποδήρης Græcè, id est, talaris) dicitur vestis summi sacerdotis hyacinthina, de qua egimus tom. 2. Concord. lib. 3. cap. 43. In hac totus erat orbis terrarum, quia totum orbem terrarum repræsentabat: quamobrem Philo lib. 3. de vita Mosis, ait Pontificem Hebræum fuisse totius mundi imaginem. Quomodo autem vestis mundum repræsentaret, dictum est eodem 2. tomo, lib. 3. cap. 50. Erant etiam in rationali quatuor ordines lapidum, in quibus nomina duodecim Patrum, ex quibus originem duxerunt duodecim tribus, insculpta erant; quocirca dicuntur in illis sculpta Patrum magnalia, (Græcè δόξαι, id est, *gloriæ.*) Magnificentia verò Dei (Græcè μεγαλωσύνη, id est, *magnitudo*) sculpta erat in diademate capitis Aaron, quia nomen tetragrammaton in eo erat inscriptum. Qui plura volet, legat lib. 3. citatum, in quo de omnibus vestibus pontificiis actum est. Constat ex lib. Sapien. 18. Aaronem properasse ad offerendum incensum, sed vestibus se priùs induisse pontificiis, diademaque imposuisse capiti, in quo nomen Dei quadrilitterum erat incisum.

4. Quisnam dicatur exterminator, Sap. 18.

Ipsa autem Pontificis indumenta, ait sacer Author, extimuisse exterminatorem, illique cessisse. *Quis sit hic exterminator*, ambigitur. Græcè dicitur ὁ ὀλοθρεύων, cum articulo, id est, *destruens, vastans.* Nonnulli angelum fuisse volunt. Verisimile enim est ab angelo, siue bono, siue malo, ignem esse excitatum iussu Dei. Lyranus vult, exterminatorem dici ignem ipsum, qui Hebræus exterminabat, & vastabat. Neque obstat articulus Græcus masculinus, tribuitur enim igni persona masculina, quæ Pontificis ornatum, ipsúmque Dei nomen extimuerit, eique cesserit. Paulus 1. Corinth. 10. significare videtur, fuisse angelum: *Neque murmurauerìtis, (inquit) sicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* &c. Non vocauit ignem, sed exterminatorem. Collige hinc, factis vestibus, quibus Pontifices, ac reliqui sacerdotes induuntur, magnam adhibendam esse reuerentiam.

1. Cor. 10.

Reuerentia sacris vestibus adhibenda.

CAPVT VI.

De virga Aaronis, quæ frondurt.

NVMERI CAP. XVII.

1. ET locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere ad filios Israël, & accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, à cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, & vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ. nomen autem Aaron erit in tribu Leui, & vna virga cunctas seorsum familias continebit: ponésque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te. quem ex his elegero, germinabit virga eius: & cohibebo à me querimonias filiorum Israël, quibus contra vos murmurant. Locutúsque est Moyses ad filios Israël: & dederunt ei omnes principes virgas per singulas tribus: fuerúntque virgæ duodecim absque virga Aaron. Quas cùm posuisset Moyses coram Domino in tabernaculo testimonij: sequenti die regressus inuenit germinasse virgam Aaron in domo Leui: & turgentibus gemmis eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in amygdalas deformati sunt. Protulit ergo Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israël: viderúntque & receperunt singuli virgas suas. Dixitque Dominus ad Moysen: Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israël, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur. Fecítque Moyses sicut præceperat Dominus. Dixerunt autem filij Israël ad Moysen: Ecce consumpti sumus, omnes periuimus. Quicumque accedit ad tabernaculum Domini, moritur. num vsque ad internecionem cuncti delendi sumus?

2. *Deus miraculo virgæ florentis sacerdotiũ Aaronis confirmat.*

COMPESCVIT Dominus suppliciis conspirationem aduersùs sacerdotẽ summum Aaronem excitatam: sed non hoc satis; pontificatum illi miraculo ostenso voluit consummare. Iussit Mosem accipere à principibus tribuum duodecim virgas, inscriptis nominibus. His duodecim virgis vnam iussit adiungi, inscripto nomine Aaronis, collocaríque omnes simul in tabernaculo. Sequenti die ingressus tabernaculum Moses reperit cæteras virgas, nihil mutatas, virgam verò Aaron frondibus, floribus, fructuque admirabiliter plenam. Hoc testimonio admirando confirmauit Dominus sacerdotium Aaroni, & filiis eius. Vt autem testimonium non periret, præcepit virgam admirabilem in ipso tabernaculo asseruari. Numer. 17. *Refer (inquit Dominus Mosi) virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israël, & quiescant querelæ eorum à me, ne moriantur.*

Num. 17.

Vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ.

3. *An in virgis duodecim inscripta fuerint nomina duodecim tribuum*

Dubitatur, *an in virgis inscripta fuerint nomina duodecim Principum, qui duodecim tribuum capita erant; an nomina ipsarum tribuum?* Lyranus vult, in prima virga inscriptum fuisse nomen Ruben, sicque in cæteris nomina reliquarum tribuum. Idem putat Caietanus. Abulensis contra existimat, non tribuum, sed principum nomina fuisse inscripta, quæ est opinio Philonis in vita Mosis, & Nysseni. Hanc verò opinionem probabiliorem

liorem esse indicat scripturæ contextus: *Accipe* A
(ait Dominus) *a cunctis principibus tribuum virgas duodecim, & vniuscuiusque nomen superscribes virgæ suæ.* Hebraicè ad verbum sic: Viri nomen eius scribes super virgam eius, &c. Erant ergo nomina principum inscripta virgis, vel in cortice, vel in papyro. In virga autem tribus Leui inscriptum erat nomen Aaron. Sic enim Dominus iussit: *Nomen* (inquit) *Aaron erit in tribu Leui.* id est, erit inscriptum in virga tribus Leui. In reliquis virgis erant inscripta nomina principum aliarum tribuum, in virga tribus Leui scriptum est nomen Aaron. Quia volebat Deus miraculo demonstrare Aaronis, cuius nomen erat inscriptum, esse sacerdotium, & filio- B
rum eius.

4. *Quot fuerint virgæ positæ in tabernaculo.* Præterea quæritur, *quot fuerint virgæ positæ in tabernaculo?* Caietanus putat, fuisse tantum duodecim. Idem opinatur Philo. Tredecim fuisse asserendum est. Nam Num. 17. sic legitur: *Fuerunt virgæ duodecim absque virga Aaron*, &c. Hebraicè legitur: *Et virga Aaron in medio virgarum eorum.* & L X X. interpretes: *Virga Aaron inter virgas ipsorum.* sic etiam vetus Chaldæus. Erat enim virga Aaron in medio duodecim virgarum virga decima tertia. Probatur. Tribus Israël erant duodecim præter tribum Leui: etenim duo filij Ioseph duas tribus constituerunt,
Num 17.
Genes. 48. quoniã à Iacob sunt adoptati, Gen. 48. *Ephraim,* C
& Manasses, sicut Ruben, & Simeon, reputabuntur mihi. Ergo principes tribuum, duodecim virgas obtulerunt. Decima tertia virga pro Aarone ex tribu Leui oblata est, & in medio reliquarum collocata.

Inuenit germinasse virgam Aaron.

5. *Ex quânam arbore fuerint virgæ.* Quæritur, *ex quânam arbore hæ virgæ fuerint?* Respondetur, fuisse decerptas ex vna, eadémque arbore amygdalo. Oportuit enim illas esse æquales in contentione illa, & nihil habere discriminis. Quòd autem fuerint amygdalinæ, confirmatur; quia virga Aaron amygdala protulit, verisimiléque est protulisse fructum sibi D
conuenientem, per miraculum subitò. Si quis aliud senserit, non repugnabo. Potuerunt enim virgæ ex diuersis arboribus detrahi, potuitque virga Aaron fructum producere à sua natura
D.Gregor. alienum. D.Gregor. Nyss. illam appellat lignum siccum ac leuigatum: Stupentibus (inquit) infidelibus, quomodo siccũ, ac leuigatum lignum tam paruo temporis spatio arboris naturam suscepit, atque perfecit. Nam pro vligine terræ, pro cortice, pro humore, pro radicibus, & ramis, diuina virtus ei suffecit, &c. Videntur tamen virgæ illæ non fuisse aridæ, sed virides, ex arboribus ea die decerptæ. Nisi quis velit, principes tribuum gestasse virgas in signum princi- E
patus, hasque Mosi obtulisse aridas. Reliquæ neque germinarunt, neque folia, vel flores protulerunt. Virga Aaron sola germinauit, frondes, flores, amygdalasque produxit; tantóque miraculo confirmauit, synceram & incorruptam fuisse electionem Aaronis: neque à Mose ideo creatum pontificem, quòd illius frater esset, sed propterea, quòd Deus iussisset.

In amygdalas deformati sunt.

6. *Prima floret arbor amygdalus.* Fertur, ait Philo, amygdalum ex vernis arboribus primam florere: hoc verò Hebræum illius nomen indicat. Dicitur enim Hebraicè, שקד, *saced,* à verbo, שקד, *sacad,* id est, *vigilare.* Vigilat enim, & festinat ad prodocendos flores. Quamobrem Ieremiæ cap. 1. appellatur *virga vigilans: virgam vigilantem ego video*, ait Propheta. L X X. vertunt: baculum nuceum. Theodotio: Virgam amygdalinam ego video. Indicabat autem virga amygdalina festinationem in sumendo supplicio. Quemadmodum amygdalus festinat, & vigilat ad germinandum, sic Deus festinaturum se dicit, & vigilaturum ad puniẽdum Israëlitas. Ierem. 1. *Deus ad puniendum vigilat.*

Habemus hoc loco boni pastoris imaginem, 7.
in primis non a sua ambitione, sed a Deo eligitur, & a Deo accipit virgam, siue baculum. Non est ille Phaethonti similis, qui Solis currũ regere concupiuit, sed orbem incẽdit. Malus pastor alter est Phaethon, Christi Solis magni currũ, id est, Ecclesiam, gubernare affectat. Si illi traditur, non regit currum, sed inflammat orbẽ. Virga autem pastoris boni, id est, baculus, virgę Aaronis similis esse debet; non aridus, & siccus absque succo, sed germinans. Illius autem pastoris baculus aridus est, & succo carens, qui pauperibus eleemosynas non donat; qui opera misericordiæ diligenter non exercet. Huiusmodi virgæ, siue baculi erant eorum pastorum, de quibus Dominus conqueritur, Ezech. 34. *Quod infirmum* (inquit) *fuit, non consolidastis & quod ægrotum, non sanastis, quod confractum est, non alligastis, & quod abiectum est, non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis*, &c. Arida virga infirmas oues non consolidat, ægrotas non sanat, confractas non alligat, abiectas non reducit, errantes non quærit. Similis est baculus mali pastoris baculo arundineo, cũ quo Rabsaces Ægyptum confert, Isa. 36. *Ecce* (inquit) *confidis super baculum arundineum, confractum istum super Ægyptum, cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam. Sic Pharao Rex Ægypti omnibus, qui confidunt in eo,* &c. Virga arundinea nihil profert fructus; sic pastor, cui oues curæ non sunt, non profert eleemosynas, & misericordiæ opera. Non possunt oues huic baculo inniti, frangitur enim facile, & oues non sustinet, sed exemplo malo, verbisque iracundis vulnerat. Dei locum pastores tenent; Dei ergo virgam imitentur. Qualis ea sit, Psal. 22. docetur: *Dominus* (inquit Dauid) *regit me, & nihil mihi deerit; in loco pascuæ ibi collocauit, super aquam refectionis educauit me. animam meam conuertit,* &c. Hebraicum verbum significat: *Dominus pascit me, siue regit*, vt pastor. Ita autem pascit suas oues, vt nihil illis desit, neque vel pastus desit, vel potus. Etenim non in locis aridis pastu carentibus, sed in loco pascuæ, hoc est, in pascuis vberrimis, eas collocat iuxta aquas saluberrimas, quæ mentem reficiunt, ac recreant. De hac virga, & baculo addit Dauid: *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Virga namq; illa consolatur oues, quæ optima, atque vberrima illis pascua tribuit, ita vt nihil desit. Erat virga Aaron ex amygdalo arbore, quæ ad flores producendos festinat, & veluti vigilat. Sit virga Pontificis festinans ad bona opera hilariter facienda, siquidem hilarem datorem diligit Deus; floreat exemplo, quod instar florum, suauem odorem exhalet, iuxta illud D.Bernard. serm. 76. in Cant. Boni (inquit) pastores non cessant impinguare pecus bonis exemplis, & suis magis, quàm alienis, &c. Proponunt pastores ouibus sanctorum exẽpla, quibus eas ad virtutem cõcitent. Rectè faciunt, sed alienis exemplis pastoris exemplum addendum est. Nam, vt idẽ sanctissimus pastor ait, si solùm alienis,

Boni pastoris effigies. *Virga boni pastoris florida, ac fructifera.* Ezech. 34. Isaiæ 36. Psal. 22. Ibid. D.Bernard.

alienis,& non suis exemplis pastor vtatur,ignominia est illi, & pecus ita non proficit, &c.

8\. *Virga pastoris sit vigilans.* Ierem.1.

Sit virga pastoris, virga florens exemplo, & fructu sanctorum operum decorata: sit etiam virga vigilans,ita vt qui eum viderit,illud Ieremiæ 1. dicere verè possit: *Virgam vigilantem ego video.* Equidem magnopere proborum virorum animum secreat, vigilantes in Ecclesia virgas videre,non dormitantes, hoc est,pastores custodientes vigilias noctis super gregem suum. Cantic.3. (Cantic.3.) *Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem*, &c. Hos vigiles, qui Ecclesiam ciuitatem Dei custodiunt,ait D.Bernardus,loco indicato, esse Ecclesiæ pastores, quos maximè vigiles esse oportet,quia ciuitas noctu, diúque ab hostibus obsidetur. (D.Bernard.) Quàm boni vigiles, (ait D. Bernardus) qui nobis dormientibus ipsi peruigilant, quasi rationem reddituri pro animabus nostris! quàm boni custodes, qui vigilantes animo, atque in orationibus pernoctantes, hostium insidias explorant, machinamenta frustrantur, &c. Ex pastorum vigilia, Ecclesiæ bonum oritur, ex somno malum. (Matth.13.) Matth.13. *Cum dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania in medio tritici.* Sementem suam in Ecclesia, tam hæreseon,quàm malorum morum,diabolus facit, cùm dormiunt homines, hoc est, pastores. Sic enim interpretantur D.Hieron. & alij. (D.Hieron.) Non dormiat, qui Ecclesiæ præpositus est, (ait Hieron.)ne per illius negligentiam inimicus homo superseminet zizania,&c. Inuigilet ergo pastor, non pecuniæ,sed ouium saluti. Conqueritur de tempore suo D. Bernard. serm. 77. in Cantic. (D. Bernard.) Quem dabis (inquit) mihi de numero præpositorum,qui non plus inuigilet subditorum euacuandis marsupiis, quàm vitiis extirpandis,&c.

9\. (Lyranus.) Addo & illud Lyrani,Numer.17. Virga (inquit) quæ est signum dominij, & correctionis, significat bonum prælatum, in quo est potestas regendi, & corrigendi. Hæc virga germinat bonitate conscientiæ, frondet veritate doctrinæ,floret celebritate famæ,& fructificat sanctitate vitæ,&c. D.Gregor. Nyssen. in vita Mosis, (*Sacerdotis vita.*) fructu ipso virgæ adumbratam esse ait sacerdotis vitam. Est enim nux extrinsecus dura, atque aspera; intrinsecus nucleum suauem habet: sic probus sacerdos extrinsecus vitam asperam ducit, & duro labore exercitam, intrinsecus verò nucleum habet suauem, & blandum, & charitate plenum cor. (D Gregor. Nyssenus.) Verba Nysseni hæc sunt: Fructu virgæ,qualis debeat esse vita sacerdotis,monemur; aspera enim & continens, duráque debet exterius esse,intus autem,& in occulto suaue quoddam edulium continere, &c. De hac duritie amygdali aliter philosophatur D. Hierôn. (D.Hieron.) Ieremiæ cap.1. Virgam enim Dei, & asperam esse ait,& dulcem;quoniam Dei castigatio fructus parit dulces iis, quos à peccatis reuocat.D.Hieronymus: Vigilat (inquit) virga Dei, cuncta populi peccata considerans, vt percutiat,& corripiat delinquentes. Ista est virga,vel baculus,de qua Dauid loquitur, Psal.22. (Psal.22.) *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Pulchréque posuit, *consolata sunt*; ad hoc enim Dominus corripit, vt emendet. (*Corripit Dominus, vt emendet.*) Et quomodo nux, siue amygdalus amarissimum habet corticem, & testa durissima cingitur, vt detractis austerioribus, & duris, fructus dulcissimus reperiatur: sic omnis correptio, & labor continentiæ amara quidem videtur ad præsens, sed fructus parit dulcissimos. Vnde & vetus illa sententia: *Literarum radices amara: fructus dulces.* Hæc ille.

Sebast.Barradas Itiner.Israelit.

10\. *Virga Aaron Christū adumbrat.*

Eodem loco docet, nonnullos dixisse, virgam vigilantem, ac nuceam Christum adumbrasse. Quemadmodū enim virga Aaron emortua floruit; sic Christus mortuus refloruit, in resurrectione, iuxta illud Psalm.27. (Psal.27.) *Et refloruit caro mea*,&c. D.Cyrillus lib.10.de adorat. (D.Cyrillus.) Crucifixerunt (inquit) Iudæi Christum, sed refloruit virga de radice Iesse: resurrexit Christus, &c. D. etiam Gregorius lib.14. moral. cap.29. (D.Gregor.) Virga Aaronis Christum resurgentem putat adumbrari, reliquis virgis, non florentibus reliquos homines indicari. Iam (inquit) virga Aaron (id est,Christus) post ariditatem floret, sed virgæ duodecim tribuum in ariditate manent. Quia iam quidem corpus Domini post mortem viuit: sed nostra adhuc corpora vsque ad finem mundi à resurrectionis gloria differuntur, &c. D. Bernardus homil. 2. super *Missus est angelus.* (D.Bernard.) Christum eadem virga arbitratur demonstrari: In virga (ait) figuratur Christi potentia; in flore, fragrantia,in fructu,saporis dulcedo;in frondibus, sedula intelligitur protectio, qua videlicet paruulos ad se confugientes sub vmbra alarum suarum protegere non desinit. Bona est, & desiderabilis vmbra sub alis Iesu, &c. Denique eodem loco D.Bernardus,virgam Aaronis,Deiparæ Virginis vmbram quandam esse ait his verbis: (*Virga Aaron adumbrat Deiparam Virginem.*) Quid virga Aaron florida,neque humectata, nisi Virginem Deiparam concipientem significat, quamuis virum non cognoscentem? Isaias cap.11. (Isaiæ 11.) *Egredietur* (inquit) *virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*: florem Filium, virgam intellige Matrem. Quoniam, & virga floruit absque germine, & Virgo concepit non ex homine. Nec virgæ virorem,floris læsit emissio, nec Virginis pudorem, sacri partus editio. Sic D.Bernardus. Adde, in Virgine verum esse id,quod de Christo dixit idem sanctissimus Pater. Significat enim in Virgine virga potentiam ad succurendum hominibus, quia Regina cæli est: flos, fragrantiam virtutum: fructus, dulcedinem, & benignitatem erga nos: rami, frondésque amplissimæ, protectionem, & vmbram, qua nos protegit. Rupertus: (Rupertus.) Quid (inquit) virga illa est, quæ neque rigata, neque plantata germinat, florétque, & fructum facit, & in Isaia de radice Iesse egreditur, floremque producit,nisi Virgo Regia,quæ sine virili semine Christum protulit verum florem? &c.

11\. *Virtus similis est amygdalo.*

Denique virtus similis est amygdalo, fructui virgæ Aaronis. Quemadmodum nucleus amygdali rectus est duro, & amaro cortice: sic virtutis nucleus rectus est duro, & amaro labore, sed quod est in prouerbio: *Qui nucleum edere vult, nucem frangat*; qui virtutis vult esse particeps, labores frangat, & vincat, neque frangatur ab eis. Philo in vita Mosis: (Philo.) Nucis (inquit) extremum putamen est amarum; ligneus cortex interior est austerus & solidus, quò fit,vt fructus non sit in promptu, clausus vtroque munimine. Hac figura docetur anima, exercens se in virtutis stadio, opus esse laboribus: labor autem durus,& difficilis, vnde felicitas prouenit; quapropter perdurandum est. Nam qui fugit laborem, fugit felicitatem, (*Qui fugit laborem, fugit felicitatem*) qui verò fortiter, patientérque difficultates tolerat, ad beatitudinem properat. Nam fieri non potest, vt homo delicatus,& effæminatus, animo, corpore quoque labefactato quotidianis voluptatibus, virtuti domicilium præbeat. Sic Philo.

CAPVT VII.

De mansione trigesima tertia, quæ dicitur Cades, in qua aquam ex rupe eduxit Moses.

NVMERI CAP. XX.

1\. VENERVNTQVE filij Israël, & omnis multitudo in desertum Sin, mense primo: & mansit populus in Cades. Mortuáque est ibi Maria, & sepulta in eodem loco. Cúmque indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen & Aaron: & versi in seditionem, dixerunt: Vtinam periissemus inter fratres nostros coram Domino. Cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem, vt & nos, & nostra iumenta moriamur? Quare nos fecistis ascendere de Ægypto, & adduxistis in locum istum pessimum, qui seri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malogranara, insuper & aquam non habet ad bibendum? Ingressúsque Moyses & Aaron, dimissa multitudine, tabernaculum fœderis, corruerunt proni in terram, clamauerúntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus, audi clamorem huius populi, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, vt satiati, cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini super eos. Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens: Tolle virgam, & congrega populum, tu & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cúmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo & iumenta eius. Tulit igitur Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini, sicut præceperat ei, congregata multitudine ante petram, dixitque eis: Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere? Cúmque eleuasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt populus biberet & iumenta. Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron: Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israël, non introducetis hos populos in Terram, quam dabo eis. Hæc est aqua contradictionis, vbi iurgati sunt filij Israël contra Dominum, & sanctificatus est in eis.

2\. IVSSI sunt Israëlitæ, Numer. 15. retrogredi, ac reuerti in solitudinem, per viam, quæ ducebat ad mare rubrum. Profecti ergo sunt, longóque annorum spatio per multas mansiones in deserto vagati, quoúsque anno quadragesimo ab exitu ex Ægypto, peruenerunt in mansionem trigesimam tertiam, quæ appellatur *Cades*. In aliis mansionibus, quas supra indicauimus, ex lib. Numer. cap. 33. nihil gestum narratur, nomina solùm mansionum recensentur. Quid acciderit in mansione Cades, nunc est dicendum. Cades mansio est prope Idumæam regionem, quam Deus dedit Esau, fratri Iacob. In hanc venerunt Israëlitæ circiter annũ quadragesimum post egressum ex Ægypto. Nam post Cades castrametati sunt in monte Hor, Numer. 33. in quo Aaron ex vita discessit anno quadragesimo ab exitu ex captiuitate Ægyptiaca. In monte Hor obiit Aaron: in hac verò mansione Cades obiit Maria, Aaronis, & Mosis soror, vt legitur Numer. 20.

Anno quadragesimo peruenerunt Israëlitæ in Cades.

Cúmque indigeret aqua populus.

3\. In mansione Cades penuria aquæ laborauit populus. Aiunt Hebræi, vt refert Abulensis, causam penuriæ fuisse mortem Mariæ. Tria enim dona dicunt data populo propter merita C Mosis, Aaronis, & Mariæ. Propter Mosem datum putant manna, idcóque eo mortuo ampliùs è cælo non fluxisse. Propter Aaronem nubem concessam volũt præcedentem castra, post mortem autem eius disparuisse. Propter Mariam concessum inquiunt aquæ puteum, qui castra præcederet, mortua verò Maria euanuisse. Nihil habent fundamenti, & probationis hæc dicta, A faciléque refutari possunt, semper enim manna è cælo decidit vsque ad terram promissionis, semper nubes dux fuit itineris: puteus verò nullus fuit, qui castra præcederet.

Dictum Hebræorum.

Versi in seditionem dixerunt.

4\. Nondum malo suo didicerunt seditiones non excitare. Deficiente aqua, in seditionem versi sunt, & murmurationem. Deest aqua, ô Israëlitæ, accedite humiliter ad Mosem, petite, vt aquam à Deo postulet, ille penuriæ vestræ faciet satis. Non curant humilitatem, ac modestiam, & reuerentiam pastoribus debitam; clamant, & B vociferantur: vtinam mortui essemus coram Domino, quemadmodum mortui sunt fratres nostri: cur ex Ægypto Dei Ecclesiam, id est, congregationem, & populum eduxistis in desertum, vbi neque aquæ sunt, neque ficus, neque mala punica, neque vineæ; vbi neque frumentum seri, neque meti potest? Moses, & Aaron his auditis, ad solitum asylum confugerunt, id est, ad tabernaculum, à Dominóque postularunt, vt thesaurum suum eis aperiret aquæ viuæ. Apparuit gloria Domini, præcepítque Mosi, vt congregaret populum ipse & Aaron: *Et loquimini* (inquit) *ad petram, & ipsa dabit aquas.*

Seditio propter aquam.

5\. Olcaster putat, hos seditiosos ex iis fuisse, qui ex Ægypto erant egressi. Dicunt enim Num. 20. *Quare nos fecistis ascendere de Ægypto?* Vnde infert, hoc loco agi de miraculo illo, quod Deus fecit, Exod. 17. in mansione quæ dicitur Raphidim, paulo post egressum de Ægypto. Tunc enim viuebant ij, qui egressi erant ex Ægypto. Nunc autem illi omnes iam obierant, erat enim hic annus quadragesimus ab egressu. Ait ergo Num. 20.

semel

Bis aqua ex petra fluxit.

semel tantùm in Raphidim ex rupe fluxisse aquam. Dicendum est potiùs, bis aquam ex rupe fluxisse, semel in Raphidim, antequam populus perueniret in montem Sinai, anno primo ab egressu ex Ægypto: iterum in Cades anno quadragesimo, vt indicat ipsa scripturæ narratio. Argumento autem respondemus, adhuc anno quadragesimo multos ex iis vixisse, qui ex Ægypto exierant. Secundò respondemus, illa verba: *Quare nos fecisti ascendere de Ægypto?* non probare illos homines ascendisse ex Ægypto. Loquuntur enim generaliter de toto populo, tam de viuis, quàm de mortuis, vt ostendunt illa verba: *Cur eduxistis Ecclesiam Domini in solitudinem?*

Tulit Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini.

6. Virgam tulit Moses. Lyranus putat, tulisse virgam Aaronis, quæ fronduerat, sed probabilius existimat Abulensis, tulisse virgam illam, qua in Ægypto tot mirabilia est operatus, vt nunc hoc miraculum faceret. Accedit, quòd hac virga, Exod. 17. iam percusserat altam rupem, ex qua, veluti fonte, aqua effluxit abundantissimè. Ea verò erat in conspectu Domini, in tabernaculo fœderis collocata. Vnde colligimus, in tabernaculo duas fuisse virgas, videlicet virgam Aaron, quæ fronduerat, & virgam Mosis, per quam miracula fecerat. Sublata virga populum congregauit ante rupem, quæ aquas erat productura: Israëlitas verò sic allocutus est: *Audite rebelles, & increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Deinde rupem bis virga percussit; magna verò aquarum copia fluxit admirabiliter, quæ totius populi, & iumentorum sitim expleuit. Oleaster Num. 21. ait, forsitan Mosem attulisse suam virgam, Aaronem verò suam, vtrumque verò percussisse rupem; ideóque dici, bis percussam. Sed caret coniectura probabilitate.

Mirabiliter aqua ex petra educitur.

Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.

7. Hoc in loco sententiam fert Dominus in Mosem, & Aaronem, pœnamque irrogat priuationis ab ingressu terræ promissæ. Dubium est, *quódnam illi peccatum commiserint propter quod hac pœna sint affecti.* Nonnulli Hebræi peccatum fuisse aiunt, quòd Israëlitas incredulos, & rebelles vocarunt, populúmque contumelia affecerunt. Alij putant, Deum iussisse percuti semel rupem, esse autem percussam bis, ideóque peccatum commissum. Alij volunt, Deum præcepisse, aquam educi ex certa quadam rupe; populum verò postulasse, vt ex alia educeretur: quod cùm fecisset Moses, peccauit. Hæ opiniones probabilitate carent, faciléque refelli possunt. Lyranus cum aliis arbitratur, Mosem, & Aaronem dubitasse, non quidem de potentia Dei, quam satis superque erant multis miraculis experti, sed de effectu. Dubitabant enim propter populi iniquitatem, an rupes percussa esset aquas datura; ideóque dixerunt: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Hæc autem dubitatio peccatum fuit, siquidem Deus dixerat: *Loquimini ad petram, & ipsa dabit aquas.* Abulensis opinatur, peccasse Mosem, & Aaronem, eo quòd verba Dei non seruauerunt, dixit enim Dominus: *Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas.* Debuerant ergo coram populo lo-

Fert Dominus sententiam in Mosē, & Aaron. Cur Moses & Aaron in terrā repromissionis non intrauerint.

A qui ad rupem, Dei potentiam, & benignitatem extollendo, qui & posset, & vellet ex rupe fontem facere, vt populi sitim extingueret. Debuerant Israëlitas congregatos ad Dei laudem excitare, vt miraculo conspecto Dei potentiam laudibus celebrarent: at versi sunt ad increpationem, incredulos appellauerunt, & rebelles, neque ad petram quidquam locuti sunt.

D. Chrysostomus Mosem, & Aaronem dubitasse sentit, Psal. 105. Cùm Moses (inquit) sororis Mariæ mortuæ causa in luctu versaretur; Israëlitæ magna cum temeritate ad eum accedentes, aquam postularunt. ipse autem luctu, ac mœrore afflictus, & eorum petulantiam 8. *D. Chrysost.*

B aspiciens, iracundia simul, ac mœstitia correptus, non cum ea concinnitate, quam adhibere solebat, diuino imperio ministrauit; verùm dubitatione quadam sermonibus suis admixta, percussit rupem. Hæc Chrysost. verba autem illa Psalmi: *Et distinxit in labiis suis*, sic exponit: Non citra omnem dubitationem locutus est. Et Theodoretus: *Distinxit in labiis suis*, scilicet dubiis verbis vsus est, &c. D. Augustin. Dubitanter (inquit) petram virga percussit, perturbatus populi murmure; non tenuit fiduciam, qualem debuit, &c. Idem Augustinus in Numeros, quæst. 19. ait, Mosis peccatum fuisse dubitationem de potentia Dei, & diffidentiam: *Theodor. D. August.*

C Moses (inquit) ad petram vnde aqua profluxit, videtur de potestate Domini dubitasse. Item: Poterant (inquit) excusari verba Mosis, nisi in eum clara esset diuina sententia, quòd diffidendo talia dixerit, &c. Item existimat verba illa: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* dubitanter à Mose esse dicta: Intelligitur, (ait) illa verba ita dixisse Moysen, tanquam petram percusserit ad incertum, vt si non sequeretur effectus, hoc prædixisse putaretur, &c. D. Isidorus in Numer. cap. 18. Moses (inquit) turbatus murmure populi, dubitanter petram virga percussit, quasi illud nō posset Deus facere, vt aqua de petra flueret, quod ante iam fecerat, &c. Caiet. *D. Isidorus. Caietan.*

D incredulitatem Mosi tribuit, Psal. 105. Deus (inquit) manifestauit illius incredulitatem, tum facto, quia in prima percussione virgæ non exiuit aqua, tum iudicio, dicendo: *Quia non credidistis verbis meis*, &c. Et Vatablus: Moses (ait) frustratus est ingressu terræ repromissionis propter infidelitatem, quādo dixit dubitando: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Rupertus in Numer. lib. 2. cap. 7. Hic (inquit) exacerbatus spiritus Mosis pene fidem perdidit, &c. Addit: Moses, & Aaron hoc loco increduli in figura Scribæ fuerunt, & Pharisæi, &c. D. Hieron. illud Zachariæ 11. *Anima eorum variauit in me*: de Mose & Aarone, & Maria exponit. *Vatablus. Rupertus. Zachar. 11.*

E Probatur hæc sententia ex verbis Domini: *Quia* (inquit) *non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis*, &c. Numer. 20. *Non intrabit Aaron terram quam dedi filijs Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo, ad aquas contradictionis*, &c. Dominus ait, Mosem, & Aaronem non credidisse, vt illum glorificarent coram populo; ergo non crediderunt Domino. *Num. 20.*

9. Alia verò ex parte difficile est creditu, Mosem, qui tot fecerat in Ægypto miracula, quique in Raphidim ex rupe iam eduxerat aquam, qui Deo adeò erat familiaris, nunc de potentia Dei dubitasse. Existimarim, illum dubitasse quidem non de potentia, sed de voluntate,

videlicet, an vellet dare aquam populo incredulo, & toties rebelli, qui à tumultu cessare nolebat. Obiiciet aliquis; nónne Deus dixerat Mosi, & Aaroni: *Loquimini ad petram, & illa dabit aquas*: cur ergo de voluntate dubitarunt, quam Deus verbis perspicuis expressit? Respondetur, populi murmuratione, & iniquitate exacerbatos, obscurato intellectu, in eã dubitationem incidisse, atque ideo dixisse: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Hoc significat Psalmus

Psalm. 105. Moyses dubitauit de voluntate Dei.

105. *Et vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius, & distinxit in labiis suis* Adde, etiam iussos esse loqui ad petram, vt aquas funderet in nomine Dei, illos verò non esse locutos ad petram, sed populum increpasse, Israëlitásque incredulos, ac rebelles appellasse. Videbant enim incredulitatem, & rebellionem, propter quam magno zelo concitabantur. His adiunge, nullam Dei fecisse mentionem, sed dixisse: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Debuerant Dei meminisse, illique miraculum tribuere, sed id facere noluerunt, quia dubitabant. Verba Domini iuxta hanc sententiam sic sunt explananda: *Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israël.* Hoc est, ego perspicuis verbis dixi vobis, vt loqueremini ad petram, daturamque aquas affirmaui; vos non credidistis meis verbis, non credidistis constanter, petram daturam aquas, sed de mea voluntate dubitastis, propter populi murmurationem. Neque verò sanctificastis, & glorificastis me coram populo, quia de me non estis locuti, sed dubitando dixistis: *Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Neque meam potentiam, & benignitatem in populum laudibus extulistis: hanc ob causam non introducetis populum in

Num. 27.

terram promissam. Numer. 27. sic Deus Mosem alloquitur: *Offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis*

Deut. 32.

coram ea super aquas. & Deuter. 32. *Praeuaricati estis contra me in medio filiorum Israël ad aquas contradictionis, & non sanctificastis me inter filios Israël.* Quòd si quæras, *fuerit ne peccatum mortale?* Abulensis veniale fuisse respõdet probabiliter.

Hæc est aqua contradictionis.

10. Hebraicè dicitur aqua מריבה, *meriba*, quod nomen *iurgium* significat, *litem*, & *contradictionem* LXX. vertunt ἀντιλογίας, id est, *contradictionis.*

Psal. 94.

Psal. 94. interpretantur exacerbationem: *Nolite obdurare corda vestra. Sicut in exacerbatione secundùm diẽ tentationis in deserto; vbi tentauerunt me patres vestri, probauerũt me, & viderũt opera mea.* Vulgata editio habet: *Sicut in irritatione.* Dicta autem est aqua iurgij, & contradictionis, & exacerbationis, quia, vt dicitur Numer. 20. *Ibi iurgati sunt filij Israël contra Dominum.* Domino ibi contradixerunt, ibi Dominum exacerbarunt, & Mosem, atque Aaronem, ibi rixati sunt, & iurgati.

Numer. 20.

11. Additur eodem capite Numer. 20. *Et sanctificatus est in eis*: scilicet Dominus, quia aquam ex petra protulit, stupendo miraculo, quod magnam illi attulit sanctificationem, id est, gloriam. Alio modo dici potest Deus sanctificatus in filiis Israël, quia miraculum cernentes Deum sanctificauerunt, & gloria extulerunt, & à murmuratione cessauerunt. Caietanus ait, dici Deum sanctificatum, quia ostendit se non esse acceptatorem personarum, cùm non solùm alios, sed etiam Mosem, & Aaron ingressu terræ priuauit. Dici etiam potest sanctificatus, quia non sumpsit pœnas de populi murmuratione, & contradictione; sed per summam misericordiam, aquam miraculosè ex petra præbuit. Apud Genebrardum Psalm. 94. suspicatur Abben Ezra, populum fuisse scissum in duas factiones, quarum vna rixari vellet cum Mose, altera tentare, & explorare Deum, id est, Dei potentiam, præsentiam, & voluntatem. Sed tenuis suspicio est.

Numer. 20. *Quomodo dicatur Deus sanctificatus in populo?*

Addit Genebrardus, aquam ab Israëlitis, non ob penuriam, & necessitatem postulatam, siquidem aquam habebant in manna. Nam, vt Hebræi dicunt apud authorem fasciculi myrrhæ, in manna erat panis & aqua, ac erat humidum per sese, & quando descendebat manna, rorem habebat sobter, & rorem supra. Præterea iuxta traditiones patrum ex Rabbi Salomone, manna fundebat riuos aquarum idoneos ad adaquanda populi pecora, dum incalescente sole liquesceret, duabus horis ante meridiem. Quamobrem, ait Genebrardus, aquas vocari contradictionis, quia duntaxat videbantur petitæ ad contradictionem. Ob penuriam potiùs petitam arbitror, non enim manna solùm satis erat ad extinguendam sitim. Caietanus existimat, aquas has dici, aquas litis ab effectu, quia effectum litis habuerunt. Quemadmodum enim litis effectus est sententia, quæ vel liberat, vel condemnat, ita effectus harum aquarum fuit Dei sententia, quæ Mosem, & Aaron ingresso terræ promissionis priuauit. Non est admodum solida hæc ratio. 12.

An aqua penuriam habuerint Israëlitae

CAPVT VIII.

MORALE.

De aqua contradictionis, quæ ex rupe profluxit.

APVD aquas vitam inuenit Moses, apud aquas inuenit mortem. Apud aquas Nili fluminis inuentus est infans à filia Pharaonis, & vita donatus: apud aquas, & propter aquas contradictionis mortis sententiam accepit. Etenim eodem illo anno è vita discessit. Etiam amicos suos punit Deus, si peccatum, vel veniale committant. Amicus Dei erat Moses, amicus Aaron, attamen pœnas peccati commissi dederunt; quod non videtur fuisse mortale. Ostendit Deus iustitiam suam in impios murmuratores: ostendit etiam in suos amicos Mosem, & Aaronem. In Mariam, eorum sororem, supra ostendit, cùm ob murmorationem lepra est infecta. Iustitia enim Dei nullum peccatum impunitum abire patitur. Quicunque igitur peccauerunt, peccata sua puniant, ne puniantur à Deo. Psal. 40. sic egregiè ait Augustinus: Iustum inuocas Deum: odit peccata; si iustus est, vindicat peccata. Non poteris auferre à Deo iustitiam eius. Implora misericordiam, sed attende, iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccanti, iustitia est, vt puniat peccatum. Quid ergo? Quæris misericordiam, peccatum impunitum remanebit? Respondeat lapsus: Non Domine, non erit impunitum peccatum meum, sed ideo nolo, vt tu me punias; quia ego peccatum meum punio. Ideo peto, vt tu ignoscas, quia ego peccatum meum agnosco, &c. 1.

Moses apud aquas inuenit vitam, & mortem.

Etiam amicos punit Deus.

Puniamus peccata nostra.

D. August.

Punit Deus hominem virga sua, vt aquam eliciat lacrymarum, & contritionis: sicut percussit Moses bis duram rupem. Percussa rupes 2.

virgæ

Conuertatur peccator ad Deũ punientem.

virgæ paruit Mosis, emisítque aquas. Pareamus virgæ Dei, si nos percutit, fluant aquæ, si non ex oculis, saltem ex corde. Fluat contritio, fluat peccatorum confessio, fluat satisfactio. Puniamus nos peccata nostra, ne Deus illa puniat.

1. Cor. 11.

1. Corinth. 11. *Si nos ipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur*, &c. Vide rupem, siue potiùs turrim Magdalenam, turrim enim sonat nomen. Vide rupem illam, & turrim, virga Dei, virga inquam timoris, & amoris percussam, aquas ex oculis emittentem, peccatorúmque sordes abluentem. Vide rupem aliam celsissimam Dauidem Regem, virga timoris Dei tactam, aquísque manantem, Psalm. 6.

Psalm. 6.

Laboraui (inquit) *in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* B Emittamus lacrymarum aquam, vt conscientiam abluamus, quæ lectus noster est, & requiescere in ea possimus. Nam si immunda est, neque abluta, non lectus est, sed tormentum; si peccatis caret, lectus est, & gloria nostra, iuxta illud Apostoli

2. Corinth. 1. *Conscientia bona lectus est quietis.* D. Gregor.

2. Corinth. 1. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*, &c. D. Gregor. Psal. 6. Sicut in laboribus pressi in lecto quiescentes reficimur: ita dum mundi huius aduersitatibus premimur, in bona conscientia interius delectamur, &c. Item: Lectum ait lauat, qui conscientiam lacrymis emundat, &c. Mollescat rupes cordis nostri, percussa virga Dei aquam præbeat, non resistat virgæ, sicut illi de quibus

Ieremiæ 2.

Dominus cap. 2. Ieremiæ ait: *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt*, &c. & cap. 5.

Ieremiæ 5.

ait Ieremias: *Percussisti eos, & non doluerunt; attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti.* Duræ erant rupes, virgæ Dei resistebant, ideo

Psalm. 64.

vates Psal. 64 monet: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto.*

Egressæ sunt aquæ largissimæ.

3. 1. Corinth. 10. scribit Apostolus: *Bibebant* D

1 Cor. 10.

de consequente eos petra; petra autem erat Christus. Vnde constat, petram siue rupem illam, Christum adumbrasse, ex quo egressæ sunt aquæ largissimæ. Ita verò fuere largæ, ac copiosæ, vt ad initium vsque orbis permanarint, & ad

Petra Christum adumbrat.

finem vsque sint permanaturæ. Biberũt enim ex hac petra, id est, Christo, antiqui Patres, qui ab Adamo vsque ad Christum extitere; bibunt etiam ij, qui nunc in vita manent: bibent cæteri quoque, qui vsque ad extremum orbis diem viuent. Emisit petra aquam virga percussa: sic Christus gratiam emisit, crucis virga percussus,

D. August.

& mortem passus. D. August. in Numer. quæst. 35. Significata (inquit) est de Christo pro- E fluens gratia spiritalis, qua interior sitis irrigaretur. Quòd petra percutitur virga, crux Christi figuratur, &c. Poblicè coram populo Israëlitico percussa est petra: sic publicè coram eodem populo percussus est Christus, in monte Caluariæ, virga crucis. Concurrit populus ad aquas petræ hauriendas; nos concurra- A mus ad hauriendas aquas Christi. De iis vaticinatur Zachar. 13.

Zachar. 13. *Christus fons est gratiæ.* Isai. 55.

In illa (inquit) *die erit fons patens domus Dauid.* Omnibus patet fons ex petra; ideo clamat Isaias 55. *Omnes sitientes venite ad aquas.* D. Gregor. in Psal. sextum pœnit. Quis (inquit) est iste fons, nisi Dei filius? Lauemus in eo maculas criminum; & qui fontem misericordiæ, si clausus esset, quærere debuimus; saltem apertum, & patentem non negligamus. Ad hoc fons patet, vt lauet; ad hoc fluit, vt lætificet; ad hoc redundat, vt purget, &c.

Hæc est aqua contradictionis.

B Erat aqua ex petra, id est, Christo, profluens 4.
aqua suauissima, & saluberrima, digna ad quam omnes homines concurrerent, vt sitim æternam extinguerent, animíque turpissimas maculas abluerent. Quid ex petra Christo fluit?

Aqua Christi suauissima, Iudæis facta est aqua contradictionis & gentibus.

nonne gratia? Quid autem gratia suauius? quid dulcius? quid expetibilius in hac vita reperiri potest? At verò hæc dulcissima aqua, & summopere expetibilis facta olim est Iudæis, & gentibus, aqua contradictionis. Iudæi enim & gentes illi contradixerunt; quamobrem Act. 28. aiunt Iudæi cum D. Paulo de Christi fide loquentes; *Notum est nobis, quia vbique ei contradicitur*, &c. Lucæ 2. ait Simeon de Christo; *Ecce*

Actor. 28.

Luc. 2.

C *positus est hic in signum, cui contradicetur*, &c. & Paulus 1. Corinth. 1. *Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.*

1. Corinth. 1.

Admirabilis fuit contradictio mundi aduersus aquam cælestem, quæ ex petra Christo effluxit, vt totum irrigaret orbem. Contradixerunt in primis Iudæi, contradixerunt postea Romani Imperatores, adeò vehementer, vt orbem Christianorum sanguine cruentarint. Sed vicit omnes petra contradictionis, totúmque terrarum orbem salutari repleuit aqua, iuxta illud Psalm. 17.

Psalm. 17.

Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Eripuit Deus Christum de contradictionibus Iu- D dæorum, & gentium, & constituit eum caput, id est, Regem, & dominum totius orbis. Intuere mundi caput Romam, ibi petram videbis, huius petræ vicarium; ibi Petrum cernes, cui dictum est: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Ibi cernes petræ huius

Petrus est petra contradictionis hæreticis.

successorem, id est, summum Pontificem, aquas doctrinæ purissimæ in orbem totum emittentem. Fuit Christus petra contradictionis; Petrus etiam petra est contradictionis, eiúsque successor. Hæretici enim maximè illi contradicunt. Quæres, *cur ita vehementer petræ*, id est, Pontifici Romano, *hæretici, & schismatici contradicunt?* Ratio est, quia hæretici, & schis- E matici esse volunt. Nemo autem hæreticus esse potest, aut schismaticus, si successori Petri paruerit. Igitur parere Pontifici nolunt, quia hæretici esse volunt, ex fœtidissimis hæreseos paludibus aquas venenatas potare malunt, quàm ex petra saluberrimas, ex cælo promanantes.

CAPVT

CAPVT IX.

Rex Idumææ prohibet Hebræos iter facere per Idumæam.

NVMERI CAP. XX.

1. MISIT interea nuncios Moyses de Cades, ad Regem Edom, qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israël: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, quomodo descenderint patres nostri in Ægyptum, & habitauerimus ibi multo tempore. Afflixerintque nos Ægyptij, & patres nostros, & quomodo clamauerimus ad Dominum, & exaudierit nos, miseritque Angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in vrbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi obsecramus, vt nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica; nec ad dextram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos. Cui respondit Edom: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi. Dixerúntque filij Israël: Per tritam gradiemur viam, & si biberimus aquas tuas, nos & pecora nostra dabimus quod iustum est, nulla erit in pretio difficultas. Tantùm velociter transeamus. At ille respondit: Non transibis. Statímque egressus est obuius cum infinita multitudine, & manu forti, nec voluit acquiescere deprecanti, vt concederet transitum per fines suos. Quamobrem diuertit ab eo Israël.

DEVTERONOMII CAP. II.

2. PROFECTIQVE inde venimus in solitudinem, quæ ducit ad Mare rubrum, sicut mihi dixerat Dominus: & circuiuimus montem Seir longo tempore. Dixitque Dominus ad me: Sufficit vobis circuire montem istum, ite contra Aquilonem, & populo præcipe dicens: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, & timebunt vos. Videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos; neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis. Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum, nouit iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, & nihil tibi defuit.

3. AGEBATVR iam annus quadragesimus ab exitu ex Ægypto, quo Deus erat Israëlitas introducturus in terram promissam. Cumque essent in Cades prope Idumæam per quam iter fieri commodè poterat; postulauit Moses per nuntios a Rege Idumæorum, vt liberum sibi transitum per Idumæam præberet, fore autem transitum absque vllo Idumæorum detrimento pollicitus est. *Non ibimus* (inquit) *per agros, neque per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, neque ad dexteram, neque ad sinistram declinantes.* Renuit Rex, armatúsque Israëlitis venit obuiam cum exercitu, vt transitum prohiberet, si transire vellent.

Rex Idumæorum noluit trāsitum per Idumæā præbere Israëlitis.

4. Videntur dictis repugnare ea, quæ narrantur Deuter. cap. 2. *Transibitis* (inquit Dominus) *per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, & timebunt vos, videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos.* Item: *Cibos emetis ab eis pecunia, & comedetis, aquam emptam haurietis, & bibetis.* Dominus ait, filios Israël transituros per terminos Idumæorum; præcipitque, vt cibos, & aquam ab illis emant. Ergo per Idumæam transierunt. Idem perspicuè dicitur inferius eodem cap. 2. misisse enim se (ait Moses) nuntios ad Regem Sehon, dicens: *Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via. Alimenta pretio vende nobis, vt vescamur, aquam pecunia tribue, & sic bibemus, tantùm est, vt nobis concedas transitum, sicut fecerunt filij Esau, qui habitant in Seir.* Ex his apertè colligitur, filios Esau,

Deut. 2.

Ibidem.

Ibidem.

A id est, Idumæos, concessisse transitum filiis Israël per Idumæam. At Numer. 20. dicitur, Regem Idumæorum militibus stipatum, transitum prohibuisse. Responderi potest, primùm quidem prohibuisse transitum, vt dicitur Num. 20. postea verò concessisse, mutata voluntate, vt dicitur Deut. 2. hanc tamen mutationem voluntatis refutant verba illa Numer. 20. *Nec voluit acquiescere deprecanti, quamobrem diuertit ab eo Israël, cúmque castra mouissent, venerunt in montem Hor.* Num. 20. Apertè ait scriptura, Idumæos noluisse transitum concedere, neque mutasse voluntatem; siquidem Israëlitæ castra mouerunt, quia B transitus non est datus.

5. Abulensis, qui putat Israëlitas bis venisse in Cades, ait bis petitum transitum ab Idumæis: illos verò semel quidem negasse, secundò concessisse. Lyranus cum aliis, his verbis respondet: Lyranus. Ad hoc respondent expositores nostri communiter dicentes, quòd, licèt Rex Idumæorum non concesserit filiis Israël transitum per medium terræ suæ, sicut petebant, tamen concessit eis transitum per extremitates regni sui. Sic ille. Non concessit ergo transitum Rex Israëlitis per mediam Idumæam, vt dicitur Numer. 20. non prohibuit tamen per terminos Idu- C mææ transire, vt dicitur Deut. 2. Ab Idumæis verò cibos, & aquam pecunia comparabant. Obiicitur, Numer. 20. legitur de Rege Idumæorum: *Nec voluit acquiescere deprecanti, vt concederet transitum per fines suos.* Numer. 20. Ergo neque per mediam

Idumæam

Idumæam concessit transitum, neque per terminos, & fines Idumææ. Respondetur, neque per mediam Idumææ concessisse transitum, neque per fines suos, sed extra fines, & iuxta fines suos, ita vt possent ad eos Idumæi aquam portare, & cibos, quos pecunia venderent.

6. Quæritur, *nônne columna exercituum ducebat, ostendebátque viam?* Quid igitur opus fuit, mittere nuntios ad Regem Idumæorum? Videtur potiùs expectandus fuisse columnæ motus. Respondetur, Deum noluisse columnam moueri, & per Idumæam viam ostendere, inuito Idumæorum Rege, sed ab eo peti voluisse facultatem transeundi. Idumæam enim regionem filiis Esau, fratris Iacob, Deus dederat, nolebatque bellum illi inferri. Numer. 20. *Videte* (ait Dominus) *ne moueamini contra eos,* (contra Idumæos, filios Esau:) *Neque enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest vnius pedis calcare vestigium; quia in possessionem Esau dedi montem Seir.*

An columna mota fuerit cùm de trã situ agebantur.

Numer. 20.

7. Dicitur hæc regio Idumæa, dicitur etiam mons Seir, quia montosa erat, iuxta illud Abdiæ: *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum,* &c. & Deuteron. 2. *Circuiuimus montem Seir longo tempore,* &c. Hæc verò duo nomina ab ipso Esau accepit. Nam Esau dictus est Edom, id est, rufus, propter rufas lentes, pro quibus vendidit primogenita. Gen. 25. sic Esau alloquitur Iacob, qui coctas habebat lentes: *Da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom,* &c. Ipse quoque Esau rufus erat, vt eodem capite legitur: *Qui prior egressus est,*

Idumæa est montosa. Abdiæ v. 3. Deut. 2. *Idumæa ab Esau dicitur Edom & mons Seir.* Genes. 25. Ibidem.

A *rufus erat,* &c. D. Hieron. Amos 1. Edom (inquit) ipse est, qui & Esau ob coctionē rufæ lentis ita appellatus, &c. Hoc nomine Edom Hebræo appellatur regio ad austrum terræ repromissionis sita, ab Edom factum est nomen Idumæa. Præterea Esau dictus est Seir, id est, hirsutus, & pilosus, ex matris enim vtero, & rufus, & pilosus egressus est, Genes. 25. *Qui prior egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus.* Hebraicè, שעיר, *Sear,* vnde deducitur *Seir,* nomen montis. Nec lōgè à terra promissa distabat Idumæa, & mons Seir ad austrū, vt D. Hieronymus docet, Isaiæ 21. Est (inquit) Duma, non tota Idumæa prouincia, sed quædam eius regio, B quæ ad austrum vergit, & ab vrbe Palæstinæ, quæ hodie Eleutheropolis dicitur, viginti distat milliaribus, iuxta quam sunt montes Seir, sumpto ab authore nomine: Seir quippe interpretatur hispidus, & pilosus, qui Esau fuit. Sic ille. Erant ergo Israëlitæ iam propinqui terræ repromissionis, siquidem Duma à Palæstina vigimti tantum milliaribus distabat.

D. Hieron. Genes. 25. *Idumæa non lōgè distabat à terra promissa.* Idem.

Ad sequentem mansionem transeamus, priùs tamen obseruemus, quonam modo duces exercitum ducere debeant, per regiones pacificas, quibus belli inferendi ius non est. *Non ibimus* (ait Moses) *per agros, nec per vineas; gradiemur via publica,* &c. Et Dominus Deuteronom. 2. C *Cibos emetis ab eis pecunia, ne moueamini contra eos,* &c. Hunc in modum pertransire oportet exercitum pacificas regiones, ne moueatur contra eos, via regia faciat iter, non transeat per agros, aut vineas, aut hortos, si cibis indiguerit, emat, non extorqueat vi. 8.

Deut. 2.

CAPVT X.

De mansione trigesima quarta montis Hor.

NVMERI CAP. XX.

1. CVMQVE castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom, vbi locutus est Dominus ad Moysen. Pergat (inquit) Aaron ad populos suos, non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo, ad aquas contradictionis. Tolle Aaron & filium eius cum eo, & duces eos in montem Hor. Cúmque nudaueris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium eius. Aaron colligetur, & morietur ibi. Fecit Moyses vt præceperat Dominus, & ascenderunt in montem Hor, coram omni multitudine. Cúmque Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium eius. Illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro. Omnis autem multitudo, videns occubuisse Aaron, fleuit super eo triginta diebus, per cunctas familias suas.

Pergat Aaron ad populos suos.

2. EX Cades mouerunt castra Israëlitæ, venerúntque in montem, qui appellatur Hor. Est autem mons hic in terminis Idumææ. In eum iussus est ascendere Aaron, & ex vita discedere, ne terram promissam, quæ propinqua iam erat, ingrederetur; qua pœna, vt diximus, à Deo propter aquas contradictionis affectus est: *Pergat* (ait Dominus) *Aaron ad populos suos. Non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israël, eo quòd incredulus fuerit ori meo ad aquas contradictionis.*

Mons Hor, in quo mortuus est Aaron.

3. Quæritur, *quinam sint populi hi, ad quos iturus est Aaron post mortem? Pergat* (inquit Dominus) *Aaron ad populos suos.* Respondetur, loquendi

Quid sit pergere ad po-

D hunc modum, & similes in sacris literis reperiri. Genes. 25. de Abraham dicitur: *Congregatus est ad populum suum,* & de Ismaële: *Mortuus est, & appositus ad populum suum.* de Isaac Gen 35. *Appositus est populo suo senex.* de Iacob Genes. 49. *Congregor* (inquit) *ad populum meum* de Mose Numer. 30. *Colligeris ad populum tuum.* & Deut. 32. *Morere in monte, quem conscendens iungeris populis tuis.* Hic autem populus, siue hi populi, ex sententia D. Augustini quæst. 168. super Genesim, fortè societas est angelorum: An fortè (inquit) populus est non solùm hominum sanctorum, verùm & angelorum? Huic populo apponuntur, qui post hanc vitam placentes Deo fiunt, &c. Lege eundem August. lib. 2. contra Pelag. & Cælest. cap. 30. Glossa interl. Genes. 25. ad illa

pulū suum in morte. Genes. 25. Genes. 35. Genes. 49. Num. 30. Deut. 32. D. August. Genes. 25.

A ad illa verba: *Congregatus est Abraham ad populum suum.* sic habet: Id est, ad angelos, quorum conciuis erat. & Glossa ordin. Genes. 44. Intelligendum (inquit) hoc etiam de angelis dici, ad quorum societatem, de mundo transeuntes apponuntur sancti, &c. Legendus Magister histor. & Abulensis, & Paulus Burgensis. Refellitur opinio, quia populus angelorum in cælo est: patres autem illi non ascendebant in cælum, sed in limbum descendebant, vt liquet. Burgensis respondet, non ascendisse quidem in cælum illos patres, in quo est populus angelorum, sat tamen, dici appositos ad populum angelorum, & societatem; quia frequenter in limbo ab angelis visitabantur. B Sed non facit satis hæc responsio. Apponi enim ad populum dicitur, qui pars sit populi, non verò is qui visitatur à populo. Alij volunt hunc, & similes loquendi modos, Hebraismos esse. His significatur, hominem vita iam esse perfunctum. Dormire aliquem cum patribus suis, est idem quod mori, sicut patres illius, & maiores mortui sunt. Apponi ad patres, vel ad populum suum, vel congregari ad populum suum, est ex vita abire, & congregari siue apponi ad mortuos.

4. Existimo, hunc Hebraismum mysterium continere, ac significare, vnumquemque hominem ad suum populum pergere post mortem. C Sunt autem duo populi, alter proborum, alter improborum. Probi ante Christum in limbum descendebant ad populum suum, id est, proborum, vel in purgatorium. Improbi in tartarum descendebant in populum suum, id est, in populum improborum. Sic de Iuda dicitur Actor. 1. *De quo prævaricatus est Iudas, vt abiret in locum suum*, id est, in tartarum. Hæc sententia est Ruperti, Genes. 49. sic enim interpretatur verba illa Iacob: *Ego congregor ad populum meum*, id est, ego descendo ad inferos, vbi saluatorem vniuersus populus sanctorum expectat, donec veniat, &c. Est etiam Lyrani, & Caietani, qui ex hoc dicendi modo meritò ait, indicari immortalitatem animæ in libris Mosis. D Nam indicat hic modus, omnium populorum animas esse immortales, quæ ante Christum in inferos descendebant; aliæ in limbum, ad quas descendit Aaron; aliæ in tartarum.

Duo sunt populi, alter sanctorum, alter impiorum.

Actor. 1. Rupertus. Genes. 49.

Ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine.

5. Præcepit Deus, vt Moses, Aaron, & Eleazarus, filius Aaron, eius in pontificatu successor, in montem Hor ascenderent: illi verò conspicientibus Israëlitis, ascenderunt in montis cacumen. Præcepit item Deus, vt Moses Aaronem vestibus suis exueret, illisque Eleazarum filium indueret; id quoque factum est. E Vestibus exutus placida morte Aaron conquieuit, & sepultus est in monte, trigintáque diebus publico luctu honoratus. Videtur repugnare huic loco caput 10. Deuter. in eo enim dicitur *mortuus Aaron in Mosera*: hic dicitur mortuus in monte Hor. Respondetur, illud desertum, vbi erat Hor, appellatum fuisse Mosera, ideóque verè dici Aaronem mortuum esse in Mosera, & in monte Hor, quia mons Hor pars erat deserti.

Aaron mortuus est in monte Hor, in deserto Mosera.

Deut. 10.

6. In monte voluit Dominus mori summum sacerdotem, honoris gratia. Præterea duxit Aaron filium, quem Moses induit vestibus patris, vt sciret populus, Eleazarum in eius locum esse suffectum à Deo. Ascenderat Aaron ponti- A ficalibus vestibus indutus in cacumen montis Hor: vbi Moses iussu Dei vestes sacras detraxit, filiumque Eleazarum illis exornauit, & summum sacerdotem constituit, in oculis patris. Consolatio autem non minima fuit Aaronis, ante discessum ex vita filium cernere Pontificem, pontificijsque vestibus decoratum. Rabbi Salomon apud Lyranum ait, repertam in monte speluncam, a Deo Aaroni sepeliendo paratam, & in ea stratum, & lampadem ardentem. In lecto Aaron collocatus, mortis placidum excepit somnum. Non probat Hebræus quod dicit. Oleaster putat, Aaronem vestibus denudatum in locum montis secretum à Mose, & B filio recessisse, ibidémque angelorum manibus sepultum: Vel (inquit) aperuit Dominus terram, quæ eum recepit, & statim coniuncta est, ita vt neque vestigium sepulturæ ibidem amplius videretur, &c. Non video harum opinionum fundamenta. Crediderim, Aaronem in monte tranquillam, ac quietam obiisse mortem, cernentibus Mose, & Eleazaro, & ab eis eodem in monte esse sepultum. Caietan. Numer. 20. arbitratur, non solos Mosem, Aaronem, & Eleazarum in montem ascendisse, sed cum decenti comitatu. Erant enim duo populi principes, Moses, & Aaron: decuit ergo nobili comitatu septos ascendere. Quæ sententia non C caret probabilitate. Ex his autem comitibus suam operam aliqui præstiterunt Aaronis sepulturæ. Non enim voluit Deus Aaronis sepulchrum latere; sicut Mosis sepulchrum latuit. Mortuus est autem Aaron, vt dicitur Numer. 33. *anno quadragesimo egressionis filiorum Israel ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cum esset annorum centum viginti trium*, &c. De morte Aaron Iosephus sic scribit, lib. 4. Antiquit. cap. 4. Cùm venisset Moses in agrum vrbis Arabum primariæ, quæ olim Arce, nunc Petra nominatur, hoc loco montem excelsum, quo ager clauditur, Aaron ascendit, præmonitus à Mose, quòd esset moriturus. Et in conspe- D ctu totius exercitus, stans in loco accliui, exutam pontificiam stolam Eleazaro filio tradidit, ad quem iure hæreditatis successio pertinebat; atque ita inspectante populo moritur, &c.

Oleaster.

Num. 33. Aaron quo anno mortuus.

Iosephus.

Filius Aaronis constituitur summus sacerdos.

CAPVT XI.

MORALE.

De morte Aaronis.

1. OBIIT iubente Deo Aaron, summus sacerdos veteris legis, antequam terram repromissionis ingrederetur. Adumbrat Aaronis mors sacerdotij secundum ordinem Aaronis E mortem. Quemadmodum Aaron terram repromissionis non est ingressus: sic legis veteris sacerdotium, secundum ordinem Aaron, non est ingressum terram repromissionis, id est, Christi Ecclesiam. Instituit enim Christus aliud multo excellentius sacerdotium, non secundùm ordinem Aaron, sed secundùm ordinem Melchisedec, cuius ordinis ille sacerdos summus est, quod Dauid Psal. 109. prædixit apertè: *Iurauit* (inquit) *Dominus, & non pœnitebit eum. Tu es sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedec.* Abrogatum est sacerdotium secundùm ordinem Aaronis, quod in offerendis vitulis, arietibus, hircis, alijsque animantibus ratione carentibus versabatur; institutum est à Deo sacerdotium

Sacerdotium legis veteris mortuum est, nō est ingressum terram repromissionis, id est, Ecclesiam.

Psalm. 109.

tium secundùm ordinem Melchisedec, quod in offerendo vero corpore, & sanguine Christi sub speciebus panis, vinique versatur.

2. Abrogauit Deus Aaronis sacerdotium: sed non abrogabit sacerdotium Christi. *Tu* (inquit

Psal. 109.

Psalm. 109.) *es sacerdos in æternum*; id verò iureiurando suscepto dixit: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.* Nunquam pœnitebit Deum sacerdotij secundùm ordinem Melchisedec. Nec

Sacerdotium Christi secundum ordinem Melchisedec est æternum.

temporis, nec loci, nec personarum terminis clauditur; in extremum vsque tempus permanebit, quoad sacrificium; quid si de charactere agamus, in totam æternitatem perdurabit. Character enim indelebiliter animæ immortali inhæret. Præterea sacerdotium Christi, non vni, vel templo, vel ciuitati astringitur, per totum terrarum orbem in omnibus Christianis templis augustissimum sacrificium offert. Denique non vnius tantùm familiæ, sed hominibus ex omnibus Christianis familiis fas est sacerdotale sacramentum suscipere. Malachiæ 1.

Malach. 1.

Ab ortu solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Non vno in templo, (ait Dominus) sed in omni loco, in toto terrarum orbe, à solis ortu vsque ad occasum, sacrificatur, & offertur mihi oblatio munda, & mundissimum Eucharistiæ sacrificium, ab omnibus nationibus. Non enim alligatum est, vel vni loco, vel vni nationi, vel vni familiæ, sicut neque tempori. Itaque mortuus est Aaron, neque ingressus est in terram repromissam, hoc est, mortuum est sacerdotium Iudæorum, neque ingressum est Ecclesiam, neque transiuit Iordanem, id est, Christianum baptismum.

Pergat Aaron ad populos suos.

3. Non semper in his populis, qui terram incolunt, vitam possumus ducere, ad alios populos pergendum est: *Pergat* (ait Dominus) *Aaron ad populos suos*; sunt populi in cælo angelorum, & hominum iustorum, ad quos pertinet populus animarum, quæ purgante iam expiatæ igne cælo donantur. Sunt præterea populi cacodæmonum, & hominum impiorum in orco. Omitto dicere de populo infantium, quorum peccatum baptismi aquæ non abluerunt. Perget vnusquisque hominum ex his populis, in quibus breui tempore viuit, ad populos alios, in quibus in sempiternum permanebit. Olim populus erat iustorum in limbo, sed is iam in cælum à Christo translatus est. At verò neque populus iustorum, qui in cælo est, à cælo vnquam transferetur, neque populus impiorum, qui in orco est, ab orco migrabit. Attendat ergo Christianus, quem sibi populum paret: *Pergat* (inquit Dominus) *Aaron ad populos suos*; populus hominis iusti populus est cælestis angelorum, & hominum sanctorum; populus impij est cacodæmonum, & hominum impiorum. Iustus perget ad populum suum in cælestem patriam. Impius perget ad populum suum in horrendum tartarum. Charitas, gratia, virtutes, populum nobis parant angelorum, peccata verò ducunt nos ad populum cacodæmonum.

Post mortem impij ad populum abeunt impiorũ: probi ad populũ iustorum.

Duces eos in montem Hor.

4. D. Hieronymus mansione trigesima tertia ait, plerósque nomen Hebræum *Hor* interpretari *lumen*, alios *pellem*, alios *foramen*. Vox quidem omnia hæc significat, si diuersis scribatur literis. Si per aleph scribatur, אור, significat *lumen*. Si per ע, עור, Gor, significat *pellem*. Si per literam chet, significat *foramen*. Veruntamen hoc loco scribitur per literam, siue aspirationem, ה he. Quamobrem, ait D. Hieronymus,

Mons Hor.

Hor significare montem, & legi posse: *Duces eos in montem Hor*, id est, in montem montis, id est, in verticem montis. Fortè nomen *Hor*, siue *Har*, (vt modo profertur,) id est, mons, per excellentiam, monti illi propter altitudinem tributum est; ideóque ait Dominus: *Duces eos in montem Hor*, sic nominatum. Id videntur sentire LXX. interpretes, qui sic verterunt: *Fac ascendere in Or montem*, & Chaldæus eodẽ modo vertit. Ascendisse autem Aaronem montis verticem constat, quia eodem cap. 20. Numer. dicitur mortuus *in supercilio montis*. Hebraicè, *in capite montis*. Ex quo (inquit Hieronymus) animaduertimus, non

D. Hieron.

in monte simpliciter, sed in monte montis Pontificem mortuum, vt dignus locus meritis illius monstraretur, &c. Ascendit igitur Aaron moriturus verticem montis, quia summum sacerdotem dignitate pontificali, & virtute monti similem, in cacumine montis mori par erat. Montanum in monte mori, & sepulturam habere decebat. Nomen, אהרן, Aaron, *montanum* sonat, vt volunt nominum Hebræorum interpretes. Montanus ergo in monte meritò obiit, montanus, inquam, id est, monti similis, tam pontificatus dignitate, quàm virtutum meritis, vt ait D. Hieron. Monti similes oportet esse Pontifices, ita vt quantum montes celsitudine superant valles, tantum illi virtutum altitudine superent eos, quas pascunt oues. In montibus herbosis vberrima pascua reperiunt oues, Pontifices oportet montes esse non steriles, atque aridos, sed fertiles, atque herbosos, optimisque ouium pascuis abundantes, ita vt ouis dicere læta possit: *In loco pascuæ ibi me Dominus collocauit*, Psal. 22. sit Pontifex alter Aaron, id est, montanus dignitate, & virtute, in excelso virtutum monte viuat, & in eodem excelso monte morte sanctorum moriatur.

Monti similis esse debet sacerdos.

Psal. 22.

Aaron colligetur.

In vita dispergantur homines per varia mundi negotia, variásq; curas; at in morte colliguntur. Colligit mors hominum curas, quas dispergit vita. Color albus disgregat visum, color niger congregat. Alba & prospera vita disgregat mentem, nigra mors congregat. Genel. 49. *Iacob collegit pedes suos super lectulum, & obijt*; quemadmodũ Iacob pedes corporis collegit in morte: sic homines pedes animi, id est, affectus, & mentis cogitationes colligunt in morte, quibus totum, cùm viuunt, peragrant orbem. Psal. 145. *Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*, &c. Colliguntur, & pereunt cogitationes de honoribus consequendis, de voluptatibus, & diuitiis comparandis. Succedunt aliæ de tormentis in sempiternum tolerandis. Colligitur præterea homo in morte, velut pomum; si putridum est, porcis, id est, cacodæmonibus, abiicitur; si integrum, benéque fuerit sanum, summo Regi Christo offertur.

5.

In morte colliguntur homines.

Genes. 49.

Psal. 145.

Morietur ibi.

Ecclesiastici 41, ait Sapiens: *O mors, quàm amara est memoria tua, homini pacem habenti in* 6.

Eccli. 41.

Sebast. Barradas Itiner. Israel.

substantijs suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti sumere cibum! Amata est mortis memoria homini quietè viuenti, & adhuc sano, & valenti sumere cibum. Quòd si mortis memoria amata est, quanto amarior erit ipsamet mors, vitam repente eripiens? Aaron homo erat pacem habens in diuitiis suis, sanus, & adhuc valens sumere cibum: amara mors subitò illum ex vita abstulit. Non admodum tamen amata fuisse videtur: sed lenis, quieta, somnóque similis placido. Nam à Deo mori iussus est, id verò mortis acerbitatem leniit. Deinde nullo morbo afflictus, nullo vulnere cruentatus, nullo dolore affectus, nullo gemitu emisso, vitam commutauit cum morte, similis dormienti potius, quàm morienti.

Amara mors est.

Mors Aaronis placida.

7. Illam inuenit εὐθανασίαν, id est, bonam mortem, ac placidam, quam Augustus orbis Imperator optabat, de quo Suetonius in eius vita cap. 99. Quoties (inquit) audisset Augustus defunctum quempiam citò, ac nullo cruciatu, & sibi, & suis εὐθανασίαν similem precabatur, &c. id est, similem bonam mortem. hoc enim verbo Græco εὐθανασία vti solebat. At verò nesciebat Augustus, in quo bona mors sita esset. In facilitate, & lenitate mortis suam εὐθανασίαν collocabat: illa verò non in facilitate mortis, sed in bonitate conscientiæ sita est. Is benè moritur, & εὐθανασίαν assequitur, qui bonam habet conscientiam, omnis peccati mortiferi expertem, & si carnificum manibus immania tormenta sustineat; is malè moritur, qui peccati mortiferi sibi conscius est, quod pœnitentia non delet, quamuis placidissimam mortem obeat. Is benè moritur, qui bene viuit; quique vitæ huius mimum, siue fabulam rectè peragit. Augustus, vt narratur idem author, supremo vitæ die, petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes, sibi corrigi præcepit, & amicos admissos percontatus est: ecquid eis videretur mimum vitæ commodè transegisse? adiecit, & clausulam, *δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε* id est, *date plausum, & omnes vos cum gaudio obstrepite, sonum edite, plaudite.* Vocabat Augustus vitam hanc mimum, siue tragœdiam, in theatro exhibitam. Tragœdia enim est in hoc mundo, veluti theatro, exposita ante hominum oculos; tandémque instar tragœdiæ lugubri morte concluditur. Amicos rogabat, numquid eis videretur mimum vitæ commodè transegisse, illi commodissimè transactum fuisse videntur respondisse. Suam conscientiam debuerat Augustus interrogare de transacta vita sua, non verò amicos. Amicorum enim, præsertim adulantium, testimonium falsum est, conscientiæ testimonium verum. Petito speculo, tunc vultum inspexit, capillum comi, ac malas labentes corrigi iussit: non speculum, sed conscientiam, velut speculum, intueri debuerat, & peccatorum sordibus expurgare. Tunc verò dicere: *plaudite.* Is enim meritò in fine mimi, *plausum date*, ait, qui mimum vitæ bene peragit, & conscientiam peccatis expurgatam habens moritur.

Suetonius.

Εὐθανασία Augusti Cæsaris.

Bona mors in quo sita sit.

Vita est tragœdiæ similis.

8. Plausum potuit petere ab omnibus Israëlitis Aaron, qui nullius sibi conscius sceleris, ex hac vita iussu Dei, tam placida morte proficiscebatur. Veram ille inuenit εὐθανασίαν, facilem, placidámque mortem, in senectute bona, natus annos centum viginti tres. Erat maturum iam morti corpus. Collectum ergo est, velut pomum maturum, & in sepulchro collocatum. Colliguntur iuuenes, & senes, sed iuuenes colliguntur, veluti immatura, & cruda poma; senes veluti matura, & cocta. Vnde Marcus Tullius in lib. de senectute ait, senes mori secundùm naturam, iuuenes mori natura repugnante: Quid (inquit) tam secundum naturam, quàm senibus emori? Quod idem contingit adolescentibus repugnante natura, &c. Similitudines duas adiecit. Prima est: Adolescentes sic mihi mori videntur, vt cùm aquæ multitudine flammæ vis opprimitur: senes autem, cùm sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur. Secunda est: Quasi poma ex arboribus, si cruda sint, vi auelluntur, si matura, & cocta decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas, &c.

M. Tullius.

Senes moriuntur secundùm naturam, iuuenes natura repugnante.

Cùm nudaueris patrem veste sua.

Ostenditur hoc loco, mortis, veluti latronis auarissimi spoliatio. Spoliauit illa Aaronem, tum diuitiis omnibus, tum vestibus pontificalibus, & summo sacerdotio; nudatumque sepeliuit. Ierem. 9. *Ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domus nostras.* Per fenestras ingreditur mors, velut latro; omnia furatur, nudumque relinquit hominem. Similis est vitæ huius finis, principio eiusdem vitæ. 1. Timoth. 6. *Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium, quia neque auferre quid possumus.* Nudi in lucem hanc venimus ex vtero matris, nudi reuertimur in sepulchrum. Iob 1. *Nudus egressus sum de vtero matris meæ; nudus reuertar illuc.* Illuc, inquam, id est, in vterum matris reuertar nudus, & omnibus diuitiis spoliatus. Etenim mater nostra appellatur terra, quæ nos excipit nascentes, natos alit, desertos ab omnibus suo gremio in morte excipit. Sic appellat Ecclesiastic. cap. 40. *Iugum* (inquit) *graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Matrem omnium vocat terram. Propterea potentias, & diuitias impiorum, timendas non esse, docet regius Vates; quia paulo post eos deserunt, & euanescunt, Psalm. 48. *Ne timueris, cùm diues factus fuerit homo, & cùm multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.* Ne timueris (inquit) diuitias, & gloriam impiorum, quoniam in morte non sument omnia. Dices, *non sument omnia*; ergo sument aliqua. Respondetur, Hebraismum esse, *non sument omnia*, id est, nihil omnino sument ex suis opibus, neque descendet ad inferos cum illis gloria, & honor huius vitæ.

9.

Ierem. 9.

1. Timoth. 6.

Mors omnes spoliat.

Iob 1.

Terra appellatur mater.

Eccli. 40.

Psal. 48.

10. Somniantibus similes sunt diuites, ac potentes: locupletes, ac potentes se esse somniant interim, dum in hac vita, veluti lethargo quodam premuntur. Cùm in morte vigilant, tunc euanescit somnium; euanescitque simul opulentia, ac potentia. Psal. 75. *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis,* &c. Dormiunt, dum viuunt impij diuites placidum somnum, animæ saluti minimè inuigilantes. Postquam autem somnus, id est, vita socordiæ, & desidiæ dedita, finitur, nihil in manibus suis inueniunt; quia, vt ait Augustinus, nihil in manibus Christi posuerunt. Qui verò diuitias suas in manibus Christi ponunt, & propter Christum pauperibus, bonisque operibus erogat, æternis opibus manus suas plenas

Diuites sunt similes somniantibus.

Psal. 75.

D. August.

post

post mortem inueniunt. Denique mors omnes excutit, nullum permittit in alterum sæculum caduca bona portare. Vidistíne aliquando diuitem, etsi auarissimum, cùm mors immineret, multos conducere currus, aut iumenta, multásue naues, vt diuitias suas secum transportaret? Nullus vnquam tanta insania laborauit, quia compertissimum est, mortem omnes excutere, neque pati mortuum vel teruntium secum transportare: neque solùm opes eripit mors, sed ipsam etiam cutem, ipsa membra, ipsum corpus in cinerem redigit. Lege Senecam lib. 17. epist. 103. Excutit (inquit) redeuntem hominem natura, sicut intrantem, non licet plus offerre, quàm intuleris. Imò etiam ex eo, quod ad vitam attulisti, pars magna ponenda est. Detrahentur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentum tui cutis, detrahetur caro, & suffusus sanguis, detrahentur ossa, neruique, &c. Audiat ergo diues D. Chrysologum, serm. 22. O homo, (inquit) si hîc permansurus es, quæ tua sunt, hîc repone: si illuc iturus es, hîc quæ tua sunt, cur derelinquis? Audiat & D. August. sermone 5. de verbis Domini: Migrandæ (inquit) sunt facultates nostræ ad locum veræ vitæ, vt hoc ibi inueniamus, quod hîc damus, &c. Nemo laboret in ventum, sed in cælum omnes laboremus. Is in ventum laborat, qui diuitias congregat in vanitatem: is laborat in cælum, qui diuitias in thesauris cælestibus collocat. Ecclesiast. 5. de diuite: *Sicut* (inquit) *egressus est nudus de vtero matris suæ, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prorsus infirmitas, quomodo venit, sic reuertetur. Quid ergo prodest ei quod laborauit in ventum?* Nónne vides eos, qui diuitias in cælum non transferunt, laborare in ventum?

Diuites non portãt secum diuitias, cùm moriuntur. *Mors omnes excutit.* Seneca. D. Chrysologus. D. August. Laborare in ventum. Eccli. 5.

Indues Eleazarum filium eius.

11. Nudat mors omnes; eorum autem vestibus alios induit. Nudat patrem, induit liberos; nudat hominem liberis carentem, induit consanguineos. Aliquando verò mortuorum vestibus, id est, opibus, induuntur alieni, iuxta illud Psal. 48. *Relinquent alienis diuitias suas*, &c. Et illud Psalm. 38. *Thesaurizat, & ignorat cui congregabit ea.* Contingit enim, vt diues thesaurizet; legitimi verò hæredes thesauro non fruantur, sed alieni. Ecclesiastæ 6. *Vir cui dedit Deus diuitias, & substantiam, & honorem, & nihil deest animæ suæ ex omnibus, quæ desiderat: nec tribuit ei potestatem Deus, vt comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud, hoc vanitas, & miseria magna est*, &c. Et cap. 5. *Diuitiæ* (ait) *conseruatæ in malum Domini sui. Pereunt enim in afflictione pessima: generauit filium, qui in summa egestate erit*, &c.

Nudat mors omnes, eorum vestibus alij induuntur. Psal. 48. Psal. 38. Ecclesiast. 6. Eccles. 5.

12. Diuersorium est vita hæc. Quemadmodum in diuersorio iisdem tectis, eadémque supellectili omnes pertranseuntes excipiuntur, quia eam nemo à diuersorio auferre potest: sic in vita hac iisdem domibus, honoribus, & opibus omnes vtuntur; quia ij qui moriuntur, eas secum nequeunt portare. Pater quæ possidet, filiis relinquit; filij, postquam in diuersorio breui vitæ tempore commorati fuit, aliis tradunt. Neque enim mundi opes omnibus sufficiunt: necesse est ex diuersorio quosdam abire, aliisque locum dare. Vnde August. serm. 29. de verbis Domini: In hac (inquit) vita omnes homines, velut peregrini, transeunt; neque vllus quasi possessor manet, sed omni homini dicitur: Refectus transi, age iter, da venturo locum, &c. Isaiæ 28. *Coangustatum est stratum, ita vt alter decedat, & pallium breue vtrunque operire non potest.* Mundi stratum angustum est, non potest multos simul capere: necesse est aliquos ex strato in sepulchra decidere, vt possit alios aduenientes recipere. Pallium, id est, supellex mundi, breuius est, non potest omnes homines simul operire. Ecclesiast. 1. *Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat.* Stat terra velut perpetuum hominum diuersorium, homines verò non stant, sed pertranseunt. Vna generatio præterit, altera aduenit; exinanitur generatio, quæ præterit, impletur generatio, quæ aduenit. Neque potest sol vtrunque hemisphærium illuminare, neque potest terra vtranque hominum generationem, tam eam quæ præterit, quàm eam quæ aduenit, eadem bonis illustrare. Oportet præterire quosdam, vt alij adueniant, & locum eorum occupent. Baruch 3. *Vbi sunt principes gentium, qui argentum thesaurizant, & aurum? exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alij in loco eorum exsurrexerunt.* Pertranseunt non solùm infimæ conditionis homines, sed etiam principes auro, & argento, imperióque spoliantur: alij verò mox in locum eorum exsurgunt.

Vita est diuersorium. D. August. Isaiæ 28. Eccli. 1. *Morientibus alij succedũt.* Baruch 3.

13. Pertransiit summus sacerdos Aaron, opibus, & magno honore spoliatus: non tamen reliquit alienis diuitias suas, & honorem, sed filio tradi vidit. Ecclesiast. cap. 5. de diuite dicitur: *Generauit filium, qui in summa egestate erit*, &c. At Aaron generauit filium, qui in magnis opibus, magnóque honore vixit; hoc autem Aaronis fuit solatium, quòd filium Eleazarum ante oculos vestibus pontificiis vidit indui. Exutus est Aaron, sed indutus est Eleazar. Detractæ sunt vestes pretiosæ patri, sed iisdem indutus est filius. Mortuus est pater, sed reuixit in filio, iuxta illud Ecclesiast. 30. *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similem enim reliquit sibi post se.* Vidit Aaron summo sacerdotio decoratum Eleazarum filium; Eleazarus autem vidit, vestibus pontificalibus spoliari patrem, mori, ac sepeliri, vt intelligeret, se quoque iisdem vestibus spoliandum esse, & moriturum, ac sepeliendum, omnésque res caducas, spolia quædam esse, quibus, dum quidam spoliantur, alij induuntur. His spoliis non indiget is, qui mundum spernit, iuxta illud Prouerb. 31. *Et spoliis non indigebit*, &c. Spolia sunt omnes diuitiæ, honores, voluptates, propter quæ mundi amatores certant: at is, qui tot reges, principes, pontificésque in morte exutos videt, his spoliis libenter caret. Rectè quidam Græcus dixit:

Τί μάτην μοχθῶ, γυμνὸν ὁρῶν τὸ τέλος.

Hoc est:

Quid frustra sudo, funera nuda videns.

Quid frustra laboro in rebus caducis comparandis, quibus paulo post in morte spoliandus sum?

Aaron filio Eleazaro opes suas reliquit. Eccli. 5. Eccli. 30. *Res caducæ spolia sunt.* Prouerb. 31.

Quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo, & sit tumulus sempiternus. Non ædificabitur ampliùs, & non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua. Iam quæritur, *qualénam fuerit hoc anathema vrbium Regis Arad?* Incensǽne sunt vrbes solùm, & reseruata supellex, aurum, & argentum; an consumpta sunt omnia in honorem Dei? Abulensis respondet, omnia esse consumpta, nihilque reseruatum, vouit enim populus, se vrbes hostium deleturum. Probabilis est hæc sententia, si quis aliam sequatur, non repugnabo. Non enim vouit populus, se ex vrbibus deletis non accepturum prædam.

CAPVT XIII.

MORALE.

De anathemate vrbium Regis Arad.

Israël voto se Domino obligans ait: si tradideris populum istum in manu mea, delebo vrbes eius.

1\. *De votis religiosorum.*

VMERAM habemus votorum, quæ religiosi viri suscipiunt, vt terrenarum rerum pondere repulso, ad cælestes euolent. Vouerunt Israëlitæ, se omnino deleturos vrbes Regis Arad; eundem in modum vouent religiosi, se deleturos vrbes mundi. Sunt autem vrbes, in quibus regnat mundus, tres illæ, quas indicat

1.Ioan.2.

D.Ioan.1. epistol. cap.2. *Omne* (inquit) *quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex patre, sed ex mundo.* Tres has vrbes munitissimas, ex quibus mundus aduersùs homines præliatur, sub voto solo æquat, & anathemate percutit vir religiosus, cùm paupertatis, castitatis, obedientiǽque perpetuæ votum suscipit. Concupiscentiam carnis euertit castitas, concupiscentiam oculorum, paupertas, superbiam, vitæ humilis obedientia. Est hoc anathema perpetuum, ad mortem vsque permanens, neque fas est, aliquid de anathemate in vita sumere. Deuter.13.

Deut.13.

Quidquid supellectilis fuerit, cum ipsa ciuitate incendens, ita vt vniuersa consumas Domino Deo, & sit tumulus sempiternus. Non ædificabitur ampliùs, & non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua. Vniuersa quæ mundi sunt, consumenda sunt Domino, id est, in honorem Domini, & propter summum amorem Domini, incendendæ sunt mundi vrbes cum omni vitiorum supellectili, tumulus fiant sempiternus, neque ampliùs ædificentur.

2\. Iosue 6.

Denique nihil adhæreat de hoc anathemate in manu nostra, Iosue 6. *Vos cauete, ne de his quæ præcepta sunt, quidpiam contingatis, & sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israël sub peccato sint, atque turbentur.* LXX. interpretes sic transferunt: *Cauete ab anathemate*, ne fortè cogitantes vos accipiatis de anathemate, & faciatis castra filiorum Israël anathema, & affligatis nos, &c.

Origenes.

In hæc verba sic scribit Origen. homil.7. in Iosue: Tale (inquit) est, quod indicatur his verbis: Videte, ne quid in vobis sæculare habeatis, ne sæculares mores, ne vitia, ne tergiuersationem de sæculo vobiscum ad Ecclesiam deferatis, sed anathema sit vobis omnis conuersatio sæcularis, &c. Caueant ergo religiosi, ne quid ex anathemate mundi contingant, sit eis anathema omnis conuersatio sæcularis, vt ait Origenes:

Religioso anathema est vita sæcularis

Origenes.

Ne fortè accipiatis de anathemate, & faciatis castra filiorum Israël anathema. Iuxta versionem LXX. interpretum id est: ne religionem, in qua viuitis, faciatis destructionem; ne religionem destruatis. Illa enim religio, in qua anathema seruatur, id est, in qua vota ad vnguem explentur, floret, viget, stat: illa verò in qua de anathemate accipitur, hoc est, in qua non seruantur vota, sed ea quæ votis sunt vetita, fiunt, exsiccatur, flaccescit, corruit. Iuxta nostram versionem: *Ne contingatis, & sitis præuaricationis rei, & omnia castra Israël sub peccato sint, atque turbentur*, &c. hoc est, ne contingatis prohibita votis, ne sitis præuaricationis rei, & turbetis religionem. Ad

Ad Galat.2.

Galat.2. ait D.Paulus: *Si quæ destruxi, iterum hæc ædifico, præuaricatorem me constituo*, &c. Destruxit, & anathemate votorum deleuit mundum religiosus: si iterum, id quod destruxit, ædificat; si iterum vrbes mundi euersas extruit; si iterum mundum occisum excitat, præuaricatorem se constituit, præuaricationis reus fit, & castra Israël, hoc est, religionem, perturbat. Proponamus ob oculos Achan illum, Iosue cap.7. qui

Iosue 7.

de anathemate Iericho nonnulla abstulit; consideremus quàm acerba pœna affectus est, eodem capite: *Lapidauit eum omnis Israël. & cuncta, quæ illius erant, igne consumpta sunt*, &c.

CAPVT XIV.

De serpente exaltato in deserto.

NVMERI CAP. XXI.

1\. PROFECTI sunt autem & de monte Hor per viam, quæ ducit ad Mare rubrum, vt circumirent terram Edom. Et tædere cœpit populum itineris ac laboris: locutúsque contra Deum & Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo. Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas & mortes plurimorum, venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccauimus, quia locuti sumus contra Dominum & te: ora vt tollat à nobis serpentes. Orauitque Moyses pro populo, & locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo: qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo: quem cùm percussi aspicerent, sanabantur.

Profecti sunt de monte Hor per viam, quæ ducit ad mare rubrum.

2. POSTQVAM Arad Regis vrbes anathematizauerunt Israëlitæ, id est, euerterunt, profecti sunt ex monte Hor, in quo obiit Aaron. Iter autem fecerunt per viam, quæ ducebat ad mare rubrum, vt circuirent Idumæam, siue montem Seir; quia, vt dictum est, Rex Idumææ transitum concedere noluit per regionē suam.

Iudicum 11.

Iudicum 11. *Ambulauit Israël* (inquit Iephte) *per solitudinem vsque ad mare rubrum, & venit in Cades, misitque nuntios ad Regem Edom, dicens: Dimitte me, vt transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus eius. Misit quoque ad Regem Moab, qui & ipse transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades, & circuiuit ex latere terram Edom, & terram Moab, venitque contra orientalem plagam terræ Moab.* Cùm Idumæam circuirent, tædere cœpit populum itineris, ac laboris. Hebraicè חקצר נפש, *ticcar nephes.* LXX. interpretes vertunt: ὠλιγοψύχησεν ὁ λαὸς, id est, *pusillanimis factus est populus in via.* Interpres Caietani: Decurtata est anima populi in via: hoc est, (vt Caietan. interpretatur) decurtata, & abbreuiata est vita populi in via, quia deficiebat illis vita. Alij: Coangustata est anima populi. Sensus est: Angustiis affecta est anima populi, & tædere eum cœpit itineris, propter laborem. Angustiis verò, & tædio affecti Israëlitæ, in murmurationem relapsi sunt. Cur (inquiunt) ex Ægypto nos eduxisti, vt in hac vasta solitudine animas exhalaremus? Pane caremus, & aqua; anima nostra manna cibum leuissimum maximè fastidit, nauseam nobis mouet hic cibus leuissimus, nihil habens ponderis, aut substantiæ, qua ventrem expleat.

Populum tædere cœpit itineris.

Murmuratio Hebræorum.

Misit Dominus in populum ignitos serpentes.

3. Non tulerunt impunè murmuratores. Iratus Deus ignitos serpentes in illos immisit, quorum ignitis morsibus percussi peribant. Hebraicè dicuntur, נחשים שרפים, *nechasim seraphim:* Serpentes igniti, vel, incendentes, vt interpretatur D. Hieron. Isai. 6. à verbo *saraph,* quod significat *comburere, & incendere.* Eodem nomine dicuntur angeli Seraphim, id est, incendentes. Dicuntur autem hi serpentes igniti, vel quia coloris ignei speciem habebant; vel, quia morsus igneos inferebant; vel, quia flatu adurebant, quod colligitur ex cap. 8. Deuteron. *Ductor tuus fuit Dominus* (ait Moses) *in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas,* &c. Hebraicè dicitur *seraph.* Noster interpres vertit: *Serpens flatu adurens* plurimos verò ex Israëlitis murmuratoribus neci dabant. Quamobrem tremore perculsi peccatum confessi sunt, petieruntque à Mose, vt precibus suis supplicium à castris auerteret, quod ille libenter fecit.

Punitur Hebræorum murmuratio ignitis serpentibus.

Deut 8.

Fac serpentem æneum, & pone eum pro signo.

4. Precanti Mosi annuit Dominus, præbuitque remedium iis, quos serpentes mordebant. Serpentem iussit fieri, similem iis, qui Hebræos occidebant. Hebraicè: *Fac* (inquit) *tibi seraph,* id est, ignitum. Deinde eundem serpentem præcepit poni pro signo, ita vt à populo videretur. Hebraicè, על נס, *al nes,* id est, *super vexillum.*

Datur remedium aduersus serpentes ignitos.

Fecit ergo Moses ex ære serpentem, æs autem colorem habebat igneum, vel fortè igne fuit inflammatum. Posuit ignitum serpentem pro signo sanitatis, in sublimi ligno, vt reor, fabricato in figuram crucis. Quicumque autem morsu serpentium ignitorum percussus erat, cùmque intuebatur, sanitatem protinus consequebatur. D. Iustinus Martyr in Apologia 2. ad Antoninum Imperatorem, ait, Mosem æs sumpsisse, ex eóque figuram crucis fabricasse, fixisseque in sancto tabernaculo. Affirmat quidem Scriptura, ex ære factum serpentem æneum, sed crucis non meminit: Moses verò latens agnoscens crucis mysterium, simul cum serpente copulatam ex ipso ære crucem effici iussit, serpentémque, & crucem, in ligno conspiciendam proposuit populo. Probabile verò est, serpentē fixum super tabernaculum fœderis. Rabbi Dauid ait, Deum ex contrario medicinam attulisse; homini enim cui serpens morsum infixerit, æris aspectum mortiferum esse. Id verò medici viderint. Filij Israël serpentem hunc in terram repromissionis attulerunt, & oblato thure coluerunt, donec ab Ezechia Rege optimo confractus est, 4. Reg. 18. *Confregit serpentem æneum, quem fecerat Moyses, siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adolebant ei incensum,* &c.

D. Iustinus.

Serpens exaltatur in deserto.

4 Reg 18.

CAPVT XV.

MORALE.

De serpente exaltato in deserto.

1. FACIMVS iter, Deo duce, in terram cælestem nobis promissam, per desertum serpentibus plenum, iuxta illud Deuter. 8. *Ductor tuus fuit Dominus in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas.* Sunt in hoc deserto serpentes tartarei, hoc est, dæmones, flatu tentationum igneo animum adurentes, iuxta illud Iob 41. *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur,* &c. Halitus siue flatus horum serpentium corda hominum, veluti prunas, incendit, & adurit tentationibus, quibus tentati consensum præbent. Adurit libidine animum, auaritia, inuidia, & superbia; propterea D. Paulus tela diaboli ignea vocat, ad Ephes. 6. *Sumentes* (inquit) *scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* D. Gregor. lib. 33. moral. cap. 40. Toties (inquit) diaboli halitus prunas accendit, quoties eius occulta suggestio humanas mentes ad delectationes illicitas pertrahit. Superbiæ facem menti Euæ supposuit, inuidiæ flamma Caini animum succendit, luxuriæ facibus cor Salomonis exussit, &c. Item: Diabolus prauæ suasionis verba facit ad vniuscuiusque animum: sed flamma est, quod ex eius ore egreditur. Quia ardet in desideriis animus, cùm eius suggestionibus instigatur. Sic Gregor.

Facimus iter per desertum plenum serpentibus tartareis, ignitis.

Deut. 8.

Iob 41.

Tela dæmonis ignea sunt.

Ad Ephes. 6.

D. Gregor.

2. Adumbrant præterea serpentes igniti peccata ipsa. D. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 50. Serpens (inquit) peccatum significat, quod variis morsibus venenum hominibus infundit, &c. Eccles. 21. *Quasi a facie colubri fuge peccata.* Et: *Si accesseris ad illa, suscipient te dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum. Quasi romphea bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas.* &c. Maximè fugiendum docet peccatum, eo quòd simile sit colubro, siue serpenti. Quemadmodum is, qui ad serpentē accedit, ab eo mordetur: sic

D. Cyrillus.

Serpens peccatum significat.

Eccli. 21.

sic qui accedit ad peccatum, eius dentibus vulneratur. Quales autem dentes peccati sint, indicat: *Dentes* (inquit) *eius dentes leonis* Quale vulnus infligat, docet, nempe mortiferum: ideo enim mortale peccatum appellatur, quia mortale vulnus infligit; *Dentes* (inquit) *eius interficientes animas hominum.* Addit, vulnus à peccato impositum homini, insanabile esse: *Plaga* (inquit) *eius*, id est, peccati, *non est sanitas.* Quia vero peccatum, tum animum, tum corpus vulnerat, ideo confert illud cum gladio, ex vtraque parte acuto, ac vulnerante. *Quasi romphaea bis acuta omnis iniquitas.* Bis acutus dicitur gladius, qui non vna solùm ex parte acumen habet, quo plagam facit, sed ex vtraque: sic peccatum, non vna solùm ex parte hominem sauciat, sed ex vtraque. Non solùm animam, sed corpus etiam interficit. Meritò igitur ait, *quasi a facie colubri, siue serpentis, fuge peccata* Si enim propè accesseris, flatu tuo igneo te incendent.

Ibidem.

3. Quod autem dicitur: *Et plagae eius non est sanitas*, hoc est, non potest vulnus peccati sanari, de viribus naturae intelligendum est. Non enim possunt viribus naturae serpentium ignitorum, hoc est, peccatorum, plagae sanari; superna Dei ope opus est. Id ostendit medicina, quam Deus in deserto dedit. Non fuit illa naturalis, sed vires naturae longè superans; quod indicat sacer Author, Sapient. 16. *Morsibus* (inquit) *peruersorum colubrorum* (Israëlitae) *exterminabantur, sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuae, qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium saluatorem.* Item: *Neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus Domine sermo, qui sanat omnia.* Non ergo naturae vires, sed Dei imperium, & potentia illis medicinam adhibebat. Etenim serpentum ignitorum, id est, peccatorum plaga insanabilis est: sed ab omnipotente medico sanatur medicina admirabili; nempe proprio ipsius medici sanguine, & cruce homine agente veram poenitentiam Quod adumbrat serpens exaltatus à Mose in deserto, iuxta illud Christi, Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.* Nónne vides, Christum ex cruce pendentem, & sanguine proprio manantem, medicinam adhibere serpentum morsibus, hominibúsque aeternam sanitatem offerre? Exaltari (inquit) oportet filium hominis serpentis instar, in cruce, sanguinémque suum profundere. Ecce medicinam paratam. Sequitur sanitas, vt qui cum fide viua conspexerint, non pereant à serpentibus percussi, sed sanitatem, & vitam aeternam consequantur.

Sapient. 16.

Ibidem.

Ioan. 3.

Medicina peccati crux Christi.

4. *Pones serpentem pro signo,* (ait Dominus Mosi) fuit autem signum salutis. Sap. 16. *Signum habentes salutis,* &c. Habebant percussi à serpentibus signum salutis, serpentem ignitũ & aeneum: nos habemus signum salutis serpentem potentissimum, ardentissimum, fortissimum, videlicet Christum. Quemadmodum Christus dicitur leo, sic etiam dicitur serpens. Fuit autem in cruce serpens potentissimus; quia quemadmodum virga Aaron in serpentem conuersa serpentes magorum in Aegypto deuorauit, Exod. 7. ita Christus in cruce deuorauit serpentes tartareos, mortem dilacerauit, peccata dispersit. Osee 13. *Ero mors tua, ò mors, morsus tuus ero inferne,* &c. Momordit infernum, quia serpens erat potentissimus, & fortissimus, quod aes indicat, ex quo serpens typicus factus est. Fortissimum est metallum aes: noster serpens aeneus est, quia fortissimus fuit, fortissimus, inquam, tum ad toleranda tormenta, tum ad superandos omnes hostes. Crucem enim tormentaque omnia fortissimo animo superauit Dominus; superauit etiam omnes hostes. Fert durissimum aes malleorum ictus; sic Christus tormentorum ictus tulit patientissimè. Serpens aeneus omni veneno carebat: Christus caruit omni peccato, tartareique serpẽtis venena euacuauit, vt Ambrosius lib. 1. de Apologia Dauid cap. 3. In figura (inquit) aeneus serpens, tanquam confixus est cruci; quia verus serpens crucifigendus generi annuntiabatur humano, qui serpentis diaboli venena euacuaret, &c. Aes sonorum est metallum, cum percutitur, valde sonat: sic Christus valde sonorus fuit; percussiones illius toto terrarum orbe sonuerunt. Nonne illius alapae, verbera, clauorum ictus, opprobria, toto orbe etiam nunc sonant? Quisnam ille fuit sonus, de quo Psal. 18. dicitur: *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Nónne Christi crucifixi? Etenim Apostoli toto orbe Christum crucifixum praedicabant. 1. Corinth. 1. ait eximiùs Apostolus Paulus: *Praedicamus Christum, & hunc crucifixum,* &c. Aes caeteris metallis durabilius est, vt ait D. Isidorus: sic sonus hic aeterni Christi durabilis est maximè, vsque ad extremum enim mundi diem, & in totam aeternitatem perdurabit. In caelo enim beati Domini passionem maximis laudibus celebrare nunquam desinent. D. Isidorus, Numer. 19. Aes (inquit) aliis metallis durabilius esse solet; & aptè serpens aeneus in ligno suspensus est, vt Dominus & in serpente mortuus, & in aere significaretur aeternus, &c.

Sapient. 16. *Signum salutis crux Christi.*

Osee 13.

Christus serpens potentissimus.

D. Ambros.

Psalm. 18.

1. Corinth. 1.

D. Isidorus.

5. Denique serpens fuit Christus *seraph*, id est, *ignitus.* Totus enim ignitus est in cruce, vndique amoris flammas emittit, quibus ij, qui eum aspiciunt, incendũtur. Aspiciamus ergo seraph, siue seraphinum nostrum ignitum, id est, amore inflammatum Christum, vt amore incendamur, tantúmque amorem amore soluamus, eum redamando, qui nos tantopere prior amauit. Vt enim ait D. Augustinus de catechizandis rudibus cap. 4. nulla maior est ad amorem inuitatio, quam praeuenire amando, & nimis durus est animus, qui dilectionem, si nolebat impendere, nolit rependere, &c. Si serpentes igniti in nos irruunt, vel si nos mordent, nostrum seraphinum in cruce pendentem intueamur; si nos mordet inuidia, eius charitatem; si auaritia, paupertatem; si libido, tormenta; si superbia, humilitatem, si inobedientia, eius obedientiam, qui inclinato capite in cruce tradidit spiritum, contemplemur. Multa diximus de serpente exaltato in deserto ad illa verba Christi, dicta Nicodemo: *Sicut Moses exaltauit serpentem in deserto,* &c. tomo 2. Concord. lib. 4.

Christus seraph, id est, ignitus, in cruce.

D. August.

Taedere coepit populum itineris, & laboris.

6. Desertum per quod Deus populum Israëliticum in terram repromissionis duxit, viam adumbrat, per quam populum Christianum ducit in caelum promissum. In deserto taedere coepit populum Israëliticum itineris, & laboris. Hoc cauendum est maximè populo Christiano, ne incipiat taedere itineris, quod ducit

ad cælestem patriam, & laboris, qoem in eo conficiendo oporter tolerare. Hæc causa est, quòd multi pereunt, & in rogos tartareos præcipites abeunt; nimirum quia itineris difficultates superare nolunt, & animo pusillo vinci se patiuntur, deflectuntque a via cæli in viam tartati.

Itineris difficultates vincenda sunt.

Pellenda animo est pusillanimitas, aduocanda fortitudo, quæ tædium, itinerisque asperitatem vincat. Philo scribit, serpentem, qui Euam decepit, voluptatem significare. Est enim voluptas serpenti similis, homines suauiter mordens, & à via Dei auertens. In libro de Agricultura: Illum (inquit Philo) mulieris insidiatorem serpentem, voluptatem esse dicimus, semper iacentem, ad sola terrena bona pronam, foueas quærentem in corpore, velut scrobes, hiatúsque, & in quouis sensu stabulantem, hominémque conantem interficere, morsibus vix vllum doloris sensum afferentibus, &c.

Philo.

Voluptas est serpens.

Serpens est voluptas semper iacens, non enim attollit in cælum caput vir voluptati mancipatus, ad terrena bona pronus iacet. In sensibus stabulatur serpens, id est, voluptas, velut in foueis, quia per sensus percipitur; denique dulcibus morsibus hominem interficit, & ducit in tartara. Hic serpens, id est, voluptas, Christianos à via Dei auertit suis iucundis sibilis, id est, tentationibus. Est tamen alius serpens, qui eos in via Dei retinet, voluptatique resistit; nempe serpens æneus, in deserto exaltatus, quo Philo eodem loco ait, adumbrari fortitudinem, quia æneus erat: Mosaicum (inquit) serpentem fortitudinem esse dicimus, voluptati aduersariam. Quapropter ex ære factus inducitur, &c. Hic serpens, id est, fortitudo, serpentem alterum, id est, voluptatem, deuorat. Hic necessarius nobis est, vt voluptatem repudiemus, & itineris difficultates exsorbeamus. Abiiciatur ergo pusillanimitas, tædiúmque: fortitudo animi aduocetur, vt omnes occurrentes labores patienter, fortitérque feramus.

Philo.

Fortitudo, æneus est serpens.

7. Sed serpens æneus alium fortissimum serpentem adumbrat, ac potentissimum, videlicet Christum, ex cruce pendentem: huius aspectus patientem fortitudinem, fortémque patientiam nostris animis ingenerabit. Quis occurrentes in itinere difficultates non feret libenter; si Christi sanguinem, vulnera, mortémque plenam omni dedecore considerauerit? Ad Hebr. 12. *Curramus* (inquit Paulus) *ad propositum nobis certamen, aspicientes in authorem fidei, & consummatorem Iesum*, &c. Item: *Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes.* Quasi dicat: si vultis animo non deficere in hoc itinere, & certamine, si vultis non defatigari, aspicite in cruce exaltatum Dominum. Vt ne fatigemini, (inquit) fortis baculus est Christi crux, meditatione conspecta. Qui hoc baculo gressus firmat, non deficit defatigatus. Hic est baculus, in quo Iacob Iordanem transiit: *In baculo* (ait) *meo transiui Iordanem istum.* Iustus autem in baculo crucis, cui per frequentem meditationem innititur, transit omnia flumina, plenúmque serpentibus desertum.

Vt tadiũ itineris vincatur, Christus aspiciendus est.

Ad Hebr. 12.

Cap. 10. eiusdem epistolæ ad Hebræos docet Apostolus, in hoc itinere necessariam esse patientiam, vt ad terram promissionis perueniamus. *Patientia* (inquit) *vobis necessaria est, vt voluntatem Dei facientes reportetis repromissionem*, hoc est, patientia est necessaria ad tolerandos itineris labores, si vultis reportare promissionem, quæ de cælesti gloria consequenda vobis facta est. Philo in lib. 3. de vita Mosis: Qui (inquit) fugit laborem, fugit fælicitatem: è diuerso, qui fortiter, patientérque difficultates tolerat, ad beatitudinem properat, &c. Item: A labore (ait) fælicitas prouenit, quapropter perdurandum est. Sic ille. Et D. Hieron. ad Rusticum, epist. 4. Nihil (inquit) Christiano fælicius, cui promittitur regnum cælorum: nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur: nihil fortius, qui vincit diabolum: nihil imbecillius, qui à carne superatur, &c. Fælix est Christianus, quia promittitur illi regnum cælorum, sed hæc promissio laborem flagitat, hostes enim multos habet Christianus, & quotidie de vita spiritali periclitatur; si imbecillis est, à carne superatur; si fortis est, diabolum vincit.

Ad Hebr. 10.

Patiẽtia necessaria.

Philo.

D. Hieron.

CAPVT XVI.

Profecti filij Israël castrametati sunt in Oboth, postea de torrentibus Arnon, & puteo.

NVMERI CAP. XXI.

1. PROFECTIQVE filij Israël castrametati sunt in Oboth. Vnde egressi fixere tentoria in Ieabarim, in solitudine, quæ respicit Moab, contra orientalem plagam. Et inde mouentes, venerunt ad torrentem Zared, quem relinquentes castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorrhæi: siquidem Arnon terminus est Moab, diuidens Moabitas, & Amorrhæos. Vnde dicitur in libro bellorum Domini: sicut fecit in Mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum. Ex eo loco apparuit puteus, super quo locutus est Dominus ad Moysen: congrega populum, & dabo ei aquam. Tunc cecinit Israël carmen istud: Ascendat puteus. Concinebant: Puteus quem foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis suis. De solitudine, in Matthana. De Matthana, in Nahaliel: De Nahaliel, in Bamoth. De Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum.

NVMERO

Multa mansiones à Mose hic prætermittuntur.

2. NVMERORVM 33. nomina ponuntur plurium mansionum, quas hîc Moses omisit. Postquam sanitatem recuperarunt, qui à serpentibus fuerunt percussi; profecti sunt Israëlitæ, fixerúntque tentoria in loco, qui dicitur Oboth, postea in Icabarim. Postea ipso anno quadragesimo egressionis ex Ægypto venerunt in torrentem Zared, extinctis iam omnibus murmuratoribus, de quibus dixerat Dominus, Numer. 14. *Vestra cadauera iacebunt in solitudine, filij autem vestri erunt vagi annis quadraginta, & portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadauera patrum in deserto*, &c. Deut. 2. *Tempus* (ait Moses) *quo ambulauimus de Cadesbarne vsque ad transitum torrentis Zared, triginta, & octo annorum fuit, donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut iurauerat Dominus, cuius manus fuit aduersus eos, vt interirent de medio castrorum*, &c. Postquam torrentem Zared pertransierunt, castrametati sunt è regione ciuitatis, quæ appellatur Arnon. De hac ciuitate legitur Numer. 21. *Castrametati sunt contra Arnon, quæ est in deserto, & prominet in finibus Amorrhæi*, &c. Amorrhæus ex iis erat populis, qui ex Chanaan duxerant originem. Erat autem cum Moabitis coniunctus, & torrente Arnon ab ipsis diuisus. De torrente Arnon Iosephus lib. 44. Antiquit. cap. 4. Fluuius (inquit) Arnon ex Arabiæ montibus exortus, desertum medium pererrans, in Asphaltitem lacum influit, Moabitas ab Amorrhæis disterminans. Estque hæc regio frugifera, & fructus, quantum satis est incolis, suppeditat, &c.

Num. 14.

Deut. 2.

Hoc tempore iam extincti erant omnes murmuratores.

Numer. 21.

Iosephus. Ciuitas, & torrens Arnon.

Vnde dicitur in libro bellorum Domini.

3. Non oportet immorari in quærendo, quis liber iste fuerit bellorum Domini, siquidem cum aliis periit, nec peruenit ad tempus librorum pacis Domini, id est, Euangeliorum, in cuius natiuitate militia cælestis exercitus pacem cecinit, Lucæ 2. *In terra pax hominibus.* Arnonis torrentis meminerat Moses; addit nunc testimonium ex libro bellorum Domini petitum, & admirabilem Dei in suos protectionem commemorat, factam in torrente, similem illi, quæ exhibita est in mari rubro: *Vnde* (inquit) *dicitur in libro bellorum Domini: sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerent in Ar, & recumberent in finibus Moabitarum.* In mari rubro Deus aquis oppressit Ægyptios: in torrentibus Arnon, iuxta Hebræorum opinionem, oppressit Amorrhæos. Ægyptios oppressit aquis maris rubri, Amorrhæos oppressit scopulis torrentium Arnon. Vt enim aiunt Hebræi apud Lyranum, abdiderant se Amorrhæi in cauernis scopulorum, vt telis transeuntes Hebræos inde percuterent: Deus verò scopulos, qui in extremitate terræ Amorrhæorum erant, inclinauit in contrariam partem, id est, in ciuitatem Ar, quæ erat in finibus Moabitarum, eâque inclinatione scopulorum latentes Amorrhæos, atque insidiantes obruit, & peremit. Scriptura solùm ait, Deum facturum in fluuio Arnon simile miraculum illi, quod fecit in mari rubro, & scopulos fluuij inclinasse in partem contrariam Moabitarum. Latentium Amorrhæorum nullam fecit mentionem. Itaque incertum est id, quod Hebræi dicunt. Certum est, Deum elatos scopulos depressisse vsque in terram Moabitarum. Miraculum simile miraculo patrato in mari rubro forsitan hoc fuit: scopulos Deus deiecit in fluuium, sicque viam parauit per illos populo suo, vt fluuium pertransiret.

Liber bellorum Domini perijt: Liber pacis Domini, id est, Euangelium, nunquã peribit.

Luc. 2.

In torrẽtibus Arnõ oppressit Dominus Amorrhæos.

Miraculum factũ in torrentibus Arnon.

4. In Psalmo 73. illa verba: *Tu dirupisti fontes, & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan*, &c. Chaldæus sic vertit: *Tu siccasti vada torrentium Arnon, & Ioubecha, & Iordanis, quæ erant valida*, &c. Vnde fit, Deum non solùm scopulos in fluuium deiecisse, sed fluuium etiam exsiccasse, quemadmodum exsiccauit mare rubrum, vt viam faceret Israëlitis: scopulos autem in torrentem deiecit, vt viam redderet æqualem, & absque obstaculis. Sed, *cur scriptura torrentem arefactum non memorauit?* Responderi potest, memorasse Scripturam torrentem arefactum illis verbis: *Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon*, hoc est, sicut mare rubrum siccauit; sic siccabit fluuium Arnon, deiiciétque prominentes iuxta illum scopulos, & complanabit viam. Alias huius loci omitto versiones, nostra nobis sit satis.

Psalm. 73.

MORALE.

5. Difficilis est via, quæ in terram promissionis cælestem ducit: *Arcta via est*, (ait Dominus) *quæ ducit ad vitam*, obuia sunt nonnunquam flumina, aliquando celsi scopuli, sed Dei auxilium torrentes Arnon siccat, scopulósque solo æquat, cùm vires nobis donat ad superandas itineris difficultates. Isai. 43. *Noli timere Israël, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo: meus es tu, cùm transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te.* Ne timeamus itineris labores, Christus sanguine suo redemit nos, & ex Ægypti, id est, peccati, tartaríque captiuitate eripuit; ipse vocauit nos nomine Christiano, ipsius sumus Christi serui, ipsius oues. Cùm per aquas torrentium transierimus, cùm se difficultates superandæ obtulerint, nobiscum ipse erit, ferétque opem, ita vt non demergamur, sed cum vate Psalm. 123. canamus: *Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram.*

Deus in itinere nobis opem fert.

Isai. 43.

Psal. 123.

Ex eo loco apparuit puteus.

6. Ex torrente Arnon venerunt Israëlitæ ad puteum quendam, in quo Deus mirabiliter aquam dedit populo. Exinde apparuit puteus. Hebraicè, מין שם בארה, *min sam beerah*, hoc est, *exinde ad puteum*, scilicet *venerunt, & apparuit eis puteus*, de quo dixit Dominus Mosi: *Congrega populum, & dabo ei aquam.* Fecit Moses quod erat imperatum, congregauit populum, deditque eis Dominus aquam. Congregauit autem populum, vt miraculum cerneret. Quæritur, *an hic puteus extiterit, antequam Israëlitæ ad illum locum peruenirent?* Dicitur enim apparuisse puteus, & dicuntur Israëlitæ venisse ad puteum; ergo iam extabat: contrà, dicuntur principes Israëlitarum puteum fodisse; ergo non extabat ante aduentum Israëlitarum. Oleaster putat, extitisse ante aduentum Israëlitarum, esséque has aquas contradictionis, de quibus agitur Numer. 20. sed non video probabilitatem in hac opinione. Hîc de puteo sermo fit, aquæ autem contradictionis ex rupe percussa emanarunt. Respondemus, puteum à principibus esse factum, vt manifestè ait Moses: *Puteus* (inquit) *quem foderunt principes.* Quod ergo dicitur: *Apparuit puteus.* &:

Puteus factus à principibus.

Venerunt

Venerunt ad puteum, per anticipationem dictum A est de puteo postea facto.

Ascendat puteus, concinebant.

7. *Puteus non ligonibus, sed baculis effossus.* *Puteum hunc* (ait Moses) *foderunt principes, & parauerunt duces multitudinis in datore legis, & in baculis suis*, hoc est, puteum foderunt principes, & duces Israëlitarum, in datore legis, hoc est, iubente Deo, datore legis; vel præcipiente Mose, qui legem dederat. Foderunt autem baculis suis, pedibus enim faciebant iter principes, baculisque firmabant gressus; baculis itaque suis iussi sunt terram fodere, non ligonibus. Effectúsque est baculis puteus, & eruperunt aquarum torrentes. Interim Israëlitæ lætantes, & opus diuinum celebrantes concinebant. *Ascendat puteus*, id est, putei aqua, *puteus quem foderunt principes in baculis suis*, &c. *Opinio Chaldæi de puteo.* Chaldæus de hoc puteo sic scribit: Ex eo tempore, quo datus est eis puteus, descendit cum Israëlitis ad torrentes, & de torrentibus ascendit cum eis ad collem, & de colle ad vallem, quæ est in agris Moab, in vertice collis, & prospicit contra Bethiesimoth, &c.

8 Lyranus ait, moraliter puteum significare sacram Scripturam: hunc autem *puteum parauerunt principes, ducésque*, id est, sacri Scriptores, Moses, Prophetæ, Apostoli, Euangelistæ, *in datore legis, & in baculis suis*, hoc est, à Deo datore legis inspirati, & opera etiam sua. *Puteus non significat sacram Scripturam.* Puteus altus est, (ait Lyranus,) quia intellectus sacræ Scripturæ profunditatis est magnæ, &c. *Lyranus.* Labore ergo, & precibus euocanda est aqua ex profundo. *Ascendat puteus*, canebant Israëlitæ. A Deo enim intellectus illustratore postulandum est, vt ascendat putei profundi aqua. Hoc efficere B conantur sacræ Scripturæ explanatores, nimirum vt ascendat ex puteo profunda aqua, vt intelligantur diuinorum verborum sensus, & adaquentur Christi oues. Genes. 29. in puteum venit Iacob, qui grandi lapide claudebatur. Lapidem ille remouit, & pecora Rachelis adaquauit. Grandi lapide os nostri putei clauditur; sed illum sacri explanatores instar Iacob remouent, Ecclesiæque ouibus potum præbent.

CAPVT XVII.

Regem Sehon, & regem Basan vincit Moses, regnáque eorum in potestatem Israëlitarum redigit.

NVMERI CAP. XXI.

1. MISIT autem Israël nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos. Qui concedere noluit, vt transiret Israël per fines suos: quin potiùs exercitu congregato, egressus est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnauítque contra eum. A quo percussus est in ore gladij, & possessa est terra eius ab Arnon vsque Ieboc, & filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum. Tulit ergo Israël omnes ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet, & viculis eius. Vrbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnauit contra regem Moab: & tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, vsque Arnon. Idcircò dicitur in Prouerbio: Venite in Hesebon, ædificetur, & construatur ciuitas Sehon: Ignis egressus est de Hesebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelsorum Arnon. Væ tibi Moab, peristi populo Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem regi Amorrhæorum Sehon. Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, lassi peruenerunt in Nophe, & vsque Medaba. Habitauit itaque Israël in Terra Amorrhæi. Misítque Moyses qui explorarent Iazer: cuius ceperunt viculos, & possederunt habitatores. Vertertúntque se, & ascenderũt per viam Basan, & occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. Dixítque Dominus ad Moysen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, & omnem populum, ac terram eius: faciésque illi sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebon. Percusserunt igitur & hunc cum filiis suis, vniuersúmque populum eius vsque ad interneciónem, & possederunt terram illius.

DEVTERONOMII CAP. II.

2. SVRGITE, & transite torrentem Arnon: Ecce tradidi in manu tua Sehon Regem Hesebon Amorrhæum, & terram eius incipe possidere: & committe aduersùs eum prælium. Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo: vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur. Misi ergo nuncios de solitudine Cademoth, ad Sehon Regem Hesebon, verbis pacificis, dicens: Transibimus per terram tuam; publica gradiemur via, non declinabimus, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Alimenta pretio vende nobis, vt vescamur, aquam pecunia tribue, & sic

sic bibemus. Tantum est vt nobis concedas transitum, sicut fecerunt filij Esau, qui habitant in Seir, & Moabitæ, qui morantur in Ar: donec veniamus ad Iordanem, & transeamus ad Terram, quam Dominus Deus noster daturus est nobis. Noluitque Sehon rex Hesebon dare nobis transitum: quia indurauerat Dominus Deus tuus spiritum eius, & obfirmauerat cor illius, vt traderetur in manus tuas, sicut nunc vides. Dixitque Dominus ad me: Ecce cœpi tibi tradere Sehon, & terram eius, incipe possidere eam. Egressúsque est Sehon obuiam nobis cum omni populo suo ad prælium in Iasa. Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimúsque eum cum filiis suis & omni populo suo. Cunctásque vrbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum, viris ac mulieribus & paruulis. non reliquimus in eis quidquam. Absque iumentis, quæ in partem venêre prædantium: & spoliis vrbium, quas cepimus ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in valle situm est, vsque Galaad. Non fuit vicus & ciuitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: & cunctis quæ adiacent torrenti Ieboc, & vrbibus montanis, vniuersísque locis, à quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

DEVTERONOMII CAP. III.

3. ITAQVE conuersi ascendimus per iter Basan: egressúsque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai. Dixítque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciésque ei sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum, qui habitauit in Hesebon. Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, & vniuersum populum eius: percussimúsque eos vsque ad internecionem vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore. non fuit oppidum, quod nos effugeret: sexaginta vrbes, omnem regionem Argob regni Og in Basan. Cunctæ vrbes erant munitæ muris altissimis, portisque & vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et deleuimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem ciuitatem, virósque ac mulieres & paruulos: iumenta autem & spolia vrbium diripuimus. Tulimúsque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Iordanem: à torrente Arnon vsque ad montem Hermon, quem Sidonij Sarion vocant, & Amorrhæi Sanir: omnes ciuitates, quæ sitæ sunt in planitie, & vniuersam Terram Galaad & Basan vsque ad Selcha & Edrai ciuitates regni Og in Basan. Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus.

4. ANNVS agebatur quadragesimus ab exitu ex Ægypto; iamque è vita discesserant illi, in quos Dominus mortis sententiam tulerat. Postquam hi vita functi sunt, cœpit possessionem terræ tradere populo suo, tradidit autem duo regna, quæ erant ante fluuium Iordanem: alteri dominabatur Sehon, Rex Amorrhæorum, alteri Og Rex Basan. De iis Psal. 135. sic canit vates: *Qui occidit Reges fortes. Sehon Regem Amorrhæorum, & Og Regem Basan, & dedit terram eorum hæreditatem Israël seruo suo*, &c. Antequam ergo transirent Israëlitæ fluuium Arnon, dixit Deus Mosi, Deuteron. 2. *Surgite, & transite torrentem Arnon: Ecce tradidi in manu tua Sehon Regem Hesebon, Amorrhæum, & terram eius incipe possidere, eam & committe aduersus eum prælium: Hodie incipiam mittere terrorem, atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo, vt audito nomine tuo paueant, & in morem parturientium contremiscant, & dolore teneantur.* Disterminabat Arnon torrens, vt diximus, Moabitas ab Amorrhæis: propinqui etiam erant Ammonitæ. Terram Moabitarum, & Ammonitarum noluit Deus tradere Israëlitis, quia Moabitæ, & Ammonitæ originem à Loth trahebant. Deuteron. 2. præcipit Mosi: *Non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium. Non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia Loth tradidi Ar in possessionem*, &c. Item eodem capite: *Accedens in vicina filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem.*

Sehon rex Amorrhæorū Og Rex Basan.

Psalm. 135.

Deut. 2.

Hebræos prohibuit Deus pugnare cum Moabitis, & Ammonitis.

Deut. 2.

Ibidem.

Misit Israël nuncios ad Sehon.

Moabitarum filiorum Loth, & Ammonitarum terram noluit Deus tradere Israëlitis. Voluit tamen tradere terram Amorrhæorum, quæ illis erat coniuncta. Moses igitur, & populus nuntios misit ad Sehon Regem, & per eius regnum transitum petiit pacificum. Negauit Rex, congregatóque exercitu pugnam iniit. Sed victus est, totúmque regnum sub potestatem Israëlitarum redactum. 5.

Regnum Sehon redactū est in potestatem Hebræorum.

Habitauit in vrbibus Amorrhæi.

Regnum Regis Arad Chananæi Numer. 21. ceperunt Israëlitæ, neque verò in vrbibus eius habitarunt, vt supra dictum est, eas enim euerterunt: at in vrbibus regni Sehon habitarunt, & in eius viculis, erant enim coniunctæ cum terra, quę vltra Iordanem erat. Inter alias vrbes, vrbs Hesebon, Regis Amorrhæorum, videtur fuisse regia. Nam Deuter. 2. appellatur Sehon Rex Hesebon. Moabitarum fuerat hæc vrbs, sed Rex Amorrhæorum cum Rege Moab pugnauit, vt dicitur Numer. 21. eámque cepit, & tulit 6.

Vrbs Hesebon regia.

tulit omnem terram, quæ ditionis Regis Moab fuerat, vsque ad flumium Arnon.

Venite in Hesebon.

Amorrhæi vicerüt Moabitas.

7. In testimonium pugnæ Amorrhæorum, & Moabitarum affert Moses prouerbium quoddam, id est, vulgare dictum populi, & canticum. Sic canebant victores Amorrhæi: *Venite in Hesebon, ædificetur, & construatur ciuitas Sehon.* Euersa fuerat ciuitas, cùm est oppugnata: nunc conuocatur ædificatores, qui eam exædificent, & construant, vt sit regia Regis Sehon, vel vocantur ædificatores, vt captam ciuitatem ampliorem faciant, ædificiisque locupletent, vt metropolis regni sit. Sequitur: *Ignis egressus est de Hesebon, flamma de oppido Sehon, & deuorauit Ar Moabitarum, & habitatores excelsorum Arnon.* In Hesebon habitauit Rex, inde bellum gessit, inde egressus dicitur ignis, qui deuorauit, & incendit Ar ciuitatem Moabitarum, & habitatores oppidorum excelsorum, quæ erant iuxta fluuium Arnon. Dicitur autem ignis ex Hesebon egressus, quia inde egressus Rex vastauit Moabitas, velut ignis. Additur in cantico: *Væ tibi Moab, periisti popule Chamos. Dedit filios eius in fugam, & filias in captiuitatem Regi Amorrhæorum Sehon. Iugum ipsorum disperiit ab Hesebon vsque Dibon, lassi peruenerunt in Nophe, & vsque Medaba.* Hoc est, væ Moabitis cultoribus idoli Chamos, quia perierunt. Dedit idolum Chamos filios eius, id est, filios Moab, vel dedit Moab filios *eius* (pro *suos*) in fugam: Regem enim Amorrhæorum viri fugerunt. Filias autem dedit in captiuitatem, quia fœminæ, quæ fugere, non potuerunt, sub iugum captiuitatis missæ sunt, nihil iuuante idolo Chamos, quia nihil erat. Iugum, id est, dominium Moabitarum, disperiit à ciuitate Hesebon, vsque ad ciuitatem Dibon, fugientes verò defessi peruenerunt ad ciuitates Nophe, & Medaba.

Canticũ victoria.

Occurrit eis Og Rex Basan.

Og Rex Basan regno spoliatus.

Psal. 67.

8. Erat ante Iordanem Og Rex alter Amorrhæorum, regionis fertilis, & pinguis, quæ Basan vocatur; quod nomen significat *pinguem*, Psalm. 67. *Mons Dei, mõs pinguis.* Hebraicè, mons בשן, *Basan.* Hic audiens Sehon Regem ab Israëlitis esse superatum, regnúmque eius captum, obuiam processit cum exercitu armis instructus, prælióque cum illis dimicauit; sed victus, & regno est spoliatus. In toto autem regno habitauerunt victores Israëlitæ.

Solus Og restiterat de stirpe gigantum.

Deuter 2.

Og fuit de stirpe gigantum.

9. Deuteron. 2. Regem hunc Og scribit Moses solum mansisse superstitem de stirpe gigantum: *Solus* (inquit) *Og Rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabath filiorum Ammon, nouem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus* Multa fabulantur Hebræi. Lege Lyranum, Numer. 21. Huuc lectum ferreum aiunt nonnulli fuisse cunam Og pueri, qui tantæ erat magnitudinis in paruula ætate, vt lecto ferreo nouem cubitorum indigeret. Præterea hæc est de eodem Og fabula: Cùm Og audisset castra Israëlitarum tria occupare milliaria, vnum eradicauit montem, tria item milliaria occupantem; capitique suo imposuit, vt in castra illum conijceret, hostésque obrueret. Deus verò formicas immisit in montem, quæ illum ita perforarunt, vt ad collum vsque Regis descenderit. Voluit montem Og à capite depellere, sed creuerunt illius dentes, montisque foramina sic penetrarunt, vt eum depellere nequiuerit. Nos missa faciamus deliramenta.

Fabula Hebræorũ de Og.

10. Incipiunt Israëlitæ de hostibus victorias reportare, terrásque habitandas possidere. Iam possident terram duorum regnum Amorrhæorum Sehon, & Og; postquam Iordanem transierint, multos alios Reges superabunt, eorumque regna incolent. Has victorias complectitur vates Psalm. 134. his verbis: *Percussit gentes multas,* (videlicet Deus) *& occidit reges fortes, Sehon Regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan, & dedit terram eorum hæreditatem Israël populo suo.* Duos Reges vicerunt Israëlitæ, antequam transirent Iordanem, postquam illum transierunt, regna terræ Chanaan subegerũt, superarúntque Reges triginta vnum, qui enumerantur Iosue 12. Hæ autem victoriæ Dei auxilio sunt reportatæ iuxta illud Psalmi 48. *Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos. Neque enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, dextera tua, & brachium tuum,* &c. Exodi 23. *Terrorem tuum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingrederis, cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, & Hethæum antequam introeas,* &c. De his crabronibus ait Moyses Deuter. 7. *Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque disperdat qui te fugerint, & latere potuerint,* & Iosue 24. ait Dominus: *Misi ante vos crabrones, & eieci eos de locis suis, duos Reges Amorrhæorum, non in gladio, nec in arcu tuo. Dedique vobis terram, in qua non laborastis, & vrbes, quas non ædificastis, vt habitaretis in eis, vineas, & olueta, quæ non plantastis,* &c. D. August. in Iosue, quæst. 27. dubitat, an miserit Dominus veros crabrones in hostes Israëlitarum, ait intelligi posse nomine crabronum timoris aculeos, vel dæmones, vel veras vespas. Illius verba hæc sunt: Quid est, quòd dicit Iesus Naue: *Misit ante vos vespas, & eiecit illos,* quod etiam in libro Sapient. legitur, neque tamen vspiam factum inuenitur? An fortè translato verbo vespas intelligi voluit acerrimos timoris aculeos, quibus quodammodo volentibus rumoribus pungebantur vt fugerent: aut aërios occultos spiritus? Nisi quis fortè dicat, non omnia, quæ facta sunt, esse conscripta, & hoc quoque visibiliter factum, vt veras vespas velit intelligi. Sic August. Lege eundem August. in quæst. 93. super Exodum. Dicendum est, veros crabrones à Deo immissos. Hebræi adduot, aculeos habuisse venenatos, Iosue 24. *Misi ante vos crabrones.* Ergo miserat Deus crabrones. Sapient. 12. *Misisti antecessores exercitus tui vespas, vt illos paulatim exterminarent,* &c. De veris crabronibus intelligenda sunt verba historico sensu. Sunt autem crabrones affines vespis, aculeum habentes molestissimum; ideo auctor sacri libri Sapient. cap. 12. appellat vespas, & D. August. in quæst. in Exodum, & Iosue.

Psalm. 134.

Psalm. 48.

Exod 23.

Misit Deus crabrones in hostes Hebræorum, & Reges multos vicerunt, Deo maxime auxiliante.

Deut. 7.

Iosue 14.

D. August.

Iosue 24.

Sapient. 12.

M O R A L E.

11. Vt terram promissam possiderent Israëlitæ, necesse fuit Dei auxilio hostes priùs vincere, vt promissum cælum nos possideamus; oportet hostes tartareos Dei præsidio priùs profligare, ad

Pugnandum est pro cœlesti patria.

Ad Hebr. 11. ad Hebr. 11. *Sancti* (ait Paulus) *per fidem vicerunt regna*, &c. Regna hostium Sehon, & Og vicit sanctus Moses; regna regum, qui erant in terra Chanaan, vicit sanctus Iosue, vt possent in terra promissionis habitare Israëlitæ. Sic necesse est, nos regna superare voluptatis, prauorúmque affectuum, vt possimus in cælesti patria habere domicilium, præstantissima autem est victoria voluptatis, & affectuum, vt ait Philo in lib. de agricultura: Meliorem, (inquit) perfectiorémque victoriam inuenire non licet, quàm illam, qua vincitur validum agmen vitiorum, & affectuum, &c. D. Thomas tria à sanctis regna vinci docet. Regnum diaboli, regnum mundi, regnum carnis. Ad Hebr. 11. Sancti (inquit) per fidem spiritaliter vicerunt regna diaboli, carnis, & mundi, &c. Per fidem autem viuam vincuntur hæc regna: cur autem per fidem vincantur, docet eodem loco; videlicet quia inuisibilia, atque æterna bona ostendit nobis fides, spémque excitat ingrediendi cælum promissum, & mundi contemptum parit, per quem mundus vincitur. Audiamus D. Thomam: Nullus (inquit) potest præsentia contemnere, nisi propter spem futurorum bonorum, per contemptum enim principaliter vincitur mundus, & ideo quia fides ostendit nobis inuisibilia, propter quæ contemnitur mundus,

Philo.

D. Thomas.

Spe futurorū contemnenda terrena.

A ideo, vt ait Ioannes epist. 1. cap. 5. *Vincit mundum fides nostra.* Hæc D. Thomas. Cælestia bona fidei oculis considerant iusti, ideò mundi caduca bona despectui habent. Petebat populus Israël à Sehone Rege: *Obsecro, vt transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros, vel vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur.* Nolebant quidquam tangere eorum, quæ regni Sehon erant; via regia ingredi volebant: sic viri iusti nihil eorum, quæ ad regna carnis, mundi, & diaboli pertinent, tangere volunt, omnia contemnunt, via regia volunt incedere, id est, via charitatis. Attamen Sehon bellum Israëlitis intulit, sic diabolus bellum infert iustis, neque pacificè pertransire sinit. B Vnde Origenes homil. 13. in lib. Numer. Necesse (inquit) est, vt omnis, qui vult exire de regno diaboli, & fines eius euadere, luctamen inueniat, & certamina ei à ministris eius, & satellitibus suscitentur, &c. Denique, vt legimus ad Hebr. 11. *Antiqui illi patres per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.* Sic nos oportet regna vincere diaboli, carnis, & mundi, operaríque iustitiam, post has autem victorias terram repromissionis adipiscemur.

1. Ioan. 5.

Diabolus bellum infert iustis.

Origenes.

Ad Hebr. 11.

Vincere oportet regna carnis, mundi, & diaboli.

* * *

LIBER NONVS.

CAPVT I.

De postrema mansione.

Balac vocat Balaam magum.

NVMERI CAP. XXII.

1. PROFECTIQVE castrametati sunt in campestribus Moab, vbi trans Iordanem Iericho sita est. Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israël Amorrhæo, & quòd pertimuissent eum Moabitæ, & impetum eius ferre non possent, dixit ad maiores natu Madian: Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, vt vocarent eum, & dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terræ, sedens contra me. Veni igitur, & maledic populo huic, quia fortior me est: si quo modo possim percutere & eiicere eum de terra mea. noui enim quòd benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta congesseris. Perrexerúntque seniores Moab, & maiores natu Madian, habentes diuinationis pretium in manibus. Cúmque venissent ad Balaam, & narrassent ei omnia verba Balac: ille respondit: Manete hîc nocte, & respondebo quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, & ait ad eum: Quid sibi volunt homines isti apud te? Respondit: Balac filius Sephor rex Moabitarum misit ad me, dicens: Ecce populus, qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terræ: veni, & maledic ei, si quo modo possim pugnans abigere eum. Dixitque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis, neque maledicas populo: quia benedictus est. Qui manè consurgens dixit ad principes: Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. Reuersi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiscum. Rursum ille multo plures & nobiliores quàm antè miserat, misit. Qui cùm venissent ad Balaam, dixerunt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris venire ad me: paratus sum honorare te, & quidquid volueris dabo tibi: veni, & maledic populo isti. Respondit Balaam: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar. Obsecro vt hîc maneatis etiam hac nocte, & scire queam quid mihi rursum respondeat Dominus. Venit ergo Deus ad Balaam nocte, & ait ei: Si vocare te venerunt homines isti, surge, & vade cum eis: ita dumtaxat, vt quod tibi præcepero, facias. Surrexit Balaam manè, & strata asina sua profectus est cum eis. Et iratus est Deus. Stetitque angelus Domini in via contra Balaam, qui insidebat asinæ, & duos pueros habebat secum. Cernens asina angelum stantem in via, euaginato gladio, auertit se de itinere, & ibat per agrum. Quam cùm verberaret Balaam, & vellet ad semitam reducere, stetit angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur. Quem videns asina, iunxit se parieti, & attriuit sedentis pedem. At ille iterùm verberabat eam: & nihilominus angelus ad locum angustum transiens, vbi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deuiare, obuius stetit. Cúmque vidisset asina stantem angelum, concidit sub pedibus sedentis: qui iratus, vehementiùs cædebat fuste latera eius. Aperuítque Dominus os asinæ, & locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me? ecce iam tertiò? Respondit Balaam: Quia commeruisti, & illusisti mihi: vtinam haberem gladium, vt te percuterem. Dixit asina: Nónne animal tuum sum, cui semper sedere consueuisti vsque in præsentem diem? dic quid simile vm-

quam

quam fecerim tibi. At ille ait: Numquam. Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit angelum stantem in via euaginato gladio, adorauitque eum pronus in terram. Cui angelus: Cur (inquit) tertiò verberas asinam tuam? Ego veni vt aduersarer tibi, quia peruersa est via tua, mihíque contraria: & nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret. Dixit Balaam: Peccaui, nesciens quòd tu stares contra me: & nunc, si displicet tibi vt vadam, reuertar. Ait angelus: Vade cum istis, & caue ne aliud quàm præcepero tibi loquaris. Iuit igitur cum principibus. Quod cùm audisset Balac, egressus est in occursum eius, in oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus Arnon. Dixítque ad Balaam: Misi nuntios vt vocarent te, cur non statim venisti ad me? an quia mercedem aduentui tuo reddere nequeo? Cui ille respondit: Ecce adsum: numquid loqui potero aliud, nisi quod Deus posuerit in ore meo? Perrexerunt ergo simul, & venerunt in vrbem, quæ in extremis regni eius finibus erat. Cúmque occidisset Balac boues & oues, misit ad Balaam, & principes, qui cum eo erant, munera.

Delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quomodo solet bos herbas vsque ad radices carpere.

2. POST deuictos duos Amorrhæorum Reges Sehon, & Og, mouerunt castra Israëlitæ, fixerúntque tentoria ante Iordanem fluuium, in loco campestri; quamobrem vocatur hæc mansio, campestria Moab. Pertinebat enim locus hic ad Moabitas. Erat autem exercitus Hebræorum ante Iordanem. E regione illius sita erat ciuitas Iericho trans Iordanem. Num. 33. (Num. 33.) *Castrametati sunt de Bethsimon vsque ad Belsatim in planioribus locis Moabitarum.* Rex Moabitarum tunc temporis Balac dicebatur. (*Rex Moabitarum Balac vocauit Balaam, vt malediceret Hebræis.*) Ignorabat ille, Deum præcepisse Mosi, ne bellum inferret Moabitis, vehementérque timebat, ne Israëlitæ regnum Moabitarum sub suum iugum mitterent, quemadmodum miserant regna duorum Regum Amorrhæorum. Timore correptus seniores quosdam Madianitarum, qui illi parebant, sic est allocutus: Equidem, quemadmodum bos herbas ad radices vsque exsecat, & absumit: sic populus hic Israëlitarum nos omnes delebit, & extinguet. L X X. interpretes sic vertunt: Dixit Balac τῇ γερουσίᾳ Μαδιὰμ, id est, dixit Balac *senatui*, vel *senioribus Madianitarum*. Fortè senatus Madianitarum venit ad Moab, vt tam Moabitæ, quàm Madianitæ viderent, quid facto opus esset. Cùm igitur vires suas inæquales esse viribus Israëlitarum viderent, vertunt se ad artes magicas. Magum vocarunt, qui castra hostium maledictione sua, velut fulmine, percuteret.

Misit nuntios ad Balaam ariolum.

3. Erat ariolus quidam, siue magus, qui Balaam dicebatur, (*Balaam magus.*) ad hunc misit Balac Rex Moabitarum nuntios, rogauítque, vt ad se veniret, & Israëlitis malediceret. Putabat enim magi maledictionem vim habituram ad infirmandos hostes. *Veni*, (inquit) *& maledic populo huic, quia fortior me est, si quomodo possim percutere, & eijcere eum de terra mea. Noui enim quod benedictus sit, cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congesseris.* De Balaam August. serm. 103. (D. August.) de tempore, sic scribit: Balaam (inquit) famosissimus erat in arte magica, & in carminibus noxiis præpotens opinione erat omnibus, qui erant in oriente. Nisi enim experimenta plurima præcessissent, quòd frequenter maledictis hostem vertisset armatum, non præsumpsisset Rex Balac hoc posse fieri sermonibus, quod ter-

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

A ro & acie vix posset impleri. Certus ergo Balac de hoc, & frequenter expertus, omissis omnibus instrumentis & auxiliis bellicis, mittit ad eum legatos. Sic August. Habitabat magus hic in Mesopotamia, vt ipsemet indicat Numer. 23. (Num. 23.) *De Aram adduxit me Balac*, &c. id est, de Mesopotamia; & Deuteron. 23. (Deut. 23.) *Ammonites, & Moabites non intrabunt in Ecclesiam Domini, quia noluerunt vobis occurrere cum pane, & aqua in via, quando egressi estis de Ægypto, & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi*, &c. Ex quibus verbis ostenditur, Balaam ex Mesopotamia esse adductum, non solùm à Moabitis, sed etiam ab Ammonitis. (*Balaam venit ex Mesopotamia.*) Sed

B videntur repugnare huic sententiæ eiusdem libri Numer. cap. 22. verba hæc: (Num. 22.) *Misit Balac nuntios ad Balaam ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, vt vocarent eum*, &c. Habitabat Balaam super flumen terræ filiorum Ammon. Ergo non habitabat in Mesopotamia, siquidem flumen terræ filiorum Ammon non erat in Mesopotamia. Respondet Abulensis, Euphratem fluuium Mesopotamiæ, in terram influere filiorum Ammon, quia igitur Balaam habitabat iuxta flumen Euphratem in Mesopotamia, dicitur Numer. 22. habitasse *super flumen terræ filiorum Ammon.* (Ibid.) id est, super flumen Euphratem, qui in terras filiorum Ammon illabi-

C tur. Quæres, *cur Moses non appellauerit fluuium Mesopotamiæ, vel fluuium Euphratem, sed fluuium terræ filiorum Ammon?* Respondetur, quia terra filiorum Ammon tunc notior erat Israëlitis, quàm Mesopotamia, vel fluuius Euphrates. Hebraicè hoc pacto legitur: Misit nuntios פתורה, *pethorah*, quæ est super fluuium terræ, עמו, id est, *populi eius.* Noster interpres legit, עמן, *Ammon.* L X X. sic vertunt: Misit legates ad Balaam Φαθουρὰ, qui est in flumine terræ filiorum populi eius. Hebræum nomen *pethorah* noster interpres vertit *ariolum*, à verbo, פתר, *pathar*, quod significat *interpretari som-*

D *nia*, vel *conijcere*. L X X. nomen oppidi esse existimarunt, quod diceretur *Phatura*. Chaldæus quoque nomen loci esse putauit, sic ille transfert: Misit Balac nuntios ad Balaam in Pethor Syriæ, quæ est iuxta Euphratem, in terra filiorum populi sui. Pagninus quoque vertit in *Pethor*, & Regia. Noster sequendus. D. Petrus epistol. 2. cap. 2. (2. Petr. 2.) *Balaam* (inquit) *ex Bosor.* Videtur ergo fuisse ex ciuitate Bosor, vel prouincia aliqua, vel loco, qui diceretur Bosor. Græcè, τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ. Caietanus, & alij aiunt dici ex Bosor, quia filius fuerit Bosor.

Perrexerunt seniores Moab, & maiores natu Madian.

4\. Nuntij ad Balaam missi seniores erant, & principes Moabitæ, & Madianitæ. Timebat enim Israëlitas vterque populus. Moabitæ duxerunt originem à Moab, filio Loth: Ammonitæ ab Ammon, filio item eiusdem Loth, consanguinei Abrahami, vt legitur Genes. 19. Madianitæ autem ab Abraham ortum habuerunt, non ex vxore Sara, sed ex alia Cethura, Genes. 25. Afferebant autem nuntij diuinationis pretium in manibus, vt ariolum pretio prouocarent. Hebraicè legimus, *cesamim*, id est, *diuinationes in manibus eorum*. Sed vsurpantur diuinationes, pro pretio diuinationum.

Moabitæ & Ammonitæ à Loth habuerunt originē. Madianitæ ab Abraham.

Manete hîc nocte, & respondebo.

5\. Nocturno tempore inuocauit dæmonem magus, vt cum eo colloqueretur; idcirco manere iubet apud se nuntios nocte, vt respondeat. Non enim inconsulto dæmone cum illis volebat proficisci. Caietanus putat, Deum in somniis apparuisse Balaam; probatio est tenuis. Lyranus sic: Erat Balaam propheta dæmonum, reuelationes autem à dæmonibus, quas iste quærebat, vt communiter fiunt de nocte, quia sunt spiritus tenebrarum, &c. Inuocauit Balaam dæmonem, sed venit pro dæmone angelus sustinens Dei personam. August. serm. 103. Venit Dominus ad Balaam, vt fugarentur dæmones, qui ad maledicendum, & malefaciendum adesse consueuerunt, &c. Lyranus: Venit (inquit) angelus, non vocatus à Balaam, sed vt virtute diuina dæmonem arceret à dando responsum ipsi Balaam, & ad imponendum ei legem, & frænum; ne aliquid faceret, vel diceret contra Israël, &c. Rogauit angelus, *quid sibi volunt homines isti?* Respondit Balaam, nuntios esse Regis Moabitarum, à quibus vocatetur, vt Israëlitas malediceret. Prohibuit angelus ad Regem ire, & populo benedicto maledicere. Paruit Balaam, nuntiósque viros principes dimisit, dicens: se ad Regem venire nequaquam posse, quia vetabat Deus. Ex hoc loco intelliges, nuntios fuisse viros principes inter Moabitas, & Madianitas.

Lyranus. *D. August.* *Lyranus.* *Angelus cum Balaam est locutus.*

Multo plures, & nobiliores misit.

6\. Balac non destitit ab incœpto; rursus legatos misit ad ariolum nobiliores, ac plures, qui magna illi munera pollicerentur. Respondit verò Balaam, etiamsi Balac plenam auro, & argento domum mihi largiatur, non potero Dei verba immutare, id solùm loquar, quod ille præceperit. Manete verò hac nocte apud me, vt consulam Dominum. Consuluit Dominum, fecitque illi potestatem Dominus eundi ad Balac, sub hac conditione: *Ito* (inquit) *dumtaxat, vt quod tibi præcepero, facias*, &c. Adepta potestate cum legatis profectus est. Iratus autē est Deus, itérque facienti occurrit angelus gladio euaginato. Quæres, *cur iratus sit Deus, cùm potestatem dederit mago eundi ad Regem?* Respondetur, iratum esse, quia magus decreuerat non seruare conditionem propositam, populóque Dei maledicere. Hoc significant illa verba angeli: *Peruersa est via tua, mihíque contraria.* Peruersa erat via, quia Regi obsequi statuerat, & Israëlitis maledicere. Nonnulli aiunt, Deum non concessisse Balaam, vt ad Balac iret, sed tantùm permisisse, ideóque esse iratum. Hoc sequitur August. in Numer. quæst. 48. Alij volunt ironicè locutum.

Balaam profectus est ad Balac. *Peruersa via Balaam.*

7\. Asina, qua vehebatur Balaam, angelum vidit, districtum gladium habentem, & à recta via diuertit in agrum. Balaam verò angelum non vidit, ideóque asinam suam in viam reducere verberibus conabatur. Constitit angelus in angusta via, sita inter duas macerias vinearum. Asina ad vnam ex maceriis declinans, pedem arioli attriuit, tandem verberibus percussa concidit. Verbera ille ingeminauit, vt surgeret; verberata asina mirandum in modum humana voce sic locuta est: Quid feci tibi, cur percutis me, ecce iam tertio? Respondit magus, percutio te, quia percuti mereris, quia illusisti mihi in hac via. Vtinam haberem gladium, quo tibi vitam eriperem. Rursus asina: Nonne (inquit) tuum sum iumentum, quo soles semper ad iter faciendum vti, quidnam vnquam simile feci? Ratio est aliqua, cur hoc faciam, aliud facere non possum. Sic per os asinæ angelus locutus est, apertíque sunt oculi Balaam, conspectúmque angelum pronus in terram adorauit. Angelus verò ad illum: Cur (inquit) asinam verberas, quæ idcirco de via declinauit, quia me vidit, quem tu non videbas, quòd si illa non declinasset, te ego hoc gladio interfecissem. Nam peruersa est via tua, mihíque contraria, quam ob causam veni, vt tibi aduersarer. Responsum dedit Balaam, veniam sic petens: Peccaui nesciens, quòd tu mihi obsisteres. Si autem tibi iter meum ad Balac Regem displicet, non progrediar vltra, sed domum meam reuertar. Angelus verò ad Regem ire concessit, sed conditionem supra positam seruare iussit. Vade (ait) cum istis, & caue, ne aliud quàm præcepero tibi, loquaris. D. Petrus epist. 2. cap. 2. ait asinam corripuisse Balaam: *Correptionem* (inquit) *habuit suæ vesaniæ, subiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam*, &c.

Angelus stat ante asinam, districto gladio. *Asina Balaā loquitur.* *2. Petri 2.*

Balac egressus est in occursum eius.

8\. Peruenit Balaam ad Regem Balac, Rex obuiam ei venit honoris causa, in finibus torrentis Arnon, qui inter Moabitas, & Amnorrhæos terminus erat. Cùm verò à Rege exceptus est Balaam, traditam ab angelo conditionem statim proposuit: Ecce (inquit) adsum, ò Rex, sed nihil aliud loqui potero, quàm illud, quod Deus in ore meo posuerit. Tu vocas me ad maledicendum populo Israël, illi ego maledicere non potero, si Deus maledictionem non posuerit in lingua mea; si verò posuerit benedictionem, illi benedicam.

Propositū est præceptū Balaā, vt nihil aliud loquetur, quàm illud, quod Deus poneret in ore eius.

9\. Quæritur, *an Balaam verus fuerit propheta?* Abulensis Numer. 22. quæst. 3. & 5. verum prophetam fuisse ait. D. Hieronym. in tradit. Hebraicis sic de illo scribit: Balaam (inquit) primùm vir sanctus, & propheta Dei; postea per inobedientiam, & desiderium munerum, dum Israël maledicere cupit, vocabulo, *diuini*, nuncupatur, &c. Idem reperies apud Rupertum, libr. 6. in Genes. cap. 34. Videtur hæc Hebræorum traditio. Respondetur, Balaam ariolum fuisse, & magum, antequam Rex Balac cum muneribus mitteret, & antequam Deu non obediret, cupiens Israël maledicere. Misisse enim dicitur Numer. 22. Balac nuntios ad Balaam ariolum; ergo ariolus erat, & magus, antequam nuntij ad eum venirent, & antequam

An Balaam fuerit verus propheta? D. Hieron.

antequam cuperet populo maledicere. Itaque magus fuit, propheta verò absolutè non fuit, sed paruo quodam tempore, illo scilicet, quo Dei afflatus spiritu, populo benedixit, vt videbimus.

10. *An Balaam fuerit Eliu. D. Hieron.* Quæritur præterea, *an Balaam fuerit Eliu ille, qui Iob 32. cap. & sequentib. verba facit?* Hebræi affirmant, vt ait D. Hieron. in tradit. Hebraicis in Genesim: Ex genere (inquit) Buz est Balaam ille diuinus, vt Hebræi tradunt, qui in libro Iob dicitur Ebu, &c. Eadem verba habet Rupertus, lib. 6. in Genes. cap. 34. *Philippus.* Philippus quoque Iob 32. Hunc (inquit) Ebu doctissimi scripturarum dicunt ipsum esse Balaam ariolum, quem Balac ad maledicendum Israël conduxerat, &c. Incertam hanc sententiam refutat Titelmannus, initio libri Iob, in solutionibus dubiorum, quoniam ex ipsis dictis Hebræorum si concedatur, sequitur Balaam, cùm venit ad Balac, trecentos habuisse annos, quod falsum est. Lege, si placet, eundem Authorem latè hoc confirmantem.

11. *Cur non fuerit territus Balaam, cùm asinam audiuit loquentem. D. August.* Quæritur etiam, *cur non fuerit territus Balaam, cùm asinam humana voce loquentem audiuit?* Ita enim illi respondit, quasi solerent loqui asinæ. Rationem reddit D. August. quæst. 48. in lib. Numer. his verbis. Nihil hîc sanè mirabilius videtur, quàm quòd loquente asina territus non est Balaam; sed insuper ei, velut talibus monstris assuetus, ita perseueranter respondit, &c. *Idem.* Et infra quæst. 50. Tanta (inquit) cupiditate ferebatur, vt nec tanti monstri miraculo terreretur, & responderet quasi ad hominem loquens, &c. Non est ergo perterrefactus, quia talibus monstris magus erat assuetus, & quia cupiditate conficiendi itineris, & accipiendi munera tenebatur. Quòd si quæras, *quisnam asinam loquentem effecerit, diabolusne, an angelus?* Respondet idem sanctissimus Pater: Deus (inquit) non asinæ animam in naturam rationalem vertit; sed quod illi placuit, ex illa sonare fecit, &c. Itaque angelus loquentem fecit humana voce. *D. Gregor. Nyssenus.* D. Gregor. Nyssen. in lib. de vita Mosis videtur sentire, asinæ vocem non fuisse humanam, & articulatam: sed tacitum, ipsum intellectum a Balaamo, ex suo augurio: Habebat Balaam (inquit Nyssenus) auguria, tenebat oracula, & ad hæc studio asinæ ignota nonnunquam perdiscebat. *Opinio Nysseni.* Cuius vocem, quoniam ipse solebat brutorum animalium clamores, & garritus auium, cooperante diabolo, intelligere, quasi articulatam, significantémque historia enarrauit, ostendens ad hoc vanitatis seductos à diabolo deuenire, vt modum vocis brutorum animalium obseruent, & inde significantis vocis doctrinam accipere arbitrentur. Sic ille.

Hebræi aiunt, postquam locuta est, statim mortuam esse asinam. 12. Colligitur hæc sententia ex illis verbis angeli, Numer. 22. *Num. 22.* *Nisi asina declinasset de via dans locum resistenti, te occidissem, & illa viueret.* *An asina sit mortua statim, postquam est locuta.* Quasi dicat: Nisi asina diuertisset de via me cernens, occidissem te, illa verò modò viueret, quæ mortua est. Sed verba hæc non probant, quod volunt Hebræi. Est enim sensus: Nisi asina diuertisset de via, te occidissem, & illa viueret; hoc est, te ego solum vita priuassem, non tamen illam. Vnde non sequitur, asinam esse mortuam, vel propter verbera, vel propter terrorem, quem viso angelo habente districtum ensem conceperat; vel, vt aiunt Hebræi, ne viueret ad redargutionem hominis. *Fabula Hebræorum.* Addam eorundem Hebræorum ridiculam fabulam de hac asina. Fingunt illi, decem res creatas esse post hominis creationem feria sexta, ad Solis occasum, incipiente iam sabbato. Prima res fuit os terræ, qua deuorauit Darhan, & Abiron. Secunda, os putei, qui semper patebat viuente Maria, sorore Mosis, & populum præcedebat, de quo supra diximus. Tertia fuit os asinæ Balaam, ad loquendum. De aliis agit Abulensis, Num. 22. quæst. 10. Vide, quæso, quanta sit caligine tectus horum hominum intellectus.

CAPVT II.

Balaam inuitus benedicit populo.

NVMERI CAP. XXII.

1. MANE autem facto duxit eum ad excelsa Baal, & intuitus est extremam partem populi.

NVMERI CAP. XXIII.

2. DIXITQVE Balaam ad Balac: Ædifica mihi hîc septem aras, & para totidem vitulos, eiusdémque numeri arietes. Cúmque fecisset iuxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum & arietem super aram. Dixítque Balaam ad Balac: Sta paulisper iuxta holocaustum tuum, donec vadam, si fortè occurrat mihi Dominus, & quodcumque imperauerit, loquar tibi. Cúmque abiisset velociter, occurrit illi Deus. Locutúsque ad eum Balaam: Septem (inquit) aras erexi, & imposui vitulum & arietem desuper. Dominus autem posuit verbum in ore eius, & ait: Reuertere ad Balac, & hæc loqueris. Reuersus inuenit stantem Balac iuxta holocaustum suum, & omnes principes Moabitarum: assumptáque parabola sua, dixit: De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus Orientis: Veni, (inquit) & maledic Iacob: propera, & detestare Israël. Quo modo maledicam, cui non maledixit Deus? Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur? De summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum. Populus solus habitabit, & inter gentes non reputabitur. Quis dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum stirpis Israël? Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouis-

ſima mea horum ſimilia. Dixítque Balac ad Balaam : Quid eſt hoc quod agis ? Vt malediceres inimicis meis, vocaui te : & tu econtrariò benedicis eis. Cui ille reſpondit : Num aliud poſſum loqui, niſi quod iuſſerit Dominus ?

Duxit eum ad excelſa Baal; & intuitus eſt extremam partem populi. A

3\. FIXERAT populus tentoria in campeſtribus Moab. Vt cum cerneret, & malediceret, duxit Rex Balac Balaam in excelſa Baal, hoc eſt, in montem excelſum, in quo colebatur idolum Baal, & intuitus eſt Balaam extremam partem populi, Hebraicè, *intuitus eſt,* קצה *ceſeh,* id eſt, *finem populi.* Dubium eſt, *an Balaam viderit ex monte illo totum populum, an partem tantùm aliquam?* L X X. interpretes vertunt: Oſtendit ei μέρος τι τοῦ λαοῦ, id eſt, Balac oſtendit Balaamo *partem quandam populi.* Noſter etiam interpres vertit : *Intuitus eſt extremam partem populi.* Ergo non vidit totum populum. Sed totum vidiſſe probatur, quia cùm Balaam ex loco Baal populum videns illi benediceret, Balac Numer. 23. ad alium locum illum tranſtulit, vnde totum videre non poſſet : *Veni* (inquit) *mecum in alterum locum, vnde partem Iſraël videas, & totum videre non poſſis, inde maledicito ei.* Quaſi diceret : Non vult Deus maledici totum populum ; forſitan volet maledici partem eius. Itaque Lyranus, Abulenſis, Caietanus, & Carthuſianus putant, Balaam totum vidiſſe populum. Iuxta quam ſententiam verba illa Numer. 22. *Intuitus eſt extremam partem populi.* ſic explananda ſunt : Vidit Balaam vſque ad extremam partem, & finem caſtrorum, id eſt, vidit totum populum. Verùm non ſatis ſuauis eſt hæc explanatio. Non enim dicitur Balaam vidiſſe vſque ad extremam partem populi, ſed vidiſſe extremam partem populi, hoc eſt, non totum populum, ſed finem caſtrorum ; reliqua enim pars ex excelſis Baal cerni non poterat. Probatur hæc interpretatio ex Hebræo. Nam Numer. 23. cùm ait Balac : *Veni mecum in alterum locum, vnde partem Iſraël videas.* Hebraicè dicitur : Veni mecum in alterum locum, inde finem eius, vel extremum eius videbis, & totum non videbis. Idem nomen, קצה *ceſeh,* id eſt, *finis,* eſt vtroque loco, & idem loquendi modus, ſed Numer. 23. ſignificat, Balaam vidiſſe tantùm finem populi ; ergo idem ſignificat cap. 22. Prætereà grauiſſima eſt authoritas L X X. interpretum, qui perſpicuè ſua verſione docent, Balaam vidiſſe μέρος τι, id eſt, *partem quandam populi,* non verò totum populum.

An Balaam viderit totu populum ex monte Baal?

Num. 23.

Num. 22.

Num. 23.

4\. Dicendum ergo eſt, partem tantùm extremam caſtrorum vidiſſe Balaam, vt dicitur Numer. 22. Vidit autem tantùm extremam partem, ſiue finem caſtrorum, cùm primùm aſcendit in excelſa Baal ; poſtea verò cùm benedixit populo, totum vidit ; ductúſque eſt à Rege Numer. 23. in locum alterum, ex quo totum videre non poſſet. Aliter dici poteſt, Balaam noluiſſe videre totum populum, ſed voluiſſe tantùm parti maledicere : quia fortè maledictio non poſſet nocere toti, ſed parti : ideo Rex Balac oſtendit illi primò partem caſtrorum, & poſteà illi dixit : *Veni in alterum locum, vnde partem Iſraël videas, & totum videre non poſſis.* Videlicet, vt tu vis, partem vidiſti, vt volebas ; non oſtendam tibi totum, ſed partem iterum, quia ita vis, vt ſit maledictio potentior.

Aedifica mihi ſeptem aras.

5\. In loco excelſo iuſſit Balaam ædificari ſeptem altaria, paraníque ſeptem vitulos, totidémque arietes, vt ſacrificaret, non Deo, ſed dæmoni. Auguſt. ſerm. 103. Vituperabilis (inquit) eſt Balaam, cum ædificat aras, & victimas imponit dæmoniis, & apparatu magico pulſit diuina conſulta, &c. Magna celeritate extructa ſunt altaria, & vituli ſeptem, ſeptemque arietes allati ; impoſuerunt verò vitulum, & arietem ſuper aram. Dubium eſt, *an in vna tantùm ara vnum vitulum, & arietem ſimul impoſuerint ; an in* B *ſingulis aris?* Verba enim ſignificare videntur, in vna tantùm ara impoſitos. Reſpondendum eſt, ſuper ſingula altaria impoſitos eſſe ſingulos vitulos, & ſingulos arietes. Iuſſit enim Balaam ædificari ſeptem aras, ſeptémque parari vitulos, & ſeptem arietes, vt in ſingulis aris vitulus vnus, & aries vnus in holocauſtum incenderentur. Probatur hic ſenſus, quia Balaam infra ait : *Septem aras erexi, & impoſui vitulum, & arietem deſuper.* Videlicet, non ſuper vnam tantùm, ſed ſuper ſingulas. Verba autem illa : *Impoſuerunt vitulum, & arietem ſuper aram.* hunc habent ſenſum : Impoſuerunt ſuper ſingulas aras, interim C dum offerebatur holocauſtum, Balaam Regi dixit : *Sta iuxta holocauſtum tuum :* quod offertur à te, donec vadam ad quærendum Deum, ſi fortè occurrat mihi, quidquid verò iuſſerit, dicam tibi. Abiit ; occurrit illi Deus ; ait Balaam : ſeptem aras erexi, & vitulum, & arietem ſuper ſingulas impoſui in holocauſtum tibi. Angelus autem in ore eius, & intellectu veluti inſcripſit verba, quæ illum volebat loqui, & vt illa loquerentur, præcepit.

Sacrificium Balaam.

D. Auguſt.

Occurrit illi Deus.

6\. Quæritur, *an Balaam, cùm diſceſſit ab aris, & à* D *Rege Balac, dæmonem quæſierit, an auguria, an Deum?* Reſpondetur, non quæſiuiſſe Deum, ſed abiiſſe ad captanda auguria. Probatur ex cap. 24. Numer. *Cùm vidiſſet Balaam,* (ait Moſes) *quod placeret Domino, vt benedicerer Iſraëli, nequaquam abiit, vt antè perrexerat, vt augurium quæreret.* Ergo quando antè abibat, quærebat auguria. L X X. interpretes vertunt : Non abiit ſecundùm conſuetum in occurſum οἰωνοῖς, id eſt, *auibus.* Hebraicum nomen eſt, נחשים, *nechaſim,* quod aliqui vertunt *incantationes.* Diſceſſit ergo nunc à Balac Balaam ad augurandum, iterum idem fecit : cùm verò intellexiſſet, Deum velle omnino, vt benediceretur po- E pulus, noluit tertiò abire ad auguria. Forſitan etiam inuocabat dæmonem, ſed Deus non permittebat venire dæmonem. Aderat angelus, qui in eius ore verba poneret benedictionis.

Balaā captanit auguria.

Num. 24.

Aſſumptáque parabola.

7\. Cupiebat Balaam populo maledicere, vt ex dictis colligitur ; ſiquidem auguria captabat ad maledicendum. Maledicere tamen non potuit, inuitus benedixit ; maledictionem illius vertit Deus in benedictionem, vt legitur Deuter. 23. *Noluit Dominus audire Balaam, vertítque maledictionem eius in benedictionem tuam.* Ioſephus lib. 4.

Deus maledictionē Balaam vertit in benedictionem.

Deut. 23.

Iosephus. lib. 4. Antiquit. cap. 6. sic loquentem facit Balaamum: Potentior est Deus, quam mea voluntas, qui contra Dei voluntatem ad gratiam hominum loqui proposueram. Ego certè nihil in laudem Israëlitarum dicerem animo habui, sed Deus pro destinatis hæc verba mihi subdidit, &c. Et Philo in lib. de migratione Abrahæ: Balaamo (inquit) Deus fautor bonorum hæc dictabat, id est, benedictionem, cogitanti pessima, & malitioso proposito consentanea, id est, cogitanti maledictionem, &c. Abulensis Numer. 23. explicans verba illa Balaam: *Non aliud possum loqui, nisi quod iusserit Deus*, putat, angelum labia, & linguam Balaami mouisse ad proferenda verba benedictionis, non concurrente ipso Balaam, quia maledicere volebat, non benedicere. Philo lib. 1. de vita Mosis, hæc verba angelo tribuit loquenti cum Balaam: Nihil efficies, me subiiciente verba præter tuam sententiam, & instrumenta vocis vertente, quò fas, ac pium est. Nam ego ero tui sermonis rector, per tuam linguam inuitam fundens oracula, &c. Crediderim, Balaamum ipsum linguam, labiáque sua mouisse ad benedicendum, cùm tamen maledicere vellet. Causa est, quia valde angelum timebat, quem viderat districto gladio armatum. Itaque Deus verba benedictionis dictauit Balaam, ille inuitus, & timore perterritus illa protulit; assumptáque parabola sua ex loco illo populo benedixit. Parabola hîc dicitur sermo subobscurus Balaam, similis parabolis obscuris.

Philo.

An Balaam concurrerit ad benedicendum.

Philo.

De Aram adduxit me Balac.

8. Hæc est Balaami benedictio: *De Aram* (inquit) *vocauit me Rex Moabitarum Balac, & de montibus orientis*, &c. *Aram* Hebraicè *Syriam* significat. *Aram naharaim*, id est, Syria duorum fluuiorum, significat Mesopotamiam, quæ inter duos fluuios sita est, Euphratem, & Tygrim, vnde nomen inuenit Hebræum, & Græcum. Nam *μέσος medium*, & *ποταμὸς fluuium* significat. Ab hac Aram fluuiorum duxit Balac Balaam, vt dicitur Deuteronom. 23. *Conduxerunt contra te Balaam de Mesopotamia Syriæ*, &c. Sita erat in orientali plaga, si cum terra Moabitarum conferretur; ideò ait se adductum *de montibus orientis*. Montosa enim erat regio illa. Adductus est ad maledicendum, sed ille recusat addens: *Quomodo maledicam populo, cui Deus non maledixit?* Quasi dicat, non possum id facere. Ego quidem de summis silicibus videbo eum, & de collibus considerabo illum, hoc est, de excelsis silicibus, Hebraicè, *surim*, id est, *rupibus, & celsis collibus*, contemplor castra Israël. Populus hic solus habitabit, ab aliis populis separatus loco, & religione. Ideo sequitur, *& inter gentes non reputabitur*. Non enim reputabatur inter Ethnicos. Commendatur, & benedicitur populus Israël, quòd esset populus singularis Dei, non permixtus gentibus. Præterea benedicitur propter multitudinem: *Quis* (inquit) *dinumerare possit puluerem Iacob, & nosse numerum de stirpe Israël?* Cum puluere confert populum, quòd sit innumerabilis, quemadmodum puluis, & arena, iuxta illud Genes. 15. *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam, quæ est in littore maris*. His adiungit: *Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia*. Ac si diceret: O beatum populum! Beatus ero, si morte horum iustorum moriatur anima mea, hoc est, vita mea. Sumitur enim causa pro effectu, anima pro vita, quam efficit. Illorum exopto mortem, illorum nouissima mihi contingant. Sic Balaam à Deo doctus, & timore angeli perterritus, benedixit Israëlitis.

Syria dicitur Aram.

Deut. 23.

Benedictio Balaam.

Genes. 15.

Non aliud possum loqui.

Rex Balac audiens Balaamum non maledicere populo, sed benedicere, iratus: Quid (inquit) hoc est, quod agis? Ego te vocaui, vt populum maledictis configeres; tu verò cum benedictione prosequeris. Respondit Balaam: Non possum aliter loqui, quàm Deus iusserit. Hoc iam supra hoc capite est explicatum. 9.

CAPVT III.

Balaam inuitus benedixit populo.

NVMERI CAP. XXIII.

1. DIXIT ergo Balac: Veni mecum in alterum locum, vnde partem Israël videas, & totum videre non possis, inde maledicito ei. Cúmque duxisset eum in locum sublimem, super verticem montis Phasga, ædificauit Balaam septem aras, & impositis suprà vitulo atque ariete, dixit ad Balac: Sta hîc iuxta holocaustum tuum, donec ego obuius pergam. Cui cùm Dominus occurrisset, posuissétque verbum in ore eius, ait: Reuertere ad Balac, & hæc loqueris ei. Reuersus inuenit eum stantem iuxta holocaustum suum, & principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac: Quid, inquit, locutus est Dominus? At ille assumpta parabola sua, ait: Sta Balac, & ausculta, audi fili Sephor: Non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit? Ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Non est idolũ in Iacob, nec videtur simulachrum in Israël. Dominus Deus eius cum eo est, & clangor victoriæ regis in illo. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israël. Tẽporibus suis dicetur Iacob & Israëli quid operatus sit Deus. Ecce populus vt leæna consurget, & quasi leo erigetur: non accubabit donec deuoret prædam, & occisorum sanguinem bibat. Dixítque Balac ad Balaam: Nec maledicas ei, nec benedicas.

Et ille ait: Nónne dixi tibi, quòd, quidquid mihi Deus imperaret, hoc facerem? Et ait Balac ad eum: Veni, & ducam te ad alium locum: si fortè placeat Deo vt inde maledicas eis. Cúmque duxisset eum super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem, dixit ei Balaam: Ædifica mihi hîc septem aras, & para totidem vitulos, eiusdémque numeri arietes. Fecit Balac vt Balaam dixerat: imposuitque vitulos & arietes per singulas aras.

Veni mecum in alterum locum.

2. EX loco illo, & summis silicibus ductus est à Rege Balaam in alterum locum, vnde cernere non poterat totum populum, sed tantùm partem, vt maledictio in pauciores esset efficacior. Lege, quæ initio capitis superioris de hoc loco diximus. Locus autem in quem ductus est, mons dicebatur Phasga; ibi eadem fecit Balaam, quæ fecerat, cùm primò benedixit: septem altaria extruxit, in singulis singulos vitulos, & singulos arietes, in holocaustum obtulit; deinde ad quærenda auguria abiit, vt capite superiori dictum est. Non est autem passus angelus, dæmonem illi occurrere, ipse occurrit, & posuit verba benedictionis proferenda in ore eius, & intellectu, præcepítque, vt reuerteretur ad Regem: interrogauit Rex, quid locutus esset Dominus.

At ille assumpta parabola.

3. Rogauit Rex, quid locutus esset Dominus, respondet Balaam, Deum in eadem permanere sententia benedicendi populo, neque ab ea mutari. Deinde benedicit populo, dicens se aliud facere non posse: *Non est* (inquit) *Deus similis homini, vt mentiatur.* Quæris, *quid locutus est Deus?* Verum locutus est, vera loquar, quæ ille mihi dictauit, populo iterum benedicet per os meum. non enim vt homo mutatur, in eadem perstat sententia benedicendi Israëlitis; id faciam, quod mihi præcepit, maledicere non valeo. Laudat deinde populum primùm à religione. *Non est* (ait) *idolum in Iacob, neque simulacbrum,* non colunt Israëlitæ idola sicut gentes, sed vnum tantummodo verum Deum.

4. Secundò laudat ab auxilio Dei: *Dominus* (inquit) *Deus eius cum eo est semper afferens auxilium contra hostes, & clangor victoriæ Regis est in illo*, hoc est, clangor in eo auditur tubarum, victoriam personantium Regis, id est, Dei, qui rex populi est, & victorias illi largitur. Deus auxilium illi attulit, eduxítque eum ex Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Fortitudo enim Dei similis est fortitudini rhinocerotis, qui inter animalia est fortissimus. Rhinoceros Hebraicè dicitur, ראם, *reem*. à LXX. interpretibus dicitur, *μονόκερως*, id est, *vnicornis*, à cornu præcipuo. Habet enim duo cornua, alterum maius, a quo dicitur vnicornis, & quia in nare situm est, dicitur rhinoceros, à *ῥιν*, id est, *naso*, & *κέρας*, id est, *cornu*. Habet etiam alterum minus, iuxta illud Martialis, epigram. 20.

Benedictio Balaam. *De Rhinocerote.* *Martialis.*

Ille grauem gemino cornu sic extulit vrsum,
Iactat vt impositas taurus ad astra pilas.

Vnde colliges, quantæ sit fortitudinis; siquidem cornibus vrsum tam facile in aërem iactauit. Oppianus lib. 2. de venat. Paulum (inquit) super summum nasum attollit cornu satuum, acutum, atrocem gladium. Illo æs perforatit impetu facto. Feriens, dirúmque diuiserit saxum, &c. Elephantum vincit, cui longitudine par est, cruribus breuioribus præditus. Est aliud animal, quod etiam appellatur *μονόκερως*, id est, vnicornis; in fronte cornu habens longius quam cornu rhinocerotis. Hic verò locus de rhinocerote est interpretandus, qui multo videtur fortior monocerote.

Oppianus.

Tertiò laudat Balaam populum, quòd nulla auguria habeat, nullas incantationes: Inter gentes (inquit) auguria sunt, & diuinationes; à populo Israël hæc absunt, non quærit veritatem ab auibus, & à dæmonibus, sed à Deo. *Temporibus suis*, (id est, temporibus congruentibus,) *dicetur Israëli quid operatus sit Deus*, hoc est, opera Dei Israëli manifestabuntur ab ipso Deo per prophetas. Tandem victoriam de Chananæis vaticinatur: *Ecce* (inquit) *populus vt leæna consurget* aduersus Chananæos, & quemadmodum leæna, & leo, postquam ad prædam consurrexerunt, non accubuit prius, quam prædam ceperint, eiúsque sanguinem biberint: sic Israëlitæ in terra promissionis non accubabunt, & habitabunt prius, quàm Chananæos, veluti prædam, ceperint, eorúmque sanguinem velut leones biberint; hoc est, priusquam eos vicerint, eorúmque sanguinem fuderint. Chaldæus sic vertit: Non habitabit in terra sua, donec occidat occisionem, & substantias populorum hæreditabit, &c. 5.

Nec maledicas ei, nec benedicas.

Cùm cerneret Rex Balac, Balaam populo iterum benedixisse, rogauit eum, vt neque benediceret, neque malediceret. Balaam respondit, se aliud facere non posse, vt iam dixerat. At Balac cupidissimus maledictionis, quiescere noluit, sed magum duxit in alium montem, vt populo malediceret. Dicitur autem mons ille Phogor. Iussit magus, vt antea, exædificari septem altaria, obtulítque in omnibus holocausta. 6.

CAPVT IV.

Balaam inuitus populo benedicit.

NVMERI CAP. XXIV.

1. CVMQVE vidisset Balaam, quòd placeret Domino, vt benediceret Israëli, nequaquam abiit, vt antè perrexerat, vt augurium quæreret: sed dirigens contra desertum vultum suum, & eleuans oculos, vidit Israël in tentoriis commorantem per tribus suas, & irruente spiritu Dei, assumpta parabola ait:

ait : Dixit Balaam filius Beor : dixit homo , cuius obturatus est oculus : dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est, qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius : Quàm pulchra tabernacula tua Iacob , & tentoria tua Israël vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui , vt tabernacula quæ fixit Dominus, quasi cedri prope aquas. Fluet aqua de situla eius , & semen illius erit in aquas multas. Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum illius. Deus eduxit illum de Ægypto, cuius fortitudo similis est rhinocerotis. Deuorabunt gentes hostes illius , ossaque eorum confringent, & perforabunt sagittis. Accubans dormiuit vt leo, & quasi leæna, quam suscitare nullus audebit. Qui benedixerit tibi, erit & ipse benedictus : qui maledixerit , in maledictione reputabitur. Iratúsque Balac contra Balaam , complosis manibus ait : Ad maledicendum inimicis meis vocaui te , quibus econtrariò tertiò benedixisti:reuertere ad locum tuum. Decreueram quidē magnificè honorare te,sed Dominus priuauit te honore disposito. Respōdit Balaam ad Balac:Nónne nuntiis tuis,quos misisti ad me, dixi : Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei , vt vel boni quid vel mali proferam ex corde meo:sed quidquid Dominus dixerit,hoc loquar? Verūtamen pergens ad populum meū, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore. Sumpta igitur parabola,rursum ait:Dixit Balaā filius Beor:dixit homo, cuius obturatus est oculus : dixit auditor sermonum Dei , qui nouit doctrinam Altissimi , & visiones Omnipotentis videt , qui cadens apertos habet oculos. Videbo eum,sed non modò : intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Iacob , & consurget virga de Israël : & percutiet duces Moab , vastabítque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio eius : hereditas Seir cedet inimicis suis : Israël verò fortiter aget. De Iacob erit qui dominetur , & perdat reliquias ciuitatis. Cúmque vidisset Amalec , assumens parabolam , ait : Principium Gentium Amalec , cuius extrema perdentur. Vidit quoque Cinæum : & assumpta parabola , ait : Robustum quidem est habitaculum tuum : sed si in petra posueris nidum tuum , & fueris electus de stirpe Cin , quamdiu poteris permanere ? Assur enim capiet te. Assumptáque parabola iterùm locutus est : Heu , quis victurus est , quando ista faciet Deus ? Venient in triremibus de Italia,superabunt Assyrios,vastabúntque Hebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt. Surrexitque Balaam , & reuersus est in locum suum : Balac quoque via , qua venerat , rediit.

2. EXTRVXIT iussit altaria septem Balaam , & incendit holocaustum , vt antea , sed non abiit ad quærenda auguria, vt antea ; quia videbat nihil sibi proficere. Numer. 24. *Cum vidisset Balaam, quòd placeret Domino,vt benediceret Israëli , nequaquam abiit , vt antè perrexerat , vt auguria quæreret.* Irruisse dicitur super eum spiritus Dei, & illo afflatus, vaticinari sic cœpit: *Dixit Balaā filius Beor , dixit homo cuius obturatus est oculus, dixit auditor sermonum Dei , qui visionem omnipotentis intuitus est , qui cadit , & sic aperiuntur oculi eius*, &c. Hæc benedictio præcipua est , idcirco hæc præfatur Balaam de seipso : Dixit Balaā homo,cuius oculus mentis ad prophetandum omni luce caret , sed à Deo illuminatur. *Dixit auditor verborum Dei* , qui à Deo reuelationem accepit , cuius oculi mentis aperiuntur , cùm cadit , cadebat enim in terram , cùm spiritu diuino afflabatur. Non sic veri prophetæ.

Num. 24.

Benedictio Balaam.

3. Post præfationem laudat populi Israëlitici castra : *Quàm pulchra* (inquit) *tabernacula tua Iacob , & tentoria tua Israël , vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui , vt tabernacula , quæ fixit Dominus , quasi cedri prope aquas.* O quàm decora sunt castra tua Israël , quæ ex hoc monte cerno. Similia sunt vallibus vmbrosis , aspectúque iucundis, in quibus arborum magna est copia. Similia etiam sunt hortis irriguis , atque amœnissimis. Similia sunt excelsis cedris , & sicut tabernacula manu Dei fixa. Post hæc in magnam multitudinem multiplicandos Israëlitas ait : *Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas.* Situla vas est, quo hauritur aqua : Non erit,inquit,sterilis hic populus, non arescet,sed multiplicabitur valde. *De situla eius*, id est, velut ex vase, quo hauritur aqua, fluet ex eo aqua in alios:semen illius erit in aquas multas , id est, in populos multos, qui ex eo velut fonte nascentur.

Castra Israëlitarum.

Multitudo Israëlitarum & fortitudo.

Præterea agit de populi fortitudine : *Tolletur propter Agag Rex eius , & auferetur regnum illius, Deus eduxit illum de Ægypto , cuius fortitudo similis est Rhinocerotis. Deuorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent , & perforabunt sagittis. Accubans dormiuit vt leo. & quasi leæna , quam suscitare nullus audebit.* De victoria agit Saulis primi Regis Israëlitarum. Vicit ille Regem Amalecitarum Agag , sed regno priuatus est à Deo, eo quòd præcepto Dei non paruerit. Iusserat enim , vt omnes Amalecitas , & eorum etiam pecora neci daret : non obtemperauit voci Domini,sed regi vitam donauit, multa quoque pecora sunt seruata. Lege lib. 1. Reg. cap. 15. Ait ergo, *propter Agag* Regem Amalecitarum victum,& vita donatum priuabitur regno Saul Rex fortis populi Israëlitici. Deus hunc populum ex Ægypti captiuitate liberauit , cuius scilicet Dei fortitudo maxima est , sicut fortitudo Rhinocerotis maxima est inter animalia. Posset etiam locus superior capitis 4. huius libri , & hic , de populi explicari fortitudine , hunc in modum : Cuius , scilicet populi , fortitudo est similis fortitudini Rhinocerotis : *Deuorabunt Israëlitæ gentes hostes illius*, hoc est,superabunt Israëlitæ , & delebunt gentes hostes ipsius populi ; hostes suos extinguent , videlicet gentes. 4.

Agag rex victus à Saule.

Similis

Similis est hic populus fortissimus leoni, & leænæ. Quis leonem, aut leænam dormientem audebit excitare? Quis populum hunc in pace quiescentem audebit ad bellum prouocare? Omnes territi sunt Moabitæ, Madianitæ, & alij. Denique non solùm populum benedicit, sed eos etiam maledictos pronunciat, qui illi maledixerint. *Qui* (inquit) *benedixerit tibi, erit & ipse benedictus: qui maledixerit, in maledictione reputabitur.*

Iratúsque Balac contra Balaam.

Constans est Balaam in proposito parendi Deo.

5. Iratus est Balac Rex aduersùs Balaam, quòd iam tertiò benedixerit Hebræis, iussitque eum domum suam reuerti. At Balaamus respondit, se non posse Dei sermonem præterire, aliúmque proferre, dixisséque nuntiis: *Si dederit mihi Rex Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei*, vt vel boni quid, vel mali proferam ex corde meo, sed quidquid Dominus dixerit, hoc loquar, &c. Verumtamen pollicetur, se daturum consilium Regi, quod maximam pariat Israëlitis perniciem. De hoc consilio agitur Numer. 25. & agemus infra.

Sumpta parabola rursum ait.

Balaam vaticinatur de Christo venturo.

6. Interrupit Rex Balac verba benedictionis Balaam; ad illum reuertitur, finémque imponit. Forsitan eum iam vellet discedere ex illo loco, spiritus irruit in eum, & compulit, quæ sequuntur, vaticinari de Messia venturo: *Videbo* (inquit) *eum*, (id est, Messiam) propter quem Deus non patitur maledici populum hunc, ex quo est nasciturus. Videbo summum mundi bonum, summam fælicitatem, summum Redemptorem, summum hominum iudicem: sed non videbo modò. *Intuebor illum, sed non propè.* Assumit personam populi Israëlitici, qui vidit Messiã, sed post multos annos. Lyranus sic interpretatur: *Videbo illum, sed non modò* per me ipsum, sed videbo per posteros meos magos in Bethlehem. Vel aliter: *Videbo illum non modò*, sed in extremo iudicio. De iudicio enim paulo post agit.

Lyranus.

De stella magorum vaticinium Balaam.

7. Deinde proponit signum natiuitatis Messiæ: *Orietur stella ex Iacob.* De stella enim quæ magis ostendit viam, exponunt verba hæc D. Maximus serm. 3. de Epiphania, Haymo, Druthmarus, Procopius, D. Thomas, Lyranus, & alij. Obiicies, stella illa, quæ magos duxit ad præsepe Christi, orta est in oriente: *Vidimus* (aiunt illi) *stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.* At hoc loco dicitur orta ex Iacob. Respondetur, ortam quidem esse in oriente, sed dici ortam ex Iacob, quia propter Messiam, filium Iacob, natum in Iacob, orta est in oriente, vt illum magis demonstraret. Præterea quia Messiæ iussu est orta. Potest etiam Christus dici stella hoc sensu: *Orietur stella*, id est, Messias ex Iacob. Christus enim ex Iacob ortus est, ipse autem stellam se vocat Apocalyp. 22. *Ego* (inquit) *sum stella splendida & matutina.*

Christus stella.

Apocal. 22.

Psalm. 109.

Potentia sceptri Christi.

8. Additur: *Et consurget virga de Israël*, id est, sceptrum Messiæ, & regnum ex populo Israëlitico prodibit, iuxta illud Psal. 109. *Virgam virtutis*, (id est, fortitudinis) *tuæ emittet Dominus ex Sion*, &c. *& percutiet hæc virga*, hoc sceptrũ Messiæ, *duces Moab*, id est, dæmones, appellat autem metaphoricè eos, duces Moab, quia cum Moabitis loquebatur, colentibus idola; *vastabitque omnes filios Seth.* Tres filios Adamo tribuit scriptura (præter alios, quos omittit) Cain, Abel, & Seth. Abel occisus a Cain, filios non habuit, Cain posteritas omnis diluuio est absorpta. Ex progenie Seth seruatus est Noë, à quo omnes homines sunt propagati. Filij igitur Seth per Noë dicuntur omnes homines, qui post diluuium viuunt, vel vixerunt. Indicatur hoc Messiæ potestas ad iudicandum. Nam in die iudicij iudicabit omnes filios Seth, id est, omnes homines, vastabitque impios. Vel potest significare verbum, *vastabit*, non actum, sed potestatem: vastabit, hoc est, vastare poterit Messias, si velit, omnes homines, tanta illius erit potentia. Similem sensum habere possunt verba illa Psalmi 2. *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Hoc est, poteris tanquam vasa figuli illos confringere, si libuerit.

Psalm. 2.

De Israëlitis quoque possunt exponi verba, quos Dominus, qui in Balaam loquebatur, noluit appellare filios Iacob, vel Israël, vel Abraham, sed obscurè vocauit filios Seth, qui Patriarcha fuit pius, atque religiosus. Nam prophetiæ obscuræ sunt, & hæc dicta sunt parabolica. Erit sensus: Hic Messias summum erit bonum, summáque fælicitas Israëlitarum, sed ab illis repudiabitur, & occidetur. Quamobrem vastabit omnes filios Seth, id est, ipsos Israëlitas. Vastauit enim Christus Israëlitarum regnum, propterea quòd regem suum repulerunt. Oleaster vult, filios Seth appellari ignotos aliquos populos, id si concedamus, facilis erit sensus: Vastabit Messias duces Moab, id est, dæmones, & omnes filios Seth, id est, omnes impios. Nam ignoti illi populi, qui dicuntur filij Seth, idola colebant, impijque erant. Sequitur: *Et erit Idumæa possessio eius*, hoc est, Ethnici Messiam amplectentur, quem Israëlitæ repudiabunt; eritque possessio eius gentilitas. Maximè ex gentibus ad fidem conuersis congregata est Ecclesia. Idumæa metaphoricè significat gentilitatem, vt ait D. Gregor. homil. 7. in Euangel. in qua illud Psalm. 59. *In Idumæam extendam calceamentum meum.* sic interpretatur mysticè: Per Idumæam (inquit) gentilitas; per calceamentum verò assumpta mortalitas Christi designatur. In Idumæam ergo Dominus calceamentum suum se extendere asserit, quia dum per carnem gentibus innotuit, quasi calceata ad nos diuinitas venit. Hæc ille. Seir, vt supra diximus, significat eandem Idumæam. Nam Esau, à quo Idumæi originem ducebant, Seir dicebatur, quamobrem verba sequentia: *Seir cedet inimicis suis*, eundem sensum habent, quem superiora: Seir, id est, Idumæa gentilitas, cedet inimicis suis, id est, Christianis, quos persequetur, sed tandem conuertetur ad Christum, Israël verò fortiter aget: non Israël carnalis, sed Israël spiritualis, id est, populus Christianus, fortiter aget, martyria, tormentáque multa, pro fide Messiæ, summa cum fortitudine tolerans. Denique: *De Iacob erit, qui dominetur, & perdat reliquias ciuitatis*, hoc est, ex Iacob orietur totius orbis Imperator, ac Monarcha Christus, cui nullus similis, & reliquias idolorum, & ethnicismi Romanæ ciuitatis disperdet. Vel: vnus erit Christus, qui orbi dominetur, perdet verò regnum Israëlitarum vsque ad reliquias ciuitatis Ierusalem, ita vt Iudæi dominatu Ierusalem omnino pellantur.

9.

Idumæa gentilitatem significat.

D. Gregor.

Psalm. 59.

Christus ex Iacob ortus toto terrarum orbe dominatur.

Cúmque vidisset Amalec.

De Messia vaticinatus est Balaam, nunc de 10.

Amalec

De Amalecitis vaticinatur Balaã. Amalecitis vaticinatur, de Cinæis, & aliis. De Amalecitis sic: *Principium gentium Amalec, cuius extrema perdemur.* Cur dicantur *Amalecitæ principium gentium*, dubium est: Lyranus, & alij aiunt, dici principium gentium, quia eum Israëlitis pugnarũt. Nam cum ex Ægypto exierunt, primus populus gentium, qui Hebræis bellum intulit, Amalecitæ fuerunt, vt constat Exod. 17. Hunc sensum sequitur Chaldæus, qui sic vertit: Principium bellorum Israël, fuit Amalec, &c. Aliter locus sic potest exponi, vt *principium* significet non principium absolutè, sed antiquitatem, hoc sensu: Antiquissimus populus inter gentes est Amalec, veruntamen tandem delebitur ab Israëlitis. A Saule enim deletus est, 1. Reg. 15. vt supra explicatur.

Vidit quoque Cinæum.

11. *De Cinæis agit Balaam.* *1. Reg. 15.* Cinæi ab Iethro, socero Mosis, ortum habebant, de quo supra egimus. Inter Amalecitas erant, vt constat ex illis verbis Saulis, 1. Reg. 15. *Dixit Saul Cinæo: Abite, recedite, atque discedite ab Amalec, ne fortè inuoluam te cum eo, & recessit Cinæus de medio Amalec, percussitque Saul Amalec.* Hunc populum etiam extinguendum prædicit

A Balaam, quamuis in editis locis, & rupibus habitet: *Robustum* (inquit) *est habitaculum*, attamen etsi in petra, id est, rupe, nidum tuum, & habitationem collocaueris, & a Cin sis ortus, non poteris diu permanere. Assyrij enim te redigent in captiuitatem.

Heu quis victurus est, quando ista faciet Deus?

Tandem de Romanis agit exclamans: Heu (inquit) quis tunc viuet, cùm hæc fient, quæ prędicam? Hæc verba temporis longitudinem significant, post longum enim tempus facta sunt ea, quæ euentura dicuntur; quasi dicat: heu quis B videbit clades, quas cæteris gentibus inferent Romani. Væ Israëlitis, à Romanis tandem vastabuntur: *Venient ex Italia in trieribus*, & nauibus Romani, *Assyrios vincent, vastabúntque Hebræos*, siue Israëlitas. Ad extremum verò etiam ipsi Romani extinguentur. Sic euenerunt hæc, vt prædicta sunt. Nam Romani Iudæos sub iugum miserunt, de Assyriis victoriam reportarunt, tandémque Romanum illud idola colentium imperium, quod vniuerso dominabatur orbi, periit. 12. *Vaticinatur Balaam de Romanis.*

C A P V T V.

Consilio Balaam in fornicationem, & idololatriam præcipitatur populus, & punitur.

N V M E R I C A P. XXV.

1\. MORABATVR autem eo tempore Israël in Setim, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt, & adorauerunt deos earum. Initiatúsque est Israël Beelphegor, & iratus Dominus ait ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël. Dixitque Moyses ad iudices Israël: Occidat vnusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor. Et ecce vnus de filiis Israël intrauit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem, vidente Moyse, & omni turba filiorum Israël, qui flebant ante fores tabernaculi. Quod cùm vidisset Phinees, filius Eleazari, filij Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, & arrepto pugione ingressus est post virum Israëlitem in lupanar, & perfodit ambos simul, virum scilicet, & mulierem in locis genitalibus. Cessauítque plaga à filiis Israël, & occisi sunt viginti quattuor millia hominum. Dixitque Dominus ad Moysen: Phinees filius Eleazari, filij Aaron sacerdotis, auertit iram meam à filiis Israël, quia zelo meo commotus est contra eos, vt non ipse delerem filios Israël in zelo meo. Idcirco loquere ad eum: Ecce do ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum; quia zelatus est pro Deo suo, & expiauit scelus filiorum Israël. Erat autem nomen viri Israëlitæ, qui occisus est cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione, & tribu Simeonis. Porro mulier Madianitis, quæ pariter interfecta est, vocabatur Cozbi, filia Sur, principis nobilissimi Madianitarum. Locutúsque est Dominus ad Moysen dicens: Hostes vos sentiant Madianitæ, & percutite eos; quia & ipsi hostiliter egerunt contra vos, & decepere insidiis per idolum Phogor, & Cozbi filiam ducis Madian, sororem suam, quæ percussa est in die plagæ, pro sacrilegio Phogor.

Fornicatus est populus cum filiabus Moab.

2\. ABIIT Balaam in patriam suam, sed prius consilium dedit Regi Balaac, quod perniciem magnam attulit Israëlitis. hoc consilium Numer. 24. significatur Numer. 24. cum dixit Balaam: *Veruntamen pergens ad populum meum, dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat, extremo tempore*, Numer. 31. &c. Hebraicè, *in posteris diebus*. Et Num. 31. Mo-

C ses loquens de fœminis, quæ Israëlitas deceperunt, sic ait: *Nónne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israël, ad suggestionem Balaam.* id est, suggerente Balaam, & consilium dante. De eo fit mentio Apocalypsis 2. *Habes tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israël, edere, & fornicari.* Cuiusmodi hoc consilium Apocalyps. 2. fuerit, scribit Philo lib. 1. de vita Mosis his, & Philo. aliis pluribus verbis: Sciebat Balaam, Hebræos

per

Balaam quale consilium dederit regi Balac. per solum legum contemptum expugnabiles, tentaros malo ibidimus: ideo voluptate inescatos, conatus est ad impietatis scelus pertrahere, & dixit Regi: mulierum pulcherrimas si permiseris ob quæstum vulgare sua corpora, hoc hamo capietur iuuentus hostium, &c. Lege

D. Gregor. Nyssen. Iosephum lib. 4. Antiquit. cap. 6. D. Gregor. Nyssenus in lib. de vita Mosis: Quia (inquit) diuina virtute defendi Iudæos agnouit Balaam, fœdissima voluptate studuit eos à diuino auxi-

Origenes. lio remouere, &c. Origen. hom. 15. Culpabilis est Balaam, eum consilium pessimum dat, vt populus Israëliticus decipiatur per mulieres, & cultum idolorum, &c.

3\. Placuit consilium Balaeo Regi, elegantis formæ fœminas ad Israëlitas exire iubet, quæ non solùm ad fornicationem, sed etiam ad idololatriam multos pertraxerunt. Psalmo 105. *Initia-*

Psalm. 105. *ti sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuo-*

Idolum Beelphegor. *rum* Phegor, siue Phogor mons est Moabitarum, in quem Balac duxit Balaam, vt populo malediceret, vt supra dictum est, cap. 4. Beel, vel Baal nomen est idoli, dicebatur Beelphegor a monte, in quo colebatur. Deuter. 3. *Mansimus* (ait

Deut. 3. Moses) *in valle contra fanum Phogor.* Castra in valle erant, fanum erat in monte. Si quæras, *quò in eis fuerit idolum Beelphegor,* ait Origen. homil. 20. fuisse idolum turpitudinis. Initiati autem dicuntur idolo, id est, eius cultui dicati.

Num. 25. Chaldæus Num. 25. vertit: *Israël coniunctus est cultoribus Beelphegor.* coniunctus (inquam) idololatria: *& comederunt sacrificia mortuorum* hoc est, deorum mortuorum. Falsi Dei mortui dicûtur, quia nihil sunt, & nihil possunt. Deus ve-

Psalm. 41. Psalm 83. Apocal. 2. rus dicitur Deus viuus. Psal. 41. *Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum* Psal. 83. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Apoc. 2. dicitur *Balaam docuisse Balac mittere scandalum coram filiis Israël edere, & fornicari.* Non docuit mittere fœminas, in quas velut in scandalum, & offendiculum impegerunt filij Israël, cecideruntque in fornicationem, & idoli cultum.

Tolle cunctos principes populi.

4\. *Punitur populus.* Iratus est populo Dominus, iussitque supplicium sumi de fornicatoribus, & idoli cultoribus. Ait Mosi: *Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israël.* Hoc est, suspende omnes principes populi è regione Solis publicè, vt à cunctis videantur. Dictio Hebræa, נגד, *neged,*

Iubentur suspendi principes populi. significat *coram, è regione, ex aduerso.* Rab. Salomon, Lyranus, Caietanus, Abulensis, & alij arbitrantur, Deum non iussisse suspendere principes, id est, iudices populi, sed congregare ad iudicandum, hoc sensu: Tolle (Hebraicè, קח, *cach.* id est, *accipe*) cunctos principes populi, & congrega, & pœnas sume de reis tantorum scelerum, & suspende in patibulis eos, id est, reos fornicationis, & idololatriæ, &c. Vnde mox sequitur: *Dixitque Moses ad iudices Israël:* (id est, principes populi) *Occidat vnusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor.* Hunc sensum sequi videtur Chaldæus, qui sic vertit: Tolle omnes principes populi, & iudica, & occide illum, qui reus fuerit mortis, coram Domino contra solem, &c. Hoc est, congrega principes, id est, iudices, & iudica, & occide illum hominem, qui reus fuerit sceleris. Sed verba Chaldæi alterum quoque recipiunt sensum hoc pacto: Tolle omnes principes, & iudica, & occide

A illum principem, qui reus reperietur tanti facinoris. LXX. vertunt: *Accipe duces populi, & ostenta Domino,* &c. vt habet D. Augustin. Hæc *D. August.* interpretatio duos etiam sensus patitur. Prior est: Ostenta eos, id est, principes suspendendo eos. Posterior: Ostenta eos, id est, initiatos Beelphegor, Græcè legitur, παραδειγμάτισον, hoc est, *in exemplum propone.* Vnde D. Augustinus: *Paradigmatison,* (inquit) dici possit *exempla,* a verbo, *exemplo, exemplas,*) quia παράδειγμα, exemplum dicitur, &c. Idem D. August. in Numer. quæst. 52. existimat, Deum principes, hoc duces populi suspendi iussisse. Eadem est sententia Origenis, Ruperti lib. 1. in Numer. cap. 28. Genebrar-

B di Psal. 105. Cardin. Bellarmini eodem Psalmo, & aliorum. Non caret probabilitate prior opinio, scilicet, Deum non iussisse principes occidere, sed suauis verborum constructio indicat, alteram sententiam esse probabiliorem, nimirum iussisse Deum mortis pœnâ affici principes populi, non tamen omnes, sed reos flagitij commissi. Sensus est: *Tolle cunctos principes populi,* sub intelligitur, *qui flagitium commise unt,* & suspende eos in patibulis, vt auertatur furor meus. Durum quidem videretur, si diceremus, Deum præcepisse, vt cuncti principes morte mulctarentur. Sed non est durum dicere, Deum imperasse Mosi, vt omnes principes populi forni-

C catione, & idoli cultu contaminati suspenderentur, & præterea puniretur populus. Origenes hom. 20. ait, præcepisse occidi principes, quòd non habuerint populi diligentem curam, & illum non compescuerint. Non videtur hæc sola fuisse causa; sed ipsa scelerum perpetratio potissimùm. Nam Moses aderat, neque tamen potuit populum in officio continere.

Dixitque Moyses ad iudices.

Principes reos iussit Dominus suspendi in 5. patibulis. Moses autem vel a Deo iussus, vel zelo Dei commotus præcepit iudicibus, vt cæteros, qui idolum Beelphegur colucrant, interfi- *Punitur populus.*

D cerent; perueniitque numerus interfectorum ad viginti quatuor millia. Dum hæc agerentur, Zambri princeps ex tribu Simeon, in prostibulum ingressus est, vt cum fœmina Madianitide, filia nobilissimi cuiusdam principis Madianitarum fornicaretur. Cernebat illum Moses, & Israëlitæ, lacrymasque fundebant ante fores tabernaculi Domini: Phinees verò sacerdos, filius Eleazari summi sacerdotis, zelo Dei inflammatus, in lupanar irrumpit, ipsumque Zambri, & fœminam pugione percussos occidit, cessauitque hominum strages. Psalmo 105. *Multiplicata est in eis ruina, stetit Phinees, & placauit, &*

E *cessauit quassatio.* Multiplicata dicitur ruina, quia viginti quatuor hominum millia occisa sunt, & cessauit quassatio, & plaga, neque plures sunt interfecti propter zelum Phinees, qui Deum placauit. *Zambri interficitur à Phinee.* *Psalm. 105.*

Cessauit plaga, & occisi sunt viginti quatuor millia hominum.

Abulensis, & Caietanus volunt, plagam hîc 6. appellari pestem, vel similem plagam immissam à Deo. Chaldæus huius est sententiæ. Sic ille vertit: Cessauit pestis à filiis Israël, fueruntque qui mortui sunt in peste, viginti quatuor millia, &c. Dicendum tamen, plagam dici cædem viginti quatuor millia hominum, qui iussu Mosis, & iudicum occisi sunt. Nullius enim plagæ à Deo *An sit punitus populus peste?*

à Deo nunc immissæ fit mentio in scriptura. A

Num.26. Præterea Num. cap.26. vertit noster interpres: *Postquam noxiorum sanguis effusus est*, &c. De iis sermo est, qui in plaga mortui sunt. In plaga autem pestis non effunditur sanguis; ergo à iudicibus occisi sunt, effuso sanguine, non verò percussi peste. Dicitur autem plaga cessasse, quia post occisum Zambri, nemo interfectus est. Hæc est sententia Cardin. Bellarm. & Genebrardi Psal.105. Caietanus putat, iudices non esse executos iussa; quia, antequam illa exequerentur, Phinees occidit Zambri, & Deus est placatus; illa autem viginti quatuor hominum millia occisa esse ait plaga immissa à Deo. Rogabit aliquis, *cur dicatur cessasse plaga propter zelum Phinees?* nónne Deus dixerat: *Suspende principes, vt auertatur furor meus ab Israel?* suspensio ergo principum causa fuit, cur plaga cessaret, non zelus Phinees. Respondetur, non solum zelum Phinees placasse Deum, sed etiam suspensionem principum, & occisionem fornicatorum & idololatrarum. Multæ enim causæ concurrerunt. Magnam verò vim habuit zelus Phinees.

Erit tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotij sempiternum.

Laudauit Dominus zelum Phinees, & remunerauit, promittens illi sacerdotium summum in sempiternum, non enim metam illi proposuit: translatus est a domo Phinees pontificatus, sed postea restitutus. Lege, si placet, quæ diximus de Pontificibus, Concord. Euang. tom.1. lib.5. cap.22. & de, הולם, *holam*, id est, *æterno*, lege lib. 20. cap. 20. Psalm.105. *Reputatum est* B *ei in iustitiam, in generationem, & generationem, vsque in sempiternum.* Occisio principis Hebræi non est reputata Phinees ad peccatum, sed ad iustitiam, quam illi Deus largitus est, propter egregium, iustissimúmque opus, factum Dei zelo. Iustum fuit opus, & iustitiam factori peperit, præmióque affectum est. 1. Machab. 2. *Phinees zelando zelum Dei accepit testamentum sacerdotis æterni.*

7. *Zelum Phinees remunerat Deus.*

Psal.105.

1.Machab.2.

CAPVT VI.

Puniuntur Madianitæ.

NVMERI CAP. XXXI.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen, dicens: Vlciscere priùs filios Israël de Madianitis, & sic colligeris ad populum tuum. Statímque Moyses: Armate (inquit) ex vobis viros ad pugnam, qui possint vltionem Domini expetere de Madianitis. mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israël qui mittantur ad bellum. Dederúntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam: quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. Cúmque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, & reges eorum, Eui, & Recem, & Sur, & Hur, & Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. Ceperúntque mulieres eorum, & paruulos, omniáque pecora, & cunctam supellectilem: quidquid habere potuerant, depopulati sunt: tam vrbes quàm viculos & castella flamma consumpsit. Et tulerunt prædam, & vniuersa quæ ceperant tam ex hominibus quàm ex iumentis, & adduxerunt ad Moysen, & Eleazarum sacerdotem, & ad omnem multitudinem filiorum Israël. reliqua autem vtensilia portauerunt ad castra in campestribus Moab iuxta Iordanem contra Iericho. Egressi sunt autem Moyses & Eleazar sacerdos, & omnes principes synagogæ, in occursum eorum extra castra. Iratúsque Moyses principibus exercitus, tribunis, & centurionibus qui venerant de bello, ait: Cur feminas reseruastis? Nónne istæ sunt quæ deceperunt filios Israël ad suggestionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, vnde & percussus est populus? Ergo cunctos interficite quidquid est generis masculini, etiam in paruulis: & mulieres, quæ nouerunt viros in coitu, iugulate: puellas autem & omnes feminas virgines reseruate vobis: & manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo. Et de omni præda, siue vestimentum fuerit, siue vas, & aliquid in vtensilia præparatum, de caprarum pellibus, & pilis, & ligno expiabitur. Eleazar quoque sacerdos ad viros exercitus qui pugnauerant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandauit Dominus Moysi: Aurum, & argentum, & æs, & ferrum, & plumbum, & stannum, & omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur, quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: & lauabitis vestimenta vestra die septimo, & purificati posteà castra intrabitis. Dixit quoque Dominus ad Moysen: Tollite summam eorum quæ capta sunt, ab homine vsque ad pecus, tu & Eleazar sacerdos & principes vulgi: diuidésque ex æquo prædam inter eos, qui pugnauerunt, egresśique sunt ad bellum, & inter omnem reliquam multitudinem. & separabis partem Domino ab his qui pugnauerunt & fuerunt in bello, vnam animam de quingentis, tam

ex hominibus, quàm ex bobus, & asinis, & ouibus, & dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. Ex media quoque parte filiorum Israël accipies quinquagesimum caput hominum, & boum, & asinorum, & ouium, cunctorum animantium, & dabis ea Leuitis, qui excubant in custodiis tabernaculi Domini. Fecerúntque Moyses & Eleazar, sicut præceperat Dominus. Fuit autem præda, quam exercitus cepetat, ouium sexcenta septuaginta quinque millia, boum septuaginta duo millia, asinorum sexaginta millia & mille: animæ hominum sexus feminei, quæ non cognouerant viros, triginta duo millia. Dat àque est media pars his qui in prælio fuerant, ouium trecenta triginta septem millia quingentæ: è quibus in partem Domini supputatæ sunt oues sexcentæ septuaginta quinque. Et de bobus triginta sex millibus, boues septuaginta & duo: de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta vnus: de animabus hominum sedecim millibus cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. Tradidítque Moyses numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum, ex media parte filiorum Israël, quam separauerat his qui in prælio fuerant. De media verò parte, quæ contigerat reliquæ multitudini, id est, de ouibus trecentis triginta septem millibus quingentis, & de bobus triginta sex millibus, & de asinis triginta millibus quingentis, & de hominibus sedecim millibus, tulit Moyses quinquagesimum caput, & dedit Leuitis, qui excubabant in tabernaculo Domini, sicut præceperat Dominus. Cúmque accessissent principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionésque, dixerunt: Nos serui tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra: & ne vnus quidem defuit. Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides & armillas, annulos & dextralia, ac murenulas, vt depreceris pro nobis Dominum. Susceperúntque Moyses & Eleazar sacerdos, omne aurum in diuersis speciebus, pondo sedecim millia, septingentos quinquaginta siclos, à tribunis & centurionibus. Vnusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonij, in monimentum filiorum Israël coram Domino.

2. FÆMINÆ Moabitarum, & Madianitarum, in fornicationem, & idoli cultum Israëlitas induxerunt, iussu Moabitarum, & Madianitarum, vt auxilio Dei Israëlitæ priuarentur, & supplicio à Deo afficerentur, vel disperderentur. Non passus est Dominus hoc scandalum impunitum manere. Mosi præcepit, vt antequam moreretur, filios Israël de Madianitis vlcisceretur. Quæritur, *cum Moabitæ idem fecerint, quod Madianitæ; cur non præcipit Dominus, vt similiter puniantur?* Respondetur, Dominum voluisse parcere Moabitis propter Loth, à quo ducebant originem. Idcóque præcepisse Mosi, ne illis inferrent bellum. Deut. 2. *Non pugnes* (inquit) *contra Moabitas, neque ineas aduersùs eos prælium. Non enim dabo tibi quidquam de terra eorum.* Madianitas voluit supplicio affici, quia plus Israëlitis nocuerāt, quamuis ex genere essent Abrahæ. Nam, vt traditur Gen. 25. Abraham ex Cetura genuit filium Madian, à quo Madianitæ orti erant.

Deut. 2.

Armate ex vobis viros ad pugnam.

3. Misit Moses exercitum duodecim millium militum ad puniendos Madianitas. Mille milites ex singulis tribubus electi sunt. Dux fuit Phinees sacerdos, vt placet Lyrano, is qui zelo suo Deum placauerat, huícque bello gerendo propter zelum idoneus videbatur. Tulit secum vasa sancta, hoc est, arcam cum Cherubinis, & propitiatorio, & tubas ad clangendum in bello. Afferebatur enim arca in bellum, vt Deus auxiliaretur populo, & clangebant sacerdotes tubis argenteis. Num. 10. *Si exieritis ad bellum, clangetis vlulantibus tubis.* Verba Mosis Numer. 31. hæc sunt: *Quos* (id est, milites) *misit Moyses cum Phinee filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, & tubas ad clangendum tradidit ei.* Non ait Moses, Phineem constitutum ducem belli, sed iuisse cum militibus, & cum vasis sanctis, id est, arca, & tubis; videlicet vt arcæ curam haberet, & cum sacerdotibus tubis clangeret. Hoc autem tempore, vt colligitur ex cap. 27. Numer. iam Iosue successor Mosis à Deo constitutus erat. Quamobrem non caret probabilitate, illum fuisse belli ducem: Moses verò hoc tacuit, quia supposuit, illum fuisse belli ducem, qui creatus iam erat à Deo dux totius populi post Mosem, Numer. 27. Initum est prælium, profligati Madianitæ, omnes mares vita priuati, ingens præda parta: nullus verò ex Israëlitis, qui iussu Dei pugnabant, occisus est. Numer. 31. *Cùm accessissent principes exercitus ad Moysen, & tribuni, centurionésque dixerunt: Recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra, & ne vnus quidem defuit.* Gratias retulerūt Deo pro hoc beneficio, aurum ex præda partum: *Ob hanc causam* (inquiunt) *offerimus in donariis Domini, singuli quod in præda auri potuimus inuenire, periscelides, & armillas, annulos, & dextralia, ac murenulas, vt depreceris pro nobis Dominum.* Fuit autem pondus auri sedecim millium, & septingentorum quinquaginta siclorum, siclus autem pondus habet semiunciæ.

An Iosue fuerit dux electus aduersùs Madianitas?

Lyranus.

Num. 10.

Num. 31.

Vincunt Hebræi Madianitas.

Num. 31.

Tollite summam eorum, quæ capta sunt

Captam prædam iussit Dominus in duas æquales partes diuidi; alteram partem dari militibus, qui Madianitas vicerant; alteram populo tribui, qui in castris manserat. Iussit præterea, ex parte vtraque Deo primitias præberi. Milites quidem offerre Deo ex quingentis captiuis, vnum, ex quingentis ouibus, vnam, ex quingentis bobus, vnum, ex quingentis asinis, vnum. Reliquos qui bellum non gesserant, ex sua parte offerre præcepit, ex quinquaginta captiuis vnum, ex quinquaginta bobus vnum, similiter ex ouibus, & asinis. Capta autem 4.

Diuisio prædæ.

sunt

fuit præda ouium sexcenta septuaginta quinque millia: buum septuaginta duo millia: asinorum sexaginta millia & mille; virginum fœminarum triginta duo millia. Dimidia pars data est bellatoribus; dimidia iis, qui non pugnauerant, & primitiæ datæ Deo.

Balaam interfecerunt gladio.

5\. Quem habuerit finem huius tragœdiæ author Balaam, indicat Moses. Infælix magus, simul cum Madianitis occisus est, meritasque dati consilij pœnas dedit. Ille quidem ex Mesopotamia venerat ad Balac, regem Moabitarum, & in Mesopotamiam reuersus est: sed inde à Madianitis vocatus videtur, vt datum consilium perficeret. Itaque inter Madianitas est repertus, & vita priuatus. Quamobrem nonnulli volunt, ipsum fuisse Madianitam, sed non est vera opinio, quia multis de causis potuit inter Madianitas inueniri homo ex Mesopotamia.

Balaam occisus est.

CAPVT VII.

MORALE.

De Balaam.

1\. NON potuit impius Balaam Israëlitico populo nocumenti aliquid maledicendo afferre, Deo prohibente, & compellente benedicere. Vnde D. Gregorius Nyssenus colligit, nullas dæmonis artes iis nocere posse, qui virtuti diligentem nauant operam, Deique scuto proteguntur: Cùm venisset (inquit) Balaam, non vt volebat, maledixit, sed diuina virtute compulsus populo vel inuitus benedixit. Qua ex re intelligitur, nullas artes magicas, nullas hostis humani generis insidias aduersùs eos valere, qui virtutem colunt: sed etiam prauitatis tela reiiciunt, qui Dei præsidio defenduntur, &c. Hoc conscius est dæmon ille, quem martyr Cyprianus, cùm magus esset, rogauit, qua ratione virginem Iustinam, quam iuuenis quidam ardenter amabat, cantionibus, ac veneficiis ad libidinis consensum adducere posset. Respondit dæmon, nullam illi artem processuram aduersùs eos, qui verè Christum colerent. Quod audiens Cyprianus magicis artibus nuntium remisit, Christóque se tradidit, cùm intelligeret ex ipsius dæmonis confessione, Christi veros cultores à magicis artibus non posse lædi. Potuit dæmon lædere fœminam illam, quam, vt legimus in vita S. Macarij, præstigiis equam fecit videri, non fœminam; causam tamen reddidit S. Macarius dicens: Nunquam à sanctorum mysteriorum communione, neque à communione Ecclesiæ discedas. Hoc enim idcirco perpessa es, quia per quinque hebdomadas mysteria diuina non attigeris, &c. Volunt dæmones hominibus iustis maximè nocere. Nam, vt ait D. August. Psalm. 61. Si tantum posset nocere diabolus, quantum vult, non aliquis iustorum remaneret, aut aliquis fidelium esset in terra, &c. Hilarion (ait D. Hieron. in eius vita) docebat, diabolum tanto hominum ardere odio, vt non solùm ipsos, sed & ea, quæ ipsorum essent, cuperet interire, &c. At verò frænantur dæmones à Deo, neque permittuntur nocere, quantum ipsi volunt, sed quantum Deus permittit. Vnde D. August. Psal. 90. ait: Non dixit Iob: *Dominus dedit, diabolus abstulit*; quia nihil abstulisset diabolus, nisi permisisset Deus, &c. Magnopere Deus diabolum, & magum Balaam frænauit; omnes eius conatus reddidit irritos; cum maledicere cuperet, compulit benedicere. Diabolus verò mago suo nullas potuit afferre suppetias ad exequendam impiam voluntatem. Esto verus Christi cultor, eiúsque custodi mandata, si dæmonis vis effugere crudelitatem. Caue porcinam vitam, Matth. 5. dæmones in porcos ingrediuntur, eósque submergunt: sic illos submergunt, qui porcinam viuunt vitam.

D. Gregor. Nyssenus.

Dæmon suis præstigijs nocere non potest iustis.

Dæmon cupit iustis nocere.

D. August.

D. Hieron.

Frænatur dæmon.

D. August.

Vertit maledictionem eius in benedictionem tuam.

2\. Deuteron. 23. ait Moses, Deum maledictionem Balaam conuertisse in benedictionem populi sui, vt vidimus. Ita solet Dominus facere maledictiones improborum, quas in iustos iactant, in benedictiones conuertit. Hóc illa significant verba Domini, Matth. 5. *Beati estis, cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos mentientes, propter me.* Ecce improborum mendaces maledictiones. Vis videre conuersas in summas benedictiones? lege quod sequitur: *Gaudete,* (ait Dominus) *& exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Nónne vides, maledictiones conuersas in æternas æternæ gloriæ, æternique gaudij benedictiones? Denique omnes impiorum maledictiones in illam extremam conuertuntur iustorum benedictionem, Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis Regnum.* Omnes verò benedictiones temporales, quibus benedicuntur iniqui, iuxta illud Psalm. 9. *Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur.* In æternam illam maledictionem commutabuntur, quam eodem capite Christus fulminat: *Ite maledicti in ignem æternum, &c.*

Deum maledictiones impiorum conuertit in benedictiones iustorum.

Matth. 5.

Ibid.

Matth. 25.

Psal. 9.

3\. Metuenda est, non Balaam, sed Dei maledictio, expetenda maximè benedictio Dei. Vtraque nobis proposita est à Deo; benedictio iis dabitur, qui mandata seruarint; maledictio iis, qui ea fregerint. Vnde illud Mosis Deuter. 11. *En propono in conspectu vestro hodie benedictionem, & maledictionem. Benedictionem, si obedieritis mandatis Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: maledictionem, si non obedieritis mandatis.* Optio nobis datur eligendi. Quis tam erit insanus, qui benedictionem respuat, maledictionem verò æternam eligat? Heu multi sunt huiusmodi insani, similes illi, de quo cecinit vates, Psal. 108. *Dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo; & induit maledictionem sicut vestimentum, & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.* Diligit, & eligit impius homo, & insanus maledictionem; quia ea diligit, & eligit, quæ illi æternam maledictionem pariunt. Dicitur autem *induere maledictionem, sicut vestimentum*; quia sicut vestimentum hominem induit extrinsecus; ita ignis tartareus impij corpus extrinsecus comburit. Dicitur maledictio *sicut aqua intrare in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius*; quia non solùm extrinsecus comburitur corpus, sed interiora quoque eius incenduntur, intimaque anima inflammatur.

Benedictio Dei datur seruantibus mandata.

Deut. 11.

Psal. 108.

Vade cum istis.

4\. Permisit Dominus Balaam cum legatis ire Regis Balac. Obseruat Origenes, Deum impius

vti ad vtilitatem mundi. Etenim Balaamo mago, etiam inuito, vsus est ad prophetandum de Messia, & benedicendum populo Israël: Vide, (inquit Origen. homil. 14.) quomodo sapientia Dei, Balaam vas ad contumeliam praparatum, proficere fecit; non solùm ad vtilitatem gentis vnius, sed penè totius mundi, &c. Item: Mirabile est hoc, quòd vasis malis vtitur Deus ad opus bonum, &c. Vsus est Dominus Balaamo vase malo, ad opus bonum benedictionis, & prophetiæ; vsus est tyrannis, ad fabricandas coronas martyrum; vtitur dæmonibus, ad probandos homines, victoriísque decorandos. Origenes: Per ipsos (inquit) in quibus est malitia, claros, & probatos efficit Deus eos, qui ad virtutum gloriam tendunt, &c. Est autem maximè necessaria virtutis probatio, vt idem Origenes docet his verbis: Si perimeretur malitia, non esset, qui contrairet virtutibus. Virtus autem non habens aliquid contrarium, non clarescceret, neque splendidior, & examinatior fieret, &c. August. in Enchirid. cap. 27. Dei (inquit) bonitas non desistit & malis angelis subministrare vitam, & hominum, quamuis de propagine vitiata, damnataque nascentium, formare semina. Melius enim iudicauit, de malis benefacere, quàm nulla mala esse permittere. Sic ille.

Origenes. — *Deus vasis malis vtitur ad opus bonũ.* — *Origenes.* — *Necessaria est virtutis probatio.* — *D. August.*

Quidquid volueris, dabo tibi: veni, & maledic populo isti.

5. D. Petrus, epist. 2. cap. 2. auaritiæ vitio ait ductum Balaam ad maledicendum: *Secuti* (inquit) *viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit.* Et D. Iudas: *Væ* (inquit) *illis, qui in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt.* Obiiciet aliquis, Balaam Numer. 22. sic respondet legatis Regis Balac: *Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, vt vel plus, vel minus loquar.* Hæc autem verba hominis videntur non auari, sed aurum, argentúmque repudiantis. Respondetur, magum hæc dixisse Dei timore perterritum, vel ficto animo, cùm maximè munera desideraret. Rei exitus docuit, qualis eius fuerit animus; prophetabat, sed cadens, & iacens in auaritia, vt D. Gregor. ait Iob 37. Balaam (inquit) iacens apertus habuit oculos, cùm eius mentem, & prophetia ad cælestia tenderet, & auaritia in terra retineret. Origen. homil. 15. in Numer. Quoniam (inquit) in corde Balaam desiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ; verbum Dei non in corde, sed in ore eius ponitur, &c. Mercedem iniquam, vt ait D. Petrus, amauit, &, vt ait D. Iudas, *mercedis cupiditate effusus est.*

2. Petr. 2. — *D. Iudas vers. 11.* — *Num. 22.* — *Balaami auaritia.* — *D. Gregor.* — *Origenes.*

6. Væ illis, qui viam Balaam sequuntur, & pecuniam ardenter amant; animam isti suam pro modico pretio vendunt, iuxta illud Ecclesiastici, cap. 10. *Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam, hic enim & animam suam venalem habet.* Confert Rupertus auaritiæ dolos cum vncino, de quo Amos 8. legitur: *Ecce vncinus pomorum*, &c. Est autem vncinus, instrumentum incuruum, quo rami arborum attrahuntur, vt poma colligantur: Verax (inquit Rupertus) similitudo est, dum & auaritiæ dolus vncino, & bona temporalia, circa quæ laborat auaritia, pomis assimilantur, &c. Quemadmodum qui

Eccli. 10. — *Auaritia similis est vncino.* — *Amos 8.* — *Rupertus.*

A collígit poma, vncinis ea ad se trahit: sic auarus variis modis, & dolis, velut vncinis diuitias ad se ducit, & colligit. Diuitias autem & reliqua bona caduca, pomis similia esse, ait Rupertus, quia leuia sunt, & parui momenti. Pomum (inquit ille) res leuis est, maximeque pueros mulcet; viris autem, & maxime sanis pro nihilo est: sic bona præsentis sæculi leuia sunt, & eos quidem, qui sensu paruuli sunt, nimis oblectant; sapientibus autem, qui cælestia sapiunt, contemptibilia sunt. Sic ille. Conatus est puer sensu, & affectu Balaam, maledictione populi Dei, velut vncino, munera Regis Balac, veluti poma, ad se pertrahere, sed

Caduca bona similia pomis. — *Rupertus.*

B fractus est vncinus, periitque miser pomorum collector. Sic Rex Antiochus 2. Machab. cap. 3. auaritia ductus, templi Ierosolymitani pecunias voluit ad se, velut poma, pertrahere. Heliodoro autem quasi vncino vsus est. Sed vncinus mirabiliter est fractus, neque potuit poma ad os Regis adducere, quæ in celsissima arbore erant, videlicet in templo Dei. Etenim, vt eodem cap. legitur: *Apparuit ipsi Heliodoro quidam equus terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatus: isque cum impetu Heliodoro priores calces elisit. Qui autem ei sedebat, videbatur arma habere aurea. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes, speciosi amictu, qui eum ex vtraque parte fla-*

Ibid.

C *gellabant.* Concidit miser homo, & in sella gestatoria sublatus est, réque infecta ad Regem vacuus rediit. Cúmque à Rege pecuniam sitienre rogaretur, quis esset aptus adhuc semel Ierosolymam mitti? respondit: si quem habes hostem, aut regni tui insidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, si tamen euaserit. Ita Deus vncinos auarorum frangit, & hamos.

D. Gregor. lib. 14. moral. cap. 27. auaritiam hominum oculum esse ait, iuxta illud Zachar. 5. *Hæc est oculus eorum in vniuersa terra*, &c. Homines (inquit) in iis, quæ appetunt, auaritiæ stimulis excitantur; & qui ad bona videnda cæci 7.

D. Gregor. — *Auaritia similis oculo.* — *Zachar. 5.*

D sunt, excitantibus præmiis, ad peragenda mala vigilantes fiunt. Vnde rectè de auaritia dicitur: *Hæc est oculus eorum in vniuersa terra*, &c. Balaam hunc habebat oculum apertissimum, quo cernebat munera Regis, pro maledictione tribuenda; oculum autem mentis obturatum habebat, & cæcum, ideo ait Numer. 24. *Dixit homo cuius obturatus est oculus*, &c. Auarus mentis oculum cæcum habet, atque obturatum; oculus eius vigilantissimus, magnóque præditus acumine, auaritia est; hoc oculo totum lustrat orbem, speculatúrque omnia, vnde lucri aliquid corradere potest. Philo in libro de Monarchia, præceptum illud Dei datum Exod. 20. *Non facietis*

Num. 24. — *Philo.* — *Exod. 20.*

E *Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.* de diuitiis moraliter intelligit hoc sensu: Aurum, & argentum, & diuitias, non facietis vobis Deos, neque ita amabitis, ac coletis, ac si Dei vestri essent. Videtur mihi (inquit Philo) subesse hic aliud præceptum vtile moribus, auaros valde arguens, vndecunque argentum, & aurum sibi quærentes, & acquisitum, tanquam numen recondentes in penetralibus, totam suam felicitatem acceptam illi ferendo, &c. Item: Hos alibi quoque lex admonet: *Idola non consectabimini, nec facietis vobis Deos fusiles.* figuratè docens, diuinos honores non conuenire diuitiis, auro enim argentóque ferè constant diuitiæ, &c.

Diuitiæ moderatè amandæ.

Strata

Strata asina sua profectus est.

8\. Philo in lib. de Cherubim, asinam cui Balaam insidebat, brutum vitæ propositum adumbrare docet: Alloquitur (inquit) asinam Balaam, hoc est, brutum vitæ propositum, cui omnis insipiens insidet, &c. Improbi homines asina vehuntur, hoc est, bruto, & asinino vitæ proposito, atque insipienti. Insipienter enim agunt, rationem non sequentes, mundíque, & carnis ductu operantes. Vnde illud Psal. 48. *Homo cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis*, &c. Homo in honore à Deo positus est, quia iumentis valde dissimilis est conditus, intellectu autem, rationéque ornatus, similis angelis, ipsíque Deo effectus. At ille intellectu vti noluit, & rationem sequi, sed similem iumentis se fecit ratione carentibus, imò & feris. Vnde Seneca epist. 104. Hominum (inquit) effigies habent, animos ferarum, &c. Sequitur in Psalmo: *Hæc via illorum scandalum ipsis*, &c. Quia in via hac asina, id est, vitæ asininæ propositum, sæpe cadit in multa scelera. Sunt enim in hac via multæ scandala, hoc est, offendicula, in quæ impingit. Ecclesiastæ 1. *Stultorum infinitus est numerus*. Quinam stulti sunt: illi nimirum, qui bruto vitæ proposito, veluti asinæ stultæ insident, résque caducas sectantur, rerum cælestium obliti. Psal. 118. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* In via horum stultorum multa sunt scandala; in via autem illorum, qui asini esse nolunt, sed Dei viam, id est; legem, sapienter diligunt, non est scandalum. *Non est* (inquit) *illis scandalum* in via, quia iter faciunt. Nihil enim habet lex diuina, quod hominem diligentem legem possit scandalizare, & ad casum impellere.

Philo. *Asina brutū vitæ propositum significat.*

Psal. 48.

Seneca

Ecclesiast. 1.

Psal. 118.

9\. D. Gregor. 3. part. pastor. admonit. 13. asinam Balaam carnem putat significare. Quid autem carne stultius, quæ animam, séque ipsam simul cum anima in æternas flammas præcipitare conatur? Huc habet sapientia, quòd cùm gladium Dei in se cernit districtum, monet hominem, & à via iniquitatis retardat. Pergit homo iter facere in orcum, distringit Deus gladium, carnem graui morbo percutit: cadit illa in lectum, hominísque iter tartareum impedit. Audiamus sanctissimum Patrem Gregorium: Balaam, (inquit) vt perueniret ad propositum, tendit; sed eius votum asina impedit. Prohibitione quippe immorata, angelum videt, quem humana mens non videt; quia plerunque caro per molestias tarda, flagello suo menti Deum indicat, quem mens carni præsidens non videbat, &c. 2. Petr. 2. *Correptionem habuit Balaam suæ vesaniæ, subiugale mutum animal hominis voce loquens prohibuit prophetæ insipientiam.* Eundem in modum caro morbis affecta, ac vexata hominis insipientiam, ac scelera corripit, ac prohibet. Insanus homo (ait Gregor.) à subiugali muto, id est, à carne, corripitur; quando elata mens humilitatis bonum, quod tenere debeat, ab afflicta carne memoratur, &c.

D. Gregor. *Caro doloribus affecta hominem à via peruersa reuocat.*

2. Petri 2.

10\. Balaam asinam cogebat vlteriùs facere iter, Dei voluntati contrarium, quia non cernebat districtum angeli gladium. Postquam gladium vidit, peccatum confessus est dicens angelo: *Peccaui, si displicet tibi, vt vadam, reuertar*, &c. Eundem in modum peccator, quia gladium diuinæ iustitiæ euaginatum non videt, tartari via A ingredi non cessat, si verò gladium videat, ab eo percussus, morbóque graui affectus dolet, peccata confitetur, à viaque tartarea discedit. D. Gregor. eodem loco: Dum (inquit) exterius percutimur, ad peccatorum nostrorum memoriam taciti, afflictíque reuocamur; atque ante oculos nostros cuncta, quæ a nobis sunt malè gesta, reducimus; & per hoc, quod foris patimur, magis intus quod fecimus dolemus, &c. Semper super nos est iustitiæ Dei gladius. Peccatores, Balaamo similes, eum non cernunt: at viri qui considerationi rerum diuinarum dant operam, gladium Dei oculis mentis semper contemplantur; contemplatione hac à via scelerum summopere deterrentur. Accumbebat mensæ egregiis epulis instructæ purpura regia indutus Damocles ille, de quo M. Tullius in Tuscul. & Valer. agunt, cùm verò suspensum tenui filo super caput suum gladium vidit, ad mensam manum porrigere non potuit, metu impendentis gladij perterritus; eundem in modum ij, qui impendentem capiti suo Dei gladium, id est, æterni ignis pœnam, contemplantur, perhorrescunt, neque manus volunt in mensam carnis, & mundi extendere, quamuis exquisitis deliciis, & honoribus apparatam. Denique verberabat Balaam asinam, tu verbera carnem tuam, quamuis illa conqueratur.

Iustitia diuina districtus, & nobis impendens gladius semper considerandus.

D. Gregor.

Cùm Dominus occurrisset, posuissétque verbum in ore eius.

11\. Verbum Dei (ait Origenes homil. 14. in lib. Numer.) non in corde, sed in ore Balaami ponitur; quoniam in corde eius desiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ, &c. Caueat concionator, ne in ore solo verbum Dei habeat; cor verò, vel pecuniæ cupiditate, vel aliis vitiis sit plenum. Huiusmodi enim cor Dei verbo repugnat. Is concionator Dei verbum habet in corde, & ore, qui corde Dei mandatis obtemperat, eáque diligens, & opere exequens, alios idem docet facere. Is solum in ore habet, qui mandata Dei neque diligit, neque curat, neque exequitur opere, sed ore tantum populo pronuntiat. Similiter, qui diuinum recitant officium, quíque semper in ore verbum Dei, psalmos, aliaque diuina eloquia habent; dent operam, vt etiam in corde habeant. Psal. 46. *Psallite Deo nostro, psallite Regi nostro, psallite, quoniam Rex omnis terræ Deus, psallite sapienter.* Ingeminat psalmographus verbum, *psallite*, quater repetit; excitat psalmorum cantores, & recitatores ad psallendum, sed non ore tantùm, sed etiam corde: *Psallite* (inquit) *sapienter*; psallite attento corde, deuoto, puro, atque immaculato, & mandatis Dei obtemperante. Hoc enim est psallere sapienter, psalmos Deo sapienter offerre, ex corde attento immaculato, & deuoto in os prosilientes. Lege D. Bernardum, serm. 7. in Cantic. Cibus (inquit) sapit in ore: psalmus in corde: tantùm illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ. Offeramus cum Apostolis in dominica mensa fauum mellis. Mel in cera, deuotio in litera est, &c. Denique in corde, & ore verbum Dei omnes habeamus, ne illud de nobis dicatur, Matth. 15. & Isaiæ 29. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Psalm. 146. *Deo nostro sit iucunda, decoráque laudatio.* Laudemus ore Dominum, laudemus etiam corde deuoto, Deúmque amante,

Origenes.

Concionator verba Dei habeat in ore, & corde.

Psal. 46.

Psalmi canendi sunt ore & corde.

D. Bernard.

Isaiæ 29.

Psal. 146.

amante, hæc erit Deo iocunda, decoráque laudatio.

CAPVT VIII.

MORALE.

De benedictione Balaam.

1\. QVÆSTIO est, *an Balaam intellexerit vaticinia, quæ ore protulit?* D.Hieronymus putat, non intellexisse, sed similem fuisse Caiphæ, qui vaticinium illud Ioan.11. *Expedit vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat;* protulit, sed non intellexit. Saul, (ait D. Hieron. Matth.7.) & Balaam, & Caiphas prophetauerunt, nescientes quid dicerent, &c. Itaque iuxta hanc sententiam similis fuit Balaam asinæ suæ; quemadmodum enim asina verba, quæ ore protulit, non intellexit; sic Balaam vaticinia, quæ ore pronunciauit, intelligentia non comprehendit. D.Gregor.lib.27.moral.cap.23. in contraria est opinione: Multa (inquit) de aduentu Redemptoris dixerat Balaam, & quæ in nouissimis temporibus erant ventura, præuidebat. Sed tamen ei; id est, Christo, viuendo assurgere noluit, quem præuidendo prædicauit. Iacens ergo apertos habuit oculos, cùm eius mentem, & prophetia ad cælestia renderet, & auaritia in terra retineret, &c. Respondetur, Balaamum bona ea, quæ precabatur filiis Israël, intellexisse. Rex quoque Balac, & alij, qui aderant, illa intellexerunt. Quod probatur, quia intelligebant Balaamum populo benedicere; ergo quæ dicebat, mente percipiebant. Vaticinia autem de Christo, & vltimis temporibus Balaam intellexisse videtur, quamuis impius. Prophetia enim donum est gratis datum, quod etiam impiis conceditur. Hoc probant verba in ore Balaam à Deo posita, Num.24. *Dixit* (inquit) *auditor sermonum Dei, qui nouit doctrinam altissimi, & visiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos.* Quod si vaticinia, vt Caiphas, non intellexisset, nullo modo propheta fuisset, illo tempore quo loquebatur. Prophetia enim intelligentiam rerum postulat, vt diximus in Concord.tomo 3. cùm de vaticinio Caiphæ locuti sumus.

Ioan.11.
D.Hieron.
An Balaam vaticinia, quæ protulit, intellexerit?
D.Gregor.
Num.24.

Quomodo maledicam, cui non maledixit Deus?

2\. In prima benedictione ait Balaam, se non posse maledicere ei populo, cui Deus non maledixit: *Quomodo* (inquit) *maledicam, cui non maledixit Deus?* Attendant hæc detractores, & maledici, qui de viris iustis, ac religiosis detrahunt, vel mala illis imprecantur, quibus Deus benedixit. Quomodo maledicere audent eis, quibus Dominus benedixit? neque timent Dei maledictionem? Viro iusto, atque optimo Abrahamo dicit Dominus, Genes.12. *Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.* Caue, ne tibi maledicat Deus, qui Dei seruo optimo maledicis. In epistola sua sic ait D. Iudas: *Cùm Michael archangelus cum diabolo disputans, altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ* (id est, maledictionis,) *sed dixit, imperet tibi Dominus,* &c. Si archangelus diabolo non est ausus maledicere, quis tam audax est, vt seruo Dei fideli maledicere audeat? Ad Titũ 3. *Admone illos,* (id est, Cretenses) *neminem blasphemare,* (id est, nemini maledicere.) Ad Rom.12. *Benedicite persequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.* Toleranda autem sunt maledictiones patienter, sic enim toleratas conuertit Dominus in benedictiones. Maledixit Semei Regi Dauid, 2.Reg.16. & veluti canis adlatrauit: iratus Abisai Regi dixit: *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo Regi? Vadam, & amputabo caput eius.* Respondit Dauid: *Dimittite eum, si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna.* Semper Deus bono viro bonum reddit pro maledictione patienter tolerata. Addit Balaam: *Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur?* Ex his verbis positis à Deo in ore Balaam colligitur hoc egregium documentum: Iudicium diuinum sequendum est, illa sunt detestanda, quæ Deus detestatur. *Qua* (inquit) *ratione detester, quem Dominus non detestatur?* Lege Psalmum 14. *Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, timentes autem Dominum glorificat.* Item: *Opprobrium non accepit aduersùs proximos suos,* &c. Coram viro virtutis studioso homo malignus & improbus ad nihilum deducitur, propter scelera. Glorificat autem, & laudat viros probos vir probus, neque accipit aduersùs proximos suos opprobria, & maledicta.

In detractores, & maledicos.
Genes.12.
D.Iudas v.9.
Ad Titum 3.
Ad Rom.12.
Patienter toleranda maledictiones.
2.Reg.16.
Psal.14.
Ibid.

Populus solus habitabit.

3\. Solus habitauit populus Israëliticus, segregatus à gentibus, habitatione terræ promissionis, diuina lege, cultu, & ceremoniis. Deuter.7. *Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis.* Vt autem soli habitarent Israëlitæ, præcepit eis Deus, idolorum cultores, qui terram promissam incolebant, penitus disperdere. Num.33. *Intrantes* (inquit Dominus) *terram Chanaan, disperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate, mundantes terram, & habitantes in ea.* & Deuteron.7. *Percuties eas* (id est, gentes septem) *vsque ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, neque misereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia.* Solos autem volebat Deus Hebræos habitare, Chananæorúmque gentes disperdere, ne impiorum inquinarentur moribus. Inquinat enim valde animos hominum consuetudo, & familiaritas improborum, id quod Hebræi ipsi satis ostendunt. Non seruarunt Dei mandatum, vt docet Psal.145. his verbis: *Non disperderunt gentes, quas dixit Dominus illis, & commixti sunt inter gentes.* Sequuntur horrenda scelera, quæ ab impiis gentibus, veluti magistris didicerunt. Hæc sunt verba Psalmi sequentia: *Et didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum. Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan.* Expende, quæso, quantum nocumenti afferat impiorum contagio, nefandissima facinora sunt idolorum cultus, & filiorum immolatio in cultum simulachrorum. Ad hæc horrendissima scelera Hebræos perduxit cohabitatio cum impiis Chananæis. Iniqui homines, iniquitatis magistri sunt, ab eis discunt eorum amici, ac familiares nequitiam, velut discipuli: *Didicerunt* (inquit) *opera eorum,* &c. Fugiendi sunt iniquitatis magistri, ne ab illis discamus iniquitatem. De Sunplicio Episcopo eligendo ait Sidonius: Gratiam non captat omnium, sed bonorum, non indiscreta

Deut.7.
Num.33.
Deut.7.
Impiorum familiaritas fugienda.
Psal.145.
Ibid.
Sidonius.

discreta familiaritate vilescens, sed examinata sodalitate pretiosus, &c. Imitetur Simplicium Christianus, non vilescat improborum indiscreta familiaritate, sed socios virtute præditos habeat, à quibus, velut magistris, bonos mores discat, sitque pretiosus amicorum sodalitate pretiosorum. Caueat autem ne ex illis sit, de

Claudianus. quibus dixit Claudianus:

——— *multis delicta fuere*
Nexus amicitiæ. ———

Moriatur anima mea morte iustorum.

4\. Mortem iustorum etiam iniqui exoptant, sed

Improbi mortem iustorum expetunt, non vitam. iustorum vitam refugiunt. Etenim iustorum mors placida est, & cælestis patriæ ianua, vita autem laboriosa. D. Bernardum audiamus,

D. Bernard. sermone 21. in Cant. Quàm pauci (inquit) post te, ô Domine Iesu, ire volunt, cùm tamen ad te peruenire nemo sit, qui nolit. Volunt omnes te frui, at non ita & imitari, conregnare cupiunt, sed non compati. Ex his erat ille, qui dicebat: *Moriatur anima mea morte iustorum, & fiant nouissima mea horum similia.* Optabat sibi extrema iustorum, sed non ita & principia. Mortem spiritualium optant sibi etiam carnales, quorum tamen vitam abhorrent, scientes pretiosam esse mortem sanctorum, cùm è contrario iuxta

Psalm. 33. Prophetæ sententiam Psalm. 33. *Mors peccatorum sit pessima.* Hactenus D. Bern. Si quis mortem exoptat iustorum, & suspirans ait: *Moriatur anima mea morte iustorum* vitam quoque exoptet, & complectatur iustorum, & illam semper suspirans dicat: *Viuat anima mea vita iustorum.* Is enim moritur morte iustorum, qui viuit vita iustorum.

Non est Deus quasi homo, vt mentiatur.

5\. Summam Dei veritatem indicat locus, & hominum mendacia: Non est (inquit) Deus similis homini, homo mendax est, Deus autem

Ad Rom. 3. mentiri non potest. Ad Roman. 3. ait Apostulus: *Est Deus verax: omnis autem homo mendax.* Deus suapte natura verax est, & mentiri non potest: homo autem suapte natura peccato deprauata est mendax, & mentiri potest: sed si diuina illustretur gratia, & amore, procul à se omnia mendacia abiicit, veracémque Deum

Mendacium vitium diabolicum est. imitatur. Seruile vitium, ac diabolicum est mendacia dicere; diuina virtus est veritas; vnde

D. Hieron. D. Hieronymus Psalm. 115. ait, homines tunc desinere mentiri, cùm dij fiunt: Quando (inquit ille) homines sumus, mentimur: quando autem fuerimus dij, desinimus mentiri. *Ego dixi*

Psalm. 81. *dij estis*, ait Deus per Dauidem Psal. 81. *& filij excelsi omnes.* Si quis igitur sãctus est, is quodammodo Deus efficitur, & cùm factus fuerit Deus, desinit esse homo, & non mentietur, &c. Est ergo veritas virtus eorum, qui dij fiunt per gratiam, & Deum imitantur operando, ac loquendo. Mendacium autem vitium est eorum, qui imitantur diabolum. De Deo canit vates Psal.

Psalm. 118. 118. *Principium verborum tuorum veritas*, &c.

Veritas sit principium & fons nostrorũ verborum. Verborum Dei principium, caput, & fons, est veritas; sic veritas est verborum probi viri principium, & fons perlucidus, vndique argenteus, non verò mendaciis lutulentus. De diabolo ait Dominus

Ioan. 8. Ioan. 8. *Non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius.* id est, pater mendacij. Hunc patrem mendaciorum imitantur mendaces homines.

Quàm pulchra tabernacula tua Iacob.

Laudat Balaam tabernacula Israëlitarum: 6.
Quàm pulchra (inquit) *sunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israël, vt valles nemorosæ.* LXX. vertunt, *vt valles obumbrantes.* Valles enim nemorosæ vmbris plenæ sunt. Cum vallibus autem vmbrosis synagoga confertur, quia vmbris plena erat rerum futurarum, iuxta illud Pauli ad Hebr. 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum,* &c. Ad Hebr. 10.
Nam lex multos habuit typos Christi, & Ecclesiæ, multasque figuras. Abacuc 3. *Deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan.* Abacuc 3.
LXX. vertunt, *de monte vmbroso, & condenso,* &c. id est, veniet ex testamenti veteris vmbris. D. Gregor. *Testamentum vetus fuit mons vmbrosus.*
33. moral. cap. 1. Testamentum (inquit) vetus bene mons vmbrosus, & condensus dicitur, D. Gregor.
quia spissis allegoriarum obscuritatibus opacatur, &c. D. August. lib. 22. contra Faustum, D. August.
cap. 76. Vetus (inquit) testamentum, secretum regni cælorum, tempore opportuno aperiendum, promissionibus terrenis operuit, & quodammodo vmbrosis opacauit, &c. Confertur præterea synagoga cum hortis irriguis. Erat autem hortus nucum, iuxta illud Cant. 6. *Descendi in hortum nucum*, &c. Cant. 6.
Similes erant nucibus synagogæ cæremoniæ, & alia. Quemadmodum enim in nucibus putamen cernitur, dulcis nucleus absconditus est: sic in præceptis legis, quod litera præcipiebat, cernebatur; quod verò adumbrabat, id absconditum erat.

Sensu sublimiori dicta sunt hæc verba de 7.
Ecclesia, quæ longo interuallo synagogam superat. Ascendamus considerationis montem, inde oculos coniiciamus in tabernacula Ecclesiæ; equidem in admirationem rapti, prorumpemus in hæc verba, quæ Deus posuit in ore Balaam: *Quàm pulchra sunt tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israël, vt valles nemorosæ, vt horti iuxta fluuios irrigui, vt tabernacula quæ fixit Dominus. Fluet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas.* Iacob vocatur Ecclesia, & Israël, quia à Christo est orta, & ab Apostolis filiis Iacob toto orbe propagata: populus verò Christianus à Paulo ad Galat. 6. dicitur Israël Ad Galat. 6.
Dei. *Pax* (inquit) *super illos, & misericordia, & super Israël Dei.* Præterea quia populus Israëliticus typus & vmbra fuit populi Christiani, ideo illum adumbratè significat. O quàm pulchra sunt tabernacula, & tentoria Ecclesiæ. Nihil *Ecclesiæ tabernacula sunt pulcherrima.*
sanè in hoc terrarum orbe est pulchrius. Fœda sunt omnia regna, fœdi omnes homines, quos Ecclesiæ pulchritudo non decorat. Cant. 4. Cant. 4.
Dominus mirabilem eius prædicat pulchritudinem. *Quàm pulchra* (inquit) *es amica mea, & macula non est in te.* *Ecclesiæ pulchritudo.*
Quid pulchrius fide Ecclesiæ, spe, & charitate? quid pulchrius humilitate, castitate, virtutúmque omnium splendido choro? quid pulchrius sacramentis? quid pulchrius stupendo Eucharistiæ mysterio? quid pulchrius Ecclesiæ principibus, Pontifice summo, & Episcopis? denique quid pulchrius Christianis regibus, Christianóque populo? Amisit pulchritudinem synagoga: translata est ad Ecclesiam. Synagoga vallibus nemorosis fuit similis: Ecclesia similis est nemorosis montibus. Si enim conferas cum Ecclesia synagogam, Ecclesia mons est, synagoga vallis fuit. Mons autem hic nemorosus vmbram habet iucundissimam, quia animos summopere recreat, nempe Spiritus sancti gratiam, cõsolationes, & alia dona. Syna-

goga vallis erat nemorosa, quia gratiæ fructum lex vetus vi sacramentorum suorum non producebat. Ecclesia mons est fructifer, quia vi sacramentorum suorum gratiam producit, quam continent sacramenta, qua de re latè diximus tomo 1. Concord. Euang. lib. 1. cap. 3. Ad hæc Ecclesia similis est hortis iuxta fluuios irriguis.

Ecclesia hortus est Dei irriguus.

Irrigatur enim fluuio magno baptismi, quo irrigata, omnium criminum remissionem, omnésque virtutes cum gratia Dei consequitur; irrigatur etiam maximo flumine Eucharistiæ, cæterísque sacramentis, & Christi sanguine, atque auxiliis. Quisnam hortus fructus optimos non proferet, plantatus iuxta hos veri paradisi cælestis fluuios? cum quibus comparari Euphrates, Tigris, Nilus, & Ganges nullius penitus momenti sunt. Denique ait Balaam: *Vt tabernacula, quæ fixit Dominus.* Synagogam fixit Deus in hoc mundo, velut tabernaculum suum, in quo habitaret, sed tabernaculum hoc euertit, æquauitque solo, vt cernimus, quia habitatorem suum Messiam verum repudiauit, dæmonémque recepit, fixítque aliud tabernaculum videlicet Ecclesiam, quæ verum Messiam habet habitatorem, sempérque habebit vsque ad finem orbis. *Fluet aqua de situla synagogæ,* (dixit Balaam) *& semen illius erit in aquas multas.* De situla, id est, vase synagogæ fluxit aqua, & semen illius carnale fuit in aquas multas, quia magnum progenuit populum. Sed Ecclesiæ populus longè synagogæ populum superat; fluxit aqua cælestis doctrinæ de situla, id est, vase Ecclesiæ, & est in aquas multas, id est, in populos multos longè, latéque in orbe diffusa. Esther 11. *Fons paruus creuit in fluuium maximum, & in aquas plurimas redundauit.* Hoc est, parua erat initio Ecclesia in Ierusalem, instar parui fontis: sed toto orbe maxima facta est, vt fluuius maximus, & populos multos est complexa.

Ecclesia tabernaculum quod fixit Deus.

Ecclesia dilatatio toto orbe.

Esther 11.

Orietur stella ex Iacob.

8. De Messia sermo est parabolicus, & obscurus. In primis signum natiuitatis Christi proponit stellam illam, quæ magos ad præsepium duxit. Satis de ea diximus tomo 1. Concord. Deinde de regno, eiúsque victoriis vaticinatur: *Cõsurget* (inquit) *virga,* (id est, sceptrum) *de Israël.* De hac virga siue sceptro legitur Psal. 109. *Virgã virtutis,* (id est, potentiæ) *tuæ emittet Dominus ex Sion.* Et Psalm. 44. *Virga directionis,* (id est, virga recta) *virga regni tui.* & Psalm. 2. *Reges eos in virga ferrea,* id est, rectissima, ac potentissima. Daniel. 2. *Regnum quartum erit velut ferrum, quomodo ferrum comminuit, & domat omnia; sic comminuet, & conteret omnia hæc.* Ferreum fuit Romanum imperium, quia fuit potentissimum, ac fortissimum: sic ferrea est virga Christi, quia summam habet potentiam, summam fortitudinem, & vt dicitur Daniel. 2. *Quomodo ferrum comminuit, & domat omnia; sic omnia comminuit virga Christi, ac domat.* Vnde in Psal. 2. additur: *Et tanquam vas figuli confringet eos,* quasi dicat, potentissimum est sceptrum tuum, homines tam facilè potes conterere, quàm facilè vasa figuli virga ferrea conteruntur. Et Balaam: *Consurget* (inquit) *virga de Israël, & percutiet duces Moab,* hoc est, dæmones, vt interpretatur Origenes, *vastabitque omnes filios Seth,* hoc est, sicut vasa figuli homines conteret. Daniel. 2. de regno Christi sic legitur: *Suscitabit Deus cæli regnum,* (scilicet Christi) *quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur.* Deinde adiungit: *Comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Psalm 109.

Psalm. 44.

Psalm. 2.

Daniel. 2.

Sceptrũ Christi potentissimum.

Daniel. 2.

Psalm. 2.

Daniel. 2.

Ibidem.

9. Rogabis, *quomodo dicatur Christus vastaturus omnes filios Seth, cum ad redimendos homines in terram venerit?* Respondetur, Balaam loqui de impiis hominibus, quales illo tempore erant Moabitæ, & alij idolorum cultores; hos autem omnes Christus vastabit in iudicio, iuxta illud Psalm. 109. *Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum.* Secundò respondetur, verbum, *vastabit,* non significare actum, sed potentiam, hoc sensu: Consurget Rex potentissimus de Israël, & vastabit, hoc est, vastare poterit, si volet, omnes filios Seth, tantam habebit potentiam, vt omnes homines possit disperdere. Hunc in modum exponuntur verba Psalm. 2. *Tanquam vas figuli confringes eos.* hoc est, confringere poteris. Tertiò interpretatur Lyranus de bona quadam, & fælici vastitate, qua vastantur homines secundum nequitiam. Est sensus: Vastabit omnes homines Christus, quod attinet ad impietatem, eorum enim impietatem, & scelera delebit. Eundem sensum tribuit D. Hilarius verbis Psalm. 2. *Tanquam vas figuli confringes eos.* Contritio (ait D. Hilarius) illa est, quæ in nobis corporeas voluptates, & sæcularium vitiorum incentiua comminuit, &c. D. quoque Augustinus sic exponit: Tanquam vas figuli confringes eos: conteres in eis terrenas cupiditates, & veteris hominis lutulenta negotia, &c. Psal. 67. *Pereant peccatores à facie Dei,* &c. Pereunt autem peccatores à facie Dei, duobus modis: quidam pereunt infæliciter, æternis orci flammis mancipati: alij pereunt fæliciter, pœnitentiæ aquis abluti. Pereunt enim per pœnitentiam peccatores, quia pereunt peccata, sed seruantur homines. Audiamus D. August. sermon. 119. de tempore: Pereunt (inquit) peccatores, & non pereunt. Si incipiant iustè viuere, peribunt vtique peccatores, sed non peribunt homines. Homo, peccator, duo sunt nomina: vnum horum Deus fecit, alterum homo fecit. Deus fecit hominem; ipse homo peccatorem se fecit. Quando tibi dicit Deus: *Pereant peccatores à facie mea,* hoc tibi dicit, pereat in te, quod tu fecisti, & seruabo quod ego feci. Sic August.

Psalm. 109.

Psalm. 2.

Homines fæliciter conteruntur à Deo, cum nequitia illorum conteritur, vt vas figuli.

Psalm. 2.

D. Hilarius.

D. August.

Psalm. 67.

D. August.

Cùm pereunt peccata, seruantur homines.

10. LXX. interpretes vertunt: *Percutiet duces Moab, & prædabitur omnes filios Seth.* Origen. verò sic exponit: Percutiet dæmones, qui erant duces Moabitarum. Erant enim Moabitæ idolorum cultores, eorum principes & duces erant dæmones. *Et prædabitur filios Seth,* hoc est, victis aduersariis dæmonibus, eos qui sub eorum dominatione tenebantur, quasi prædam victoriæ suæ ducet, & spolia salutis reportabit. Chaldæus sic habet: *Consurget Rex de domo Iacob, & vngetur Christus de domo Israël, & occidet Principes Moab, & dominabitur omnium filiorum hominum,* &c. Verbum, קַרְקַר, *carcar,* quod noster vertit, *vastabit,* & LXX. vertunt, *prædabitur,* vertit ille, *dominabitur.* Denique vaticinium de Messia concludit Balaam his verbis: *De Iacob erit qui dominabitur, & perdet reliquias ciuitatis,* &c. hoc est, ex Iacob originẽ trahet Christus, *qui dominabitur,* quod dictum est per excellentiam, hoc est, qui summus erit Dominus, & summus Rex terræ totius, & cæli. Apocal. 19. *Habet in vestimento, & in femore suo scriptum: Rex Regum, & Dominus dominantium,* &c. *Hic Dominus dominantium* disperdet reliquias ciuitatis illius, de qua Apocal. ibid. dicitur:

Origenes.

Vicit Christus dæmones, homines velut prædã, & spolia accepit.

Christus Rex. Regũ imperia disperdet.

Apocal. 19.

Ibidem. dicitur: *Cecidit, cecidit Babylon magna*, &c. Nam Christus in extrema die iudicij impiorum ciuitatem, id est, congregationem, disperdet, neque vllæ illius reliquiæ in orbe remanebunt.

CAPVT IX.

MORALE.

De consilio Balaam, & supplicio Israëlitarum.

1. Apocalyps. 2. APOCALYPS. 2. *Balaam docebat Balac mittere scandalum coram filijs Israel, edere, & fornicari.* Nam consilium dedit turpissimum, quo in fornicationem, & idololatriam Israëliticum populum præcipitem dedit: scandalum autem fuere Israëlitis fœminæ comptæ, ac lasciuæ, quæ illos in spurcissimam libidinem, & idoli Beelphegor cultum impulerunt. Non virorum armis instructum exercitum cum Hebræis certare iussit Balaam, exercitum fœminarum blanditiis armatum ad hoc prælium fortiorem esse putauit. Habet enim libido vim magnam ad superandos homines, animæ suæ salutis oblitos. D. Gregor. Nyssenus in fine vitæ Mosis: Qui viros (inquit) vicerunt, à mulieribus vincuntur. Cùm multi sint morbi, & ægritudines animi, quibus homines capiuntur, nihil tantam in eos vim habere ostendit historia, quantam libido spurcissima, &c. Origen. homil. 20. in Numer. Rex (inquit) Balac parat exercitum, non armis virilibus, sed fœmineo nitore compositum; non furore bellico, sed libidinis flamma succensum. Captiuantur Israëlitæ non ferro, sed luxu; nec virtute, sed libidine. Sic ille.

Nyssen. — *Libido vicit Hebræos.* — *Origenes.*

2. In itinere, quo terram repromissionis petebant, inuasit turpissima libido Israëlitas, strauitque plurimos; sic in itinere, quo in cælum promissum tendunt, idem vitium spurcissimum in Christianos irruit, plurimósque neci dat. Similis dicitur libido à D. Hieronymo Scyllæ, & Charybdi, quia in naufragium homines pellit. Epist. 1. ad Heliodorum: In illo (inquit) æstu Charybdis luxuriæ salutem vorat, ibi ore virgineo ad pudicitiæ perpetranda naufragia, Scylla ceu renidens libido blanditur, &c. Scylla, & Charybdis duo vocantur Siculi maris pericula, quorum vno naues trahuntur, & absorbentur, altero illisæ franguntur. Charybdis naues vorat: vorat homines libido; Scylla naues frangit; libidinosos impudicitia disperdit. Idem sanctissimus Pater, epist. 22. libidinis mortiferas illecebras mortiferum Sirenarum cantum appellat. Quid (inquit) mihi, & voluptati, quæ breui perit? Quid cum hoc dulci, & mortifero carmine Sirenarum? &c. Dicuntur Sirenæ, marinæ quædam fœminæ, quæ suauitate cantus in naufragium nautas pelliciebant. Significant verò libidinem, quæ in naufragium, turpissima quadam suauitate, homines pellicit. Fabulam D. Ambrosius in proœmio infra citato sic ad mores accommodat: Quid (inquit) sibi vult puellarum figura, nisi euiratæ voluptatis illecebra, quæ constantiam captæ mentis effœminat? Quæ autem illa vada, nisi nostræ salutis sunt scopuli? Nihil enim tam cæcum, quam sæcularis suauitatis periculum, quæ dum mulcet animum, vitam obruit, & corporeis quibusdam scopulis sensum mentis illidit, &c. Sirenum cantui mortifero aures occludendas, mortiferámque suauitatem fugiendam, indicat Vlysses prudentissimus, qui cùm iuxta Sirenarum locum iter faceret, sociorum aures cera obturasse fingitur, ne cantum possent audire: se ipsum verò malo nauis iussit alligari. D. Ambros. in proœmio, cap. 4. D. Lucæ: Vlyssem (inquit) Sirenes, cantu illectum, ad illud famosum voluptatis naufragium penè deduxerant, nisi aduersùs illecebrosæ sonitus cantilenæ inserta cera, sociorum clausisset aures, &c. Non corporalibus, vt Vlysses, ad arborem vinculis homo alligandus: sed animus ad crucis lignum, spiritualibus nexibus vinciendus, ne lasciuiarum moueatur illecebris, cursumque naturæ detorqueat in periculum voluptatis. Sic ille. Si Israëlitæ aures obturassent, oculósque clausissent, ne muliercularum pulchritudinem viderent, in fœdissimum illud naufragium, de quo egimus, non incidissent. Fuge Scyllam, fuge Charybdim, fuge Sirenas, fuge turpem voluptatem, si æternum vis fugere naufragium. Detestabile vitium est libido, quæ sic Israëlitas vicit, vt in idololatriam traxerit. Vide, quò duxerint fœminæ sapientissimi Salomonis sapientiam, 3. Regum 11. *Auerterunt mulieres cor eius, cùmque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos.* Deprauarunt cor viri sapientissimi mulieres, & in idololatriam traxerunt, ita vt Deus alienos sequeretur, vt mulierculis obsequeretur. Osee 4. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* Fornicatio spiritualis dicitur in sacris literis idololatria; vtráque fornicatio tam spiritualis, quàm corporalis cor, mentem, & sapientiam aufert, hominémque excæcat, & similem reddit animantibus intellectu carentibus.

Libido est similis Scyllæ & Charybdi. — D. Hieron. — D. Hieron. *Libidinis illecebræ sunt cantus Sirenarum.* — D. Ambrof. — *Fugienda carnis illecebra.* — D. Ambrof. — 3. Reg. 11. — Osee 4.

Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem.

3. Non est passus Deus impunitum abire tantum scelus; principes iussit suspendi contra solem, in quæ verba Origenes homil. 20. in lib. Numer. sic scribit: Populus (inquit) peccat, & principes ostentantur contra solem, iidem ad examinandum producuntur, vt arguantur à luce. Vides, quæ sit conditio populi principum, non solùm pro suis proprijs arguuntur delictis, sed & pro populi peccatis coguntur reddere rationem, ne ipsorum sit culpa, quod populus deliquit, &c. His addit idem Origenes: Hæc si cogitarent homines, nunquam cuperent, neque ambirent populi principatum. Sufficit enim mihi pro meis proprijs argui delictis; sufficit mihi pro meipso, & pro peccatis meis rationem reddere. Quid mihi necesse est etiam pro populi peccatis ostentari, & ostentari contra solem, ante quem nihil potest abscondi, nihil obscurari? Hæc ille. Existimat Origenes, suspensos esse principes, quòd populum non continuerint, & a sceleribus reuocauerint. Nos diximus supra, illos tantum principes suspensos, qui fornicatione, & idololatria se commacularunt. Quia enim capita erãt populi, eos supplicio affici iussit Deus, vt cæteri terrerentur. Forsitan principes primi fuerunt scelerum patratores, exemplóque suo alios traxerunt. Quomodo enim ex infima plebe viri auderent nefanda committere crimina, si aliquot principes duces non haberent? Huiusmodi fuit, quem occidit Phinees; erat enim dux, ex tribu Simeon. Summus iudex est Deus, nullus homo manus eius potest effugere, siue is infimæ sortis sit, siue supremæ. Iob 34. *Non accepit personas principũ.* Et cap. 12. *Effundit*

Origenes. — *Prælati rationem reddant de omnibus, omniumq; peccatis, eorum culpa commissis.* — Iob 34. — Iob 12.

Psalm. 75. *dit despectionem super principes*, &c. & Psalm. 75. A
Terribilis dicitur Dominus, & qui aufert spiritum principum, terribilis apud Reges terræ.

Zelo meo commotus est contra eos.

4. De zelo Dei. Valde placuit Deo zelus Phinees, quo commotus Zambri ducem ex tribu Simeon, & fœminam Cozbi, filiam nobilissimi principis Madianitarum in ipso peccati actu interfecit. Similis fuit zelus Matthathiæ, qui Iudæum idolis sacrificantem super aram miro zelo inuadens trucidauit.
1. Mach. 2. 1. Machab. 2. *Vidit Matthathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundùm iudicium legis, & insiliens* B *trucidauit eum super aram. Sed & virum, quem Rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, & aram destruxit, & zelatus est legem, sicut fecit Phinees Zambri, filio Salomi.* Similis quoque fuit zelus Mosis, cùm vituli cultores à Leuitis iussit interfici, quibus post interfectionem dixit,
Exod. 32. Exodi 32. *Consecrastis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio, & in fratre suo, vt detur vobis benedictio.* Sic Phinees, sic Matthathias, manus suas Domino consecrafunt, cùm impios zelo Dei permoti morte mulctarunt. Placet enim Deo impiorū supplicium, veluti victimarum cædes, non nullisque scripturæ locis, ipsa strages hostium Dei, victima appellatur, Isaiæ 36. *Victima Domini in Bosra, & interfectio magna in terra Edom.* Ierem. 46. *Dies ille Domini Dei exercituum, dies vltionis, vt sumat vindictam de inimicis suis. Deuorabit gladius, & saturabitur, & inebriabitur sanguine eorum. Victima enim Domini Dei exercituum in terra aquilonis.* & cap. 21. *Gladius exacutus est, & limatus, vt cadat victimas exacutus est*, &c. Flagrabat Dauidis pectus zelo Dei erga peccatores, & Ierusalem eos interficiendū expurgabat. Psal. 100. *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Placuit Deo zelus Phinees, quia pessimum ducem ex tribu Simeonis occidit, & nobilissimi principis filiam. Bonus enim zelus est, qui scelera aduersùs Deum patrata, in hominibus inferioris notæ vlciscitur: at præstantior est, cùm potentiores è medio tollit, qui multùm populo nocent.

Impiorū supplicium, & veluti victimarū sacrificiū.

Isai. 36. Ieremiæ 46. Ieremiæ 21. Psalm. 100.

CAPVT X.

De numeratione populi, & electione Iosue in principem.

NVMERI CAP. XXVI.

1. DIXIT Dominus ad Moysen, & Eleazarum filium Aaron sacerdotem: numerate omnem summam filiorum Israël à viginti annis & supra, per domos & cognationes suas, cunctos qui possunt ad bella procedere.

NVMERI CAP. XXVII.

2. DIXIT quoque Dominus ad Moysen: ascende in montem istum Abarim, & contemplare inde terram, quam daturus sum filiis Israël: cúmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron, quia offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea, super aquas. Hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Sin. Cui respondit Moyses; prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne sit populus Domini, sicut oues absque pastore. Dixítque Dominus ad eum: Tolle Iosue filium Nun virum, in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum, qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine: & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israël. Pro hoc si quid agendum erit Eleazar sacerdos consulet Dominum. Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israël cum eo, & cætera multitudo. Fecit Moyses vt præceperat Dominus. Cúmque tulisset Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi, & impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit, quæ mandauerat Dominus.

3. PROPINQVI iam erant Israëlitæ terræ C repromissionis. Antequam ingrederentur, iussit Dominus numerari populum, veluti nouum, extinctis in deserto omnibus murmuratoribus, qui ex Ægypto egressi fuerant,
Num. 26. Numer. 26. *Hic est numerus filiorum Israël, qui descripti sunt à Moyse, & Eleazaro sacerdote in campestribus Moab, inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt à Moyse, & Aaron in deserto Sinai. Prædixerat enim Dominus, quòd omnes morerentur in solitudine, nullúsque remansit ex eis, nisi Caleb, & Iosue*, &c. Numerati autem sunt non omnes, sed à viginti annis, & supra, qui poterant militare. Eodem
Ibid. cap. 26. præcipit Dominus Mosi, & Eleazaro summo sacerdoti: *Numerate omnem summam filiorum Israël, à viginti annis, & supra per domos, & cognationes suas, cunctos, qui possunt ad bella procedere*, &c. Summa autem huius numerationis memoriæ prodita est his verbis: *Ista est summa filiorum Israël, qui recensiti sunt, sexcenta millia, & mille septingenti triginta*, &c. Tribus Leui non est numerata cum iis, qui poterant militare. Non enim militiæ, sed tabernaculi ministerio destinata erat. Separatim verò numerati sunt Leuitæ, non vt milites à viginti annis, & supra, sed ab vno mense, & supra, & fuit eorum numerus viginti tria millia.

Extinctis murmuratoribus, populus nouus numeratur, ante ingressū terræ promissæ.

Ascende

Ascende in montem istum Abarim.

4. Iussit Deus Mosem ascendere in montem Abarim, vt inde ex vita discederet, antequam terram repromissionis ingrederetur. Neque voluit hanc pœnam remittere etiã rogatus, quamuis iam culpam remisisset, vt intelligas, remissa culpa non semper remitti pœnam. Deuteron. 3. *Precatus sum* (ait Moses) *Dominum in tempore illo dicens, transibo, & videbo terram hanc optimam trans Iordanem, & montem istum egregium, & Libanum, iratusque est Dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, sed dixit mihi; sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me.* Deinde successorem nominat Dominus: *Ascende cacumen Phasga, nec transibis Iordanem. Præcipe Iosue, & corrobora eum, atque conforta, quia ipse præcedet populum istum, & diuidet eis terram.* De hac ascensione in montem, & de morte Mosis infra dicemus.

Deus remisit Mosi culpam, non vero pœnam. Quia non est ingressus terram promissam.
Deut. 3.
Orat Moses, vt transire sibi liceat in terram repromissionis.

Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis.

5. Populi Israëlitici ductor Moses, imminente iam morte, à Deo successorem postulauit, qui populum gubernaret, ac duceret: *Prouideat* (inquit) *Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc. Deum* appellat *spirituum omnis carnis.* Eodem modo appellat Numer. 16. cùm ait: *Fortissime Deus spirituum vniuersæ carnis* id est, omnium animatum, quæ sunt in carne rationis participes, hæ. id est, homines his constantes, gubernatore maximè indigent, *qui* (vt ait Moses) *possit exire, & intrare ante eos, & ducere eos, vel introducere, ne sit populus Domini sicut oues absque pastore.* Similitudo ducta est à pastore, qui ex ouili manè exit, & oues ad pastum præit: noctu verò antè eas in ouile intrat, quique oues ob ouili educit, & introducit. Modus hic loquendi, *intrare & exire, ingredi & egredi*, significat *conuersari*. Actor. 1. *Qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus*, id est, quo conuersatus est inter nos. Et de Paulo Actor. 9. *Et erat cum illis intrans, & exiens in Ierusalem*, &c. 2. Paralip. 1. ait Salomon Deum deprecans: *Da mihi sapientiam, & intelligentiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo*, &c. De Dauide 1. Reg. 18. dicitur: *Omnis Israël, & Iuda diligebat Dauid, ipse enim ingrediebatur, & egrediebatur ante eos.* 3. Regum ait Salomon: *Ego sum puer paruulus ignorans egressum, & introitum meum.* Psalm. 120. *Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc, & vsque in sæculum*, hoc est, custodiat te Dominus domi, & foris, omnis enim vita hominis, & conuersatio domi est, vel foris, in vrbe, vel extra vrbem.

Petit Moses moriturus à Deo successorem.
Numer. 16
Quid significet ingredi, & egredi.
Actor. 1.
Actor 9.
2. Paralip. 1.
1. Reg. 18.
Psalm. 120.

6. Dubium faciunt verba supra citata Deuter. 3. *Ascende cacumen Phasga, nec transibis Iordanem, præcipe Iosue, quia ipse præcedet populum istum, & diuidet eis terram.* Cùm Moses Deum precaretur, vt introitum in terram promissam sibi concederet, repulit preces Dominus; *Nequaquam* (inquit) *vltra loquaris de hac re ad me.* Deinde successorem Iosue nominauit, Mose non postulante, successorem: hoc verò loco Numer. 27 dicitur Moses postulasse successorem, datùmque esse Iosue: *Prouideat* (inquit) *Dominus hominem, qui sit super multitudinem hanc.* Respondetur, Mosem Deum orasse, vt in terram repromissionis ingredi sibi concederet; Deum precibus non annuisse, sed iussisse, vt montem ascenderet, & ex vita discederet: tunc verò Mosem successorem postulasse, datùmque esse Iosue. Huius postulationis mentio fit Num. 27. Deuteron. autem 3. silentio præteritur.

Deut. 3.
Numer. 27.
Dat Deus Mosi successorem Iosue.

Tolle Iosue filium Nun, in quo est spiritus.

Constituit Dominus populi principem Iosue: *Tolle* (inquit, id est, accipe,) *Iosue virum, in quo est spiritus.* Non sumitur hoc loco spiritus, pro anima hominis, vt supra Moses acceperat, cùm appellauit *Deum spirituum omnis carnis*, manifestum enim erat, in Iosue esse spiritum, hoc est, animam hominis. Sed sumitur spiritus, pro Spiritu sancto, eiusque donis ad gubernandam Rempublicam necessariis. *Accipe* (inquit) *Iosue virum, in quo est Spiritus sanctus.* Chaldæus vertit: virum in quo est spiritus prophetiæ, &c. Addit Dominus: *Et pone manum tuam super eum qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta, cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat eum omnis synagoga filiorum Israël.* Et in fine capitis Numer. 27. legitur: *Fecit Moyses, vt præceperat Dominus, cùmque tulisset Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi, & impositis capiti eius manibus cuncta replicauit, quæ mandauerat Dominus.* Itaque congregauit Moses populum, & coram astante Eleazaro, qui patri suo Aaroni successerat, summúsque sacerdos erat, & coram vniuersa multitudine Israëlitarum statuit Iosue, & imposuit manus suas super caput eius, hacque ceremonia populi illum principem creauit in conspectu totius populi. Deuter. vlt. traditur, per hanc manuum impositionem, fuisse Iosue repletum spiritu sapientiæ, his verbis: *Iosue, filius Nun, repletus est spiritu sapientiæ, quia Moyses imposuit super eum manus suas.* Præterea iussit Deus: *Dabis ei præcepta cunctis videntibus*, idque Moses fecit, impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit, id est, cuncta præcepit, quæ mandauerat Dominus. Ex Hebræo: *Et imposuit Moses manus suas super eum, & præcepit ei, sicut locutus fuerat Dominus.* &c.

7.
Iosue erat vir spiritus.
Numer. 27.
Constituitur Iosue princeps.
Deuter. vlt.

8. Dubium est, *quænam præcepta tunc Moses dederit Iosue, cùm illum manibus impositis principem constituit?* Respondetur, non esse literis mandata præcepta huiusmodi, videntur autem fuisse præcepta de gubernando populo iustè, ac sanctè, de custodienda lege Dei, de gerendo bello, ac vastandis Chananæis, de introducendo populo in terram repromissionis, de diuidenda terra. Ad hæc iussit Dominus Mosi, vt daret Iosue partem gloriæ suæ, Hebraicè: dabis ei de gloria tua. Chaldæus: dabis ei de splendore tuo, &c. At de splendore vultus Mosis non potest locus intelligi, quia nunquam legimus, vultum Iosue fuisse splendidum, vultus verò Mosis hoc tempore iam carebat splendore illo, quem acceperat in monte Sinai. Intelligendus ergo est de splendore, gloria, & honore, quem habebat Moses, eo quòd populo imperabat. Iubet verò Deus, vt statim imperij consortem faciat Iosue: sensus est: dabis Iosue partem tuæ dignitatis, & honoris; statim his paucis diebus, quibus viues, participem illum facies imperij, ita vt simul tecum imperet, tibi assideus, in ea gloria, & honore, quem successor flagitat huius principatus. Hoc autem opus est, vt populus illum incipiat magni facere, eúmque audiat, id est, illi obediat, omnis synagoga Israël.

Pro

Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dominum.

9. *Pro Iosue cōsulebat Deū summus sacerdos.* Moses per se Deum consulebat. Iosue iubetur consulere per summum sacerdotem Eleazarum. *Pro hoc*, (id est, pro Iosue) *si quid agendum erit* arduum, ac dubium, *Eleazar sacerdos consulet Dominum.* Hebraicè, *postulabit ei in iudicio Vrim ante Deum*, &c. Tomo 2. Concordiæ Euangel. lib. 3. cap. 46. egimus de Vrim, & Thumim. Postulabat, vel cōsulebat summus sacerdos Deum, reddebatur autem responsum ex veste pontificia, quæ appellatur *Rationale iudicij*, Græcè λόγιον, in qua erant Vrim, & Thumim, id est, lapides pretiosi, Exod. 28. *Exod. 28.* *Pones in rationali iudicij doctrinam, & veritatem.* Hebraicè, pones Vrim, & Thumim, *quæ erunt in pectore Aaron.* Et idcirco Hebræa lectio habet hoc loco: postulabit summus sacerdos pro Iosue in iudicio Vrim. (subintelligitur, & Thumim) ante Deum, hoc est, consulet Dominum, & rogabit pro Iosue in rationali iudicij, in quo sunt Vrim, & Thumim, siue doctrina, & veritas. De his latè egimus loco citato, neque est opus eadem repetere.

Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo.

10. *Caietanus.* Multipliciter explicantur verba hæc. Caietanus sic explicat: Ad verbum eius, id est, Eleazari Pontificis, egredietur ad bellum, Iosue, ac regredietur ex bello. Item: Quia (ait Caietanus) per egressum, & ingressum vniuersæ hominis actiones significantur, reseruatur Pontifici potestas, tam super Principem, quàm super filios Israël. Sic ille. Sensus est: Ad verbum eius, id est, Eleazari, sicut ille dixerit, egredietur, & ingredietur ipse Iosue, & filij Israël, id est, omnia facient. Secundò *Abulensis. Verba pontificis princeps sequebatur.* Abulensis interpretatur hoc pacto: Ad verbum eius, id est, ad verbum Principis Iosue, vt ille iusserit, egredietur, & ingredietur ipse, id est, Pontifex, & omnes Israëlitæ, omnes illi parebunt. Tertiò, *Dionysius Carthusian.* Dionysius Carthusianus: Ad verbum eius, id est, Pontificis Eleazari, datum à Deo, egredietur, & ingredietur ipse Iosue, & filij Israël, hoc est, iuxta oraculum Dei, per Pontificem Eleazarum manifestatum Iosue, faciet ipse Iosue, & populus omnis dato oraculo obedient, cùm Pontifex Deum consuluerit. Tertiam hanc interpretationem sequor in hunc sensum: Consulet summus sacerdos pro Iosue Deum, ad verbum autem eius, id est, ad verbum summi sacerdotis, quod à Deo acceperit, ipse Iosue cuncta faciet. *Oleaster.* Oleaster sic explanat: Consulet summus sacerdos pro Iosue Dominum, & ad verbum eius, id est, iuxta verbum Domini, ingredietur Iosue, & egredietur. Eundem sensum sequuntur Isidorus Clarius, Vatablus, Emanuel Sa.

CAPVT XI.

MORALE.

De numeratione populi, & electione Iosue in principem.

Numerate omnem summam filiorum Israël.

1. *Nouus populus ingressus est terrā promissam.* MORTVI sunt in deserto murmuratores, eorum loco Deus nouum populum procreauit, qui in terram repromissionis ingrederetur. Eundem in modum mortuus est vetus ille populus Iudæorum, periit illa antiqua Respublica, quia Messiam repudiauit, & ingressu terræ cælestis se fecit indignam: excitauit vero Dominus populum alium nouum, id est, populum Christianum, quem dignum fecit introitu promissi cæli. Reprobatur (ait Origenes hom. 21.) *Origenes. Populus nouus Christianus ingreditur terrā cælestē promissam.* prior populus, qui est in circumcisione, & introducitur secundus, qui congregatur ex gentibus, & ipse est, qui hæreditatem consequitur paternam, &c. Iob 34. *Conteret multos Deus, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.* *Iob 34.* Contriuit Deus multos Hebræos in deserto, & stare fecit alios pro eis, qui in terram promissam introirent. Contriuit præterea Hebræorum Rempublicam, & regnum, & stare fecit pro eo regnum Ecclesiæ: contriuit, ac præcipitauit ex cœlo superbos angelos, stare fecit pro eis homines. Apocal. 3. *Apocalyp. 3.* *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam*, hoc est, caue, ne cadas, & alium Deus pro te stare faciat, cui det tuam coronam. Tene, ô Christiane, forti animo, atque inuicto, charitatem, & gratiam, quam habes, & propter quam coronam æternam mereris, ne amittas gratiam, quia amittes coronam, quam alius accipiet. Sic Israëlitæ mortui terram promissionis amiserunt, quam alij acceperunt.

Prouideat Dominus hominem, qui sit super multitudinem hanc.

Postulauit Moses à Domino, vt principem populi eligeret, qui populum gubernaret, rationem reddidit cur postularet. 2. *Ne* (inquit) *sit populus Domini, sicut oues absque pastore.* Etenim Princeps pastor est populi: si principe caruerit *Princeps est pastor populi.* populus, similis ouibus erit absque pastore. Quo autem modo se habeant oues absque pastore, indicat Dominus Ezech. 34. *Ezech. 34.* *Dispersæ* (inquit) *sunt oues meæ, eo quòd non esset pastor, & factæ sunt in deuorationem omnium bestiarum agri, & dispersæ sunt, errauerunt greges mei in cunctis montibus.* Et Salomon Prouerb. 11. *Prouerb. 11.* ait: *Vbi non est gubernator, populus corruet.* Philo *Philo.* in lib. de Charitate: Quemadmodum ad prosperam nauigationem opus est bono peritóque gubernatore, sic etiam sapiente Principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ Reipub. &c. Docet Moses, Principes populi à Deo precibus petendos esse. *Pastor populi à Deo petendus est orationibus.* Itaque cùm Princeps aliquis, aut pastor est eligendus, in Deum oculos attollat elector, dicatque cum Mose: *Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire, & intrare ante eos.* Sic cùm in locum Iudæ D. Matthias suffectus est, precantur Deum Apostoli, Actor. 1. *Actor. 1.* *Tu Domine qui corda nosti omnium, ostende quem elegeris ex his duobus vnum.* Christus verò Opt. Max. Luc. 6. *Luc. 6.* *Pernoctauit in oratione, & cùm dies factus esset, duodecim elegit Apostolos.* Præcedat ergo electionem oratio, omnisque inordinatus affectus exulet. Moses multos habebat consanguineos, imò & filios, nullum tamen nominauit, & à Deo petiuit, vnde *Moses non postulauit principatum filijs, aut consanguineis.* Philo in lib. de Charitate: Moyses, (inquit) *Philo.* quamuis pater esset duorum filiorum, neutrum successorem sibi optauit, &c. Et Origenes: *Origenes.* Quid (inquit) agis Moses? Numquid tibi filij nō sunt, Gerson, & Eliezer, aut si aliquid de ipsis dubitas, non sunt filij fratris magni, & egregij viri? quomodo non oras Deum pro ipsis, vt eos constituat populo duces? D. Hieron. *D. Hieron.* in epist. ad Titum cap. 1. Moyses (inquit) potuit vtique successores principatus filios suos facere, & poste-

ris

tis propriam relinquere dignitatem, sed extraneus de alia tribu eligitur Iesus, siue Iosue, vt teneremus, principatum in populos, non sanguini deferendum esse, sed vitæ. At nunc cernimus, plurimos hanc rem beneficium facere, vt non quærant in Ecclesia columnas erigere, quos plus cognoscant Ecclesiæ prodesse, sed quos ipsi amant, vel quorum sunt obsequiis deliniti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit. Hæc ille.

Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus.

3. Vide, qualem principem Deus eligat, nempe Iosue virum, in quo est spiritus. Is spiritus impositis à Mose manibus excreuit, iuxta Deut.34. illud Deuteron. 34. *Iosue filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas.* Significabant manus Mosis ipsas Dei manus. Moses in conspectu populi, manus imposuit Iosue; Deus inuisibiliter imposuit, impleuitque eum spiritu sapientiæ. Manus autem potentiam Dei indicant. Manuum impositio super caput, significat operationem potentiæ Dei, beneficium conferentis. Spiritu sapientiæ indiget princeps, vt populum possit sapienter, ac prudenter regere. Iosue sapientiæ spiritu impletur. Rex Salomon 3. Reg. 3. sapientiam à Deo postulat: *Dabis* (inquit) *seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum, & malum,* &c. Placuit Domino postulatio, & respondit: *Ecce feci tibi iuxta sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens.* Throno Dei dicitur assistere sapientia, Sapient. 9. *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam.* Eundem in modum thronis Regum terræ debet sapientia assistere, vt cum eis sit, & cum eis laboret. Sapient. 9. Salomon: *Mitte* (inquit) *illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret; vt sciam, quid acceptum sit apud te, scit illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobriè, & custodiet me in sua potentia.* Ipsa Principis opera sapientia, & intellectu plena esse oportet; oportet in manibus habere intellectum. Psalm. 77. de Dauide dicitur: *Pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.* Nonne cernis Dauidem, intellectum in manibus habuisse? Qui sapienter, ac prudenter operatur, & Rempublicam gubernat, is in manibus intellectum habet, habet manus sapientes, ac prudentes. Communicat enim sapientiam intellectus operibus; vnde illud citatum Sapient. 9. *Mitte sapientiam, vt mecum sit, & mecum laboret,* &c. Si sapientia cum Principe laboret, tunc in manibus eius est intellectus. D. Hieronymus illud Psalmi 77. sic vertit: *In prudentia manuum suarum dux eorum fuit.* Hebraicè *tebunoth*, id est, *in prudentijs manuum.*

Deut.34. — *Princeps indiget spiritu Dei ad gubernandum.* — 3.Reg.3. — Sapient.9. — Ibid. — *Principis sapientia.* — Psal.77. — *In operibus Principis lucet prudentia.* — Sap.9. — D.Hieron.

4. Prouerb. 1. *Intelligens gubernacula possidebit,* &c. Gubernacula possessiu sunt sapientium, qui veluti nauarchi Reipublicæ nauem sapienter inter turbines, ac procellas gubernare sciunt. Genes. 41. ait Ioseph Pharaoni: *Prouideat Rex virum sapientem, & industrium, & præficiat eum terræ Ægypti.* Et Pharao: *Numquid sapientiorem, & consimilem tui inuenire potero?* Et vt est in Psalm. 104. *Constituit eum dominum domus suæ, & Principem omnis possessionis suæ, vt erudiret Principes eius, sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.* Sapientem Ioseph Ægypti Principem constituit Pharao, voluitque illum Ægypti Principes erudire, & senes, ac gubernatores populi prudentiam docere. Ecclesiast. 47. *Salomon dereliquit post se de semine suo gentis stultitiam, & imminutum prudentia Roboam.* Imminutus autem à prudentia Roboam, consilium iuuenum secutus, causa fuit, vt regnum Israël diuideretur. 3. Reg. 12. Contra verò Dauidem laudans mulier Thecuitis, 2. Reg. 14. ait illi: *Tu Domine mi Rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei.* Et Ieremias cap. 23. de Christo Opt. Max. *Regnabit* (inquit) *Rex, & sapiens erit.*

Prouerb.1. — Genes.41. — Psal.104. — Eccles.47. — 2 Reg.14. — Ierem.23.

CAPVT XII.

Tribus Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manasse datur terra, quæ trans Iordanem est.

NVMERI CAP. XXXII.

1. FILII autem Ruben, & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iumentis infinita substantia. Cúmque vidissent Iazer & Galaad aptas animalibus alendis terras, venerunt ad Moysen, & ad Eleazarum sacerdotem, & principes multitudinis, atque dixerunt: Ataroth, & Dibon, & Iazer, & Nemra, Hesebon, & Eleale, & Saban, & Nebo, & Beon, terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israël, regio vberrima est ad pastum animalium; & nos serui tui habemus iumenta plurima: precamúrque, si inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem. Quibus respondit Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hîc sedebitis? Cur subuertitis mentes filiorum Israël, ne transire audeant in locum, quem eis daturus est Dominus? nónne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cadesbarne ad explorandam Terram? Cúmque venissent vsque ad Vallem botri, lustrata omni regione, subuerterunt cor filiorum Israël, vt non intrarent fines, quos eis Dominus dedit. Qui iratus iurauit, dicens: Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto, à viginti annis & supra, Terram, quam sub iuramento pollicitus sum Abraham, Isaac, & Iacob: & noluerunt sequi me, præter

Caleb filium Iephone Cenezæum, & Iosue filium Nun: isti impleuerunt voluntatem meam. Iratúsque Dominus aduersum Israël, circumduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur vniuersa generatio, quæ fecerat malum in conspectu eius. Et ecce (inquit) vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa & alumni hominum peccatorum, vt augeretis furorem Domini contra Israël. Quòd si nolueritis sequi eum, in solitudine populum derelinquet, & vos causa eritis necis omnium. At illi propè accedentes, dixerunt: Caulas ouium fabricabimus, & stabula iumentorum, paruulis quoque nostris vrbes munitas: nos autem ipsi armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël, donec introducamus eos ad loca sua. Paruuli nostri, & quidquid habere possumus, erunt in vrbibus muratis, propter habitatorum insidias. Non reuertemur in domos nostras, vsque dum possideant filij Israël hereditatem suam: nec quidquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus nostram possessionem in orientali eius plaga. Quibus Moyses ait: Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam: & omnis vir bellator armatus Iordanem transeat, donec subuertat Dominus inimicos suos, & subiiciatur ei omnis Terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum & apud Israël, & obtinebitis regiones, quas vultis, coram Domino. Sin autem quod dicitis, non feceritis, nihil dubium est, quin peccetis in Deum: & scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. Ædificate ergo vrbes paruulis vestris, & caulas, & stabula ouibus ac iumentis: & quod polliciti estis implete. Dixerúntque filij Gad & Ruben ad Moysen: Serui tui sumus, faciemus quod iubet Dominus noster. Paruulos nostros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu Domine loqueris.

DEVTERONOMII CAP. III.

1. TERRAMQVE possedimus tempore illo ab Aroër, quæ est super ripam torrentis Arnon, vsque ad mediam partem montis Galaad: & ciuitates illius dedi Ruben & Gad. Reliquam autem partem Galaad, & omnem Basan regni Og, tradidi mediæ tribui Manasse, omnem regionem Argob: cunctáque Basan vocatur Terra gigantum. Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri & Machati. Vocauítque ex nomine suo Basan, Hauoth Iair, id est, Villas Iair, vsque in præsentem diem. Machir quoque dedi Galaad. Et tribubus Ruben & Gad dedi de Terra Galaad vsque ad torrentem Arnon medium torrentis, & confinium vsque ad torrentem Ieboc, qui est terminus filiorum Ammon: & planitiem solitudinis, atque Iordanem, & terminos Ceneteth vsque ad mare deserti, quod est salsissimum, ad radices montis Phasga contra orientem. Præcepíque vobis in tempore illo, dicens: Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hereditatem, expediti præcedite fratres vestros filios Israël omnes viri robusti: absque vxoribus, & paruulis, atque iumentis. Noui enim quòd plura habeatis pecora, & in vrbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis, donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit: & possideant ipsi etiam Terram, quam daturus est eis trans Iordanem: tunc reuertetur vnusquisque in possessionem suam, quam dedi vobis.

Filij Ruben, & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iumentis infinita substantia.

3. VT supra dictum est, redegit Moses sub potestatem Israëlitarum regnum Sehon Regis Amorrhæorum, & regnum Og Regis Basan. Abundabant autem vberrimis pascuis. Ideirco tribus Ruben, & tribus Gad illis in locis possessionem à Mose postularunt, síeque
Num. 32. illum precatæ sunt, Numer. 32. *Regio vberrima est ad pastum animalium, & nos serui tui habemus iumenta plurima: precamúrque, si inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Iordanem.*

Quibus respondit Moyses.

4. Ægrè tulit Moses hanc postulationem; eo quòd, si tunc trans Iordanem possessionem acA ciperent, illæ tribus domi manerent, neque ferrent opem cæteris bellum gerentibus. Itaque seuerè respondit: *Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, & vos hic sedebitis? cur subuertitis mentes filiorum Israël, ne transire audeant in locum, quem eis daturus est Dominus?* Etenim exemplo suo subuertebant corda aliorum tribuum hæ duæ, quia postulabant habitationem, & quietem, antequam Iordanem transirent, post cuius transitum cum Chananæis bellum gerendum erat, volebántque possessionem accipere, antequam reliquæ tribus possessio- B nem haberent.

Tribus Rubē, & Gad, & dimidia Manasses postulant sortem trans Iordanem.

Armati, & accincti pergemus ad prælium.

Pollicentur Mosi duarum tribuum milites, 5.
se domi non remansuros, sed Iordanem cum cæteris transituros armis instructos, vt cum Chananæis prælientur; neque in sedes suas redituros,

dituros, quouſque omnes reliquæ tribus, deuictis hoſtibus, hæreditatem accipiant: *Paruulos* (inquiunt) *noſtros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad. Nos autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum.* Item: *Non reuertemur in domos noſtras, vſque dum poſſideant filij Iſraël hæreditatem ſuam, neque quidquam quæremus trans Iordanem, quia iam habemus noſtram poſſeſſionem in orientali eius plaga.*

Si facitis, quod promittitis.

6. Accepit Moſes conditionem: *Si facitis,* (inquit) *quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam, & omnis vir bellator armatus Iordanem tranſeat.* Item: *Ædificate vrbes paruulis veſtris, & caulas, & ſtabula ouibus, ac iumentis, & quod polliciti eſtis, implete.* Aduerte, Moſem dimidiæ quoque tribui Manaſſes dediſſe hæreditatem trans Iordanem, in duobus regnis Sehon, & Og. Numer. 32. *Dedit Moyſes filijs Gad, & Ruben, & dimidiæ tribui Manaſſe filij Ioſeph regnum Sehon Regis Amorrhæi, & regnum Og, Regis Baſan, & terram eorum cum vrbibus ſuis per circuitum.* Reliquæ tribus, & dimidia altera pars tribus Manaſſe, ſortem acceperunt poſt tranſitum Iordanis, expulſis Chananæis. Quæritur primò, *an promiſſis ſteterint tribus Ruben, & tribus Gad?* Secundò quæritur, *an etiam dimidia tribus Manaſſe milites cum reliquis tribubus aduerſus Chananæos pugnauerint?* Reſpondetur vtrique quæſtioni affirmanter, tam enim tribus Ruben, & Gad, quàm dimidia tribus Manaſſe, (quamuis ſortes haberent ante Iordanem) Iordanem ipſum tranſierunt, & ſimul cum cæteris tribubus, aduerſus Chananæos bella geſſerunt: confectis bellis domum reuerſæ ſunt. Ioſue 4. *Filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe armati præcedebant filios Iſraël, ſicut eis præceperat Moyſes.* Et Ioſue 22. *Vocauit Ioſue Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manaſſe, dixitque ad eos: Feciſtis omnia, quæ præcepit vobis Moyſes famulus Domini, mihi quoque in omnibus obediſtis, neque reliquiſtis fratres veſtros longo tempore, vſque in præſentem diem. Reuertimini, & ite in tabernacula veſtra.* Prætetea quæritur, *an ij qui ad bellum profecti ſunt, vxores, paruulos, & pecora in vrbibus reliquerint abſque militum præſidio?* ſic enim pollicentur, Numer. 33. *Paruulos noſtros, & mulieres, & pecora, ac iumenta relinquemus in vrbibus Galaad: nos autem expediti pergemus ad bellum.* Reſpondetur, cum mulieribus, paruulis, pecoribus, ac iumentis multos manſiſſe milites, qui hæc omnia defenderent, ne prædonibus, hoſtibuſque eſſent expoſita. Non enim omnes milites, qui numerati ſunt, Numer. 26. ex tribu Ruben, Gad, & dimidia tribu Manaſſe, ad bellum ſunt profecti, ſed tantùm quadraginta millia, vt legitur Ioſue 4.

Conceditur terra trans Iordanem duabus tribubus, & dimidiæ, ſub conditione.

Num. 32.

Duæ tribus & dimidia, comitata ſūt in bello cæteras.

Ioſue 4.

Ioſue 22.

Num. 33.

CAPVT XIII.

MORALE.

Tribui Ruben, Gad, & dimidiæ tribui Manaſſe datur terra, quæ trans Iordanem eſt.

Cur ſubuertitis mentes filiorum Iſraël.

1. PVTABAT Moſes, Rubenitas, & Gaditas velle manere in otio, reliquis tribubus onus

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

bellorum ſubeuntibus, ideo illos acriter reprehendit dicens: *Cur ſubuertitis mentes filiorum Iſraël, ne tranſire audeant in locum, quem eis daturus eſt Dominus?* Similes illos eſſe ait exploratoribus. Exploratores enim ſubuerterunt cor populi verbis; hi autem, ſi Iordanem non tranſirent ad bellum gerendum cum Chananæis, ſubuertebant exemplo. Etenim exemplum malum corda ſubuertit, & à virtute auertit, quod indicat ille Regis Aſſueri conſultor cap. 1. Eſther, loquens de exemplo Reginæ Vaſthi, quæ vocata ad Regem venire contempſit: *Egredietur* (inquit) *ſermo Reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros ſuos, & dicant: Rex Aſſuerus iuſſit, vt Regina Vaſthi intraret ad eum, & illa noluit. Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Perſarum, atque Medorum paruipendent imperia maritorum.* hoc eſt, ſubuertet hoc exemplum corda vxorum, & ab obedientia auertet. Deutet. 20. iubet Dominus, prælio appropinquante, duces domum remittere milites formidoloſos, ne corda cæterorum ſubuertant exemplo ſuo: *Loquentur* (inquit Dominus) *ad populum: Quis eſt homo formidoloſus, & corde pauido, vadat, & reuertatur in domum ſuam, ne pauere faciat corda fratrum ſuorum, ſicut ipſe timore perterritus eſt.*

Exemplum malum corda ſubuertit.

Eſther 1.

Deut. 20.

Lib. 2. Machab. 6. Eleazarus compellebatur 2.
carnem porcinam lege prohibitam manducare; offerebant autem amici carnes alias, quibus ei per legem veſci licebat, ſuadebántque, vt de carnibus ſacrificij ſe manducare ſimularet. At ſenex inclytus mori maluit, quàm exemplo ſuo iuuenum corda ſubuertere, & à lege auertere. Hæc illius verba ſunt ſempiterna memoria digna: *Non ætati noſtræ dignum eſt fingere, vt multi adoleſcentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum: & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam, atque execrationem meæ ſenectuti conquiram.* Sic ille. Et addit: *Fortiter vita excedendo ſenectute quidem dignus apparebo, adoleſcentibus autem exemplum forte relinquam.* Daniel. 3. vocantur principes ad adorandam ſtatuam auream, in quem locum D. Hieron. ſic ſcribit: Principes congregantur ad adorandum ſtatuam, vt per principes ſeducantur & gentes; ſeductis magiſtratibus, ſubditi populi maiorum exemplo pereunt, &c. Magiſtratus enim maximè, & principes malo exemplo ſubditorũ corda ſubuertunt. Plutarchus in lib. de diſputatione Philoſophorum: Ferunt, (inquit) ſi eryngium herbam vna quæuis capra ſumpſerit in os, primùm ipſam ſiſti; deinde reliquum omnem gregem cum illa conſiſtere, donec accedens caprarius herbam eximat, &c. Simile huic herbæ eſt exemplum malum. Si princeps, vel magiſtratus illud aſſumat, ſiſtit, & ſubditos conſiſtere facit, & auertit à via Dei.

Exemplum bonum præbendum.

2. Machab. 6.

Ibid.

D. Hieron.

Plutarchus.

Numquid fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hîc ſedebitis?

Putabat Moſes, Rubenitas, & Gaditas velle 3.
ante Iordanem manere, nec comitari reliquas tribus in bellis gerendis, & idcirco eos reprehendit: *Numquid* (inquit) *fratres veſtri ibunt ad pugnam, & vos hîc ſedebitis?* Cur hoc priuilegium poſcitis? Nónne videtis magnam exoriri inæqualitatem inter fratres æquales, ſi hoc fiat?

cæteri in bellis versabuntur, vos in domibus vestris quiescetis? Nescitis, quid petatis; non est meum hoc dare vobis. Rectè quidem Moses inæqualitatem refugit. Nam, vt Aristoteles ait lib. 5. Ethic. cap. 3. inæqualitas est mater contentionum, & criminationum. Inde (inquit) pugnæ, & criminationes oriri consueuerunt, cùm aut æquales non æqualia, aut non æquales æqualia habent, & potiuntur, &c.

Aristoteles. *Inæqualitas est mater contentionu.*

4. At Rubenitæ, & Gaditæ responderunt, se nolle, fratribus ad pugnam euntibus, sedere domi, sed velle cum illis ad bellum pergere, illósque in bello præcedere, ac iuuare. *Nos (aiunt) armati, & accincti pergemus ad prælium, ante filios Israël.* Hæc est vera fraternitas, fratres non deserere, sed iuuare. Ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, &c. Iuuate (inquit) Apostolus, fratres, & sic legem charitatis implebitis, cuius est omnibus opem ferre, Prouerb. 18. *Frater, qui adiuuatur à fratre, quasi ciuitas munita*, &c. hoc est, frater cui frater opitulatur, est similis ciuitati munitæ. Nam frater fratrem munit, ac protegit. Ecclesiastæ 4. *Melius (inquit) est duos esse simul, quàm vnum, habent enim emolumentum societatis suæ. Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cùm ceciderit, non habet subleuantem se.* De iis, qui fratres deserunt, conqueritur Iob cap. 6. *Fratres (inquit) mei præterierunt me, sicut torrens, qui raptim transit in conuallibus.* Similes torrentibus ij sunt, qui, cùm opus est auxilio, proximum deserunt. Nam torrentes æstiuo tempore, cùm aqua opus est, exarescunt. Docent nos ipsæ rationis expertes animantes iuuare, proximos non deserere. Clemens Alexand. lib. 1. stromatum: Cùm (inquit) in cœnum ceciderit elephas, & clamauerit; præsens aliquis alius id contemplatus, reuertitur paulo post, & secum ducit gregem elephantum, & eum seruat, qui ceciderat, &c. Plutarchus quoque sic scribit: Fossa ducta, eáque fruticibus paruis, & humo leui obtecta, venatores insidias elephantis struunt. Huc igitur quoties decidit aliquis, cæteri quicunque comitantur, congestam vndique syluam, saxaque iniiciunt, dum cauo fossæ expleto exitus datur captiuo, &c. Nónne cernis animantes ratione carentes, sibi similes non deserere, sed iuuare? si cadit vnus elephas, accurrunt multi vt iuuent; eundem in modum, si cadit proximus, accurrant multi, vt eum subleuent. Exod. 23. *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo.* Si subleuandus est asinus, multo magis subleuandus est homo. Plinius de ceruis: Maria tranant, gregatim nantes, porrecto ordine, & capita imponentes præeuntium clunibus, vicibúsque ad terga redeuntes, &c. Iuuant se mutuò cerui, cùm mare pertranseunt. Iuuemus nos mutuò, cùm sæculi huius turbulentos fluctus pertransimus.

Iuuandi sunt fratres, non deserendi. *Ad Galat. 6.* *Prouerb. 18.* *Ecclesiast. 4.* *Iob 6.* *Clem. Alex.* *Plutarchus.* *Exod. 23.* *Plinius.*

Precamur, vt des eam nobis in possessionem, nec facias nos transire Iordanem.

5. D. Gregor. lib. 27. moral. cap. 10. ait, Rubenitas & Gaditas noluisse habere hæreditatem in terra repromissionis: Filij (inquit) Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, multa pecora, & iumenta possidentes, dum extra Iordanem ea, quæ viderant campestria, concupiscunt, in repromissionis terra hæreditatem habere noluerunt, &c. Terram repromissionis appellat eam, quæ post transitum Iordanis erat, sed etiam illa terra, quæ erat ante transitum, & data est filiis Ruben, & Gad, & dimidiæ tribui Manasse, terra erat repromissionis, introieruntque hæ tribus in terram repromissionis. Attamen præcipua terra repromissionis illa est, quæ erat post transitum Iordanis. In hac hæreditatem habere noluerunt filij Ruben, & cæteri, quia multa habebant pecora, ac iumenta, ideo ait D. Gregor. noluisse habere hæreditatem in terra repromissionis, nempe in præcipua. Retardauit eos pecorum, & iumentorum multitudo. Diuitiæ enim retardare solent homines in cælesti itinere. Vnde D. Gregor. Qui (inquit) iumenta plurima possident, Iordanem transire refugiunt; quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cælestis patriæ non requirunt, &c.

D. Gregor. *Terra repromissionis trãs Iordanem.* *Diuitiæ retardant in itinere homines.* *D. Gregor.*

6. Post bella confecta reuersi sunt filij Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse in vrbes suas, quæ erant trans Iordanem: cùm autem ad Iordanem peruenerunt, vt legitur Iosue 22. iuxta fluuium altare admirandæ magnitudinis extruxerunt. Existimarunt autem reliquæ tribus, altare extructum esse, vt idolis immolarent, & à Deo, legéque recederent. Quamobrem in vnum locum conuenerunt, vt illis inferrent bellum; interim trans Iordanem miserunt Phinees sacerdotem, summi sacerdotis Eleazari filium, & decem tribuum Principes, qui grauiter Rubenitas, & reliquos reprehenderunt, quòd altare sacrilegum ædificassent, & à Deo recessissent: at illi responderunt, se à cultu Dei veri minimè recessisse; altare verò illud non eo animo esse erectum, vt sacrificia in eo offerrent, sed vt esset monimentum, signúmque vnius, & eiusdem cultus Dei, & testaretur filios Israël trans Iordanem habitantes, separatos quidem esse fluuio ab habitantibus cis Iordanem, sed non esse separatos religione, & sacrificiis, atque altari. Obseruandus est religionis ardor, vbi primùm sciuerunt Israëlitæ, aliud altare excitatum esse in Iordane, protinus malo læsæ religionis occurrerunt. Docet locus, maximum esse malum læsæ religionis, occurrendúmque illi summa cum festinatione, ne ipsa mora conualescat, sumátque vires. Ignis est hæresis, vbi primùm scintilla tartarei huius ignis scintillauerit, protinus extinguatur, ne incendium pariat, quod domos, ciuitatésque multas exurat. Pestis est contagione maximè inficiens, summa cum festinatione medicina illi adhibeatur, nam, vt Poëta dixit:

Summa cum diligentia hæresibus occurrendum est.

——— serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuere moras.

2. ad Timoth. 2. *Sermo eorum vt cancer serpit*, &c. In quem locum author Commentariorum, qui D. Hieronymi nomen præferunt; Cancer (inquit) dicitur vulnus, quod in mammillis nascitur fœminarum, cui nisi citò subuentum fuerit, cùm virus ad cor serpendo peruenerit, nullum remedium est: ita & hæreticorum sunt vitanda colloquia, ne per aures irremediabiliter vulnerent mentes, &c.

2. Timoth. 2. *D. Hieron.*

CAPVT

CAPVT XIV.

De Cantico Mosis.

1. IN hac extrema mansione in campis Moabitarum, qui iuxta Iordanem erant, anno quadragesimo ab exitu ex Ægypto, in fine anni, mense vndecimo, Moses instante morte populo valedixit, leges Dei, ac statuta repetendo, eúmque ad eorum obseruationem excitando, vt scriptum est in libro Deuteronomij, qui hoc nomine ideo appellatur Græcè, quòd secundò legem proponat. Vnde D. Hieron. 10 epist. ad Paulinum: Deuteronomium (inquit) secunda lex, & Euangelicæ legis præfiguratio sic habet ea, quæ priora sunt, vt tamen noua sint omnia de veteribus, &c. Δεύτερος Græcè *secundus* di- A citur, & *νόμος*, *lex*, inde *δευτερονόμιον*, *secunda lex*. Secundò tradit Moses ea, quæ in aliis libris scripta sunt, & Israëlitas ad custodiendam legem proposito Dei præmio, & supplicio adhortatur. Iubet verò Deuteron. 31. vt lex hæc in anno remissionis legatur, coram toto populo, in festo tabernaculorum, quo ex omnibus locis ad locum tabernaculi Israëlitæ confluebant. Iubet etiam librum legis, id est, Deuteronomium, asseruari in latere arcæ fœderis. Ad hæc Deuter. 17. præceptum extat, Regi datum: *Postquam sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus, & habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ.* In hac vltima mansione, secundum Canticum cecinit Moses, instante morte, quod breuiter explicare operæ pretium erit.

D. Hieron. *Vnde dicatur Deuteronomium.*

De Deuteronomio.

Deut. 17.

Canticum Mosis.

DEVTERONOMII CAP. XXXII.

2. AVDITE cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.
Concrescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina.
Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro.
Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia: Deus fidelis, & absque vlla iniquitate, iustus & rectus.
Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus: generatio praua atque peruersa.
Hæccine reddis Domino, popule stulte & insipiens? numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?
Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi.
Quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël.
Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius.
Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: circumduxit eum, & docuit: & custodiuit quasi pupillam oculi sui.
Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis.
Dominus solus dux eius fuit: & non erat cum eo Deus alienus.
Constituit eum super excelsam terram, vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleúmque de saxo durissimo.
Butyrum de armento, & lac de ouibus cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan: & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum.
Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.
Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt.
Immolauerunt dæmoniis, & non Deo, diis quos ignorabant: noui recentésque venerunt, quos non coluerunt patres eorum.
Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.
Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est: quia prouocauerunt eum filij sui & filiæ.
Et ait: Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum: generatio enim peruersa est, & infideles filij.
Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis: & ego prouocabo eos in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.
Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima: deuorabítque terram cum germine suo, & montium fundamenta comburet.
Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo in eis.
Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo: dentes bestiarum immittam in eos, cum furore trahentium super terram, atque serpentium.

Foris vastabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem simul ac virginem, lactentem cum homine sene.
Dixi: Vbinam sunt? cessare faciam ex hominibus memoriam eorum.
Sed propter iram inimicorum distuli, ne fortè superbirent hostes eorum, & dicerent: Manus nostra excelsa, & non Dominus, fecit hæc omnia.
Gens absque consilio est, & sine prudentia.
Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.
Quo modo persequatur vnus mille, & duo fugent decem millia? nónne ideò, quia Deus suus vendidit eos, & Dominus conclusit illos?
Non enim est Deus noster vt dij eorum: & inimici nostri sunt iudices.
De vinea Sodomorum, vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ: vua eorum vua fellis, & botri amarissimi.
Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.
Nónne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?
Mea est vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum: iuxtà est dies perditionis, & adesse festinant tempora.
Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur: videbit quòd infirmata sit manus, & clausi quoque defecerunt, residuique consumpti sunt.
Et dicet: Vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam?
De quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum: surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.
Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo, & non est qui de manu mea possit eruere.
Leuabo ad cælum manum meam, & dicam: Viuo ego in æternum.
Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea: reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam.
Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuitate, nudati inimicorum capitis.
Laudate gentes populum eius, quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur: & vindictam retribuet in hostes eorum, & propitius erit terræ populi sui.
Venit ergo Moyses, & locutus est omnia verba cantici huius in auribus populi, ipse & Iosue filius Nun.

3. *Deut. 31. Prædicit Deus Mosi, & Iosue futuram populi idololatriam.* A ALLOCVTVS est Dominus Mosem Deuteron. 31. præcepítque, vt tam ipse, quàm Iosue in tabernaculum fœderis venirent. Apparuit verò illis in columna nubis, prædixítque post mortem Mosis, Israëlitas idola culturos, grauésque propterea pœnas daturos, & canticum tradidit in huius rei testimonium, quòd docerent populum: *Scribite vobis* (ait Dominus) *canticum istud, & docete filios Israël, vt memoriter teneant, & ore decantent, & sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israël, introducam enim eum in terram pro qua iuraui patribus eius, lacte, & melle manantem. Cùmque comederint, & saturati, crassique fuerint, auertentur ad Deos alienos, & seruient eis, detrahêntque mihi, & irritum facient pactum meum. Postquam inuenerint eum mala multa, & afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit obliuio ex ore seminis sui.*

Audite cæli, quæ loquor.

4. *Deut. 31.* Dixerat Moses cap. 31. *Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atque doctores, & loquar audientibus eis sermones istos, & inuocabo contra eos cælum & terram.* *Quomodo Moses cælum inuocet, & terram.* Hoc facit initio cantici: cælum inuocat, & terram velut testes aduersùs Hebræos, idolorum cultores. C Id iam fecerat Deuter. 4. *Deut. 4.* *Testes* (inquit) *inuoco hodie cælum, & terram, citò perituros vos esse de terra.* Et Deut. 39. *Deut. 39.* *Testes inuoco hodie cælum & terram, quòd proposuerim vobis vitam, & mortem, benedictionem, & maledictionem, elige ergo vitam.* Simile est Isaiæ initium: *Isaiæ 1.* *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est.* Duobus autem modis A possunt hæc verba explicari. Primo, ita vt sit apostrophe ad cælum ipsum, & terram, velut testes sempiternos, attentionem concilians auditorum. Secundo, ita vt per metonymiam continens sumatur pro contento, cæli pro angelis, terra pro hominibus. D. Hieron. Isai. 1. *D. Hieron.* Cælum (inquit) & terram ad audiendum prouocat Isaias, in cælo supernas, angelicásque virtutes significans; in terra mortalium genus, *μετωνυμικῶς*, ab iis, quæ continent ea, quæ continentur: siue quia per Mosem testes vocauerat Dominus cælum, & terram, dans populo legem, post præuaricationem populi, eosdem rursus B in testimonium vocat Isaias, vt cuncta elementa cognoscant, iustè Dominum in vltionem mandatorum suorum ad iracundiam concitatum, &c. D. Gregor. lib. 2. moral. cap. 26. ait, Mosem nomine cælorum populi præpositos significare, nomine autem terræ subditorum plebem; quasi dicat: audite populi Israël præpositi, & audiat plebs. & August. in Gloss. ordinaria: *D. August.* Audiant (inquit) cæli allegoriam: audiat terra historiam. Audiendus enim est sensus scripturæ historicus, & maximè perscrutandus, sed assurgere oportet ad sensum allegoricum, C & cæteros, præcipuè verò ad tropologicum, siue moralem, qui componendis, & ornandis moribus seruit.

Concrescat in pluuiam doctrina mea.

Optat Moses, doctrinam suam sic in aures, 5. *Sermo Dei pluuia est, & ros.*
& corda auditorum influere, vt influit pluuia & ros in terram. Excipitur pluuia & ros auidè

à terra arida, eámque fœcundat: sic ille auidè
vult excipi sermonem suum ab Israëlitis, eísque
prodesse. Confert præterea doctrinam suam
cum pluuia & rore, quia, quemadmodum plu-
uia & ros ex cælo decidunt: ita canticum hoc
decidit ex cælo, à Deo enim datum est. Similis
Isai. 55. locus est Isaiæ 55. de verbo Dei: *Quomodo de-
scendit imber & nix de cælo, & illuc vltra non reuer-
titur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germi-
nare eam facit, & dat semen serenti, & panem come-
denti: sic erit verbum meum, quod egredietur de ore
meo, non reuertetur ad me vacuum, sed faciet, quæ-
cunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi il-
lud.* Sic Dominus apud Isaiam: Moses verò: *Con-
crescat* (inquit) *in pluuiam doctrina mea*, &c. Pluuia
fit ex nubibus coocretis, nubes enim tenues, &
minimæ concretæ pluuiam non emittunt, vnde
illud Iudæ Apostoli: *Nubes sine aqua, quæ à ven-
tis circunferuntur.* &c. Verbum Hebraicum *garaph*
Iob 29. significat *stillare*. Iob. 29. *Super illos* (inquit) *stillabat
eloquium meum: expectabant me sicut pluuiam, & os
suum aperiebant, quasi ad imbrem serotinum*, &c.
Ezech. 20. Ezech. 20. *Stilla ad Aphricum*, id est, instar plu-
Ezech. 21. niæ emitte eloquium tuum versus Africum. &
Daniel. 9. cap. 21. *Stilla ad Sanctuaria.* Daniel. 9. *Stillauit
super nos maledictio.* L X X. interpretes ver-
tunt: *Expectetur vt pluuia doctrina mea.* Magno
enim desiderio pluuia expectatur, cùm terra est
arida. Chaldæus sic: Suauis sit, sicut pluuia, do-
ctrina mea. Nam terræ aridæ suauissimus est
imber.

Quia nomen Domini inuocabo: Date magni-ficentiam Deo nostro.

6. Primus sensus est: Sit meus sermo similis
pluuiæ fœcundanti terram, quia nomen Domi-
ni inuocabo, vt sit doctrina mea vtilis, populúmque fœcundans. In hunc sensum interpre-
Carthusian. tatur Carthusianus: Nomen (inquit) Domini
inuocabo, id est, Deum exorabo, vt dignetur
assistere, ideo confidenter opto, & hortor, verba
mea sic recipi, ac taliter fructificare, quia Deus
per gratiam suam hoc potest conferre, atque vt
conferat, oro, &c. Sic solent concionatores no-
men Deiparæ Virginis inuocare initio concio-
nis ad impetrandam eius precibus gratiam, vt
sit vtilis concio. Secundus sensus: Audite verba
mea cæli, & terra magna cum reuerentia, &
mea doctrina, vt pluuia fluat magna cum vtili-
tate; quia summum Dei nomen Iehoua inuoca-
bo, & de Deo omni honore, & veneratione di-
gno loquar. Chaldæus sic vertit: Quando in
nomine Domini ego oro, date magnificentiam
coram Deo nostro, &c. Verba hæc ad sequentia
refert, éstque sensus tertius: Siquidem ego no-
men magni Dei inuoco, vos illum laudate,
eiusque summam magnitudinē prædicate. *Da-
te magnificentiam Deo nostro* Vos magno Deo da-
te magnificentiam, hoc est, magnum Deum ma-
gnificate, iuxta illud Deiparæ virginis: *Magnifi-
cat anima mea Dominum* Hebraicè, הבו גדל *habu
godel*, id est, afferte magnitudinē Deo. Significat
ergo magnificentia magnitudinem infinitam,
maiestatémque Dei, quæ maximè prædicāda est,
Psalm. 144. vt enim vates canit Psal. 144. *Magnus Dominus,
& laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.*

Dei perfecta sunt opera, & omnes viæ eius iudicia.

7. Laudat Moses Deum maximè laudabilem:
Dei (inquit) *perfecta sunt opera.* Nam perfectissi-
A mus artifex est Deus, perfectissimam habens
operum scientiam, & perfectissimam poten-
tiam: perfecta autem scientia, & perfecta arti-
ficis potentia perfectum opus efficiunt. Perfe-
cta opera facere Deus scit, & potest, & vult.
Dei ergo perfecta sunt opera, *& omnes viæ eius
iudicia*, hoc est, semper in viis iustitiæ graditur,
nunquam ab eis recedit, sunt opera eius perfe-
cta, sunt etiam iusta, Apocal. 15. *Magna, & mira-* Apocal. 15.
*bilia sunt opera tua Domine, Deus omnipotens, iusta,
& vera sunt viæ tuæ, Rex sæculorum.* Sap. 18. *Cum* Sapient. 18.
sis iustus, iustè omnia disponis, &c. *Deus fidelis* (ait
Moses) *absque vlla iniquitate iustus, & rectus*, &c.
Fidelis est Deus in promissis præstandis, nemini
B fraudem facit, iustissimus, & rectissimus est, ab
omni peccati macula alienissimus. Psal. 144. *Fi-* Psalm. 144.
delis Dominus in omnibus verbis suis, &c. Etenim
in omnibus verbis suis seruat fidelitatem ma-
ximam, & veritatem, Psalm. 32. *Rectum est ver-* Psalm. 32.
bum Domini, & omnia opera eius in fide, hoc est,
nunquam Deus in operibus suis à fidelitate di-
scedit, omnia opera promissorum eius in fide,
id est, fidelitate, sunt. Perfecta sunt opera Dei, *Perfectū fuit opus Dei liberatio Israëlitarum ex Ægypto.*
perfectúmque fuit opus liberationis populi Is-
raëlitici ex captiuitate Ægypti. Opus suum
perfecit Deus, introduxit populum in terram
repromissionis, eámque illis tradidit possiden-
dam. Omnes viæ Domini sunt iudicia, quamob-
C rem quod de filiis Israël iudicauit, iustum fuit,
iustúmque fuit supplicium, quo illos affecit,
propter idololatriam. Fidelis Deus est; fidelis
fuit in promissione facta Patribus de terra Cha-
naan tradenda posteris eorum, iustus est, & re-
ctus, ideo de eorum sceleribus pœnas sumpsit,
quæ omnia cantico continentur.

Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus, generatio praua, atque peruersa.

Deum laudauit; nunc Israëlitas reprehen- 8.
dit, quòd verum Deum sint repudiaturi, & ad *Israëlitas increpat Moses.*
idola defecturi. Prauam generationem appellat,
atque peruersam; præteritum autem pro futu-
D ro sumitur: Hunc (inquit) Deum, cuius perfecta
sunt opera, cuius viæ omnes iudicia, hunc
Deum fidelem, & absque vlla iniquitate iu-
stum, & rectum, reliquerunt Israëlitæ, propter
sordes idolorum. Peccauerunt Deo, alienos
Deos, atque inanes colendo, iam non filij eius,
sed generatio praua, atque peruersa, quia se dæ-
moni per idololatriam manciparunt. Peccaue- *Idola dicūtur sordes.*
runt (inquam) ei in sordibus idolorum; sordes
enim appellantur idola, quia eorum cultus val-
de hominem inquinat. 3. Reg. 15. *Asa purgauit* 3 Reg 15.
sordes idolorum. Osee 5. *Ephraim cœpit abire post* Osee 5.
sordes, id est, post idola. Exod. 32. *Propter ignomi-* Exod. 32.
niam sordis, id est, vituli, idoli.

E

Haccine reddis Domino, popule stulte, & insipiens?

Ingratitudinem incusat populi, quòd post 9.
tot beneficia, à Deo accepta, illum reliquit, & *Stulti sunt idolorū cultores.*
idola adorauit: siccine (inquit) beneficia à Deo
accepta soluis, popule stulte, & insipiens? Ma-
gnæ enim stultitiæ est, & insipientiæ, ab eo qui
maximis beneficiis te affecit, ad lapidea, & li-
gnea idola deficere. Sapient. 13. *Vani sunt homi-* Sapient. 13.
nes omnes, in quibus non subest scientia Dei. Vani Ad Rom. 1.
sunt, & stulti, ματαιοι. Ad Romanos 1. Aposto-
lus de Ethnicis loquens: *Euanuerunt* (inquit) *in
cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eo-
rum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt,*

& mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Si quæris, quæ beneficia in te Deus contulerit? *Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Nónne hæc sunt maxima beneficia? Nónne Pater tuus est, téque veluti filium nutriuit? nónne te creauit, nónne te possedit, veluti propriam hæreditatem, & populum peculiarem? Patri tuo, qui te creauit, & possedit, sic soluis debita beneficia, ô popule ingratissime? Dicet aliquis, paulo antè dixit, Israëlitas non esse filios: *Peccauerunt* (inquit) *ei, & non filij eius,* modò Deum illorum Patrem appellat. Videntur hæc inter se pugnare. Respondetur, nunc appellare Deum Patrem Israëlitarum per creationem, & prouidentiam, sicut Iob 38. dicitur: *Quis est pluuiæ Pater, vel quis genuit stillas roris?* versu autem superiore appellare Israëlitas, non filios Dei per gratiam. Possunt etiam dici non filij per prouidentiam, quia Deus Israëlitis idolorum cultoribus non prouidebat eo modo, quo prouidebat, cùm idola non colebant. Similis locus est Isai. 1. *Audite* (inquit) *cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est, filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me.* Enutriuit Deus Israëlitas, & velut filios magnis beneficiis affecit; at ingratissimi illum spreuerunt, & idola coluit populus stultus, & insipientior ipsis bobus, & asinis. Vnde sequitur: *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit,* hoc est, insipientior fuit populus animantibus ratione carentibus. Nam bos cognouit possessorem suum; populus autem non cognouit Deum, qui possedit eum, & fecit, & creauit eum. Asinus cognouit præsepe, in quo ei cibum Dominus suus præbet, Israël autem non cognouit summum benefactorem Deum, à quo cibum, milléque alia beneficia accepit.

Beneficia Dei collata in Israelitas.

Iob 38.

Isai. 1.

Ingrati Hebræi idola coluerunt, brutis animantibus insipientiores.

Memento dierum antiquorum.

10\. Hortatur Moses populum, vt in memoriam reuocet, & à maioribus discat beneficia, quæ à Deo accepit: Memoria (inquit) repete antiqua tempora, singulasque generationes, quæ præcesserunt, animóque volue beneficia, quibus te in illis affecit Deus. Patres maiores tuos interroga, illi te docebunt, enarrabúntque dona Domini, & intelliges, quàm sis ingratus beneficentissimo Deo tuo. Necessaria est diuinorum beneficiorum memoria, sunt enim veluti ligna, in quibus Dei amor, velut ignis, exardescit. Quis enim benefactorem suum non amet? Quis tot, ac tanta Dei recolens beneficia eum non diligat summopere? August. sermon. 81. Qui tibi tantum contulit, scit quantam reposcat. ille, cùm venerit, redditurus est, quod promisit, sed requisiturus est, quod redemit. & quod dedit in primo aduentu, exacturus est in secundo. Nemo ergo Christo reddat mala pro bonis. Quis est, qui reddit mala pro bonis? Ille, qui cùm deberet dare propria, rapit aliena, qui pro charitate reddit odium, inuidiam pro benignitate, pro humilitate, superbiam, pro castitate, luxuriam, &c. Reposcit Deus pro beneficiis illorum memoriam, & gratias, reposcit amorem, reposcit vitæ integritatem. Nemo reddat mala pro bonis, pro beneficiis nemo reddat Deo maleficia, & peccata. Meritò enim illi dicetur: Hæccine reddis Domino, homo stulte, & insipiens? Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te? ô Christiane ingratissime, siccine eximia Dei benefacta turpissimis malefactis soluis? Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas, & dies singulos, & inuestiga beneficia, qui in te contulit Deus, pudebitque te, ac pigebit tantæ ingratitudinis, obserua, Patrum esse, & maiorum, docere filios, & filiorum esse, interrogare Patres: *Interroga* (inquit) *patrem tuum, & annuntiabit tibi maiores tuos,* & dicent tibi, Psalm. 77. *Quanta mandauit Patribus nostris nota facere filijs suis, vt cognoscat generatio altera, filij, qui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis.* De fide vera interrogandi sunt Patres antiqui, & maiores, non autem noui quidam nouatores, quorum fides heri nata est ex diaboli semine.

Beneficia Dei in memoriam sunt reuocanda.

D. August.

Nō reddamus Deo pro beneficijs, quibus afficimur, peccata.

Patrum est docere filios.

Psalm. 77.

Interrogandi sunt antiqui patres, non audiendi nouatores noui.

Quando diuidebat altissimus gentes.

11\. Agit de beneficio electionis, elegit enim Deus ex populis Israëlem, vt peculiaris esset sibi populus, eúmque ex Ægypto eduxit, & in terra repromissionis collocauit: *Quando* (inquit) *diuidebat altissimus Deus gentes,* cùm turris Babylonica ædificabatur, quando filios Adam separabat, & mittebat in diuersas regiones, vt in eis habitarent. De hac gentium diuisione, & separatione agitur Gen. 12. *Diuisit omnes Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem.*

Beneficium electionis Israel.

Genes. 12.

Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël.

12\. Cùm Deus populos diuidebat post diluuium, constituit terminos regionum populi, iuxta numerum filiorum Israël. Dubium est, *quónam modo Deus terminos populorum constituerit iuxta numerum filiorum Israël?* Lyranus, Abulensis, Titelmanus, Haymo, & alij ita exponunt, cùm Iacob in Ægyptum descendit, vt legitur Genes. 46. omnes animæ de domo eius fuerunt septuaginta. Iuxta hunc numerum filiorum Israël Deus populorum terminos constituit. Diuisæ enim sunt gentes post diluuium in septuaginta duos populos, & septuaginta duas linguas, vt communis fert opinio. D. Augustin. lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 6. Ex illis (inquit) tribus hominibus filiis Noe, septuaginta duæ gentes, totidémque linguæ per terras esse cœperunt, &c. Idem ait D. Hieronym. Matth. 26. D. Isidorus lib. 9. Etymol. cap. 2. D. Epiphan. in Panario, Prosper lib. 2. de vocatione gentium, Eucherius, Albinus, & alij. Verùm noster Pererius hanc opinionem in dubium vocat, lib. 16. in Genesim.

Quomodo Deus terminos populorū constituerit, iuxta numerum filiorum Israël.

D. August.

Diuisæ dicūtur gentes in septuaginta duas linguas, & populos.

13\. Secundò, Scholiastes Caietani existimat, in multitudine illa hominum, quæ dispersa est, & diuisa propter confusionem linguarum ex vnaquaque lingua duodecim tantùm homines fuisse. Sicque interpretatur verba cantici: Constituit numerum populi cuiúsque in propria lingua, iuxta numerum filiorum Israël, siue filiorum Iacob, qui fuerunt duodecim. Nam Iacob duodecim filios habuit. Si igitur in singulis populis, & linguis, cùm diuidebantur per orbem, duodecim tantùm erant viri, constituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Iacob. At duodecim tantùm viros in singulis linguis, & populis tunc fuisse, coniectura est, quæ non multum habet ponderis. Præterea Moses non ait: Constituit viros, aut

Scholiastes Caietani.

perso

personas populorum, iuxta numerum filiorum Israël, sed: *Constituit terminos populorum.*

14\. Tertiò Caietanus, Iansenius, & alij ita explanant: *Constituit terminos populorum*, id est, Chananæorum, *iuxta numerum filiorum Israel*, id est, vt postulabat numerus futurus Israëlitarum, qui habitaturi erant regionem illam. Magnum fuit beneficium, & prouidentia Dei erga Hebræos, cùm Deus populos per orbem diuideret, populis Chananæorum iam latos dedit terminos, quàm latos poscebat habitatio filiorum Israël. Illis enim statuerat regionem illam donare, & veluti filiis de habitatione prouidebat. Dicuntur autem Chananæi populi, quia multi erant, Deuter. 7. numerantur septem populi. *Cùm Deus* (ait Moses) *deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, & Gergezæum, & Amorrhæum, Chananæum, & Pherezæum, & Heuæum, & Iebuzæum, septem gentes, multo maioris numeri, quàm tu es, & robustior es te.* (Deut. 7.)

15\. Montanus numerat duodecim populos Chananæorum, exponitque hoc pacto: *Constituit Deus terminos populorum*, id est, Chananæorum, iuxta numerum filiorum Israël, quia filij Iacob duodecim fuerunt, populi Chananæorum totidem. Numerantur autem Genes. 10. videlicet filij Chanaan, Sidon, Hethæus, Iebusæus, Amorrhæus, Gergezæus, Heuæus, Aracæus, Sinæus, Aradius, Samaræus, Amathæus, si patrem quoque numeres, duodecim fiunt. Veruntamen Deuter. 7. septem tantùm populi numerantur, quos deleuerunt Israëlitæ: non ergo videntur fuisse duodecim. Rupertus ad hunc modum exponit: Constituit terminos populorum, id est, statuit, vt duret genus humanum, & durent populi iuxta numerum filiorum Israël, id est, donec impleatur numerus electorum, qui appellantur filij Israël. (Montanus.) (Rupertus.)

16\. Quartò, mihi magis placet interpretatio Glossæ interlin. quæ hyperbolem ait esse hoc loco, & in hunc sensum interpretatur: Constituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël, hoc est, plurimis populis constituit plurimas regiones, in quibus habitarent, ita vt numerus populorum esset tantus, quantus est personarum in vno populo Israëlitico: fecit populos iuxta numerum filiorum Israël, id est, quàm plurimos, quemadmodum quàm plurimi sunt filij Israël, nullum tamen ex aliis populis elegit, sed elegit populum Israël. Est autem hyperbolicus hic loquendi modus, quia multo plures erant personæ filiorum Israël, quàm gentes, & populi in orbe terrarum. Verba glossæ interl. hæc sunt: Hyperbole est, id est, tot constituit singulas gentes, quot erant singulæ personæ in populo Israël, &c. Et Glossa ordin. quasi, cùm multitudo hominum innumerabilis sit, filios tantùm Israël in hæreditatem suam Dominus elegit, &c. (Glossa inter.)

17\. L X X. interpretes verterunt: Constituit terminos populi iuxta numerum angelorum Dei. Ex Origen. hom. 11. Numer. hic colligitur sensus: Constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum, præsidentium ipsis gentibus: Excolit (inquit) vnusquisque angelus eos, quos diligentia sua conuertit ad Deum, & est vnusquisque in portione, vel cura illius angeli, & sicut ex initio sæculi, cùm dispergeret Deus filios Adam, statuit fines gentium secundùm numerum angelorum, & vnaquæque gens sub illo angelo facta est. Vna autem fuit, & electa gens Israël; &c. Sequitur Origen. D. Hieron. Daniel. 7. Quatuor (inquit) ventos cæli, quatuor arbitror angelicas potestates, quibus principalia regna commissa sunt, iuxta illud, quod in Deuteron. legimus: Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei, &c. & D. Epiphan. in fine hæresis 51. Regna (inquit) & gentes sub angelis posita sunt, vt testatur Moses: *Quando diuisit altissimus gentes, velut dispersit filios Adam, constituit terminos gentium, iuxta numerorum angelorum Dei.* Dionys. Areopag. lib. de cælesti Hierarchia, cap. 9. Sacra (inquit) scriptura Michaelem principem Iudaicæ gentis appellat, & alios cæterarum nationum. Statoit enim altissimus terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, &c. Euthymius quoque in hoc canticum sic interpretatur: Constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum Dei, eorum scilicet angelorum, qui ordinati sunt, & constituti, vt gentibus præessent, &c. Adiicit aliam interpretationem, quæ huiusmodi est: Constituit Deus terminos populorum iuxta numerum angelorum Dei, quia vnicuique populo exercitum multorum angelorum attribuit, vt eum protegat. Vel (inquit Euthymius) Deus angelorum exercitus per loca, & regiones disposuit, vt malignas dæmonum potentias coërcerent. Nam nisi hoc factum esset, præ inuidia fortasse malignus dæmon vniuersos iam homines perdidisset, &c. (L X X. inter.) (Origenes.) (D. Hieron.) (D. Epiphan.) (Dion. Areop.) (Euthymius.)

18\. Forsitan iuxta versionem hanc L X X. interpretum est etiam hyperbole, significans maximum numerum numero angelorum, hoc sensu: Constituit terminos populorum iuxta numerum angelorum, hoc est, in maximo numero. Nam & sunt plurimi populi, & quisque populus plurimos progenerat homines. Addi potest & hic sensus: Constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Israël, id est, multos populos condidit Deus, & diuisit, qui hominum numero pares essent, vel superarent filios Israël. Non superabat illos Israël, attamen Israël solus est electus: non propter multitudinem populi, iuxta illud Deuteron. 7. *Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores.* (Deut. 7.)

Pars autem Domini populus eius.

19\. Constituit Deus terminos populorum iuxta numerum filiorum Israël. At solum elegit populum Israël, & ex Ægypto eductum in terram optimam introduxit, vt ipsum diuino cultu veneretur. Verba sequentia idem significant: *Israël funiculus hæreditatis eius.* Etenim funibus, siue funiculis olim hæreditates Hebræi metiebantur. Vnde Psalm. 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.* Hoc est, in præclaris agris ceciderunt mihi funes diuisorij Psal. 77. *Et sorte diuisit eis terram, in funiculo distributionis.* id est, in funiculo, vel fune diuidente, ac distribuente. Hoc loco dicitur Israëliticus populus *funiculus hæreditatis eius*, id est, hæreditas funiculo diuisa. Dicitur funiculus mensura, qua terra mensuratur, & dicitur etiam terra mensurata funiculo: habeo viginti funiculos hæreditatis, id est, terram viginti funiculorum; hoc secundo modo fuit Israël funiculus, quasi terra, & hæreditas mensurata funiculis. D. Hieronymus Ioëlis 3. ait, funiculum, Græcè *σχοῖνον*, significare *mensuram certi itineris* apud Ægyptios: apud Hebræos verò significabat (Psalm. 15.) (*Funes mensura hæreditatum, & agrorum.*) (Psalm. 77.) (*Quid significet funiculus.*)

D Hieron.

bar mensuram hæreditatis. χοῖν⊕ (inquit D. Hieronym.) aut funiculum significat, aut iuxta Ægyptios mensuram certi itineris, Psalmista dicente: *Semitam meam, & funiculum meum inuestigasti.* In Nilo enim, siue in riuis eius solent naues funibus trahere, certa habentes spatia, quæ appellant funiculos, vt labori defessorum recentia trahentium colla succedant. Hæc ille. Itaque pars Domini fuit populus Israëliticus. Si roget quis, *quibúsnam meritis sit electus?* Respondet Moses, Deuter. 7. *Te* (inquit) *elegit Dominus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis populis pauciores, sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentum, quod iurauit Patribus vestris*, &c. Cap. 9. *Neque propter iustitias tuas, & æquitatem cordis tui ingrederis, vt possideas terram earum*, (scilicet gentium) *sed quia illa egerunt impiè, introeunte te deleta sunt, vt compleret verbum suum Dominus*, &c. Ibidem: *Scito, quòd non propter iustitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cùm durissimæ ceruicis sis populus.* Præterea elegit Israëlem Deus, & multis beneficiis cumulauit, quia ex eo Christum nasciturum decreuerat. Itaque elegit sibi populum Israëliticum Deus, primò propter Christum, secundò, propter patres, tertiò, expulit gentes à terra promissionis, introeuntibus Hebræis, propter gentium iniustitias, vt patribus promissa compleret.

Deut. 7.

Deut. 9. *Non suis meritis elegit Deus Israëlitas.*

Ibidem.

Inuenit eum in terra deserta.

20. Pergit Moses Dei beneficia collata in populum commemorare. Inuenit populum hunc Deus in deserto, iuxta montem Sinai, ibi enim pactum cum eo iniit, & legem dedit. *Inuenit autem eum in loco horroris*, (id est, in loco horrido) *& in vasta solitudine*, iuxta illud Deut. 8. *Eduxit te de terra Ægypti, ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas, & nulla omnino aqua*, &c. *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui.* In hoc loco horroris & vastæ solitudinis circumduxit populum Dominus. Nam multos circuitus habuit illud iter, vt supra vidimus Deut. 2. *Circuiuimus montem Seir multo tempore*, &c. Et Iosue 5. *Vniuersi bellatores viri mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus.* Circumduxit Dominus populum, & docuit, veluti pater filium, docuit, inquam, legem, & multa præcepta tradendo, docuit verberando sæpius, & beneficiis afficiendo. Deut. 8. *Sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudiuit te.* Custodiuit verò quasi pupillam oculi sui, quia ab hostibus illum protexit à Pharaone, Amalecitis & reliquis, omniáque necessaria suppeditauit, vsque ad calceos, Deuteron. 29. *Adduxit vos quadraginta annis per desertum, non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* Non atterebantur vestimenta Israëlitarum, & calceamenta, non deerat panis ex cælo, non deerat aqua ex rupe, quia custodiuit eos Deus, quasi pupillam oculi. Chaldæus sic vertit: Iacob sors hæreditatis eius tribuit eis necessaria in terra deserta, & in loco sitienti, vbi non erat aqua. Collocauit eos in circuitu maiestatis suæ, docuit eos verba legis suæ, custodiuit eos sicut pupillam oculi sui, &c. Et L X X. interpretes hoc pacto: Funiculus hæreditatis eius Israël: sufficientia dedit ei in deserto, &c. Quòd autem dixit Chaldæus: Collocauit eos in circuitu maiestatis suæ, significat, Israëlitas in circuitu tabernaculi Dei castrametatos esse, vt supra diximus. Noster interpres vertit: Circumduxit eos. Quod potest sic explicari cum Chaldæo: Circum tabernaculũ suum duxit eos in deserto. Caietani interpres vertit, & Oleaster: Circumibit eum, hoc est, veluti vigilans circumibit Israëlitas, & defendet. L X X. interpretes vertunt, ἐκύκλωσεν αὐτὸν, id est, *circumdedit eum.* Euthymius exponit: custodia sua eum muniuit. Dicet aliquis, Deus Israëlitas duxit in desertum, in locum horroris, & vastæ solitudinis, *cur igitur ibi eos inuenisse dicitur?* Respondetur, duxisse Israëlitas in desertum, ibi autem eos inuenisse, cùm venit in montem Sinai ad ferendam legem.

Deuter. 8.

Deut 2.
Iosue 5.
Deus per desertum duxit Israël, docuit, & custodiuit.

Deuter. 8.
Deus populo necessaria dedit in deserto.

Deuter. 29.

Vestimẽta Israëlitarũ non sunt attrita in deserto, aut calceamenta.

Israëlitæ castra metabãtur in circuitu tabernaculi.

Euthymius.

Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos.

Cum aquila Deum confert, prouocante ad volandum pullos. Erant in Ægypto Israëlitæ, educere illos voluit Dominus. Sicut aquila prouocat pullos ad volandum: sic Deus prouocauit eos ad volandum ex Ægypto prodigiis, ac miraculis, Ægyptique plagis, assumpsitque eos, & veluti in humeris, & alis per desertum portauit, iuxta illud Exod. 19. *Vos ipsi vidistis, quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi*, &c. Super alas autem aquilarum portasse Hebræos dicitur Deus, quia illis iter monstrauit, præiuit, defendit, necessariáque omnia suppeditauit. Denique quia illos diuino quodam atque excelso modo super omnia pericula portauit. Deut. 1. *Portauit te Dominus Deus tuus, vt solet homo gestare paruulum filium suum*, &c. 21.

Exod. 19.

Super alas aquilarũ portauit Deus Israëlitas in deserto.

Deuter. 1.

Dubitatur, *an aquila super alas pullos suos portet?* Abulensis affirmat: Quando (inquit) pulli aquilæ paruuli sunt, & vult eos transferre de longinquo loco in alium, ponit eos super alas suas, vt pulli volando non fatigentur: vel si aliquis sagittas ab inferiori parte miserit, recipiantur in alis, & non vulnerent pullos, &c. Et Lyranus: Aquila (inquit) ponit pullos suos super humeros, vt prius ipsa recipiat sagittas, quàm pulli percutiantur: sic angelus personam Dei repræsentans, posuit se inter castra filiorum Israël, & Ægyptios in mari rubro, ne tela Ægyptiorum læderent Israëlem, &c. Idem sentit Carthusianus. Titelmanus etiam ait, aquilam super alas portare pullos. Item Iansenius, & Glossa ordin. Aquila (ait) pullos ad volandum prouocat, & lassos alis sustentat, &c. Oleaster Exod. 19. de hac re sic scripsit: Dicunt Hebræi aquilam præter morem aliarum auium, quæ inter pedes pullos suos portant, filios super alas leuare, ne à sagittantibus peti possint, &c. Eodem loco ait, se timere hoc esse fictitium, inferiùs tamen non omnino reprobat. Respondeo, dubium hoc esse, neque enim video id ab antiquis scriptoribus memoriæ proditum. Illud certè parum momenti habet, aquilam alis portare pullos, ne à sagittis percuti possint. Nam volat altissimè, ac velocissimè, nullúsque sagittarius in aquilam volantem sagittas conicit. Scripturæ hic locus non videtur conferre Deum cum aquila in asportatione pullorum super alas; tantùm confert in excitatione ex nido ad volandum hoc modo: sicut aquila prouocat pullos suos ad volandum, super eos volans; sic Deus prouocauit Israëlitas 22.

Abulensis.
An aquila portet pullos suos super alas.

Lyranus.

Oleaster.

ad

ad deferendam Ægyptum multa faciens miracula. Deinde non dixit: Aquila expandit alas suas,& assumpsit eos,scilicet aquila, pullos:sed, *expandit Deus alas suas,& assumpsit eum*,id est, populum Israëliticum, Ægyptum relinquentem, & portauit in humeris suis. Nihilominus fateor,scripturam sonare, & aliquo modo significare, aquilam super alas portare pullos. Videtur enim esse comparatio, non solum in excitatione pullorum ad volandum, sed etiam in portatione super alas.

Constituit eum super excelsam terram.

Deus terram repromissionis tradidit Israëlitis montosam, & excelsam. *Deut.11.* *Ibid.*

23. Beneficium commemorat traditæ terræ optimæ Israëlitis. *Eduxit*(inquit) *populum ex Ægypto super alas.* Dux solus illius fuit in deserto, induxit verò eum in terram non depressam, qualis erat Ægyptus, sed excelsam,& montosam. Vnde Deuteron.11. dicitur de ea: *Non est sicut terra Ægypti, de qua existi, vbi iacto semine in hortorum morem, aqua ducuntur irrigua, sed montosa est, & campestris de cælo expectans pluuias.* Sequitur: *Vt comederet fructus agrorum*,&c. Numquid propterea Deus constituit Israëlitas in terra promissionis, *vt comederent agrorum fructus?* Respondetur, constituisse Deum Israëlitas in terra promissionis,vt comederent eius fructus, vitámque suam propagarent ad colendum Deum,eiúsque mandata seruanda, hic fuit finis præcipuus, iuxta illud Psalm. 104. *Eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia, & dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.* Videant hi, qui populorum labores, id est, decimas, & eleemosynas comedunt sacerdotes, & religiosi, quorsum illas comedant, nimirum, vt iustificationes Domini custodiant, & legem eius requirant. Nemo viuat, vt comedat, sed comedat, vt viuat, ad colendum, amandúmque eum,qui vitam donat,& cibum.

Deus dat bona temporalia, vt eius seruentur mandata. *Psalm.104.*

Vt sugeret mel de petra.

Terra promissionis fluit lacte, & melle. *Exod. 3.* *Numer.13.* *1.Reg.14.*

24. Exod. 3. ait Dominus, se educturum Israëlitas ex terra Ægypti, in terram fluentem lac, & mel. Ostendit Moses, terram illam lac fluere, & mel, & oleum. *Vt sugeret* (inquit) *mel de petra*, (id est, de petris.) erat enim mellis abundans tellus, quod apes in petris, id est, rupibus, conficiebant. Non malè aliqui volunt, dici mel fructus mellitos, & dulces, vt dactylos, vuas, ficus, mala granata, esséque potest dicendi modus: Terra fluebat lac & mel, id est, erat fertilissima. Numer.13. aiunt exploratores: *Re vera fluit lacte,& melle, vt ex his fructibus cognosci potest*, &c. Probabant fluere lacte, & melle terram, non ostenso lacte, aut melle, sed fructibus optimis. Mellis copiam indicat illud 1.Reg.14. *Omne terra vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri.* Indicat etiam cibus D. Ioannis Baptistæ, qui, vt Marcus testatur cap. 1. edebat mel syluestre. Abundans etiam terra erat olei. Dicuntur autem Israëlitæ suxisse mel de petris, quia in cauernis rupium ab apibus faui conficiebantur, & suxisse oleum de saxis durissimis, quia oliuæ in locis saxosis oleum producebant. Addit Moses, terram fuisse lactis abundantem, butyri, armentorum, pecorum, tritici, & vini; *Vt comederent* (inquit) *butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vuæ biberet meracissimum.* Copiam lactis, & armenta, & ouium copiam indicant verba illa: *Butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum,& arietum.* Appellat verò agnos,& arietes filiorum Basan, quia in terra Basan, vt supra vidimus, boua erant pascua, quamobrem à filiis Ruben, & Gad expetita est. Psal.21. *Tauri pingues obsederunt me.* Hebraicè, *tauri Basan*, quia pingues erant, ob bonitatem pastionis. Ipsum etiam nomen Hebræum pinguedinem significat. Copiam tritici indicat illa: *Et hircos cum medulla tritici.* Hebraicè, *cum adipe renum tritici*, & sic verterunt LXX. interpretes,& putat Euthymius, renes frumenti, tritici pinguedinem significare. Videtur potiùs significare renes medullam tritici, hoc sensu: *cum adipe renum tritici*, hoc est, cum medulla pingui frumenti. Ad extremum, vinum Moses apposuit, & sanguinem vuæ appellat, propter similitudinem. Deut. 7. describit terræ fertilitatem his verbis: *Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, aquarúmque, & fontium, in cuius campis, & montibus erumpunt fluminum abyssi, terram frumenti, hordei, & vinearum, in qua ficus, & mala granata, & oliueta nascuntur, terram olei, ac mellis, vbi absque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omnium abundantia perfrueris.*

Terra Basan pinguis erat, abundās pascuis. *Psalm.21.* *Vinum dicitur sanguis vuæ.* *Deut.7.* *Fertilitas terræ promissæ.*

CAPVT XV.

Da Cantico Mosis.

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit.

QVEMADMODVM bene pastus, ác saturatus equus recalcitrat: sic bene pastus, saturatúsque populus Israëliticus aduersus Deū recalcitrauit. Terræ pinguedine impinguatus, & crassitudine incrassatus, Deum, à quo bona omnia acceperat, dereliquit ingratissimus, & ab eo recedens, idola secutus est. Ælianus variæ hist. lib. 4. cap. 9. Pullus,(inquit) videlicet mulus, cùm saturatus est lacte materno, calcibus petit matrem,&c. Sic Israëlitæ cùm saturati essent melle, & lacte terræ promissionis, calcibus petierunt legem, diuinúmque cultum. Prouocauerunt Deum, alienos, falsósque deos, & abominabiles colentes, illísque immolantes ad iracundiam eum concitauerunt. Prouocasse autem dicuntur Deum ad zelum, & æmulationem, atque inuidiam. verbum enim Hebræum, קנא, cana, hoc indicat. Quemadmodum enim vxor adultera virum prouocat ad zelum, & æmulationem aduersus adulterum: ita synagoga idola sequens, Deum prouocauit. 1.

Israëlita incrassati aduersus Deum recalcitrarūt. *Ælianus.*

Et ait: Abscondam faciem meam ab eis.

Concitatus Deus ad iracundiam propter idololatriam, de punitione Israëlitarum agit, & humano loquendi modo meditatur: *Abscondam* (inquit) *faciem meam ab eis*, hoc est, tollam auxilium, fauorémque meum ab eis. Nam Dei facies Soli similis est, si illam abscondit, in tenebris homo relinquitur. Psalm.68. *Deus illuminet vultum suum super nos*, id est, lætum, benignúmque vultum nobis exhibeat, nobísque faueat. Et Psal.118. *Faciem tuam illumina super seruum tuum*, &c. Ait ergo Dominus: Ascondam faciei meæ lucem ab eis, & crassa caligine operientur. *Considerabo nouissima*, id est, finem eorum, quem finem consequantur, videbo, nempe funestissimum. Par pari illis referam: *Quemadmodum illi* 2.

De supplicio Israëlitarum cogitat Deus. *Psalm. 68.* *Psalm.118.*

me

me ad zelum, & æmolationem prouocauerunt in idolis, quæ noo sunt dij, & concitauerunt me ad iracundiam *in vanitatibus suis*, hoc est, in vanissimis simulachris: ita ego in zelum, & æmulationem prouocabo eos *in eo, qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos*, hoc est, tradam eos ethnicis, qui eis bellum inferent; quique non sunt Dei populus, sed suot gens stulta, quoniam stultè idolis cultum præbent. Ab illis autem prouocabuntur ad zelum, & ad iracundiam, cùm se viderint eorum esse seruos.

3\. D. Paulus ad Roman. 10. hæc Mosis verba in alium sensum recitat, ex translatione LXX. interpretum hoc pacto: Moyses dicit: *Egò ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam*, &c. de temporibus Christi interpretatur: Vos (inquit) Messiam abiecistis, & solum Cæsarem Regem vestrum esse dixistis; qua in re me prouocastis ad iracundiam, & zelum, quantum in vobis erat. Ego prouocabo vos ad æmulationem, non quidem ad peccatum vllum mouendo, sed libellum repudij donando, gentes non gentes, hoc est, gentium nomine indignas, atque insipientes ad fidem meam, & cultum vocando.

Ad Rom. 10. *Vocatio gentium, repudiatis Israëlitis.*

Ignis succensus est in furore meo.

4\. Iratus recenset Dominus pœnarum genera varia, quæ de Israëlitis idolorum cultoribus potest sumere. *Ignis succensus est*: præteritum pro futuro vsurpatur, *ignis succenditur in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima*, hoc est, non solùm in superficie terræ exardescet, verùm etiã ad infimæ vsque terræ loca descedet, comburet terræ superficiem cum omnibus, quæ in ea sunt, & ipsa fundamenta montium inferiora consumet. Vel, ignis succendetur, qui vsque ad inferni, id est, tartari nouissima perueniat, ipsique tartareo igni adiungatur, vel, succendetur ignis in furore meo, qui in terra exardescet, & vsque ad inferni nouissima, quia post omnia in tartareum ignem illos præcipites dabo, super viros tanto scelere contaminatos malorum congregabo aceruum, & pharetram meam in eos exhauriã, immittam sagittas omnes, immittam famem, immittam aues, quæ eos lacerent morsibus amarissimis, immittam feras, quæ dentibus crudeliter discerpant, immittam furorem serpentium, qui super terram se trahunt. Chaldæus sic vertit: Dentem bestiarum agri immittam in eos cum furore draconum, qui reptant in puluere, &c. Immittam bellum foris, extra domos hostium gladus cædentur, intus in domibus pauor eos opprimet. His pœnis sumptis, penitus disperibunt, dicámque ego: Vbinam sunt Israëlitæ? vbi populos est ille, qui me dereliquit, & mihi debitum cultum simulachris præbuit? tam illos, quàm memoriam eorum funditus ex orbe extirpabo.

Pœnarum genera recenset Dominus, quæ de Israëlitis sumere potest.

Sed propter iram inimicorum distulit.

5\. Proposuit Dominus suppliciorum genera, quibus afficere poterat Israëlitas; sed ea differt, ne hostes mendaciter tribuant sibi, non Deo, cædem & stragem: dicántque; nostris viribus deuicti sunt Israëlitæ, atque deleti, nos de illis triumphauimus. Similem causam parcendi populo proponit Moses Deo post adoratum vitulum, Exod. 3. dixit Moses: *Ne quæso dicant Ægyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra*, &c. & cùm auditis exploratoribus in Ægyptum reuerti voluerunt, Numer. 14. ait Moses ad Dominum: *Vt audiant Ægyptij, & habitatores terræ huius, quòd occideris tantam multitudinem, quasi vnum hominem, & dicant: non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in solitudine*, &c.

Deus differt supplicia Israëlitarum.

Exod. 3.

Num. 14.

Quomodo persequatur vnus mille, & duo fugent decem millia.

6\. Addit Dominus aliud supplicium, quo Hebræos propter scelera afficiet, nimirum subtractionem diuini auxilij in bello. Quomodo (inquit) fieri potest, vt vnus ex hostibus persequatur mille Hebræos: & duo ex hostibus fugent decem millia Hebræorum? Numerus certus ponitur pro incerto. Causa est, qoia Deus suus, id est, Hebræorum Deus, *vendidit eos* hostibus, hoc est, quasi venditos hostibus tradidit, priuatos diuino auxilio, *& conclusit* illos in manibus inimicorum, vt non possent effugere, iuxta illud Psalm. 30. *Nec conclusisti me in manibus inimici, statuisti in loco spatioso pedes meos*, &c. Et 1. Reg. 26. ait Abisai ad Dauid: *Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas.* Loquebatur autem de Saule dormiente, quem facilè poterat Dauid vita priuare. Alio sensu probabiliori possunt intelligi hæc verba, vt Dominus ostendat insipientiam Israëlitarum, quòd non considerarint Deum pro illis pugnare, illísque hostes tradere, & regiones eorum. Quomodo (inquit) fieri potest, vt vnus ex Israëlitis persequatur mille ex suis hostibus, & duo ex Israëlitis in fugam conuertant decem millia? Nónne quia Deus suus, id est, Deus Israëlitarum, quasi venditos tradidit hostes Israëlitis, & conclusit illos in manibus eorum summa potentia sua?

Auxilium Dei in bello.

Psalm. 30.

1\. Reg. 26.

7\. Non enim est Deus noster, vt dij eorum, id est, hostium colentium idola. Dij enim ethnicorum falsi nihil sunt, potentia omni carent, nec possunt efficere, vt vnus ex suis cultoribus persequatur mille, & duo fugent decem millia: *& ipsi inimici nostri sunt Iudices*, ipsi Ægyptij, & alij hostes iudices sunt, & testes potentiæ diuinæ, ipsi Amalecitæ, ipse Rex Amorrhæorum, & ipse Og Rex Basan, quos Deo pugnante pro nobis vicimus. Audi sententiam inimicorum Ægyptiorum, cùm pelagi fluctibus obrui se viderẽt, clamauerunt Exod. 14 *Fugiamus Israëlem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Deuteron. 28. sic Moses populum alloquitur de auxilio Dei, agens in bellis: *Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt aduersum te, corruentes in conspectu tuo, per vnam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua.* Quòd si Dei præcepta non custodierint, infra eodem capite additur: *Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos, per vnam viam egrediaris contra eos, & per septem fugias.*

Exod. 14.

Deuter. 18.

Ibidem.

De vinea Sodomorum vinea eorum.

8\. Plantauit vineam Dominus, id est, Israëliticum populum, vt legitur Isaiæ 5. *Vinea* (inquit) *Domini exercituum, domus Israel est, & vir Iuda germen eius delectabile.* & Psalm. 79. *Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.* Orta est vinea hæc ex sanctis Patribus, Abraham, Isaac, & Iacob, sed ab illis ita degenerauit, vt à vineis Sodomæ, & Gomorrhæ dicatur propagata: *De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ*, quia Sodomitarum, & Gomorrhæorum mores imitati sunt Israëlitæ. Similiter Ezech. 16. dicitur: *Pater tuus Amorrhæus,*

Isai. 5.

Psalm. 79.

Israëlitæ vinea fuere Dei.

Ezech. 16.

& mater

Isaiæ 1. *& mater tua Cethæa.* Et Isa. 1. *Audite verbum Domini, Principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ.* De fructu vineæ Isaiæ 5. ait Isaias cap. 5. *Expectauit* (Dominus) *vt faceret vuas, & fecit labruscas.* At hoc loco multo grauiùs loquitur: *Vua* (inquit) *eorum vua fellis, & botri amarissimi, fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* Indicat hic fructus idololatriam, & scelera Hebræorum, cum idololatria coniuncta. Vineam Israëliticam dereliquit Deus; vineam Christianam plantauit, sanguinéque irrigauit suo. Videant Christiani, qualem froctum proferant, ne de illis dicatur: *Vua eorum, vua fellis, & botri amarissimi.*

Nónne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?

Peccata Dominus recondit.

9. Distulit Deus supplicium, sed non abstulit, Israëlitarum peccata seruauit, supplicium de illis tempore destinato sumpsit: *Hæc* (inquit) *peccata vestra recondita sunt, & seruata apud me, & velut in thesauris quibusdam reposita, tempore suo punienda.* Dicuntur autem signata peccata in thesauris, quia ea, quæ clausa, & seruata esse volebant, sigillo signabant, vnde sepulchrum Christi signatum est, Matth. 27. & lacus leonum, in quem Daniel est coniectus, Daniel. 6. *Allatus est lapis vnus, & positus est super os laci, quem obsignauit Rex annulo suo, & annulo optimatum suorum,* &c. Apocalyps. 5. *Liber est signatus sigillis septem.* Apud D. Gregor. lib. 3. dialog. cap. 7. Iudæus signo crucis se muniuit, vt noctu in templo Apollinis maneret. Hunc cùm dæmones vidissent, mirantes dixerunt: Væ, væ, vas vacuum, & signatum; quia vasa plena signari solebant, non vacua. Iudæus autem vas erat non plenum, sed fide vacuum, bene tamen signatum signo crucis.

Sigillis vtebantur ad clausas res muniendas. Daniel. 6. Apoc. 5. D. Gregor.

Mea est vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum.

10. Peccatorum se esse vltorem, peccatoribus testatur Deus: *Mea* (inquit) *est vltio* peccatorum, ad me pertinet peccata punire, non relinquam peccatum vllum impunitum, ego Israëlitis idola colentibus retribuam supplicium in tempore ad eam rem destinato, *vt pes eorum labatur,* id est, vt corruant, & prosternantur. Non longè autem distat dies perditionis, & vltionis, & tempora supplicij sumendi venire festinant. D. Paulus ad Roman. 12. his verbis Cantici vtitur, suadétque, non esse expetendam vltionem: *Non vos* (inquit) *defendentes charissimi, sed date locum iræ, scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus, sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius,* &c. *Non vos defendentes,* Græcè ἐκδικοῦντες, id est, *non vos vindicantes,* siue *vlciscentes,* non vindicetis vos, & vlciscamini. Vltionem enim sumere Dei est, sic enim ait Deuter. 32. *Mea est vltio, & ego retribuam.* Verbum *defendere* aliquando sumitur pro *vlcisci,* vt Iudith 1. *Iurauit Nabuchodonosor per thronum, & regnum suum, quòd defenderet se de omnibus regionibus his,* id est, vindicaret.

Ad Rom. 12. *Vltio Dei est.* Deut. 32. Iudith 1.

Iudicabit Dominus populum suum.

Iudicium & supplicium.

11. Denique festinans tempus aderit, quo Deus in populum suum dicet sententiam; impios damnabit, in seruis verò suis probis miserebitur. Non enim disperdet omnino populum, sed A aliquos conseruabit. Atroci bello puniet filios Israël, *& videbit quod infirmata sit eorum manus,* hoc est, quòd imbecillæ sint militum vires, quos Dominus deseruit, & *quòd clausi quoque defecerunt,* hoc est, quòd ij, qui in vrbibus clausi muris manebant, extincti sunt, *& residui alij* consumpti, & irridebit Dominus eos, eorumque Deos, iuxta illud Psalm. 2. *Qui habitat in cælis, irridebit eos, & Dominus subsannabit eos.* & illud Prouerb. 1. *Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis: ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis, id quod timebatis, aduenerit, cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit, quando* B *venerit super vos tribulatio, & angustia.* Nónne vides, Deum subsannantem Hebræos, qui eius consilium, & increpationes neglexerunt in tempestate, & tribulatione? *Vbi* (inquit) *sunt dij filiorum Israël,* qui dij noui, recentésque venerunt, quibus victimas immolabant, adipémque victimarum edebant, & vinum libaminum, quod simul cum victimis libabatur, potabant? vbi sunt dij, in quibus fiduciam suam collocauerant? surgant dij lapidei, & aurei, & opitulentur nunc vobis, ô filij Israël, & in hac necessitate, id est, angustia, & perditione vobis auxilium ferant.

Psal. 2. Prouerb. 1.

Quæritur, *quod sit tempus,* de quo dicitur: 12.
C *Iudicabit Dominus populum suum, & in seruis suis miserebitur?* Respondeo, tempus esse captiuitatis. Coluerunt quidem filij Israël idola, longo tempore ante captiuitatem, puniuit eos Deus, vt liber Iudicum indicat; cùm autem tempus destinatum adfuit, tradidit eos hostibus. Primùm, decem tribus in captiuitatem redegit Salmanasar, Rex Assyriorum, & transtulit Israëlitas in Assyrios. Lege Regum lib. 4. cap. 17. quo loco præter alia multa sic leges: *Iratus est Dominus vehementer Israël, & abstulit eos à conspectu suo.* Item: *Translatus est Israël,* id est, decem tribus, *de terra sua in Assyrios vsque in diem hanc* &c. Postea Rex Nabuchodonosor Ierusalem solo D æquauit, tribúmque Iuda transtulit in regionem Babylonicam, reliquit tamen in Iudæa aliquos, qui terram colerent: sed hi in Ægyptum abierunt. Lege 4. Reg. 25. & Ieremiæ 39. & sequent. cap. 52. *Translatus* (inquit) *est Iuda de terra sua,* &c. Dicitur ergo in Cantico: *Iudicabit Dominus populum suum, & tradet hostibus, à quibus captiuus in Assyriam, & in Babylonicam regionem ducetur, sed in seruis suis miserebitur.* Non enim Deus voluit omnino disperdere populum, quia oportebat ex eo nasci Christum. Misertus est ergo in seruis suis, & ex Babylonica captiuitate in terram repromissionis multos reduxit, in qua vixerunt, donec ex Deipara E Virgine natus est Christus. Cum verò illum occidissent verum Messiam, à Romanis meritum supplicium receperunt, & ex terra repromissionis omnino sunt exterminati, regnóque, & Republica euersa, inter gentes dispersi, sed in seruis suis miseretur Deus, videlicet in Israëlitis, qui ad Christum conuertuntur, eúmque verum Messiam esse agnoscunt.

In captiuitate Assyriorũ, & Babyloniorum punivit Deus idololatriã Israëlitarum. 4 Reg 17. Ierem 39. *Captiuitas extrema per Romanos.*

Videte, quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me.

Concludit Dominus, populúmque suum do- 13.
cet se solum esse Deum verum, gentium Deos esse falsos, ac fictos: *Videte* (inquit) *Israëlitæ, quòd ego sim solus Deus, & non sit alius Deus in mundo*

Idola nihil sunt, Deus vnus est, qui homines & seruare potest, & disperdere.

mundo prater me. Dij enim quos gentes colunt, commentitij, ac vani sunt. In manu, & in potestate mea omnes homines habeo, ego illos occidere possum, & à morte liberare. Ego possum eos percutere, & sanari reddere; nullus autem est, qui potentiæ meæ possit subtrahere vel vnum hominem. Isaiæ 14. *Dominus exercituum decreuit, & quis poterit infirmare, & manus eius extenta, & quis auertet eam?* & Psalm. 138. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Vbique Deus est, vbique nos in manu sua continet, nemo illum potest effugere; ille nos potest occidere, & viuificare, percutere & sanare. 1. Regum 2. *Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat.* Psal. 79. *Dixi iniquis, nolite iniquè agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque à desertis montibus, quoniam Deus iudex est.* hoc est, nolite homines esse iniqui, quoniam iudicem habetis, quem effugere non potestis. Quia neque ab oriente, subaudi, effugium vobis erit, aut auxilium, neque ab occidente, neque ab austri desertis montibus.

Isaiæ 14. Psal. 138. 1. Reg. 2. Psal. 79.

Leuabo ad cælum manum meam.

Deus Assyrios, & Babylonios punivit. *Leuare manū in cælum est iurantis.* Genes. 14. Exod. 6.

14. Puniuit Dominus Israëlitas per Assyrios, & Babylonios, neque verò hos impunitos reliquit. Nam tam Assyrios, quàm Babylonios euertit, id quod iuramento confirmat se facturum. *Leuare manum in cælum*, iurantis erat. Genes. 14. ait Abraham iurans: *Leuabo manum meam ad Dominum Deum excelsum.* Exod. 6. ait Dominus: *Et induxerim vos in terram, super quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham.* id est, super quam iuraui. Iurat ergo Dominus hoc loco: leuabo ad cælom manum, & iurans dicam: Si gladium meum exacuero, similémque fulguri veloci, penetranti, ac splendenti fecero; si manus mea, & potentia iudicium acceperit, quod certissimè faciam; acuam enim vt fulgur gladium, & iudicium manus mea arripiet. Reddam vltionem hostibus meis, qui me oderunt, Assyriis, & Babyloniis, meas sagittas sanguine illorum perfundam, & veluti inebriabo. Gladius meus eorum carnes deuorabit. Hebraicè, *comedet*; nam acies gladij, vt alibi diximus, *os*, dicitur, & gladius dicitur *comedere*, & *deuorare*. Iosue 10. *Percusserunt vrbem in ore gladij.* Eodem capite sæpè hic loquendi modus repetitur, vt alia loca omittam: *Inebriabo* (inquit) *sagittas meas, & gladius meus deuorabit, & vulnerabit carnes, de cruore occisorum, & de captiuis nudati capitis.* hoc est, qui nudato capite victoribus seruiunt, vel, qui nudato capite ante victores triomphantes feruntur, exacuit Dominus suum gladium, vt impios, veluti victimas, occidat. Ezechiel. 21. hæc dicit Dominus Deus: *Loquere gladius, gladius exacutus est, & limatus, vt cædat victimas: exacutus est, vt splendeat, limatus est.* Interim dum gladius diuinæ iracundiæ exacuitor peccatis nostris, agat impius pœnitentiam, ne exacuto, & limato percutiatur gladio.

Gladius habet os, & deuorat. Iosue 10. Ibid. Ezechiel. 21. *Deus gladiū iustitiæ suæ exacuit, vt percutiat impios.*

15. De suppliciis sumptis de Assyriis, & Babyloniis, & aliis hostibus Prophetæ sæpe agunt, Isaias, Ieremias, & reliqui. Ieremiæ 50. *Primus comedit eum Rex Assur, iste nouissimus, exossauit* A *eum Nabuchodonosor, Rex Babylonis*, &c. Primus (inquit) Rex Assyriorum Salmanasar carnem populi Israëlitici comedit, quia decem tribus duxit in captiuitatem: at Nabuchodonosor Rex Chaldæorum, siue Babyloniorum exossauit eum, hoc est, ossa abstulit, quia Hebræorum regnum euertit, tribum Iuda, & Benjamin, ac Leuitas duxit in Babylonicam regionem, vrbem Ierusalem, templumq; incendit, quæ erant ossa Hebræorum, & firmamentum. Caro Reipublicæ sæcularis est potentia; ossa verò sunt templa, ac Dei cultus, & sanctitas. Eodem capite 50. Ieremias aduersùs Babylonem vaticinatur, & cap. 51. dátque vaticinium Saraiæ B eunti Babylonem, vt id mittat in Euphratem. Cap. 51. *Scripsit Ieremias omne malum, quod venturum erat super Babylonem, in libro vno, & dixit Ieremias ad Saraiam; cùm veneris in Babylonem, & videris, & legeris omnia verba hæc, dices: Domine tu locutus es contra locum hunc, vt disperderes eum, ne sit qui in eo habitet, ab homine vsque ad pecus, & vt sit perpetua solitudo.* Vides hoc loco Babylonis supplicium. Euersa est à Cyro, & Dario, & in solitudinem redacta. Hanc euersionem iussit Ieremias adumbrari proiectione vaticinij in Euphratem fluuium Babylonis. Eodē capite sic præcepit Saraiæ: *Cùmque compleueris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, & proiicies illum in* C *medium Euphratem, & dices: Sic submergetur Babylon, & non consurget à facie afflictionis, quam ego adduco super eam, & dissoluetur.* De hac Babylonis submersionē vaticinatur Isaias, cap. 13. *Onus* (inquit) *Babylonis*, &c. Onus fuit magnum, pondúsque, supplicium Babyloniorum, quod eo capite prædicitur, tantóque pondere submersa est Babylon. Omitto alios prophetas. Assyriorum suppliciū prædixit Tobias cap. 14. *Propè* (inquit) *erit interitus Niniue.* &c. Legendus Isaias, cap. 10. *Væ Assur virga furoris mei*, &c. Verberauit Dominus hac virga populum: posteà in ignem illam misit. Item cap. 14. *Vt conteram Assyrium in terra mea*, &c. Legendus quoque D Nahum, cap. 2. & 3. quibus vastitatem Niniue describit, & Ezechiel, cap. 31.

Nabuchodonosor exossauit regnum Iudaorum. Ierem. 51. *Babylō euersa.* Ibid. *Submersio & onus Babylonis.* Isaiæ 13. *Supplicium Assyriorum.* Tob. 14. Isaiæ 10. Isaiæ 14.

Laudate gentes populum eius.

Dubium est, *cur gentes ad laudandum populum Israël inuitentur?* Respondetur, causam reddi verbis subsequentibus; videlicet, quia Deus ponet eius oppressores Assyrios, & Babylonios, & quia propitius erit terræ Iudæ, & in illam reducet Israëlitas post captiuitatem Babylonicam. Inuitantur ergo gentes ad laudandum populum, & ad congratulandum ei, quòd potentissimum Deum haberet, qui hostes supplicio afficere valuit, & à captiuitate liberatos E Israëlitas in patriam restituere. Præterea, multo magis inuitantur gentes ad laudandum populum Israël, & congratulandum illi, quòd in Iudæam, ex Babylonica captiuitate liberatus, reuersus sit, in qua ex eodem populo ortus est verus Messias Christus, gentium salus, iuxta illud Ioan. 4. *Salus ex Iudæis est*, & orta est virgo Deipara, orti Apostoli, Euangelicæ legis promulgatores. LXX. interpretes vertunt: *Lætamini gentes cum plebe eius*; quæ verba citantur à D. Paulo ad Rom. 15. *Dico* (inquit) *Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum: gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est.* Psalm. 17. *Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine,* 16.

Gentes cur Israëlitis cōgratulentur? Ioan 4. Ad Rom. 15. Psal 17.

Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit Deuteron. 32. *Lætamini gentes cum plebe eius.* Ait Apostolus, Christum ad Iudæos missum, quia Patribus fuerat promissus, gentes autem non accepisse quidem promissionem, sed super misericordia magna Dei illum honorare, gratiasque agere, simul cum populo Israël; quod confirmat his verbis: *Lætamini gentes cum plebe eius.* hoc est, gentes ad fidem propter misericordiam Dei vocatæ, lætamini cum plebe eius Israëlitica, vocata propter promissionem factam Patribus. Non patietur Deus perire omnino populum suum in captiuitate Babylonica, sed hostibus vastatis, ex Babylonia tribum Iuda reducet in Iudæam, vt ex ea verus Messias Christus oriatur, & Apostoli, qui non solùm Iudæis, sed omnibus etiam gentibus Messiæ legem tradant. *Lætamini ergo gentes* cum populo eius, ex quo vobis salus diuina per Christum totius salutis fontem promanabit.

Deut. 32.

CAPVT XVI.

MORALE.

De Cantico Mosis.

Concrescat in pluuiam doctrina mea.

1\. SVMMOPERE necessariæ sunt conciones in Ecclesia: sunt enim Ecclesiæ pluuia. Sicut terræ necessaria est pluuia, ita Ecclesiæ necessarium est verbum Dei. Absque pluuia terra sterilis fit, absque verbo Dei hominum corda syluescunt. *Concrescat* (ait Moses) *vt pluuia doctrina mea.* Ex nubibus concretis fluit pluuia in terram, non autem ex nubibus quæ graciles sunt, & subtiles, quas Iudas Apostolus *nubes* vocat *sine aqua.* Caueat concionator, *ne nubes sit sine aqua: concrescat in pluuiam doctrina eius, fluat vt ros eloquium eius*; sit vtilis concio magis, quàm subtilis, & curiosa, ita vt instar pluuiæ, & roris auditorum corda fœcundet. D. Bernard. serm. 8. in Cantic. Doctrina (inquit) spiritus non curiositatem acuit, sed charitatem accendit, &c. Et Chrysost. lib. 3. de sacerdotio: Doctrina voluptatem, non etiam vtilitatem captans, effectus est vanæ gloriæ, &c. Delectet auditores concionator, sed vtili concione, quæ vitia insectetur, virtutum amorem, & peccatorum odium animo inserat, quæque corda concitet, & ad lachrymas permoueat. Huiusmodi concionatores libenter audiebat D. Bernardus, sic enim scribit serm. 59. in Cantic. Illius Doctoris libenter audio vocem qui non sibi plausum, sed mihi planctum moueat, &c. Cantic. 2. *Vox turturis audita est in terra nostra,* &c. Vox turturis gemitus esse dicitur; fœlix ciuitas, in qua turturis auditur vox, id est, gementis concionatoris, qui gemitu, & lachrymis pluit. D. Bernardus eodem loco: Verè (inquit) turturem exhibes, si gemere doceas. Et si persuadere vis, gemendo id magis, quàm declamando studeas oportebit, &c. Itaque lachrymis, & gemitu concrescit in pluuiam doctrina concionatoris.

Ecclesiæ necessariæ sunt conciones.

Côcio pluuia est cælestis.

D. Bernard.

D. Chrysost.

Sit vtilis concio, & lachrymas moueat.

Cantic. 2.

Sit vox turturis.

D. Bernard.

2\. Concrescit quoque exemplo, quod idem sanctissimus Pater eodem loco docet his verbis: Dabis, (inquit) ô concionator, voci tuæ vocem virtutis; si quod suades, prius tibi illud cognoscaris persuasisse, &c. Duplex est concionatoris vox, nimirum vox oris, & vox exempli, atque operis. D. Bernardus vocem exempli potentiorem esse ait: Validior (inquit) est vox operis,

Exemplo doceat concionator.

D. Bernard. *Vox exempli potentior.*

A quàm oris; fac quod loqueris, & non solùm me facilius emendas, sed te quoque non leui liberas probro, &c. Addit probrum, quo se liberat concionator, exemplum præbens: Non (inquit) pertinebit ad te, si quis dicat illud Matth. 23. *Alligant onera grauia, & importabilia, & imponunt ea in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere.* Sed neque illud ad Roman. 2. verearis oportet: *Tu qui alios doces, te ipsum non doces?* Hæc D. Bernardus. D. verò Gregor. lib. 22. moral. cap. 10. verba illa Prouerb. 19. *Abscondit piger manum sub axilla sua, & laborat, si ad os suum porrigat eam* de pigro concionatore exponit, qui manum ad os suum non porrigit, id est, qui ma-
B num, id est, opera ad os, id est, ad ea, quæ loquitur, non extendit: Pigro (inquit) labor est manum suam ad os porrigere, quia desidiosus quisque prædicator, neque hoc vult operari, quod dicit. Manum quippe ad os porrigere, est voci suæ opere concordare, &c. Ille ergo prædicator probrum effugit desidiosi, qui manum ad os extollit, & quæ dicit, operatur. De exemplo rectè Seneca epist. 6. Homines (inquit) amplius oculis, quàm auribus credunt; longum iter est per præcepta, breue, & efficax per exempla. Plato, & Aristoteles, & omnis in diuersum itura sapientium turba plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit, &c. Tale ergo exem-
C plum concionator præbeat, vt plus ex eius moribus, quàm ex eius verbis auditores trahant. Per breue iter, & efficax auditores in virtutem ducat.

Matth. 23.

Ad Rom. 2.

D. Gregor.

Prouerb. 19.

Seneca.

3\. Concrescit præterea in pluuiam doctrina Doctoris, cùm concrescit, & impletur animus virtute, & scientia, huiusmodi enim animus nubes est densa, concretaque virtutibus, atque scientia, ita vt doctrinæ aquas effundere possit in terram, qua de re legendus est D. Bernardus serm. 18. in Cantic. En (inquit) quanta infundenda sunt, vt effundere audeamus de plenitudine, non de penuria largientes. Primò quidem infundenda est compunctio, deinde deuo-
D tio, tertiò pœnitentiæ labor, quartò pietatis opus, quintò orationis studium, sextò contemplationis otium, septimò plenitudo dilectionis. Hæc omnia operatur Spiritus sanctus, secundùm operationem, quæ infusio appellatur; quatenus illa, quæ effusio dicta est, purè, & ob hoc tutè administretur ad laudem & gloriam Christi, &c. Duplex itaque est operatio ad hanc pluuiam concionis necessaria; infusio, & effusio; infusio virtutum, ac scientiæ, & effusio doctrinæ absque inani gloria, ad laudem Dei, propter charitatem proximi. Nam, vt ait Bernardus, non est, quòd se immisceat vanitas, vbi totum occupat charitas, &c. Inanis gloriæ amator concio-
E nator nubes est deaurata, sed sine aqua, quæ, vt ait Apostolus Iudas, à vento circumfertur. Nubes (inquam) est, deaurata concionis curiositate inutili, à vento autem inanis gloriæ circumfertur: at animarum zelo præditus, nubes est concreta, aquisque, & fulguribus plena, ex eo enim doctrinæ abundantes emanant aquæ, fulguráque, & tonitrua emittuntur, dum tartarea supplicia, Deique iudicia intonat. Psalm. 134. *Educens nubes ab extremo terræ,* &c. Quemadmodum nubes ab extremo terræ educit Dominus; ita ex humilitate educit concionatorem, & ad suggestum eleuat. Origen. hom. 5. in Ieremiam: Videamus, (inquit) quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ. Ait Saluator: *Qui vult in*

Multa prius sunt infundenda, vt audeat concionator effundere.

D. Bernard.

Necessaria est infusio, & effusio.

Concionator ne sit inanis gloriæ amans, sed zelo animarum præditus.

Psal. 134.

Origenes.

vobis esse primus, sit omnium nouissimus. Seruauit hoc mandatum Paulus, & fuit nouissimus in hoc mundo dicens: *Puto quòd Deus nos Apostolos nouissimos ostendit.* Si quis ergo sanctus, factus fuerit in hac vita nouissimus, iste fit nubes, & educit Dominus nubes non à primis terræ, non a consulibus, non à iudicibus, non à diuitibus: *Beati enim pauperes spiritu, quoniam vestrum est regnum cælorum.* Propterea si volumus nubes fieri, ad quas perueniat veritas Dei, nouissimi omnium simus, & tam affectu, quam opere dicamus: *Puto* enim *quòd nos Deus nouissimos ostendit.* Sic Origen.

4. Pluuia non solùm in amœnos descendit hortos, sed etiam in agros, & syluas: sic conciones concionatoris, qui zelo animarum ardet, non solùm in palatia Principum, & in auditores nobiles, vrbésque magnas, sed etiam in pauperum rusticorũ tiguria, & in parua oppida defluunt.

Concionatores varia peragrent loca.

Non vno loco se continet; sed totum, si posset, orbem concionando peragraret. Ordinis Prædicatorum Author D. Dominicus zelo animarum ardens, noluit vno loco suos, licèt paucos, conclusos esse, sed per diuersas regiones, veluti

D. Anton.

semina, dispersit, vt fructum ferrent. D. Anton. in vita D. Dominici, §.3. Conuocatis (inquit) fratribus, inuocatóq; Spiritu sancto dixit, suum hoc esse propositum, vt fratres omnes, licèt admodum paucos, per diuersas dispergeret regiones, neque se velle de cætero eos simul habitare; sciens quòd semina dispersa fructificant, congesta putrescunt. De eod. vide infra lib. 10. cap. 13. num. 3. Omitto alia, sed non omittam id de magno Francisco dicere, quod idem D. An-

D. Anton.

ton. scribit tit. 24. cap. 2. §. 9. Intendere (inquit) proximorum saluti, corpus emortuum fecit, per ciuitates & castella circumiens, &c. Deus bone, magnus Franciscus corpore penè mortuo, hoc est, maximè infirmo, ciuitates, & pagos circuit. Ecquis erit, qui tanti viri exemplo, ad hoc faciendum non permoueatur, cùm corpus habeat, non emortuum, sed satis viuum, & robustum? Post alias pluuias sanctissimarum religionum pluuiam misit Dominus, quæ totum terrarum

Societas Iesv.

urbem irrigaret, videlicet Societatem IESV, Deo tribuatur gloria. Irrigat hæc pluuia ciuitates, oppida, pagos, Brasilos, Indos, Iaponas, Sinas, Mogores, magnaque voluntate id facit, illi similis pluuiæ, quam voluntariam appellat va-

Psal. 67.

tes Psal. 67. *Pluuiam* (ait) *voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu verò perfecisti*

Pluuia voluntaria concio.

eam, &c. Voluntariam oportet esse pluuiam, vt tot regiones irrigare possit, maximè voluntarium oportet esse concionatorem, qui tot terras est peragraturus, & maria interposita nauigaturus. Magna voluntas Dei amore concitata necessaria est, vt hominem ad percurrenda sui regni oppida, & oppidula permoueat; maior, vt illum ad nauigandum procellosum mare, & Ethnicas nationes docendas ducat. At succurrit Deus, ex variis religionibus, tanquam ex cælis, voluntarias pluuias mittit in hæreditatem suam, quæ infirmata est, & perficit eam, vt fructum proferat. Operarios voluntate ardenti

Lucæ 14.

præditos mittit, qui, vt legitur Luc. 14. *Exeant in plateas, & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos in cœnam Domini introducant.*

Expectetur, vt pluuia doctrina mea.

5. Noster interpres vertit: *Concrescat in pluuiam doctrina mea.* LXX. interpretes vertunt: *Expectetur, vt pluuia doctrina mea.* Ad auditores hoc pertinet, expectare enim debent concionem

Auditorũ est auidè concionẽ expectare.

auidè, quemadmodum terra arida expectat pluuiam, iuxta illud Psalm. 142. *Anima mea, sicut*

Psal. 142.

terra sine aqua tibi, &c. Terra sine aqua veluti sitit, & pluuiam ex cælo exoptat; sic auditor sitiat, & cælestes concionis aquas desideret. Sed quorsum exoptat terra aquam? sanè vt fructum ferat: sic auditor concionem desideret, vt virtutum fructum producat. Psalm. 71. de

Auditores irrigati pluuia concionis, ferant fructum.

Psal. 71.

Christo Opt. Max. dicitur: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram;* quia descendit sicut pluuia in vellus Gedeonis, magno cum silentio, & sicut stillæ imbris terram fœcundantis, præterea quia descendit in Iudæorum populum, qui eum repudiarunt, sicut pluuia in lanam. Sicut enim pluuia in lanam decidens, fructum non affert. sic Christi doctrina in Iudæis, qui credere nolucrunt, non attulit fructum. In multis tamen qui crediderunt, magnum edidit, quibus congruunt verba illa, *& sicut stillicidia stillantia super terram.* Quemadmodum enim terra stillicidiis aquæ stillantibus irrigata, fructus parit; sic multi Iudæorum Christi doctrina cælesti irrigati, magnos Christianæ religionis fructus protulerunt. Eundem in modum se res habet in concionibus, ex auditoribus quidam similes sunt Gedeonis velleri, ebibunt pluuiam cælestem, audiunt concionem, & nihil fructus ferunt. At verò alij similes sunt terræ; stillicidia doctrinæ stillantia ex cælo suscipiunt *corde bono, & optimo,* vt ait Dominus Lucæ 8. *& fructum afferunt*

Lucæ 8.

in patientia; patientia enim opus est. Nam quemadmodum terra, si frigora, hyemes, æstus, aratri proscissionem non tulerit, fructum non feret: sic auditor concionum, si propter Christum, multa quæ obstant aduersa, in patientia non tolerauerit, sterilis erit. Audiamus Pau-

Ad Hebr. 6.

lum ad Hebr. 6. *Terra* (inquit) *sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem à Deo. Proferens autem spinas, ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem.* Ferant igitur fructum concionum auditores, vt benedictionem à Deo accipiant: quòd si pluuia cælesti irrigati spinas tulerint, accipient maledictionem, & combustionem.

Origenes.

Origen. homil. 16. in Leuitic. Vnusquisque (inquit) auditorum suscipit imbrem verbi Dei, & siquidem fructum attulerit operis boni, benedictionem consequetur: si verò susceptum Dei verbum contempserit, & frequenter audita neglexerit, ac solicitudini se rerum sæcularium, libidinique subiecerit, tanquam qui spinis suffocauerit verbum, maledictionem conquiret. Sic ille.

Quia nomen Domini inuocabo.

6. Inuocet concionator nomen Domini, orétque prius, quàm concionetur, vt vim præbeat Deus inuocatus concioni. Hoc monet D. Au-

Concionator oret Deum ante concionem.

D. August.

gustinus lib. 4. de doctr. Christ. cap. 15. nimirum, vt qui concionatur, sit prius orator, hoc est, priùs oret, postea loquatur: Concionatur (inquit) orando pro se, & pro illis, quos est allocuturus, sit orator, antequam dictor, &c.

Psal. 44.

Psalm. 44. canit vates: *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi: Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis,* &c. Ructus ex intimo stomacho emittitur; sic verbum bonum concionis

concionis ex intimo corde emitti debet, ad permouenda auditorum intima corda. hoc autem fit, si præcedat ardens oratio. Tunc enim concionator eructat, quod manducauit, & ex abundantia cordis os eius loquitur. Vnde D. August. loco indicato: Ipsa (inquit) hora iam, vt dicat accedens concionator, priusquam exerat proferentem linguam, leuet ad Deum animam sitientem, vt eructet quod biberit, vel quod impleuerit, fundat, &c. Eodem loco docet August. concionatoris munus magis orationis viribus, quàm oratoria facultate perfici: Agit (inquit) concionator, vt intelligenter, libenter, & obedienter audiatur; & hæc se posse, si potuerit, & in quantum potuerit, pietate magis orationum, quam oratorum facultate, non dubitet, &c. D. Bernard. epistola 101. ad Abbatem Reatini monasterij, ter ait Christum dixisse Petro, *pasce oues meas*: pascendas verò tribus rebus, nempè verbo, exemplo, oratione, quæ maior est; quia exemplo & verbo efficaciam impetrat: In hoc (inquit) noueris illius Trinitatis sacramentum in nullo frustratum esse à te, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas & sanctarum fructu orationum. Manent tria hæc: verbum, exemplum, oratio. maior autem his est oratio. Nam etsi voci virtus sit opus, & operi tamen, & voci, gratiam, efficaciámque promeretur oratio, &c.

D. August.

Ibid.

D. Bernard.

Audite cæli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei.

7\. Consideret concionator, quos habeat auditores suæ concionis, vt diligenter ea præparet, quæ auditoribus necessaria sunt. Auditores habet cælos, & terram. Audit illum Deus, qui in cælis est, audiunt angeli cælestes, audit illum terra, hoc est, homines terreni, qui terram incolunt. Magna cura se præparet. Regem enim Regum, id est, Deum, habet auditorem, cui non vana placet concio, sed humilitate plena. Inanem fugiat gloriam, illius fucatum, falsúmque splendorem execretur. Qualis autem sit inanis gloriæ splendor, parabolicè indicauit sanctissima fæmina Maria de Ognies Cardinali Iacoco de Vitriaco, vt ipse Cardin. scribit, & D. Anton. 3. part. tit. 19. cap. 12. §. 8. Vidi, (inquit fæmina sanctissima alloquens Iacobum, antequam esset Cardinalis) vidi quasi similitudinem hominis nebulosi superfluitate capillorum coperti: quædam verò meretrix subornata, quasi quibusdam radiis splendida, eum blandè intuendo circumibat. Facto autem pluries circulo, vnum de radiis suis versùs eum proiiciens partem tenebrarum effugabat, &c. Capillis oneratus, & nebulosus homo concionem indicabat multis rebus malè suffarcinatam; meretrix verò inanem gloriam, quæ adulationis quosdam radios, & suum euge, euge emittebat in concionatorem mœstum, eiúsque mœstitiæ partem depellebat. Meretrix est inanis gloria, splendoris quosdam inanes emittit radios, qui mox extinguuntur; concionatorem circuit, falsis radiis decipere nititur. Hanc fugiat, Regi regum dicat suam concionem, suaque omnia opera, iuxta illud Psalm. 44. *Dico ego opera mea Regi*: huic Regi loquatur, illius honorem semper quærat, sit lingua eius, vt est in eodem Psal. *Lingua scriba velociter scribentis* non loquatur solum, sed etiam scribat in cordibus auditorum.

Concionatoris auditor est Deus, sunt & angeli, & homines.

Inanis gloria insidiatur concionatori.

D. Antonin.

Psal. 44.

8\. Verba loquentis volant, verba scribentis permanent; verba ardentis concionatoris non volant, sed in cordibus auditorum scribuntur, ac permanent, iuxta illud Luc. 8. *In corde bono, & optimo audientes verbum retinent*, &c. Est concionator scriba velociter scribens, quia velociter verba profert: at verba velociter prolata non transeunt velociter, sed in cordibus veluti sagittæ hærent, eáque feriunt, iuxta illud eiusdem Psalmi: *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum Regis*, &c. Emittuntur sagittæ ardentis concionatoris, maximè in corda, illa vulnerant. Vulnerato corde, populi sub Christo cadunt. Tradat concionator calamum suum, id est, linguam, scribæ velociter scribenti, id est, Spiritui sancto; ille verba in sagittas conuertet, quæ miro vulnerent modo. Vulnerant enim hæ sagittæ, & vulnerando sanitatem afferunt. Tradat calamum, sed apparatum; nemo enim calamo scribit imparato, apparet linguam oratione, meditatione, lectione, animarum zelo, & attendat, quòd cæli ipsum audiunt. O beatum, eximiéque apparatum calamum D. Antonij Vlyssiponensis linguam. De illa audiamus scribentem D. Antoninum 3. part. tit. 24. cap. 3. §. 6. Educto (inquit) de tumulo corpore sacro, inuenta est lingua eius in ore adeò recens, rubicunda, & pulchra, ac si tunc decessisset, quæ tamen per multos annos cum corpore sub terra iacuerat: quam Bonauentura Generalis tunc Minister in manibus tenens, irrigatus pro fluuio lacrymarum, deuotissimè his verbis affatus est: ô lingua benedicta, quæ semper Deum benedixisti, & alios benedicere fecisti; nunc apparet, quanti meriti fuisti, &c. Fuit hæc B. Antonij lingua calamus Spiritus sancti, egregiè apparatus ad scribendum in cordibus hominum odium peccatorum, Dei, virtutúmque amorem: sagitta fuit, præcordia saucians, ante Christum populos prosternens. Idcóque post sepulturam recens, rubicunda, & pulchra inuenta est, vt intelligat concionator, illos qui D. Antonium concionando imitantur, pulcherrimam in cælo linguam habituros in sempiternum. Apparabat calamum noster Lusitanus D. Antonius, id est, linguam, quia sciebat, quos haberet auditores, videlicet cæli summum Regem, cui maximè placere cupiebat, & terram.

Lucæ 8.

Ibid.

Lingua concionatoris calamus scribæ.

D. Anton.

Lingua D. Antonij, eximij concionatoris, non est in sepulchro consumpta.

9\. *Audite* (inquit Moses) *cæli, audiat terra*; non vnus, aut alter terræ locus, sed tota terra audiat; totam enim terram vellet ardens concionator docendo peragrare, si posset. *In omnem terram exiuit sonus Apostolorum*; sic in omnem, in quam vires ferunt, exit sonus ardentis concionatoris. Ad Roman. 1. *Græcis, ac barbaris* (ait egregius concionator Paulus) *sapientibus, & insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est, & vobis, qui Romæ estis, euangelizare*, &c. Omnibus debitor est concionator, sapientibus, & insipientibus, Græcis, atque barbaris, ita quod in illo est, promptus est ad euangelizandum toti terræ pro viribus. *Vas electionis est mihi iste*, (ait Dominus Actor. 9. de Paulo loquens) *vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filijs Israel.* Vas electum est prædicator, vt portet nō nomen suum, & famam suam, sed nomen Christi, coram omnibus populis, & gentibus, iuxta vires suas. Audiamus ipsum Paulum vas electionis, dicat ille, portétne nomen suum, an nomen Christi. 2. Corinth. 4. *Non nosmetipsos* (inquit) *prædicamus, sed Iesum Christum Dominum nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum.* Vas est fictile concionator, sed est etiam vas electionis, quatenus

Ardens concionator totā cupit terram pluuia verbi Dei irrigare.

Ad Rom. 1.

Actor. 9.

2. Corinth. 4.

Vasa fictilia Deus corroborat.

vas fictile fragile vas est, quatenus verò vas electionis, vas est forte. 2. Corinth.4. *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, & non ex nobis.* Thesaurum doctrinæ Christi in vasis testaceis, ac fragilibus habemus? sumus enim vasa fictilia, & testacea. Sublimitas est ex fortitudine Dei. Deus enim vasa fictilia ita reddit fortia, vt dicant cum eodem Apostolo: *Omnia possumus in eo, qui nos confortat.* Possumus patriam charam relinquere, possumus Oceani procellas subire, possumus totam terram peragrare, vt thesaurum doctrinæ Christi vniuersis gentibus impertiamur. *Circuiui terram, & perambulaui eam,* (ait satanas Iob 1.) si dæmones terram circumeunt, & perambulant, vt homines in tartareos præcipitent rogos; cur concionatores terram non circumibunt, & perambulabunt, vt homines in cælestia attollant gaudia?

2. Corinth.4. — *Iob 1.*

Dei perfecta sunt opera.

10. Israëlitæ Deum erant derelicturi, & falsos, atque inanes Deos secuturi: ostendit Moses, qualis sit Deus, quem sunt repudiaturi: *Date* (inquit) *magnitudinem infinitam Deo nostro*, non diis fictis, qui nihil sunt. Est enim Deus noster maximus, & infinitus, eius opera perfectissima sunt, & maxima; respicite cælum, opus est manuum eius perfectissimum: respicite terram, maria, & omnia, quæ tum in terris, tum in aquis versantur, omnia opera sunt Dei maximè perfecta. Omnes viæ Dei nostri iudicia sunt, eius operationes quæ sunt viæ, quibus graditur, omnes rectissimæ sunt. Deus noster fidelis est, promissis stat, veritatem, & fidelitatem semper seruat. Denique Deus noster, Deus est, in quo nulla iniquitatis labes potest reperiri; iustissimus est, & rectissimus. Hic Deus cuius perfecta sunt opera, cœpit hoc opus redemptionis Israëlitici populi ab Ægyptiaca seruitute, perficiet opus quod cœpit, & in finem perducet, quod Patribus promisit, præstabit fideliter, non recedet à viis suis rectissimis, in illis permanens populum suum in terram promissam paulò post introducet: perfectum quoque maximè erit opus redemptionis à seruitute diaboli, quod Patribus pollicitus est, eritque eius perfectio stupenda.

Deus opera sua perficit.

CAPVT XVII.

MORALE.

De Cantico Mosis.

Peccauerunt ei, & non filij eius in sordibus.

1. NON solùm idolorum cultus, sed reliqua etiam omnia peccata sordes sunt, quia animum maximè inquinant. Apoc. 22. de peccatoribus dicitur: *Qui in sordibus est, sordescat adhuc,* &c. Liberum hominis arbitrium his verbis indicatur, & Dei permissio, peccatique sordes. *Qui in sordibus* (inquit Dominus) *est peccati, sordescat adhuc.* Per permissionem loquitur scriptura. Non enim Deus vult peccata, sed permittit iusto iudicio suo. Zachar.3. *Summus sacerdos Israëlitarum ostenditur vestibus sordidis indutus.* Vestes autem sordidæ significant peccata, quæ vestes sunt animi sordidissimæ. Vestes autem mundissimæ, ac pretiosissimæ virtutes sunt, quas eodem capite indicant vestes mutatoriæ. Nam à sacerdote illo sordida vestimenta ablata sunt, indutúsque est vestibus pretiosis, & mutatoriis. *Auferte* (ait angelus) *vestimenta sordida ab eo.* Et addit: *Ecce abstuli a te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs,* &c. Sunt autem vestes mutatoriæ, vestes pretiosiores, quæ mutantur, neque semper gestantur, sed diebus festis, aliísque similibus. Oremus Deum, pœnitentiam agentes, vt indumenta peccatorum sordidissima à nobis auferat, induatque nos vestibus virtutum magni pretij. Cauendum tamen est, ne sint vestes mutatoriæ, hoc est, ne mutentur, sed perpetuæ sint. Semper iis indutus esse debet Christianus, hæc enim Christiani sunt indumenta. Quæ si seruare velit, semper integra permanebunt: si seruare nolit, quamuis auro, sericísque vestimentis fulgeat, nudus erit. Apocalyps.16. *Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem eius.*

Peccatū hominem sordibus inquinat. — *Apoc.22.* — *Zachar.3.* — *Virtutes vestes sunt mūdissima: peccata vestes sordidissima.* — *Apoc.16.*

2. Condidit Deus mundum mundissimum, sed peccatorum sordibus factus est mundus immundissimus. Quamobrem quadraginta dierum diluuium immisit, omnésq; sordes abluit. Rursus ex filiis Noë hominum multitudo exorta est, rursúsque exortæ cum illis sunt sordes peccatorum, rursus mundus factus est immundissimus. Non emisit Deus rursus aquarum diluuium, quo sordes abluerentur, terra dissipata. Pollicitus enim est, non futurum huiusmodi diluuium, Genes.9. *Nequaquam* (inquit) *vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terram.* Aliud multo potentius diluuium effudit, non aquarum, sed sanguinis Christi Opt. Max. quod totum inundauit orbem, & hominum sordes abstersit. Prius illud diluuium sordes ex mundo abstulit, ablata hominibus vita: at Christi diluuium sordes ex mundo abstulit, ablata vita non hominibus, sed ipsi Christo, ita vt cataractæ cæli, id est, corporis sanctissimi venæ, aperirentur, & pluuia fieret, non quadraginta solùm dierum, sed multorum sæculorum, qua mundi inquinamenta abluerentur, vsque ad extremum iudicij diem. Prius diluuium præteriit, extinctis peccatoribus, secundum diluuium permanet, extinctísque peccatis, peccatoribus dat vitam. Ideóque hoc diluuium sanguinis Christi fons dicitur, quia quemadmodum fontis aqua perennis est: sic sanguinis Christi merita perpetua sunt in Ecclesia, ad abluendas sordes peccatorum. Zachariæ 13. *In illa die erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem in ablutionem peccatoris.* Fons hic sanguinis Christi, fons est perennis *in ablutionem peccatoris*, hoc est, vt peccator mundissimis eius aquis peccatorum suorum immunditiam eluat. Non est muro circundatus fons: *Erit* (inquit) *patens.* Patet omnibus nationibus, omnibus hominibus. Itaque qui in sordibus peccatorum est, non sordescat adhuc. Fontem petat, execrabiles sordes ex animo pellat. D.Gregor. homil. 20. in Ezech. Patet (inquit) fons, curramus cum lacrymis, lauemur hoc fonte pietatis. Quærere misericordiæ fontem debuimus, etiamsi clausus esset, patet fons, & negligimus. Sic ille.

Duplici diluuio Deus mundū mundauit. — *Diluuium Noë.* — *Genes.9.* — *Diluuium sanguinis Christi.* — *Sanguinis Christi fons.* — *Zachar.13.* — *D.Gregor.*

3. LXX. interpretes vertunt: *Peccauerunt non ei filij vituperabiles.* Alij puncta secuti sunt, quod facilè intelliget, qui Hebraicè nouerit. D. Augustin. quæst. 55. in Deuter. quis illorum sensus sit, docet his verbis: Peccauerunt (inquit) non ei,

D.August.

ei, quoniam qui peccat, non peccat ei, id est, non nocet Deo, sed sibi, &c. Chaldæus similiter vertit: Dissipauerunt seipsos, & non Deum, filij qui seruierunt idolis, &c. Iob 35. *Si peccaueris, quid ei nocebis?* Non potest homo nocere Deo, quia nihil mali illi inferre potest, nihil boni auferre. Idcirco dicuntur Israëlitæ non peccasse Deo, quia nihil illi nocumenti intulerunt: at impius peccat sibi, hoc est, peccat in maximum detrimentum suum, infinito enim bono, id est, gloria sempiterna, se priuat, & infinitis tartari tormentis se mancipat. Quamuis autem hoc sensu dicatur peccator non peccare Deo, tamen Deo peccat, quia Deum offendit, eius leges frangit, summo Regi suo non obedit. *Tibi soli peccaui*, (ait Dauid Psalm. 50) Peccauit Dauid Deo, quia mandatis illius non obtemperauit, peccauit Deo soli, quia solum Deum habebat iudicem, & peccati punitorem, vt exponit D. Hieronym. in epist. ad Rusticum: Tibi (inquit) soli peccaui. Rex enim eram, alium non timebam, &c. Euthymius: Cùm Rex sim, & te solum iudicem habeam, tibi soli peccasse videor, &c. Sic Cassiodorus, Chrysostomus, & alij interpretantur. Dicuntur etiam peccatores Deo soli peccare, tanquam soli inferenti supplicium æternum, præterea tanquam soli peccata remittenti. Solus enim Deus peccata remittit, remittit quidem per sacerdotes, sed illi remissionis administri sunt. Peccauerunt ei, vt vocant LXX. interpretes, *filij vituperabiles*. Valde enim vituperabiles sunt improbi homines, præsertim qui à Deo deficiūt ad idola. Quāobrem appellantur Israëlitæ à Mose, *generatio praua, atque peruersa*, appellantur, *insipiens populus, & stultus*, & *gens absque consilio, & sine prudentia*.

Iob 35. *Peccator Deo nocere non potest: sibi maximè nocet.*

Psalm 50. *Quomodo peccator dicatur soli Deo peccare.* D. Hieron.

Euthymius.

Haccine reddis Domino, popule stulte, & insipiens?

4\. Exprobrat Moses Israëlitis ingratitudinem, quòd summis Dei beneficiis reddiderint summa maleficia, videlicet idolorum cultum. Ventus vrens siccans fontem pietatis, dicitur ingratitudo à D. Bernard. serm. 51. in Cant. Hic ventus fontem pietatis, & misericordiæ Dei erga Israëlitas quodammodo exsiccauit, quos enim tot beneficiis affecerat, hostibus tradidit, tandémque Babylonicæ captiuitati mancipauit. Quandiu Iosue vixit, & alij senes Deum coluerunt: postquam illi ex vita discesserunt, idola venerati sunt. Iud. 2. *Seruierunt Israëlitæ Domino cunctis diebus Iosue, & seniorū, qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat cū Israël. Mortuus est autem Iosue, omnisque illa generatio cōgregata est ad Patres suos, & surrexerunt alij, qui nouerant Dominum, & opera, quæ fecerat cum Israël. Feceruntque filij Israel malum in conspectu Domini, & seruierunt Baalim, ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Ægypti, & secuti sunt deos alienos.* Sequitur: *Iratúsque Dominus contra Israël, tradidit eos in manus diripientium, qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus, nec potuerunt resistere aduersariis suis.* Videat, si placet, Lector, quæ scripsimus tom. 1. Concord. lib. 5. cap. 20. Inter Israëlitas magna fuit ingratitudo Ieroboam Regis, huic enim dispertito regno dedit Deus decem tribus. 3. Reg. 11. Ahias propheta ad Ieroboam: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.* Magnum sanè fuit hoc beneficium. Iam vide Regis à Deo constituti ingratitudinem, vitulos aureos adorandos proposuit, populumque suum in barathrum idololatriæ præcipitem dedit, ô ingratitudinem tartaream, quæ pro tanto beneficio accepto, nempe pro regno, reddidit Deo idolorum cultū! *Obstupescite cæli super hoc*, (ait Ieremias cap. 2.) *& portæ eius desolamini vehementer, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas*, &c. De idololatriæ peccato loquitur Propheta. Deus præcepit Psal. 36. *Declina à malo, & fac bonum*: Israëlitæ contra declinauerunt à summo bono Deo, & stupendum fecerūt malum, idola venerantes, dereliquerunt Deum fontem aquę viuæ, quæ illos, veluti amœnum hortum, irrigabat, & fabricarunt cisternas dissipatas aquæ carentes, id est, idola, quæ aquam nullam habent ad irrigandum, hoc est, quæ nullum in eos, à quibus coluntur, conferre possunt beneficium. Stupendum fuit hoc scelus, stupenda ingratitudo, *ideo obstupescite* (inquit) *cæli super hoc*, &c. Ezechiel. 16. confert Deus synagogam cum puella abiecta, atque exposita, cuius nemo miseretur. Beneficia in eā collata enarrat, quòd expositam assumpserit, quòd ornauerit, quòd in vxorem duxerit, quòd multis opibus locupletarit, quòd Reginam fecerit. Debuerat tot beneficiis obstricta hæc puella Deo fidelitatem seruare, veluti coniugi dilectissimo; at illa ingrata, & beneficiorum oblita, virum suum Deum dereliquit; lupanar fecit, séque idolis prostituit: Ezechiel. 16. *Fecisti tibi lupanar, & fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis.* Tandem ait adulteram synagogam, supplicio adulterarum afficiendam: *Iudicabo* (inquit) *te iudiciis adulterarum*, &c. Cap. 23. eiusdem prophetæ duæ describuntur sorores meretrices, quæ duo Israëlitarum regna significant, videlicet regnum Iuda, & regnum Samariæ. Vtrúmque enim regnum meretrici, & adulteræ simile fuit, quia idola vtrúmque coluit, & pro maximis beneficiis acceptis maxima idololatriæ scelera Deo retribuit. Ideò meritò Moses ait: *Haccine reddis Domino, popule stulte, & insipiens?*

Ingratitudo pessimū vitium, & ventus vrens. D. Bernard.

Ingratitudo Hebræorum. Iud. 2.

Ingratitudo regis Ieroboā 3 Reg. 11.

Ierem. 2.

Psalm. 36.

Idola cisternæ sunt dissipatæ.

Ezech. 16.

Ingratitudo synagogæ.

5\. Reuocat verò Dei beneficia in memoriam dicens: *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Ne reddamus Deo mala pro bonis, peccata pro beneficiis; imò cùm tentationes nos aggrediuntur, reuocatis in memoriam Dei beneficiis, tanquam iaculis aduersùs eas pugnemus, sicut Ioseph Genes. 39. qui postquam beneficia heri suo commemorauit, adiecit: *Quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Dominum meum?* D. Gregor. lib. 30. moral. cap. 18. Bona quæ assecutus fuerat Ioseph, memoriæ intulit, & malum, id est, tentationem euicit. Addit D. Gregor. Cùm voluptas tentat in prosperis, hæc ipsa prospera, id est, beneficia Dei, tentationis aculeo sunt opponenda, vt eo erubescamus nos praua committere, quo nos à Deo meminimus gratuitò bona percepisse, & illatam gratiam exteriorum munerum vertamus in arma virtutum, vt sint ante oculos, quæ percepimus, id est, beneficia Dei, & quæ nos alliciunt, id est, tentationes, subigamus. Quia enim voluptas ex prosperitate nascitur, eiusdem prosperitatis consideratione est ferienda, quatenus hostis noster vnde oritur, inde moriatur. Iram namque superni Iudicis contra nos accendimus, si contra benignitatem ipsius, etiam

Gen. 39.

D. Gregor. *Beneficiorum Dei memoria pugnandum est contra tentationes.*

ex sua largitate pugnamus. Hæc D. Greg. Nemo A ergo incrassatus recalcitret contra Deum, nemo beneficiis Dei impinguatus contra Deum pugnet peccando, sed beneficiis Dei impinguatus pugnet tentationibus resistendo, dicens cum Ioseph: *Quomodo peccare possum in Dominum meum,* qui tot in me contulit beneficia?

6\. Plurima autem sunt, eadémque maxima Dei beneficia, (quibus veluti telis aduersùs peccata certare possumus) semper animo voluenda, vt ingratitudinis pessimum vitium à nobis longè propellamus. Iustinianus in lib. de obedient. cap. 28. illa cum mari confert his verbis: Diuina beneficia ad qui plenum pãdere conatus fuerit, similis censendus est illi, qui latissima maris B fluenta in vase minimo concludere moliretur, &c. Hoc mare latissimum veluti conclusum est his paucis verbis: *Nunquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Pater noster Deus est indulgentissimus, qui nos ex nihilo condidit, hominésque rationis participes fecit, qui conditos perpetuò seruat, & conseruat, multis nos cumulans beneficiis, iuxta illud Pauli Actor. 17. *In ipso viuimus, mouemur & sumus.* A Deo vitam habemus, motum, & essentiam, atque existentiam, in iis ille nos conseruat. Nam nisi nos perpetuò conseruaret, protinus in nihilum redigeremur. Artificum opera ab eis pendent, dum fiunt, postquam facta sunt, C & si longè ab artificibus recedant, permanent: opera verò Dei neque momento vno permanere possunt, si à Deo non conseruentur. Quemadmodum aëris huius splendor à sole pendet, dum fit, & dum conseruatur: ita opera Dei, cælum, terra, homines, cæteráque omnia à Deo pendent, non solùm cùm efficiuntur, sed etiam quandiu aliquid sunt. Addit Moses: *Possedit te.* Sumus enim Dei possessio, & hæreditas, quam ille mille donis colit, & sanguine suo irrigat: *Populus sumus acquisitionis*, vt vocat D. Petrus epist. 1. cap. 2. id est, populus acquisitus sanguine Christi. Empti sumus pretio magno, vt ait D. Paulus 1. Corinth. 6. Pretium autem ma- D gnum Christi sanguis est. Hostis crudelissimus diabolus in suam nos seruitutem redegerat, nósque possidebat: at Christus misericordia commotus, oppressos acerbissima captiuitate emit pretio magno, & possedit. Sequuntur alia beneficia.

Iustinianus.
Beneficia Dei mare magnũ.
Actor. 17.
1. Pet. 2.

Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam.

7\. Loquitur Moses de diuisione, & electione hominum post diluuium Noe, cùm 10 varias regiones sunt diuisi. Non vna in regione illos, sed in multis collocauit Deus: reliquos populos Ethnicos sibi non assumpsit, elegit verò po- E pulum Israël. *Pars* (inquit) *Domini populus eius, & Iacob funiculus hereditatis eius.* Adumbrat autem hæc diuisio, & electio aliam stupendam, quæ ab æterno facta à Deo est, videlicet diuisionem prædestinatorum à præscitis, & electionem prædestinatorum, *quando diuidebat altissimus gentes, & separabat filios Adam.* O stupendam diuisionem, qua Deus ab æternitate gentes diuisit, & filios Adam separauit? Innumerabilem præuidit hominum multitudinem, hanc diuisit, multósque ex illis propter peccata reprobauit, alios in sempiternam gloriam prædestinauit. Hoc beneficium prædestinationis, & electionis, principium est, & fons beneficiorum, A quæ Deus confert in prædestinatum. Eius effectus sunt tria illa maxima beneficia: vocatio, iustificatio, glorificatio, iuxta illud Pauli ad Roman. 8. *Quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, & glorificauit.* Vocatio multa continet beneficia, iustificatio quoque, & glorificatio, quæ infinitum esset numerare. An simus prædestinati ignoramus, est enim prædestinatio occultissima; verùm ex vita nostra, & bonis operibus coniicere possumus, ac confidere, nos tantum beneficium summa Dei liberalitate esse consecutos: hinc illud D. Petri epist. 1. cap. 2. *Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.* Qui vult certam, Græcè, βεβαίαν, B firmam, & stabilem facere suam vocationem, & suam electionem, per bona opera id faciat. Bona enim opera prædestinati, & electi hominis sunt signum. Hoc certissimum est, posse hominem, Deo auxiliante, legem Dei vsque ad mortem seruare, & bona opera facere, certissimum quoque est, huiusmodi hominem esse prædestinatum. Deus omnibus auxilium fert. Serua ergo legem, & bona opera fac vsque ad mortem, & prædestinatum te reputa, ne sis solicitus de prædestinatione, & anxius, ne te torqueat, ac perturbet. Esto solicitus de bonis operibus, & bona vita. Qui bene viuit, & bene operatur cum C perseuerantia vsque in finem, hic est prædestinatus. D. Petrus. *Satagite,* (inquit) *vt per bona opera certam vocationem vestram faciatis.* Non dixit, satagite, & soliciti estote de vestra electione, & prædestinatione, sed, *satagite, & soliciti estote* de operibus bonis, quibus ipsam electionem firmam, & certam faciatis.

Ab æterno Deus diuisit filios Adam, & elegit ac reprobauit.
Ad Rom. 8.
1 Petri 2.
Signum prædestinationis sunt bona opera.

Aiunt non nulli, duplicem esse prædestinationem, & electionem Dei; alteram ad gratiam, 8.
alteram ad gloriam. Prædestinat Deus ad primam gratiam sine meritis, & operibus, nulláque datur causa huius prædestinationis. Prædestinat quoque ad gloriam, sed ex operibus præuisis. Gloria enim merces est prædestinati, D & corona iustitiæ, quam Deus ob merita fidei, & operum donat. *Venite benedicti,* (ait Matth. 25.) *possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, esuriui enim & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me.* Ecce regni cælestis gloriam tribuit Deus bonis operibus, tanquam præmium, & mercedem. Apocal. 14. *Opera illorum sequuntur illos,* mortuos non sequuntur diuitiæ, aut deliciæ, quibus in vita perfruiti sunt, sed opera bona. Hoc egregium est viaticum in cælum tendentibus. Quicunque in gloriam cælestem vult esse prædestinatus, operibus bonis insudet.

Gloria merces & præmiũ est prædestinato.
Matth. 25.
Apocal. 14.

Fuit alia diuisio, qua Deus à reliquis populis 9.
E diuisit populum Israël, suámque partem, & hæreditatem fecit: *Pars* (inquit) *Domini populus eius, & Israël funiculus hæreditatis eius.* At verò quia Messiam suum repudiauit, à Deo repudiatus est, assumptíque sunt à Deo populi gentium. Olim pars Domini erat Israëliticus populus, & hæreditas eius: post Christum verò pars Domini est Ecclesia toto orbe dispersa, & hæreditas illius, iuxta illud Psal. 2. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Et Psal. 15. sic loquitur Christus Dominus: *Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.* Hæreditas præclara Ecclesia est, in quam funes Domini præclarè ceciderunt.

Repudiauit Deus Israëlitas, elegit gentes.
Psalm. 2.
Psalm. 15.

Inuenit

Inuenit eum in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis.

10. *Omnes homines Deus in peccato inuenit.* Ecclesiam suam, omnésque prædestinatos inuenit Deus in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis, omnes enim homines in peccato inuenit, (de Deipara virgine non loquimur.) Peccatum terra est, deserta à Deo summo bono, & à gratia, locus est vastæ solitudinis, & horroris; quid enim horrendum est magis, quàm peccatum? In hac horrenda terra, & vasta solitudine inuenit Deus homines. Vel terra deserta mundus est, plena horrore serpentium, id est, peccatorum, Deuteron. 8. *Ductor tuus fuit* (scilicet Deus,) *in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas.* Hic mundus est solitudo plena serpentibus, ipso tartareo flatu adurentibus. Cum serpentibus conferuntur peccata, Ecclesiastici cap. 21. *Quasi* (inquit) *à facie colubri fuge peccata, & si accesseris ad illa, suscipient te dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum.* In hac solitudine plena serpentibus horrendis ductor sui populi est Deus.

Deuter. 8.

Mundus est solitudo plena serpentibus.

Ecclef. 21.

11. *Circumducit Dominus populū, & custodit.* *Circumduxit eum, & docuit, & custodiuit quasi pupillam oculi sui*, &c. Non semper eadem via ducit, sed per circuitus varios, hoc est, per multas tentationes circumducit, sicque ad terram terepromissionis perducit, docet eos legem suam, C docet quid fugere, quid amplecti debeant, docet ipsis tentationibus cognoscere varios spiritus, *custodit quasi pupillam oculi sui.* Nisi enim Dominus nos custodiret, viam hanc, & circuitus hos conficere nemo posset. Ipse per tentationes nos circumducit, ipse nos custodit, quasi pupillam oculi, ipsius adiutorium domus nostra est, & turris fortissima, iuxta illud Psalm. 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi*, &c. Est etiam scutum, quod nos vndique circumdat, *scuto* (inquit) *circumdabit te veritas eius.* Militis scutum melius non circundat, sed ante pectus fertur: at scutum Dei omni ex parte dilectos suos circundat, quoniam ex omni parte à dæmonis telis impe- D tuntur. Vnde D. Bernard. Psalm. eodem 90. Quia (inquit) vndique circundatus es tentationibus, scuto circundabit te veritas eius, vt quemadmodum vndique bella, ita vndique sint præsidia, &c. Sicut pupilla sub palpebra regitur, sic sub Dei auxilio tegitur homo. Est autem hoc auxilium maximè necessarium. Obsessa ciuitas, potest auxilium expectare per longum tempus à Rege suo: at obsessus homo, & grauiter tentatus auxilio indiget festinante. Ideoque Ecclesia à Deo petit semper, vt ad auxilium ferendum festinet. *Deus* (inquit) *in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuuandum me festina*, &c. Si enim auxilium tardat, ciuitas expugnatur, E sed numquam Dei tardat auxilium, saltem sufficiens ad resistendum hostibus, paratum semper est. Petimus à Deo, vt festinet auxilium. Festinat Dei auxilium, festinet quoque noster eum eo concursus. Neque enim prodest Dei auxilium, si concursus hominis desit. Vide, quanta eum celeritate Dauidi succurrat Deus, Psalmo 17. *In tribulatione* (inquit) *mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui, & exaudiuit de templo sancto suo vocem meam.* Deinde: *Inclinauit cælos, & descendit.* Item: *Ascendit super Cherubim, & volauit.* Volat Dominus ad ferendum nobis auxilium, quasi aquila prouocat ad volandum pullos suos, & super eos volitat, vt ferat auxilium, expandit alas suas, & assumit eos, A & portat in humeris suis, quia portat auxilius suis. O admirabilem aquilam Christum! Conside, ô peccator, in illum oculos erue sufsixum, téque prouocantem, vt ex turpissimo peccati nido celeriter exeas. Cerne extensa in cruce brachia, velut extensas alas, cerne corpus liuidum, verberibúsque concisum, cerne clauis perforatas manus, transfixósque pedes, caput in pectus inclinatum, ipsúmque pectus hasta crudeli vulneratum. Heu! quem non prouocet amore ardens hæc aquila ad amorem? quem non prouocet ad volandum, altóque volatu ad deserenda terrena omnia?

Psalm. 90.

D. Bernard.

Auxilium Dei necessarium.

Psalm. 17.

Ibid.

Christus quasi aquila prouocat ad volandum.

B

Constituit eum super excelsam terram.

Constituit Dominus populum suum Christianum super excelsam terram, id est, in Ecclesia Catholica, quæ celsissima terra est. Nónne Ecclesia dicitur regnum cælorum? Quanto cælum terra est sublimius, tanto Ecclesia Dei populis terræ excelsior est. Hic est mons ille, de quo Psalmo 67. canit vates: *Mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons pinguis; vt quid suspicamini montes coagulatos? Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo. Etenim Dominus habitabit in finem*, &c. Et Isaiæ 2. *Erit in nouissimis diebus præparatus mons, domus Domini in vertice montium. Et eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes.* L X X. interpretes vertunt: *Ascendere fecit eos super fortitudinem terræ*, hoc est, super terram fortem, & Chaldæus: Collocauit eos super fortitudinem terræ, &c. hoc est, collocauit eos super terram fortem, atque munitam, vel super terram fortem ad ferendos fructus. Quænam terra fortior Ecclesia reperiri potest, quæ tartareos pellundat hostes, aduersùs quam portæ inferi præualere non possunt? Ad ferendos verò cælestes fructus quàm fortis sit, ille cernet, qui considerauerit, in Ecclesia sola fructus cælestes produci, fidei, spei, charitatis, gratiæ, sacramentorum, verbi Dei, veræque doctrinæ, gloriæque sempiternæ. Reliqui populi à fide Catholica alieni nemora sunt, & sylux steriles: Ecclesia hortus est amœnissimus, omniúmque cælestium bonorum feracissimus. O Christiani expergiscamur, expendamúsque tantum beneficium. Constituit nos Deus super excelsam terram, & sempiternæ gloriæ feracem; à reliquis verò regionibus separauit, feracibus sempiterni ignis.

12. *Ecclesia terra est excelsa, & fertis.*

Psalm. 67.

Isaiæ 2.

In hac verò excelsa terra collocauit, *vt sugeret mel de petra, oleúmque de saxo durissimo. Bibebant* (ait Paulus 1. Corinth. 10.) *de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus*, &c. Christus petra est, & saxum fortissimum, ex quo omnia bona sugimus. Ex hac petra sugit mel Christianus, qui gesta, dictáque Christi mente voluit, & deuotionis melle oblectatus, terrenas voluptates flocci facit. Ex hoc saxo durissimo sugit oleum summæ misericordiæ, cùm Christum è cruce pendentem, visceráque illa, & vulnera miserationibus plenissima contemplatur. D. Bernard. sermon. 2. Pent. Quàm dulciter, (inquit) Domine I E S V, cum hominibus conuersatus es, quàm abundanter multa, & magna bona hominibus largitus es, quàm fortiter tam indigna, quàm aspera pro hominibus passus es, ita vt liceat *sugere mel de petra, oleúmque de saxo durissimo*, duro ad verba, duriore ad verbera, durissimo ad crucis horrenda. Quia in omni 13.

1 Cor. 10.

Sugimus mel de petra, id est, Christo.

D. Bernard.

omnibus his, *sicut agnus, coram tondente se, obmutuit, & non aperuit os suum.* Sic Bernard.

CAPVT XVIII.

MORALE.

De Cantico Mosis.

Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit.

Boetius. *Prosperitas hominibus nocet.* D.Gregor. Prouerb. 1.

1. INDICAT locus hic, saturitatem, ac prosperitaté causam esse, cur homines à Deo recedant, vnde Boëtius lib. 2. de consolat. Philos. cap. 8. Prospera (inquit) fortuna à vero bono deuios blanditiis trahit, &c. Similes sunt ij, quos prosperitas in vitia ducit, ei homini, qui per amœna prata, vel per vias sericis tapetibus stratas, in carcerem, vel suspendium ducitur. Sic enim illi per prosperitatem ducuntur io carcerem, & suspendium tartari. D. Greg. lib. 6. moral. cap. 3. Quasi (inquit) per amœna prata in carcerem peruenit, qui per præsentis vitæ prospeta ad interitum tendit, &c. Prouerb. 1. *Prosperitas stultorum perdet eos.* Stulti sunt, qui non vident se per amœna prata prosperitatis ad suspendium tartari duci, oculósque in via tapetibus strata, & ornata defigunt; finem verò viæ intueri nolunt, perdet eos hæc stultitia. Prosperitas, cæli obliuionem parit; exilium & viam facit pro patria diligere, ideo bene cum illis agitur, qui aduersis vexantur, vt patriam quærant. D. Gregorius lib. 23. moral. cap. 24. Via (inquit) est vita præsens, qua ad patriam tendimus; & idcirco hîc occulto iudicio, frequenti perturbatione conterimur, ne viam pro patria diligamus. Solent enim nó nulli viatores, cùm amœna fortassè io itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, & à cœpti itineris rectitudine declinare, eorúmque gressus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis Dominus huius mundi iter asperum facit. ne dum quisque vitæ præsentis reqoie, quasi amœnitate viæ pascitur, magis eum diu pergere, quàm citius peruenire delectet, ne dum oblectatur in via, obliuiscatur quod desiderabat in patria. Hæc Gregor. Ezechielis 16. *Hec fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiorum eius, & manum pauperi non porrigere,* &c. in quem locum sic scribit D. Hieron. Superbia, saturitas panis, rerum omnium abundantia, otium, & deliciæ, peccatum Sodomiticum est, & propter hoc sequitur Dei obliuio, quæ præsentia bona putat esse perpetua; & nunquam sibi necessariis esse indigendum, &c.

D.Gregor. *Aduersitas prodest hominibus.* Ezech. 16. D.Hieron.

Deuter. 8.

2. Deu. 8. Moses sic populú adhortatur: *Obserua, & caue, ne quando obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas mádata eius: ne postquam comederis, & satiatus fueris, domos pulchras ædificaueris, & habitaueris in eis, habuerisq́; armenta boum, & ouium greges, argenti, & auri, cunctorúmque rerũ copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Ægypti.* Eleuant cor diuitiæ, eleuat prosperitas, efficit Dei obliuionem, & in magna scelera præcipitat. Psal. 72. *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.* Theodoretus adipem ait significare prosperitatem. Ex hoc adipe, id est, ex prosperitate impiorum, exit, & nascitur iniquitas eorum. Theodoreti hæc sunt verba: Adeps prosperitatem significat, & ait psalmographus, eos qui in huiusmodi secundis rebus sunt, solere magna cum licentia delinquere. Eodem Psalmo: *In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, & impietate sua.* Theodoretus: Secundo (inquit) flumine res eorum feruntur, & neque laboribus, neque ærumnis, neque castigationibus cincti sunt, aliorum hominum instar. Hinc in superbiam, & fastum elati sunt, &c. Obliuionem Dei, fastum, & superbiam prosperitas in hominibus efficit; quia quàm breui tempore durent caduca bona, non considerant, vt D. Hieron. iam citatus ait: Sequitur (inquit) Dei obliuio, quæ præsentia bona putat esse perpetua, &c. At illa momento temporis euanescunt. *Diues* (ait D. Iacobus cap. 1. epistolæ suæ) *sicut flos fœni transibit, exortus est enim sol cum ardore, & arescit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit, ita diues in itineribus suis marcescet.* & cap. 4. *Quæ est vita vestra? Vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur,* &c. Vapor est vita hominum, qui in prosperitate vitam traducunt, nubes est ex vaporibus terrestribus eleuata, & prosperitatis radiis, veluti Solis, illustrata, sed mox vapor dissoluitur eleuatus, dispaténtque radij, qui vaporem illustrabant. Boëtius lib. 2. de consolat. Philosoph. prosa 8. prosperitatem cum aduersitate confert: aduersitatem verò hominibus plus prodesse existimat, quàm prosperitatem: Plus (inquit) hominibus aduersam fortunam reor prodesse, quàm prosperam. Prospera enim semper specie fælicitatis, cùm videtur blanda, mentitur; aduersa semper vera est, cùm se instabilem mutatione demonstrat: prospera fallit, aduersa instruit: prospera bonorum mendacium spe mentes ligat, aduersa cognitione fragilis fælicitatis absoluit. Itaque prosperam fortunam videas ventosam, fluentem, suique semper ignaram: aduersam, sobriam, succinctámque, & ipsius aduersitatis exercitatiooe prudentem; postremò prospera à vero bono deuios blanditiis trahit; aduersa plerumque ad vera booa reducens vnco retrahit. Sic ille. Et D. Gregor. 1. par. pastoral. cap. 3. Prospera (inquit) sæpe per tumorem cor inquinant, & aduersa per dolorem purgant. In prosperis se animus erigit; in aduersis etiam quando se erexerat, sternit; in prosperis homo sui obliuiscitur, in aduersis verò ad sui memoriam reuocatur; in prosperis sæpe, & ante acta bona depereunt, in aduersis autem longi quoque temporis admissa terguntur, &c. His adde illud Senecæ in lib. de diuina prouidentia: Calamitas (inquit) virtutis occasio est, illos meritò quis dixerit miseros, qui nimia fælicitate torpescunt, quos velut io mari lento, tranquillitas itineris detinet, &c.

Psal. 72. Theodoret. Ibidem. Theodoret. *Prosperitas breui tempore euanescit.* Iacob. 1. Iacob. 4. Boëtius. *Confertur prosperitas cum aduersitate.* D.Gregor. Seneca.

Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.

Durum est tibi (ait Dominus Paulo Act. 9.) *contra stimulum calcitrare.* Contra stimulum Dei calcitrauit incrassatus populus: durum illi hoc fuit. Quemadmodum enim is, qui aduersùs stimulum calcitrat, se ipsum vulnerat: sic Israëlitæ aduersùs Deum recalcitrantes, se ipsos vulnerarunt, ac perdiderunt. Ignis Dei exarsit in eos, à quo consumpti perierunt: *Ignis* (inquit) *succensus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima.* In hoc orbe incipit exardescere ignis diuinæ iræ; si verò peccator lachrymarum, & pœnitentiæ vndis illum non extinguit, *ardebit vsque ad inferni nouissima,* comburétque animam 3.

Actor. 9. *Ignis tartareus.*

cum

D. Gregor. cum corpore. D. Gregorius lib. 27. moral. cap. A
12. Quantum (inquit) ad præsentem percus-
sionem spectat, rectè dicitur : *Ignis exarsit ab ira
mea*, quantum verò ad æternam damnationem,
aptè mox subditur, *& ardebit vsque ad inferos
deorsum*,&c. Videat peccator, contra quem sti-
mulum calcitret ; calcitrat contrà ignem sem-
piternum, seque ipsum combûrit.

4. Multa suppliciorum genera habet in hoc
Multa genera suppliciorum habet Deus. mundo Deus ; multas sagittas, quibus pecca-
tores configat. *Congregabo* (inquit) *super eos ma-
la, & sagittas meas complebo in eis, consumentur fa-
me, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo, dentes
bestiarum immittam in eos cum furore trahentium su-
per terram, atque serpentium : foris vastabit eos gla-* B
Ezech. 14. *dius, & intus pauor*. Ezech. 14. quatuor pœna-
rum genera enumerat, quibus punire potest
homines, nimirum bellum, famem, feras, &
pestem : *Si quatuor* (inquit) *indicia mea pessima,
gladium, & famem, ac bestias malas, & pestilen-
tiam immisero in Ierusalem*, &c. Adde iis millia
morborum genera, & alia. Non desunt suppli-
cia Deo, quibus peccatores puniat in hac vita;
sed differt supplicia Deo, expectat pœniten-
tiam. Quòd si pœnitentiæ fructum non profe-
rat homo ignis fiet pabulum, iuxta illud Do-
Matth. 7. mini Matth. 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum
bonum, excidetur, & in ignem mittetur*, &c. Deut.
Deuter. 33. 33. *In dextera eius ignea lex*, &c. Lex Dei ignea C
est, quia si non seruetur, igne comburit eos,
Matth. 13. qui eam non seruant. Matth. 13. *Tempore messis
dicam messoribus, colligite primùm zizania, & alli-
gate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem
congregate in horreum meum*. Iusti velut triticum
in horreum cæli congregantur ; improbi velut
Ecclef. 21. zizania in ignem mittuntur. Ecclesiastici 21.
*Stupa collecta synagoga peccantium, & consumma-
tio eorum flamma ignis*. O ignem horrendum! po-
pulus Israëliticus ignem montis Sinai valde ti-
Deut. 18. muit, Deuteron. 18. *Dixisti*, (ait Moses) *ignem
hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar*, &c.
Quis non timeat ignem tartari multo maio-
rem ? quis non timeat ignem inextinguibilem? D

5. Equidem satius est, omnia huius mundi ma-
la perpeti, quàm in ignem hunc inextinguibi-
Marc. 9. lem mitti, id docet Dominus Marci 9. grauissi-
mis verbis : *Si scandalizauerit* (inquit) *te manus
tua, abscinde illam, bonum est tibi debilem introire
in vitam, quàm duas manus habentem ire in gehen-
nam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non
Omnia sunt amputanda, ne in ignem tartareum mittamur. moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te
scandalizat, amputa illum, bonum est tibi clandum in-
troire in vitam æternam, quàm duos pedes habentem
mitti in gehennam ignis inextinguibilis, vbi vermis
eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quòd
si oculus tuus scandalizat te, eiice eum ; bonum est ti-
bi luscum introire in regnum Dei, quàm duos oculos* E
*habentem mitti in gehennam ignis, vbi vermis eorum
non moritur, & ignis non extinguitur*. Sic Dominus
docet, ignem esse inextinguibilem, & vermem
perpetuum, quem, vt effugiamus, omnia sunt
amputanda, quæ nos in peccatum possunt in-
Peccata, lignum sunt ignis tartarei. ducere. Inextinguibilis est ignis hic : ligna in
quibus exardescit, peccata sunt ; ignem tarta-
reum peccator sibi succendit, cùm peccat, Isaiæ
Isai. 50. 50. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flam-
mis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis,
Ieremiæ 17. quas succendistis*. Ieremiæ 17. *Ignem succendisti in
furore meo, vsque in æternum ardebit*. Tolle pecca-
ta, ignem extingues : si peccata non essent,
ignis tartari non esset, quia verò peccata multa

A sunt, ignis est tartari inextinguibilis, quo pu-
niuntur. Ligna, in quibus ignis hic exardescit,
peccata sunt. Ecclesiastici 28. *Secundum li-* Eccles. 28.
gna syluæ, sic ignis exardescit. Secundùm pecca-
ta, sic tartareus ignis inflammatur. Qui pau-
ciora habuerit peccata, minus inflammabitur,
quàm ille, qui plura habuerit. Vnde D. Gregor. D. Gregor.
lib. 4. dialog. Sicut (inquit) in domo patris
mansiones multæ sunt, pro diuersitate virtu-
tum ; sic damnatos diuersis suppliciis gehennæ
ignibus subiicit disparitas criminis, quæ ge-
henna, quamuis vna sit cunctis, non tamen
cunctos vna, eadémque qualitate succendit.
Sic Gregorius. Inextinguibilis est ignis tarta-
B ri, quia inextinguibilia sunt peccata damna-
torum. Dum vita manet, extingui possunt
peccata aquis pœnitentiæ, post vitam, pecca-
tum, & ignem debitum peccato, nemo ex-
tinguet, etsi tot lachrymas effundat, quot ha-
bet oceanus aquas. Prouerb. 30. *Ignis nunquam* Prouerb. 30.
dicit, sufficit. Comburit ignis tartareus peccato-
rem, numquam verò dicit, sufficit hactenus
combussisse, sed per totam æternitatem com-
burit, Dei iustitia sic iudicante. D. Gregor. D. Gregor.
Nunquam (inquit) vltra misericordia paren-
tis Dei liberat, quos semel in locis pœnalibus
iustitia iudicantis damnat, &c. Deus bene!
post vitam in tartaro per totam æternitatem *Ignis tartareus æternus est, & exstinguendus pœnitentia, dum viuimus.*
C peccata extingui non possunt ; quamuis per to-
tam æternitatem peccator lamentis se tradat:
hîc verò dum viuit, pœnitentia, & vitæ cor-
rectione paruo temporis spatio, & peccata, &
ignem tartareum extinguit. Vtinam saperent
peccatores, & intelligerent. O peccator, modi-
co tempore vitæ huius pœnitentiam age, ne per
totam æternitatem æterno igne crucieris, ex-
tingue peccata, ne igne inextinguibili torquea-
ris. Audi D. Ambrosium ad virginem lapsam D. Ambrof.
scribentem, cap. 8. Necesse (inquit) est præ-
uaricatricem animam tartareis ignibus tradi;
neque aliud remedium constitutum est post
baptismum, quàm pœnitentiæ solatium. Quan-
D tamuis afflictionem, quantumuis laborem sub-
ire esto contenta, dummodo ab æternalibus
pœnis libereris. Sic Ambros. Audi D. Bernar- D. Bernard.
dum in Psalmo 90. Durum (inquit) vobis vi-
detur, cùm vobis dicitur, agite pœnitentiam?
Erratis, sed audituri estis aliquando sermonem
asperum & durum : *Discedite a me in ignem æter-
num*. Hoc timere, hoc durum reputate, & in-
uenietis, quia iugum Domini suaue est. Si in
se ipso suaue illud credere necdum potestis, vel
hoc non ignoratis, quoniam huius compara-
tione suauissimum est, &c.

Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.

Desipit peccator, non intelligit, nouissima 6.
non prouidet. *Haccine reddis Domino popule stul-
te, & insipiens* ? ait Moses. Populum appellat *Peccatores sunt stulti, & insipientes.*
stultum, & insipientem in hoc Cantico, quia
non sapuit, sed Deum dereliquit, & idola co-
luit. Quemadmodum mures muscipula capiun-
tur : ita diabolus insipientes peccatores idolo-
rum cultu, & aliis peccatis capit. Sapient. 14. Sapient. 14.
*Creatura Dei in odium facta sunt, & in tentatio-
nem animabus hominum, & in muscipulam pedibus
insipientium*. Muscipulæ sunt, aurum, & argen-
tum, ex quibus fiunt idola, cæteræque creatu-
ræ, quibus tamquam laqueis pedes hominum
insipientium capiuntur. Isaiæ 1. ait Dominus: Isaiæ 1.

Cogno

Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui, Israël autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Vt enim legitur Psal. 48. *Homo, cùm in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Homo à iumentis ratione, & intelligentia differt. Qui ergo intellectu, & ratione non vtitur, sed concupiscentiæ suæ habenis ducitur, meritò iumentum dicitur. Non sapit iumentorum insipiens, non intelligit, non prouidet nouissima; idem homines faciunt insipientes. Psal. 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus,* (ait David) *quibus non est intellectus.* Hortatur nos, ne rationis experti animalia imitemur, sed sapiamus. Equus, & mulus, quos sessores, & qualia ferant onera, non curant: sic insipientes homines non curant, ferántne Deum, an diabolum. Audiamus D. Gregorium in Comment. eiusdem Psalmi: Nolite (inquit) sicut equus alienum sessorem indifferenter portare. Equus enim sicut dominum suum ad portandum recipit, ita etiam sine discretione alios, qui volunt ascendere, sessores admittit. Qui ergo diabolo se subiecerit, & animam, quæ sedes sapientiæ esse debuerat, eius ditioni mancipauerit; sine intellectu, sicut equus existit. Mulus verò sicut onus domini sui sustinet, ita se cuilibet extraneo onerabilem præbet. Quisquis itaque Domini, cuius iugum suaue, & cuius onus leue est, præcepta reiiciens, grauissimas peccatorum sarcinas ferre non recusauerit; irrationabilem se profectò sicut mulum ostendit. Hæc D. Gregor.

Psalm. 48. — *Peccatores similes sunt iumentis insipientibus.* — Psalm. 31. — D. Gregor.

7. O quàm optanda res est intellectus, & nouissimorum nostrorum prospicientia: *Vtinam* (inquit Moses) *saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.* At is homo, qui similis iumento est, non optat intellectum habere, & nouissimorum prouidentiam, sed, vt est in Psalmo 35. *Noluit intelligere, vt bene ageret,* &c. Non vult habere intellectum, cuius lumine illustratus bene agat. O illum fælicem, qui sapere vult, & intelligere, vt bene agat, quique intellectum à Deo postulat, & accipit. Psalmo 31. *Intellectum* (inquit Dominus) *tibi dabo.* Magnum Dei donum est intellectus. Per intellectum nos instruit Dominus: *Intellectum* (inquit) *tibi dabo, & instruam te in via hac, qua gradieris.* & Psalmo 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum,* hoc est, intellectus, siue intelligentia bona est facientibus eam, hoc est, facientibus id quod intellectus docet faciendum. Bonus intellectus est bene agentibus. Quod in mundo lux est, id est in homine rerum intelligentia, & consideratio. Deus Opt. Max. cùm mundum crearit, lucem prima die condidit. Genes. 1. *Tenebræ erant super faciem abyssi, dixitque Deus fiat lux, & facta est lux,* &c. Tenebræ sunt super faciem peccatoris. Imitetur Deum, & in primis postulet ab eo: Domine, fiat lux super faciem huius abyssi, fiat lux in intellectu meo, qua te iuuante cernere possim nouissima mea, peccatáque, ac cupiditates meas, velut immanes feras effugare. Psalmo 103. *Posuit tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ, catuli leonum rugientes vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi.* Ecce quid nox & caligo intellectus in homine efficiat. Quemadmodum facta nocte, bestiæ syluæ, & leonum catuli pertranseunt, vt rapiant, & prædas agant: sic facta nocte in intellectu hominis, cupiditates, velut leonum catuli, grassantur, vt miserum hominem dilanient. Vis videre, quid efficiat lux mentis? sequitur in eodem Psalmo: *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur. Exibit homo ad opus suum.* Similem in modum, si sol in intellectu hominis exoriatur, fugantur feræ, & leones, hoc est, cupiditates, & collocantur, frænantúrque in cubilibus suis, ne effrænatæ omnia diripiant. Exit autem homo ad opus suum faciendum, fugatis cupiditatibus. Opus verò hominis est virtutibus incumbere, Deique mandata seruare. Fugatis cupiditatibus, illuminatóque intellectu, ad hoc præclarum opus exit homo. Itaque sapiamus omnes, & intelligamus, & nouissima prouideamus. Est enim hæc sapientia Christianorum, & adeò pretiosa, vt mundi principatui sit anteponenda, vt censet Author Speculi, quod D. Augustino tribuitur, tomo 9. Crede mihi, (inquit ille) ad huius rei, id est, mortis considerationem maluisse debueras prouidentiam possidere, quàm totius mundi dominationem. Vtinam saperes, & intelligeres, quæ mundi sunt, & quæ inferni sunt, &c. Item: Sapientis est non iam cuiuslibet rei principium prospicere, quàm finem, exitúmque prouidere, &c. Ibidem: Meditationem appellat mentis ditationem: meditatio (inquit) nihil est, quàm mentis ditatio. Esto alter Argus, imò illo cautior, & prouidentior, licèt centum luminibus cinctum caput Argus habebat. Sic ille. Si vis animum ditare, meditationi assuesce, non est tibi opus in Indiam nauigare, domi tuæ quietus meditationi vaca, & ditaberis.

Psalm. 35. — Psalm. 31. — *Intellectus rerum spiritalium magnum est Dei donum.* — Psalm. 110. — *Lux in homine est intelligentia, & consideratio.* — Genes. 1. — Psal. 103. — *Caligo intellectus.* — Author Speculi.

A — B — C

Ac nouissima prouiderent.

Ad Ephes. 6. hortatur nos Paulus, vt diuina induamus arma, quibus hostes tartareos superare possimus: *Induite* (inquit) *vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli.* Diuinæ huius armaturæ magna pars est nouissimorum meditatio. Est enim potentissima ad repellendos, fugandósque aduersarios: adeò verò potens est, vt dicat Ecclesiasticus cap. 7. *In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.* Quasi dicat: Esto semper indutus his armis, numquam illa exuas, in omnibus operibus tuis semper in memoria habeto nouissima tua, nullúmque hostium telum te vulnerabit: *In æternum* (inquit) *non peccabis,* hoc est, si arma hæc semper feras, nullum te aduersariorum iaculum sauciabit. O arma potentissima! Ad Ephes. 6. *In omnibus* (inquit Paulus) *sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Fides nouissima nostra nobis indicat, post mortem docet sequi iudicium horrendum; æterna tormenta improbis, æterna præmia probis. Cùm ergo ignea tela tartareis succensa flammis hostes in nos iaculantur, in omnibus congressionibus ea reuocemus in memoriam, quæ fides nos docet, videlicet post mortem sequi iudicium terribile, & cruciatus æternos, si peccata non fugiamus: gloriam verò immensam sequi, si virtutem sectemur. Hæc nouissimorum memoria scutum fidei est, in quo omnia tela nequissimi ignea extinguuntur. Iudicum 7. Gedeon militibus suis hæc arma tradidit, tubas, & lagenas, & in medio earum lampades: *Cúmque per gyrum castrorum hostilium in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, & dextris sonantes tubas, clamauerúntque,* &c. Hæc nostra arma sunt, videlicet tuba, quæ nos ad iudicium

8. — Ad Ephes. 6. — *Meditatio nouissimorum vtilissima.* — Eccles. 7. — Ad Ephes. 6. — *Memoria nouissimorum scutum fidei.* — Iudicum 7.

D — E

iudicium excitabit, sonitu illo terribili: *Surgite mortui, & venite ad iudicium*; fractæ lagenæ, id est, corpora nostra fracta, atque sepulta; lampades igne tartaren inflammatæ.

9. His pugnemus armis, vincere si volumus, prouideamus nouissima, exploremus sæpe terram promissam iis, qui Dei mandata seruant; descendamus in infernum viuentes, ne descendamus morientes. Mittamus exploratorem intellectum, qui de fructibus terræ amarissimæ ad nos afferat, vt quàm amara sit, sciamus. Equidem verè illud renuntiabit nobis, quod olim exploratores Israëlitis renuntiarunt, Numer. 13. *Terra, quam lustraui, deuorat habitatores suos, ibi vidi monstra quædam*, &c. Inferorum namque terra igne deuorat homines habitatores suos, & comburit in sempiternum, simul cum cacodæmonibus, qui monstra sunt inferorum. Illud quoque renuntiabit Iob 10. *Terra est tenebrosa & operta mortis caligine, terra miseriæ & tenebrarum, vbi vmbra mortis, & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.* Denique noster explorator intellectus stupore plenus interrogationem nobis proponet illam, quæ capite Isaiæ 33. extat: *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* Et illud addet Psalmi 49. *Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit qui eripiat.* ô homines Dei, eiusque iustitiæ obliti, sapite, intelligite, prouidete nouissima, considerate attentione magna, an possitis habitare cum igne deuorante tartari, & cum ardoribus, qui nullum habent finem, sed per totam æternitatem animas corporáque incendunt. Emendate mores, vitia fugite, ne vos diuina iustitia rapiat. Quòd si illa rapuerit in tartarum, post mortem nemo erit, qui eripiat, nemo erit qui ferat auxilium. Psalmo 110. *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Bonus est hic intellectus nuntius, & explorator tartari, bonus, inquam, facientibus eum, hoc est, facientibus id quod monet, nimirum vt tartarei ignis æternitatem horrentes, peccata omnia, velis, remísque fugiamus, & virtutes consectemur. Ecclesiastæ 11. *Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, & dierum multorum, qui cùm venerint, vanitatis arguentur præterita.* Tenebrosum est nouissimorum tempus, etiam inter res lætas, ac prosperas in memoriam reuocandum est. Magnam enim animo affert vtilitatem hæc memoria.

Intellectus mittēdus explorator tartari.

Num. 13.

Iob 10.

Isaiæ 33.

Psal. 49.

Psal. 110.

Ecclesi. 11.

10. Cùm venit nouissima mors, *vanitatis arguuntur præterita*; quod efficit mors præsens, efficit etiam mortis, & nouissimorum consideratio. Qui enim nouissima profundè considerat, omnia bona caduca vana esse arbitratur, eáque facilè contemnit, vnde illud D. Hieron. ad Paulinum: Facilè contemnit omnia, qui se semper cogitat, esse moriturum, &c. Vanas esse res caducas indicat finis, ideo D. Gregorius: Acleo datæ fœminæ illustri suadet, vt caducarum rerum finem consideret, & somnium videre ait eum, qui eas diligit. D. Gregorius lib. 7. epist. 54. ad Acleo datam: Reducite (inquit) ad animos prosperitates temporum, multitudinem hominum, dignatum pompas, matronarum gloriam, diuitiarum abundantiam. Attendite hæc omnia, vbi, vel quid facta sunt, & ex hoc pensate, quòd nulla sint, & quia qui ista diligit, somnium vigilans videt. Hæc recordatio magna vobis debet esse instructio, quoniam pro magno di-

Nouissima indicant, res caducas esse vanas.

D. Hieron.

D. Gregor.

Somnium videt, qui caduca diligit.

A ligi non debet, quidquid fine concluditur. Hæc ille. Psal. 72. psalmographus, siue is sit Dauid, siue Asaph: *Zelaui (inquit) super iniquos, pacem peccatorum videns*; zelo in impios afficiebatur, quòd videret eos pace, & prosperitate frui. Posteà ait: *Labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum*, &c. Labor Dauidi erat, quòd videret florere impios, sed nouissima eorum considerauit, & vanam esse eorum prosperitatem vidit. Nouissima enim impiorum ostendunt, quàm sit breuis eorum prosperitas, & similis somnio. Fruuntur in hac vita modici temporis somnio delectabili, post hanc vitam torquentur igne sempiterno: *Quo-* B *modo (inquit Dauid) facti sunt in desolationem? subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam, velut somnium surgentium Domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.* Intelligamus in nouissimis nostris, & aliorum, qui ante nos ex vita discesserunt, & vanitatis arguemus hæc mundi bona, quæ admiramur. D. Ephrem lib. de vita spiritali, cap. 40. Inclinemus (inquit) nos ad sepulchra, permixtos ossium aceruos, craniaque cernamus, & hæc considerantes, nos ipsos in illis velut in speculo quodam contemplabimur, &c. Egregia specula sunt nouissima hominum. In sepulchris enim, & craniis, & ossibus mortuorum, velut in speculis, cerni- C mus, quàm vani sint honores, diuitiæ, & voluptates viuorum.

Psal. 72.

D. Ephrem.

Specula viuorum sunt sepulchra mortuorum.

11. Sapiamus ergo, intelligamus, & prouideamus nouissima: non pellat mundi prouidentia, & cura ex animo nostro prouidentiam, & curam nouissimorum, ne improuidos nos, & imparatos ipsa nouissima rapiant, sicut diuitem illum improuidum rapuerunt, de quo Lucas 12. scribit: Sapiebat ille diues, intelligebat, & prouidus erat de frumento, & fructibus. Audiamus hominem: *Quid faciam, (inquit) quia non habeo, quò congregem fructus meos? scio quid faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam, & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi, bona mea, & di-* D *cam animæ meæ: Anima habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce, comede, bibe, epulare.* Nónne vides hominis terrestrem eibi prouidentiam? nónne cernis nouissimorum improuidentiam? *Anima (inquit) habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce*, &c. O hominem stultum, & improuidum, ne diem quidem vnum habes vitæ, & plurimos tibi annos insipiens polliceris? vtinam saperes, & intelligeres, & nouissima prouideres. Etenim, vt scribit Euangelista: *Dixit illi Deus; stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem parasti, cuius erunt?* ô stulte, & insipiens, qui sapere noluisti, & nouissima prouidere; ecce hac nocte aderit nouissima E mors, & iudicium, & peccatorum supplicium, quæ prospicere noluisti: prouidisti bona temporalia, ac caduca, illa omnia te derelinquent, horreaque tua illa dilatata, & plena bonis tuis aliis tradentur, satius multo fuisset nouissima prouidere, atque æterna, quàm temporalia, atque caduca; transeunt euolántque temporalia, permanent æterna, fallitur qui in temporalibus dicit: *Anima mea habes multa bona posita in annos plurimos, quiesce, comede, epulare.* Verè eadem verba vsurpat is, qui nouissima prouidit, & paratus ad iudicium Dei venit, coronáque gloriæ donatus est. Canere is verissimè potest; anima mea, habes multa bona posita in annos æternos, iam requiesce à laboribus, quos pertulisti,

Nouissima prouidenda sunt.

Lucæ 12.

tulisti, vt quietem hanc consequereris; comede, & epulare. Epulas enim tibi Deus largitus est, omni nectare, & ambrosia dulciores, quarum dulcitudinem is solus nouit, qui experitur quam dulcis est Dei immensi conspectus. A

D.Gregor. Audiamus magnum Gregorium, homil. 13. in Euangelia: In conditione (inquit) vestræ mortalitatis mentis oculos figite, venienti vos iudici per fletus quotidie, & lamenta præparate, & cùm certa mors maneat omnes, nolite de temporalis vitæ prouidentia, incerta cogitare. Terrenarum rerum vos cura non aggrauet. Vbi sunt illi, qui ea quæ hodie colimus, nobiscum transacto anno B. Felicis natalitia celebrauerunt? ô quanta & qualia de præsentis vitæ prouisione cogitabant, B sed surrepente mortis articulo, repente in iis, quæ prouidere nolebant, inuenti sunt, (id est, in nouissimis) & cuncta temporalia quæ congregata quasi stabiliter tenere videbantur, amiserunt. Sic ille.

12. Prouideamus igitur nouissima, ne in iis, quæ prouidere nolumus, paulo post improuidi, & imparati inueniamur. *Prouidenda tempestas nouissimorum.* Accidet enim nobis, quod gubernatori accidit, qui tempestatem imminentem non prouidet: subitò tempestas improuisa nauem inuadit, & fluctibus obruit. Hoc est, quod ait Ecclesiasticus cap. 5. *Eccli. 5.* *Non tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* C Quasi dicat, ne sis improuidus, & incautus, nouissimorúmque oblitus; ne differas de die in diem conuersionem, prouide tempestatem, improuisa enim subitò prouidum te obruet, disperdétque incautum ira Dei. Omnia remedia prouidenda sunt rei summi pretij, quæ si perit, absque remedio perit. Summi pretij est anima, si perit, & in orcum præcipitatur, nullo inde remedio educi potest. Omnia ergo prouidenda sunt remedia, ne pereat sine remedio. Denique sapiamus, & intelligamus, & prouideamus res æternas; insipiens enim est, qui de rebus mox perituris prouidentiam magnam habet, & res sempiternas non curat. Breuia D sunt huius vitæ tam bona, quàm mala, quia vita ipsa breuis est. *Bona & mala huius vitæ breuia sunt.* Sempiterna sunt æternæ vitæ bona, & mala, quia vita ipsa æterna est. Stultus est, qui pro breuibus bonis consequendis, aut breuibus malis fugiendis, bona cæli sempiterna amittit, & mala tartari sempiterna consequitur. Sapiens est, qui pro sempiternis bonis cæli comparandis, & sempiternis malis tartari euitandis libenti animo breuia bona mundi negligit, & breuia eius mala tolerat.

Lactantius Firmianus. Lactantius Firmianus lib. 6. diuin. institut. Hæc (inquit) vita temporalis, quia breuis est, idcirco, & bona eius, & mala breuia sint necesse est. Illa verò spiritalis, quæ huic terrenæ contraria est, E quoniam sempiterna est, idcirco & bona eius, & mala sempiterna sunt. Ita fit, vt bonis breuibus mala æterna, & malis breuibus bona æterna succedant. Itaque cùm simul proposita sint homini bona & mala, considerare vnumquemque secum decet, quanto satius sit, pro perpetuis bonis mala breuia pensare, quàm pro breuibus, & caducis bonis mala perpetua sustinere. Hæc ille. Adde his illud D.

D.Bernard. Bernardi epistola 292. *O vtinam* (inquit) *saperes, & intelligeres, ac nouissima prouideres:* saperes, quæ Dei sunt; intelligeres, quæ mundi sunt; prouideres, quæ inferni sunt. Profectò inferna horreres, superna appeteres, quæ sunt ad malum, contemneres, &c. Idem Bernardus serm. 2. D.Bernard. in festo Apost. Petri & Pauli: Tria (inquit) in verbis Mosis video nobis commendari, sapientiam, intelligentiam, prouidentiam. Hæc spiritalis exercitij est summa; hæc forma stadij spiritualis, vt sapienter disponamus præsentia nostra, recogitemus in amaritudine animæ nostræ præterita, futura quoque solicitè prouideamus. *Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent,* (ait Moses) ac si manifestius dicat: vtinam esset in eis spiritus sapientiæ, & intelligentiæ, atque consilij. Vtinam, fratres, hæc in nobis inueniantur, vt suauiter omnia nostra per sapientiam disponamus, vt intellectu peccata præterita damnemus, vt prouideamus futura consilio. Sic D. Bernard.

De vinea Sodomorum, vinea eorum & de suburbanis Gomorrhæ.

Ecce fructus illorum, qui non sapiunt, non 13. intelligunt, & nouissima prouident: *Fructus sunt vineæ Sodomorum & Gomorrhæ, vua eorum, vua fellis, & botri amarissimi, fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile,* &c. Qui libidini se tradit, is Sodomorum, & Gomorrhæ ciues imitatur, quorum effrænata libido satis nota est ex Genesi cap. 18. & 19. igne ex cælo misso, ac sulphure punita à Deo. D. Gregorius lib. 1. Regum, cap. 9. vineas ait significare concupiscentias, quoniam quemadmodum vineæ, ita concupiscentiæ hominem inebriant. *D Gregor. Concupiscentia mentem inebriat.* Itaque de vinea Sodomorum illos ait propaginem ducere, qui concupiscentias carnis sequuntur. Ex Sodomorum (inquit) vinea vitem, ex Gomorrha ducit propaginem, qui nefandissimis concupiscentiis mentem replet, &c. At botri huius vineæ, si pulchri, & dulces videantur extrinsecus, intrinsecus amarissimi sunt ipsis, qui illos edunt. Amaritudinem habent internam, quam in orco experiuntur, qui non prouident nouissima. *Peccatū dulce apparet, sed amarissimum est.* D. Gregorius: Vua eorum, vua fellis, & botrus amarissimus: vua in visu est, in sapore est fel, visum oblectans, gustum amaricans. Quia reprobæ menti valde placet, quod concupiscit, sed in æterna pœna, quod sibi modò est dulce, amarescit, &c. Fel draconum, id est, dæmonum, est vinum huius vineæ, id est, concupiscentiæ, quod nobis propinant melle tectum. Venenum est aspidum insanabile. Non enim viribus humanis sanari possunt peccata, quæ à concupiscentia inebriati committunt homines; diuina vis opus est, vt sanentur. De fructibus Sodomorum sic scribit Egesippus lib. 4. cap. 18. Egesippus. Spectes illic ad speciem poma viridantia formatos vuarum racemos: si carpas, fatiscunt, & in cinerem resoluuntur, fumúmque excitant, quasi adhuc ardeant, &c. Et Iosephus lib. 5. de bello, cap. 5. Iosephus. Videre (inquit) licet renascentes in fructibus cineres, qui colore quidem sunt edulibus similes; carpentium verò manibus, in fumum dissoluuntur, & cinerem, &c. Huiusmodi sunt mundi voluptates, videntur fructus dulces, sed in cinerem dissoluuntur sepulchri, fumúmque, & orci sempiternum ardorem excitant. Expectat Dominus ex vinea sua dulces fructus, iuxta illud Isaiæ 5. Isaiæ 5. *Expectauit, vt faceret vuas,* &c. Vuas expectat, botrósque dulces Dominus. Caueat Christianus, ne pro dulcibus botris producat labruscas, aut spinas. Isaiæ 5. *Expectauit, vt faceret vuas,* Ibid. *& fecit*

& facit labruscas. LXX. interpretes vertunt: *Fecit spinas.* Caueat ne vua illius sit vua fellis, & botri illius sint amarissimi, ne vinum sit fel draconum,& venenum aspidum insanabile,caueat peccata, quæ spinis, & amarissimis botris similia sunt; caueat mala opera, quæ similia sunt felli draconum, venenoque aspidis insanabili. Ignem tartareum sibi ante oculos proponat, in quem vineæ, quæ malos fructus ferunt, conijciuntur,vt ardeant in sempiternum, iuxta illud
Matth. 7. Matth. 7. *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

CAPVT XIX.

MORALE.

De Cantico Mosis.

Nônne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?

1. *Peccata nostra reponuntur in thesauris Dei,vt puniantur.* D. Bernard. VIDENTVR peccatori insipienti peccata præterire,postquam facta sunt, quia Deus illa statim non punit,cùm perpetrantur: at non prætereunt, sed in thesauris diuinæ iustitiæ reponuntur,vt puniantur. Hinc illud D.Bernardi in serm. de conuersione ad Clericos, cap. 15. Non transeunt (inquit) vt videntur opera nostra, sed temporalia quæque, velut æternitatis semina, iaciuntur, &c. Semina sunt opera nostra, & semina quidem æternitatis, quæ non transeunt, sed vel æternam gloriam, vel æternum proferunt supplicium. Quemadmodum recondita sub terra semina suo tempore se proferunt: ita recondita in thesauris Dei,bona, & mala opera suo tempore se ostendunt. Ex modico semine ingens arbor nascitur: sic ex bono opere modico ingens gloria exoritur,& ex peccato quod peccatori modicum videtur, ingens supplicium producitur. Quamobrem D. Ber-
D.Bernard. nard.eodem loco sic ait:Stupebit insipiens,cum ex hoc modico semine copiosam viderit exurgere messem,seu bonam,seu malam, pro diuersitate sementis,&c. Prouideamus hanc messem, si peccata volumus effugere, & operibus bonis operam nauare, ne coniciamus oculos in paruitatem seminis, sed in fructum, quem profert.
D. Bernard. Idcirco addit D. Bernardus: Hoc qui cogitat, nullum paruum reputat esse peccatum, quòd futuram messem potius æstimet, quàm sementem,&c. Habet Deus thesauros misericordiæ,in quibus recondit bona opera nostra, iuxta illud
Matth. 6. Matth. 6. *Thesaurizate vobis thesauros in cælo.* Thesauri hi misericordiæ sunt, habet quoque Deus thesauros iræ, & iustitiæ punientis, in quibus
Ad Rom. 2. recondit peccata. Paulus ad Roman. 2. *Secundum* (inquit) *duritiem tuam,& impœnitens cor, thesaurizas tibi iram. Nônne hæc* (ait Dominus) *condita sunt apud me,& signata in thesauris meis?* Habebat Deus peccata Israëlitarum recondita in the-
Iob 14. sauris, & signata: similem in modum Iob 14. *Signasti* (inquit) *quasi in sacculo peccata mea.* Velut sigillo munita,habet Deus quasi in sacculo peccata, nemo potest illa surripere. Pœnitentia tamen reconditos & signatos thesauros, ac sacculos aperit, sigilla aufert, peccata tollit,& abolet; ipso Deo thesauros, sacculósque suos spoliari cernente, atque exultante.
Pœnitentia peccata recondita in thesauris Dei aufert, & delet.

Mea est vltio.

2. Misericors est Deus,sed etiam iustus,& pec-

A catorum vltor; patet vt misericors, vlciscitur vt iustus. *Mea* (inquit) *est vltio, & ego retribuam in tempore.* Tempus vlciscendi est,quamdiu peccator viuit,quòd si pœnitentiam non agat,tempus vlciscendi est in morte. Infælix ille pecca- *Infelix est peccator, quē Deus hic non punit.*
tor, cuius peccata Deus in hoc tempore non vlciscitur. Etenim, vt ait D. August. in epist. ad
Marcellinum: Nihil est infælicius impunitate D. August.
peccantium, qua pœnalis nutritur iniquitas, & mala voluntas, velut hostis interior, roboratur,&c. Peccatorum impunitas in hoc tempore,indicium est vltionis æternæ in tartari æternitate. Ad illa verba Iob 35. *Nunc non infert* Iob 35.
Deus furorem suum, nec vlciscitur valde scelus. D.
B Gregor. Diu (inquit) Deus tolerat,quia in per- D.Gregor.
petuum damnat, & furorem nunc inferre dissimulat,quia effundendum sine fine in posterum seruat, &c. Item eodem capite: Quisquis bonorum vitam persequitur, tunc peiore vltione damnatur, cùm nulla ei aduersitate resistitur: & tunc fortioris iræ periculis subiacet, cùm prosperè peragit, quod nequiter concupiscit. Quia videlicet vindicta superni iudicij, ad futurum eum supplicium reseruando differtur, cui hic in malo obuiare contempsit. Idem eodem loco: Manifestum perditionis indicium *Perditionis indicium est impunitas peccatorum.*
est, quando affectatis iniquitatibus subsequens fauet effectus, & nulla contrarietas impedit,
C quod mens peruersa concepit, &c. Sic D. Gregor. Psalmo 93. *Deus vltionum Dominus.* He- Psal. 93.
braicè priori loco est nomen, *el*, posteriori, *Iehoua.* Itaque Deus, etsi misericors sit, est tamen iustus, & Deus vltionum, furorémque ha- *Deus est misericors, & iustus.*
bens in impios. Nahum 1. *Vlciscens Dominus, vlciscens Dominus,& habens furorem, vlciscens Domi-* Nahum 1.
nus in hostes suos, & irascens inimicis suis,&c. Augustinus lib.quinquaginta homiliarum, homil. D. August.
21. Iustus (ait) est Deus,& odit peccata; si iustus est,vindicat in peccata. Non poteris a Deo auferre iustitiam, implora misericordiam, sed attende iustitiam. Misericordia est, vt ignoscat peccanti, iustitia est, vt puniat peccatum, &c.
D *Deus vltionum Dominus*; additur in Psalmo: *& liberè egit*, &c. Nemo ei resistere potest, liberè nemine obstante punit, quem punire volet; nemo illum poterit ex supplicio eripere. *Videte,* (ait in hoc Cantico) *quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo, & non est, qui de manu mea possit eruere; si acuero, vt fulgur, gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt me retribuam.*

D. Paul. ad Roman. 12. verbis Mosis vtitur, 3.
vt suadeat, non esse expetendam vltionem iniuriæ: *Non vos* (inquit) *defendentes*, (id est, non Ad Rom. 12. *Non est expetenda vltio.*
E vos vindicantes) *charissimi, sed date locum iræ, scriptum est enim, mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus.* Non vlciscamini iniurias vobis illatas, sed date locum iræ hominis, qui in vos iratus est,cedite illi,discedite,ne contendatis cum irato; quia sicut ex collisione lapidum ignis exardescit, sic ex contentione hominum exardescit iracundia. Ambros. lib. 1. offic. cap. 21. D. Ambros.
Noli respondere (inquit) irato ad iracundiam eius, siue impudenti ad imprudentiam eius. Citò culpa culpam excutit:si lapides teras,nónne ignis erumpit?&c. Dandus est locus iræ,cum irato non contendendo, sed non dimittendus locus noster,id est, locus patientiæ, vt Ambrosius eodem loco suadet: Si præuenerit,(inquit) D. Ambros.

& præoccupauerit mentem tuam iracundia, & ascenderit in te, non relinquas locum tuum. *Patientia servanda in iurgijs.* Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Aut si te respondentis contumacia mouerit, & peruersitas impulerit ad indignationem, si non potueris mitigare mentem, reprime linguam tuam. Sic Ambrosius.

Psal.38. D.Hieron. Psal. 4. D.Ambros. Psalm.38. *Posui ori meo custodiam, cum consisteret peccator aduersum me.* &c. D.Hieron. vertit: *Custodiam os meum silentio.* Psalmo 4. *Irascimini, & nolite peccare.* D. Ambrosius eodem loco sic interpretatur: Si irascimini, (inquit) nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam, &c. Addit aliam interpretationem: Si irascimini, vobis B irascimini, quia commoti estis, & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur, quia citò commotus est, desinit irasci alteri; qui autem vult iram suam iustam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Hæc ille.

4. D. Chrysost. Aliter locus ille explicatur à D. Chrysostomo & alijs: *Date locum iræ*, videlicet diuinæ, in hanc sententiam; nolite expetere vindictam, sed date locum iræ Dei, Deo vltionem relinquite, quia ad illum vltio pertinet, qui ait: *Mea est vltio, & ego retribuam.* Non est vestra vltio, sed Dei, ideo non est à vobis vsurpanda, sed Deo relinquenda. Ne præripiat homo Dei officium. Iniurias remittere hominis est, maximè C Christiani, Dei est, vlcisci peccata. *Noli vinci à malo*, ô Christiane (ait Apostolus loco citato) *sed vince in bono malum.* Vincitur Christianus à malo, cùm ab iniuria superatur, & vltionem exquirit. Vincit autem in bono malum tunc, *Vincenda iniuria beneficijs.* cùm mansuetudine, patientia, & beneficijs de iniurijs triumphat, iuxta illud eiusdem Pauli: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi*, &c. Valer.Max. Valer. Max. lib.4. cap.2. Speciosius (inquit) iniuriæ beneficijs vincuntur, quàm mutui odij pertinacia pensantur, &c. Eodem loco M.Tullium laudat, quòd beneficijs vicerit Gabinium, & Vatinium. Nam Gabinium repetundarum reum defendit, qui eum in consulatu suo vrbe expulerat; Vatinium verò dignitati ipsius semper infestum, duobus publicis iudicijs tutatus est. Certamen est homini cum iniurijs; attamen certandum aduersus eas non similibus iniurijs, sed sagittis beneficiorum, quæ cor aduersarij vulnerent amore, & vincant. Seneca. Seneca lib.2. de ira, cap.32. Non est (inquit) honestum, vt beneficijs merita meritis repensare, ita iniurias iniurijs. Illic vinci turpe est, hic vincere, &c. Turpissima sanè victoria est, quam ille refert, qui alterum iniurijs vincit. Non equidem vincit, sed vincitur. Quamobrem Demosthenes, cùm à quodam conuicijs afficeretur: Committor (inquit) in certamen, E in quo, qui superior euaserit, inferior est, & qui vicerit, victus est, &c. Præclarus triumphus est, quem ille reportat, qui iniurias iactantem patientia superat. D. Chrysost. D.Chrysost. homil.85. in Matth. Læsus (inquit) si magno animo perferr iniuriam, quanquam victus videatur, coronam tamen splendidam adeptus est. Sæpe vinci, quàm vincere, præstantius est. Optimus profectò iste victoriæ est modus, &c. Item: Illa fulgentissima victoria est, qua inferentem patiendo superamus. Hæc Chrysost. Seneca. Seneca lib. 2. de ira, cap.32. Magni animi est, iniurias despicere, &c. Ille magnus, & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus minutorum canum securus ob-

A audit, &c. Magna fera minorum canum latratus despicit: sic magnus vir hominum minutias contemnit. Marcum Catonem (ait Seneca) quidam percussit imprudens, postea satisfacienti percussori respondit Cato, non memini me fuisse percussum. Melius putauit Cato, non agnoscere, quàm vindicare, &c. De Dione narratur, à maledico quodam multis contumelijs fuisse affectum: at ille tacebat. Ingressurum iam domum conuiciator rogauit: nihil respondes? At Dion: Ne (inquit) gry quidem, hoc est, ne vnum quidem verbum respondeo. Despexit magna fera minuti canis latratum. Percussus est calce à quodam Socrates, monitur ab vno assectatorum, vt percutientem repercuteret, respondit: si asinus mihi calcem impegisset, numquid in eum recalcitrarem? Aristippus conspersus à Dionysio tyranno, tulit æquo animo. Cùm verò quidam eam ignominiam illi exprobraret, respondit: Piscatores, vt gobium capiant, non ægrè ferunt à mari aspergi, & ego, vt balenam capiam, non patiar excrementis oris illius aspergi? Tolerauit ille æquo animo à Dionysio conspui, vt balenam illam caperet: nos æquissimo animo toleremus iniurias omnes, vt cælestem capiamus gloriam. *Mea est vltio* (ait Dominus) quod Dei est, Deo relinquamus; nemo iniurias vlciscatur, vel filios, & consanguineos eas vlcisci patiatur. Perpetuæ obliuioni iniuriæ, beneficia verò perpetuæ mandentur memoriæ. Vt narrat Ælianus, Phocion, vir clarissimus, ab Atheniensibus veneno occisus est, cùm verò iam lictor poculum obtulisset, interrogauerunt propinqui, & familiares, qui aderant, quidnam filio mandaret? respondit: mando ei hoc, vt obliuiscatur potus huius, quem nunc ab Atheniensibus oblatum bibo.

Quòd si quis dicat, non omnem vltionem esse Dei, eo quòd regum, & magistratuum officium sit, iniurias vlcisci, attendat, Reges, & magistratus à Deo hanc habere potestatem, & vices Dei gerere, iuxta illud Pauli ad Roman.13. D *Non est potestas, nisi à Deo.* Et illud Sapient.6. *Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum, quoniam data est à Domino potestas vobis, & virtus ab altissimo* (Græcè, κράτησις, καὶ δυναστεία) *qui interrogabit opera vestra.* Mea est vltio, ait Dominus; in Reges terræ, & magistratus à me emanauit. Si ex fonte aliquo emanat flumen, & stagna; dicere potest fons, mea est aqua, quoniam ab illo emanat; eundem in modum, quia ex Deo veluti fonte, emanat potestas Regum, & magistratuum, ad vlciscendas legitimè populi iniurias, ait Dominus, *mea est vltio.* Præter hæc, Reges, & magistratus vltionem sumere possunt in hac vita, post hanc vitam Dei est illa vltio tartari sempiterna. De hac verissimè dicit: *Mea est vltio.* hoc est, nullus Rex, aut iudex potest vltionem sumere æternam. hæc vltio mea est. Præterea Reges, & magistratus à corpore vltionem sumunt; at Deus à corpore, & anima: *Mea* (inquit) *est vltio*, qua non solùm à corpore sumitur supplicium debitum, & iustum, sed etiam ex anima, & ego retribuam secundum merita. 5. *Reges & magistratus potestatem habent à Deo.* Ad Rom.13. Sap.6.

Iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora.

Ne putet quisquam, nouissimorū, & vltionis 6. diem multùm distare, nam propè est dies perditionis, & tempora festinant, secundùm Poëtam: *Tempora*

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
Et fugiunt fræno non remorante dies.

Tempus festinat valde. Seneca. D.August.

Nemo dies potest fræno retinere, velocissimè volant, nemine cohibente. Seneca temporis velocitatem infinitam appellat, epist. 50. Infinita (inquit) est velocitas temporis, &c. August. Psalmo 36. Si toto illo tempore viueres, ex quo Adam de paradiso dimissus est, vsque in hudiernum diem; certè videres vitam tuam non fuisse diuturnam, quæ sic euolasset. Vniuscuiusque hominis vita quanta est? Adde quantoslibet annos, duc longissimam senectutem, quid est? nónne aura est matutina? &c. Et D.Gregor. lib. 15. moral. cap. 19. Omnis (inquit) longitudo temporis vitæ præsentis, punctus esse cognoscitur, cùm terminatur fine. Cùm enim ad extremum quisque perducitur, de præterito iam nihil tenet, in futuro nihil habet. Vita ergo quæ sic angustari potuit, punctus est, &c. Seneca in epist. 50. Punctum (inquit) est, quod viuimus, & adhuc puncto minus, &c.

Vita breuis est. D.Gregor. *Punctum est vita.* Seneca.

7\. Velocissimè festinat tempus, & magno cum silentio festinat, idcirco Poëta tacitos vocauit annos: *Tacitis* (inquit) *senescimus annis.* Magno enim cum silentio properant, abeunt, & definunt. Seneca lib. de breuitate vitæ, cap. 8. Ibit (ait) qua cœpit ætas, neque cursum suum, aut reuocabit, aut supprimet. Nihil autem tumultuabitur, nihil admonebit velocitatis suæ, tacita labetur, &c. Sicut cælum tacitè mouetur, sic tempus. Nemo videt moueri cælum, cùm tamen velocissimè moueatur: sic nemo videt transire tempus quamuis velocissimè volet. Seneca lib. 1. naturalium quæst. cap. 3. Solem (inquit) quem velocissimum esse scimus, nemo nostrum videt moueri, neque ire crederemus, nisi appareret iuisse, &c. Nemo videt moueri solem, nemo etiam videt volare tempus velocissimum. Consideratione opus est, vt temporis taciti festinationem, ac breuitatem intelligamus, spretísque breuibus ac caducis bonis æterna bona quæramus. Consideremus illud Psalmi 102. *Homo sicut fænum dies eius, tanquam flos agri sic efflorebit.* Et illud Psal. 98. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* hoc est, anni hominum similes sunt iis rebus, quæ pro nihilo habentur; quia pauci, & breues, ac penè nihil sunt. Pro nihilo habentur (ait Augustinus) quæ antequam veniant, adhuc non sunt: cùm venerint, iam non erunt. Non enim vt adsint, veniunt, sed vt non sint, &c. Huiusmodi est tempus, antequam veniat, non est: cùm venit, iam non erit; non enim venit, vt permaneat, sed vt statim auolet. Additur in Psalmo: *Manè sicut herba transeat, manè floreat & transeat, vespere decidat, induret & arescat.* Similis est homo flori, iuxta illud Iob 14. *Homo quasi flos egreditur.* Et Isaiæ 40. *Omnis caro fænum, & omnis gloria eius quasi flos agri.* &c. D.Augustinus Psalmo 102. Totus (inquit) splendor generis humani, honores, potestates, diuitiæ, typhi, minæ, timores, flos est fæni, &c. Non permanet flos hic in suo virore, & amœnitate, sed transit, breuique temporis spatio arescit, induratur, & decidit. Vt interpretatur August. decidit in mortem, durescit in cadauere, arescit in puluere. Psal. 36. *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super cedros Libani, transiui, & ecce non erat.* In hunc locum sic scribit Origenes: Cùm videmus extolli impios, & in nimiam superbiam crescere, transeamus nos mente, & intellectu ab iis, quæ videntur, & temporalia sunt; & transferamus sensum nostrum ad ea, quæ non videntur, & æterna sunt. Cogitemus temporalia hæc esse, & paucorum dierum, quæ videntur elata. Sic Origenes. Consideremus omnia, vt aquam fluminis in mare festinare, & vt fercula in pompa transire omnia, oculósque inconsideratorum hominum fallere, quemadmodũ fluminis aqua oculos fallit. Videtur aqua fluminis stare, cum tamen non stet, sed perpetuò in mare defluat; sic tempus, & vita hominis imprudentis oculos decipiunt, videntúrque ei stare, cùm tamen non stent, sed perpetuò fluant. Philo in lib. de Ioseph: Cuncta (inquit) vmbris, spectrísque sunt similia, & sicut cùm pompæ traducuntur, prima quæque conspectum prætereunt. Item, in torrentibus, fallente visum celeritate, vndę præterfluunt; sic vitæ negotia currentia, præterlabentiáque videntur manere, cùm ne momentum quidem maneant, nunquam non subterfluentia, &c. Paulus 1. Corinth. 7. temporis festinationem, & breuitatem considerandam docet; ex eaque infert, caduca omnia, & temporalia pro nihilo ducenda. *Tempus* (ait) *breue est.* Deinde infert: *Reliquum est, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes sint, & qui flent, tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes, & qui emunt, tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi.* Expende, quæso, quid inferat Paulus ex breuitate, & velocitate temporis; videlicet infert, nos sic oportere viuere, ac si mundus hic, & res caducæ penitus non essent, siquidem mundus & res caducæ velociter transeunt, & iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Qui flent, (inquit) sic se habeant, ac si fletus ille non sit, hoc est, qui aduersis vtuntur rebus, & amaris lachrymis vultum irrigant, considerent tempora festinare; sic se habeant quasi non sint res aduersæ, quia mox transituræ sunt. *Qui gaudent, tanquam non gaudentes.* hoc est, qui prosperis rebus fruuntur, cogitent *iuxta esse diem perditionis*; móxque prosperitatem, veluti nubem, siue fumum, in nihilum redigendam: sicque viuant, ac si transacta iam esset.

Consideratione opus est, vt temporis breuitas percipiatur. Psal. 102. Psal. 98. D. August. *Breuitas vita nostra.* Ibid. Iob 14. Isaiæ 40. D. August. *Caduca omnia sunt flos fæni.* *Caduca omnia euanescũt breui tẽpore.* Psal. 36. Origenes. Philo. 1. Corinth. 7. *Tempus breue nos admonet caduca spernere.*

8\. Si iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora perditionis; adesse quoque festinent tempora salutis, & pœnitentiæ, quæ à perditione festinante nos liberet. Ecclesiast. 5. *Non tardes* (ait) *conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Quasi dicat, festinat tempus perditionis, tu ne tardes, sed festina, & curre ad pœnitentiam. Si enim tardaueris, subitò veniet dies perditionis, & vindictæ, & disperdet te ira Dei. Audiamus Senecam lib. de breuit. vitæ cap. 8. Cum celeritate (inquit) temporis, vtendi velocitate certandum est, velut ex torrente rapido, neque semper casuro citò hauriendum est, &c. Certemus ergo cum ipsa temporis velocitate, *adesse festinant tempora perditionis:* nos pœnitentiam agere, & bona semper opera facere festinemus.

Festinat tempus, festinemus nos quoque ad pænitentiam. Ecclesiast. 5. Seneca.

9\. Volat tempus, retineri non potest: at est modus quidam eximius, quo retinetur, nimirum bonorum operum mercede retinetur, & permanet. Si enim non permanet tempus, permanet præmium operum, quæ in tempore fiunt; permanent etiam mala, iuxta illud: *Nónne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* D.Gregor. homil. 13. in Euangel. Quia (inquit) momen-

Bonis operibus tempus volans retinetur. D.Gregor.

momentis suis horæ fugiunt; agite fratres, vt in boni operis mercede teneantur, &c. Omnia opera nostra transeunt cum tempore, sed permanent per gloriam, vel supplicium, in æternitate. D. Bernard. *Bona opera semina sunt æternitatis.* Ideo D. Bernard. in serm. de conuersione ad Clericos, cap. 15. ea vocat semina æternitatis. Temporalia quæque (inquit ille) velut æternitatis semina iaciuntur, &c. Semina sunt æternitatis, quia æterna præmia, vel supplicia producunt.

CAPVT XX.

MORALE.

De Cantico Mosis.

1\. *De tempore Christi Cantici breuis explanatio.* Ad Rom. 10. Ad Rom. 15.

DE tempore Christi loqui Mosem in hoc Cantico, constat ex D. Paulo ad Rom. 10. quo capite hæc verba Cantici citat de tempore Christi: *Ipsi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus,* &c. Item illa ad Roman. 15. *Laudate gentes populum eius*, &c. Sequitur tamen versionem LXX. interpretum. Libet ergo breuem Cantici explanationem addere de tempore Christi. Ait itaque Moses: *O cæli, & terra, audite quæ loquor.* sum enim de magnis rebus locuturus. *Dei opera sunt perfecta.* Idcirco mundum, propter peccatum imperfectum, non relinquet imperfectum, sed per aduentum Messiæ perficiet: C *Omnes viæ Domini iudicia.* Iudicium igitur faciet, illud videlicet, de quo loquitur Ioan. 17. (Ioan. 17.) *Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras. Fidelis est Deus, & absque vlla iniquitate iustus & rectus.* (*Deus peccata mundi vltus est admirabili vltione. Messiam occiderunt Israëlitæ.*) Quamobrem peccata hominum vlciscetur, sed inaudito vltionis modo vlciscetur, videlicet tradet filium, vt seruos redimat peccatores. Peccauerunt ei Israëlitæ, non iam filij eius, in sordibus idolorum, & in sordibus inuidiæ, & odij, quo occiderunt Messiam. (Rupertus.) Rupertus: Peccauerunt (inquit) in sordibus idolorum, tandémque peccauerunt in sordibus Barabbæ latronis, quē sibi dimitti petiuerunt, &c. LXX. interpretes vertunt: D *Peccauerunt ei filij vituperabiles maximè*, quia & idola coluerunt, & tandem Messiam vita priuarunt, & pro bonis cælestibus, quæ illis largiebatur, mala retribuerunt. *Haeccine reddis Domino, popule Israël insipiens?* Dominum cruci affigis, popule stulte? Numquid non ipse quem cruci affigis, est Pater tuus, qui possedit, & fecit, & creauit te? qui in te summa beneficia contulit, qui te in suum peculiarem populum, in suam partem, & hæreditatem asciuit, qui te per desertum quadraginta annis circumduxit, & quasi oculi pupillam custodiuit, qui instar aquilæ te ad relinquendam Ægyptum stupendis miraculis prouocauit, alásque suas expandit, & in illis te portauit, qui in E terram repromissionis perduxit lacte, & melle manantem. Incrassatus est terræ pinguedine populus Israëliticus, recalcitrauit, Deum reliquit creatorem suum colens idola, & recessit à Deo salutari, id est, saluatore suo, scilicet à vero Messia. Rupertus: Antequam veniret Deus in mundum, vt homines saluaret, dereliquit populus Deum factorem suum, & postquam venit, à Deo saluatore suo recessit.

2\. Et ait Dominus: Abscondam faciem meam A à Iudæis, non ostendam illis lucem vultus mei, & fauorem, *& considerabo nouissima eorum*, id est, nouissimam eorum ruinā, & euersionem, quam inferent Romani. Abscondam faciem meam ab eis, quia me non cognoscent Deum & Messiam verum. Prouocauerunt me ad iram cultu idolorum, & Messiæ cæde. Ipsi prouocauerunt me in cultu idolorum, quæ non sunt dij, & ego prouocabo illos in populo gentium, qui nunc non est populus meus, sed est stultus populus, simulachra inania adorans. (*Iudæos Deus repudiauit, gentes elegit.*) Israëlitas enim abiiciam, ac repudiabo, neque erunt populus meus: gentes vocabo, & assumam, eruntque mihi populus dilectus, prouocabiturque in iram, B & inuidiam populus repudiatus. (Theodoret.) Theodoretus: Pungit (inquit) Iudæos Christianorum religio, & splendor, & in inuidiam prouocat, &c. Est enim Ecclesiæ admirabilis splendor in diuinis, & humanis rebus: at Iudæorum magna est in orbe abiectio. In hanc sententiam hæc verba explicat D. Paulus ad Roman. 10. de temporibus Christi, vt supra diximus, post hæc de supplicio Israëlitarum agitur.

Distulit Deus supplicium extremum, quo illorum Rempubl. euertit omnino, eósque repudiauit, vsque ad cædem Messiæ. 3. *Propter iram* (inquit) *inimicorum distuli*, &c. (*Supplicium Iudæorum propter cædem Messiæ.*) Postquam Messiam occiderunt, distulit per annos quadraginta C pœnitentiam expectans, tandem ingrati populi, ac scelerati Rempubl. in æternum aboleuit. *Mea* (inquit) *est vltio, & ego retribuam in tempore, vt labatur pes eorum*; supplicium distulit Deus, tamen in tempore destinato illud sumpsit, diruta ciuitate Ierusalem, & euerso penitus regno Iudæorum. Iudicauit Dominus populum suum Israëlem, & puniuit, *& in seruis suis*, quos ex illo vocauit, *misertus est*, videlicet in Apostolis, & multis alijs Iudæis, quos propter misericordiam suam elegit, & fide sua, ac charitate donauit. Theodoretus sic interpretatur: (Theodoret.) Populum suum Iudæorum Deus iudicabit, & condemnabit, & in seruis suis miserebitur, id est, miserebitur iis, D qui ex gentibus credent. Tandem hortatur gentes Moses, vt laudent populum Israëliticum, ex quo illis summum bonum Messias est natus, iuxta illud Ioan. 4. *Salus ex Iudæis est*, hoc est, (Ioan. 4.) Saluator, qui mundo salutem attulit, ex Iudæis est ortus, &c. vt supra explicauimus. Theodoretus (Theodoret.) versionem LXX. interpretum sic exponit: Lætamini gentes cum plebe Iudæorum, quia factum est vnum ouile ex Iudæis, & gentibus, & vnus pastor Christus. *Quia sanguinem seruorum suorum vlciscetur*, illorum videlicet, de quibus Matth. 23. Dominus ait: (Matth. 23.) *Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris,* E *& persequimini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ.* Vindicatus est igitur sanguis, (ait Theodoretus) & ipsa metropolis Iudæorum Ierusalem euersa est: templum verò solo æquatum est, & ipsi captiui facti sunt, & errones, & reddidit illis Deus pro merito exigens ab eis pœnas peccatorum. Sic ille.

LIBER

LIBER DECIMVS.

CAPVT I.

De benedictionibus Mosis, & Iacob.

DEVTERONOMII CAP. XXXIII.

1. HÆc est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei, filiis Israël ante mortem suam.
Et ait: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex.
Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.
Legem præcepit nobis Moyses, hereditatem multitudinis Iacob.
Erit apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israël.

Hæc est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei, filijs Israël ante mortem suam. A

2. IAcob, cùm iam in extremo esset spiritu, filiis suis benedixit, Moses quoque antequam iussu Dei ex vita discederet, benedixit tribubus Israël. De benedictionibus Mosis breuiter agemus & benedictiones, Iacob illis adiungemus. Omnes benedictiones vocat Moses benedictionem: *Hæc* (inquit) *est benedictio, qua benedixit Moses, homo Dei, filijs Israël ante mortem suam.* Ponitur pro numero numerus, pro numero multitudinis, numerus vsurpatur vnitatis. Moses verò appellatur *homo Dei.* Chaldæus appellat *prophetam Dei.* Benedixisse autem Mosem B filiis Israël, ipsa benedictionum verba ostendunt: Iacob autem aliis benedictionibus benedixisse filiis, quæ non sunt scriptæ, existimant Lyranus, & Abulensis. Quod probatur ex verbis Genes. 49. *Hæc* (inquit Moses) *locutus est Pater, benedixitque singulis benedictionibus proprijs.* Videlicet benedictionibus distinctis ab iis, quæ locutus erat. Præterea benedictio est fausta bonorum imprecatio: Iacob autem non imprecatur bona, sed prædicit ventura. Verba verò quibus Ruben, Simeon, & Leui benedicit, ad maledictionem potius, quàm ad benedictionem pertinere videntur. Quid ergo sunt illæ, quæ appellantur *benedictiones Iacob?* Respondetur, esse quasdam enuntiationes futurorum. C Quod indicant verba Iacob dicentis, Gen. 49. *Congregamini, vt annuntiem, quæ ventura sunt vobis, in diebus nouissimis,* &c. Non ait: Congregamini, vt benedicam vobis, sed vt futura vobis annuntiem. ergo futurorum sunt annuntiationes. Accepto tamen laté nomine, appellari solent benedictiones. D. Ambros. in lib. de benediction. cap. 2. loquens de benedictione Ruben: Prophetia (inquit) est magis quàm benedictio. Prophetia enim annuntiatio est futurorum: benedictio autem sanctificationis, & gratiarum

Genes. 49. — Genes. 49. — D. Ambros.

votiua collatio. Sic ille. Et Theodoretus quæstione vltima in Genesin: Postrema (inquit) verba Iacob, neque benedictiones sunt, neque maledictiones, sed prophetia, &c. Lyranus: Postquam (inquit) Iacob filiis prædixerat futura, imprecatus est eis bona, & sic benedixit eis, &c. (Theodoret. — Lyranus.)

Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis.

Præmittit Moses benedictionibus quandam veluti præfationem, in laudem legis populo datæ in monte Sinai: *Dominus* (inquit) *de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dextera eius ignea lex.* Primus horum verborum sensus est Hebræorum, qui, vt refert Magister histor. & Lyranus, aiunt legem priùs oblatam esse à Deo Idumæis, & Ismaëlitis, à quibus cùm non esset accepta, Israëlitarum populo illam dedit. Sensus huiusmodi est: Dominus de Sinai venit ad nos, ibique legem nobis dedit: de monte veniens Seir, id est, de Idumæis, qui montem Seir colunt, *ortus est nobis*, & apparuit de monte Pharan, quem Ismaëlitæ obtinent. Quia Idumæis & Ismaëlitis priùs legem obtulit, quam illi accipere recusarunt. Hanc opinionem sequitur Dionys. Carthus. Vt apparet, (inquit) lex primò fuit Idumæis, & Ismaelitis oblata, tamquam natis ex primogenitis Abraham, & Isaac, ne conqueri, & excusare se possent, atque vt Dominus declararet, se pro illorum conuersione fecisse, quod in se erat. Hæc ille. Attamen explodendum videtur hoc commentum. Lex enim vetus solis Israëlitis à Deo data est, ex quibus Christus erat nasciturus, nullísque aliis nationibus oblata à Deo. Secundus sensus est Lyrani: *Dominus de Sinai venit*, ad dandam legem, *& de Seir ortus est nobis*, quia Incarnationis Christi figuram ostendit Mosi, & Israëlitis, cùm circuirent montem Seir, Numer. 21. videlicet serpentem æneum, quem à serpentibus vulnerati 3.

Dionys. Carthus. — Lyranus.

aspicientes sanitati restituebantur. Verba Ly- A tani hæc sunt ; Dixit Moses : *De Seir ortus est nobis.* Quia in circuitu montis Seir tutelatum fuit ei beneficium Incarnationis Christi, & passionis. Sic ille. Dixit autem Moses ; *Apparuit de monte Pharan*, quia, vt legitur Numer. 10. post discessum ex monte Sinai, requieuit nubes in deserto Pharan ; tunc dedit Deus coturnicum carnes populo, Numer 11. & septuaginta viros spiritu suo impleuit, vt Mosem iuuarent. Propter istud beneficium, ait Lyranus, dixit Moses : *Apparuit de monte Pharan*, illuminando septuaginta senes. [Numer. 10.]

4. Lyranum sequitur Abulensis, Paulus Burgensis, & Ribera, in illud Abacuc 3. At verba B ipsa aduentum Dei indicant multis Angelorum millibus circumsepti, ferentisque legem tradendam Israëlitis. Est ergo tertius sensus probabilior, & facilior. Vidit Moses cùm esset in monte Sinai, & alij viri probi Deum venientem in montem Sinai, ea ex parte, in qua erat mons Seir, & mons Pharan, comitatum multis Angelorum millibus, ferentem in dextera manu legem igneam. Ideóque ait : *Dominus de Sinai monte venit ad nos, vt daret nobis legem, & de Seir ortus est nobis, & apparuit de monte Pharan.* Quia ex his montibus venire visus est in montem Sinai, & cum eo sanctorum angelorum millia. Caietanus Deum sic apparuisse putat Mo- C si, & eius sociis, cùm iussit eos in montem Sinai ascendere. Exodi. 24. *Ascenderunt Moyses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum Israël. Et sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum, cùm serenum est.* Vero similius est sic apparuisse, cùm primùm in montem Sinai descendit magna cum maiestate. Simile est illud cantici Debboræ, & Barac, Iud. 5. *Domine, cùm exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cæliq; ac nubes distillauerunt aquis; montes fluxerunt à facie Domini. & Sinai à facie Domini Dei Israël.* Videbatur ergo Deus exire de Seir, & de Idumæa & venire in D montem Sinai, distillantibus montibus propter eius maiestatem. [Exod. 24.] [Iud. 5.]

In dextera eius ignea lex.

5. Apparuit Deus, vel angelus vice Dei, summa cum maiestate, vt autem legem commendaret maximè, in dextera manu illam ferebat igne fulgentem. Nam lex Dei similis igni est; illuminat ignis, & comburit : sic lex illuminat homines, iuxta illud Psalmi 118. *Lucerna pedibus meis verbum suum, & lumen semitis meis.* Præterea si non custodiatur, igne gehennali illos comburit. Iudæi nonnulli illa verba : *Cum eo sanctorum millia* ; de prophetis, & doctoribus E exponunt. Existimarunt enim in monte Sinai, cùm lex daretur, fuisse cum Deo animas Prophetarum, atque ibi sua accepisse vaticinia; fuisse quoque aiunt aliquos Rabbinos. has nugas omitto. [Psalm. 118.]

Dilexit populos.

6. Dilexit Deus populos Israëlitarum. Chaldæus vertit : *Dilexit tribus.* Sumuntur enim populi pro tribubus Israël. L X X. quoque interpretes hæc verba ad populum Israël referunt, & ita vertunt : Pepercit populo suo. Sequentia verba similiter ad Israëlitas pertinent: *Et omnes sancti in manu illius sunt.* Chaldæus sic: A Dilexit tribus, & omnes sanctos domus Israël, &c. Sensus est : Omnes sancti domus Israël in manu Dei sunt, id est, in tutela Dei, & in protectione eius peculiari, iuxta illud Sapient. 3. *Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.* Psalm. 94. *Nos populus pascuæ eius, & oues manus eius.* Dicitur autem populus, grex manus Dei, siue oues manus Dei, quia Deus, velut pastor, manu sua illas ducit, ac reducit, regit, pascit, & tuetur. Sequitur : *Et qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius.* Discipuli pedibus magistri appropinquantes accipiunt doctrinam eius. Vnde Paulus Act. 22. *Ego* (inquit) *sum nutritus in ista ciuitate* B *secus pedes Gamaliel, eruditus iuxta veritatem paternæ legis.* Et Lucæ 10. *Magdalena sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius.* Philo in libro, cui titulus est. Quòd omnis probus sit liber, loquens de Essæis : Quoties (inquit) sacras ædes adeunt, pro ætatis ordine, iuniores ad pedes seniorum considuot, & ad audiendum se componunt, &c. Itaque sensus est : Qui appropinquant pedibus Dei legem ferentis igneam, tamquam humiles discipuli, & auditores, doctrinam eius, legémque discent. [Sapient. 3.] [Psalm. 94.] [Ibidem.] [Actor 22.] [Luc. 10.] [Philo.]

Legem præcepit nobis Moyses hæreditatem multitudinis Iacob.

C Hoc est : Deus per Mosem nobis legem dedit, velut hæreditatem filiorum Iacob. Quemadmodum hæreditas a parentibus, filiis, & nepotibus datur : sic lex non solùm Israëlitis data est, qui eam in monte Sinai acceperunt, sed etiam eorum posteris, vsque ad tempus Christi. Fuit lex opulenta hæreditas data Israëlitis, velut filiis, vt ex ea bene seruata colligerent fructus vberes. Diligitur hæreditas, & diligenter colitur : sic lex diligenda summoperè est, & colenda, vt fructus ferat. Psalmo 118. vates *Hæreditate* (inquit) *acquisiui testimonia tua in æternum.* Hæreditas hæc æterna est, etenim æternum parit fructum, sempérque est seruanda. D Hæc est hæreditas à parentibus filiis relinquenda. Diuites relinquentur, si hanc habeant : inopes erunt, si ea careant, etsi omnibus mundi opibus abundent. 7. [Psal. 118.]

Erit apud rectissimum Rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israël.

Oleaster arbitratur prædici regis primi creationem, quæ facta est electo Saule. Potest esse sensus ; *Erit apud rectissimum* populum Israëliticum *rex* electus, *congregatis principibus populi cum tribubus Israël.* Nam electus est rex Saul E congregato populo, cum suis principibus, vt legitur 1. Regum cap. 10. Secundus sensus probabilior huiusmodi est : *Erit apud rectissimum rex*, congregato populo, & principibus populi in terra promissionis, apud rectum, & Deum colentem populum Israël erit Rex Deus verus, ab eo, velut a rege, gubernabitur. Nam populus Israël regem non habuit longo tempore, sed à iudicibus gubernabatur; Deus rex eius erat. Quamobrem cùm regem petiuerant Israëlitæ, 1. Reg. 8. ait Dominus ad Samuelem : *Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.* Appellatur autem populus rectissimus, si legem obseruet, vel dicitur rectissimus inter omnes populos, propter cultum veri Dei, & 8. [1. Reg. 8.]

legis

legis obseruantiam, vel propter viros rectissimos quos habebat. Hebraicè, ישרון, *Iesurun*. Quod nomen in Cantico secundo Mosis interpres vertit in dilectum: *Incrassatus est dilectus*, Hebraicè, *Iesurun*. Tertius sensus est de Messia: Erit apud rectissimum populum rex, id est, Messias, congregato populo, & principibus post captiuitatem Babylonicam.

CAPVT II.

De benedictionibus Mosis, & Iacob.

De benedictionibus Mosis.

DEVTERONOMII CAP. XXXIII.

1. VIVAT Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero.
Hæc est Iudæ benedictio: Audi Domine vocem Iudæ, & ad populum suum introduc eum: & manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.

Leui quoque ait: Perfectio tua, & doctrina tua, viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, & iudicasti ad Aquas contradictionis.

Qui dixit patri suo, & matri suæ: Nescio vos: & fratribus suis: Ignoro vos: & nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israël: ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum. Benedic Domine fortitudini eius, & opera manuum illius suscipe. Percute dorsa inimicorum eius, & qui oderunt eum, non consurgant.

Et Beniamin ait: Amantissimus Domini habitabit confidenter in eo: quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.

Ioseph quoque ait: De benedictione Domini terra eius, de pomis cæli, & rore, atque abysso subiacente, de pomis fructuum Solis ac lunæ, de vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & plenitudine eius. Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem Nazaræi inter fratres suos. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius, cornua rhinocerotis cornua illius: in ipsis ventilabit gentes, vsque ad terminos terræ. hæ sunt multitudines Ephraim, & hæc millia Manasse.

Et Zabulon ait: Lætare Zabulon in exitu tuo, & Issachar in tabernaculis tuis. Populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iustitiæ, qui inundationem maris quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.

Et Gad ait: Benedictus in latitudine Gad: quasi leo requieuit, cepitque brachium & verticem. Et vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël.

Dan quoque ait: Dan catulus leonis, fluet largiter de Basan.

Et Nephthali dixit: Nephthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini: mare & meridiem possidebit.

Aser quoque ait: Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, & tingat in oleo pedem suum. Ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua. Non est Deus alius vt Deus rectissimi: ascensor cæli auxiliator tuus. Magnificentia eius discurrunt nubes, habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna: eiiciet à facie tua inimicum, dicetque: Conterere.

Habitabit Israël confidenter, & solus. Oculus Iacob in terra frumenti, & vini, cælique caligabunt rore.

Beatus es tu Israël: quis similis tui popule, qui saluaris in Domino? scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ: negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.

De benedictionibus Iacob.

GENESIS CAP. XLIX.

2. VOCAVIT autem Iacob filios suos, & ait eis: Congregamini, vt annunciem quæ ventura sunt vobis in diebus nouissimis. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Israël patrem vestrum.

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei; prior in donis,

donis, maior in imperio. Effusus es sicut aqua, non erescas: quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.

Simeon & Leui fratres: vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea: quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura: diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israël.

Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.

Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium, pertingens vsque ad Sidonem.

Issachar asinus fortis, accubans inter terminos. Vidit requiem quòd esset bona, & terram quòd optima: & supposuit humerum suum ad portandum, factúsque est tributis seruiens.

Dan iudicabit populum suum sicut & alia tribus in Israël. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine.

Gad accinctus præliabitur ante eum: & ipse accingetur retrorsum.

Aser, pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.

Nephthali ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.

Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu: filiæ discurrerunt super murum. Sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuiderúntque illi, habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob: inde pastor egressus est lapis Israël. Deus patris tui erit adiutor tuus, & omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi iacentis deorsum, benedictionibus vberum, & vuluæ. Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum eius: donec veniret desiderium collium æternorum, fiant in capite Ioseph, & in vertice Nazaræi inter fratres suos.

Beniamin lupus rapax, manè comedet prædam, & vesperè diuidet spolia.

Omnes hi in tribubus Israël duodecim. Hæc locutus est eis pater suus, benedixítque singulis benedictionibus propriis.

Viuat Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero.

3\. *Benedictio Ruben à Mose data.*

BENEDICIT Moses tribubus Israël, ducit autem initium à tribu Ruben, quia fuit primogenitus Iacob, quamuis primogenitura amiserit: *Viuat* (inquit) *Ruben, & non moriatur, & sit paruus in numero*, hoc est, non abundet sobole, & posteris. Potest etiam negatio omnia negare, quæ sequuntur hoc sensu: Viuat Rubeo, & non moriatur, & non sit paruus in numero posterorum; quamobrem Oleaster vult, negationem vnam vicem habere duarum. Pluribus verbis eum Ruben egit Iacob, Genes. 49. *Ruben* (inquit) *primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* Primogenitus erat Ruben Iacob, quia ante alios omnes filios eum genuerat. Fortitudo Iacob appellatur, quia filius maximè primogenitus patris est fortitudo, & baculus fortis, cui innititur. vel fortitudo, & robur dicitur, quia in eo primo Iacob fortitudinem viri, & vim, ac sexum ad gignendum ostenderat, id est, ostenderat virilitatem suam. Principium doloris vocatur, id est, primus filius dolorem afferens, quia ma-

Benedictio Ruben data à Iacob. Genes. 49.

Ruben doloris principium.

A gnum dolorem patri attulit, cùm eius vxorem Balam violauit. Deut. 21. *primogenitus* appellatur, ראשית אנו *resith ono.* Iisdem nominibus vtitur Iacob Genes. 49. Deuter. 21. sic vertit noster interpres, *principium liberorum eius.* potuisset igitur hoc etiam loco vertere, tu es principium liberorum meorum, id est, primogenitus, vel princeps filiorum meorum. Chaldæus tam Genes. 49. quàm Deuter 21. interpretatur, principium fortitudinis. Nomen enim, *on*, significat *dolorem, liberem, & fortitudinem.* Dicitur verò principium fortitudinis primogenitus, quia ostendit patrem esse virum potentem, siue fortem ad gignendum.

Deuter. 21.

Primogenitus fortitudo patris.

B Prior in donis, maior in imperio. Prior erat in donis Ruben, quia erat primogenitus. Nam primogenito duæ partes hæreditatis dabantur; maior erat in imperio, quia regnum, & sacerdotium primogenito obueniebat. Chaldæus sic transfert: tu acceptiuus eras partes tres, primogenituram scilicet, sacerdotium, & regnum, &c. Deuter. 21. *Si habuerit vir vxores duas, vnam dilectam, alteram exosam, & fuerit filius primogenitus exosæ, non poterit primogenitum constituere filium dilectæ, sed primogenitum filium exosæ agnoscet, dabítque ei de iis quæ habuerit, cuncta duplicia.* Theodoret. quæst. 77. Primogeniti (inquit) duplicem 4.

Primogenito duæ partes hæreditatis dabantur. Regnum, & sacerdotium primogenito erat. Deut. 21.

Theodoret.

D.Hieron.

plicem portionem accipiebant, &c. D.Hieron. in quæst.Hebr. Hæreditas (inquit) quæ primogenitis debebatur, sacerdotium scilicet, & regnum, &c. His portionibus hæreditatis priuatus est Ruben, quia patris thorum violauit, & non est reputatus in primogenitum. 1.Paralip.

1.Paralip.5.

5. *Ipse Ruben fuit primogenitus Iacob, sed cùm violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filiis Ioseph, & non est ille reputatus in primogenitum.* Regnum datum est tribui Iudæ, sacerdotium tribui Leui.

Ruben propter libidinem priuatus est primogenitura.

Genes.35.

5. Post hæc causam adiungit Iacob, cur Ruben sit priuatus iure primogeniti. *Effusus* (inquit) *es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui.* Effusus autem est sicut aqua Ruben, cùm B thorum patris violauit, vt enim scriptum est Genes.35. *Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui* (id est, vxore minùs præcipua,) *quod illum minimè latuit.* itaque effusus est sicut aqua, Hebraicè פחז כ מים *pachaz camaim*, id est, *festinatio sicut aqua.* Sicut enim aqua festinat, & effunditur in præceps festinanter: ita Ruben festinauit absque consilio præcipitanter, raptus à libidine, neque considerauit quantum scelus esset cum vxore patris rem habere.

Cur dicatur Ruben effusus sicut aqua.

D.Hieron.

D.Hieronym. in quæstionibus Hebraicis exponit hoc pacto: Sic peccasti, quasi aqua quę vasculo non tenetur, voluptatis impetu effusus es, &c.

Lyranus.

Lyrani est alius sensus: Effusus es sicut aqua, C similis es aquæ effusæ, quoniam sicut aqua in terra effusa perit, sic tua primogenitura perit. Sequitur: *Non crescas*, quia primogeniti iure priuatus eris, non cresces inter fratrés, non eris maior cæteris, vel non crescas sobole, quod dixit Moses: *Sit paruus in numero.*

Chaldæus.

Chaldæus sic vertit: Secutus es voluntatem tuam sicut aqua effusa, non proficies, neque accipies portiunem superexcrescentem, quoniam ascendisti cubile patris tui, &c. L X X. interpretes vertunt: Sicut aqua non ebullias, vel non ferueas, hoc est, non ferueas, hoc est, non feruescas igne cōcupiscentiæ accensus instar feruentis aquæ.

D.Hieron.

D. Hieron. in traditionibus Hebraicis transfert: Ne adiicias. D sic verò interpretatur: Præcipio tibi, vt vltra non pecces, sisque in fratrum numero, pœnam ex peccato luens, quòd primogeniti ordinem perdidisti, &c.

CAPVT III.

De benedictione Iudæ, & Leui.

Audi, Domine, vocem Iuda, & ad populum suum introduc eum? manus eius pugnabunt pro eo, & adiutor illius contra aduersarios eius erit.

Benedictio data à Mose tribui Iuda.

1. POST tribum Ruben primogeniti benedicit Moses tribui Iudæ ex qua Messias erat nasciturus, & ex qua Reges Iudæorum extiterunt. Orat Deum, vt illius vocem, id est, preces audiat, eámque in populum suum introducat, & Dei auxilium prędicit.

Ad quem populū tribum Iuda introduci precetur Moses.

Lyranus.

Genes.49.

Genes.35.

Dubium est, ad quénam populum precetur Moses introduci tribum Iuda? Respondet Lyranus, populum hîc appellari eos, qui erant in limbo, iuxta illud quod de Iacob dicitur Genes. 49. *Obiit, appositúsque est ad populum suum*, & de Isaac Genes.35. *Mortuus est, & appositus est populo suo.* & de aliis similiter alibi.

Abulensis.

Abulensis arbitratur, populum Iudæ appellari terram repromissionis, hoc sensu: A Introduc Domine Iudam ad terram repromissionis, quæ est populus eius, id est, locus in quo habitare debet, vt hostes euertat: at tribus Iuda nullum populum tunc habebat in terra promissionis, quam Chananæi possidebant. Posset tamen locus iuxta hanc sententiam sic explicari: introduc Domine Iudā ad populum suum, id est, in populum Chananæorum sibi destinatum, & da ei victoriam de illo reportare, & sortem sibi a te decretam possidere. Aliter probabilius intelligitur de populo Israëlitico hoc sensu: Audi Domine vocem tribus Iudæ ad bellum proficiscentis, téque deprecantis pro victoria consequenda ex hostibus. Victoria parta, introduc B siue reduc eam ad populum Israëliticū, reduc eam in vrbes suas, & domos. Hunc sensum sequitur Chaldæus ita interpretans: suscipe Domine orationē Iudæ, cùm egressus fuerit ad bellum & ad populum eius, reduces eum in pace, &c. Sequitur de auxilio Dei: *Manus eius* scilicet Dei *pugnabunt pro eo*, id est, pro Iuda, *& adiutor illius erit* contra hostes.

De Messia Caietanus.

Caietanus de Messia exponit in hanc sententiam: Audi Domine vocem Iudæ, id est, tribus Iudæ, desiderium Messiæ audi, qui ex tribu Iuda orietur, introduc ipsum Iudam, id est, Messiam ex Iuda ad populum suum, Hebraicè, *venire fac eum.* Manus eius pugnabunt pro eo, pu- 2.
C gnauerunt autem manus Christi pro eo non gladio, & sagittis, sed miraculis, quæ eum Messiam esse comprobabant. Hebraicè, רב לו, *rab lo*, vel, *riblo*, hoc est, multum ei, vel lis ei. Nam manus Messiæ multum ei fuere, quia mira opera effecerunt, quæcunque Christus volebat: fuerunt etiam ei lis, id est, occasio litis cum Pharisæis, quia enim in sabbato sanitati homines restituebat, & miraculis post se trahebat mundum, inuiderunt ei. Vnde illud Ioan. 11. *Hic homo multa signa facit, si dimittimus eum, sic venient Romani.*

Ioan.11.

Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.

Benedictio data à Iacob Iuda.

Affluentior est benedictio Iacob, & largior, 3.
à nomine ducit exordium, ducitur enim nomen à verbo Hebræo, ידה, *iadah*, quod significat *confiteri*, & *laudare*. Iuda (inquit) fili mi, reliqui fratres te laudabunt, propter fortitudinem, dignitatémque regiam, manibus ceruices hostiū tuorum premes, eósque superabis. Adorabunt te Regem tribus Israël. Similis es catulo leonis, quemadmodum leonis catulus ad prædandum ascendit in montes, raptámque prædam accumbens deuorat, nemine suscitare illum, vel prædam eripere tentante: sic tu ad E bella ascendes, vinces hostes, & deprædaberis, domum reuersus præda, & victoria quiescens frueris, nemine te inuadere audente.

Iudas confertur cum leone.

1.Paral.5.

Cum leone confertur Iudas propter fortitudinem, & dignitatem regiam, est enim leo animal fortissimum, & regium. 1.Paralip.5. *Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos, de stirpe eius principes germinati sunt.*

Iuda sceptrum vsque ad Messiam.

Post hæc prædicit Iacob filio Iudæ regiam 4.
dignitatem vsque ad aduentum Messiæ. *Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est*, (id est, Messias) *ipse Messias erit expectatio gentium.* Dicitur autem Messias expectatio gentium antequam veniret, quia gentes Christo maximè indigebant: sic dicitur

citur pluuia expectatio terræ aridæ, quæ aqua A indiget. Sequitur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi, asinam suam, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum, pulchriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores.* Ex sententia Lyrani, & aliorum describitur fortis Iudæ vbertas, quasi dicat Iacob: sors tua vinearum, & vini ferax erit, ligabis ad vineam asinum, & asinam tuam, onerabísque illos botris, tanta erit vini copia, vt possint in vino lauare vestimenta sua posteri tui, rubescent oculi eorum præ potu vini, dentes verò albescent lacte. Attamen si suauem verborum constructionem expendamus, potius videntur hæc verba ad Messiam spectare, quàm ad Iu- B dam. De Messia per ænigma loquitur Iacob: *Donec* (inquit) *veniat, qui mittendus est* Christus, *& ipse erit expectatio gentium.* Addit, *ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi, asinam suam.* ligans (inquit) scilicet Messias, qui erit expectatio gentium. Idem ostendunt verba illa, ô fili mi, significant enim Iacob loqui eum filio, sed de altero videlicet de Messia, qui Ioan. 15. ait, *ego sum vitis vera:* Ecclesia verò vinea est, vt satis patet ad hanc vitem, & ad hanc vineam, alligauit Christus pullum suum, id est, populum gentium, & asinam suam, id est, populum Iudæorum, hos duos populos adumbrabant asina illa, & pullus, quos Dominus Matth. 25. C solui iubet, & ad se adduci. Lauit Messias in vino, id est, in sanguine, non vuæ, sed corporis sui stolam suam siue pallium, id est, corpus suum, pulchriores sunt oculi eius vino suauissimo coloris optimi, quemadmodum vinum lætificat cor hominis Psalm. 103. ita oculi eius corda illorum lætificant, quos benigno aspiciunt intuitu. Denique dentes eius lacte sunt candidiores. Dentibus cibus teritur, vt in stomachum traiiciatur: sic verbum Dei à doctoribus exponendo extenuatur, vt ab auditorum corde recipiatur; dentes ergo Christi doctrinam indicant, lacte dicuntur candidiores, quia Christi doctrina purissima est, & ab omni D fuco, dolo, & mēdaciu alienissima, à fonte veritatis profecta, hæc satis sint de hac benedictione. Nam primo tomo Concord. illam explicauimus copiosiùs lib. 5. cap. 1. quo loco de præcellentia egimus tribus Iudæ. De illa verò prophetia: Non auferetur sceptrum de Iuda, &c. latè egimus lib. 3. eiusdem Conc. cap. 1. & 2.

Vbertas terræ Iudæ.

De Messia.

Ioan. 15.

Dentes Christi sunt doctores.

Perfectio tua, & doctrina tua, viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, & iudicasti ad aquas contradictionis.

5. Postquam Moses Iudæ benedixit ex quo Reges orti sunt, Leui benedicit ex quo ipse Moses, & Aaron sacerdotes, & Leuitæ duxerunt origi- E nem. Hebraicè hoc loco illa nomina sunt *Vrim, & Thumim*, quæ interpres in Exodo vertit, *doctrina, & veritas.* Thumeca (ait Moses,) & Vreca, id est, doctrina tua, & veritas tua, hoc loco transtulit interpres, *perfectio tua, & doctrina tua*, hoc est, Vrim, & Thumim, doctrina, & veritas collocata in rationali summi sacerdotis, erunt viro sancto tuo, id est, tradidisti, ô Deus summe, rationale, & vestes pontificias, & sacerdotale officium Aaroni, quem probasti apud aquas contradictionis, vbi ego & ipse Aaron frater meus tribu Leui orti deliquimus. Numer. 20. de Vrim, & Thumim egimus tomo 2. in tractatu de vestibus Pontificis.

Benedictio data Leui à Mose.

Leuitis datū est sacerdotium Vrim, & Thumim.

Sequitur: *Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio* 6. *vos, & fratribus suis, ignoro vos, & nescierūt filios suos,* hoc est, Leuitę cùm populus vitulum aureū adorauit, tanto zelo inflammati sunt pro Domino, vt facinoris reos citra personarum, & consanguineorum delectum occiderint, & reipsa dixerint parentibus, nescio vos, filiísque & fratribus, ignoro vos, quia in illa cæde, neque parentes respexerunt, neque filios, aut fratres, iuxta illud Mosis Exod. 32. *Ite à porta vsque ad portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum.* Hac de re supra diximus ex cap. 32. Exodi. Pergit Moses Leuitas laudare: *Hi* (inquit) *eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israël, ponent thymiama in furore tuo, & holocaustum super altare tuum.* A legis custodia, & oblatione sacrificiorū illos laudat. Custodierunt legem tuam Domine Leuitæ, & pactum tuum, custodierunt iudicia, & mandata tibi tradita à Deo ô Israël. Cùm populo tuo fueris iratus, Domine, in altari thymiamatis offerent tibi thymiama, & in altari holocaustorum offerent holocausta, furorémque tuum sic placabunt. Tandem benedictionem Leuitis postulat à Deo, & auxilium aduersùs hostes. *Benedic Domine fortitudini eius,* id est, Leui, *& opera manuum illius suscipe, percute dorsa inimicorum eius.*

Leuitarum Zelus.

Exod. 32.

A custodia legis laudantur Leuitæ.

Sacerdotes placabant Deum sacrificijs, & thymiamate.

Simeon non benedixit Moses, forsitan quia, 7. vt diximus supra ex cap. 25. Num. Zambri dux de tribu Simeonis scandalum populo magnum præbuit, cùm ad scortum Madianitidem ingressus est. quam ob causam à Phinees vita est priuatus.

Moses non benedixit Simeoni.

Simeon, & Leui vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniet anima mea, & in cœtu illorum non sit gloria mea.

Iacob multo aliter Leui est allocutus, quàm 8. Moses. Cum Leui verò coniunxit Simeonem, quia socij fuerunt in Sichimitarum cæde, de qua agitur Genes. 34. *Simeon,* (ait Iacob) *& Leui vasa fuerunt iniquitatis*, id est, instrumenta iniqua, *aduersùs Sichimitas bellantia, quia illis bellum intulerunt, eósque occiderunt.* Vasa vocant Hebræi instrumenta, & arma, Psalm. 70. *Confitebor tibi in vasis psalmi*, id est, in instrumentis musicis, Isai. 13. *Dominus, & vasa furoris eius*, id est, instrumenta. Psalm. 7. *Arcum tetendit, & in eo parauit vasa mortis*, &c. id est, mortis instrumenta sagittas. *In consilium eorum non veniat anima mea*, id est, non veniat, opinione hominum anima mea in consilium eorum, quod de occidendis Sichimitis ceperunt. Nemo putet me eorum interfuisse consilio, idque approbasse. *In cœtu eorum non sit gloria*, & honor meus, quia ignominiæ nota afficiat. Nemo opinetur in cœtu eorum fuisse gloriam meam, & cædis illius macula fuisse inquinatam. Aliter: in consilium eorum non veniat anima mea, consilium tale datura, & in cœtu eorum non sit gloria mea, & honor meus, quem inter illos habeo, tanquam pater: vel: in consilium eorum non veniat anima, id est, vita mea iudicanda, gloria, & honor meus non sit in cætu eorum, vt de illa sententiam dicant. His verbis Iacob in extremo spiritu iā constitutus significare vult, sibi nullo modo consilium Leui, & Simeonis placuisse. Sequitur: *Quia in furore suo occiderunt virum*, id est, Sichem, *& in voluntate sua suffoderunt murum ciuitatis.* L X X.

Benedictio data à Iacob Simeoni, & Leui, sine reprehensio.

Genes. 34.

Vas quid significet.

Psalm. 70.

Isai. 13.

Psalm. 7.

Iacob testatur non placuisse sibi Leui, & Simeonis consilium, & cædem Sichimitarum

vet

vertunt: *Subneruauerunt taurum*, videlicet Sichem, *maledictus furor eorum*, quo concitati hanc cædem perpetrarunt, quia pertinax fuit; *maledicta indignatio eorum*, quia fuit dura, & crudelis: *Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel.*

9\. *Quomodo fuerint dispersæ tribus Simeonis & Leui.* Tribum Leui dispersam fuisse in terra promissionis perspicuum est. Non enim habuit propriam sortem: at dispersio illa honorifica fuit, non data in pœnam. Iacob autem loqui videtur de dispersione pœnali. Præterea tribus Simeon propriam sortem habuit, neque dispersa fuit in Israël, Iosue 19. (*Iosue 19.*) *Egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas, fuitque hæreditas eorum in medio possessionis filiorum Iuda.* Item: *Hæc est hæreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas, in possessione & funiculo filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco filij Simeon possederunt in medio hæreditatis eorum.* Habuerunt ergo filij Simeon hæreditatem, & sortem propriam in medio hæreditatis filiorum Iudæ, quia vtrique tribui Iudæ, & Simeonis sufficiebat. Non ergo sunt dispersi. Hebræi aiunt omnes scriptores, & pædagogos dispersos per tribus, fuisse ex tribu Simeonis; sed hoc est incertum. (*Oleaster.*) Oleaster sic explicat: Diuidam eos in Iacob, id est, faciam quòd non habitent simul, & dispergam eos, id est, longè à se inuicem esse faciam has duas tribus. Hic sensus videtur probabilis. Ait Iacob, dissociandos esse, & separandos Leui, & Simeon, quia hoc est egregium remedium ad dissipanda praua consilia, nimirum eorum autores, & consultores separare, separatos autem fuisse has duas tribus apertum est. Præterea 1. Paralip. 4. leges, Simeonitas aliquos ex sua sorte ad alias sedes quærendas abiisse, & à cæteris se separasse. (*D. Hieron.*) D. Hieron. in quæst. Hebr. Leui (inquit) hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris paucas vrbes ad habitandum habuit. De Simeon verò in libro Iesu scriptum est, quòd & ipse proprium funiculum non fuerit consecutus, sed de tribu Iuda quiddam acceperit. In Paralipomenis autem manifestius scribitur, quòd cùm multiplicatus fuisset, & non haberet possessionis locum, exierit in desertum. Sic ille.

CAPVT IV.

De benedictione Beniamin, & Ioseph.

Amantissimus Domini Beniamin.

1\. *Benedictio data à Mose tribui Beniamin.* BENIAMIN dilectissimus filius Iacob fuit: ait Moses eius tribum Deo esse dilectissimam: *Amantissimus* (inquit) *Domini Beniamin, habitabit confidenter in eo, quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.* hoc est, confidenter in Deo, & Dei auxilio habitabit dilectus eius Beniamin, quasi in thalamo securus tota die in protectione Dei morabitur, & inter humeros Dei potentissimos requiescet, feretur enim velut in humeris Dei, & alis, iuxta illud Deuteron. 32. (*Deut. 32.*) *Quasi aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas, & assumpsit eum, atque portauit in humeris suis*, &c. Ille quem Deus suo prosequitur auxilio, habitare dicitur in auxilio Dei, & morari, & humeris eius portari, Psalm. 90. (*Psal. 90.*) *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, &c. LXX. interpretes sic vertunt: Beniamin dilectus à Domino habitabit confidenter, & Deus obumbrat super eo omnibus diebus, & inter humeros eius requieuit, &c. Inter humeros autem Dei dicitur Beniamin requiescere, id est, vel humeris Dei portari, vt diximus, vel requiescere in pectore Dei, quia pectus est inter humeros. Chaldæus sic interpretatur: Dilectus Domini Beniamin habitabit confidenter, super eum erit, protegens eum omnibus diebus, & in terra eius habitabit maiestas Domini, &c.

Sed cur ait Chaldæus, maiestatem Domini habitasse in terra Beniamin? Respondetur, quia templum in terra erat Beniamin. 2. Nam ciuitas Ierusalem in qua erat templum, in sorte Beniamin fuit, vt indicat Iosue in fine capitis 18. (*Ierusalem fuit in sorte Beniamin, & templum.*) Lyranus vult, partem ciuitatis fuisse Beniamin, partem tribus Iudæ. Abulensi placet, totam fuisse Beniamin, ex concessione verò tribus Beniamin habitasse in ea homines tribus Iuda. Habitauerunt autem in Ierusalem homines ex tribu Iuda, & filij Beniamin, & Iebusæi; ex aliis verò tribubus filij Ephraim, & Manasse. Nam Iudic. 1. sic legitur: (*Iud. 1.*) *Iebusæum habitatorem Ierusalem non deleuerunt filij Beniamin, habitauitque Iebusæus cum filijs Beniamin in Ierusalem vsque in præsentem diem.* Et Iosue 15. (*Iosue 15.*) *Iebusæum habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauitque Iebusæus cum filijs Iuda in Ierusalem vsque in præsentem diem.* 2. Esdræ 11. (*2. Esdræ 11.*) *In Ierusalem habitauerunt de filijs Iuda, & de filijs Beniamin.* 1. Paralip. 9. (*1. Paralip. 9.*) *Commorati sunt in Ierusalem de filijs Iuda, & de filijs Beniamin, de filijs quoque Ephraim, & Manasse.* Probabit aliquis, Ierusalem in sorte Iudæ fuisse, quia Iudæ tribus eam bello cepit, & incendit. Iud. 1. (*Iud. 1.*) *Oppugnantes filij Iuda Ierusalem ceperunt eam, & percusserunt in ore gladij tradentes cunctam incendio ciuitatem.* At tribus eas vrbes non capiebant quæ erant in sorte aliena. Respondetur, id fecisse Iudæ tribum, concedente tribu Beniamin: erant enim hæ duæ tribus, earúmque sortes maximè coniunctæ. Probabit etiam aliquis templum non fuisse in sorte Beniamin, quia templum erat in monte Sion; mons autem Sion ad tribum Iuda pertinebat, erat enim in eo ciuitas Dauid tribus Iuda. Fuisse autem templum in Sion, vt alia omittam loca, constat ex his verbis lib. 1. Machab. cap. 4. (*1. Machab. 4.*) *Ascenderunt in montem Sion, & viderunt sanctificationem desertam, & altare profanatum*, &c. Isai. 8. (*Isaiæ 8.*) *Dominus* (inquit) *exercituum qui habitat in monte Sion*, &c. Respondetur, templum extructum fuisse in monte Moria qui mons in sorte erat Beniamin coniunctus monti Sion, imò pars erat montis Sion, vt diximus tomo 2. cùm de templo egimus. Quia igitur templum in parte montis Sion, videlicet in monte Moria ad Beniamin sortem pertinebat, dicitur fuisse in sorte Beniamin. Potest ergo huius benedictionis sensus hic esse: dilectus Deo Beniamin, habitabit Deus confidenter in eo, id est, in sorte eius Ierusalem, & quasi in thalamo tota die morabitur in templo, & inter humeros Beniamin, hoc est, veluti in pectore Beniamin, quod inter humeros est, in sanctuario requiescet. Aliter: inter humeros eminet caput, sic inter Beniamitas emineбat in celso loco situm templum, in quo Deus dicitur requieuisse.

Beniamin lupus rapax.

3\. Benedictio siue prophetia Iacob hæc est:

Benedictio Iacob data Beniamin. Primus sensus. Templũ fuit in sorte Beniamin.

Beniamin lupus rapax manè comedet prædam, vespere diuidet spolia, &c. Primus sensus est Chaldæi, qui interpretatur verba hæc de templo Ierosolymitano, quod erat in sorte Beniamin, vt diximus: In terra (inquit) Beniamin habitabit templi maiestas, & in possessione eius ædificabitur sanctuarium; manè & vespere offerent sacerdotes oblationes, & in tempore vespertino diuident residuum portionum suarum de reliquis quæ sanctificata sunt. Sic ille. Hic sensus Hebræorum est, vt docet D. Hieron. in quæstion. Hebraicis: Ita (inquit) hoc Hebræi edisserunt: Altare in quo immolabantur hostiæ, & victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte Beniamin fuit: hoc (inquiunt) ergo significat, quòd sacerdotes manè immolant hostias, & ad vesperam diuidunt ea, quæ sibi à populo collata sunt; lupum voracem super altaris interpretatione ponentes, & spoliorum diuisionem super sacerdotibus, qui seruientes altari, viuunt de altari, &c. Iuxta hanc sententiam dicitur lupus rapax Beniamin, quia in sorte illius erat templi altare, in quo sacrificia offerebantur, quod veluti lupus victimas, oues, boues, arietes, agnósque igne deuorabat. Hic lupus manè comedebat prædam, id est, sacrificia; vespere diuidebat spolia, quia quæ ex sacrificiis reliqua erant, sacerdotibus diuidebantur. Hunc sensum reiicit Lyranus, sed probat Lippomanus, neque videtur à veritate alienus, quidquid nonnulli obiiciant.

D.Hieron.

Cur dicatur Beniamin lupus rapax.

4. Secundum sensum affert Lyranus de ipsa tribu Beniamin, quæ fuit lupus rapax, cùm Iudic. 20. aduersus reliquas tribus pugnauit, & manè, id est, priùs, vt lupus prædam comedit, cùm Israëlitas occidit: vesperè, id est, postea, diuisit spolia belli. Non placet sensus, quia quamuis vicerint reliquas tribus Beniaminitæ, ab illis tamen victi sunt. Probabilior hic erit sensus tertius: Tribus Beniamin præstans erit robore, vt lupus rapax in oues, sic illa in hostes grassabitur: vt lupus manè comedit prædam, sic illa priùs vorabit hostes; & posteà siue vespere diuidet capta spolia. Nonnulli interpretantur de Saule qui ex tribu Beniamin duxit originem, poterit verò sic exponi quarto sensu: Beniamin erit lupus rapax in Saule, quia Saul fuit lupus crudelis erga Dauidem quem cupiebat occidere, ne ad illum regnum perueniret, propter illum 80. sacerdotes interemit 1. Reg.22. eò quòd Dauidi eos fauere existimaret, & Nobe vrbis sacerdotum, incolas, viros, fœminas, paruulos, & lactentes, & animantia ipsa rationis expertia interfecit. Ecce tibi lupum rapacem, sed vespere diuisit spolia, non vt victor, sed vt victus, & vita priuatus à Philistæis. Quinto sensu explanatur hæc prophetia de D. Paulo à D. Hieronymo in quæst. Hebr. D. Ambrosio in lib. de bened. D. Augustino serm.14. de sanctis, à Tertulliano initio libri quinti aduersus Marcionem, Theodoreto, & aliis: Vaticinatur Iacob de illustrissimo omnium Beniaminitarum, nimirum de D.Paulo, qui sanctitate, & rebus gestis omnes superauit, qui ex tribu Beniamin orti sunt. Fuit Paulus antequam à Christo vocaretur, lupus rapax, oues enim Christi, vt lupus persequebatur, *spirans minarum*, Actor.9. *& cædis in discipulos Domini*. Manè, id est, priore vitæ suæ tempore, comedit prædam, oues Christi rapuit: sed vesperi, id est, posteriori tempore, postquam à Domino est vocatus, diuisit spolia eximia gentibus, videlicet Euangelij doctrinam, fidem, ac diuina dona.

Secũdus sensus. Tertius sensus. Quartus sensus. Quintus sensus.

Actor.9.

Post Beniamin benedixit Moses Ioseph eius fratrem vterinum ex Rachele matre: hos enim 5.
duos fratres pepetit Rachel, dilecta illa Iacob vxor, quæ typum gerit vitæ contemplatricis. *De benedictione Domini terra eius*, (ait Moses) *de pomis cæli, & rore, atque abysso subiacente, de pomis fructuum Solis, ac lunæ, de vertice antiquorum montium, de pomis collium æternorum, & de frugibus terræ, & de plenitudine eius.* Terræ vbertatem prædicit Moses tribui Ioseph: erit terra eius benedicta benedictione Domini, de pomis cæli, & fructibus, quos suo influxu, & pluuiis cælum producit; erit benedicta de rore cæli desuper cadente, eamque irrigante, & de abysso subiacente, id est, de aquis quæ sub cælo fluunt, & cælo subiacent, vel de abysso subiacente, id est, de aquis quæ sub terra iacent, & latent, terrǽque fructus humore alunt: erit benedicta terra eius de pomis Solis, ac lunæ, id est, quæ Solis, ac lunæ influxu procreantur; erit benedicta de vertice antiquorum montium, quia montes illius erunt fertiles, & de pomis collium æternorum, id est, de pomis, & fructibus productis in collibus æternis, id est, in collibus priscis, & ab initio vrbis initium habentibus; denique benedicta erit terra Ioseph de fructibus terræ, & de plenitudine, & vbertate eius.

Benedictio data Ioseph à Mose. Vbertatem terræ imprecatur.

Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput Ioseph.

Precatur Moses Deum, vt benedictionem 6.
suam Iosepho impertiatur: *Benedictio Dei, qui mihi apparuit in rubo*, Exod. 3. *veniat super caput Ioseph, & super verticem Nazaræi inter fratres suos*, hoc est, super verticem separati, atque egregij inter fratres suos. *Nazaræus* enim dicitur à verbo *nazar*, id est, *separare*, ideo separatus dicitur Ioseph inter fratres, quia eorum fuerat coryphæus, & princeps, illósque aluerat in Ægypto.

Exod.3. *Ioseph Nazaræus cur dicatur.*

Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius.

Fortitudinem Ioseph prædicit, confértque 7.
illum cum tauro, & Rhinocerote; quasi primogeniti tauri pulcherrimi, ac fortissimi erit pulchritudo, & fortitudo Ioseph. Quemadmodum cornua Rhinocerotis fortissima sunt: sic magnum illius erit robur, velut cornibus Rhinocerotis ventilabit pugnando gentes, & disperdet vsque ad terminos terræ, & sortis suæ, vel, vsque ad terminos terræ ex qua voluerit eas pellere, vel, vsque ad finem orbis, erítque hyperbole. Iosephi filius fuit Ephraim, cuius tribus fortitudine excelluit, iuxta illud Psalm.56. *Ephraim fortitudo capitis mei.*

Fortitudo tribus Ioseph. Psal.56.

Filius accrescens Ioseph.

Iacob filio dilectissimo Ioseph benedixit Ge- 8.
nes. 49. hoc pacto: *Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspectu, filiæ discurrerunt super murum.* Ad nomen Ioseph alludit, verbum enim Hebræum, יסף, *iasaph*, significat *addere*, & *augere*, vnde Ioseph significat *augentẽ*, & *addentem*. Nam mater Rachel Gen.30. vocanit nomen eius Ioseph, dicẽs: Ioseph Iehoua li *addat Dominus mihi filium alterum. Filius* (inquit Iacob) *accrescens Ioseph*,

Benedictio data à Iacob filio Ioseph. Genes.49.

פרת

Ioseph filius accrescens, & fructificans. בן פרת, *ben parah*, filius fructificans, & crescens. Creuit enim spiritaliter virtute, temporaliter verò ita creuit, vt Ægypti princeps sit creatus, omnésque fratres suos sub potestate sua habuerit. L X X. interpretes vertunt: Filius auctus Ioseph, filius auctus desiderabilis, &c.

Pulchritudo Ioseph. Commendat deniq; Iacob pulchritudinem Ioseph: *Et decorus* (inquit) *aspectu, filiæ*, id est, fœminæ Ægypti, *discurrerunt super excelsos muros* Iosephi pulchritudinem cernere cupientes, cùm iter per ciuitates faciebat.

D.Hieron. D. Hieron. in quæst. Hebr. sic hæc explanat: O Ioseph qui ideò sic vocatis, quia adauxit te mihi Deus, siue quia inter fratres tuos maior futurus es, fortissima siquidem fuit tribus Ephraim, vt in Regum, & Paralip. libris legimus. ô fili mi Ioseph, qui tam pulcher es, vt te tota de muris, & turribus, ac fenestris puellarum turba prospectet. Sic Hieronymus.

Sed exasperauerunt eum.

9. *Fratres sunt persecuti Ioseph.* Fratrum Ioseph inuidiam memorat Iacob, & persecutionem, *sed exasperauerunt eum, & iurgati sunt, inuideruntque illi habentes iacula*, id est, fratres Ioseph exacerbauerunt, & amaritudine repleuerunt animum illius, & iurgati sunt cum illo, causáque fuit inuidia. Dicuntur autem fratres Ioseph habentes iacula: Hebraicè, habentes sagittas, vel Domini sagittarum. L X X. interpretes vertunt: Domini sagitationum, quia velut sagittarij fratrem suum Ioseph inuidiæ iaculis percusserunt, *Inuidia iacula.* inuidia enim commoti in cisternam illum miserunt, vt in ea vitam amitteret, indéque extractum vendiderunt.

10. *Deus Ioseph liberauit.* Sed Deus Ioseph defendit: *Sedit* (inquit Iacob) *in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis Iacob* hoc est, arcus Ioseph, robur, & arma, quibus fratrum sagittas, & illorum qui aduersabantur iacula superauit, firmata sunt in forti Deo, in quo spem suam firmam collocauit, dissoluta sunt à Deo potente vincula, quibus ligata sunt eius brachia, & manus.

D. Hieron. D. Hieronymus loco citato: Inuiderunt (inquit) tibi ô Ioseph, & te ad iracundiam prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris sagittas, & zeli iaculis vulnerari: verùm tu arcum tuum, & arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator, & vincula tua, quibus te fratres ligauerunt, ab ipso soluta sunt, & dirupta, &c.

Sapient. 10. Sapient. 10. *Hac venditum iustum*, (id est, Ioseph) *non dereliquit, sed à peccatoribus liberauit eum: descenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret ei sceptrum Regni, & potentiam aduersus eos, qui eum deprimebant.*

Psal. 104. Et Psalmo 104. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius. Misit Rex, & soluit eum, Princeps populorum, & dimisit eum, constituit eum dominum domus suæ.* Hebræi nonnulli volunt verbum, פזז, *pazaz*, quod noster interpres vertit *dissolutum esse*, significare *roborari*, quamobrem sic exponunt: roborata sunt brachia manuum eius. Alij hoc pacto: deaurata sunt brachia manuum eius, videlicet propter aurea ornamenta. Vnde Chaldæus sic habet: Tunc positum est aurum optimum super brachia eius, &c.

Inde pastor egressus est lapis Israël.

11. *Inde*, Hebraicè, *exinde*, id est, postquam dissoluta sunt vincula brachiorum Ioseph, egressus est pastor, & lapis, id est, firmamentum populi Israëlitici.

Ioseph Ægypti gubernator fratrum columna. Nam postquam Ioseph ex carcere eductus est, & ad principatum euectus, pastor fuit Hebræorum in Ægypto, & pastor totius Ægypti. Fuit etiam lapis Israël, id est, firmamentum, ac columna Israëlitarum, quos sua autoritate fulciebat, ac sustentabat, iuxta illud Eccles. 49. *Ioseph Princeps fuit fratrum suorum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi.* Eccli. 49.

Alij aliter sic interpretantur: Inde, id est, ex Ioseph egressus pro futuro, egredietur pastor, pro plurali, egredientur pastores & lapides, id est, populi Israël gubernatores. Nam ex Ioseph habuerunt originem, Iosue, Gedeon, & alij huiusmodi; orta etiam est ex Ioseph tribus Ephraim fortissima, quæ post separationem tribuum à regno Iudæ fuit regni Israëlitici caput.

D. Hieron. *Tribus Ephraim fortis, & inuicta ex Ioseph orta.* D. Hieron. in hanc sententiam interpretatus est: Vincula (inquit) tua Ioseph, à Deo soluta sunt, vt ex tuo semine tribus nascatur Ephraim fortis, & stabilis, & instar lapidis durioris, inuicta, imperans quoque decem tribubus Israël, &c.

Benedicet tibi Deus benedictionibus cæli desuper.

12. *Vbertas terræ.* Benedictio hæc continet terræ vbertatem, & liberorum copiam. *Benedicet* (inquit) *tibi Deus benedictionibus cæli, & benedictionibus abyssi*, hoc est, benedicet tibi Deus, fœcunditatem dabit terræ tuæ, quæ fœcunditas oritur ex cæli syderei influxu, & cæli aërei pluuiis, ac temperatione; oritur quoque ex abysso, hoc est, ex aquarum irrigatione.

Copia liberorum. Benedicet etiam tibi Deus benedictionibus vberum, & vuluæ, hoc est, copia filiorum, qui in vulua, & vtero matris gignuntur, & vberibus illius nutriuntur, contra Oseæ 9. *Da eis vuluam sine liberis, & vbera arentia.* Oseæ 9.

Benedictiones patris tui confortatæ sunt.

13. Hoc est, hæ benedictiones fili, quibus tibi benedicit pater tuus, *confortata sunt*, & corroboratæ benedictionibus patrum eius. Hebraicè, על, *al*, id est, *super* benedictiones patrum meorum, hoc est, benedictiones meæ, quibus te benedico, confirmatæ sunt, & ratæ erunt super benedictiones patrum meorum, id est, cum benedictionibus patrum meorum, quibus illas adiicio, vsque ad Messiæ aduentum. Aliter cum Oleastro: Benedictiones patris tui superauerunt benedictiones patrum eius, Abraham, & Isaac, quia Abraham soli Isaac benedixit, Isaac benedixit Iacob, & Iacob benedixit filiis duodecim. Aliter cum Caietano: Benedictiones patris tui, quibus tibi benedicit, superarunt benedictiones quibus patres eius ipsi benedixerunt.

Donec veniret desiderium collium æternorum.

14. Israëlitarum benedictiones temporales vsque ad Messiam duraturas indicat, post aduentum enim Messiæ, quia illum occiderunt, ex terra repromissionis exterminati, bona omnia amiserunt.

Messias desiderabilis. Messiam vocat desiderium collium æternorum, tribuēs desiderium rebus sensu carentibus. Sic Psalm. 95. tribuit Dauid gaudium campis, & exultationem arboribus: *Gaudebunt* (inquit) *campi, tunc exultabunt ligna syluarum.* æternos colles appellat antiquos. Psal. 95. Quàm desiderabilis fuerit Messias, hæc verba ostendunt. Tandem sequitur: *Fiant hæ benedictiones in capite Ioseph, & in vertice Nazaræi*, id est, separati,

& eximij inter fratres suos; sic etiam vocatus est à Mose, vt supra vidimus.

CAPVT V.

De benedictione Zabulonis, & Issachar.

1. *Benedictio Mosis data Zabuloni, & Issachari.*

ZABVLONEM, & Issacharem simul benedicit Moses: *Lætare* (inquit) *Zabulon in exitu tuo, & Issachar in tabernaculis tuis, populos vocabunt ad montem, ibi immolabunt victimas iustitiæ. Qui inundationem maris, quasi lac sugent, & thesauros absconditos arenarum.* Quis sit exitus hic Zabulon quæritur? Chaldæus de exitu ad bellum interpretatur his verbis: Lætare Zabulon cùm egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, &c. Alij de exitu in nauigationem agi aiunt in hunc sensum: lætare Zabulon in exitu tuo ad nauigandum mare mediterraneum; sors enim Zabulonis ad mare mediterraneum prope Sidonem, & Tyrum pertingebat. Zabulonem autem iubet lætari in exitu in mare propter lucra, quæ per nauigationem comparantur; Issacharem autem iubet lætari in tabernaculis suis, quoniam terræ suæ vbertate contenta hæc tribus marinas negotiationes non curabat, sed agros suos colebat; aiunt Hebræi Issacharitas legis studio vacasse in tabernaculis suis, vt infra dicemus. Hæ duæ tribus propinquæ erant, & populos suos, id est, incolas sortis Zabulon, & Issachar vocabant ad montem templi, & ibi sacrificia Deo offerebant in gratiarum actionem, quoniam inundationem maris tanquam lac sugebant, id est, abundantiam maritimorum lucrorum dulciter comparabât. Zabulonitæ nauigatione, & commercio cum illis qui in portus eorum veniebant: Issacharitæ verò societate inita cum Zabulonitis, vel fructus feracis terræ suæ ad portus maritimos exportando, ibíque maritimas merces emendo. Quos Moses appellet thesauros absconditos arenarum dubium est. Chaldæus sic interpretatur: thesauri qui absconditi sunt in arenis, reuelabuntur eis. Caietanus gemmas, & aurum significari putat, in arenis latens, illísque permixtum. Eius scholiastes thesauros arenarum ait forsitan appellari thesauros maris exundatione repertos, vt nonnunquam solet fieri. Oleaster sic exponit: Sugent inundationem maris, id est, ea quæ maris inundatio eiicere solet, &c. Videntur propriè dici thesauri absconditi arenarum, opes quæ in profundo maris in ipsis arenis delitescunt. Has dicuntur hæ tribus repertutæ. Possunt etiam dici thesauri absconditi arenarum, vniones, qui ex arenis, & coochis profundi maris extrahuntur.

Thesauri arenarum. — Oleaster.

2. *Benedictio Iacob data Zabuloni.*

Zabulon (inquit Iacob) *in littore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sidonem*, &c. Zabulonis sors in littore maris erat, & in statione nauium, hoc est, in locis vbi tutò naues poterant consistere. Hebraicè idem est nomen vtroque loco, חוף, choph, quod significat *litus*, portum, stationem nauium, à *caphaph* verbo, quod significat *occultare*, & *protegere*, siquidem portus, litus, & statio nauium occultat naues, & protegit. Ex parte maris mediterranei sors Zabulonis vsque ad Sidonem vrbem Ethnicorum pertingebat, pertingebat quoque vsq; ad mare Tiberiadis, siue Galilææ; idcirco fortè Hebraicè legitur: habitabit in littore marium ימים, *iamim*, quia in litore duorum marium habitabat, & cōmercia habebat. Nonnulli volunt tribum hanc dici vsque ad Sidonem pertigisse, non quòd eius termini ad Sidonem vsq; peruenerint, sed vt indicetur maritimæ negotiationis viam, patefactâ Zabulonitis ad Sidonem vsque celebre emporium. Itaque pertingebat vsque ad Sidonem negotiatione maritima. At verò verba Iacob de habitatione, & sorte Zabulonitarum eum loqui ostendunt, non de negotiatione solum. Nihil autem ex Iosue cap. 19. vbi describitur sors Zabulon, opponi potest, quod hanc sententiam refellat. Noluit Iacob indicare patefactam esse viam Zebulnnitis in Sidonem, quod erat maximè perspicuum, cùm ea via omnibus negotiatoribus esset aperta, neque solùm vsque ad Sidonem pertingebat Zabulon negotiatione maritima, sed vsque ad alias vrbes. D. Hieron. in quæst. Hebr. Quia (inquit) Iacob dixerat de Zabulon, quòd maris magni esset litora possessurus, Sidoné quoque, & reliquas Phœnices vrbes contingeret, &c. Vides Hieronymũ dicere sorté Zabulon in litore maris mediterranei fuisse, & Sidoné reliquasq; vrbes Phœnicię contigisse.

Zabulonis sors erat in litore maris. — D. Hieron.

3. *Benedictio data Issachar à Iacob.*

De Issachar sic Iacob: *Issachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quòd optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factúsque est tributis seruiens*, &c. Asinus fortis Hebraicè dicitur חמר גרם, *chamor garem*, id est *asinus osseus*, vt D. Hieronymus vertit, fortia enim ossa sunt, vnde asinus osseus, id est, fortis appellatur, ad labores agriculturæ sustinendos. Accubabat Issachar inter terminos sortis suæ, quamobrem dixit Moses: *Lætare Issachar in tabernaculis tuis.* Vidit requiem in tabernaculis esse bonam, & terram, sortémue suam esse fertilem, supposuítque humeros labori agriculturæ, & factus est tributis seruiens, quæ agricolæ solent soluere. LXX. interpretes vertunt: factus est agricola. D. Hieronymus in quæst. Hebr. Asinum (inquit) osseum vocat Iacob Issacharem, & humerum ad portandum deditum, quia in labore terræ, & vehendis ad mare oneribus, quæ in suis finibus nascebantur, plurimum laboraret: Regibus quoque tributa comportans. Sic ille.

D. Hieron.

4. *Tribus Issachar dicitur præ cæteris studio scripturarum dedita.*

Hebræi aiunt, tribum Issachar fuisse præ cæteris studio scripturarum deditam, & in hanc sententiam prophetiam hanc exponunt; Issachar asinus fortis ad ferendum studij laborem, accubuit in terminis suæ sortis, & in tabernaculis suis, neque curauit negotiationes maritimas. Vidit requiem studiorum, quòd esset bona, & supposuit humerum ad ferendum hunc laborem, factúsque est tributis seruiens, non quæ ipse solueret, sed seruiebat tributis, quia pro tributis seruiebat aliis tribubus sapientiæ vacans, aliæ namque tribus sapientiæ vacantibus tributa dabant. Hunc sensum indicat D. Hieronymus in quæst. Aiunt (inquit) Hebræi per metaphoram significari, quòd scripturas sanctas die ac nocte meditans Issachar studium suum dederit ad laborandum, & ideò ei omnes tribus seruiunt, quasi magistro dona portantes, &c. 1. Paralip. 12. sic legitur: *De filijs Issachar* (venerunt ad Dauid) *viri eruditi, qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israël, principes ducenti, omnis autem reliqua tribus eorum consilium sequebatur.* Quo loco in Glossa ordinaria sic scriptum est: Qui singula tempora ceremoniarum obseruanda docebant, & quid facere deberet Israël præscribebant, &c.

D. Hieron. — 1. Paralip. 12.

Quidam

Quidam ad militarem disciplinam hæc referunt. Chaldæus sic vertit, Deut. 33. Lætare Issachar, cùm sederis in tabernaculis tuis, ad computanda tempora solemnitatum in Ierusalem, &c. De agricultura potius verba Iacob intelligo, quàm de studio scripturarum, quod sentiunt L X X. interpretes, qui verba illa: *Factus est tributis seruiens.* vertunt: *Factus est vir agricola*, &c. Præterea tributis seruire, non est tributa accipere, sed tributa dare.

C A P V T VI.

De benedictione Gad, & Dan.

1\. *Benedictio Mosis, data Gad, & Dan.* TRIBVM Gad benedixit Moses in hunc modum: *Benedictus in latitudine Gad, quasi leo requieuit, cepitque brachium, & verticem, & vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus populi, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël*, &c. Benedictus (inquit) est Gad in latitudine terræ suæ: quasi leo in ea habitauit, & requieuit fortiter, & instar leonis, brachium, & verticem prædæ rapientis & vorantis hostes suos capiet, & occidet. Chaldæus sic interpretatur: Sicut leæna habitabit, & occidet principes cum Regibus, &c. Brachium putat appellari principes, verticem verò Reges. Possunt intelligi nomine brachij fortes milites, nomine verticis duces, qui sunt capita militum, hoc sensu: capiet Gad milites, & duces. Hebraicè legitur, *baruc*, מרחיב, *marchib*, vertit Chaldæus: Benedictus qui dilatat Gad, videlicet Deus. nostra versio sic potest explicari: benedictus Gad in terræ latitudine, data sibi à Deo.

2\. Sequitur: *Vidit principatum suum, quòd in parte sua doctor esset repositus, qui fuit cum principibus, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël.* hoc est, vidit Gad, vel videbit sortem suam, in qua principatum habebit, & videbit quod in parte sua, & hæreditate doctor sit absconditus, *saphun*, Hebraicè, *tectus*. Dubium est, *quis hic sit doctor absconditus in sorte Gad?* Respondetur cum recepta opinione, fuisse Mosem, qui in sorte Gad sepultus est. *Moses sepultus est in sorte Gad.* Est sensus, videbit Gad quòd in terra sua sit sepultus Moses populi Israëlitici doctor, Hebraicè, מחוקק, *mechochec*, id est, *doctor, legislator*, qualis fuit Moses. Caietanus putat, Gaditas, antequam sortem suam eligerent cis Iordanem, vidisse, id est, considerasse, Mosem sepeliendum in illa regione, ideóque eam elegisse. Verùm non videtur probabile, ante mortem Mosis nouisse Gaditas regionem in qua esset sepeliendus, quamuis scirent non esse ingressurum terram repromissionis. Sensus ergo est: videbit Gad quod in parte, & sorte eius doctor, & legislator Israëlitici populi sepultus sit. Videbit (inquam) postquam ibi sepultus fuerit, hoc est, in sua sorte sepultum habebit Israelis legislatorem, & doctorem maximum. *Chaldæus.* Chaldæus sic habet: Suscipiet Gad à principio partem suam, quoniam ibi in hæreditate sua Moyses scriba magnus, & princeps Israël sepultus est, &c.

3\. Verba quæ sequuntur, qui fuit cum principibus, &c. referri possunt ad Mosem, hoc pacto; qui doctor Moses fuit cum principibus populi Israël in deserto, & fecit iustitias Domini, & iudicium cum Israël; fuit enim Moses iustissimus legis obseruator. Rectius referuntur ad tribum Gad, hoc modo: Qui Gad fuit cum principibus populi Israël, cum terram repromissionis bello subegerunt, & fecit iustitias Domini, & iudicium suum cum Israël, quia quod promisit, opere præstitit, simul cum cæteris tribubus Iordanem ingressus est, & simul cum illis aduersus hostes viriliter decertauit. Numer. 32. sic pollicentur Gaditæ: *Armati & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël, donec introducamus eos ad loca sua.* *Num. 32.* Promissis stetisse ostendit Iosue cap. 22. cùm illos sic alloquitur: *Gad stetit promissis. Iosue 22.* *Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini, mihi quoque in omnibus obedistis, nec reliquistis fratres vestros longo tempore, vsque in præsentem diem custodientes imperium Domini Dei vestri*, &c.

4\. *Benedictio data Gad à Iacob.* De Gad pauca hæc verba fecit Iacob: *Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum*, &c. Allusio fit ad nomen Gad, significat enim accinctum, & verbum, גדד, gadad, significat, accingere. Accinctus autem dicitur is, qui ad prælium paratus est, atque expeditus; discinctus verò is qui cingulum iam soluit post prælium parta victoria, iuxta illud 3. Reg. 20. *Nec glorietur accinctus æquè, vt discinctus*, &c. *3 Reg. 20.* Ait ergo Iacob: Gad accinctus, hoc est, expeditus, relicta sua sorte, vxoribus, & filiis, ante Iordanem comitabitur reliquas tribus, & præliabitur ante eum, id est, ante populum Israeliticum, iuxta illud Iosue 4. *Filij Ruben, & Gad, dimidia tribus Manasse armati præcedebant filios Israël, sicut eis præceperat Moyses.* *Iosue 4.* Id illi polliciti fuerant, Numer. 32. *Armati, (aiunt) & accincti pergemus ad prælium ante filios Israël.* *Num. 32.* Postquam verò bellis finis est impositus, reuersa est tribus Gad in sortem suam, hoc verò significat Iacob sequentibus verbis: *Ipse accingetur retrorsum.* hoc est, ipse Gad accingetur, vt reuertatur retrorsum in sortem suam, quæ erat retrorsum trans Iordanem. Chaldæi interpretatio hæc est Lyrani, Abulensis, & aliorum. *Chaldæus.* Chaldæus: Castra (inquit) armatorum de domo Gad transibunt Iordanem, ad prælium coram fratribus suis, & cum multa substantia reuertentur in terram suam, &c. De hac reuersione agitur Iosue 22. cùm dimitteret Iosue tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & benedixisset eis, dixit ad eos: *In multa substantia, atque diuitiis reuertimini ad sedes vestras, cum argento, & auro, ære, ac ferro, & veste multiplici.* Has autem diuitias comparauerant ex bello, & præda hostium. *D. Hieron.* D. Hieron. in quæst. Hebr. ait tribum Gad, cùm est reuersa domum, prælium grande reperisse. Sic ille verba Iacob explicat: Totum (inquit) illud est, quòd Gad ante Ruben, dimidiam tribum Manasse, ad filios post quatuordecim annos reuertens, prælium aduersus eos gentium vicinarum grande reppererit, & victis hostibus fortiter dimicarit, lege librum Iosue 13. & 1. Paralip. 5. hæc D. Hieronymus. Mentio fit belli, quod Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manasse gesserunt contra Agareos 1. Paralip. 5.

5\. *Mosis benedictio data Dan.* *Dan* (ait Moses) *catulus leonis fluet largiter ex Basan*, &c. Catulus leonis dicitur Dan propter fortitudinem: ex tribu hac ortus est fortissimus Samson. L X X. interpretes vertunt: *Dan catulus leonis & saltabit ex Basan.* hoc est, sicut ex nemoribus terræ Basan saltant leones, & inuadunt reliqua animantia, & homines; sic Dan saltabit instar leonis, & inuadet hostes. Basan regio fuit Regis Og, pascuis; ac nemoribus

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

abundans, venit in sortem dimidiæ tribus Manasse, Iosue 22. Chaldæus sic habet: *Dan fortis sicut catulus leonis*, terra eius irrigatur à torrentibus quæ defluunt ex Basan. Nostri interpretis idem videtur esse sensus: *Dan catulus leonis fluet largiter ex Basan.* hoc est, tribus Dan fortis erit sicut catulus leonis: fluet copiosè, & irrigabitur torrentium aquis, ex terra Basan emanantibus. Dan ciuitas fuit extrema Israëlitarum versus aquilonem, quemadmodum Bersabee versus austrum. Hinc ortus est ille loquendi modus, *à Dan vsque Bersabee*, id est, à termino aquilonari, vsque ad terminum australem. 1. Reg. 3. *Cognouit vniuersus Israel, à Dan vsque Bersabee, quia fidelis Samuel propheta esset Domini.* 2. Reg. 17. *Congregetur ad te vniuersus Israel, à Dan vsque Bersabee.* &c. Dicta etiam est hæc ciuitas Cæsarea Philippi: fluit iuxta illam Iordanis fluuius, & ab ipsa nomen accipit, vt D. Hieron. docet in lib. de locis Hebraicis: Dan (inquit) terminus est prouinciæ Iudææ contra septentrionem, de quo & Iordanis flumen erumpens à loco Dan sortitus est nomen Ior, quippe fluuium, siue riuum vocant, &c. Appellatur ergo, vt ait Hieron. Iordan, id est, fluuius Dan oppidi. At idem D. Hieron. Matth. 16. alteram nominis rationem reddit: Iordanis (inquit) oritur ad radices Libani, & habet duos fontes, vnum nomine Ior, & alterum, Dan, qui simul mixti Iordanis nomen efficiunt, &c. De Iordane, & ciuitate Dan, siue Cæsarea Philippi egimus in Concordia Euangelica.

Dan ciuitas.

A Dan vsque Bersabee, id est, à septentrione vsque ad austrum terræ promissæ.

1. Reg. 3.
2. Reg. 17.
D. Hieron.

Iordanis vnde dicatur.

6\. Iacob benedixit Dan his verbis Genes. 49. *Dan populum suum iudicabit, sicut & alia tribus in Israel, fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retro. Salutare tuum expectabo Domine*, &c. D. Hieron. in quæst. Hebr. de Samsone hæc dicta esse intellexit, quem Lyranus, Abulensis, & alij sequuntur. Sensus est: Ex tribu Dan, quemadmodum ex aliis tribubus, iudex erit, & gubernator in Israël, videlicet Samson fortissimus. Is enim vt legitur Iud. 15. iudicauit Israël viginti annis, fuit autem Samson similis colubro in via, & cerastæ in semita; κέρας Græcè cornu significat, inde nomen deducitur cerastes, quia serpens hic cornua habet: mordere dicitur vngulas equi, vt equitem excutiat, & terræ allidat. Fuit Samson serpens aduersus Philisthæos, & cerastes, quia ipsis acerbos infixit morsus. Præterea quemadmodum cerastes vngulas equi infra mordet, & ascensorem equi supra deiicit, & occidit: sic Samson Iud. 16. columnas domus in qua erant Philisthæi infra apprehendit, & tectum domus supra deiecit, Philisthæósque neci dedit. Vngulas equi mordet cerastes, & equitem deturbat: sic Samson columnas domus concussit, & hostes interemit. Chaldæus putat, Samsonem ideo dici mordere vngulas equi, vt cadat ascensor, quia equos hostium eneruauit, & ascensores deiecit. Videntur hoc dicendi modo insidiæ significari Samsonis aduersus Philisthæos. D. Hieron. prophetiam his verbis interpretatur: Samson iudex fuit de tribu Dan. Hoc ergo dicit Iacob: Nunc videns in spiritu comam nutrire Samson, Nazaræum tuum, cæsis hostibus triumphare, quòd in similitudinem colubri, regulique obsidentis vias, nullum per terram Israel transire permittat, sed etiam si quis temerarius virtute sita quasi equi velocitate confisus eam voluerit prædonis more depopulari, effugere non valebit, &c. Chaldæus quoque de Samsone interpretatur sic: erit vir qui consurget de domo Dan, cuius timor irruet super populos, & percutiet Philisthæos, quasi coluber aspis, insidiabitur iuxta semitam, interficiet robustos in castris Philisthinorum, equites cum peditibus; eneruabit equos, & quadrigas, & deiiciet ascensores eorum retrorsum. Ita Chaldæus.

Benedictio data Dan à Iacob.
Genes. 49.

De Samsone explicatur prophetia.

D. Hieron.

Chaldæus.

Montanus in libro de terræ partitione arbitratur, Iacob hac prædictione prædixisse inuasionem filiorum Dan in vrbem Lais, quam incenderunt, vt scriptum est in lib. Iudicum cap. 18. iterumque exædificarunt, & appellauerunt Dan; fuerunt tunc filij Dan sexcenti tantum viri, similes colubro in via, & cerastæ in semita, aduersus incolas vrbis. Quemadmodum coluber in via, & cerastes in semita, hominem securum, & nihil tale opinantem inuadit: sic filij Dan vrbis incolas inuaserunt, & nihil tale cogitantes. Iud. 18. *Venerunt in Lais ad populum quiescentem, atque securum, & percusserunt eum in ore gladij*, &c. Solinus cap. 30. de ceraste sic scribit: Cerastæ præferunt quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, velut esca illice, sollicitatas aues perimunt. Nam reliqua corporis de industria arenis contegunt, neque vllum indicium sui præbent, nisi ex ea parte inuitatis dolo pastibus necem præpetum aucupentur, &c. Ecce cacodæmonis imago, qui escam offert, se contegit, æternúmque ignem quem sub esca fert. 7.

Montanus.
Vrbs Lais à viris de tribu Dan inceditur.

Iud. 18.

Solinus.
De ceraste.

Diabolus similis cerastæ.

Præter hos sensus exponitur locus hic de Antichristo, quem ex tribu Dan ortum habiturum multi aiunt, vt diximus tomo 3. Concordiæ lib. 9. cap. 5. *Iudicabit Dan populum suum*, (ait Iacob) quia Samson ex tribu Dan iudex fuit, &c. Deinde sensu mystico de Antichristo vaticinatur. *Fiat Dan*, Hebraicè, *erit Dan*, id est, Antichristus ex tribu Dan, *coluber in via, cerastes in semita.* Erit serpens veneno plenus, erit cerastes, & basiliscus aduersus cultores Christi: *mordebit vngulas equi*, id est, corporis, quod velut equus est animi, *vt cadat ascensor eius*, id est, animus retrorsum in perfidiam. Mordebit enim hic cerastes, id est, vulnerabit, & tormentis afficiet corpus, vt animum à Christi fide auellat, & in perfidiam præcipitet. D. Gregor. ait, equum superbum, & spumantem significare mundum: ascensorem verò equi significare virum superbum, qui mundi ascensor est, quoniam honoribus, & diuitiis extollitur, vngulas equi, mundi extremam ætatem appellat, in qua Antichristus sæuitiam suam exercebit. Gregor. lib. 31. moral. cap. 18. Equus (inquit) hunc mundum insinuat, qui per elationem suam, in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, equi vngulas cerastes iste mordere perhibetur, &c. Duplex est in mundo via, altera lata, altera arcta: Antichristus serpens erit in via lata ambulantibus Christianis, quia à fide Christi eos auellere conabitur; erit cerastes cornutus in semita, id est, in via arcta incedentibus, quia ascensores equi, id est, corporis sui moderatores, viros probos, carnisque concupiscentias frenantes, à virtutis fideíque celsa arce deturbare conabitur. Mordebit vngulas equi iuxta Gregorium, id est, mundi finem, vt cadat ascensor eius superbus retrorsum. Ascensor equi est, ait Gregor. quisquis extollitur in dignitatibus mundi, &c. 8.

Antichristus coluber in via, cerastes, &c.

D. Gregor.

Salutare

Salutare tuum expectabo Domine.

9. De Messia verò Iesu Domino nostro hæc verba intelliguntur. Iuxta sensum vltimum de Antichristo propositum execratur illum Iacob, & verum Messiam mentis oculis intuens ait: ego Antichristum execror ex hac tribu oriundum, Dominum salutare tuum, saluatorem tuum, verum Messiam, tuum Iesum, expecto.

D.Gregor. *Messiam Iacob expectabat.*

D.Greg. Quia (inquit) Iudæa pro Christo Antichristum expectat, bene Iacob repente in electorum voce conuersus est dicens: *Salutare tuum expectabo Domine*, id est, non sicut infideles Antichristum expectabo, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credendo fideliter Christum expectabo, &c. Iuxta sensum de Samsone prædictum, Chaldæus sic interpretatur: salutare tuum expecto Domine, dixit pater noster Iacob: non expecto salutare Gedeon filij Ioas, quæ est salus temporalis, neque salutare Samson, quæ est salus transitoria, sed expecto redemptionem Messiæ filij Dauid, qui venturus est ad accersendum sibi filios Israël, cuius redemptionem desiderat anima mea. Hæc ille. Similem in modum de Christo interpretatur D.Hieron. in tradition. Hebraicis, & alij.

CAPVT VII.

De benedictione Nephthali, & Aser.

Benedictio dicta Nephthali à Mose.

1. NEPHTHALI sic benedixit Moses: *Nephthali abundantia perfruetur, & plenus erit benedictionibus Domini. Mare, & meridiem possidebit.* Perspicua est benedictio. Illud explicandum, cur dicatur mare possidere, & meridiem: Chaldæus ait, possessionem Nephthali ad mare vsque Galilææ peruenisse. Sic ille vertit: Nephthali, Nephthali implebitur desiderio, & plenus erit benedictionibus à facie Domini: ad occidentale mare Genesar, & ad meridiem possidebit, &c.

Lyranus.

Et Lyranus: Mare (ait) Galilææ, quantum ad sui partem meridionalem, cecidit in sortem Nephthali, &c.

Abulens.

Abulensis: Nephthali (inquit) mare, & meridiem possidebit, id est, à parte meridiana habet mare Galilææ, vel aliquid de mari mediterraneo, &c. Probabile etiam est, mare sumi hoc loco pro mari, attigisséque illud sortem Nephthali.

Oleaster.

Oleaster videtur mare pro oriente interpretari, hoc sensu: Mare, & meridiem possidebit, hoc est, possidebit plagam occidentalem, versus mare mediterraneum, quod est occidentale terræ sanctæ, & possidebit plagam meridionalem. Verba Oleastri hæc sunt: Dicit Moyses tribum Nephthali possessuram meridiem, & occidentem, quia pars sortis eius erat ad mare magnum, quod est ad occidentem terræ sanctæ; & pars ad plagam meridianam, &c.

2. Magnam terræ fertilitatem prædicit Moses huic tribui: *Abundantia* (inquit) *perfruetur.* Hebraicè שבע רצן, *sebag rason.* Chaldæus vertit: Implebitur desiderio.

Oleaster.

Oleaster, Nephthali saturitas voluntatis, hoc est, Nephthali quidquid volet, quidquid desiderabit, in sua sorte habebit, & plenus erit benedictionibus Domini. Aliter: Nephthali saturitas voluntatis; quia bonis suæ sortis & fructibus saturabitur, & abundabit. ideo noster interpres vertit, abundantia perfruetur.

3. *Nephthali* (ait Iacob) *ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis.*

Benedictio data Nephthali à Iacob.

A Primus sensus huius benedictionis siue prophetiæ Lyrani, Abulensis, & Carthusiani hic est: sicut ceruus velociter currit, ita fructus in terra Nephthali velociter maturescent: propter primitias verò veloces, in templo oblatas, sacerdotes dabunt pulchra eloquia Deo, id est, laudes. Meminit huius sensus D. Hieron. in tradit. Hebr.

D.Hieron.

Potest (inquit) ceruus emissus transferri propter temporaneas fruges, velocitatē terræ vberioris ostendens, &c. Aliter potest hic sensus sic explicari: Nephthali ceruus emissus, & velox ante alios currens ad templum ad offerendas primitias fructuum, dans eloquia pulchra gratiarum actionis. Secundus sensus

B est de prælio Barac, & Debboræ aduersùs Sisaram, ducem Iabin Regis Chananæorum, de quo agitur in lib. Iud. cap. 4. & 5. Dicitur Nephthali ceruus emissus in libertatem, hoc est, liberatus ab oppressione regis Iabin. Barac enim dux & milites ex tribu Nephthali, & tribu Zabulon Sisaram vicerunt. Dederunt verò eloquia pulchritudinis, quia canticum cecinerunt, quod extat Iud. cap. 5. Tertius sensus: Nephthali similis erit ceruo emisso, & liberè in amœnis saltibus, atque herbosis versanti. Sic enim Nephthalitæ in sorte sua vbere, & feraci liberè degent. Dabunt autem eloquia pulchritudinis, hoc est, erunt humani, affabiles, sermone

C blandi, vel dabunt eloquia pulchra gratiarum Deo pro data sibi abundanti sorte.

D. Hieron. in quæst. Heb. ait prophetiam 4.
hanc referendam ad doctrinam saluatoris, propterea quòd in tribu Nephthali maximè docuerit, iuxta illud Matth. 4.

Matth 4.

Venit & habitauit in Capharnaum, in finibus Zabulon, & Nephthalim, vt adimpleretur illud quod dictum est per Isaiam prophetam: terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Iordanem Galilæa gentium, populus qui habitabat in tenebris, vidit lucem magnam. Hoc quarto sensu appellatur Nephthali velox ceruus emissus, quia velociter dedit pulchra Christi eloquia. Sensus quintus est de Apostolis, qui

D ex tribu Nephthali & Zabulon originem dicuntur habuisse. Fuerunt enim ceruo emisso, vel misso, vt Hebraicè dicitur, similes, quoniam in totum orbem omissi sunt, siue emissi. Dederúntque eloquia pulchritudinis, annunciantes pulcherrimum euangelium: Apostolos autem quosdam ex tribu Nephthali, & Zabulon fuisse colligunt interpretes ex verbis illis Psalmi 67.

Psalm. 67.

Principes Zabulon duces eorum, & principes Nephthali.

D.Hieron.

D. Hieron. Isaiæ 9. Principes (inquit) Zabulon, principes Nephthali, quia in his tribubus fuerunt viculi, de quibus duces nostri Apostoli crediderunt, &c.

Theodoret.

Et Theodoretus Psal. 67. Petrus, (inquit) Andreas, & Iaco-

E bus, & Ioannes, & Philippus, ex oppido Bethsaidæ fuerunt: Matthæus, & Iacobus dicti sunt habitare Capharnaum, Simon Zelotes Chananæus dicitur. Omnia autem hæc loca Galilææ sunt. Zabulon autem, & Nephthalim ibi suam habuerunt sortem, &c. eadem scribit Euthymius.

Benedictio Aser dicta à Mose.

Moses sic benedixit Aser: *Benedictus in filiis Aser, sit placens fratribus suis, & tingat in oleo pedem suum. Ferrum & æs calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua.* Benedicit 5.
illi in filiis, id est, in filiorum copia. Multiplicabatur enim populus Dei, filiorum numero. Addit: *Sit placens fratribus suis* Israëlitis, placeat illis, pacificè & amicè cum illis versetur, nihil

agat quod illos offendat, omnibus gratus sit. *Tingat in oleo pedem suum*: tanta olei abundantia perfruatur, vt possit in oleo pedes abluere. Significatur hoc loquendi modo magna olei abundantia. Iob 29. *Lauabam* (inquit) *pedes meos bu yro*, id est, butyro abũdabam. Abundabat ergo sors Aser oleo. Abundabat prȩterea metallis, ære, & ferro; quæ abundantia illis verbis indicatur: *Ferrum, & æs calceamentum eius.* Denique viridem, valentémque senectutem precatur Aser Moses, similem robore ipsi iuuentuti. Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua.

Iob 19.

Non est Deus alius, vt Deus rectissimi.

6. Post benedictionem Aser, adiicit Moses nonnulla verba, quibus & Deum laudat, & populi sui defensorem prædicat: Non est (inquit) Deus alius, vt Deus rectissimi, Hebraicè ישרון, *Iesurun.* Rectissimus dicitur Israël, cum ethnicis populis comparatus, & quia per legem dirigebatur, velut per rectam regulam. Non erat ille rectissimus re ipsa, sed talis dicitur, qualem eum Moses esse cupiebat, & docebat. Auxiliatorem Israëlis Deum fore ait: *Ascensor cæli, auxiliator tuus.* Hebraicè, רכב, *rocheb*, id est, *equitans.* Vnde Pagninus vertit: *Equitans cælum in auxilium tui.* Est cælum velut currus Dei, est Deus ascensor cæli velut currus sui admirabilis, metaphorica locutione. Sequitur: *Magnificentia eius discurrunt nubes, habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna.* Equitat in cælo Deus, magnificáque potentia sua nubes excitat, facitque per aërem discurrere ad irrigandam terram. Psalm. 67. *Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.* Et Psal. 103. *Qui ponis nubem ascensum tuum, qui ambulas super pennas ventorum.* D. Hieron. vertit: *Qui ponis nubes currum suum.* Habitaculum Dei dicitur esse sursum, cùm tamẽ vbique sit, quoniam in cælo se angelis hominibúsque manifestat. Subter sub cælo dicuntur esse Dei brachia ad ferendum auxiliũ populo suo, & ad gubernandum ea, quæ sub D cælo sunt, cælestia enim gubernat, & terrestria.

Adiecta benedictionibus.

Cælum currus Dei.

Psalm. 67.

Psal. 103.

D. Hieron.

Eiiciet à facie tua inimicum, dicétque, Contere.

7. De fauore agit, & beneuolentia Dei erga populum. Deus (inquit) inimicos tuos conteret, ac disperget, habitabit Israël confidenter, & solus, hoc est, securus vitam aget populus, non admixtus gentibus, vt erat admixtus Ægyptiis. Solus ipse per se populum siue rempublicam faciet verum Deum colentem. Ferax autem erit terra eius. *Oculus Iacob in terra frumenti, & vini, & cæli caligabunt rore.* Videbunt enim filij Iacob terram promissionis frumenti, vinique E feracem. Vt verò sit ferax terra, cæli desuper rore caligabunt, hoc est, aër præ roris abundantia caligine tegetur. *Beatus es tu Israël, quis similis tui popule, qui saluaris in Domino. Scutum auxilij tui, & gladius gloriæ tuæ. Negabunt te inimici tui, & tu eorum colla calcabis.* Beatum populum vocat Moses, propter Dei auxilium. Beatus (inquit) es ô Israël, nullus tibi similis est populus, te Deus suo protegit auxilio, & saluat, scutum tuum Deus est, gladiúsque tuus gloriosus. Negabunt te inimici tui. Hebraicè verbum est, כחש *cachas*, quod significat *mentiri*, & *negare.* Quamobrem LXX. interpretes, & Chaldæus vertunt; Mentientur tibi inimici tui. mentiun- A tur autem inimici præ timore, & victores laudant, fidelitatémque & amicitiam mendaciter promittunt, séque inuitos dominis subiiciunt. Alij fœdus ineunt, pacem, & amicitiam simulant donec vires colligant. Psal. 65. *In multitudine virtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui.* Hoc est, propter magnam potentiam tuam subiicientur tibi, Deus, inimici tui, simulantes obedientiam, propter timorem potentiæ. Rogabis, quid negabant inimici Israëlitarum? dicitur enim, *negabunt te inimici tui?* Respondetur, sensum esse: hostes tui negabunt tibi obedientiam, & fidelitatem, tu verò eos vinces, & eorum colla calcabis. Aliter inimici tui ficto animo, & B mendaci negabunt, se esse inimicos, te verò hostem illorum. Vel: hostes tui detrahent de se: negabunt fortitudinem à Deo tibi datam, victorias, &c. tu verò eorum colla calcabis, Iosue 10. iubet Iosue quinque regum calcari colla: *Ite ad principes exercitus, qui secum erant: ite, & ponite pedes super colla regum istorum.* Item: *Nolite timere, sic faciet Dominus cunctis hostibus vestris*, &c.

Psalm. 65.

Iosue 10.

Ibidem.

8. Paucis verbis Iacob benedixit Aser. *Aser* (inquit) *pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.* Pinguis dicitur panis Aser, quia, vt dictum est, sors eius oleo abundabat. Præterea delicias præbebat regibus, quia oleum præbebat, ex quo C vnguenta efficiebantur, quibus vngebantur reges, cùm creabantur, & in conuiuiis. Solebant enim Israëlitæ oleo siue vnguento ex oleo confecto caput vngere. Vnde illud Domini Lucæ 7. *Oleo caput meum non vnxisti: hæc autem vnguento vnxit pedes meos*, &c. Et Magdalena, Matth. 26. *habens alabastrum vnguenti pretiosi effudit super caput Christi recumbentis.* Ecclesiastæ 9. *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* Psalm. 26. *Impinguasti in oleo caput meum.*

Benedictio Aser data à Iacob.

Luc. 7.

Matth. 26.

Eccles. 9.

Psalm. 26.

CAPVT VIII.

MORALE.

De benedictionibus Mosis, & Iacob.

In dextera eius ignea lex.

1. DICITVR lex ignea, quia hominem illuminat in hac mundi caligine. Ad Rom. 3. *Per legem cognitio peccati.* Psalm. 118. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.* Psal. 18. *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Prouerb. 6. *Mandata lucerna est, & lex lux.* Facem præfert is, qui noctu facit iter: nos iter in cælum noctu faci- E mus; oportet ergo legem præferre, velut facem illuminantem, quæ iter ostendat. Baruch 4. *Hæc est lex, conuertere Iacob, & apprehende eam, ambula per viam ad splendorem eius contra lumen eius.* Ostendit autem lex iter cæli, quia voluntatem Dei indicat, & quid facere, quid fugere debeamus demonstrat. Psal. 118. *A mandatis tuis intellexi.* Hoc est, quid agere, quidue fugere debeam, intellexi ex tuis mandatis: illuminat lex hominem, & illuminando prudentem facit, & sapientem. Psal. 118. *Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo*: prudentem autem faciunt hominem, & sapientem Dei mandata, quoniam vitia ostendunt, quæ odio habere, & virtutes, quas toto corde complecti debet.

Lex cur dicatur ignea.

Ad Rom. 3.

Psalm. 118.

Psalm. 18.

Psal. 118.

Prouerb. 6.

Baruch 4.

Psalm. 118

Lex Dei illuminat mentem, & prudentem facit hominem.

Psalm. 118.

Psalm. 18.

Psalm. 18. Deuter. 4. Deut. 29. Psalm. 18. Ad Rom. 1.

Psal. 18. *Testimonium Domini fidele sapientiam præstans paruulis*, &c. Deuteronomij 4. *Hæc est vestra sapientia, & intellectus coram populis, vt audientes vniuersa præcepta hæc, dicant: En populus sapiens & intelligens*, &c. Deuteron. 29 *Custodite verba pacti huius, & implete ea, vt intelligatis vniuersa quæ facitis.* Duæ res nobis Deum ostendunt, & sapientes nos faciunt, videlicet totius huius mundi fabrica, & lex diuina, de quibus Psalm. 18. agit vates: *Cæli* (inquit) *enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciant firmamentum.* Enarrant cæli, & mundi fabrica, & ostendunt Deum, & inuisibilia Dei, & Paulus ait ad Roman. 1. Posteà sequitur in psalmo: *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium fidele sapientiam præstans paruulis.* Lex enim Christi vnum indicat esse Deum, & personas tres; indicat præterea, quæ cauenda, quæ complectenda sint.

2. *Lex ignea peccata comburit.* Matth. 5. D. August.

Dicitur etiam lex ignea, quia peccata comburit, vt ait Glossa ordinaria; etenim lex peccatis, & cupiditatibus aduersatur, vt ignis aduersatur lignis. Ideo D. Augustinus lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 22. putat legem Dei dici aduersarium, cùm Christus ait, Matth. 5. *Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te aduersarius iudici*, &c. D. Augustinus: Quid (inquit) sic aduersatur peccare volentibus, quam præceptum Dei, id est, lex eius, & scriptura diuina? quæ data est nobis ad hanc vitam, vt sit nobiscum in via; cui non oportet contradicere. Ita D. Augustinus. Sensus eius est: ne contradicas aduersario tuo, id est legi Dei, quæ tuis cupiditatibus & peccatis aduersatur, esto illi consentiens, id est, serua illam, ne si non seruaueris, tradat te iudici Deo, & grauissimas soluas pœnas. Ignis ille, qui rubum inflammabat, Exod. 3. in rubo erat, sed rubi spinas non redigebat in cineres: sic lex ignea Dei est in homine improbo; attamen spinas eius, id est, peccata non comburit. Quod multis Iudæis contigit, & multis contingit Christianis, qui cùm legem à Deo habeant, peccatis sunt inquinati. Audiamus D. Gregor. hom. 7. in Ezechiel. Quid (inquit) flamma ignis designauit, nisi legem, de qua scriptum est: *In dextera eius ignea lex?* & quid rubus, nisi Iudaicum populum peccatorum suorum spinis obsitum? Sed rubus consumi non potuit, quia Iudaicus populus, & ignem quidem legis accepit, & tamen peccatorum suorum spinas non deseruit, neque eius vitia diuini sermonis flamma concremauit. Sic ille. Lege D. Cyrillum lib. 2. de adoratione.

D. Gregor.

3. *Ignea lex data in igne.*

Præterea dicitur lex Mosis ignea, vt vult Lyranus, & Abulensis, quia in igne data est, idem sentit Chaldæus, qui sic interpretatur: Legem scriptam dextera eius dedit nobis de medio ignis, &c. Item: Ignea lex est, quia eos tartareo igne comburit, qui illam non seruant.

Christi lex ignea, quia est charitas. D. Bernard. 1. Timoth. 1.

Denique lex Christi ignea est, quia lex est amoris, & charitatis, iuxta illud Domini: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* &c. Id docet D. Augustinus lib. de spiritu, & litera cap. 17. in quo ait, legem nouam esse charitatem diffusam per Spiritum sanctum in cordibus nostris. D. Bernard. epist. 11. ad Carthus. Lex (inquit) Domini immaculata charitas est, &c. Item eadem epist. Bona lex est charitas, & suauis, quæ leuiter suauitérque portatur, &c. Paul. 1. ad Timoth. 1. *Iustis* (inquit) *non est lex posita*, quæ verba D. Bernard. epist. citata sic interpretatur: Iustis (inquit) non est lex posita, hoc est, non tanquam inuitis imposita, sed voluntatis eo liberaliter data, quò suauiter inspirata, &c. D. Bernard.

4. *Lex in dextera Dei, quia necessarium est auxilium dexteræ eius ad seruandam legem.* Psalm. 118. Ibid. Ibidem. Psal. 72.

Ad hæc, igneam legem ferebat Dominus in dextera sua, quia lex diuina absque auxilio dexteræ Dei potentissimæ seruari non potest, quod indicat lex in dextera. Auxilium autem hoc postulat a Deo vates Psal. 118. *Gressus* (inquit) *meos dirige secundùm eloquium, id est, legem tuam, & non dominetur mei omnis iniustitia*, &c. Gressus hominis in lege dirigit Deus per auxilium suum. Item eodem Psalmo: *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.* Item: *Inclina cor meum in testimonia tua.* Psal. 72. *Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me* &c. Deus hominis dexteram sua dextera tenet; inclinat eum, & iuuat, deducítque in voluntate, id est in lege sua; tandem verò cum gloria in cælo suscipit. Præterea in dextera Dei cernitur lex, quia per vias rectas quæ à dextris sunt homines ducit. Prouerb. 4. *Vias quæ à dextris sunt, nouit Dominus, peruersæ verò sunt quæ à sinistris sunt*: ipse autem rectos faciet cursus tuos, &c. Videtur quoque lex in dextera Dei, quia inter beatos, qui in iudicio in dextera Christi collocabuntur, hominem collocat, qui eam seruat. Prouerb. 4.

5. *Lex Christi est hæreditas nostra.*

Denique hæreditatem populi vocat Moses legem. *Legem* (inquit) *præcepit nobis Moyses, hæreditatem multitudinis Iacob*, &c. Hæreditas nostra est lex à Christo nobis data. Vnde vates Psalm. citato: *Hæreditate,* (ait) *acquisiui testimonia tua, quia exultatio cordis mei sunt*, &c. Item eodem Psalmo: *Portio* (inquit) *mea Domine dixi, custodire legem tuam*: hoc est, alij alias habeant hæreditates, & portiones, honores, potentiam, diuitias; meam portionem, & meam hæreditatem dixi esse legem tuam. Hæreditas hæc præclara est, & si bene colatur, à nobis exultatio cordium nostrorum erit. *Mandata tua*, ait Dauid, *exultatio cordis mei sunt*, bene enim suam colebat hæreditatem. Opulentissima est hæc hæreditas, opulentissimúmque parit fructum; nimirum æternæ gloriæ hæreditatem in cælesti patria: tàm verò opulenta est, vt idem Dauid omnibus eam thesauris anteponat eodem Psalmo: *Dilexi* (ait) *mandata tua super aurum, & topazion.* Item: *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri, & argenti*, &c. Item: *Coagulatum est sicut lac cor eorum; ego verò legem tuam meditatus sum.* Hoc est, incrassatum est, & pingue factum, sicut lac. Verti etiam potest: sicut adeps cor eorum, diuitiis, & voluptatibus: meæ verò diuitiæ, & voluptates, meditatio est legis tuæ. Hæreditates dedit Deus populo Israëlitico, terram promissionis, & legem, multò pretiosior hæreditas fuit lex, quàm terra promissionis. Terra promissionis data est, vt in ea lex seruaretur, iuxta illud Psalmi 104. *Dedit illis Regiones gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant*, &c. Psalm. 104.

Qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.

6. Lex doctrina est, quam Deus suos discipulos docet. Discipulos autem Dei humiles esse oportet, & apud pedes eius humiliter sedere: *Qui appropinquant pedibus eius,* (ait Moses) *accipient de doctrina illius.* Psal. 118. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis*, id est, Psalm. 118.

Lucæ 10. id est, humilibus. Luc. 10. *Maria Magdalena se-cus pedes Domini audiebat verbum illius*, &c. Au-
D.August. gust. sermone 27. de verbis Domini: Sedebar (inquit) Magdalena ad pedes capitis nostri Christi. Quanto humilius sedebat, tanto am-
Humilitas necessaria est ad discendam legem. plius capiebat. Confluit enim aqua ad humili-tatem conuallis, denatat de tumoribus collis. Sic August. Didicit legem Paulus, sed ad pedes Gamalielis sedens humiliter, vt ipse testatur
Actor. 22. Actor. 22. *Ego (inquit) sum nutritus in ista ciui-tate secus pedes Gamaliel, eruditus iuxta veritatem paternæ legis*, &c. Appropinquemus ergo Deo, & humiliter accedamus ad pedes eius, & discamus à tanto magistro. D. Greg. lib. 27. Mor. cap.
D.Gregor. 26. Contemplari (inquit) Dei sapientiam non possunt, qui sibi sapientes videntur: quia tantò ab eius luce longè sunt, quanto apud semetipsos
Superbia claudit aciem contemplationis. humiles non sunt. Quia in eorum mentibus, dum tumor elationis crescit, aciem contemplationis claudit, & vnde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lumine veritatis priuant, &c. En habes hæresiarcharum descriptionem: homines sunt superbi, qui ad pedes Dei, & Ecclesiæ, summique eius pastoris humiliter accedere nolunt, veram fidem, verámque sapientiam Dei non assequuntur; quia humiles esse noluntur: tumor enim elationis in eis crescit, & aciem intellectus ad cernendam veritatem claudit.
Psalm. 118. Psal. 118. *Appropinquauerunt persequentes me ini-quitati, à lege autem tua longè facti sunt*, &c En tibi descriptionem peccatorum: homines sunt qui appropinquant non pedibus Dei ad discendam legem, sed qui à lege Dei longè facti sunt. Iustorum verò descriptio est: homines sunt qui appropinquāt pedibus Dei, & Ecclesiæ sanctæ, eiúsque pastorum, vt legem Dei, & veram sapientiam ac fidem discant: ab omni autem peccato Dei legi contrario longè facti sunt.

CAPVT IX.

De Ruben, & Iuda.

1\. *Benedictio Ruben.* OBSERVA primò, maximè fugiendum esse libidinis vitium; hominem enim festinanter impellit, agítque præcipitem in otcum. Festinatio illius est, sicut aquæ in præceps ruentis, & sicut vndarum festinanter in medio maris nauem demergentium: Ruben
Ieremiæ 8. has vndæ obruerunt. Confert Ieremias cap. 8. Israëlitas cum equo impetu in prælium eunte: *Omnes (inquit) conuersi sunt ad cursum suum, quasi*
Libido hominem exagitat. *equus vadens ad prælium*, &c. Ecce hominem libidini mancipatum: cursum suum peragit, quasi equus festinans, ac currens. Ierem. 5. *Equi (in-*
Ierem. 5. *quit) amatores, & emissarij facti sunt, vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat*, &c. Oseæ 4. *Sicut*
Oseæ 4. *vacca lasciuiens declinauit Israël.* L X X. interpretes vertunt: sicut vacca œstro percussa insaniuit Israël. Est autem œstrus muscæ genus, vehementiùs quolibet stimulo boues exagitans. œstro similis est libido. Vt vaccam exagitat œstrus; sic hominem libidinosum exagitat
D.Ambros. hoc vitium. Audiamus D. Ambrosium lib. de fuga sæculi cap. 4. Persequuntur (inquit) nos peccatorum illecebræ: persequitur libido, sed tu fuge illam tanquam furiosam dominam, quæ si comprehenderit, nec die, nec nocte requiescere sinit, sed exagitat, vrit, incendit. Sic Am-
Idem. bros. Item lib. 1. de Cain, & Abel cap. 5. Sæuus (inquit) criminum stimulus libido est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum, à ratione reuocat, aufert consilium, &c.

Secundò, comprimendus est impetus hic, & restringendus freno castitatis. Appellatur castitas cingulum, iuxta illud D. Gregor. homil. 13. in Euangelia. lumbos præcingimus, cùm carnis luxuriam per continentiam coarctamus, &c. Hoc cingulo constringendum est corpus, ne impetu vitij rapiatur. Festinare facit concupiscentia hominem in libidinis peccatum, homo autem probus festinat ad fugam. Furiosa domina est libido, vt vocat D. Ambros. & tartareas immittit furias; illam ergo fugiamus, ve Paulus præcipit 1. Corinth. 6. *Fugite (inquit) fornicationem.* D. Ambros. lib. 1. cap. 5. de Cain, & Abel: Ait Apostolus: fugite fornicationem, vt voloci fuga, tanquam furiosæ dominæ declinare sæuitiam, & tetro seruitio exire possimus. Sic Ambros. Theodoret. Non dixit Apostolus: odio habete fornicationem, aut auersamini, sed *fugite*, sciens acre, & vehemens hoc peccatum, ei enim fugiendo repugnandum est, &c. Et Chrysost. Non dixit Paulus: abstinete à fornicatione, sed fugite, hoc est, studium ponite, vt à malo liberemini, &c. Est vitium hoc acre, & vehemens, acri ergò, & vehementi studio, & cursu velocissimo opus est fugere. Vide velocissimum Iosephi cursum, furiosam dominam nihil immoratus fugit, relicto in manu eius pallio, Genes. 39. Considera Iobi vehementem studium in fugiendo. Iob 31. *Pepigi (inquit) fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem de virgine*, &c. Fugit hoc vitium tanto studio & cura, vt fœdus pepigerit cum oculis, ne cernerent virgines, quarum intuitus periculosus est. Ignem fugimus, ignis tartareus est hoc vitium, illud ergo fugiamus maximè. Quod noster interpres dixit: *Non crescas.* vertunt L X X. interpret. *ne ebullias*, quia ebullit & efferuescit corpus, instar aquæ ebullientis, inflammatum igne concupiscentiæ. Qui vult ollam non ebullire, atque efferuescere, ab igne illam remouet; eundem in modum qui corpus suum vult non ebullire instar aquæ, & efferuescere, ab igne concupiscentiæ illud separet. Ab igne concupiscentiæ corpus separandum est, igni autem arci mente admouendum, ignis ignem extinguet. Vnde D. Isidorus lib. 3. de summo bono cap. 39. Sicut (inquit) clauus clauum expellit; ita sæpe recordatio ardoris gehennæ excludit ardorem luxuriæ. 2. *Castitatis cingulo comprimendus est impetus libidinis.* 1. Cor. 6. D. Ambros. Theodoret. *Fugienda libido velociter.* D. Chrysost. Iob 31. D. Isidorus.

Tertiò, obserua supplicium libidinis. *Non crescas*, (ait Iacob) *quia maculasti stratum patris.* Non crescit vir huic vitio deditus, imò decrescit, vires amittit, & honorem: de fœmina verò dicitur Ecclesiastici 9. *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur*, &c. Priuatus est Ruben propter hoc vitium hæreditate patris: sic priuatur libidini mancipatus homo hæreditate Dei, id est, cœlesti beatitudine. Chaldæus sic vertit: Secutus es voluntatem tuam, sicut aqua effusa, non proficies, neque accipies portionem superexcrescentem, &c. Sequitur huiusmodi homo voluntatem carnis suæ: sicut aqua effusa non proficit. Quemadmodum enim aqua ex vase: sic ille, vt ait supra Hieron. voluptatis impetu effunditur, & sicut aqua in terram effusa non proficit, sed perit: sic impudicus non crescit, sed perit æternis flammis traditus. Quartò, obserua versionem D. Hieronymi quam supra proposuimus, quæ huiusmodi est: *Non adijcias peccare.* iuxta quam libidini deditus 3. Eccles. 9.

deditus monetur, vt libidinem fugiat, ne peccatum peccato adiiciat, ne sicut aqua fluuij effundatur, quæ perpetuò fluit, donec in mare perueniat. Hoc enim vitium nimis adhæret, fitque homo sicut aqua fluminis fluens, donec in amarissimum mare, hoc est, in orcum ingrediatur. Ioelis 1. *Computruerunt iumenta in stercore suo.* Iumenta sunt libidinosi homines, in stercore autem fœtidissimo luxuriæ permanentes computrescunt.

Ioelis 1.

4\. Tria cogitationum esse genera, quas fugere debemus, docet D. Bernard. in sermone, cùi titulus est de triplici genere cogitationum. Primum est otiosarum; secundum earum quæ ad necessitates naturæ pertinent, de cibo, de potu, de vestimento, & cæteris huiusmodi: has appellat Bernard. limosas, & viscosas, quia (inquit) sæpè sic afficit nos cogitatio carnalis de cibo & potu, siue vestimento, vt vix eradicari queat de cordibus nostris, &c. Has cogitationes viscosas oportet non crescere, sed intra necessitatem cibi, vel potus, vel aliarum rerum necessariarum ita contineri, vt non crescant, & cubile nostræ voluntatis non ascendant, illamque peccato maculent. Quamobrem sanctissimus Pater verba Iacob accommodat illi homini, cui huiusmodi cogitationes se se offerunt: Quid (inquit) dicendum, cùm limosa illa cogitatio mentem subierit? Planè exclamandum nobis est cum sancto Iacob, atque dicendum: *Ruben, primogenitus meus, non crescas: ascendisti enim cubile patris tui.* Rubea enim, & carnalis, atque sanguinea huiusmodi concupiscentia est; quæ tunc cubile nostrum ascendit, cùm non solum memoriam tangit cogitatione, sed & ipsum voluntatis stratum ingreditur, & polluit praua delectatione. Bene autem primogenitus noster dicitur appetitus ille carnalis, qui ab ipso, nimirum vitæ nostræ initio in nobis pullulat, cùm cætera vitia processu temporis ex malitia mundi huius, variísque occasionibus contrahantur. Oportet ergo reprimere quem extinguere non possumus appetitũ, vt quàm citò cubile nostrum ingreditur, crescere eum nullatenus patiamur, sed sub nobis sit, quemadmodum dicit scriptura Genes. 4. *Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.* Hæc D. Bernard. Tertium cogitationum genus est earum, quæ ad libidinem, & reliqua vitia spectant; hæ libidinis cogitationes maximè immundæ sunt. Quemadmodum fœtidas res ab aspectu nostro longè expellimus: sic huius vitij cogitationes fœtidissimas à nobis longissimè expellamus. Audiamus D. Bernardum: Tertium (inquit) cogitationum genus, immundum nimis, ac fœtidum est; quod nulla ratione debemus admittere, sed à longè præsentire fœtorem, & tota virtute repellere. Item: Oportet, si mundas conseruare volumus animas nostras adhuc longè agentibus cogitationibus huiusmodi, multa cum indignatione occurrere, & exsufflare à nobis, vt nullus eis detur accessus. Sic ille.

Tria cogitationum genera ex D. Bernardo.

Limosa cogitationes.

Genes. 4.

Libidinis cogitationes immundissima repellenda sunt.

D. Bernard.

M o r a l e.

De benedictione Iudæ.

5\. Verbum Hebræum, ידה, *iadah*, *confiteri* significat. Est autem duplex confessio, altera laudis, altera peccatorum, quæ Hebraicè dicitur יהודה *iehudah*; est etiam confessio martyrum, qui Christum in tormentis confitentur. Confessioni peccatorum verba Iacob congruunt; vnde Origenes hom. 17. in Genesim: Iudas (inquit) confessio interpretatur. Qui ergo peccata sua confessus pœnitentiam egerit, collaudatur à fratribus suis, id est, angelis: gaudium enim est angelis in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Sic Origenes. Angeli & homines quoque illos laudant, qui peccata confitentur. est enim confessio, & pœnitentia valdè laudabilis, magnóque digna præconio. Præterea fortissima est vera confessio; hostes enim fortissimos vincit. *Manus eius in ceruicibus inimicorum.* hoc est, peccatorum, quæ fortissimi hostes sunt. *Catulus leonis Iudas.* id est, confessio; *ad prædam opulentissimam ascendit.* hoc est, ad prædam gratiæ, cælestísque regni. Post adeptam prædam, vt leo fortissimus accumbit verus confitens, & in gratia Dei requiescit, prædam fortissimè vt leo retinens, paratus omnia potius perpeti, quàm peccatum mortiferum committere. *Quis suscitabit eum?* quis inuadet hunc leonem auxilio Dei munitum, & prædam gratiæ fortissimè retinentem, eaque fruentem? quis prædam illi eripiet? Non eripient impij homines, non tartarei cacodæmones. Apoc. 5. *Vicit leo de tribu Iuda*, &c. Vincit cacodæmones homo is, qui est ex tribu confessionis, hoc est, qui sæpè confitetur, & augustissima Eucharistia sæpè pectus munit. *Non auferetur sceptrum de tribu Iuda*, &c. id est, non auferetur regnum cælorum hominibus de tribu confessionis & pœnitentiæ veræ. Thesaurus opulentissimus est gratia: thesauri autem sub clauibus custodiuntur; custodiamus ergo hunc thesaurum sub clauibus D. Petri, de quibus Dominus ait Petro: *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. Qui sæpè confitetur, seque clauibus regni cælorum subiicit, regnum cælorum non amittit.

Confessio peccatorum, confessio laudis, confessio martyrum.

Origenes.

Confessio peccatorum.

Apocalyps. 5.

Præterea quadrant verba benedictionis in Iuda, id est, in martyrum confessionem, de qua Matthæi 10. *Omnis* (inquit Christus) *qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Martyrem qui in persecutione Christum confitetur, laudant fratres, id est, Christiani; martyres enim summa laude digni sunt, summóque honore ab Ecclesia afficiuntur. *Manus martyrum in ceruicibus fuerunt inimicorum*; quia tyrannos superarunt, *ascenderunt instar leonum ad prædam*, & rapinam regni cælorum, iuxta illud Domini Matth. 11. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud*, &c. Hanc opulentissimam prædam protomartyri suo Stephano ostendit Dominus, vt ad eam rapiendam illum concitaret. *Ecce* (inquit Actor. 7.) *video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris Dei.* Quiescunt leones, & accumbunt, raptámque prædam deuorant: sic leones ex tribu Iuda, id est, martyres ex tribu confessionis Christi, parta præda summæ gloriæ in cælo requiescunt, eáque in sempiternum fruuntur. Quis suscitabit ex cælesti requie martyrem? quis cælestem gloriam illi eripiet? nemo sanè id efficere poterit, sempiterna enim est præda, sempiterna est parta gloria. De Christo Messia vero hoc vaticinium latè exposuimus tomo 1. Concordiæ lib. 1. cap. 5. & lib. 3. cap. 1. & 2. De confessione laudis egimus eodem tom. 1. lib. 7. cap. 13.

6\. *Confessio martyrum.*

Matth. 10.

Matth. 11.

Actor. 7.

***

CAPVT

CAPVT X.

MORALE.

De benedictione Leui.

1. POST tribum Ruben, qui fuit primogenitus, & tribum Iuda, quæ fuit tribus regia; benedixit Moses tribui Leui, quæ fuit tribus sacerdotalis, ex qua ipse Moses ortus est, & Aarō Pontifex, & omnes sacerdotes ac Leuitæ: Iacob verò sequitus est ordinem natiuitatis. Primùm benedixit Ruben, quia primus natus est, deinde Simeonem, & Leui, postea Iudam, quia post Ruben ex Lia ortus est Simeon, post Simeonem Leui, post Leui Iudas. Moses Simeoni non benedixit, vt iam supra dictum est: benedixit autem suæ tribui Leui, Deut. 33. *Perfectio* (inquit) *tua, & doctrina tua, viro sancto tuo,* &c. De Aarone Pontifice loquitur: ostenditur ergo quales oporteant esse pontifices, nimirum perfectos, & sanctos, doctrinaque præditos; Hebraicè loquitur: *Vrim, & Tummim, viro sancto tuo.* Significat *Vrim* illuminationes, & doctrinam, quæ illuminat: *Tummim* significat perfectiones, integritates, & veritatem, quæ perfecta & integra est. Appellabantur autem his nominibus lapides pretiosi fulgentes, ac perfecti, quos pontifex ferebat in pectore, de quibus egimus tomo 2. Concordiæ in tractatu de vestibus pontificiis. Itaque ferat Pontifex Christi in pectore, non inanes curas, non mundi cupiditates, non vitiorum sordes; sed ferat Vrim, & Thumin, id est, illuminationes, & perfectiones: pectus habeat illuminatum sapientia, & perfectum charitate, & castitate, cæterisque virtutibus. His gemmis rutilent Pontificis & sacerdotum pectora, sintque sanctitate conspicua, vt qui sacerdotem viderint, Deum laudent, quòd sanctos habeat ministros. D. Ambros. lib. 1. officiorum cap. vltimo: Decet (inquit) actuum, operúmque nostrorum testem esse publicam existimationem, & attestationem, ne derogetur muneri, vt qui videt ministrum altaris, congruis ornatum virtutibus, autorem prædicet, & Dominum veneretur, qui tales seruulos habeat. &c. Itaque habeant sacerdotes virtutes, & virtutum perfectionem, præsertim Pontifices. Est enim Pontificatus status perfectionis, vt docet D. Thomas 22. quæst. 184. Moses in hac benedictione tribus Leui: *Hi* (inquit) *custodierunt eloquium tuum, & pactum tuum seruauerunt, iudicia tua ô Iacob, & legem tuam ô Israël,* &c. Malach. 2. *Pactum meum* (ait Dominus) *fuit cum Leui vitæ, & pacis, & dedi ei timorem, & timuit me, & à facie nominis mei pauebat,* &c. Timor Domini maximè conuenit sacerdoti, qui ad altare Dei accedit, à facie nominis Dei, & à facie Dei paueat. De Angelis ait Ecclesia, *maiestatem tuam tremunt potestates,* angeli esse debent sacerdotes, maximè castitate, de quibus verè dicatur; pauent a facie Dei, & tremunt sacerdotes ad faciem Dei, maximè cùm sacrum faciunt.

Deuter. 33. — *Pontifices & sacerdotes sint perfecti, & virtutibus ornati.* — *D. Ambros.* — *D. Thomas.* — *Malach. 2.*

2. Habeant quoque doctrinam, quia sacerdotium status est doctrinæ sacræ hominibus tradendæ. Quærit Origenes hom. 5. in Leuiticum, quale sit sacerdotis pectus: Respondet: Tale ego esse puto, quod plenum sit sapientia, plenum scientia, plenum omni diuina intelligentia. Sic ille. Et D. Hieronymus Malachiæ 2. Idcirco (inquit) in sacerdotis pectore rationale est, & in rationali doctrina & veritas ponitur, vt discamus sacerdotem doctum esse debere, & præconem Dominicæ veritatis, &c. *Lex veritatis* (ait Dominus Malachiæ 2.) *fuit in ore Leui, & iniquitas non est inuenta in labijs eius, in pace, & in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate, labia enim sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est,* &c. D. Gregor. lib. 7. epist. 30. Quid (inquit) est sacerdotale cor, nisi arca testamenti, in qua spiritualis doctrina viget, tabulæ legis iacent? &c. Arca testamenti esse debet sacerdotis pectus, & vtriusque testamenti scientiam continere.

Pontifices & sacerdotes scientia sint ornati. — *Origenes.* — *D. Hieron.* — *Malach. 2.* — *D. Gregor.*

3. De sacerdotali dignitate D. Ambrosius librum scripsit vnum, cuius libri capite 2. eam omnibus dignitatibus anteponit; vultque a sacerdotibus cognosci, vt illam virtute & sapientia exæquare enitantur. Dignum (inquit) est vt dignitas sacerdotalis priùs cognoscatur à nobis, & sic deinde seruetur à nobis. Honor, & sublimitas Episcopalis nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, longè erit inferius, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares. Quippe cùm videas Regum colla, & Principum submitti genibus sacerdotum, & exosculatis eorum dextris, orationibus eorum credunt se communiri, &c. Et cap. 3. Cùm dignitatem Episcopatus Episcoporum oculis demonstramus, & dignè noscamus, quid sumus, & quod sumus professione, actione potius quàm nomine demonstremus, vt nomen congruat actioni, actio respondeat nomini. Ne sit nomen inane, & crimen immane, ne sit honor sublimis, & vita deformis, ne sit deifica professio, & illicita actio, ne habeatur in Ecclesia cathedra sublimior, & conscientia sacerdotis reperiatur humilior. Hæc Ambrosius. Cognoscant ergo dignitatem sacerdotalem laici, vt sacerdotes venerentur, cognoscant ipsi sacerdotes, vt dignitatem operibus sacerdotio dignis tueantur, & tantæ dignitatis inquinamenta omnia, id est, peccata fugiant. In loco celso sunt, caueant ruinam, quæ ex sublimiori loco grauior est. Audiamus iterum eundem sanctissimum Episcopum Ambrosium: Sicut (inquit loco citato) nihil esse diximus Episcopo excellentius: sic nihil est miserabilius, si de sancta vita Episcopus periclitetur, si sacerdos in crimine teneatur. Ruina, quæ de alto est, grauiori casu colliditur. Honor Episcopalis coram hominibus præclarus est, si ruinam sustineat, dolor magnus est, &c. Itaque magna cura sacerdos dignitatem suam, & celsum locum, in quo est, septo tueatur virtutum omnium, ne grauissimam peccati ruinam sustineat. Idem Ambrosius eodem loco: Magna (inquit) sublimitas magnam debet habere cautelam, honor grandis grandiori debet solicitudine circumuallari, &c.

D. Ambros. Magna est dignitas sacerdotalis. — *Vita sacerdotis respondeat dignitati sacerdotali.* — *D. Ambros.* — *D. Ambros.*

Qui dixit patri suo, & matri suæ, nescio vos.

4. Zelum laudat Moses in Leuitis, hunc autem ostenderunt, cùm propter vitulum adoratum Mosi se adiunxerunt, & per media pergentes castra adoratores vita priuarunt. Exod. 32. *Stans Moyses in porta castrorum ait: si quis est Domini iungatur mihi, congregatique sunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait, hæc dicit Dominus: ponat vir gladium super femur suum. ite & redite de porta vsque ad portam*

Exod. 32.

portam per medium castrorum, & occidat vnusquisque fratrem, & amicum, & proximum suum, &c. Vt Dei iniuriam vlciscerentur Leuitæ, nemini pepercerunt, sed iussu Mosis quoscunque obuios vituli cultores occiderunt. hoc est, quod ait Moses: *Qui dixit patri suo, & matri suæ: nescio vos, & fratribus suis: ignoro vos, & nescierunt filios suos*, &c. Patri, & matri, & fratribus, ac filiis

De zelo sacerdotum. Deum antepofuerunt. Boni Leuitæ, & sacerdotis, ac pastoris est, Deum omnibus rebus anteponere, & zelo Dei feruere, scelera persequi, animas Deo magna cura lucrari. Quemadmodum diabolus inuidia percitus, non quiescit, sed perpetuò mundum idolorum cultu, aliisque sceleribus complere conatur; sic sacerdos zelo Dei inflammatus, non cessat, sed diu, noctuque mundum sceleribus a diabolo completum expurgare, & virtutibus complere nititur.

Cantic.8. Cantic.8. *Dura sicut infernus æmulatio*, &c. Græce, ζηλοτυπία; similis est zelus pastorum ipsi inferno, quemadmodum inferni incolæ cacodæmones, vt animas perdant, totis viribus conantur, ita boni sacerdotes vt animas seruent omnes vires impendunt.

Ioan.2. Ioan. 2. Christus ementes, & vendentes ex templo eiecit: *Recordati vero sunt discipuli*, (ait Euangel.) quia scriptum est Psal.68. *Zelus domus tuæ comedit me*, &c. Zelo commotus Christus nundinantes ex domo Dei expulit. comedebat enim illum zelus Dei: similem in modum bonus sacerdos ex domo Dei, id est, Ecclesia, scelera omnia expellit, quia

2.Cor.11. comedit illum Dei zelus. 2.Corinth.11. *Æmulor vos Dei æmulatione*; æmulatione, id est, zelo Dei ardebat Paulus eximius Christi sacerdos, & à Corinthiis peccata expellere contendebat. Comedebat illum hæc æmulatio. *Quis* (inquit) *infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?* &c. Similis fuit zelo Mosis, & Leuitarum, zelus Eliæ, cùm multos sacerdotes

3 Reg.18. Baal neci dedit 3.Reg.18. & 19. *Zelo* (inquit) *Zelatus sum pro Domino Deo*, &c. Similis zelus fuit zelus Phinees sacerdotis, qui Numer. 25. ducem ex tribu Simeonis, & fœminam Madianitem in lupanari interfecit, & Regis Dauidis,

Psal.10. qui vt ait Psalm.10. ciuitatem Dei in matutino facinorosis hominibus expugnabat: *In matutino* (inquit) *interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.*

5. Habent ij qui à Deo ad religiosam vitam

Religiosi viri rebus caducis dicant, nescio vos. vocantur, vel in ea iam versantur, quid in Leuitis imitentur. Dicant patri, & matri, *nescio vos*, & fratribus suis repugnantibus, *ignoro vos*, &c. Neque amor mundi, neque parentum, aut fratrum à religiosa vita illos reuocet.

Genes.12. Genes. 12. ait Deus Abrahamo: *Egredere de terra tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam monstrauero tibi.* Egreditur corpore religiosus velut alter Abraham de terra sua, & de cognatione sua, & ex domo patris sui: non est hoc satis; egrediatur etiam animo, ita vt Deum semper, & parentibus, & rebus etiam omnibus anteponat, eósque omnes obliuiscatur, vt Deum in memoria semper habere possit, iuxta illud Psalmi 44.

Psal 44. *Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.*

Matth.10. Matth.10. ait Dominus: *Qui amat patrem, aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Et Michææ

Michææ 7. 7. *Inimici hominis domestici eius.* Inimici hominis sunt domestici eius, qui illum à sequendo retrahunt Christo.

D.Bernard. Audiamus D. Bernard. epist. 111. ex persona monachi cuiusdam ad parentes

A tes eius scripta: Si me (inquit) diligitis, quid me à Dei seruitio, cui seruire regnare est, retrahere attentatis? verè nunc cognosco, quia inimici hominis domestici eius, in hoc vos non agnosco parentes, sed hostes, ô parentes crudeles, qui me rursus ad naufragium, vnde tandem nudus euasi, rursus ad ignem, vnde vix semiustus exiui, rursus ad latrones, à quibus semiuiuus relictus sum, reuocare conantur. Mira abusio, domus ardet, ignis instat à tergo, & fugienti prohibetur egredi, euadenti suadetur regredi. Sic ille. Accedant his D. Bernardi verbis illa grauissima D.Hieron. in epist.1. ad Heliodorum: Licet (inquit) sparso crine, & scissis vesti- D.Hieron.

B bus, vbera quibus te nutrierat, mater ostendat, licèt in limine pater iaceat, per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem, &c.

Ponent thymiama in furore tuo.

Hoc est sacerdotum officium, Dei iram placare. *Ponent* (inquit) *thymiama Domine in furore tuo*, hoc est, cùm populo tuo fueris iratus, oblato thymiamate, iram tuam placabunt. De Noë 6.

scribit Ecclesiasticus cap. 44. *In tempore iracundiæ factus est reconciliatio*, &c. vt enim legitur Ecch.44.

Genes. 8. ex arca egressus obtulit holocausta Genes.8.

C Domino: *Odoratúsque est Dominus odorem suauitatis, & ait: nequaquam vltra maledicam terræ propter homines.* In tempore illo summæ iracundiæ Dei, quo vniuersum orbem diluuij aquis submersit, Noë Deum propitium reddidit. Eadem hæc verba Pontificibus tribuit Ecclesia sic canens: *Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, & inuentus est iustus, & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio.* Sancti enim Pontifices, & sacerdotes in tempore iracundiæ Deum precibus, sacrificiisque placant. Vnde Ecclesiastici 45. de Pontifice Aarone dicitur: *Ipsum elegit ab omni viuente offerre sacrificium Deo, incensum, & bonum odorem, in memoriam placare pro po-* *Sacerdotes Deum sacrificijs placant.* Eccli.45.

D *pulo suo.* Num.16. iratus est Dominus, & egressa est ira eius in populum: quidnam remedij Moses adhibuit? thymiama, & sacerdotis preces. Numer.16. *Dixit ad Aaron, tolle thuribulum, & hausto igne de altari mitte incensum desuper, pergens cito ad populum vt roges pro eis, iam enim egressa est ira à Domino, & plaga desæuit*, &c. Sequitur: *Quod cùm fecisset Aaron, & cucurrisset ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium, obtulit thymiama, & stans inter mortuos ac viuentes pro populo deprecatus est, & plaga cessauit.* Num.16. Ibid.

Simeon, & Leui vasa iniquitatis.

Pater Iacob multo aliter cum Leui egit, quàm 7.

E Moses. Moses Simeonem prætermisit: Iacob post Ruben cum Leui illum coniunxit, erat enim Ruben primus filius Iacob, Simeon secundus filius, tertius Leui. Ambo verò socij fuerunt in cæde Sichimitarum, de qua agitur Gen. 34. Satis constat ex Euangelio sacerdotes, & Scribas Christum cruci suffixisse. Marci 15. Marc.15.

Consilium facientes summi sacerdotes cum senioribus, & Scribis, & vniuerso concilio tradiderunt Iesum Pilato. Ex Leui orti sunt sacerdotes, ex Simeone ortos esse Scribas, ait D. Ambrosius in lib. de benedict. Patriarch. his verbis: *De tribu Simeon Scribæ sunt; de tribu Leui principes sacerdotum.* Idem ait Cyrillus, Eucherius, Gloss. ordin. Magist. hist. De Christo autem exponuntur

verba Iacob à D. Ambrosio, Origene, Isidoro, Eucherio, & aliis. Nam Caïphas summus sacerdos,& alij sacerdotes, & Scribæ vasa, id est, instrumenta fuerunt bellantia aduersus Christum: consilium verò quo illum occidere statuerunt,execratur Iacob dicens: *In concilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu eorum non sit gloria mea.* Ioan. 12. *Collegerunt Pontifices,& Pharisæi concilium,& dicebant:quid facimus?* Hoc concilium Iudæorum aduersus Christum detestatur Iacob & similia: in ea non vult animam suam venire, impiisque assentiri: *Maledictus* (inquit) *furor eorum.* scilicet sacerdotum & Pharisæorum, *quia pertinax fuit*, nam vsque ad Messiæ necem furere non destiterunt,& post necem etiam,non cessauit furor;maledicta indignatio eorum,quia durissima fuit,neque emollita est tot miraculis, vitáque,& sanctissima eius doctrina,ac discipulorum. *In furore suo occiderunt* Christum,& euerterunt murum Israël, id est, Messiam, à quo totius populi salus pendebat. Hoc muro euerso,id est,Messia cruci affixo,tartarei hostes,& Romani in populum Iudæorum irruerunt, vt solent milites in ciuitatem irruere postquam murus æquatur solo. Verba sequentia: *Dispergam eos*, &c. dispersionem Iudæorum indicant per orbem terrarum propter Messiæ necem.

Ioan. 12.

Detestatur Iacob concilium, & cætum sacerdotum & Scribarũ aduersus Christũ.

CAPVT XI.

MORALE,

De benedictione Beniamin.

1. NON sequitur Moses ordinem natiuitatis. Vltimus filius Iacob fuit Beniamin,Moses autem tertio loco post Leui benedictionem illi impertitur. Ratio redditur, quia in sorte Beniamin erat templum in quo Leuitæ Deo ministrabant: ideo post Leuitas Beniamin benedicitur. Præterea quia cùm decem tribus à domo Dauid recesserunt, tribus Beniamin secuta est domum Dauid,cum tribu Leuitica. Itaque tres tribus,hoc est,tribus Iuda,& tribus Leui,& tribus Beniamin, Regi Dauidico parebant. Eas vnam post alteram benedixit Iacob. Reliquæ regnum alterum constituerunt. Amantissimus patri Iacob fuit Beniamin, ex dilectissima vxore Rachele natus. Cur hoc nomine Beniamin appellatus sit, scriptum est in Genesi, eius partus mortem attulit Racheli, egrediente autem anima præ dolore, Genes. 35. & imminente iam morte vocauit nomen filij sui Benoni, id est, filius doloris mei. Pater verò appellauit eum Beniamin, id est, filius dextræ, &c. Filius dextræ, idem est, quod filius amantissimus. Amantissimum vocauit pater, mater Rachel filium doloris, quia vitam illi in partu eripuit. Nimio illa filiorum desiderio tenebatur, ideo Genes. 30. dixit viro suo Iacob: *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Partus quem maximè optabat mortem Racheli peperit: sic sæpè accidit, vt quod maximè optamus, mortem nobis afferat; desiderabat Iudas pecuniam, hoc desiderium suspendium, mortémque illi attulit. Cupiebat Absalon regnum,hac cupiditate in acerbam necem ductus est. Optabat Aman vindictam, in crucem vindictæ exercendæ paratam actus est. Desiderio carnis flagrauit populus ex Ægypto ascendens Numer. 11. hoc desiderium plaga magna illum affecit. Psal. 77. *Manducauerunt,& saturati sunt nimis,& desiderium eorum attulit eis, non*

Genes. 30.

Quod cupimus nobis sæpè mortem affert.

Psal. 77.

A *sunt fraudati desiderio suo. Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum,& ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum,& electos Israel impediuit.* Extirpandæ sunt cupiditates malæ,quæ mortem pariunt nobis sempiternam.

Congruunt verba huius benedictionis viris spiritualibus. Etenim spiritalis vir amantissimus est Domini, eiúsque filius dextræ, spretis sæcularibus ac terrenis curis, mente, ac cogitatione in Deo habitat confidenter velut in domo tutissima, iuxta illud Psalmi 70. *Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij.* Domus refugij est Deus dilectis suis, & turris, Psalmo 60. *Factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici.* Psalmo 139. *Habitabunt recti cum vultu tuo*, &c. Habitare dicuntur cum vultu Dei, quia vultum Dei semper pro viribus contemplantur, & in cælo conuersantur, iuxta illud Pauli: *Conuersatio nostra in cælis est.* Sapient. 5. *Cogitatio eorum apud altissimum.* Cogitatio virorum spiritualium apud altissimum Deum est, quia de Deo cogitant, & in Deum iactant curas suas, iuxta illud Psalmi 54. *Iacta super Dominum curam tuam* D. Catharinæ Senensi dixit olim Christus: *Cogita de me, quod si facies, ego cogitabo de te*, &c. Eximia sanè est hæc retributio, si cogitamus de Deo, ipse cogitat de nobis, & defendit nos; ideo in eo habitant confidenter viri spiritales velut in loco tutissimo. Psal. 90. *Altissimum posuisti refugium tuum, non accedit ad te malum.* Altissimum, id est, Deum, ponit refugium suum vir spiritualis, in eo semper mente, & cogitatione confidenter habitans. Si vis videre quàm confidenter habitet in Deo, & Dei auxilio, lege Psalmum 90. *Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* O tutissimam habitationem, adiutorium Dei! Audiamus eum, qui in hac domo habitat confidenter. Sequitur: *Dicet Domino, susceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scuto circumdabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno, super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*, &c. Præterea vir spiritualis, quasi in thalamo tota die in Deo suauiter moratur, orationi deditus, & diuinæ scripturæ, sanctorúmque librorum verbis animum pascens. Habitat itaque vir spiritalis cum Deo, & secum. Non curat terrena hæc Beniamin filius dexteræ, sed toto pectore conatur, vt in die iudicij cum ouibus à dextris Christi reperiatur; non cum hircis à sinistris habitat: cum Deo habitat, non cum mundo. Habitat secum, non vagatur, D. Benedicto similis, de quo D. Gregorius sic scripsit in eius vita: Solus in superni inspectoris oculis secum habitauit, secum autem habitasse dixerim, quia in sua semper custodia circumspectus, ante oculos conditoris se semper aspiciens, se semper examinans, extra se mentis suæ oculum non diuulgauit. Sic D. Gregor.

Rupertus de D. Paulo hanc benedictionem interpretatur, qui ex tribu Beniamin ortus est: De tribu (inquit) Beniamin Paulus de persecutore Domini factus amantissimus Domini habitauit confidenter, magis, ac magis conualescens, & confundens Iudæos, Actor. 9. in eo quasi in thalamo tota die morabitur, id est, in gratia eius omni tempore gloriabitur, & inter duos humeros illius, inter duo testamenta illius

2. *Viri spirituales sunt filij dextræ Dei.*

Psal. 70.

Psal. 60.

Psal. 139.

Sapient. 5. *Cogitatio nostra sit apud altissimum.*

Psal. 54.

Psal. 90. *Vir spiritalis habitat in adiutorio altissimi.*

Ibid.

Ibid.

Vir spiritualis vacat orationi.

Vir spiritalis habitat cum Deo,& habitat secũ, non cum mundo.

D. Gregor.

3. Rupertus.

illius requiescet. Sic Rupertus. Ambrosius quoque in lib. de benedict. Patriarch. Paulo hanc tribuit benedictionem; eidem Paulo tribuunt multi, vt supra diximus, benedictionem Iacob. *Beniamin lupus rapax*, &c. Lupus rapax erat Paulus, quando Ecclesiam persequebatur, ac vastabat, Actor. 9. sed hic lupus rapax à Christo raptus est. Christus (ait D. Ambros.) vt oues seruaret suas, ipsum inimicum venientem ad diripiendas oues rapuit, lupum Paulum, postquam lupum rapacem summus pastor rapuit, eo via qua Damascum petebat, ex lupo pastorem fecit, vt Euangelicæ doctrinæ opulentissima spolia gentibus diuideret. *Vespere* (inquit Iacob) *diuidet spolia.* O rem admirabilem! manè prædabatur hic lupus, vespere diuisit spolia. Quis non stuperet lupum rapacem videns manè rapientem oues, ac lacerantem; vespere autem conuersum in pastorem ouibus cibum ministrantem? quis non stuperet videns Paulum lupum rapacem in vrbem Damascum propetantem, & cùm iam vrbi propinquaret in pastorem mutatum, paulo post in eadem vrbe verbi diuini spolia diuidentem? Audiamus D. Lucam Actor. 9. *Continuò* (inquit) *in synagogis prædicabat Iesum, quoniam hic est filius Dei; stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant: Nónne hic est qui expugnabat in Ierusalem eos, qui inuocabant nomen istud, & huc ad hoc venit vt vinctos illos duceret ad principes sacerdotum.* Stupebant (inquit) omnes, & meritò stupebant tam admirabilem conuersionem lupi rapacis. Timebat Ananias Actor. 9. lupum rapacem. Cùm enim ad Paulum quærendum à Christo mitteretur, respondit: *Audiui à multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Ierusalem, & hic habet potestatem à principibus sacerdotum alligandi omnes qui inuocant nomen tuum.* At Dominus lupum nuntiauit iam non esse timendum, eo quòd in Doctorem gentium esset commutatus, vt spolia doctrinæ Euangelicæ gentibus diuideret: *Vade,* (inquit) *quoniam vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filijs Israël,* &c. hoc est, vade Anania ad lupum rapacem; iam non inuenies lupum, sed vas admirabile, quod nomen, Euangeliúmque meum per totum portabit orbem. Ecclesiastici 43. dicitur *Sol vas,* (id est, instrumentum) admirabile *opus excelsi.* Sol vas est admirabile per totum mundum lucem portans: sic Paulus vas fuit & instrumentum admirabile, per totum orbem Euangelicæ lucis splendorem ferens. D. Chrysost. homilia 8. Sol (inquit) quidam est hominibus Paulus, qui totum prorsus orbem fulgentibus linguæ suæ radiis illuminauit, &c.

Margin: D. Paulus lupus rapax. — D. Ambros. — Actor. 9. — Eccli. 43. — Paulus Sol, vas admirabile portans nomen & lucem Dei. — D. Chrysost.

4. Opus fuit Paulus excelsi Dei: tam admirabile vas Deus operatus est, lupum hunc rapacem ipse Dominus manu sua venatus est. Satis fuisset Apostolum aliquem ad illum mittere, vel angelum aliquem: at regia diuinaque Christi manu digna erat præda, illiúsque dexteræ destinata. Itaque non hominem, non angelum misit, qui illum caperet, ipsemet summus Rex ad capiendam tantam prædam ex cælo descendit, lupúmque admirabiliter venatus est. Psal. 18. de Sole dicitur: *A summo cælo egressio eius, & occursus eius vsque ad summum eius.* &c. Eundem in modum egressio Pauli à summo cælo fuit: raptus enim est in summum cælum, inde egressus orbem Euangelicæ doctrinæ radiis illuminauit. Denique postquam per tauros, sagittarios, scorpios, id est, per mille persecutiones iter fecit, ad summum cæli peruenit, in quo perpetua fruitur gloria.

Margin: Psal. 18.

5. Potest etiam hæc benedictio Iacob explicari de incolis Ierusalem, & sacerdotibus, ac Pharisæis, qui in Ierusalem erant, & in vrbe ipsa Christum instar luporum occiderunt. Erant Ierusalem in tribu Beniamin, vt dictum est. Vaticinatur ergo Iacob summum illius scelus, hoc sensu: Ierusalem, quæ in sorte est Beniamin, lupus erit rapax aduersùm verum Messiam, clauis, spinis, ac verberibus eum laniabit instar lupi. Manè comedet prædam vt lupus, quia matutino tempore Messiam ad tribunal Pilati, & ad crucem adducet: vespere diuidet spolia, id est, post meridiem vestes illius velut spolia inter milites diuidet; vel, vespere post occisum Messiam lætabuntur sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ, quasi victores, qui diuidunt spolia, iuxta illud Isaiæ 9. *Lætabuntur sicut exultant victores capta præda, quando diuidunt spolia,* &c. Et illud Psalm. 118. *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa,* &c.

Margin: Prædicitur Christi passio. — Isaiæ 9. — Psal. 118.

6. Congruunt hæc verba Iacob auaris. Auarus enim lupus est rapax, aliena bona rapit, & sibi congregat, *manè*, id est, dum viuit; at paulo post, *vespere*, id est, in morte, spolia rapta relinquit, aliísque diuidit. Lupus rapax fuit Alexander, qui à Lucano lib. 10. fælix prædo dicitur. Vt verò refert D. August. lib. 4. de ciuitate Dei cap. 4. pirata quidam ab eo comprehensus, & interrogatus, quid ei videretur vt mare infestum haberet: respondit, quid tibi, vt orbem terrarum? sed quia ego exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna classe, Imperator, &c. Rapuit lupus rapax *manè*, sed paulo post *vespere* in morte diuisit spolia. Vis videre diuidentem 1. Machab. 1. *Obtinuit regiones gentium, & tyrannorum, & facti sunt illi in tributum; & post hæc decidit in lectum, & cognouit, quia moreretur, & vocauit pueros suos nobiles, & diuisit illis regnum suum.* Nónne vides lupum rapacem, vespere diuidentem spolia rapta manè?

Margin: Auarus est lupus rapax. — D. August. — 1. Machab. 1.

CAPVT XII.

MORALE.

De benedictione Ioseph.

1. FILIVS accrescens est vir iustus, qui se Dei mancipat obsequio; est enim vt legitur Psalmo 1. *lignum plantatum secus decursus aquarum* cælestium, quod tali irrigatione perfusum semper crescit in cælum. Prouerb. 4. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectam diem.* Soli similis est vir iustus, non stat, non reuertitur retrorsum, instar Solis, sed procedit, & crescit vsque ad perfectam diem. Perfectam autem diem interpretatur magnus Gregor. lib. 7. epist. 124. diem æternitatis; itaque in hac vita crescit iustus quousque in cælesti patria gratiæ plenam perfectionem consequatur. Tunc (inquit Gregorius) dies perfectus erit, quando iam quidquam de nocte peccati, in mente nostra non erit. Vos autem vsque ad perfectam diem crescite, vt quousque patria æterna videatur, bonorum hic operum augmenta dilatentur; quatenus tanto post in retribu-

Margin: Vir iustus in hac vita crescit virtute. — Psal. 1. — Prouerb. 4. — D. Gregor. — De profectu in virtutibus.

tione maior sit fructus muneris, quanto nunc A
D.Bernard. studium creuerit laboris, &c. D. Bernard. epist. 253. Nunquam (inquit) iustus arbitratur se comprehendisse, nunquam dicit, satis est, sed semper esurit, sititque iustitiam, ita vt si semper viueret, semper quantum in se est, iustior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur, &c. Crescit corpus, ex paruóque fit magnum, nec quiescit, quousque ad debitam perueniat quantitatem, ita oportet crescere animam virtute; ex minima fieri magnam, nec cessare vsq; ad mortem. Corpus non potest vsque ad mortem crescere, habet enim certam crescendi metam: at anima nullum habet proficiendi finem, quamdiu in corpore manet, crescere semper potest vsque ad mortem, & virtutibus augeri, in morte autem facto gratiæ, & virtutum magno incremento Deum cernet, iuxta illud Psalm. 83. *Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit.* Item: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Beatus sane est vir iustus, cui Deus auxilium suum impertitur, quique in corde suo ascensiones in cælestem Ierusalem disposuit. Huiusmodi iusti ibunt de virtute, id est, de fortitudine, in virtutem, id est, in fortitudinem; semper crescent robore in hoc itinere, proficient, & roborabuntur gratia donisque spiritalibus, donec videant Deum Deorum in Sion cælesti. Ibunt iusti de virtute in virtutem, & de gradu in gradum, & dum progrediuntur, canent Canticum graduum, hoc est, gratias semper agent pro profectu virtutum. Nam vt ait D.Bernard. in Cantica serm. 1. Cantica graduum appellantur, eo quòd ad singulos profectus nostros iuxta ascensiones, quas quisque in corde suo disposuit, singula sint Cantica depromenda, ad laudem & gloriam promouentis, &c. Genes. 41. ait Ioseph: *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* In terra diuitiarum, voluptatum, ac diuitiarum decrescunt homines: in terra verò paupertatis crescit. Quemadmodum arbor, si ramos praescindas, in sublime crescit, ita homo si voluptates, caducatúmque rerum desideria resecet, crescit in cælum.

Progredi, & crescere oportet vsque ad mortem. — *Psal. 83.* — *Ibid.* — *Gratiarum actio pro progressu in virtute.* — *D.Bernard.* — *Genes. 41.*

2. Typus Christi fuit Ioseph. Venditus est Ioseph, & in cisternam missus à fratribus: similem in modum venditus est Christus, & missus in sepulchrum, velut in cisternam: ex cisterna exiit Ioseph, & ad principatum Ægypti est euectus; ex sepulchro exiit Christus, & cæli, terræque totius imperium obtinuit. Filius accrescens fuit noster Ioseph, mirum enim in modum accreuit post crucis tormenta, vt Paulus indicat ad Philippens. 2. *Humiliauit* (inquit) *semetipsum vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum*, &c. Matth. 28. ait noster Ioseph: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Filius accrescens fuit noster Ioseph: sequitur, *& decorus aspectu*, pulcherrimus namque est secundùm diuinam naturam habens infinitam pulchritudinem, quam postquam, vel homines, vel angeli semel aspiciunt, oculos ab illa auellere nullo modo possunt; tanta vis est immensæ pulchritudinis: secundùm humanam autem naturam, Psalm. 44. *speciosus est præ filiis hominum.*

Ioseph typus fuit Christi. — *Ad Philip. 2.* — *Matth. 28.* — *Psal. 44.*

Filiæ discurrerunt super murum hoc est, Ægypti fœminæ super muros discurrebant, vt pulchritudinem sui Ioseph intuerentur: nostri verò Ioseph admirandum decorem totius cæli incolæ, angeli, atque homines mirum in modum cupiunt cernere, iuxta illud 1. Petr. 1. *In quem desiderant angeli prospicere*, &c. In hoc etiam terrarum orbe animæ virtutis amantes nostrum Ioseph videre maximè desiderant. *Filiæ* (inquit Iacob) *discurrerunt super murum, vt viderent Ioseph.* Quisnam est celsus murus animarum nostrarum? nonne celsus intellectus: quinam sunt illarum discursus? nonne illi qui intellectu perficiuntur? Per hunc ergo murum variis sanB ctarum meditationum discursibus discurrunt animæ, vt dilectissimum suum Ioseph, id est, Christum, cernant, eiúsque conspecta pulchritudine, rerum omnium caducarum pulchritudinem pro nihilo ducant. Ad discurrendum per hunc murum excitantur animæ, Cantic. 3. illis verbis: *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua*, &c. Quasi dicat, ô filiæ Sion, ô animæ Christianæ, egredimini ex luteis corporum domibus caducis relictis negotiis; in murum intellectus ascendite, & discurrendo videte pulcherrimum Ioseph Christum, eiusque immensam pulchritudinem, sapientiam, omnipotenC tiam, cæteraque attributa considerate. Murus est intellectus, quia quemadmodum murus vrbem: sic intellectus sanctis meditationibus animam protegit.

3. *Meditatio, & consideratio* — 1. *Petri 1.* — *Cantic. 3.*

Exasperauerunt eum & iurgati sunt, inuiderúntque illi habentes iacula, &c. sic sacerdotes, Pharisæi, & Scribæ exasperauerunt Christum Messiam suum, habentes inuidiæ iacula, propter inuidiam enim mortis iaculis eum transfixerunt, hæc fera pessima, id est, inuidia, deuorauit Ioseph, iuxta illud Matth. 27. *Sciebat Pilatus, quod per inuidiam tradidissent eum.* at verò *sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt vincula brachiorum, & manuum illius, per manus potentis IaD cob, inde pastor egressus est, lapis Israel.* Non potuerunt hostes nostrum Ioseph vincere, sedebat enim in forti diuinitate arcus eius, quo mortem, mundum, tartareósque confixit exercitus. Arcus Christi crux fuit, in humeris Dei sedit, pedes, manusque Dei confixos habuit, ideo hostes omnes superare potuit. Dissoluta sunt omnia vincula Christi: vincula, (inquam) quibus eum inuidi ligauerunt; dissoluta sunt vincula mortis ac sepulchri, ex quo omnibus dissolutis vinculis cum gloria resurrexit admirabili. Ascensurus autem in cælum vicarium constituit in terra, quem vocauit Petrum, siue pettram, siue lapidem, quod significant verba E sequentia; *inde pastor egressus est, lapis, siue petra Israel*, hoc est, ex Christo egressum est & ortum maximum, ac cæleste in terris imperium Petri, & summorum Pontificum; inde egressus est, & ortus pastor summus, & lapis populi Dei, videlicet petra illa, cui dictum est à Domino: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, &c. Egressus est pastor, qui vniuersam gubernaret Ecclesiam, & lapis, siue petra super quam ædificaretur.

4. — *Inuidia iacula in Christū coniecta.* — *Matth. 27.* — *Petrum constituit Christus in terris suum vicarium.*

* * *

CAPVT

CAPVT XIII.

MORALE.

De benedictione Zabulonis.

1. ZABVLONI similem esse Ecclesiam, existimat D. Ambrosius in lib. de benedict. Patriarch. cap. 5. *Zabulon in littore maris habitabit, & in statione nauium, pertingens vsque ad Sidonem,* &c. Zabulon significat habitaculum, Ecclesia verò habitaculum est Dei in terris, habitaculum quoque est Catholicorum, in littore tuto constitutum, & in statione nauium, in fide Catholica fundatum, ac radicatum. Miseri autem hæretici naufragantur, & in profundum tartarum demerguntur, quia in tuto hoc habitaculo habitare nolunt. D. Ambrosius loco citato: Zabulon (inquit) iuxta mare habitabit vt videat aliorum naufragia, ipse immunis periculi, & spectet alios fluctuantes in freto istius mundi, qui circumferuntur omni vento doctrinæ, ipse fidei radice immobilis perseuerans. Sic ille. Spectat Ecclesia hæreticorum naufragia magno cum luctu, tabulas verò porrigit, & auxilium, vt eos ad litus pertrahat. Ambrosius: Ecclesia circa fluctus habitat, non fluctibus commouetur, magísque ad subueniendum parata, quàm periculo obnoxia, vt si qui tempestatibus acti confugere velint ad portum, præsto sit, tanquam portus salutis, quæ expansis brachiis in gremium tranquillitatis suæ vocet periclitantes, locũ fidei stationis ostendens, &c. Neque solum hæreticis auxilium præbet Ecclesia, sed etiam Ethnicis. *Zabulon in littore maris habitabit pertingens vsque ad Sidonem*, ciuitatem Ethnicorum: sic Ecclesia habitat in littore, & portu veræ fidei, & pertingit vsque ad Sidonios, id est, vsque ad Ethnicos, missis operariis, qui ad Christum illos vocent, & adducant.

D. Ambros.
Ecclesia typus.

Ecclesia portus est salutis.

2. Prætereà Zabulon, quod nomen significat habitaculum, indicat habitacula religiosorum hominum, siue cœnobia, ac collegia. Quædam religiones in mediterraneis locis habitant, ab hominum turbis segregatæ, & contemplationi diuinarum rerum vacantes. Aliæ habitant in littore maris, & in statione nauium; non habitant in mari, id est, mundo, sed propè mare habitant, id est, propè mundum in littore, vt naufragantibus succurrant Christianis, confessiones audiendo, concionando, operáque alia misericordiæ exequendo. Neque verò hîc consistunt, sed pertingunt vsque ad Sidonem, hoc est, vsque ad Ethnicos, in Indiam vtranque exeunt, tam orientalem, quàm occidentalem, Brasiliam, Iaponiam, Sinarumque regnum amplissimum. Hic exitus est, in quo Moses lætari iubet Zabulonem: *Lætare* (inquit) *Zabulon in exitu tuo.* hoc est, ô religio, ex qua multi ad conuertendas gentes exeunt, lætare in hoc exitu tuo. *Lætetur etiam Issachar in tabernaculis suis.* hoc est, lætetur etiam religio contemplationi vacans in tabernaculis, & cubiculis suis, iuxta illud Psalmi 149. *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubiculis suis, exultationes Dei in gutture eorum.* Exultent contemplationi vacantes viri religiosi, in gloria contemplationis, in cubilibus suis: exultationes & laudes Dei in ore eorum semper resonent. *Lætetur etiam Zabulon in exitu suo;* lætentur etiam viri religiosi, illi qui exeunt ad quærendas Christo pretiosas margaritas, hoc est, animo pretioso Christi sanguine redemptas. Inundationes maris quasi lac sugunt viri religiosi, zelo Dei incensi; maris procellas, ac pericula omnia, propter Christum, animarumque salutem dulcia illis sunt, instar lactis; ipsum mare salsissimum lac est illis dulcissimum, propter animarum lucrum. O beatum exitum qui non ad Indicas gemmas, aromataque conquirenda fit, sed ad animas Christi fide illuminandas! ô beatum exitum, qui ex domo fit in oppida, & pagos, ad docendos rudes populos! Præclarus fuit Regis Iosaphat exitus, ille de quo lib. 2. Paralip. cap. 19. sic scriptum est: *Egressus est Iosaphat ad populum de Bersabee, vsque ad montem Ephraim, & reuocauit eos ad Dominum Deum patrum suorum.* Præclarus quoque fuit exitus principum, Leuitarum, & sacerdotum, de quo legitur 2. Paralip. 17. *Iosaphat misit de principibus suis, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas, & sacerdotes. Docebántque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.* O præclaros exitus, & dignos Regibus, ac principibus! ô præclaros exitus incarnati Dei! Matth. 9. *Circuibat Iesus omnes ciuitates, & castella, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* D. Chrysost. orat. 5. contra Iudæos: Christus (inquit) obambulans ciuitates, ac vicos, geminos curans morbos, animi, & corporis, nobis præbens exemplum, vt obambulemus, & quæramus eos qui pereunt, &c.

Zabulon religiosorum typus.
Societas Iesv.
Psal. 149.
Exitus religiosorum ad prædicandum Euangelium Ethnicis.
Exitus in oppida, docendi causa.
2. Paralip. 19.
2. Paralip. 17.
Matth. 9.
D. Chrysost.

3. Sanctissimum Patrem Dominicum, eiúsque sacrum ordinem ad hanc rem Deus elegit. Audiamus D. Anton. ep. tit. 23. cap. 4. §. 3. Cùm (inquit) Dominicus esset Romæ, & in Basilica S. Petri, & oraret gloriosos principes, Petrum, & Paulum, ad se quadam imaginaria visione venientes aspexit, quorum Petrus baculum, Paulus librum tradere videbatur, addebantque dicentes: Vade, prædica, quoniam à Deo ad hoc ministerium electus es, &c. En tibi prædicatorum insignia, liber est, & baculus; liber vt concionem præparent, baculus vt ciuitates, & pagos circumeant. Addit D. Antoninus: Mox in momento temporis videbatur D. Dominico, quòd filios suos per totum mundum dispersos aspiceret, incedentes binos, & binos, & verbum Domini populis prædicantes. Quapropter Tolosam rediens conuocatis fratribus, inuocatóque Spiritu sancto dixit, suum hoc esse propositum, vt fratres omnes, licèt admodum paucos, per diuersas dispergeret regiones, neque se velle de cætero eos simul habitare, sciens quòd semina dispersa fructificant, congesta putrescunt. Sic D. Anton. Quemadmodum semina dispersa, sic dispersi per oppida, & regiones fideles operarij fructum ferunt, fideles inquam operarij; non enim omnium est hoc munus, sed hominum, qui exemplo, & verbo populum possunt docere. Adiungit D. Anton. §. 4. quendam sancti Aniani Aurelian. decanum, scientia, ac virtute præditum Dei inspiratione ad hoc permotum, vt omnibus relictis caducis rebus oppida circuiret, Dei verbum prædicans. Cùm Romam venisset, Cardinali cuidam, vt ait D. Antonin. suum propositum aperuit, dicens, se admodum affectare huiusmodi vitæ genus attingere, vt relictis omnibus Christum prædicando discurreret in voluntaria paupertate; à Cardinali verò certior factus, D. Dominicum in vt-

D. Anton.
D. Anton.
Mittēdi operarii fideles in messem multam.

be esse, cum eo collocutus, cuiusque sacrum ordinem complexus, optatis suis fecit satis. Vtinam Dominus multis doctis & probis viris huiusmodi inspirationem donet; plures enim reditus ex doctrina populorum, quam ex suis præbendis comparabunt. Cap. 10. idem Pater sanctissimus sic scribit: In prædicando verbum Dei ad quod ordo à principio deputatus est, Deus super ordinẽ tantùm effuderat feruorem, quòd multi eorum, non cum tuta conscientia comedere audebant, vllà die, nisi vni vel pluribus prædicassent. In quibus Spiritus sanctus supplebat ex interiori vnctione, quod eis deerat ex scientia acquisita. Hæc D. Anton. Audiant illi pastores qui comedere audent Christi patrimonium, cùm tamen ouibus verbi Dei pastum non præbeant. Non prætereo tacitus sanctum Vincentium Ferrerium, qui totum se huic cælesti negotiationi mancipauit, multasq; prouincias Dei verbum prædicando adiit. De illo legendus est D. Antonin. cap. 8. Cùm (inquit) dignitates non modicæ, & honores præsidentiæ à prælatis Ecclesiæ, & mundi principibus offerrentur, eis spretis elegit abiectus esse in domo Dei, & mendicus suum patrem Dominicum imitatus, plurimas occidentis regiones, & regna, verbum Dei euangelizando peragrauit, & præcipuè in partibus Valentiæ, Aragoniæ, Cataloniæ, Hispaniæ, in regno Castellæ, Northmaniæ, Britaniæ, Sabaudiæ, Pedemontij, Ripariæ, Genuæ, Delphinatus, Borbonij, & Franciæ, hoc opus sanctissimum quotidie euangelizandi verbum Dei per triginta annos continuauit, &c. Quis non admiretur sanctissimi huius viri ardorem? non differebat ille concionem in dies festos, sed quotidie concionabatur, hùncque subiit laborem per annos triginta. Quis nobis dabit multos Vincentios, qui orbem docendo peragrent? Imitemur virum sanctissimum, quicunque ad prædicandum Euangelium vocati sumus.

Exempla. — *Exemplum D. Vincentij Ferrerij.* — D. Antonin.

4. Ad hoc munus præcellentissimum, post alias sacras religiones, vocata est Societas nostra Iesv. Quàm verò strenuè in eo se gesserint eius filij, gerantque vsque ad hodiernam diem, longum esset percensere, testes sunt Lusitaniæ oppida, testis Brasilia, testis India, testis Sinarum regnum, testis Iaponia. Pergite, fratres charissimi, pergite, inundationes maris, & terræ labores tanquam lac sugite, vt animas Deo lucremini. Diabolus Iob 1. ait: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Diabolus vt animas in orcum trahat, circuit, & perambulat terram; vos eandem circuite, & perambulate, vt animas in cælum ducatis. Paulum imitamini, de quo D. Hieron. Amos 5. ait: *Ante Paulum terra deficeret, quàm studium prædicandi Euangelium.* Prius vos deficiat terra quã zelus, & ardor docendi rudes populos. Imitamini Patrem nostrum Franciscvm Xaverivm, de quo idem dici verissimè potest: prius illum terra deficeret, quàm studium prædicandi Euangelium. Hoc ardenti studio inflammatus, Roma in Lusitaniam est profectus, ex Lusitania in Indiam venit, ex India ad Moluccas, à Moluccis ad Iapones nauigauit, ad Sinas cùm pararet profectionem, in cælestem patriam à Deo vocatus est. O virum omni præconio dignum, qui, vt Christi Euangelium toto orbe promulgaret, inundationes maris, & labores terrarum tanquam lac dulcissimum sugebat. Imitamini, vt alios relinquam, Patrem Criminalem, qui ducenta amplius millia passuum singulis mensibus ingenti labore nudis pedibus obibat, erudiendæ plebis causa. Nullum Deo tale est sacrificium (ait Gregor. homil. 12. in Ezechiel.) quale est zelus animarum, &c. Offerte hoc sacrificium Deo, multas animas zelo vestro, & labore, ex diaboli captiuitate ereptas ad eum afferte. Psal. 28. *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum, afferte Domino gloriam, & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius,* &c. Sacrificia agnorum postulat psalmographus afferri in honorem gloriamque Dei. Vos alia præstantiora afferte, & offerte sacrificia, videlicet animas, ex cacodæmonis imperio liberatas, in magnum honorem, magnamque summi Dei gloriam. Matth. 9. (ait Dominus) *Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam,* &c. Toto orbe messis est Christi, pauci autem sunt operarij, qui zelo ardeant, potiusque velint animas Christo, quàm sibi pecunias, & honores lucrari. Rogemus ergo quotidie Dominum tantæ messis, vt bonos zeloque ardentes operarios ipse excitet, mittatque in messem suam amplissimam.

Societas Iesv vocata ad prædicandum Euangelium. — Iob 1. — D. Hieron. — *D. Pauli zelus & feruor.* — B. Franciscus Xauerius. — D. Gregor. *Zelus animarum sacrificiũ Deo gratissimum.* — Psal. 28. — Matth. 9.

CAPVT XIV.

MORALE.

De benedictione Issachar, Gad, & Dan.

1. Issachar hominem adumbrat Dei obsequiis mancipatum, atque humilem: asino idcirco adumbratur, quia humile est animal. Equo enim superbia significatur; asino abiecto animali humilitas. Noluit Dominus equo vehi, cùm Ierusalem de morte triumphans est ingressus, sed humili asello. Psalmo 17. *Ascendit super Cherubim & volauit.* Is qui super Cherubinos ascendit, non Cherubinis, sed asello vectus triumphare voluit, quia humiles amat, superbiam odio habet. Fortis dicitur asinus Issachar, siue vt D. Hieron. vertit in quæst. Hebr. dicitur *osseus* asinus; quoniam vir iustus, & humilis fortis est ad tolerandos labores pro Christo, & omnia portanda onera; osseus est, durus, ac robustus ad perferenda pro Deo mala omnia. Iuuat autem illum nimis cælestis gloriæ consideratio, quocirca sequitur: *Vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, & factus est tributis seruiens.* Videt mentis oculis vir iustus æternam requiem, quod sit bona: videt terram repromissionis cælestem, quòd sit optima, omnibus diuitiis, gaudiis, & oblectationibus redundans. Vt verò ad illam perueniat, humeros suos supponit ad portandum omnia onera, omniaque tributa soluit, quæ Deo clementissimo Regi debet. Glossa interlin. hoc loco: Qui (inquit) ad promissam requiem peruenire desiderat, mandatorum onera libenter portat, &c. Matth. 20. aiunt vineæ operarij: *Portauimus pondus diei & æstus,* &c. Cur pondus diei & æstus portauerunt hi operarij? cur supposuerunt humerum ad portandum onus? sanè propter mercedem, videlicet propter denarium æternæ gloriæ. Psal. 118. ait Dauid: *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.* Qui retributionem siue remunerationem Dei sempiternam ante oculos ponit, id onus alacriter fert, quod mandatorum affert obseruatio. Moses ad Hebr. 11. *aspiciebat in*

Issachar hominem adumbrat humilem, & ad tolerandos pro cælesti gloria labores fortem. — Psal. 17. — Gloss. interl. — Matth. 20. — *Præmiũ æternæ gloriæ ad labores tolerandos excitat.* — Psal. 118. — Ad Hebr. 11.

in remunerationem, &c. Aspicit quoque noster Issachar, iuxta nomen suum, mercedem, quam à Deo accepturus est: nam nomen Hebræum, Issachar, mercedem sonat. Propter Deum quidem maximè laborat, sed in mercedem quoque gloriæ sempiternæ oculos conijcit, iuxta illud

D. August. D. Augustini Psal. 36. Si vis sustinere laborem,

Matth. 20. attende mercedem, &c. Matth. 20. *Cùm serò factum esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo: voca operarios, & redde illis mercedem.* Cùm serò factum fuerit, hoc est, post mortem, mercedem æternæ gloriæ recipiet noster Issachar, in hanc oculos conijcit dum viuit, vt onera omnia fortiter portet.

2\. D. Gregor. asino forti gentilitatem ait signi-

D. Gregor. ficari ad Christum conuersam, quæ iugo & oneri leui Euangelij humeros supposuit, propter remunerationem. Lib. 1. moral. cap. 17. Fortis (inquit) asinus requiem, ac terram optimam videt, cùm gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, ad æternæ vitæ patriam tendit.

Spes remunerationis omnia facilia ostendit. Quæ & ad portandum onus humerum supponit, quia conspecta superna requie, præceptis etiam grauibus se subijcit, & quidquid intolerabile pusillanimitas asserit, hoc ei leue, ac facile spes remunerationis ostendit. Hæc D. Gregor.

3\. Præterea imago est Issachar religiosi obe-

Issachar vmbra est viri religiosi. dientis. Religiosus obediens prælatis, non est superbus equus, pretioso ornatus ephippio, onera difficilia, quæ imponuntur recusans, honores tantùm, & dignitates complectens. Iumentum est bonus obediens, ad omnia onera portanda humiliter paratum: iudicium, voluntatémque suam Prælato subijcit, quà ille ducit, simplici-

Psalm. 72. ter facit iter, dicítque Deo illud Psalmi 72. *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum, tenuisti dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me. & cum gloria suscepisti me*, &c. Vt iumentum sit obediens apud Dominum, & semper cum eo est, ad obediendum paratus. Deus autem in voluntate sua deducit eum in vita hac: voluntas enim Prælati qua obediens ducitur, voluntas Dei est. Post hanc vitam *cum*

Psalm. 79. *gloria* (inquit) *suscepisti me*. Psalm. 79. *deducis velut ouem Ioseph.* Simplex iumentum est obediens religiosus, & ouis est, vt iumentum est apud Deum, vt ouis simplex deducitur ab illo: quónam deducitur? in cælestem deducitur patriam, vbi maxima cum gloria suscipitur. Iumentum fortè est obediens, oritur autem hæc fortitudo ex mortificatione carnis; idcirco dicitur Issachar asinus osseus. Religiosus mortificatione carens, & carnis cupiditatibus, potius quàm Prælato obediens, equus est superbus, & pinguis, religiosus autem mortificatus, osseum est iumentum, carne caret, carnis cupiditates execratur, honorem non quærit, aut dilicias in religione, sed laborem, quæcunque imponuntur onera, libenter fert. Oculos enim in terra cælesti defixos habet, quæ fluit lacte, & melle. Melle illo cælestis patriæ, dulcedine illa immensa, gaudijs illis omni fine carentibus, ad omnia onera ferenda, etsi difficillima concitatur.

MORALE.

De benedictione Gad.

4\. Quísnam est hic Gad, id est, accinctus, qui

Gad typus boni Prælati. fratres suos ad bellum præcedit? *Gad* (inquit Iacob) *accinctus præliabitur ante eum*, id est, ante populum, *ipse accingetur retrorsum*. Prælatus hic est Gad, qui subditos ad prælium aduersus vitia omnia, & tartareos hostes præcedit. Accinctus præcessit Gad, & expeditus absque vxoribus & filiis, domo sua, & quiete relicta: sic Prælatus zelo Dei, atque animarum inflammatus, præcedit subditos expeditus, omnibúsque sæcularibus solutus negotiis, iuxta illud Pauli 2. Ti- 2. Timoth. 2.

moth. 2. *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus*, &c. Præcedit etiam accinctus cingulo castitatis, iuxta illud Luc. 12. *Sint lumbi* Luc. 12.

vestri præcincti, &c. Singularis enim castitas illis necessaria est, qui à libidine, & aliis vitiis subditos reuocare conantur. Præcedit quoque subditos dignitate prælatus, præcedit etiam exemplo. Ioan. 10. *Cùm proprias oues emiserit, ante eas* Ioan. 10.

vadit, & oues illum sequuntur. Vadit ante oues *Exemplum*

pastor bonus, quia exemplo præit: oues verò *pastoris.*

exemplum boni pastoris sequuntur. Hoc in pastore magnopere requiritur, videlicet vt gregem suum exemplo præcedat, & impinguet. Nam pastoris bonum exemplum ouibus pinguedinem affert, malum verò exemplum affert maciem. D. Bernardus sermon. 76. in Cant. Bo- D. Bernard.

ni (inquit) pastores non cessant impinguare pecus bonis, lætísque exemplis, & suis magis, quàm alienis, &c. Proponit pastor ante ouium oculos exempla sanctorum, quibus eas ad mandata Dei seruanda excitet; rectè quidem facit, pascua offert pinguia, sed non ita hæc impinguant pascua, sicut ea exempla, quæ pastor in se ipso præbet. Impinguant oues exempla pastorum, pastoribus verò ipsis honorem afferunt, & apud oues reuerentiam. Vt enim, ait Bernardus loco citato, si pastores alienis exemplis non suis impinguare volunt pecus, ignominia est illis, & pecus ita non proficit, &c.

Iosue 3. *Sacerdotes qui portabant arcam Domi-* 5.

ni pergebant ante eum, id est, ante populum: sic Iosue 3.

oportet Prælatos, qui arcam Domini, id est, Ecclesiam portant, pergere ante populum non solùm dignitate, sed etiam sanctitate, vt eodem capite dicitur: *Arca præcedebat populum spatio cubitorum duorum millium. Quando* (inquit) *videritis arcam fœderis Domini, & sacerdotes portantes eam, vos quoque consurgite, & sequimini præcedentes, sitque inter vos, & arcam spatium cubitorum duorum millium, vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini.* Per spatium duorum millium cubitorum Israëlitas præcedebant sacerdotes portantes arcam: sic per longum spatium oportet Prælatos præcedere subditos. Longum sanè spatium signat Prælatis magnus Gregorius, per quod præcedant virtu- D. Gregor.

te populum. Sic enim scribit secunda parte pastoralis, cap. 1. Tantum debet actionem populi actio transcendere præsulis, quantum distare solet à grege vita pastoris, &c. Quasi dicat, oportet sacerdotes portantes arcam Dei præcedere subditos exemplo, per spatium longissimum multorum cubitorum, vt eorum exempla videant subditi, eósque sequantur. Viam ostendebant populo sacerdotes, ait Iosue Israëlitis: *Sequimini præcedentes, sitque inter vos & arcam spatium cubitorum duûm millium, vt procul videre possitis, & nosse per quam viam ingrediamini*, &c. Eun- *Prælatus*

dem in modum viam in terram repromissionis *viam in ter-*

cælestem ostendunt præsules præcedendo san- *ram promis-*

ctitate subditos, vt nosse possint, per quam viam *sionis subditis indicet.*

debeant ingredi. D. Gregor. in pastor. part. 2. D. Gregor.

cap. 3. Sit (inquit) rector, id est, Prælatus, operatione præcipuus, vt vitæ viam subditis viuen-

do denunciet, & grex qui pastoris vocem, moresque sequitur, per exempla melius, quàm per verba gradiatur, &c. Hinc illud Senecæ lib. 1. epistol. 6. Longum iter est per præcepta, breue, & efficax per exempla, &c.

Seneca.

6. Non solùm autem Gad noster, id est, præsul, accinctus & expeditus præliatur, sed vt hanc expeditionem ad prælium consequi possit, accingitur etiam retrorsum, hoc est, quemadmodum Gaditæ reuersi sunt domum suam: sic & ille reuertitur in animum suum, in cor suum, in orationem, in rerum æternarum considerationem. Duæ sunt accinctiones Prælati, altera ante eum, id est, ante populum, ante subditos, vt pro illis sicut dux in acie stet, tartareósque ho- B stes prosternat: altera accinctio est retrorsum; reuertitur enim accinctus retro, cùm ad rerum cælestium meditationem se recipit, & ad prælia cum tartareis hostibus se præparat. Non enim benè ante populum præliatur Prælatus, qui retrorsum non accingitur, id est, qui ad æternas res cogitandas non reuertitur domum cordis sui, sed rebus caducis cogitationes impendit. Accingatur retrorsum Prælatus, quia vt in domum suam, id est, in cor suum se recipiat, accinctione, hoc est, prælio opus est. tartarei enim hostes rerum æternarum considerationem maximè impugnant. Audiamus D. Gregor. cap. 7. Sit (inquit) rector internorum, curam in C exteriorum occupatione non minuens; exteriorum prouidentiam, in internorum occupatione non relinquens, ne aut exterioribus deditus, ab intimis corruat, aut solis interioribus occupatus, quæ foris debet, proximis non impendat. Hæc ille.

Prælatus meditationi vacet.

D. Gregor.

De benedictione Dan.

7. Dan iudicium significat, vt verò placet Lyrano, imago est iudicis: *Dan iudicabit populum suum, erit coluber in via, cerastes in semita*, &c. Iudex improbus, siue tyrannus serpens est in via, cerastes est in semita, inhumanus est, & D crudelis, mordet omnes, innocentes condemnat, nocentes absoluit. Ecclesiastic. 3. *Vidi sub sole in loco iudicij impietatem, & in loco iustitiæ iniquitatem*, &c. Locus iudicij est tribunal iudicis, siue Regis, & locus iustitiæ: at iudices, & Reipublicæ gubernatores impij, locum iudicij efficiunt locum impietatis, & locum iustitiæ in locum mutant iniquitatis. Serpenti dixit Dominus Gen. 3. *Terram comedes*, hic cibus est iudicis impij, qui serpens est in via, terram comedit, terrena concupiscit, pecunias extorquet, pro muneribus iustitiam deserit, & iniustas fert sententias. Ecclesiast. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus in ore auertit cor-* E *reptiones eorum.* Hoc est, munera iudices excæcant, & iudex quasi mutus sic in ore auertit correptiones flagitiosorum, id est, punitiones debitas flagitiis prætermittit. Libet exemplum iudicis muneribus excæcari proponere ex Dionysio Carthusiano, hoc cap. 20. Ecclesiast. fides sit penes narratores. Narratur (inquit) quòd quidam habens causam, appropinquante die proferendæ sententiæ, misit iudici bouem; quo cognito aduersarius misit coniugi iudicis pinguem vaccam. Coniux maritum traxit ad partem suam, ventum est ad iudicium, quo instante, cùm iudex inciperet loqui in fauorem causæ eius, qui miserat vaccam, alter admirans cla- A mauit, bos loquere: responditque iudex, bos loqui non potest, quoniam vacca non sinit. Sic ille. Non sinunt accepta munera iudicem iustam ferre sententiam, tanquam frenum os comprimunt.

Iudex improbus serpens est in via.

Eccles. 3.

Genes. 3.

Eccles. 20.

Munera excæcant iudicem.

Dionys. Carthus.

8. Præterea possunt verba Iacob de bono iudice exponi ac recto. Iudicat ille populum suum; & serpens est in via, cerastes in semita, &c. Serpens, inquam, est metuendus in via, & cerastes, aduersus latrocinia, aliaque scelera, quibus Rempub. expurgat. Si vis videre iudicem serpentem aduersus latrocinia, lege D. Anton. p. 2. hist. tit. 16. cap. 1. §. 12. Robertus (inquit) dux Northmanorum iustitiam dilexit, fouit, at- B que in sua terra seruari studuit, adeò vt in magnis, ac publicis viis armillas, & annulos iuberet suspendi, qui viatorum auiditatem riderent; dum non essent qui raperent, tantáque seueritate iniurias vindicauit maiorum in minores commissas, vt tutius, & liberius minores viuerent, quàm maiores. Hæc D. Anton. Mitissimus Dauid erat, sed vt Dei ciuitatem sceleribus expurgaret, erat serpens. Psalm. 100. *In matutino (inquit) interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Non accipit bonus iudex munera oculos excæcantia, sed respuit, sicut legatus ille, de quo scribit D. Bernardus lib. 4. ad Euge- C nium: Martinus (inquit) Cardinalis presbyter, functus aliquando legatione in Dacia, tam pauper remeauit, vt penè expensis & equis deficientibus, vix perueniret Florentiam. Ibi Episcopus loci donauit ei equum, quo Pisas peruectus est, postridie credo secutus Episcopus, (erat enim illi causa cum aduersario, & agendi aderat dies.) cœpit requirere suffragia amicorum: ventum est ad Martinum, fiducia erat maior in illo, qui non posset esse immemor recentis beneficij. Tùm Martinus: decepisti me, (inquit) nesciebam tibi imminere negotium; tolle equum tuum, ecce in stabulo est, & hora eadem resignauit illi. Quid dicis mi Eugeni? D nónne alterius sæculi res est, rediisse legatum de terra auri, sine auro, transisse per terram argenti, & argentum nesciuisse, donum insuper, quod poterat esse suspectum, illico reiecisse? Adiungit sanctissimus Pater Episcopi Gaufridi Carnotensis exemplum, qui legationem in partibus Aquitaniæ administrauit: Eram (inquit Bernardus) cum illo in terra illa, cùm à quodam presbytero præsentatus illi est piscis, quem vulgo vocant sturgionem: percunctatus legatus, quanti venerit: non accipio (inquit) nisi receperis pretium, & resignauit solidos quinque, inuito, & verecundo. Item, cùm essemus in quodam oppido, domina illius oppi- E di obtulit ei pro deuotione cum manutergio duas, vel tres paropsides pulchras, ligneas tamen, quas aliquandiu intuens homo scrupulosæ conscientiæ, laudauit eas, sed non acquieuit accipere. Quando argenteas recepisset, qui ligneas refutauit, &c. Adde his Samuelem quem populus sic alloquitur 1. Reg. 12. *Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam*, &c. Adde Paul. Actor. 20. *Argentum (inquit) & aurum, aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis*, &c. Probus iudex neminem calumniatur, neminem opprimit, non accipit de manu alicuius quippiam, argentum, & aurum, aut vestem nullius concupiscit.

Bonus iudex qualis sit.

D. Anton.

Psalm. 100.

Probus iudex munera non accipit excæcantia.

D. Bernard.

Gaufridus.

D. Bernard.

1. Reg. 12.

Actor. 20.

Vt

Vt cadat ascensor retrorsum.

9. *Duplex est casus, in faciem, & retrorsum.* Duplex est casus: alter in faciem, alter retrorsum. Qui cadit retrorsum, non videt locum, in quem cadit; qui cadit in faciem, casu locum cernit; illi cadunt retrorsum, qui non vident peccatum, in quod cadunt, æternáque supplicia peccato debita, & pœnitentiam non agunt: illi verò cadunt in faciem, qui peccatum cernunt, móxque dolore affecti per pœnitentiam surgunt. D. Gregor. loco iam indicato: *D.Gregor.* In faciem (inquit) cadere est, in hac vita suas vnumquémque culpas agnoscere, eásque pœnitendo deflere: retro verò, quò non videtur cadere, est ex hac vita repentè discedere, & ad quæ supplicia ducatur ignorare, &c. Qui cadit, *Qui cadit, videat vbi cadat, vt resurgat.* videat diligenter ac consideret, vbi cadat; peccatum suum agnoscat, statimque resurgat. Psal. 50. ait Dauid: *Psalm. 50.* *Iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Quasi diceret, vt ait D. August. *D. August.* non posui post dorsum meum, quod feci, peccatum meum ante me est, non post me, &c. Item: Ideo pero vt ignoscas peccatum meum, quia ego agnosco, &c. Si vis Deum tibi ignuscere peccata tua, cognosce, quam celso ex loco cecideris, & in quàm horrendum barathrum cecideris, vigilanter considera. Qui mortifero peccato se contaminat, ex cœli arce celsissima cadit in profundissimum tartari lacum. C Ante casum enim cœlesti gloria dignus erat; post casum verò dignus est, qui in tartareos rogos præcipitetur. Apoc. 2. *Apocalypſ. 2.* *Habeo aduersum te quòd charitatem tuam primam reliquisti: memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac.* Memor sit, qui cecidit, loci celsissimi, vnde cecidit: *Memor sit peccator vnde exciderit, & in quem locum inciderit.* *Memor* (inquit) *esto vnde*, id est, ex quibus honoribus, ex quibus diuitiis, ac deliciis, in quæ opprobria, in quam inopiam, in quos dolores incideris, in te reuertere, sicut ille prodigus filius Luc 15. age pœnitentiam, & prima bona opera fac, quæ ante casum faciebas. *Lucæ 15.* Luc 15. in se reuersus prodigus, dixit: D *Quanti mercenarij in domo patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereo.* Memor fuit vnde exciderat, videlicet ex domo patris sui, cibis abundante inciderat in diram famen: hac memoria stimulatus, egit pœnitentiam, & dixit: *Surgam, & ibo ad patrem meum*, &c. Memor sit peccator domus Dei Patris sui, ex qua excidit, memor sit infinitæ illius saturitatis, quæ in domo tam opulenti Regis est, infiniti illius gaudij, infinitarúmque diuitiarum, ac deliciarum; in mentem reuocet infinitam bonorum omnium famem, quam in orco damnati patiuntur, & dicat: surgam ex hoc casu mortifero, & ibo ad Patrem meum, qui vt Pater misericors, prodigum filium reuertentem domum paterno E amore excipet.

10. Præterea significat equus corpus nostra, ascensor autem animam, quæ corpus, quasi eques regit. D. Ambros. lib. de benedict. Patriarch. *D. Ambros.* *Corpus equus est, animus eques.* Nos (inquit) cùm bene in via currimus, caueamus, nec vbi serpens latear in semita, & subruat vestigium equi, hoc est, corporis nostri, & deiiciat subitò equitem dormientem, &c. Diabolus serpens est in via, cerastes in semita: hic serpens mordet vngulas equi nostri, id est, corporis, cùm nos tentat, & ad casum impellit; tunc autem cadit ascensor, siue eques, id est, animus retrorsum, cùm venenum morsu effusum ad consensum animi peruenit. Iacob. 1. *Iacob. 1.* *Vnusquisque* A *que tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illectus: deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum, peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem*, &c. Veluti serpens nos mordet corporis concupiscentia, tentat nos, venenum suum in nos fundit, quòd si anima venenum per consensum receperit, parit peccatum & mortem sempiternam. Caueamus ergo, vt Ambrosius monet, nec vbi serpens lateat in via, & cerastes in semita, & equum nostrum, id est, corpus mordeat, deiiciatque animum ascensorem retrorsum. Ascensor siue eques animus equum suum, id est, corpus frenet, & rationis habenis regat; obtemperet verò corpus animo, quemadmodum obtemperat equus equiti. B

CAPVT XV.

MORALE.

De benedictione Nephthali, & Aser.

NEPHTHALI (ait Iacob) *ceruus emissus, & dans eloquia pulchritudinis.* 1. *Nephthali adumbrat concionantes, & docentes populos.* Congruunt verba hæc morali sensu eis, qui excursiones per oppida faciunt concionantes, & Christi Euangelium nuntiantes; eis quoque qui in vtramque Indiam, orientalem & occidentalem, in Iaponiam, Sinas, Brasiliam, aliasque huiusmodi C regiones mittuntur, ad docendos populos Euangelij ignaros. Ceruus emissus est ille, qui in has mittitur regiones; quoniam cerui cum serpentibus pugnant, *Ceruus cum serpentibus pugnant. Plinius.* vt Plinius docet lib. 8. cap. 32. Vestigant (inquit) cauernas, nariúmque spiritu extrahunt renitentes, &c. Noster verò ceruus emissus cum tartareis serpentibus, id est, dæmonibus, certat, eósque ex cordibus hominum Dei spiritu depellit. Velox ceruus est, qui maria pernauigat, terrasque peragrat, *dat eloquia pulchritudinis*, hoc est, pulcherrima. Quia nihil pulchrius est, quàm euangelica eloquia, quæ salutem, æternamque vitam hominibus afferunt. Isaiæ 52. *Isai. 52.* *Quàm pulchri* (inquit) *super* D *montes pedes annuntiantis, & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem*, &c. Si pulchri sunt pedes horum ceruorum, id est, concionatorum; quàm pulchra erunt ora, quæ pacem Dei cum hominibus annuntiant, quæ animæ corporúmque salutem æternam, quæ omne bonum prædicant? ô felices ceruos, quos Deus mittit?

2. *Mites ceruos, non leones crudeles mittit Deus.* Non mittit leones crudeles, sed ceruos mittit Deus mites, atque imbecilles; humiles enim ac mites oportet esse gentium doctores, & fortitudinem ad munus tantum perficiendum à Deo expectare, iuxta illud Psalmi 17. *Psalm. 17.* *Deus qui præcinxit me virtute, qui perfecit pedes meos tan-* E *quam ceruorum, & super excelsa statuens me, qui docet manus meas ad prælium, & posuisti vt arcum æneum brachia mea*, &c. *Fortitudo prædicatorum.* Suos prædicatores fortitudine præcingit, vt gentibus ad mortem vsque Euangelium prædicent; eorum pedes perficit veluti pedes ceruorum, vt maria, terrasque ad quærendas cœlestes gemmas percurrant; his pedibus omnia mundana per contemptum subiicit, super omnia illos statuens; docet suos concionatores ad prælium cum tartareis hostibus, & ponit vt arcum æneum brachia eorum, hoc est, magna fortitudine illos donat. Psal. 67. *Psal. 67.* *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa*, id est, fortitudine & vi multâ diuini Spiritus. Luc. 22. *Luc. 22.* *Ego dabo vobis os,*

&

& sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri. Actor. 6. *Disputabant Iudaei cum Stephano, & non poterant resistere sapientiae & spiritui, qui loquebatur.* A

3. Eloquia pulchritudinis sunt verba Dei, quia verissima sunt. Veritas est pulchritudo, cuius hominum intellectus amator est. Hac pulchritudine fulgent diuina verba; hominum eloquia saepè hac pulchritudine veritatis carent, mendaciique foeditate contaminantur: at eloquia Dei, veritatis decorem semper habent. Psal. 11. *Diminutae sunt veritates a filiis hominum, vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.* Huiusmodi sunt dolosorum hominum verba. At de eloquiis Dei B subiicit Dauid: *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum,* &c. Casta sunt eloquia Dei, hoc est, puta, nulla falsitate inquinata. Similia sunt argento igne examinato, saepèque ab omni scoria expurgato, & à terrae foecibus separato. Quemadmodum huiusmodi argento nulla adhaeret scoria; sic eloquiis Dei nulla inest falsitas; inest autem fulgens pulchritudo, summae veritatis. Pulchritudinem etiam addit eloquiis Dei concionator, qui exemplo, & magno animi ardore, & zelo concionatur. Nam vt ait D. Gregor. 2. part. past. cap. 3. illa vox libentius auditorum corda penetrat, quàm dicentis vita C commendat, &c.

Veritas est pulchritudo sermonum, mendacium foeditas verborum. Psalm. 11.

Dei verba plena sunt veritate. Ibidem.

D. Gregor.

4. Neque verò reiicienda est sana ac prudens eloquentia, conciones non eneruans, sed roborans, & auditores promouens. Quemadmodum enim folia arbori, ita non inanis & affectata, sed ardens eloquentia pulchritudinem concioni affert. Sed de fructu curandum nobis est, de foliis non nimium. Verba appellat D. Gregor. folia in praefatione moral. cap. 5. Quaeso (inquit) vt huius operis dicta percurrens, in his verborum folia non requiras. Item: Quoties in foliis malè laetae segetis culmi proficiunt; minori plenitudine spicarum grana turgescunt, &c. Philo in lib. de Abrahamo sermonem fimi- D lem ait esse vmbrae; corporibus rerum naturas. Corporum ratio potius habenda est, quàm vmbrarum; vt corpora sequuntur vmbrae: sic res sequuntur verba. Absurdum est (ait Philo) vmbram pluris, quàm corpus facere, aut rebus praeferre imagines. Certè vmbrae imaginique sermo est similis, corporibus autem, & exemplaribus ipsae rerum naturae, de quibus differitur. Sic ille. Et in lib. de vita contemplatiua rectè docet, volubilem, ac celerem verborum elocutionem, res, quarum potissima ratio habenda est, auditorum animis non imprimere. Expeditam, (inquit) & vna serie continuam elocutionem auditorum mens non valens assequi, à E tergo relinquitur, nec satis audita percipit, &c. Denique Act. 10. sic legimus: *Loquente Petro verba haec cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Vtinam tales sint Ecclesiae concionatores, vt illis loquentibus, super auditores Spiritus sanctus cadat.

Ardens concionatorum sit eloquentia.

D. Gregor. Verba folia sunt.

Verba sunt vmbra, corpus rerum naturae. Philo.

Actor. 10.

De benedictione Aser.

5. Moses ita benedixit Aser: *Benedictus in filiis Aser: sit placens fratribus suis, & tingat in oleo pedem suum, ferrum & aes calceamentum eius. Sicut dies iuuentutis tuae, ita & senectus tua.* Iacob autè sic: *Aser pinguis panis eius, & praebebit delicias Regibus.* Nomen Aser faelicitatem significat. Cùm natus est Aser, dixit Lia Gen. 30. *Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres, propterea vocauit eum Aser.* Adumbrat hic filius Iacob virum religiosum, coenobiticam vitam cum aliis agentem, congruit illi nomen Aser, id est, faelicitatis, faelicissimus enim is est, quem ex mundi tenebris Deus in religiosam vitam vocat; dicitur à Mose benedictus in filiis Aser: at noster Aser, id est, vir religiosus, benedictus est in ἀτεκνίᾳ, id est, in carentia filiorum, & castitate, de qua Sap. 4. legitur, *ò quàm pulchra est casta generatio,* Graecè, ἀτεκνία, id est, filiorum carentia, *cum claritate.* Pulchritudinem eximiam habet castitas, & claritatem, ac fulgorem, placet Deo maximè, & coram hominibus fulget. D. Ambros. in lib. de Ioseph: In moribus (ait) Ioseph, & in eius actibus lucet pudicitia, & quidam splendet castimoniae comes nitor gratiae, &c. Seneca ad Albinam: Vnicum (inquit) tibi ornamentum: pulcherrima, & nulli aetati obnoxia forma, decus maximum, visa est pudicitia, &c. Hoc gratiae nitore, hoc decore castitatis, hoc ornamento maximè ornatur vir religiosus, & benedictus est Aser in ἀτεκνίᾳ. In lege veteri, quia populus Israëliticus Dei cultor filiorum procreatione multiplicabatur, benedictus erat Aser in filiis, Psalm. 127. *Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuae,* &c. cum vite abundante, & plena botris confertur vxor abundans filiis: in lege verò noua, Cant. 2. *Tempus putationis aduenit.* Amputatur vitis haec per castitatem perpetuam, & excinditur, vt Dominus docuit, Matt. 19. *Sunt (inquit) eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum caelorum.* Faelix est putatio vitis, quae non botros, sed regnum fert caelorum.

Genes. 30.

Aser est typus viri religiosi.

Sapient. 4.

Castitatis pulchritudo.

D. Ambros.

Seneca.

Psalm. 127.

Cant. 2. *In lege noua tempus est putationis.* Matth. 19.

6. Sequitur: *Aser sit placens fratribus suis.* Debet noster Aser placere fratribus suis, eum eis versari debet summa cum pace, & charitate, ita vt omnibus prosit, nulli noceat, iuxta illud Pauli ad Roman. 15. *Vnusquisque proximo suo placeat in bonum ad aedificationem,* Graecè οἰκοδομήν, est enim religiosorum congregatio, aedificium, siue domus Dei, cuius exaedificationi operam dare oportet omnes religiosos, maximè exemplo fratribus suis placentes, eósque aedificantes. Bonum exemplum aedificatio appellatur, & meritò quidem. Nam ij qui bono exemplo elucent, religionem suam aedificant: qui verò malum exemplum fratribus suis praebent, religionem destruunt. Aedificij spiritalis perpendiculum, & amussim vocat D. Gregor. Nazianz. exemplum, in epist. ad Gregor. Nyssen. apud Basil. epist. 95. Ambo, (inquit) id est, tu & Basilius, reliquis omnibus exemplum facti estis Philosophiae, & quasi perpendiculum quoddam spiritale, & amussis, tàm modestiae in prosperis, quàm constantiae in aduersis, &c. Iacob. 2. *Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiae.* Ostendat noster Aser fratribus suis hoc exempli perpendiculum, hanc amussim, vt rectum, & ad perpendiculum construant aedificium. Tertullian. de Pallio cap. 6. Et si (inquit) eloquium quiescat, ipse habitus sonat, sic denique auditur Philosophus, dum videtur, de occursu meo vitia suffundo, &c. Hoc boni est religiosi, non solùm eloquio, sed ipsa modestia, & exemplo sonare. Est enim exempli, ac virtutis magnus sonitus. Exemplum praestans vir, quamuis taceat, auditur, eùm videtur, eius conspectus ad virtutem est adhortatio, eius occursus vitiorum se-

Ad Rom. 15.

Exemplum bonum religiosis domum aedificat, malum destruit.

Exemplum est amussis, & perpendiculum.

Iacob. 2.

Tertullian.

Exemplum sonat.

ctato

Psalm. 118.
ctatores pudore suffundit, virtute autem præditos exhilarat, iuxta illud Psalmi 118. *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur*, &c. Religiosorum alæ, quibus in cælum volant, virtutes sunt, his alis se se vicissim exemplo percutiunt, &

Ezech. 3.
ad volatum excitant. Ezechiel. 3. *Audiui* (inquit) *vocem alarum animalium percutientium alteram ad alteram*, &c.

D. Gregor.
D. Gregor. lib. 24. moral. cap. 11. Animalia (inquit) volantia alis suis vicissim se feriunt: quia sanctorum mentes in eo quòd superna appetunt, consideratis inuicem alternis virtutibus, excitantur. Ala enim sua me percutit, qui exemplo sanctitatis propriæ me ad melius accendit.

7. Addit Moses benedictioni Aser: *Tingat Aser in oleo pedem suum*: oleum blandum est, nitidum lucis fomentum; indicat blandam, nitidam, virtutúmque omnium fomentum deuotionem, quam summopere religiosi optare, & quærere debent, ne lampades ipsorum extinguantur, &

Matth. 25.
cum fatuis virginibus Matth. 22. clament: *Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguuntur.* Quemadmodum paulatim deficiente oleo, extinguitur lucerna; ita paulatim deficiente deuotione extinguitur vigor, & ardor mentis, qui ad peragendas religionis functiones

D. Bonauen.
necessarius est. Quamobrem D. Bonauentura in lib. de sex alis, cap. 6. Deuotione (inquit) fulcitur omnis religio, &c. Item: In omni religione vbi deuotionis feruor tepuerit; etiam aliarum virtutum machina incipit deficere, & propinquare ruinæ. Sic Bonauent.

Deuotio maximè necessaria est religiosis.
Qui deuotionis oleum habent, omnes religionis labores facilè tolerant, omnia laboriosæ vitæ exercitia facile exequuntur: illis qui deuotione carent, labores, sanctáque exercitia amara videntur.

D. Bernard.
Audiamus D. Bernard. serm. 3. de ascensione: Quidam (inquit) ad omnia vitæ huius exercitia, non solum ambulant, sed etiam currunt, imò volant, vt eis & vigiliæ breues, & cibi dulces, & panni suaues, labores non solùm tolerabiles, sed appetibiles videantur, &c. videlicet deuo-

Oleum deuotionis dulces reddit labores.
tionis oleum omnes hos cibos condiebat, ideò dulces illis videbantur: contra, aliis hoc suaui oleo carentibus, iidem cibi amari erant. Quam-

D. Bernard.
obrem addit D. Bernardus: Alij (inquit) non non sic, sed, corde arido, & affectione recalcitrante, vix trahuntur ad hæc, &c. Item: Sunt multi inter nos, qui de vno pane edunt nobiscum, cantant nobiscum, laborant miseri, & miserabiles, vtpote socij tribulationis, sed consolationis non ita, &c. Tingat ergo Aser noster in oleo pedem suum, suaui deuotionis oleo condiat labores carnis amaros, vt spiritui dulces fiant.

D. August.
Pedes animi sunt affectus oleo tingendi, & ferreis calceis muniendi.
Iob 29.
Pedes animi affectus sunt, teste August. Psal. 94. Pedes (inquit) nostri in hoc itinere, affectus nostri sunt, &c. Hi maximè condiendi sunt deuotionis oleo, & eodem abluendi, iuxta illud Iob 29. *Lauabam pedes meos butyro.* Egregiè abluuntur pedes animæ, id est, affectus, butyro deuotionis suauissimo, & à sordibus peccatorum emundantur. Præterea hi pedes deuotione veluti ferreis calceis ad iter cæli peragendum muniuntur. Vnde sequitur: *Ferrum, & æs calceamentum eius*, id est, Aser. Quemadmodum dum pedes ferro, vel ære calceati omnia in itinere obstantia conterunt, atque comminuunt: sic affectus deuotione veluti calceati, omnia quæ cæleste iter impediunt, conculcant, & in puluerem redigunt. Quemadmodum sors Aser ferro, & ære abundabat, ita illius anima, qui deuotione excellit, fortitudine aduersus tartareos serpentes abundat, Psalm. 90. *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem*, &c. Equidem calceatos esse oportet ferro, & ære pedes eorum, qui super aspides, & basiliscos ambulant, leonésque & dracones conculcant. Psalm. 90.

8. Sequitur: *Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua*, &c. Hic est deuotionis effectus: hominem religiosum, ad religionis exercitia exequenda, & labores tolerandos semper iuuenem efficit. In paradiso terrestri arbor erat vitæ, quæ hominem in iuuentute corporis semper conseruabat in paradiso; religionis arbor est deuotionis, quæ religiosum in iuuentute animæ semper retinet, ita vt sēper strenuus, expeditúsque sit ad officia religionis obeunda. Psal. 91. *Senectus mea in misericordia vberi*: ex Hebræo, & Græco verti potest, *in oleo vberi*; sicque vertit D. Hieron.

Vir deuotus vsque ad mortem vigorem seruat animi.

Psalm. 91.
Ecce tibi senectutem viri religiosi, rebus diuinis omnino mancipati, non solùm iuuentus, sed etiam senectus eius, in oleo est vberi, id est, in vberi deuotione. Item eodem Psalmo: *Plantati in domo Domini in atriis domus Dei nostri florebunt, adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuntient.* Religiosi in domo Dei sunt plantati, veluti arbores cælestem ferentes fructum. ipsa enim domus Dei hortus est Dei amœnissimus. Adhuc multiplicantur virtutibus, & operibus bonis, ac fructibus hæ arbores, etiam in senectute, & bene patientes sunt, vt annuntient Domini laudes ore, atque opere. D. Hieron. sic vertit: Transplantati in domo Domini in atriis Dei nostri germinabunt. Adhuc fructificabunt, in senectute pingues, & frondentes erunt, annuntiantes quia rectus Dominus, &c. Transplantantur religiosi ex mundo in domum Domini, id est, in religionem, in ea germinant, & fructificant, etiam in senectute, vsque ad mortem pingues spiritus & deuotionis pinguedine, iuxta illud Psalmi 62. *Sicut adipe, & pinguedine repleatur anima mea.* Psalm. 62.

9. Denique vt Iacob ait: *Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias Regibus*, &c. Pinguis est religiosi panis, id est, cibus spiritalis, permixtus est, & aspersus oleo deuotionis, & præbet delicias Regibus, iis videlicet, qui seipsos bene regunt, carnémque spiritui obedire cogunt: hi enim verè Reges sunt, D. Gregor. teste, lib. 11. moralium cap. 9. Qui (inquit) membrorum suorum motus bene regere sciunt, non immeritò Reges vocantur, &c. & Beda Prouerb. 16. Reges (inquit) dicit Salomon sanctos, qui vitiis principaliter imperare, & virtutibus animæ, quasi obsequentium comitum cuneis stipari consueuerunt, &c.

Panis spiritalis sit pinguis oleo deuotionis.

D. Gregor.
Reges spiritales qui dicantur.
Beda.

Huiusmodi Regibus præbet delicias Christi panis pinguis, id est, augustissima Eucharistia, deuotione exundans, ideóque in sacro officio canit Ecclesia, pinguis est panis Christi, & præbebit delicias Regibus. Qui Reges sunt, sacramenti augustissimi percipiunt delicias. Etenim conuiuium hoc Regum est, à summo Rege Christo Regibus præparatum. Qui Ægypti cepis, vt rustici, delectantur, conuiuij regij dulcitudinem parum percipiunt, cùm tamen totius dulcitudinis fontem suscipiant. Dulcedinis fontem Eucharistiam augustissimam appellat D. Thomas opusculo 57. Suauitatem (ait) huius sacramenti nullus dignè exprimere sufficit: per quod spiritalis dulcedo in suo fonte gustatur, &c.

D. Thom.

Non

Non est Deus alius, vt Deus rectissimi.

Benedictio populi Christiani.

10. Post benedictionem Aser & tribuum Israël, addidit Moses benedictionem populi Christiani, in hunc sensum sublimiorem: *Non est* (inquit) *alius Deus, vt Deus rectissimi* populi Christiani, qui rectissimam habet à Deo legem, rectissimam fidem, rectissimasque virtutes. Deus ascensor est cæli, veluti currus, ipse est auxiliator populi sui. Magnificentia eius nubes, id est, legis nouæ promulgatores sicut nubes per vrbem discurrunt, terrasque cælesti irrigant pluuia. Habitaculum eius sursum in cælo est, & subter sunt brachia eius sempiterna, quibus Christianos suos complectitur, diuinóque tuetur auxilio. Habitabit Israël Dei, id est, populus Christianus, sub fortissimis Dei brachiis, & auxilio confidenter, & solus, id est, à populis infidelibus separatus. *Oculus eius in terra* erit frumenti, & vini, hoc est, oculi populi Dei in Ecclesia quæ terra est promissionis, videbunt panem cælestem, & vinum admirabile augustissimæ Eucharistiæ. Cæli verò super hunc populum Dei caligabunt rore; hoc est, cælestium donorum rorem effundent, Ecclesiamque feracem reddent virtutum, operúmque bonorum. Beatus es tu Israël Dei, beatus es ô popule Christiane: quis similis tui qui saluaris in Domino, qui Dominum habes, cuius nomen est Iesus, id est, saluator, cuius sanguine à captiuitate hostium tuorum redemptus es? Hic saluator, hic Iesus, & Deus tuus, in quo saluaris, scutum est auxilij aduersus stygios hostes, est gladius gloriæ tuæ, hoc est, gloriosus gladius tuus orci disperdens castra.

CAPVT XVI.

MORALE.

De vxoribus, & filijs Iacob, ex Richardo de S. Victore.

1. LIBET hoc loco lectori optimo proponere, ea quæ Richardus de S. Victore vir egregius, de vxoribus, & filiis Iacob nobis scripta reliquit, ad exornandos mores aptissima, in libro de præparatione ad contemplationem, qui dicitur Beniamin minor. Aduertendum autem est,

Vxores Iacob.

Iacob ex Dei dispẽsatione multas habuisse vxores, vt populus Dei qui ex eo originem duxit, multiplicaretur. Habuit vxorem Liam, & Rachelem. Prætetea habuit vxorem Zelpham ancillam Liæ, & Balam, ancillam Rachelis. Lia peperit illi filios sex, Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, & Zabulon. Præterea filiam vnam Dinam. Rachel peperit Ioseph, & Beniamin. Ex Zelpha ancilla Liæ nati sunt Gad, & Aser, ex Bala ancilla Rachelis orti sunt Dan, & Nephthali.

Rachel adũbrat rationẽ, Lia affectionem.

Richardus.

2. Moraliter Richardus duabus vxoribus Iacob ait significari duas hominis partes, rationem, & affectionem, Rachel rationem significat illustratam lumine cælestis sapientiæ, Lia significat affectionem ad normam virtutis compositam. Spiritui (inquit ille) rationali gemina quædam vis data est à Deo, vna est ratio, altera est affectio, ratio qua discernamus, affectio qua diligamus. hæ sunt spiritus rationalis geminæ vxores, ex quibus oritur generosa proles. Ex ratione oriuntur consilia recta; ex affectione desideria sancta: ex illa spiritales sensus, ex ista ordinati affectus, &c. Nomen Lia, vt ait Richardus, significat laboriosam, quia non sine labore magno affectio animi mortificatur. Rachel ex illius sententia significat videntem principium, vel ouem. Nam ratio illustrata sapientia diuina principium rerum omnium Deum cum simplicitate, vt ouis, contemplatur. Lia, id est, affectio, ancillam Zelpham habet, id est, sensualitatem, siue carnis concupiscentiam. Zelphæ nomen, iuxta Richardum, significat os inhians, quia concupiscentia ad voluptates semper inhiat.

Zelpha indicat concupiscentiam.

Richardus.

Vinum (inquit) quod Zelpha sitit, gaudium est voluptatis, de quo quanto plus bibit, tanto amplius sitit. Nam ad satiandum sensualitatis appetitum totus mundus non sufficit, &c. Rachel, id est, ratio, ancillam habet Balam, quod nomen significat inueteratam. Est autem ancilla rationis imaginatio, quæ rationi seruit.

Concupiscentia non satiatur.

Bala significat imaginationem.

Richardus.

Discurrit (inquit Richardus) imaginatio, ancilla inter dominam, & seruum, inter rationem, & sensum, & quidquid extrinsecus haurit per sensum carnis, intus repræsentat ad obsequium rationis. Semper imaginatio rationi assistit, neque ad momentum quidem ab eius famulatu se subtrahit, &c. Nomen huius ancillæ est Bala, id est, inueterata. Est enim anus valdè garrula, cuius importunam garrulitatem nemo potest omnino compescere.

Richardus.

Imaginatio est anus valde garrula, numquam tacet.

Richardus: Bala (inquit) loquacitatem, neque ipsa domina Rachel, id est, ratio, compescere potest. hinc est, quòd sæpe dum psallimus, vel oramus, phantasias cogitationum, vel quaslibet imagines rerum ab oculis cordium amouere volumus, neque valemus. Quoniam ergo huiusmodi perstrepentium cogitationum tumultus, quotidie etiam inuiti patimur, qualis, vel quanta sit Balæ garrulitas quotidiano experimento docemur, &c.

Septem filij Liæ septem significant virtutes.

Richardus.

3. Habuit Lia septem filios, hi septem ordinatos affectionis affectus significant, siue septem virtutes, videlicet, timorem, dolorem, spem, amorem, gaudium, odium, pudorem. Isti affectus omnes (ait Richardus) possunt esse modò ordinati, modò inordinati: sed cum fuerint ordinati, tunc tantum inter filios Iacob deputandi, &c. Primus filius Iacob fuit Ruben. Primus affectionis ordinatus affectus, est ordinatus timor, timori autem nomen Ruben congruit: significat enim nomen visionis filium, timor verò est filius visionis, quia à visione oritur, cum enim homo improbus iustitiam Dei, & potentiam, eiúsque supplicia æterna mente videt, & considerat, timor oritur, & horror, filius huius visionis.

Ruben filius visionis significat timorem.

Timor oritur ex consideratione.

Richardus.

Cæcus est, qui peccare non metuit.

Richardus: Quodammodo (inquit) cæcus est & minimè videt, qui peccare non timet, qui futura mala non præuidet, qui non erubescit prauitatem suam, qui non expauescit potestatem diuinam. Sed si incipiat ista videre, incipiet pariter, & timere; & quanto perfectiùs cognouerit, tanto vehementiùs timebit. Vides quàm iustè Ruben vocetur, id est, visionis filius, qui ex tali visione generatur, &c. De Ruben ait Iacob, *tu fortitudo mea.* Quomodo autem timor sit hominis fortitudo, ostendit Richardus his verbis:

Timor est hominis fortitudo.

Richardus.

Quis in prælio victor extitit, vbi caro aduersus spiritum concupiscit? Quis tam numerosum exercitum concupiscentiarum suarum debellauit, si sine timore pugnauit? Rectè primogenitus dicitur, quia à timore Domini omne bellum inchoatur: rectè fortitudo appellatur, quia per timorem Domini cor contra concupiscentias suas roboratur, &c.

Secundus

Timorem sequitur dolor, & contritio.
Richardus.

4. Secundus filius Iacob fuit Simeon, quod nomen exauditionem significat. Secundus affectus ordinatus, est ordinatus dolor propter peccata susceptus. Nam timorem sequitur dolor. Richardus: Magnum (inquit) timorem, necesse est vt sequatur dolor. quanto enim quis vehementius metuit pœnam, quam metuit; tanto acerbius plangit culpam quam fecit, &c. Appellatur autem hic dolor, Simeon, id est, exauditio; quoniam qui timore præcedente humiliatur, & verum dolorem, ac contritionem habet cum vera confessione, à Deo exauditur, eiúsque gratiam recipit. Richardus: Oratio quæ ex corde humiliato per timorem, & contrito per dolorem profertur, citiùs exauditur. Per Ruben, id est, timorem, cor humiliatur, per Simeonem, id est, dolorem, conteritur, & in fletu compungitur, sed beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Sic ille.

Richardus.

Leui significat spem.
Richardus.

5. Tertius filius Iacob fuit Leui, quod nomen significat copulatum, & spem indicat. Nam post natum Ruben, id est, timorem, & Simeon, id est, dolorem, & exauditionem, oritur spes veniæ, & cum illis copulatur. Richardus: Quæ (inquit) consolatio potest esse pœnitentibus verè, & lugentibus amarè, nisi vna spes veniæ? hic est tertius filius Iacob, qui idcirco Leui, hoc est, additus, vel additio vocatur, quia duobus illis prioribus superadditur, &c.

Post spem veniæ oritur amor.
Richardus.
Duplex confessio.
Richardus.

6. Quartus filius fuit Iudas, quod nomen significat laudantem, & confitentem. Indicat verò amorem, quia quod amamus, id approbamus, & laudamus. Post Leui tertium filium, id est, post spem veniæ, oritur Iudas, id est, amor quidam familiaris inter Deum, & animam. Richardus: Quemadmodum post timorem subortus est dolor, sic post spem natam, & per quotidiana incrementa proficientem nascitur amor. Hic est quartus filius Iacob, & Iudas nominatur, id est, laudans, & confitens: quia quisque quod approbat, hoc amat, & quid est approbare, nisi laudare? illa est vera laudatio, illa pura confessio, quæ ex casta dilectione surgit, quæ ex laudis admiratione procedit, &c. Eodem loco addit, Iudam, id est, confitentem, vtramque confessionem exhibere. Est enim duplex confessio, altera laudis Dei, altera peccatorum nostrórum. Iudas verò, id est, confitens, & Deum laudat iugiter, & peccata sua confitetur. Richardus: Rectè (inquit) hic filius Iudas, id est, confitens, vocatur; quia verus amor semper confitetur, &c.

Anima desiderium Dei.
Richardus.
Vbi amor, ibi oculus.
Richardus.
Consideratio futurorū malorum, & futurorum bonorum.

7. Post natum Iudam, id est, amorem, Rachel, id est, ratio, liberos habere valde cupit, & ait Iacob: *Da mihi liberos, alioquin moriar*, &c. Etenim postquam anima amat Deum, cognoscere illum valde desiderat. Richardus: Nato (inquit) Iuda, id est, bonorum inuisibilium desiderio exurgente, atque feruente, incipit Rachel amore prolis æstuare, quia incipit velle cognoscere. Vbi amor, ibi oculus; libenter aspicimus quem multum diligimus. Quanto plus crescit Iudas, id est, affectus diligendi, tanto amplius in Rachel feruet studium cognoscendi, &c. Suscipit ergo Rachel ex Bala, id est, ratio ex imaginatione cooperante, duos filios, Dan, & Nephthali. Ad Dan (inquit Richardus) specialiter pertinet consideratio futurorum malorum: ad Nephthali autem speculatio futurorum bonorum, &c. Considerat igitur Dan tartarea tormenta, peccatis debita: Nephthali verò meditatur æterna gaudia iustis præparata. Nomen Dan significat iudicium. etenim horridum Dei iudicium meditatur, & impiorum cruciatus. Dicitur etiam iudicium, quia peccata quæ in animo exoriuntur iudicat, & damnat. Richardus: Ad Dan (inquit) pertinet exurgens malum, statim cùm per cogitationem pulsat, in iudicium adducere, diligenter discutere, deprehensum damnare, & tentationes ex tormentorum recordatione extinguere, &c. Ad Nephthali autem spectat, (ait idem Richardus) per considerationem præmiorum, inflammare desideria bona. Mirabiliter enim animum nostrum ad eorum desiderium accendit; quoties æternorum bonorum imaginem ante mentis oculos adducit, &c. Et cap. 27. Quis vnquam affectioni cordis posset persuadere, mundi huius prospera contemnere, & eius aduersa non formidare: nisi Dan, & Nephthalim suggerentibus futuræ vitæ tormenta, vel præmia æterna, non solùm frequenter, imò penè indesinenter cogeretur aspicere? Nunc autem per assiduam considerationem futurorum malorum facilè ei persuadetur contemptus præsentium honorum, & per iugem contemplationem æternæ fœlicitatis inflammatur ad voluntariam tolerantiam pressuræ temporalis. Sic ille. Ait autem nomen Nephthali significare comparationem, qua vtitur quando præsentia cum futuris comparat: Inspecta (inquit) Solis claritate considerat, quanta futura erit lux illa spiritualis, si tanta tamque mirabilis est lux ista corporalis: quanta erit lux illa, quæ erit nobis communis cum angelis; si tanta est ista, quam habemus communem cum bestiis: qualis erit lux futura beatorum; si talis est præsens lux ista miserorum? Item multiplicitatem bonorum inuisibilium coniicit ex multitudine bonorum visibilium. Quot putamus ea esse? sed quis possit ea dinumerare? Quot sunt oblectamenta oculorum, quot oblectamenta aurium, cæterorúmque sensuum: quot sunt colores, quot odores, quot sapores? Si ergo tot sunt deliciæ corporum, quot erunt deliciæ spirituum? si tanta possidemus in tempore, quanta sunt quæ expectamus in æternitate? Hæc Richardus.

Dā & Nephthali quid significent.
Richardus.
Richardus.
Consideratio æternorū bonorū, & malorū animum inflammat.
Richardus.
De bonis futuris gloria æterna.
Richardus.

Quid significent Gad, & Aser.
Richardus.
Richardus.
Richardus.
Eccli. 31.

8. Post natos Dan, & Nephthali ex Bala ancilla Rachelis; nati sunt Gad, & Aser ex Zelpha ancilla Liæ. Significat autem prior in rebus prosperis temperantiam, posterior in rebus aduersis patientiam. Gad (inquit Richardus) & Aser duo sunt filij Zelphæ; rigor videlicet abstinentiæ, & vigor patientiæ. Gad prior nascitur, Aser posterior, quia prius est, vt temperantes simus ad bona propria, postea etiam vt fortes simus ad toleranda mala aliena. Et cap. 26. Per Gad (inquit) non solam illam quæ in cibo, & potu est abstinentiam intelligere debemus. Imò per Gad, & Aser intelligimus, omnis superfluæ delectationis, aut cuiuslibet corporalis afflictionis abstinentiam, vel patientiam, &c. Ostendit item hanc abstinentiam delectationum, & patientiam afflictionum, fœlicitatem parere, ideóque nomen Gad fœlicitatem significare, & nomen Aser beatitudinem. Rectè (inquit ille) rigor abstinentiæ Gad, id est, fælicitas dicitur, qui vbique calcat sæculi blandimenta, quæ detestatur; & iustè rigor patientiæ Aser, hoc est, beatus nominatur. *Beatus* (inquit scriptura Ecclesiast. 31.) *qui post aurum*

Iacob 1. *Gad calcat mundi gloriam. Aser patitur mundi pressuram.*

non abijt, nec sperauit in pecunia thesauris. Et Iacobi 1. *Beatus vir qui suffert tentationem*; isti sunt Gad, & Aser, quorum prior calcat mundanam gloriam; alter propter Deum libenter patitur mundi pressuram. Ita Richardus.

9. *Deuotio gaudium internum.* Richardus.

Præter hos ex Lia ortus est Issachar, quod nomen mercedem significat. Hoc autem filio, ait Richardus, significari dulcedinem, & gaudium internum. Cap. 36. Illa (inquit) dulcedo, quæ intus sentitur, est filius Liæ, qui ei quinto loco nascitur, id est, Issachar, &c. Datur autem hoc gaudium mundi gaudia, & dulcedines conculcantibus, & afflictiones propter Deum patientibus, ideo post Gad oritur, & post Aser. Richardus cap. 36. Rectè (inquit) post natiuitatem Gad, & Aser, Lia talem filium genuit, quia nisi per abstinentiam, & patientiam mens humana ad verum gaudium non pertingit. Qui adhuc infimis delectatur interna iucunditate indignus est, & qui vano timore perturbatur, spirituali dulcedine non potest frui. Per Gad extirpatur falsa delectatio; per Aser vana perturbatio, &c. Significat verò nomen Issachar mercedem. Quid enim aliud (ait Richardus) tot tantisque laboribus quærimus, quid aliud, quàm verum gaudium expectamus? Huius mercedis toties quasdam primitias, & velut arrham quandam accipimus, quoties ad illud Domini gaudium internum intramus, & ex parte aliqua gustamus, &c. Cap. 36. docet, internæ huius dulcedinis perceptionem, gustum, & ebrietatem appellari, iuxta illud Psalmi 33. *Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.* Et illud 1. Petri 2. *Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus.* Et illud Psalm. 64. *Visitasti terram, & inebriasti eam.* Gustus dicitur, quia cum dulcedine æternæ gloriæ comparata, parua est; ebrietas verò, quia omnem mundanam dulcedinem superat. Richardus: Parua (inquit) est dulcedo ad comparationem futuræ plenitudinis, magna autem in comparatione cuiuslibet mundanæ iucunditatis. Præsens enim spiritualium virorum delectatio, futuræ vitæ gaudiis comparata, quantumlibet exerescens, parua inuenitur. In cuius tamen comparatione, omnis exteriorum delectationum suauitas est nulla. O dulcedo miranda! dulcedo tam magna! dulcedo tam parua! Quomodo non magna, quæ omnem mundanam dulcedinem excedis? Quomodo non parua, quæ de plenitudine gloriæ vix stillam modicam decerpis? Modicum quidem de tanto fælicitatis pelago mentibus instillas; mentem tamen, quam infundis, inebrias. Meritò tantillum de tanto gustus dicitur; meritò quæ mentem à seipsa alienat, ebrietas nominatur. Sic Richardus.

Richardus. *Per abstinentiam & patientiam ad verum gaudium peruenitur.* Richardus. *Deuotio gustus dicitur, & ebrietas sancta.* Psal. 33. 1. Petr. 2. Psal. 64. *Dulcedo deuotionis superat dulcedines mundi.* Richardus.

10. Zabulõ *quid significet.* Psal. 4. Richardus. *Odium peccati, & indignatio.*

Post Issachar ortus est ex Lia Zabulon, quod nomen, vt interpretatur Richardus, significat habitaculum fortitudinis. Significat præterea hic filius Iacob, (vt ille docet) odium vitiorum, & zelum ordinatum aduersùs hominum peccata, iuxta illud Psalm. 4. *Irascimini, & nolite peccare.* Quid est enim (ait Richardus) irascendo non peccare, & non peccando irasci, nisi homines vtiliter, non ad oculum amando, eorum vitiis indignari. Hunc Zabulonem habere se filium propheta significabat, cùm Psal. 138. dixit: *Perfecto odio oderam illos*, &c. Item: Rectè (inquit) post Issachar, qui merces interpretatur, Zabulon, id est, habitaculum fortitudinis nascitur, quia post degustatam æternæ retributionis dulcedinem, animus contra tentationum argumenta inuabiliter roboratur, sua subitò pericula paruipendens, Domini iniurias fortiter vlciscitur, &c. Quantum donum sit zelus animarum docet cap. 44. Nescio (inquit) si potest homo aliquid à Deo in hac vita maius accipere; ignoro, an possit hac gratia interim maiorem aliquam Deus homini conferre, quàm vt eius ministerio peruersi homines in melius mutentur, vt de filiis diaboli filij Dei efficiantur. An fortè cuiquam maius videbitur esse, mortuos suscitare? ergóne maius erit suscitare carnem iterum morituram, quàm animam in æternum victuram? &c.

Psal 138. *Zelus animarum donũ Dei magnũ.* Richardus.

11. Dina *quid significet.*

Post Zabulon orta est ex Lia filia Dina, quæ, vt Richardo placet, verecundiam significat. Oritur post Zabulonem, id est, post odium peccatorum, quia ex peccatis oritur verecundia. Richardus cap. 45. Solum peccatum erubescere, est ordinatam verecundiam habere. Disce priùs peccatum odisse, & tunc illud incipies veraciter erubescere, &c. At pudore suffunduntur multi homines, propter alia, quæ pudore digna non sunt, & peccata non curant. Richardus cap. 46. Qualis (inquit) putas pudor est erubescere paupertatem, erubescere humilitatem? illud non puder erubescere, ad quod docendum non puduit cælestem magistrum de cælo descendere. *Discite à me,* (inquit) *quia mitis sum & humilis corde.* At isti magis abominantes, quàm sectantes humilitatem, multo amplius erubescunt, habere sordidam vestem, quàm sordidam mentem. Quàm multi hodie sunt, quos magis puderet in oratione fecisse barbarismum, contra regulam Prisciani, quam protulisse mendacium in suo sermone, contra regulam Christi: &c. Pulchritudinem verecundiæ ostendit cap. 49. Est (inquit) Dina, id est, verecundia, admirandæ pulchritudinis, & formæ singularis; & quæ intuentium oculos facilè trahat, & admirantium animos citò sua dilectione alliciat. Quis enim ignorat, quomodo modestia verecundiæ homines omnibus, & commendabiles reddat, & amabiles efficiat? vnde namque est, quòd verecundos homines ferè semper cæteris chariùs amplectimur, nisi quòd in eis, dum verecundiæ modestiam, modestiæque gratiam miramur, Dinæ quodammodo pulchritudine allicimur. Ita Richardus. Ex Rachele, id est, ratione, Iacob filium genuit Ioseph post alios, quem Richardus ait significare discretionem. Talis (inquit) proles de tali matre, Ioseph de Rachele oritur, discretio de ratione, &c. Post Ioseph nascitur Beniamin in mentis excessu, id est, gratia contemplationis; de quibus legendus est Richardus, legendus quoque Philo in libro de Ioseph.

Richardus. *Peccatũ verecundiam affert, nõ paupertas, &c.* Richardus. *Non pudet nos peccati, sed aliarum rerum.* *Pulchritudo verecundiæ.* Richardus. *Modestia, & verecundia homines allicit.* Richardus.

* * *

CAPVT

CAPVT XVII.

De morte Mosis.

DEVTERONOMII CAP. XXXII.

1. LOCVTVSQVE est Dominus ad Moysen in eadem die, dicens: Ascende in montem istum Abarim, id est, transituum, in montem Nebo, qui est in Terra Moab contra Iericho: & vide Terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israël obtinendam, & morere in monte. Quem conscendens iungeris populis tuis, sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor, & appositus populis suis: quia præuaricati estis contra me, in medio filiorum Israël, ad aquas contradictionis in Cades deserti Sin: & non sanctificastis me inter filios Israël. Econtrà videbis terram, & non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israël.

DEVTERONOMII CAP. XXXIV.

2. ASCENDIT ergo Moyses de campestribus Moab super montem Nebo, in verticem Phasga, contra Iericho: ostenditque ei Dominus omnem Terram Galaad, vsque Dan, & vniuersum Nephthali, terrámque Ephraim, & Manasse, & omnem terram Iuda, vsque ad mare nouissimum, & australem partem, & latitudinem campi Iericho, ciuitatis palmarum, vsque Segor. Dixitque Dominus ad eum: Hæc est terra, pro qua iuraui Abraham, Isaac, & Iacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam. Mortuúsque est ibi Moyses seruus Domini, in terra Moab, iubente Domino: & sepeliuit eum in valle Terræ Moab contra Phogor: & non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem. Moyses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt. Fleuerúntque eum filij Israël in campestribus Moab, triginta diebus: & completi sunt dies planctus lugentium Moysen. Iosue verò filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filij Israël, fecerúntque sicut præcepit Dominus Moysi. Et non surrexit vltra propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in Terra Ægypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israël.

Ascende in montem istum Abarim. A

3. *Abarim mons ex quo Moses terram repromissionis vidit.* DEVTER. 32. & Num. 27. iussit Dominus Mosem in montem Abarim ascendere, & in montem Nebo, vt terram repromissionis, quam Chananæi possidebant, inde cerneret. Deuter. 34. postquam tribubus duodecim benedixit, in montem ascendit, Dei præcepto obtemperauit. Abarim nomen est multitudinis, à verbo, אבר, *abar*, id est, *transire.* Significat nomen *transitum*, vnde Deuteron. 32. dicitur: (Deut. 32.) *Ascende in montem istum Abarim*, id est, transituum. Mons erat è regione ciuitatis Iericho. *Ascende* (ait Dominus) *in montem istum Abarim.* Vt Lyranus ait, Nebo appellabatur mons paruus, super ipsum montem magnum Abarim se attollens; Phasga verò superior patui montis pars. (Adricomius.) Et Adricomius in descriptione tribus Ruben, Numer. 2. Montis (inquit) Abarim altior, & sublimior pars dicitur Nebo: vertex autem Phasga, &c. Erat Moses in castris, in campestri terra Moabitarum, prope Iordanem. Ex planicie ascendit in montem Abarim, & Nebo, & in Phasga, quæ erat montis totius suprema pars. Sunt ergo tria nomina eiusdem montis: ideo noster interpres, & LXX. retinuerunt nomen Phasga, neque verterunt, in collem, vt nonnulli voluerunt vertere.

Sebast. Barradas Itiner. Israëlit.

Ostendit ei Dominus omnem terram Galaad.

Ex vertice montis Abarim, qui Phasga dicebatur, ostendit Dominus Mosi terram repromissionis. Quomodo ostenderit, dubium est. 4. *Quomodo viderit Moses ex monte terram promissionis.* Potuit enim illam tenui quadam visione ostendere, neque admodum distincta, ita vt non vrbes, & oppida distinctè, sed terræ longitudinem, & latitudinem, campos, montes, hortos, similiaque alia videret. Potuit quoque Mosi repræsentare species creatas rerum omnium, & terræ totius, vt vrbes, oppida, incolas, agros, hortos, vineas, oliueta, terræ fertilitatem, aliáque omnia cerneret. Illud primum satis erat B Mosi, ex vita discedenti: hoc secundum arbitratur Abulensis. Deuter. 32. quæst. 6. verba illa (Abulensis. Deut. 34.) cap. 34. *Ostendit terram vsque Dan.* ita exponit: Vidit Moses non viribus naturalibus, sed Deus ostendit ei creando aliquid supernaturale, sicut erat creare species venientes ad oculos Mosis, de omnibus rebus, &c. Item quæst. 6. Oportebat (inquit) quòd Deus eleuaret supernaturaliter, vel confortando virtutem visiuam Mosis, vt posset immutari à speciebus parui vigoris: vel quòd conferret maiorem virtutem speciebus. Vel quòd verius est, scilicet, quòd Deus repræsentauerit Mosi species omnium locorum illius terræ, vt haberet perfectam, & distin-

etiam cognitionem de eis, & nihil notabile ma- A
Abulensis. neret, quod non cognosceret. Sic ille. Et cap. 34. quæst. 1. Fuit (inquit) potentia visiua Mosis supernaturaliter eleuata, vt videret distinctè totam terram promissionis, sicut B. Benedictus vidit totum mundum, &c. Lege, si placet, quæ diximus tomo 2. Concord. ad illa verba:
Dionysius Carthusian. *Ostendit ei omnia regna mundi.* Dionysius Carthusianus sic respondet: Non videtur probabile, quòd à monte illo potuerit Moses tantam terræ latitudinem corporaliter intueri, nisi fortè miraculosè, sed forsitan ostendit Deus illi totam in spiritu, vel præcipuas partes eius, vel sicut tentator legitur monstrasse Christo in monte omnia regna terrarum. Sic ille. Quòd B
ait, in spiritu solùm ostendisse Deum terram Mosi, non placet. Non enim frustra in montem excelsum ductus est Moses ad cernendam terram; frustra autem ductus esset, si in spiritu tantùm illam vidisset. in spiritu enim videre potuerat in planicie. Responderi tamen potest, Mosem vidisse terram oculis corporeis, eo modo, quo illis videri poterat, ideoque in montem ductum. Præterea vidisse in spiritu id, quod corporis oculi capere non poterant. Ostendit ergo Dominus Mosi terram Galaad, vsque ad Dan, quæ vrbs fuit terminus aquilonaris terræ promissionis; ostendit sortem tribus Nephthalim futuram, sortem tribus Ephraim, C
& tribus Manasse, & tribus Iuda, & aliarum quoque, vsque ad mare nouissimum; ostendit etiam australem partem, latum campum ciuitatis Iericho, vsque ad Segor, quæ est in parte australi terræ promissionis, iuxta mare mortuum,
Genes. 19. de qua Loth Genes. 19. ait: *Est ciuitas hæc iuxta, ad quam possum fugere, parua, & saluabor in ea.* Appellatur Iericho ciuitas palmarum, quia multas ferebat palmas.

5. *Quódnã dicatur hîc mare nouissimum?* Quæritur verò, *quódnam mare appelletur* hoc loco *nouissimum?* Abulensis, & Oleaster existimant, vocari mare mediterraneum, quod occidentale est terræ promissionis, hoc sensu: Ostendit ei omnem sortem tribus Iuda, vsque ad D
mare mediterraneum occidentale, &c. Lyranus, & Carthusianus putant, mare nouissimum dici hoc loco mare mortuum, éstque sensus: Ostendit ei omnem terram tribus Iuda, vsque ad mare mortuum. Probatur hæc interpretatio, quia cœpit Dominus ostendere Mosi terram à Galaad vsque Dan, qui fuit terminus aquilonaris terræ; ergo probabile est, mare nouissimum significare mare mortuum, quod est pars australis. At verò, quia mare mediterraneum multo nobilius, & maius erat, mare nouissimum hic mediterraneum appellari sentiamus. Dicitur autem nouissimum, & extremum, quia versùs occidentem terram promissionis E
claudebat, Moses verò ex parte orientali terram cernebat.

Vidisti eam oculis tuis, & non transibis ad illam.

6. Vidit Moses terram repromissionis, sed non est illam ingressus. Obiiciet quispiam, *Mosem ingressum esse terram repromissionis*; ingressus enim est sortes tribus Ruben, & tribus Gad, & dimidiæ tribus Manasse, quæ erant ante Iordanem, vt supra vidimus. Fuisse autem partes has terræ repromissionis, probatur; quia tribu-
Terra repromissionis sumitur latè & pressè. bus Israël distributæ sunt. Respondetur, terram repromissionis sumi posse latè, vt com- A
prehendat totam terram promissam Israëlitis vsque ad Euphratem, Genes. 15. Exod. 23. terram Galaad, & cæteras, si latè sic sumatur, ingressus est Moses terram repromissionis, & sortes Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manasse: sed pressius sumitur terra repromissionis pro terra Chanaan, quæ est cis Iordanem, hanc vidit Moses, sed in eam non introiuit, propter delictum commissum ad aquas contradictionis, de quo iam supra diximus. D. Augustin. *Moses non introiuit in terram repromissionis propter delictum.* D. August.
quæst. 53. in lib. Numer. ait, mortes Aaronis, & Mosis fuisse signa futurorum, non supplicia indignationis Dei, &c. Sed loquitur de supplicio æterno, sic enim scribit: Cum Mosi & Aaroni dicitur, vt apponantur ad populum suum, B
manifestum est, non esse illos in ira Dei, quæ separat à pace sanctæ societatis æternæ. Vnde manifestatur, mortes eorum signa fuisse futurorum, non supplicia indignationis Dei, &c. Psalm. 98. apertè ait, id quod dixit Dominus Psal. 98.
Mosi: *Non intrabis terram promissionis*, figuram fuisse, non pœnam: Illud, (inquit) quod dictum D. August.
est Mosi, figura erat, non pœna: seni mors, quæ pœna? non intrare in illam terram, quæ pœna, quo intrauerunt indigni? Sic ille. Sed dicendum est, non fuisse maximam pœnam, fuisse tamen pœnam peccati mortem Mosis, & Aaronis, ne introirent in terram repromissionis, quod C
ostendit Dominus his verbis Num. 27. *Ascende montem istum Abarim, & contemplare inde terram, quam daturus sum filiis Israël, cúmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron, quia offendistis me in deserto Sin, in contradictione multitudinis.* Dicitur autem mors Mosis Num. 27.
fuisse pœna peccati, quia diutius viuere poterat, sed ne introiret in terram promissam, mortuus est. Vnde Rupertus: Adhuc (inquit) poterat Moses vitæ huic esse idoneus, nisi vindicta Rupertus.
properante dixisset Dominus: *Ascende in montem, & morere*, &c.

Hæc est terra, pro qua iuraui Abraham, Isaac, & Iacob.

D
Promisit Dominus Abraham terram Chananæorum, quæ est cis Iordanem, Genes. 13. *Leua* 7.
(inquit) *oculos tuos, & vide a loco in quo nunc es, ad aquilonem, & meridiem, ad orientem, & occidentem, omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo.* *Promisit Deus Abrahæ terram repromissionis.* Genes. 13.
Posteà iussit terram promissam perambulare: *Surge*, (inquit) *& perambula terram in longitudine, & in latitudine sua, quia tibi daturus sum eam*, &c.
Psal. 104. *Memor fuit testamenti sui verbi quod mandauit in mille generationes, quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israël in testamentum æternum, dicens: tibi dabo terram Chanaan funiculum hæreditatis* Psal. 104.
E
vestræ, &c. Quæres, *an Deus promiserit eidem Abrahamo reliquas regiones vsque ad Euphratem flumen?* Respondetur, reliquas etiã promisisse; extat promissio Genes. 15. *In illo die pepegit Dominus fœdus cum Abraham, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à flumine Ægypti vsque ad fluuium magnum Euphratem.* An autem illam possederint Israëlitæ, supra discussimus. Lege epist. D. Hieron. ad Dardanũ. Genes. 15.

Mortuúsque est Moyses in terra Moab, iubente Domino.

Mosem non esse mortuum multi existimarunt. Asserunt plerique, (ait Rupertus) quòd Moses non verè mortuus est, sed Dominus eum absconderit, &c. Catharinus Genes. 2. & 3. ait, 8. Rupertus. *Moses mortuus est in monte.*

transla

tranſlatum in paradiſum terreſtrem, ſed aduer-
Deut 34. ſatur hæc ſententia verbis his Deuteron. 34.
Mortuus eſt Moyſes in terra Moab, iubente Domino.
Ioſue 1. Et Ioſue 1. ait Dominus: *Moyſes ſeruus meus
mortuus eſt.* Clariſſimis verbis mors eius aſſeri-
tur, non eſt opus longiori refutatione. Lege
Rupertum, Deuter. 34. Ambroſ. in contraria eſt
opinione lib. 1. de Cain, & Abel, cap. 2. & D. Hi-
larius, canone 20. in Matth. vt alios omittam.
Abulenſ. Deut. 34. quæſt. 1. putat, non eſſe mor-
tuum in vertice montis Phaſga, ſed poſtquam
terram promiſſionis vidit, inde deſcendiſſe in
vallem terræ Moabitarum, ibique ex vita diſ-
ceſſiſſe in ipſa valle; ſed in monte mortuum
Deut. 33. eſſe, verba ſcripturæ indicant, Deut. 33. *Mor-
tuus* (inquit) *eſt ibi Moyſes in terra Moab.* Dixe-
rat, Moſem aſcendiſſe in montem, & vidiſſe
terram repromiſſionis. Addidit: *Mortuus eſt ibi
Moyſes*, id eſt, mortuus eſt in monte, in quem
Deut. 32. aſcendit, & ex quo terram vidit. Et Deuter. 32.
ait Dominus Moſi: *Aſcende in montem iſtum
Abarim, & morere in monte, quem conſcendens iun-
geris populis tuis.*

9. Iubente Domino mortuus eſt. Hebraicè,
על פי יהוה, *al pi Iehouah*, id eſt, *ad os Domini,
ſuper os*, vel, *iuxta os, & præceptum Domini.* Mor-
Mors Moſis fuit placidiſſima. tuus verò eſt nullo præcedente morbo, aut do-
lore, ſed morte placidiſſima. Comitatus enim
illum eſt Dominus, qui terram repromiſſionis
oſtenderat, omniaque mortis mala ab illo pro-
pulit. Centum & viginti agebat annos, in hac
verò ætate vegeto erat corpore, neque oculus
eius caligine fuerat obductus, neque dentes
Chaldæus. moti. Chaldæus vertit: *Non caligauit oculus eius,
neque mutatus eſt ſplendor gloriæ vultus eius.* He-
bræi verò: neque fugerat, vel, defecerat, viror
eius, id eſt, color viuidus vultus, ſeu humidum
radicale. Animam in locum adduxerunt angeli
Moſes ſepultus eſt in valle. ſubterraneum, in quo antiqui Patres erant; cor-
pus autem non in monte, ſed in valle terræ
Moab eſt ſepultum. Deuter. 34. *Sepeliuit eum in
Deut. 34. valle Moab contra Phogor.* Corpus Moſis ange-
lus ex monte in vallem deduxit terræ Moabi-
tarum, idque in valle ſepeliuit, contra Phogor,
id eſt, è regione templi, in quo idolum nomine
Phogor colebatur, quod quia Iſraëlitæ venerati
ſunt, graues dederunt pœnas, Numer. 25. tem-
plum autem idoli nominatum eſt, quia notiſſi-
mum erat omnibus, vt ſciretur, Moſem non eſſe
in alium locum delatum, ſed in illa regione ſe-
pultum in qua obierat.

10. Quæritur, *an Moſem mori viderint aliqui ex
An Moſem mori viderint aliqui ex Iſraëlitis? Iſraëlitis?* Caietanus reſpondet his verbis: Vi-
derunt Moſem mori in monte, & mortuum
Eleazar ſummus ſacerdos, Ioſue, & alij princi-
Caietanus. pes populi, cum quibus aſcendit in montem,
&c. Arbitratur ille, Moſem comitatos eſſe Io-
ſue, Eleazarum, & reliquos principes populi,
eique morienti aſtitiſſe. Addit, poſt mortem
corpus Moſis ex monte multis videntibus ve-
ctum eſſe in vallem, in qua ſepultus eſt. Mo-
ſem in montem aſcendiſſe coram omnibus Iſ-
raelitis, concedam. Sic enim Aaron moriturus
Num. 20. in montem Hor aſcendit. Numer. 20. *Aſcende-
runt Moſes, & Aaron in montem Hor coram omni
multitudine.* Mortuum verò, & ſepultum exiſti-
mo, nemine cernente. Nam ſi Ioſue, & alij
principes morienti aſtiterunt; dicendum erit,
hos principes adfuiſſe, cùm Deus ei terram re-
promiſſionis oſtendit, quod non videtur verum.
Philo. Fauet Philo in fine vitæ Moſis: Iam (inquit)

Sebaſt. Barradas Itiner. Iſraëlit.

A aſſumendus Moſes, tunc quoque afflatus diui-
nitus, viuens adhuc prophetauit de ſe ipſo, tan-
quam mortuo: ante obitum narrans ſe mor-
tuum, ſepultumque nemine inſpectante. Vide-
licet manibus non mortalium, ſed virtutum
immortalium, ne maiorum quidem monumen-
tis, &c. Quod tamen ait, Moſem narraſſe ante
obitum ſe mortuum, ſepultúmque, non probo;
quod etiam putauit Ioſephus. Nam illa pars
capitis extremi Deuteron. in qua de morte, &
ſepultura Moſis agitur, à Ioſue, vel alio Scripto-
re ſacro poſtea ſcripta eſt, non à Moſe. Proba-
tur illis verbis eiuſdem capitis: *Non cognouit
homo ſepulchrum eius vſque in præſentem diem.* Quæ
B verba hominis ſunt, qui poſt mortem Moſis vi-
xit per tempus aliquod, in quo ſepulchrum eius
cognoſci non potuit. De morte Moſis Ioſephus *Ioſephus de morte Moſis.*
ſic ſcribit lib. 4. antiquit. in fine: Poſtrema (in-
quit) verba Moſe loquente, & mortem ſuam
aperiente, vniuerſa multitudo in lachrymas eru-
pit, vt & mulieres plangentes dolorem ob
mortem ipſius futuram conceptum declara-
rent. Ipſe Moſes, viſu affectu populi, à lachry-
mis temperare non valuit. Dum verò eo profi-
ciſcitur, vbi diſpariturus erat, omnes cum fletu
ſequebantur. manu autem mota, iis qui longiùs
aberant, ſignificauit, vt conſiſterent. Senatus
ſolus eum deduxit, & Pontifex Eleazarus, &
C Ioſue. Vt verò in monte Abarim conſtitit, ſena-
tum dimiſit; cúmque poſt mutuos complexus
Eleazaro, & Ioſue vltimum vale diceret, inter
loquendum repentina nube circumdatus, in
vallem quandam eſt ablatus. In ſacris autem
voluminibus ſcripſit ſe mortuum. Hæc Ioſe-
phus. Putare Ioſephus videtur, Eleazarum, &
Ioſue comitatos Moſem, interim dum in mon-
te fuit; vnde ſequitur, Eleazarum, & Ioſue tunc
aſtitiſſe, cùm Deus terram repromiſſionis illi
oſtendit, quod minus probabile videtur; ait
etiam viuum in vallem eſſe ablatum. At in mon-
te mortuus eſt, & poſtea in valle ſepultus.

D

CAPVT XVIII.

De ſepulchro Moſis, & prophetia.

CAIETANO placet, cernentibus multis 1.
ductum corpus Moſis in vallem; nubem
verò operuiſſe vallis aliquod ſpatium, vt nemo
poſſet videre, in quo loco Moſes ſepeliretur; ſed
dicendum, nemine ſpectante ductum eſſe cor-
pus ex monte in vallem ab angelo, ibique ſe-
pultum nemine aſpiciente. Itaque ignotus fuit *Sepulchrum Moſis nemo nouit.*
locus ſepulchri Moſis, vſque ad diem, quo Ioſue
hæc ſcripſit; ſimilitérque ignotus fuit poſtea,
vſque ad hanc diem. Abulenſis Deuteron. 34.
E quæſt. 2. ait, ſepulchrum Moſis reuelatum fuiſſe
Ieremiæ. Probatur ex lib. 2. Machab. cap. 1. *Erat* 2. Machab. 1.
*in ipſa ſcriptura, quomodo tabernaculum, & arcam
iuſſit propheta diuino reſponſo ad ſe facto comitari ſe-
cum, vſquequò exijt in montem, in quo Moyſes aſcen-
dit, & vidit Dei hæreditatem. Et veniens ibi Iere-
mias inuenit locum ſpeluncæ, & tabernaculum, & ar-
cam, & altare incenſi intulit illuc, & oſtium obſtru-
xit. Et acceſſerunt quidam ſimul qui ſequebantur, vt
notarent ſibi locum, & non potuerunt inuenire.* Spe-
luncam, quam inuenit Ieremias, putat Abulen- *Abulenſis opinio.*
ſis fuiſſe ſepulchrum Moſis. Verumtamen no-
men ſpeluncæ videtur ſignificare aliquam ma-
gnam ſpeluncam, quam Ieremias inuenit in
monte, capacem arcæ, altaris, & tabernaculi,

Græcè dicitur *οἶκος ἀντρώδης*, id est, *domus antra habens.* Præterea Moses est sepultus in valle, Deuter. 34. *Sepeliuit eum in valle terræ Moab.* Spelunca autem, quam Ieremias inuenit, erat in monte Abarim, ex quo Moses vidit terram repromissionis, vt ex verbis citatis colligitur.

Deuter. 34.

2. *Cur Deus sepulchrũ Mosis occultarit.*

Dubium est, *cur Deus sepulchrum Mosis sic occultarit?* Communis est sententia Lyrani, Abulensis, Caietani, & aliorum, propterea occultarum esse sepulchrum, ne Israëlitæ propensi in cultum idolorum, Mosem colerent, vt Deum. Aiunt etiam, diabolum voluisse sepulchrum, & corpus Mosis Israëlitis ostendere, obstitisse verò D. Michaëlem, hancque esse altercationem illam, de qua Iudas Apostolus in epistola sua ait: *Cùm Michaël Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit, imperet tibi Deus.* Volebat nimirum diabolus corpus Mosis Israëlitis ostendere, vt illud colerent diuinis honoribus, Archangelus verò id fieri non est passus. cùm verò cum cacodæmone ea de re altercaretur, non est ausus illi maledicere. Addi potest, Deum noluisse Mosem introire in terram promissam viuum, aut mortuum. Ne igitur Israëlitæ illius corpus ex sepulchro tollerent, & in terram repromissionis adducerent, sepulchrum eius abscondit Dominus. At verò præcipua causa, cur Deus noluerit Mosem ingredi terram promissam, hæc est, quia volebat nobis indicare, Mosis legem non ingressuram Ecclesiam Dei, neque in ea seruandam, sed ante Iordanem, id est, ante baptismum, veluti mortuam sepeliendam. August. Psal. 98. Moysen (inquit) voluit Deus gestare figuram eorum, qui sub lege erant, quia per Moysen data est lex: & ostendit eos, qui sub lege esse vellent, & sub gratia esse nollent, non intraturos in terram promissionis. Ergo illud, quod dictum est Mosi, videlicet, *non transibis in terram promissionis*, figura erat, non pœna: seni mors, quæ pœna? non intrare in illam terram quæ pœna, quo intrauerunt indigni? &c. An fuerit pœna, supra discussimus. Itaque mortuus est Aaron, mortuúsque est Moses, id est, mortuum est sacerdotium, & mortua lex: non introduxerunt populum in terram promissionis; quia neque sacerdotium Iudaicum, neque lex vetus populum Dei in veram terram promissionis introducunt, sed sacerdotium, & lex Christi. August. in Numer. quæst. 53. Huius (inquit) rei mysterium datur intelligi, quia neque sacerdotium, quod priùs institutum est, cuius personam gerebat Aaron, neque ipsa lex, cuius personam gerebat Moyses, introducunt populum Dei in terram hæreditatis æternæ, &c. Occultauit autem Deus sepulchrum Mosis, vt Iudæorum cæcitatem significaret, qui sepulchrum Mosis, id est, legis, non cernunt. *Mortuus est Moses iubente Domino*, mortua est lex Mosis iubente eodem Domino: *& non cognouit homo sepulchrum eius*; quia non cognoscunt Iudæi sepulchrum legis veteris, hoc est, legis veteris abrogationem.

Moses non est ingressus in terram repromissionis, quia lex Mosis non erat ingressura Ecclesiam Christi, vt seruaretur.

D. August.

D. August.

Non surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses.

3. *An Moses fuerit maximus prophetarum?*

Quæritur, *an Moses fuerit omnium Prophetarum in Israël*, id est, in veteri testamento, *præstantissimus?* Respondetur, præstantissimum fuisse, si prophetiæ donum simul, & miracula consideremus, idque probant verba Deuter. 34. *Non surrexit vltra Propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Ægypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnáque mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israël.* D. Thomas 22. quæst. 174. artic. 4. Mosem ait simpliciter fuisse maiorem reliquis Prophetis veteris testamenti. Primò, quantum ad visionem intellectualem, quia diuinam essentiam vidit. Secundò, quantum ad imaginariam visionem, quam quasi ad nutum habebat, non solùm audiens verba, sed etiam videns loquentem etiam in specie Dei, non solùm in dormiendo, sed etiam in vigilando. Tertiò, quia loquebatur toti populo ex persona Dei, quasi de nouo legem proponens. Quartò, quantum ad operationem miraculorum, sed non vidisse Mosem diuinam essentiam supra diximus. Præcellentia autem prophetiæ spectatur propriè in lumine prophetico, non in miraculis, & aliis. Præcellentior enim ille Propheta est, qui maius lumen propheticum habet, quo plura, & præcellentiora futura videt, & clarius. Quis autem Propheta lumen maius habuerit, pluráque, & præstantiora de Christo, & futuris viderit, valde dubium est. Multa enim vidit Moses de Christo, iuxta illud Ioan. 5. *Si crederetis Mosi, crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit.* Multa vidit Dauid, multa Isaias, de quo D. Hieron. in epist. ad Paulinum: Isaias (inquit) non prophetiam mihi videtur texere, sed Euangelium, &c. Et in præfatione Isaiæ: Hoc (inquit) adiiciendum est, quòd non tam Propheta dicendus sit Isaias, quàm Euangelista. Ita enim vniuersa Christi, Ecclesiæque mysteria ad liquidum persecutus est, vt non putes eum de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere, &c. Multa viderunt Hieremias, & alij Prophetæ, sed quísnam illorum maius, & clarius lumen habuerit, Deus nouit.

Deut. 34.

D. Thomas.

Ioan. 5.

D. Hieron.

Audiamus D. Gregorium, homil. 16. in Ezechielem: Hoc (inquit) nobis sciendum est, quòd per incrementa temporum creuit scientia spiritualium Patrum. Plus namque Moyses, quàm Abraham; plus Prophetæ, quàm Moyses; plus Apostoli, quàm Prophetæ in Dei scientia eruditi sunt, &c. Eodem loco ait, Dauidem maiorem Dei habuisse scientiam, quàm Mosem. Psalmista (inquit) Psal. 118. dicit: *Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.* Et iterum: *Super senes intellexi.* Qui ergo super omnes docentes se, ac super seniores intellexisse testatur, manifestat, quia diuinam scientiam plus quàm Moyses acceperat. Item: Quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nobis æternæ scientiæ aditus largiùs aperitur. Hæc D. Gregor. Quæ omnia Adrianus I. summus Pontifex repetit in scripto ad Carolum Magnum, de imaginibus, cap. 19. D. Thomas 22. artic. citato ait, Dauidem plenius, quàm Mosem cognouisse, & expressisse mysteria Incarnationis Christi. Lyranus in præfatione Psalmorum putat, Dauidem fuisse excellentiorem prophetam Mose, & ait, Mosem non habuisse toties, neque ita communiter tales illustrationes, quales habuit Dauid. Refellit hoc Paulus Burgensis, addit. 2. in Psal. quia, vt dicitur Exod. 33. *Loquebatur Deus cum Mose facie ad faciem, sicut homo solet loqui cum amico suo, &c.* Quamobrem non videtur probabile, habuisse pauciores illustrationes,

4.

D. Gregor.

Psal. 118.

Exod. 33.

ſtrationes, quàm habuerit Dauid. Abulenſis Num. 12. quæſt. 28. exiſtimat, Moſem fuiſſe Prophetam Dauide præſtantiorem, ex modo cognitionis; quia Dei eſſentiam vidit: Dauidem verò, & Iſaiam fuiſſe Moſe præcellentiores, quantum ad myſteria reuelata: at verò Dei viſio per eſſentiam à multis Moſi non tribuitur. Quamuis autem tribuatur, ad id non pertinet, in quo conſiſtit prophetia. Non enim Propheta dicitur aliquis, quòd Deum videat, ſed quòd videat futura.

Duobus modis Deus prophetis aperit res futuras.

5. Itaque ſi preſsè de prophetia loquamur, Moſem ego non anteponam Dauidi, aut Iſaiæ, aut Ieremiæ. Præterea duobus modis Deus Prophetis res futuras, & occultas aperit. Nam vel ſenſibilium rerum imaginibus, in ſenſu interno depictis, Prophetis rem indicat; ſic multa D. Ioanni in Apocalypſi indicauit, Ieremiæ, & aliis; vel abſque vlla huiuſmodi in ſenſu imaginum impreſſione, intellectui cognitionem præbet per ſpecies intelligibiles. Hic ſecundus modus præſtantior habetur primo, vt D. Thomas docet quæſt. cit. art. 2. Prophetia (inquit) per quam aliqua ſupernaturalis veritas conſpicitur, ſecundùm intellectualem veritatem eſt dignior, quàm illa, in qua veritas ſupernaturalis manifeſtatur per ſimilitudinem corporalium rerum, ſecundùm imaginariam viſionem, &c. hoc ſecundo modo Moſes prophetiam accepit & Dauid, vt opinatur D. Thomas, art. 4. ad primum. Dicendum, (inquit) quòd prophetia Dauid ex propinquo attingit viſionem Moyſi, quantum ad viſionem intellectualem; quia vterque accepit reuelationem intelligibilis, & ſupernaturalis veritatis, abſque imaginaria viſione, &c. In hanc ſententiam Lyranus illud Num. 12. *Ore* (inquit Dominus) *ad os loquor ei, & palam, non per ænigmata, & figuras Dominum videt,* &c. de Moſe ſic explanat: Per hoc quòd dicitur *palam*, intelligitur gradus prophetiæ, in quo non requiritur aliqua viſio imaginaria; per hoc quòd dicitur, *ore enim ad os loquor ei*, intelligitur quædam ſpecialitas, & dignitas in iſto gradu prophetiæ. Quia quanto frequentius, & familiarius Deus reuelat alicui ſupernaturalem veritatem, tantò ille gradus eſt dignior, & iſte erat in Moyſe. Sic Lyranus. Senſus erit: *Palam* loquor Moyſi, id eſt, abſque impreſſione imaginum in ſenſu interno loquor ei; non per figuras, & ænigmata impreſſa in phantaſia, ſed *palam* veluti ore *ad os* per intellectualem viſionem ad eius intellectum loquor, abſque viſione imaginaria. verba hæc ſupra aliter explicauimus. De Dauide exponit D. Thomas art. 2. illud 2. Reg. 23. *Mihi locutus eſt fortis Iſraël*, & poſteà ſubdit, *Sicut lux auroræ oriente ſole manè abſque nubibus rutilat*. Quaſi dicat Dauid: Mihi Deus locutus eſt, prophetia autem fuit per viſionem intellectualem; ſicut lux auroræ oriente ſole manè rutilat abſque nubibus: ſic lux meæ prophetiæ ſplendet abſque nubibus viſionis imaginariæ. Verba Dauidis aliter explicauimus tomo 1. Concord lib. 5. cap. 4. Probari poteſt, prophetiæ modum, qui per imaginariam viſionem fit, eſſe præſtantiorem illo, qui fit per intellectualem viſionem; quia Ioannes Euangeliſta præſtantior Propheta fuit Moſe, & Dauide, prophetiam ver[illegible]mirabilem per imagines, & figuras atque ænigmata accepit, vt conſtat ex Apocalypſi. Reſpondetur, & Ioannem non ſolùm habuiſſe viſiones imaginarias, verùm etiam intellectuales, quæ indicabant, quid imaginariæ ſignificarent: præſtantior verò eſt viſio imaginaria, ſimul cum viſione intellectuali, quàm viſio ſola intellectualis, vt docet D. Auguſt. lib. 12. de Geneſi ad literam: Minus (inquit) eſt Propheta, qui rerum quæ ſignificantur, ſola ipſa ſigna in ſpiritu videt, per rerum corporalium imagines, & magis eſt Propheta, qui ſolo earum intellectu eſt præditus: ſed maximè Propheta eſt, qui vtroque præcellit, &c. Sic Auguſt. Præcelluit Ioannes in vtroque, multaſque, & admirandas viſiones à Deo accipit; ideo Propheta fuit præcellentiſſimus.

D. Thomas. — D. Thomas. — Lyranus. — Numer. 12. — 2. Reg. 23. — D. Auguſt.

CAPVT XIX.

MORALE.

De morte Moſis.

Non tranſibis ad illam.

1. MOSES, & Aaron terram repromiſſionis non introierunt; antequam Iordanem tranſirent, mortui ſunt. Aaron obiit in monte Hor, Num. 33. *Aſcendit Aaron ſacerdos in montem Hor iubente Domino, & ibi mortuus eſt.* Moſes è vita exceſſit in monte Abarim, Deuteron. 34. *Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab iubente Domino.* Typus fuit Moſes legis promulgator ipſius legis Moſaicæ: Aaron ſacerdos vmbra fuit ſacerdotij, & ſacrificiorum. Neque Moſes in terram promiſſam intrauit, neque Aaron, quia in Eccleſiam neque lex vetus ingreſſa eſt, neque ſacerdotium. Sicut Solis ſplendore exorto vmbræ diſparent, ita legis nouæ à Chriſto latæ fulgore radiante, vmbræ legis à Moſe promulgata defecerunt. Vt enim ait Apoſtolus ad Coloſſ. 2. *Lex vetus vmbra erat futurorum, corpus autem Chriſti.* Quia lex erat vmbra Chriſti. & ad Hebr. 10. *Vmbram* (inquit) *habens lex futurorum bonorum*, &c. D. Ambroſ. ſerm. 12. Neceſſe (inquit) erat, vt deficeret lex, Euangelio coruſcante, &c. Origen. hom. 17. in Ioſue: Cùm (inquit) in aduentu ſaluatoris ex cælis deſcendens Veritas, de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit, vmbræ, & exemplaria ceciderunt, præſente Veritate typus, & vmbra ceſſauit, &c. Mortuus eſt Moſes, mortua quoque eſt lex eius; mortuus eſt Aaron, mortuum quoque eſt ſacerdotium eius. Pſal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Veluti pœnituit Deum ſacerdotij Aaronici, & legis; quia illam abrogauit, & ſepeliuit: ſacerdotij verò & legis Chriſti nunquam pœnitebit. Pœnitere autem dicitur Deus metaphoricè. Auguſt. lib. 15. de Ciuit. Dei, cap. 25. Non ſicut hominem, (inquit) ita Deum cuiuſquam facti ſui pœnitet, cuius eſt de omnibus omnino rebus tam fixa ſententia, quàm certa præſcientia. Vnde tropica locutione pœnituiſſe Deum legimus. Sic ille. De abrogatione ſiue morte legis fusè dictum eſt tomo 1. Concord. lib. 2. cap. 20. & 21. Mortuam autem eſſe legem, mortuáque ſacrificia, & mortuum eſſe Moſem, ſatis indicat templi Ieroſolymitani euerſio, & Iſraëlitarum ex vrbe Ieruſalem exterminatio, & per orbem diſperſio. Vnde Origen. hom. 2. in Ioſue: Si conſideres (inquit) Ieruſalem ſubuerſam, altare deſtitutum, nuſquam ſacrificia, nuſquam ſacerdotes, nuſquam miniſteria Leuitarum, cùm hæc omnia

Numer. 33. — Deuter. 34. — *In terrã promiſſionis, id eſt, Eccleſiam, neque Moſes, id eſt, lex vetus introiuit, vt ſeruaretur, neque ſacerdo. iũ Aaronicum.* — Coloſſ. 2. — Hebr. 10. — D. Ambroſ. — Origenes. — Pſalm. 109. — D. Auguſt. — Origenes.

nia

nia vides cessare, dicito: quia Moses defunctus est, &c.

2\. Mortuus quidem est Moses,& sepeliuit eum Deus,sed non cognoscunt Israelitæ sepulchrum eius, nolunt credere mortuam, & sepultam esse legem. 2. Corinth. 3. *Cùm leguntur Moyses, velamen positum est super cor eorum*, ait Paulus. Velamen habent cor,velatum intellectum,cùm Mosem legunt, & legem viuere adhuc arbitrantur. Viuit quidem Moses, sed viuit spiritu, hoc est, sensu spiritali, mystico, & morali. Mortua est lex sensu literali, quia abrogata sunt eius præcepta; sed viuit sensu spiritali, quia sensus spiritales habet, & mysticos, ac morales, omnibus vtilissimos. Homil. 1. in Iosue Origenes sic scribit:In libello (inquit) quodam, licèt in canone non habeatur, mysterij huius figura describitur. Refertur enim quia duo Moyses videbantur,vnus viuus in spiritu,alius mortuus in corpore; in quo hoc est mirum,quod adumbrabatur;quia,si intuearis literam legis inanem, & vacuam ab iis, quæ memorauimus, ipse est Moyses mortuus in corpore; si verò potest remouere legis velamen, & intelligere, quia lex spiritalis est,iste est Moyses, qui viuit in spiritu. Ita Origen. Si in libello illo apocrypho scriptum erat,visos esse duos Moses, alterum mortuum,alterum viuum,fabula est, fortè parabolicè loquitur ille Author.

Israelitæ cognoscere nolunt Mosem,id est, legem,esse sepultam.
2\. Corint. 3.
Lex sensu habet spiritales.
Origenes.

Non transibis in illam.

3\. Non transiuit Moses in terram repromissionis. Indicatur hac re, sub lege Mosis neminem introire potuisse in terram promissionem cælestem. Non enim Moses potuit cælum aperire. Aperuit Christus effuso sanguine, vnde illud D. Hieronymi,epistol. 129.ad Dardanum:Sanguis Christi clauis paradisi est, &c. Antequam hac claue cæli portæ reserarentur, omnes qui Mosis legem obseruabant, in limbum, vt vocant, Patrum descendebant, si in gratia ex vita migrabant, nihilque igne expiandum purgante habebant. Terram viuentium (ait Diuus Hieronymus epistola citata)ante aduentum Domini nec Abraham, nec Isaac, nec Iacob, nec Prophetæ, & alij iusti viri consequi potuerunt, &c. Lege,quæ diximus lib. 1. Concord. cap. 5. Non potuit Moses terram promissionis ingredi;ad limbum Patrum descendit:sed postquam claue Christi apertum est cælum,simul cum eo, in die Ascensionis,in terram promissionis cælestem ingressus est. Præterea hanc (vt ita dicam) pœnitentiam, qua Deus Mosem nunc affecit, compensauit, cùm eum in eandem terram promissam introduxit, & in montem Thabor adduxit, séque illi transfiguratum ostendit. Seruauit Mosi hunc ingressum in terram promissam Deus, in illud tempus, quo in ea versabatur, & stupenda faciebat miracula. Itaque terram ingressus est Moses, & optatissimum sibi Messiam vidit, & allocutus est; postea verò in die,qua Christus in cælum ascendit, simul cum eo, veræ terræ repromissionis, id est, cæli æternam possessionem accepit.

Moses non potuit populum in exemplum promissum introducere, potuit Christus. Clauis cæli sãguis Christi.
D. Hieron.
D. Hieron.
Deus Mosem in terrã promissam introduxit, cum eum adduxit in montem Thabor.

Non transibis in illam.

4\. Etiam amicos suos,Mosem & Aaronem puniuit Deus; qua de re legendus est D. Augustinus Psal. 98. ad illa verba: *Tu propitius fuisti eis vlciscens in omnes adinuentiones eorum.* Videntur oculis imperitorum aliqua opera nihil habere, quod correctione opus habeat: at verò artifex non nulla in eis videt, quæ emendet. Augustinus:Pleraque faciunt artifices,& ostendunt imperitis, & cùm iam iudicauerint imperiti esse perfecta, expoliunt illa artifices, vt noucrunt adhuc,quid illis desit,vt mirentur homines tantam expolitionem rebus accidisse, quas iam perfectas pronunciauerant. Fit hoc & in ædificiis, & in picturis, & in vestibus, & propè in omni genere artium. Primò iudicant illud iam quasi perfectum esse, vt oculi eorum amplius nihil desiderent, sed aliud iudicat oculus imperitus, aliud iudicat artificis regula: sic illis sanctis nouerat Deus, quid deesset. Hæc Augustinus. Et D. Gregorius epist. 58. Augustino Episcopo Anglorum: Si Mosem (inquit) agnoscimus, post signa pro culpa mortuum, quem nouimus Deo præcipuè electum; quanto nos debemus motu contremiscere, qui nedum adhuc nouimus, si electi sumus, &c.

Deus etiam amicorũ peccata punit.
Psalm. 98.
D. August.
D. Gregor.

Mortuus est Moyses seruus Domini.

5\. Deuteron. 32. præcepit Dominus Mosi: *Ascende in montem istum Abarim*, (id est, transituum) *& morere in monte*, &c. Deutet. verò 34. *Mortuus esse dicitur Moyses seruus Domini.* Mons, vt Augustinus ait, magnam significat iustitiam, lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 6. Magnam (inquit) iustitiam significat ipse mons, in quo disputat Dominus, &c. In monte igitur mortuus est Moses, id est, in magna, & insigni iustitia. Erat enim insigniter iustus, ideò in monte moritur, qui eius insignem iustitiam indicat. De illo sic loquitur Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 69. Moyses humilis in recusando tam magnum ministerium, subditus in suscipiendo, fidelis in seruando, strenuus in exequendo, in regendo populo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiens,&c.Egregium habent exemplum prælati. Humiles esse debent in suscipiendo ministerio,fideles in seruando,strenui in exequendo,in regendo populo vigilantes,in corrigendo vehementes,in amando ardentes, in sustinendo patientes.Dicitur mons Abarim,hoc est,transituum,siue transeuntium;quia iustitia mons est, in quem omnes oportet ascendere, qui transire volunt ex hac vita, & ad æternam peruenire. Qui ex monte iustitiæ non transit, sed ex valle profunda peccati mortiferi,non ad æternam vitam,sed ad æterna transit tormenta. Apoc. 13. *Beati mortui,qui in Domino moriuntur*,&c.Illi autem moriuntur in Domino, qui in monte iustitiæ moriuntur.

Deuter. 32.
Deuter. 34.
D. August.
Moses magna fuit præditus virtute.
D. August.
Prælati quales esse debeant.
Apocal. 13.

6\. Mortuus est Moses in Domino, & iubente Domino, cùm centum viginti esset annorum, senex,sed vegeto animo,ac corpore. Apud Macrobium lib. 2. Saturnal. cap. 7. aiebat Laberius senex:

> *Vt hedera serpens vires arboreas necat,*
> *Ita me vetustas amplexu annorum necat.*
> *Sepulchri similis,nil nisi nomen retineo*,&c.

De Mose id dici non potest, quem suo complexu centum viginti anni non necauerunt. Illud ei congruit, quod de Paulo Concordiensi admodum sene, scripsit D. Hieronymus epistol. 21. Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa vestigia, auditus penetrabilis, dentes candidi, vox sonora, corpus solidum, & succi plenum; non contractam rugis faciem arata frons exasperat, &c. Iob 29. *Sicut palma multiplicabo*

Moses vegeto corpore senex mortuus est.
Laberius in Macrobio.
D. Hieron.
Iob 29.

plicabo dies,&c. Ita Moses multiplicauit dies, & annos, sicut palma. Est enim palma valde longæua arbor, fronde semper virens; sic Moses multos vixit annos, semper virens. Deuter. 34. *Non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti sunt,* &c. vt supra diximus. Chaldæus vertit: *Non caligauit oculus eius, neque mutatus est splendor gloriæ vultus eius.* Hebræi sic: *Non fugerat, vel defecerat vigor eius,* &c.

Deuter. 34.

Mors Mosis somnus fuit, & quies. Ioan. 11. Ioan 11. D.Ambrof. D.Ambrof. Apocal. 13.

7. Fuit mors Mosis somnus, talis enim est mors iustorum: in vita vigilant, ac laborant, in morte dormiunt. Ioann. 11. *Lazarus amicus noster dormit,* &c. Amicus Christi cùm moritur, dormit; in die iudicij à somno excitabitur corpus dormiens ab amico Christo. Ioann. 11. *Vadam* (inquit) *vt suscitem eum,* &c. Ambros. de bono mortis, cap. 8. Somnum (inquit) scriptura nuncupat mortem, &c. Est etiam mors iustorum quies; nunc multos subeunt labores post mortem quiescunt. Ambros. eodem capite: Iustis (inquit) mors quietis est portus, &c. Apocal. 13. *Amodò iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis, opera enim illorum sequuntur illos,* &c.

Opera bona sequuntur nos in morte, & peccata: non voluptates. *Voluptates deserunt homines, peccata comitantur.* D. August.

Labor, & bona opera causa sunt quietis, sequuntur bona opera bene operantes: diuitiæ, voluptates, honores hîc manent; opera bona, vel mala comitantur. Videamus diligenter, quósnam comites nobis adiungamus; si bona opera adiunxerimus, in cælestem patriam nos ducent, Deique conspectum: si peccata, in tartareas ducent flammas. Propter honores peccant homines, propter voluptates, & diuitias; hæc omnia, quibus in vita delectabantur, in morte eos deserunt, peccata propter quæ torquentur, eos comitantur, vt dixit August. lib. quinquaginta homiliarum, homil. 42. cap. 8. Homines (inquit) id propter quod peccant, hîc dimittunt, & ipsa peccata secum portant. Peccas propter pecuniam, hîc dimittenda est; peccas propter mulierem, hîc dimittenda est. Quidquid, est propter quod peccas, hîc dimittis, & ipsum peccatum tecum portas. Sic August. Vidistine aliquando diuitem opibus affluentem, & morti propinquum currus multos, & iumenta congregare, vt opes suas secum transferret, quibus in sæculo altero frueretur? insanus esset, qui hoc faceret. Cur ita? quia, vt est in Psalmo 48. *Diues cùm interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius,* &c. Non sumet opulentus omnia quæ possidet, hoc est, nihil sumet, nihil in alterum sæculum asportare secum poterit; diuitias omnes hîc relinquet, neque descendet, & comitabitur eum gloria eius, hoc est, honores, ac dignitates. D. Ambrosius in lib. de bono mortis cap. 8. mortem impiorum, naufragium appellat: Mors (inquit) nocentibus naufragium putatur, &c. Quemadmodum in naufragio omnia amittuntur, quæ naufragus magno labore comparauerat: sic in morte omnia relinquuntur, quæ homo moriens multo sudore collegerat.

Psalm. 48. *Diues omnes diuitias hîc relinquet.* D.Ambrof. *Mors impiorum est naufragium.* Iob 5.

8. Iob 5. *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur aceruus tritici in tempore suo,* &c. Impius veluti naufragus, omnibus suis opibus, & honoribus spoliatus, sepulchrum ingreditur: at iustus in abundantia bonorum operum, ac virtutum, in tumulum ducitur; sicut aceruus egregij tritici, in tempore suo iam maturi, post toleratos ardentes æstus ac pluuias: sic Moses in tempore suo bene maturus ætate & virtutibus sepulchrum ingressus est. Triticum non infertur in horreum, nisi prius à paleis separetur: sic iustus non infertur in cælum, nisi prius à peccatorum paleis expurgetur. Si quas peccatorum paleas fert, in igne purgante comburuntur. Verisimile est, Mosem triticum fuisse omni palea exutum, atque adeò purgantem ignem non esse expertum; purgatorij vice terram promissionis ingredi prohibitus est à Deo. O fœlicem illam conscientiam, quæ nullam in se peccati labem in morte cernit! cernit autem bona opera multa, veréque dicere potest tunc Deo cum Ezechia morti iam propinquo: *Obsecro Domine, memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est, coram te fecerim,* &c. O terque quatérque beatum, qui dum viuit, ambulat coram Deo in veritate; qui corde perfecto ei seruit; qui quod placitum est Deo, facere semper curat, in abundantia hic sepulchrum ingredietur, & veluti triticum paleis expurgatum in horreo cæli collocabitur. D. Hieron. Isaiæ 38. Ezechias (inquit) iturus ad Dominum narrat opera sua; quomodo ambulauerit coram eo in veritate, & in corde perfecto. fœlix conscientia, quæ afflictionis tempore bonorum operum recordatur! Sic ille. Multa ergo bona opera, dum vita suppetit, congregemus, vt in morte nos sequantur, & mortem nobis placidam, & quietam pariant, qualis fuit mors Lazari illius pauperis, Luc 16. *Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* Vidésne placidam, quietámque Lazari mortem? portatum audis in limbum ab Angelis: quid de Mose dicendum? equidem cùm mortuus est, portatus est ab Angelis in sinum patris sui charissimi Abrahæ. At audi, quid de diuite helluone sequatur apud Lucam: *Mortuus est diues, & sepultus est in inferno,* &c. O diuitem infœlicissimum! mendicus Lazarus in sinum Abrahæ ab Angelis ducitur: opulentus diues in sinum tartari à dæmonibus fertur.

Purgatorio igne non est expurgatus Moses. D.Hieron. Luc.16.

Exemplum mortis placidæ. D.Gregor. *Seruuli mors.* D.Gregor. D Anton.

9. Accipe exemplum aliud mortis placidæ, vt narrat D.Gregor. homilia 15. in Euangelia: Seruulus nomine paralyticus quidam fuit à primæua ætate, ita vt neque in lecto sedere, neque in latus aliud se vertere, neque manum ori posset admouere, ad sumendum cibum. Rebus pauper erat, (ait D. Gregor.) sed meritis diues; quidquid ex eleemosynis accipiebat, pauperibus erogabat. studebat in doloribus gratias agere, hymnis Deo, & laudibus diebus, ac noctibus vacare. Vitam sanctam secuta est sancta, & placida mors. Cùm enim in extremo esset spiritu, cælestes audiuit Angelorum laudes. Postquam autem ex vita abijt, tanta (inquit Gregorius) illic fragrantia odoris aspersa est, vt omnes illi qui aderant, inæstimabili suauitate replerentur. Non possum sanctissimi Patris admonitionem tacere, quam nobis hoc loco reliquit: Fratres (inquit) attendite, quod excusationis argumentum in districto illo iudicio habituri sumus nos, qui à bono opere torpentes, & res, & manus accipimus, si præcepta dominica egenus, & sine manibus potuit implere? Non contra nos Dominus tunc Apostolus ostcudat, non martyres exhibeat, quid tunc dicturi sumus, cùm Seruulum viderimus, cui longus languor brachia tenuit, sed tamen hæc à bono opere non ligauit? Sic D.Gregorius. Addn & aliud exemplum mortis placidæ ex D. Antonin. 3. p. titulo 9. cap. 12. §. 5. eo loco sic scribit:

Aliud exemplum. scribit: Cùm vidua quædam, quæ diu in viduitate Domino seruierat, & filias suas in sancto proposito virginitatis sponso cælesti integras custodierat, in extremis laboraret: vidit Beata Maria de Oegnies Deiparam Virginem viduæ assistentem, quæ quasi quodam flabello eam euentando, feruorem caloris, quo torquebatur, misericorditer temperabat, &c. Fœlix illa mors, & placida est, cui Virgo adest Deipara cum flabello; infœlix mors est, & horrenda, cui adest iudex cum æterno flagello.

10\. *Exemplum mortis horrendæ.* Huius etiam horrendæ mortis improborum aliquod proponamus exemplum. Terribile est illud, quod narrat D. Gregor. homilia 12 in Euangelia: Quidam (inquit) vir nobilis nomine Chrysaurius, corporis languore percussus *D. Gregor. Chrysaurius.* est: eadem hora qua erat ex corpore exiturus, apertis oculis, vidit tetros, & nigerrimos spiritus coram se assistere, & vehementer imminere, vt ad inferni claustra ipsum raperent. Cœpit tremere, pallere, sudare, & magnis vocibus inducias petere. Iacebat in sinistro latere, eorum aspectum ferre non poterat: vertebatur ad parietem, ibi aderant; cœpit magnis vocibus clamare dicens: inducias, vel vsque manè, inducias, vel vsque manè; sed in ipsis suis vocibus, de habitaculo suæ carnis euulsus est. Sic D. Gregor. Addit: Pro nobis ille ista vidit, non pro se, vt eius visio nobis proficiat, quos diuina patientia adhuc expectat; solicitè ista cogitemus, ne nobis in vacuum tempora pereant, & tunc quæramus ad bene agendum viuere, cùm iam compellimur de corpore exire, &c. Matth. 24. ait Dominus: *Orate, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato.* Qui peccata sua *Matth. 24.* fugere vult, ne fugam differat in mortem; nam mors hyems est, in qua itinera plena pluuiis *Mors hyems.* sunt, & frigore. Sabbatum est, in quo per legem antiquam longum iter non fiebat. D. Gregor. eodem loco, his Christi verbis nos ad *Non est differenda pœnitentia.* pœnitentiam non differendam concitat. Mementote (inquit) quid Veritas dicat: *Orate, ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato*; per legis quippe mandatum ambulare longius in sabbato non licebat; hyems quoque ad ambulandum impedimento est. Ait ergò Dominus, orate ne fiat fuga vestra hyeme, vel sabbato; ac si dicat, videte, ne tunc quæratis peccata vestra fugere, quando iam non licet ambulare, &c. *Beda.* Adiicio exemplum alterum ex Beda lib. 5. Hist. Anglorum, cap. 14. Ægrotabat miles quidam, suæ salutis oblitus. Suasit illi Rex, vt peccata confessione expiaret. Tandem infœlix homo frustra se admoneri exclamauit, quòd tartareis *Horrendum militis exemplum.* hostibus traditus esset: In hoc (inquit) cubiculum duo iuuenes ingressi sunt; libellúmque mihi legendum obtulerunt, in quo pueritiæ meæ bona opera paucissima scripta extabant. Adfuerunt quoque teterrimi dæmones, ex illis verò vnus librum ostendit, in quo vitæ meæ scelera omnia perlegi. Post hæc duo illi iuuenes dæmonibus imperarunt, vt animam meam reciperent, & abierunt. Narrauit hæc miles, protinúsque ad orcum raptus est. Libri sunt, vt videmus, in quibus tam bona opera nostra, quàm peccata scribuntur, nauemus diligenter operam, ne in hora mortis librum conscientiæ peccatis refertum, bonis autem operibus vacuum legamus. Opera nos sequuntur; de bonis igitur operibus congregandis soliciti simus. Qui placidam vult habere mortem,

A sicut Moses, opera bona congreget, peccata velis, remísque fugiat.

Iungeris populis tuis.

Iunctus est Moses populis suis post mortem; 11.
Sic de Iacob legimus Genesis 49. *Appositus est* *Genes. 49.*
ad populum suum, & de Abraham, Genes. 2. *Con-* *Genes. 2.*
gregatus est ad populum suum. De Aarone Numer. *Numer. 20.*
20\. *Pergat Aaron ad populos suos*, &c. Sunt post hanc vitam alij populi, quibus iunguntur homines. Væ impiis: iunguntur enim populis damnatorum, qui in tartaro habitant: beati verò mortui, qui in Domino moriuntur, quoniam iunguntur populis beatorum, qui in cæ- *Post hanc vitam populi sunt beatorũ, quibus iunguntur probi viri, & populi damnatorũ, quibus iungũtur improbi.*
B lesti patria, æterna gloria perfruuntur. Moses eùm mortuus est, iunctus est populis sanctorum qui in limbo erant; postea iunctus est populis, qui sunt in cælo. Apocal. 21. *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus*, &c. Ecce Regem cælestem, ecce cælestem populum, cum Rege suo in cælesti Ierusalem habitantem. Ad hunc Regem, ad hanc ciuitatem, ad hunc populum transeunt, qui in monte iustitiæ moriuntur. *Festinemus ergò* (ait Apostolus ad Hebr. 4.) *ingredi in illam requiem*, &c. Festinemus ingredi in illam patriam, in illum populum, in quo multos ha- *Apocal. 21.* *Hebr. 4.* *Properemus in cælum.*
C bemus amicos, multos consanguineos, qui nos auidè expectant. Audiamus D. Cyprianum in fine libri de mortalitate: Quis non peregrè constitutus, properaret in patriam regredi? patriam nostram paradisum computamus, parentes habere patriarchas iam cœpimus: quid non properamus, & currimus, vt patriam nostram videre, vt parentes salutare possimus. Magnus nos illic charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos, & copiosa turba desiderat, iam de sua immortalitate secura, & adhuc de nostra salute solicita. Ad horum conspectum, & complexum venire, quanta, & illis, & nobis in *D. Cyprian.*
D commune lætitia est? Qualis illic cælestium regnorum voluptas, quàm summa, & æterna fœlicitas, &c. Ita D. Cyprianus.

CAPVT XX.

MORALE.

De introitu in terram repromissionis.

MORTVO Mosi successit Iosue, quem 1.
LXX. interpretes Iesum appellant. Lege, si placet, quæ de nomine Iehosuag diximus tomo 1. Concordiæ lib. 9. cap. 3. Hic populum Israëliticum in terram repromissionis introdu-
E xit, longæque peregrinationi finem dedit. Habes typum egregium Christi; mortuus est Moses, hoc est, mortua est lex vetus, quæ homines in terram repromissam introducere non valuit, fluentem lacte, & melle; hoc est, quæ homines introducere non potuit in cælestem patriam, fluentem lacte, & melle omnium gaudiorum.

Successit Mosi, id est, veteri legi, verus Io- 2.
sue, verus Iesus Christus Opt. Max. hic Iesus populum suum in terram fluentem lacte, & melle gloriæ sempiternæ introducit. Quod Moses facere non potuit, ille fecit. Ioan. 1. *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Moses dare potuit legem ve- *Verus Iosue populũ suum duxit ad gloriam.* *Ioan. 1.*
terem,

terem, à Deo acceptam; at noster summus Iosue Christus facere potuit gratiam, & veritatem. Potentia enim Mosis solùm humana fuit, potentia verò nostri Iosue Christi fuit diuina; dare legem à Deo acceptam potest homo, facere gratiam, & veritatem non potest homo. Deus gratiam fecit, & veritatem Euangelicam, Deus inquam factus est homo. Moses legem dedit, legisque typos, & vmbras: noster Iosue typorum veritatem fecit, noster sol vmbrarum caliginem illuminauit, hominesque in cælestem repromissionis terram intromisit.

D. Chrysost. Chrysostomus homil. 27. in epist. ad Hebræos: Iosue (inquit) populum introduxit in promissionem; sicut Iesus in cælum. Non lex, sicut nec Moses, sed mansit extra; non potest lex introducere, sed gratia, &c.

3. Ingressus est Israëliticus populus in terram repromissionis per fluuium Iordanem: ingreditur populus Christianus in Ecclesiam, & in cælum per baptismum, cuius typus fuit Iordanis. *Iordanis typus baptismi.* Euenit autem baptizatis, vt quidam in cælum mente, & operibus, rectè viuendo eleuentur: alij verò in salsum, amarúmque mundi, & peccati mare dilabantur. Id quod significatum ait Origenes aquis Iordanis, quarum pars superior eleuata est in cælum, instar montis; altera inferior in mare mortuum defluxit.

Iosue 3. Iosue 3. *Steterunt aquæ descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescentes apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adom, vsque ad locum Sarthan; quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum) descenderunt, vsquequò omninò deficerent*, &c.

Origenes. Origen. hom. 4. in Iosue: Videtur (inquit) mihi in his verbis baptizatorum varietas designari, vt hi qui baptisma consequuntur, cùm se rursum ad negotia sæculi, & illecebras libidinis tradunt, cum auaritiæ poculum bibunt, ea aquarum parte firmementur, quæ in mare profluit, atque in salsis fluctibus diffluit. Pars verò illa, quæ cum stabilitate permanet, & dulcedinem suam seruat, designat eos, qui acceptum Dei munus indeclinabiliter tenent. Sic ille. Aliter, aquæ superiores Iordanis potentias significant, baptizati superiores, intellectum, ac voluntatem, & memoriam: hæ instar montis in cælum attolleodæ sunt. Aquæ verò inferiores, quæ in mare mortuum defluxerunt, defecerúntque omninò, inferiores adumbrant carnis concupiscentias, quas oportet in mortem fiue mortificationem defluere, & omninò quantum fieri potest perire. Audiamus Apostolum ad Colos.

Ad Coloss. 3. 3. *Quæ (inquit) sursum sunt quærite, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*, quasi dicat, eleuentur superiores aquæ in cælum. Subiicit: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam.* quasi dicat, inferiores aquæ diffluant in mare mortuum, & pereant.

4. Anno quadragesimo ab exitu ex Ægypto, vndecimo mense, prima die mensis, vt legitur

Deut. 1. Deuteron. 1. locutus est Moses ad filios Israël, & legem explanare cœpit: postea ex vita discessit. Mense autem primo anni sequentis quadragesimi primi iam populus Iordanem pertransierat, & mense primo Pascha celebrauerat, vt

Iosue 5. narratur in lib. Iosue cap. 5. *Fecerunt (inquit) Phase quarta decima die mensis ad vesperum in campestribus Iericho.* Pascha autem agebatur decima quarta die mensis primi, qui Martio nostro, &

A Aprili respondet. Sequitur in libro Iosue: *Et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, & polentam eiusdem anni; defecitque manna, postquam comederunt de frugibus terræ.* Ibidem. Defecit manna, quia necessarium iam non erat: *Cur & quando defecit manna.* sic postquam omnes in terram repromissionis cælestem peruenerimus, deficiet manna, hoc est, non erunt sacramenta, quia non erunt necessaria, siquidem comedemus de frugibus beatæ patriæ nostræ dulcissimis, & videbimus Deum nostrum sicuti est. Rupertus: Pascimur (inquit) mente legendo, vel audiendo verbum Dei, pascimur & manducando panem vitæ, & bibendo calicem salutis æternæ. At vbi veneri- *Rupertus.*

B mus in illam terram viuentium; neque verbo doctrinæ indigebimus, neque in istis speciebus panis & vini, sed in propria substantia, videndo panem Angelorum, manducabimus. Igitur postquam comederunt de fructibus terræ, defecit manna, quia videlicet, postquam venerit quod perfectum est, euacuabitur, quod ex parte est. Sic ille. Defecit etiam manna Israëlitarum, postquam ingressi sunt Christiani in Ecclesiam; quia Iudaica lex & cibi defecerunt: comedúntque Christiani de frugibus terræ repromissionis, id est, Ecclesiæ suauissimis. Origen. homil. 6. in Iosue ait, Hebræos tres habuisse ciborum species. Primùm habuerunt fa-

C rinam conspersam, cùm exierunt ex Ægypto, Exod. 12. *Tulit populus conspersam farinam, antequam fermentaretur, & ligans in palliis posuit super humeros suos.* postea habuerunt manna; tandem fructus terræ repromissionis: sic nos habemus triplicem cibum: primùm, sæcularem eruditionem, similem farinæ conspersæ Hebræorum, præterea manna diuini verbi, & legis, tandem fructus terræ repromissionis cælestis. Tres (inquit ille) species ciborum describuntur, vnum quo vescimur exeuntes è terra Ægypti: sed hoc ad paruum tempus sufficit. post hoc manna succedit; tertium verò iam de terra sancta capimus fructum. Primus cibus est quem de Ægypto *Exod. 12.* *Origenes.*

D exeuntes nobiscum portauimus, parua hæc eruditio sæcularis, aut etiam siquis fortè attigit liberalium literarum cognitionem, quæ exiguum aliquid iuuare nos potest. In eremo verò positi, id est, in hoc, in quo nunc sumus vitæ statu, manna vescimur, per hoc quòd diuinæ legis instructionibus erudimur. Qui verò meruerit terram repromissionis intrare, id est, ea quæ à saluatore promissa sunt consequi, ille edit fructus ex regione palmarum, verè enim fructum palmæ inueniet, qui deuicto hoste ad promissa perueniet. Hæc Origenes.

Defecit manna, postquam Israëlitæ ingressi sunt terram repromissionis, defecit etiam co- 5.

E lumna nubis, quæ viam ostendebat, defecit, inquam, quia non erat opus. Viam enim ostendere, necessarium non erat iis, qui in finem viæ iam peruenerant. Similem in modum columna nostra, id est, fides, quæ intellectum nostrum, velut columna, fulcit, & illuminat, viámque in terram repromissam, id est, cælum indicat, cùm in finem viæ peruenimus, deficit. *Fides quando deficiet.* Non enim est opus fide in cælo, vbi Dei apertissima est visio, quæ fidei succedit.

Post transitum Iordanis vrbs Iericho solo æquatur, & anathema fit. Typus mundi Iericho est, & mundi vitiorum; post baptismum ergo Iericho, id est, mundus, cum vitiis, quibus scatet, solo æquandus est, & anathemate damnan- 6. *Iericho typus est mundi.*

damnandus à baptizato Christiano. Ita verò solo æquandus est, vt nunquam exædificetur; quamobrem Iosue cap. 6. maledictionem illi imprecatur, qui Iericho solo æquatam exædificarit. *Maledictus* (inquit) *vir coram Domino qui suscitauerit, & ædificauerit ciuitatem Iericho*, &c. Simili modo maledictus est baptizatus, qui postquam mundi vitia per baptismum diruit, & euertit, eadem rursus ædificat, rursusque se eis tradit. Iosue 6. ait Iosue: *Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt Domino. Vos tamen, ne de iis quæ præcepta sunt, quidpiam contingatis*, &c. L X X. interpretes vertunt: Vos obseruate valde ab anathemate, &c. In quæ verba sic scribit Origenes: Dicit Iosue: *Custodite vos ab anathemate*, ne forte concupiscatis, & tollatis ab anathemate: tale est quod indicatur his verbis: videte ne quid in vobis sæculare habeatis, ne sæculares mores, ne vitia, ne tergiuersationem de sæculo vobiscum ad Ecclesiam deferatis, sed anathema sit vobis omnis conuersatio sæcularis. Nolite diuinis mundana miscere, hoc est, quod Ioan. ait, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*. & Paulus similiter: *Nolite* (inquit) *conformari huic mundo*. Qui enim hæc faciunt, accipiunt de anathemate. Sic Origenes. De anathemate supra diximus.

Iosue 6. | Iosue 6. | Origenes.

7\. Ceciderunt autem muri Iericho modo admirando, videlicet clangentibus tubis, & vociferante populo. Iosue 6. *Omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox, sonitúsque increpuit, muri illico corruerunt*, &c. Eundem in modum muri idololatriæ ceciderunt, tubis clangentibus Apostolorum, toto orbe. Etenim vt ait vates Psalmo 18. *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Origenes homil. 7. Iericho (inquit) formam præsentis sæculi obtinet, cuius robur, & munimēta sacerdotalibus tubis videbimus esse destructa; firmitas namque & munimenta, quibus velut muris mundus nitebatur, idolorum cultus erat, diuinationum fallacia, arte dæmonum ministrata, augurum, atque auspicum, magorúmque commenta. Sic ille.

Iosue 6. | Apostoli idololatriā destruxere. | Psalm. 18. | Origen.

8\. Aduerte autem in possessionem terræ promissæ peruenisse Israëlitas, non per otium, & ignauiam, sed per bella, hostiúmque acies, quæ tes adumbrat, in possessionem cælestis regni nobis promissi, otiosos, & ignauos non posse peruenire, per tela enim, & per ignes tantum bonum comparatur. *Non coronabitur*, (ait Apostolus) *nisi qui legitimè certauerit*, hoc est, non perueniet ad possessionem terræ promissæ, nisi qui aduersus hostes tartareos bellum gesserit: hostes verò vicerunt Israëlitæ, non propria fortitudine, sed Dei auxilio adiuti. Sic nos non proprio robore fulti, sed Dei præsidio adiuti tartareos hostes superamus. Psal. 43. *Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos, afflixisti populos, & expulisti eos. Nec enim in gladio suo possederunt terram, & brachium eorum non saluauit eos, sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis*. Hæc de Israëlitis terram repromissionis ingredientibus ait vates. De se verò subiicit: *Non enim in arcu meo sperabo, & gladius meus non saluabit me*, &c. Nemo enim in arcu suo speret, aut in gladio suo, sed in Deo. Dei fulti præsidio ne simus ignaui, sed alacriter geramus bellum, vt terræ promissionis possessionem triumpho de hostibus reportato capiamus.

Otiosi, & ignaui ad gloriam non perueniunt. | Psalm. 43. | Ibidem.

Israëlitæ hostes suos omnes superare noluerunt, sed multos in terra sibi à Deo promissa viuere passi sunt, eorúmque idola coluerunt. Psal. 105. *Non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis, & commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum*, &c. Lege cap. 1. 2. & 3. libri Iudicum. Noluit autem Dominus delere omnes gentes terræ repromissæ, vt Israëlitas erudiret, & bellis exercerent. Iud. 3. *Hæ sunt sunt gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in iis Israëlem, & omnes qui non nouerant bella Chananæorum, vt postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi*. Similem in modum permittit Deus viros probos tentari; neque hostes eorum ab eis remouet, vt eos erudiat, & humiliet, & discant certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi. D. Gregorius lib. 4. moral. cap. 25. Scriptum (inquit) est Iud. 3. *Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israëlem*. Israël (inquit) reseruatis gentibus eruditur; quando in quibusdam minimis vitiis elatio virtutis nostræ comprimitur, vt in patruis sibi resistentibus discat, quòd ex se maiora non subigit, &c. Et lib. 3. dialog. cap. 14. Philisthæos (inquit) atque Chananæos Dominus diutius reseruauit, vt sicut scriptum est, experiretur in eis Israël; quia non nunquam eis etiam quibus magna dona tribuit, parua quædam reprehensibilia relinquit, vt semper habeant contra quod bellum gerant, & deuictis magnis hostibus mentem non erigant, quando eos adhuc aduersarij minimi defatigant, &c. 9.

Psalm. 105. | Voluit Deus Israëlitas exercere cum hostibus dimicando. | Iudicum 3. | Cur Deus suos tentari permittat. | D. Gregor. | Iudicum 3. | Iusti semper habent in quo exerceantur.

Psal. 105. *Commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum*, &c. Obserua, quàm sit fugienda prauorum hominum consuetudo & familiaritas. Non disperderunt Israëlitæ gentes, commixti sunt inter eas; ab illísque opera praua, & idololatriam didicerunt. Quemadmodum qui se pici commiscuerit, ab ea contaminabitur: sic qui improbis se adiunxerit, flagitiis inquinabitur. Ecclesiastic. 13. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit superbo, induet superbiam*. Commiscuerunt se gentibus veluti pici Israëlitæ, quàm sint inquinati docet idem Psalmus 105. In tantam enim inquinationem mentis, ac cæcitatem peruenerunt, vt filios suos dæmonibus in sacrificium offerrent. *Immolauerunt* (ait vates) *filios suos, & filias suas dæmoniis, & effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan*. Quænam maior amentia esse potuit? Discamus impiorum fugere consortia, demúsque vigilanter operam internecioni hostium nostrorum, id est, vitiorum; occidamus omnia, ne vnum quidem remaneat, iuxta illud Dauidis Psal. 17. *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar, donec deficiant*. Persequamur inimicos, hoc est, vitia omnia. Nemo ex bello conuertatur, gladiúmque ex manu deponat, donec hostes omnes, quos persequimur, deficiant, quantum fieri potest. 10.

Psalm. 105. | Fugienda familiaritas prauorum. | Eccles. 13. | Psalm. 105. | Psalm. 17.

Insurgent in nos hostes, Iebusæus, hoc est, concupiscentia, habitabit nobiscum, iuxta illud Iosue 15. *Iebusæum habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere, habitauitque Iebusæus cum filiis Iuda in Ierusalem, vsque in præsentem diem*. At nos Iebusæum, hoc est, concupiscentiam, hostem internum, nobiscum habitantem crescere 11.

Iosue 15. | Concupiscentia resecanda est.

A scere ne patiamur: vbi primùm cupiditatum capita apparuerint, mox succidantur. Audiamus D. Bernardum serm. 68. in Cant. *D. Bernard.* Velis (inquit) nolis, intra fines tuos habitat Iebusæus, subiugari potest, sed non exterminari. Medium vitiorum virtus tenet; sedula eget putatione, & circumcisione, alioqui verendum est, ne circumquaque à lambentibus, vel potius à rodentibus vitiis paulatim elangueat; aut si supercreuerint, suffocetur. Vnum in tanto discrimine consilium est, obseruate diligenter, & mox, vt renascentium capita apparebunt, prompta seueritate succidere. Non potest virtus cum vitiis pariter crescere, B ergo vt virtus vigeat, vitia crescere non sinantur. Demus operam putationi, putetur cupiditas, vt virtus roboretur. Hæc D. Bernardus.

12. *Psal 77.* Denique terra repromissionis victoribus Israëlitis à Iosue diuisa est, Psalm. 77. *Induxit eos* (scilicet Deus) *in montem sanctificationis suæ, montem quem acquisiuit dextera eius. & eiecit a facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Sic cælestis terra repromissionis victoribus diuiditur in funiculo distributionis, sunt autem funiculi distributionis, merita victorum. Olim funiculis hæreditates, velut mensura, diuidebantur: in cælo hæreditates victo- C rum hominum meritis, virtutibus, & operibus, *Merita sunt mensura gloriæ* velut funiculo diuiduntur; tanta est hæreditas in cælo, quanta fuere merita in terra, per gratiam Dei homini collata. Quàm lætus tunc victor tartari canet illud Psalmi 15. *Psal. 15.* *Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi,* &c. In præclaris cæli gaudiis, æternísque cadunt proborum hominum funes, siue funiculi, id est, merita, operáque eorum, per Christi merita eleuata. Etenim hæreditas illorum præclarissima est illis. Quid enim præclarius esse potest, quàm cælesti gloria frui, ac sempiterna? 1. Petri 1. *1. Petri 1.* *Regenerauit nos in spem viuam,* D *per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, conseruatam in cælis, in vobis qui in virtute Dei custodimini.* Hæreditatem cælestem appellat D. Petrus incorruptibilem, & incontaminatam. Græcè ἀμίαντον, & immarcescibilem, ἀμάραντον, conseruatam in cælis, nobis qui per Dei potentiam in terris custodimur, vt eam consequi possimus. Terræ hæreditates corruptibiles sunt omnes auri, argenti, cæterarúmque

A rerum corruptibilium: contaminant sæpe peccatis eas possidentes, vt flosculi citò marcescunt, & euanescunt. Hæreditas cæli nunquam corrumpitur, sempiterna enim est: non marcescit, non contaminat; imò instar angelorum, homines purissimos reddit. conseruata nobis est in cælis. Reliquum est, vt pro ea adipiscenda totis viribus cum hostibus decertemus; hîc labor est, hîc bellum, postea requies. *Pro cælesti patria decertandum.* Requiem vocat Deus illam, quam post bella populo Israëlitico dedit in terra repromissionis. Psalm. 34. *Psal. 34.* *Quadraginta annis proximus fui generationi huic, & dixi, semper hi errant corde: ipsi verò non cognouerunt* B *vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Hoc est, non introibunt in requiem meam, quam ego dabo populo meo in terra repromissionis. Requies illa, vmbra erat requiei, quam Ecclesia vita defunctis precatur, sic orans: *Requiem æternam dona eis, Domine.* Quemadmodum illa post certamina, victósque hostes donata est; sic & hæc æterna, ac cælestis post pugnas, victoriasque donatur. *Vidit Issachar,* Genes. 4. *Genes. 4* *requiem, quòd esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum,* &c. In repromissionis terram cælestem mentis oculos sæpè conijciamus, videbimus C quòd sit bona, atque optima; supponemúsque humeros omnibus laboribus, totóque pectore aduersus tartarum decertabimus. Pro requie illa omnes labores tolerandi sunt; pro pace illa æterna, omnia certamina subeunda. Richardum *Richardus.* lege in libro, qui dicitur Beniamin minor, cap. 39. Requies (inquit) ibi est, & requies bona; *Gloria cælestis bona.* pax ibi est plena; pax quieta, quies pacifica. In illa terra labor non est, sed ad illam sine labore perueniri non potest; propter ipsam laboratur, sed in ipsa non laboratur, &c. Per laboriosas deserti mansiones, in mansiones quietas terræ repromissionis peruenerunt Israëlitæ. Vti- D nam nos quoque per mansiones plenas laboribus vitæ huius, in cælestis patriæ mansiónes illas quietissimas perueniamus, de quibus ait Dominus Ioan. 14. *Ioan 14.* *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Huius vitæ mansiones transitiones potius sunt, quàm mansiones, quia transeunt. *Mansiones vitæ transitiones sunt.* Cælestis patriæ mansiones permanent; ideóque verè mansiones sunt, in quibus vtinam in sempiternum maneamus!

***

F I N I S.

Laus Deo, & beatæ Virgini Mariæ.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC OPERE EXPLICANTVR.

EX VETERI TESTAMENTO.

Genesis.

Exodus.

Deuteronomium.

17, Noui

15. Holo

16. Ignis

12. Esto

12. Esto firmus in via. lib.4.cap.8.num.1.
7. 6. Noli quærere fieri iudex. lib.3.cap.24.num.6. & lib.8.cap.3.num.9.
40. In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua. lib.3.cap.12.num.7.lib.4.cap.5.num.4. lib.9.cap.18.num.8.
9. 8. Auerte faciem tuam à muliere compta. lib.5. cap.16.num.5.
20. 31. Xenia & dona excæcant oculos,&c. lib.10. cap.14.num.7.
21. 2. Quasi à facie colubri fuge peccata. lib.8. cap.11.num 2.& lib.9.cap.17.num.10.
24. 20. Quasi myrrha electa dedi suauitatem. lib.5. cap.13.num.5.
28. 12. Secundùm ligna syluæ, &c. lib.4. cap.1. num.1.
35. 19. A maxilla enim ascendunt vsque in cælum. lib.4.cap.21.num.4.
38. 4. Altissimus creauit de terra medicinam. lib.3. cap.16.num 3.
40. 1. Iugum graue super filios Adam. lib.8. cap.11. num.9.
41. 1. O mors, quàm amara est memoria tua. lib.8. cap.11.num.6.
43. 2. Sol & vas admirabile est, &c. lib.10.cap.11. num.3.
45. 18. Compleuit Moyses manus eius, &c. lib.5. cap.15.num.6.
46. 1. Fortis in bello IESVS Naue,&c. lib.7.cap.7. num 5.
47. 2. Quasi adeps separatus à carne,&c. lib.6.cap.7. num.10.
27. Dereliquit post se de semine suo, &c. lib.8. cap.11.num.4.
49. 17. Ioseph qui natus est homo princeps, &c. lib.10.cap.4 num.11.

Isaias.

1. 2. Audite cæli, & auribus percipe terra, &c. lib.9.cap. 4.num.4.& 9.
3. Cognouit bos possessorem suum.lib.9.cap.18. num.6.& lib.9.cap.14.num.9.
10. Audite verbum Domini principes,&c. lib.9. cap.15.num.8.
11. Holocausta arietum, &c. nolui, &c. lib.5. cap.9.num.4.& lib.6.cap.1.num.6.
16. Lauamini,& mundi estote. lib.5.cap.11.n.3.
5. 3. Expectauit vt faceret vuas,&c. lib.8. cap.15. num.8.
7. Vinea Domini exercituum domus Israël, &c. lib.8.cap.15.num.8.
8. 18. A Domino exercituum qui habitat, &c. lib.10.cap.4.num.2.
10. 5. Væ Assur virga furoris mei lib.8.cap.15.n.15.
11. 4. Percutiet terram virga oris sui. lib.2. cap.5. num.3.
12. 3. Haurietis aquas de fontibus Saluatoris. lib.6. cap.7.num.14.
13. 5. Dominus & vasa furoris sui. lib.10. cap.3. num.8.
14. 25. Vt conteram Assyrium in terra mea. lib. 8. cap.15.num.15.
22. 12. Vocabit Dominus Deus exercituum, &c. lib.5.cap. 3.num.3.
26. 9. Anima mea desiderauit te, &c. lib.4.cap.11. num.4.
28. 19.Vexatio dabit intellectum.lib.1.cap.7.num.6.
20. Coangustatum est stratum,&c. lib.8.cap.11. num.12.
33. 15. Quis poterit habitare cum igne, &c. lib.9. cap.18.num.9.

20. Tabernaculum quod nequaquam, &c. lib.5. cap.7. num.4.
34. 6. Victima enim Domini in Bosra. lib.9.cap.9. num.4.
36. 6. Ecce confidis super baculum arundineum. lib.8.cap.6.num.7.
40. 12. Quis mensus est pugillo aquas. lib.5.cap.9. num.1.
31. Qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudinem,&c. lib.5.cap.2.num.4.
43. 2. Cùm transieris per aquas,tecum ero. lib.1. cap.16.num.3.
48. 10. Ecce excoxi te,sed non quasi,&c. lib.1.cap.6. num.8.
50. 11. Ecce vos omnes accendentes ignem. lib.9. cap.18.num.5.
52. 4. In Ægyptum descendit populus. lib.1.cap.6. num.3.
6 Ego ipse qui loquebar,&c.lib.5.cap.14.num.1.
7. Quàm pulchri pedes super montes. lib.10. cap.15.num.1.
11. Mundamini,qui fertis vasa,&c. lib.5.cap.16. num.1.& lib.7.cap.2.num.4.
53. 6. Posuit Dominus in eo iniquitates, &c. lib.6. cap.3.num.3.
54. 2. Dilata locum tentorij tui, &c. lib.5. cap.7. num.4.
55. 1. Omnes sitientes venite ad aquas, &c. lib.8. cap 8.num.3.
58. 1. Clama, ne cesses quasi tuba, &c. lib.6.cap.12. num.5.
61. 1. Spiritus Domini super me, &c. lib.5.cap.14. num 3.
10. Quasi sponsum decoratum corona,&c.lib.4. cap.20. num 4.
63. 1. Quis est iste qui venit de Edom? lib.5.cap.9. num.8.
17. Quare errare nos fecisti, &c. lib.2. cap.5. num.7.

Ieremias.

1. 11. Virgam vigilantem ego video. lib.1. cap.18. num.1. & lib. 4. cap. 3. num. 4. & lib. 8. cap.6. num 8.
14. Ab aquilone pandetur,&c.lib.3.cap.8.num.4.
18. Dedi te in ciuitatem munitam, &c. lib. 6. cap.7. num.4.
2. 18. Quid tibi vis in via Ægypti? lib.1. cap.1. num.4.
30. Frustra percussi filios vestros. lib.8. cap.6. num.2.
3. 14. Assumam vos vnum de ciuitate.lib.7.cap.11. num.5.
5. 3. Percussisti eos, & non doluerunt. lib. 8. cap.6.num.2.
8. Equi amatores, & emissarij. lib.10. cap.9. num.1.
7. 4. Nolite confidere in verbis mendacij. lib. 6. cap.1.num.6.
7. 16. Tu ergo noli orare pro populo hoc,&c.lib.4. cap.19.num.2.
22. Non sum locutus cum patribus vestris. lib.6. cap.1.num.8.
8. 4. Nunquid qui cadet, non resurget? &c. lib.6. cap.9.num.9.
5. Quare auersus est populus iste? lib.6.cap.9. num.8.
6. Omnes conuersi sunt, &c. lib.6.cap.9.num.8. & lib.10.cap.9.num.1.
9. 21. Ascendit mors per fenestras. lib.8. cap.11. num.9.

Michæas.

7. 6. Inimici hominis domestici eius.lib.10.cap.10. num.5.
19. Proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra. lib.3.cap.12.num.10.

Nahum.

1. 2. Vlciscens Dominus in hostes suos, &c. lib.9. cap.19.num.2.

Habacuc.

2. 6. Væ ei, qui multiplicat non sua. lib.1.cap.16. num.1.
3. 2. Deus ab austro veniet,&c. lib.5.cap.8.num.4.
15. Viam fecisti in mari equis tuis. lib.3.cap.10. num.4.

Sophonias.

1. 5. Qui adorant super tecta militiam cæli. lib.5. cap.11.num.5.

Zacharias.

3. 1. Ostendit mihi Iesum,&c. lib.9.cap.17.num.1.
5. 6. Hæc est oculus eorum,&c. lib.9.cap.7.num.7.
13. 1. In illa die erat fons patens, &c. lib.8.cap.8. num.3. & lib.9.cap.17.num.2.

Malachias.

1. 11. Ab ortu Solis vsque ad occasum, &c. lib.6. cap.5.num.11.
2. 4. Pactum meum fuit cum Leui. lib.10.cap.10. num.1. & 2.
3. 3. Purgabit filios Leui. lib.6.cap.5.num.11.

Machabæorum I.

2. 24. Vidit Mathatias, & doluit, &c. lib.9.cap.9. num.4.
54. Phinees zelando zelum, &c. lib.9.cap.5.n.7.
4. 37. Ascenderunt in montem Sion. lib.10.cap.4. num.2.

Machabæorum II.

1. 3. Det vobis cor omnibus vt colatis, &c. lib.3. cap.8.num.5.
3. 25. Apparuit ipsi Heliodoro, &c. lib.9.cap.7. num.6.
6. 14. Non enim sicut in aliis nationibus,&c.lib.5. cap.18.num.6.
7. 30. Non obedio præcepto regis,&c. lib.1.cap.9. num.3.
15. 26. Iudas verò, & qui cum eo erant, &c. lib.3. cap.4.num.5.

EX NOVO TESTAMENTO.

Matthæus.

Cap.3.v.8. AGITE fructum dignum pœnitentia. lib.6. cap.9.num.10.
4. 4. Scriptum est non in solo pane, &c. lib.3. cap.4.num.5.
10. Dominum Deum tuum adorabis.lib.3.cap.4. num.5.
11. Ecce angeli accesserunt & ministrabant.lib.5. cap.17.num.4.
13. Habitauit in Capharnaum,&c. lib.10.cap.7. num.4.
5. 11. Beati estis, cùm maledixerint vobis. lib.9. cap.7.num.2.
17. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. lib.4.cap.26.num.5.

25. Esto consentiens aduersario tuo.lib.10.cap.8. num.2.
6. 1. Ne iustitiam vestram faciatis,&c.lib.4.cap.26. num.5.
6. Intra in cubiculum tuum, &c. lib.5.cap.12. num.4.
20. Thesaurizate vobis thesauros, &c. lib. 9. cap.19.num.1.
25. Ne soliciti sitis animæ vestræ. lib.1.cap.16. num.2.
26. Respicite volatilia cæli. lib.3. cap.19. num.15.
7. 14. Quàm angusta porta. lib.7.cap.11.num.6.
19. Omnis arbor quæ non facit,&c.lib.9.cap.18. num.4.
9. 35. Circuibat Iesus omnes ciuitates. lib.10. cap.13.num.2.
37. Messis quidem multa, operarij autem pauci, &c. lib.10.cap.13.num.4.
10. 16. Ecce ego mitto vos sicut oues, &c. lib. 7. cap.8. num.8.
32. Omnis qui confitebitur, &c. lib.10.cap.9. num.6.
42. Quicumque potum dederit, &c. lib.1.cap.7. num.3.
12. 28. Si ego in spiritu Dei eiicio, &c. lib.1.cap.9. num.4.
13. 30. Tempore messis dicam messoribus. lib. 9. cap.18.num.4.
16. 18. Tu es Petrus, & super hanc petram. lib.3. cap.6. num.6.
19. Tibi dabo claues regni cælorum. lib.8.cap.3. num.1.
17. 4. Bonum est nos hîc esse. lib.7.cap.8 num.5.
5. Hic est filius meus dilectus.lib.4.cap.6.num.5.
18. 6. Expedit ei, vt suspendatur, &c. lib.1.cap.3. num.1.
19. 12. Sunt Eunuchi qui seipsos,&c.lib.10.cap.15. num.5.
27. Ecce nos reliquimus omnia. lib.3. cap.4. num.1.
20. 8. Dixit Dominus vineæ procuratori,&c. lib.10. cap.14. num.1.
12. Portauimus pondus diei, &c. lib.10.cap.14. num.1.
23. 4. Alligant enim onera grauia, &c. lib.9.cap.16. num.2.
13. Væ vobis Scribæ,& Pharisæi.lib.7.cap.8.n.10.
32. Implete mensuram patrum vestrorum. lib.1. cap.18.num.1.
34. Ecce ego mitto ad vos prophetas, &c. lib.9. cap.20.num.3.
24. 20. Orate autem vt non fiat fuga, &c. lib 10. cap.19.num.10.
25. 8. Date nobis de oleo vestro.lib.5.cap.16.num.7. & lib.10.cap.15. num.7.
34. Venite benedicti Patris mei. lib.1. cap.3. num.6. & lib.9.cap.7.num.2. & cap.14.num.8.
42. Discedite à me maledicti.lib.3.cap.15.num.2.
26. 28. Hic est sanguis meus,&c. lib.4.cap.8.num.2.
28. 18. Data est mihi omnis potestas, &c. lib.10. cap.12. num.2.
20. Ecce ego vobiscum sum,&c.lib.1.cap.16.n.9.

Marcus.

9. 45. Si scandalizauerit te manus, &c. lib. 9. cap.18.num.5.
12. 41. Sedens contra gazophylacium, &c. lib. 5. cap.2.num.1.
42. Vidua pauper misit duo minuta. lib. 5. cap.2. num.1.

9\. 3. Opta

9\. 3. Optabam ego ipse anathema esse, &c. lib.4. cap.18.num.4.
12\. 1. Vt exhibeatis corpora vestra. lib.6.cap.3.n.5.
13\. 1. Omnis anima potestatibus sublimioribus, &c. lib.8 cap.3.num.1.& 2.
15\. 2. Vnusquisque proximo suo placeat. lib.10. cap.15.num.6.
5\. Deus autem patientiæ & solatij, &c. lib.5. cap.9.num.13.
8\. Dico Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis. lib.9.cap.15.num.16.

Ad Corinthios I.

1\. 23. Prædicamus Christum crucifixum, &c. lib.8. cap.8.num.4.& cap.15.num.4.
3\. 10. Vt sapiens architectus, &c. lib.5.c.3.num.8.
5\. 8. Non in fermento malitiæ, &c. lib.6.cap.5.n.8.
6\. 18. Fugite fornicationem. lib.10.cap.9.num.2.
7\. 29. Tempus breue est, reliquum est vt qui habent vxores, sint tanquam non habentes, &c. lib.9.cap.19.num.7.
8\. 4. Scimus quia nihil est idolum, &c. lib.2.cap.5. num.2.
9\. 24. Nescitis, quòd ij qui in stadio currunt, &c. lib.4. cap.23. num.1. & lib. 5. cap. 3. num. 8. & lib.6.cap.9.num.12.
10\. 1. Omnes sub nube fuerunt, &c. lib.3. cap.12. num.11.
4\. Bibebant de spirituali consequente eos petra. lib.3. cap.22. num.2. & lib. 8. cap. 8. num.3. & lib.9.cap.17.num.13.
6\. Hæc autem in figura facta sunt, &c. lib.1. cap.1.num.1.
13\. Fidelis autem Deus qui non patitur, &c. lib.2.cap.2.num.11.
11\. 26. Quotiescunque manducabitis, &c. lib. 3. cap.6.num.3.
31\. Quòd si nosmetipsos iudicaremus. lib. 8. cap.8.num.2.
32\. Dum iudicamur autem, &c. lib.5.cap.18.n.6.
13\. 12. Videmus nunc per speculum, &c. lib. 4. cap.3.num.10.& cap.23.num.3.
14\. 11. Si nescio virtutem vocis, &c. lib.1. cap.1. num.9.

Ad Corinthios II.

1\. 3. Pater misericordiarũ, &c. lib.4.cap.26.num.3.
5\. Sicut abundant passiones Christi, &c. lib.3. cap.17.num.4.
2\. 15. Christi bonus odor sumus. lib.2. cap.1. num.10. & lib.5.cap.14.num.4.
3\. 1. Nunquid egemus cõmendatitiis epistolis, &c. lib.4.cap.26.num.1.
15\. Velamen positum est super cor eorum, &c. lib.4.cap.26.num.6.
4\. 3. Quòd si opertum est Euangelium. lib. 4. cap.26.num.7.
5\. Non enim nosmetipsos prædicamus. lib. 9. cap.16.num.9.
8\. In omnibus tribulationibus, &c. lib.3.cap.12. num.2.
5\. 21. Eum qui non nouerat peccatum. lib.6.cap.9. num.1.
8\. 3. Et supra virtutem voluntarij fuerunt, &c. lib.5.cap.2.num.1.
9\. 7. Hilarem datorem diligit Deus. lib.5.cap.2. num.1.
10\. 8. De potestate nostra quam dedit Dominus, &c. lib.2 cap 5.num.3.
11\. 2. Æmulor vos Dei æmulatione. lib.10.cap.10. num.4.

Ad Galatas.

1\. 10. Si adhuc hominibus placerem, &c. lib.1. cap.5.num.6.
2\. 18. Si quæ destruxi, iterum hæc ædifico. lib.8. cap.13.num.2.
3\. 19. Lex propter transgressiones posita est. lib.4. cap 6.num.2.
24\. Lex pædagogus noster fuit. lib.4 cap.3 n.11.
4\. 24. Hæc sunt duo testamenta. lib.4.cap 15.num.2.
25\. Sinai mons in Arabia qui coniunctus est ei, quæ nunc est Hierusalem. lib.4.cap.1.num.3.
5\. 24. Qui autem sunt Christi, carnem suam, &c. lib.7.cap.4.num.10.
6\. 14. Mihi mundus crucifixus est, &c. lib. 4. cap.24.num.6.

Ad Ephesios.

4\. 11. Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, &c. lib.5.cap.3.num.6.& 7.
29\. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, &c. lib.3.cap.8.num.4.
5\. 8. Eratis enim aliquando tenebræ. lib.6. cap.12. num.4.
19\. Implemini Spiritu sancto. lib.2.cap.23.n.3.
6\. 11. Induite vos armaturam Dei, &c. lib.3.cap.4. num.4. & lib.9.cap.18.num.8.
12\. Non est nobis colluctatio, &c. lib.3. cap.4. num.5.
13\. Accipite armaturam Dei. lib.3.cap.4.num.4.
14\. State ergo succincti lumbos vestros. lib.3. cap.4 num.4.
16\. In omnibus sumentes scutum fidei. lib. 9. cap.18.num.8.
18\. Per omnem orationem & obsecrationem. lib.3.cap.4.num.5.

Ad Philippenses.

2\. 12. Cum metu & tremore salutem vestram, &c. lib.3.cap.4.num.4. & lib.7.cap.12.num.4.
3\. 13. Quæ quidem retrò sunt obliuiscens, &c. lib.7. cap.4.num.4.
20\. Nostra autem conuersatio, &c. lib.4.cap.26. num.4.
4\. 4. Gaudete in Domino semper. lib.3. cap.4. num.3.

Ad Colossenses.

2\. 15. Exspolias principatus, &c. lib.3.cap.15.num.1.
17\. Quæ sunt vmbra futurorum. lib.6.cap.12. num.6.

Ad Timotheum I.

1\. 9. Iusto non est lex posita. lib.10.cap.8.num.3.
2\. 8. Volo viros orare in omni loco. lib.5.cap.9.n.2.
3\. 1. Si quis Episcopatum desiderat, &c. lib. 5. cap.16.num.3.
6\. 16. Lucem habitat inaccessibilem, &c. lib. 4. cap.10.num.6. & lib.5.cap.9.num.1.

Ad Timotheum II.

2\. 17. Sermo eorum vt cancer serpit. lib.9.cap.13. num.6.
3\. 8. Quemadmodũ autem Iannes & Mambres, &c. lib.2.cap.7.num.2.
4\. 7 Bonum certamen certaui, &c. lib.4. cap.8. num.1. & lib.6.cap.9.num.12.

Ad Titum.

3\. 1. Admone illos Principibus & potestatibus, &c. lib.8.cap.3 num.2.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

Ad Hebræos.

Epistola Iacobi.

Epistola D. Petri I.

Epistola D. Petri II.

Epistola Ioannis I.

Apocalypsis.

F I N I S.

INDEX
LOCORVM MORALIVM IN HOC OPERE SPARSIM CONTENTORVM, AD VSVM CONCIONVM.

A

B

Hæretici

I

L

M

N

O

Opera

T

V

Z

FINIS.

INDEX

INDEX
RERVM NOTABILIVM
HVIVS OPERIS.

Angelus

C

Cacodæmon.

Cadas.

Cades.

Cadauer.

Caducus.

Cælestis.

Cælum.

Caietanus.

Calceus.

Calceamenta.

Caleb.

Caligo.

Candelabrum.

Canticum.

Cantus.

Captiuitas.

Carectum.

Caritas.

Caro,

An Cibum

Dei

Lateres

An Ligni

Nona

Mosis

Nubes

Prælati

Sacerdo

Sancta

Terra,

Ex

FINIS.

1- 6- 2.